ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى

2

مىللەتلەر نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بسم الله الرحمن الرحيم
وقل ربي زدني علما
وقل رب اوزعني ان اشكر نعمتك التي انعمت علي وعلى والدي وان اعمل صالحا ترضاه
2
مسلمة تلمسانية شريباتي
شغباك خالق نشريباتي

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، غازى ئەمەت، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇبەسىر شۇكۇر، ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئايشەم ئەخمەت، ئەخەت ھاشىم، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، ئەكبەر غۇلام، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن غازى، تۇنىياز مەتنىياز، راھىلە داۋۇت، رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا، ساۋۇت سالاھىدىن، شېرىپ خۇشتار، غازى ئەمەت، غەيرەتجان ئوسمان، ماخمۇت مۇھەممەت، مۇھەممەت ئابلىز بۆرىيار، مۇھەممەت رېھىم، مۇھەممەت شاھنىياز، مۇھەممەتئېلى لېتىپ، مۇراددىل ئابىد، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، ئېزىز خۇدابەردى، ئېلى ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، يۈسۈپ ئىسھاق

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» غا ئىشلىگۈچىلەر:

«قامۇس»نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار:

ئابلىمىت سادىق (نەسرىي قىسمى)، ئابدۇكېرىم راخمان (داستانلار قىسمى)، ياسىن زىلال (چۆچەك ۋە قوشاقلار قىسمى)، ئارسلان ئابدۇللا (ماقال ـ تەمسىللەر قىسمى)، ئوسمان ئىسمائىل، ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، ئابدە، ئادالەت ئىمىن، (تۆھپىكارلار قىسمى)، نىياز كېرىم شەرقى (گۈزەل سەنئەت قىسمى)

رەسسامىلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئالىمجان مەتقاسىم، ئەسقەر تۇردى، ئەنۋەر ئوسمان، باھىر ياسىن، پەرھات ئەخمەت، پەرھات ئىبراھىم، مەۋلان نىياز، مۇختار مۇزەپپەر، مۇساجان ۋاھاپ، مۇھەممەت ئابدۇرېھىم، مۇھەممەت نەۋبەت، نىجات ھوشۇر، نىياز كېرىم شەرقى، يۇسۇپجان قادىر

«قامۇس» قا گۈزەل سەنئەت ئەسىرىنى تەقدىم قىلغۇچىلار(ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئابدۇشۇكۇر كېرىم كۆك، ئابدۇقادىر ئىبراھىم، ئابدۇكېرىم نەسىردىن، ئابـ-لىكىم باست، ئايتىللا، ئابدۇغېنى مەتروزى، ئەنۋەر، بەي كۇنتىك، بەي گاك، تا-لىپجان، تەلئەت، تەي جەنشىك، تەي يىك، تۇردى ئىمىن، جاك لېيجىك، جاك ۋېنپىك، جاك ۋېي، جاك يۇفېك، جۇمە يۇسۇپ، چىك لىكشىك، چىك ۋېنجىك، خەن جىگجۇن، خۇاك جيەنشىك، خۇاك دالەي، خۇرشىدە ئابدۇكېرىم، دىلشات سا-بىت، دىلمۇرات تۇردى، رۇستەم، زورەم ياسىن، زۇمرەت ماخمۇت، سالام ئابدۇراخ-مان، سەي شىگچۇن، سۇپاخۇن، سۇلتان قۇربان، شۇي شۆجى، شۇيىگۈۋ، شى دې-ۋىن، غازى ئەمەت، غېنى، فەن دىگدىك، قەيسەر ئەنۋەر، قەيسەر ھېسامىدىن، كاك شۇزىك، كامىل، گۇەن ۋېيلىك، گوياۋجۇن، گۇك جەنشىك، لو لىشىك، لۇك چىگلىيەن، لېي جۇگشۇن، لېي خۇا، لى شياۋ، لى ياۋتيەن، لىۇجەنگو، لىۇشىگجۇ، ماشىيىك، مۇتەللىپ، مۇزەپپەر، مۇھەممەت ھېيت، مۇيەسسەر، مېك ئەرخۇ، نۇر-مۇھەممەت ئابلىز، ئوسمانجان ئابلا، ۋاك جىگخۇا، ۋاك جىگكەي، ۋاك گۇاگشىك، ۋاك گۇدې، ۋاك يۇگشىك، ۋۇچىفېك، ۋىك فاكې، ئېلشات تۇردى، ئىمىنجان ئاب-دۇرەھىم، ئىمىن ھاسىل، يارمۇھەممەت، ياك شىك، يالقۇن غازى، يالقۇن ھابىل، يۇسۇپجان، يۇۋېنيا

كومپيۇتېر تېخنىك خادىملىرى:

ئەكرەم ئايىت، گۇلىستان قۇربانئېلى، مۇھەممەت نەۋبەت

«ئۇيغۇر خەلق پەخرىنىڭ دوسياتى قامۇسى»
تومىلارنىڭ مەزمۇنى

1 - تۇم ئەپسانە - رىۋايەتلەر

2 - تۇم چۆچەكلەر

3 - تۇم چۆچەكلەر

4 - تۇم چۆچەكلەر

5 - تۇم چۆچەكلەر

6 - تۇم لەتىپە - چاقچاقلار

7 - تۇم ماقال - تەمسىللەر، مەسەللەر

8 - تۇم داستانلار

9 - تۇم داستانلار

10 - تۇم قوشاقلار

11 - تۇم قوشاقلار، خەلق ئويۇنلىرى، مەشرەپ ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، لاپلار

12 - تۇم ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى، تۆھپىكارلار

چو چه گله

مۇندەرىجە

سېھرىي چۆچەكلەر — I .....(2 - توم) III

سېھرىي چۆچەكلەر — II .....(3 - توم) III

سېھرىي چۆچەكلەر — III .....(4 - توم) III

تۇرمۇش چۆچەكلىرى..... .....(4 - توم) 289

چېچەنلەر ھەققىدىكى چۆچەكلەر .....(5 - توم) III

ھەجۋىي چۆچەكلەر .....(5 - توم) 183

تېپىشماقلىق چۆچەكلەر.....(5 - توم) 343

ھايۋانلار ھەققىدىكى چۆچەكلەر.....(5 - توم) 391

سپهري چۆچەكلەر

I

سپهري چۆچەكلەر — I

مۇندەرىجە

چىن تۆمۇر باتۇر.....1
مەستان كەمپىر.....10
ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا.....23
بۇلبۇلگويا.....34
ئالتۇن كوكۇلىلىق بالا.....44
كومۇلەك پالۋان.....51
قىلىچ ئۆمەر.....57
مىڭكۇ باتۇر.....76
تۇرمەك چاققان.....109
كەنجى باتۇر.....118
قەھرىمانىنىڭ قىسسىسى.....128
ئىرادىلىك ئاتا - بالا.....193
شاھزادە تۇغلۇق.....203
بۆرە قىز.....222
كېيىك خانىش.....230
لەئەلشاھ بىلەن ئىپارگۈل.....243
مەرۋان بىلەن تەرسا.....254
شەمشىنۇر.....266
ئاق بېكەش بىلەن بوز يىگىت.....284
ئادىل پادىشاھ.....305
ئاق بوز ئايغىر.....315
ياغاچ ئات.....336
ئالتۇن كەش.....351
يېرىل تېشىم، يېرىل.....367
سەمەندەر.....375
ھېكمەتلىك ساندۇق.....382
گۆھەر تۇغدىغان توخۇ.....385
ئۇشتىگەرنىڭ چارىسى.....392
تىرىك - تىرىك، كىم ئويغاق.....397
ئۇر، توقماق.....402
سېخىي بىلەن بېخىل.....406
خاسىيەتلىك تاش.....413
ئۇستانگۇر تۆمۇرچى.....418
زۇلخۇمار.....422
چۆچۈرە بالا.....430
ئەڭگۈشتەر.....435
بەختى غايىب.....450
مەلىكە نۇرجامال.....455
بېلىقچى شامىدۇن.....476
سەنگۈسۇلا تاش.....484
قىلىچ باتۇر.....491
خاسىيەتلىك رەسىم.....493
ئامەتلىك شاھزادە.....496

چىن تۆمۈر باتۇر

ھەدىمكى زاماندا ئىلى ئىقلىمىدا چوڭ بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ئىككى خوتۇنى بولسىمۇ، ئەمما پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلى بىئارام ئىكەن. ئۇ خاپىلىقىنى بېسىش مەقسىتىدە ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرىدىكەن.

ئاي، كۈنلەر ئۆتۈپ، پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنى ھامىلدار بوپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ شىكارغا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىرلىرى بىلەن شىكارغا چىقىپ كەتكەندە، كىچىك خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بىراق، پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنى ئىچى تارلىق قىلىپ، بالىنى كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا ئىتنىڭ كۈچۈكىنى ئەكىلىپ قويۇپتۇ.

پادىشاھ شىكاردىن يېنىپ كەلگەندە، چوڭ خوتۇنى ئالدىغا چىقىپ:

— ئى پادىشاھىم، كىچىك خوتۇنلىرى كۈچۈك تۇغدى، — دەپ خەۋەر قىپتۇ. دەرغەزەپ بولغان پادىشاھ كىچىك خوتۇنىنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. شۇ چاغدا چوڭ خوتۇنى ھىيلىگەرلىك بىلەن:

— ئۆلتۈرمىسىلە، پادىشاھىئالەم، بۇ نۆۋەت مەن بىر قوشۇق قېنىنى تىلىۋالاي، — دەپ يالۋۇرغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ كىچىك خوتۇنىنى بىر قېتىمغا ئامان قالدۇرۇپتۇ.

ئارىدىن يەنە بىرقانچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. پادىشاھنىڭ كىچىك خوتۇنى يەنە ھامىلدار بوپتۇ. پادىشاھ يەنە بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە شىكارغا چىقىپ كەتكەنىكەن، بۇ قېتىم كىچىك خوتۇنى قىز تۇغۇپتۇ. چوڭ خوتۇنى بۇنمۇ كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا مۇشۇكنىڭ ئاسلىنىنى ئەكىلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، چوڭ خوتۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا مۇشۇكنىڭ ئاسلىنىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، بۇ قېتىم كىچىك خوتۇنلىرى ئاسلان تۇغدى، يۇرت ئىچىدە يۈزىمىزنى يەر قىلىۋەتتى، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق، — دەپ يالغاندىن يىغلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ. ئاچچىقلانغان پادىشاھ كىچىك خوتۇنىغا ئېغىر جازا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى بالىلارنىڭ ئەھۋالىدىن ئاڭلايلى:

چوڭ خوتۇنى كۆلگە تاشلىۋەتكەن ھېلىقى بالىلارنى بىر ئېيىق سۈدىن ئاچقىپ، جاڭگالغا ئېلىپ كېتىپ بېقىپتۇ. بالىلار ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ، ئەقىلگە كەلگەندە ئۇلار بىر - بىرىگە ئات قويۇشۇۋاپتۇ، ئوغۇلنىڭ ئېتى چىن تۆمۈر، قىزنىڭ ئېتى مەختۇمسۇلا بوپتۇ. بۇ بالىلار سەھرانىڭ ساپ ھاۋاسىدا ساغلام، كۈچلۈك ھەم بەك چىرايلىق بولۇپ ئۆسۈپتۇ. كېيىنچە ئۇلار ئېيىقتىن ئايرىلىپ، جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە ئۆي ياساپ، شۇ ئۆيدە ياشاشقا باشلاپتۇ.

چىن تۆمۇر باتۇر كىچىك چېغىدىلا ئوۋ قىلىشنى ئۆگەنگەچكە، تۇرلۇك جان ـ جانىۋارلارنى تۇتـ
ىدىغان ئاجايىپ باتۇر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. ئۇ ھەر قېتىم ئوۋغا چىققاندا يەتتە كۈن ئوۋ ئوۋلايدىكەن.
مىسران قىلىچى بېلىدىن، ئالغۇر بۇركۇتى قولىدىن، ئارغىماق ئېتى ئاستىدىن، كاپ ـ كاپ كۈچۈكى
يېنىدىن ئايرىلمايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چىن تۆمۇر باتۇر ئوۋغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، سىڭلىسى مەختۇمسۇلاغا مۇنداق دەپتۇ:

— سىڭلىم مەختۇمسۇلا، مەن ئوۋدىن قايتىپ كەلگۈچە ئۆگزىگە چىقما، ئوتنى ئۆچۈرمە، سۈنى
كۆچۈرمە، توخۇنى «تاخ» دېمە، مۇشۇكنى «پەش» دېمە، ئوت ئۆچۈپ قالسا، تۈتۈن چىقىقان ياقىغا ئوت
سوراپ كېتىپ قالما.

شۇ گەپلەردىن كېيىن چىن تۆمۇر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ،
كاپ ـ كاپ كۈچۈكىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئالغۇر بۇركۇتىنى قولىغا قوندۇرۇپ ئوۋغا مېڭىپتۇ.

ئاردىدىن بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مەختۇمسۇلا يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ، ئۆگزىگە چىقىپ
بېشىنى تاراپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇشۇك بىلەن توخۇسىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆگزىگە چىقىپتۇ. مۇشۇك مـ
ياۋلاپ، توخۇسى قاقاقلاپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا مۇشۇكنى «پەش»، توخۇـ
سىنى «تاخ» دەپ قوغلاپتۇ. مۇشۇكى بىلەن توخۇسى ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ. مۇشۇك ئوچاق
يېنىغا كېلىپ چۆگۈننى ئۆرۈۋېتىپتۇ، توخۇ كۈلنى تاتىلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئوچاقنىڭ ئوتى ئۆچۈپتۇ.
مەختۇمسۇلا ئۆيگە كىرىپ ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، ناھايىتى قايغۇرۇپ يەنە ئۆگزىگە چـ
قىپ، «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەپ يىغلاپ ئولتۇرسا، ئوڭ تەرىپىدە ئىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، سول
تەرىپىدە تۈتۈن كۆرۈنۈپتۇ. مەختۇمسۇلاغا ئوت تېپىش قايغۇسى چۈشۈپتۇ. «نېمە بولسا بولسۇن، پېشـ
نەمدىن كۆرەي» دەپ ئىس چىققان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن، موزىدىن ئىس
چىقىۋاتقان بىر ئەسكى تام ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆي ئىچىدە بىر قېرى مومـاي ئولـ
تۇرغۇدەك. مەختۇمسۇلا «ئەسسالام» دەپ ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. مومـاي ئۇنىڭدىن كىملىكىنى، نېمە
ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا ھەممىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. مومـاي مەختۇمـ
سۇلانىڭ ئىككى قولىغا كۈل بىلەن تېرىق سېلىپ بېرىپتۇ ۋە بىر تال تېزەكنى تۇتاشتۇرۇپ، ئۇنى يـا
غاچقا سانجىپ ئاغزىغا چىشلىتىپ قويۇپتۇ. ئاندىن مەختۇمسۇلاغا:

— ئىككى قولۇڭدىكى كۈل بىلەن تېرىقنى ئۆيۈڭگە بارغۇچە چېچىپ بارغىن، ئارقاڭغا قارىمىغىن، — دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا مومـاينىڭ دېگىنىنى قىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، مومـاينىڭ ئۆيىدىن مەختۇمـسۇلانـىڭ
ئۆيىگىچە ھېلىقى تېرىقلار ئۇنۇپ بەلگە بولۇپ قاپتۇ.

ئۇ مومـاي ئەسلىدە يەتتە باشلىق يالماۋۇز ئىكەن، مەختۇمسۇلا ئۇنى بىلمەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئوتـنـى
ئېلىپ كېلىپ دەررۇ ئوت يېقىپ، بىر قازان گۆش پىشۇرۇشقا باشلاپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپ، قاراڭغۇ چۈـ
شۈپ، كەچ كىرىشى بىلەن ھېلىقى يەتتە باشلىق يالماۋۇز مومـاي ئىشىككە كېلىپ:

چىن تۆمۇر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟
مىسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟

ئالغۇر بۇركۇتى ئورنىدا بارمۇ؟
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشىكتە بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا مومانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆيدىن چىقماي تۇرۇپ:

چىن تۆمۇر باتۇر ئۆيىدە يوقتۇر،
ئالغۇر بۇركۈتى ئورنىدا يوقتۇر،
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا يوقتۇر،
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشىكتە يوقتۇر.
مىسران قىلىچى قوزۇقتا يوقتۇر،

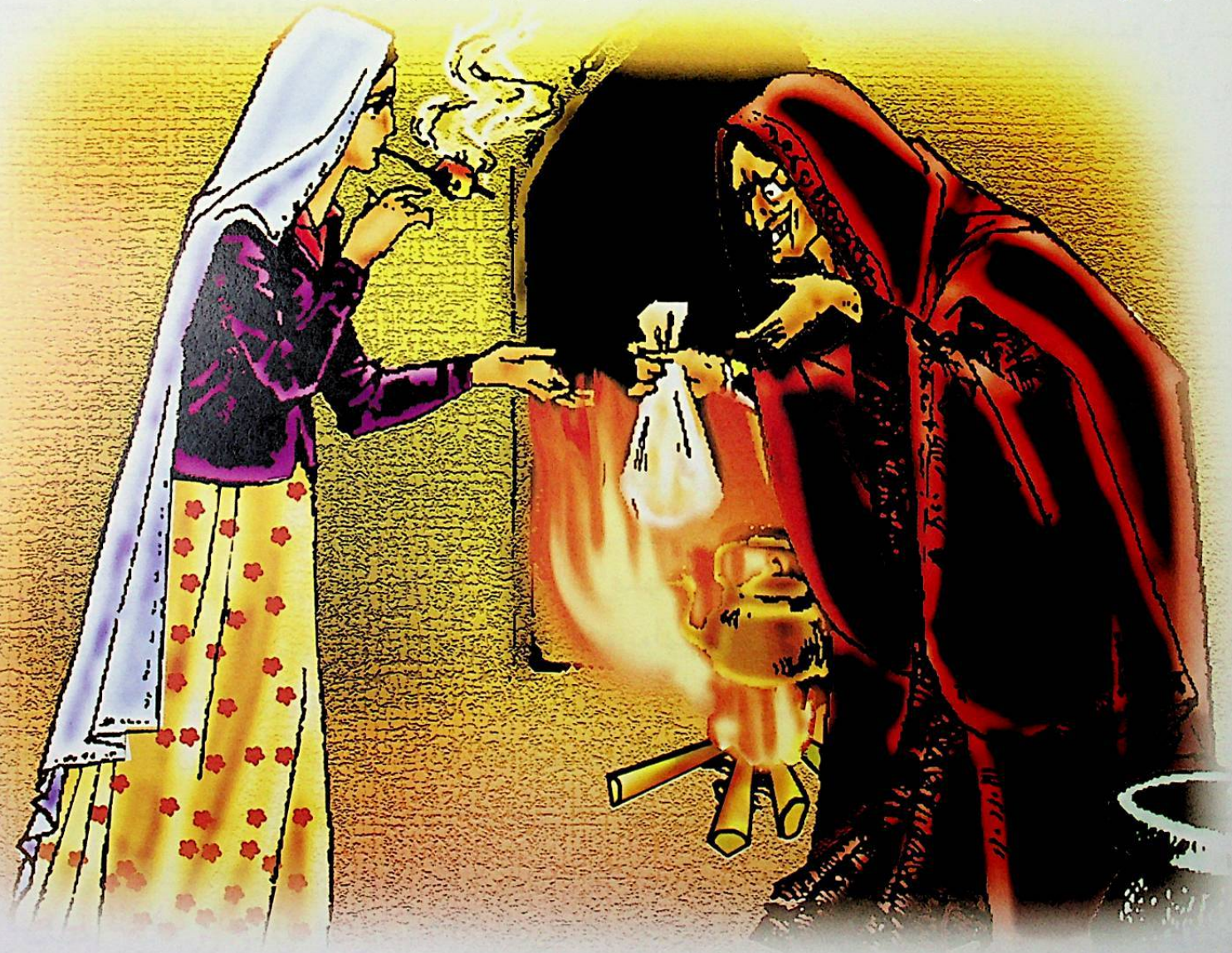
دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، مومای يەتتە باشلىق يالماۋۇز سۇرىتىدە ئۆيگە كىرىپ، ئاۋۋال قازاندىكى گۆشنىڭ ھەممىسىنى يەپتۇ، ئاندىن مەختۇمسۇلانىڭ ئۇزۇن چېچىدىن تورۇسقا ئېسىپ قويۇپ، تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شوراپتۇ. كېتەر چېغىدا مەختۇمسۇلاغا:

ــ مېنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىمنى ھېچكىمگە ئېيتما، ئەگەر ئېيتىدىغان بولساڭ، مېنىڭدىن زادى قۇتۇلالمايسەن، ــ دەپ پوپوزا قىپتۇ. مەختۇمسۇلا قورققىنىدىن ھېچنېمە دېيەلمەپتۇ، ئاكىسى چىن تۆمۇرنىڭ كېلىشىنى تۆت كۈزى بىلەن كۈتۈپتۇ.

ئەتىسى كۈن كەچ بولۇشى بىلەن، ھېلىقى يالماۋۇز مومای يەنە كەپتۇ، ئۆيدە بار نەرسىلەرنى يەپ بولۇپ، ئىلگىرىكىدەك مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شوراپتۇ. بۇ ئەھۋال بىرنەچچە كۈن شۇ خىلدا داۋاملىشىپتۇ. مەڭزى ئانارەك، ھۆسنى گۈلدەك مەختۇمسۇلا كۈندىن ـ كۈنگە ماغدۇرسىزلىنىپ، زەپىرەندەك سارغىيىپ كېتىپتۇ.

يەتتىنچى كۈنى چىن تۆمۇر باتۇر ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ سىڭلىسىنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ، كۆڭلىگە گۇمان تولۇپتۇ، چۈنكى سىڭلىسى مەختۇمسۇلا بىر يىل كېسەل بولغان ئادەمدەك سارغىيىپ كەتكەنكەن.

ــ ھەي مەختۇمسۇلا، يەتتە كۈننىڭ ئىچىدە شۇنچە ئورۇقلاپ، سارغىيىپ، ھالىڭدىن كېتىپسەن، نېمە بولدۇڭ؟ كىمدىن ساقا ئازار يەتتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ چىن تۆمۇر باتۇر. مەختۇمسۇلا يىغلاپ تۇرۇپ،

يالماۋۇز مومايىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئاكىسىغا بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان چىن تۆمۈر باتۇر ناھايىتى غەزەپلىنىپ: «ئەگەر مەن شۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى ئۆلتۈرمىسەم، چىن تۆمۈر باتۇر بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ ۋە مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

ــ ھەي سىڭلىم، مېنىڭ كەلگىنىمنى ھېچ كىشى بىلمىسۇن. مەن ئىشكىنىڭ كەينىگە ئورا كولاپ مۆكۈپ ياتىمەن. ئەگەر يالماۋۇز كېلىپ مېنى سورىسا، كۈندىكىدەك: «كەلمىدى» دەپ جاۋاب بېرىگىن، ــ دەپتۇ، ئاندىن ئېتىغا، بۇركۇتىگە ۋە كۈچۈكىگە قاراپ:

ــ ھەي ۋاپادار جانىۋارلىرىم، ئەگەر يالماۋۇز مومای كەلسە، ئۇن چىقارماڭلار، بىر ئامال قىلىپ ئۇنى قولغا چۈشۈرەيلى، ــ دەپتۇ. بۇ جانىۋارلار چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ گېپىنى ئۇقمىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، چىن تۆمۈر باتۇر مەيدىسىگە يەتتە قات ساۋۇتنى تېڭىپ، بېشىغا دۇبۇلغا كىيىپ، مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ ئوردا مۆكۈپ يېتىپتۇ.

بىركەمدىن كېيىن يالماۋۇز مومای كېلىپ ئىشكىنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. ئۇنىڭ يۇرىكى دۇپۇلدەپ، بەدىنى شۇركۇنۇپ كېتىپتۇ. ئۇ: «بۇگۈن چىن تۆمۈر باتۇر كەلگەن ئوخشايدۇ، قايتىپ كەتمىسەم بولماس» دەپ يېنىپتۇ، لېكىن نەپسى قايتىپ كېتىشكە قويماپتۇ. مومای: «چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى بىر سوراپ كۆرەي. ئەگەر كەلگەن بولسا قايتىپ كېتەي، كەلمىگەن بولسا ئۇ ۋاقىتتا مېنىڭ بەختىم» دەپ ئويلاپ، ئىشىككە يېقىن كېلىپ:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟ ئالغۇر بۇركۇتى ئورنىدا بارمۇ؟
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟ كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشكىتە بارمۇ؟
مىسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا:

چىن تۆمۈر باتۇر ئۆيىدە يوقتۇر، ئالغۇر بۇركۇتى ئورنىدا يوقتۇر،
ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا يوقتۇر، كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشكىتە يوقتۇر.
مىسران قىلىچى قوزۇقتا يوقتۇر،

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مومايىنىڭ يۇرىكى توختاپ، يەتتە بېشىنىڭ ھەربىرىدىن تۇرلۇك سادالارنى چىقىرىپ، ھاۋا گۈلدۇرلىگەندەك كىرىپ كەپتۇ، لېكىن ئىچكەركى ئۆيگە كىرمەي:

ــ ھەي مەختۇمسۇلا، ئاكاڭ چىن تۆمۈر باتۇر كەلگەن ئوخشايدۇ، ئۆيۈڭدە ئادەمنىڭ پۇرىقى بارغۇ؟ ــ دەپتۇ. مەختۇمسۇلا تەمكىنلىك بىلەن:

ــ ئاكام تېخى كەلمىدى. ئەگەر كەلگەن بولسا ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا، مىسران قىلىچى قوزۇقتا، ئالغۇر بۇركۇتى ئورنىدا، كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشكىتە بولماسمىدى، ــ دەپتۇ.

ــ سەن يالغان ئېيتىسەن، چىن تۆمۈر باتۇر ئېنىق كەلگەن ئوخشايدۇ، ئادەم پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇ يوشۇرۇنۇۋالغان ئوخشايدۇ، ــ دەپتۇ يالماۋۇز مومای.

ــ بۇگۈن ئاكامنىڭ كۆڭلەك، تامبىلىنى يۇيۇپ، سۇيىنى ئۆيگە تۆككەنىدىم، شۇنىڭ پۇرىقى بولسا كېرەك، ــ دەپتۇ مەختۇمسۇلا.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يالماۋۇز مومای ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپتۇ. ئادىتى بويىچە مەختۇمسۇلانى ئۇزۇن

چېچىدىن تورۇسقا ئېسىپ، ئەمدىلا قېنىنى شورايى دەپ تۇرۇشىغا، چىن تۆمۈر باتۇر ئوردىدىن چىقىپ، مىسران قىلىچى بىلەن بىر ئۇرغانىكەن، يالماۋۇز مومايىنىڭ بىر بېشى ئۇزۇلۇپ چۈشۈپتۇ. يالماۋۇز مو-ماي «ئاھ» دەپتۇ ـ دە، چىن تۆمۈر باتۇرغا قاراپ:

ـــ بىر بېشىمنىغۇ ئالدىڭ، قالغان ئالتە بېشىمغا قانداق جاۋاب بېرىسەن؟ ! ـــ دەپ قەھرى بىلەن ئېلىشىشقا كىرىشىپتۇ.

ئېلىشىش بىر كېچە ـ كۈندۈز داۋام قىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يەنە بىر بېشىنى چېپىپ چۈشۈرۈپ-تۇ. يالماۋۇز مومای ئۆيدىن قېچىپ چىقىشىنىڭ ئىلاجىسىنى تاپالماي، چىن تۆمۈر باتۇرغا يەنە ئېسىلىپ-تۇ، يەنە بىر كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر بۇ قېتىم يالماۋۇز مومايىنىڭ يەنە بىر بېشى-نى چېپىپ چۈشۈرۈپتۇ. ئۇچ بېشىدىن ئايرىلغان يالماۋۇز تېخىمۇ غەزەپ بىلەن تۇتۇشۇپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇنىڭ يەنە بىر بېشىنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز مومای ئۇياقتىن ـ بۇياققا قېچىشقا باشلاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇنىڭ بەشىنچى بېشىنى كېسىپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز مومای ئەمدى ماغدۇرسىزلى-نىپ، كۆزلىرى پىيالىدەك بوپتۇ، ئىشكتىن قېچىپ چىقاي دېسە، مەختۇمسۇلا قىلىچ شىلتىپ چىقار-ماپتۇ. ئاخىر چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز مومايىنىڭ ئالتىنچى بېشىنىمۇ چېپىپ چۈشۈرۈپتۇ. ئەمدى يالماۋۇز مومايىنىڭ «يەل مۈڭگۈز» دەپ ئاتالغان بىرلا بېشى قاپتۇ. ئۇ ئامالسىزلىقتىن قۇيۇنغا ئايلىنىپ-تۇ ـ دە، ئۆينىڭ تۆشۈكىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ:

ـــ ھەي مەختۇمسۇلا، خەپ توختا ! خەپ توختا ! ـــ دەپ بەدەر قېچىپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، بىر بېشى قالغان يالماۋۇز مومايىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. مەختۇمسۇلا باغلاقلىق كاپ ـ كاپ كۆچۈكىنى قويۇۋېتىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز مومای-

غا يېتىشىپتۇ. يالماۋۇز موماي نائىلاج چىن تۆمۈر باتۇرغا ئېسىلىپتۇ. ئۇلار كەچ كىرگۈچە ئېلىشىپتۇ. ئاخىغچە چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كاپ ـ كاپ كۆچۈكى يېتىپ كېلىپ، يالماۋۇز مومانىڭ پاقالچىقىدىن چىشلەپ تارتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن يالماۋۇز موماي ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. كاپ ـ كاپ كۆچۈكى ئۇنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر يالماۋۇز مومانىڭ يەتتىنچى بېشىنى ئېلىپ، ئۆيگە خۇشال قايتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يەنە بىرنەچچە ۋاقىت خۇشال ـ خۇرام ئۆتۈپتۇ. مەختۇمسۇلانىڭ رەڭگىرويى ئاستا ـ ئاستا ئوڭلىنىپ، ئاۋۋالقى ھالىتىگە كەپتۇ. ئۇ ئاي يۈزلۈك، خۇمار كۆزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، سۇمبۇل چاچلىق، قارا قاشلىق، نازۇك بەدەن بىر گۈزەل بوپتۇكى، ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشى ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى چىن تۆمۈر باتۇر زېرىكىپ، يەنە ئوۋغا چىقماقچى بوپتۇ ۋە مەختۇمسۇلاغا:

ــ ھەي سىڭلىم، مەن يەنە ئوۋغا چىقىمەن. سەن ھەرگىز ئۆيدىن تالاغا چىقمىغىن، سۇ بويىدا ئولتۇرۇپ چېچىڭنى تارىمىغىن، ــ دەپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر سىڭلىسى بىلەن خوشلىشىپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ نەسىھىتىنى يادىدا تۇتۇپ بىرنەچچە كۈنگىچە ئۆيدىن تالاغا چىقماپتۇ، لېكىن كۈنلەر ئۆتكەنسېرى زېرىكىپتۇ. ئاقىۋەت تالاغا چىقىپ، ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقنىڭ بويىدا سۇزۇك سۇنىڭ ئېقىشىغا قىزىقىپ چېچىنى تاراشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن، سۇمبۇل چاچلىرىدىن بىرنەچچە تېلى سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ چاچلار سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ[1] ئوردىسىدىكى كۆلگە ئېقىپ بېرىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا سانجۇ پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئۇزمۇخ نۆكەرلىرى بىلەن كۆلنىڭ بويىدا ئولتۇرغانكەن. شاھزادە ئۇزمۇخ كۆل بويىغا كېلىپ باش ـ كۆزىنى يۇيۇۋاتسا، ئۇنىڭ قولىغا ھېلىقى چاچلار ئىلىنىپ چىقىپتۇ. بۇ چاچلار ئۇزۇن ۋە سۇمبۇللۇقى شاھزادىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. ئۇزمۇخ نۆكەرلىرىدىن:

ــ بۇ نېمىدېگەن ئۇزۇن چاچ؟ كىمنىڭ چېچى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. نۆكەرلەر:

ــ ھەي شاھزادە، بۇ ئىلى ئىقلىمىنىڭ گۈزىلى مەختۇمسۇلانىڭ چېچى ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ چىن تۆمۈر باتۇر دېگەن ئاكىسى بار، ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان ئەر تېخى چىققىنى يوق، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئۇزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ، ۋەسۋەسىگە چۈشۈپتۇ، دەرھال قول ئاستىدىكى بەگلىرىنى يىغىپ مەسلىھەت ئاپتۇ، نۇرغۇن لەشكەر توپلاپ، مەختۇمسۇلانى بۇلاپ كېلىش ئۈچۈن يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار بىرنەچچە كۈندىن كېيىن چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كېلىپ ئەتراپىنى قورشاپتۇ. مەختۇمسۇلا بۇلارغا قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئۆگزىگە چىقىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي لەشكەرلەر، بۇ نېمىدېگەن ئۇياتسىزلىق! يالغۇز بىر ئاجىز قىزغا شۇنچە لەشكەرلەرنىڭ كېلىشى نامەردلىك! ئاكام چىن تۆمۈر باتۇر كەلسە قانداق جاۋاب بېرىسىلەر؟!

ئۇزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرۈپ، ئوتتەك كۆيۈپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي مەختۇمسۇلا، ئۆزۈڭنى ماڭا قوبۇل قىلساڭ قىل، بولمىسا سېنى زورلۇق بىلەن ئالىمەن!

مەختۇمسۇلا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ غەزەپ بىلەن ئۆگزىدىن يەرگە چۈشۈپتۇ. ئاكىسى چىن تۆمۈر باتۇر ئوۋغا كېتىشىنىڭ ئالدىدا: «ناۋادا بېشىڭغا كۈن چۈشسە، بۇ قۇشنى قويۇۋەتكىن، مەن قەيەردە بولسام، شۇ يەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ بارىدۇ» دەپ تاپىلاپ، ئالغۇر بۈركۈتنى قويۇپ كەتكەنكەن. مەختۇمسۇلا چۈمۈلىدەك قورشاپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنى كۆرۈپ قۇشنى قويۇۋېتىپتۇ، ئۆزى قىلىچىنى قولىغا

غا ئېلىپ، بۇلاڭچىلار بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ، ئۇلارنىڭ نۇرغۇن لەشكىرىنى يوقىتىپتۇ. ئاڭغىچە چىن تۆمۈر باتۇر خەۋەر تېپىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ مىسران قىلىچىنى ئويناتتىپ، بىر ئۆزى نەچچە مىڭ لەشكەر بىلەن قاتتىق ئېلىشىپتۇ. تەڭ كېلەلمىگەن لەشكەرلەر ئۆلەر - تىرىلىشگە باقماي قېچىشقا باشلاپتۇ. ئۇزمۇخ قېچىپ كېتىۋاتقان لەشكەرلىرىگە:

— سىلەر ئىككى كىشىدىن شۇنچە قاچامسىلەر؟ قاچساڭلار مەندىن ياخشىلىق كۆرمەيسىلەر! — دەپ، پىتىراپ كەتكەن لەشكەرلىرىنى ئۆزى باشلاپ يەنە ئۇرۇش ئېچىپتۇ.

ئۇزمۇخ چىن تۆمۈر باتۇرغا بىرقانچە ئون پالۋانى بىلەن بىراقلا ھۇجۇم قىپتۇ. نەيزە - قىلىچلار - نىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇشىدىن چاقماق چاققاندەك ئوتلار چاقناپتۇ. بىراق، ھەر ئىككى تەرەپ بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. مەختۇمسۇلا بۇ ھالنى كۆرۈپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ: «ئاكامغا زەخىم يەتمىگىدى، ئۇنىڭ مېيىپ بولغىنىدىن مېنىڭ يوق بولغىنىم ياخشى» دەپ ئويلاپ، ئاكىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

— جېنىم ئاكا، دۈشمەنلەر سان - ساناقسىز ھەم رەھىمسىز، شۇڭا سىز جەڭدىن يېنىڭ، ئۆلسەم مەن ئۆلەي، سىز ئامان قېلىڭ!

شۇ چاغدا چىن تۆمۈر باتۇر مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

— سىڭلىم، مېنىڭدىن ئەنسىرىمە. چىن تۆمۈر دەپ ئېتىم بار، ماڭا دۈشمەن ئالدىدا باش ئېگىش ئۆلۈم بىلەن تەڭ. سەن جان - جىگەر سىڭلىمدىن ئايرىلالمايمەن، شۇڭا جەڭدىن يانمايمەن! — دەپ جەڭنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

ئۇزمۇخنىڭ لەشكەرلىرى ئۆلۈپ تۈگەشكە ئاز قالغاندا، يارىدەمگە ئەۋەتىلگەن سانجۇ لەشكەرلىرى نەرە تارتىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار قىلىچ - نەيزىلىرىنى يالىڭاچلاپتۇ، ئوقيالىرىنى چەنلەپتۇ، چىن تۆمۈر باتۇرغا قارا قاغىدەك يېپىشىپتۇ. ئۇزمۇخ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ مەختۇمسۇلانى تۈتۈۋېلىپ، پۇت - قولىنى مەھكەم باغلاپ ئېلىپ قېچىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر قەھر - غەزەپكە تولۇپ، يەتتە كېچە - كۈندۈز ئېلىشىپ ھەممە بۇلاڭچىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ، كېيىن قارىغۇدەك بولسا، مەختۇمسۇلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تېخىمۇ غەزەپلىنىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، مەختۇمسۇلانى ئىزدەپ دەشت - چۆللەرنى كېزىپتۇ، ئىزدە - ئىزدە ئاخىر ئىلى دەرياسىنى كېچىپ ئۆتۈپ، تېكەس تېغىنىڭ كۆكتۆپە دېگەن يېرىگە كەپتۇ. كىشىلەر داڭقى داستان بۇ باتۇرنى ناھايىتى خۇشال قارشى ئاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇ يەرگە جايلىشىپ قاپتۇ، چارۋىچىلىق قىلىپ يۈرۈپ تېزلا باي بوپتۇ، شۇنداقتىمۇ بۇ مال - دۇنيا ئۇنىڭ كۆزىگە زادى كۆرۈنمەپتۇ، پۈتۈن ئوي - خىيالى سىڭلىسى مەختۇمسۇلادىلا قاپتۇ، كۆزى كېچە - كۈندۈز ياشتىن قۇرۇماپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تولا يىغلاپ يۇرۇپ، ئاخىر ئىككى كۆزى قارىغۇ بولۇپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەختۇمسۇلادىن ئاڭلايلى:

ئۇزمۇخ ساھىبجامال مەختۇمسۇلانى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن ئوردىسىغا ئاپىرىپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ، ئۇنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئاپتۇ. ئاردىدىن نەچچە يىللار ئۆتۈپ، مەختۇمسۇلا بۇلاڭچىدىن ئىككى ئوغۇل تۇغۇپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنە كېچە - كۈندۈز ئاكىسىنى كۆرۈشنى خىيال قىلىپ، قانداقلا بولسۇن بۇلاڭچىلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەختۇمسۇلا پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، دەريا بويىغا بېرىپ سەيلە قىلىپ كېلىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئۆز كۆڭلىدە: «ھە، ئەمدى ئىككى بالىلىق بولغاچقا بىزگە رام بولدى»

دەپ ئويلاپ رۇخسەت قىپتۇ. سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ بىر تۇلپارى بولۇپ، ئۇ تۇلپارغا پادىشاھنىڭ ئۆزىدىن باشقا كىشىنىڭ مىنىشى مەنئى قىلىنغانىكەن. مەختۇمسۇلا ئەنە شۇ تۇلپارغا مىنىپ، قىرىق كېچە-كۈندۈز ئۇچقاندەك ئۇچۇپ بىر نۆكەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە دەريا بويىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار ئىلى دەريا-سى بويىغا كەلگەندە چۇشۇپتۇ. قاتار - قاتار چېدىر - بارگاھلارنى تىكىپ، ھەر خىل تائاملارنى پىشۇرۇپتۇ، سۇتتىن قىلىنغان شارابلارنى تۇلۇم - تۇلۇمى بىلەن تىكلەپ قويۇپتۇ. چوڭ زىياپەت باشلىنىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆز قولى بىلەن ياغاچ ئاياقلارغا سۇت ھارىقىنى تولدۇرۇپ كېنىزەك، نۆكەرلەرگە بىر - بىرلەپ سۇنۇپ، بىردەمدە ھەممىسىنى مەست قىلىۋېتىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇلارنىڭ مەستلىكىدىن پايدىلىنىپ چاققانلىق بىلەن تۇلپارغا مىنىپتۇ - دە، ئىلى دەريا-سىنى كېچىپ ئۇ قاتقا ئۆتۇۋاپتۇ. پادىشاھ ئالدىدا بېشى كېتىشتىن قورققان نۆكەرلەر دەرھال ئارقىدىن قوغلاپ دەريا لېۋىگە كەپتۇ، بىراق ھېچقايسىسىنىڭ ئېتى دەريا-غا كىرەلمەپتۇ. ئەسلىدە پادىشاھنىڭ تۇلپارىدىن باشقا ھەرقانداق جانىۋار بۇ دەريادىن ئۇزۇپ ئۆتەلمەيدىكەن. ئامالسىز قالغان نۆكەرلەر مەختۇمسۇلاغا قاراپ:

— ھەي مەختۇمسۇلا! ئىككى بالاڭنى يېتىم قىلماي كەينىڭگە يانغىن! — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا:

— ئىككى ئوغلۇمنى ئېلىپ كەلسەڭلار، كەينىمگە يانىمەن! — دەپتۇ.

نۆكەرلەر دەرھال پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ كەپتۇ. بۇ ئىككى ئوغۇلىنىڭ چوڭىنىڭ ئېتى ئاقار، كىچىكىنىڭ ئېتى چۆكەر ئىكەن. مەختۇمسۇلا نۆكەرلەرگە قاراپ:

— چوڭ بالامنى دەريا-غا تاشلاڭلار، ئۇنىڭ پىراقىغا چىدىمايۋ ئۇ ياقتا ئۆتۇپ قالارمەن! — دەپتۇ.

نۆكەرلەر ئاقارنى دەريا-غا ئاققۇزۇپتۇ، بىراق مەختۇمسۇلا ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماپتۇ. نۆكەرلەر: «مەختۇمسۇلا كىچىك ئوغلىنى ئوبدان كۆرىدۇ، شۇنى دەريا-غا تاشلىساق، ئوغلىنى تۇتۇۋالىمەن دەپ دەريا-غا چۇشەر» دېيىشىپ، چۆكەرنى دەريا-غا تاشلاپتۇ. بالا شۇ زامات سۇغا غەرق بوپتۇ. مەختۇمسۇلاغا بۇ ناھايتى ئېغىر كەپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ سۆيۈملۈك ئاكىسى چىن تۆمۇر باتۇرنى تېپىش ئارزۇسىدىن يانماپتۇ. ئۇ نۆكەرلەرگە قاراپ:

— ھەي ئىنساپسىز بۇلاڭچىلار! سىلەرگە نەسلىمنىمۇ قالدۇرمىدىم، ئەمدى مۇرادىم ھاسىل بولدى! — دەپتۇ - دە، ئاتنى چاپتۇرۇپ كېتىپتۇ. بۇلاڭچىلار دەريادىن ئۆتەلمەي ئامالسىز قايتىپتۇ.

مەختۇمسۇلا شۇ يۇرگىنىچە دەشتىلەرنى كېزىپ، تاغلاردىن ئېشىپ، بىر گۈزەل يايلاققا يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، نۇرغۇن تۆگىلەر يايلاپ يۇرگۇدەك. مەختۇمسۇلا تۆگىچىلەردىن:

— بۇ كىمنىڭ تۆگىلىرى؟ — دەپ سوراپتۇ. تۆگىچىلەر:

— چىن تۆمۇر قارىغۇنىڭ تۆگىلىرى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— ئۇ نېمە بولۇپ قارىغۇ بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ مەختۇمسۇلا. تۆگىچىلەر:

— ئۇنىڭ بىر سىڭلىسىنى بۇلاڭچىلار بۇلاپ كەتكەنىكەن، شۇنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالدى، — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا يەنە:

— ھازىر ئۇ قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ. تۆگىچىلەر:

— قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمىز، — دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا يەنە مېڭىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن نۇرغۇن يىلقىلار ئۇچراپتۇ، يىلقىچىلاردىن سوراپتىكەن، ئۇلارمۇ شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ، يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن نۇرغۇن كالا، قوي پادىلىرىنى كۆرۈپتۇ، قويچىلاردىن سوراپتىكەن، ئۇلارمۇ ئوخشاشلا جاۋاب بېرىپتۇ. ئاخىردا مەختۇمسۇلا ئەڭ

چەتتە موزاي بېقىۋاتقان بىر پادىچى بالىدىن:

— جېنىم ئۇكام، چىن تۆمۈر باتۇر ھازىر قەيەردە ؟ ئېيتىپ بەرسەڭ، — دەپ يېلىنىپ سوراپتۇ.

پادىچى بالا تەسلىكتە:

— چىن تۆمۈر قارىغۇ ھازىر ئالتۇن ئارشاڭ دېگەن يەردە، — دەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ:

— مەن چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ سىڭلىسى بولىمەن، مېنى ئاكامنىڭ قېشىغا باشلاپ بارساڭ، — دەپ-تۇ. پادىچى بالا:

— پادىدىن ئايرىلالمايمەن، موزايلار يېتۈپ كەتسە قانداق قىلىمەن؟ — دەپ ئۇنماپتۇ. مەختۇمسۇلا:

— ئۇنداق بولسا پادىلىرىڭغا مەن قاراپ تۇراي. قولۇڭغا مۇنۇ ئالمىنى ئال، ئەگەر چىن تۆمۈر با-تۇر سۆزۈڭگە ئىشەنمىسە، ئالمىنى كۆزىگە سۈرتسەڭ، كۆزى ئېچىلىدۇ، — دەپ قولىغا بىر ئالمىنى بې-رىپتۇ.

پادىچى بالا ئالمىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ بېرىپ چىن تۆمۈر باتۇرغا مەختۇمسۇلانىڭ خە-ۋىرىنى ئېيتقانكەن، چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. شۇ ھامان پادىچى بالا:

ئالمۇتىيارنىڭ ئالمىسى، مەختۇمسۇلا بولمىسا،
مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى. قايدىن كېلۈر خالتىسى؟!

دەپ، ئالمىنى چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ كۆزىگە سۈركىگەنكەن، ئۇنىڭ كۆزلىرى شۇ زامات ئېچىلىپ-تۇ. چىن تۆمۈر باتۇر پادىچى بالىغا چوڭ رەھمەتلەرنى ئېيتىپتۇ ھەم ئۇنىڭ بىلەن بىللە مەختۇم-سۇلانىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئاكا - سىڭىل قېرىنداشلار بىر - بىرىنى كۆرۈپ يىغلىشىپتۇ، ھال - ئەھۋال سوراپ مۇڭدىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار خۇشال - خۇرام، تىنچ ئۆمۈر كەچۈرۈپتۇ.

مەستان كەمپىر

ەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانكەن، ئۇنىڭ ئۈچ خوتۇنىنىڭ ھېچقايسىسى تۇغماس ئىكەن، شۇڭا ئۇ پادىشاھ بالىغا زار ئىكەن.

ئۇ ھەر جۈمە كۈنىدە ۋەزىرلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپ كۆڭلىنى ئېچىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. لېكىن، ئوۋغا چىقىش ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك كۆڭۈللۈك بولسا، ئوۋدىن قايتىش شۇنچىلىك كۆڭۈلسىز بولىدىكەن، چۈنكى ھەرقاچان ئوۋغا چىققاندا تاغ ـ تاشلار، يەلپۈنۈپ تۇرغان گىياھلار، شار-قىراپ ئېقىپ تۇرغان تاغ سۈلىرى ۋە سايراپ تۇرغان قۇشلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاچسا، ئوۋدىن قايتقان ۋاقىتتا ۋەزىرلىرىنىڭ بالىلىرىنىڭ ئاتىلىرىنى «دادا، دادا» دەپ ئالدىلىرىغا چىقىپ چاقىرىشلىرى، پادىشاھنىڭ ئالدىغا «دادا!» دەپ چىققۇدەك بالىسىنىڭ بولمىغانلىقى ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋېتەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ كۆڭلى ېپرىم بولۇپ ئۆيىگە كىرىدىكەن ـ دە، تاماقمۇ يېمەي، تالا ـ تۈزگىمۇ چىقماي يېتىۋالىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ يەنە شۇنداق ئوۋدىن قايتقاندا، ۋەزىرلىرىنىڭ ئالدىغا «دادا، دادا» دەپ يۈگۈرۈشۈپ چىققان بالىلارنى كۆرۈپ، يۈرەك ـ باغرى كاۋاپ بولۇپ ئۆيىگە كىرىپتۇ ـ دە، بىر ھەپتە-گىچە ھېچ يەرگە چىقماي يېتىۋاپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن پادىشاھنى كۆرمىگەن دوست ـ يارەنلىرى: «پا-دىشاھىئالەم بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كۆرۈنمەي قالدى، ئاغرىپ ـ تارتىپ قالدىمىكىن، ئۇنى يوقلاپ كې-لىلى» دەپ پادىشاھنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. قارىسا، پادىشاھ بېشىنى ساڭگىلىتىپ، ئېڭىكىنى تۇتقىنىچە خە-يالغا چۆكۈپ ئولتۇرغان. دوست ـ يارەنلىرىنى كۆرگەن پادىشاھ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ كېلىڭلار، دوستلىرىم، كېلىڭلار! ـــ دەپ تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ. دوستلار ئولتۇرۇپ تىنچ-ئامانلىق، ھال ـ ئەھۋال سورىشىپتۇ. پادىشاھنىڭ چىرايىدىن قانداقتۇر ھەسرەت ئىزىنى كۆرگەن دوستلىرىدىن بىرى:

ـــ پادىشاھىئالەم، كەم دىدار بولۇپ قالدىلا، بىر ھەپتىدىن بېرى تالا ـ تۈزگە چىقماي قويدىلا، چىرايلىرىمۇ ھەسرەتلىك كۆرۈنىدۇ، تاۋلىرى قېچىپ قالدىمۇ نېمە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ بىر ئۇھ تارتىپتۇ ـ دە، ئۆزىنى قايغۇ ـ ھەسرەتكە سالغان دەردىنى ئېيتىشقا باشلاپتۇ:

ـــ ئەي دوستلىرىم، ئۆزۈم پادىشاھىمەن، تالاي ـ تالاي ئەل ـ يۇرت قول ئاستىمدا، دۆلىتىم-بايلىقىم ھەددى ـ ھېسابسىز، ھەرنېمە قىلسام ئەركىم ئۆزۈمدە، بۇ تەرەپتىن ئارمىنىم يوق. لېكىن، پەرزەنتسىزلىك مېنى ھەسرەتكە سالدى، يۈرەك ـ باغرىمنى كاۋاپ قىلدى.

— توغرا ئېيتتىلا، پادىشاھىئالەم، پەرزەنت دېگەن ئاتا - ئانىنىڭ تۇغمەس - پۈتمەس بەخت - دۆلىتى، پەرزەنتسىز ھاياتنىڭ لەززىتىمۇ، ھۇزۇرىمۇ يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن شۇنچە ئەل - يۇرتنى سوراپ تۇرغان، خۇسۇسەن، سىلىدەك بىر پادىشاھنىڭ پەرزەنت كۆرۈشى شەرت، — دەپتۇ دوستلىرىدىن يەنە بىرى.

— مەنمۇ ئەنە شۇ توغرىدا ئويلايمەنۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۇۋىگە يېتەلمەيۋاتىمەن. بۇ توغرىدا دوست - يارەنلىرىم قانداق مەسلىھەت بېرىدىكىن؟ — دەپتۇ پادىشاھ دوستلىرىغا مۇراجىئەت قىلىپ.

— ئۇنداق بولسا، پادىشاھىئالەم، بىزنىڭ سىلىگە بېرىدىغان مەسلىھىتىمىز شۇكى، سىلى يەنە خوتۇن ئېلىشلىرى كېرەك. ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ئارزۇ - ئارمانلىرى ھەل بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ ئۇچىنچىسى.

پادىشاھنىڭ دوستلىرى بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭ مەقسەتكە يېتىشى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ قايتىشىپتۇ.

پادىشاھ شۇ كۈندىن باشلاپ شەھەر قىزلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۆزىگە لايىق تاللاشقا باشلاپتۇ. بۇ شەھەردە كۆپ بالىلىق بىر كەمبەغەل كىشىنىڭ ئايجامال دېگەن چىرايلىق بىر قىزى بار ئىكەن، پادىشاھ ئەنە شۇ قىزنى ماقۇل كۆرۈپتۇ.

پادىشاھ لەشكەر باشلىقلىرىدىن بىرىنى چاقىرىپ، شۇ قىزنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. لېكىن، پادىشاھنىڭ يېنىدا تۇرغان دوستلىرى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، قول ئاستىلىرىدىكى پۇقرالار ئىچىدىن كۆڭۈللىرىگە ياققان ھەرقانداق قىزنى خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ھۇزۇرلىرىغا ئالالايدىلا. ئەمما، كۆڭۈللىرىدىكى ئارزۇ - ئارمانغا يېتىش ئۈچۈن بۇ ئىشنى پەرمان بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلقنىڭ رەسىم - يوسۇنى بويىچە ئەلچى ئارقىلىق قىلىسلا بولارمىكىن، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ قىزنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئەلچى ئەۋەتىپ ماقۇل قىپتۇ، توي كۈنىنى بەلگىلەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئۆزىگە قاراشلىق بارلىق يۇرت ئەھلىنى چاقىرىپ، يەتتە كېچە - كۈندۈز چوڭ توي - مەرىكە قىلىپ، ئايجامالنى ئاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئايجامال ئېغىرئاياغ بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ: «مانا ئەمدى مەنمۇ پەرزەنتلىك بولىدىغان بولدۇم» دەپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئايجامالنى باشقا خوتۇنلىرىدىن ياخشى كۆرۈشكە، كۆپرەك ھۆرمەت قىلىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرىنىڭ بۇنىڭغا تارلىقى كېلىپ: «خەپ توختا، سەن توقالنىڭ بىر ئەدىپىنى بەرمىسەك» دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپ يۇرۇپتۇ.

ئارىدىن يەنە بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، پادىشاھ ئۆز ۋەزىرلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. ئايجامالنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى سەزگەن پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى مەسلىھەت قىلىپ: «ئەگەر بۇ توقال ئامان - ئېسەن تۇغۇپ قالسا، پادىشاھ پۈتۈنلەي ئۇنى ياخشى كۆرۈپ، بىزدىن كۆڭلى سوۋۇپ كېتىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ تۇغقان بالىسىنى پادىشاھنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ يوقىتىۋېتىش كېرەك» دېگەن پىكىرگە كېلىشىپتۇ ۋە بۇ قارا نىيەتلىرىنى ئورۇنداش ئۈچۈن شۇ شەھەر دىكى جادۇگەر مەستان كەمپىرنى يارەمگە چاقىرىپ:

— ۋاي موما، جان موما، كىشىنى ھاجىتىدىن چىقارسا ساۋاب بولىدۇ، دەيدىغان، شۇ تاپتا بىزنىڭ سىلىگە ناھايىتى چوڭ بىر ئىشتا ھاجىتىمىز چۈشتى، ئۇنى پەقەت ئۆزلىرىلا ئورۇندىيالايلا. ھازىر تو - قالنىڭ تولغىقى تۇتۇپ ياتىدۇ، ئۇ تۇغقان چاغدا بىر ئامال قىلىپ بالىسىنى يوقىتىشنىڭ يولىنى قىل -

سىلا، بىز سىلىگە نېمە دېسىلە شۇنى بېرەيلى، — دەپ ئۆز نىيەتلىرىنى ئېيتىپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان جادۇگەر مەستان كەمپىر بۇ ئىشنى ئوروندىاپ بېرىشكە ۋەدە بېرىپ، كۆپ ئال-تۇن ئاپتۇ ۋە ئايجامالىنىڭ تۇغۇشىغا ياردەم قىلىدىغان كىندىك ئانا سۈپىتىدە ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. ئايجامالىنىڭ ۋاقتى - سائىتى يېتىپ، قوشكېزەك — بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغۇپتۇ. لېكىن، بىرىنچى تۇغۇلغان قوشكېزەك تاقەتسىزلىنىپ - هوشىدىن كېتىپ، ھېچ نەرسىنى بىلمەي يېتىپ قاپ-تۇ. بۇ مەستان كەمپىرگە راسا ئوڭ كەپتۇ. ئۇ دەررۇ يېڭى تۇغۇلغان ئىككى كۆچۈك تېپىپ كەپتۇ - دە، ئايجامالىنىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇپتۇ، ئۇنىڭ تۇغقان بالىلىرىنى دەريانىڭ تاشلىۋېتىش ئۈچۈن لاتىغا ئوراپ ئېلىپ كېتىپتۇ. دەريانىڭ يەتمەستىنلا مەستان كەمپىر ھېرىپ قاپتۇ ۋە: «ئوۋۇاي، دەريانىڭ قاچان يېتىپ باراي، ئاۋارە بولۇپ يۈرگۈچە مۇشۇ يەرگىلا تاشلىۋەتمەيمەنمۇ» دەپ، بىر قىرنىڭ كەينىگە تاشلاپ قويۇپ قايتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى قارا نىيەتلىرى ئوروندالغىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دەررۇ بىر خىزمەتكارىنى چاقىرىپ، ئۇنى:

— پادىشاھنىڭ زاتى پەس، گاداي توقلى كۆچۈك تۇغدى، دەررۇ پادىشاھنىڭ ئوۋ قىلىپ يۈرگەن يېرىگە ئات چاپتۇرۇپ بېرىپ خەۋەر قىل، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

ھېلىقى خىزمەتكار «كۆچۈك تۇغدى» دېگەن سۆزگە ئىشەنگۈسى كەلمىسىمۇ، پادىشاھنىڭ خوتۇنى قىلغان ئەمر بولغانلىقى ئۈچۈن، دەررۇ ئاتنى ئېگەرلەپ مىنىپتۇ - دە، چاپتۇرغىنىچە تاغقا قاراپ كې-تىپتۇ. ئۇ تاغموتاغلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ پادىشاھنى تېپىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ۋاي پادىشاھىئالەم، مەن سىلىگە چوڭ خوتۇنلىرىنىڭ ئەمرى بىلەن بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم، لېكىن ئېيتىشقا قورقىمەن، — دەپتۇ.

— قانداق خەۋەر، تېز سۆزلە ! — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئەگەر بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ئېيتاي، پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ خىزمەتكار.

پادىشاھ ئاڭلاشقا تاقەتسىزلىنىپ:

— خوپ، كەچتىم، ئېيتقىن، — دەپتۇ.

— ۋاي پادىشاھىئالەم، كىچىك خوتۇنلىرىنىڭ كۆزى يورۇپتۇ، تۇغقىنى ئادەم ئەمەس، ئىككى كۆ-چۈك ئىكەن، بۇنى تېخى ھېچكىمگە بىلدۈرمەپتۇ. چوڭ خوتۇنلىرى مېنى دەررۇ سىلىگە خەۋەر يەتكۈ-زۈشكە ئەۋەتتى، — دەپتۇ خىزمەتكار.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ: «ئاھ، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق !» دەپ پىشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپتۇ - دە، خىزمەتكارغا:

— ئاتنى قانداق چاپتۇرۇپ كەلگەن بولساڭ، شۇنداق چاپتۇرۇپ بېرىپ ئۇلارغا ئېيت، توقالىنىڭ چاچلىرىنى قىرقىپ، ئېغىلىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا كاتەك ياساپ، ئۇنى شۇنىڭغا سولاپ قويسۇن، كۆچۈكلىرى ئالدىدا تۇرسۇن، لېكىن بۇ ئىشلارنى باشقا ھېچكىم بىلمىسۇن، — دەپتۇ.

ھېلىقى خىزمەتكار يەنە ئېتى قارا تەرگە چۈشكۈچە چاپتۇرۇپ قايتىپ كەپتۇ - دە، پادىشاھ-نىڭ ئەمرىنى ئىزھار قىپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى: «مانا ئەمدى بىز مەقسىتىمىزگە يەت-تۇق، پادىشاھ يەنىلا بىزنى ياخشى كۆرىدىغان بولدى» دەپ، ئېغىلىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا بىر كاتەك يا-ستىپتۇ، ئايجامالىنى چاچلىرىنى قىرقىپ، ئۇنىڭغا سولاپتۇ، ئالدىغا ھېلىقى كۆچۈكلەرنى تاشلاپ-

تۇ، يېنىغا يۇندى تولدۇرۇلغان بىر يالاقنى قويۇپ قويۇپتۇ.

ئايجامال هوشىغا كېلىپ قارىسا، ئۆزى ئېغىلدىكى كاتەك ئىچىدە ياتقۇدەك، چاچلىرى قىرقىلغان، ئالدىدا ئىككى كۆچۈك، بىر يالاقتا يۇندى تۇرغان. ئۇ ۋەقەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەي ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، لېكىن ئىلاج تاپالماپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئايجامالنىڭ ماكانى كاتەك، غىزا ـ سى قالغان ـ قاتقان يۇندى بولۇپ قاپتۇ.

مەستان كەمپىر تاشلىۋېتىپ كەلگەن بالىلارنى دەريادىن سۇ ئىچىپ كېلىۋاتقان بىر ئانا كېيىك كۆرۈپ قېلىپ تاغقا ئېلىپ كېتىپتۇ ۋە بىر تاش غارنىڭ ئۆڭكۈرىگە جايلاشتۇرۇپ، ئۆز سۈتىنى ئەمگۈ ـ زۈپ بېقىشقا باشلاپتۇ.

ئاي، كۈن، ھەتتا يىللارمۇ ئۆتۈپتۇ. ئاكا ـ سىڭىل بالىلار ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ ۋە ئۆڭكۈردىن چى ـ قىپ ئەتراپتا كۆڭۈل ئېچىپ ئويناشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ شۇ تاغقا ئوۋ ئوۋلاپ بېرىپ قاپتۇ. پادىشاھ ھېچقانداق ئوۋ ھايۋىنى ئۇچرى ـ تالماي ھېرىپ ـ ئېچىپ يۈرگەندە، ئالدى تەرەپتىكى بىر قىرنىڭ كەينىدىن بىر كېيىك چىقىپتۇ ـ دە، جىم قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ: «ھە مانا، ئەمدى خۇدايىم بەردى» دەپ ئوقياسىنى تەڭلىشىگە، ھېلىقى كېيىك لىپ قىلىپ قېچىپتۇ، نېرىراق بېرىپ يەنە قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ پايپاسلاپ يې ـ قىنراق بارسا، يەنە نېرىراق قېچىپ بېرىپ تۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئەنە ئاتىمەن، مانا ئا ـ تىمەن دەپ، كېيىكنى ئەگىشىپ خېلى يەرگە كېتىپ قاپتۇ. كېيىك پادىشاھنى مەلىكە قىلىپ ھې ـ لىقى ئويناپ يۈرگەن ئىككى بالىنىڭ يېنىغا ئەگەشتۇرۇپ كەپتۇ ـ دە، ئۆزى بىر قىردىن ئېشىپ

غايىب بوپتۇ. بۇ ئەنە شۇ بالىلارنى بېقىپ يۈرگەن كېيىك ئىكەن.
بالىلار پادىشاھنى كۆرۈشى بىلەنلا قېچىپتۇ. پادىشاھ بولسا: «ئاھ خۇدايىم، شۇ تاغۇ چۆللىرگە بىر-گەن بالىنى ماڭا نېمىشقا بەرمەيسەن؟» دەپ يەنە دەردكە تولۇپ قايتىپ كېتىپتۇ.
ئۆيىگە كەلگەندە غىزامۇ يېمەستىن، خوتۇنلىرى بىلەنمۇ گەپلەشمەستىن، خاپا ھالدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەتىسىمۇ پادىشاھنىڭ شۇنداق خاپا ھالدا خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەن خوتۇنلىرى:
— ئىككى كۈندىن بۇيان باش كۆتۈرمەي خىيالغا چۆكۈپ كەتتىلىغۇ، بىرەرنەرسىدىن خاپا بولدىلە-مۇ؟ — دەپ سورىشىپتۇ. پادىشاھ:
— ھەي خوتۇنلار، خۇدايىم چۆل - بايا ۋانلارغا بەرگەن بالىنى ماڭا بەرسە بولماسمىدى، — دەپ ئۆكۈنۈپ تۇرۇپ، ئۇۋغا چىققاندا كۆرگەن بالىلار توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىپتۇ.
پادىشاھنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان خوتۇنلىرى ئىچىدە، ئاھ، ھېلىقى بالىلارمىكىن؟ قانداق تەق-دىر بىلەن ئۆلمەي ھايات قالدىكىن؟ ئەمدى سىرىمىز ئېچىلىپ قالمىسا بولاتتىغۇ، دەپ ئويلاپتۇ. شۇ چاغدا چوڭ خوتۇنى:
— قويسىلا، يوقلا نەرسىگە كۆڭۈللىرىنى بۇزۇپ، ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلمىسىلا. خۇدايىمنىڭ ۋاقتى - كۈنى كۆپ، سىلىمۇ پەرزەنتلىك بولۇپ قالارلا، — دەپ پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى ياساپتۇ.
بۇ خوتۇنلار پادىشاھتىن خالىي بىر يەرگە توپلىنىپ ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ. بۇلارنىڭ بىرى:
— پادىشاھنىڭ كۆرۈپ كەلگىنى تەھقىق شۇ بالىلار بولسا كېرەك، ئۇلار بولمىسا، چۆل - بايا ۋاندا نېمە قىلىپ يۈرگەن بالىلار ئۇ؟ — دەپتۇ. ئىككىنچىسى:
— ئەگەر شۇلار بولسا، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سىرىمىز ئېچىلىپ قالىدۇ، چۈنكى پادىشاھ ئۇۋغا چىققاندا ئۇلارنى يەنە كۆرۈشى مۇمكىن، — دەپتۇ. ئۈچىنچىسى بولسا:
— ھەر ئىھتىمالغا قارشى، سىرىمىز ئېچىلىپ قالغۇچە ئۇلارنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك، شۇڭا يەنە مەستان كەمپىرنى شۇ تاغقا ئەۋەتىپ، بالىلارنى ئۆلتۈرگۈزۈۋېتەيلى، — دەپتۇ. بۇلار شۇ مەسلىھەت بىلەن مەستان كەمپىرنى چاقىرتىپ كېلىپ:
— سادىغىڭىز بولايلى، موما، بىزنىڭ قىلغان ئىشىمىز چالا قالغانكەن. سىلى تاشلاپ كەلگەن بالىلار نېمە سەۋەبتىندۇر ئۆلمەستىن تاغدا ئوينىاپ يۈرۈپتۇدەك، پادىشاھ ئۇۋغا بېرىپ كۆرۈپتۇدەك. ئەكى كۈندىن بېرى خاپا، شۇلارنى خىيال قىلىپ، باش كۆتۈرمەي ئولتۇرىدۇ. يەنە ئۇۋغا چىققاندا ئۇ بالىلارنى يەنە كۆرۈپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەردە سىرىمىز ئېچىلىپ قالسا، بىزنىڭمۇ، سىلىنىڭمۇ جېنىمىز تېنىمىزدىن جۇدا بولىدۇ. شۇڭا، ئىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، بىر ئىلاجىنى قىلايلى. سىلى تاغقا چىقىپ شۇ بالىلارنى تېپىپ ئۇجۇقتۇرۇپ كەلسىلە، ئېتەكلىرىنى توشتۇرۇپ ئالتۇن - كۈمۈش بېرىمىز، — دەپتۇ. مەستان كەمپىر «خوپ» دەپ ئېتىكىنى توشتۇرۇپ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئاپتۇ - دە، ئۆيىگە بېرىپ بىر بۇلۇڭغا كۆمۈپتۇ، كېيىن تاغقا راۋان بوپتۇ.
بالىلارنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلمىگەن مەستان كەمپىر تاغمۇتاغلارنى ئېشىپ، قىرمۇ-قىرلاردىن ئۆتۈپ، سايمۇسايلارنى كېزىپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ كىيىملىرى تىكەنلەرگە ئىلىنىپ، تەنلىرى تىلىنىپ كېتىپتۇ، ئاياغ كىيىملىرى يىرتىلىپ، پۇتلىرىغا تىكەن كىرىپ، تاپانلىرى تېشىلىپ كې-تىپتۇ، بىر كۈنى ئېگىز قىيا تاشلارنى ئارىلاپ كېتىپ بېرىپ، شۇ يەردە يۈرگەن بىر قىزنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە: «ھە، مانا تاپتىم» دەپ قىزغا قاراپ ئېتىلىپتۇ، لېكىن قىزمۇ بۇ مومايىنى كۆرۈپ ئۆڭ-

كۆرگە قېچىپ كىرىپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى مەھكەم ئېتىۋاپتۇ.

قىزنى قوغلاپ ئۆتكۈرگە كىرەلمىگەن موماي ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىشقا خېلى ئۇرۇنۇپ كۆرۈپتۇ، زادىلا ئاچالمىغاندىن كېيىن:

— ھەي قىزىم، ئۆتكۈرنىڭ ئاغزىنى ئاچ، بۇياققا چىققىن، مەن ساڭا تاتلىق ئېلىپ كەلدىم، مە، ئال، — دەپ ئالداپ بېقىپتۇ.

لېكىن، قىز ئاكىسىنىڭ ئۆڭغا چىقىپ كېتىش ئالدىدا: «بىرەر كىشىنى كۆرسەڭ، ئۆتكۈرگە قېچىپ كىرىپ ئاغزىنى ئېتىۋال، ئالدىسا ئىشەنمە، ئۆتكۈرنى زادى ئاچما» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ، مەستان كەمپىرگە ئالدانماپتۇ ۋە ئۆتكۈرنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ:

— نەدىن كەلگەن بولسىلا، شۇ ياققا كەتسىلە، موما. ھازىر ئاكام ئۆڭدىن كەلسە، سىلىنى تىرىك قويمايدۇ، — دەپتۇ.

مەستان كەمپىر ئۆزىچە: «راست، بۇنىڭ ئاكىسى چوڭ بولۇپ قالغاندۇ، مەن بولسام قېرىپ قالدىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، نەچچە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ دەرمانمىدىن كەتتىم، يەنە ئۆلۈكۈم مۇشۇ چۆل ـ بايا‌ۋانلاردا قېپقالمىسۇن» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، بۇلارنى باشقا يول بىلەن — دۇنيا‌رنىڭ

قولىدا ئۆلتۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

— قىزىم، بولمىسا، سەن ماڭا قۇلاق سال! مۇشۇ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە، ئۇچ كۈنلۈك يولدا، بىر بۇلاقنىڭ بويىدا بىر تۈپ دەرەخ بار. ئاكاڭ ئەنە شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئېلىپ كېلىپ تىكسە، كارامەت يەل - يېمىشلىك بىر باغ بولىدۇ. ئاكاڭ كەلگەندە ئەنە شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئېلىپ كېلىشنى ئېيتقىن، ئۇنىمىسا، يىغلاپ تۇرۇۋالغىن. ئەگەر ئاكاڭ: «كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟» دېسە، چۈشۈمدە كۆردۈم، دېگىن، — دەپتۇ - دە، ئۆزى قايتىپ كېتىپتۇ.

خېلىدىن كېيىن قىزنىڭ ئاكىسى قايتىپتۇ. ئاخشىمى ئاكا - سىڭىل ئىككىسى گەپلىشىپ ئولتۇرغاندا، سىڭلىسى:

— ئاكا، مۇشۇ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە، ئۇچ كۈنلۈك يولدا بىر بۇلاق بار ئىكەن، ئۇ بۇلاقنىڭ بويىدا بىر تۈپ دەرەخ بار ئىكەن. ئەگەر شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئېلىپ كېلىپ تىكسە، دۇنيادىكى تۇر-لۇك - تۈمەن يەل - يېمىشلەرنىڭ ھەممىسى بار بىر باغ بولغۇدەك. جېنىم ئاكا، ئەنە شۇنىڭ شېخىدىن ئېلىپ كېلىپ تىكىپ بەرسىڭىزچۇ، — دەپتۇ. سىڭلىسىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ئاكىسى:

— قوي، بۇنداق بولمىغۇر گەپنى نەدىن ئاڭلىدىڭ؟ — دەپتۇ. سىڭلىسى بولسا يىغلاپ يالۋۇرۇپ:

— چۈشۈمدە كۆردۈم، جېنىم ئاكا، مېنى سىڭلىم دېسىڭىز، ياق دېمەيسىز، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

سىڭلىسىنىڭ تەلىپىنى قىيالماستىن، ئاكىسى «خوپ» دەپتۇ ۋە ئەتىسى يولغا راۋان بوپتۇ. ئاردىدىن بىر يېرىم كۈن ئۆتۈپ يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، بالىنىڭ ئالدىدىن ئاپئاق ساقاللىق ۋە ئۇزۇن ھاسا تايانغان بىر بوۋاي چىقىپ قاپتۇ. بالا سالام بېرىپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا، بوۋاي بالىنى توختىتىپ:

— يول بولسۇن، بالام، نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا كۈنپېتىش تەرەپتىكى بۇلاق بويىدىن دەرەخ شېخى ئېلىپ كېلىشكە كېتىپ بارغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ھەي بالام، خەتەرلىك سەپەرگە چىقىپسەن. خەير، مەيلى، «يولۋاس ئىزىدىن، يىگىت سۆزىدىن قايتماس» دېگەندەك، شۇنچە يول بېسىپ كەپسەن، ئەمدى بېرىۋەرگىن. لېكىن، بالام، قۇلىقىڭدا تۇتقىن-كى، سەن دېگەن ئۇ دەرەخ دۇنيادىكى ماكانىدا، ئۇ يەر دۇنيادىن كېچە - كۈندۈز خالىي بولمايدۇ. ئۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئالماقچى بولۇپ بارغان قانچە - قانچە ئادەملەر دۇنيانىڭ قولىدا ئۆلۈپ كەتكەن. سەن يەنە بىر يېرىم كۈندىن كېيىن يېتىپ بارىسەن. يېتىپ بارغاندىن كېيىن يىراق بىر يەردە مۆكۈپ تۇرغىن. كۈن چۈش بولۇپ تازا قىزىغان چاغدا، دۇنيانىڭ ھەممىسى چۈشلۈك غىزاغا كىرىپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا شاختىن سۇندۇرۇپ قاچ. ئەگەر دۇنيانى تۈيۈپ قېلىپ قوغلاپ چىققۇدەك بولسا، كەي-نىڭگە قارىماستىن قېچىۋەرگىن. ئالتۇن بېرىمەن دېسىمۇ، يامبۇ بېرىمەن دېسىمۇ، يالۋۇرسىمۇ، دوق قىلسىمۇ كەينىڭگە قارىماي قاچ. كەينىڭگە قارىساڭ، تۇتۇلىسەن، قارىمىساڭ، قۇتۇلىسەن. ئاق يول بول-سۇن، ئىشىڭ ئوڭۇشلۇق بولسۇن، مەقسىتىڭگە يەت، بالام. ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، — دەپ بوۋاي ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ساقلىنى سىلاپتۇ - دە، كېتىپتۇ. بالا:

— ئېيتقانلىرى كەلسۇن، ئاتا! — دەپ ئۆز يولىغا قاراپ كېتىپتۇ.

ئاردىدىن بىر يېرىم كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بالا كەڭ بىر سايغا يېتىپ كەپتۇ، قارىسا، ساينىڭ ئە-چى ئاپئاق ئۇستىخانلارغا تولۇپ كەتكەن. بۇلار شۇ دەرەخنىڭ شېخىدىن ئېلىشقا كېلىپ دۇنيانىڭ قو-لىدا ئۆلۈپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۇستىخانلىرى ئىكەن. ساينىڭ ئۇ قاپتىلىدا پارقىراپ ئېقىپ تۇرغان بىر بۇلاق، ئۇنىڭ بويىدا يوغان، بۇك، ياپيېشىل بىر تۈپ دەرەخ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا يۇرگەن نۇرغۇن دە-

ۋىلەر كۆرۈنۈپتۇ. بالا: «مەن ئىزدەپ كەلگەن دەرەخ شۇ بولسا كېرەك» دەپ، ھېلىقى بوۋاينىڭ سۆزلىرى-
نى ئەسلەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ.

كۈن چۈش بولغاندا تاغ ـ تاشلارنى تىترىتىپ قاتتىق جاراڭلىق بىر ئاۋاز چىقىپتۇ ـ دە، ئۇياق ـ
بۇياقتىن دۈپۈلەر كېلىپ بىر تۆشۈككە كىرىپ كېتىپتۇ. تاشقىرىدا ھېچكىم قالماي جەمجىتلىق باس-
قاندا، بالا ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ دەرەخنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ـ دە، بىر تال شېخىنى سۇندۇرۇۋېلىپ قې-
چىپتۇ، لېكىن سەزگۈر دۈپۈلەر شاخنىڭ «چارس» قىلىپ سۇنغانلىقىنى ئاڭلاپ چىقىپ بالىنى قوغلاپتۇ.

ـــ ھەي ئادەمزات، توختا! مە ساڭا ئالتۇن، مە ساڭا يامبۇ، توختا! ھېچبولمىسا، كەينىڭگە بىر
قارا، ـــ دەپ دۈپۈلەر قوغلاپ مېڭىپتۇ، ئالداپ بېقىپتۇ، دوق قىلىپ بېقىپتۇ، لېكىن بالا ھېچ توخت-
ماي ۋە كەينىگىمۇ قارىماي قېچىپ قۇتۇلۇپ كېتىپتۇ.

بالا ئۇياققا ئۇچ كۈن، بۇياققا ئۇچ كۈن ـــ ئالتە كۈن يول مېڭىپ، يەتتىنچى كۈنى ئۆز ئۆڭكۈرىگە
يېتىپ كەپتۇ. ئاخشىمى ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، شاخنى بىر تۈزلەڭگە تىكىپتۇ. ئە-
تىسى ئۆڭكۈردىن چىقىپ قارىسا، شۇنداق بىر باغۇ بوستان پەيدا بوپتۇكى، خىلمۇخىل يەل ـ يېمىشلەر

پىشىپ تۇرغان، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان، تۇرلۇك ـ تۇمەن قۇشلار سايرىشىپ تۇرغان، باغ-
نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كۆلدە بېلىقلار ئۆزۈشۈپ ئويناپ يۈرگەن. بۇنى كۆرگەن ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسى
باغدا خۇشال سەيلە قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپ يۈرۈپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ يەنە شۇ تاغقا ئوۋغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەندە، ئۇنىڭ ئال-
دىدا هېلىقى كېيىك پەيدا بوپتۇ ـ دە، بۇرۇنقىدەك قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئاتماقچى بوپتىكەن، نېرىراق
قېچىپ بېرىپ يەنە قاراپ تۇرۇپتۇ. يەنە ئاتاي دېسە، يەنە نېرىراق قېچىپ بېرىپ پادىشاھنى هېلىقى باغ-
قا ئەگەشتۈرۈپ ئاپىرىپتۇ ـ دە، ئۆزى غايىب بوپتۇ. ئاكىسى ئوۋغا كېتىپ، سىڭلىسى باغدا ئويناپ
يۈرگەنىكەن. قىز پادىشاھنى كۆرۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ يەنە خاپا بولۇپ قايتىپتۇ.
پادىشاھنىڭ خاپا بولۇپ قايتقانلىقىنى كۆرگەن خوتۇنلىرى يەنە هال سوراپتۇ. پادىشاھ ئوۋ ئوۋلاپ
يۈرۈپ كۆرگەنلىرىنى يەنە سۆزلەپ بېرىپتۇ.
بالىلارنىڭ تېخىچىلا بار ئىكەنلىكىنى بىلگەن پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى دەررۇ مەسىتان كە-
پىرگە نۇرغۇن ئالتۇنلارنى بېرىپ، ئۇنى يەنە ئەۋەتىپتۇ.
مەستان كەمپىر بۇ قېتىم ئۆزى كۆرگەن يول بىلەن توپتوغرا هېلىقى ئۆڭكۈرگە كەپتۇ، لېكىن
ئۆڭكۈرگە كىرىشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئاكىسىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن بىر يەردە ماراپ
يېتىپتۇ.
قىزنىڭ ئاكىسى شۇ كۈنى ئوۋغا كېتىپ، سىڭلىسى يالغۇز قالغانىكەن. قىز مەستان كەمپىرنى
كۆرۈپ قېلىپ ئۆڭكۈرگە كىرىپ كېتىپتۇ ـ دە، ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋاپتۇ. كەمپىر بۇنىڭدىن
ئاكىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ، ئۆڭكۈرگە كېلىپ، ئۇنى ئېچىش ئۈچۈن كۆپ هەرىكەت قىلىپ كۆرۈپ-
تۇ، لېكىن ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا توسالغان ئېغىر تاشلارنى كۆتۈرۈشكە كۈچى يەتمىگەندىن كېيىن:
— قىزىم، ئۆڭكۈرنى ئاچ، مانا ساڭا ياخشى كىيىم ۋە ئالتۇن ئۈزۈكلەرنى ئېلىپ كەلدىم، — دەپ
قىزنى ئالداپ بېقىپتۇ. قىز ئۇنىڭ ئالدىغىنىغا كۆنمەپتۇ ۋە ئۆڭكۈرنى ئاچماپتۇ.
— ماڭا سىلىنىڭ هېچنېمىلىرى كېرەك ئەمەس. قاياقتىن كەلگەن بولسىلا شۇ ياقتا كەتسىلە.
بولمىسا، هازىر ئاكامنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، ئەگەر ئۇ كېلىپ قالسا، سىلىنى ئۆلتۈرۈپ
تاشلايدۇ، — دەپ ۋارقىراپتۇ قىز.
هەرقانداق ئالداشلار بىلەن قىزنى ئۆڭكۈردىن چىقىرالمىغان ۋە چىقىرىشقا كۆزى يەتمىگەن مەستان
كەمپىر ئىلاجسىز، ئۇلارنى باشقا يول بىلەن ئۆلتۈرۈش پىكرىگە كەپتۇ ـ دە:
— قىزىم، مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈم راستمىكەن؟ مەن دېگەن دەرەخنىڭ شېخىنى ئەكېلىپ تىكە-
تىكەنسىلەر، ياخشى باغۇ بوستانلىققا ئىگە بولۇپ قاپسىلەر. ئەمدى بىر مەسلىھەت بېرەي، ئاڭلىغىن،
مۇشۇ تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە، ئۇچ كۈنلۈك يولدا بىر ئۆڭكۈر بار. ئەنە شۇ ئۆڭكۈردە هۆرلىقاخان دېگەن
بىر قىز ياشايدۇ. ئاكاڭ كەلگەندە ئەنە شۇ قىزنى ئەكېلىپ بېرىڭ، دەپ تۇرۇۋالغىن. ئۇنىمىسا، يىغلاپ تۇ-
رۇۋال. ئەگەر ئۇ قىزنى ئېلىپ كەلسەڭلار، ساڭا ئاچا بولىدۇ، ئاكاڭ بىر ياقلارغا كەتكەندە سەن زېرىكىپ
قالمايسەن. ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا ئىككى تال كەمپۈت قويۇپ كېتىمەن، ئاكاڭ كەلگەندە ئىككىڭلار يەڭلار، —
دەپ، ئوغا سېپىلگەن ئىككى تال كەمپۈتنى ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئۆزى قايتىپ كېتىپتۇ.
شۇ ئاردىدا بۇ بالىلارنى بېقىپ چوڭ قىلغان هېلىقى كېيىك يۈگۈرۈپ كەپتۇ ـ دە، كەمپۈتلەرنى

ئېلىپ دەريانى ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن قىزنىڭ ئاكىسى كەپتۇ. ئاخشىمى ئاكا ـ سىڭىل گەپلىشىپ ئولتۇرغاندا، سىڭلىسى:

ــ ئاكا، مۇشۇ تاغنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدە بىر ئۆڭكۇر بار ئىكەن، شۇ ئۆڭكۇردە ھۆرلىقاخان دېگەن بىر قىز ياشايدىكەن. ئەنە شۇ قىزنى ئەكەلسىڭىز، ماڭا ئاچا بولاتتى، سىز ئۇۋىغا چىقىپ كەتكەن چاغلاردا مەن ئۇنىڭ بىلەن ئويناپ ـ كۇلۇپ، زېرىكمەي يۇرەتتىم، بولمىسا ناھايىتى زېرىكىپ كېتىدىكەنمەن، ــ دەپتۇ.

ــ بۇنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ بولمىغان گەپلەرنى قويساڭچۇ، سىڭلىم، ــ دەپتۇ ئاكىسى.

ــ چۇشۇمدە كۆردۈم، ئاكا، ــ دەپتۇ سىڭلىسى.

ــ ئۇنداق نەرسىلەرنى ئارزۇ قىلما، سىڭلىم، ــ دەپتۇ ئاكىسى.

ــ ئەنىغۇ، دەرەخنىڭ شېخىنى ئەكېلىپ تىكىۋىدۇق، قانداق ياخشى باغۇ بوستانلىققا ئىگە بولۇپ قالدۇق. ئەمدى ئاچىلىق بولۇپ قالسام نېمە بولاتتى؟ ــ دەپتۇ سىڭلىسى.

ــ ھەي سىڭلىم، ئۇ دەرەخنىڭ شېخىنى ئېلىپ كەلگۈچە نۇرغۇن خەتەرلەرگە يولۇقتۇم، ئۇنى سەن بىلمەيسەن، ئۆلۈكۈم دېۋىلەرنىڭ قولىدا قېلىشقا ئاز قالدى. قوي، سىڭلىم، بۇ ئارزۇنى قىلما! ــ دەپتۇ ئاكىسى.

ــ ئەگەر مېنى سىڭلىم دېسىڭىز، شۇ قىزنى ئەكېلىپ بېرىڭ، ــ دەپ يىغلاپ تۇرۇۋاپتۇ سىڭلىسى.

ئاكىسى سىڭلىسىنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى قىيالماستىن يەنە «خوپ» دەپتۇ ۋە ئەتىسى يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ماڭا ـ ماڭا بىر يېرىم كۇن ئۆتكەندە، يەنە ئۇنىڭغا ئۇزۇن ھاسا تاياغان، ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي يولۇقۇپتۇ.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئاتا، ــ دەپ سالام بېرىپتۇ بالا.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بالام، يول بولسۇن، نەگە ماڭدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

ــ مۇشۇ تاغنىڭ ئۆڭكۇرىدە ھۆرلىقاخان دېگەن بىر قىز بارمىش، مەن شۇ قىزنى ئالغىلى كېتىپ بارىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

ــ ياماڭ يولغا مېڭىپسەن، بالام. ئۇ قىزنى ئالىمەن دەپ تالاي ـ تالاي ئادەملەر تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن. مەيلى، بالام، يولغا چىققاندىن كېيىن يولۇڭدىن قايتما، لېكىن مېنىڭ سۆزلىرىمنى قۇلىقىڭدا مەھكەم تۇت: يەنە بىر يېرىم كۇن ماڭغاندىن كېيىن ئۆڭكۇرگە يېتىپ بارسەن. ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىدا تۇرۇپ: «ھۆرلىقاخان!» دەپ بىر قېتىم ۋارقىراپلا جىم تۇرۇۋال. بىردەم تۇرغاندىن كېيىن يەنە شۇنداق ۋارقىرىغىن ـ دە، جىم تۇرۇۋال. ئۇچىنچى قېتىم يەنە ۋارقىراپ، يەنە جىم تۇرۇۋال. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىدىن: «ۋارقىرا، ۋارقىرا، ۋارقىرا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىدۇ، لېكىن سەن زادىلا ۋارقىرىمىغىن. ئاق يول بولسۇن، ئىشىڭ ئوڭۇشلۇق بولسۇن، بالام، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، ــ دەپ بوۋاي ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىپتۇ ـ دە، كېتىپتۇ.

بالا يولىنى داۋام قىپتۇ، ئارىدىن بىر يېرىم كۇن ئۆتۈپتۇ. بىر يەرلەرگە كېلىپ قارىسا، ئادەمگە ئوخشىشىدىغان نۇرغۇن تاشلار تۇرغان. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھۆرلىقاخاننى ئالىمىز دەپ كېلىپ تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن كىشىلەر ئىكەن.

بالا ئۆڭكۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھۆرلىقاخان!» دەپ ۋارقىراپتۇ، بىردەم تۇرغاندىن كېيىن: «ھۆرلىقاخان!» دەپ يەنە ۋارقىراپتۇ، ئۇچىنچى قېتىم يەنە بىر ۋارقىراپ، جىم تۇرۇۋاپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدىن: «ۋارقىرا، ۋارقىرا، ۋارقىرا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ تۇ، لېكىن بالا بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرىنى ئەسلەپ زادىلا ۋارقىرىماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھۆرلىقاخان: «مېنىڭ سىرىمنى بىلدىغان بۇ قانداق ئەقىللىق ئادەمزات؟» دەپ ئۆڭكۈردىن چىقىشى بىلەنلا، بالا ئۇ نىڭ بىلىكىدىن مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ. شۇ چاغدا قىز:

— مەقسىتىڭنى ئېيتقىن، ساڭا نېمە كېرەك؟ — دەپ سوراپتۇ.

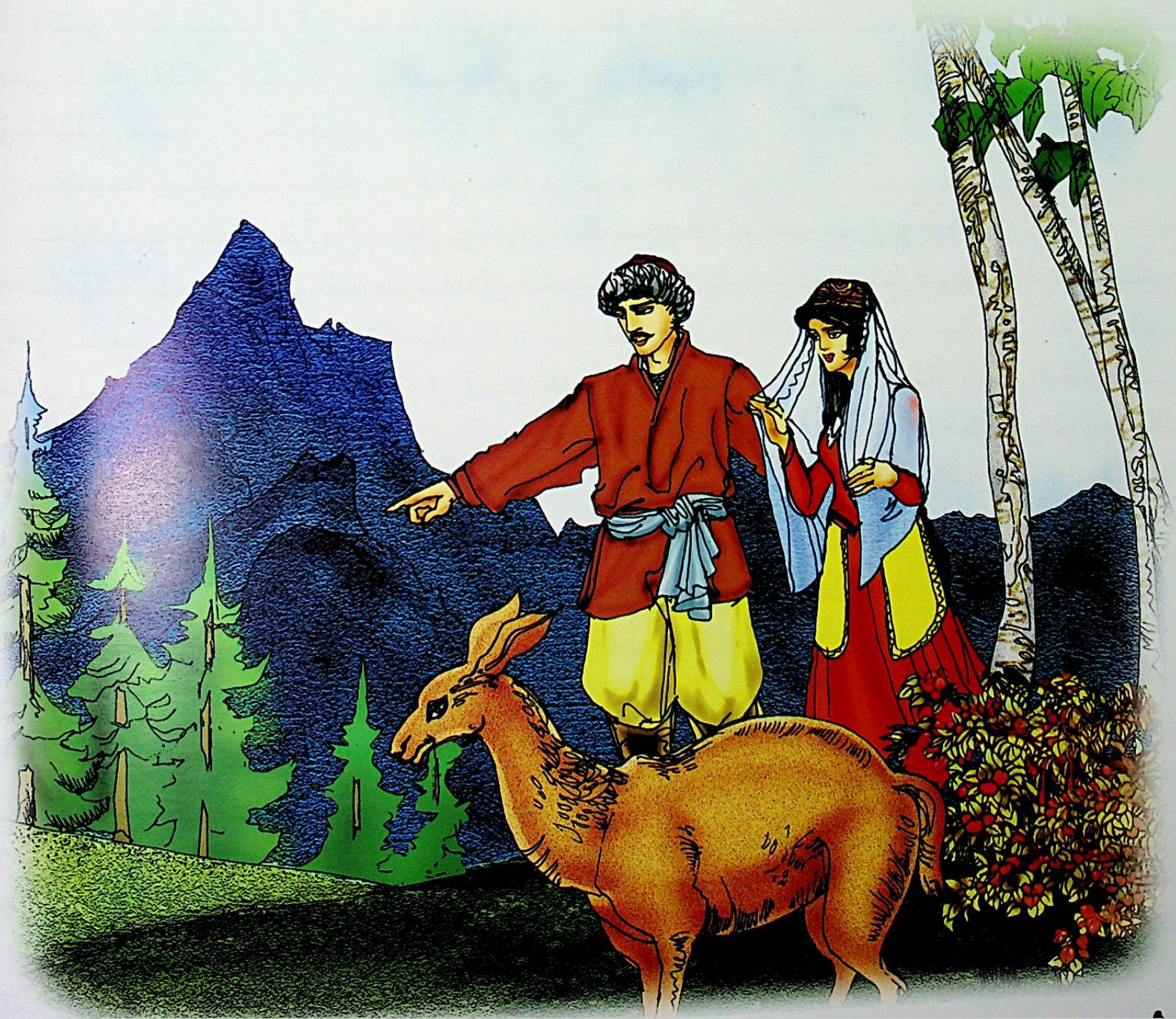
بالا ئۆزىنىڭ مەقسەتلىرىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ھۆرلىقاخان رازىلىق بىلدۈرۈپ بالا بىلەن مېڭىپتۇ.

شۇ ئارىدا تاشقا ئايلىنىپ كەتكەن ھېلىقى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى يەنە ئەسلىگە كەپتۇ ـ دە، بالىغا نۇرغۇن رەھمەتلەرنى ئېيتىپ ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بوپتۇ.

بالا ھۆرلىقاخاننى ئۆزى تۇرغان ئۆڭكۈرگە ئېلىپ كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئوچى ئوينىاپ ـ كۈ. لۈپ ياشاشقا باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ يەنە ئوۋغا چىقىپ، شۇ تاغدا ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەندە، ئالدىدىن يەنە ھې. لىقى كېيىك چىقىپتۇ، يەنە ئۆتكەنكى قېتىملاردىكىدەك پادىشاھنى مەلىكە قىلىپ، ھېلىقى باغقا ئە. گەشتۈرۈپ كەپتۇ ـ دە، سەيلە قىلىپ يۈرگەن بالىلارنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاپتۇ.

پادىشاھ باغقا كىرىپ قارىسا، ئىككى قىز ۋە بىر ئوغۇل ئوينىاپ يۈرگەن، ئۇلارنىڭ يېنىدا بىر كې. يىك تۇرغان. بۇلارنى كۆرگەن پادىشاھ ھەيران بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، چۈلۈۋۈرنى دەرەخكە باغلاپ

قويۇپ، ئۆزى بالىلار تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ.

بالىلار يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپتۇ ۋە ئۇنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىپ، باغنىڭ ئەڭ ياخشى جايىغا ــ گۈللەرنىڭ ئارىسىغا جاي تەييارلاپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ھۆرلەقاخان تۇرلۇك ــ تۇرلۇك تائاملارنى تەييارلاپ، خىلمۇخىل يەل ــ يېمىشلەرنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا تۆكۈپ، ئۇنى ياخشى مېھمان قىپتۇ. ئاتا ــ بالىلار بىر يەردە ئولتۇرۇپ، بىر داستىخاندا تاماق يەپ تۇرسىمۇ، ئاتىسى بالىلىرىنى يا بالىلىرى ئاتىسىنى تونۇماپتۇ.

پادىشاھ بۇ يەردە پۈتۈن كۈن مېھمان بولۇپ، باغنى ئايلىنىپ راسا تاماشا قىپتۇ، ئاندىن ئۇلارنى كېلەر جۈمە كۈنىگە مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ قايتىپتۇ. ھۆرلىقاخان پادىشاھنىڭ خۇرجۇنىغا ھەر تۇرلۇك يەل ــ يېمىش ۋە سۇرلەنگەن گۆشلەردىن توشقۇزۇپ سېلىپ بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئېلىپ كەلگەن ھەر تۇرلۇك يەل ــ يېمىش ۋە سۇرلەنگەن گۆشلەرنى كۆرگەن خوتۇنلىرى ھەيران بوپتۇ. ئۇلاردىن بىرى:

ــ يەل ــ يېمىش ۋە سۇر گۆشلەرنى نەدىن ئەكەلدىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھەي خوتۇن، ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ بىر تاغ پادىشاھىنىڭ بېغىغا توغرا كېلىپ قالدىم. ئۇلار مېنى راسا مېھمان قىلدى، بۇ نەرسىلەرنى شۇلار بەردى. مەن ئۇلارنى جۈمە كۈنىگە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ كەلدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر ياخشىراق تەييارلىق قىلىپ قويۇڭلار، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

خوتۇنلار شۇ كۈندىن باشلاپ تەييارلىققا كىرىشىپتۇ.

جۈمە كۈنى پادىشاھ پۈتۈن لەشكەر باشلىقلىرىنى چاقىرىپ:

ــ تەختىمدىن تارتىپ تاغنىڭ ئېتىكىگىچە يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە لەشكەرلەرنى قاتار قىلىپ تىزىڭلار. بۇگۈن تاغ پادىشاھى مېھماندارچىلىققا كېلىدۇ، ــ دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

لەشكەر باشلىقلىرى پادىشاھنىڭ ئېيتقىنىدەك، لەشكەرلىرىنى تەختىنىڭ يېنىدىن تارتىپ تاغنىڭ ئېتىكىگە يەتكۈچە يولنىڭ ئىككى چېتىگە قاتار قىلىپ تۇرغۇزۇپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى ئېلىپ، مېھمانلارنى قارشى ئېلىشقا يولغا چىقىپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئاكا ــ سىڭىل، ھۆرلىقاخان ۋە كېيىك تاغدىن چۈشۈشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ بۇلارنى قارشى ئېلىپ، ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ ــ دە، ئۇچ كېچە ــ كۈندۈز تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ، شەھەرلىرىنى ئايلاندۇرۇپ كۆرسىتىپتۇ. كېيىن گەپلىشىپ ئولتۇرۇپ، پادىشاھ ھۆرلىقاخاندىن:

ــ بۇ بالىلار كىمنىڭ بالىلىرى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بۇ بالىلار ئەنە شۇ كېيىكنىڭ بالىلىرى، ــ دەپتۇ ھۆرلىقاخان. ھۆرلىقاخاننىڭ بەرگەن جاۋابىغا ھەيران قالغان پادىشاھ:

ــ بۇ قىزىق گەپقۇ، كېيىكمۇ ئادەم تۇغامدىكەن؟ ــ دەپ ئەجەبلىنىپتۇ.

ــ ئادەم كۈچۈك تۇغقان يەردە، كېيىك ئادەم تۇغالمامدىكەن؟ ــ دەپتۇ ھۆرلىقاخان. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ پادىشاھ پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپتۇ ــ دە، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، خوتۇنلىرىغا قاراپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنلىرى سىرنىڭ ئاشكارا بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ زۇۋان سۈرمەپتۇ. چوڭ خوتۇنى گەپنى بۇراپ:

ــ مېھمانلار ئۆيدە ئولتۇرۇپ زېرىكىپ قالدىمىكىن، تاماشا قىلدۇرسىلىچۇ، ــ دەپتۇ. پادىشاھ مېھمانلارغا قاراپ:

ــ كۆڭلۈڭلار نېمىنى خالايدۇ، مېھمانلار؟ خىزمەتچىلار ئۈچۈن تەييارمەن، ــ دەپتۇ.

— ئەگەر پادىشاھىئالەمگە مالال كەلمىسە، شۇ شەھەر خەلقىنىڭ چوڭىدىن - كىچىكىگىچە ئەر - ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى بىر كۆرسەك دېگەن تىلىكىمىز بار ئىدى، — دەپتۇ ھۆرلىقاخان.

— جېنىم بىلەن. مېھمانلار، قانداق كۆرۈشنى خالايسىلەر؟ ھەربىر ئۆيگە ئەكىرىپ كۆرسىتەيمۇ ياكى ھەممىسىنى بىر يەرگە توپلاپ كۆرسىتەيمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— ئۆيمۇئۆي كىرىشكە ۋاقىت كۆپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىنى شۇ ساراي دەرۋازىسىدىن ئۆتكۈزسىلە، بىز شۇ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇپ كۆرسەك دەيمىز، — دەپتۇ ھۆرلىقاخان. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ۋەزىرلىرىگە:

— بۈگۈن شەھەرنىڭ بارلىق خەلقى ساراي دەرۋازىسىدىن ئۆتسۇن! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. ۋەزىرلەر قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ بۇيرۇق شەھەرنىڭ چوڭ - كىچىك، ئەر - ئايال ھەممىسىگە يېتىپتۇ.

كۈن چۈشتىن ئۆتۈپ، پېشىن بولغاندا، پادىشاھ مېھمانلار بىلەن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپتۇ. ھۆرلىقاخان ئوغۇلنى دەرۋازىنىڭ بىر تەرىپىگە، قىزنى ئىككىنچى تەرىپىگە قويۇپ، ئۆزى كېيىك بىلەن بىر چەتتە قاراپ تۇرۇپتۇ.

ئانچە ئۆتمەي، يېڭى كىيىملىرىنى كىيىشكەن شەھەر خەلقى توپ - توپ بولۇپ دەرۋازىدىن ئۆتۈپ تۇ. ھېچكىم قالمىغاندىن كېيىن، ھۆرلىقاخان پادىشاھقا قاراپ:

— پادىشاھىئالەم، مېنىڭچە، ھەممە ئادەملىرى ئۆتمىگەندەك قىلىدۇ، بىرەر بۇلۇڭ - پۇچقاقتا قېپقالغان كىشىلەردىن يوقمىدۇ؟ — دەپتۇ. پادىشاھ لەشكەر باشلىقلىرىغا قاراپ:

— ھەربىر ئۆيگە بىرىدىن لەشكەر ئەۋەتىپ سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈڭلار، قالغان كىشىلەر بولسا دەرۋازىدىن ئۆتسۇن! — دەپ بۇيرۇپتۇ.

لەشكەر باشلىقلىرى لەشكەرلىرىنى ئۆيمۇئۆي ئىزدەتتىپتۇ. شۇ چاغدا بىر لەشكەر ئېغىلدىكى كالا - تەكتە سولاقلىق تۇرغان بىر خوتۇنىنىڭ دەرۋازىدىن ئۆتمىگەنلىكىنى خەۋەر قىپتۇ.

— مەيلى، ئۇمۇ ئۆتسۇن، ئادەم بالىسى ئەمەسمۇ، مېھمانلار ئۇنىمۇ كۆرسۇن، — دەپتۇ پادىشاھ.

بىر ۋاقىتتىن كېيىن چاچلىرى پاخپىيىپ، چىرايى سامانداك سارغىيىپ كەتكەن بىر خوتۇننى ئىككى كۆزەتچى ھەيدەپ كەپتۇ. ئۇ خوتۇن دەرۋازىغا يېقىن كېلىشى بىلەنلا بىر ئەمچىكىنىڭ سۈتى ئوغلىنىڭ، بىر ئەمچىكىنىڭ سۈتى قىزىنىڭ ئاغزىغا تىرىلىداپ ئېتىلىپتۇ.

ئەنە شۇ چاغدا ھۆرلىقاخان كۆچىلىككە قاراپ:

— ئاننىنى بالا، بالىنى ئانا بىلەن ۋە ئاتىنى بالا، بالىنى ئاتا بىلەن تېپىشتۇردۇم. ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ، ئەيىبسىز ئاننىڭ ئالدىغا كۈچۈكلەرنى تاشلىغانلار پادىشاھنىڭ مۇنۇ چوڭ خوتۇنلىرى بىلەن مۇنۇ مەستان كەمپىر، — دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاتا - ئانا ۋە بالىلار بىر - بىرلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ.

پادىشاھ شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا چوڭ خوتۇنلىرى بىلەن مەستان كەمپىرنى ئاساۋۇل ئاتلارغا سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ خىزمەتكارلىرى دەررۇ ئاساۋۇل ئاتلارنى كەلتۈرۈپ، پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنلىرى ۋە مەستان كەمپىرنى ئاتلارنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ قويۇۋېتىپتۇ. ئاتلار چاپە - چاپە ھېلىقى تۆت خوتۇننى سۆرەپ، پارچە - پارچە قىلىپ تاشلاپتۇ.

ئاتا - ئانا بالىلىرى بىلەن ئەنە شۇنداق تېپىشقانكەن.

ئىككىدە بىلەن ھۆرلىقا

ئۇرۇنقى زاماندا بىر كىشىنىڭ ئىسكەندەر دېگەن ئوغلى بولغانىكەن. ئىسكەندەر چوڭ بولۇپ بالاغەتكە يەتكەندە، ئاتا ـ ئانىسى ئوغلىنى ئۆيلەش توغرىسىدا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئۇلار بىر كۈنى كەچكى تاماقتىن كېيىن ئىسكەندەرنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

ــ ئوغلۇم، بىز بولساق قېرىدۇق، پۈتىمىز گۆرگە ساڭگىلاپ قالدى. كۆزىمىزنىڭ ئوچۇقىدا سېنى ئۆيلەپ قويايلى دەۋاتىمىز، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ ــ دەپتۇ.

ئىسكەندەر بولسا، شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ جاھان كېزىشنى ئارزۇ ـ ھەۋەس قىلىپ يۈرگەنىكەن، چۈنكى ئۇ يولۇچى ۋە جاھانكەزدىلەردىن بۇ توغرىدا نۇرغۇن ھېكايىلەرنى ئاڭلاپ يۈرۈپ، كۆڭلىدە شۇنداق ئارزۇ ـ ھەۋەس قوزغالغانىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ:

ــ ئۆيلىنىش قېچىپ كەتمەس، كۆڭلۈمدە بار چوڭ ئارزۇ ـ ھەۋەس. ئەگەر سىلەر رازىلىق بەرسەڭلار، مەن ئالدى بىلەن جاھاننى بىر كېزىپ كەلسەم، ــ دەپتۇ.

يالغۇز ئوغلىنىڭ كۆڭلىدە بۇنداق ئارزۇ ـ ھەۋەسنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىغان ئاتا ـ ئانا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ ـ دە:

ــ مەيلى، ئوغلۇم، ئەگەر كۆڭلۈڭدە شۇنداق ئارمىنىڭ بولسا، بىز رازى، ــ دەپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ ئاتا ـ ئانا ئىسكەندەرنىڭ يول تەييارلىقىنى باشلاپتۇ ۋە بىر كۈنى جۈمەدىن كېيىن ئوغلىنى كاڑۋانلارغا قوشۇپ سەپەرگە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ھەپتىلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلارمۇ ئۆتۈپتۇ. كاڑۋانلار شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ، ساتىدىغان ماللىرىنى سېتىپ، ئالىدىغان ماللىرىنى ئېلىپ قايتماقچى بولغاندا، ئىسكەندەر ئاتا ـ ئانىسىغا: «مەن ئامان ـ ئېسەن يۈرت كېزىپ يۈرىمەن. مېنىڭدىن قايغۇرماڭلار. مەن ئەمدى باشقا شەھەرگە كەتتىم» دەپ ئىككىلىك خەت يېزىپ كاڑۋانلاردىن ئەۋەتىۋېتىپ، ئۆزى باشقا شەھەرگە كېتىپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئىسكەندەر شەھەرمۇشەھەر كېزىپ يۈرۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى چوڭ بىر شەھەردە تاماشا قىلىپ يۈرسە، ناھايىتى چىرايلىق كىيىنگەن نۇرغۇن كىشىلەر بىر ياققا كېتىپ بارغۇدەك. بۇ شۇنداق نۇرغۇن كىشىلەر ئىكەنكى، ئۇلارنىڭ بېشى ياكى ئاخىرى كۆرۈنمىگۈدەك.

ئىسكەندەر ئۇلارنىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقىنى سورىسا، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى جاۋاب بەرمەستىن، پەقەت ئۆز ـ ئۆزىگە: «ھە خۇدا، ماڭا تاشلىسىدى» دېگەن گەپنىلا دەپ يولىغا كېتىۋېرىپتۇ. ئىسكەندەر ئۇياق ـ بۇياققا قارىسا، بىر ئىشىك تۈۋىدە بىر مومای قاراپ تۇرغۇدەك. ئىسكەندەر يۈگۈرۈپ مومانىڭ

ئالدىغا بېرىپتۇ - دە:

— موما، بۇ كىشىلەر نەگە ۋە نېمە ئىشقا كېتىپ بارىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— هوي بالام، بۇ شەھەردىكى خانىنىڭ ھۆرلىقا دېگەن بىر قىزى بار. ئۇ قىز شۇنداق چىرايلىق بىر قىزكى، ئەگەر جاھاندا چىرايلىق ئىككى بولسا، بىرى شۇ قىز، ئەگەر بىرلا بولسا، ئۆزى شۇ. ئەنە شۇ قىزغا پۈتۈن جاھاندىكى شاھزادىلەر، بەگزادىلەر ۋە بايلارنىڭ بالىلىرى ئاشىق بولۇپ ئەلچىلەر ئەۋەتىش-تى، لېكىن قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى كىمگە بېرىشنى بىلمەي، ئاخىر ئىختىيارنى قىزنىڭ ئۆزىگە قويغان. شۇنىڭدىن كېيىن قىز پۈتۈن يىگىتلەرنىڭ شەھەر دەرۋازىسىدىن ئۆتۈشىنى ئۇقتۇردى. قىز دەرۋازىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆتكەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئۆزىگە ياققان بە-رەر يىگىتكە ئالما تاشلىغۇدەك. بۇ كىشىلەر ئەنە شۇ دەرۋازىدىن ئۆتۈشكە كېتىپ بارىدۇ، — دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ موماي.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئىسكەندەرمۇ توپقا قوشۇلۇپ، كىشىلەرنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. بىر يەرگە بار-غاندا، دەرۋازىنىڭ ئۈستىدە قولىدا بىر تال ئالما تۇتقان شۇنداق چىرايلىق بىر قىزنى كۆرۈپتۇ، ئۇ قىز شۇنداق چىرايلىق ئىكەنكى، ئۇنىڭ چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغۇدەك. شەھەر خەلقى دەرۋازىدىن ئۆتۈۋاتـ-قۇدەك، لېكىن قىز ئالمىنى ھېچكىمگە تاشلىمىغۇدەك. كىشىلەر دەرۋازىغا يەتكۈچە چوڭ ئۇمىد بىلەن بارىدىكەن، ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇمىدسىزلىنىپ، روھى چۈشۈپ كېتىدىكەن.

ھەممىنىڭ كەينىدىن ئىسكەندەر دەرۋازىغا يېتىپ بېرىشى بىلەنلا، قىز قولىدىكى ئالمىنى ئىسكە-دەرگە قارىتىپ تاشلاپتۇ. قىزنىڭ ئالمىنى نى - نى كېلىشكەن شاھزادىلەر ۋە بەگزادىلەرگە تاشلىمايـ، ئاددىي بىر يىگىتكە تاشلىغىنى ئۈچۈن ھەممە ھەيران بوپتۇ. ئەما، ئىسكەندەرمۇ ناھايىتى چىرايلىق، پېشانىسى ئوچۇق ۋە ئەقىللىق يىگىت ئىكەن.

قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ، چوڭ توي - تۆكۈن ئۆتكۈزۈپ، قىزنى ئىسكەندەرگە نە-كاھلاپ قويۇپتۇ ۋە ئۇلارغا ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يەنە بىر نەچچە ئايلار ئۆتۈپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئىسكەندەر ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئەسلەپ، ئۆز شەھىرىگە قايتىش ئويىغا كەپتۇ - دە، خوتۇنىغا:

— ھۆرلىقا، مەن پالانى شەھەرنىڭ پۇقراسى، مېنىڭمۇ ئاتا - ئانام، قوۋم - قېرىنداشلىرىم بار. مەن جاھان كېزىپ چىققانىدىم، مانا خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى، شەھەرلەرنى كەزدىم، تەقدىر - ئىرادە بىلەن ئىككىمىز قوشۇلۇپ ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ قالدۇق. ئەمدى سەن ئاتا - ئاناڭدىن رۇخسەت ئال-ساڭ، مېنىڭ ئاتا - ئانامنىڭ ئالدىغا بارساق، — دەپ مەسلىھەت سالىتۇ.

ھۆرلىقا بۇ مەسلىھەتنى توغرا كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. قىزنىڭ ئاتا - ئانىسـ-مۇ بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ رازىلىق بېرىپتۇ ۋە كۆپ سوۋغا - سالاملار بىلەن ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئىسكەندەر ئۆز شەھىرىگە توپتوغرا كەتمەستىن، يەنە كۆرمىگەن شەھەرلەرنى كۆرۈپ كېتىش ئۈ-چۈن شەھەرمۇشەھەر ئايلىنىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار كۆپ چۆللەرنى بېسىپ، قانچە دەريالاردىن ئۆتۈپ، نۇرغۇن شەھەرلەرنى كېزىپ ۋە تالاي تاغلارنى ئېشىپ چوڭ بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەردە ئۇلارنىڭ تۇ-نۇشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن نېمە قىلىشىنى بىلمەي، شەھەرنىڭ چېتىدە ئىگىسىز بوش تۇرغان بىر ئۆي-گە چۈشۈپ جايلىشىپتۇ.

ئۇلارنىڭ يول ئوزۇقلىرى تۈگەپ، ئاقچىلىرى ئاز قالغانىكەن، ئەمما ئىسكەندەر بۇ توغرىدا ھۆرلە-قاغا ھېچنېمە دېمەپتۇ ۋە ئۆزىچە خىجالەت بولۇپ، خىيال بىلەن ئېتىكىنى تۈتقىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھۆرلىقا ئاستا ئىسكەندەرنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئىسكەندەر، سىزگە نېمە بولدى؟ نېمە سەۋەبتىن شۇنچە خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. ئىسكەندەر:

— يولغا ئالغان ئوزۇقلىرىمىز تۈگىدى، ئاقچىمۇ بىر - ئىككى كۈنگە يەتكۈدەكلا قالدى. يولىمىز تېخى ئۇزاق، تونۇش - بىلىشلەرمۇ يوق، نېمە قىلىشنى بىلمەي خىيال سۈرۈپ قالدىم، — دەپ ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ھۆرلىقا ئېرىنىڭ كۆڭلىنى يوپۇتۇپ:

— شۇنىڭغىمۇ شۇنچە خىيال سۈرەمسىز؟ قۇيۇڭ، بىر ئىلاجى بولۇپ قالار. ھازىر بازارغا بېرىپ ئىككى نان، بىر گەز ياخشى شايى، قىرىق بىر تۈرلۈك يىمىك يىپ ئەكېلىڭ، — دەپ ئىسكەندەرنى بازارغا ئەۋەتىپتۇ.

ئىسكەندەر بازارغا بېرىپ، ئىككى نان، بىر گەز ياخشى شايى، قىرىق بىر تۈرلۈك يىمىنى ئېلىپ كەپتۇ.

ئاخشىمى ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئولتۇرۇپ ھېلىقى ئىككى نان بىلەن چاي ئىچىپ قورساقنى توقلاپتۇ، كېيىن ھۆرلىگا:

— سىز ئەمدى ئارام ئېلىڭ، ھېرىپ كەتتىڭىز، — دەپ ئىسكەندەرگە ئورۇن سېلىپ بېرىپتۇ. ئىسكەندەر يېتىپ ئۇخلاپتۇ ۋە ھۆرلىگانىڭ كېچىچە نېمە ئىش قىلغانلىقىنى بىلمەپتۇ. ھۆرلىگا بولسا كېچىسى قارائۇغۇدا ئولتۇرۇپ، ھېلىقى يېپلار بىلەن شايىدىن ناھايىتى چىرايلىق كەشتە ياغلىق توقۇپتۇ، ئۇنى سەھەرگە يېقىن پۈتكۈزۈپ قوزۇقىغا ئېلىپ قويۇپتۇ - دە، يېتىپ ئۇخلاپتۇ.

ئەتىگەنلىكى ئىسكەندەر ئۇيقۇدىن تۇرسا، ھۆرلىگا ئۇخلاۋاتقان، قوزۇقتا ناھايىتى چىرايلىق بىر كەشتە ياغلىق ئېسىقلىق تۇرغان. ئىسكەندەر شۇنچە شەھەرلەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ھېچ يەردە ۋە ھېچقاچان بۇنداق چىرايلىق ياغلىقنى كۆرۈپ باقمىغانىكەن. ئۇ ياغلىقنى قولىغا ئېلىپ ھەيران بولۇپ: «ئەجەبا، بىزدە بۇنداق چىرايلىق كەشتە ياغلىق يوق ئىدىغۇ، بۇ نەدىن كېلىپ قالدى؟» دەپ ئەجەبلىنىپ تۇرغىنىدا، ھۆرلىگا ئويغىنىپتۇ. ئۇ ئىسكەندەرگە:

— ئەجەبلەنمەڭ، بۇنى مەن كېچىچە ئولتۇرۇپ، تۇنۇگۈن سىز بازاردىن ئېلىپ كەلگەن يىپ ۋە شايدا توقۇدۇم. ئەمدى سىز بۇنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ كېلىڭ. يۈز يامبۇ بەرمىسە، ساتماڭ. ساتقاندىن كېيىن بىر كۈنلۈك ئوزۇق ۋە يەنە تۇنۇگۈنكىگە ئوخشاش بىر گەز شايى ۋە قىرىق بىر تۇرلۇك يىپ ئېلىپ كېلىڭ. شۇنداق قىلىپ، ئۇچ - تۆت قېتىملا كەشتە توقۇپ ساتساق، يولغا يېتەرلىك ئوزۇق جايلىمىز، — دەپ ئىسكەندەرنى يەنە بازارغا ئەۋەتىپتۇ.

ئىسكەندەر كەشتە ياغلىقنى قاتلاپ قوينىغا سالىپتۇ - دە، بازارغا كېتىپتۇ. ئۇ بازارغا بېرىپ قوينىدىكى ياغلىقنى شۇنداق چىقىرىشى بىلەنلا، كىشىلەر ياغلىقنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران قېلىشىپ ئىسكەندەرنى ئورۇپلىشىپتۇ. ھەركىم بۇ كەشتە ياغلىقنى سېتىۋېلىشقا قىزىقىپ ئۆزئارا تالىشىپ قالىپتۇ. شۇ ئارىدا شۇ شەھەردىكى خانىنىڭ بالىسى بازارنى ئارىلاپ تاماشا قىلىپ يۈرگەنىكەن، ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، بۇ كىشىلەر نېمىنى شۇنچە تالىشىۋاتىدىكىنە، دەپ قارىسا، ناھايىتى چىرايلىق بىر كەشتە ياغلىقنىڭ سودىسى بولۇۋاتقان. ئۇنىڭمۇ ھەۋىسى كېلىپ بۇ ياغلىقنى ئالغۇسى كەپتۇ ۋە توپنىڭ ئارىسىغا يېرىپ كىرىپ:

— توختاڭلار، خالايىق، توختاڭلار، ياغلىقنى تالاشماي بۇياقتا بېرىڭلار ! بۇنىڭ ئىگىسى كىم ؟ باھاسى قانچە ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئاڭغىچە بۇ ياغلىقنى تالىشىپ، بىر - بىرلىرى بىلەن بوغۇشۇۋاتقان كىشىلەر شاھزادىگە گەپ قىلالماي، ياغلىقنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ.

— ياغلىقنىڭ ئىگىسى مەن، باھاسى يۈز يامبۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئىسكەندەر.

شاھزادە دەررۇ يۈز يامبۇنى چىقىرىپ بېرىپتۇ - دە، ياغلىقنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران بولۇپ، پاھ، پاھ، ئەجەبمۇ چىرايلىق توقۇلغان ياغلىق ئىكەنا ! بۇنى توقۇغان قانداق گۈزەلنىڭ چېۋەر قولىدۇ؟ ئۇنى ئەلۋەتتە كۆرۈش ۋە قولغا چۈشۈرۈش كېرەك، دېگەن ئويغا كەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئاستا ئىككى دوستىنى چاقىرىپ:

— سىلەر ھېچكىمگە بىلىندۈرمەستىن ئاۋۇ يىگىتنىڭ كەينىدىن بېرىپ، ئۇنىڭ بارغان يېرىنى، ئۇ بارغان يەردە كىملەر بارلىقىنى تولۇق بىلىپ كېلىڭلار، — دەپ ئىسكەندەرنى كۆرسىتىپتۇ.

ئىسكەندەر بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوقلا بازاردىن كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ، ئۇنى پايلاپ يۈرگەن ھېلىقى ئىككى يىگىت كەينىدىن يوشۇرۇنچە ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئىسكەندەر ئۆزى چۈش-

كەن ئۆيگە كىلىپ دەرۋازىدىن كىرسە، ھۆرلىقا ھويلىلارنى سۈپۈرۈپ، سۇ سېپىپ يۈرگەنىكەن. ئۇ دەررۇ ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا كىلىپ، قولىدىكى نەرسىلەرنى ئاپتۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھىلىقى پايلاپ كەلگەن ئىككى پايلاقچى دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ كۆرۈپتۇ. كېيىن ئۇلار شاھزادىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— بىز ھىلىقى يىگىتنىڭ كەينىدىن پايلاپ بارساق، ئۇ شەھەرنىڭ چېتىدىكى بىر ئۆيگە كىرىپ كەتتى. دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ قارىساق، شۇنداق چىرايلىق بىر جۇۋان ھويلىنى سۈپۈرۈپ يۈرۈپتۇ، ئېھتىمال شۇ يىگىتنىڭ خوتۇنى بولسا كېرەك. ئۇ جۇۋانىنىڭ چىرايلىقلىقىنى بىر دېمەك، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، — دەپتۇ.

— دېمەك، بۇلار باشقا يۇرتتىن كەلگەن كىشىلەر ئىكەن. ئۇنداق بولسا بۇگۈن كەچتىلا ئىشنى باشلايلى، — دەپتۇ شاھزادە ۋە ئىككى دوستى بىلەن كەچتە ھىلىقى جۇۋاننى ئېرىدىن تارتىپ ئەكىلىشكە مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ قويۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۈن كەچ بوپتۇ. ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا كەچلىك تاماقنى يەپ بولۇپ ئۇزاق پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئىسكەندەر يېتىپ ئۇخلاپتۇ، ھۆرلىقا بولسا قاراڭغۇدا ئولتۇرۇپ كەشتە توقۇشقا باشلاپتۇ.

تۇن يېرىمدىن ئۆتۈپ، پۈتۈن شەھەر ئۇيقۇغا كەتتى.

كەندىن كېيىن، شاھزادە ئىككى دوستىنى ئەگەشتۇرۇپ ئىسكەندەر تۇرغان ئۆيگە كەپتۇ. ئۇلار ئاستا دەرۋازىنى ئېچىپ ھويلىغا كىرىپتۇ، لېكىن ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچالماي ئىشكىنى بۇزۇشقا باشلاپتۇ.

شۇ ئاردا ھۆرلىقا بۇ تاراق - تۇرۇقتىن قورقۇپ ئىسكەندەرنى ئويغىتىپتۇ. ئاڭغىچە شاھزادە ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئۆيگە كىرىپ، زورلۇق بىلەن ھۆرلىقانى سۆرەپتۇ. ئىسكەندەر قانچىلىك قارشىلىق قىلسىمۇ، يالغۇزلۇق قىلىپ كۈچى يەتمەپتۇ. ھېلىقى ئۇچى ئىسكەندەرنى ئۇرۇپ ھوشىدىن كەتكۈزۈپ، پۇت - قولىنى باغلاپ، كوچىدىكى بىر كۆۋرۈكنىڭ يېنىغا ــ پاتقاققا تاشلۇۋېتىپتۇ - دە، ھۆرلىقانى ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى مۆمىن دېگەن بىر كىشى ھارۋا ھەيدەپ كېلىۋېتىپ، كۆۋرۈككە كەلگەندە ئېتى ئۇركۈپ ئۆتمەپتۇ. ھارۋىكەش ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشۈپ قارىسا، پۇت - قولى باغلانغان بىر ئادەم لايغا مىلىنىپ ياتقۇدەك. ئۇ دەررۇ ئىسكەندەرنىڭ پۇت - قوللىرىنى يېشىپ ھارۋىغا ساپتۇ - دە، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئۆيگە ئېلىپ كېتىپتۇ.

مۆمىن ئىسكەندەرنى يۇيۇپ، قۇرۇق كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ، كۆرپىلەرگە ئوراپ ياتقۇزۇپتۇ. ئىسكەندەر خېلى ۋاقىتلاردىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، بىر يات كىشىنىڭ ئۆيىدە ياتقان. ئىسكەندەرنىڭ كۆزىنى ئاچقانلىقىنى كۆرگەن مۆمىن:

ــ سەن كىم بولىسەن؟ نەدىن كەلدىڭ؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ ئەھۋالغا دۇچار بولدۇڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئىسكەندەر ئۆزىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى ۋە نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرلەرگە كېلىپ، بۇ ئەھۋالغا دۇچار بولۇپ قالغانلىقىنى باشتىن - ئاياغ سۆزلەپ بېرىپتۇ، لېكىن بۇ ئىشنى قىلغانلار كىم، ھۆرلىقانى كىملەر، نەگە ئېلىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلمەپتۇ. مۆمىن ئاكا بۇنى ئاڭلاپ:

ــ قايغۇرما، ئۇكا، ئوغۇل بالىنىڭ بېشىغا ھەر ئىشلار كېلىدۇ. ئەگەر خوتۇنۇڭ مۇشۇ شەھەردە بولسا، ئۇنى تېپىش ئاسان، ئۇنى تېپىشقا مەن ياردەم قىلىمەن، ــ دەپ ئىسكەندەرنىڭ كۆڭلىنى يوپۇتۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئاردىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئىسكەندەر ئاۋۇالقى ھالىغا كەپتۇ. بىر كۈنى مۆمىن ئاكا بازارغا بېرىپ خۇرجۇنىنىڭ ئىككى بېشىنى تولدۇرۇپ ھەر خىل ئۇششاق - چۈششەك مالالارنى، يەنى يىپ - يىڭنە، ئەينەك، دورا - دەرمانلارنى ئېلىپ كەپتۇ ۋە ئۇنى بىر سېۋەتكە سېلىپ:

ــ مانا، ئۇكام، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى خوتۇن - قىزلارغا كېرەكلىك نەرسىلەر، مەن مۇشۇ نەرسىلەر بىلەن كوچىمۇكوچا يۈرۈپ سېتىقچىلىق قىل، مۇشۇ نەرسىلەر ئارقىلىق خوتۇنۇڭ بىلەن تېپىشىسەن. بۇگۈن ماڭغان كوچىلار بىلەن ئەتىسى ماڭما، ھەر كۈنى باشقا - باشقا كوچىلار بىلەن ماڭ. شۇنداق قىلىپ، بىرنەچچە كۈنىڭ ئىچىدە پۇتۇن شەھەرنى ئايلىنىپ چىقىسەن. ئاۋازىڭنى ئايماستىن: «ئەلەڭگە - مەلەڭگە، سەرەڭگە، مېنىڭدىكى ھەرنەرسە كېرەك بولۇر ھەدەمگە» دەپ ۋارقىراپ ماڭ، ــ دەپ ئىسكەندەرگە بېرىپتۇ.

ئىسكەندەر سېۋەتنى كۆتۈرۈپ: «ئەلەڭگە - مەلەڭگە، سەرەڭگە، مېنىڭدىكى ھەرنەرسە كېرەك بولۇر ھەدەمگە» دەپ ۋارقىرىغىنىچە كوچىمۇكوچا يۈرۈپتۇ. ھەربىر ھويلىدىن خوتۇن - قىزلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ، بەزىلىرى يىپ - يىڭنە، بەزىلىرى سۈزگە - تارغاق، بەزىلىرى دورا - دەرمان، قىسقىسى ھەر-كىم ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىشىپتۇ، لېكىن ھۆرلىقا ھېچ يەردىن چىقماپتۇ. ئىسكەندەر شەھەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، بىر كۈنى خان سارىيىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ.

ھۆرلىقا ئەنە شۇ سارايىنىڭ ئۈستۈنكى ئۆيىدە ئىككى قىزنىڭ كۆزىتىشى ئاستىدا تۇرىدىكەن. ئۇ

قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن خىيال سۈرۈپ دېرىزە ئالدىدا ئولتۇرسا، ئۇنىڭ قۇلىقىغا تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، شۇنداق بېشىنى كۆتۈرۈپ دېرىزىدىن قارىسا، «ئەلەڭگە ـ مەلەڭگە، سەرەڭگە...» دەپ ۋارقىرىغىنىچە بىر سېۋەتتە جىق ئۇششاق ـ چۈششەكلەرنى كۆتۈرۈپ ئۆز ئېرى ئىسكەندەر كېتىپ بارغۇدەك. ھۆرلىقا يېنىدىكى قىزلارغا بىلىندۇر-مەسلىك ئۈچۈن:

ــ قىزلار، مېنىڭ بېشىم ئاغرىپ تۇرىدۇ، ئاۋۇ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان كىشىدىن باش ئاغرىقىنىڭ دورىسى بولسا ئېلىپ كىرىڭلار. ئۆزۈڭلارغىمۇ بىرەرنەرسە كېرەك بولسا ئېلىڭلار، ــ دەپ پۇل بېرىپتۇ.

قىزلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ كەتكەندە، ھۆرلىقا بىر پارچە قەغەزگە خەت يېزىپ تەييارلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇ قىزلار ئۆزلىرىگىمۇ كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ، بىر قۇتا دورا كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ. ھۆرلىقا دورىنى ئېلىپ قارىغان بوپتۇ ـ دە، ئاستاغىنا ھېلىقى خېتىنى قۇ-تىنىڭ ئىچىگە ساپتۇ ۋە:

ــ بۇ دورا ئۆزىمىزدىمۇ بارغۇ، مەن باشقا ياخشىراق دورا بارمىكىن دېۋىدىم. بۇنىڭ كې-رىكى يوق، مەڭلار، ئاچىقىپ قايتۇرۇپ بې-رىڭلار، ــ دەپتۇ.

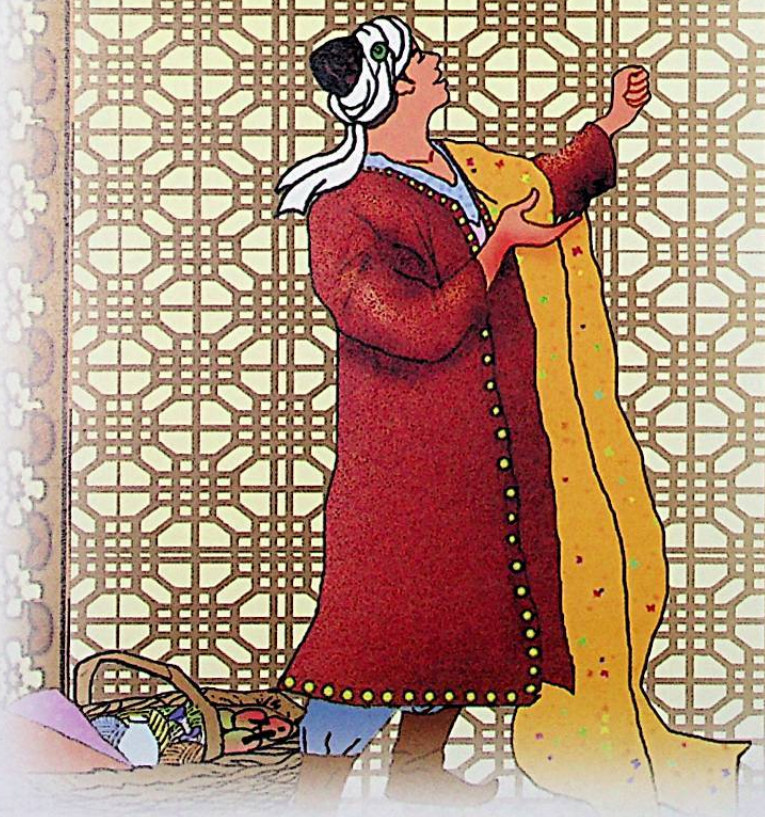
قىزلار قۇتىنى ئېلىپ يەنە يۈگۈرۈشۈپ چىقىپتۇ ـ دە، ئىسكەندەرنى توختىتىپ:

ــ بۇ دورا مەلىكەمنىڭ ئۆزىدە بار ئى-كەن، ــ دەپ قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. لېكىن، بۇ ئىشلارنى نە قىزلار، نە ئىسكەندەر چۈشەنمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىسكەندەر كەچكىچە كوچىمۇ كوچا ئايلىنىپ يۈرۈپ كەچقۇرۇن قايتىپ كەپتۇ.

ئۆيدە كەچلىك تاماقنى يەپ ئولتۇرۇپ، مۆمىن ئاكا:

ــ ئىشلىرىڭ قانداق، بالام؟ ھۆرلىقانى كۆرەلمىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئىسكەندەر:

ــ ياق، بۇگۈنمۇ كۆرەلمىدىم، ئىشىم نە-

تىجىسىز، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. لېكىن، مۇمىن ئاكىنىڭ كۆڭلى بىر نەرسىنى تۇيغاندەك قىلىپ:
— سېنىڭ بىلەن سۆزلەشكەن ياكى بىرەر نەرسەڭنى ئېلىپ قايتۇرۇپ بەرگەن كىشىلەر بولا-
مدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. شۇ چاغدا ئىسكەندەر ماڭغان كوچىلىرىنى، قەيەردە، كىملەرگە نېمىلەرنى ساتقا-
لىقىنى بىر - بىرلەپ يادىغا ئاپتۇ - دە:
— ھە راستلا، بۇگۈن بىر چوڭ ئىمارەتنىڭ ھويلىسىدىن ئىككى قىز چىقىپ بىر قۇتا دورا ئېلىپ
كىرىپ كەتكەنىدى، لېكىن قايتىپ چىقىپ، بۇ دورا مەلىكەمنىڭ ئۆزىدە بار ئىكەن، دەپ قايتۇرۇپ
بەردى، — دەپتۇ. مۇمىن ئاكا:
— قېنى، سېۋەتنى بېرى ئەكەلگىنە، — دەپ، سېۋەتتىكى قۇتىلارنى بىر - بىرلەپ ئېچىپ قارا-
تۇ ۋە بىر قۇتىنىڭ ئىچىدىن بىر پارچە خەتنى تېپىپ، — مانا، بالام، مۇنۇ خەتنى ئوقۇپ كۆرگىنە، —
دەپ ئىسكەندەرگە بېرىپتۇ.
ئىسكەندەر خەتنى ئېلىپ ئوقۇپ كۆرسە: «مەن خانىمنىڭ ساريىدا، ئۇستۇنكى ئۆيدە. سىزنى كۆر-
دۈم، لېكىن ئالدىڭىزغا چىقىشقا ئامالىم بولمىدى، چۈنكى مەن كۆزەت ئاستىدا تۇرىمەن. سۆزنىڭ قىس-
قىسى، جۇمە كېچىسى تەييارلىنىپ كېلىڭ، قېچىپ قۇتۇلىمىز. ھۆرلىقا» دەپ يېزىلغانىكەن. ئىسكەندەر
خۇشال بولۇپ، ئەمدى قانداق قىلىش توغرىسىدا مۇمىن ئاكىدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. مۇمىن ئاكا ئىس-
كەندەرنىڭ دولىسىنى قېقىپ تۇرۇپ:
— مانا، ھۆرلىقا تېپىلدى، ۋەدە جۇمە كېچىسى ئىكەن. ئاڭغىچە تەييارلىق كۆرۈش كېرەك، —
دەپتۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ ئىسكەندەر تەييارلىق كۆرۈشكە باشلاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۈتكەن جۇمە كۈنىمۇ كەپتۇ. مۇمىن ئاكا ئىسكەندەرگە يولغا كېتەرلىك ئوزۇق ۋە
ياخشى ئىككى ئاتنى توقۇپ تەييارلاپ بېرىپتۇ. ئاخشىمى ئىسكەندەر بىر ئاتنى مىنىپ، بىر ئاتنى سا-
تاڭ پېتى يېتىلەپ ھېلىقى ساراينىڭ ئالدىغا كەلسە، ئۆيدە تېخى چىراغ ئۆچمىگەنىكەن. ئۇ: «بالدۇر
كېلىپ قاپتىمەن، ئەمدى چىراغ ئۆچكۈچە بىر دالدىغا كىرىپ بىرئاز كۈتۈپ تۇراي» دەپ، چەترەك بىر
يەرگە بېرىپ تامنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپتۇ - دە، ئاتتىن چۈشۈپ چۈلۈۋۇرىدىن تۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ قاياق-
قا قېچىش، نېمە قىلىش خىيالى بىلەن ئولتۇرۇپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ.
بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن بۇ يەردىن بىر ئوغرى ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ، ئاتلارنىڭ پۇرقۇشلىرىنى
ئاڭلاپ قاپتۇ، كېلىپ قارىسا، توقۇقلۇق ياخشى ئىككى ئاتنى چۈلۈۋۇرىدىن تۇتۇپ بىر كىشى ئۇخلاۋات-
قان. بۇنى كۆرگەن ئوغرى: «مانا، خۇدايىم بەردى، ئامەت دېگەن شۇ ئەمەسمۇ» دەپ، ئاستا يېقىن كېلىپ
ئىسكەندەرنىڭ قولىدىكى چۈلۈۋۇرنى كېسىپتۇ - دە، ئاتنىڭ بىرىنى مىنىپ، بىرىنى يېتىلەپ كېتىپتۇ.
ئىسكەندەر ئۇيقۇچىلىقتا ھېچنېمىنى سەزمەي يېتىۋېرىپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ھۆرلىقا
تەييارلىنىپ، ئىسكەندەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ دېرىزىدىن كوچىغا قاراپ تۇرغانىكەن.
بىر چاغدا ھېلىقى ئوغرى ئاتلارنى دۈپۈرلىتىپ، شۇ كوچا بىلەن ساراينىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ.
دېرىزىدىن قاراپ تۇرغان ھۆرلىقا قاراڭغۇدا بۇنى ئىسكەندەر دەپ قاپتۇ - دە، تەييارلاپ قويغان بىر
خۇرجۇن ئالتۇننى دېرىزىدىن تاشلاپتۇ ۋە ئۆزى ئېھتىيات بىلەن قەدەم بېسىپ تاشقىرىغا چىقىپتۇ.
ئوغرى ئالدىغا چۈشكەن بۇ نەرسىگە ھەيران بولۇپ، ئاتتىن ئېڭىشىپ قارىسا، ئىچىگە لىق بىرنېمە
تولدۇرۇلغان خۇرجۇن. ئۇ دەررۇ ئاتتىن چۈشۈپ خۇرجۇننى ئېچىپ قارىسا ئالتۇن. بۇنى كۆرگەن ئوغرى
خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي، ئۇنى ئاتقا ئارتىپتۇ. شۇ ئاردا ھۆرلىقا يېتىپ كېلىپ:

— قېنى، چاپسانراق بولۇڭ، بىرەر كىشى كۆرۈپ قالغۇچە كېتەيلى، — دەپتۇ. ئوغرى بولسا ئۆز - ئۆزىگە: «مانا، ئامەت دېگەن شۇ ئەمەسمۇ» دەپ، بىر ئاتقا ھۆرلىقانى مىنگۈزۈپ، بىر ئاتقا ئۆزى مىنىپ «چۇھ» دەپ تاغقا قاراپ كېتىپتۇ.

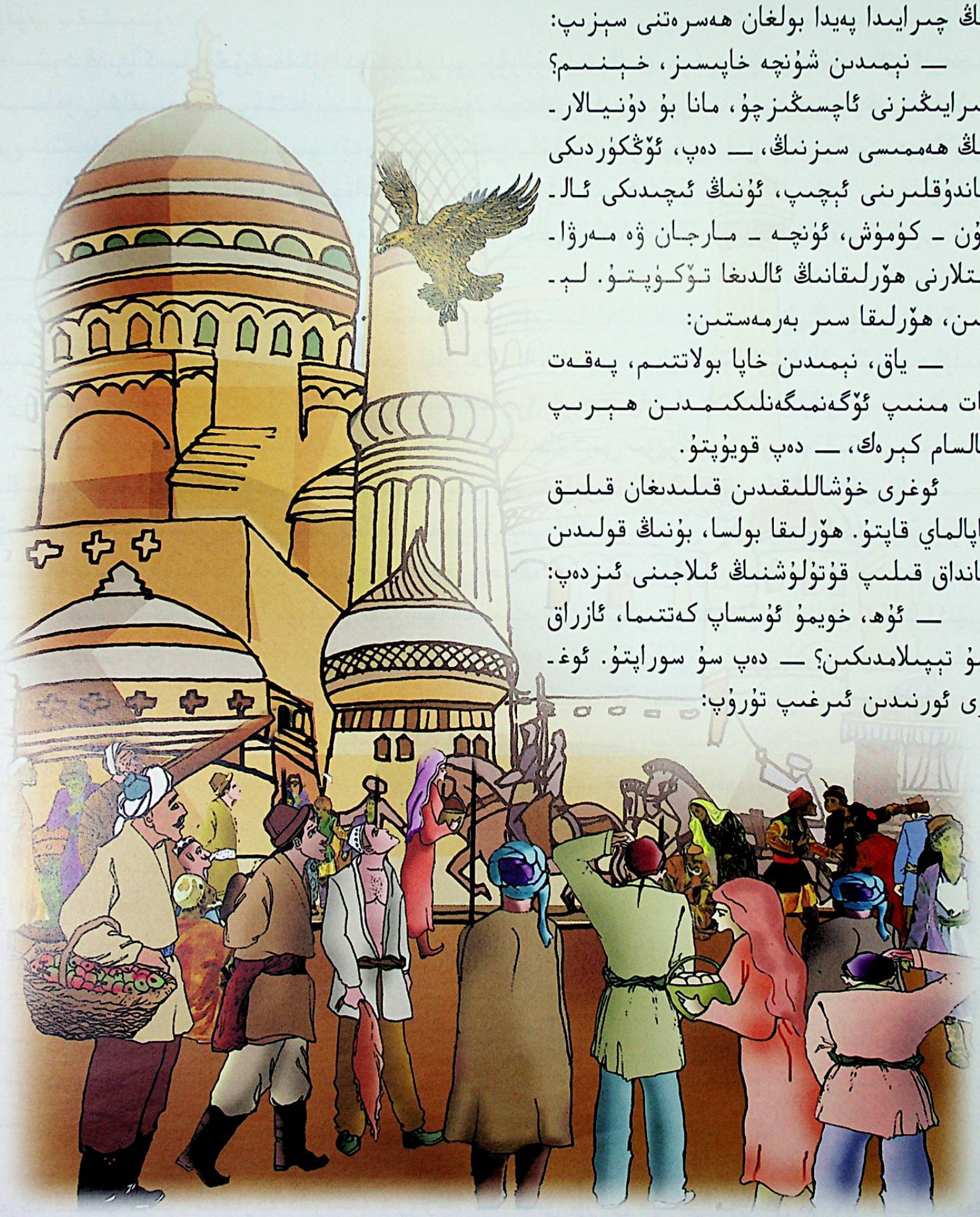
ئۇلار كېچىچە يول مېڭىپ، تاڭ ئاتارغا يېقىن تاغقا يېتىپتۇ، ئوغرى ئۆزى ياشايدىغان بىر ئۆڭكۈرگە ھۆرلىقانى ئېلىپ كىرىپتۇ. يورۇق چۈشكەندە ھۆرلىقا ھېلىقى كىشىگە قارىسا، ئىسكەندەر ئەمەس، باشقا بىر كىشى. «ئاھ، ئەمدى راسا قولغا چۈشۈپتىمەنغۇ» دەپتۇ ھۆرلىقا ئىچىدە. ئوغرى ھۆرلىقانىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان ھەسرەتنى سېزىپ:

— نېمىدىن شۇنچە خاپىسىز، خېنىم؟ چىرايىڭىزنى ئاچسىڭىزچۇ، مانا بۇ دۇنيالار - نىڭ ھەممىسى سىزنىڭ، — دەپ، ئۆڭكۈردىكى ساندۇقلىرىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مارجان ۋە مەرۋا - يىتلارنى ھۆرلىقانىڭ ئالدىغا تۆكۈپتۇ. لېكىن، ھۆرلىقا سىر بەرمەستىن:

— ياق، نېمىدىن خاپا بولاتتىم، پەقەت ئات مىنىپ ئۆگەنمىگەنلىكىمدىن ھېرىپ قالسام كېرەك، — دەپ قويۇپتۇ.

ئوغرى خۇشاللىقىدىن قىلىدىغان قىلىق تاپالمای قاپتۇ. ھۆرلىقا بولسا، بۇنىڭ قولىدىن قانداق قىلىپ قۇتۇلۇشنىڭ ئىلاجىنى ئىزدەپ:

— ئۇھ، خويمۇ ئۇسساپ كەتتىما، ئازراق سۇ تېپىلامدىكىن؟ — دەپ سۇ سوراپتۇ. ئوغرى ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ:

— سىز ئۇچۇن سۇ تۇگۈل، ئۇنىڭدىن باشقىلىرىمۇ تەييار، — دەپتۇ ۋە يۇگۈرۈپ بېرىپ بۇلاقتىن بىر ئاپقۇر سۇ ئەكىلىپ، ئازراق قېتىق قوشۇپ دوغاپ قىپتۇ - دە، ھۆرلىقاغا ئۇزىتىپتۇ. ھۆرلىقا دو- غاپتىن ئازراق ئېچىپتۇ - دە، ھەر ئېھتىمالغا قارشى يانچۇقىغا سېلىۋالغان زەھەرنى ئېلىپ ئاستا دو- غاپقا ئارىلاشتۇرۇپتۇ ۋە:

— سىزمۇ ئۇسساپ قالغانسىز، ئازراق ئىچىۋېلىڭ، — دەپ دوغاپنى ئوغرىغا ئۇزىتىپتۇ. ئوغرى دوغاپنى ئېلىپ بىر كۆتۈرۈپ ئىچىۋېتىپتۇ - دە، بىرئازدىن كېيىن كۆزلىرى ئالاق - جالاق بولۇپ يىقىلىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ھۆرلىقا ئۆز كىيىملىرىنى خۇرجۇنغا سېلىپ، ئوغرىنىڭ ساندۇقىدىكى ئەرەنچە كىيىملەرنى ئېلىپ كىيىپ، ئاتقا مىنىپ قېچىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ھۆرلىقا كۇن بويى مېڭىپ تاغلار- دىن ئېشىپتۇ، چۆللەردىن ئۆتۈپتۇ. كەچ كىرىپ تۇن باشلىنىپتۇ. تۇن بويى مېڭىپ كۆپ دەريالارنى بېسىپ ئۆتۈپ، يەنە بىر تاغقا كەپتۇ. تاڭ سەھەردە تاغدىن ئېشىپ كېتىپ بارسا، ئاسماندا بىر قۇش ئۇ- چۇپ يۇرگۈدەك، يەرگە قارىسا ناھايىتى نۇرغۇن كىشى قۇش قاياقتا ئۇچسا شۇ ياقتا قاراپ، قۇشنى ئە- گىشىپ يۇرگۈدەك.

بىر ۋاقىتتا قۇش ئەگىپ - ئەگىپ تۆۋەنلەپ چۈشۈپ ھۆرلىقانىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. قۇشنى ئەگە- شىپ يۇرگەن كىشىلەر يۇگۈرۈشۈپ كېلىپ: «ۋاي خان ئالىيلىرى، مۇبارەك بولسۇن!» دېيىشىپ ھۆرلە- قانى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، قولمۇقول كۆتۈرۈپ دېگۈدەك خان ئوردىسىغا ئېلىپ كېتىشىپتۇ.

ھۆرلىقا ھېچنېمىنى چۈشەنمەي، ۋەقەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۇرۇپتۇ. ئەسلىدە بۇ شەھەر- نىڭ خانى ئۆلۈپ قالغانىكەن، خانىنىڭ تەخت ۋارىسى يوق ئىكەن، شۇڭا شەھەر خەلقى خانلىق تالىشىپ ئۆزئارا چىقىشالماستىن، ئاخىر خانىنىڭ دۆلەت قۇشى دەپ ئاتالغان قۇشنى ئۇچۇرۇپ: «ئەگەر شۇ قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا شۇ خان بولىدۇ» دېگەن قارارغا كەلگەنىكەن. شۇ قۇش ھۆرلىقانىڭ بېشىغا كې- لىپ قونغىنى ئۇچۇن قارارغا مۇۋاپىق ئۇنى شۇ شەھەرگە خان قىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەپتۇ.

كۇنلەردىن بىر كۇنى ھۆرلىقا ئايالچە كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىنىڭ سۈرىتىنى سىزدۇرۇپتۇ - دە، يەنە ئەرەنچە كىيىنىۋاپتۇ، كېيىن ساراي باشقۇرغۇچىنى چاقىرىپ:

— مۇشۇ سۈرەتنى شەھەر دەرۋازىسىغا ئېسىپ، ئۇنىڭ يېنىغا قاراۋۇل قويۇڭ. ئەگەر كىمدە كىم شۇ سۈرەتنى كۆرۈپ «ئاھ - ۋاھ» ئۇرسا، دەررۇ مېنىڭ ھۇزۇرۇمغا ھەيدەپ كېلىڭ، — دەپ ئەمر قىپتۇ.

ساراي باشقۇرغۇچى خانىنىڭ ئەمرىنى ئورۇنداپ، سۈرەتنى شەھەر دەرۋازىسىغا ئېسىپتۇ ۋە قارا- ۋۇللارنى قويۇپتۇ. ئەمدى گەپنى ئىسكەندەردىن ئاڭلايلى:

ئىسكەندەر ئۇخلاپ قېلىپ ئاتلىرىنى ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويغان كۇنىنىڭ ئەتىسى: «خانىنىڭ كېلىنى قېچىپ كېتىپتۇ» دېگەن گەپ پۈتۈن شەھەرگە يېيىلىپتۇ. غەزىپى قاينىغان شاھزادە: «ئاسمانغا چىقىپ كەتسە تاپىنىدىن، يەرگە كىرىپ كەتسە چېچىدىن تارتىپ چىقىمەن» دەپ، يۇرتىمۇ يۇرت ئايلىنىپ ئىز- دەشكە باشلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىسكەندەرمۇ: «دېمەك، ھۆرلىقا قۇتۇلۇپ كېتىپتۇ. ئەمدى بىز نەدە بول- مىسۇن تېپىشىپ قالارمىز» دەپ، ئۇنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ.

كۇنلەردىن بىر كۇنى شاھزادە ھۆرلىقانى ئىزدەپ يۇرۇپ، دەل شۇ ھۆرلىقا خانلىق قىلىۋاتقان شە- ھەرگە كېلىپ قاپتۇ. شەھەرگە كىرىشتە دەرۋازىدا ئېسىقلىق تۇرغان ھېلىقى سۈرەتنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە:

«ئاھ، جېنىم خوتۇنۇم، نەلەردە ۋە كىملەرنىڭ قولىدا يۇرىدىغانسەن؟» دەپ ئاھ ـ ۋاھ ئۇرۇپتۇ. نۆكەرلەر شۇ زامات ئۇنى تۇتۇپ، پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي خانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. ھۆرلىقا ئۇنى شۇ زامات زىندانغا تاشلاشقا ئەمر قىپتۇ.

يەنە بىر كۈنى ئىسكەندەر مۇشۇ شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئۇمۇ دەرۋازىدىكى سۈرەتنى كۆرۈپ: «ئاھ، جېنىم خوتۇنۇم، نەلەردە ۋە كىملەرنىڭ قولىدا يۇرىدىغانسەن؟» دەپ ئاھ ـ ۋاھ ئۇرۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. نۆكەرلەر بۇنىمۇ خانىنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەپتۇ. ھۆرلىقا ئۇنى تونۇسىمۇ تونۇماسقا سېلىپ، ئۇنىمۇ زىندانغا تاشلاشقا ئەمر قىپتۇ.

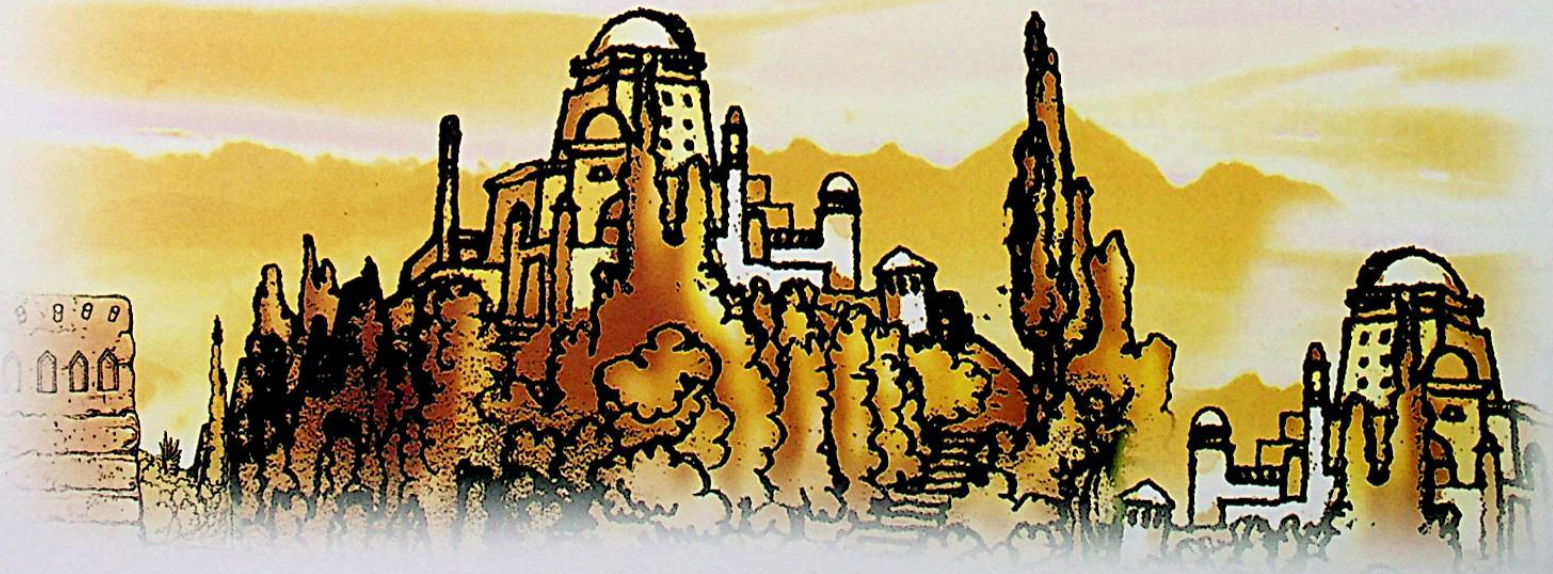
ھۆرلىقا شۇ كۈنى پۈتۈن شەھەرنىڭ ئەر ـ ئايال، چوڭ ـ كىچىك جىمىكى ئاھالىسىگە ئوردىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا توپلىنىشنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شەھەردىكى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان ھەممە ئادەم كۆرسىتىلگەن ۋاقىتتا ساراي ئالدىدىكى مەيدانغا توپلىنىپتۇ ۋە نېمە ئىش بولدىكىن دەپ كۈتۈپ تۇرۇشۇپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ھۆرلىقاخان ۋەزىرلىرى بىلەن بىرگە چىقىپتۇ ۋە ئىسكەندەر بىلەن ھېلىقى شاھزادىنى زىنداندىن ئالدۇرۇپ چىقىپ:

ـــ ئەي پۇقرالىرىم! مەن سىلەرنىڭ قارارىڭلار بويىچە خانىڭلار بولۇپ ھۆكۈم سۈرۈۋاتىمەن. ئەمدى مېنىڭ سىلەرگە ئاشكارىلايدىغان بىر سىرىم بار، قۇلاق سېلىڭلار. ئالدى بىلەن شۇنى ئېيتىمەنكى، مەن ئەركەك ئەمەس، بەلكى ئايال كىشىمەن. مېنىڭ ئېرىم بار ئىدى، لېكىن بىزنىڭ بېشىمىزغا بەختسىز-لىك كېلىپ، ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزدىن ئايرىلىپ كەتكەنىدۇق، مانا ئەمدى تېپىشتۇق. مېنىڭ ئېرىم مانا بۇ يىگىت، ـــ دەپ ئىسكەندەرنى كۆرسىتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋام قىلىپ، ـــ بىزنىڭ بېشىمىزغا بۇ دېشۋارچىلىقلارنى سالغان مانا بۇ قارا نىيەت، ـــ دەپ شاھزادىنى كۆرسىتىپ ۋە بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ، ئاخىرىدا، ـــ قارا نىيەت شاھزادىنى ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، ئاتقا سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈڭلار. ئەمدى مەن خانلىقنى ئېرىم ئىسكەندەرگە تاپشۇرىمەن، ـــ دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ.

ياساۋۇللار ئۇنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈپ، شاھزادىنى بىر ئاساۋ ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ قويۇۋېتىپتۇ. ئات ئۇنى سۆرەپ، تېپىپ يۈرۈپ پارچە ـ پارچە قىلىۋېتىپتۇ.

ئىسكەندەر شۇ كۈندىن باشلاپ تەختتە ئولتۇرۇپ خانلىق قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ يېنىغا ئەكېلىۋاپتۇ.

بۇلبۇلگويا

ئۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەنمىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ بېغىنى سەيلە قىلىپ، ئۇنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپتۇ ۋە ھارغاندىن كېيىن باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئەترا-پى رەڭمۇرەڭ گۈللەر بىلەن قاپلانغان باراڭدا دەم ئېلىپ يېتىپ، ھەرخىل گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى، تۇرلۇك ـ تۇمەن قۇشلارنىڭ سايراشلىرىدىن مەست بولۇپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ ۋە مۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتۇ:

بۇنىڭدىنمۇ چىرايلىق بىر باغ، باغدا خىلمۇخىل مېۋىلەر پىشىپ، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ، تۇرلۇك ـ تۇمەن قۇشلار سايرىشىپ تۇرغۇدەك. قۇشلارنىڭ ئاۋىسىدا بەكمۇ چىرايلىق بىر قۇش ئالايىتەن بىر يېقىملىق ئاۋاز بىلەن ھەممە قۇشلاردىن چىرايلىق سايرىغۇدەك، ئۇنىڭ ھەربىر سايرىشىدا ئاغزىدىن دەستە ـ دەستە گۈللەر ئېتىلىپ چۈشكۈدەك. بۇ قۇشنىڭ ئېتى بۇلبۇلگويا ئىكەن.

پادىشاھ: «ئاھ، بۇلبۇلگويا» دەپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. قارىسا ئۆز بېغى، ھەرقاچاندىكى مەنزىرە ــ گۈل-لەر ئېچىلىپ، قۇشلار سايرىشىپ تۇرغان. «بۇ مەنزىرىگە بىر بۇلبۇلگويا بولارمىدى ؟! » دەپ ئويلاپتۇ پادىشاھ.

ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھنىڭ ئەس ـ خىيالى ھېلىقى چۈشىدە كۆرگەن بۇلبۇلگويادا قاپتۇ.

پادىشاھ: «ئاھ، شۇ بۇلبۇلگويانى بىر كۆرسەم، ئۇنىڭ سايراشلىرىنى بىر ئاڭلىسام !» دېگەن ئارزۇ ـ ئارمانلار بىلەن كۈندىن ـ كۈنگە خىيالغا چۆكۈپ، گېلىدىن تاماق ئۆتمەيدىغان، چىرايى سارغىيىپ، مەيدىسىنى زەي يەرگە يېقىپ ياتىدىغان بوپتۇ. ئاتىسىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرگەن بالىلىرى ئۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن بۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن:

ــ ئاتا، سىزگە نېمە بولدى؟ نېمە بۇنچە خىيالغا چۆكۈپ، چىرايىڭىز سارغايدى؟ نېمە ئارزۇ ـ ئار-مىنىڭىز بار؟ ــ دەپ سوراپتۇ، لېكىن پادىشاھ:

ــ قويۇڭلار، بالىلىرىم، مېنىڭ دەردىمنى سوراپ نېمە قىلىسىلەر؟ سىلەر سوربماڭلار، مەن ئېيتە-مايمەن ــ دەپ زادى ئېيتقىلى ئۇنىماپتۇ. لېكىن، بالىلىرى ئاتىسىغا تىنچلىق بەرمەي ھەر كۈنى سورا-ۋېرىپتۇ. ئاخىر ئاتىسى ئۆزىنىڭ باغدا يېتىپ كۆرگەن چۈشىنى ۋە شۇ چۈشىدە كۆرگەن بۇلبۇلگويانىڭ ئىشق ـ پىراقى چۈشكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئەنە شۇ بۇلبۇلگويانى كۆرۈش، ئۇنىڭ سايرىشىنى ئاڭلاش ئارزۇ ـ ئارمانىدا ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىپتۇ. شۇ ۋاقىتتا پادىشاھنىڭ تۇنجى ئوغلى:

ــ بۇنىڭغىمۇ شۇنچىۋالا خىيال سۈرۈپ، ئۆزىڭىزنى ئاۋارە قىلامسىز، ئاتا؟ مەقسىتىڭىز شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا شۇ چاغقىچە بىزگە ئېيتمايسىز؟ مانا بىز ــ بالىلىرىڭىز ئەلۋەتتە ئۇ بۇلبۇلگويانى تې-

پىپ كېلىپ، سىزنى مۇرادىڭىزغا يەتكۈزەلەيمىز، — دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلىمۇ شۇنداق دەپتۇ. كېيىن باللىرى بۇلبۇلگويانى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ئاتلىنىشقا ئاتىسىدىن ئىجازەت سوراپتۇ.

پادىشاھ، بۇلبۇلگويانىڭ قەيەردە ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەس، ئۇنى تاپالامدۇ، دەپ ئويلاپتۇ، ئاخىردا:

— مەيلى، ئىزدىسەڭلەر ئىزدەپ كۆرۈڭلار، تېپىپ كەلسەڭلار ئەجەب ئەمەس. باللىرىم، ئۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈپ، سايرىشىنى ئۆز قۇلقىم بىلەن بىر ئاڭلاپ ئۆلسەم ئارمىنىم يوق، — دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ. شۇ چاغدا پادىشاھنىڭ كەنجى ئوغلىمۇ:

— ئاتا، مەنمۇ باراي، — دەپ ئىجازەت سوراپتۇ.

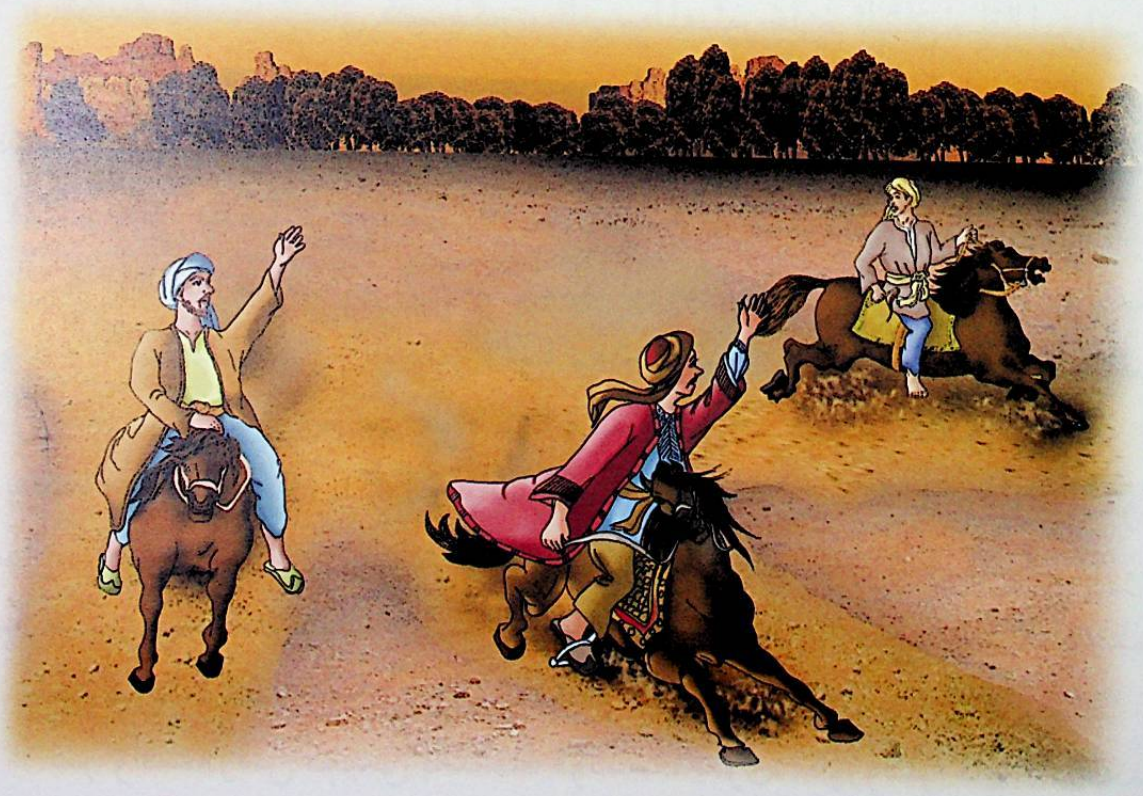
ئاكىلىرىنىڭ: «قوي ئۇكام، يول ئۇزۇن ۋە قىيىن، سەن بولسىڭ تېخى كىچىك، قىينىلىپ قالىسەن، ئۇنىڭدىن كۆرە ئاتا ـ ئانىمىزنىڭ ئالدىدا ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرىۋەرگىن» دېگىنىگە، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ: «ياق، بالام، سەن تېخى سەپەرگە چىقىپ باقمىغان، ئاكىلىرىڭ بارسۇن، سەن بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئويۇنۇڭنى ئويناپ يۈرىۋەرگىن» دېگىنىگە كۆنمەي:

— ياق، بارىمەن دېدىم بارىمەن، — دەپ يىغلاپ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ:

— نەسىھەتكە كۆنمىسەڭ، مەيلى بېرىۋەر، بالام، كۆرگۈلۈكۈڭ بولسا كۆرەرسەن، — دەپ، ئۇنىڭغىمۇ رۇخسەت بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا سەپەرگە تەييارلىنىشقا باشلاپتۇ، يول ئوزۇقى ئۈچۈن ياغلىق توقاچلارنى ياقتۇرۇپ، سۇر گۆشلەرنى پىشۇرۇپ ئۈچ خۇرجۇننى تولدۇرۇپتۇ، تاغدىكى يىلقىلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئەڭ ياخشى ئۈچ ئاتنى تاللاپ ئاپتۇ، ئۇلارغا يولغا ئالغان ئوزۇق ـ تۈلۈكلىرىنى ئارتىپ ۋە ئاتا ـ ئانىسىدىن دۇئا ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ كەينىدىن كۈنلەر، ھەپتىلەرنىڭ كەينىدىن ھەپتىلەر ئۆتۈپتۇ. ئۇلار كۆپ دەريالارنى كېچىپ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپتۇ، تاغلاردىن ئېشىپ، چۆل ـ باياۋانلارنى كېزىپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندە، ئۇلارغا ئۈچ ئاچا يول ئۇچراپتۇ. بۇ ئۈچ ئاچا يولنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا يوغان بىر تاش بولۇپ، ئۇنىڭغا خەت يېزىلغانكەن. خەتتە ئوڭ تەرەپتىكى يول «بارسا كېلەر»، ئوتتۇرىسىدىكى يول «بارسا يا كېلەر، يا كەلمەس»، سول تەرەپتىكى يول «بارسا كەلمەس» دەپ يېزىلغانكەن.

ئەنە شۇ يەردە بۇ ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا: «ئەمدى ھەرقايسىمىز ئۆز ئالدىمىزغا باشقا ـ باشقا ماڭايلى، ئىزدىگەن بۇلبۇلگويانى بىرىمىز تاپالمىساق، يەنە بىرىمىز تاپارمىز.» دېيىشىپ، ئۈچى ئۈچ يولغا

چۇشۇپ ماڭماقچى بولۇشۇپتۇ، لېكىن ھېچقايسىسىنىڭ «بارسا كەلمەس» يولغا ماڭغۇسى كەلمەپتۇ. ئا-
كىلىرىنىڭ مۇشۇ ئوي بىلەن قىينىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:
— مەيلى، ئاكىلار، «بارسا كەلمەس» يولغا مەن ماڭاي، سىلەر باشقىلىرىدا مېڭىڭلار، — دەپتۇ كەنجىسى.
— مەن «بارسا يا كېلەر، يا كەلمەس» يولغا ماڭاي، — دەپتۇ ئوتتۇرانچىسى.
— ئۇنداق بولسا مەن «بارسا كېلەر» يولغا ماڭاي، — دەپتۇ تۇنجىسى.
ئۇلار قايسى بىرىنىڭ قايتقان، قايسى بىرىنىڭ تېخى قايتمىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن، ئەگەر كىم ئىلگىرى قايتقۇدەك بولسا، ئەنە شۇ تاشقا ئۆز ئىسمىنى ۋە قايتقان كۈنىنى يېزىپ كېتىشى ھەققىدە شەرتلىشىپتۇ - دە، ئۈچ ئاكا - ئۇكا ئۈچ يولغا چۈشۈپ، ئۈچ تەرەپكە راۋان بوپتۇ.
بۇلارنىڭ ئەڭ كىچىكى شۇ كېتىشى بىلەن كۆپ يول يۈرۈپ، چۆل - باياۋانلارنى، تاغ - ئىدىرلارنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ، يول ئۇزۇقى تۈگەپتۇ، ئېتىنىڭ تاقىلىرى ئۈپراپ چۈشۈپ، ئېتى تېشىقاپ كېتىپتۇ، شۇنداق بولسىمۇ يولنى داۋاملاشتۇرۇپ، بىر بۇك بوستانلىقنى كۆرۈپ قاپتۇ. بۇ بالا ئاشۇ يەردە ئادەم بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ، توپتوغرا شۇ بوستانلىققا قاراپ مېڭىپتۇ، يەنە خېلى ماڭغاندىن كېيىن بوستانلىققا يېتىپ كېلىپ ئېتىنى لاڭقاغا باغلاپتۇ - دە، ئۆزى باغقا كىرىپتۇ. قارىسا، سالقىن باغ، خىلمۇخىل مېۋىلەر پىشىپ، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ، تۈرلۈك - تۈمەن قۇشلار سايرىشىپ تۇرغۇدەك. باغنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر كۆل بولۇپ، ئۇنىڭدا بېلىقلار ئۆزۈپ يۈرگۈدەك، كۆلگە تۆت تەرەپتىن كۆمۈش تەك سۈزۈك سۇلار قۇيۇلۇپ تۇرغۇدەك، لېكىن يا سۇنىڭ ئايىغى چىقمىغۇدەك، يا كۆل تاشمىغۇدەك. باغنى ئارىلاپ بىر يەرگە كەلسە، لىق بىر قازان تاماق پىشىپ تۇرغۇدەك. لېكىن، باغدا ئادەمزاتنىڭ قا-

رىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. نەچچە كۈندىن بېرى ئاغزىغا بىر چىشلەم بىرنېمە سالماي قورسىقى ئېچىپ كەتكەن كەنجى بالا قازاندىكى تاماقتىن ئۈسۈپ ئىچمەكچى بولۇپ قولىنى چۆمۈچكە ئۇزاتقانىكەن، چۆمۈچ «تاق» قىلىپ بالىنىڭ ماڭلىيىغا تېگىپتۇ؛ پىشىپ تۇرغان ئالمىلاردىن يېمەكچى بولۇپ قولىنى شاخقا ئۇزاتقا-نىكەن، ئۇنىڭ يوپۇرمىقى «شاق» قىلىپ كاچىتىغا ئۇرۇلۇپتۇ. بۇنىڭغا ھەيران بولغان بالا ئېتىنى ئوتلاشقا قويۇۋېتىپ، ئۆزى كۆل بويىدىكى گۈللەرنىڭ ئارىسىدا دەم ئېلىپ يېتىپ كۆزى ئۇيقۇغا كە-تىپتۇ ۋە مۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتۇ:
ئۇنىڭ ئالدىغا ئاپئاق كىيىنگەن، ئاق سەللە ئورىغان، ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي ھاسا تاينىپ كېلىپ:
— بالام، سەن خەتەرلىك جايغا — دۈشمەننىڭ ماكانىغا كېلىپ قالدىڭ. نېمە ئۈچۈن ۋە نېمە ئىز-دەپ بۇ يەرگە كېلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا بۇلبۇلگويانى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.
— ھەي بالام، — دەپتۇ بوۋاي، — قىيىن نەرسىنى ئىزدەپ كەپسەن، چۈنكى ئۇ دۈشمەن پادىشاھنىڭ يان بېغىدا، سەن ھازىر ئۇنىڭ چەت بېغىدا تۇرۇۋاتىسەن. ئۇنى ئالماقچى بولۇپ كەلگەن ناھايىتى كۆپ ئادەم دۈشمەننىڭ قولىدا ئۆلۈپ كەتكەن، لېكىن سەن بىر ئىلاجىنى قىلىشىڭ مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق قىل: ھەر كۈنى كۈن قىزىغان ۋاقىتتا يېنىڭدىكى شۇ كۆلگە ئىككى كەپتەر ئۇچۇپ چۈشۈپ چۆمۈلۈپ ئۆينايدۇ، بۇلار ئەنە شۇ دۈشمەن پادىشاھنىڭ قىزلىرى. سەن سەزدۈرمەي ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى ئې-لىۋال - دە، قولىدىكى ئۈزۈكلىرىنى سوراپ تۇرۇۋال. ئۈزۈكنى ئالماي تۇرۇپ كىيىمنى قايتۇرۇپ بە-رمىگىن، بولمىسا، ئۆزۈڭ ھالاك بولىسەن. خوپ، بالام، مەقسىتىڭگە يەتكىن، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر.
بوۋاي دۇئا قىپتۇ - دە، غايىب بوپتۇ.
بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن بالىنىڭ قولىقىغا بىرى: «كۆزۈڭنى ئاچ!» دېگەندەك قىپتۇ، بالا چۆچۈپ ئويغ-

غانسا ھېچكىم يوق، پەقەت ئاسماندا ئىككى كەپتەر بىر - بىرىنى قوغلاپ ئوينىشىپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقۇدەك. بالا ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ مۆكۈپ تۇرۇپتۇ. ھېلىقى كەپتەرلەر كۆلىنىڭ بويىغا چۈشۈپ بىر قانات قاققانـ- كەن، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس چىرايلىق قىزلارغا ئايلىنىپتۇ، كېيىن باغنى ئايلىنىپ سەيلە قىلىشىپتۇ، ئالمىلاردىن ئۈزۈپ يېيىشىپتۇ، قازاندىكى تاماقتىن ئۈسۈپ ئىچىشىپتۇ، ئاندىن كۆلگە كەپتۇ - دە، كىيىملىرىنى سېلىپ قويۇپ چۆمۈلۈشكە، بىر - بىرىگە سۇ چېچىشىپ ئويناشقا باشلاپتۇ.

شۇ چاغدا بالا سەزدۈرمەي ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، كۆلنىڭ بويىغا كېلىپ قىزلارنىڭ كـ- ىيىملىرىنى ئېلىۋاپتۇ. قىزلار سۇغا چۆمۈلۈپ بولۇپ، كىيىملىرىنى كىيەي دېسە يوق تۇرغۇدەك. قىزلار يالىڭاچ بولغانلىقتىن ئىزا تارتىپ كۆلدىن چىقالماپتۇ ۋە كىيىملىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى سوراپ يالـ- ۋۇرۇشۇپتۇ، لېكىن بالا قىزلارغا:

— ئۇزۇكۇڭلارنى بەرسەڭلار، قايتۇرۇپ بېرىمەن، — دەپتۇ. قىزلار يالۋۇرۇپ - يېلىنىپ كىيـ- ىملىرىنى ئالالمىغاندىن كېيىن ھەر ئىككىسى قولىدىكى ئۇزۇكنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. بالا ئۇزۇكـنى ئاپتۇ - دە، ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى قايتۇرۇپ بېرىپ، ئۆزى گۈللەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ تۇرۇپتۇ. بالـ- مۇ قەددى - قامىتى كېلىشكەن، ناھايىتى چىرايلىق ئىكەن.

قىزلار كىيىملىرىنى كىيىپ، چاچلىرىنى تاراپ تۇرۇپ، ھەرقايسىسى ئۆز ئىچىدە، بۇ يەرگە كەلگەن ھەرقانداق ئادەمزات تىرىك كەتمەيتتى، لېكىن بۇ يىگىت ئۆزىنىڭ قورقماسلىقى ۋە ئەقىللىقلىقى بىلەن بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشمەستىن، بىزنى قولغا چۈشۈرۈۋالدى. دېمەك، بۇ يىگىتتىن ئايرىلماسلىق كېـ- رەك، دەپ ئويلاپ، ھەر ئىككىسى بالىنىڭ جامالىغا زوقلىنىپ ئاشىق بوپتۇ، ئۇنىڭغا تاماق بېرىپ قور- سىقىنى تويغۇزۇپتۇ، ئالما ئۈزۈپ بېرىپتۇ، باغنى سەيلە قىلدۇرۇپتۇ. ئېگىچە - سىڭىلىنىڭ ھەرقايسىسى يىگىتنى ئۆزىگە قارىتىۋالماقچى بولۇپ، تالىشىپ قاپتۇ. ئاچىسى:

— مەن سېنىڭدىن چوڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يىگىت مېنىڭ بولۇشى كېرەك. ئولجا دېگەن ئاۋۋال چوڭغا، كېيىن كىچىكىگە تېگىدۇ، — دەيدىكەن. سىڭلىسى بولسا:

— ياق، ئۇنى سېنىڭدىن ئاۋۋال مەن كۆرگەن، ئولجىمۇ ئاۋۋال تاپقانىنىڭ بولىدۇ، — دەپ تالىشىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، ئېگىچە - سىڭىل ئىككىسى تالىشا - تالىشا ئۆزئارا كېلىشەلمىگەندىن كېيىن: «بولمىسا قازىغا بارىمىز، قازى قايسىبىرىمىزگە بۇيرۇپ بەرسە، يىگىت شۇنىڭ بولسۇن» دەپ، دېۋىلەر- نىڭ قازىسىغا بېرىپتۇ.

قازىنىڭ ئالدىغا ئاۋۋال ئاچىسى كىرىپ:

— قازى بېگىم، بىز ئېگىچە - سىڭىل ئىككىمىز بىر ئولجا تېپىۋالغانىدۇق، لېكىن ئۇنى ئىـك- كىگە بۆلگىلى بولمايدۇ. سىڭلىم بولسا: «مەن ئاۋۋال كۆرگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئالىمەن» دەيدۇ. مەن بولسام: «چوڭ بولغاندىن كېيىن مەن ئالىمەن» دەيمەن. شۇ سەۋەبتىن ئالدىلىرىغا كەلدۇق، شۇ ئولجىنى قايسىمىز ئېلىشىمىز كېرەك؟ — دەپتۇ.

قازى بولسا قىزنىڭ ھۆسن - جامالىغا مەپتۇن بولۇپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ - دە، پۈر- سەتتىن پايدىلىنىپ:

— توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئولجا ئاۋۋال كۆرگەننىڭ بولىدۇ. ئەگەر سىز ئولجىنى ئېلىشقا شۇنچە قىزىقىپ كەتكەن بولسىڭىز، ئاۋۋال مېنى بىر سۆيۈپ قويۇڭ، ئۆلجىنى سىزگە بۇيرۇپ بېرىمەن، — دەپ شەرت قويۇپتۇ.

قىز يىگىتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق ئۈچۈن قازىنىڭ شەرتىگە ئىلاجسىز رازى بوپتۇ، قازى قىزنى مەھكەم قۇچاقلۇۋلىپ سۆيۈشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ تۇرغان سىڭلىسى بۇ ئىشنى كۆرۈپ قېلىپ دەررۇ يۇگۈرۈپ كىرىپتۇ - دە:

— ھەي شەرمەندىلەر، بۇ قانداق ئىش ؟! سىلەرنى دادامغا ئېيتمىسام، توختاڭلار ! — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

ئەگەر بۇ گەپ پادىشاھقا يەتسە، كاللىسى كېسىلىدىغانلىقىدىن قورققان قازى:

— ھاي قىزىم، ۋارقىرىماڭ، ئولجا سىزنىڭ، گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن ! — دەپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ ۋە يىگىتنى كىچىكىگە بۇيرۇپ بېرىپتۇ. ئەگەر بۇ ئىشنى ئاتىسىغا ئېيتىپ قويسا، جېنى تەندىن جۇدا بولۇشتىن قورققان ئاچىسىمۇ:

— جېنىم سىڭلىم، ئاغزىڭنى يۇم، مەيلى، يىگىت سېنىڭ بولسۇن ! — دەپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ.

يىگىتنى ئۆزىگە ھۆكۈم قىلدۇرۇۋالغان سىڭلىسى خۇشال بولۇپ:

— مەيلى، سىلەرنى مەن كۆرمىدىم، مېنى سىلەر كۆرمىدىڭلار، — دەپ يۇگۈرگىنىچە يىگىتنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپتۇ ۋە يىگىتتىن بۇ يەرلەرگە نەدىن ۋە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. يىگىت ئۆزىنىڭ نەدىن ۋە نېمە مەقسەتلەر بىلەن كەلگەنلىكىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئاھ، يولۇڭ يىراق، مەقسىتىڭنىڭ ئەملگە ئېشىشى تەس ئىكەن. سەن ئىزدەپ كەلگەن بۇلبۇل مېنىڭ دادامدا. ئاشۇ كۆرۈنگەن تاغنىڭ باغرىدا ناھايىتى چىرايلىق يان بېغىمىز بار، — دەپ، قىزنىڭ سوزۇپ تاغنى كۆرسىتىپتۇ قىز، — بۇلبۇلگويا شۇ باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گۈللەرنىڭ ئىچىدىكى ئالتۇن قەپەستە تۇرىدۇ. ئۇ باغقا ئادەم زاتى ئاياغ باسالمايدۇ، ئەگەر بىر ئىلاجىنى تېپىپ كىرەلىگەن

تەقدىردىمۇ تىرىك چىقالمايدۇ. بۇ يولدا تالاي - تالاي ئادەملەر ئۆلۈپ كەتكەن. لېكىن، بۇلبۇلگويانى ئې-لىش ئۈچۈن مەن ساڭا ياردەم قىلمەن. بۇ ئىشنى پەقەت جۈمە كېچىسىلا ئورۇنداش مۇمكىن، چۈنكى جۈمە كۈنى دادام ئوۋغا چىقىپ، كەچ قايتىدۇ ۋە ئاخشىمى هاراق - شاراب ئىچىپ، ئۇزاق ئويۇن - تا-ماشىلاردىن كېيىن ئۇخلاپ قالىدۇ، باغنىڭ قاراۋۇللىرىمۇ مەستلىكتە قاتتىق ئۇخلاپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا باغقا كىرىش مۇمكىن. لېكىن، باغنىڭ ئىچىدە يولۋاس ۋە شىرلار بار، ئۇلار ناھايىتى خەۋپلىك. قولۇڭدىكى مانا بۇ ئۈزۈكنى باغدىكى يولۋاس ۋە شىرلار تونۇيدۇ. ئۇلار بۇ ئۈزۈكنى كۆرۈشى بىلەنلا سا-ڭا ھېچقانداق زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ. بۇلبۇلگويانى پەقەت قەپەس بىلەنلا ئالغىن، بىراق قەپەس-نى ئېچىۋېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۇلبۇلگويا قاقاقلاپ بىر كۈلۈۋەتكەنكەن، ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن ئۇيقۇدىكى ھەم-مە دۇنيا ئويغىنىپ كېتىپ، باغقا قاراپ يۈگۈرۈشۈپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قىزمۇ ئەنسىرەپ باغقا ھەممە-دىن ئىلگىرى ئۇچۇپ كەپتۇ ۋە دەررۇ كېلىپ يىگىتنى يوشۇرۇپ، قەپەسنى ئۆز قولىغا ئېلىپ تۇرۇپتۇ، كېيىن يۈگۈرۈشۈپ كەلگەن دۇنيالەرگە:

— بۇ مەن، بۇلبۇلگويانى كۈلدۇرۇپ كۆڭۈل ئېچىۋاتمەن، بۇ يەرگە مېنىڭدىن باشقا كىممۇ كىرە-لەيتتى ؟! خاتىرجەم بولۇپ، ئۇيقۇڭلارنى ئۇخلاۋېرىڭلار، — دەپ قايتۇرۇپتۇ.

دۇنيالەر قىزنىڭ بۇ سۆزىدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئۆز جايلىرىغا كېتىشىپتۇ. قىز بولسا بۇلبۇلگويانى جايىغا قويۇپ، بۇ ئىشنى كېيىنكى جۈمەگە قالدۇرۇپتۇ. سەۋەبى، بۇ ھەپتىدە يىگىت بۇلبۇلگويانى ئېلىپ كەتسە، دۇنيالەر ئۇنى قىزدىن كۆرۈشى تۇرغان گەپ.

شۇنداق قىلىپ، يەنە كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. قىز بىلەن يىگىت كۆلگە چۆمۈلۈپ، باغدا ئويناشىپ يۈرۈپ، جۈمە كۈنىمۇ كەپتۇ.

بۇ قېتىم قىز يىگىتكە راسا قاتتىق جېكىپ:

— ئەگەر قەپەسنى يەنە ئاچمىغان بولساڭ، ئەمدى ھەر ئىككىمىز ھالاك بولىمىز. قولىڭنى تۇت.

قىنكى، قەپەسنى زادى ئاچما! — دەپتۇ.

دۇنيادىكى پادىشاھى يەنە ئۇڭا كېتىپتۇ، كەچقۇرۇن ھېرىپ - ئېچىپ كېلىپ ئولتۇرۇش قىپتۇ. ئۇ يۇن - تاماشا، ئىچكۈلۈك باشلىنىپتۇ، يەنە ھەممىسى مەست بولۇپ قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

ئەنە شۇ چاغدا يىگىت ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، تونۇش يول بىلەن باغقا قاراپ كەپتۇ. ئۇياق - بۇياققا قاراپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن شورىدىن باغقا چۈشۈپتۇ. ئۆزىگە قاراپ ئېتىلغان يولۋاسلارغا يەنە ھېلىقى ئۇزۇكنى كۆرسىتىپ ئۇلارنى تىنچلاندۇرۇپتۇ - دە، گۈللەرنى ئارىلاپ بېرىپ، بۇلبۇلگويانى ئاپتۇ. ئۆتكەن جۈمە كېچىسى قىلغان خاتاسىنى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئەسكە ئېلىپ، قەپەسنى ئاچماستىن توپتوغرا ئۆزى تۇرغان باغقا كەپتۇ ۋە بۇلبۇلگويانى ئېلىپ يۇرتىغا ماڭماقچى بوپتۇ. قىزىيگىتنى نۇرغۇن سوۋغا - سالاملار بىلەن ئۇزىتىپ تۇرۇپ:

— ئەگەر بېشىڭغا بىرەر ئېغىر كۈن چۈشكۈدەك بولسا، مانا بۇ چاچنى كۆيدۈرسەن، شۇ زامات مەن ھازىر بولىمەن، — دەپ بىر تال چېچىنى يۇلۇپ يىگىتكە بېرىپتۇ.

بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق قۇچاقلىشىپ خوشلىشىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، يىگىت تالاي دەريالاردىن ئۆتۈپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىگىت نۇرغۇن چۆل - باياۋانلارنى بېسىپ، ئاكىلىرى بىلەن ئايرىلىشقان ھېلىقى ئۇچ ئاچا يولغا يېتىپ كەپتۇ.

ئۇ يېتىپ كېلىپ تاشقا قارىسا، ھېچبىر خەت يېزىلمىغان. يىگىت، ئاكىلىرىم تېخىچىلا قايتىماپتۇ، ئۇلارنى تاشلاپ كەتسەم بولماس، ئۇلارنى ئىزدەي، بولسا بىللە كېتەرمىز، بىر خەۋىرىنى ئېلىپ كېتەرمەن، دېگەن ئويغا كەپتۇ ۋە ھېلىقى تاشقا: «مەن ئۇكاڭلار بۇلبۇلگويانى تېپىپ قايتقانىدىم، لېكىن سىلەر قايتمىغىنىڭلار ئۈچۈن سىلەرنى ئىزدەپ كەتتىم. ئەگەر بىر - بىرىمىز بىلەن ئۇچرىشالماي قايتقۇدەك بولساق، مۇشۇ تاشقا يېزىپ كېتىڭلار، مەن كەينىڭلاردىن يېتىپ بارىمەن» دەپ يېزىپ قويۇپ، ئوتتۇرانچى ئاكىسى كەتكەن «بارسا كېلەر، يا كەلمەس» دېگەن يولغا راۋان بوپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ يىگىت چوڭ بىر شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. بىر كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسا، ئوتتۇرانچى ئاكىسى بىر ئاشخانىنىڭ ئوچىقىغا ئوت قالاپ، كۈلگە مىلىنىپ ئولتۇرغانكەن. سەپسېلىپ قارىسا، كىيىملىرى يىرتىلىپ جۇل - جۇل بولۇپ، ئۆزى جۈدەپ، كۆزلىرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەنكەن. ئۇكىسى ئاكىسىنى كۆرۈش بىلەنلا دەررۇ تونۇسىمۇ، ئاكىسى ئۇكىسىنى تونۇماپتۇ.

يىگىت ئۆزىنى تونۇتمايلا بېرىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ - دە، يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئاستا ئاشخانىغا كەپتۇ ۋە ئاشپەزگە: «مەن پالانى دەڭدە تۇرىمەن، ئاۋۇ ئوت ياقارنىڭدىن مەن تۇرغان سارايغا مانتا ئەۋەتىپ بېرىڭ» دەپ پۇلنى تۆلەپ كەتتىپتۇ.

ئاشپەز بىردەمدىن كېيىن بىر لېگەنگە مانتىنى سېلىپ، ئوراپ، ھېلىقى ئوت ياقاردىن ئەۋەتىپتۇ. ئوت ياقار مانتىنى

ئۇكسىنىڭ ئالدىغا قويۇپ قايتماقچى بولۇپ بۇرۇلۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇكىسى:

ــ توختاڭ، بۇ ياققا كېلىڭ، مانتىنى بىللە يېيمىز، ــ دەپتۇ. ئوت ياقار بولسا خىجالەت بولۇپ:

ــ ياق، ياق، رەھمەت، بۇ جۇل ـ جۇل كىيىملىرىم بىلەن سىزدەك بىر بايۇەچچە بىلەن بىللە ئول-تۇرۇپ بىر لېگەندە تاماق يېسەم قاملاشمايدۇ، ــ دەپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپتۇ، لېكىن ئۇكىسى ئۇنماي:

ــ ياق، بۇياققا كېلىڭ، مەن تاماقنى يالغۇز يېيەلمەيمەن، ماڭا ھەمراھ بولمىسىڭىز بولمايدۇ، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

كېيىن ئىككىسى بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشىپتۇ. ئاكىسى بۇ يىگىتنى بىر يەردە كۆرگەندەك قىپتۇ، لېكىن قەيەردە كۆرگەنلىكىنى يادىغا كەلتۇرەلمەپتۇ.

ئۇكىسى ئۇياق ـ بۇياقتىن پاراڭ قىلىپ، ئاخىر ئۆزىنى تونۇتۇپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، مۇڭدىشىپتۇ. ئاكىسى ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى، قانداق قىلىپ بۇ كۈنلەرگە دۇچار بولۇپ قالغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. كېيىن ئۇكىسى بازارغا بېرىپ يېڭى كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئېلىپ كېلىپ ئاكىسىنى كىيىندۈرۈپتۇ ۋە ئاشخانىدىن چىقىرىۋاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى: «ئەمدى چوڭ ئاكىمىزنى تاپايلى» دېيىشىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار چوڭ ئاكىسىنى ئىزدەپ كۆپ يېزا ۋە شەھەرلەرنى كېزىپتۇ، ئۇچرىغان كىشىلەردىن سوراپتۇ، ھېچ يەر-دىن خەۋىرىنى ئالالماي، يەنە بىر چوڭ شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. بىر كۈنى بازارلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بىر يەردە نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ توپلىنىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى شۇ يەرگە بېرىپ-تۇ. قارىسا، ئوتتۇرىدا جۇل ـ جۇل كىيىملىك، قولىدا ئۇزۇن ھاسا تۇتقان بىر قەلەندەر ساپايى سوقۇپ، ناخشا ئېيتىۋاتقۇدەك. ئۇلار سىنچىلاپ قارىسا، ئۆزلىرى ئىزدەپ يۈرگەن چوڭ ئاكىسى ئىكەن. لېكىن، ئۇلار كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدا تونۇشلۇق بەرمەي، ئۆزلىرى چۈشكەن سارايغا بېرىپتۇ ـ دە، سارايۇەنگە ئىلتىماس قىلىپ:

ــ بىز بۇگۈن بازاردا ساپايى سوقۇپ، ناخشا ئېيتىۋاتقان بىر قەلەندەرنى كۆردۇق. ئۆزىمىز مۇسا-پىر بولغىنىمىز ئۈچۈن، شۇ قەلەندەرنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاشقا خۇشتار بولۇپ قالدۇق، سىز شۇ قەلەن-دەرنى چاقىرىپ ئەكېلىپ بەرسىڭىز، ــ دەپتۇ. سارايۇەن بازارغا بېرىپ قەلەندەرنى تېپىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

ــ ھەي قەلەندەر، بۇياققا كەل، ئىككى كىشى سېنىڭ ناخشاڭغا خۇشتار بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار سودا-گەرلەرمۇ ياكى سەيلە قىلىپ يۈرگەن بايۇەچچىلەرمۇ بىلمەيمەن. ئۇلار بىزنىڭ سارايغا كېلىپ چۈشكەن، سېنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. يۈر مەن بىلەن، ــ دەپ قەلەندەرنى بىللە ئېلىپ كەپتۇ.

قەلەندەر سارايغا كېلىپ:

ــ ھەرقايسىلىرىنىڭ ھۈزۇرلىرىغا قانداقلىكى خىزمەتلىرى بولسا بەجا كەلتۇرۈشكە كەلدىم، ــ دەپ تىز پۈكۈپ تەزىم قىپتۇ.

ــ كېلىڭ، كېلىڭ! ــ دېيىشىپ، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى قەلەندەرگە جاي كۆرسىتىپتۇ، ــ بازاردا سىزنىڭ ناخشىڭىزنى ئاڭلاپ خۇشتار بولۇپ قالدۇق، بىر ناخشا ئېيتىپ بەرسىڭىز دەپ ئىلتى-ماس قىلىپ كىشى ئەۋەتكەنىدۇق. ئەگەر مۇمكىن بولسا، ناخشىڭىزنى بىر ئاڭلىساق، ــ دەپ ئۇنى ئۆز يانلىرىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. قەلەندەر:

ــ ئەگەر مېنىڭ ناخشامغا خۇشتار بولساڭلار، سىلەردەك ياخشىلارنىڭ سادىغىسى بولۇپ كېتەي، ــ دەپ قەددىنى رۇسلاپ ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ، بىردىن خىيالى بۆلۈنۈپ: «بۇ كىشىلەر كۆزۈمگە خويمۇ

ئىسسىق كۆرۈنمىدىغۇ، قەيەردىدۇر كۆرگەنىدەك قىلىمەن» دەپ ئويلاپتۇيۇ، لېكىن زادىلا يادىغا كەلتۈرەلمەپتۇ.

كېيىن كەنجى ئۇكىسى ئۇياقتىن - بۇياقتىن پاراڭ قىلىپ، ئاستا - ئاستا ئۆزلىرىنى تونۇتۇپتۇ ۋە ئۆزئارا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئاندىن كېيىن كەنجىسى بازارغا بېرىپ يېڭى كىيىملەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئاكىسىنى كىيىندۈرۈپتۇ ۋە ئۇزاق مۇڭدىشىپ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى ئېيتىشىپتۇ.

بۇ ئوچ ئاكا - ئۇكا بىرنەچچە كۈن دەم ئالغاندىن كېيىن، ئۆز يۇرتىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇلار ئۇزاق مېڭىپ ئۆز شەھىرىگە يېتىشكە يەتتە كۈنلۈك يول قالغاندا، چوڭ ئاكىسى بىلەن ئوتتۇرانچىسى نىمىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇلار بىر قۇدۇقنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگەندە، ھاردۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن توختاپتۇ. تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ دەم ئېلىپ ياتقاندا، ئىككى ئاكىسى يوشۇرۇنچە: «بىز ئۆيگە بارغاندا، ئۇكىمىز بۇلبۇلگويانى مەن تاپتىم دېسە، دادىمىز ئۇنى تېخىمۇ ئەتىۋارلاپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىرىمىزنىڭ ئاشخانىدا ئوت قالاپ، بىرىمىزنىڭ تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرگىنىمىزنى ئېيتىپ قويسا، بىز ئۇچۇن ئىنتايىن ئۇيات ئىش بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆلۈۋالغىنىمىز تۈزۈك. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، بۇلبۇلگويانى ئۆزىمىز ئېلىپ بارايلى. ئەگەر ئۇكىمىزنى سورىغۇدەك بولسا، ئۇ بىزدىن ئايرىلىپ باشقا ياققا كەتكەن، ئۇنى ئىزدەپ ھېچ يەردىن تاپالمىدۇق، دەيلى» دەپ مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئۇلار كەنجى ئۇكىسىنىڭ ئويقۇغا كەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى قۇدۇققا تاشلاپتۇ، ئۆزلىرى بۇلبۇلگويانى ئېلىپ، يەتتە كۈندىن كېيىن ئۆيگە يېتىپ بېرىپتۇ. بالىلىرىنىڭ كەلگىنىنى كۆرگەن ئاتا - ئانا ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، كېيىن كەنجى ئوغلىنى سوراپتۇ. ئۇلار كېلىشۈالغان گېپى بويىچە:

— بىز بۇ يەردىن چىقىش بىلەنلا ئۇ بىزدىن ئايرىلىپ باشقا ياققا كەتكەن، شۇنىڭدىن بېرى ئۇنى كۆرمىدۇق. بىز بۇلبۇلگويانى تاپقاندىن كېيىن ئۇنى كۆپ ئىزدىدۇق، بىراق ھېچ يەردىن تاپالمىدۇق...— دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ.

كەنجى ئوغلىنىڭ دەردىدە ئاتا - ئانا كۆپ قايغۇ - ھەسرەت چېكىپتۇ، بۇلبۇلگويامۇ سايرىماستىن مۇڭغا پېتىپ يېتىپتۇ.

ئاتىسى: «ئاھ، بۇلبۇلگو-
يا تېپىلدى دەپ خۇشال بو-
سام، ئەمدى كۆز قارىچۇقۇم
كەنجەم يوق. ھەممىدىن كە-
جى بالامنىڭ دەردى مېنى يو-
قاتتى» دەپ يەنە ھەسرەتكە
چۆكۈپتۇ. كەنجى بالىسىنىڭ
دەردىدە يىغلاپ يۈرۈپ ئاتە-
سىمۇ، ئانىسىمۇ كۆز نۇرلە-
رىدىن ئايرىلىپتۇ...

پادىشاھنىڭ كەنجى ئوغ-
لى ئاكىلىرى تەرىپىدىن قۇ-
دۇققا تاشلانغاندىن كېيىن

بىرنەچچە ۋاقىت ھوشسىز يېتىپتۇ، كېيىن ئاستا - ئاستا ھوشىغا كېلىپ قارىسا، قارانغۇ قۇدۇقنىڭ تېگىدە ياتقۇدەك، نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، قۇدۇقتىن چىقىشقا ھەرىكەت قىلىپ كۆرۈپتۇ، لېكىن چىقالماپتۇ. ھېلىقى قىز بەرگەن بىر تال چاچنى كۆيدۈرەي دەپ چاقمىقىنى چېقىپ كۆرسە، پە- لىكى ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكتىن يانماپتۇ. تەلەيگە يارىشا شۇ ئارىدا قۇدۇق يېنىغا بىرنەچچە كارۋان كې- لىپ چۈشۈپتۇ. ئاتلىرىنى سۇغىرىش ئۈچۈن ئۇلاردىن بىرى قۇدۇقتىن سۇ تارتىشقا چېلەك تاشلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا يىگىت چېلەككە ئېسىلىۋاپتۇ. كارۋان چېلەكنى تارتسا كۈچى يەتمەپتۇ. كېيىن ئىككى - ئۈچى بىر بولۇپ تەسلىكتە تارتىپ چىقارسا، بىر يىگىت چىقىۋاتقۇدەك.

يىگىت قۇدۇقتىن چىقىپ ۋەقەنى كارۋانلارغا ئېيتىپ بېرىپتۇ ۋە ھېلىقى چاچنى كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ چاغدا ئاسماندىن بىر كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ قۇدۇق بېشىغا قونۇپ، بىر قانات قېقىپلا قىزغا ئايلىنىپتۇ - دە، يىگىتتىن:

— بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشتى؟ — دەپ سوراپتۇ.

يىگىت بولغان ۋەقەلەرنى ئېيتىپ بېرىپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن قىز قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىككى قېتىم چاۋاك چالغانىكەن، توقۇقلۇق ئىككى تۈلپار كىشىنگىنىچە يېتىپ كەپتۇ.

ئاندىن ئىككىسى ئىككى تۈلپارغا مىنىپتۇ - دە، «چۇھ» دەپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار يەتتە كۈنلۈك يولنى يېرىم كۈندە بېسىپ، ئۆيىگە يېتىپ بېرىپتۇ. قىز بىلەن يىگىت ئىشىكتىن شۇنداق كىرىشى بە- لەنلا، نەچچە كۈنلەردىن بۇيان كۈلمەستىن غەمكىن ياتقان بۇلبۇلگويا قاقاقلاپ بىر كۈلۈۋەتكەنىكەن، ئۇ- نىڭ كۈلكىسى پۈتۈن ئۆيىنى چاڭ كەلتۈرۈپتۇ. ئۇكسىنىڭ تۈيۇقسىز كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئاكىلىرى قورقۇپ كېتىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي قاپتۇ.

كۆز نۇرلىرىدىن ئايرىلغان ئاتا بىلەن ئانا بۇلبۇلگويانىڭ كۈلۈشىنى ئاڭلاپ خۇشال بولسىمۇ، ئۇ- نىڭ نېمە ئۈچۈن كۈلگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىلمەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— سالام، مېھرىبانلىرىم، سالامەتمۇ سىلەر؟ مەن كىچىك ئوغلۇڭلار ! — دەپ ئاتا - ئانىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئاتا - ئانا:

— ۋاي جېنىم بالام، بارمۇسەن؟ نەلەردە يۈرىسەن؟ ئاكىلىرىڭ سېنى ئۆلۈپ كېتىپتۇ دەپ كەلگەنـ- دى، دەردىگە تولا يىغلاپ كۆز نۇرلىرىمىزدىن ئايرىلدۇق، بالام، — دەپ يىغلاپ، بالىسىنى باغرىغا بې- سىپتۇ، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرىمۇ ئاستا - ئاستا ئېچىلىپتۇ ۋە:

— ۋاي بالام، سېنىمۇ كۆرىدىغان كۈن بار ئىكەنغۇ، — دەپ، ئوغلىنى يېڭىۋاشتىن باغرىغا بېسىپ يىغلىشىپتۇ. كەنجى ئوغلى ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ، بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى، ئاكىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئاخىر ئۇلارنىڭ قىلغان قەستلىرىنى بىر - بىرلەپ ئاتا - ئانىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھىنى ئاتا - ئانىلىرىغا تونۇشتۇرۇپتۇ. بۇلبۇلگويا بۇلارنى ئالقىشلىغاندەك قا- قاقلاپ كۈلۈپتۇ، ھەر كۈلگەندە ئۇنىڭ ئاغزىدىن دەستە - دەستە گۈللەر ئېتىلىپ چىقىپتۇ.

كەنجى ئوغلىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، چوڭ ئوغۇللىرىنىڭ قىلمىشلىرىدىن غەزەپلەنگەن ئاتا نۆكەر - لەرگە چوڭ ئوغلى بىلەن ئوتتۇرانچى ئوغلىنى ئاساۋ ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇلبۇلگويانى بىر كۆرۈشكە ئارمان قىلغان پادىشاھ ئۇنى ئۆز يېنىغا ئالايىتەن جايلاشتۇرۇپتۇ ۋە ھەر كۈنى ئۇنىڭ سايرىشىدىن زوقلىنىپ، مۇراد - مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

ئالتۇن كوكۇلىلىق بالا

ئۇرۇنقى زاماندا بىر كەمبەغەلنىڭ شانىياز دېگەن يالغۇز ئوغلى بولغانكەن. ئۇ ئاتا - ئا-نىسىدىن يېتىم قالغاندىن كېيىن ھەركىملەرنىڭ مېلىنى بېقىپ، سۇيىنى توشۇپ، ھويلىلىرىنى سۈپۈرۈپ كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى شانىياز تونۇر بېشىدا يېتىپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە چوڭ بىر دەريادا نۇرغۇن قىزلار چۆمۈلۈپ، بىر - بىرىگە سۇ چېچىشىپ ئويناپ يۈرگۈدەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نۇربۇۋى دېگەن چىرايلىق بىر قىز بۇ بالىغا قاراپ كۈلگۈدەك - دە، سۇ چېچىپ قاچقۇدەك. شانىياز ئۇنى قوغلاپ-مەن دەپ تەمشەلسىمۇ، ئورنىدىن قوزغىلالمىغۇدەك. ئاخىر چېچىلغان سۇدىن ئەندىكىپ ئويغانسا، قاپ-قاراڭغۇ كېچە، يېنىدا ھېچكىم يوق، شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتقانكەن. شانىياز: «ئاھ، چۈشۈم ئىكەن!» دەپتۇ - دە، شۇنىڭدىن باشلاپ چۈشىدە كۆرگەن نۇربۇۋىنگە ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، لېكىن ئۇ قىزنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى، ئۇنى قانداق تېپىشنى بىلمەپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىدە غايىبانە ئىشق - مۇھەببەت ئوتى يېنىپتۇ، كېچە - كۈندۈز ئەس - ھوشى ئەنە شۇ قىزدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئىشقى ئوتىدا شانىياز ئۆز شەھرىنى تاشلاپ، تەركىدۇنيا بولۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ھەپتىلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، شانىياز نۇرغۇن تاغ - دەريالار ۋە چەكسىز چۆللەرنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ، ئاخىر بىر چوڭ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ بۇ شەھەردە نېمە قىلىشنى بىلمەي شەھەرنىڭ چېتىدىرەك بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسا، بىر موماي ئىككى چېلەكنى كۆتۈرۈپ سۇغا چىقىپ قاپتۇ. موماي شانىيازنىڭ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن:

— نېمىشقا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسەن، بالام؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئارتۇقچە غېم - قايغۇ مېنى خىيالغا غەرق قىلماقتا، موما، — دەپتۇ بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ شانىياز.

— بېشىڭغا قانداق غېم - قايغۇ چۈشتى، بالام، ياكى ئاتا - ئاناڭ قوغلىۋەتتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ موماي.

— ياق، موما، ئاتا - ئانام يوق، يېتىم بالىمەن. بۇ يەرگە تېنەپ كېلىپ قالدىم. تونۇش - بىلىشىم يوق، بېشىم گاڭگىراپ نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ئولتۇرىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شانىياز.

— خىيال قىلىپ ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما، بالام. مەن ساڭا ئانا بولاي، سەن ماڭا بالا بول. ئېغىرچىلىقنى يەر كۆتۈرەر، رىزقىڭنى خۇدا بېرەر، بالام، يۈر مەن بىلەن، — دەپ، مومای شانىيازنى ئەگەشتۈرۈپ

ئېلىپ كېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇلار ئانا ـ بالا بولۇپ ناھايىتى ئىناق كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. شانىياز مومـاي-نىڭ كاللىرىنى بېقىپ، سۈيىنى توشۇپ يۇرۇپ خېلى كۆپ ۋاقىتلارنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى شانىياز مومانىنىڭ كاللىرىنى بېقىپ، دەريا بويىغا كېلىپ قاپتۇ، قارىسا نۇرغۇن قىزلار دەريادا چۆمۈلۈپ، بىر ـ بىرىگە سۇ چېچىشىپ ئوينىشىپ يۈرگۈدەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر قىز شا-نىيازنىڭ كۆزىگە ناھايىتى ئىسسىق كۆرۈنۈپتۇ، ئۇ قىزنى قەيەردىدۇر بىر يەردە، قاچاندىدۇر بىر ۋاقىتتا كۆرگەندەكلا قىلغۇدەك، لېكىن زادىلا يادىغا ئالالماپتۇ. ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ ئۇزاق قاراپ تۇرۇپتۇ.

شۇ ئارىدا قىزلارنىڭ بىرى ھېلىقى قىزغا قاراپ: «نۇربۇۋى!» دەپ ۋارقىراپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا شا-نىيازنىڭ يۈرىكى «شۇۋ» قىلىپ كېتىپتۇ. قارىسا چۈشىدە كۆرگەن ھېلىقى قىزنىڭ ئۆزى. «تاپتىم» دەپتۇ ئىچىدە شانىياز. شۇ زامات ئۇ بىر تال شاخنى شارتتىدە كېسىۋېلىپ نەي ياساپتۇ ـ دە، بىر تۈپ تالنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ چېلىشقا باشلاپتۇ. شانىياز نەينى شۇنداق مۇڭلۇق بىر مۇقامغا چېلىپتۇكى، ئۇنى ئاڭلىغان قىزلار تۇرغان جايلىرىدا قىمىرلىماي ھەيران بولۇپ قارىشىپ قاپتۇ. كېيىن ئۇلار دەررۇ سۇدىن چىقىپ كىيىملىرىنى كىيىشىپتۇ ـ دە، نەي ئاۋازى كەلگەن تەرەپكە قاراپ كېلىشىپتۇ ۋە تونۇش بولمىغان بۇ نەيچىنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇشۇپ نەينىڭ مۇڭلۇق ئاۋازىغا غەرق بولۇشۇپتۇ. شانىياز بىردەم نەي چالغاندىن كېيىن كاللىرىغا قارىماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانكەن، بېشى تالنىڭ شېخىغا تېگىپ دوپپىسى چۈشۈپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالتۇن كوكۇلىسىنى ۋە نۇر يېغىپ تۇرغان جامالىنى كۆرگەن نۇربۇۋى ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ.

ئەتىسى شانىياز مومانىنىڭ بېغىدىن بىر دەستە گۈل ئېلىپ، ئۇنىڭ ئارىسىغا بىر پارچە خەت سې-لىپ، يەنە كاللىرىنى ھەيدەپ چىقىپتۇ. كۈن چۈشتىن ئېگىلگەندە، ھېلىقى قىزلارمۇ چىقىپ ئويناپ ـ كۈلۈپ دەريادا سۇغا چۆمۈلۈشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا شانىياز قىزلار چۆمۈلۈۋاتقان جايىنىڭ باش تەرىپىگە ئۆتۈپ، قولىدىكى گۈلدەستىنى سۇغا تاشلاپتۇ. نۇربۇۋى ئېقىپ كېلىۋاتقان گۈلنى تۇتۇۋاپتۇ، قارىسا ئا-رىسىدا بىر پارچە قەغەز تۇرغۇدەك، ئۇنى ئېچىپ قارىسا خەت، ئوقۇپ كۆرسە ئىشق ـ مۇھەببەت سۆز-لىرى ئىكەن، مېنىڭ كۆڭلۈمدە يانغان مۇھەببەت ئوتى ئۇ يىگىتنىڭمۇ كۆڭلىدە يېنىۋېتىپتۇ، ئىككى-مىزنىڭ تىلىكى بىر ئىكەن. دېمەك، مۇرادقا يېتىش ئەمدى ئاسان، دەپ ئويلاپتۇ، لېكىن بۇنى ھېچكىم-گە بىلىندۈرمەپتۇ. ئۇ كۈن شۇنداق ئۆتۈپتۇ.

يەنە بىر كۈنى دەريادا شۇنداق چۆمۈلۈپ ئويناپ يۈرگەندە، نۇربۇۋى ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى شېرىنخانغا سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ ۋە:

ــ مەن ھازىر شۇ يىگىتنىڭ قېشىغا بارىمەن، سىز قىزلارنى مەلىكە قىلىپ، مېنىڭ يوقلۇقۇمنى بىلىندۈرمەي تۇرۇڭ، ــ دەپ، ئۆزى دەريانى ياقلاپ شانىيازنىڭ قېشىغا كېتىپتۇ.

نۇربۇۋى بىلەن شانىياز ئۇزاق گەپلىشىپ، بىر ـ بىرىگە ئىشق ـ مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلى-شىپتۇ، ئويناپ ـ كۈلۈشۈپتۇ. نۇربۇۋى كېيىن قايتىپ كېلىپ قىزلارغا ئاستا قېتىلىۋاپتۇ، بۇنى ھېچ-كىم سەزمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شانىياز بىلەن نۇربۇۋى ئويناپ ـ كۈلۈپ بىر مەزگىلنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى شانىياز بىلەن نۇربۇۋى دەريا بويىنى سەيلە قىلىپ يۈرگەندە، شانىياز:

ــ ئىككىمىز بۇنداق يۇرۇپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەيلى، دەرھال ئۆيۈ ـ ئوچاقلىق بولۇپ بىللە تۇرمۇش كەچۈرەيلى، ــ دەپ مەسلىھەت سالىپتۇ.

نۇربۇۋى بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ:
ــ خوپ ، بىراق سىز ئاتا - ئانامنىڭ ئالدىغا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىڭ.ــ دەپتۇ.

شانىياز شۇ كۈنى ئاخشىمى تاماقتىن كېيىن مومىسىغا ئاستاغىنا دەپتۇ:
ــ موما، سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار ئىدى، ئەگەر مۇمكىن بولسا، ئېيتىپ باقسام.
ــ خوپ، بالام، ئىلتىماسىڭنى ماڭا ئېيتماي كىمگە ئېيتاتتىڭ ؟ ئېيتقىن، ــ دەپتۇ موماي.
ــ ئەيىب كۆرمىسىڭىز ، موما، مەن نۇربۇۋىنى ياخشى كۆرەتتىم. شۇنىڭغا ئەلچىلىككە بېرىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتسىڭىز دېۋىدىم، ــ دەپتۇ شانىياز.
ــ ۋاي بالامەي، مەن بىر كەمبەغەل تۇل خوتۇن تۇرسام، سەن مېنىڭ ئۆيۈمدە يۇرگەن بىر يېتىم بالا تۇرساڭ. نۇربۇۋىنىڭ دادىسى باي، يۇرت چوڭلىرىدىن بىرى. بۇ ئىشقا بولمايدۇ، بالام، قوي، نۇربۇ-ۋى توغرۇلۇق ئويلىما. «خىل - خىلى بىلەن، پىچاق قىنى بىلەن» دېگەن گەپ بار، مەن سېنى ئۆز خى-لىڭنى تېپىپ ئۆيلەپ قويماي. ئەگەر مەن ئۇلارنىڭ قىزىغا ئەلچىلىككە بارسام، ئۇلار نومۇس كۆچىدىن بىزنى ئامان قويمايدۇ، ــ دەپ باش تارتىپتۇ موماي. شانىياز بولسا:
ــ ئەلچىگە ئۆلۈم يوق، موما، ھەرھالدا بىر بېرىپ ئالدىدىن ئۆتۈپ كۆرۈڭ، جېنىم موما، ــ دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. موماي ئاخىر شانىيازنىڭ كۆڭلىنى قىيالماي ئەلچىلىككە بېرىشقا رازى بوپتۇ.
موماي ئەتىسى تاڭ سەھەردە، تېخى ھېچكىم ئويغىنىمىغان چاغدا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، بىر قولىغا چېلەك، بىر قولىغا سۇپۇرگە ئېلىپ باينىڭ ئۆيىگە كەپتۇ.
ئۇ باينىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىنى ئالا قويماي سۇپۇرۇپتۇ، سۇ چېچىپتۇ، كېيىن دېرىزىگە يېقىن كېلىپ:

ئەلچىمەنەي، ئەلچىمەن،
ئەلچىلىككە كەلدىمەن.
سىزدىن جاۋاب ئېلىشقا،
شانىيازدىن كەلدىمەن.

دەپتۇ - دە، كېتىپتۇ.
بۇ سۆزلەر ئۇيقۇدىن ئەمدى ئويغىنىۋاتقان باي بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلىنىپتۇ. ھەيران بولغان ئەر - خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقسا، ھېچكىم يوق، ئەشىك ئالدى پاكىز سۇپۇرۇلگەن، سۇ چېچىلغان. ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشىپتۇ - دە: « بۇ ئەلچى كېلىشىنىڭ دېرىكى» دەپ، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئەلچىنى كۈتۈپتۇ.

كەچقۇرۇنلۇقى ھېلىقى موماي يەنە ئىككى - ئۈچ موماينى بىللە ئېلىپ كەپتۇ. ئاۋۋال ئۇياقتىن - بۇياقتىن گەپلىشىپ ئولتۇرۇپ، كېيىن شانىياز دېگەن بىر يىگىتتىن ئەلچىلىككە كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. باي شانىيازنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى ۋە مەنسەپ دەرىجىلىرىنى سۈرۈشتۇرۇپتۇ. موماي بولسا بايىنىڭ ھەربىر سوئالىغا تولۇق قىلىپ، شانىيازنىڭ يېتىم بالا ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ.

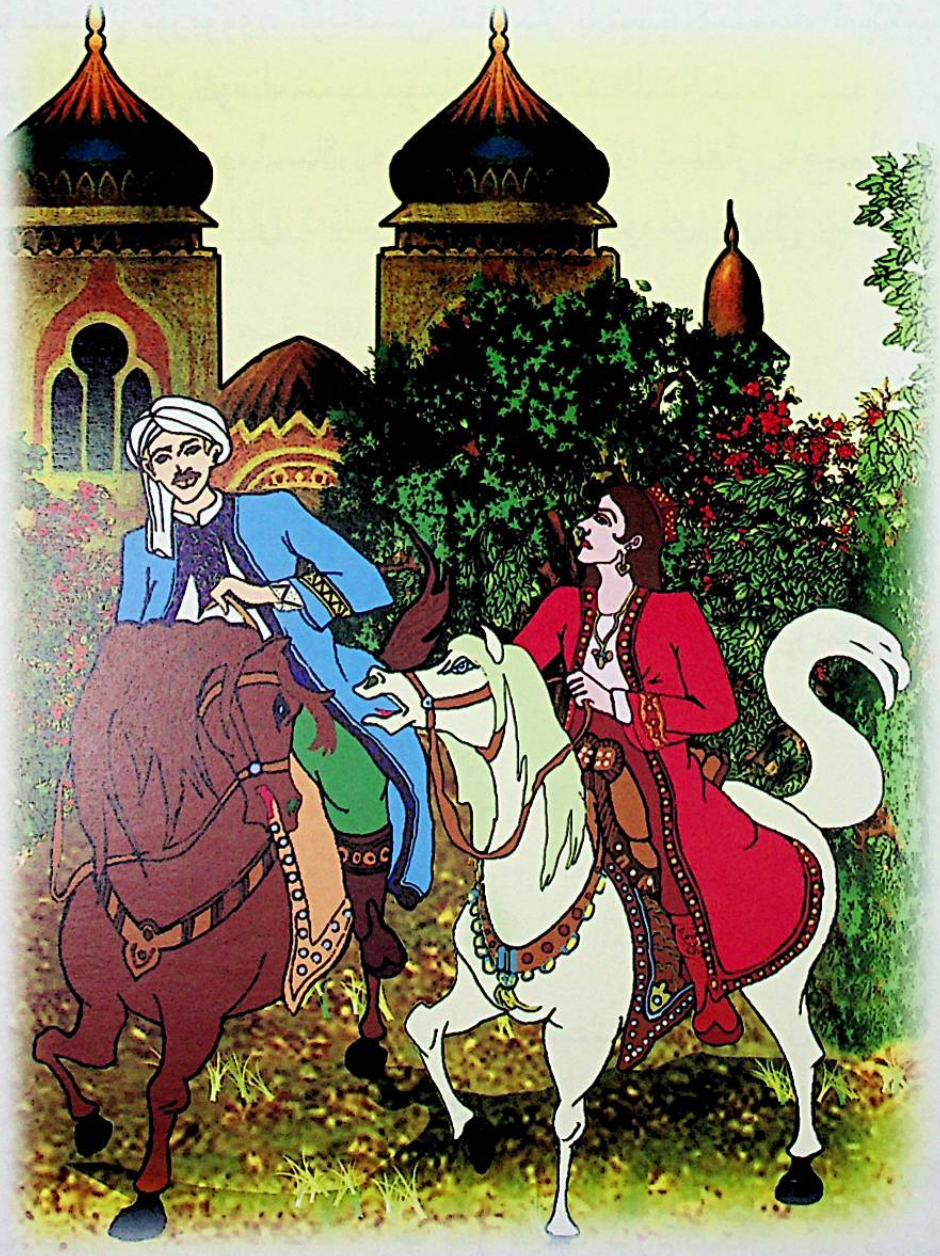
مومايىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان بايىنىڭ قۇيقا چاچلىرى تىك بولۇپ، قاتتىق غەزىپى ئۆرلەپتۇ ۋە ئاچچىقىغا چىدىيالماي:

— مەن بۇ شەھەرنىڭ كاتتىلىرىنىڭ بىرى تۇرسام، بىر تېجىمەلنىڭ مېنىڭ قىزىمغا ئەلچى قۇشى قانداق گەپ؟ ! بۇ ماڭا ئاھانەت ئەمەسمۇ ! مېنىڭ ئىشىكىمگە ئىككىنچى ئاياغ باسقۇچى بولماڭلار، ئەگەر يەنە كېلىدىغان بولساڭلار، پۇتۇڭلارنى چاقمەن ! — دەپ ئەلچىلەرنى قوغلاپ چىقىرىپتۇ. موماي ئۆيگە كېلىپ:

— دېمىدىمۇ، بالام، «بويۇڭ يەتمىگەن يەرگە قول ئۇزاتما» دېگەندەك، بايلار سەن بىلەن ماڭا ئوخشاش كەمبەغەللەرگە قىز بېرەمدۇ ! ئىككىنچى نۇربۇۋى توغرۇلۇق ئويلىما، بولمىسا ، ئۇلار مېنىمۇ، سېنىمۇ خاراب قىلىدۇ. مەن ساڭا ئۆزۈكنىڭ لايىقىدا ئوبدان بىر قىز تېپىپ ئۆيلەپ قويىمەن، بالام، — دەپتۇ. شانىياز:

— مەيلى، موما، جاھاننىڭ خاپا بولغۇچىلىكى يوق، — دەپتۇ - دە، نۇر - بۇۋى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باشقىچە يول تۇتۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ. لېكىن، شۇ كۈندىن باشلاپ نۇربۇۋى كۆرۈنمەس بولۇپ قاپتۇ، چۈنكى، ئەلچى كەلگەندىن كېيىن ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ سىرتقا چىقىپ يۈرۈشىگە يول قويماس بولۇپ قالغانىكەن.

ئاتا - ئانىسىنىڭ بۇ ئىشىدىن غەزەپلەنگەن نۇربۇۋىنمۇ: «ئەگەر ئاتا - ئانام ئىككىمىزنىڭ قوشۇلۇشىغا رازى بولمىغان بولسا، مەنمۇ باشقىچە يول تۇتۇشۇم كېرەك» دېگەن ئويىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن سىرداش دوستى شېرىنخان ئارقىلىق شانىيازغا بىر پارچە خەت ئەۋەتىپتۇ. شانىياز بۇ خەتنى ئوقۇپ كۆرسە: «ئەمدى مەن ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىندىم، لېكىن سىز بىلەن

قىلىدىغان مەسلىھىتىم بار. شۇڭا، بۇگۈن ئاخشام بىزنىڭ باغقا كېلىڭ. سۇ ئېقىنىنى بويلاپ ماڭسىڭىز، سۇ سىزنى توپتوغرا بىزنىڭ باغنىڭ سۇئىگۈچىگە ئېلىپ بارىدۇ. شۇ سۇئىگۈچ ئارقىلىق باغقا كىرىپ، گۈللەرنىڭ ئارىسىدا كۈتۈپ تۇرۇڭ. يېرىم كېچىدە مەن چىقىمەن» دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىكەن.

شانىياز شۇ ئاخشىمى يېرىم كېچىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، سۇنى ياقىلاپ نۇربۇۋىلەرنىڭ بېغىغا قاراپ مېڭىپتۇ، سۇئىگۈچتىن باغقا كىرىپتۇ ۋە گۈللەرنىڭ ئارىسىغا جايلىشىپ، نۇربۇۋىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. كۆز يۇمماستىن يېرىم كېچىنى كۈتۈپ ياتقان نۇربۇۋىمۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپتۇ. ئىككىسى بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۇزاق گەپلىشىپتۇ ۋە جۈمە كېچىسى قېچىپ كېتىشكە ۋەدىلىشىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كۈتكەن جۈمە كۈنىمۇ كەپتۇ. نۇربۇۋى ئاتىسىنىڭ ئات باقارى رېھىم بوۋاي بىلەن سۆزلىشىپ، ئىككى ئاتنى ئېگەر - توقۇملىرى بىلەن تەييارلاپ، ئۇنى كېچىسى باغنىڭ كەينىدە كۈتۈپ تۇرۇشقا تەيىنلەپتۇ ۋە ئۆز ھۈجرىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن چىراغلار ئۆچۈپ، ئەل ئايىغى بېسىلغاندا، نۇربۇۋى ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، تەكىيىلەرنى يوتقانغا ئوراپ، خۇددى بېشىنى پۈركەپ ئۇخلاۋاتقان ئادەمگە ئوخشىتىپ قويۇپ، ئۆزى چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇ ئاردا ئۇنىڭ ئاتىسى نۇربۇۋىنى يوقلاپ كىرىپ، يوتقانغا ئورالغان تەكىيىلەرنى كۆرۈپتۇ - دە، ھە، قىزىم ئۇخلاۋېتىپتۇ، دەپ چىقىپ، ئۆز ھۈجرىسىدا خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ چاغدا رېھىم بوۋاي ۋەدە بويىچە ياخشى ئىككى ئاتنى توقۇپ، باغنىڭ كەينىدە كۈتۈپ تۇرغانىكەن. خۇددى شۇ ۋاقىتتا بۇياقتىن نۇربۇۋى، ئۇياقتىن شانىياز يېتىپ كېلىپ، ئىككىسى ئاتنى مىنىپتۇ - دە، رېھىم بوۋاي بىلەن خوشلىشىپ مومايىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

شانىياز مومايىنىڭ بەرگەن يارىمى ۋە قىلغان ياخشىلىقلىرى ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئەدى كەتمەكنى بايان ئېيلەپتۇ. شۇ چاغدا موماي غەزەل بىلەن:

ئۆيدىن چىقساڭ تىك داۋان،
ئۇندىن قانداق ئۆتەرسەن؟!
چۆل - ياۋاندا بەش بۆرە،
ئۇندىن قانداق ئۆتەرسەن؟!

دەريا بويى بۇك جاڭگال،
ئۇندىن قانداق ئۆتەرسەن؟!
يېرىم يولدا قاراقچى،
ئۇندىن قانداق ئۆتەرسەن؟!

دەپتۇ ۋە شانىيازنىڭ كەتمەسلىكىنى ئىلتىماس قىلىپ يىغلاپتۇ. شانىياز مومايىنىڭ بۇ سۆزلىرىگە جاۋابەن:

ئېگىز - ئېگىز داۋاننى
ئاتلىرىمغا تاپشۇردۇم.
ياۋاندىكى بۆرىنى
مىلتىقىمغا تاپشۇردۇم.

ئادەم ئۆتمەس جاڭگالنى
چاقماقمغا تاپشۇردۇم.
يولدىكى قاراقچىنى
تەقدىرىمگە تاپشۇردۇم.

دەپ، بۇ يەردىن كەتمەسە بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ ۋە: «خەير، موما» دەپتۇ - دە، «چۇھ» دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. موماي بولسا: «خەير، بالام، سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم!» دەپ دۇئا قىلىپ قاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئۇلار بىر يەرلەرگە كەلسە، ناھايىتى ئېگىز ۋە تىك داۋان تۇرغۇدەك. شانىياز بىلەن نۇربۇۋى ئېتىنى «چۇھ» دەپ بىر قامچا ئۇرغانىكەن، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە داۋاندىن ئېشىپ ئۆتۈپ

كېتىپتۇ. بىر يەرلەرگە كەلسە، بەش چىلبوّرە ھوۋلاپ يۇرگۇدەك. شانىياز ئوقياسىنى ئېلىپ ئوچ قېتىم ئاتقانكەن، بوّرىلەردىن ئوّلگىنى ئوّلوپ، قالغىنى قېچىپ كېتىپتۇ. يەنە بىر يەرلەرگە كەلسە، بىر دەريا-نىڭ بويىدا ئادەم ئوّتەلمەس بوك جاڭگاللىق تۇرغۇدەك. شانىياز چاقماقنى بىر چاقماقنىكەن، پوتۇن جاڭگال كوّيوپ، يول ئېچىلىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يېرىم يولغا كەلگەندە ئالدىدىن يەتتە قاراقچى چىقىپتۇ - دە، ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، بىر تاغنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ كېتىپتۇ. قاراقچىلار ئۇلارنى ئوّزلىرى تۇرغان بىر غارغا ئېلىپ كىرىپ، شانىيازدىن:

— ساڭا جان كېرەكمۇ ياكى مال كېرەكمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭلار، چوشىنەلمىدىمغۇ؟ — دەپتۇ شانىياز.

— ئەگەر جان كېرەك بولسا، قۇرۇق بېشىڭنى ئېلىپ كېتىۋەرگىن، ساڭا يول ئوچوق، ئاتلىرىڭ بىلەن بۇ قىز قالىدۇ. ئەگەر مال كېرەك دېسەڭ، بۇ يەردىن تىرىك چىقمايسەن، — دەپتۇ قاراقچىلار.

— ئاتلىرىمنى ئالساڭلارمۇ ئېلىڭلار، لېكىن بۇ قىز مېنىڭ خوتۇنۇم بولغاچقا، مەن ئۇنى سىلەرگە تاشلاپ كېتەلمەيمەن، — دەپتۇ شانىياز.

شۇ ئارىدا قاراقچىلار شانىيازنى ئۇرۇپ چالا ئوّلوك قىلىپ تاشلاپتۇ - دە، نۇربۇۋۇنى تاماق تەييارلاشقا بۇيرۇپتۇ.

نۇربۇۋۇى كوّز ياشلىرىنى تۆككىنىچە ئىلاجسىز قاراقچىلارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن تاماق تەييارلاشقا باشلاپتۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، بۇ يەردىن قانداق قۇتۇلۇشنىڭ ئىلاجىنى ئىزدەپتۇ، شۇ ئارىدا يانچۇقىدىكى ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئېلىۋالغان بىر بولاق ئوغا يادىغا چوشۇپتۇ.

تاماق تەييار بولغاندا، نۇربۇۋۇى ھېلىقى ئوغىنى ئاستا تاماققا ئارىلاشتۇرۇپتۇ - دە، قاراقچىلارغا بېرىپتۇ. قاراقچىلار تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن كوّزلىرى ئالاق - جالاق بولوپ، بىرپەستە ھەممىسى قېتىپ قاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا نۇربۇۋۇى شانىيازنىڭ يۇزىگە سۇ چېچىپ، ئۇنى ھوشىغا كەلتۇرۇپتۇ ۋە ئاتلىرىغا مىنىپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، يەنە خېلى كۇنلەر ئوّتۇپتۇ. ئۇلار بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ ئاتلىرىدىن چوشۇپ-تۇ ۋە ئېگەر - توقۇملىرىنى ئېلىپ ئوتلاشقا قويۇۋېتىپتۇ. ئوّزلىرى دەم ئېلىپ تاماق قىلىپ يەپتۇ ھەم ئۇزاق يول مېڭىپ ھارغانلىقىدىن يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

ئەتىسى يەنە تاماق تەييارلاپ يېگەندىن كېيىن، شانىياز ئەمدى ئاتلارنى تۇتۇپ كېلەي دەپ قارىسا ئاتلىرى كوّرۇنمەپتۇ. ئۇياق - بۇياققا قاراپ زادىلا تاپالماي، بىر قىرغا چىقىپ ئولتۇرسا، نۇرغۇن قۇلانلار ئوينىشىپ يۇرگۇدەك. شانىياز قۇلانلارغا قاراپ:

ھەي قۇلانلار، قۇلانلار،
ئوّزى ياخشى قۇلانلار،
كوّزى ياخشى قۇلانلار.
كەركە بويلۇق كەر ئاتنى

كوّردۇڭلارمۇ، قۇلانلار؟
سۇرمە رەڭلىك سۇر ئاتنى
كوّردۇڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپ غەزەل بىلەن سوراپتۇ. قۇلانلار بولسا بويۇنلىرىنى تولغاپ قاراپ قويۇپتۇ - دە، ئۇنچىقماي يۇگۇرۇ-شۇپ ئوّتۇپ كېتىپتۇ. قارىسا ھەممىسىنىڭ كەينىدىن بىر ئاقساق قۇلان ئارانلا مېڭىپ كېتىۋاتقۇدەك. شانىياز بۇنىڭغىمۇ:

هەي قۇلانجان، قۇلانجان،
ئۆزى ياخشى قۇلانجان،
كۆزى ياخشى قۇلانجان.
كەركە بويلۇق كەر ئاتنى
كۆردىمىكىن قۇلانجان؟
سۇرمە رەڭلىك سۇر ئاتنى
كۆردىمىكىن قۇلانجان؟

دەپتۇ. شۇ چاغدا بۇ ئاقساق قۇلان توختاپتۇ - دە:

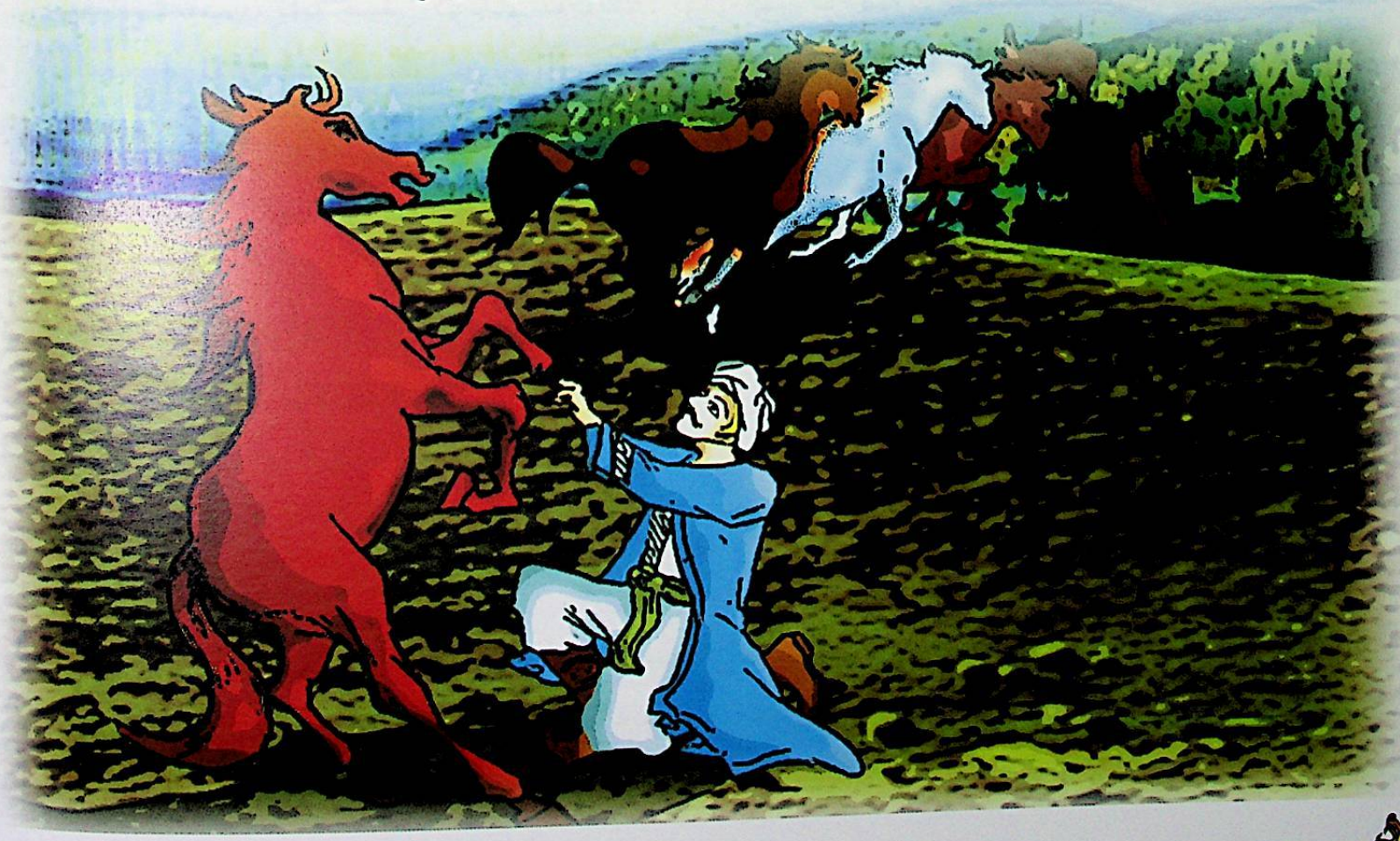
هەي يولۇچى، يولۇچى،
كەركە بويلۇق كەر ئېتىك
كەر بۇلاقتا يۇرىدۇ.
ئوك يېقىدا ئون قۇلان
سەكرەپ ئويناپ يۇرىدۇ.
سۇرمە رەڭلىك سۇر ئېتىك
سۇر بۇلاقتا يۇرىدۇ.
سول يېقىدا بەش قۇلان
سەكرەپ ئويناپ يۇرىدۇ.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ - دە، پۇتىنى كۆتۈرۈپ شانىيازغا كۆرسىتىپتۇ. شانىياز يۈگۈرۈپ بېرىپ قۇلاننىڭ پۇتىغا قارىسا، بىر تاش كىرىپ قالغانىكەن. شانىياز قۇلاننىڭ پۇتىدىن تاشنى ئېلىپ، بېشىنى سىلاپ قويغانىكەن، ئۇنىڭ پۇتى ساقىيىپ كېتىپتۇ ۋە بىر يۈگۈرۈپتىكەن، ھەممە قۇلانلاردىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

كېيىن شانىياز نېرىقى بىر قىرغا چىقىپ قارىسا، بىر بۇلاقنىڭ بويىدا كەر ئېتى قۇلانلار بىلەن سەكرىشىپ ئويناپ يۈرگۈدەك، يەنە بىر بۇلاقنىڭ بويىدا سۇر ئېتىمۇ بىرنەچچە قۇلان بىلەن سەكرەپ ئويناپ يۈرگۈدەك. شانىياز بۇ ئاتلارنىڭ يۈگەنلىرىنى شاراقلاتقانىكەن، ھەر ئىككى ئېتى يۈگۈرگىنىچە يېتىپ كەپتۇ. شانىياز بۇلارنىڭ بىرىنى مىنىپ، بىرىنى يېتىلەپ نۇربۇۋىنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئۇ- گىرىنى توقۇپ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ.

يەنە كۆپ يول ماڭغاندىن كېيىن شانىياز ئۆزى يۈرتىغا يېتىپ كەپتۇ ۋە ئاتا مىراسىغا ئىگە بولۇپ، نۇربۇۋى بىلەن بەختلىك ياشاپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

قىزنىڭ ئاتىسى ئۇلارنى ئىزدىدىمىكىن ياكى ئىزدىمىدىمىكىن، بۇنىسى مەلۇم ئەمەس، لېكىن شا- نىياز بىلەن نۇربۇۋى شۇنداق قىلىپ ئۆز مۇراد - مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ.

كومۇلەك پالۋان

ئۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن، ئۇنىڭ بىرلا قىزى بار ئىكەن. پادىشاھ قىزىم زېرىكىپ قالىدۇ، دەپ بىر باغ ياستىپتۇ. بۇ باغقا ھەممە مېۋىلىك دەرەختىن تىكتۇرۇپتۇ، قىزىغا ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن قىرىق كېنىزەك بەلگىلەپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزى ھەر كۈنى باغدا ئويناپدىكەن، باغنىڭ سىرتىغا چىقمايدىكەن. قىز ئون سەككىز ياشقا كىرگەن چاغدا باغدىن چىقىپتۇ. پادىشاھنىڭ بېغى ئالدىدا بىر تۇل خوتۇن بار ئىكەن. ئۇ مەلىكىگە:

— پادىشاھنىڭ قىزى ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە بىر قېتىم شىكارغا چىقىش پەرھىز، قىزىم. سىزنىڭ يېشىڭىزمۇ بۇ يىل ئون سەككىزگە توشتى، — دەپتۇ.

مەلىكە ھېلىقى خوتۇننىڭ ئېيتقانلىرىنى ئانىسىغا ئېيتىپ مەسلىھەت سوراپتۇ. ئانىسى:

— قىزىم، مەنغۇ قوشۇلمەن، سىز بىزنىڭ يالغۇز قىزىمىز، دادىڭىز قوشۇلماسلىقى مۇمكىن. دادىڭىزدىن رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن، ئاندىن شىكارغا چىقىڭ، — دەپتۇ. مەلىكە ئانىسىغا:

— ئانا، ئۇنداق بولسا دادامغا دېسىڭىز، مېنىڭ شىكارغا چىقىشىمغا قوشۇلسا، — دەپتۇ. ئانىسى پادىشاھقا دېگەنىكەن، پادىشاھ بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلماپتۇ. مەلىكە ئانىسىغا يەنە يالۋۇرۇپ، دادىسىدىن رۇخسەت ئېلىپ بېرىشنى سوراپتۇ. پادىشاھ ئاخىر قوشۇلۇپتۇ ھەمدە قىزىنىڭ شىكار تەييارلىقىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. مەلىكە شىكارغا چىققاندا ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن قىرىق مىڭ لاۋۇلەشكەر ۋە قىرىق قېچىرغا ئالتۇن ـ كۈمۈش تەييارلاپتۇ ھەمدە باش ۋەزىرگە:

— مۇشۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش تۇغگۇچە قىزىمنى سالامەت ئوينىتىپ قايتۇرۇپ كېلىڭلار، — دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ.

مەلىكە قىرىق مىڭ لاۋۇلەشكەر، قىرىق كېنىزەك بىلەن يولغا چىقىپتۇ. مېڭىپ ئۇچ كۈن بولغاندا، مەلىكە:

— توختاڭلار، مەن تەرەت سۇندۇرۇۋالاي، ئاندىن ماڭايلى، — دەپتۇ ـ دە، بىر دۆڭنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تەرەتكە ئولتۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئالەمنى قارا بوران قاپلاپ كېتىپتۇ. ئات ئۈستىدە ئولتۇرغان لاۋۇلەشكەر ۋە كېنىزەكلەرنى بوران ئۈچۈرۈپ كېتىپتۇ، مەلىكىنىمۇ تۇۋى يوق قامغاقنى بوران ھەيدەپ كەتكەندەك، بىر تاغنىڭ تۇۋىگە ئاپىرىپ تاشلاپتۇ. بوران توختىغاندىن كېيىن مەلىكە كۆزىنى ئېچىپ ئورنىدىن تۇرسا، تاغ باغرىدىن بىر توكۇر ئېيىق ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن مەلىكە قورقۇپ كېتىپتۇ. قورقىنىدىن، مەن نېمە ئۈچۈن شىكارغا چىققاندىمەن، چىقمىسام بوپتىكەن، دادام

بارماڭ دېسه ئۇنماپتىمەن، دەپ كۆپ پۇشايمان قىپتۇ. توكۇر ئېيىق ئادەمدەك زۇۋانغا كېلىپ:

— خۇدا بەندىسىگە مېھرىبان ئىكەن. مېنىڭ ئايالىم ئۆلۈپ كەتكىلى ئون ئىككى يىل بولغان، بالامۇ يوق، ئانامۇ، دادامۇ يوق. سىزنى بۇگۈن خۇدا نېسىپ قىپتۇ. ئىككىمىز بىللە ياشايدىغان بولدۇق، — دەپ مەلىكىنى ئۆڭكۇرگە ئېلىپ مېڭىپتۇ. مەلىكە ئۆڭكۇرگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆڭكۇرنىڭ يېرىمى سۆڭەك، يېرىمى كونا تېرە بىلەن تولۇپ كەتكەنىكەن، سېسىقچىلىققا ئادەم چىداپ تۇرغىلى بولمايدىكەن. مەلىكە:

— مەن مۇشۇ ئۆڭكۇردە ئولتۇرامدىمەن؟ — دەپتۇ. ئېيىق بولسا:

— ھە، بىزنىڭ تۇرار يېرىمىز مۇشۇ، — دەپتۇ.

— مەن بۇ ئۆڭكۇردە تۇرار بولسام، ئۆڭكۇردىكى تېرە - سۆڭەكلەرنى تېزدىن تازىلىۋېتىيلى، — دەپتۇ مەلىكە. ئېيىق بىر كىچىك ئېيىققا:

— سەن بۇ نەرسىلەرنى تېزدىن يوقات! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. كىچىك ئېيىق ئۆڭكۇر ئىچىگە كىرىپ بىر پۇڭلىگەنىكەن، كونا تېرە ۋە سۆڭەكلەر ئۆڭكۇر سىرتىغا ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپ، ئۆڭكۇر ئىچى پاكىز تازىلىنىپ قاپتۇ. مەلىكە:

— ئەمدى كىگىز، يوتقان - كۆرپە، قازان - چۆمۈچ، ئاياق - قوشۇق، ئۆي سەرەمجانلىرىنى تېزدىن كەلتۈرسىڭىز، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، — دەپتۇ. توكۇر ئېيىق ئۆڭكۇر ئاغزىغا چىقىپ بىر توڭلىغانىكەن، پۇتۇن ئېيىقلار ئۆڭكۇر ئاغزىغا يىغىلىپتۇ. توكۇر ئېيىق بىر بۆلۈك ئېيىقلارنى ئوتۇنغا، بىر بۆلۈك ئېيىقلارنى قازان - قومۇچ، ئۆي سەرەمجانلىرىنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. مەلىكە ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىگە ئوچاق ساپتۇ. بىر ئاش پىشىم ئىچىدە ئېيىقلار ھەممە نەرسىنى تەييار قىلىپ كەپتۇ. مەلىكە تاماق ئېتىش ئۈچۈن ئوچاققا ئوت ياققانىكەن، توكۇر ئېيىق قورقۇپ ئۆڭكۇر ئاغزىغا چىقىپ تۇرۇپتۇ. مەلىكە:

— قورقماڭ، بىزنىڭ ئۆرپ - ئادىتىمىز مۇشۇ. بىز ھازىر تاماق ئېتىپ يەيمىز، — دەپتۇ. شۇ ئىرىلىقتا توكۇر ئېيىق ئۆڭكۇر ئاغزىدا مىدىرلىماي تۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۈزۈپ تاشلاپ سۇيۇقئاش ئېتىپ، ئاشنى قاچىغا ئۈسۈپ:

— كېلىڭ، تاماق يەيمىز، — دەپتۇ.

— مەن يېمەيمەن، — دەپتۇ توكۇر ئېيىق.

— بۇنىڭ ھېچقانداق زىيىنى يوق، كېلىڭ، — دەپتۇ مەلىكە.

— تاماقنى ئوت قالاپ قىزىتىپ ئەتسەڭ، بۇنى قانداقمۇ ئېغىزغا ئالغىلى بولسۇن؟! — دەپتۇ توكۇر ئېيىق. مەلىكە بىر قاچا ئاشنى ئۆزى ئىچىپ، بىر قاچا ئاشنى ئېيىقنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئېيىق ئاشنى كۆرۈپ كەينىگە يېنىپتۇ. مەلىكە بىر قوشۇق ئاشنى ئىچكۈزۈپ قويغانىكەن، ئاش ئېيىققا بەك تېتىپ كېتىپتۇ. توكۇر ئېيىق، ئادەمزات دېگەن شۇنداق مەززىلىك تاماق بىلەن غىزالىنىدىكەن ئەمەس-مۇ، دەپ ئويلاپ ئاشنى ئىچىپتۇ. ئېيىق ئارقا - ئارقىدىن ئون سەككىز قاچا ئاش ئىچىپ: «ئەمدى تويدۇم، بۇمۇ بولىدىغان نەرسىكەن» دەپتۇ.

ئارىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. مەلىكىنىڭ قورسىقىدا قاپتۇ. ئاي - كۈنى توشۇپ بىر بالا تۇغۇپتۇ. بالىنىڭ ئېگىزلىكى يەتتە گەز، توغرىسى ئۈچ گەز ئىكەن. بالا ئۆسۈپ يەتتە ياشقا كىرگەندە بالىنىڭ ئېگىزلىكى توققۇز گەز، توغرىسى يەتتە گەز بوپتۇ. بالا بىر كۈنى ئانىسىدىن:

— ئانا، سېنىڭمۇ ئاناڭ، دادالىڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئانام بىلەن دادام بار، ئوغلۇم، — دەپتۇ مەلىكە.

— ئۇنداق بولسا مەن چوڭ ئانام بىلەن چوڭ دادامنى بىر كۆرسەم، — دەپتۇ بالا.

— مېنىڭچە بولسا ئاپارغۇم بار، بىراق داداڭ ئۇنمايدۇ. مېنىڭمۇ ئانام بىلەن دادامنى بەكمۇ كۆرگۈم كەلدى، — دەپتۇ مەلىكە.

— ئۇنداق بولسا مەن دادامنى كۆندۈرەي. سەن ئوخشىتىپ پولۇ ئەت، — دەپتۇ بالا. مەلىكە پولۇنى ئېتىپتۇ. توكۇر ئېيىق شىكاردىن كەلگىلى ئاز قالغاندا، ئوغۇل ئۆڭكۇر ئاغزىغا چىقىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. توكۇر ئېيىق تاغنىڭ باغرىغا كەلگەن ۋاقتىدا، مۇشۇ چاغقىچە «دادا» دەپ توۋلاپ باقمىغان بالا:

— دادا، كەلدىڭمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان توكۇر ئېيىق خۇشاللىقىدىن: «بالام، سەن نېمە بولدۇڭ؟» دەپ يۇگۈرۈپ كەپتۇ. ئېيىق بالىسى:

— سېنى بۇگۈن بەكمۇ سېغىندىم، دادام قايسى تەرەپتىن كېلىدىكىن دەپ كۆزۈم تۆت بولدى، — دەپتۇ. توكۇر ئېيىق خۇشاللىقتا بالىسىنى كۆتۈرۈپ سۆيمەكچى بولغاندا، بالا دادىسىدىن يۇزىنى قاچۇرۇپتۇ. توكۇر ئېيىق:

— بالام، نېمانداق قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنىڭ بىر گېپىم بار، گېپىمگە ماقۇل بولساڭ، مەنمۇ سېنىڭ گېپىڭگە ماقۇل بولىمەن. ئالدى بىلەن غىزالىنايلى، ئاندىن دەيمەن، — دەپتۇ بالا.

— بالام، ئىككىمىز بىر لېگەندە ئاش يەمدۇق؟ — دەپتۇ توكۇر ئېيىق.

— ئىككىمىز بىر لېگەندە ئاش يېسەك، يا سەن تويمايسەن، يا مەن. ئۇنىڭدىن كۆرە ئايرىم قاچىدا تاماق يەيلى، — دەپتۇ بالا. ئۇلار تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، بالا دادىسىدىن سوراپتۇ:

— سېنىڭ ئاناڭ بىلەن داداڭ بارمۇ؟

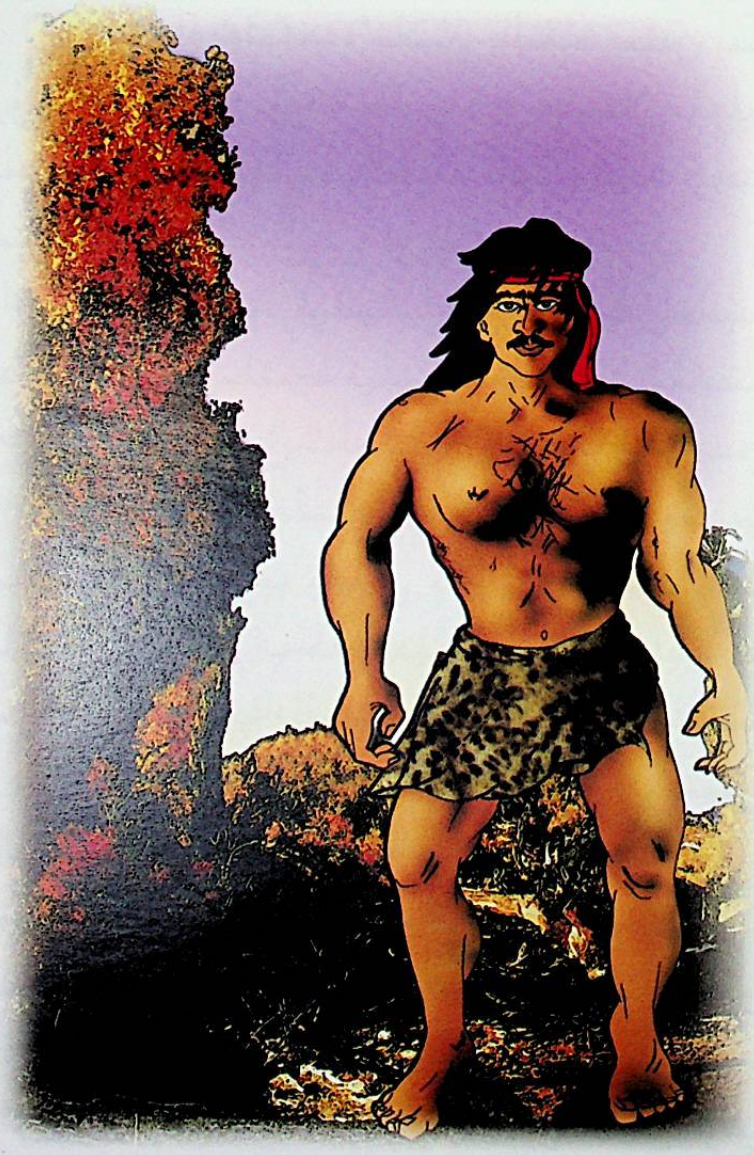
— مېنىڭ ئانام بىلەن دادام بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەن، — دەپتۇ توكۇر ئېيىق.

— ئانامنىڭ ئانىسى بىلەن دادىسى بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بالا.

— ئاناڭنىڭ ئانىسى ۋە دادىسى بار ئىكەن، لېكىن قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن، — دەپتۇ توكۇر ئېيىق.

— دادا، مېنى چوڭ دادام بىلەن چوڭ ئانامغا كۆرسەتسەڭ، مەن سەندىن ئىنتايىن خۇرسەن بولاتتىم، — دەپتۇ بالا.

توكۇر ئېيىق ماقۇل بوپتۇ. ئۇچ كۈن يول تەييارلىقى قىلىپ، بىر خۇرجۇنىڭ بىر پېيىغا ئالتۇن، بىر پېيىغا كۆموش قاچىلاپتۇ. مەلىكە خۇرجۇننى كۆتۈرۈپتۇ، توكۇر ئېيىق بالىنى كۆتۈرۈپ

يولغا راۋان بوپتۇ. تۇغۇلۇپ ئانىسىدىن باشقا ئادەمزاتنى كۆرۈپ باقمىغان بۇ بالا چوڭ دادا ۋە چوڭ ئا-
نىسىنى كۆرۈش خۇشاللىقىدا يولدا ئۇچرىغانلىكى تاشلارنى ئېتىپ ئويناپ مېڭىپتۇ. ئۇ ھەر يوغان
قورام تاشلارنىمۇ ئالما ئاتقاندەك ئاسمانغا ئېتىپ يەنە تۇتۇۋېلىپ، يەنە ئېتىپ ئويناپ مېڭىپتۇ. شۇ ئا-
ردا چوڭ بىر قورام تاش توكۇر ئېيىقنى تېگىپ كېتىپ ئۆلۈپ قاپتۇ. بالا شوخلۇق قىلىپ ئويناپ،
دادىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنۈپتۇ. ئۇ ئانىسى بىلەن بىرلىكتە يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ-
تۇ. مەلىكە يولدا ناھايىتى ھېرىپ كېتىپتۇ. بالا ئانىسىنى ھاپاش ئېتىپ مېڭىپتۇ. شۇنداق كېتىۋاتسا،
ئالدى تەرەپتىن بىر دەرەخزارلىق كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلار، ئاشۇ جايدا ئادەم بار ئوخشايدۇ، بىر - ئىككى كۈن
تۇرۇپ دەم ئېلىپ ماڭايلى، دېيىشىپ دەرەخزارلىققا كەپتۇ ۋە بىر تۈل خوتۇنىنىڭ سارىيىغا چۈشۈپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، شۇ يەردىكى ھەممە ئادەم سەپ بولۇپ بىر يەرگە بېرىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقانلا-
قىنى كۆرۈپتۇ. بالا بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. كىشىلەر: «بىز ھەر كۈنى سەپ بولۇپ پادىشاھنىڭ ئور-
دىسىغا بېرىپ پادىشاھقا سالام بېرىپ كېلىمىز، كىم بارمىسا جاللاتلار كاللىسىنى ئالىدۇ» دەپتۇ. بالا
ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. ئانا - بالا ئىككىسى سەپكە قوشۇلۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام
بېرىپ قايتىپ كەپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ سالامدىن كېيىن قايتىپ كىرىپ، خانىشقا:

— بۈگۈن سالامغا، باشقا يۇرتلۇق بولسا كېرەك، بىر ئايال ۋە بىر بالا كەلدى. بىزنىڭ قىزىمىز
بولغان بولسا شۇنچىلىك بولاتتى، نەۋرىمىز بولسىمۇ شۇ ئايالنىڭ بالىسىچىلىك بولاتتى، — دەپ خورسىنىپتۇ.

— ئەتە سالام بېرىش ۋاقتىدا مەنمۇ چىقىپ كۆرەي، — دەپتۇ خانىش.

ئەتىسى ئەتىگەندە خانىش پادىشاھ بىلەن بىرگە چىقىپ پادىشاھنىڭ تەختىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇ-
رۇپتۇ. كىشىلەر نۆۋەت بىلەن كىرىپ سالام بېرىپ قايتىپتۇ. نۆۋەت مەلىكە بىلەن ئۇنىڭ ئوغلىغا كې-
لىپ پادىشاھقا سالام بەرگەندە، خانىش تەخت كەينىدە تۇرۇپ قارىسا، ئۇ ئايال خانىشنىڭ كۆزىگە ئىس-
سىق كۆرۈنۈپتۇ. خانىش ئۇ ئايالنى چاقىرىپ:

— سىزگە ۋە ئوغلىڭىزغا چاي تەييارلىغانىدىم، بىردەم بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچسەك قانداق دەي-
سىز؟ — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ ۋە ئانا - بالا ئىككىسىنى داستىخانغا تەكلىپ قىپتۇ. داستىخان ئۈستىدە خانىش:

— سىز نەدىن كەلدىڭىز؟ يۇرتىڭىز نەدە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن يۇرتۇمنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. مەن بىر پادىشاھنىڭ قىزى ئىدىم، يېشىم ئون
سەككىزگە توشقۇچە باغدىن چىقماي ئوينىدىم. بىر تۈل خوتۇنىنىڭ گېپىگە بىلەن شىكارغا چىقىپ، يولدا
قارا بورانغا ئۇچراپ ھەمراھلىرىمدىن ئايرىلىپ قالدىم... — دەپ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى خانىشقا
بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. خانىش ئۇنىڭ ئىسمىنى سوراپ، ئاندىن:

— ۋاي، سىز مېنىڭ بالامكەنسىز، بىز سىزنىڭ دەردىڭىزدە كۆپ يىغلاپ، ئىزدەپ ھېچ يەردىن تا-
پالماي، ھەر كۈنى يۇرت خەلقىنى مۇشۇ جايدىن ئۆتكۈزۈپ كەلدۇق، لېكىن سىزنى تاپالمىغانىدۇق، —
دەپتۇ. ئانا - بالا، نەۋرە قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ كېتىپتۇ. ئاندىن پادىشاھ كىرىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ
قىزى ۋە نەۋرىسى بىلەن يىغلاپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. پادىشاھ: «بۈگۈندىن باشلاپ يۇرت خەلقى
سالامغا كەلمىسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. نەۋرىسىگە كومۇلەك پالۋان دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. كومۇلەك
پالۋاننى زېرىكىپ قالىدۇ دەپ، قىرىق بالىنى ئۇنىڭ قېشىدا تۇرغۇزۇپتۇ. ئاردىدىن ئوچ ئاي ئۆتكەندە،

كومۇلەك پالۋان ئاغىنىلىرىنى ئېلىپ ئويىنىغىلى سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇ كۈنى پادىشاھنىڭ چوڭ خاقانغا ئولپان تاپشۇرىدىغان كۈنى بولۇپ، خەزىنىدىن قىرىق قېچىر-لىق ئالتۇن ـ كۈمۈش تەييارلاپ: «ئەگەر ئولپاننى بۇگۈن تۆلىمىسەم، خاقان لەشكەر باشلاپ كېلىپ شەھىرىمنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ» دەپ ئەنسىزلىك ئىچىدە تۇرغانكەن.

نەۋرىسى كومۇلەك پالۋان ئويىنىغان يېرىدىن قايتىپ، قىرىق ئاغىنىسى بىلەن ئوردا ئالدىغا كەلسە، بىرمۇنچە كىشىلەر توپلىشىپ قالغىنىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ يېتىپ كېلىشىگە، پادىشاھ:

— بالام، مېنى خۇداغا ئامانەت دەپ ئۈزىتىپ قويغىن، مەن ئەمدى يولغا راۋان بولمىسام بولمايدۇ، — دەپتۇ.

— دادا، نەگە بارىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ كومۇلەك پالۋان.

— بالام، بۇگۈن مېنىڭ يىللىق ئولپان تۆلەيدىغان كۈنۈم. بۇگۈندىن قالدۇرساق، خاقانىڭ ئەككى پالۋانى بار، بىرىنىڭ ئىسمى بوستان پالۋان، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى سۆگەت پالۋان. ئۇلار يېتىپ كېلىپ يۇرتىمىزنى خانىۋەيران قىلىۋېتىدۇ. مەن خاقانغا ئولپان تاپشۇرغىلى باراي، — دەپتۇ پادىشاھ. كومۇلەك پالۋان:

— قېنى سىلەر، ۋەزىرلەر؟ — دەپ ۋەزىرلەرنى چاقىرتىپتۇ، ۋەزىرلەر بىردەمدىلا ھازىر بوپتۇ.

— مۇشۇ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى قايسى خەزىنىدىن ئالغان بولساڭلار شۇ خەزىنىگە ئەكىرىپ قو-يۇڭلار. ھەر يىلى قىرىق قېچىر ئالتۇن ـ كۈمۈشنى خاقانغا تۆلىسەڭلار، يۇرت خەلقىنى قانداق باققىلى بولىدۇ؟ ! ئولپاننىڭ جاۋابىنى مەن ئۆزۈم بېرىمەن. خاقانىڭ ئالدىغا ئۆزۈم باراي، — دەپتۇ كومۇلەك پالۋان.

— بالام، يالغۇز بارساڭ بولمايدۇ، قانچىلىك لەشكەر ئېلىپ بارىسەن؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— ماڭا لەشكەرنىڭ كېرىكى يوق، مېنىڭ بېرىشىمغا رۇخسەت قىلسىلا، — دەپتۇ كومۇلەك.

— بالام، سەن يالغۇز بالا، ئەسلىدە سېنى يالغۇز يولغا سېلىپ قويۇشقا بولمايتتى. بوستان پالۋان ۋە سۆگەت پالۋانلار تەڭدىشى يوق پالۋانلار، بەك پەخەس بول، ھەرگىز بىخۇدلۇق قىلما، — دەپ بېرىشقا رۇخسەت قىپتۇ پادىشاھ.

شۇنىڭ بىلەن كومۇلەك پالۋان يولغا راۋان بوپتۇ. بوستان پالۋان، ئولپان بۇگۈن كەلمىدى، ئالدىغا باراي، دەپ ئۇمۇ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ: «ئەگەردە ئولپاننى تەييارلىمىغان بولسا، يۇرتىنى ۋەيران قىلىپ، ھەممە ئادەمنىڭ تېرىسىنى تەتۇر سويمايدىغان بولسام» دەپ قەسەم قىپتۇ. يول تەڭ بولغاندا، كومۇلەك پالۋان بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بوستان پالۋان ناھايىتى ئېگىز، ئۇستىخانلىق بىر پالۋان ئىكەن. كومۇ-لەك پالۋان، بوستان پالۋان دېگەن مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم، پالۋان، — دەپ سالام بېرىپتۇ. بوستان پالۋان كۆز چاناقلىرى قانغا تولۇپ:

— مېنىڭ يولۇمغا كاشىلا بولماي يىراق تۇر، ئادەمنىڭ سايىسى، — دەپ كومۇلەك پالۋاننى ئىت-تىرىپتۇ، لېكىن كۈچى يەتمەپتۇ. ئىككى قوللاپ ئىتتىرىپتۇ، مىدىرلىتالماپتۇ. كومۇلەك پالۋان، ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدى، دەپ بوستان پالۋاننى دەس كۆتۈرۈپ بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ چۆرگىلىتىپتۇ. بوستان پالۋان قورقىنىدىن:

— بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەي، مېنى ھايات قويساڭ، خىزمىتىڭگە تەييارمەن، — دەپ يېلىنىپتۇ. كومۇلەك پالۋان: «خەير، بوپتۇ» دەپ ئۇنى ئاستا يەرگە قويۇپتۇ. شۇ چاغدا سۆگەت پالۋان كېلىپ قاپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم ! — دەپتۇ كومۇلەك پالۋان.

— يولۇمغا كاشىلا بولماي يىراق تۇر ! — دەپتۇ سۆگەت پالۋان ۋە كومۇلدك پالۋاننى يولنىڭ سىرتىغا ئىتتىرىپتۇ. كومۇلدك پالۋان ئاچچىقىدا سۆگەت پالۋاننىڭ بېلىدىن تۇتۇپ دەس كۆتۈرۈپ بېشىدىن ئايلاندۇرۇپتۇ.

— ۋايجان، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەي، مېنى هايات قويساڭ، خىزمىتىڭنى قىلسام، — دەپ يېلىنىپتۇ سۆگەت پالۋان. كومۇلدك پالۋان: «مەيلى، خەير» دەپ سۆگەت پالۋاننى ئاستا يەرگە قويۇپتۇ. بوستان پالۋان ۋە سۆگەت پالۋان ئىككىسى تىزلىنىپ: «بىز بۇگۈندىن باشلاپ سېنىڭ خىزمىتىڭدە بولىمىز» دەپ قەسەم قىپتۇ. بۇ ئۇچ پالۋان بىرلىكتە كومۇلدك پالۋاننىڭ چوڭ دادىسىنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

پادىشاھ نەۋرىسىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ تۇرغان مەزگىلدە، كىشىلەر يولغا قاراپ، يىراقتىن ئىككى ئېگىز پالۋاننىڭ قارىسىنى كۆرۈپ پادىشاھقا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ: «مېنىڭ بالامنى مۇشۇلار ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ھەممە كىشى يىغا ـ زار قىلىشىپتۇ. كومۇلدك پالۋان، شەھەر ئىچىدە يەنە نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇ دەپ، ھەيرانلىقتا ئوردا ئالدىغا يېتىپ كەلسە، پادىشاھ نەۋرىسىنى كۆرۈپ:

— بالام، سېنى بىرەر خەتەرگە يولۇقۇپ ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپتۇق، سەن بار ئىكەنسەن، جان ـ جىگىرىم، — دەپ نەۋرىسىنى قۇچاقلاپ كۆز يېشى قىپتۇ.

كومۇلدك پالۋان يولدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى چوڭ دادىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ، بوستان پالۋان، سۆگەت پالۋانلارغا چوڭ ئىلتىپات كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ:

— ئوغلۇم، مەن ياشىنىپ قالدىم، بۇگۈندىن باشلاپ پادىشاھلىق تەختىدە سەن ئولتۇرغىن، — دەپ، پادىشاھلىقنى كومۇلدك پالۋانغا ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى يۇرت ـ خەلقە جاكارلاپتۇ.

كومۇلدك پالۋان پادىشاھ بولغاندىن كېيىن، بوستان پالۋاننى ئوڭ قول ۋەزىر، سۆگەت پالۋاننى سول قول ۋەزىر قىلىپ تەينىلەپتۇ ۋە ئادىللىق بىلەن يۇرت سوراپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يۇرت خاقانغا ئولپان تاپشۇرمايدىغان بوپتۇ.

قىلىچ ئۆمىر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر ئادىل پادىشاھ بولۇپ، ئۇنىڭ بىر سادىق ۋەزىرى بار ئىكەن. بىرى پادىشاھ، يەنە بىرى ۋەزىر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار سىرداش، جان دوست ـ ئاغىنىلەر ئىكەن. بىرىنىڭ توغرا يولىنى يەنە بىرى قوللايدىكەن، شۇڭلاشقىمۇ ئۇلارنىڭ ئېلى ئاۋاتلىشىپ رونىق تېپىپتۇ. پۇقرالار ئۆزلىرىنىڭ پادىشاھ ۋە ۋەزىرىدىن رازى ئىكەن. پادىشاھ ۋە ۋەزىر ئادىللىق بەلەن خېلى بىر مەزگىل دەۋر سۈرۈپتۇ. پادىشاھنىڭ مەملىكەت ۋە خەلقە نىسبەتەن كۆڭلى توق، ۋاقتى شوخ ئۆتۈپتۇ، ئەمما ۋەزىر كۈندۈزى ئوردىدا خۇشال ـ خۇرام يۈرسىمۇ، ئۆيگە قايتقاندا كۆڭلى يېرىم بولىدىكەن، چۈنكى ۋەزىرنىڭ ساقلىق كۆكسىگە چۈشۈپ، چاچلىرىغا ئاق كىرگەن بولسىمۇ، بىرەر پەر-زەنتى يوق ئىكەن. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ئاق كۆڭۈل، ساددا ئايال بولغاچقا، ۋەزىرنى يەنە ئۆيلىنىپ بالا يۈزى كۆرۈشكە بىرقانچە قېتىم دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، ۋەزىر ئۇنىمايدىكەن. ۋەزىرنى كۆندۈرەلمىگەن خوتۇنى نۇرغۇن سەۋەبلەرنى قىپتۇ، ھەر كۈنى بەش ۋاخ نامىزىدا پەرزەنت تىلەپتۇ.

كۈنلەر ئارقىسىدىن كۈنلەر، ئايلار ئارقىسىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ھامىلدار بوپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ۋەزىر خۇشال بوپتۇ، خوتۇنىغا بولغان مېھىر ـ مۇھەببىتى ھەسسىلەپ ئېشىپ-تۇ. لېكىن، ئۇزۇن ئۆتمەي ۋەزىر كېسەل بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ قەدىردان دوستى ۋە سادىق ۋەزىرىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق قايغۇرۇپتۇ، ئۇنى ھەر كۈنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ، ئاڭلىغانلىكى تېۋىپلارنى تاپتۇرۇپ كېلىپ داۋالىتىپتۇ، ئەمما شىپا تاپالماي، ۋەزىرنىڭ كېسىلى كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلىشىپتۇ. ۋەزىر ئۆزىنىڭ ساقىيالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، خوتۇنىغا:

ــ بالىخانىدا بىر كونا ساندۇق بار، ئۇ ساندۇقتا بوۋامدىن مىراس قالغان ئۇزۇنلۇقى بىر غېرىچ كېلىدىغان بىر قىلىچ بار. بۇ قىلىچنىڭ خاسىيىتى شۇكى، قىلىچنى بىر سىلكىسە قىرىق گەز ئۇ-زىرايدۇ. قىلىچنى كىمدە كىم ئاسسا، ئاسقان ۋاقىتتىن باشلاپ ئۇ كىشىنىڭ جېنى شۇ قىلىچقا ئۆتۈپ كېتىدۇ، قىلىچ شۇ كىشىدىن ئايرىلسا، ئۇ كىشىنىڭمۇ جېنى تۇگەيدۇ. ئەگەر پەرزەنتىمىز ئوغۇل بولسا، ئۆمەر دەپ ئات قويغىن. بالاغەتكە يېتىپ كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولغاندا، قىلىچنى بەرگىن. ئەگەر قىز بولسا، ئەھۋالغا قاراپ ئۆزۈڭ بىر ئىش قىلارسەن. مەن بالىمزنى كۆرەلمەي بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالدىغان ئوخشايمەن. بالىنى ئوقۇتۇپ ئەقىللىق، بىلىملىك، باتۇر قىلىپ تەربىيىلەرسەن، يېتىشەلمىگەن يېرىڭدە پادىشاھتىن يارەم سورا، ــ دېگەنلەرنى ۋەسىيەت قىلىپ تاڭ ئاتاردا ئاخىرەتكە يول ئاپتۇ.

ۋەزىرنىڭ خوتۇنى يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. ۋەزىرنىڭ ۋاپاتىدىن خەۋەر تاپقان پادىشاھ ئوردىدىكى

چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلارنى باشلاپ كەپتۇ، شەھەردىكى ئەل ـ جامائەتمۇ يىغىلىپ پادىشاھنىڭ باشچىلىقىدا مېيىتنى ئۇزىتىپتۇ.

پادىشاھ ئوردىغا قايتار چېغىدا ۋەزىرنىڭ خوتۇنىغا سەۋر قىلىشنى، ئارتۇقچە قايغۇرۇپ كەتمەسلىكنى، ۋەزىرنىڭ نەزىر ـ چىراغلىرىنى ئۆزى باش بولۇپ ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، مىڭ تىللا قالدۇرۇپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ ۋەدىسىدە تۇرۇپ، ۋەزىرنىڭ نەزىر ـ چىراغلىرىنى كەڭ ـ كۇشادە ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئۇ نىڭدىن پۇتۇن شەھەر خەلقى رازى بوپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە قىرىق بىر كۈن بولغان كۈنى تاڭ سەھەردە ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بۇ خۇش خەۋەر ئوردىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، پادىشاھ خۇشال بولۇپ مىڭ تىللا، بىر ئالتۇن بۆشۈك ئەۋەتىپ بېرىشنى خەزىنىدارغا ئەمر قىپتۇ. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى مەھەللە مەسچىتىنىڭ مەزىنىنى چاقىرىپ كېلىپ ئەزان توۋلىتىپ، ۋەزىرنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە بالىغا ئۆمەر دەپ ئات قويۇپتۇ. بۆشۈك تويى ئۆتكۈزۈپ، پادىشاھ ئەۋەتكەن ئالتۇن بۆشۈككە بۆلەپتۇ.

بۇ بالىدا بىر خىل خاسىيەت بولۇپ، كۈنلەپ ئەمەس، سائەتلەپ چوڭ بوپتۇ. ئۇچ ياشقا كىرگەندە سەككىز ياشلىق بالىدەك بوپتۇ. ئۆمەر يەتتە ياشقا تولغاندا ئانىسى ئۇنى مەكتەپكە بېرىپتۇ. ئۇ شۇ زاماندا بار بولغان بىلىملەرنى ئۆگىنىپتۇ. ئۇ ناھايىتى چىرايلىق، كېلىشكەن، قاۋۇل بىر يىگىت بولۇپتۇ. ھەرقانداق بىر كىشى ئۇنى كۆرسە: «پەرىزات ئەۋلادى» دەپ قالىدىكەن، ھەرقانداق بىر قىز ئۇنى كۆرسە، ئۆزىنى يوقىتىپ، مەيلىنى بېرىپ قويىدىكەن.

ئۆمەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە، زېرىكىپ باغنى ئارىلاپ تاماشا قىپتۇ. ھېرىپ كېتىپ، بۇرۇن دادىسى دەم ئالىدىغان شىپاڭدا يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە ئۆزى شىپاڭدا ئاسمانغا قاراپ ياتارمىش. بىر ۋاقىتتا بىر پەرىزات ئاسماندىن پەسلەپ ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغۇدەك. ئۇ پەرىزاتنى كۆرۈپ ئاشىقى بىقارار بولغانلىقىنى ئىزھار قىلىپ كەينىدىن ماڭغۇدەك. قىزمۇ توختاپ: «مەن مۇ سىزنى چۈشۈمدە كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ ئىزدەپ چىققانىدىم، قارىسام مۇشۇ يەردە يېتىپسىز. ئەگەر ماڭا ھەقىقىي ئاشىق بولسىڭىز، كۈنچىقىشقا قاراپ مېڭىڭ، مېنى تاپىسىز» دەپتۇ ـ دە، ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئۆمەر ئېسىنى يىغىپ: «توختاڭ، باغقا چۈشۈپ مەن بىلەن تاماشا قىلىڭ!» دەپ ۋارقىراپ، ئۆزىنىڭ ئاۋازىدىن ئۆزى ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئۇ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئىشق دەردىگە گىرىپتار بوپتۇ، گىلىدىن غىزا ئۆتمەي، مەيدىسىنى زەي يەرگە چاپلاپ يېتىپ، چىرايى سارغىيىشقا باشلاپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پادىشاھ تەختتە ئولتۇرۇپ مەرھۇم ۋەزىرنى ئەسلەپ قاپتۇ ۋە مەرھۇم ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ۋە بالىسىنى ئوردىغا باشلاپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي مومای بىلەن ئۆمەر ئوردىغا يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ يەتتە ياشلىق بالىنىڭ شۇنچىۋالا چوڭ يىگىت بولۇپ كەتكەنلىكىگە ئەجەبلىنىپتۇ. پادىشاھ ئۆمەرنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، بالىنىڭ چىرايىدىكى سېرىقلىقنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپ، ئوردا تېۋىپىغا كۆرسىتىپتۇ. تېۋىپ ئۆمەرنىڭ كېسىلىنى تاپالماي: «زېرىكىپ، ئىچى پۇشۇپ، سولىشىپ قالغانىدەك تۇرىدۇ» دەپتۇ. پادىشاھ تېۋىپنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، ياخشى ئارغىماق، قىلىچ، ئوقيا، نەيزە، قالقان ۋە تۆت دانە ئالتۇندىن سوقۇلغان ساقا ئەكەلدۇرۇپ بالىغا ئىنئام قىپتۇ. مومايغا مىڭ تىللا بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئۆمەر دەردىنى بېسىشنىڭ ئىلاجىنى قىلالماي، بەزىدە ئوۋغا چىقسا، بەزىدە كوچىدا ساقىسىنى ئويناپ يۇرۇپتۇ. بىر كۈنى ئۇ كوچىدا خىيال سۈرۈپ كېتىپ بېرىپ ساقىسىنى دوملىتىپتۇ. خىيالى

باشقا ياقتا بولغاچقا، ساقا دوملاپ بېرىپ يىپ ئېگىرىۋاتقان موماينىڭ چاقىغا تېگىپتۇ. ئۆمەر بۇنى كۆرۈپ قاتتىق خجىل بوپتۇ ۋە مومايدىن ئەپۇ سوراپتۇ. موماينىڭ ئاچچىقى يامان ئىكەن، ئۆمەرنىڭ ئەپۇ سورىغىنىغا ئۇنىماي:

ــ ھۇ دادىسى يوق يېتىمەك، شۇ بويۇڭ بىلەن ساقا ئويناپ يۈرگۈچە، بېرىپ مەشۇقۇڭنى تاپساڭ بولمامدۇ ! ــ دەپ كايىپتۇ. ئۆمەر، مېنىڭ ئاشىق ئىكەنلىكىمنى بۇ موماي قانداق بىلىدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ، مومايدىن:

ــ موما، مەشۇقۇمنى قانداق تاپىمەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئالدى بىلەن ئۆيگە بېرىپ، ئاناڭغا قوماچ قورۇت، ئۆزۈڭ ئۆگزىگە چىقىۋال. قوماچ راسا قورۇلغاندا: «ئانا، ئوچۇمۇڭ بىلەن تۆكلۈكتىن سۇنۇپ بەر» دەپ تۇرۇۋال. ئۇنىمىسا، سەنمۇ ئۇنىما. ئاناڭ ئاخىر ئۇنايدۇ. قوماچنى ئوچۇمى بىلەن سۇنغاندا، ئاناڭنىڭ قوماچ تۇتقان قولىنى مەھكەم تۇتۇۋال ھەم: «دادامدىن ماڭا نېمە قالغان؟» دەپ سوراپ تۇرۇۋال، دەپ بەرمىگۈچە قولىنى قويۇپ بەرمە. شۇنىڭدىن كېيىن دەرھال كۇنچىقىشقا قاراپ ئاتلان ! ــ دەپتۇ موماي.

ئۆمەر مومايغا تەشەككۇر بىلدۈرۈپ، تۆت دانە ئالتۇن ساقسىنى مومايغا بېرىۋېتىپتۇ ــ دە، ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ موماينىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئانىسىغا قوماچ قورۇتۇپ، ئۆزى ئۆگزىگە چىقىپ تۆكلۈكتىن ماراپ تۇرۇپتۇ، قوماچ قورۇلۇپ بولغاندا:

— مۇشۇ تۆكلۈكتىن ئوچۇمۇك بىلەن سۈنۈپ بەر، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.
ئانىسى قىزىق قوماچنى ئوچۇمدا ئېلىپ بالىسغا تۆكلۈكتىن سۈنۈپتۇ. ئۆمەر ئانىسىنىڭ قولىنى كاپىدە تۇتۇۋېلىپ:
— دادامدىن ماڭا نېمە قالغان؟ — دەپ سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. ئانىسى:
— قولۇمنى قويۇۋەت، قولۇم كۆيۈپ كەتتى، — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ، ئەمما ئۆمەر ئانىسىنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي:
— دادامدىن ماڭا نېمە قالغان؟ — دەپ سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. قولى كۆيۈپ كەتكەن ئانا ئائىلاج:
— بالىخانىدىكى كونا ساندۇقتا بىر غېرىچ ئۇزۇنلۇقتىكى بىر قىلىچ بار، دادامدىن شۇ قىلىچ قالغان، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
ئۆمەر ئانىسىنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ، بالىخانىدىكى كونا ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچسا، كۆمۈش غىلاپلىق، ئالتۇن ساپلىق، بىر غېرىچ كەلگۈدەك بىر پىچاق تۇرغۇدەك. ئۇ، بۇنى قانداقمۇ قىلىچ دېگىلى بولسۇن، بۇ بىر پىچاقكەنغۇ، دەپ كۆڭلى غەش بوپتۇ، ئەمما بۇ پىچاقنى ئانام قىلىچ دېدى، بۇ يەردە بىر سىر بار، بۇنى ئانامدىن يەنە سوراي، دەپ تۇرۇشىغا، ئانىسى شوتىغا يامىشىپ ئۆگزىگە چىقىپ:
— جېنىم بالام، سەن كىچىك، بۇ قىلىچنى يېنىڭغا ئاسما، — دەپ بالىسغا يېلىنىپتۇ. ئۆمەر بۇ گەپتىن تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ:
— ئانا، بۇ پىچاقنىڭ نېمە خاسىيىتى بار؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بۇنىڭ ئىككى خاسىيىتى بار ئىكەن: بىرى، بۇ قىلىچ بىر سىلكىسە قىرىق گەز ئۇزىرايدىكەن. يەنە بىرى، بۇ قىلىچنى كىمدەكىم يېنىغا ئاسسا، ئاسقان ۋاقىتتىن باشلاپ شۇ كىشىنىڭ جېنى بۇ قىلىچقا ئۆتۈپ كېتىدىكەن. سەن بۇ قىلىچنى ئاسساڭ بولمايدۇ. ئەكەل، بالام، ساندۇققا سېلىپ قويايلى، بۇ قىلىچ هامان سېنىڭكى، چوڭ بولغىنىڭدا بېرەي، — دەپتۇ ئانا.
بۇ گەپ ئۆمەرنىڭ قۇلىقىغا كىرمەپتۇ. ئۇ قىلىچنى يېنىغا ئېسىپ، غىلاپتىن چىقىرىپ بىر سىلكىگەنكەن، قىرىق گەز ئۇزىراپتۇ. بۇنى كۆرۈپ ئۆمەر قىن - قىنىغا پاتماي خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ ۋە قىلىچنى غىلاپقا سېلىپ، ئانىسىغا:
— بۇ قىلىچنى ئاسقىنىم ئاسقان. مېنىڭ ئىسمىم بۇگۈندىن ئېتىبارەن «قىلىچ ئۆمەر». ئەتە مەن يىراققا سەپەرگە ئاتلىنىمەن، مېنىڭ سەپەردىكى يېمەك - ئىچمىكىمنى تەييارلاپ بەرگىن! — دەپتۇ.
ئانا ئوغلىنى رايىدىن يانۇرالماي، نائىلاج ئوغلىنىڭ دېگىنىنى قىلىشقا كىرىشىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە قىلىچ ئۆمەر ئانىسى تەييارلاپ بەرگەن بىر خۇرجۇن نان بىلەن ئىككى تۇلۇمدىكى سۈنى پادىشاھ بەرگەن ئارغىمىقىغا ئارتىپ، قورال - ياراغلارنى ئېسىپ، ئاتقا مىنىپتۇ. ئانىسىنىڭ: «خوش، بالام، سالامەت قايتىپ كەلگەيسەن، سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم» دېگەن دۇئالىرىنى ئاڭلاپ، «چۇھ» دەپ ئاتقا قامچا سېپتۇ.
قىلىچ ئۆمەر بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپتۇ. يۈرۈپ - يۈرۈپ بىر پايانسىز چۆلگە كىرىپ قاپتۇ. چۆلدە بىرنەچچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئېتى ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ قاپتۇ. ئۇ خۇرجۇن - قاچىلىرىنى يۈدۈپ داۋاملىق يول يۈرۈپتۇ. نانلىرى تۈگەپ، سۇلىرى ئاز قاپتۇ. بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، يىراقتا بىرنېمە ئاپئاق پارقىراپ كۆرۈنۈپتۇ، ئېھتىمال سۇ بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ، قەدىمىنى تېزلىتىپ پارقىرىغان تەرەپكە مېڭىپتۇ. بىر هازادىن كېيىن يېتىپ بېرىپ قارىسا، بىر شورلۇق دۆڭ ئىكەن، ئۇنىڭ تۈۋىدە بىر يىگىت هوشسىز ياتقانىكەن. قىلىچ ئۆمەر ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ يۈرىكىنى

سلاپ باقسا، يۈرىكى بىلىنەر - بىلىنمەس سوقۇۋاتقانىكەن. ئۇ دەرھال تۇلۇمدىكى سۇدىن ئۇ يىگىتنىڭ ئاغزىغا تېمىتىپتۇ. يىگىت ئاستا - ئاستا ھوشىغا كېلىپ، كۆزىنى ئېچىپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىدىن ھال - ئەھۋال سورىشىپتۇ، مۇڭدىشىپتۇ. ئۇ يىگىت: «بىز ئاكا - ئۇكا بولايلى!» دەپتۇ. قىلىچ ئۆمىرىمۇ رازى بوپتۇ. ياش سۇرۇشتۇرسە، ئۇ يىگىت قىلىچ ئۆمەردىن خېلىلا چوڭكەن. ئۇلار قەسەم قىلىشىپ ئاكا - ئۇكا بولۇشۇپ، بىرلىكتە كۈنچىقىشقا قاراپ داۋاملىق يۈرۈپتۇ. يول ئۈستىدە قىلىچ ئۆمەر ئاكىسىغا قورالۋازلىقنى، يۇلتۇز ساناشنى ئۆگىتىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ ۋە ئاكىسىنىڭ يۇلتۇزىنى كۆرسىتىپ قويۇپتۇ.

ئۇلار بىر قانچە كۈن يول مېڭىپ بىر شەھەرگە يېقىنلاشقاندا، بىر دۆڭنىڭ تۈۋىدە ھوشسىز ياتقان يەنە بىر يىگىتنى ئۇچرىتىپتۇ. ئۇنىڭمۇ تىنىقى توختىمىغانىكەن، قىلىچ ئۆمەر ئۇنىڭ ئاغزىغىمۇ سۇ تېمىتىپ يىگىتنى ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ، ھال - مۇڭ ئېيتىشىپتۇ. ئۇ يىگىتمۇ: «ئاكا - ئۇكا بولايلى!» دەپتۇ. ئۇنىڭ يېشىنى سۇرۇشتۇرسە، ئۇ ئوتتۇرانچى ئاكا بولۇشقا توغرا كەپتۇ. ئۇچ يىگىت قەسەم قىلىشىپ ئاكا - ئۇكا بولۇشۇپتۇ، ئاندىن شەھەرگە كىرىپتۇ. قارىسا، شەھەر خەلقى ماتەم كىيىمى كىيىشكەن، يىغا - زار قىلىشىۋاتقانىكەن. ئۇلار شەھەرنىڭ چەتىرەك يېرىدىكى بىر ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۆيدە بىر موماي بار ئىكەن، ئۇلار مومايغا سالام بېرىپتۇ. موماي:

— سىلەر مۇساپىر ئوخشايسىلەر - ھە؟ — دەپتۇ ۋە تۆرگە باشلاپ چاي بېرىپتۇ. ئۇلار چاي ئىچكەچ شەھەردە كۆرگەن ئەھۋالنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. موماي: «بۇنىڭدىن قىرىق يىل ئىلگىرى شەھىرىمىزگە بىر ئەجدىھا كېلىپ، خەلقنى دەم تارتىپ يېگىلى تۇردى. پادىشاھىمىز نۇرغۇن لەشكەر بىلەن

چىقىپ ئەجدىها بىلەن جەڭ قىلىپ، تەڭ كېلەلمەي ئەجدىهاغا يالۋۇردى. ئەجدىها ھەر قىرىق كۈندە بىر قوي بىلەن بويىغا يەتكەن قىزدىن بىرنى تاغقا ئەۋەتىپ بەرسە شەھەرگە كىرمەيدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى. پادىشاھمۇ، خەلقمۇ بۇنىڭغا نائىلاج كۆندى. شۇنىڭدىن بېرى تالاي قىزلار ئەجدىهاغا يەم بولۇپ كەتتى. بۇ قېتىم نۆۋەت پادىشاھنىڭ يالغۇز قىزىغا كەلگەن. مەلىكىمىز ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، پەرىشتىدەك بىر قىز ئىدى. خەلق ئەنە شۇنىڭغا يىغلايدۇ» دەپ ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر:

— مەن بېرىپ ئۇ ئەجدىهانى ئۆلتۈرىمەن! — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. مومای:

— بالام، نادانلىق قىلما، ساڭا ئوخشاش نى - نى پالۋانلار ئەجدىها بىلەن ئېلىشالمای، ئەجدىهاغا يەم بولۇپ كەتكەن. ياش ئۆمرۈڭنى نابۇت قىلما، — دەپ توسۇپتۇ. قىلىچ ئۆمەر بۇ گەپلەرگە پىسەنت قىلمای، تاغقا قاراپ راۋان بوپتۇ.

قىلىچ ئۆمەر تاغ باغرىغا بېرىپ قارىسا، بىر ئەجدىها ئىككى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە بىر تاغ بو-لۇپ ياتقۇدەك. يەنىمۇ يېقىنراق بېرىپ قارىسا، بىر قىز بىر قوينى تۇتۇپ يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. قىلىچ ئۆمەر قىزنىڭ قېشىغا بېرىپ:

— مەن ئەجدىهانى ئۆلتۈرۈپ سىزنى ۋە شەھىرىڭىزدىكى خەلقنى قۇتۇلدۇرۇشقا كەلدىم، — دەپتۇ.

قىز بۇ يىگىتنىڭ ناھايىتى چىرايلىقلىقىنى كۆرۈپ، يىگىتكە ئىچى ئاغرىپتۇ ھەم:

— بۇ ئۆلۈم پىشانەمگە پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ، سىز قايتىپ كېتىڭ! — دەپ قىلىچ ئۆمەرنى ياندۇر-ماقچى بوپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئۇنماپتۇ. ئۇ: «كىيىملىرىمىزنى ئالماشتۇرايلى» دەپ، قىزنىڭ كىيىملىرى-نى ئۆزى كىيىپ، ئۆزىنىڭ كىيىمىنى قىزغا كىيدۈرۈپتۇ، ئاندىن ئەجدىهانىڭ ئەھۋالىنى سوراپتۇ. قىز:

— ئەجدىها ھەر قېتىم بىر قىز بىلەن بىر قوينى يېگەندىن كېيىن قىرىق كېچە - كۈندۈز ئۇخلايدۇ، ئويغىنىدىغان ۋاقىتتا ئۇچ قېتىم سىلكىنىدۇ. ھازىر ئويغىنىدىغان ۋاقتى بولۇپ قال-دى، — دەپتۇ. قىلىچ ئۆمەر:

— مەن يىراقتىن كەلدىم، مەن سىزنىڭ تىزىڭىزغا بېشىمنى قويۇپ كىچىككىنە ئۇخلىۋالاي، ئەجدىها ئىككىنچى قېتىم سىلكىنىپ بولغاندا مېنى ئويغىتىپ قويۇڭ! — دەپ، قىزنىڭ تىزىغا بېشە-نى قويۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

بىر ئاش پىشىمغا يېقىن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئەجدىها ئىككىنچى قېتىم سىلكىنىپتۇ. قىز قورقۇنچلۇقتا تىزىدا ئۇخلاۋاتقان يىگىتنى ئۇنتۇپ، ئون گۈلىنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمای تۇرۇپ، ياش ئۆمە-رىنىڭ غازان بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

قىزنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشتىن بىر تامچىسى قىلىچ ئۆمەرنىڭ يۈزىگە چۈشۈپتۇ. قىلىچ ئۆمەر چۆچۈپ ئويغىنىپ:

— سىز قوينى ئېلىپ دەرھال تاغدىن چۈشۈپ كېتىڭ، مەن بۇ ياۋۇزنىڭ جاجىسىنى بېرەي، — دەپتۇ ۋە قىزنى پەسكە چۈشۈرۈپتۇ. قىز: «نېمە ئىش بولاركىن؟» دەپ، تاغ باغرىدىكى يوغان بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىدا ماراپ تۇرۇپتۇ.

قىلىچ ئۆمەر خاسىيەتلىك قىلىچنى قىنىدىن چىقىرىپ سىلكىپ ئۇزارتىپتۇ ۋە ئۇنى قورسىقىغا مەھكەم تېڭىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا ئەجدىها ئۇچىنچى قېتىم سىلكىنىپ كۆزىنى ئېچىپتۇ. قارىسا، ئالدىدا قىز بالىنىڭ كىيىمىنى كىيگەن بىر يىگىت تۇرغان. ئەجدىها خۇشاللىقىدا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— هەي يىگىت ! قىز بالىنىڭ كىيىمىنى كىيىۋاپسەن. مەن بۇنىڭدىن قىرىق يىل ئىلگىرى سېنى چۈشۈمدە كۆرۈپ، سەن بىلەن جەڭ قىلماقنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتىم، بۈگۈن ئۆزۈڭ مېنى ئىزدەپ كەپسەن. مەن بىلەن مەيدانغا چىقىپ ئېلىشىشقا رازىمۇسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن رازى، سەن بىلەن جەڭ قىلاي دەپ دەرگاھىڭغا كەلدىم، — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئەجدىها، — سەن ئۇستۈڭدىكى قىزچە كىيىمنى سېلىۋەت، ئۆلسەممۇ ئوغۇل بالىنىڭ قولىدا ئۆلەي، سەن ئۆلسەڭمۇ ئوغۇل بالىدەك ئۆل ! — دەپتۇ.

— ئەگەر سېنىڭ مۇددىئايىڭ شۇ بولىدىغان بولسا، سېلىۋەتسەم سېلىۋەتتىم، — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر ۋە قىزنىڭ كىيىمىنى سېلىپ تاشلاپ، قىلىچىنى توغرا تۇتۇپ جەڭگە تەييار بوپتۇ.

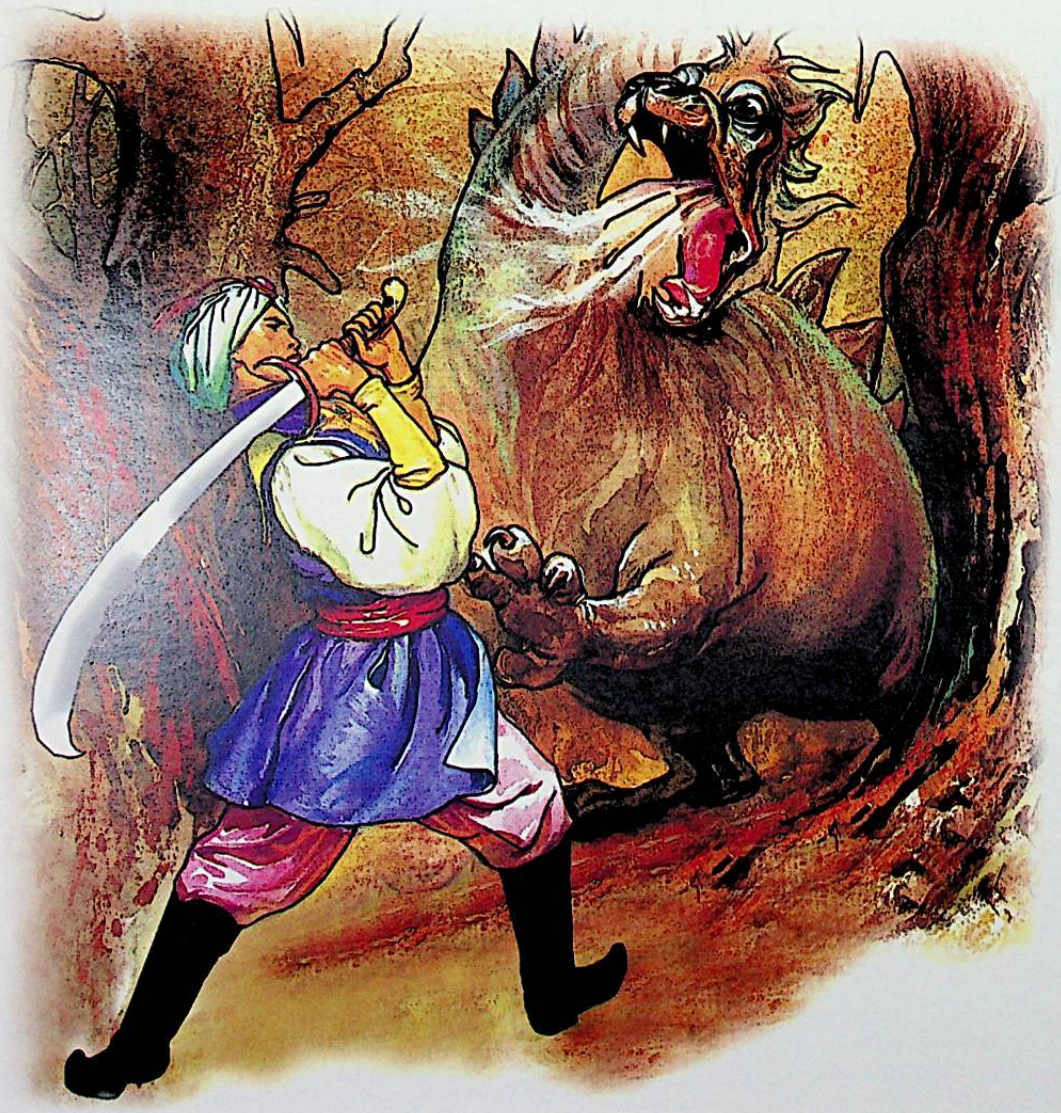
ئەجدىها ئاغزىنى يوغان ئېچىپ قىلىچ ئۆمەرنى دەم تارتىپتۇ، قىلىچ ئۆمەر مىدىراپمۇ قويماپتۇ. ئەجدىها كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، رەقىبى مىدىر ـ مىدىر قىلماي تۇرغۇدەك. ئىككىنچى قېتىم تۇگۈلۈپ تۇرۇپ كۈچەپ دەم تارتىپتۇ. قارىسا، ئۇ يەنە مىدىر ـ مىدىر قىلماي تۇرغۇدەك. ئەجدىها دەرغەزەپ بولۇپ ئۇچىنچى قېتىم دەم تارتىپتۇ. قىلىچ ئۆمەرمۇ شۇنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، ئۇ ئۆزىنى قويۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەجدىهانىڭ ئاغزىدىن كىرىپ قۇيرۇقىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئەجدىها كۆزىنى ئېچىپ قارىسا ئالدىدا يىگىت يوق، يۇتۇۋېتىپتىمەن دەپ خۇشال بولۇپ تۇرسا، يىگىت ئەجدىهانىڭ ئالدىدا يەنە پەيدا بوپتۇ. ئەجدىها:

— هەي يىگىت، تىرىكمۇسەن، ئۆلمىدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئۆلمىدىم، سەن ئۆلدۈڭ، ئىشەنمىسەڭ سىلكىنىپ باق، — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر.

ئەجدىها بىر سىلكىنگەنىكەن، كاسا قىلىنغان قوغۇندەك ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپ، جېنى چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن قىز قوينى تاشلاپ، چۈشۈپ قالغان كەشىگە قارىماي ئوردىغا يۈگۈرۈپتۇ. قىزنىڭ ئوردىغا قايتىپ بارغانلىقىنى كۆرگەن پادىشاھ، ئەجدىها تاغدىن چۈشۈپ شەھەرنى ۋەيران قىلىدىغان بولدى، دەپ قورقۇپ كېتىپ، دەرھال قىزنى تۇتۇپ ئەجدىهانىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ تاشلاشقا ئەمر قىپتۇ. جاللاتلار قىزنى تۇتۇپ ئەجدىهانىڭ ئالدىغا سۆرەپ مېڭىپتۇ. قىز:

— دادا، مېنىڭ ئىككى ئېغىز گېپىمنى ئاڭلا ! بىر مۇساپىر يىگىت ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، مېنى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ئەجدىھاغا يەم بولۇشنى كۈتۈپ غەمدە تۇرغان پۈتۈن قىزلارنى ئازاد قىلدى، ئۇنىڭ مىسلىڭ راۋاقتا چىقىپ قاراپ باق، — دەپتۇ.

پادىشاھ قىزىنىڭ گېپىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي راۋاقتا چىقىپ قارىسا، ئەجدىھا ياتقان تاغ قىپقىزىل قانغا بويىلىپ كەتكەن، ئەجدىھانىڭ تېنى ئىككى پارچىگە بۆلۈپ تاشلانغان. پادىشاھ خۇشاللىقىدىن راۋاقتىن ئۇچقاندەك چۈشۈپ، چاكارلىرىغا شەھەر دەرۋازىسىدىن تارتىپ تاغقىچە پايانداز سېلىشنى، شەھەر خەلقىنىڭ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ بۇ باتۇرنى قارشى ئېلىشنى جاكارلاشنى بۇيرۇپتۇ. ئۆزى ھازا كىيىملىرىنى سېلىپ، پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، ۋەزىر، ئەمەلدارلىرىنى ئېلىپ يىگىتنى قارشى ئېلىشقا مېڭىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر قايتىپ كېلىپ سۈت بىلەن يۇيۇنۇپ، ئاكىلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرۇشىغا، پادىشاھ يېتىپ كېلىپ ئۇنى ئوردىغا باشلاپتۇ. شەھەر خەلقى بۇلارنى تەزىم بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. پادىشاھ باتۇرلارنى ئوردىغا باشلاپ كېلىپ كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ ھەمدە پۈتۈن شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. قىرىق بىرىنچى كۈنى پادىشاھ بۇ باتۇرلار بىلەن چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ، قىلىچ ئۆمەرگە ئۆزىگە كۈيئوغۇل بولۇش تەكلىپىنى بېرىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر پادىشاھتىن:

— سىلەرنىڭ بۇ شەھەردە كۆڭلەكنى ياقىسىدىن كىيەمدۇ ياكى ئېتىكىدىنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياقىسىدىن كىيىمىز، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادىشاھ.

— ئۇنداقتا مېنىڭ ئاكىلىرىم تۇرغان يەردە مەن ئۆيلىنىۋالسام بولمايدۇ. بۇ قىز چوڭ ئاكامنىڭ بولسۇن ! — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر.

پادىشاھمۇ رازى بوپتۇ. يەنە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. قىرىق بىرىنچى كۈنى چوڭ ئاكىسى ئىككى ئىنىسىنى ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. ئۇچ ئاكا - ئۇكا قىزغىن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. كەچ بولغاندا، قىلىچ ئۆمەر چوڭ ئاكىسىغا بىر قاچا سۇت ئەكەلدۈرۈپ تورۇسقا ئېسىپتۇ ۋە:

— ئەتە ئوتتۇرانچى ئاكام بىلەن يولغا چىقمىز. سىز ھەر كۈنى ئەتىگەندە سۇتكە قاراپ قويۇڭ، ئەگەر سۇتىنىڭ رەڭگى ئۆزگەرمىسە، مېنى سالامەت ئىكەن، دەپ بىلىڭ. سۇتىنىڭ رەڭگى يېرىڭ رەڭگىگە ئايلانسا، ھاياتى خەۋپ ئاستىدا ئىكەن، دەپ بىلىڭ. ئەگەر سۇتىنىڭ رەڭگى قان رەڭگىگە ئايلانسا، ئۇكامنىڭ جېنى يوقكەن، دەپ بىلىڭ ۋە مېنى ئىزدەپ چىقىڭ! — دەپ تاپىلاپ خوشلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئۈلار سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. پادىشاھ ئۈلارغا ئىككىدىن ئات يوللۇق تۇتۇپ:

— بىرىگە مىنىڭلار، بىرىگە ئوزۇق - تولۇق ۋە سۇ قاچىلانغان تۈلۈمنى ئارتىڭلار! — دەپتۇ.

پادىشاھ، چوڭ ئاكىسى ۋە پۇتۇن شەھەر خەلقى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغىچە چىقىپ ئاكا - ئۇكىلارنى قىزغىن ئۇزىتىپتۇ.

بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكا چۆل كېزىپ، تاغ ئېشىپ، دەريا كېچىپ يول يۈرۈپتۇ. ئاتلىرى ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپتۇ. ئۈلار يولىنى پىيادە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. يول يۈرگەچ قىلىچ ئۆمەر ئاكىسىغا قورالۋازلىقىنى، دەريا باغلاشنى ئۆگىتىپتۇ. ئۈلار توپتوغرا قىرىق كۈن بولغاندا، چىڭقى چۇش ۋاقتىدا بىر شەھەرگە كىرىپتۇ. قارىسا، بىرمۇ ئادەم يوق، ھەممە ئىشىكلەر تاقاقلىق. ئۈلار ھەيران بولۇپ، ئۇ ئىشىككە، بۇ دەرۋازىغا قارىشىپ كېتىپ بارسا، بىر ئۆيدىن باشتىن - ئاياغ قارا كىيىم كىيگەن بىر بوۋاي يۇگۇرۈپ چىقىپ، ئۈلارنىڭ قوللىرىدىن يېتىلىگىنىچە ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. يىگىتلەر بۇ ئەھۋالدىن ئەجەبلىنىپ، بوۋايدىن سەۋەبىنى سوراپتۇ.

— بىزنىڭ بۇ شەھىرىمىزنى بۇنىڭدىن سەكسەن يىل ئىلگىرى يەتتە قارا دېۋە بېسىۋالغانىكەن. ئۈلار پۇتۇن شەھەر خەلقىنى قارا كىيىم كىيىشكە مەجبۇر قىلغان. ئۈلار كۈندۈزى ئۇخلاپ، كېچىسى ئوۋغا چىقىدۇ. تالا - تۈزدە ئۇچرىغانلىكى ئادەمنى تۇتۇپ يەيدۇ. پۇقرالار بۇ ياقتا تۇرسۇن، پادىشاھىمۇ قارا كىيىم كىيىپ ئوردىسىدىن چىقالماي ياتىدۇ، — دەپتۇ بوۋاي. بۇنى ئاڭلىغان قىلىچ ئۆمەرنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، دەرھال بېرىپ دېۋىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، خەلقنى ئازادلىققا چىقارماقچى بوپتۇ. بوۋاي يىگىتنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— سەن راستلا دېۋىنى ئۆلتۈرەلەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— چوقۇم ئۆلتۈرىمەن! — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر.

— ئۇنداق بولسا گېپىمنى ئاڭلا، — دەپتۇ بوۋاي، — مۇشۇ يول بىلەن مېڭىۋەرسەڭ، تۆت كۈچىنىڭ دوقمۇشىدا ئىككى قاناتلىق چوڭ بىر قارا دەرۋازا بار، دەرۋازىنىڭ ھەر بىر قانىتىنى ئۇچتىن ئالىتە دېۋە پۇتلىرى بىلەن تىرەپ تاقاپ ياتىدۇ. بۇلار كېچىكرەك دېۋىلەر. سەن بارغاندىن كېيىن، بىر قانىتى تاقاپ ياتقان دېۋىلەرنىڭ پۇتلىرىنى قىچقىلىساڭ، ئۈلار پۇتلىرىنى يىغىۋالىدۇ. دەرۋازىنى قىيا ئېچىپ كىرىپلا، دەرۋازىنى تاقاپ ياتقان ئالتە دېۋىنىڭ كاللىسىنى ئال. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئىككى قەۋەتلىك چوڭ بىر ئىمارەت بار، ئىككىنچى قەۋەتكە چىقساڭ، چوڭ سارايدا دېۋىلەرنىڭ باشلىقى بار. ئۇ ھەددىدىن زىيادە چوڭ. ئىلاج بار بىر قىلىچ چېپىپلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىدۇ. ناۋادا جېنى چىقماي قالسا، ئىككىنچى قېتىم قىلىچ ئۇرما. ئەگەر ئىككىنچى قېتىم قىلىچ ئۇرساڭ، دېۋىنىڭ بىر تامچە قېنىدىن مىڭ دېۋە پەيدا بولىدۇ - دە، ئۈلارغا تاقابىل تۇرالماي قالىسەن.

قىلىچ ئۆمەر بوۋاينىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە بىر دەمدىلا ئالتە دۇننىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، دېمىنى رۇسلىۋېلىپ بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە چىقىپ، چوڭ سارايىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرسە، پەرەز قىلغىنىدىنمۇ نەچچە ھەسسە چوڭ، كۆزلىرى جامدەك، بۇرۇن تۆشۈكلىرى موريدەك، بەتبەشىرە بىر دۇە ياتقۇدەك. ئۇ ئۇخلىمىغان بولۇپ، قىلىچ ئۆمەرنى كۆرۈپلا ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئالدىن تەييارلاپ قويغان قىرىق گەزلىك قىلىچنى دۇننىڭ بوينىغا كۈچ بىلەن ئۇرۇپتۇ. شۇنچىۋالا زور كۈچ بىلەن چېپىلغان قىلىچ ئۇنىڭ دولىسىدىن كېسىپ، كۆكرىكىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختاپ قاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر قىلىچىنى سۈغۇرۇۋېلىپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ماڭاي دەپ تۇرسا، دۇە:

— سەن بىر نامەرد ئىكەنسەن. يا مېنى چاپماي قويمىدىڭ، چاپقاندىن كېيىن مېنى چالا ئۆلۈك تاشلاپ قېچىپ كەتمەي، ئۆلتۈرۈۋېتىپ چىقىپ كەت، جېنىم بەك قىينىلىپ كەتتى، — دەپ يىغلاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر بۇ قارا دۇننىڭ نامەرد دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ ئۆزىنى باسالماي قىلىچىنى قىنىدىن چىقىرىپ بىر سىلكىپ قىرىق گەزگە ئۇزارتىپ، دۇننى چېپىش ئۈچۈن شۇنداق كۆتۈرۈشىگە، دۇە خۇشال بولقىدىن قاقاقلاپ كۈلۈپ تاشلاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر بۇ كۈلكىنى ئاڭلاپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قېلىپ، بوۋاينىڭ دېگەنلىرىنى ئېسىگە ئاپتۇ ـ دە، قىلىچىنى قىنىغا سېلىپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۇدۇل چىقىپ كېتىپتۇ. دۇە ئىگراپ يېتىپ قاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر دۇنلەرنىڭ ئوردىسىدىن چىقىپ بوۋاينىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. بوۋاي قىلىچ ئۆمەردىن:

— ئۆلتۈردۈڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. قىلىچ ئۆمەر:

— ھەئە، ئۆلتۈردۈم. ئەما، چوڭ دۇە ئېغىر زەخىم يېدى، ئەتىگىچە قانسىراپ ئۆلسە كېرەك، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوۋاي تاماق پىشۇرۇپ تۇرغانكەن، پىشۇرغان تاماقنى يىگىتلەرنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

— سىلەر تارتىنماي قورسىقىڭلارنى تويغۇزۇڭلار، مەن بېرىپ پادىشاھقا خەۋەر قىلاي، — دەپ ئۆيدىن چىقىپتۇ. بوۋاينىڭ يولى دۇنلەرنىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتمىدىكەن، شۇڭا ئۇ دۇنلەرنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى كۆرۈپتۇ ۋە خۇشاللىقىدىن پادىشاھقا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئوردىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئۆزى ئالدىغا كەتسە، پۇتى كەينىدە قاپتۇ. شۇنداق يۈگۈرۈپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەپتۇ، ئەما دەرۋازىنى مۇشتلاپ توۋلاپ زادى ئاچالماپتۇ. ئوردا ئىشىكىنى ساقلاۋاتقان نامى چىققان پالۋانلارمۇ دەرۋازىنى ئېچىشقا جۈرئەت قىلالماي، شوتا قويۇپ تامدىن مارىسا، بىر بوۋاي تۇرغۇدەك.

— نېمە گېپىڭ بار؟ — دەپ سوراپتۇ پالۋانلار. بوۋاي:

— دەرھال دەرۋازىنى ئېچىڭلار، پادىشاھقا دەيدىغان خۇش خەۋىرىم بار، — دەپتۇ. پالۋانلار دىر - دىر تىترىشىپ، دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىكىنى قىيا ئېچىپتۇ، بوۋاينى كىرگۈزۈپلا يەنە ئىتتىك تاقۋاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئوردىسى ئىككى قاتار ئون ئالتىدىن ئوتتۇز ئىككى تۇۋرۇكى بار زور سارايى ئەكەن. بوۋاينىڭ خۇشاللىقىدىن كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي ئۇدۇل بىرىنچى تۇۋرۇككە ئۇسۇپ ساپتۇ، ئۇنىڭدىن قاڭقىپ چىقىپ ئىككىنچى تۇۋرۇككە ئۇسۇپ ساپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغۇچە ئوتتۇز ئىككى تۇۋرۇكنىڭ ھەممىسى قىپقىزىل قان بولۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، قىپقىزىل قانغا بويىلىپ كەتكەن بىر مەخلۇق ئالدىدا تۇرغان، بۇنى كۆرۈپ پادىشاھنىڭ جېنى چىقىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ.

— نېمە... نېمە ئادەمسەن؟ نېمانچە قانغا بويىلىپ كەتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

بوۋاي ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ داڭدار پالۋانلاردىن ئىككىسىنى بوۋايغا قوشۇپ، ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. بۇ پالۋانلار قورقۇپ، بوۋاينىڭ دالدىسىدا مېڭىپ دۈشمەنلىرىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەپتۇ. بوۋاي ئۇلارنى قولىدىن تارتىپ دەرۋازىنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ، ئالتە دۈشمىنىڭ ئۆلۈكىنى كۆرسىتىپتۇ. پالۋانلار دۈشمەنلىرىنىڭ ئۆلۈكىنى كۆرگەندىن كېيىن يۈرىكىنى بىرئاز توختىتىپ، بوۋاينىڭ كەينىدىن بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە چىقىپتۇ. قارىسا، چوڭ دۈشمەن ئۆلمىگەن. چوڭ دۈشمەن ئۇلارنى كۆرۈپ: «بىر نامەرد مېنى يېرىم جان قىلىپ تاشلاپ كەتتى. جېنىم بەك قىينىلىپ كەتتى، قايسىڭلار مەرد بولساڭلار، يەنە قىلىچ سېلىپ جېنىمنى ئېلىپ بۇ زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرساڭلار، كۆزۈم ئوچۇق كەتمىسە» دەپ يېلىنىپ - يالۋۇرۇپتۇ. پالۋانلارنىڭ يۈرەكلىكرەكى قىلىچىنى قىنىدىن چىقىرىپ دۈشمەننى چاپماقچى بولغانىكەن، بوۋاي ئۇنى غەزەپ بىلەن شۇنداق ئىتتىرىپتۇكى، ئۇ پالۋان كەينىدىكى پالۋانغا سوقۇلۇپ، ئىككىسى بىرلىكتە ئىككىنچى قەۋەتتىن يەرگە دومىلاپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپلا، ئالدى - كەينىگە قارىماي ئۇدۇل ئوردىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئوردىنىڭ ئىشكى ئېچىلمىشى بىلەن تەڭ ئۇلارمۇ ئوردىنىڭ ئىچىگە ئۆزىنى ئېتىپتۇ ۋە تەڭلا تۇۋرۇككە ئۇسۇپ ساپتۇ، قاڭقىپ چىقىپ بىر - بىرىگە ئۇسۇپتۇ، يەنە قاڭقىپ تۇۋرۇككە، يەنە قاڭقىپ بىر - بىرى بىلەن ئۇسۇشۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغۇچە ھېلىقى بوۋايدىنمۇ بەتتەر قان بولۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۇلارنى كۆرۈپ قورقۇپ كېتىپ:

— نېمە گەپ؟ نېمە بولدۇڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ ئىككى پالۋان تەڭلا:

— بىزنىڭ نېمە بولغانلىقىمىزنى سورىمىسىلا، پادىشاھىئالەم، بوۋاينىڭ دېگىنى راست ئىكەن، دۈشمەن راست ئۆلۈپتۇ، — دېيىشىپ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. ئاڭغىچە بوۋايمۇ يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ بوۋايدىن بۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى يەنە بىر قېتىم ئاڭلاپتۇ ۋە خۇشاللىقىدىن بوۋاينى قۇچاقلاپ سۆيۈپتۇ. ئۇ جارچىلارغا پۈتۈن شەھەر خەلقىگە بۇ ۋەقەنى ئاڭلىتىشنى، ئوردىدىن تارتىپ بوۋاينىڭ ئۆيگىچە بولغان كوچىغا پايانداز سېلىشنى، شەھەر خەلقى كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ بۇ باتۇرلارنى كۈتۈۋېلىشنى ئەمر قىپتۇ. ئۆزىمۇ لەنتى قارا كىيىملەرنى سېلىپ تاشلاپ ئوت قويۇۋېتىپ، پادىشاھلىق تون ۋە تاجلىرىنى كىيىپتۇ، ۋەزىر - ئەمەلدارلىرىنى ئېلىپ بوۋاينى يول باشلىتىپ، بوۋاينىڭ ئۆيىگە بېرىپ باتۇرلار بىلەن كۆرۈشۈپتۇ ۋە ئۇلارنى ئوردىغا باشلاپ مېڭىپتۇ. شەھەر خەلقى بۇ يىگىتلەرنى تەبرىكلەپ زىم بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. پادىشاھ يىگىتلەرنى ئوردىغا باشلاپ كېلىپ زىياپەت بېرىپتۇ ھەمدە بۇ خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلىپ، شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. توي ئاياغلاشقاندىن كېيىن، پادىشاھ بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكا بىلەن چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ، قىلىچ ئۆمەرنى ئۆزىگە چىقىپ بىر - بىرىگە ئۇسۇپتۇ، يەنە قاڭقىپ تۇۋرۇككە، يەنە قاڭقىپ بىر - بىرى بىلەن ئۇسۇشۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغۇچە ھېلىقى بوۋايدىنمۇ بەتتەر قان بولۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۇلارنى كۆرۈپ قورقۇپ كېتىپ:

— نېمە گەپ؟ نېمە بولدۇڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ ئىككى پالۋان تەڭلا:

— بىزنىڭ نېمە بولغانلىقىمىزنى سورىمىسىلا، پادىشاھىئالەم، بوۋاينىڭ دېگىنى راست ئىكەن، دۈشمەن راست ئۆلۈپتۇ، — دېيىشىپ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. ئاڭغىچە بوۋايمۇ يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ بوۋايدىن بۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى يەنە بىر قېتىم ئاڭلاپتۇ ۋە خۇشاللىقىدىن بوۋاينى قۇچاقلاپ سۆيۈپتۇ. ئۇ جارچىلارغا پۈتۈن شەھەر خەلقىگە بۇ ۋەقەنى ئاڭلىتىشنى، ئوردىدىن تارتىپ بوۋاينىڭ ئۆيگىچە بولغان كوچىغا پايانداز سېلىشنى، شەھەر خەلقى كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ بۇ باتۇرلارنى كۈتۈۋېلىشنى ئەمر قىپتۇ. ئۆزىمۇ لەنتى قارا كىيىملەرنى سېلىپ تاشلاپ ئوت قويۇۋېتىپ، پادىشاھلىق تون ۋە تاجلىرىنى كىيىپتۇ، ۋەزىر - ئەمەلدارلىرىنى ئېلىپ بوۋاينى يول باشلىتىپ، بوۋاينىڭ ئۆيىگە بېرىپ باتۇرلار بىلەن كۆرۈشۈپتۇ ۋە ئۇلارنى ئوردىغا باشلاپ مېڭىپتۇ. شەھەر خەلقى بۇ يىگىتلەرنى تەبرىكلەپ زىم بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. پادىشاھ يىگىتلەرنى ئوردىغا باشلاپ كېلىپ زىياپەت بېرىپتۇ ھەمدە بۇ خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلىپ، شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. توي ئاياغلاشقاندىن كېيىن، پادىشاھ بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكا بىلەن چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ، قىلىچ ئۆمەرنى ئۆزىگە چىقىرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئورنىغا پادىشاھ بولۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر پادىشاھتىن:

— سىلەرنىڭ بۇ شەھەرده چاپانىنى ياقىسىدىن كىيەمدۇ ياكى ئېتىكىدىنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەلۋەتتە ياقىسىدىن كىيىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادىشاھ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر، — نۆۋەت ئوتتۇرانچى ئاكامنىڭ، ئوتتۇرانچى ئاكام سەلمىگە كۈيئوغۇل بولسۇن.

پادىشاھمۇ رازى بولۇپ، يەنە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي بېرىپ، قىزىنى قىلىچ ئۆمەرنىڭ ئاكا-

سىغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. قىرىق بىرنى چى كۈنى ئاكىسى قىلىچ ئۆمەرنى ئۆيىگە چاقىرىپتۇ ۋە ئوبدان مېھمان قىپتۇ. شېرىن سۆھبەت قىلىشىپ ئولتۇرۇپ شۇپتۇ، چوڭ ئاكىسىنى ئەسلىشىپتۇ. كەچ بولغاندا ، قىلىچ ئۆمەر:

— ئاكا، مېنىڭ مەقسىتىم تېخى ئەمەلگە ئاشمىدى، مەن بۇ مەقسىتىمگە يېتىش ئۈچۈن سەپىرىمنى يەنە داۋاملاشتۇرۇشۇم كېرەك، شۇڭلاشقا مەن سىز بىلەن خوشلىشىپ ئەتە سەپەرگە چىقماقچى، — دەپ مۇددىئاسىنى بايان قىپتۇ. ئاكىسىمۇ ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرماي رازى بوپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئاكىسىغا بىر قاچا سۇت ئەكەلدۈرۈپ تورۇسقا ئېسىپتۇ ۋە چوڭ ئاكىسىغا تاپىلىغاندەك تاپىلاپ، خوشلىشىپ قايتىپ چىقىپتۇ.

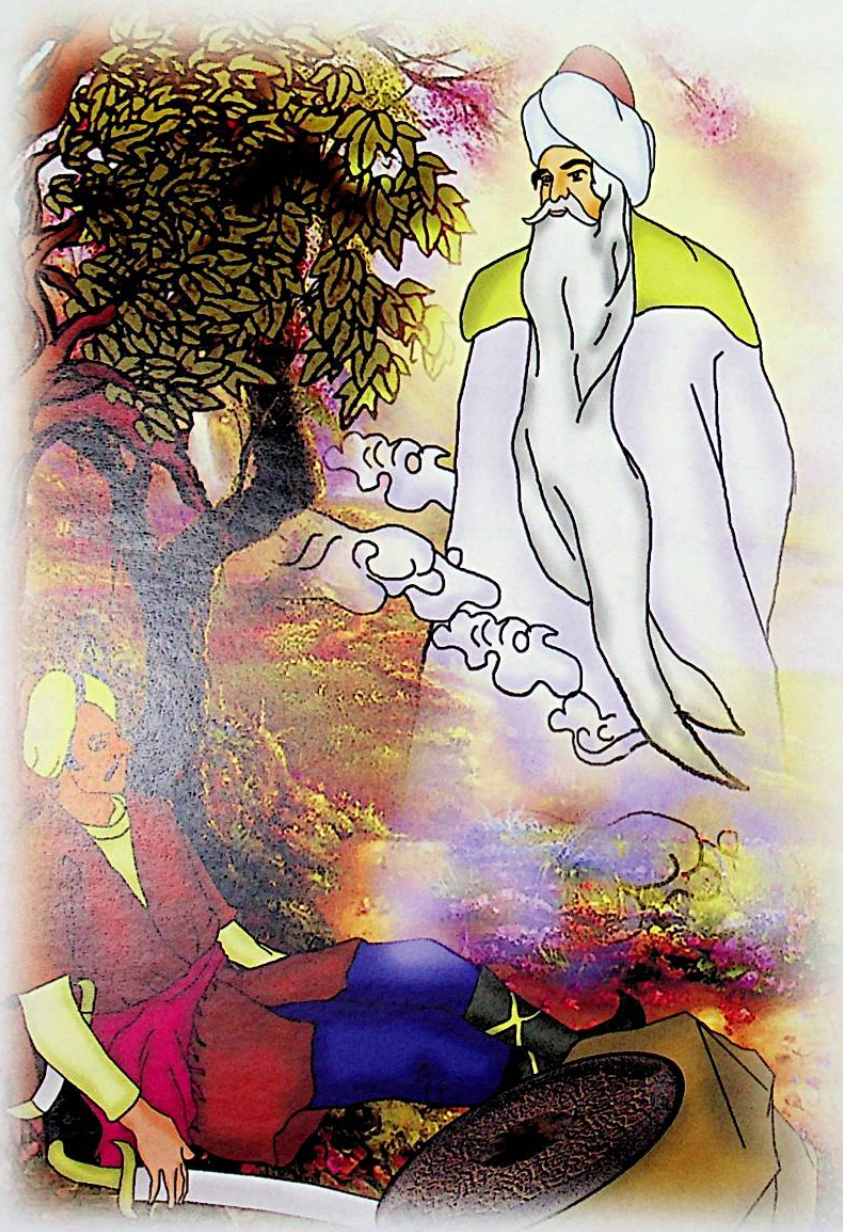
ئەتىسى ئۆزى يالغۇز خۇرجۇن - قاچىلىرىنى ئاتقا ئارتىپ، ئۇزاتقىلى چىققان پادىشاھ، ئاكىسى ۋە پۇتۇن شەھەر خەلقى بىلەن خوشلىشىپ كۈنچىقىشقا قاراپ راۋان بوپتۇ، بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپلا، بۇرۇن بېسىپ ئۆتكەن چۆللەردىنمۇ چوڭ چۆللۈككە كىرىپ كېتىپتۇ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئېتى ئۆلۈپتۇ، يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يەيدىغىنى، ئىچىدىغىنى تۈگەپتۇ، ھالسىزلىنىپ تىرىشىپ - تىرمىشىپ يول يۈرۈپتۇ، بىر تاغنىڭ باغرىغا كەلگەندە ماغدۇرىدىن كېتىپ يىقىلىپ يېتىپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئاپئاق ساقال بوۋاي پەيدا بولۇپ: «ھەي بالام، نەدىن كەلدىڭ؟» دەپ سوراپتۇ. قىلىچ ئۆمەر بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى ھېكايە قىلىپ بېرىپتۇ. بوۋاي قىلىچ ئۆمەرنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ:

— بۇ ئىقلىمدا ئۈچ ئاپەت بار ئىدى، سەن ئىككىسىنى يوقىتىپسەن. يەنە سەپىرىڭنى داۋاملاشتۇرساڭ ئۈچىنچى مۇشكۈلگە يولۇقىسەن. بۇ ئۈچىنچى مۇشكۈل سېنىڭ مەشۇقۇڭ گۈلشەندۇر. ئۇ بۇ ئۆڭچۈرىگە كېلىپ قالغان پۇتۇن ئادەمزاتنى قىرىپ يوقىتىپ، جەسەتلەرنى ئىتقا توغراپ بېرىدۇ. ئۇنىڭغا ئۆيلىنىشنى نىيەت قىلغان نۇرغۇنلىغان شاھزادە، پالۋانلار ئۇنىڭ قىلىچى ئاستىدا ئۆلۈپ، ئىتقا يەم بولغان. ئۇ ئۆزى يالغۇز بولسىمۇ، لەكىن - لەكىن لەشكەر ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلىگەن ئەمەس. سەن گەرچە ئەجدىھا ۋە دىۋىلەرنى يەڭگەن بولساڭمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا تەڭ كېلەرمەسسەنمىكىن، — دەپتۇ. قىلىچ ئۆمەر:

— ھىجران ئازابىنى جىق تارتتىم، شۇنچە ئۇزۇن يولنى بېسىپ، دوزاخنىڭ ئازابىنى تارتىپ مۇشۇ يەرگە كەپتىمەن، يا جانانغا يېتەي، يا جاندىن كېچەي، مەشۇقۇمنىڭ قولىدا جان بەرسەم بۇ دۇنيادىن

ئارمانسىز كېتىمەن، — دەپتۇ. بوۋاي:

— خەير، بوپتۇ. ئۇنداق بولسا، مۇشۇ كۆرۈنگەن تاغنىڭ كۈنگەي تەرىپىگە ئۆتسەڭ، بىر تۈلكە ئۇچرايدۇ، سەن تۈلكىگە: «مۇشكۈلۈمنى ئاسان قىل» دېسەڭ، تۈلكە ماقۇل كۆرۈپ شۇ ئورۇندا ئولتۇرۇپ تۇرۇشۇڭنى بۇيرۇيدۇ، ئۆزى يەرنى كولاپ كىرىپ كېتىدۇ. تۈلكە يەرنى كولاپ سەن ئۇچۇن يول ئېچىپ، بۇ يولنى مەلىكىنىڭ ئات ئوقۇرىنىڭ تۈۋىگە ئاپىرىپ قويۇپ يېنىپ چىقىدۇ. سەن تۈلكە كولىغان يەر ئاستى يولىنىڭ ئاخىرىغچە بېرىپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقىڭ بىلەن يەر ئۈستى تەرەپنى ئىتتىرسەڭ، بىر تۆشۈك ئېچىلىدۇ. مەلىكىنىڭ ئېتى ئون كۈنلۈك يىراقلىقتىكى ئادەم ھىدىنى سېزەلەيدۇ، بىر سائەتتە قىرىق كېچە - كۈندۈزلۈك يول باسالايدۇ. سەن قولۇڭنى شۇنداق چىقارساڭ، سېنىڭ ھىدىڭنى پۇرىغان ئات قاتتىق كىشنەيدۇ. ئاتنىڭ كىشنىگىنىنى ئاڭلىغان مەلىكە ساۋۈتلىرىنى كىيىپ، قىلىچ - نەيزىلىرىنى ئېلىپ، ئاتنى ئېگەرلەپ، چۆل - جەزىرىنى ئايلىنىپ كېلىپ، ئاتنى تىللاپ ئۆيگە كىرىپ كېتىدۇ. بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن يەنە قولۇڭنى ئازراقلا چىقارساڭ، ئات يەنە كىشنەيدۇ. مەلىكە يەنە ئالدىنقى قېتىمقىدەك قۇرۇق ئايلىنىپ كېلىپ قاتتىق خاپا بولۇپ، ئاتنى: «ئالجىغان قىرچاڭغۇ، بۇدا يەنە كىشنەيدىغان بولساڭ ھەرگىز چىقمايمەن» دەپ تىللاپ - قارغاپ كىرىپ كېتىدۇ. ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن سەن ئۇ يەردىن بۆسۈپ چىقىسەن، ئاندىن مانا بۇ ئادەمنىڭ قۇلاقلىرىنى ئاتقا تاشلاپ بېرىسەن، ئات بۇ قۇلاقلارنى يەپ جىم تۇرىدۇ. سەن يۇگۇرۇپ مەلىكە ياتقان ئۆيگە بېسىپ كىرىسەن. مەلىكە ئۇ چاغدا ئاچچىقىدا قولىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ ياتقان بولىدۇ. سەن كىرگەن پېتىڭ ئۇنىڭ قورسىقىغا مىنىۋالىسەن - دە، ئىككى قولىنى ئىككى قولۇڭدا ئىككى ياققا بار كۈچۈڭ بىلەن كېرىپ تۇرۇۋالسەن. ئۇ قولىنى يىغىشقا چىق كۈچەپ باقىدۇ. ئەگەر ئۇ قولىنى يىغالماسا، تۈگەشكىنىڭ شۇ. ئۇ قولىنى يىغالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتسە، ساڭا تەسلىم بولىدۇ، مۇرادىڭغا يېتىسەن. خەير، سەپىرىڭ ئوڭۇشلۇق بولسۇن، ئامىن، — دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. قىلىچ ئۆمەر چۆچۈپ ئويغانسا، ئىنس - جىن يوق، يېنىدا بىر دۆۋە ئادەم قۇلىقى تۇرغۇدەك. ئۇ قۇلاقلارنى ئېتىكىگە ئېلىپ، كۆرۈنگەن تاغنىڭ كۈنگەي تەرىپىگە قاراپ مېڭىپتۇ. راست دېگەندەك، ئۇنىڭغا قاراپ زوڭزىيىپ ئولتۇرغان بىر تۈلكىنى كۆرۈپتۇ. قىلىچ ئۆمەر چۆشىدە كۆرگەن بوۋاينىڭ گەپلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ: «مۇشكۈلۈمنى ئاسان قىلساڭ» دەپ تۈلكىگە مۇراجىئەت قىپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى بوۋاي دېگەندەك بوپتۇ. بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن تۇلكە كا-
ماردىن ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ چىقىپ، كامارنى كۆرسىتىپ قويۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. قىلىچ ئۆمەر
كامارغا كىرىپ ئۆمىلەپتۇ، ئۆمىلەپتۇ، قانچىلىك ۋاقىت ئۆمىلىگەنلىكىنى بىلمەپتۇ. ئاخىر كامارنىڭ
تۈۋىگە يېتىپ بېرىپ بوۋاينىڭ دېگەنلىرىنى بىر - بىرلەپ قىپتۇ. ئىككىنچى قېتىم مەلىكە ئايلىنىپ
كېلىپ ئېتىنى تىللاپ - قارغاپ يېنىپ كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، بوۋاينىڭ دېگىنىدەك كامارنى ئۈ-
سۈپ چىقىپ، ئات كىشنەپ بولغۇچە قۇلاقلارنى ئاتقا تاشلاپ بېرىپ، مەلىكىنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ. قارا-
سا، مەلىكە ياتقۇدەك. قىلىچ ئۆمەر يۇگۇرۈپ بېرىپ، مەلىكە ئۆزىنى ئوڭلاپ بولغۇچە ئۇنىڭ قورسىقىغا
مىنۋېلىپ، قولىنى كېرىپ بېسىپ تۇرۇۋاپتۇ. مەلىكىمۇ بوش كەلمەپتۇ، قولىنى يىغىشقا بەكمۇ كۈ-
چەپتۇ. قىلىچ ئۆمەرنىڭ بىلەكلىرى سىرقىراپ كېتىپتۇ، مەلىكىمۇ بەك كۈچىگەنلىكتىن چىرايلىرى
ئاناردەك قىزىرىپ، تەرلەپ كېتىپتۇ. ھەر ئىككىسى بوش كەلمەپتۇ. بىر كېچە - كۈندۈز ئېلىشقاندىن
كېيىن، مەلىكە:

— مەن بولالمىدىم، مەن ساڭا ئەل بولدۇم، — دەپ، قىلىچ ئۆمەرنى مەيدىسىگە تېڭىپتۇ، — سەن
مېنىڭ ئاشقىم، مەن سېنىڭ مەشۇقۇڭمەن. سېنى سېغىنىپ ھىجران ئازابىنى تارتىپ، كۈنلىرىم تۈن-
گە، تۈنلىرىم كۈنگە تەستە ئۇلىشىپ، يولۇڭغا بەكمۇ ئىنتىزار بولۇپ يۈرگەنىدىم، خويمۇ ئوبدان يېتىپ
كەلدىڭ. سەن ئىشكىتىن كىرگەن چاغدىلا تونۇغانىدىم. مەن ئۆزۈمنى سېنىڭ باغرىڭغا ئاتاي دەپ تۇر-
سام، سەن مەن بىلەن كۈچ سىنىشىپ قالدىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېنىڭ نامىم ساڭا ئۇن - تىنسىز ئەل
بولۇشقا يول قويماي، سەن بىلەن ئېلىشىپ قالدىم. ئەمدى مەن مەغلۇ سېنىڭكى. كۈچ سىناشقانلىقىمنى
ئەپۇ قىلغىن. بىز ئايىنى گۈۋاھ قىلىپ نىكاھلىشايلى. مەن ئەرگە تەگكەندىن كېيىن ئادەتتىكى ئايالغا

ئايلىنىمەن، كۇچۇمۇ تۇگەيدۇ. مەن ئەنە شۇنداق سېھىرلەنگەن. سەن مېنىڭ ئېرىم، مەن سېنىڭ ۋاپادار خوتۇنۇڭمەن، ــ دەپتۇ.

ئۇلارنىڭ شېرىن، لەززەتلىك كۈنلىرى باشلىنىپتۇ، بىر - بىرىگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپتۇ، بىر - بىرىگە قاراپ تويۇشماپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەلىكە تۇرغان قەلئەنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى بىر شەھەردىن ئاڭلايلى:

ئۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىمۇ مەلىكە گۈلشەنگە ئاشىق ئىكەن. بىرقانچە قېتىم ئەلچى ئەۋەتىپ ئەلچىلىرىدىن ئايرىلىپ، لەشكەر تارتىپ بېرىپ لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىپ، ئۆزى ئاران قېچىپ قۇتۇلۇپ، مەلىكىنىڭ ۋىسالىغا يېتەلمەي ياكى ئۇنىڭدىن ئۈمىدىنى ئۈزەلمەي يۈرەكلىرى زەردەب بولۇپ، كۆك يەرگە مەيدىسىنى يېقىپ ياتقانىكەن. كۈنىپېتىش تەرەپتىن كەلگەن بىر يىگىتنىڭ مەلىكىنى نىكاھىغا ئالغانلىقىنى ئاڭلىغان بۇ پادىشاھ ئورنىدىن چاچراپ قوپۇپ: «كىمدەكىم ماڭا مەلىكە گۈلشەننى ئەكېلىپ بەرسە، بېشىدىن - ئايىغىچە ئالتۇن - كۈمۈش بىلەن قاپلايمەن» دەپ، جارچىسىنى شەھەرگە چىقىرىپ-تۇ. جارچىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان شۇ شەھەردىكى بىلى مۈكچەيگەن، ئاغزى ئۈمچەيگەن، ئوغرى مۈشۈكىنىڭ كۆزىدەك كۆزى بار، تەلەتىدىن قۇۋلۇق - شۇملۇق چىقىپ تۇرىدىغان، ئىلمەك بۇرۇن بىر مومايي پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ كەپتۇ ۋە پادىشاھقا:

ــ ۋەدە قىلغان ئالتۇن - كۈمۈشلىرىڭنىڭ يېرىمىنى ھازىر بەر، قالغان يېرىمىنى مەلىكىنى تاپ-شۇرۇۋالغاندىن كېيىن بېرىسەن، ــ دەپتۇ. خۇشال بولۇپ كەتكەن پادىشاھ بىر تاغار ئالتۇن - كۈمۈش، ئونچە - مەرۋايىت، قىممەت باھالىق جاۋاھىر تاشلارنى مومايىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ بېرىشكە ئەمر قىپتۇ. ئۇ مومايدىن مەلىكىنى قانداق ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. مومای:

ــ ئۇ تەرەپلەرنى سورىما. سەن ئالدى بىلەن ئادەملىرىڭگە ئېيىت، ئۇلار مېنىڭ پۇت - قوللىرىمنى باغلاپ، ئۇرۇپ بەدەنلىرىمنى كۆكەرتىۋەتسۇن. ئاندىن كېيىن يۇگۇرۈك ئاتلىرىڭنىڭ بىرىگە بىر نۆكىرىڭنى مىندۇر، ئۇ مېنى ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ مەلىكىنىڭ يولىغا تاشلاپ قايتىپ كەلسۇن، قالغىنىنى ئۆزۈم بىر ئىش قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ شۇ كۈنىلا مومايىنىڭ دېگىنىنى قىلىپ، مومايىنى مەلىكىنىڭ يولىغا تاشلىتىپ كەپتۇ. قىلىچ ئۆممەر بىلەن مەلىكە ئىككىسى شېرىن پاراڭ بىلەن ئولتۇرسا، ئات قاتتىق كىشنەپتۇ. قىلىچ ئۆممەر ئاتقا مىنىپ چىقىپ، يول ئۈستىدە قول - ئاياغلىرى باغلانغان، يۈز - كۆزى يارىلانغان مومايىنى كۆرۈپتۇ. قىلىچ ئۆممەر ئاتتىن چۈشۈپ، مومايىنىڭ قول - ئاياغلىرىنى يېشىپ ھال - ئەھۋال سوراپتۇ. مومای بىر ھازاغىچە يىغلاپ، قىلىچ ئۆممەرگە:

ــ مېنىڭ ناھايىتىمۇ چىرايلىق بىر قىزىم بار ئىدى، قىزىمنى سۇغا چىقارتسام پادىشاھنىڭ شەكاردىن يېنىشىغا توغرا كېلىپ قېلىپ، پادىشاھ بىلەن يۈزلىشىپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ كۆزى قىزىمغا چۈشكەندىن كېيىن، قىزىمنى ئۆزىگە خوتۇنلۇققا دەپ ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. قىزىمنىڭ يىگىتى بار ئىدى، كېچىكىدىن بىللە ئويناپ، بىللە چوڭ بولغانىدى. قىزىممۇ ئۇنىمىدى، مەنمۇ ئويلاپ باقسام، قىزىم ئۇردىغا كەتسە مەڭگۈ كۆرەلمەيدىكەنمەن. مېنىڭ قىزىمدىن باشقا قارايدىغان ئادىمىم يوق. شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ رازى بولماي ئەلچىلەرگە بىرمۇنچە يالۇرۇپ، پادىشاھنىڭ ئىنساپىغا دۇئا قىلىپ يولغا سالدىم. ئەلچىلەر بۇ گەپنى پادىشاھقا دەپ بارغانىكەن، پادىشاھنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ: «قىزىنى ياخشىلىقچە بەرسە بەرسۇن، بەرمىسە، ئۇ قېرىنىڭ پۇت - قولىنى باغلاپ مەلىكە گۈلشەننىڭ يولىغا تاشلاپ كېلىڭلار، مە-

لىكە ئۇ قېرىنىڭ جەستىنى ئىتقا تاشلاپ بەرسۇن، قىزىنى ئاتىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىڭلار» دەپ بۇيۇرۇپتۇ. پادىشاھنىڭ جاللاتلىرى بۇ ئىشنى بىردەمدىلا ئەملگە ئاشۇردى. مېنىڭ بۇ يەردە توپىغا مىلىنىپ يېتىشىمنىڭ سەۋەبى شۇ. بىر يىگىت مەلىكە گۈلشەنگە ئۆيلىنىپتىمىش دېيىشۋاتاتتى، سەن شۇ يەرگىتمۇ، ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. قىلىچ ئۆمەر:

— ھەئە، شۇ يىگىت مەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مومای:

— نى - نى يىگىت - پالۋانلار، پادىشاھ - شاھزادىلەر ئالالمىغان مەلىكىنى سەن ئاپسەن، تەلەيلىك يىگىت ئىكەنسەن، مۇبارەك بولسۇن. ئاتا - ئاناڭ بارمۇ؟ ئۇلار نەدە؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇ سوئال ۋە ئالدىدا تۇرغان بۇ مومای قىلىچ ئۆمەرنىڭ يىراقتا قالغان ئانىسىنى ئەسلىتىپتۇ، قىلىچ ئۆمەر چوڭقۇر خىيالغا چۆمۈپتۇ. مومای:

— ئويلىنىپ قالدىڭغۇ، بالام؟ مېنىڭ قىزىمنى بۇلاپ كەتكەن پادىشاھمۇ مەلىكىنى قولغا چۈشۈرۇش ئۈچۈن كۆپ ئۇرۇنغان، ئەمدى تاۋۇزى قولتۇقىدىن چۈشۈپتۇ. مەلىكە ساڭا ئوخشاش باتۇر يىگىتلەرگە مەنسۇپ، بالام. مېنىڭ باردىغان يېرىم يوق. سىلەر ياش ئەر - خوتۇنلار بىر - بىرىڭلاردىن ئايرىلالمايسىلەر. سەن ئەر كىشى، باتۇر يىگىتسەن، سەن ھەمىشە ئۆيدە ئولتۇرىدىغان زېرىكسەن. مەلىكىنى تاشلاپ چىقىپ كەتسەڭ، بۇ يەردە ئۇنىڭ سەندىن باشقا ھېچنېمىسى يوق، ئۇ زېرىكىدۇ. مېنى ئالغاچ كەتسەڭ، قىزىمنى كۆرگەن كۆزۈمدە مەلىكىنى كۆرسەم. سەن سىرتقا چىقساڭ، مەن خوتۇنۇڭغا ھەمراھ بولۇپ، ئىككىڭلارنىڭ خىزمىتىنى قىلسام، — دەپ يېلىنىپتۇ ۋە زار - زار يىغلاپتۇ. قىلىچ ئۆمەرنىڭ مويغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇنىڭ گەپلىرىدىن تەسىرلىنىپ، ئېتىغا مىنگەشتۇرۇپ قەلئەگە ئېلىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن مەلىكىنىڭ تېنى غۇژۇدە بوپتۇ، ئەمما چاندۇرماپتۇ. مومای سالاملىشىپ بولۇپلا چېلەك، سۇيۇرۇنى كۆتۈرۈپ ھويلىنى تازىلىغلى چىقىپتۇ. مومای چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەلىكە قىلىچ ئۆمەرگە:

— بۇ مومانىنى بىكار ئېلىپ كەپسىز، چىرايىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇرىدۇ. تاينىلىق مېنى ئالمەن دەپ يۈرگەن پادىشاھ ئەۋەتكەن غالچىمىكىن دەيمەن، — دەپ گۇمانىنى سۆزلەپتۇ.

— بۇ مومانىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلەتتى. ياخشى بولسا ئېشىنى يەيدۇ، يامان بولسا بېشىنى! — دەپتۇ قىلىچ ئۆمەر.

مومای كەلگەندىن كېيىن ناھايىتى تىرىشىپ ئىشلەپتۇ، ئۆي ئىچى، ھويلا - ئارامىلارنى تازىلاپ، سۇ چېچىپ، ئۆينى ئالاھىدە ياساپ، ھەممە يەرنى پاكىز قىلىۋېتىپتۇ، مەلىكىنىڭ بەدەنلىرىنى يۇيۇپ، چاچلىرىنى تاراپ، بېشىنى بېقىپ، ئېتىپ، شېرىن سۆزلەپ يۈرۈپ ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىۋاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر بۇرۇن ئوۋغا چىقاي دېسە مەلىكە ئۇنىمايدىكەن، مومای كەلگەندىن كېيىن: «بارسىڭىز بېرىڭ» دەيدىغان بوپتۇ. مومای بىكار قالغان ۋاقىتلىرىدا تۇرلۇك چۆچەكلەرنى سۆزلەپ مەلىكىنى كۈلدۈرۈپ، كۈننىڭ قانداق كەچ بولغانلىقىنى سەزدۈرمەپتۇ. مومای كۈندۈزى ئىشلىسە، كېچىسى قىلىچ ئۆمەر بىلەن مەلىكە ياتىدىغان ئۆيدىكى كارىۋاتنىڭ تېگىگىچە لەخمە كولاپتۇ. لەخمە پۈتۈپ تام تۇۋىدىكى كىچىككىنە تۆشۈك ئېچىلىپ بولغاندا، كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپتۇ. شۇ كۈنلەردە قىلىچ ئۆمەر ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. مومای ئۆي ئىچى ۋە ھويلا - ئارامنى تازىلاپ بولۇپ:

— قىزىم، ماۋۇ ئاپتاپقا كەل، بېشىڭنى بېقىپ قويای، — دەپتۇ. مەلىكىمۇ ئۆز ئانىسىدەك ئۆگىنىپ قالغان بۇ مومانىڭ قۇچقىغا بېشىنى قويۇپ يېتىپتۇ. مومای مەلىكىنىڭ بېشىنى باققاچ، ئۇياقتىن گەپ قىلىۋېتىپ:

— قىزىم، ئېرىڭ سېنى ياخشى كۆرەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياخشى كۆرىدۇ، مېنى ئۆزىنىڭ جېنىدىنمۇ بەك ياخشى كۆرىدۇ. ياخشى كۆرمىسە، يالغۇز ئانىسىنى تاشلاپ، شۇنچە جاپالىق يولنى بېسىپ مېنىڭ يېنىمغا كېلەمدۇ؟ — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەلىكە.

— ئادەتتە بۇنداق باتۇرنىڭ جېنى ئۆزىنىڭ تېنىدە بولمايدۇ. ئېرىڭنىڭ جېنى نەدىكەن، بىلەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ موماي.

— بىلمەيمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەلىكە.

— ئەگەر ئۇ هازىرغىچە جېنىنىڭ نەدىلىكىنى ساڭا دەپ بەرمىگەن بولسا، — دەپتۇ موماي، — ئۇ چوقۇم سېنى ياخشى كۆرمەيدىكەن، ساڭا ئىشەنمەيدىكەن. ئەگەر سېنى ياخشى كۆرگەن بولسا، ساڭا ئىشەنگەن بولسا، جېنىنىڭ نەدىلىكىنى دەپ بەرگەن بولاتتى.

مەلىكە بۇ كۈننى چۈن يەۋالغاندەك بىئارام بولۇپ، ناهايىتى تەستە ئۆتكۈزۈپتۇ. كەچقۇرۇن قىلىچ ئۆمەر ئۇۋدىن يېنىپ كېلىپ، ئۇۋلاپ كەلگەن كېيىكنى سويۇپ، گۆش قىلىپ مومايغا تاشلاپ بېرىپتۇ هەمدە ئوبدان پىشۇرۇپ قويۇشنى تاپىلاپ ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۆيگە كىرسە مەلىكە خامۇش ئولتۇرغۇدەك، هاردۇقمۇ سوربماپتۇ. قىلىچ ئۆمەر، مەن يوق زېرىكىپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ چاقچاق قىپتۇ، قىچقىلاپ بېقىپتۇ، ئەركىلىتىپتۇ، مەلىكە سۆز قىلماپتۇ. ئاخىر گەپ ـ سۆز قىلماي ئورۇنغا كىرىپ يېتىپتۇ. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مەلىكە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ:

— سىز زادى مېنى ياخشى كۆرەمسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. قىلىچ ئۆمەر خوتۇنىنىڭ بۇ سوئالىدىن هەيران قېلىپ:

— سەن هازىرغىچە مېنىڭ سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمغا ئىشەنمەمسەن؟ مەن سېنى ياخشى كۆرمىسەم، يۇرتۇمنى، مېهرىبان ئانامنى تاشلاپ، چۆل ـ باياۋانلارنى كېزىپ، مۇشۇ يەرگە كېلەرمىدىم؟ سېنى ياخشى كۆرمىسەم، سەن بىلەن ئەر ـ خوتۇن بولۇشقاندىن كېيىن، سېنى ئۆزى چوڭ بولغان يەردىن ئايرىلىپ كۆچلى يېرىم بولمىسۇن دەپ ئۆز يۇرتۇمغا ئېلىپ كەتمەي، مۇشۇنداق ئادەمسىز چۆل ـ باياۋاندا يۈرەرمىدىم؟ — دەپ سوئال بىلەن جاۋاب بېرىپتۇ.

— مېنى ياخشى كۆرسىڭىز، نېمىشقا جېنىڭىزنىڭ نېمىدە ئىكەنلىكىنى هازىرغىچە دەپ بەرمەي مەندىن يوشۇرىسىز؟ — دەپتۇ مەلىكە. قىلىچ ئۆمەر:

— سەن سورىما، مەن ئېيتمايمەن، — دې-

گەنىكەن، مەلىكە مىشىلداپ يىغلاپ، تەتۇر قاراپ يېتىۋاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر تەڭلىكتە قېلىپ، خوتۇنىنى ئۆزىگە قارىتىپ قۇچاقلاپ يېتىپ:

— ئىنىس - جىنغا تىنما، مېنىڭ جېنىم مۇشۇ يېنىمدىكى قىلىچىمدا، — دەپتۇ. بۇ گەپنى كا-رىۋاتنىڭ ئاستىدىكى لەخمىدە ياتقان ھېيلىگەر شۇم موماي ئاڭلىۋاپتۇ. ئۇلار قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەندە موماي ئاستا ئۆيگە كىرىپ، قىلىچ ئۆمەرنىڭ قىلىچىنى غىلىپىدىن سۇغۇرۇۋېلىپ، مەلىكىنىڭ ئېتىنى مىنىپ قېچىپ، قىلىچنى يىراقتىكى بىر دەريانا تاشلىۋېتىپتۇ. ئەتىگىنى مەلىكە ئويغانسا، قىلىچ ئۆمەر شۇك ياتقۇدەك. «تۇرۇڭ ئورنىڭىزدىن» دەپ تۇرتۇپ بېقىپتۇ، «ھېيلىگەرلىك قىلماڭ» دەپ قىچقىلاپ بېقىپتۇ. شۇ چاغدا كۆزى قىلىچى يوق قۇرۇق غىلاپقا چۈشۈپ، ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ - دە، يىغلاپ كېتىپتۇ.

ياۋۇز موماي قولىغا بىر ئارغامچىنى ئېلىپ «ھى... ھى...» دېگىنىچە ئۆيگە كىرىپ: «ئەمدى قولىغا چۈشتۇڭمۇ، مەلىكەم» دەپ مەلىكىنى باغلىماقچى بوپتۇ. مەلىكە قارشىلىق كۆرسىتىپتۇ. موماي چاققان-لىق قىلىپ مەلىكىنىڭ بوينىغا ئارغامچا بىلەن سىرتماق سېلىۋېلىپ، باغلاپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئۆڭتۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ تاشلاپتۇ ۋە مەلىكىنى قولىغا چۈشۈرۈشتىكى جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپ، پا-دىشاھتىن ۋەدە قىلغان ئالتۇن - كۈمۈشنىڭ قالغان قىسمىنى ئېلىپ ئۆيگە كېتىپتۇ. پادىشاھ مەل-كىنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا ھوشىدىن كېتىپتۇ، ھوشىغا كېلىپ مەلىكىگە ئۆزىگە خوتۇن بولۇش تەل-پىنى قويۇپتۇ. مەلىكە:

— ماقۇل، ئەمما مېنىڭ شەرتىم بار. بىرىنچى شەرتىم، مېنىڭ ئېتىمنى قويۇپ بېرىڭ، مەن تۇر-غان قەلئەنى ساقلىسۇن. ئىككىنچى شەرتىم، ئېرىم ئۆلدى، قىرىق كۈن ماتەم تۇتىمەن، ئۇنىڭدىن كې-يىن پۈتۈن شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە - كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ بېرىسىز. ئاندىن كېيىن نىكاھىڭىز-غا ئۆتىمەن. بۇ شەرتلىرىمگە كۆنمەي بىر كۈن بۇرۇن يېقىنلىشىمەن دەيدىكەنسىز، مېنىڭ ئۆلۈكۈمگە ئېرىشىسىز، — دەپتۇ. پادىشاھ نائىلاج بۇ شەرتلەرگە كۆنۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى قىلىچ ئۆمەرنىڭ ئاكىلىرىدىن ئاڭلايلى:

بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكا ۋەدە بويىچە ھەر كۈنى سەھەردە سۈتكە قاراپ تۇرۇشۇپتۇ. دەل ياۋۇز جادۇگەر موماي قىلىچ ئۆمەرنىڭ قىلىچىنى دەريانا تاشلىۋەتكەن كۈنى ئەتىگەندە سۈتكە قاراشسا، سۈت قىپقىزىل قان رەڭگىگە ئۆزگەرگەن. چوڭ ئاكىسى دەرھال قىرىق پالۋاننى، سەكسەن ئاتنى تاللاپتۇ، قىرىق ئاتقا قىرىق پالۋاننى بىردىن مىندۈرۈپتۇ، يەنە قىرىق ئاتقا ئوزۇق - تۈلۈك ۋە سۇ قاچىلانغان تۆگىلەرنى ئار-قىسىغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپ، ئوتتۇرانچى ئۇكىسى تۇرغان شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇكىسىمۇ ئاكىسىغا ئوخشاش تەييارلىق قىلىپ، ئاكىسىنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. بۇلار سەكسەن نەپەر پالۋاننى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. سەپەرنىڭ ئوتتۇز توققۇزىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە مەلىكە گۈلشەننىڭ قەلئەسىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە قەلئەگە كىرىپتۇ. قارىسا، ئۇكىسى ئۇخلاۋاتقاندەك ياتقۇدەك. چوڭ ئاكىسى يۈلتۇزلارغا قاراپ قىلىچ ئۆمەرنىڭ يۈلتۇزىنى ئىزدىسە، يۈلتۇزى ئاسماندا كۆرۈنمەپتۇ. نەگە ئېقىپ چۈشكەندۇ، دەپ، تاغ - داۋان، دەريا - كۆللەرگە قارىسا، بىر دەريانىڭ تېگىدە تۇرغۇدەك، يۈلتۇزنىڭ يە-نىدا ئۇكىسىنىڭ قىلىچى تۇرغۇدەك. ئۇلار دەرھال ئاتلىرىغا مىنمەكچى بولغانىكەن، مەلىكىنىڭ ئېتى بۇ ئىككى ئاكا - ئۇكىنى ئۆزلىرىنىڭ ئاتلىرىغا مىنگىلى قويماي، چاپانلىرىنىڭ پېشىدىن، يەڭلىرىنىڭ ئۇچىدىن چىشلەپ ئۆزىگە مىندۈرۈپ، ھېلىقى دەريانىڭ ياقىسىغا بىردەمدىلا ئېلىپ كەپتۇ. ئوتتۇرانچى

ئاكىسى دەرھال دەريانى باغلاپ، قىلىچنى ئېلىپ چىقىپ قەلئەگە قايتىپ كېلىپ، قىلىچنى غىلاپقا ساپتۇ. قىلىچ ئۆمەر قاتتىق بىر چۈشكۈرۈپ: «ئەجەب قاتتىق ھەم تاتلىق ئۇخلاپتىمەن، ھەي مەلىكە، قېنى سەن؟» دەپ توۋلاپ كۆزىنى ئاچسا، ئىككى ئاكىسى يېنىدا قاراپ تۇرغۇدەك. ئۇ ئاكىلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى چۈشىنىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئاكىلىرىغا: «دەرھال ئاتلىنايلى» دەپ سىرتقا چىقىشىغا، ئېتىمۇ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئېتىغا مىنىپ ئوقىتەك ئۇچۇپتۇ، ئىككى ئاكىسىمۇ سەكسەن پالۋاننى ئەگەشتۈرۈپ ئاتلىرىنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۇلار تويىنىڭ قىرىقىنچى كۈنى چۈش بىلەن پادىشاھنىڭ قەلئەسىگە بوراندەك بۆسۈپ كىرىپتۇ. پادىشاھ لەشكەرلىرىنىڭ قارشىلىق كۆرسەتكەنلىرىنى چېپىپ تاشلاپ، پادىشاھنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ، ئوردا سارىيىنىڭ تۆرىسىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. ئۇلار مەلىكىنى تېپىپتۇ. ئەگەر بۇلار يېتىپ كەلمىگەن بولسا، ۋەدە بويىچە مەلىكە پادىشاھنىڭ خوتۇنى بولۇشقا توغرا كېلىدىكەن. مەلىكە، بۇگۈن ئۆلىدىغان بولدۇم، دەپ ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ بىر بولاق زەھەرنى تەييار قىلىپ قويغانىكەن. مەلىكە قىلىچ ئۆمەرنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ قۇچقىغا ئېتىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. سورىمايدىغان سىرنى سوراپ ئۆزىنىڭ جۇدالىقا ئۇچرىغانلىقىنى ئەسلەپ ئېرىدىن ئەپۇ سوراپتۇ. بۇلارنىڭ كۆڭلى ئىزغا چۈشكەندىن كېيىن جادۇگەر مومايىنى تېپىپ كەپتۇ. پادىشاھنى دارغا ئېسىپتۇ، جادۇگەر مومايىنى ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ ئاتنى چۆل ـ باياۋانغا قويۇۋېتىپتۇ. بۇ شەھەرنىڭ خەلقىمۇ بۇ زالىم پادىشاھنىڭ زۇلمىدىن ئاران تۇرغانىكەن، ئۇنىمىغانلىرى ئۇلارنى «پادىشاھ بولۇڭلار» دەپ تەلەپ قىپتۇ. قىلىچ ئۆمەر چوڭ ئاكىسىغا:

— سىز پادىشاھ بولۇڭ! — دەپ تەكلىپ قىپتۇ. چوڭ ئاكىسى:

— مەن ھازىر قېيناتام ئۆلۈپ كېتىپ ھېلىقى شەھەرگە پادىشاھ بولدۇم. بۇ شەھەرگە پادىشاھ بولالمايمەن، — دەپ ئۇنماپتۇ. ئوتتۇرانچى ئاكىسىمۇ بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىدىن ۋاز كېچىپ، چوڭ ئاكىسىغا ئوخشاش جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھلىقى قىلىچ ئۆمەرگە قاپتۇ. قىلىچ ئۆمەر ئاكىلىرىنىڭ شەرىپى، خەلقنىڭ زالىم پادىشاھتىن قۇتۇلغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ تويى ئۈچۈن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ. قىرىق بىرىنچى كۈنى قىلىچ ئۆمەر ئىككى ئاكىسىنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ، ئۆزى بۇ شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ قاپتۇ، ئەلنى ئادىل سوراپتۇ، ئەل پاراۋان، مەملىكەت قۇدرەتلىك بوپتۇ، ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە مەلىكە بىلەن خۇشال ـ خۇرام كۈن كەچۈرۈپتۇ.

مىڭگۈباتۇر

ئۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ مىرزان ئىسىملىك بىر دانىشمەن ئوغلى بار ئىكەن. ئوغۇل ئەمدىلا ئون ئۈچ ياشقا كىرگەندە پادىشاھنىڭ قىرىق كۈنلۈك شىكارغا چىقىدىغان ۋاقتى بولۇپ، نۆكەرلىرى بىلەن شىكارغا كېتىپتۇ. پادىشاھ شىكارغا كەتكەندىن كېيىن مىرزان ئاتىسىنىڭ پادىشاھلىق تونىنى كىيىپ، تونىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سالسا، قولىغا بىرنەرسە ئۇرۇنۇپتۇ. ئۇنى يانچۇقتىن ئېلىپ قارىسا، بىر ساھىبجامالنىڭ رەسىمى ئىكەن. ئۇ ئەقىل ـ ھوشىدىن كېتىپ، بىھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. بۇ ئەھۋالغا ئەقلى ھەيران بولغان مۇلازىملار ئۇ-نىڭ يۈزىگە سۇ چېچىپتۇ، مىرزان ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن:

— ئەي شاھزادە، نېمە بولدۇڭ؟ قانداق ئىنسانىدىن ساڭا ئازار يەتتى؟ ئېيتقىن! — دەپ سوراپتۇ، لېكىن بالىنىڭ سۆزلىگۈدەك مادارى قالمىغانىكەن. ئۇلار مىرزانىنى ئۆيگە ئەكىرىپ ھەر خىل دورا، شە-پالىق گۈل ـ گىياھلارنىڭ قىيامىلىرىنى ئىچكۈزۈپتۇ، ھەكىم ـ ئۆلىمالارنى چاقىرىپ كېلىپ كۆرسە-تىپتۇ. مىرزان مادارىغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن بولغان ئەھۋالنى زادىلا ئېيتقىلى ئۇنىماپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كېلىپ مىرزانىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تېپىپتۇ، شۇ ھامان ئوغلىنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئۇنىڭدىن:

— ھەي بالام، نېمە ئىش يۈز بەردى؟ ماڭا ئېيتقىن! — دەپ سوراپتۇ. مىرزان زۇۋانغا كېلىپ، ئاتىسىغا:

— ھەي ئاتا، بىرىنچىدىن، گۇناھىمدىن ئۆتسىڭىز، ئىككىنچىدىن، مېنىڭ مۇددىئايىمنى راۋا كۆرسىڭىز، ئېيتىمەن، — دەپتۇ.

— قانداق مۇددىئايىڭ بولسا ئېيتقىن، مەن راۋا كۆرىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ ئوغلىغا جاۋابەن.

— ئەي ئاتا، يانچۇقىڭىزدا بىر ساھىبجامالنىڭ رەسىمى بار ئىكەن، ئاشۇ ساھىبجامالنى ماڭا ئې-لىپ بەرسىڭىز، مېنىڭ مۇددىئايىم شۇ، — دەپتۇ مىرزان. پادىشاھ ئوغلىغا:

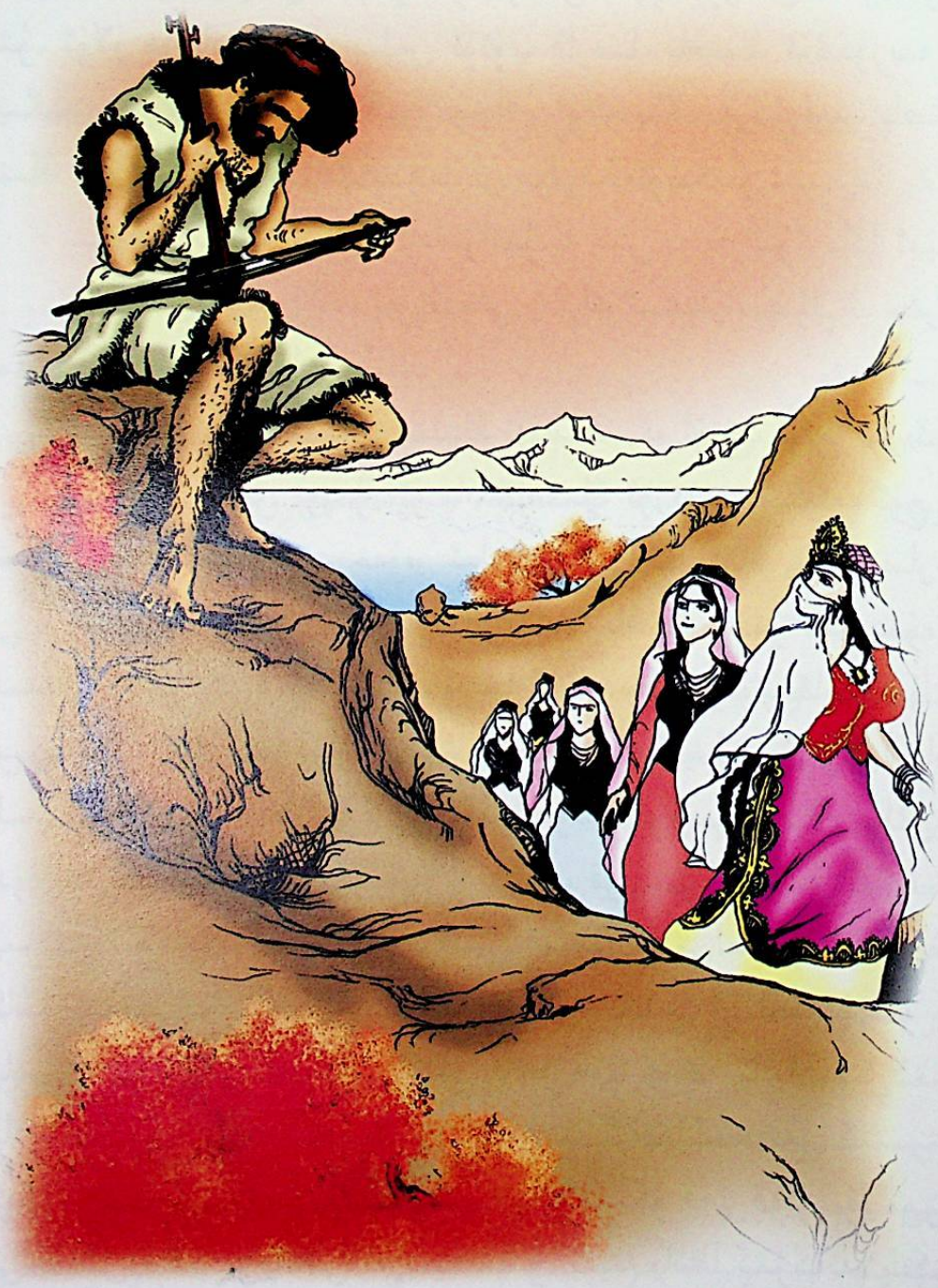
— ئەي بالام، بۇ گېپىڭنى بىر قىلدىڭ، ئىككىنچى قىلمىغىن، ئۇنىڭغا مەن ئامال قىلالمايمەن. ئۇ مېنىڭدەك قىرىق پادىشاھنىڭ ئۈستىدىكى شاھىنشاھنىڭ قىزى. ئەگەر سەن ئالىمەن دېسەڭ ھەم ئۇنى قولغا كەلتۈرەلمىسەڭ، قانچىلىك دۇنيا دەپنە كەتسۇن، مەن ھەممىنى تەييار قىلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ. ئاتىسىنىڭ گېپىدىن ئاچچىقى كەلگەن مىرزان:

— سىز ماڭا راست گەپنى قىلمىدىڭىز، — دەپتۇ ـ دە، ئوردىدىن چىققىنىچە چاپىنىنى ئۆشنە-سىگە ئېلىپ، دادىسىنى ۋە شەھرىنى تەرك ئېتىپ چۆل ـ جەزىرىلەرگە چىقىپ كېتىپتۇ. مىرزان شۇ

ماڭغىنىچە ئادەمسىز بىر چۆل - بايا‌ۋانغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ بۇ چۆلدە ئوقيا بىلەن جانۋارلاردىن جەرەن، كېيىك ئېتىپ يەپ، يەتتە يىل كۇن ئۆتكۇزۇپتۇ، يېشىمۇ يىگىرمىگە يېتىپتۇ، چاچلىرى ئۆسۇپ يەرگە سۆرىلىپتۇ. مىرزان ئادەمسىز چۆل - بايا‌ۋاندا ياشاپ زېرىكىپتۇ، ئىچى پۇشۇپتۇ، ئادەملەرنى سېغىنىپ-تۇ. ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۇن بىر غېجەك ياساپتۇ، ئىككى تال چېچىنى تار قىلىپ سېلىپ بىر چېلىپتىكەن، غېجەكنىڭ مۇڭلۇق ئا‌ۋازى چۆل - جەزىرىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپتۇ. مىرزان غېجەك چې-لىپ، سۇرەتتىكى ساھىبجامالنى ياد ئېتىپ، خىيالىغا كەلگەن تەرەپكە مېڭىپتۇ، ماڭا - ماڭا چۆلدىن قۇتۇلۇپتۇ. يەنە مېڭىپ بىر دەريا‌غا يولۇقۇپتۇ. دەريانى بويلاپ مېڭىۋېرىپتىكەن، دەريانىڭ ئۇ قېتىدىكى بىر شەھەرنى كۆرۈپتۇ، شەھەرگە يېتىپ كەلگۈچە كەچ بولۇپ قاپتۇ. ئۇ دەريانىڭ ياقىسىدىكى تاغ ئۆڭ-كۇرلىرىنىڭ بىرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ غېجەكنى چېلىپ تاڭنى ئۆتكۇزۇپتۇ. ئۇ شەھەر شاھى مۇستان دېگەن پادىشاھنىڭ شەھىرى بولۇپ، مىرزانىڭ ئاتىسىنىڭ يانچۇقىدىن چىققان رەسىم ئاشۇ شاھى مۇستان دېگەن پادىشاھنىڭ قىزى ھەبىگۈل تاجىنىڭ رەسمى ئىكەن. ھەبىگۈل تاجى شۇ كۇنى كېچە-زەكلىرى بىلەن يېرىم كېچىدە باغنى سەيلە قىلىپ يۇرۇپ، غېجەكنىڭ مۇڭلۇق ئا‌ۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. بۇ كىم چالغان غېجەكنىڭ ئا‌ۋازىدۇ؟ بىزنىڭ يۇرتىمىزدا بۇنداق مۇڭلۇق ساز چالمىغان سازەندە يوق ئىدىغۇ، دەپ، كېنىزەكلىرى بىلەن دەريا بويىغا بېرىپ سالغا چۇشۇپ، كېچىنىڭ كېيىنكى يېرىمىنى سالدا ئۇخلاپ ئۆتكۇزۇپتۇ. تاڭمۇ ئې-تىپتۇ. ئۇلار ئويغىنىپ غېجەك چې-لىنغان تەرەپكە قارىسا، بىر ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىدا بىر يىگىت چېچىنى خۇددى سەللىدەك ئورىۋېلىپ، غېجەكنى چې-لىپ بەخىرامان ئولتۇرغۇدەك. مەلىكە ھەبىگۈل تاجى غېجەك ئۇنىگە قىزى-قىپ، كېنىزەكلىرى بىلەن قىرغاقىقا چىقىپ ئۆڭكۇرگە يېقىنلاشىپتۇ. مىرزان مەلىكىنى كۆرۈپلا بىھوش بو-لۇپتۇ. مەلىكىنىڭ كېنىزەكلىرى ئۇ-نىڭغا سۇ چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپ-تۇ. يىگىت كۆزىنى ئېچىپ قاراپ، ھې-لىقى ئاتىسىنىڭ يانچۇقىدىن چىققان رەسىمدىكى ئاشۇ مەلىكە ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئۇ:

— مەن ئەمدى مۇراد - مەقسە-تىمگە يەتتىم، — دەپ ئورنىدىن تۇ-رۇپتۇ. مەلىكىمۇ جاۋابەن:

— مەنمۇ مەقسىتىمگە يەتتىم، شاھزادە، — دەپتۇ - دە، شاھزادىگە

ئەگگۇشتەر ئۇزۇكىنى بېرىپ قايتىپ كەتمەكچى بولۇپ، يەنە:
— مەن مۇشۇ يۇرتتا، كېنىزەكلىرىم ئارقىلىق سىزگە يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ئەۋەتىپ تۇرىمەن، — دەپتۇ - دە، مىرزان بىلەن خوشلىشىپ قايتىپتۇ. مىرزان ئاھ ئۇرۇپ ئۆكۈر ئاغزىدا قاپتۇ.
گەپنى ھەبىگۇل تاجىنىڭ ئاتىسىغا يۆتكەيلى:
ھەبىگۇل تاجىنىڭ ئاتىسىنىڭ قىرىق خوتۇنى بولسىمۇ، يەنە بىر خوتۇن ئېلىپ، خوتۇنىنى قىرىق بىرگە يەتكۈزمەكچى بوپتۇ، ئالدىغان قىزنىمۇ تېپىپتۇ، توي تەييارلىقىمۇ پۈتۈپتۇ، لېكىن تويىنى قىرىق كەنىكەن. پادىشاھ ھەر تەرەپكە چاپارمەن ماڭدۇرۇپمۇ، كۆڭلىگە ياققۇدەك بىر سازچى تاپالماپتۇ. ئەتە توي بولىدۇ دېگەن كۈنى سەھەردە راۋاققا چىقىپ تۆت ئەتراپقا قاراپتۇ، دەل شۇ ۋاقىتتا مىرزان چاچ تارلىق غىجىكىنى تەڭشەپ شۇنداق بىر چېلىپتىكەن، غىجەك ئۇنىنىڭ ساداسى جىلغا، ئورمانلىڭ ئىچىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋېتىپتۇ. غىجەكنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ، ئۇنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئوردىسىغا قايتىپ، نۆكەرلىرىگە:
— دەريانىڭ ئۇ قېتىمدا بىر سازچى بار ئىكەن، ئۇ ئادەمزاتمۇ يا جىن - پەرىمۇ بىلمىدىم، مېنىڭ يېنىمغا ئەكېلىڭلار، لېكىن قاچۇرۇپ قويماڭلار، قاچۇرۇپ قويساڭلار ھەممىڭلارنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن! — دەپ پەرمان قىپتۇ. ئۇ شۇنداق دەپ مىرزانىنى ئەكېلىش ئۈچۈن ئىككى نۆكەرنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار دەريادىن سال بىلەن ئۆتۈپ قارىسا، تاغنىڭ ئۆڭكۇرىدە چاچلىرى بېشىغا يۆگەكلىك ھالدا بىر يىگىت غىجەك چېلىپ ئولتۇرغۇدەك، ئۇلار يىگىتنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، پادىشاھ يىگىتنىڭ تەقى - تۇرقىغا قاراپ ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭدىن:
— ئەي يىگىت، سەن ئادەمزاتمۇ يا جىن - پەرىمۇ؟ ماڭا ئېيتقىن، — دەپتۇ.
— مەن ئادەمزات، يۇرتۇمنى تەرك ئېتىپ، چۆل - جەزىرە ۋە تاغلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرىمەن، — دەپتۇ مىرزان جاۋابەن.
— ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ تەۋەلىكىمگە ئۆتۈپ ئوردا سازەندىسى بولساڭ قانداق؟ — دەپتۇ پادىشاھ.
مىرزان ماقۇل بوپتۇ. ئۇ پادىشاھنىڭ ئوردىسىدا كۈندە ئۈچ قېتىم غىجەك چالىدىكەن، پادىشاھ ئۇنىڭ ھال - ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ يېقىن سازچىسى قىلىۋاپتۇ.
ئاي، يىللار ئۆتۈپتۇ، ھەبىگۇل تاجىنىڭ دادىسىمۇ قېرىپتۇ، پات - پات كېسەل بولۇپ يېتىپ قالىدىغان، بىر ياتسا تەستە ماغدۇرىغا كېلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇ پادىشاھ قىزىغا بەك ئامراق ئىكەن، مىرزانىڭ ئەقلىگە، ساز چېلىش ماھارىتىگە قايىل بولۇپ، بارغانسېرى ئۇنىڭغىمۇ ئامراق بولۇپ قېلىپ، ئۇنى ئۆزىگە كۈيئوغۇل قىلىۋالغۇسى كېلىپ، قىزى بىلەن ئىككىسىنى قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ نىكاھلاپ قويۇپتۇ. ئاردىدىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي پادىشاھلىقىنى مىرزانىغا بېرىپتۇ. ھەبىگۇل تاجىنىڭ دادىسى قىرىق خانىنى باشقۇرىدىغان شاھىنشاھ ئىكەن. مىرزانىڭ دادىسىمۇ ئاشۇ قىرىق خانىڭ بىرى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاتىسىنىمۇ باشقۇرىدىغان شاھىنشاھ بوپتۇ. مىرزان پادىشاھ بولغاندىن كېيىن يۇرتىنى ئادىل سوراپتۇ. «ئادىللىقتا كىم؟» دېسە، «مىرزان پادىشاھ» دەپ ئالتە شەھەرگە ئېيتى، يەتتە شەھەرگە داڭقى كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئايالى ھەبىگۇل تاجى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بۇ ئوغۇلنىڭ ئىسمىنى مىڭكۇ دەپ قويۇپتۇ. مىرزان شاھ بىلەن ھەبىگۇل تاجى مىڭكۇنى ياخشى بېقىپ، ياخشى تەربىيىلەپتۇ، يەتتە ياشقا كىرگەندە مەكتەپكە بېرىپتۇ. مىڭكۇ مەكتەپتە ئوقۇپ

يۇرۇپ بىر كۈنلىرى تۇيۇقسىز ئاغرىپ قاپتۇ، كېسىلگە ھېچ نەرسە داۋا بولماپتۇ. شەھىرى كىتىمۇ ھەكىم - ھۆكۈمالارنى چاقىرتىپ كېلىپ ئۇنىڭ كېسىلىنى كۆرسىتىپتۇ، بۇ ھەكىم - ھۆكۈمالارمۇ مىڭكۈنىڭ كېسىلىگە ئامال قىلالماپتۇ. كۈھىقاپتىن مەشرىق شىرئان دەيدىغان ئەۋلىيانى تەكلىپ قىلىپ ئەكەلدۇرۇپتۇ. مەشرىق شىرئان مىڭكۈنىڭ چىرايىغا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن:

— بۇ بالىغا مەن ھازىرلا چارە - ئامال قىلىمەن. سىزنىڭ ئوردىڭىزدا بىر ئەركەك ئېيىق بار ئىكەن، ئۇ ئېيىقنى ئۆلتۈرۈپ مىڭكۈنى ئۇنىڭ تېرىسىگە ئالسىڭىز، كېسەلدىن سەللىمازا ساقىيىدۇ، — دەپتۇ.

مىرزان شاھ ئەۋلىيانىڭ دېگىنى بويىچە ئەركەك ئېيىقنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ تېرىسىگە ئوغلىنى ئاپتۇ. ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتكەندە، راست دېگەندەك، مىڭكۇ سەللىمازا ساقىيىپتۇ.

مىڭكۇ ساقايغاندىن كېيىن مەكتەپكە بارسا، بالىلار ئۇنى: «ئېيىق بالىسى، ئېيىق بالىسى» دەپ ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپتۇ. ئۇ ئاچچىقىدا چىشىغا تەگكەن بالىلارنىڭ بوينىدىن تۇتۇپ خۇددى توپقا ئوخشاش ئاسمانغا ئېتىپتۇ. ئۇ شۇ تەرىقىدە ئوتتۇز بالىنى ئاسمانغا ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ، قالغان بالىلار قورقۇشۇپ چۇرقىرىشىپتۇ. خەلپەتلەر مىڭكۈنى تۇتۇۋېلىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

— ئەي پادىشاھىئالەم، سىزنىڭ بۇ بالىڭىز بۇگۈن ئوتتۇز بالىنى ئۆلتۈرۈپ قويدى، قالغان بالىلارنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى بولغاندا بىز تۇتۇۋالدۇق، — دەپتۇ خەلپەتلەر. پادىشاھ ئۇلارنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي، بىرنەچچە ۋەزىر ۋە نۆكەرلىرى بىلەن مەكتەپكە بېرىپ، بالىلارنىڭ ئۆلۈكىنىڭ ساينىڭ تېشىدەك يېتىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، خەلپەتلەردىن:

— بۇ نېمە ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ ھەيران بولۇپ. خەلپەتلەر بۇ بالىلارنىڭ مىڭكۈنى «ئېيىق بالىسى» دەپ تېرىكتۈرگەنلىكى ئۈچۈن مىڭكۇ تەرىپىدىن ئاسمانغا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ بالىسىغا:

— ئەي بالام، سەن تېخى ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرسەڭ، ئۆزۈڭدىن چوڭ بالىلارنى مۇشۇنداق ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ بولامدۇ، ئىچىڭ ئاغرىمامدۇ؟ — دەپتۇ.

— ئەي ئاتا، ئۇلار مېنى: «ئېيىق بالىسى، ئېيىق بالىسى، سېنى ئېيىق تېرىسىگە ئېلىپ قۇتقۇزغان» دېسە، مەن قانداقمۇ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە، سىزدەك بىر پادىشاھ ئۇچۈن بۇ ھاقارەت ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ مىڭكۇ.

مىرزان ئادىل پادىشاھ بولغاچقا، ناھەقتىنلا ئوتتۇز جانغا زامىن بولغان ئوغلىنىڭ بۇ قىلمىشىنى مۇناقىلا بولدى قىلىۋېتىشكە بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، شۇ يەردىلا:

— بۇ بالىنى مېنىڭ كۆزۈمۇ كۆرمىسۇن، كۆھىقاپقا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىڭلار، ئۇنى شۇ تاغدىكى يىرتقۇچ دىۋىلەر يەپ كەتسۇن، — دەپ نۆكەرلەرگە تاپشۇرۇپتۇ.

نۆكەرلەر مىڭكۈنىڭ بوينىغا، قولىغا تاقاق، پۇتىغا كىشەن سېلىپ، ئۆيگە سولاپ قويۇشۇپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاق كۆڭۈل بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، ئۇ مىڭكۇ باتۇرنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ پادىشاھقا مۇناق دەپتۇ:

— ئى پادىشاھىئالەم، ئۆزلىرى بىر ئادىل پادىشاھ تۇرۇپ، بۇ يەتتە ياشلىق بالىغا رەھىم قىلمىسىلا بولامدۇ؟ ھېچ بولمىسا بۇ بالىغا ئىككى - ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرەيلى، دوست - بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ كۆڭلىنى ئېچىۋالسۇن، ئاندىن كۆھىقاپقا ئاپىرىۋەتسەكمۇ كېچىكمەيمىز.

مىرزان شاھ ۋەزىرنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بېرىپتۇ. ئۈچ كۈن مۆھلەت ئىچىدە بالا ئۆز ئادىتى بويىچە ئويناپتۇ. مىڭكۈنىڭ بىر يېقىن ئاغىنىسى بار ئىكەن، مىڭكۇ ئۇنىڭغا:

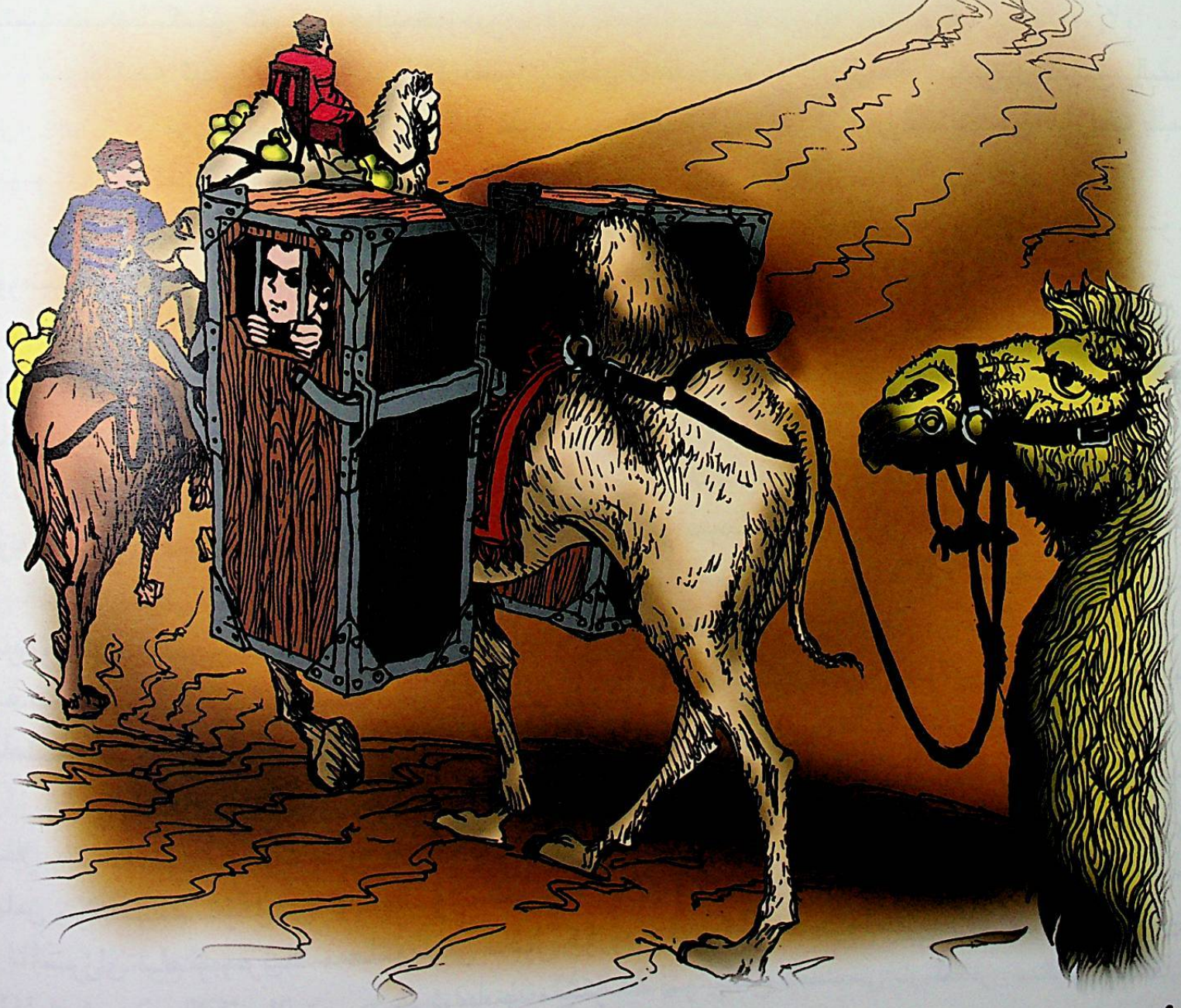
— مېنى كۆھىقاپنىڭ يىرتقۇچ چىلبۆرىلەر بىلەن تولغان تېغىغا پالىدى، بەلكىم ئۇ يەردىكى يىرتقۇچ هايۋانلار مېنى يەپ كېتەر. ماڭا ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت بەرگەندى، ۋاقتىممۇ توشتى، مېنى هازىر شۇ جايغا ئېلىپ باردۇ. ئەمدى بىز كۆرۈشەلمەيمىز، خەير - خوش، — دەپتۇ. ئاغىنىسى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، مىڭكۈغا:

— ۋاي دوستۇم، سەن نەگە بارساڭ مەنمۇ شۇ يەرگە بارىمەن، نېمە كۆرسەڭ تەڭ كۆرەيلى، — دەپتۇ. بۇ بالىنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ مىڭكۈ بىلەن بىللە بېرىشىغا تولىمۇ تەستە قوشۇلۇپتۇ.

ئۇچ كۈن توشقاندا، پادىشاهنىڭ نۆكەرلىرى بۇ ئىككى بالىنى ساندۇققا سېلىپ، تۆگىگە ئارتىپتۇ، توققۇز مىراقۇل هەيدەپ مېڭىپتۇ. توققۇز تۆگىگە سۇ، توققۇز تۆگىگە يېمەكلىك ئارتىپتۇ، بۇلارنى يېتىلەشكە توققۇز مىراقۇل بەلگىلەپتۇ. ئۇلار كۆھىقاپ تېغىغا قاراپ سەپەر قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئون كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، دەشتى بۇلاق قۇملۇقىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. سەپەر قىلغانلار ئىچىدە بىر ۋەزىر بولۇپ، نۆكەرلەرگە:

— بۇ بالىلار كىچىك، ئۆزىنىڭ نېمە قىلغانلىقىنى بىلمەيدۇ، شۇڭا ئۇلارنى مۇشۇ يەرگە تاشلىۋېتەيلى، جېنىنى جان ئەتسۇن. بۇلارنى كۆھىقاپنىڭ تېغىغا ئاپارساق بىزنىمۇ يىرتقۇچ چىلبۆرىلەر يەپ كېتىدۇ، تىرىك قايتىپ كېلەلمەيمىز، — دەپتۇ. ۋەزىرنىڭ دېگىنىگە بەزى نۆكەرلەر قوشۇلماي:

— ياق، پادىشاهنىڭ پەرمانىنى بەجا كەلتۈرمىسەك بولمايدۇ، ئۆزىمىز نېمە بولساق مەيلى، — دەپ-

تۇ. ئاخىر ئۇلار ئىككى بالىنى كۆھىقاپ جىلغىسىغا تاشلىۋېتىپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇلار يېرىم يولغا كەلگەندە قارا بوران چىقىپ، تۆگىلەرنى يېتىلەپ مېڭىپتۇ. قارا بوران بارغانسېرى كۈچىيىپتۇ. ئۇلار-نىڭ يېتىلەپ ماڭغۇدەك مادارى قالماي ھەيدەپ ماڭغانىكەن، تۆگىلەرنى يىتتۈرۈپ قويۇپ، ئاچ قېلىپ شۇ قارا بوراندا ئۆلۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى مىڭكۇ باتۇردىن ئاڭلايلى:

مىڭكۇ باتۇر بىلەن ئۇنىڭ ئاغىنىسى كۆھىقاپ جىلغىسىدا ئوقيا بىلەن جەرەن، كېيىك، توشقان ئېتىپ يەپ كۈن كەچۈرۈپتۇ، لېكىن بۇ كۈن ئۇزۇنغا بارماپتۇ. بىر كۈنى ھېچ نەرسە تاپالماپتۇ، ئاپتاپ بەك چېقىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ھېرىپ - ئېچىپ كېتىپ بارغاندا، جىلغا ئىچىدە بىر كېيىكنىڭ بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئىككىسى كېيىكنىڭ پېيىگە چۈشۈپ، ئۇ يەردە ئاتايلى، بۇ يەردە ئاتايلى دەپ، بىر بۇلاقتا سۇ ئىچكەن يېرىدە، بىرى ئانا كېيىكنى، يەنە بىرى بالا كېيىكنى ئې-تىۋاپتۇ. ئاندىن ئۇلار كېيىكلەرنى سويۇپتۇ. ئۇلار ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، بىر تاغنىڭ كامىرىدىن ئىس چىقىپ تۇرغۇدەك.

— ئاداش، سەن گۆشنى پارچىلاپ تۇر، مەن ئاشۇ ئىس چىققان جايغا بېرىپ باقاي، ئۇ جايدىكى ئا-دەمزاتمۇ ياكى جىن - شايادۇنمۇ؟ مەن كۆرۈپ كېلەي، — دەپ مىڭكۇ باتۇر شۇ تەرەپكە مېڭىپتۇ. ئۇ ئۆڭكۇرگە يېقىنلىشىپ زەن سېلىپ قارىسا، قاتمۇقات ئۆڭكۇر ئىكەن. مىڭكۇ يەتتە ئېغىزدىن ئۆتكەنده ئالتۇندا سىرلانغان بىر ئىشىك يولۇقۇپتۇ. مىڭكۇ ئالتۇن ئىشكىنى ئېچىپ كىرسە، بىر سەللىك كىشى نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ جايىنامازىنى يىغىشقا تەمشىلىۋاتقانىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئۇنىڭغا:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دەپ سالام قىپتۇ. ئۇ بۇۋاي:

— كەل، بالام، بۇ يەرگە ئادەمزات كەلمەيدىغان جاي ئىدى، قانداق قىلىپ كېلىپ قالدىڭ؟ سەن ئا-دەمزاتمۇ ياكى خىزىرمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئادەمزات، مېنى ئاتام مۇشۇ چۆل - جەزىرىگە پالىۋەتكەنىدى، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

— ئارقاڭدا باشقا ئادەم بارمۇ، بالام؟ — دەپ سوراپتۇ بۇۋاي.

— بىر ئاغىنەم بار ئىدى، ئۇ جىلغىدىكى بىر بۇلاقنىڭ يېنىدا كېيىك سويۇپ قالدى، — دەپتۇ مىڭكۇ.

— چاقىرغىن، ھەمراھىڭمۇ بۇ يەرگە كەلسۇن، — دەپتۇ بۇۋاي. مىڭكۇ باتۇر ئۆڭكۇردىن چىقىپ ئاغىنىسىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ، ئىككىسى ئۆڭكۇر تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار تاغ باغرىغا يېقىنلاش-قاندا قارا بوران چىقىپ كېتىپتۇ، ئۇلار بوراننىڭ قاتتىقلىقىدىن كۆزىنى ئاچالماي، ئۆڭكۇرنى تاپالماي ئېزىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئاخىر جىلغا ئىچىدىكى بۆرىلەر ماكانىغا بېرىپ قاپتۇ. بۇ بۆرىلەر ئەسلىدە دۇە بولۇپ، چىلبۆرە سىياقىغا كىرىۋالغانىكەن. ئۇلار ئىككى بالىنى تۇتۇۋېلىپ، سويۇپ يېيىش ئۈچۈن كا-رغا ئېسىپ قويۇپتۇ. ھېلىقى بۇۋاي ئەنە كېلە، مانا كېلە، دېسە بالىلار كەلمەپتۇ. بۇۋاي ئۆڭكۇردىن چىقىپ قارىسا، قارا بوران چىقىپ كەتكەن، جاھاننى چاڭ - توزان قاپلاپ، ھېچ نەرسىنى پەرق ئېتەل-مەپتۇ. بۇ بۇۋاينىڭ بىر بالىسى بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئىسمى باقان باتۇر ئىكەن. ئۇ شۇنداق باتۇر ئىكەن-كى، ئۇنىڭغا ھېچقانداق باتۇرلار تەڭ كېلەلمەيدىكەن. باقان باتۇر ئۈچ كۈندە بىر قېتىم دادىسىنى يوقلاپ كېلىپ تۇرىدىكەن. ئۇ كۈنى دەل باقان باتۇرنىڭ كېلىدىغان كۈنى ئىكەن. بۇۋاي كۈتۈپ تۇرسا باقان با-تۇر كەپتۇ. بۇۋاي:

— ۋاي بالام، بىر ياخشى مېھمان كەلگەنىدى، ئۇ: «ئارقامدا بىر ئاغىنەم بار ئىدى، ئۇنى باشلاپ

كېلەي» دەپ كېتىپ كەلمىدى. بوراندا ئېزىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، سەن شۇ بالىلارنى تېپىپ كەل، — دەپتۇ.

باقان باتۇر تاغنىڭ چوققىسىغا چىقىپ قارىسا، چىلبۆرىلەرنىڭ كانىرىدا ئىككى بالا ئېسىقلىق تۇر-غۇدەك، چىلبۆرىلەر قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ بالىلارنى چېپىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىكەن، باقان باتۇر شۇ يەردىن تاغ جىگدىسىنى قومۇرۇپ، قولىدا ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇتۇپ:

— باقان باتۇر دېگەن مەن بولىمەن! ھازىر چاپاي دەۋاتقان ئاۋۇ ئىككى بالىنى قويۇپ بېرىش! ئە-گەر قويۇپ بەرمەي زىيان - زەخمەت يەتكۈزسەڭ، ئۇرۇق - ئەۋلادىڭنى قۇرۇتۇۋېتىمەن! — دەپ تاغنى پىرقىرىتىپ كۆرسىتىپتۇ. باقان باتۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان چىلبۆرىلەر قورقۇپ ئىككى ئوغۇلنى كا-نىردىن چۈشۈرۈپ، باقان باتۇرنىڭ ئالدىغا تەزىم قىلىپ ئەكەپتۇ.

— ۋاي، خاپا بولماڭ، سىزنى رەنجىتىپ قويۇپتۇق، — دەپتۇ چىلبۆرىلەر.

باقان باتۇر ئىككى بالىنى باشلاپ ئاتىسىنىڭ قېشىغا ئا-پىرىپتۇ. بالىلار:

— بىز ئادەم تولا يەرگە كەتسەك، بۇ يەرگە كۆنەلمەي-دىكەنمىز، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. باقان باتۇر ئۇلارنىڭ قولىغا: «مەنكى باقان باتۇر، بۇ ئىككى ئوغۇل مېنىڭ نۆكىرىم، كىمكى زىيان - زەخمەت يەت-كۈزىدىكەن، مەن شۇ كىشىنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادىنى قۇرۇتۇۋې-تىمەن» دەپ خەت يېزىپ، مۆھرىنى بېسىپ بېرىپتۇ.

باقان باتۇر دېسە، كۆھىقاپ ئىقلىمىنىڭ ھەممىسى بىلىدە-كەن، دۈشمەنلىرىمۇ تونۇش ئىكەن.

بۇ بالىلار مېڭىپتۇ، مې-ڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئالدىدىن چۈشىنىمۇ توغرا ئۆتمەپتۇ. ئۇلار مېڭىۋېرىپ قارلىق تاغقا كې-لىپ قاپتۇ. تاغقا يېقىن كېلە-شىگە قار يېغىپ كېتىپ، ئۇلار تاغنىڭ ئۆڭكۈرىدە يېتىپ ئارام ئاپتۇ ۋە سوغۇقتىن

توڭلاپ ئۆلەي دەپتۇ ـ دە، خۇداغا ئىلتىجا قىلىپ: «ئەي خۇدا، بىزنىڭ جېنىمىزنى مۇشۇ يەردە ئالغىن ياكى ئادەمزات بار يەرگە يەتكۈزگىن» دەپ يېلىنىپتۇ. ئەتراپ مانانلاشقاندەك بولۇپ، بېشىغا سەللە ئورىغان، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىغان بىر ئاقساقال بوۋاي پەيدا بوپتۇ.

ــ ئى بالىلىرىم، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار! ــ دەپتۇ بوۋاي. ئوغۇللار ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.

ــ سىلەرگە مەن ئۇچ نەرسە ئېلىپ كەلدىم. مانا بۇ مىسران قىلىچ، مانا بۇ جاھانىمما، مانا بۇ كۆزنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئاتسىمۇ كۆزلىگەن يەرگە تېگىدىغان ئوقيا، ــ دەپ ئۇ نەرسىلەرنى بالىلارغا بېرىپتۇ ۋە، ــ ئوغۇللىرىم، خەير ـ خوش ئەمىسە، ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز، ــ دەپتۇ ـ دە، بوۋاي كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بالىلار: «ئەمدى دۇنيانى ئۇچراپ قالساقمۇ قورقمايمىز» دېيىشىپ، سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغانچە بىر شەھەرگە بېرىپتۇ. بالىلار شەھەرگە كىرسە دوقمۇش ـ دوق-مۇشتا: «كىمكى قىزىمنى يۇتۇپ كەتكەن ئەجدىھانى ئۆلتۈرسە، شۇ كىشىگە كىچىك قىزىمنى بېرىمەن، شۇ كىشىنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادىغىچە ھەممىسىنى ئۆمۈر بويى باقمەن» دېگەن يارلىق چاپلاقلىق ئىكەن. ئۇلار كىشىلەردىن سورىسا، كىشىلەر:

ــ مۇشۇ شەھەرنىڭ ئەتراپىدىكى بىر تاغدا بىر ئەجدىھا بار، تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدىمۇ بىر شەھەر بار. ئەجدىھا ئۇ شەھەرگە بارسا بەش ـ ئالتە مىڭ ئادەمنى يەپ، بىرەر مىڭ ئادەمنى دەسسەپ ئۆلتۈرىدۇ، بىزنىڭ شەھەرگە كەلسىمۇ شۇنداق قىلىدۇ. ئاشۇ ئەجدىھا پادىشاھنىڭ قىزىنى يۇتۇپ كەتكەن. پادىشاھ بۇ يارلىقنى چىقارغىلى بۇگۈن تۆت ئاي بولدى. تۆت ئايدىن بۇيان يەتتە ئىقلىمدىن سانسىز باتۇر، ساناسىز چەۋەندازلار كېلىپ ئەجدىھاغا يەم بولۇپ كەتتى، ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ بالىلار پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپتۇ ۋە:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، پادىشاھ ئالىيلىرى، بىز سىلىنىڭ پەرمانلىرىنى بەجا كەلتۈرگىلى كەلدۇق، ــ دەپتۇ.

ــ مېنىڭ قايسى پەرمانىمنى بەجا كەلتۈرسىلەر؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ بالىلارغا قاراپ.

ــ سىلىنىڭ قىزلىرىنى بىر ئەجدىھا يۇتۇپ كېتىپتىكەن، ئاشۇ ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈشكە بىزگە رۇخسەت قىلسىلا، ــ دەپتۇ مىڭكۇ.

ــ ئى گۆدەك بالىلار، سىلەر جىق بولسا ئون ياشقا كىرگەنسىلەر، سىلەر ئەجدىھانىڭ يېنىغا بارساڭلارمۇ قورقۇپ يۇرىكىڭلار يېرىلىپ ئۆلۈپ كېتىسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە ئويۇنۇڭلارنى ئويناڭلار، جاسارىتىڭلارغا رەھمەت، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ ياق، پادىشاھ ئالىيلىرى، بىزگە رۇخسەت قىلسىلا، ئەجدىھا بىلەن بىر ئېلىشىپ كۆرەيلى، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ بالىلار.

پادىشاھ ئامالسىز ئىجازەت بېرىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئاغىنىسىنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدا قالدۇرۇپ قويۇپ، مىسران قىلىچىنى ئېلىپ ئەجدىھانىڭ قېشىغا مېڭىپتۇ. بارسا ئەجدىھا ئىككى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇخلاۋاتقانىكەن. ئۇ ئۇخلاپ قالغان ۋاقتىدا ئۆلتۈرۈۋەتسەم نامەردلىك بولۇپ قالار، ئويغىتىپ ئۆلتۈرەي، دەپ، بىر چاقىرىم كەينىگە يېنىپ تۇرۇپ بىر نەرە تارتىپتۇ. ئەجدىھا ئاۋازنى ئاڭلاپ دەرغەزەپكە كېلىپ چاچراپ قوپۇپ قارىسا، بىر ئادەمزات تۇرغۇدەك. ئەجدىھا مىڭكۇنى دەم تارتىپتۇ. مىڭكۇ مىسران قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتۇپ تۇرۇپتىكەن، ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن كىرىپ قۇيرۇقىدىن چىقىپتۇ. ئەجدىھا ئىككى پارچە بولۇپ يىقىلىپ، بىر تەرىپى يەتتە دەريا، ئۇچ تاغنى، يەنە بىر تەرىپى شەھەرنىڭ

يېرىمىنى بېسىپتۇ. مىڭكۇ ئەجدىھانىڭ تېرىسىدىن تۆت غۇلاچ تاسمىنى تىلىپ چاپىنىنىڭ ئىچىگە ئو-رۇۋلىپ شەھەرگە كەپتۇ. پادىشاھ:

— ئەي ئوغۇل، ئەجدىھانىڭ يېنىغا باردىڭمۇ؟ — دەپتۇ.

— باردىم، پادىشاھىم، ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈۋەتتىم، ئۇنىڭ ئۆلۈكى بىرنەچچە دەريانى توسۇپ ياتىدۇ. ئۇ دەريالارنىڭ سۇيى تېشىپ، تاغ ـ جىلغىلارنى سۇ بېسىپ كېلىۋاتىدۇ، ھازىرلا ئادەم ئەۋەتىپ سۇنى بېسىقتۇرۇۋالسىلا، — دەپتۇ مىڭكۇ.

مىڭكۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ:

— ھەي بالا، سەن قاقتەك جېنىڭغا مېنىڭدەك بىر پادىشاھنى ئالداۋاتامسەن؟ ئەجدىھا سېنىڭ كۇ-چۇڭ يەتكۈدەك نەرسە ئەمەس، قانچىلىغان باتۇرلار تەڭ بولالمايۋ ئەجدىھاغا يەم بولۇپ كەتكەن، — دەپتۇ.

— پادىشاھ ئالىيلىرى، ئەگەر ئىشەنمىسىلە مانا، — دەپ مىڭكۇ ھېلىقى تۆت غۇلاچ تاسمىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەجدىھانىڭ تېرە تاسمىسىنى كۆرگەن پادىشاھ قورقۇپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. مۇلازىملار كېلىپ سۇ پۈركۈپ پادىشاھنى ئاران ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. شۇنىڭغىچە پادىشاھ ئۇنىڭ ئىسمىنى سورد-مىغانىكەن، ئۇنىڭ ئىسمىنى سوراپ بىلگەندىن كېيىن:

— ئەي مىڭكۇ باتۇر، بۇگۈندىن باشلاپ سەن ماڭا بالا بول، چوڭ بولغىنىڭدا كىچىك قىزىمنى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ ۋە ۋەزىرگە، — ھازىر ئوچ مىڭ قوۇل ئەۋەتىپتۇ. ئوچ مىڭ قوۇل دەريانى توسۇۋالغان ئەجدىھا-نى ياقىغا تارتىپ، دەريانىڭ سۇيىنى ئۆز يولىغا باشلىۋەتسۇن، شەھىرىمىزنى سۇ بېسىپ كەتمىسۇن، — دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ.

ۋەزىر پادىشاھ دېگەن يەرگە ئوچ مىڭ قوۇل ئەۋەتىپتۇ. ئوچ مىڭ قوۇل دەريانى توسۇۋالغان ئەجدىھا-نىڭ يېرىم تېنىنى ياقىغا تارتىپ چىقىرالمايۋ: «بىز ئامال قىلالمىدۇق» دەپ پادىشاھقا ئادەم ماڭدۇرۇپ-تۇ. شۇنىڭ بىلەن مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئۆزى بېرىپ ئەجدىھانىڭ ئۆلۈكىنى ياقىغا تارتىپ، دەريانىڭ سۇيىنى ئۆز يولىغا باشلىۋېتىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئوردىغا كېلىپ، پادىشاھقا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— ئى پادىشاھ ئالىيلىرى، ماڭا بەرمەكچى بولغان قىزىڭىزنى مېنىڭ مۇشۇ ئاغىنەمگە ئۆتۈندۇم، قىزنى ئاغىنەمگە بېرىڭ، — دەپتۇ.

پادىشاھ مىڭكۇ باتۇرنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بۇ يۇرتتا ئوچ ئاي تۇرغاندىن كېيىن، باشقا بىر يۇرتقا سەپەر قىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر بىر شەھەرگە بارسا، بىر ئۆتۈكچى ئۆتۈك سېتىۋاتقۇدەك، ئۇنىڭ ئۆتۈكلىرىنى خەلەر تالىشىپ ئېلىۋاتقۇدەك. مىڭكۇ باتۇر ئۆتۈكچىدىن:

— ئۇستام، مەن سىلىگە شاگىرتلىققا كىرسەم ئالامىلا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بولىدۇ، بىر ياخشى شاگىرت ئېلىشقا مەنمۇ بەك تەشنا ئىدىم، — دەپ ئۇنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىپتۇ.

ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپتۇ. بۇ ئۆتۈكچى كۈندۈزى دۇكاندا مىڭكۇ باتۇر بىلەن بولسىمۇ، ئاخشىمى ئۆيده تۇرمايدىكەن، ئۇنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. مىڭكۇ بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ، بىر ئاخشىمى ئۇستىسىنىڭ كەينىدىن تۇيدۇرماي ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. قارىسا، ئۇستىسى شور دەريا دې-گەن بىر دەريانىڭ بويىغا بېرىپتۇ. دەريانىڭ كەڭرى بىر قاينىمى بار ئىكەن، ئۆتۈكچى ئاشۇ قاينامغا كىرىپ تۇرۇپ «ھوپ» دەپ بىر باش چۆكۈرۈپلا يوق بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئۇستامنىڭ بىر مەخپي سىرى بار ئوخشايدۇ، دېگەن ئويغا كەپتۇ ـ دە، قايتىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇستىسى كەپتۇ. شۇ تەرىقىدە كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مىڭكۇ باتۇر ئۇستىسىغا:

— ئۇستام، مەن ئاتا ـ ئانامنى كۆرمىگىلى ئۇزۇن بولدى، بىر بېرىپ كۆرۈشۈپ كەلسەم، — دەپتۇ.

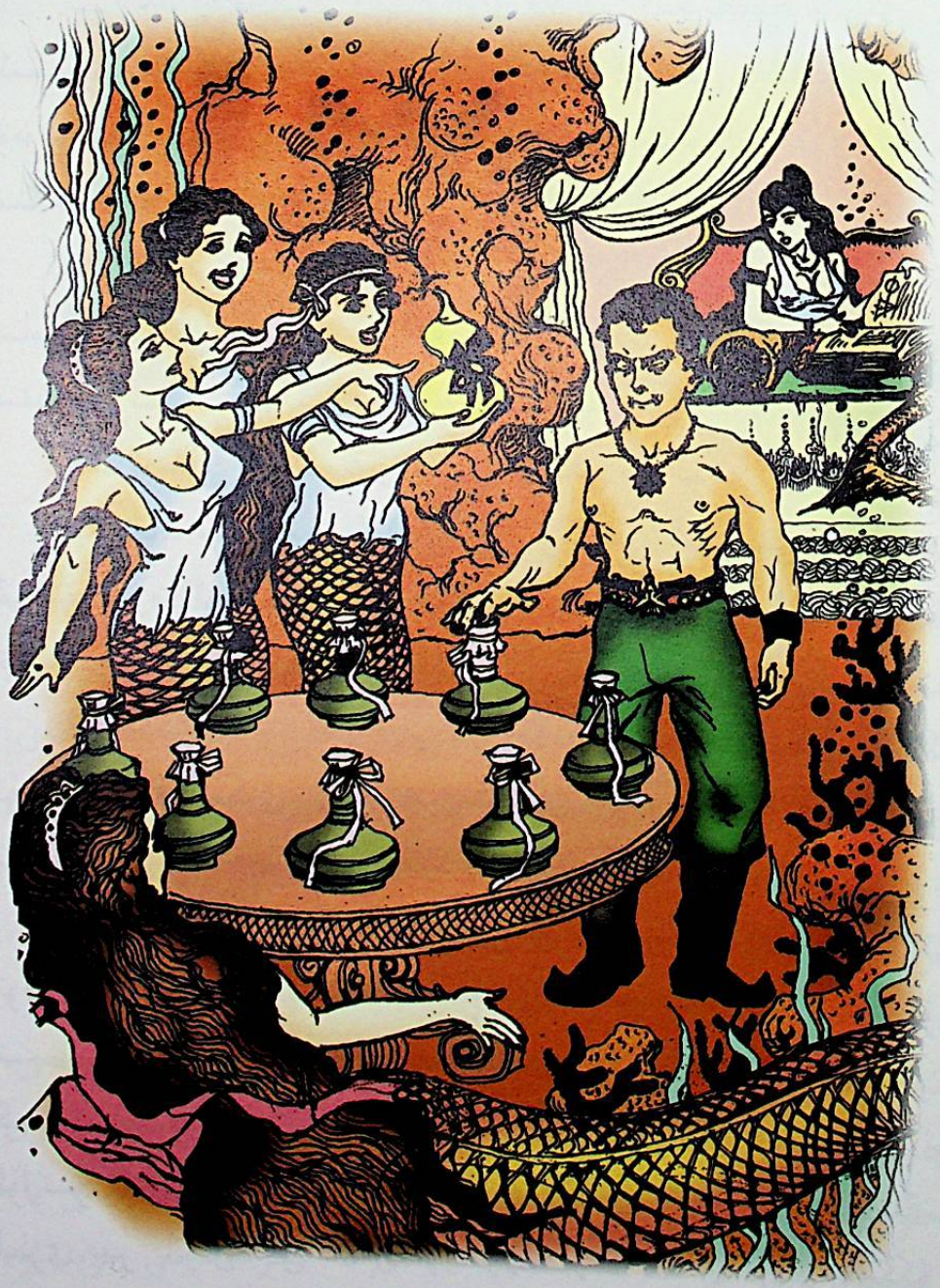
— بولىدۇ، — دەپ ئۇستىسى ئون كۈنلۈك رۇخسەت قىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئۇستامنىڭ سىرىنى بىلمەپ باقاي، دېگەن ئوي بىلەن ئۇستىسى چۆمگەن دەريا بويىغا بېرىپ، قاينامغا كىرىپ ئۇستىسىغا ئوخشاش «هوپ» دەپ باش چۆكۈرۈپ، بىر هازادىن كېيىن كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنى بىر هەيۋەتلىك ئوردىدا كۆرۈپتۇ. ئەتراپقا قارىسا، هۆر قىزلار كىيىم تىكىپ، تىكىلگەن كىيىملەرگە گۈل بېسىپ ئولتۇرۇشقان، ئىشكتە جاللاتلار قىلىچلىرىنى ساڭگىلىتىپ مۇھاپىزەتتە تۇرۇپ كېتىشكەنىكەن. هۆر قىزلار مىڭكۇ باتۇرنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوپۇپ:

— ئەي باتۇر، بىز سىزنى كۈتۈپ تۇرغىلى ئۇچ يىل بولغانىدى، مانا ئەمدى كەپسىز. بىز سىزگە هۇنەر ئۆگىتىپ قويساق، — دەپتۇ.

— ماڭا نېمە هۇنەر ئۆگىتمەكچىسىلەر؟ — دەپ هەيران بولۇپ سوراپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

— قىرىق بىر خىل قول هۇنىرى، قىرىق بىر خىل دانىشمەنلىك هۇنىرىنى ئۆگىتىپ قويىمىز. سىز مۇشۇ سەكسەن ئىككى هۇنەرنى ئۆگەنسىڭىز، كامالەتكە يېتىسىز، — دەپتۇ هۆر قىزلار.

— بولىدۇ، ئۇستام ماڭا ئون كۈن ـ

لۇك مۆھلەت بەرگەن، شۇڭا هۇنەرلەرنى ئون كۈن ئىچىدە ئۆگىتىپ بولۇ- ساڭلار، — دەپتۇ. هۆر قىزلار ماقۇل بوپتۇ.

هۆر قىزلار مىڭكۇ باتۇرغا كېچە ـ كۈندۈز هۇنەر ئۆگىتىپتۇ. تامچىلىق، موزدۇزلۇق، تۆمۈرچىلىك، ياغاچچىلىق، جۇۋىچىلىق، تىككۈچىلىك قاتارلىق قىرىق بىر خىل هۇنەرنى، دانىشمەنلىك هۇنىرىدىن پالچىلىق قاتارلىق قىرىق بىر خىل هۇنەرنى ئون كۈن ئىچىدە ئۆگىتىپ بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ۋاقتىمۇ توشۇپتۇ.

— ئەمدى مېنىڭ ۋاقتىم توشتى، ئۇستامنىڭ يېنىغا باراي، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

— بولىدۇ، ئۇستىڭنىڭ يېنىغا بېرىڭ. ئۇستىڭدىن هۇنەر ئۆگىنىپ بولۇپ، قاچان دۇكان ئايرىپ چىقسەڭىز، بىزنىڭ قېشىمىزغا كېلىڭ، —

دەپتۇ ھۆر قىزلار.

مىڭكۇ باتۇر ھۆر قىزلار بىلەن خوشلىشىپ سۇ ئۈستىگە چىقىپ، ئالدى تەرەپتىكى تاغقا قاراپ يول ئاپتۇ. مىڭكۇ باتۇر يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، يەتتە تاغنى قىرىق كۈندە بېسىپ ئاۋات بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەرگە كىرسە، ھەممىلا ئادەم پادىشاھنىڭ قىزى توغرۇلۇق سۆزلىشىۋاتقۇدەك. مىڭكۇ باتۇر بىر مويسىپىتتىن پادىشاھنىڭ قىزىغا نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، مويسىپىت :

— قارىغاندا، سەن بۇ شەھەرلىك ئەمەستەك تۇرىسەن. بۇ شەھەردە پادىشاھنىڭ بىر ساھىبجامال مەلىكىسى بار ئىدى، ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە جاھان قايىل ئىدى. مۇشۇ شەھەرلىك بادرات دېگەن تاز شۇ مەلىكىگە ئاشىقى بىقارار بولۇپ قېلىپ، پادىشاھقا قانچە قېتىملاپ ئەلچى كىرگۈزگەن بولسىمۇ، پادىشاھ بادرات تازنى ياراتماي، ئۇنىڭغا قىزىنى بەرمىدى. شۇڭا، بادرات تاز قىزنى ئوغرىلاپ ئىككىنچى قات ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىدۇق. ئەمدى پادىشاھ پەرمان چۈشۈرۈپ، كىمكى مەلىكىنى قۇتقۇزسا، شۇنىڭغا قىزىنى ھەم پادىشاھلىقىنى بېرىشكە ۋەدە بەردى. تا ھازىرغىچە بىرەر ئادەمنۇ مەلىكىنى قۇتقۇزۇپ كەلگىنى يوق. پادىشاھ مەلىكىنىڭ دەردىدە يىغلاپ سارىڭ بولاي دېدى، — دەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ مەلىكىنى قۇتۇلدۇرۇپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ بۇ گۆدەكنىڭ گېپىگە كۈلۈپتۇ. پادىشاھنىڭ كۈلكىسىنى پەرمان دەپ چۈشەنگەن نۆكەرلەر مىڭكۇ باتۇرنى ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتمەكچى بوپتۇ.

— «بىر چوڭنىڭ گېپىنى ئاڭلا، بىر كىچىكنىڭ» دېگەن گەپ بار، پادىشاھىئالەم، بۇ بالا ئۆزىگە ئىشەنمىسە ھۈزۈرلىرىغا كىرمەس ئىدى، گېپىنى ئاڭلاپ باقايلى، — دەپتۇ پادىشاھنىڭ بىر ئەقىلدار ۋەزىرى. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئامراق قىزى ئېسىگە كېلىپ ئويلىنىپ قاپتۇ ـ دە، مىڭكۇ باتۇرغا:

— يەتتە يىلنىڭ ئالدىدا قىزىم يوقاپ كەتتى، ھازىرغىچە تېپىلمىدى. قۇرئەندازلارغا پال ئاچتۇرسام، يۇرتىمىزدىكى بادرات دېگەن تاز قىزىمنى ئىككىنچى قات ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئەگەر سەن قىزىمنى قۇتۇلدۇرۇپ چۈشسەڭ، قىزىمنى ھەم پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، ھازىر ماڭا ئىككى نار تۆگە تەييار قىلىپ بېرىڭ، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

پادىشاھ شۇ ھامان ئۇنىڭغا نار تۆگىدىن ئىككىنى ھازىر قىلىپ بېرىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر پادىشاھ ئار-قىلىق يۈرت ئەھلىگە: «كىم ئىككى سۇمۇرغ بەرسە، ئورنىغا ئىككى نار تۆگە بېرىمەن» دېگەن مەزمۇندا جاكار چىقىرىپتۇ.

بۇ شەھەردە بىر تۇزاقچى بار ئىكەن، بۇ تۇزاقچى سۇمۇرغ ئۇۋلىدىن ئىككى سۇمۇرغ بالىسىنى تۇتۇۋېلىپ باققانىكەن. پادىشاھ چىقارغان جاكارنى ئاڭلاپ، باققىنىغا قىرىق كۈن بولغان ئىككى سۇمۇرغ بالىسىنى پادىشاھقا ئىككى نار تۆگىگە تېگىشىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر سۇمۇرغ بالىلىرىنى ئادەم بارالمايدىغان بىر تاغ ئۈستىگە ئاچىقىپ دۇمبىسىگە ئېگەر توقۇپتۇ، ئاغزىغا يۈگەن سالىپتۇ، بوينىغا تاش باغلاپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزى مىنىپ ئۇچۇرۇپ ئۆگىتىپتۇ. بوينىغا باغلايدىغان تاشنى ھەر كۈنى ئېغىرلىتىپتۇ. ئۇ سۇمۇرغ بالىلىرىنى مۇشۇ ئۈسۈلدا ئۆگىتىۋېرىپتۇ. ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپتۇ، سۇمۇرغ بالىلىرىمۇ چوڭ بولۇپ ۋايىغا يېتىپتۇ. مىڭكۇنىڭ ئۆزىمۇ ئون توققۇز ياشقا تولۇپتۇ، ياشتىمۇ، كۈچتىمۇ ھەم ئەقىلدىمۇ تازا قىرانلىشىپتۇ. سۇمۇرغ بالىلىرى بىر پاتمان تاش بىلەن ئۇزاقلارغا ئۇچالايدىغان بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر سۇمۇرغلارنى ئاخىرقى قېتىم ئۇچۇ-

رۇپ كۆرگەندىن كېيىن، ھە، ئەمدى ئىشىمغا تۈتۈش قىلسام بولغۇدەك، دەپ ئويلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— مېنىڭ تەييارلىقىم پۈتتى، بۈگۈن سەپەرگە ئاتلىنىمەن، — دەپ پادىشاھىتىن ئىجازەت ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپتۇ.

مىڭكۇ ئوردىدىن چىقىپ سۈمۈرغىنىڭ بىرىگە مىنىپ، يەنە بىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاسمان قەھرىگە چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ شۇ ئۇچقىنىچە ئۇچ ئاي ئۇچۇپتۇ، تۆۋەنگە نەزەر سېلىپ ياپيېشىل بوستانلىق ئۇزۇن بىر جىلغىنى كۆرۈپ چۈشۈپتۇ، ئەتراپقا قاراپ بىر چارباغنى كۆرۈپتۇ. چارباغنىڭ ئوتتۇرىسىدا بويى ئاسمانغا تاقاشقۇدەك بىر چىنار تۇرغۇدەك. مىڭكۇ باتۇر باغقا كىرگۈدەك بولسا، ھەر خىل مېۋىلەر پىشىپ كەتكەن. مىڭكۇ باتۇر مېۋىلەرنى يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپتۇ. باغنىڭ بىر چېتىگە بېرىپ قاراپ، يېقىنلا يەردە بىر شەھەرنى كۆرۈپتۇ. مىڭكۇ باتۇر سۈمۈرغىلارنى باغدا قويۇپ قويۇپ، شەھەر تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەر قىرىق گەز ئېگىزلىكتە سېلىنغان قېلىن سېپىل بىلەن قورشالغانكەن. شەھەرنىڭ ئىككى قوۋۇقى بار ئىكەن، قوۋۇقنىڭ قاناتلىرى پولات بىلەن قاپلانغانكەن. ھەربىر قوۋۇقنى ئىككى نۆكەر قوغداپ تۇرىدىكەن. بىر قوۋۇقتىكى نۆكەرلەرنىڭ بىرىنىڭ ئىسمى يولۇاس باتۇر، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى ئېيىق باتۇر ئىكەن. بۇ باتۇرلار شۇنداق بويلۇق ئىكەنكى، ئۇلارنىڭ بېشى ئاسمانغا تاقىشىپ قېلىپ ئېگىلىپ يۇرىدىكەن، ئەگەر بېشىنى ئېگىز كۆتۈرىدىغان بولسا، ئالتە قات ئاسماننى تەۋرىتىۋېتىدىكەن، بۇلارغا ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيدىكەن. ئالتە ئايلىق تامىقىنى بىر قېتىمدىلا يەيدىكەن. بىر ئۇخلىسا ئالتە ئاي ئۇخلايدىكەن، ئۇخلىمىسا ئالتە ئاي ئۇخلىمايدىكەن، شۇڭا بۇ ئىككى باتۇر بىرى ئۇخلىسا، بىرى ئۇخلىماي، نۆۋەت بىلەن كۆزەت قىلىدىكەن. بۇ قېتىم يولۇاس باتۇر ئۇخلاپ، ئېيىق باتۇر كۆزەت قىلىۋاتقانكەن. مىڭكۇ باتۇر ئېيىق باتۇرغا پىسەنت قىلماي، شەھەرگە كىرمەكچى بوپتۇ.

ئېيىق باتۇر ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— مېنىڭ ئالدىمدا سەن تۇرماق، پاشمۇ رۇخسەتسىز شەھەرگە كىرەلمەيدۇ، ماڭ نېرى! — دەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، قوۋۇققا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئېيىق باتۇرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ مىڭكۇ باتۇرنى بىر شاپىلاق ئۇرۇۋېتىكەن، مىڭكۇ باتۇر ئون ئۈچ تاغنىڭ نېرىسىغا ئۇچۇپ بېرىپ يەرگە قىرىق گەز كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇچ كېچە - كۈندۈز بىھوش يې-تىپ، كېيىن هوشىغا كېلىپ مىڭ بىر جاپادا يەر ئاستىدىن چىقىپتۇ. ئۇ، مەن ئۆزۈم بىر باتۇر تۇر-سام، ئاشۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىسەم، يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، دەپ ئويلاپ شۇنداق دەرغەزەپكە كەپتۇكى، بەدەنلىرى تىترەپ كېتىپتۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئېيىق باتۇرنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، مىسران قىلىچىنى قىنىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ:

— قېنى، مەرد بولساڭ مەيدانغا چىق، ئىككىيلەن بىر كۈچ سىنىشىپ باقايلى، — دەپتۇ.

ئېيىق باتۇرمۇ نەيزە - قالقىنىنى كۆتۈرۈپ مەيدانغا چۈشۈپتۇ. ئىككى باتۇر بىرنەچچە قەپەس ئې-لىشىپتۇ. ئېيىق باتۇر نەيزىسىنى مىڭكۇ باتۇرنىڭ كۆكرىكىنى چەنلەپ ئۇرۇۋېتىكەن، مىڭكۇ باتۇر ئۇنىڭ نەيزىسىنى قىلىچى بىلەن قايرىپ تاشلاپتۇ، ئاندىن چاققانلىق بىلەن ئېيىق باتۇرغا قىلىچ سىلىپ، ئۇ-نىڭ بېشىدىن تارتىپ ئايىغىچە ئىككى پارچە قىلىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ گەۋدىسى يەتتە دەريا، يەتمىش ئىك-كى تاغنى بېسىۋاپتۇ.

ئېيىق باتۇر ئۆلگەندىن كېيىن، مىڭكۇ باتۇر سېپىل قوۋۇقىنى ئېچىپ شەھەرگە كىرىپتۇ. شە-ھەردە ئۇ ئادەتتىكى پۇقرادەك ياسىنىپ بازار ئايلىنىپتۇ. بازارنىڭ بىر چېتىگە چىقسا، بىر بوۋاي قو-غۇن سېتىپ ئولتۇرغۇدەك. مىڭكۇ باتۇر بىر تىلىم قوغۇن ئېلىپ يەپ بولۇپ، بوۋايدىن:

— بوۋا، ئاڭلىسام، ئاستىنقى ئالەمدىن بىر شاھزادە بىر مەلىكىنى مۇشۇ ئۇستۇنكى ئالەمگە ئېلىپ چىققانكەن، ئۇنىڭ قانىتى بولمىسا ياكى ئاسمانىنىڭ شوتىسى بولمىسا، قانداق چىققاندۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— هەي بالام، بىزنىڭ يۇرتىمىزدا بادرات دەيدىغان بىر تاز بار، بۇ بادرات تازنىڭ بىر بالىسى بار ئىدى، بادرات تاز بالىسىنى يەتتە ياش ۋاقتىدا ئاستىنقى ئالەمگە ئېلىپ چۈشۈپ يوشۇرۇپ قويغانىدى. ئۇ هازىر ئوتتۇز ياشقا كىردى. بۇ يىل ئون يىل بولدى، بادرات تاز ئاستىنقى دۇنيادىن بىر مەلىكىنى ئاچىقىپ ساقلاۋاتىدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئۇ مەلىكە بەكمۇ دانا ئىمىش، قولىدىن جىق ئىش كېلەرمىش، ئۇچ يىلدىن كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى چۈشىدە كۆرىدىكەن. ئۇ مەلىكە هەر كۈنى بىر دوپپا تىكىدىكەن، ئۇنىڭ تىككەن دوپپىسىنى كىشىلەر مىڭ تىللاغا تالىشىپ سېتىۋالىدىكەن. هېلىقى بادرات تاز هازىر ئۇستۇنكى دۇنيادىكى بۇ شەھىرىمىزگە پادىشاھ بولۇۋالدى. ئۇنىڭ قىرىق يەتتە مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكىرى، بىرقانچە يۈز ئاجايىپ باتۇرى، يەتتە مىڭ كىشىلىك مەخسۇس نۆكىرى بار. ئۇ بۇ نۆكەرلىرى-گە سېپىل ئۇستىدە قىلىچۋازلىق، نەيزىۋازلىق قىلىشنى، تۇزدە چەۋەندازلىقنى ئۆگىتىۋاتىدۇ، — دەپتۇ قوغۇنچى بوۋاي مىڭكۇ باتۇرغا.

مىڭكۇ باتۇر ئەھۋالنى بىلىۋېلىپ، سېپىلنىڭ ئۇستىگە چىقىپتۇ. ناتونۇش كىشىنى كۆرگەن بىر نۆكەر بادرات تازغا:

— بىرى سېپىلىمىزگە چىقىپ بىز تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىپتۇ.

— پۇتىدىن تۇتۇپ يەرگە تاشلىۋەت! — دەپتۇ بادرات تاز. نۆكەر بېرىپ مىڭكۇ باتۇرنى كۆتۈرمەك-چى بوپتىكەن، يەردىن قوزغىتالماپتۇ. ئاچچىقىدا مىڭكۇ باتۇرنىڭ پۇتىغا تەپمەكچى بولغانكەن، مىڭكۇ

باتۇر ئۇنى بىر تېپىك بىلەن سېپىلدىن يەرگە ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن باشقا نۆكەرلەر چۇرقىرد-
شىپ كېتىپتۇ.

— ئېيىق باتۇرنى قىچقارا! — دەپ ۋارقىراپتۇ بادرات تاز.

— ئېيىق باتۇرۇڭ ئاللىقاچان ئىككى پارچە بولۇپ يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدا ياتىدۇ، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

بادرات تاز بىر ئىشارە قىپتىكەن، سېپىل ئۈستىدىكى يەتتە مىڭ نۆكەر مىڭكۇ باتۇرغا ئېتىلىپ كېلىشىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بىردەمنىڭ ئىچىدە بىرنى تۇتۇۋېلىپ بىرىگە ئېتىپ، بىرى ئارقىلىق ئونىنى يېقىتىپ، يەتتە مىڭ نۆكەرنى يەر چىشلىتىپتۇ، ئاندىن بادرات تازنى تىرىك تۇتۇۋاپتۇ ۋە ئۆزىنى مەلىكە بار جايىغا باشلاپ بېرىشقا قىستاپتۇ.

— مېنىڭ مەلىكىنى ساقلايدىغان ئۇچ مىڭ تاللانغان نۆكىرىم، سەكسەن باتۇرۇم بار. بۇ باتۇرلارنىڭ ھەر بىرى ئۇچ مىڭ ئادەمگە تېتىيدۇ. بۇ باتۇرلار ئۇخلىسا بىر قۇلىقىنى ئاستىغا سېلىپ، بىر قۇلىقىنى يېپىنىپ ياتىدۇ، بۇلارغا ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئەگەر بۇ باتۇرلىرىمنىڭ ھەر بىرى قۇلاقلىرىنى سۆرىتىپ ماڭىدىغان بولسا، ئەللىك چاقىرىم يەرنى بېسىپ ماڭىدۇ، قانچىلىك ئادەم بولسا ھەممىسى قۇلاقلىرىنىڭ ئاستىدا مىجىلىپ ئۆلىدۇ. سەن ئاۋارە بولما، — دەپتۇ بادرات تاز.

مىڭكۇ باتۇر بادرات تازنىڭ دېگەنلىرىگە پىسەنت قىلماي، ئۇنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپتۇ.

ئۇستۇنكى ئالەم پادىشاھىنىڭ يەتتە قات ئوردىسى بولۇپ، بادرات تاز مەلىكىنى ئەڭ ئاستىنقى ئور-
دىدا قىرىق بىر قات تۆمۈر قەپەسنىڭ ئىچىدە ساقلايدىكەن. قەپەسنى قىرىق پالۋان، ئوردا ئىشىكىنى
قىرىق پالۋان قوغدايدىكەن. بۇ پالۋانلارنىڭ ھەربىرى قىرىق دۆڭگە تېتىيدىكەن.

بادرات تازنى باغلاپ ئالدىغا سېلىپ كېلىۋاتقانىنى كۆرگەن پالۋانلار بىر - بىرىگە:

— بىزنىڭ بادرات پادىشاھىمىزنى بىر قۇرت ھەيدەپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ قانچىلىك كارامىتى بار-
دۇ؟ — دەپ ۋارقىرىشىپتۇ ۋە مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈشۈپ كەپتۇ.

— مېنىڭ سىلەر بىلەن، سىلەرنىڭ پادىشاھىڭلار بىلەن ھېچقانداق ئۆچ - ئادائۇتۇم يوق. يەر
ئۈستى پادىشاھىنىڭ مەلىكىسىنى قايتۇرۇپ بەرسەڭلار، سىلەرگە ھېچقانداق زىيان - زەخمەت يەتكۈز-
مەيمەن، مەلىكىنى ئېلىپ يولۇمغا كېتىۋېرىمەن، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر. شۇ ئاردا بادرات تازنىڭ ئوغلى
پەيدا بوپتۇ. ئۇ مىڭكۇ باتۇرغا قاراپ:

— مەلىكىنى دادام ئەمرىگە ئالىدۇ، ساڭا بېرىدىغان قىز يوق! — دەپ، بىر سالپاڭ قۇلاق با-
تۇرغا ئىشارە قىپتۇ.

سالپاڭ قۇلاق باتۇر مىڭكۇ باتۇرغا قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىلىپ كەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر قىلىچى
بىلەن ئۇنىڭ قىلىچىنى بىر ئۇرۇپلا قولىدىن چۈشۈرۈۋېتىپ، سۆرىلىپ تۇرغان قۇلىقىنى تۇتۇۋېلىپ
تارتىپتىكەن، تۇۋىدىنلا ئۈزۈلۈپ ئۇنىڭ قولىغا چىقىپتۇ. قۇلاقنى ئېتىپتىكەن، بادرات تازنىڭ ئوردا-
سىنى ساقلايدىغان ئۇچ مىڭ نۆكەرنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپتۇ، قالغان سالپاڭ قۇلاقلار مىڭكۇ باتۇردىن قور-
قۇشۇپ يېقىن كېلەلمەپتۇ. بادرات تازنىڭ مىڭكۇ باتۇرنىڭ دېگىنىدەك قىلماسلىققا ئامالى قالماپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر مەلىكىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— مەن ئاتىڭنىڭ قېشىدىن سېزنى قۇتۇلدۇرغىلى كەلدىم، مەن بىلەن كېتەمسىز؟ — دەپتۇ.

مەلىكە ئاتىسىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ يىغلاپتۇ ۋە مىڭكۇ باتۇر بىلەن كېتىدىغانلىقىنى ئېيى-
تىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر مەلىكىنى قەپەستىن چىقىرىپ ئوردا سىرتىغا ئېلىپ چىقىپتۇ، بادرات تازنى

باغلاقتىن بوشتىپ:

— ئەي بادرات پادىشاھ، مەن سېنىڭ يەتتە مىڭ لەشكىرىڭنى، سەكسەن دانە سۇپەت باتۇرۇڭنى ھەم ئېيىق باتۇرۇڭنىمۇ ئۆلتۈرۈۋەتتىم. مەن ئەسلىدە قان تۆكمەكچى ئەمەس ئىدىم، ئادەملىرىڭ ھەم ئۆزۈڭ مېنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلدىڭلار. مېنى كىمكىن دەپ قالمىغىن، ئىسمىم مىڭكۇ، مەلىكىنى تاپشۇرۇۋالدىم. مەن رازى، سەنمۇ مېنىڭدىن رازى بول، — دەپ مەلىكىنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر سۇمۇرغىلىرى ساقلاپ تۇرغان باغقا كەپتۇ. ئۇ ئۇ يەردە بىر - ئىككى كۈن ئوۋ ئوۋلاپ، توققۇز تۇلۇمغا گۆش، توققۇز تۇلۇمغا سۇ قاچىلاپتۇ. ئاندىن مەلىكە بىلەن بىرىدىن سۇمۇرغقا مىنىپ، گۆش، سۇ قاچىلانغان تۇلۇملارنى سۇمۇرغقا ئارتىپ، ئاستىنقى دۇنياغا قاراپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار نەچچە كۈن، نەچچە ئاي ئۇچۇپتۇ. گۆشمۇ، سۇمۇ تۈگەپتۇ. سۇمۇرغلار ئۇسساپ كېتىپ بولالماي «سۇ» دەپتە-كەن، مىڭكۇ باتۇر ئىككى كۆزىنى ئويۇپ بېرىپتۇ. سۇمۇرغلار ئۇنى شۇمۇپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇپتۇ. قورسىقى ئېچىپ «گۆش» دەپتىكەن، مىڭكۇ باتۇر ئوڭ يوتىسىدىن بىر لوقما گۆش كېسىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئاستىنقى دۇنياغا چۈشۈپتۇ. مەلىكە قارىغۇدەك بولسا، مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئىككى كۆزى يوقمىش، ئىشتىنىنىڭ ئوڭ پۇچقىقى غەرق قانمىش. ئۇنىڭدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتىكەن، مىڭكۇ باتۇر ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

سۇمۇرغلارنىڭ بىرى مىڭكۇ باتۇرغا:

— سەن بىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلدىڭ، بىزمۇ ساڭا ياخشىلىق قىلايلى، كەل، مېنىڭ قانىتىمدا يات، — دەپ ئوڭ قانىتىنى يەرگە يېيىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر سۇمۇرغنىڭ قانىتىنىڭ ئۈستىدە يېتىپتۇ. يەنە بىر سۇمۇرغ ئوڭ قانىتى بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئايىغىچە سىلاپتە-كەن، مىڭكۇ باتۇرنىڭ كۆزى، يوتىسى ئەسلىگە كەپتۇ.

— بىز قىلىدىغان يەنە قانداق خىز-

مىتىڭ بار؟ — دەپ سورىشىپتۇ سۇمۇرغلار.

— مەن بۇ مەلىكىنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ قايتىپ كېلىمەن، ساقلاپ تۇرۇڭلار! — دەپ مىڭكۇ باتۇر پادىشاھ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر مەلىكىنى باشلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەپتۇ. ئاتا ـ بالا: «ۋاي ئاتا، ۋاي قىـ زىم» دېيىشىپ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، يىغلىشىپتۇ. ئاتا ـ بالا بىرئاز ھال ـ ئەھۋاللاشقاندىن كېـ يىن، مەلىكە شاھ ئاتىسىغا مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئۇستۇنكى ئالەمدىكى باتۇرلۇقىنى بىرمۇبىر بايان قىلىـپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ۋەدىسى بويىچە مىڭكۇ باتۇرغا قىزىنى ھەم پادىشاھلىقىنى بېرىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپتۇ. مىڭكۇ باتۇر:

— ئەي پادىشاھىئالەم، مېنىڭ بىر ئۇستام بار ئىدى، ئەگەر لايىق تاپسىلا، مەن پادىشاھلىقىنى شۇ ئۇستامغا ئۆتۈنسەم، مېنىڭ ئورنۇمغا شۇ ئۇستام پادىشاھ بولسا، چۈنكى ئۇستامنىڭ بىر پادىشاھ بولۇش ئارزۇسى بار ئىدى، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— مېنىڭ پادىشاھلىقىم ساڭا ئۆتتى، ئۇنى كىمگە بەرسەڭ ئۆز ئىختىيارىڭ، مەن رازى، — دەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر پادىشاھنىڭ ئالدىدىن چىقىپ سۇمۇرغلارنىڭ يېنىغا بارسا، ئۇلارمۇ مىڭكۇ باتۇرنى ساقلاپ تۇرغانىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئۇستىسىنىڭ قېشىغا بارىدىغانلىقىنى دەپ تۇرۇشىغا، قاتتىق قارا بوران چىقىپ، ئارقىدىنلا يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. سۇمۇرغ بالىلىرى:

— ئەي مىڭكۇ باتۇر، بۇ بوران بىلەن يامغۇر ئانىمىزنىڭ بىز تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتى. سەن بىرەرىمىزنىڭ قانىتى ئاستىغا كىرىۋالغىن، ئانىمىز ئۇقۇشماستىن ساڭا زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇـ مىسۇن، — دەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر سۇمۇرغ بالىلىرىنىڭ قانىتى ئاستىغا يوشۇرۇنۇپتۇ. ئانا سۇمۇرغ يېتىپ كەپتۇ. بوران ـ يامغۇرمۇ توختاپتۇ. ئانا سۇمۇرغ:

— ئەي بالىلىرىم، ئىككى ـ ئۈچ يىلدىن بۇيان نەلەردە يۈردۈڭلار؟ مەن سىلەرنىڭ دەردىڭلاردا يەتتە ئىقلىم، ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى يىغلاپ يۈرۈپ كېزىپ چىققۇچە بىر كۆزۈمنىڭ نۇرى ئۆچتى. سـە لەرنىڭ بېشىڭلاردىن نېمە ئىشلار ئۆتتى؟ ماڭا سۆزلەپ بېرىڭلار، — دەپتۇ. سۇمۇرغ بالىلىرى:

— بۇ يەردە بىر ئادەمزات بالىسى بار، ئەگەر سىز ئۇنىڭغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىككە، بۇ بالىنىڭ قانداق تەلىپى بولسا بەجا كەلتۈرۈشكە ماقۇل بولسىڭىز، ھەممە ئەھۋالنى دەپ بېرىـ مىز، — دەپتۇ.

ئانا سۇمۇرغ بالىلىرىنىڭ دېگىنىدەك قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

سۇمۇرغ بالىلىرى ئانىسىنىڭ ئۇزۇق ئىزدەپ كەتكەن ۋاقتىدا چوڭ بىر يىلان ئۆزلىرىنى يېيىش ئۈچۈن شەمشادقا يامىشىپ چىقىۋاتقاندا، بىر تۈزاقچى ئادەمنىڭ يىلاننى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزلىرىنى ئۆيىگە ئېلىپ كېتىپ قەپەسكە سولاپ باققانلىقىنى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كېيىنكى كۈنلىرىنىڭ قانداق بولۇشىـ دىن قايغۇرۇپ يۈرگەندە، بىر يىگىتنىڭ ئۆزلىرىنى ئىككى تۆگىگە تېگىشىۋېلىپ، ناھايىتى ياخشى تەرـ بىيىلىگەنلىكىنى، شۇ يىگىت بىلەن بېرىپ ئۇستۈنكى ئالەمدىكى مەلىكىنى قۇتۇلدۇرۇپ كەلگەنلىكلـ رىنى، ئۇ يىگىتنىڭ ئۆزلىرىنى قاچان تەلەپ قىلسا شۇ چاغدا قويۇپ بەرمەكچى بولغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپ، قانىتى ئاستىدىن مىڭكۇ باتۇرنى چىقىرىپتۇ. ئانا سۇمۇرغ:

— بۇ ئادەمزات ئىچىدىن چىققان ياخشى يىگىت ئىكەن، ئۇ سىلەرگە ياخشىلىق قىلغانىكەن، مەنمۇ

ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىشىم كېرەك، — دەپتۇ بالىلىرىغا ۋە مىڭكۇ باتۇرغا قاراپ، — ئەي يىگىت، قېنى قانداق تەلىپىڭ بار؟ بالىلىرىمغا قىلغان ياخشىلىقىڭ ئۈچۈن جېنىم بىلەن ئورۇندايمەن، — دەپتۇ.

— رەھمەت، مېنىڭ ھازىر ھېچقانداق تەلىپىم يوق، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر. ئانا سۈمۈرغ:

— ئۇنداق بولسا، مەن ساڭا قانىتىمنىڭ بىر تال پېيىنى يۇلۇپ بېرەي، بېشىڭغا بىرەر ئېغىر كۈن چۈشۈپ، ياردەمگە موھتاج بولغىنىڭدا كۆيدۈرسەڭ، شۇ ھامان يېنىڭدا پەيدا بولىمەن، — دەپ قانىتىدىن بىر تال پەينى چىشلەپ يۇلۇپ مىڭكۇ باتۇرغا بېرىپتۇ.

سۈمۈرغ بالىلىرى مىڭكۇ باتۇر بىلەن رازىلىق ئېلىشىپ خوشلىشىپ، ئانىسى بىلەن ئۇچۇپ كېتىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئانا سۈمۈرغ بەرگەن پەينى قوينىغا سېلىپ، ئۈستىسى بار شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇ مېڭىپ ئۈستىسى بار شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۈستىسىغا:

— مەن سىلىگە پالانى شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىنى ئېلىپ قويۇپ كەلدىم، ئۈستام، — دەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئۈستىسى ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي، مىڭكۇنىڭ نەلەرگە بېرىپ، نېمىلەرنى كۆرگەنلىكىنى سوراپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن - ئاخىر تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئۈستىسى ئاندىن مىڭكۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ پادىشاھ بولۇپ بېقىش ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولۇپ، شۇ كۈنىلا يولغا چىقماقچى بوپتۇ ۋە:

— ھەممە نەرسەم ساڭا قالسۇن، — دەپ، مىڭكۇ باتۇرغا ئۆيلىرىنىڭ ئاچقۇچىنى بېرىپتۇ - دە، شۇ كۈنىلا يولغا چىقىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر ئۈستىسىدىن قالغان پۇتۇن مال - مۈلۈكلەرنى يېتىم - يېسىر، غېرىب - غۇرۇالارغا ئۈلەشتۇرۇپ بېرىپ، بۇ شەھەردىنمۇ بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر ماڭا - ماڭا بىر دەريانىڭ بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ دەريانىڭ بويىدا زامانى ئاۋۇالدىن تارتىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇچ بادرات رودۇپاي تاز بار ئىكەن. بۇ بادرات رودۇپاي تازلار كۈندە قېرىق خىل ئۆزگىرەلەيدىكەن. دەريانىڭ قىرغىقى يول ئىكەن، بۇ ئەتراپتا بۇنىڭدىن باشقا يول يوق ئىكەن. ھېلىقى بادرات تازلار بۇ يولدا ماڭغان ھەرقانداق كىشىنى، خاھى پۇقرا، خاھى پادىشاھ بولسۇن، ھەممىسىنى بۇلايدىكەن، ئىنسانىي كەلسە، مال - مۈلكىنى تارتىۋېلىپ، كىيىم - كېچىكىنى سالدۇرۇۋېلىپ يالىڭاچ ھالدا قوغلىۋېتىدىكەن، بولمىسا، دورا بىھوش بىلەن قاتۇرۇۋېتىدىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئاشۇ ئۇچ بادراتقا يولۇقۇپ قاپتۇ. بادراتلار مىڭكۇ باتۇرنى كۆرۈپ:

— ئۇزۇن يول بېسىپ كەلگەندەك قىلىسىز، بۇگۈن بىزگە مېھمان بولۇڭ. سىزدەك ياخشى مېھمان قونماي ئۆتۈپ كەتسە، كۆڭلىمىز بەك يېرىم بولىدۇ، سىزگە بېلىق پىشۇرۇپ بېرەيلى، — دېيىشىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر بۇ بادراتلارنىڭ غەرىزىنى بىلمىگەچكە، ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، بىر كېچە قونۇپ كەتمەكچى بوپتۇ. قاتتىق چارچىغان مىڭكۇ باتۇر بالدۇرلا يېتىپ ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ.

بادراتلار: «بۇنىڭ ئۇچ مۇھىم نەرسىسى بار ئىكەن، بىرىمىز مىسران قىلىچىنى، بىرىمىز ئوقيا-سىنى، يەنە بىرىمىز جاھانناما ئەينىكىنى ئالساق بولغۇدەك. بۇنى تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن چەمبەرچاس باغلاپ كېمىگە سېلىپ، تاڭ ئېتىشى بىلەن دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ بېرىپ چۆكتۈرۈۋېتەيلى» دېيىشىپتۇ. بادراتلار مىڭكۇ باتۇرنىڭ بۇرنىغا دورا بىھوشنى تۇتۇپتۇ. مىڭكۇ باتۇرنىڭ بۇرنى ئېچىشقاندەك بوپتۇ - دە، «ھەپچۇش» دەپ بىر سىلكىنىپلا قېتىپ قاپتۇ. بادراتلار ئۇنىڭ پۇت - قولىنى چىڭ باغلاپ

تېگىۋېتىپتۇ. «بۇنى دەريانغا چۆكتۈرۈۋەتسەكلا بولدى. ئەمدى بىز خىسلەتلىك قورالغا ئىگە بولدۇق، بىزگە ھېچنېمە تەڭ كېلەلمەيدۇ» دېيىشىپتۇ بادراتلار.

مىڭكۇ باتۇر كىچىك چېغىدا خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ پۇت ـ قول، بەدەنلىرىنى سىلاپ، دۇئا بەرگەنىكەن، بۇنىڭدىن مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئۆزىنىڭ خەۋىرى يوق ئىكەن. ئۇ بادراتلارنىڭ دورىسى بىلەن بىر مەھەل قېتىپ قالغاندەك بولسىمۇ، لېكىن بەدەنلىرى ئاستا ـ ئاستا يۇمشاپ، تاڭ ئاتقۇچىلىك تو ـ لۇق ئەسلىگە كېلىپ بوپتۇ. قارىسا، پۇت ـ قوللىرى باغلۇېتىلگەن. قېنى بۇلار، زادى نېمە قىلماقچى، بىر كۆرۈپ باقاي، دېگەن خىيالغا كېلىپ، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ، جانسىز قىياپەتكە كىرىپ جىم يېتىپتۇ.

كۇن قىزىرىپ چىقىشقا باشلىغاندا، بادراتلار مىڭكۇ باتۇرنى كېمىگە ساپتۇ. بىر بادرات دەريا قىر ـ غىقىدا قاپتۇ، يەنە بىر بادرات تاماق ئېتىشكە ئۆيگە كېتىپتۇ. بىر بادرات خاتىرجەم ھالدا كېمىنى تا ـ ياپ[3] دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ بېرىپ، مىڭكۇ باتۇرنى دەريانغا تاشلاي دېگەن چاغدا، مىڭكۇ باتۇر «ياپىرىم» دەپ كۇچەپ تۇرۇپ بىر جىغناپتىكەن، ئاتنىڭ قۇيرۇق ـ يالىلىرىدىن ئېشىلگەن بىلەكتەك تومۇلۇقتىكى قىل ئارغامچىلار ئۇزۇلۇپ، پۇت ـ قول، بوينىغا سالغان تاقاق، كىشەنلەرمۇ پارچىلىنىپ كېتىپتۇ. بادرات بىلەن مىڭكۇ باتۇر كېمە ئىچىدە ساق بىر كۇن ئېلىشىپتۇ. كەچكە يېقىن كېمە داۋالغۇپ كېتىپ، ئىككىسى سۇغا يىقىلىپ چۇشۇپتۇ. مىڭكۇ باتۇر سۇغا ئاجىز ئىكەن، بۇنى بىلىۋالغان بادرات پۇتۇن جان ـ جەھلى بىلەن ئېلىشىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر سۇغا ئاجىز بولسىمۇ، كۇچ، پەمى بولغاچ ـ قا، كېچىچە ئېلىشىپتۇ، بادرات ھېرىپتۇ، ئاخىر بولالماي، تىلىنى ئىشقا ساپتۇ. ئۇنىڭ تىلىنىڭ ئۇ ـ زىراش خۇسۇسىيىتى بار ئىكەن. بادرات تىلىنى ئۇزارتىپ مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئەت ـ يانلىرىنى يالاپ، ئۇ ـ نىڭ بىلەن مىڭكۇ باتۇر بادراتنى ئىككى قوللاپ ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىپ، قورام تاشقا ئۇرۇپتىكەن. بادرات كۇكۇم ـ تالقان بولۇپ كېتىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر كېمىگە چىقىپ، ئۇنى قىرغاققا تاياپ بېرىپتۇ. بۇرادىرىنىڭ كېلىشىنى ساقلاپ تۇرغان يەنە بىر بادرات ئىشىنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىنى بىلىپ، مىڭكۇ باتۇرغا ئېتىلىپ كەپتۇ. تېخى ھاردۇقىنى چىقىرىشقىمۇ ئۇلگۈرمىگەن مىڭكۇ باتۇر بۇنىڭ بىلەنمۇ قاتتىق ئېلىشىپتۇ، سۇنىڭ ئىچىدە ئېلىشا ـ ئېلىشا، ئۇنىمۇ كۆتۈرۈۋېلىپ، گىرۋەككە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئاندىن بۇ بادراتلارنىڭ ئۆيگە بېرىپتۇ. ئۇچىنچى بادرات مىڭكۇ باتۇرنىڭ مىسران قىلىچىنى يېنىدا قويۇپ قويۇپ، بىر خىلدا بېلىق پىشۇ ـ رۇۋاتقۇدەك، ئۇ مىڭكۇ باتۇرنىڭ كىرگىنىنى تۇيماپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئىتتىك بېرىپ مىسران قىلىچىنى ئېلىۋاپتۇ، ئۇ بادراتنى كەينىدىن چېپىۋەتمەكچى بولۇپ، بۇنداق قىلىش نامەردنىڭ ئىشى، دەپ ئويلاپ توختاپ قاپتۇ. بۇ ئارىلىقتا بادرات يېنىغا قاراپ، مىڭكۇ باتۇرنىڭ مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بادراتقا:

— قېنى، قورالىڭ بولسا ئېلىپ مەيدانغا چۇش! — دەپتۇ.

بۇ بادرات ئۆلۇپ كەتكەن ئىككىسىگە قارىغاندا تېخىمۇ كۇچتۇڭگۇر ئىكەن. ئۇ يەتمىش پاتمانلىق گۇرزىسىنى ئېلىپ مەيدانغا چىقىپتۇ. مىڭكۇ باتۇرمۇ تەخ بولۇپ تۇرۇپتۇ. بادرات مىڭكۇ باتۇرنىڭ بە ـ شىغا قارىتىپ گۇرزىسىنى ئۇرۇپتۇ. مىڭكۇ باتۇر مىسران قىلىچى بىلەن بادراتنىڭ گۇرزىسىنى توسۇپ ـ

تۇ. ئەنە شۇ تەرىقىدە بادراتنىڭ كەينى - كەينىدىن ئۇرغان ئوچ قېتىملىق گۈرزىسىنى ياندۇرۇپتۇ.

— نۆۋەت ئەمدى ماڭا كەلدى، ئاگاھ بول! — دەپ مىڭكۇ باتۇر ۋارقىرىغىنىچە بادراتقا قىلىچ ئۇ-رۇپتۇ، تاغقا چېپىلسا تاغنىمۇ ئىككى پارچە قىلىۋېتىدىغان قىلىچ بادراتقا كار قىلماپتۇ، خۇددى تاشقا كالتەك ئۇرغاندەك، قىلىچ بادراتنىڭ بەدىنىدىن يېنىپ تۇرغۇدەك. قىلىچ ئۆتمىگەندىن كېيىن، مىڭكۇ باتۇر بادراتنى كۆتۈرۈۋېلىپ ئوتقا تاشلاپتۇ، كۆيمەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر پۇتۇن كۈچىنى يىغىپ تۇرۇپ، ئۇنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ بىر قورام تاشقا شۇنداق ئۇرۇپتىكەن، بادراتنىڭ ئۈستىخانلىرى چۈل - چۈل بولۇپ كېتىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، قورام تاشمۇ پارە - پارە بولۇپ كېتىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر قىلىچ، ئوقيا ۋە جاھانناما ئەينىكىنى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇپ ئەتراپقا قاراپ، ھەيرانلىقتا تۇرۇپلا قاپتۇ. ئۇنىڭ كۆزىگە تاشتەك قېتىپ قالغان سانسىز ئادەم كۆرۈنۈپتۇ، ھەممىسى ئۇخلاپ ياتقان ھالەتتە ئىكەن. مىڭكۇ باتۇر نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ، تاشلاپ كېتەي دېسە ئەسلىي، كەتمەي دېسە ئەسلىي. ئۇ بادراتلارنىڭ تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئادەملەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش دورىسىنى بىلىۋالمىغىنىغا پۇشايمان قىپتۇ، قانچە باش قاتۇرسىمۇ ئىلاجى بولماپتۇ. ئۇ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسا، بىر ئاق ئاتنى يېتىلەپ بىر مويسىپىت كەپتۇ. مىڭكۇ ئۇ كىشىگە سالام بېرىپتۇ.

— بادراتلارنى ئۆلتۈرۈپ ئوبدان ئىش قىلدىڭ، بالام! سېنىڭ باردىغان يېرىڭنىڭ يىراقلىقىنى بىلمەن، ئەمما سەن پىيادە، ساڭا مەن ئېگەر - جابدۇقلۇق مۇشۇ ئاتنى بېرەي، — دەپ ھېلىقى كىشى ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى مىڭكۇ باتۇرغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپتىكەن، ئەت - يانلىرىدىكى جاراھەت، تىتىلغان گۆش - تېرىلىرى سەللىمازا ئەسلىگە كەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئۆزىنى باشقىدىن تېخى-مۇ كۈچكە تولۇپ قالغاندەك ھېس قىپتۇ.

— بالام، بۇ ئاتنى مىنىپ ئوڭ يانپىشىغا ئۇرساڭ ئاسماندا ئۇچىدۇ، سول يانپىشىغا ئۇرساڭ يەردە ماڭىدۇ، يەردە ماڭغاندا كۈنىگە ئالتە ئايلىق يولنى باسىدۇ، — دەپتۇ، ئاندىن تاش ئادەملەرگە قاراپ: «ئاللانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئەسلىگىلەرگە كەلگەيسىلەر» دەپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بوۋايغا رەھمەت ئېيتىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەپتۇ.

ئۇ بۇ يەردىن تېز كېتىش ئۈچۈن ئاتقا مىنىشكە تەمشىلىپ تۇرسا، سايدىكى «تاش ئادەملەر» مەدرلىغاندەك بوپتۇ. مىڭكۇ بۇنىڭغا ھەيران بولغانچە قاراپ قاپتۇ. ئاردىدىن ئانچە ۋاقىت ئۆتمەي، بۇ «تاش ئادەملەر»نىڭ ھەممىسى ئۆز ئەسلىگە كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا شاھزادىلەرمۇ بار ئىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئۇلارغا:

— سىلەرنىڭ ئۆز ئەسلىگىلەرگە قايتىشىڭلار مېنىڭ خاسىيىتىمدىن ئەمەس، مېنىڭ ئۇنداق كارا-مىتىم يوق، بۇ بىر ئەۋلىيانىڭ كارامىتى، — دەپتۇ. ئاندىن بۇ يەردە بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— سېنىڭ بېشىڭنى ئەۋلىيا سىلاپتۇ، كېيىن سەنمۇ چوقۇم ئەۋلىيا بولغۇدەكسەن، بىز ساڭا ئە-گىشىمىز، بىزنى ئۆزۈڭگە ھەمراھ قىلىۋالساڭ، — دەپتۇ ئۇلار. مىڭكۇ باتۇر:

— مېنىڭ بارار مەنزىلىمنىڭ قارارى يوق، نەگە بېرىپ، نەدە توختىشىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. خۇدايىمنىڭ كۈنى كۆپ، ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز، — دەپتۇ - دە، ئاق ئاتقا مىنىپتۇ. ئوڭ يانپىشىغا شاپىلاقلاپ يېنىك بىرنى ئۇرۇپتىكەن، ئات يەردىن كۆتۈرۈلۈپ ئاسمان قەھرىگە چىقىپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر ئۇچا ـ ئۇچا بىر ۋاقىتتا پەستە ئورماننى كۆرۈپتۇ. ئاتنىڭ ئۇچۇشىنى ئاستىلىتىپ، پەسلىتىپتۇ. ئۇنىڭ قۇلىقىغا يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ، بۇ نېمە يىغىدۇ، سەۋەبىنى بىلىپ باقاي، دەپ ئويلاپ، ئاتنىڭ سول يانپىشىنى سىلاپتىكەن، ئات ئاستا ـ ئاستا پەسلەپ يەرگە چۈشۈپتۇ. قارىسا، بىر بالا ئۆزى يالغۇز يىغلاپ كېتىپ بارغۇدەك.

ــ ئەي بالا، نېمە دەردىڭ بار، نېمىشقا يىغلايسەن؟ ــ مىڭكۇ باتۇر بالىدىن سوراپتۇ.

ــ مەن ئاتامدىن يېتىم قالغان. بىزنىڭ بىر باي قوشنىمىز بار ئىدى، كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭ ئېغىر ـ چىلىقىدا ئۇنىڭدىن ئۇنى ـ بۇنى قەرز ئېلىۋېرىپتىمىز. كۈنلەرنىڭ بىرىگە كەلگەندە، باي قوشنىمىز: «يا پۇلۇمنى بەر، يا ئۆزۈڭ ماڭا خوتۇن بول، يا بولمىسا بالاڭنى قۇللۇققا بەر» دەپ ئانامنى قىستىدى. ئانام تېگەي دېسە تېخى بولمىغان، قەرزنى بېرەي دېسە بىزدە نەدە پۇل، ئىلاجسىز مېنى ئۇ بايىغا قۇل ـ لۇققا بەردى. مەن بايىغا قۇل بولۇپ يەتتە ئاي ئىشلىدىم. تۇنۇگۈن ئۇ باي: «شور دەريا ـ نىڭ ئۇ قېتىدا بىر بادرات كىتابى بار ئىكەن، شۇ بادرات كىتابىنى ماڭا تېپىپ ئەكېـ ـلىپ بەرسەڭ، سېنى قۇل ـ لۇقتىن ئازاد قىلىمەن. ئە ـ گەر ئەكېلىپ بېرەلمىسەڭ، سېنى تۆمۈر تارغاق بىلەن تاراپ، بەدىنىڭگە قىزىتىلغان ياغ چېچىپ، تونۇرغا ئېسىپ قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىمەن» دې ـ دى. شور دەريا نەدە، نەدە ئە ـ مەس، ئۇقمايمەن، شۇ غەمدە يىغلاپ كېتىپ بارىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

ــ ئۇنداق بولسا ئار ـ قامغا مىنگەش، ــ دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر. بالا ئاتقا مىـ ـگىشىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر: «شور دەريا بويىغا» دەپ ئاتـ ـنىڭ ئوڭ يانپىشىغا يېنىك بىرنى ئۇرۇپتىكەن، ئات ئۇلارنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارلىقتا

شور دەريا بويىغا ئەكىلىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر بالىنى ئەگەشتۇرۇپ ھۆر قىزلارنىڭ يېنىغا ئەكىرىپتۇ. ھۆر قىزلار مىڭكۇ باتۇرنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، نازۇ نېمەتلەر بىلەن تولغان داستىخان تەييارلاپتۇ. تاماق ئۈستىدە مىڭكۇ باتۇر ھۆر قىزلارغا بۇ بالا بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىش جەريانىنى، بالىنىڭ ئەھۋالى ۋە باي قوشنىسىنىڭ زۇلۇمى، ئۇنىڭ بالىغا قويغان شەرتىنى بالىدىن ئاڭلىغىنى بويىچە سۆزلەپ بېرىپتۇ ھەم ئاخىردا بادرات كىتابىنى بالىغا تېپىپ بېرىپ، ئۇنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىپ قويۇشنى ھۆر قىزلاردىن ئۆتۈنۈپتۇ. ھۆر قىزلار مىڭكۇ باتۇرنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلىپ، بىر سۈمۈرغىنى چاقىرىپ ئەكىلىپ:

— ئەي سۈمۈرغ، شور دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتسەڭ بىر تاغ بار، تاغنىڭ باغرىدا بىر تۈپ يالغۇز چىنار بار، شۇ چىنارنىڭ تۈۋىنى كولىساڭ بىر ساندۇق چىقىدۇ، سەن شۇ ساندۇقنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچماي ئېلىپ كەل، — دەپ تاپىلاپتۇ.

سۈمۈرغ بىر قانات قېقىپ ئاسمانغا چىقىپتۇ ـ دە، شامالدەك ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بىلەن ھۆر قىزلار تامىقىنى يەپ، داستىخانلىرىنى يىغىشتۇرغۇچىلىك ئارىلىقتا سۈمۈرغ ساندۇقنى ئېلىپ كەپتۇ. ھۆر قىزلار ساندۇقنى ئېچىپ، ئۇنىڭدىن بىر كىتابنى ئېلىپ:

— مانا مۇشۇ بادراتلارنىڭ جادۇگەرلىك كىتابى، — دەپ كىتابنى بالىغا بېرىپتۇ.

مىڭكۇ باتۇر بالىنى ئاتقا مىنگەشتۇرۇپ، ئاتنىڭ سول يانپىشىغا يېنىك بىرنى ئۇرۇپتىكەن، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلىك ئارىلىقتا ئات ئۇلارنى باينىڭ ئىشكى ئالدىغا ئەكىلىپتۇ. بايمۇ بۇ چاغدا ئىشكى ئالدىدا تۇرغانىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئاتتىن چۈشۈپ بايغا سالام بېرىپتۇ. باي بالىنى كۆرۈپ:

— مەن تاپىلىغان نەرسىنى تېپىپ كەلدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا كىتابنى بايغا كۆرسىتىپتۇ. باي كىتابنى قولىغا ئېلىپ قارىغۇدەك بولسا، راستتىنلا بادرات كىتابى ئىكەن.

— بۇ كىتابنى كىم تاپتى؟ — دەپ سوراپتۇ باي.

— كىلىۋاتسام بۇ بالا مۇشۇ كىتابنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ كىلىۋېتىپتۇ، ئىچىم ئاغرىپ ئاتقا مىنگەشتۇرۇۋالدىم، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر. باي كىتابنى تاپشۇرۇۋالغان بولسىمۇ، بالىنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىشنىڭ گېپىنى قىلمىغۇدەك.

— سىز بۇ بالىغا، بادرات كىتابنى تېپىپ ئەكىلىپ بەرسەڭ قۇللۇقتىن ئازاد قىلىمەن، دەپ ۋەدە بەرگەنىكەنسىز، ۋەدىڭىزدە تۇرارسىز؟ — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

باينىڭ بالىنى قولدىن چىقىرىۋەتكۈسى يوق ئىكەن، شۇڭا:

— بۇ بالا ئۆزىنىڭ قەرزىنى ئادا قىلىپ بولغان بىلەن، ئانىسىنىڭ قەرزىنى تۆلىشى كېرەك، — دەپتۇ.

— ئانىسىنىڭ سىزگە قانچىلىك قەرزى بار ئىدى؟ — مىڭكۇ باتۇر بايدىن سوراپتۇ.

— يەتتە تىللا قەرزى بار، — دەپتۇ باي.

مىڭكۇ باتۇر يېنىدىن يەتتە تىللانى چىقىرىپ بايغا بېرىپتۇ ۋە بالىنى ئېتىغا مىنگەشتۇرۇپ چېپىپ كېتىپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە بىر شەھەرگە بېرىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بالىنى شەھەر ئايلاندۇرۇپ كۆڭلىنى ئېچىپ قويۇش ئۈچۈن شەھەر ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شەھەرنىڭ ئىچىمۇ، تېشى-مۇ مىڭ ـ مىڭ ئادەم. ئۇلار بۇ شەھەردە بىرەر چوڭ توي بولغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىشىپتۇ، لېكىن كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا سۆزلىشىشلىرىدىن بۇ شەھەردە توي ئەمەس، باشقا بىر ئىش بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ. بۇ شەھەرنىڭ سىرتىدا بىر دەريا بولۇپ، دەريانىڭ ئۇ قېتىدىمۇ بىر شەھەر بار ئىكەن، ئىككى شە-

ھەرنى مۇشۇ دەريا ئايرىپ تۇرىدىكەن، ئەمما دەريا بەك چوڭقۇر بولغاچقا، كۆۋرۈك سالالماي، ئىككى شەھەر خەلقى بىر - بىرىنى كۆرۈپ، ئۇنىنى ئاڭلىشىپ تۇرۇشسىمۇ، باردى - كەلدى قىلالمايدىكەن. كىمدەكىم دەريادا ئۇنچە - مەرۋايىتتىن كۆۋرۈك سالسا، ھەر ئىككى پادىشاھ شۇ كىشىگە قىزىنى بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىغانىكەن. جاكارنى ئاڭلاپ يۇرتمۇيۇرتلاردىن ھەر خىل تەبىقىدىكى كىشىلەر كېلىشكەنىكەن. بۇ شەھەردە ئادەم كۆپ بولۇشىنىڭ سەۋەبى شۇ ئىكەن. ھەر - ھەر كارامەت ئىگىلىرى كەلگەن بولسىمۇ، دەريادا كۆۋرۈك سېلىشنىڭ زادىلا ئامالىنى قىلالماپتۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان مىڭكۇ باتۇر پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— ئەي پادىشاھىئالەم، دەريادا مەن كۆۋرۈك بىنا قىلسام، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

— بولىدۇ، — دەپ پادىشاھ رۇخسەت قىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بىللە ئېلىپ كەلگەن ئوغۇلنى پادىشاھنىڭ يېنىدا قويۇپ، ھۆر قىزلارنىڭ ھۇزۇرىغا قايتىپ مېڭىپتۇ. ھۆر قىزلارنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ:

— مېنىڭ بىر تەلىپىم بار، شۇ تەلىپىمنى راۋا قىلساڭلار، — دەپتۇ.

— نېمە تەلەپ؟ ئېيت، ھازىر راۋا قىلىمىز، — دەپتۇ ھۆر قىزلار.

— ئىككى شەھەر بار ئىكەن، بۇ ئىككى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن دەريا ئۆتىدىكەن، كىمكى ئۇنچە - مەرۋايىتتىن كۆۋرۈك سالالىسا، بۇ قاتتىكى پادىشاھ قىزىنى بېرىدىكەن، ئۇ قاتتىكى پادىشاھمۇ قىزىنى بېرىدىكەن. كۆۋرۈك سېلىپ، ئىككى پادىشاھنىڭ قىزىنى ھېلىقى قۇلغا ئېلىپ بېرەي دەيمەن، — دەپتۇ مىڭكۇ باتۇر.

— بولىدۇ. ئۇنداق بولسا، كۈھىقاپنىڭ تېغىدا بىر ئۆڭكۇر بار، زامانى ئەزەلدىن بۇيانقى ئۆتكەن ئەۋلىيا، دانىشمەنلەرنىڭ ھېكمەتتىن بېشارەت بەرگۈچى كىتابلىرى ئاشۇ يەردە. ئۆڭكۇرنى ئون ئىككى ئەجدىھا، يەتتە يولۋاس، ئىككى باتۇر ساقلايدۇ. ئۇلار بىز نېمە قىل دېسەك شۇنى قىلىدۇ. مۇشۇ يىلان شۇلارنىڭ پادىشاھى، يىلاننى ئەۋەتسەك ھازىرلا ئېلىپ كېلىدۇ، — دەپ، ھۆر قىزلار بىر يىلانغا، — ئەي يىلان، سەن بېرىپ ئۆڭكۇردىكى قىرىق ھالقىلىق تەسمىنى[4] ھازىرلا يەتكۈز، — دەپتۇ. يىلان:

— بولىدۇ، — دەپ شۇ ھامان يولغا چىقىپتۇ. يىلاننىڭ ئۇزۇنلۇقى قىرىق غۇلاچ، تومۇقى ئون غۇلاچ ئىكەن. يىلان ئۇچ كۈن يول يۈرۈپتۇ. بۇنىڭ ماڭغاندىكى گۈلدۇر - قاراس ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆڭكۈرنى ساقلاپ ياتقان ئەجدىھا - يولۋاسلار بىلەن ئىككى باتۇر، دۇشمەن كېلىۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ جەڭگە تەخ بولۇپ تۇرسا، يىلان پادىشاھ كېلىۋاتقۇدەك. ئۇلار يىلانغا: «ۋاي خوش، پادىشاھىئالەم» دەپ ئېگىلىپ تەزىم قىپتۇ. يىلان ئۇلارغا:

— قىرىق ھالقىلىق تەسمىنى ماڭا ئاچقىپ بېرىڭلار، — دەپتۇ. ئۇلار قىرىق ھالقىلىق تەسمىنى يىلان پادىشاھقا ئاچقىپ بېرىپتۇ. يىلان پادىشاھ تەسمىنى ئاغزىدا چىشلەپ، ھۆر قىزلارغا ئەكېلىپ تاپشۇرۇپتۇ.

— ئەي مىڭكۇ باتۇر، بۇ تەسمىنى يېنىڭىزغا مەھكەم سېلىپ، ئىنس - جىنغا كۆرسەتمەي، يېرىم كېچە بىلەن: «يا پىرىمنىڭ ئەمرى، خۇدانىڭ ئەمرى، مۇشۇ دەريادا ئۇنچە - مەرۋايىتتىن كۆۋرۈك بىنا بولسۇن!» دەپ سۇغا چىلىسىڭىز كۆۋرۈك بىنا بولىدۇ، — دەپتۇ ھۆر قىزلار.

مىڭكۇ باتۇر تەسمىنى ئېلىپ ئاتقا مىنىپ قايتىپ مېڭىپتۇ. يېرىم كېچىدە شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ دەريا بويىغا بېرىپ: «يا پىرىمنىڭ ئەمرى، خۇدانىڭ ئەمرى، دەريادا بىر كۆۋرۈك بىنا بولسۇن، كۆۋرۈكنىڭ ئوستىگە ئۇنچە - مەرۋايىتتىن گۈل چىكىلسۇن، ئىككى تەرىپىگە ئالتۇندا مۇنار بېكىتىل-

سۇن، مۇنارلارغا چەۋەندازلار بىلەن جەڭ قىلىشقان، قىرىق دۆننى بويىنىدىن تۆتۈپ ئاسمانغا ئاتقان، ئۇ- يىق باتۇرنى ئىككى پارچە قىلغان، بادراتلار بىلەن ئېلىشقانلىرىمنىڭ كۆرۈنۈشلىرى چۈشۈرۈلسۇن» دەپ تەسمىنى سۇغا سېلىپ چىقارغان هامان كۆۋرۈك پۈتۈپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بۇ كۆۋرۈك شۇنداق زىننەت- لىك، ئۇستىگە دەسسەشكىمۇ ئادەم ئەيمەنگۈدەك، زىلچا - گىلەمنىڭ گۈللىرىدىنمۇ ئېسىل گۈللەر بې- سىلغان، ئىككى تەرىپىدىكى مۇنار تاملىرىدا مىڭگۇ باتۇرنىڭ باتۇرلۇق هەرىكەتلىرى ئەينەن كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك. مىڭگۇ باتۇر قايتىپ بېرىپ ئۇيقۇسىنى ئۇخلاپتۇ. بۇ ئاخشىمى پادىشاھ بىر چۈش كۆرۈپ، ئۇيقۇسى كەلمەي هويلىغا چىقسا، پۈتۈن ئەتراپ يوپيورۇق بولۇپ كەتكەن، «بۇ نېمە ئىشتۇ؟» دەپ قار- سا، دەريانىڭ ئوستىدە رەڭگارەڭ نۇرلار چاقناپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بە- لىپ كېلىش ئۈچۈن مۇلازىملىرىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار بىرەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ، دەريانىڭ ئال- تۇن، ئۇنچە - مەرۋايىتتىن بىر هەيۋەتلىك كۆۋرۈك بىنا بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ: «بۇ كۆۋ- رۈكنى قانداق ئىنسان ياساپ چىققاندۇ؟ مىڭگۇ باتۇر بىر جېنى بىلەن بىر ئاخشامدىلا بۇنچىلىك ئىشنى قىلالمايدۇ» دەپتۇ ۋە مىڭگۇ باتۇرنى چاقىرىپ ئەكېلىپ سوراپتۇ:

— بۇ كۆۋرۈكنى سەن ياسىغانمۇ؟

— مەن ياسىغانىدىم، پادىشاھىئالەم، — دەپتۇ مىڭگۇ باتۇر.

— ئۇنداق بولسا، ئەتە تاڭ ئېتىشى بىلەنلا كاتتا توي - تاماشا ئۆتكۈزۈپ ساڭا قىزىمنى بېرىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۇ قاتتىكى پادىشاھمۇ مىڭگۇ باتۇرغا قىزىنى بەرمەكچى بو- تۇ. مىڭگۇ باتۇر ئىككى پادىشاھقا:

— ماڭا بېرىدىغان قىزىڭلارنى مۇشۇ ئۇكامغا بېرىڭلار، — دەپ هېلىقى ئوغۇلغا ئۆتۈنۈپتۇ. ئىككى پادىشاھمۇ ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار يەتتە ئىقلىمغا جاكارچى ئەۋەتىپتۇ. يەتتە ئىقلىمدىكى سازچى، غەزەل - قوشاقچىلارنىڭ هەممىسى يېتىپ كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي باشلىنىپتۇ، توي ئۈچ ئاي داۋام قىپتۇ. ئۈچ ئاي ئىچىدە قىز بىلەن ئوغۇل سەدىقە ئۈچۈن بېشىدىن ئۆرۈپ، ئالتۇن - كۈمۈش، مەرۋايىت، زىلچا - گىلەم، كىيىم - كېچەكلەرنى جېنىنى باقالمىغان تۇل خوتۇن، يېتىم بالىلارغا تارقىتىپ بېرىپتۇ.

مىڭگۇ باتۇر توي ئاخىرلاشقاندىن كېيىن بۇ يۇرتتىن ئايرىلىپ، شەھەرمۇشەھەر كېزىپ بىر شە- هەرگە بارسا، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاهى ۋاپات بولۇپ شەھەر خەلقى هازا - ماتەم ئوستىدە تۇرغانىكەن. ئۇ مېيىت نامىزىغا قاتنىشىپتۇ. بۇ پادىشاھ جان ئۇزۇش ئالدىدا:

— مېنىڭ نامىزىمغا بېشىدا ئالتۇن كوكۇلسى بار بىر ئادەم قاتنىشىدۇ، ئاشۇ كىشى مېنىڭ ئور- نۇمغا پادىشاھ بولسا، يۇرتنى مېنىڭدىنمۇ ئادىل سورايدۇ، — دەپ ۋەسىيەت قالدۇرغانىكەن. مېيىت نا- مىزى تۇگىگەندىن كېيىن، ئاخۇنۇم ئەل - جاماەتكە قاراپ:

— ئەل - جاماەت، هەممىڭلار بېشىڭلارنى ئېچىڭلار ! — دەپتۇ. هەممىسى بېشىنى ئېچىپتۇ، لې- كىن مىڭگۇ باتۇر بېشىنى ئاچماپتۇ. بۇنى كۆرگەنلەر:

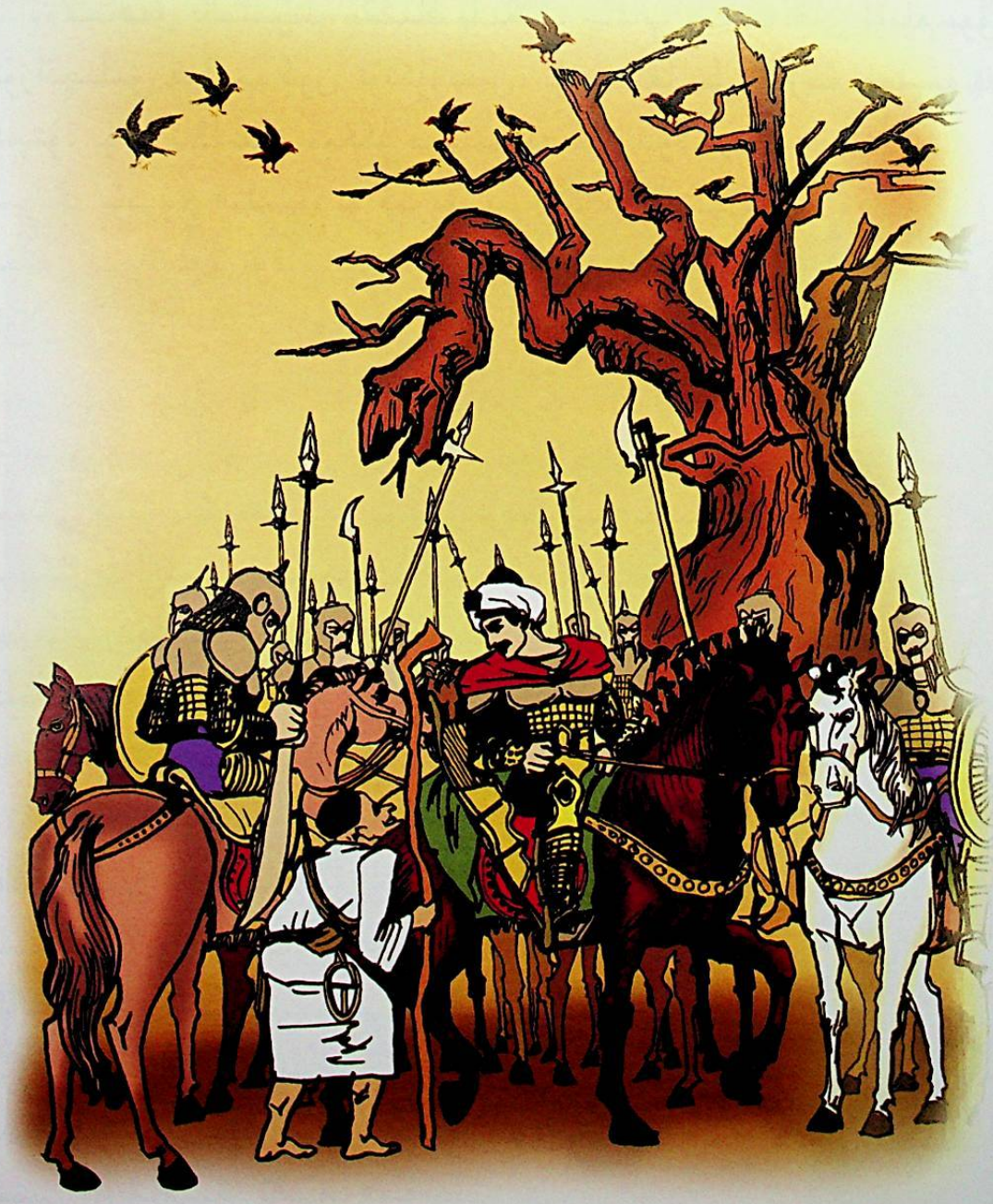
— ئەي يىگىت، سىزمۇ بېشىڭىزنى ئېچىڭ ! — دەپتۇ. مىڭگۇ باتۇر بېشىنى ئېچىپتۇ، شۇ زامات ئۇنىڭ بېشىدىكى ئالتۇن كوكۇلسىدىن نۇر چاقناپتۇ. بۇنى كۆرگەن خالايىق: «بىزنىڭ پادىشاھىمىز سىز ئىكەنسىز» دەپ، ئۇنى پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. بۇرۇنقى پادىشاھنىڭ بىر قىزى بو- لۇپ، ئۇ پادىشاھ ئۆز ۋاقتىدا ئورنىغا پادىشاھ بولغۇچىغا قىزىنىمۇ ئاتىۋەتكەنىكەن. مىڭگۇ باتۇر بۇ قىزنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىپ، شەھەرنى ئادىل سوراپتۇ.

مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئايالى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ، ئوغۇلنىڭ ئىسمىنى مۇلايىم قويۇپتۇ. بىرنەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن بىر قىز تۇغۇپتۇ، قىزنىڭ ئىسمىنى گۈلئايىم قويۇپتۇ. مۇلايىمۇ كىچىكىدىن تارتىلا ئوقيا ئېتىشقا ھېرىسمەن بولۇپ، مەرگەن بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مىڭكۇ باتۇرنىڭ شەھىرىگە يەتتە شەھەر بىرلىشىپ، قىرىق مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكەر توپلاپ كېلىپ ھۇجۇم قىپتۇ. مىڭكۇ باتۇرنىڭ لەشكەرلىرى قىرىلىپ، چېچىلىپ، ئۇچ سەركەردىسى بىلەن ئۆزى قاپتۇ. ئۆزى جەڭ قىلىپ يۈرۈپ قىرىق يېرىگە ئوق تېگىپ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

مۇلايىم تالاغا چىقىپ قارىسا، ئاتىسى غەرق قانغا مىلىنىپ ياتقۇدەك، ئالا تۆگە مىنگەن بىرى مىڭكۇ باتۇرنىڭ لەشكەرلىرىنى ئۆلتۈرۈپ يۈرگۈدەك. مۇلايىم ئوقيا ئوقىنى زەھەرگە چىلاپ: «مىڭكۇ مۇلايىمنىڭ ئوقى» دەپ ئاتقانىكەن، ئالا تۆگە مىنگەنىنىڭ يۈزىگە تېگىپ ئاتتىن موللاقلاپ چۈشۈپتۇ. ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا، ئۆز ئادەملىرىگە: «كىمكى مېنىڭ يۈزۈمگە ئوق تەگكۈزەلىگەن ئادەمنى ئۆلتۈرسە، شۇ مېنىڭ ئورنۇمغا لەشكەر باشلىقى بولىدۇ» دەپ ۋەسىيەت قالدۇرۇپ جان ئۈزۈپتۇ. نۆكەرلىرى ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى تۆگىگە ئارتىپ يۇرتىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ، ئۇلار ئۆز شەھىرىگە بېرىپ، پادىشاھقا ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ.

— بۇ ئوق مىڭكۇ مۇلايىمنىڭ ئوقىكەن، ئۇ مىڭكۇ باتۇرنىڭ بالىسى. كىمكى مىڭكۇ مۇلايىمنىڭ بېشىنى ئەكەلسە، مەن شۇنى لەشكەر باشلىقى قىلىمەن، — دەپ جاكارلاپتۇ پادىشاھ.

بۇ يۇرتتا بىر بادرات تاز بار ئىكەن. ئۇ بۇ جاكارنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، بۇ ئىشنى ماڭا تاپشۇرۇڭ، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— بولىدۇ، — دەپ، بۇ ئىشنى ئاشۇ بادراتقا تاپشۇرۇپتۇ. ئۇ بادرات تاز ئۇچ تۇزاقنى ئېلىپ، ئوۋچى قىياپىتىگە كىرىپ، چۆل - جەزىرىگە بېرىپ مىڭكۇ مۇلايىمنىڭ ئوۋغا چىقىشىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى مىڭكۇ مۇلايىمدىن ئاڭلايلى:

مىڭكۇ مۇلايىم ئاتىسىنى ئاتىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ ئۆيگە ئە-

كەپتۇ. مىڭكۇ مۇلايمىنىڭ ئانىسى دەرھال دورا ـ شىپالار بىلەن داۋالاپ، مىڭكۇ باتۇرنى ساقايتىپتۇ.
كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مىڭكۇ مۇلايىم ئاتىسىغا:
ــ ئەي ئاتا، مەن ھەممە يەرگە بېرىپتىمەن، ھەممە ئىشنى قىپتىمەن، ئەمما ئۇۋغا چىقىپ باقماپتىمەن. نۆكەرلەر بىلەن ئۇۋغا چىقىپ كۆڭلۈمنى خۇش قىلسام قانداق؟ ــ دەپتۇ. ئاتىسى:
ــ ئەي بالام، ھازىرچە بارمىساڭ، مېنىڭ كۆڭلۈم تارتمايۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ. لېكىن، مۇلايىم قايتا ـ قايتا سوراپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ماقۇل بوپتۇ ۋە مۇلايمنى قىرىق نۆكىرى بىلەن يولغا سالىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر نۆكەرلەرگە:
ــ ئەي نۆكەرلەر، سىلەر ئۇخلىساڭلارمۇ نۆۋەت بىلەن ئۇخلاپ، ئوغلۇمنى كېچە ـ كۈندۈز كۆزەت قىلىپ، ئامان ـ ئېسەن ئېلىپ كېلىڭلار، ــ دەپتۇ. بارلىق نۆكەرلەر رازىلىق بېرىپ، مۇلايىم باتۇرنى ئارىغا ئېلىپ، ئۇۋ ئۇۋلاش ئۈچۈن مالمان تېغىغا قاراپ مېڭىپتۇ. مالمان تېغىنىڭ يولىدا ھېلىقى تۈزاقچى سۈپىتىدە ياسىنىۋالغان بادرات تاز بار ئىكەن. بۇلار ئۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسا، بۇ بادرات تاز بىر يىقىلىپ ـ بىر قوپۇپ، ھاسىسى بىلەن تايىنىپ: «ياپىرىم ـ ياپىرىم» دەپ ئىنجىقلاپ يۇرگۈدەك. مىڭكۇ مۇلايمنىڭ ئىچى ئاغرىپ:
ــ ھەي دادا، سىز قېرى ئادەمكەنسىز، بۇ ئىنىس ـ جىن يوق يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسىز؟ ــ دەپتۇ. بادرات تاز:
ــ ھەي بالىرىم، مېنىڭ يا بالا ـ چاقام، يا ياتىدىغان ئۆيۈم يوق. مەن مۇشۇ چۆل ـ جەزىرىدە تۈزاقچىلىق قىلىپ كۈن ئۆتكۈزىمەن، تۈزىقىمغا بىرەرنەرسە چۈشسە يەيمەن، بولمىسا ئاچ يۈرىمەن، ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مىڭكۇ مۇلايىم دەرھال نۆكەر ـ لىرىگە بۇيرۇق قىلىپ، ئۇ قېرىغا بىر تۈلۈم ئالتۇن بىلەن بىر تۈلۈم توقاچ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ، ئاندىن ئۇلار يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار ئۇ كۈنى كەچكىچە ئۇۋ ئۇۋلاپ ھېرىپ كېتىپ مالمان تېغىدا ئارام ئاپتۇ. بۇنداق ياخشى پۇر ـ سەتنى كۆتۈپ تۇرغان بادرات تاز دەرھال بىر يۇمىلاپ توڭگۇزغا ئايلىنىپ، مىڭكۇ مۇلايىملار ئۇخلاۋاتقان جايغا بېرىپتۇ، قارىسا، نۆكەرلەر پادىشاھنىڭ گېپىنى ئۇنتۇپ، ھەممىسى غەرق ئۇيقۇدا ياتقان. بۇنى كۆرگەن بادرات تاز بىھوش قىلىپ تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان دورىنى قىرىق نۆكەرنىڭ بۇرنىغا پۈرىتىپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ، ئەڭ ئاخىردا مىڭكۇ مۇلايمنىڭ بۇرنىغا دورىنى پۈرىتىپ، ئۇنىڭ كاللىسىنى كېسىپ، تېنىنى تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىپ ئۆز يۇرتىغا راۋان بوپتۇ. بادرات ئۆز يۇرتىغا بېرىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، مىڭكۇ مۇلايمنىڭ بېشىنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ.

پادىشاھ ئۇنى شۇ زامات يەتتە مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكەرگە لەشكەر باشلىقى قىلىپتۇ. ئۇ شۇنىڭ-دىن باشلاپ ھەر كۈنى يەتتە مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكەرگە چەۋەندازلىقنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى مىڭكۇ باتۇردىن ئاڭلايلى:

مىڭكۇ باتۇر ئوغلىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ، كېلىش ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ، لېكىن ئوغلى كەل-مەپتۇ. شۇ كۈنلەردە مىڭكۇ باتۇر بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە، بىر قېرى بوۋاينىڭ دۈمبىسىدە ئۇچ تۈزاق، قولىدا بىر خەنجەر پىچاق تۇرغۇدەك، مىڭكۇ مۇلايىم قىرىق نۆكىرى بىلەن مالمان تېغىنىڭ ئا-رىسىدا ياتقۇدەك. ئۇ قېرى: «مۇشۇ پىچاقنى سالسام ئۆلەتتىڭ، لېكىن ئاتاڭدىن قورقۇپ تۇرىمەن» دەۋاتقۇدەك.

مىڭكۇ باتۇر چۆچۈپ ئويغانسا، بۇ چۈشى ئىكەن. ئۇ شۇ زامات دانىشمەنلىرىنى يىغىپ ئۆز چۈشىنى ئېيتىپتۇ ۋە دەرھال تەبىر بېرىشكە بۇيرۇپتۇ. دانىشمەنلىرىنىڭ بىرى كىتابلىرىنى ئېچىپ ئولتۇرۇپ، مۇنۇ تەبىرنى ئېيتىپتۇ:

— ۋاي پادىشاھىئالەم، ئوغلىڭىز ھازىر مالمان تېغىدا ئىكەن، يا ئۆلۈك، يا تىرىك، تىرىكلىكىدىن ئۆلۈكلۈكى تولىراق. بۇ شەھىرىمىزگە ھۇجۇم قىلغان پادىشاھنىڭ يۈرتىدىكى بىر بادرات تازىنىڭ ئىشى.

مىڭكۇ باتۇر بىر نەرە تارتىپ پۈتۈن لەشكەرلىرىنى باشلاپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار قۇيۇن كەبى مالمان تېغىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئىككى تاغ ئارىسىغا كېلىپ قارىسا، قىرىق نۆكىرى تاشقا ئايلانغان ھالەتتە ياتقۇدەك، مىڭكۇ مۇلايىمنىڭ تېنى بار، بېشى يوق تۇرغۇدەك. مىڭكۇ باتۇر ئاھ ئۇرۇپ ئۆزىنى يەرگە ئېتىپ: «ۋاي بالام!» دەپ، بالىسىنىڭ دەردىدە قان - قان يىغلاپتۇ. مىڭكۇ باتۇر شۇ زامات لاۋۇ-لەشكەرلىرىنى ئېلىپ بادرات تازىنىڭ يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئەمدى گەپنى بادرات تازدىن ئاڭلايلى:

بادرات تاز مىڭكۇ باتۇرنىڭ قاچان بولمىسۇن بىر كۈنى كېلىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، تەييار بولۇپ تۇرغانكەن. مىڭكۇ باتۇرنىڭ لاۋۇلەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەن هامان بادرات تازنىڭ يەتتە مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكىرىنىڭ هەممىسى قارا تون كىيىپ، قارا بۇلۇت سىياقىدا مىڭكۇ باتۇرلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ.

مىڭكۇ باتۇرمۇ پۈتۈن لاۋۇلەشكەرلىرى بىلەن جەڭگە ئاتلىنىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بادرات تازنىڭ لەشكەرلىرى هەم يەردە، هەم ئاسماندا جەڭ قىلىۋاتقۇدەك. بۇلار قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز جەڭ قىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر قارىسا، ئارانلا سەكسەن لەشكىرى قاپتۇ، ئۆزىنىڭ قىرىق يېرىگە ئوق تېگىپ، قان دەريا-سىغا غەرق بوپتۇ. دەل شۇ چاغدا مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئايالى قىرىق بىر كۈندىن بۇيان ئېرىنىڭ كەلمەيۋاتقانلىقىنى ئويلاپ ئېگىز راۋاققا چىقىپ جاهاننەما ئارقىلىق قاراپ، مىڭكۇ باتۇرنىڭ قان دەرياسىغا چەلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. خانىش شۇ زامات ئەرەنچە ياسىنىپ، ئۈچار تۇلپارغا مىنىپ جەڭ بولۇۋاتقان مەيدانغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئېرىنى تېپىپ ئاتىنىڭ ئالدىغا ئاپتۇ - دە، جەڭگە ئاتلىنىپتۇ، ئۈچ كېچە - كۈندۈزنىڭ ئىچىدە بادرات تازنىڭ بارلىق لەشكەرلىرىنى قىرىپ - چېپىپ تۈگىتىپ، شەھەرگە بېسىپ كىرىپتۇ. شەھەر خەلقى: «ئەي كېرەملىك يىگىت، بىزنى كەچۈرسىڭىز» دەپ ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراپتۇ. ئۇ خەلقلەرنى كەچۈرۈپ ئوردىغا كىرسە، دەل بۇ يۇرتنىڭ پادىشاهى پادىشاهلىقىنى بادراتقا ئۆتكۈزۈپ بېرىۋاتقانكەن. مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئايالى بادراتنى تىرىك تۇتۇپ، ئوغلىنى سورىغانكەن، بادرات ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ بېشىنىڭ قىرىق قات زىندان ئىچىدە ئېسىقلىق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. خانىش دەرهال زىندان ئىچىگە كىرىپتۇ، قارىسا، زىنداندا نەچچە مىڭلىغان بىچارە خەلق ئاچ - زار سولاقلىق تۇرغۇدەك. ئۇ ئۇلاردىن سورىسا: «بىز بادراتنىڭ پادىشاه بولۇشىغا قوشۇلمىغانىدۇق، شۇڭا بىزنى زىندانغا سالدى» دەپ ئاه - زار ئوقۇپتۇ. خانىش ئۇلارنىڭ هەممىسىنى ئازاد قىپتۇ. ئاندىن بادرات بەلەن پادىشاهنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ، يۇرت ئىچىدىن بىر ئادىل كىشىنى پادىشاه قىپتۇ. خانىش بالىسىنىڭ بېشىنى ئېلىپ مالىمان تېغىغا كېلىپ، بالىسىنىڭ تېنىنى ئېلىپ ئۆيىگە ئەكەپتۇ. خانىش مىڭكۇ باتۇرنى تۇرلۇك شىپالىق دورا - مەلھەملەر بىلەن ساقايتىپتۇ. ئاندىن ئەر - ئايال ئىككىسى بالىسىنىڭ بېشىنى تېنىگە ئۇلاپ، قىرىق بىر كۈن خۇداغا ئىلتىجا قىپتۇ. شۇ چاغدا بىر ئاقساقال بوۋاي پەيدا بولۇپ:

— ئەي مىڭكۇ باتۇر، نېمە ئىش قىلىپ ئولتۇرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بوۋايغا:

— ئوغلۇمنى پالانى شەھەردىكى بادرات تاز ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى، ئۇنىڭغا جان تىلەپ ئولتۇرىمەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بوۋاي:

— ئەي مىڭكۇ باتۇر، ئوغلۇڭنىڭ ئەجەل ۋاقتى توشۇپ قالدى، مىڭ يىغلىساڭمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ، ئەمدى ئوغلۇڭدىن رازى بولغىن، ئوغلۇڭ بىلەن قىيامەت كۈنى كۆرۈشكىن، — دەپ بالىنى بېشىدىن - ئايىغىچە بىر سىلىغانكەن، ئوغۇل ساقىيىپ زۇۋانغا كىرىپتۇ:

— ئەي ئاتا، ئاۋارە بولماڭ! مېنىڭ ئەجىلىم توشۇپ قاپتۇ، مېنىڭدىن رازى بولۇڭ! — دەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر يىغلاپ تۇرۇپ:

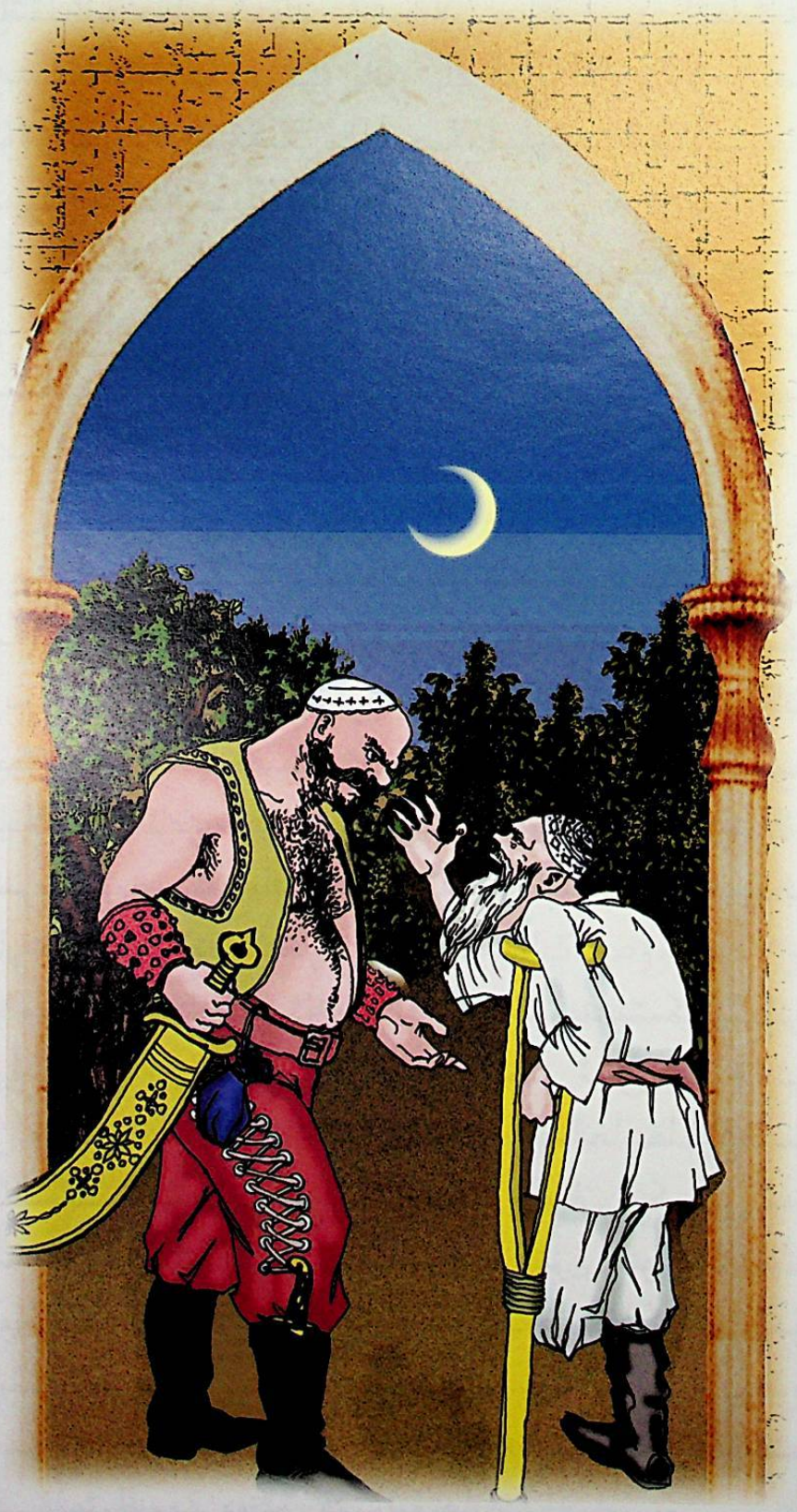
— ۋاي بالام، مەن سەندىن ئىللا - بىللا رازى، سەن مېنىڭدىنمۇ رازى بولغىن! — دەپتۇ. بالىمۇ:

— ۋاي ئاتا، مەن سىزدىن رازى، — دەپ جېنى چىقىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئوغلىنى دەپنە قىلىپ قە-

رىق كۇن ئۆتكەندە، تۇلپارىغا مىنىپ، ئەتراپنى بىر ئايلىنىپ جاھان سەيلىسى قىلىپ كېلەي دەپ، يۇرتمۇيۇرت ئارىلاپ كېتىپ بارسا، يەمەن شەھىرىدە بىر پۇتىنىڭ تىزىدىن تۆۋىنى يوق بىر قېرى بوۋاي ئاسقاقلاپ تىلەمچىلىك قىلىپ يۇرگۈدەك، ئىنساپى بارلار بىرەرنەرسە بەرگۈدەك، ئىنساپى يوقلار ھېچ-نېمە بەرمىگۈدەك. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن مىڭكۇ باتۇر بوۋايغا:

— ھەي بوۋا، سەن مېنىڭ بىلەن كەتسەڭ، ئۆمۈر بويى ياخشى باقىمەن، كېتىشنى خالامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— ۋاي نېمىشقا كەتمەي، سىز بىلەن كېتەي، — دەپ مىڭكۇ باتۇر بىلەن بىللە مېڭىپتۇ. مىڭكۇ با-تۇر ئۇنى ئۆز يۇرتىغا ئەكېلىپ، چارباغنىڭ بىر تەرىپىگە ياخشى ئۆيدىن بىرنى سېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە قولىغا ھەرقانداق دۇكان - ئاشخانىلارغا كىرسە ھەق ئالماسلىق ھەققىدە خەت يېزىپ، پادد-شاھلىق مۆھرىنى بېسىپ بېرىپتۇ.

بۇ قېرى ئەسلىدە بادرات تازلارنىڭ بىرى بولۇپ، كۇنلەرنىڭ بىرىدە مىڭكۇ با-تۇرنى ئۆلتۈرۈپ، ئىزىغا پادىشاھ بولۇش قەستىدە يۇرگەنىكەن.

مىڭكۇ باتۇرنىڭ جاللاتلىرى ئارىسى-دىمۇ مىڭكۇ باتۇرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھ بولۇشنى نىيەت قىلىپ يۇرگەن بىرى بار ئىكەن. ئۇ بىر كۈنى يېرىم كېچىدە باغنى چارلاپ يۈرۈپ، بوۋاي-نىڭ ھۇجرىسىنىڭ چىرىغى يورۇق ئىكەن-لىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئاستا بېرىپ پەنجە-رىدىن مارىغانىكەن، ئۇ قېرى بىر كىتابنى ئوقۇپ ئولتۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن جاللات ئىشىكنى ئۇرۇپ:

— ۋاي بوۋا، ئىشىكىڭنى ئاچ! — دەپتۇ. بوۋاي بىر ئەپسۇن بىلەن كىتابنى غايىب قىلىۋېتىپ، ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ. ئۇ ئۆيگە كىرىپ:

— ھەي بوۋا، قارىسام سەندە بىر سىر بارەدەك تۇرىدۇ، ماڭا ئېيىت! — دەپ-تۇ. بادرات ئۇنىڭغا:

— مەندە ھېچقانداق سىر يوق، — دەپتۇ. جاللات:

— ياق، سەندە چوقۇم بىر سىر بار. سەن قورقما، بەلكىم مەن ساڭا يارەدەم قى-

لىشىم مۇمكىن، ــ دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. بادرات تاز ئۆزىنىڭ ئەسلىي مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ، جاللاتمۇ ئۆزىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى مۇشۇ خىيالدا ئىكەنلىكىنى دەپتۇ. بادرات تاز:

ــ ئۇنداق بولسا، سەن بۇگۈن كەچتە پادىشاھ بىلەن ئايالى ئۇخلاپ قالغاندا ئوردىغا كىرىپ، بارلىق قاراۋۇللارنى بىر ئۆيگە يىغىپ، ھەممىسىنى شارابى بەڭ بىلەن مەست قىلىۋەتكىن، شۇ چاغدا بىز كىرىپ پادىشاھنى ئۇجۇقتۇرايلى ! ــ دەپتۇ.

كەچتە پادىشاھ بىلەن ئايالى غەرق ئۇيقۇغا كەتكەندە، ھېلىقى نۆكەر ئوردىغا كىرىپ، ھەممە قارا-ۋۇللارنى بىر ئۆيگە يىغىپ، شارابى بەڭ بىلەن ئۇلارنى غەرق مەست قىلىپ تاشلاپتۇ. شۇ چاغدا بادرات يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئىككىسى پادىشاھنىڭ ھۇجرىسى ئالدىغا كەلگەندە، بادرات جاللاتقا:

ــ سەن ئىشىكتە تۇرۇپ تۇرسەن، قاچان كىرىپ دېگەندە كىرىسەن، ــ دەپتۇ. ئۇ ماقۇل دەپ ئىشىكتە قاپتۇ. بادرات توكۇر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، ئۇلارنى دورا بىھوش بىلەن بىھوش قىلىپ تاشقا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇ جاللاتنى چاقىرىپ، تاشقا ئايلانغان پادىشاھ بىلەن ئايالىنى ئىچكىركى زىندانغا تاشلاپتۇ. مىڭكۇ باتۇرنىڭ قىزى شۇ چاغلاردا ئەمدى سەككىز ـ توققۇز ياشلارغا كىرگەنىكەن. ئۇلار بىر ئاق ئۆچكىنى تۇلۇمچىلاپ سويۇپ، گۈلئايىمنى شۇ تۇلۇمنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئاغزىنى ئېتىپ دەريا‌غا تاشلۇۋېتىپتۇ.

ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا بادرات توكۇر بىلەن جاللات تۆت ئەتراپقا جاكارچى ئەۋەتىپ، بادرات توكۇر ئۆزىنىڭ پادىشاھ بولغانلىقىنى، جاللات ئۆزىنىڭ ۋەزىرى بولغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مىڭلىغان ـ ئون مىڭلىغان خەلق ئۇلارغا قارشى تۇرۇپتۇ. بۇ ئىككىسى كىم قارشى تۇرسا شۇنى زىندانغا تاشلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى تۇلۇمدىن ئاڭلايلى:

بۇ دەريا ئەسلىدە مىرزان پادىشاھنىڭ شەھىرىدىن ئېقىپ ئۆتىدىكەن. تۇلۇم دەريادا مىرزان پادىشاھنىڭ شەھىرىگە ئېقىپ كەپتۇ. بۇ چاغدا شۇ شەھەردىكى بالىلار سۇغا چۆمۈلۈپ ئويناۋاتقانىكەن، قارسا، بىر تۇلۇم بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ ئېقىپ كېلىۋاتقۇدەك. ئۇلار، بۇ نېمىدۇ، دەپ دەرھال تۇلۇمنى سۇزۇپ قىرغاققا ئاچىقىپتۇ ۋە ئۇنى يېرىپ قارىسا، ئىچىدىن بىر پەرىزات چىقىپتۇ، پۇت ـ قولى باغلاقلىق، ئاغزىغا ياغلىق تىقىقلىق تۇرغان. ئۇلار ئۇنىڭ ئاغزىدىكى ياغلىقنى ئېلىۋېتىپ، پۇت ـ قولىنى بوشتىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. بۇ بالىلارنىڭ ئىچىدە مىرزان پادىشاھنىڭمۇ ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ دادىسىغا:

ــ ۋاي دادا، بۇ تۇلۇم ئېقىپ كېلىۋېتىپتىكەن، بۇنى بىز سۇزۇپ ئاچىقىپ يارساق، ئىچىدىن مۇشۇ قىز چىقتى، لېكىن بۇ قىز ھوشسىز ئىكەن، ــ دەپتۇ.

مىرزان پادىشاھ دەرھال قىزنى مېھمانخانىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ، لوقمان ھەكىمنى چاقىرتىپ كېلىشكە ئادەم بۇيرۇپتۇ، مۇلازىملار لوقمان ھەكىمنى شەھرى كۆسەندىن چاقىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا بارلىق تەدبىرلەرنى قىلىپ، بۇ قىزنى ھوشىغا كەلتۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ، لوقمان ھەكىم شىپالىق دورىلارنى ئىشلىتىپ ئاخىر بۇ قىزنى ھوشىغا كەلتۇرۇپتۇ. قىز ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن، مىرزان پادىشاھ قىزدىن:

ــ ئەي قىزىم، سىز كىمنىڭ ئەۋلادى؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭىز؟ ماڭا ھەممىنى ئېيتىڭ، ــ دەپتۇ. قىز شۇ ھامان:

— مەن مىڭكۇ باتۇر دېگەن پادىشاھنىڭ قىزى ئىدىم، بىر ئاخشىمى ئىككى ئادەم ئاتام بىلەن ئا-نامنى كۆتۈرۈپ تالاغا ئاچىقىپ كەتتى، مېنىڭ ئاغزىمغا ياغلىق تىقىپ، پۇت - قولۇمنى باغلاپ، بىر تۈ-لۇمغا سېلىپ دەريانىڭ تاشلىۋەتتى، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ شۇ زامات ھەيرانۇ ھەس قىلىپ:

— ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ ئەۋلادىم ئىكەنسەن، — دەپ قىزىنى باغرىغا بېسىپتۇ. مىرزان پادد-شاھنىڭ ئىككى قىزى بولۇپ، بۇ ئىككى قىز ئاتىمىش مىڭ تۇغ - ئەلەملىك لەشكەرنىڭ باش خاقانى ئىكەن. پادىشاھ ئۇلارنى ئالدىغا چاقىرتىپ ئەكېلىپ:

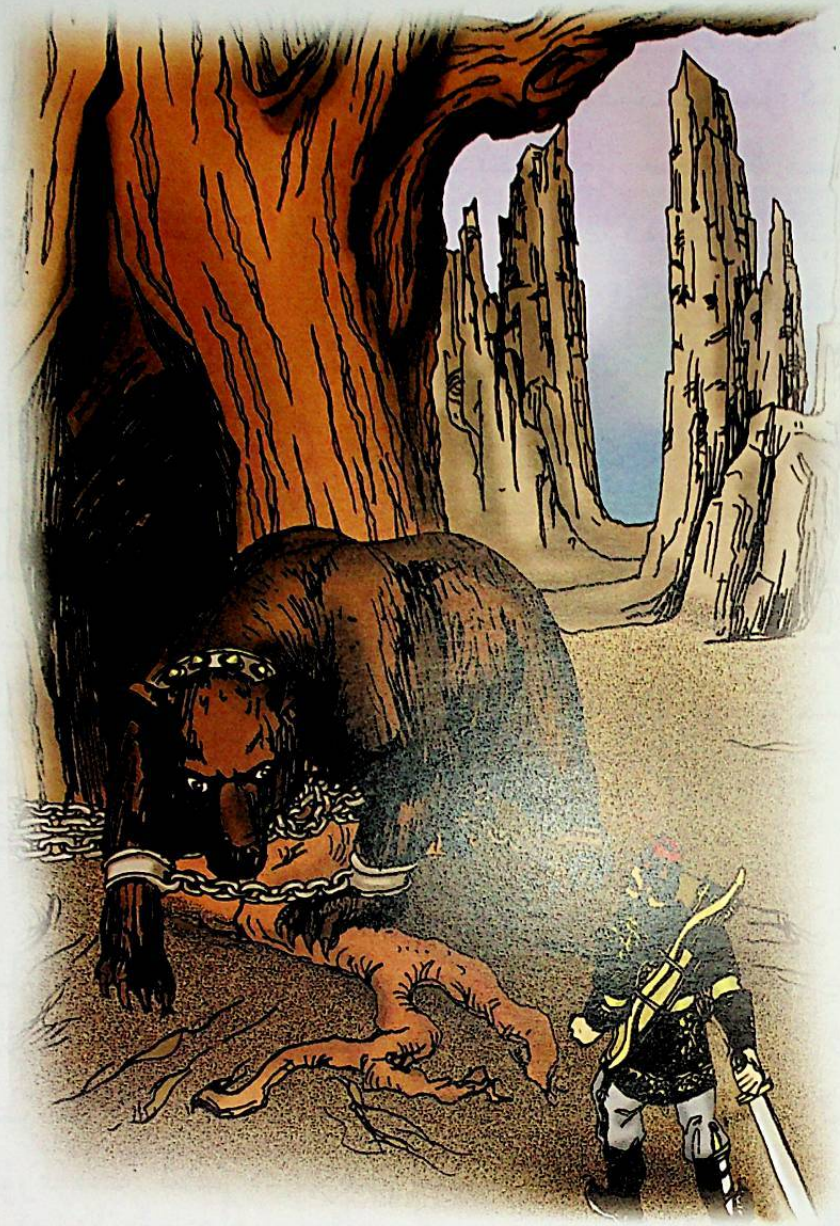
— ھەي پەرزەنتلىرىم، سىلەرنىڭ بىر تۇغقىنىڭلار پالانى يەردە يەتتە ئىقلىمغا پادىشاھ بولۇپ يۈرت سوراۋاتقانىكەن، ئۇ قېرىندىشىڭلارنىڭ قىزى مانا مۇشۇ ئىكەن. ئىككى ئەبلەخ ئۇلارنى تۇتۇپ كېتىپ، قىزىنى دەريانا تاشلاپتۇ. قېرىندىشىڭلارنىڭ ھازىر نېمە ھالدا ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەس. سىلەر دەرھال ئاتلىنىپ، قېرىندىشىڭلارنى قۇتقۇزۇپ كېلىڭلار! — دەپ، ئۇلارغا ئوتتۇز مىڭ تۇغ - ئەلەملىك خىللاد-غان لەشكەرنى ئاجرىتىپ بېرىپتۇ. بۇ قىزلار لاۋۇلەشكىرىنى باشلاپ، ئۇچار ئارغىماقلىرىغا مىنىپ، شۇ زامات مىڭكۇ باتۇرنىڭ شەھىرىگە كەپتۇ.

بۇ قىزلار مىڭكۇ باتۇرنىڭ شەھىرىگە كەلسە، بادرات تاز بىلەن ھېلىقى جاللات پادىشاھ، ۋەزىر بو-لۇپ، شەھەر ئەتراپىغا نۇرغۇن لەشكەرلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، بۇ شەھەرنى ئۆز مەيلىچە سوراۋاتقانىكەن. بۇ ئىككى قىز قاتتىق غەزەپ بىلەن قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز قىر - چاپ قىلىپ، تۆت - بەش مىڭ لەشكىرى قالغاندا ئاران بادراتنىڭ لەشكەرلىرىنى يوقتىپ شەھەرگە كىرىپتۇ ۋە ئۇ يەردىمۇ ئۇچ كېچە - كۈندۈز قاتتىق جەڭ قىلىپ شەھەرنى ئازاد قىپتۇ، بادرات بىلەن جاللاتنى تىرىك تۇتۇپ، ئاكىسى مىڭكۇ باتۇرنى تاپقۇزۇپ، ئۆز ئوروۇنلىرىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. زىنداندىكى نەچچە ئون مىڭ بىگۇناھ خەلقنى ئازاد قىلىپ، مىرزان پادىشاھنىڭ چوڭ ئوغلى مىڭكۇ باتۇر بىلەن ئىككى سىڭلىسى خۇشال - خۇرام كۆرۈ-شۈپتۇ. بۇ ئىككى قىز بىرقانچە ۋاقىت تۇرغاندىن كېيىن، ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كەتمەكچى بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر بۇ ئىككى سىڭلىسىنى ئىككى شەھەر ئارىلىقىدىكى ئوچ ئايلىق يولغا پاياناز سېلىپ ئۇزۇ-تىپتۇ. مىرزان شاھمۇ شۇنىڭدىن كېيىن پات - پات كېلىپ مىڭكۇ باتۇرنى يوقلاپ تۇرىدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى مىڭكۇ باتۇر ئوتتۇز مىڭ لەشكىرى بىلەن ئوۋغا چىقماقچى بوپتۇ. ئۇ ئوۋغا چىقسا يەتتە كېچە - كۈندۈز ئوۋ ئوۋلايدىكەن. مىڭكۇ باتۇرنىڭ باقىل سەيدەك دەيدىغان بىر باتۇرى بار ئىكەن. ئوۋنىڭ تۆتىنچى كۈنى مىڭكۇ باتۇر شۇ باتۇرىغا:

— ھەي باقىل سەيدەك باتۇرۇم، سەن بۈگۈن بىز ئوۋدىن كەلگۈچە ئىككى يۈز داشقا گۆش سېلىپ، يۈز داشتا چاي قاينىتىپ، قىرىق داشقا پولۇ دەملىگىن، — دەپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. باقىل سەيدەك ئۇلار كەتكەندىن كېيىن مىڭكۇ باتۇرنىڭ دېگىنىدەك ئىككى يۈز داشقا گۆش سېلىپ، يۈز داشتا چاي قاينىتىپ، قىرىق داشتا پولۇ دۈملەپ ئولتۇرسا، تۈيۈقسىز جالدۇر - جۇلدۇر، قاراس - قۇرۇس قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. باقىل سەيدەك قارىسا، ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئىككى غېرىچ بىر ئادەم كېلىۋاتقۇ-دەك، ئۇنىڭ ساقىلىنىڭ ھەربىر تۈكىگە كۈھىقاپىنىڭ پەرىلىرى ئېسىلىپ تۇرغۇدەك. ئۇ مىڭگەن ئۆچ-كىنىڭ ھەربىر تۈكىگە بىر تالدىن قوڭغۇراق ئېسىلىپ جاراڭلاپ تۇرغۇدەك. ئۇ تەييار تاماقنى كۆرۈپ، ئۆچكىسىدىن چۈشۈپ، ئىككى يۈز داشتىكى گۆشنى يەپ، ئۈستىخىنىنى قازانغا سېلىپ قويۇپ، يۈز داشتىكى چاينى ئىچىپ قۇرۇتۇۋېتىپ، قىرىق داشتىكى پولۇنمۇ پاك - پاكىز يەۋېتىپ، بىر پەشۋا بە-لەن باقىل سەيدەكنىڭ ئېڭىكىنى چىقىرىۋېتىپ، ئۆز يولىغا كېتىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر كەچتە ئوۋدىن

هېرىپ ـ ئېچىپ كەلسە، باقىل سەيدەكنىڭ بەدەنلىرى قان، كۆزلىرى ياش ياتقۇدەك. مىڭكۇ باتۇر:
ــ ئەي باتۇرۇم، ساڭا نېمە بولدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. باقىل سەيدەك بولغان ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئەتىسى ئالما نۆكەر دېگەن پالۋاننى قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ مىسران قىلىچىنى بېرىپ:
ــ ھەي ئالما نۆكەر، بۇگۈن سەن قالىسەن، ئەگەر ئۇ ئەبلەخ كەلسە، ئۆچكىسىدىن چۈشكۈچە ئۇنىڭ كاللىسىنى ئال، ــ دەپ تاپىلاپتۇ.
ئالما نۆكەر باقىل سەيدەككە قارىغاندا تېخىمۇ قاۋۇل باتۇر ئىكەن. ئۇ مىڭكۇ باتۇرلار كەتكەندىن كېيىن دەرھال ئىككى يۈز داشقا گۆش سېلىپ، يۈز داشتا چاي قاينىتىپ، قىرىق داشقا پولۇنى دۇملەپ تەييار قىپتۇ. بىر چاغدا دېگەندەك گۈلدۇر ـ قاراس، جالدۇر ـ جۇلدۇر قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ھېلىقى ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئىككى غېرىچ ئادەم بىر ئۆچكىگە مىنىپ ئالما نۆكەرنىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. ئۇ كېلىپلا ئۆچكىسىدىن چۈشۈپ، ئىككى يۈز داشتىكى گۆشنى يەۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن ئالما نۆكەر:
ــ ھەي بەدبەرەك، سەن نەدىن كەلگەن مەخلۇق؟ بېشىڭنى ئېلىۋېتىشتىن بۇرۇن ئاستا كەتسەڭ بولارمىكىن، ــ دەپتۇ. بۇ مەخلۇق ئالما نۆكەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئالما نۆكەرنى شاپىلاق بىلەن بىرنى قويۇپتىكەن، ئۇ ئون ئۈچ تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۈچۈپ بېرىپ، ئۈچ گەز توپىنىڭ تېگىگە كىرىپ كېتىپتۇ. بۇ مەخلۇق ھەممە تائاملارنى پاك ـ پاكىز يەپ بولۇپ، مىڭكۇ باتۇرنىڭ ئالما نۆكەرگە بەرگەن مىسران قىلىچىنى ئېلىپ كۈھىقاپنىڭ تۈمەيدان دېگەن يېرىگە كىرىپ كېتىپتۇ.
مىڭكۇ باتۇر ئوتتۇز مىڭ لەشكىرىنى باشلاپ كەچتە كەلسە، داش قازانلار قۇپقۇرۇق، ئالما نۆكەرمۇ يوق، ھەممە نەرسە قالايمىقان تۇرغان. ئۇ بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئۇلار دەرھال تۆت ئەتراپنى ئىزدەپ، نەچچە قات تاغنىڭ ئارقىسىدىكى ئۈچ گەز توپا تېگىدىن ئالما نۆكەرنى تېپىپ كەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن ھەممە ئەھۋالنى ئۇقۇپتۇ.
مىڭكۇ باتۇر دەرھال يۈرتىغا قايتىپ جەڭ تەييارلىقى قىلىپ، ئوقيا ـ قىلىچ، گۈرزە ـ قالقان، نەيزە ـ ھالقىلار بىلەن قورالالانغان يەتتە مىڭ تۇغ ـ ئەلەملىك لەشكەرنى ئېلىپ، ھېلىقى مەخلۇقنى ئىزدەپ كۈھىقاپ تەرەپكە يولغا چىقىپتۇ.
ئۇلار كۈھىقاپقا يېتىپ بېرىپ، كۈھىقاپ دۈنياتلىرى بىلەن يەتتە يىل جەڭ قىپتۇ، مىڭكۇ باتۇرنىڭ لەشكەرلىرى قىرىلىپ، ئىككى مىڭدەك لەشكىرى قاپتۇ. ئامالسىز ئۇ يۈرتىغا قايتىپ كەپتۇ. ئىككىنچى قېتىم يەنە نۇرغۇن لەشكەر تەييارلاپ بېرىپ يەنە مەغلۇپ بوپتۇ، ئۈچىنچى قېتىم تېخىمۇ نۇرغۇن لەشكەرلەر بىلەن بېرىپ دۈنياتلارنى يوقىتىپتۇ، ئاندىن كۈھىقاپنىڭ تۈمەيدان دېگەن يېرىگە بېرىپ ھېلىقى ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئىككى غېرىچ مەخلۇقنى تېپىپتۇ. ئۇ مەخلۇق ئۈچ يۈز پۇتلۇق، قىرىق كۆزلۈك، بېشى يۈزلۈق، ئۈچ كۈنلۈك يەردىكى نەرسىلەرنى ئىچىگە يۇتۇپ ـ پۈركۈپ تۇرىدىغان بۇتۇڭ دېگەن بەھەيۋەت بىر ھايۋانغا مىنىپ قېچىپتۇ، مىڭكۇ باتۇر قوغلاپتۇ. ئۇ قېچىپ بىر تاغنىڭ باغرىغا بارغاندا، ئادەمنىڭ كۆزىدەك بىر تۆشۈكتىن غارنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. بۇتۇڭ يەرنى كولاپلا كىرىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن مىڭكۇ باتۇر غارغا كىرەي دېسە تۆشۈكتىن پاتماپتۇ، شۇڭا ئۇ قىلىچلار بىلەن چېپىپ تۆشۈكنى يوغىنىتىپ، بىر باتۇرنى ئۇ يەرگە كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ قىرىق گەز چۈشكەندىن كېيىن ناھايىتى قورقۇنچلۇق بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، قورقۇپ كېتىپ يېنىپ چىقىپتۇ. مىڭكۇ باتۇر يەنە ئىككى پالۋاننى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇلارمۇ ئەللىك ـ ئاتمىش گەز كىرىپ: «ۋاي، پۇتىمىزنى بىرنەرسە تارتىپ كېتىپ بارىدۇ» دەپ قورقۇپ يېنىپ چىقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يەتتە باتۇرنى چۈشۈ-

رۇپتۇ، ھەممىسى قورقۇپ يېنىپ چىقىپتۇ. ئاخىر بولماي سەككىزىنچى قېتىم ئۆزى چۈشۈپ مەكچى بولۇپ:

— ئەي باتۇرلىرىم، ئەمدى مەن ئۆزۈم چۈشمىسەم بولمىدى. مەن چۈشسەم ئۇچ كۈندە چىقمەن، ئۇچ كۈندە چىقمىسام ئۇچ ئايدا چىقمەن، ئۇچ ئايدا چىقمىسام، مىڭكۇ باتۇر ئۆلۈپتۇ، دەپ قايتىپ بېرىپ، بالا ـ چاقامغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزمەستىن تۇرۇپ، ئوبدان ئادەمدىن بىرنى پادىشاھ قىلىپ سايلاپ، بالا ـ چاقامغا ئوردىدىن بىر كىشىلىك ئورۇن بەرسەڭلار بولىدۇ، — دەپتۇ. شۇ گەپتىن كېيىن مىڭكۇ باتۇر ئۇچ يۈز غۇلاچ چۈلۈڭۇر ئەشتۇرۇپ، ئۇنى بېلىگە باغلاپ غار ئىچىگە سىيرىلىپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئۇ چۈشۈپتۇ ـ چۈشۈپتۇ، ئاخىر پۇتى يەرگە تاقىشىپتۇ. ئۇ كۆزىنى شۇنداق بىر ئېچىپ، ئۆزىنى كەڭرى بىر جىلغىدا كۆرۇپتۇ. قارىسا، غولى ئۆيدەك بىر سۆگەتكە بىر ئېيىق باغلاقلىق تۇرغۇدەك، ئۇ تۆكلىرىمۇ چۈشۈپ، كۆزلىرىمۇ كۆرمەس بولۇپ، چىشلىرىمۇ چۈشۈپ كەتكەن بىر قېرى ئېيىقكەن. مىڭكۇ باتۇر ئېيىقنىڭ يېنىغا بېرىشىغا، ئۇنىڭغا زۇۋان كىرىپ:

— ئەي شاھزادە، نەدىن كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئۇنىڭغا:

— مېنىڭ مىسران قىلىچمىنى ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئىككى غېرىچ بىر مەخلۇق ئېپقېچىپ كەتكەنىدى، مەن شۇنى قوغلاپ كەلسەم، ئۇ مەخلۇق مۇشۇ تۆشۈكتىن كىرىپ كەتتى. مەن شۇنى قوغلاپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئېيىق مىڭكۇ باتۇرغا:

— ئۇنداق بولسا سەن دەرھال مېنىڭ بۇرنۇمنى، قۇيرۇقۇمنى، پۇتۇمنى كەس، شۇ چاغدا مەن سېنىڭ بىلەن بىرگە بېرىپ ئۇ مەخلۇقنى تېپىپ بېرىمەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مىڭكۇ باتۇر:

— ئەي ئېيىقزادە، سەن ماڭا زىيان سالمىساڭ، مەن نېمىشقا سېنىڭ بۇرنۇڭنى، قۇيرۇقۇڭنى ھەم پۇتۇڭنى كېسىمەن؟ ! — دەپ ئۇنماپتۇ، لېكىن ئېيىق ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ:

— ئەي شاھزادە، ئۇنداق قىلمىساڭ ھاجىتىڭدىن چىقالمايمەن. دەرھال مەن دېگەندەك قىل، شۇ چاغدىلا مەن سېنىڭ ھاجىتىڭدىن چىقىمەن، — دەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئىلاجسىز ماقۇل بولۇپ، ئېيىقنىڭ بۇرنى، قۇيرۇقى، پۇتىنى كېسىپ، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي دەرھال كېتىپتۇ. بىر يەرگە بارغاندا ئارقىسىغا قارىسا، بىر شاھزادە قاقاقلاپ كۈلۈپ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقۇدەك، ئۇ مىڭكۇ باتۇردىنمۇ قاۋۇل ئىكەن. مىڭكۇ باتۇر ئۇ شاھزادىدىن:

— ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇ شاھزادە ئۆز ئەھۋالىنى بايان قىلىپ:

— مەن بىر شاھزادە ئىدىم، بۇنىڭدىن قىرىق يىل بۇرۇن جادۇگەرلەر مېنى جادۇ قىلىپ ئېيىق سۈرىتىگە ئەكىلىپ، مانا مۇشۇ غارغا ئەكىرىپ سىز كۆرگەن سۆگەتكە باغلىۋەتكەندى، سىز مېنى بۇ جادۇدىن ئازاد قىلدىڭىز. مەنمۇ بىر باتۇر. سىزنىڭ مىسران قىلىچىڭىزنى ئېلىپ قاچقان ھېلىقى مەخلۇق يەتتە باشلىق يالماۋۇز. سىز مېنىڭ كەينىمدىن مېڭىڭ، مەن ئۇنى قولغا چۈشۈرىمەن، — دەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ماقۇل بولۇپ ئۇ شاھزادىگە ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە مىڭكۇ باتۇرغا:

— سىز مەن نەگە دەسسىسەم شۇ يەرگە دەسسەپ مېڭىڭ، ھەرگىز باشقا يەرگە دەسسىمەڭ، بىر-بىر تال گىياھ، بىر-بىر تال قومۇشقىمۇ تېگمەي كەتمەڭ. ئەتراپىمىزدا ئالتە قۇلاق تولا، بىر-بىر گىياھقا تېگىپلا كەتسەك، ئالتە قۇلاقلار بىزگە چاپلىشىۋالىدۇ، — دەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ماقۇل دەپ، شاھزادىنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپتۇ. ئۇلار ماڭا - ماڭا بىر قېلىن ئورمانلىققا بارغاندا، مىڭكۇ باتۇر بىر دەرەخنىڭ شېخىغا تېگىپ كېتىپ، شاراق - شۇرۇق ئاۋاز چىقىپ كېتىپتۇ، شۇ ھامان نەچچە مىڭلىغان ئالتە قۇلاقلار ئۇلارغا چاپلىشىپتۇ. ئۇلار ئۇچ ئاي جەڭ قىلىپ، لەكمىڭ - لەكمىڭ ئالتە قۇلاقلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئاخىر بىر ئالتۇن ئوردا ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردە ئىنىس - جىنىڭ تۇشىمۇ يوق ئىكەن. شۇ چاغدا شاھزادە مىڭكۇ باتۇرغا:

— ھەي يىگىت، سىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئىچىگە كىرىپ چىقاي. بۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ ماكانى. ئەگەر ئۇ بولۇپ قالسا، مەن سىزنى چاقىرىمەن، بولماي قالسا يېنىپ چىقىمەن، — دەپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ئوردا ئالدىدا قاپتۇ. شاھزادە ئوردا ئىچىگە كىرسە، ھېلىقى يەتتە باشلىق يالماۋۇز بىر ساندۇقنىڭ ئىچىگە چۈشۈۋېلىپ بالىلىرى بىلەن ئويىنىشۋاتقۇدەك، مىسران قىلىچ ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغۇدەك. شاھزادە دەرھال مىسران قىلىچنى ئېلىۋېلىپ ساندۇقنىڭ ئاغزىنى يېپىۋاپتۇ - دە، مىڭكۇ باتۇرنى چاقىرىپتۇ، مىڭكۇ باتۇر شۇ ھامان كىرىپتۇ ۋە:

— يالماۋۇز قېنى؟ — دەپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭغا:

— ئۇ مانا ماۋۇ ساندۇقنىڭ ئىچىدە، — دەپلا، دەرھال ساندۇقنى سىم تاناب بىلەن چەمبەرچاس تېڭىپتۇ، ئاندىن مىسران قىلىچنى مىڭكۇ باتۇرغا بېرىپتۇ.

ئىككىسى ساندۇقنى كۆتۈرۈپ ھېلىقى تۆشۈك بار جايغا كەپتۇ. شاھزادە: «كۆزىڭىزنى يۇمۇڭ!» دەپتۇ، مىڭكۇ باتۇر كۆزىنى يۇمۇپتۇ، «كۆزىڭىزنى ئېچىڭ!» دەپتىكەن، ئۇ كۆزىنى ئېچىپتۇ. شۇنداق قارىسا، ئۇ ئۇستۇنكى ئالەمگە چىقىپ قاپتۇ. شاھزادە:

— يالماۋۇز بىلەن ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ قېچىپ كېتىشىدىن قاتتىق ھوشيار بولۇڭ. بولمىسا، ئالەمگە بالايىبەتتەر تېرىلىدۇ. سىز بىلەن ئەمدى مۇشۇ يەردە خوشلىشاي، ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز، — دەپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇر ساندۇقنى كۆتۈرۈپ يولغا راۋان بولۇپ ئۆز شەھىرىگە كەپتۇ ۋە ئورۇق - تۇغقان، بالا - چاقىلىرى بىلەن ساق - سالامەت كۆرۈشۈپتۇ، ھەممىسى ناھايىتى خۇرسەن بوپتۇ.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن مىڭكۇ باتۇر قىرىق بىر قات قەپەس ياستىپ، ساندۇقنى قەپەسنىڭ ئىچىگە بەند قىپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان يالماۋۇز كىشىلەرگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزەلمەيدىغان بوپتۇ. مىڭكۇ باتۇرمۇ يۇرتىنى ئادىل سوراپ جاھاندىن ئۆتۈپتۇ.

تۇرمەك چاققان

تكەن زامانلارنىڭ بىرىدە، بىر دەريا بويىدا بىر تۇل موماي ياشايدىكەن. ئۇنىڭ تۇرمەك چاققان دېگەن يالغۇز ئوغلى ۋە ئۇچ ئۆچكىسى بار ئىكەن. ئانا ـ بالا ئىككىيلەن ئۇچ ئۆچكىنى بېقىپ، ئۇنىڭ سۈتىنى شەھەرگە ئاپىرىپ سېتىپ، پۇلىغا نان ـ پان، چاي ـ تۇز ئېلىپ جاھاندارچىلىق قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇرمەك چاققان ئۆچكىلىرىنى بېقىپ يۈرسە، تاغ تەرەپ-تىن بىر كىيىك كېلىپ ئۆچكىلەرنىڭ ئارىسىدا ئوتلىغىلى تۇرۇپتۇ. بۇ كىيىك شۇنداق چىرايلىق ئىكەنكى، ئۇنىڭ مۈڭگۈزى ئالتۇن، تۇياقى كۈمۈش ئىكەن. كىيىك ئۆچكىلەر بىلەن كەچ كىرگۈچە ئوتلاپ، كەچتە تاغ تەرەپكە كېتىپتۇ، ئەتىسى يەنە كېلىپ ئۆچكىلەر بىلەن ئوتلاپتۇ. تۇرمەك چاققان كەچتە ئۆيگە بېرىپ، ئانىسىغا:

— بۈگۈن ئىككى كۈن بولدى، ئۆچكىلەرنىڭ ئارىسىغا چىرايلىق بىر كىيىك قوشۇلۇپ ئوتلاپ يۈرىدۇ. ئەتە سالما سېلىپ تۇتۇۋېلىپ يۈرتىمىزنىڭ پادىشاھىغا سوۋغات قىلسام، ئانچە ـ مۇنچە ئىنئام بېرەمدىكىن دەيمەن، — دەپتىكەن، ئانىسى:

— ئۇنداق قىلما، كىيىكنىڭ ئۆچكىلەر ئارىسىدا ئوتلاپ يۈرۈشى بىزگە ياخشىلىقتىن بىشارەت. بۇ كىيىكنى پادىشاھقا سوۋغات قىلساڭ، ئۇ ئاچ كۆزدىن ھېچنېمە ئىنئام ئالالمايسەن، تېخى ئۆزۈڭگە نۇر-غۇن ئاۋارىچىلىك تېپىۋالارسەنمىكىن، — دەپتۇ.

تۇرمەك چاققان كىيىكنى پادىشاھقا سوۋغات قىلىش نىيىتىدە چىڭ تۇرۇۋېلىپ، سالما بىلەن كې-يىكنى تۇتۇۋاپتۇ، ئەتىسى ئەتىگەندە كىيىكنى يېتىلەپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئوردا ئالدىغا كەلگەندە، ئوردىدىن چىقىۋاتقان ئوڭ قول ۋەزىرگە يولۇقۇپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر تۇغۇلۇپ كۆرۈپ باقمىغان بۇ كىيىكنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ ـ دە، بالىدىن:

— بۇ كىيىكنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ نەگە ئېلىپ كېتىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتىكەن، بالا:

— بۇنى چۆلدىن تۇتۇۋالدىم، پادىشاھقا سوۋغات قىلاي دەپ ئېلىپ كېتىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ۋەزىر:

— بۇ كىيىكنى ماڭا بەرگىن، نېمە دېسەڭ بېرەي، — دەپتۇ، بالا ئۇنماپتۇ. ۋەزىر:

— ئۇنداق بولسا، كىيىكنى ئۆزۈم پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرەي، سېنىڭ تىلەك ـ مەقسە-تىڭنى يەتكۈزەي، — دەپتۇ. بالا:

— كىيىكنى ئۆزۈم تۇتقان، پادىشاھقا ئۆزۈم سوۋغات قىلاي، — دەپتۇ.

ۋەزىرنىڭ بالىنى ئالداش غەرىزى ئەملگە ئاشمىغاچقا، كۆڭلىدە، سېنىڭ بۇ كېيىمكنى سوۋغات قىلىپ ئىنئام ئالغىنىڭنى كۆرەي، دەپتۇ.

بالا كېيىمكنى يېتىلەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. ئوردا ئىچىدىكى بارلىق ۋەزىر - ۋۇزىرا، ئەلەمچى - قەلەمچىلەر كېيىمكنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. پادىشاھ تېخىمۇ ھەيران بولغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، بالىدىن:

— سەن بۇ كېيىمكنى نەدىن ئەكەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. بالا بولغان ئەھۋالنى باشتىن - ئاياغ سۆزلەپ، كېيىمكنى پادىشاھقا سوۋغات قىلىپ ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ بۇ بالىنى قانداق ئىنئام بىلەن رازى قىلىشنى ئويلاپ يېتەلمەپتۇ. شۇ ئارىدا ئوڭ قول ۋەزىر:

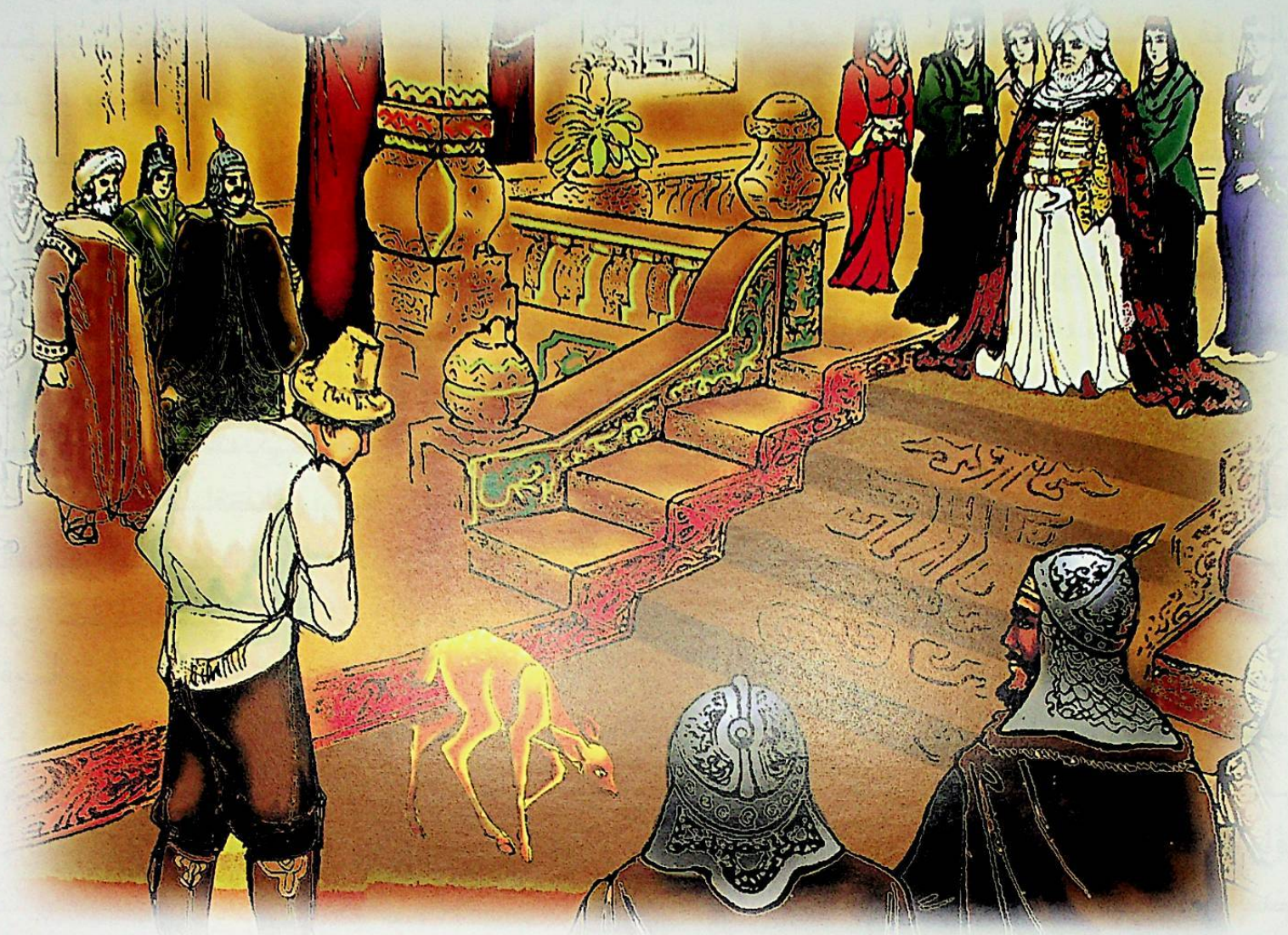
— ئەي پادىشاھىئالەم، بۇنداق كېيىمك يەر يۈزىدە كەم ئۇچرايدۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن بالىغا ئوبدان ئىنئام بېرىشكە تېگىشلىك، ئەمما كېيىمك ئالتۇن مۆڭگۈز، كۈمۈش تۇياق ئىكەن، بۇنىڭغا بىر ئالتۇن تەخت لازىم. تەختنىڭ بىر تەرىپى ئالتۇن، بىر تەرىپى كۈمۈش بولسا، كېيىمك تەخت ئۇستىدە سەكرەپ ئويناپ تۇرسا، كېيىمكنىڭ تېخىمۇ پەيزىنى سۈرگەن بولاتتۇق. سىلى بۇ بالىغا ئېيتسىلا، دەرھال ئالتۇن تەخت تېپىپ كەلسۇن، شۇ چاغدا تېخىمۇ ئوبدان رازى قىلايلى، — دەپتۇ.

پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ دېگىنى بويىچە بالىغا دەرھال ئالتۇن تەخت تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. بالا كېيىمك ئۇچۇن ئىنئاممۇ ئالالماي، بېشى چۈشكەن ھالدا ئۆيگە قايتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئانىسى:

— قانداق، بالام، كېيىمكنى ئاپارمىغىن دېسەم ئۇنىمىدىڭ، ئىنئاممۇ بەرمەپتىغۇ؟ — دەپتۇ. بالا پادىشاھنىڭ پەرمانىنى بايان قىپتۇ، ئانىسى بىرمۇنچە كايىپتۇ. كەچ كىرىپتۇ، بالا ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ساقىلى ئاقارغان، يۈزىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان، بەستلىك بىر بوۋاي بالىغا: «ئەي ئوغلۇم، ئالتۇن تەخت تېپىش ئۇچۇن، ئۆيۈڭدىن چىقىپ دەريا ياقىلاپ كۈنپېتىش تەرەپكە ئۇچ كۈن ماڭ. ساڭ، قويۇق ئورمان ئۇچرايدۇ. ئورمان ئىچىدە يەنە ئۇچ كۈن ماڭساڭ، بىر قېرى توغراق تۇۋىدە بىر جۈپ بۈلاق بار يەرگە بارىسەن. بۇ ئىككى بۈلاقنىڭ بىرىدىن ئالتۇن، يەنە بىرىدىن كۈمۈش قاينىپ چىقىپ تۇرىدۇ. سەن بۇ بۈلاقتىن ئۆتۈپ ئۇچ كۈن ماڭساڭ، بىر قويۇق ئورمانىنىڭ ئارىسىدا ھۈنەر بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان بىر خارەت[5] ئۇستامنى كۆرىسەن. سەن ئۆيدىن بىر تىللا ئېلىۋالغىن، ھېلىقى خارەت ئۇستامغا بىر تىللانى بەرسەڭ، گەپ - سۆز قىلماي ساڭا ياغاچتىن بىر تەخت ياساپ بېرىدۇ. سەن تەختنى ئېلىپ ئۇچ كۈندىن كېيىن ھېلىقى بۈلاق تۇۋىگە كېلىسەن، ياغاچ تەختنىڭ بىر قانىتىنى ئالتۇن بۈلاققا، يەنە بىر قانىتىنى كۈمۈش بۈلاققا چىلىغىن، پادىشاھ سەندىن تەلەپ قىلغان ئالتۇن تەخت تەييار بولىدۇ. سەن تەختنى قۇچاقلاپ: ‹ياپىرىم› دەپ كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئاچساڭ، پادىشاھنىڭ ئالدىدا بولىسەن» دەپتۇ.

تۇرمەك چاققان ئويغانسا، تاڭ سۈزۈلگەن چاغ ئىكەن. ئۇ دەرھال ئانىسىنى ئويغىتىپ، ئالدىراش ناشتا قىپتۇ ۋە ئانىسىدىن بىر تىللا ئېلىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. چۈشىدە ھېلىقى بوۋاي كۆرسەتكەن بويىچە دەريا ياقىلاپ بىر توغراقلىققا بېرىپتۇ. قېرى توغراق تۇۋىدىكى ئالتۇن ۋە كۈمۈش بۈلاقتىن ئۆتۈپ، ھېلىقى خارەت ئۇستام بار جايغا بېرىپتۇ. بىر تىللانى بەرگەنىكەن، خارەت ئۇستام دەرھال بىر تەخت ياساپ بېرىپتۇ.

تۇرمەك چاققان بۇ تەختنى ئېلىپ، ئالتۇن ۋە كۈمۈش بۈلاققا يېتىپ كەپتۇ. تەختنىڭ بىر قانىتىنى ئالتۇن بۈلاققا، بىر قانىتىنى كۈمۈش بۈلاققا چىلىغانىكەن، ئالتۇن تەخت تەييار بوپتۇ. كۆزىنى يۇمۇپ: «ياپىرىم» دەپ كۆزىنى ئاچسا، ئۆزىنى ئالتۇن تەخت بىلەن بىللە پادىشاھنىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىدا

كۆرۈپتۇ. پادىشاھ ئالتۇن تەختنى كېيىكنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارغانكەن، كېيىك ئالتۇن تەخت ئۈستىگە چىقىپ ئويىنغىلى تۇرۇپتۇ. كېيىك بىر سەكرىسە تەختنىڭ ئالتۇن قانىتىغا چۈشىدىكەن، يەنە بىر سەكرىسە كۆموش قانىتىغا چۈشىدىكەن. پادىشاھ ۋە پۈتۈن ئوردا ئەھلى بۇ كارامەتتىن ھەيران قاپتۇ. پادىشاھ تۇرمەك چاققانغا ياخشىراق ئىنئام بېرىشنى ئويلاپ، ۋەزىرگە:

— بۇ بالىغا ئەمدى قانداق ئىنئام بەرسەك بولارکىن؟ — دەپتۇ. ۋەزىر:

— ئەي پادىشاھىم، بۇ قولىدىن ھەرقانداق ئىش كېلىدىغان بالا ئىكەن. ھازىر ئۆزلىرىنىڭ ئالتۇن كېيىكلىرى ۋە ئالتۇن تەختلىرى بار بولدى، جاھانغا شۆھرەتلىرى تونۇلدى. ئەمدى ئويلاپ كۆرسىلە، يەنە نېمە كەم؟ — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ سوئالغا بىرنېمە دېيەلمەپتۇ. شۇ ئەسنادا ۋەزىر:

— ھازىر ئۆزلىرىگە ئالتۇن دەرەخ لازىم. ئويلاپ باقسىلا، ئالتۇن كېيىك، ئالتۇن تەخت بار جايدا ئالتۇن دەرەخ بولمىسا بولامدۇ؟ ھېلىقى بالىنى دەرھال ئوردىغا چاقىرتسىلا، «ئۇچ ئاي ئىچىدە ئالتۇن دەرەخ تېپىپ كەل، ئاندىن سېنى رازى قىلاي» دېسىلە، — دەپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ دېگىنى بويىچە بالىغا ئۇچ ئاي ئىچىدە ئالتۇن دەرەخ تېپىپ كېلىشنى تاپشۇرۇپتۇ. تۇرمەك چاققان ئوردىدىن چىقىپ، ئۆيگىمۇ بارماي، دەريا بويىدىكى توغراق كامىرىدا ئالتۇن دەرەخ ھەققىدە خىيال قىلىپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ھېلىقى بوۋاي: «ئوغلۇم، تۇر ئورنۇڭدىن!» دەپتۇ. تۇرمەك چاققان كۆزىنى ئاچسا، ھېلىقى بوۋاي ئالدىدا تۇرغۇدەك، تۇرمەك چاققان بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي: «مۇشۇ جايدىن دەريا بويلاپ ئون بەش كۈن ماڭساڭ، بىر تاغقا يېتىسەن. تاغقا يېتىپ بارغاندىن كېيىن تاغ ئارىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرسەڭ، بىر ساي بار. سەن سايغا قەدەم تاشلىشىڭ بىلەن بىر بوز توشقان ئالدىڭدا قاچ-

دۇ. سەن ئۇنى قوغلاۋەرگىن. توشقان سېنى بىر تاغ ئۆڭكۈرىگە باشلاپ كىرىدۇ - دە، كۆزۈڭدىن غايىب بولىدۇ. بۇ ئۆڭكۈر قىرىق قاراقچىنىڭ ماكانى. ئۇلار سېنىڭ كەلگىنىڭنى كۆرۈپ، ئەتراپىڭنى قورشاپ، خەنجەر - پىچاقلىرىنى چىقىرىشىپ ساڭا ھەيۋە قىلىدۇ، سەن قىلچە قورقمىغىن. قاراقچىلارنىڭ باشلىقى سەندىن: «سەن نېمە ئادەم؟» دەپ سوئال سورايدۇ. سەن: «مەن شۇنداق ئۇستا ئاشپەزمەنكى، جاھاندا ماڭا يېتىدىغان ئاشپەز يوق» دېگىن. «قانداق كارامەتلىرىڭ بار؟» دېسە، «مەن كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە تاماق پىشۇرىمەن» دېگىن. قاراقچىلار سېنى سىناش ئۈچۈن بىر قازانغا گۆش سالىدۇ. سەن ماڭا مەن بەرگەن ماۋۇ ھاسىنى قازانغا تەگكۈزۈپ تۇرۇپ، قاراقچىلارغا: «كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار» دەپ، ھاسىغا: «پىش تاماق لەختە - لەختە» دېگىن - دە، قاراقچىلارغا: «كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار» دېگىن، قاراقچىلار كۆز-لىرىنى ئاچقاندا قازاندىكى گۆش پىشىپ بولغان بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قاراقچىلار سېنى ئۆزلىرىگە ئاشپەز قىلىدۇ. قاراقچىلار بۇلاڭ - تالاڭغا چىقىپ كەتكەندە، سەن ئۆڭكۈرنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە قا-رىساڭ، بىر ساندۇق بار، ساندۇقنى ئاچساڭ ئۇنىڭ ئىچىدە بىر كىچىك قۇتا بار. قۇتىدىن بىر ئالتۇن ئاچقۇچ چىقىدۇ. ئاچقۇچنى ئال. يەنە بىر بولاق ئوغا بار، ئۇنىمۇ ئال - دە، ساندۇقنى ئېتىپ قوي. قاراقچىلار بۇلاڭ - تالاڭدىن ھېرىپ - ئېچىپ قايتىدۇ. سەن ئەتمەكچى بولغان تاماققا ھېلىقى بولاقتە-كى ئوغىنى سالغىن، قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى زەھەرلىنىپ ئۆلىدۇ. قاراقچىلار ئۆلگەندىن كېيىن ھېلە-قى ساندۇقنى كۆتۈرۈپ، ساندۇق ئاستىدىكى تاشنى يۆتكىسەڭ، بىر ئالتۇن ئىشىك كۆرۈنىدۇ. ھېلىقى ئالتۇن ئاچقۇچ بىلەن ئىشكىنى ئېچىپ، ئۇچ كىچە - كۇندۇز قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ماڭساڭ، بىر يورۇق-لۇققا چىقىسەن. بۇ يەر ئاستىدىكى ئالتۇن دەرەخلىك باغدۇر. سەن دەرھال بىر تۇپ ئالتۇن دەرەخنى قۇچاقلاپ: «ياپىرىم» دەپ كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئاچساڭ، ئالتۇن دەرەخ بىلەن ئۆزۈڭنى پادىشاھنىڭ بېغىدا كۆرسەن» دەپتۇ ۋە بىر ھاسا قالدۇرۇپ غايىب بوپتۇ.

تۇرمەك چاققان ھېلىقى بېشارەت بويىچە دەريا ياقىلاپ ئون بەش كۇن يول يۈرۈپ، ھېلىقى بۇۋاي ئېيتقان قىسمەتلەرنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئالتۇن دەرەخنى تېپىپ پادىشاھنىڭ بېغىغا پەيدا قىپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئالتۇن دەرەخنى تېپىپ كېلىپ باغقا تىكىپ قويغانلىقىنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىر، ئوردا مۇلازىملىرى بىلەن باغقا چىقىپ قارىسا، ئالتۇن دەرەخ كۆزنى قاماشتۇرۇپ ۋالىلداپ تۇرغۇدەك. بۇ چاغدا ھېلىقى ۋەزىر يەنە:

— پادىشاھىئالەم، ھازىر سىلى پۈتۈن جاھانغا تونۇلدىلا، ئالتۇن كېيىكلىرى، ئالتۇن تەختلىرى، ئالتۇن دەرەخلىرى بار بولدى، لېكىن يەنە بىر مۇھىم نەرسە كەم تۇرۇۋاتىدۇ، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— ئۇ نېمىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر:

— ئاڭلىسام، كۇنچىقىش تەرەپتە بىر مەملىكەتنىڭ داڭلىق پادىشاھى بار ئىكەنمىش، ئۇنىڭ ساھىبجامال كۇنبۇۋى دېگەن بىر قىزى بار ئىمىش. ئۇ شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى، ئۇنىڭ ھۆسن - جامالىدىن ئاسماندىكى كۇنمۇ خىجىل بولارمىش. ئەسلىدە كۇن ھاۋادا مۇئەللەق توختاپ تۇرىدىغان قىلىپ يارالغانىكەن، كۇنبۇۋى كېچىسى ئويغاق، كۇندۈزى ئۇيقۇدا بولغاچقا، كۇنبۇۋى ئويغانغان ھامان كۇنمۇ خىجىللىقتا ئالدىراپ پەسكە چۈشۈپ يوشۇرۇنىدىكەن، كۇنبۇۋى ئۇخلىغاندا، ئاندىن ئۆز نۇرىنى يەر-زىمىنغا چاچالايدىكەن. كېچە بىلەن كۇندۈز شۇنىڭدىن قاپتۇمىش! — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— ئۇنى كىم ئېلىپ كېلىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر:

— ھېلىقى تۇرمەك چاققان دېگەن يېتىم ئوغلاق يامان نېمىكەن، ئۆزلىرى مېنىڭ مەسلىھەتىم بو-

يىچە ئۇچ قېتىم ئىشقا بۇيرۇۋېدىلە، جان ـ دىل بىلەن ئورۇندىدى. ئەمدى ئۇنى ئوردىغا چاقىرتىپ، سىلىق ـ يۇمشاق گەپ قىلىپ، ساھىبجامال كۇنبۇۋىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇسىلا، ئۇ چوقۇم ئېلىپ كېلەلەيدۇ، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئەتىسى تۇرمەك چاقىرىپ، ۋەزىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە كۇنبۇۋىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. تۇرمەك چاقىرىپ گەپ ـ سۆز قىلماي، ئوردىدىن چىقىپ: «يا تەۋەككۇل» دەپ يولغا چىقىپتۇ. يول يۇرۇپ، يول يۇرگەندىمۇ مول يۇرۇپ، بىر جايغاللىقتا كېتىۋاتسا، يول ئۇستىدە بىر ئەيلەن ياتقۇدەك. تۇرمەك چاقىرىپ:

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، نېمە ئادەمسەن؟ ـــ دەپتىكەن، ھېلىقى ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سەگەك قۇلاق باتۇر دېگەن مەن بولىمەن، كۇنچىقىش مەملىكىتىنىڭ قىزى ساھىبجامال كۇنبۇۋىنى ئالغىلى بىر يىگىت كېلىدۇ، دەپ ئاڭلاپ شۇنى كۇتۇپ ياتاتتىم، ـــ دەپتۇ.

تۇرمەك چاقىرىپ ئۆزىنىڭ دەل كۇنچىقىش مەملىكىتىگە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايان قىپتۇ. سەگەك قۇلاق باتۇر:

ـــ ئۇنداق بولسا مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن، سەن مېنى ئۆزۈڭگە قوشۇۋال، ـــ دەپتۇ. تۇرمەك چاقان ماقۇل بوپتۇ.

بۇ ئىككىيلەن ئۇزۇن چۆل ـ باياۋانلارنى كېزىپ كېتىۋاتسا، بىر ھەيۋەتلىك تاغ كۆكتە ئۇياقتىن ـ بۇيـاققا كۆچۈپ يۇرگۇدەك. بۇ ـ نىڭغا ھەيران بولۇپ قارىسا، بىر ئادەم تاغنى ئۇ قولىدىن ـ بۇ قولىغا ئېلىپ ئويناپ يۇرگۇدەك. بۇ ئىكىلەن ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. ھېلىقى پالۋان دەرھال سالامنى ئىلىك ئېلىپ:

ـــ سىلەر نېمە ئادەملەر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. تۇرمەك چاقان مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. پالۋان:

ـــ تاغ باتۇر دېگەن مەن بولىمەن، كۇنچىقىش مەملىكىتىگە باردىغانلارنى كۇتۇپ تۇرۇۋاتاتتىم، مېنىمۇ قوشۇۋېلىڭلار، ـــ دەپتۇ ـ دە،

ئۇلارغا قوشۇلۇپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

ئۇلار يەنە ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، يول ئۈستىدە ئىككى پۇتىغا بىردىن تۇگمەن تېشىنى ئېسىۋې-لىپ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۈگۈرۈۋاتقان بىر ئادەمگە يولۇقۇپتۇ، بۇ يۈگۈرۈك باتۇر ئىكەن. يۈگۈرۈك با-تۇرمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار سەپەر ئۈستىدە بىر كۆل بويىغا يېتىپ كېلىپ قارىسا، بىر ئادەم كۆلنىڭ سۇيىنى دەم تارتىپ، يەنە ياندۇرۇۋاتقۇدەك، بۇ كۆل باتۇر ئىكەن. كۆل باتۇرمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ. بۇ بەش ئادەم قىرىق كۈن يول يۈرۈپ بىر دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ. تۇرمەك چاقىان بەك ئۇسساپ كەتكەچكە، سۇ ئىچىش ئۈچۈن دەريا بويىغا بارسا، سۇ ئۈستىدە بىر ھەرە سۇدىن چىقالمايۋاتقۇ-دەك. تۇرمەك چاقىان دەرھال بىر تال قومۇشنى تاشلاپ بېرىپتىكەن، ھېلىقى ھەرە سۇدىن چىقىپتۇ ۋە زۇۋانغا كىرىپتۇ:

ــ مېنى قۇتقۇزۇپ قويغىنىڭغا رەھمەت. بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە: «ھەرە كۈنەك، ھەرە كۈنەك!» دېسەڭ، خىزمىتىڭگە ھازىر بولىمەن، خەير ـ خوش، ــ دەپ غايىب بوپتۇ.

ئۇلار ئۈچ كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر تاغ باغرىغا يېتىپ كەپتۇ. تاغ باغرىدىكى سايغا قارىسا، ئاپ-ئاق بىر دۆڭ تۇرغۇدەك. شۇ ئەسنادا تاغ باتۇر:

ــ ئاغىنىلەر، سىلەر كۆرۈۋاتقان بۇ دۆڭ ئادەم سۆڭەكلىرىدۇر. بۇ ئادەم سۆڭەكلىرى شاھزادە، ئېسىلزادىلەرنىڭ سۆڭەكلىرى. ئۇلار كۈنچىقىش مەملىكىتى پادىشاھىنىڭ قىزى ساھىبجامال كۈنبۈۋى-نى ئالغىلى كېلىپ مۇشۇنداق ئاقىۋەتكە ئۇچرىغان. كۈنچىقىش مەملىكىتىنى پەقەت ئۇنىڭ سالپاڭ زې-رەك دېگەن بىر ئىتى قوغدايدۇ. ھەرقانداق ئادەم كۈنچىقىش مەملىكىتىنىڭ چېگرىسىغا يېقىنلاشقان چاغدا، ئىت ئۇنى ئاللىقاچان بىلىپ بولۇپ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە شۇ جايغا يېتىپ كېلىدۇ ـ دە، قانچە ئادەم بولسا يەپ تۇگىتىدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ ۋاي ياماڭ بولدى، سالپاڭ زېرەك كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ سەگەك قۇلاق. تاغ باتۇر دەرھال زور بىر تاغنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپتىكەن، سالپاڭ زېرەك يېراقتىن ئۇلارغا خىرىس قىلىپ يېتىپ كەپتۇ. تاغ باتۇر ھېلىقى تاغنى بىر ئاتقانكەن، ئىت تاغ ئاستىدا يانجىلىپ ئۆلۈپتۇ. ئۇلار تاغ ئارىسىدىن ئۆ-تۇپ، كۈنچىقىش مەملىكىتى چېگرىسىغا ئاياغ بېسىپتۇ.

ئەمدى گەپنى كۈنچىقىش مەملىكىتىنىڭ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى:

كۈنچىقىش پادىشاھىنىڭ بىر ھەييارى بار ئىكەن، ئۇ ئالتە ئايلىق يەردىكى ۋەقەلەرنى بىلەلەيدى-كەن. ئۇ پادىشاھ ئوردىسىغا كىرىپ، بەش ئادەمنىڭ كۈنچىقىش مەملىكىتىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى، سالپاڭ زېرەكنىڭ ئۆلگەنلىكىنى خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەردىن قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال ئوردى-كى ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنى يىغىپ جىددىي كېڭەش قىپتۇ. ھېلىقى ھەييار:

ــ سالپاڭ زېرەك ئىتىمىزنى ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان ھېچكىم يېڭەلمىگەن. بۇ بەش ئادەمگە تەڭ كەلگىلى بولمىغۇدەك. ياخشىسى، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلارنى چېلىپ ئالدىغا چىقايلى، ــ دەپتۇ. كۈنچىقىش مەملىكىتىنىڭ پادىشاھى قوشۇلۇپتۇ. ۋەزىر دەرھال يۇرتقا پەرمان چۈشۈرۈپ، ناغرا ـ سۇ-نايى، داقا ـ دۇمباقلارنى ۋە بەش تەختىراۋان تەييارلاپ، بەشەيلەننىڭ ئالدىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. كۈن-چىقىش مەملىكىتىنىڭ پۇقرالىرى داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلارنى چېلىپ بەشەيلەننى تەختىراۋانغا سېلىپ، پادىشاھ ئوردىسىغا ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن ئۇلارنى كۈتۈپ، ئۇلارنىڭ نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. تۇرمەك چاقىان بۇ جايغا كېلىشتىكى مەقسىتىنى بايان قىپتۇ. پا-

دىشاھ ھېلىقى ھەييار جادۇگەردىن مەسلىھەت سوراپتىكەن، ھەييار: «بۇ ئىشنى ماڭا قويۇپ بەرسىلە، شا- ھىم» دەپتۇ - دە، بەشەيلەنگە قاراپ:

— ساھىبجامال كۇنبۇۋۇي پادىشاھىمىزنىڭ ئارزۇلۇق قىزى. سىلەر شۇنچە يىراق يەردىن مۇشۇ قىزنى ئېلىش ئۈچۈن كەپسىلەر، بوپتۇ، قىزنى بېرەيلى، ئەمما مۇنداق ئۇچ تۈرلۈك شەرت بار، شۇنى بېجىرسەڭلار، قىزنى سىلەرگە بېرىمىز. بېجىرەلمىسەڭلار، بىزدىن ئاغرىنماڭلار، — دەپتۇ.

— قېنى، قانداق شەرت ئىكەن؟ — دەپتۇ تۈرمەك چاققان. ھېلىقى ھەييار:

— بىرىنچى شەرت: قىزىمىزنى مۇشۇ ئوردا ئىچىدە مەلۇم بىر جايغا يوشۇرۇپ قويىمىز، تاپالى- ساڭلار ھېساب. ئىككىنچى شەرت: ئاراڭلاردىكى بىرەيلەن مەن بىلەن ئۇچ كۇنلۇك مۇساپىدە يۈگۈرۈشكە چۈشىدۇ، كىم بالدۇر پەللىگە كەلسە ھېساب. ئۈچىنچى شەرت: بۇ ئوردىدا ساھىبجامال كۇنبۇۋۇىدىن ئون ئالتىسى بار، شۇلارنىڭ ئىچىدىن ھەقىقىي كۇنبۇۋۇنى تېپىشىڭلار كېرەك، — دەپتۇ.

بىرىنچى شەرتنى ئورۇنداش باشلىنىپتۇ. كۇنبۇۋۇنى يەتتە قات يەر ئاستىدىكى بىر ئۆيگە يوشۇ- رۇپ: «قېنى، تېپىڭلار» دەپتىكەن، سەگەك قۇلاق باتۇر قۇلىقىنى يەرگە يېقىپ: «كۇنبۇۋۇي يەتتە قات يەر ئاستىدىكى ئۆيدە ئىكەن. ھازىرلا تىكىش قىلىپ، يىگىنسىنى ياستۇق ئۈستىگە قويدى» دەپتۇ. ئادەم ئە- ۋەتىپ تەكشۈرۈپ كۆرسە، ئەھۋال راست شۇنداق. شۇنىڭ بىلەن بۇلار بىرىنچى شەرتنى ئادا قىلىپ ئۇتۇۋالىتۇ.

ئىككىنچى شەرتنى ئورۇنداش باشلىنىپتۇ. يۈگۈرۈك باتۇر بىلەن ھېلىقى ھەييار ئىككى كۇن يۈ- گۈرۈپ، ئۇچىنچى كۇنگە يەتكەندە، ھېلىقى ھەييار يۈگۈرۈك باتۇرنى يېڭەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ:

— ھەي باتۇر، مۇساپىمىز ئاز قالدى، بىرئاز ئارام ئېلىپ، تونۇشۇپ، سىردىشىپ، ئاندىن يۈگۈر- سەكمۇ پەللىگە يېتەلەيمىز، — دەپتۇ.

يۈگۈرۈك باتۇر ھەييارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، بىر كۆل بويىغا كېلىپ ئارام ئېلىشقا باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا ھەييار يېنىدىن دورا بىھوشنى ئېلىپ، يۈگۈرۈك باتۇرغا بىرلا چېچىپتىكەن، يۈ- گۈرۈك باتۇر بىھوش بولۇپ قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ھەييار پۇرسەتنى تۇتۇپ، پەللىگە قاراپ يۈگۈرۈش- كە باشلاپتۇ. ئەمدى گەپنى يۈگۈرۈك باتۇرنىڭ ھەمراھلىرىدىن ئاڭلايلى:

سەگەك قۇلاق باتۇر قۇلىقىنى يەرگە چاپلاپ:

— ھەي ئاغىنىلەر، چاتاق بولدى. بىزنىڭ باتۇر بىر كۆل بويىدا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، خورەك ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ. ھېلىقى ھەييار پەللىگە يېتەي دەپ قالدى، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تاغ باتۇر بىر نەرە تار- تىپتىكەن، دورا بىھوشتا قاتتىق ئۇخلاۋاتقان يۈگۈرۈك باتۇر دەس ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قارىسا، ھېلىقى ھەييار يېنىدا يوق. «خەپ» دەپ، پۇتىغا باغلاقلىق ئىككى تۇگمەن تېشىنى يېشىپ تاشلاپ بىر يۈگۈ- رۈپتىكەن، ھەييارنى كەينىدە قالدۇرۇپ، بەلگىلەنگەن پەللىگە بالدۇر يېتىپ كېلىپ، بۇ شەرتتىمۇ پادىشاھنى ئۇتۇۋاپتۇ.

ئەمدى پادىشاھ ئۇچىنچى شەرتنى ئورۇنداشنى ئېيتىپتۇ. ئوردا ئالدىدىكى مەيدانغا بوي - تۇرقى، چىراي - شەكلى، كىيىنىشى ئوخشاش ئون ئالتە قىزنى تىزىپ قويۇپتۇ. شەرت بويىچە، ئالدى بىلەن تاغ باتۇر بۇ ئون ئالتە قىزنى بىر قاتار كۆزدىن كەچۈرۈپ، بىر ئۇياققا - بىر بۇياققا ئۆتۈپ ھەقىقىي كۇنبۇۋۇنى تاپالماپتۇ. سەگەك قۇلاق باتۇرمۇ تاپالماپتۇ. ئاخىر تۈرمەك چاققانغا نۆۋەت كەپتۇ. تۈرمەك چاققان دەرھال يول ئۈستىدە ئۆزى قۇتقۇزۇپ قويغان ھېلىقى ھەرىنى ئويلاپتۇ - دە: «ھەرە كۇنەك، ھەرە كۇنەك» دەپتىكەن، ئۇنىڭ باش ئۈستىدە ھەرە پەيدا بوپتۇ. تۈرمەك چاققان مەقسىتىنى ئېيتىپتىكەن، ھەرە:

— مەن قايسى قىزنىڭ بېشىغا قونسام، شۇنى قولىدىن تارتىپ چىقار، سەن ئىزدىگەن ھەقىقىي

كۇنبۇۋى شۇ، ــ دەپتۇ. تۇرمەك چاققان سەپتە تۇرغان قىزلارنى ئارىلاپ بىر ئۇياققا ـ بىر بۇياققا ئۇچتۇ. ۋېتىپ قارىسا، ھېلىقى ھەرە سەككىزىنچى قىزنىڭ بېشىغا قونۇپ تۇرغۇدەك. دەرھال ئىككىلەنمەي بېرىپ: «ھەقىقىي كۇنبۇۋى مۇشۇ» دەپ، قىزنى سەپتىن تارتىپ چىقىپتۇ. ھەقىقىي كۇنبۇۋى شۇ ئىكەن.

ئۇلار پادىشاھنى يېڭىۋالغاندىن كېيىن، پادىشاھ قىزنى بېرىدىغان بوپتۇ. ئاڭغىچە كەچ بوپتۇ. شۇ ئەسنادا ھېلىقى ھەييار پادىشاھقا:

ــ ھەي قۇدرەتلىك شاھىم، بۇ كىشىلەرگە قىزىمىز ساھىبجامال كۇنبۇۋى بىكار كېتىدۇ، بۇلارنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتەيلى، ــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ــ قانداق ئۇجۇقتۇرىمىز؟ ــ دەپتىكەن، ھەييار:

ــ ئۇردىنىڭ كەينىدە بىر ئېغىز تۆمۇر ئۆي بار. ئۇلارنى شۇ يەرگە باشلاپ بارايلى ھەم ياتقىنى شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرايلى. كېچىچە پۇتۇن شەھەر خەلقىگە ھەر ئادەمگە بىر ئۇلاغدىن ئوتۇن، ھەربىر ياغچىغا ئون قاپاقتىن ياغ ئالۋان قويايلى، تۆمۇرچىلەر كۆرۈكلىرىنى ئېلىپ كەلسۇن. ئۇلار تازا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەندە، بىز تۆمۇر ئۆي ئەتراپىغا ئوتۇن ـ ياغاچ دۆۋىلەپ، ياغچىلار ئېلىپ كەلگەن ياغلارنى تۆكۈپ، ئوت ياقايلى. كۆرۈكچىلەر تۇشمۇتۇشتىن كۆرۈك باسسۇن. شۇنداق قىلساق، قېنى ئۇلارنىڭ ئۇجۇقمىغىنىنى كۆرەي ! ــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ ھەييارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش بېجىرىشكە پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. شەھەر خەلقى دەرھال ھەركەتلىنىپ، تاغدەك ئوتۇن دۆۋىلەپتۇ، ياغچىلارنىڭ يېغىمۇ ئىنتايىن كۆپ يىغىلىپتۇ. نەچچە مىڭ كۆرۈكچى تەييار بوپتۇ. تۇرمەك چاققان قاتارلىق بەشەيلەننى ھېلىقى ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. تەڭ كېچە بولغاندا، يىغىلغان ئوتۇنلارنى تۆمۇر ئۆي ئەتراپىغا دۆۋىلەپتۇ، ياغلارنى تۆكۈپتۇ ـ دە، ئوت يېقىپتۇ. ئوت تازا ئۇلغايغاندا، نەچچە مىڭ كۆرۈكچى كۆرۈك بېسىشقا باشلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى تۆمۇر ئۆي ئىچىدىكى بەشەيلەندىن ئاڭلايلى:

تەڭ كېچە بولغاندا، ئىسسىقنىڭ دەستىدىن بولالمىغان تۇرمەك چاققان ئورنىدىن تۇرۇپ ئاغىنىلىرىنى ئويغىتىپتۇ. ئاغىنىلىرى ئويغىنىپ قارىسا، ئۆينىڭ تۆت ئەتراپى قىزىل ئوتقا كۆمۈلۈپ كەتكەن. كۆل باتۇر دەرھال:

ــ ئاغىنىلەر، سىلەر خاتىرجەم

ئۇخلاۋاتقان، ــ دەپتۇ ـ دە، يول بويىدا يۇتۇۋالغان بىر كۆلنىڭ سۈيىنى تامغا پۈركۈپتىكەن، تامدىكى قىزىللىق يوقاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ھەيىار پادىشاھقا:

ــ ئەمدى ئۇلار كۆيۈپ كۈل بولدى. يۈرسىلە، كۆرۈپ كېلەيلى، ــ دەپ تۆمۈر ئۆينىڭ ئالدىغا بارساۋ، بۇ بەشەيلەن ئۆيدىن چىقىۋاتقۇدەك. ئەسلىدە بۇ كېچە كۆل باتۇر تاڭ ئاتقۇچە تۆمۈر تامغا سۇ پۈركۈپ ياتقاچقا، ئۆي ئىچى سالقىن تۇرۇپتۇ.

پادىشاھ بۇ بەشەيلەننى كۆرۈپ سالام بېرىپتۇ. ھەيىار ھەيران قالغانلىقىنى بىلدۈرمەي:

ــ ئاغىنىلەر، كېچىدىن ئوبدان ئۇخلىغانسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تۇرمەك چاققان:

ــ ئۆمرۈمدە مۇنداق راھەتتە ئۇخلىماپتىكەنمەن، قالتىس ئوبدان ئۇخلىدۇق، ــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ــ بۇ بەشەيلەنگە تەڭ كېلىش مۇمكىن ئەمەسكەن، ياخشىسى قىزىمىزنى بېرەيلى، ــ دەپتۇ. بەش يىگىتنى ئوردىغا چاقىرتىپ، تويىنى ئەتىدىن باشلاپ ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى، قىزىنى ئالىدىغان يىگىتنىڭ تەييار بولۇشى لازىملىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. تۇرمەك چاققان پادىشاھقا:

ــ قىزنىڭ يىگىتى ئارىمىزدا يوق، ــ دەپ بېشىدىن ئۆتكەن قىسمەتلەرنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ تۇرمەك چاققانىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن تويىنى قىزغا خېرىدار بولغان پادىشاھنىڭ مەملىكىتىدە ئۆتكۈزۈشكە قوشۇلۇپتۇ. داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلارنى چېلىپ، بەش يىگىت ۋە قىزى كۈنبۇۋىنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ئۇلار يول يۈرۈپ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، بىر جايغا بارغاندا، كۆل باتۇر دوستلىرىدىن ئايرىلىپ، ئۆزى ياشاپ كەلگەن كۆل بويىدا قاپتۇ. يەنە ئازراق مېڭىپ يۇگۇرۈك باتۇر قاپتۇ. شۇ تەرىقىدە تاغ باتۇر، سەگەك قۇلاق باتۇرلارمۇ بىر ـ بىرلەپ ئۆز جايلىرىدا قاپتۇ. ئاخىر تۇرمەك چاقىقان بىلەن كۈنبۇۋى بىللە يولغا چىقىپتۇ. كۈنبۇۋى تۇرمەك چاققانىنىڭ قىسمەتلىرىنى دادىسىدىن ئاڭلىغانىكەن. ئۇلار يول بويى گەپ ـ سۆز قىلماي مېڭىپتۇ. مەنزىلگە بىر كۈن قالغاندا بىر ئۆتەڭ ئۈچراپتۇ. كۈنبۇۋى تۇرمەك چاققانغا:

ــ مەن كۈنچىقىش مەملىكىتىنىڭ مەلىكىسى، پادىشاھنىڭ ئالدىغا مۇنداق بارسام بولمايدۇ. مەن مۇشۇ ئۆتەڭدە تۇرۇپ تۇراي. سىز پادىشاھقا: «مەن سىلىنىڭ دېگەنلىرى بويىچە كۈنچىقىش مەملىكىتىنىڭ مەلىكىسىنى ئېلىپ كەلدىم، مۇشۇ جايغا بىر كۈنلۈك كېلىدىغان ئۆتەڭدە قالدى، پادىشاھ ئالدىمغا چىقسۇن، ئالدىمغا چىققاندا پادىشاھ ئالدىدا ماڭسۇن، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ۋەزىر ماڭسۇن، ئارقىدىن يۈرت خەلقى ماڭسۇن دېدى» دەڭ، ــ دەپتۇ.

مەلىكە ئۆتەڭدە قاپتۇ. تۇرمەك چاققان بىر كۈن يول يۈرۈپ ئوردىغا بېرىپ، قىزنىڭ دېگىنى بويىچە پادىشاھقا مەلۇم قىپتۇ.

پادىشاھ پۈتۈن يۈرتقا جاكارچى ماڭدۇرۇپ يۈرت خەلقىنى يىغىپ، ئۆزى ئالدىدا، ۋەزىرى كەينىدە، يۈرت خەلقىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆتەڭگە يېقىنلىشىپتۇ. مەلىكە ئۆيدىن چىقىپ، يەردىن بىر سىقىم توپىنى ئاپتۇ ـ دە، بىرنېمىلەرنى دەپ سۈپكۈچلەپ بىرلا چاچقانىكەن، پادىشاھ بىر تاغىل بۆرىگە، ۋەزىر قىزىل قۇيرۇقلۇق تۈلكىگە ئايلىنىپتۇ. تۈلكە قېچىپتۇ، بۆرە قوغلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ بىلەن ۋەزىر بىر ـ بىرىنى قوغلاپ تاغقا چىقىپ كېتىپتۇ.

كۈنبۇۋى يۈرت خەلقىگە تۇرمەك چاققانىنى پادىشاھلىققا كۆرسىتىپ، ئۆزى بولسا پادىشاھنىڭ خانىشى بولىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. تۇرمەك چاققان بىلەن كۈنبۇۋى يۈرتنى ئادىل سوراپ، ئۆمرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.

كەنجى باتۇر

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا بىر شەھەر بولغان-كەن. ئۇ شەھەر پادىشاھنىڭ قىرىق خوتۇندىن يەتمىش ئوغلى بولۇپ، بىرمۇ قىز بالىسى يوق ئىكەن. دۇنيا دەپنە، مال ـ مۇلۈك، كالا ـ قوي پادىلىرىنىڭ ھېسابى بولمىغاچقا، شەھرىستان بويىچە بىردىنبىر غەمسىز كىشى ھېسابلىنىدىكەن، پۇقرالارمۇ خۇشال ـ خۇرام ياشايدىكەن. شۇنداق بولغاچقا، شەھەر ئەھلى پادىشاھنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن.

«تۆگە قانچە، يېغىرى شۇنچە» دېگەندەك، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پادىشاھنىڭ بېشىغا غەم چۈشۈكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ غېمى ئىككى ئىكەن: بىرى، يەتمىش ئوغۇل كەينى ـ كەينىدىن چوڭ بولۇپ، ياش قۇرامىغا يېتىپتۇ. ئۇلارنى ئۆيلەپ قويماي دېسە، يەتمىش ئۆيلۈك بىلەن قۇدا بولۇشقا توغرا كېلىدىكەن. شۇنداق بولۇپ قالسا، قۇدىلار بىلەن باردى ـ كەلدى كۆپىيىپ، شەھەرنى باشقۇرۇش، پۇقرالارنىڭ ھالىغا يېتىشكە ۋاقىت چىقمىغۇدەك، شۇڭا ئۆزىگە ئوخشاش يەتمىش بالىلىق، يەنە كېلىپ يەتمىشلىسى قىز بالا بولغان ئائىلە بىلەن قۇدا بولۇشنى ئويلايدىكەن. لېكىن، بۇنداق ئائىلە نەدىدۇ؟ يەنە بىرى، «كۆتۈرەلمىسەك ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، شەھەرنىڭ سۇيى ئۈزۈلۈپ قېلىپ، قۇرغاقچىلىق دەستىدىن پۇقرالار قەھەتچىلىكتە قاپتۇ. يېقىن ئەتراپتا سۇ مەنبەسى يوقكەن، يېقىن دېگەنلىرىمۇ بەش ـ ئالتە ئايلىق مۇساپىنىڭ نېرىسىدا ئىكەن.

بۇ ئىككى غەمنىڭ دەستىدىن پادىشاھ بېشىنى كۆتۈرەلمەي قاپتۇ، ئورۇقلاپ، بىر تېرە ـ بىر ئۈستىخانغا ئايلىنىپتۇ. ۋەزىر ـ ۋۇزرالار، ئوردا ئۆلىمالىرىنىڭمۇ ئامالى بولماپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، كەنجى ئوغۇل پادىشاھ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ.

ـــ شاھ ئاتا، ـــ دەپتۇ كەنجى ئوغۇل شاھ ئاتىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، ـــ قارىسام كۈندىن-كۈنگە ياداپ تۇگىشىپ كېتىلە، سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرگەيلا، داۋاسى تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

يەتمىش ئوغۇلنىڭ ئىچىدە كەنجى ئوغۇل تولىمۇ زېرەك، چېچەن، ئەقىل ـ پاراسەتتە تەڭدىشى يوق بولۇپ، باتۇرلۇقتا يولۋاستىن قېلىشمايدىكەن، پادىشاھ ئۇنى ھەممىسىدىن بەك ياخشى كۆرىدىكەن. پادىشاھ ئوغلىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سۆيۈنۈپ كېتىپتۇ، ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ دەپتۇ:

ـــ ئوغلۇم، سەنلا ھەمىشە ھالىمغا يېتىسەن. بوپتۇ، دېسەم دەي، ئامال تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ـــ شاھ شۇنداق دېگىنىدىن كېيىن، غەملىرىنى بىرمۇبىر ئېيتىپ بېرىپتۇ، ـــ ھەممىدىن ئېغىرى پۇقرالارنىڭ سۇسىز قالغانلىقى. بۇنىڭغا مەن چىدىيالماي قالدىم. دەپ باقە، پۇقرا بولمىسا، شەھەر

بولامدۇ؟ شەھەر بولمىسا، پادىشاھ دېگەننىڭ نېمە كېرىكى؟ پۇقرالارنىڭ ھالىغا يەتمىگەن مېنىڭدەك پا-
دىشاھنى شاھ دېگىلى بولماس. شۇنداقمۇ، ئوغلۇم؟!

كەنجى شاھزادە دېگەنلىرى توغرا دېگەندەك قىلىپ بېشىنى ئېگىپتۇ ۋە بۇ غەملەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن جاھان كېزىشنىڭ لازىملىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنداق قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈرۈپ كې-
لىپ، جاھان كېزىشكە ئۆزىنى ئەۋەتىشىنى ئىلتىجا قىپتۇ.

شاھ بۇ شاھزادىگە بەك ئامراق بولغاچقا، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، باشقا شاھزادىلە-رىنى ئەۋەتمەكچى بوپتۇ، لېكىن ئاتمىش توققۇز شاھزادىنىڭ ھېچقايسىسى كۆكرەك كېرىپ چىقالماپتۇ. ئاقە-
ۋەت شاھ كەنجى شاھزادىگە ئىجازەت بېرىپتۇ.

كەنجى شاھزادە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ، مەغرىب تامان مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، كەزمىگەن چۆل - جەزە-
رە، ئاشمىغان تاغ - داۋان قالماپتۇ، بىراق بىرەر شەھەر تۇگۇل، يۇرت - مەھەللىمۇ ئۇچرىماپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ بەل قويۇۋەتمەپتۇ، ئوزۇق - تۇلۇكى تۇگىگەندە ئۆزى مىنىپ ماڭغان ئېتىنى سويۇپ يەپتۇ، ئۇمۇ تۇگەپتۇ، ئاقىۋەت ئاچلىقتىن ماجالى قالماي ھالىدىن كېتىپتۇ. ھارغىنلىق ئۇنى ئۇيقۇ دەرياسىغا سۆرەپ كىرىپتۇ. ئۇ شۇنداق بەھۇزۇر ئۇخلاۋاتقاندا بىرى چاقىرىپتۇ:

— ئادەمزاتمۇسەن ياكى جىن؟

كەنجى ئوغۇل كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا بويى سەككىز گەز، توغرىسى قاپاق تېرەك-
تەك، ساقىلى بىر باغلام بېدىدەك بىر بوۋاي كۆلۈمسىرەپ تۇرغۇدەك. كەنجى ئوغۇل ئوڭۇمۇ ۋە يا چۈ-
شۇمۇ دەپ ئويلاپ، دەرمەھەل گەپ قىلالماي قاپتۇ.

— ئەپتىڭدىن قارىغاندا ئادەمزات ئىكەنسەن. تەكتىڭ ئېسىلزادىگە ئوخشايدۇ. ئېيتە، ئوغلۇم، قانداقسىگە بۇياقلارغا كېپقالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

كەنجى ئوغۇل سەپەر سەۋەبلىرىنى ۋە بېشىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەرنى بوۋايغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. بوۋاي ئەتراپىغا بىر قارىۋېتىپ دەپتۇ:

— گېپىڭنىڭ ئۇزايىدىن قارىغاندا، سەن چىمەن شەھىرىنىڭ پادىشاھى نۇردۇن شاھنىڭ كەنجى شاھزادىسى ئىكەنسەن. ئاتا - ئانىنىڭ مۇشكۈلىنى

ئاسانلاشتۇرماقچا بەل باغلىغان ئوغۇل تەڭرىنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشكۈسىدۇر. ئەمما، ئوغلۇم، سەن يامان يەردە ئۇخلاپ قاپسەن. بىلسەڭ، بۇ قۇملۇقنىڭ نامى تەكلىماكاندۇر. بۇ ياققا قەدەم باسقان ئادەم جېنىدىن يا تېنىدىن ئايرىلۇر. سەن ئاتاڭ ئۈچۈن جاپا چېكىشكە رازى بولغاچقا ئامان قاپسەن. ھېلىمۇ ياخشى يولۇڭ ئوچۇق. ئەمدى سەن كۈنچىقىشقا قاراپ ماڭ. ئۇ ياقلاردا ئۇدۇن ئاتلىق بىر شەھەر بار. ئۇ يەرگە ئامان - ئېسەن بېرىۋالساڭ، مۇراد - مەقسىتىڭ ھاسىل بولغۇسى.

بوۋاي دەيدىغانلىرىنى دەپ بولۇپ، كەنجى شاھزادىگە: «مۇشكۈللۈككە يولۇقساڭ، مانا بۇ ئايەتنى ئو-قۇغىن» دەپ، بىر ئايەتنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ ھەمدە بىر نان، ئىككى شەمشەر تۇتقۇزۇپ قويۇپ غايىب بوپتۇ. كەنجى شاھزادە بوۋاي بەرگەن نانىنىڭ يېرىمىنى يەپ قورسقىنى توقلاپ، مېڭىشنى داۋاملاشتۇ-رۇپتۇ. ئارىدىن تالاي كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىپتۇ، كەنجى شاھزادە بوۋاي كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ مېڭىۋې-رىپتۇ، قورسقى ئاچسا ھېلىقى نانىنىڭ يېرىمىنى يەپ، يېرىمىنى خۇرجۇنىغا سېلىپ قويۇشنى ئۇنتۇ-ماپتۇ. نانمۇ خۇرجۇنغا كىرىپلا پۈتۈن بولۇۋېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل شۇ تەرىقىدە مېڭىۋېرىپ، بۇ چېتىدىن - ئۇ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز چوڭ بىر دەريا بويىغا كېپقاپتۇ. دەريا سۈيى تاغ كەبى ئۆركەش ياساپ، ئاتتەك كىشنەپ تاشقىن ھاسىل قىلغىلى تۇرغانىكەن. كەنجى شاھزادە ئۇلۇغ سۈدىن قانداق ئۆتۈشنىڭ ئامالىنى ئىزدەۋاتقاندا، بىردىنلا سۇ ئاستىدىن تەڭرىتېغىنىڭ بىر پارچىسىدەك بىر مەخلۇق بېشىنى كۆتۈرۈپ شاھزادىنى دەم تارتىپتۇ. شاھزادە بىرلا قاراپ ئۇنىڭ ئەجدىھا ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئەسلىدە بۇ ئەجدى-ھا دەريادا توغرىسىغا يېتۈپلىپ، شاھزادىنىڭ دادىسى نۇردۇن شاھنىڭ شەھىرىگە بارىدىغان سۈنى تو-سۇۋالغانىكەن. شاھزادە دەرغەزەپكە كەپتۇ ۋە بوۋاي بەرگەن ئىككى شەمشەرنى توغرىسىغا چىشلەپ، قورام تاشنىڭ ئارىسىدىن كۆتۈرۈلۈپتۇ. بۇ چاغ ئەجدىھانىڭ ئىككىنچى قېتىم دەم تارتىشى ئىكەن. كەن-جى شاھزادە بىر تال غازاڭدەك ئۇچۇپ بېرىپ ئەجدىھانىڭ ھاڭدەك ئاغزىغا ئۇرۇلۇپتۇ، ئۇرۇلۇپتۇيۇ، قۇيرۇقىدىن چىقىپتۇ. ئەجدىھا شەمشەرنىڭ زەربىسىدىن قوغۇن تىلغاندەك تىلىنىپ ئىككى پاققا بۆلۈ-نۈپ، شۇ ھامان جان تەسلىم قىپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى مىڭ بىر مۇشەققەتتە دەريا قىرىغىغا ئېلىپ چىقىپ، قاغا - قۇزغۇنلارغا يەم قىلىپ بېرىپتۇ. سۇ چىمەن شەھىرىگە قاراپ ھەيۋەت بىلەن غارقىراپ، كۈن نۇرىدا پارقىراپ ئېقىپ كېتىپتۇ. شاھزادە شاھ ئاتىسىغا خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۇ يولغا چىقىدىغان چاغدا خانىش ئانىسى بوينىغا ئېسىپ قويغان تىلتۇمارىنى سۇ بىلەن ئېقىتىۋېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى نۇردۇن شاھتىن ئاڭلايمىز:

كەنجى شاھزادە جاھان كەزگىلى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، قۇرغاقچىلىق تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ، پۇقرالار ھالىدىن كېتىپتۇ. نۇردۇن شاھ ئۇلارغا يېتەرلىك ئاشلىق، مال - مۈلۈك تەقسىملەپ بەرگەن بولسىمۇ، بۇ نەرسىلەر سۇنىڭ ئورنىنى باسالماپتۇ. شاھ ئوردىسىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا قالماپتۇ. نۇردۇن شاھ دەرد - ئەلەمدىن ئاچچىق يۇتۇپ، ئاخىر ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تېۋىپلار ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇ-تۇپ، كۆزىنىڭ ئېقى بىلەن تىلىغا قاراپ: «شاھ ھەزرەتلىرىنىڭ كېسىلىنىڭ داۋاسى سۇ» دەپتۇ. سۇدىن بولسا ھېچ خەۋەر يوقكەن. ئاتىسىنىڭ ئوڭشىلىپ كېتىشىگە كۆزى يەتمىگەن شاھزادىلەرنىڭ بىردىنلا نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە تۈيدۇرماي شاھلىق تاجىنى كىيىشنىڭ تەرەددۇتىغا چۈشۈپتۇ. چوڭ شاھزادە: «شاھلىقنىڭ ماڭا تېگىشىدە گەپ يوق، شۇنداقتىمۇ ئىنىلىرىمنى ئەپلەپ - سەپلەپ قوغلىۋەتمەسەم، ماڭا ياخشى كۈن بولماس» دەپ ئويلىسا، ئىككىنچى، ئۈچىنچى شاھزادىلەر ئاكىسىنىڭ ئۆلۈمىنى تىلەپتۇ. باشقا شاھزادىلەرنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا سوققان چوتى بار ئىكەن. شۇ ۋەجدىن شاھزادىلەر

ئارازلاشقىلى تۇرۇپتۇ، خانىش ئانا جېدەل سوراپ ھارماپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر توپ سېغىزخان ئوردا مۇنارىغا قونۇپ زوق ـ شوق بىلەن يېقىملىق سايرىغىلى تۇرۇپتۇ، شاھزادىلەر چالما ئاتسىمۇ ئۇچۇپ كەتمەپتۇ. شەھەر خەلقى سېغىزخانىنى ياخشىلىق ـ نىڭ ئەلچىسى دەپ بىلگەچكە، ئوردا ئالدىغا يىغىلىپ سېغىزخانىغا تەلمۇرۇپ قارىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا شاۋقۇن بىلەن سۇمۇ كېپقاپتۇ. شادلىقتىن شەھەر خەلقىنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ. قېرىلار ناغرا ـ سۇناي چالسا، ياشلار ئۇسسۇل ئويناپتۇ، بالىلار سۇغا چۆمۈلۈپ راسا پۈخادىن چىقىپتۇ. دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ گىياھلار يېڭىۋاشتىن ياپراق چىقىرىپ، شەھەرنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇپتۇ. مال ـ ۋارانلار شوخ مەرىشىپ، ئىگىلىرىنىڭ شادلىقىغا شادلىق قوشۇپتۇ. نۇردۇن شاھ ئورنىدىن تۇرۇپ تەختكە چىقىپتۇ. شاھزادىلەر چاندۇرماي ئوردىغا كىرىپ ئاتىسىغا سالام بېرىشىپتۇ ۋە كەنجى شاھزادـ ىدىن بىرەر خەۋەر بار ـ يوقلۇقىنى سورىشىپتۇ.

ـــ سۇنىڭ ئۆزى خەۋەر، ـــ دەپتۇ نۇردۇن شاھ، ـــ سىلەر شۇنىمۇ بىلمەيدىغىلارمۇ؟

ـــ شاھ ئاتا، سۇغۇ كەلدى، بىراق ئۇنى كەنجەمنىڭ ئىلتىپاتى دېگىلى بولماس. بولمىسا، ئۆزى نېمىشقا سۇ بىلەن بىللە كەلمىدى؟ ـــ دەپ ناقايىللىقىنى بىلدۇرۇشۇپتۇ شاھزادىلەر. نۇردۇن شاھ ئۇلارنىڭ نادانلىقىغا كۈلۈپتۇ ۋە قويۇن يانچۇقىدىن سۇدا ئېقىپ كەلگەن تىلتۇمارنى ئېلىپ كۆرسىتىپتۇ:

ـــ بۇ ئۇنىڭ تەۋەررۈكى. ئۇ بۇنى ئەلچى سۇپىتىدە ماڭا ئەۋەتىپتۇ، بۇنىڭ ئىچىدە بىر پارچە سالام خەتمۇ بار تېخى.

نۇردۇن شاھ گېپىگە ئۇلاپ خەتنى شاھزادىلەرگە سۇنۇپتۇ. چوڭ ـ كىچىك شاھزادىلەر خەتنى قولـ ىدىن ـ قولغا ئېلىپ، ئۇنى راستىدىن كەنجى شاھزادىنىڭ يازغانلىقىغا ئىشىنىپتۇ، ئىچىدە بولسا بىر پاتماندىن ھەسەت ئوتى يېنىپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئاتىسىنىڭ كۆڭلىنى دەپ، كەنجى شاھزادىنى بولۇشىغا ماختاپ، ئوردىدىن ھۇجرىلىرىغا قايتىشىپتۇ.

ئەمدى بىز كەنجى شاھزادىگە كېلەيلى:

پۈتكۈل شەھرىستان ئەنە شۇنداق شادلىق ئىلكىدە يايراۋاتقان كۈنلەردە، كەنجى شاھزادە تالاي قۇم ـ دەشتلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، مۇنار ـ مۇنار توپا تاغلىق ئاجايىپ ـ غارايىپ بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ. تەقدىرنىڭ قىسمىتى شۇ بولسا كېرەك، ئۇ ھارغىن ئاياغلىرىنى سۆرەپ تۆپىلىككە قاراپ يامىشىپتۇ، يامىشا ـ يامىشا ئاخىر يۇقىرى پەللىگە چىقىپتۇ، چىقىپلا ھەيران قاپتۇ. ئەسلىدە بۇ يەر ئاغمىخانىلار ماكانى بولۇپ، بويى تۆگىدەك، بوينى يەتتە غۇلاچ، تۇمشۇقى كانارىدەك، پۇتى قاقشال تېرەكتەك بىر قۇش ئاغمىخانىلارنى ئىككى قانىتى ئاستىغا بېسىۋېلىپ، بىر باشتىن يېگىلى تۇرغانكەن، ئاغمىخانىلار بولسا زار ـ زار قاقشاپ تېپىرلاۋاتقۇدەك. كەنجى شاھزادە بۇ ئالامەتنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالماپتۇ. كۇچلۇكلەر ئاجىزلارنى بوزەك قىلغىنى نېمىسى؟ ئۇ ياۋۇزنىڭ ئەدىپىنى بېرەي، دەپتۇ ـ دە، بوۋاي سوۋۇغات قىلغان شەمشىرىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ، بېشىدىن يەتتە ئايلاندۇرۇپ قۇشنى چېپىپتۇ. شۇئان قۇشنىڭ كاللىسى ئۇزۇلۇپ ياردىن پەسكە قاراپ دومىلاپتۇ، تېنى لاسسىدە بىر ياققا قىڭغىيىپتۇ. ئاغمىخانىلار دىكىلدىشىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ، كەنجى شاھزادىگە باش ئۇرۇپ، چۇرۇقلىشىپ رەھمەت ئوستىگە رەھمەت يېغـ ىدۇرۇشۇپتۇ.

پانىي ئالەمدە بارلىق مەخلۇقنىڭ ئۆز سەركەردىسى بولغىنىغا ئوخشاش، ئاغمىخانىلارنىڭمۇ ئاقساقـ لى بار ئىكەن، ئاقساقال ئۆز تەۋەسىدىكى جىمى ئاغمىخانىلارنى باشقۇرىدىكەن. ئۇ كەنجى شاھزادىگە مىنـ

نەتدارلىقىنى بىلدۇرمەككە پۇقرا ئاغمىخانلارنى سەپكە تىزىلدۇرۇپ، ئېھتىرام بەجا كەلتۈرۈپتۇ، ئاندىن بىردىنلا ئادەمدەك زۇۋانغا كېلىپ سوراپتۇ:

— ئەلمىساقتىن بۇيان بىزنىڭ بۇياقلارغا ئادەمزات ئاياغ باسمىغان، لېكىن سىلى قانداقسىغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدىلا؟ قېنى، ئېيتسىلا، قانداق ئارزۇ - تىلەكلىرى بار؟ ياردەمىمىز تېگىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

شاھزادە بولمىش كېلىنلەرنى ئىزدەپ ئۇدۇن شەھرىنى كۆزلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئاغمىخانلار ئاقساقىلىمۇ ئۆزلىرىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئېيتىپتۇ: مۇشۇ پەسىل ئاغمىخانلارنىڭ تازا كۆپىيىدىغان چاغلىرى ئىكەن. دەل ھەر يىلى مۇشۇ چاغدا ھېلىقى يىرتقۇچ قۇش كېلىدىكەن - دە، ئاغمىخانلارنى يەپ كېتىدىكەن. بەختىگە يارىشا ئۆزىنى دالدىغا ئالغانلىرى ياندۇرقى يىلىغىچە ماكانلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، ئۇرۇق قالدۇرۇپ ئاران ئۇلگۈرىدىكەن. ئەمدى ئۇلار كەنجى شاھزادىنىڭ ھىممىتىدە بالا - قازادىن بىر يولىلا قۇتۇلۇپتۇ. شاھزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئاغمىخانلار بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقماقچى بوپتۇ.

— ھەي، ئادەملەرنىڭ ئېسىلى، ئاجىزلارنىڭ شەپقەتچىسى، — دەپتۇ ئاغمىخانلار ئاقساقىلى بايا قۇيرۇقىدىن يۇلۇۋالغان بىر تال تۈكنى تەڭلەپ تۇرۇپ، — بۇنى ئېلىۋالسىلا، باشلىرىغا كۈن چۈشكەندە كۆيدۈرسىلە، ھازىر بولىمىز. خەير، سەپەرلىرىگە ئاق يول بولغاي.

كەنجى شاھزادە تۈكنى ئېلىپ شەمشىرىنىڭ دەستىسىگە چىگىپتۇ - دە، سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. كېچىسى چولپان يۇلتۇزىنى نىشان قىلىپ، كۈندۈزى ئوڭ - سولىنى چەنگە ئېلىپ بىر كەم توقسان كۈندە بىر جايغا كەپتۇ. كەپتۇيۇ، شاھزادىنى سۈر بېسىپتۇ، چۈنكى بۇ يەردىكى چۈمۈلىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن باش قېيىپ، كۆڭۈل ئېلىشىدىكەن. بۇنى ئاز دەپ، چۈمۈلىلەر يوپۇرۇلۇپ كېلىپ شاھزادىنى ئارىغا ئېلىۋاپتۇ. مېڭىۋېرەي دېسە، چۈمۈلىنى دەسسەپ تاشلىغۇدەك. شاھزادە ئۇلاردىن يول بېرىشنى ئۆتۈنۈۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت ھاۋا بۇزۇلۇپ قارا يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ - دە، چۈمۈلىلەرنى ئېقىتىپ مېڭىپتۇ. كەنجى شاھزادە كۆڭلىدە خۇشال بوپتۇ، بىراق چۈمۈلىلەرنىڭ ئاھ - زارىنى ئاڭلاپ ئىچ ئاغرىتماي تۇرالماپتۇ.

«بۇمۇ تەڭرى ياراتقان مەخلۇقلارنىڭ بىرى، — دەپتۇ شاھزادە يامغۇردا ئېقىپ كېتىۋاتقان لەكمىگە - لەكمىگە چۈمۈلىگە قاراپ، — گەرچە ئۇلار يولۇمنى توسۇۋالغان بولسىمۇ، يەنىلا قۇتقۇزۇپ قويغۇنۇم تۈزۈك.»

كەنجى شاھزادە شۇنداق ئويلاپتۇ ـ دە، شەمشىرىنى چىقىرىپ ئاسمانغا قارىتىپ شىلتىپتۇ. شۇئان بۇلۇتلار توزغاقتەك توزۇپ شامالغا يەم بوپتۇ، ھاۋا ئېچىلىپ كۈن پارلاپتۇ، يەر ـ زېمىن شاپپىدە قۇرۇپ ئەسلىگە كەپتۇ. چۈمۈلىلەر يېڭىۋاشتىن ھاياتلىققا ئېرىشىپتۇ. ئۇلار بۇ شاپائەتنىڭ بايا ئۆزلىرى يول بەرمىگەن ئادەمزاتتىن كەلگەنلىكىنى بىلگەنلىرىدە، خجىللىقتىن بېشىنى كۆتۈرۈشەلمەي قاپتۇ. ئاندىن قورسىقىنى ئاران سۆرەپ ماڭىدىغان بىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۆزرە ئېيتىپتۇ ۋە بىر تال تېرىنتقىنى يۇلۇپ ئېلىپ شاھزادىگە تەڭلەپتۇ، ۋاقتانۇۋاق كېلىپ تېرناقىنى كۆيدۈرسە ئۆزلىرىنىڭ شاھزادىنىڭ يېنىدا پەيدا بولۇپ، مۇشكۈلىنى ئاسان قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. كەنجى شاھزادە چۈمۈلە شاھىنىڭ بۇ سوۋغىتىنىمۇ ھەشقاللا دەپ ئاپتۇ. چۈمۈلىلەر ئۇنى ئۈزىتىپ قاپتۇ.

كەنجى شاھزادە شۇ ماڭغانچە ئاخىر ئۇدۇن شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە بىر ۋەيرانە سارايغا چۈشۈپ ئارامىنى ئالماقچى بوپتۇ. بىرىكەمدە كۈن ئولتۇرۇپ، پۈتۈن شەھەر قاراڭغۇلۇق لىباسىنى كىيىشكە باشلاپتۇ. بۇ چاغدا ئوردا ئاسمىندا بىر تالاي ئاي پەيدا بوپتۇ. كەنجى شاھزادە زەن قويۇپ سانىغۇدەك بولسا، يەتمىش بىر ئاي چىقىپتۇ. ئايلارنىڭ بىرىدىن بىرى شۇنداق سۈزۈك، شۇنداق چىرايلىق ئىكەن. شاھزادە ھەيران بولۇپ سارايۋەندىن سوراپتۇ، سارايۋەن چۈشەندۈرۈپ دەپتۇ:

ــ ئايلارنىڭ ئىچىدىكى قاپ ئوتتۇرىدا تۇرغان بىرىلا ئەلمىساقتىن بېرى ئىنسانلارغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن راست ئاي. قالغان يەتمىشى شاھىمىزنىڭ مەلىكىلىرىنىڭ سىماسى.

بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ خۇشلۇقتىن يۈرەكلىرى يايراپ كېتىپتۇ.

ــ ئاخىر تېپىپتىمەن، تېپىپتىمەن، مۇرادىم ھاسىل بوپتۇ، ــ دەپتۇ شاھزادە يېنىش ـ يېنىشلاپ. سارايۋەن ئۇنىڭ دېمەكچى بولغىنىنى چۈشىنەلمەي سوراپتۇ:

ــ تاپقىنىڭ ئالتۇنمىدۇ ياكى كۈمۈش ۋە يا بولمىسا جەبىر ـ جاپا ھەم نومۇس؟

ــ تاغا، بۇ نېمە دېگەنلىرى؟ ــ دەپتۇ شاھزادە.

سارايۋەن جاۋاب ئورنىغا ئاپئاق ساقىلىنى سىلاپ قويۇپ، ئاسمانغا بىر ھازا تىكىلىپتۇ، ئاندىن كەنجى شاھزادىنى ئارقىسىغا سېلىپ ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

ــ ئەي نادان يىگىت، ــ دەپتۇ سارايۋەن سېپىل قوۋۇقلىرىنى كۆرسىتىپ، ــ ئۇنىڭغا قارا، سەندەكلەرنىڭ ئاقىۋىتى تۇرۇپتۇ مانا.

كەنجى شاھزادە بېشىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىغانكەن، كۆزىگە سانسىز قۇرۇق ئادەم كاللىسى كۆرۈنۈپتۇ. كاللىلار ئايرىم ـ ئايرىم قەپەسكە قاچىلىنىپ، قوۋۇقلارغا ئېسىپ قويۇلغانكەن. سارايۋەن چۈشەندۈرۈپ دەپتۇ:

ــ بۇلارنىڭ بەرى سېنىڭدەك ھاماقەتلەرنىڭ كاللىسى. ئۇلارمۇ ھايات چېغىدا ساڭا ئوخشاش شاھمىزنىڭ ئاي سۈرەتلىك مەلىكىلىرىگە ئاشىقى بىقارار بولغان، ئاقىۋەت جېنىدىن ئايرىلىشتى. شاھ ئىبرەت بولسۇن ئۈچۈن ئۇلارنىڭ كاللىسىنى كېسىپ ئېسىپ قويدى. سېنىڭمۇ بۇ شەھەردىن چاپسانراق كېتىۋالغىنىڭ تۈزۈك.

سارايۋەننىڭ جاۋابىدىن يەنە شۇلار ئايان بوپتۇكى، ئۇدۇن شەھىرىنىڭ پادىشاھى قەمەرىدىن شاھىنىڭمۇ يەتمىش پەرزەنتى بولۇپ، ھەممىسى قىز ئىكەن. قىزلار ۋاقتى ـ سائىتى كېلىپ بويىغا يېتىپ تۇ. ئۇلار رەڭگى ـ روخسار، ھۆسن ـ جامالدا بىر ـ بىرىدىن قېلىشمايدىكەن. بۇ خەۋەر جاھانغا پۇر كېتىپتۇ، يىراق ـ يېقىندىن ئەلچىلەر يېغىپ كېتىپتۇ. قەمەرىدىن شاھ دەسلەپ ئۇلارنىڭ بىرىنى كەم-

بەغەل، بىرىنى يات ئەللىك ساناپ ماقۇل كۆرمەپتۇ، كېيىن قورسقىغا جىن كىرىپ، قىزلىرىنى كۆز - كۆز قىلىپ بايلىق توپلاشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. شاھ ئاۋۋال قىزلىرىنى ئارامباغقا ئورۇنلاشتۇ- رۇپ، سىرت بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاپتۇ، ئاندىن باغنىڭ تۆت تېمىغا جاھان ئەينىكى بې- كىتىپ، ئۇلارنىڭ سېيماسىنى ئەينەك شولىسى ئارقىلىق ئوردا ئۈستىگە چۈشۈرۈپتۇ، كېيىنچە ئاسماڭ- دىكى ئاي قاتارىغا تىزىپ قويۇپتۇ. كەلگەن ئەلچىلەر ئۇلارنىڭ ئاي جامالىنى كۆرۈپ ئەقىل - ھوشىنى يوقىتىدىكەن - دە، نۇرغۇن سوۋغا - سالام تەييارلاپ، شاھ ھۈزۈرىغا كىرىپ تەلىپىنى قويۇشىدىكەن. ئاچ كۆز شاھ ئۇلار ئېيلىپ كىرگەن ئالتۇن - كۈمۈشنى ئېپقېيلىپ، ئۈچ شەرت قويىدىكەن. بۇ شەرتلەر بىرىدىن بىرى ئېغىر بولغاچقا، يىگىتلەر ئورۇندىيالماي بىر - بىرلەپ كاللىسىدىن ئايرىلىدىكەن. قو- ۋۇقتىكى كاللىلار مانا مۇشۇ تەرىقىدە يىغىلغانىكەن.

كەنجى شاھزادە سارايۇەننىڭ ئۆزىنى كېتىشكە ئالدىرىتىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپتۇ، شۇنداقتىمۇ بەخت - تەلىيىنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ سوراپتۇ:

— تاغا، مەنمۇ ئورۇنۇپ باقاي دەيمەن. خۇش بوپ كېتەي، قەمەرىدىن شاھنىڭ ئۈچ شەرتىنى ئېيتىپ بەرسىلە.

— بۇنى سورىمايلا قوي، ئوغلۇم. بۇ شەرتلەرنى شاھنىڭ ئۆزى، ئاندىن قالسا مەلىكىلەردىن ئۆزگە بۇ شەھەردە ھاياتلاردىن بىلىدىغانلار يوق. ناۋادا ئۆلگۈڭ كەلگەن بولسا، قەمەرىدىن شاھنىڭ ئۆزىدىن سورا، لېكىن ئۇ سېنىڭ مۇشۇ تۇرقۇڭنى كۆرۈپ، گەپ سورىمايلا ئۆلۈمگە بۇيرۇۋېتىدۇ، مۇنداقلار كۆپ بولغان.

— ئەمسە قانداق قىلاي، تاغا؟ — ياندۇرۇپ سوراپتۇ شاھزادە. سارايۇەن بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن مەسلىھەت بېرىپ دەپتۇ:

— قارىغاندا، پەيلىڭدىن يانمىغۇدەكسەن. ئامالىڭ بولسا مەلىكىلەرنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرگىن، ئۇلار سېنىڭ ھالىڭغا يېتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ئۇلار سارايغا قايتىپتۇ. شاھزادە ئۆز ھۇجرىسىدا يالغۇز ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈپتۇ، بىردىنلا ئۇنىڭ ئېسىگە ئاغمىخان ئاقساقىلى سوۋغا قىلغان بىر تال تۇك كەپتۇ. ئۇنى ئاۋايلاپ ئېلىپ كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ- ئان بىر ئىسسىق سەلكىن شامال كۆتۈرۈلۈپ، ئاغمىخانلار ئاقساقىلى شاھزادىنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. شاھزادە يولۇققان مۇشكۈلاتنى بايان قىلغانىكەن، ئاغمىخانلار ئاقساقىلى:

— بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق. خاتىرجەم بولغايلا، شەپقەتچىم، — دەپتۇ ۋە ئۆز تىلىدا بىر نې- مىلەرنى دەپ چىرقىراپتۇ. ئۇنىڭ ئاۋازى بىسىقماي تۇرۇپ، پۇقرا ئاغمىخانلار يېتىپ كەپتۇ - دە، كېچىلەپ سارايدىن ئارامباغقا قارىتىپ لەخمە كولاپتۇ. لەخمىنىڭ بىر ئۇچى چوڭ مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىغا تۇتاشتۇرۇلۇپتۇ.

كەنجى شاھزادە يۇيۇنۇپ - تارىنىپ جابدۇنۇپ، لەخمىگە كىرىپتۇ ۋە ھايال ئۆتمەي چوڭ مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىغا چىقىپتۇ. شاھزادە جاھان ئەينىكىگە قاراپ، ئۆزىنى ياساۋاتقان پەرى يۈزلۈك، خۇمار كۆزلۈك نازىنىنى كۆرۈپ ئەقىل - ھوشىدىن ئايرىلىپتۇ - دە، تۇرغان يېرىدە ئولتۇرۇپ قاپتۇ، بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، ئۆزىنىڭ مەلىكىنىڭ تۆشكىدە ياتقانلىقىنى، مەلىكىنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى بايقاپتۇ.

— ئەي يىگىت، ئادەممۇسەن ياكى جىن؟ ۋە يا بولمىسا تەڭرىنىڭ ئەلچىسىمۇ؟ بۇ يەرگە قانداق

كېپقالدىڭ ؟ ــ دەپتۇ مەلىكە شاھزادىنىڭ كۆزىنى ئاچقانلىقىنى كۆرۈپ.

كەنجى شاھزادە كۆرگەن ـ بىلگەن، ئاڭلىغان ـ ئىشتىكەنلىرىنىڭ بىرىنى قالدۇرماي ئېيتىپ كې‌ـ لىپ، مەقسىتىنى دەپتۇ. مەلىكە تەسىرلىنىپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ. مەلىكىلەرمۇ دادىسىنىڭ ئۆزلىرىنى ئادەمزاتتىن ئايرىپ قويغىنىغا نارازى ئىكەن، شۇڭا چوڭ مەلىكە ئىككىلىنىپ تۇرمايلا بۇ خەۋەرنى سە‌ـ ڭىللىرىغا يەتكۈزۈپتۇ. ئۇلار كەنجى شاھزادىنى مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلىپ بولۇپ، دادىسىنىڭ ئۇچ شەرتىنى ئاشكارىلاپتۇ. بۇ شەرتلەرنىڭ بىرى، ئوردىدا چوڭلۇقى يەتتە باشلىق يالماۋۇزدىن قېلىش‌ـ مايدىغان، مىڭ بىر پۇتلۇق، ئاجايىپ سىرلىق بىر كۆتەك بولۇپ، ئۇنى قەمەردىن شاھ كۆرسەتكەن پالتا بىلەن بىرنى ئۇرۇپ يەتتە پارچە قىلىۋېتىش؛ يەنە بىرى، يەتتە تاغار قۇمغا يەتتە تاغار تېرىق ئارىلاشتۇ‌ـ رۇۋېتىلگەنىكەن، ئۇنى ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت ئىچىدە ئايرىپ، قۇمنى باشقا، تېرىقنى باشقا تاغارغا قا‌ـ چىلاش؛ ئۇچىنچىسى، ئۇدۇن شەھرىنىڭ مەشرىق تەرىپىدىكى دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا تاملىرى ئالتۇ‌ـ دىن، تەخت ـ راۋاقلىرى لەئەل ـ ياقۇتتىن بىر جۇپ چاربېغى بار ئوردا بەرپا قىلىش ئىكەن. بۇ شەرتـ لەرنى ئادا قىلالىسا، مەلىكىلەرنىڭ ۋىسالىغا يېتەلەيدىكەن. مەلىكىلەر دەپتۇ:

ــ شەرتقۇ شۇ. بۇ شەرتلەرنى سېنىڭمۇ ئورۇندىيالمىشىڭغا كۆزىمىز يەتمەيدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە چىرايلىقچە كېتىۋالغىن، يىگىت.

ــ ياق ! ــ دەپتۇ كەنجى شاھزادىمۇ بوش كەلمەي، ــ كەتمەيمەن، شاھ داداڭلار بىلەن كۆرۈشۇپ، بې‌ـ شىمغا كەلگەننى كۆرىمەن. يا ئۇ سىلەرنى ماڭا قوشۇپ قويىدۇ، يا جېنىمنى ئالىدۇ شۇ. مەن ماڭدىم، ئەمىسە.

كەنجى شاھزادە مەلىكىلەرگە باش ئېگىپ ئېھتىرام بىلدۇرۇپ ئارقىسىغا يېنىپتۇ. مەلىكىلەرمۇ ئۇنىڭغا نۇسرەت تىلەپ دۇئا قىلىشىپتۇ.

ئىككى تەرەپ كۆز قىيمىغان ھالدا ئايرىلىشىپتۇ. ئاڭغىچە ھەر ئېھتىمالنى دەپ سارايۇەن بوۋاي بىر خۇرجۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش تەييارلاپ قويغانىكەن. كەنجى شاھزادە بوۋايغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۇ‌ـ رۇپ، كۆڭلىنى تىندۇرۇپ، خۇرجۇنىنى يۈدۈپ ئوردىغا قاراپ قەدەم بېسىپتۇ. بۇ تېخى سەھەر بولۇپ، كەنجى شاھزادە ئوردىغا كەلگەنلەرنىڭ تۇنجىسى ئىكەن. قەمەردىن پادىشاھ بۇنداق چاغدا قىزلىرىغا خې‌ـ رىدار بولۇپ كەلگەنلەرنى گەپ ـ سۆزسىز ئوردىغا يالاپ ئېلىپ كىرىشنى بەلگىلىگەچكە، ياساۋۇلـلار شاھزادىگە ئىچ ئاغرىتسىمۇ ئېغىزلىرىدىن چىقىرالماي، شاھ يارلىقىنى بەجا كەلتۇرۇپتۇ.

شاھ سەلتەنەتلىك تەختتە ئولتۇرۇپ شاھزادىنى قوبۇل قىپتۇ. ئۇمۇ شۇ كەمگىچە مۇنداق قەددى ـ قا‌ـ مىتى كېلىشكەن يىگىتنى ئۇچرىتىپ باقمىغانىكەن، شۇڭا بىرپەس سۈكۈتتە ئولتۇرۇپ، بولغۇسى كۈيئۇغ‌ـ لىنىڭ ھۆسن ـ جامالىنى تاماشا قىپتۇ ۋە بىردىنلا ئۇنىڭمۇ ئۆز قولىدا قەتل قىلىنىدىغانلىقىنى يادىغا ئېلىپ، شاھزادىنى رايىدىن قايتۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ بېقىپتۇ. شاھزادە بولسا ئۆز تەلىپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئۆز ئۇۋالىڭ ئۆزۈڭگە، ــ دەپتۇ شاھ ئاخىر بولماي ۋە ئۇچ شەرتىنى بىرمۇبىر دەپ بولۇپ، شاھزادىنى ھويلىغا باشلاپ چىقىپتۇ، ئاندىن، ــ سەن يارىدىغان كۆتەك مانا شۇ، ئاۋۇ پال‌ـ تىدىن خالىغان بىرنى تاللىۋال، ــ دەپتۇ بىر ياققا قاتار تىزىپ قويۇلغان پالتىلارنى كۆرسىتىپ.

كەنجى شاھزادە ئىككىلەنمەيلا قاپ ئوتتۇرىغا تىزىلىق پالتىدىن بىرنى ئاپتۇ. بوۋاي ئۆگىتىپ قويغان ئايەتنى ئوقۇپ شاھ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنىڭ كۆزىنى سېھىرلەپ قويۇپ، پالتىنىڭ ئورنىغا شەمشىرىنى ئىشلىتىپ كۆتەكنى يەتتە پارە قىلىۋېتىپتۇ. كۆتەك پارە ـ پارە بولۇش بىلەن تەڭ قايسى زامانلاردىدۇر كىشىلەر تەرىپىدىن ئىچىگە يوشۇرۇپ قويۇلغان پاتمان ـ پاتمان ئالتۇن ـ كۈمۈش،

گۆھەر ـ ياقۇتلار شارىلداپ تۆكۈلۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن شاھنىڭ كۆزلىرى شادلىقتىن پارقىراپ كېتىپتۇ.

كەنجى شاھزادە ئەمدى ئىككىنچى شەرتنى ئورۇنداشنىڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. ئۇ چۈمۈلە شاھى تەقدىم قىلغان تىرناقنى كۆيدۈرۈپتۇ. ھايال ئۆتمەي چۈمۈلىلەر خۇددى لەشكەرلىرىدەك سەپ تارتىپ پەيدا بوپتۇ. شاھزادە ئەھۋالنى بايان قىلىپ كېلىپ، بولسا شۇ كۈنىلا قۇم بىلەن تېرىقنى ئايرىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ــ بۇنداق ئۇششاق ـ چۈششەك مەشغۇلاتلار بىزنىڭ كەسپىمىز، ھەممىگە ئايانداۇر بۇ توغرىدىكى تەپسىلاتىمىز، قېنى قۇم قاچىلانغان تاغار، تېزرەك كۆرسەتكەيلا، شەپقەتچىمىز، ــ دېيىشىپ پەرماز بەردار بوپتۇ چۈمۈلىلەر.

كەنجى شاھزادە ئۇلارنى تاغارنىڭ قېشىغا باشلاپ بېرىپتۇ. چۈمۈلىلەر ئولىشىپ بىردەمدىلا قۇمنى ئۇياققا، تېرىقنى بۇياققا ئايرىپ تاغارلارغا قاچىلاپ بېرىپتۇ. قەمەرىدىن شاھ بۇنىڭدىنمۇ رازى بوپتۇ، بىراق ئىچىدە شاھزادىدىن ھەم ھەيران بوپتۇ، ھەم ئۇنىڭ ئۇچىنچى شەرتنى ئورۇندىيالماسلىقىنى ئۇ. مىد قىپتۇ، چۈنكى ئاخىرقى شەرت ئورۇندىلىنىپ قالسا، پادىشاھ ھەر كۈنى يىگىتلەردىن كېلىپ تۇرە. دىغان ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن قۇرۇق قالىدىكەن. شۇڭا، ئۇ دەرگۈماندا غەمگە پېتىپ، ئاچچىقىنىڭ تەمىنى تېتىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ.

دېمىسىمۇ، دېڭىز ئۇستىدە ھەشەمەتلىك شاھەر بەرپا قىلىش خىيالىي چۈشتەكلا بىر ئىش ئىكەن. كەنجى شاھزادە ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، بۇ ئىشنىڭ تەكتىگە ھېچ يېتەلمەي، مەلىكىلەردىن مەسلە. ھەت ئالماقچى بوپتۇ. مەلىكىلەر بۇنىڭمۇ ئامالىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. كەنجى شاھزادە چوڭ مەلىكە بەر. گەن ئۇچقۇر ھاسىغا مىنىپ، ئالتە ئايلىق سەپەرنى بىر كۈندىلا بېسىپ كۈھىقاپقا يېتىپ كەپتۇ. بۇ بىر تاغ ئۆڭكۈرى بولۇپ، جاھاندىكى دۇنيادىكى مۇشۇ ماكاندا ياشايدىكەن. كەنجى شاھزادىنىڭ كىرىش يولىنى ئۆمۈچۈك توسۇۋاپتۇ. شاھزادىمۇ بوش كەلمەي، شەمشىرى بىلەن ئۆمۈچۈك تورىنى كېسىپ تاشلاپ يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، دۇنيادىكى ئۇۋۇسىغا بېسىپ كىرىپتۇ. چوڭ مەلىكە دېگەندەك، بۇ چاغ دۇنيادىكى ئۇيقۇ مەزگىلى ئىكەن، ئۇلار كەنجى شاھزادىنىڭ تۇنجىسى سېزىلمەپتۇ. شاھزادە پەم

بىلەن ئىلگىرىلەپ، دۇنيانىڭ جېنى قاچىلانغان شېشىنى ئېلىۋاپتۇ. دۇنيادىكى شۇئان ئۆيغىنىپ، يىلان كەبى تولغىنىپ ئورنىدىن تۇرالماي قېلىشىپتۇ، ياۋۇزلۇققا مادارى يەتمەي يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. شاھزادە دۇنيادىكى ھەممىنىڭ ئۈستىگە قەھرىدىن شاھ ئېيتقاندەك بىر شاھ ئوردىسى سىلىپ بەرمىگۈچە جان قاچىلانغان شېشىنى قايتۇرۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. دۇنيادىكى شاھى ما-قۇل كۆرۈپ، قەسەم ئىچىپ ۋەدە قىپتۇ، شۇنداقتىمۇ شاھزادە دۇنيادىكى شاھىنىڭ جېنىنى ئېپقېلىپ، قالغانلىرىنىڭ جېنىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. پۇقرا دۇنيادىكى ئۆز شاھى ئۈچۈن پىداكارانە ئىشلەپ، شاھزا-دە كۆرسەتكەن ئورۇنغا بىر سېھرىي شەھەر ياساپتۇ. قەھرىدىن شاھقا بۇ شەھەر شۇنداق ياراپ كېتى-تۇكى، شۇ كۈنىلا كۆچۈپ بېرىپتۇ ۋە كەنجى شاھزادىنى ئوردىغا چاقىرتىپ، نۇردۇن شاھ بىلەن قۇدا-لىشىشقا رازى بولغانلىقىنى، شاھزادىنىڭ دادىسىغا خەۋەر يەتكۈزۈشنى ئۇقتۇرۇپتۇ، نۆكەرلىرىدىن ئۇنى شاھزادىگە قوشۇپ يولغا ساپتۇ.

نۇردۇن شاھ كەنجى شاھزادىنىڭ يولىغا قاراپ تەلمۇرۇپ، كەلمىگەنسېرى ئاھ ئۇرۇپ يۇرگەنىكەن. ئوغلىنىڭ ئامان ـ ئېسەن قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ قەۋەت خۇش بوپتۇ، بېشىدىكى غەم بۇلۇتلىرى-مۇ تارقاپ، چىرايى بۆلەكچىلا ئوڭلىنىپ قاپتۇ. قەھرىدىن شاھنىڭ يەتمىش مەلىكىسىنى ئۆزىگە كې-لىنلىككە بەرمەكچى بولغىنىنى ئاڭلىغاندا بولسا، كەنجى شاھزادىنى باغرىغا بېسىپ، يۇز ـ كۆزىگە سۆ-يۈپ: «رەھمەت ساڭا، ئوغلۇم، سەن ئەسلىدە كەنجى باتۇر ئىكەنسەن» دەپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن كە-شىلەر كەنجى شاھزادىنى «كەنجى باتۇر» دەپ چاقىرىدىغان بوپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، نۇردۇن شاھنىڭ بۇياقتىن، يەتمىش مەلىكىنىڭ ئۇياقتىن غەم ـ غۇسسىسى كۆ-تۇرۇلۇپتۇ. ئىككى شاھ پۈتۈشۈپ، پۇقرالىرىنى ئىككى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا تەكلىپ قىلىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. نۇردۇن شاھنىڭ يەتمىش ئوغلى ياش ـ قۇرامىغا يېقىپ، قەھرىدىن شاھنىڭ يەتمىش مەلىكىسىنىڭ ياش قۇرامى بويىچە ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بوپتۇ.

قەھرىمانلىق قىسسى

بۇايەت قىلىنىشىچە، كەيۇمەرسنىڭ ۋاقتىدا، ئۇنىڭ خەلقلىرىنى دېۋە قوشۇنلىرى چاپ - چاپ قىلىپ تۇتۇپ كېتىشتى. كەيۇمەرس تالاپەتتىن دىلى مەھزۇن بولۇپ، غار ئىچىدە ئو- رۇن تۇتۇپ ياتتى. شۇ تەرزدە بىر يىل توشتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى غار ئىچىدىن: «ئەي كىشى، ئەمدى پەريادىڭنى توختاتقىن، هوشۇڭغا كەل، بۇ ئالەمنىڭ ئەلەملىرىنى ئۇنتۇغىن، تەقدىرى قىسمەتكە بويسۇنغىن. بۇ ئازاب كۆلبەڭدىن چىقىپ، لەشكىرىي تەييارلىقلارغا تۇتۇش قىلغىن، يەر يۈزى- نى مەلئۇنلارنىڭ يامانلىقلىرىدىن پاك ئەتكىن» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

كەيۇمەرس بۇنى ئاڭلاپ تەخىرسىز هالدا غاردىن چىقتى، قولىنى كۆتۈرۈپ خۇدايىتائالاغا شۈكۈر - سانالار ئوقۇدى، ئاللادىن سىيامەكنىڭ ئاخىرەتلىكىنى تىلىدى، ئاندىن كېيىن تولۇق تەييارلىنىپ، بە- هىسساب لەشكەر بىلەن يولغا چىقتى.

سىيامەك شاهنىڭ بىر ئوغلى بار ئىدى، ئىسمى هۇشەڭ ئىدى. كەيۇمەرس هۇشەڭنى ئېلىپ ماڭ- دى. كىشىلەر بەئەينى چۈمۈلە توپىدەك سەپ تارتىپ، دېۋىلەر تەرىپىگە يول ئالدى. دېۋىلەرمۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ بىهىسساب لەشكىرىي كۈچ بىلەن جەڭگە تەييارلاندى.

ئىككى سەپ لەشكەرلەر قەهرى بىلەن بىر - بىرىگە كىرىشىپ ئۇرۇشۇپ كەتتى. هەيهات! پالۋانلارنىڭ باشلىرى ساينىڭ تېشىدەك يېتىپ كەتتى. هۇشەڭ دېۋىلەرگە دەهشەت سېلىپ قولى بىلەن يەرگە شۇنداق ئۇرغانىدى، زېمىنغا نەقىش پەيدا بولدى، قانلار دەريا - دەريا بولۇپ، جەسەتلەر تاغدەك دۆ- ۋىلەندى. ئامان قالغان مەلئۇنلار هۇشەڭدىن جان تىلىدى. كەيۇمەرس، ئۇلار ئۇزاق دەشتكە كەتسۇن، ئا- دەم ئىزى يوق جايدا قارار تاپسۇن، دەپ پەرمان قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن مەلئۇنلارنىڭ بەزىسى مازاندىرانغا، بەزىسى كۈهىقاپ ئىچىگە يول ئالدى. شۇ جەڭدە هۇشەڭنىڭ ئاجايىپ باتۇرلۇقى بىلەن كەيۇمەرس تىنچلىققا يۈزلەندى، دۆلىتى ئەمىنلىكتە ئۇزۇن داۋاملاشتى. قازارا، بۇ پادىشاه ئاخىر تىرىكلىك ئالمى بىلەن خوشلاشتى. هۇشەڭ كەيۇمەرسكە سادىق ئىدى، ئۇ كەيۇمەرسنىڭ سەلتەنەت تەختىگە ئولتۇردى، ئادالەت بىلەن دەۋران سۈرۈپ، جاهانىنى ئاۋات قىلدى، دەريالاردىن ئېرىقلار چىقىرىپ سۇ باشلاپ، زىرائەت تېرىشنى ئەلگە ئۆگەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئۇ بىرقانچە يېقىنلىرى بىلەن تاغدا سەيلە قىلىۋېتىپ، يىراقتىن بىر قارا نەرسىنى كۆرۈپ قالدى. يېقىن بېرىپ بىلدىكى، ئۇ ناهايىتى بەهەيۋەت بىر يىلان بولۇپ، ئادەمنى كۆرۈپ قاچتى. هۇشەڭ ئۇنىڭغا بىر تاشنى كۈچ بىلەن ئاتتى. تاش تاشقا ئۇرۇلۇپ، ئۇنىڭدىن ئوت ئۇچقۇنى

زاهىر بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئوت پەيدا قىلىشنى بىلدى ۋە ئادەملەرگە تائاملارنى ئوتتا پىشۇرۇپ يېيىشنى ئۆگەتتى. ئۇ مەدەن تاۋلاپ تۆمۈرچىلىك ھۈنەرلىرىنى گۈللەندۈردى، تۆمۈردىن قورال - سايمانلار ياساتتى. يەنە ئۇ تۆگىنى، كالىنى، ئاتنى، ئېشەكنى، بۇركۇتنى، قارچىغىنى ئۆز خىلى بىلەن ئايرىدى. ئەر - ئاياللارغا ئۆز خىللىرىدا كىيىم كىيىشنى بۇيرۇدى. ئىشلار شۇ تەرىقىدە تەرتىپكە چۈشۈپ، شاھنىڭ ئىشلىرى يىلدىن - يىلغا راۋاج تاپتى.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ھەزرىتى نۇھ ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن كەيۈمەرسنىڭ ئەجدادىدىن بىر پادىشاھ ئۆتكەنىدى. ئىسمى تەھمۇرەس ئىدى. تەھمۇرەستىن كېيىن تەخمىرات پادىشاھ بولدى. تەخمىراتنىڭ زامانىسىدا شەيتان بىلەن دۈنيا ئادەم زاتىغا ناھايىتى كۆپ زۇلۇم سالدى. تەخمىرات فەرۋىن مەھلاكىنىڭ قېشىغا بېرىپ شەيتان بىلەن دۈنيانىڭ ئۇستىدىن ئەھۋال مەلۇم قىلدى. فەرۋىن مەھلاك بولسا، ھەزرىتى ئىدرىس ئەلەيھىسسالامدىن ئىلمىي تەخسىراتنى ئۆگەنگەن خەلپە بولۇپ، تەخمىراتنىڭ شىكايىتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئىلمىي تەخسىراتنى ئۆگەتتى. شۇنىڭ بىلەن دۈنيانىڭ تاقابىل تۇرالايدىغان بىر مەرد مەيدانغا كېلىپ، دۈنيانىڭ ئەلەم يەتتى. دۈنيانىڭ شەيتانغا دەرد ئوقۇشتى. ئىبلىس بىر ئاھ ئۇرۇپ ئېيتتى:

— مەنمۇ ئادەمزاتتىن كۆپ ئازار يېدىم. سىلەر ئۇرۇشۇپ ئۇلار بىلەن تەڭ بولالمايسىلەر. مەن سىلەرگە بىر ھىيلىنى ئۆگىتىپ قوياي: سىلەرنىڭ ھەقىقىي دۈشمىنىڭلار فەرۋىن خەلپىدۇر، سىلەر ئۇنىڭ يېنىغا بارالمايسىلەر، چۈنكى ئۇ بۇزرۇك ھەمىشە تائەتكە مەشغۇلدۇر، پەرىشتىلەر دائىم ئاڭا ھەمراھتۇر. لېكىن، سىلەر تەخمىراتنىڭ پېيىدا بولۇڭلار، چۈنكى ئۇ پادىشاھ ھەمىشە ئەيش - ئىشرەتكە مەشغۇلدۇر. ئۇنىڭ ئۇچ ياشلىق بىر ئوغلى بار، ئېتى قەھرىمان، ئۇنى قولۇڭلارغا كەلتۈرۈڭلار، شۇندىلا مەقسىتىكە يېتىسىلەر.

دۈنيانىڭ بۇ مەسلىھەتنى خوپ كۆرۈشتى. تەخمىرات پادىشاھنىڭ ئوغلى قەھرىمان ئۇچ ياشقا كىرگەن بولۇپ، ھۆسن - قامەتتە تەڭدىشى يوق ئىدى، ئۇرۇش بابىدا ئەجدىھامۇ ئاجىز كېلەتتى. تەخمىراتنىڭ بىر ئەۋرىسى بار ئىدى، ئىسمى قەھتىران ئىدى. ئۇ قەھرىماندىن تۆت ياش چوڭ ئىدى. ئۇلار ھەمىشە بىرگە ئويناپتتى. بىر كۈنى بۇ ئىككى شاھزادە چارباغدا ئويناپ يۈرگەندە، دۈنيانىڭ ئۇلارنىڭ قەستىگە چۈشتى. قەھتىران چوڭ بولغاچقا تۇتۇق بەرمىدى. دۈنيانىڭ قەھرىمانىنى تۇتۇپ كەتتى. شۇم خەۋەر تەخمىرات پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى. پادىشاھ قاتتىق بىئارام بولۇپ، يول - يولغا كىشى قويۇپ، ھەر تەرەپتە ئىزدىدى، ئەمما تاپالمىدى. ئاخىر تەخمىرات شۇ ھەسرەتتە ئالەمدىن ئۆتتى. تەخمىرات ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بۇرادىرى گەرشاسپ ئورنىغا پادىشاھ بولدى.

دۈنيانىڭ قەھرىمانىنى كۈھقاپتىكى سەھرايى ھەيۋات دېگەن جايغا ئېلىپ باردى. دۈنيانىڭ مەقسىتى ئۇنى پەرۋىش قىلىپ، ئۇنىڭ قولى بىلەن ئادەمزاتتىن ئۆچ ئېلىش ئىدى. قەھرىمان دۈنيانىڭ ئارىسىدا يۈرۈپ ئون ئوچ ياشقا كىردى. ئۇ شۇنداق پالۋان بولدىكى، ھېچكىم ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىيالمايتتى. ئۇ تۆمۈردىن ۋەزنى بەش يۈز پاتمان كېلىدىغان بىر ئومۇت، مىڭ پاتمان كېلىدىغان گۈرزىنى ياساتتى. ئۇ قىرىق جۈپ ئۆكۈزنىڭ بوينىغا زەنجىر باغلاپ، ھەممىسىنى ئالدىغا تارتىپ كېلەتتى. گاھىدا زەنجىرنىڭ ئۇچىنى بېلىگە باغلاپ، ئونلىغان پالۋاننى تارتقىلى سالاتتى. دۈنيانىڭ قەھرىمانىنى ئېلىپ كېلىپ ئون ئوچ ياشقىچە پەرۋىشلەپ باقتى. ئۇنى بارلىق ئامال - تەدبىرلەرنى قوللىنىپ ئۆزلىرىگە رام قىلىشنى ئويلايتتى، لېكىن ئۇ رام بولمىدى. قەھرىمان دۈنيانىڭ گۇمان بىلەن سورىدى:

— مەن سىلەرگە ئوخشىمايمەن. راست سۆزلەڭلار، مەن كىم بولىمەن؟ نېمىشقا سىلەر بىلەن بىر-گە يۈرىمەن؟

دۈشمەن جاۋاب بېرىشمىدى. دۈشمەنلىرىنىڭ ھەممىسى، بۇ بەچچىخەر بىلىپ قالسا بىزنى تىرىك قويۇ-مايدۇ، دەپ ئەندىشە قىلىپ، ئۇنى نازارەت ئاستىغا ئېلىشتى. شۇ كۈنلەردە گەرشاسىپ ئالەمدىن ئۆتتى. ھۈشەڭ شاھ بۇ سەلتەنەتنىمۇ قولىغا ئالدى. ھۈشەڭ شاھ قەھتىرانىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئالتە ئىق-لىمنى تەسىرىگە ئالدى. كۆپلىگەن پادىشاھلار يۈرتىنى تاشلاپ ھىندىستانغا قېچىشتى. ئۇلار ھىندىستان پادىشاھى راي ھىندىگە ھۈشەڭنى يامانلاپ شىكايەت قىلىشتى. شىكايەتنى ئاڭلاپ راي ھىندى دەرغەزەپ بولۇپ، تەييارلىق قىلىڭلار، ھۈشەڭنى تەسلىم قىلماي قايتمايمەن، دەپ پەرمان قىلدى. تەييارلىقلار پۈت-كەندە، يۈز مىڭ باھادىر ئوتتۇزمىڭ پىل بىلەن يولغا چىقتى. بۇ خەۋەر پادىشاھ ھۈشەڭنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى. پادىشاھ ھۈشەڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، مېنىڭ مەقسىتىمنى ھىندىستانغا يۈرۈش قىلىپ ئۇ يەر-لەرنى ئېلىش ئىدى، ئەمدى ياخشى باھانە بولدى، دەپ خۇشال بولدى ۋە دەرھال لەشكەر باشلاپ ھىندىس-تان تەرەپكە ئاتلاندى. پادىشاھ راينىڭ خەلقلىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ رەڭگىرويى سامان بولدى. راي ھىن-دى بۇلارنىڭ ئەپت ـ ھالىنى كۆرۈپ قەھ ـ قەھ ئېتىپ كۈلدى ۋە:

— ئەي خالايىق، ھودۇقماڭلار، مانا ئەمدى ھۈشەڭنىڭ ئەجىلى توشتى ! — دېدى.

ئەلقىسسە: ھۈشەڭ پادىشاھ ئۇچ يىللىق ئوزۇق ئېلىپ، دۈشمەر قەھرىمانىنى ئېلىپ ماڭغان يول بە-لەن يۈرۈش قىلدى. دەل شۇ مەنزىلدە ئاجايىپ تاسادىپىيلىق يۈز بەردى — قەھرىمان ئۇ يەردە يول ئې-غىزىدا يالغۇز قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا رەڭمۇرەڭ ئەلەملەر نامايان بولدى. قەھرىمان كېلىۋاتقان

ئەزىم لەشكەرلەرنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، ئۇلارنى تاماشا قىلىپ تۇردى. ئۇ ئالدىدا سەكسەن مىڭ ئاتلىق قوشۇننى باشلاپ كېلىۋاتقان باھادىرنى كۆردى. ئۇ سېرىق كەركىدانغا مىنىۋالغان بولۇپ، تاج ۋە لىباس-لىرى ناھايىتى ياراشقانىدى. قەھرىمان تېخىمۇ قىزىقىپ، يولنىڭ ئېغىزىدا قاراپ تۇردى. قەھرىمانىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن بىر باھادىر ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. باھادىرغا بۇ يىگىت يولنى توسۇپ تۇرغاندەك، لەشكەرلەرگە غەزەپ بىلەن قاراۋاتقاندەك كۆرۈندى ۋە سورىدى:

— ئەي ئادەم، بۇ ئۇلۇغ لەشكىرىي ئەزىمدىن قورقماي نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟ !

قەھرىمان ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ قويدى، ئۇنىڭ دىلى ئازار يېگەنىدى. قەھرىمان دەرغەزەپ نەرە تارتىپ دەھشەت كەلتۈردى ۋە:

— ھەي ھارامزادە، يەنە نېمە گېپىڭ بار؟ — دېدى. لەشكەر:

— ئەي يىگىت، بىردەم ئاشۇنداق تۇرغىن، ھازىرلا بىلىسەن، — دەپ قايتتى. قەھرىمان ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ، ئۇنىڭ كەمەرىدىن تارتىپ ئاتتىن چۈشۈرۈپ يەرگە شۇنداق ئۇردىكى، ئۇنىڭ ئۈس-تىخانلىرى لەختە ـ لەختە بولدى. لەشكەرلەر ھۇجۇم ياندۇرماقچى بولغانىدى، دەھشەت ئاۋاز كۆتۈرۈ-لۈپ، يەر ـ جاھان تىترىگەندەك مەلۇم بولدى. باھادىرلارنىڭ ئىچىدە كۆپىنى كۆرگەن بىر ئادەم بار ئە-دى. ئۇ ئارىغا چۈشۈپ قەھرىمانغا مۇنداق دېدى:

— ئەي پالۋان، بىلگىنكى، شاھ ھۇشەڭدەك پادىشاھ بۇ زامانلاردا يوق. شۇنداق ئۇلۇغ پادىشاھ بىلەن جەڭ قىلماق ساڭا زىيانلىق. لەشكەرلىرىمىز ئىچىدە بىر باھادىر بار. ئۆزۈڭنى بىلىپ ئىش قىل، ئۇنىڭ ئېتى بەھرام جەبىلدۇر.

قەھرىمان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

— ئەي يارامسىز، مەن بىلەن جەڭ قىلغىلى ئەجدىھا بولسىمۇ ئەكەلگىن. بەھرام، ھۇشەڭ دېگەنلەر نېمىتتى؟! — دەپ جەڭگە كىردى. ئۇزاق ئۆتمەي قەھرىمان كەركىدان مىنىۋالغان سەكسەن مىڭ لەشكەرنى قىرىپ تاشلىدى. بەھرام بۇ چاغدا پادىشاھنىڭ قېشىدا ئىدى. ئۇ بۇ غوۋغانى ئاڭلاپ كېلىپ كۆرىدىكى، لەشكەرلەر قېچىپ كېلىۋېتىپتۇ، بىر پالۋان يىگىت ئادەم ۋە نەرسىلەرنى گۈرزە بىلەن يەكسان قىلىپ، ئىككى قولىدا بىردىن ئادەمنى كۆتۈرۈپ پەلەكتە چۆرگىلىتىپ، بىر - بىرىگە ئۇرۇپ مەلەق - مەلەق قىلىۋېتىپتۇ. بەھرام ھوشىنى يىغىپ، ئوڭ قولىدا نەيزە، سول قولىدا قالقان تۇتۇپ كەركىدانىنى مەيدانغا سۈردى ۋە قەھرىمانىنىڭ بېشىغا توختىماي گۈرزە ئۇردى. قەھرىمان شۇ كەمگىچە بىركىمدىن مۇنداق زەربە يېمىگەنىدى. ئۇ دەرغەزەپ بولۇپ، بەھرامغا ئارقا - ئارقىدىن گۈرزە ئۇردى. بۇ ئىككىسى شۇنداق ئۇرۇشۇپ كەتتى. شۇ چاغدا پادىشاھ ھۇشەڭگە بىرى خەۋەر بېرىپ:

— ئەي پادىشاھ، بەھرام يولىنىڭ ئېغىزىدا بىر جانباز بىلەن جەڭ قىلىۋاتىدۇ. بىزدىن مىڭلىغان كىشى زەخمدار بولماقتا. لېكىن، ئۇ ئىككىسى توختىماي جەڭ قىلىۋاتىدۇ. ئەگەر مۇشۇنداق جەڭ بولۇۋەرسە، لەشكەرمۇ، بەھراممۇ تۈگىشىدۇ، — دېدى. پادىشاھ ھۇشەڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن ھەيران بولدى ۋە:

— توۋا، تەنھا ھالدا ئۇلۇغ لەشكەرلەرگە جەڭ باشلىغان قانداق پالۋاندۇ ئۇ؟ بەھرام زامانىمىزدە يەتتە ئىقلىمنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن كۆپ ئۇرۇشتى، جاھاندا نۇرغۇن پالۋانلارنى ھالاك قىلدى، ھېچكىم ئۇ-نىڭغا تەڭ كېلەلمىدى. ئەمدى بۇ نېمە سەتچىلىك؟! ئەي پالۋانلار، باھادىرلار، بۇنىڭدىن ھەرگىز غاپىل بولماڭلار! — دېدى. ھۇشەڭنىڭ پالۋانلىرى بىر يەرگە جەم بولۇپ كېڭەشتى. ئۇلار:

— بۇنىڭدا چوقۇم بىر ھىكمەت بار، بولمىسا تەنھا بىر ئادەم بۇنداق ئۇلۇغ لەشكەرگە ھۇجۇم قىلالماس ئىدى. ئەي پادىشاھ، ئەمدى بىزگە ئىجازەت بېرىڭ، — دېيىشتى. ھۇشەڭ:

— خۇداغا تاپشۇردۇم، بېرىڭلار، بۇ جەڭگە مەنمۇ بارىمەن، — دېدى. ئاردىدىن قەھتىران پادىشاھنىڭ نەزەرىدە تۇرۇپ ساۋۇتلىرىنى كىيىدى، پادىشاھقا تەزىم قىلىپ، ياخشىلاردىن دۇئا تىلىدى، ئاندىن پىلغا مىنىپ جەڭگاھقا كېلىپ كۆردىكى، بىر پالۋان بەھەيۋەت جەڭ قىلىپ تۇرۇۋېتىۋ. كۆرگەن ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك قىرىق بەش گەز بويى بار بۇ پالۋان بەھرام بىلەن تېخىچە جەڭ قىلىۋېتىپتۇ. شۇ چاغدا قەھرىمان بەھرامنى ئاتتىن ئۇزۇپ ئېلىپ، بېشىدىن ئۇستۇن كۆتۈرۈپ، مەيدانىنى نەچچە ئايلاندۇ-رۇپ يەرگە ئۇردى. لەشكەرلەر ئارىسىدا سەھراب دېگەن بىر پالۋان بار ئىدى، ئۇ نەرە تارتىپ مەيدانغا كىرىپ قەھرىمانىنىڭ بېشىغا بىر گۈرزە ئۇردى، قەھرىمان ئۇنىڭ گۈرزىسىنى ياندۇرۇپ، ئۇنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ تاش ئاتقاندەك ئېتىۋەتتى. شۇ تەرزدە ئارقا - ئارقىدىن چۈشكەن پالۋانلار بىر زەرب بىلەن بىر - بىرلەپ ھالاك بولۇشتى. ھېچكىم قەھرىمانغا تەڭ كېلەلمىدى. پادىشاھ ھۇشەڭ بۇ ھالنى كۆرۈپ ئۆزى ئېلىشماقچى بولدى. قەھتىران پادىشاھنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، غاپىل بولما، ماڭا رۇخسەت قىلغىن، مەن باراي، — دېدى. پادىشاھ ئىجازەت بەرگەندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ قارا ئېتىغا مىنىپ مەيدانغا قاراپ راۋان بولدى. قەھرىمانىنىڭ قېشىغا كېلىپ سالام بەردى. قەھرىمان ھەم ئۇنىڭ سالامىغا جاۋاب بەردى. قەھتىران كۆردىكى، ئالدىدىكى يە-گىتنىڭ يۈزىدە بىر خىل ئىللىقلىق زاھىر ئىدى. قەھرىمانمۇ قەھتىرانىنىڭ چېھرىدىن بىر خىل ئىسسىقلىق ھېس قىلغاندەك بولدى. قەھرىمانىنىڭ ۋۇجۇدىدا شۇ چاغقىچە كىشىگە ئاشنالىق بولمىغانىدى، ئەمما شۇ دەمدە ئۇنىڭ دىلىدا مۇھەببەت پەيدا بولغاندەك بولدى. ئۇلار بىر ھازا قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن:

— ئەي پالۋان، شۇنچە لەشكەرلەرنى قىردىڭ، قەستىڭ نېمە؟ ئاخىر خىجىل بولارسەنمىكىن؟ ھۇ-

شەڭ شاھقا دۇشمەنلىك قىلما. ئەي يىگىت، كەلگىن، سېنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ خىزمىتىگە ئېلىپ باراي، گۈناھىڭنى تىلەپ، پادىشاھقا قەدىردان قىلاي، ئەمدى غەزەپلىنىشنى قوي، — دېدى.

قەھرىمان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— ئەي پالۋان، مەن كىشىنىڭ سۆزىگە كىرىپ باقمىغان، لەشكەرلەردىن قورقۇپ مەيداندىن يانمايمەن. مېنىڭ مۇددىئايىم ئادەمزاتنىڭ قېنى بىلەن بۇ يەرنى بويىاش، — دېدى. قەھتىران بۇ قانخورنى بىر ئەدەپلەپ قويماي دەپ، قەھرىمانغا ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا گۈرزە ئۇردى، قەھرىمانىنىڭ ئۈستىخانلىرى لەرزىگە كېلىپ بىھوش بولغاندەك بولدى. قەھتىران كۈچ ئۈستىگە كۈچ يىغىپ قەھرىمانىنىڭ ئۈستىگە يەنە بىر گۈرزە ئۇردى. ئەگەر بۇ گۈرزە تاغقا تەگكەن بولسا تاغمۇ پارە - پارە بولار ئىدى، لېكىن قەھرىمانىنىڭ بىر تال مويىمۇ تەۋرىمىدى. پادىشاھ ھۇشەڭ بۇ باھادىرلىقنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە يا ھەزرەت، قەھتىرانمۇ بۇ قېتىم تەڭدىشىنى كۆردى، دەپ ئويلىدى. قەھرىمان تېخىچە گۈرزە ئۇرمىغانىدى، ئۇ:

— ئەي نامدار پالۋانىم، ئۆزۈڭگە ھېزى بول، — دەپ خىتاب قىلىپ گۈرزە ياغدۇردى. پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ پالۋانلىرى قەھتىراندىن ئۇمىد ئۈزۈشتى. قەھتىران تەۋەككۈلنى خۇداغا باغلاپ، گۈرزىسىنى قەھرىمانىنىڭ گۈرزىسىگە توغرىلاپ تۇتتى. قەھرىمان توساتتىن كەلتۈرۈپ بىر گۈرزە ئۇرغانىدى، قەھتىرانىنىڭ بېشىغا تاغ ئۆرۈلگەندەك بولدى، شۇنداقتىمۇ ئاخىرقى كۈچىنى يىغىپ جەڭ قىلدى. بۇ ئىككى پالۋاننىڭ قوراللىرى ئۇرۇلۇپ، پارچە - پارچە ئوتلار ھاۋاغا ئۆرلەيتتى.

قەھرىمان پادىشاھنىڭ قېشىغا تۈيۇقسىز ئېتىلىپ كېلىپ، دەھشەت بىلەن گۈرزە ئوينىتتى. ھەمەيلەنىڭ ئەس - ھوشى قېچىپ، يۈرىكى قېپىدىن قوزغالدى ۋە ئۆز جانلىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈشتى. پالۋانلار پادىشاھنى دالدىغا ئالدى. ئىككى پالۋان جان ئاچچىقى بىلەن ئەتىدىن - ئاخشامغىچە جەڭ قىلدى. ئاخىر قەھرىمان دەرغەزەپ بولۇپ قەھتىرانىنىڭ بېلىدىن تۇتتى. ھۇشەڭ شاھ بۇ ھالنى كۆرۈپ تاقەت قىلالماي، قولىغا قىلىچ ئېلىپ تامام لەشكەرلىرى بىلەن ئاتلاندى. قەھرىمان چەبدەسلىك بىلەن قەھتىرانىنى ئاتتىن يۇلۇپ ئېلىپ يەرگە تاشلاپ، لەش-

كەرلەرگە ئۆزىنى ئۇردى. بۇ كۈنى جەڭ ساق بىر كۈن داۋاملاشتى. تاڭ ئاتتى، ئەتىسى يەنە جەڭ تۈگـ-
مىدى. قەھرىمانىنىڭ بەدىنى نەچچە يەردىن زەخمدار بولدى. ئۇ نەيزىسىنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، بىر
چەتتە قاراپ تۇردى. لەشكەرلەردە ئۇنىڭغا يېقىنلاشقۇدەك جۈرئەت قالمىغانىدى. يەنە كەچ بولدى. قەھرە-
مان غالىبانە ھالدا تاغ تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى. ئۇنىڭ كىيىملىرى، ساۋۇتلىرى قان بولۇپ كەتكەنـ-
دى. قەھرىمان بىر بۇلاقنىڭ قېشىغا بېرىپ خەنجىرىنى تاشقا ئۇرۇپ ئوت ياندۇرۇپ سۇ ئىسسىتىپ ئۆ-
زىنى يۇدى، ئاندىن جاراھەتلىرىنى تاڭدى.

پادىشاھ ھۇشەڭ ئۆز بارگاھىغا قايتىپ كېلىپ تەختكە چىقىپ ئولتۇرۇپ، سەركەردىلەرگە قاراپ:

— بىز ھىندىستان يولىدا شۇنداق بالايى ئەزىمگە يولۇقتۇق، تەنھا بىر ئادەم شۇنچە لەشكەر بىلەن جەڭ قىلىپ، شۇنچە باھادىرلارنى ھالاك قىلىپ جەڭگاھتىن غەمسىز چىقىپ كەتتى. بۇ خەۋەرنى يىراق ـ يېقىندىكىلەر ئاڭلىسا، بىزگە سەت ئەمەسمۇ؟ ! — دەپ ھەسرەت چەكتى.

— ئەي پادىشاھىئالەم، — دېدى قەھتىران، — ئىجازەت بەرسىلە، غۇلاملار بىلەن بېرىپ ئۇ باھا-
دىرنى خىزمەتلىرىگە كەلتۈرسەم.

پادىشاھ ئىجازەت بەردى. قەھتىران گەردان كەشان باشلىق بىرنەچچە ھەييارنى ئالدىن يولغا سېلـ-
ۋېتىپ يولغا چىقتى. ئۇلار بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ قارىسا، قەھرىمان بۇ جايدا بەخىرامان ئۇخلاپ
يېتىپتۇ. ئۇلار قەھرىمانىنىڭ قېشىغا يېقىنلاشتى، قەھرىمانمۇ بىر شەپىدىن ئويغىنىپ ئۇلارنى كۆردى.
قەھتىران ئەدەپ بىلەن يىراقتىن سالام بېرىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. قەھرىمان ئۇنى كۆرۈپ دىلىغا
مۇھەببەت ئوتى ئۇرۇلغاندەك بولدى ـ دە، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ قەھتىرانىنىڭ ئالدىغا باردى.
ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن چىرايلىق كۆرۈشتى. قەھرىمان قەھتىرانىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ يېنىدا ئولتۇر-

غۇزدى ۋە شىكار ئولجىلىرىنى پىشۇرۇپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى. غىزادىن كېيىن قەھرىمان سورىدى:

— سىلەر كىملەر؟ قايسى يۇرتتىن، قايسى تەرەپكە ماڭدىڭلار؟

قەھتىران ئەدەپ بىلەن:

— ئەي پالۋان، بىزلەر ئىران تەرەپتىن كەلدۇق. بىزنىڭ پادىشاھىمىز ھىندىستان مەملىكىتىنى بويسۇندۇرۇشنى نىيەت قىلغانىدى. بۇ يەردە ئۆزلىرىگە مۇشەررەپ بولدۇق. ئۆزلىرىنىڭ نام ـ نىشانىنى بىلىشكە بولامدىكىن؟ — دېدى. قەھرىمان:

— راست سۆزۈم شۇكى، مەن بۇ يەرلىك ئەمەسمەن، مەن دۇنيانىڭ ئارىسىدا، كۇھىقاپتا، سەھرا-
يى ھىماتتا چوڭ بولدۇم، — دېدى. قەھتىران بۇ سۆزنى ئاڭلاپ چوڭقۇر بىر ئاھ ئۇرۇپ:

— ۋاي جىگەر گۆشۈم، ئۆزلىرى كىمنىڭ نەسلىدىن؟ — دەپ سورىدى.

— ئەي پالۋان، مەن بۇ يەرگە كەلگەندە ئۈچ ياشتا ئىدىم. ئەمدى بىلسەم، دۇنيانىڭ مېنىڭ ئاتامغا
دۇشمەن ئىكەن. ئۇلار پۇرسەت كۈتۈپ مېنى ئوغرىلاپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپتۇ. ئېسىمدە قېلىشچە،
ئاتامنىڭ ئىسمى پادىشاھ تەخمىرات ئىدى، — دېدى. قەھتىران بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئوتتا كۆيگەندەك
بىھوش بولۇپ قەھرىمانىنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى، خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ:

— ئەي قەھرىمان، ئەزىز تۇغقىنىم، مەن قەھتىران ئەمەسمۇ، مەن يادىگارىمۇ؟ — دەپ ئۆزىنى
قەھرىمانىنىڭ قۇچىقىغا تاشلىدى.

ئۇلار تونۇشۇپ قاتتىق يىغلاشتى. ھەييارلار ھەيران قېلىشتى.

— جىگەر گۆشۈم، ئەزىز پۇشتۇم، — دېدى قەھتىران، — مانا ئەمدى دىدار كۆرۈشتۇق. سېنى پا-

دىشاھىمىزنىڭ ئالدىغا باشلاپ باراي، بىز ساڭا مۇشتاق، پادىشاھىمىز ساڭا ئىنتىزاردۇر.

قەھرىمان تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. قەھتىران بىر ھەيياردىن پادىشاھقا خەۋەر يوللىدى. ھەييار يېتىپ بېرىپ، پادىشاھقا:

— جانابىي پادىشاھىئالەم، ھېلىقى باتۇر تەخمىرات پادىشاھنىڭ پەرزەنتى قەھرىمان ئىكەن، — دېدى. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ھەيياغا ئىنئام بېرىپ، بارچە پالۋان ۋە لەشكەرلەرنى ئېلىپ قەھرىماننىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. قەھرىمان پاسىبانلار بىلەن كېلىۋاتاتتى. ئۇ بەھرامنى كۆرۈپ قەھتىراندىن سورىدى:

— ئەي جىگەر گۆشۈم، بۇ كىشى كىم بولىدۇ؟

— ئەي جىگەر گۆشۈم، ئۇنىڭ ئاتا نەسلى ئادەمزات، پادىشاھ زاتىدۇر، ئانا نەسلى پەرى نەسلىدۇر. بۇ پالۋان يىگىرمە تۆت يىل تاش سۈرىتىدە ياتتى، ئاللانىڭ ئىنايىتى بىلەن يەنە ئۆز ئەسلىگە كەلدى، — دېدى قەھتىران. قەھرىمان سەۋەبىنى سورىدى. قەھتىران جاۋاب بېرىپ:

— ئۇ بىر قىزغا ئاشىق بولغان. بىر جادۇگەر ئۇنى مەشۇقى بىلەن قوشۇپ سۈرىتى مۇبەددەل قىلىۋەتتى. يىگىرمە تۆت يىل ئۆتكەندە گەردان كەشان ئۇ جادۇگەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنى ئەسلىگە كەلتۈردى، — دېدى. قەھرىمان گەردان كەشانىڭ كارامىتىگە ھەيران بولدى ۋە ۋاقتى كەلگەندە تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىشىنى ئۆتۈندى. قەھتىران رازىلىق بىلدۈرۈپ قەھرىمانىنى ئاتتىن ئاۋايلاپ چۈشۈردى ۋە ئۇنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىشتى. پادىشاھ سەككىز پايىلىق تىللا، لەئەل ـ ياقۇت ۋە جاۋاھىراتلار بىلەن بېزەلگەن تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپتۇ. يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى يېرىم دائىرە بولۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. ئۇنىڭ ئوڭ ۋە سولىدا يۈزلەپ ۋەزىر ۋە تاجدارلىرى بار ئىدى. قەھرىمان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى. پادىشاھمۇ تەختىدىن چۈشۈپ قەھرىماننىڭ ماڭلىيىغا سۆيدى ۋە ئۇنىڭغا ھەممىدىن يۇقىرى ئورۇن بەردى. ئۇنىڭ تۆۋىنىدە قەھتىران، ئۇنىڭ تۆۋىنىدە بەھرام جەبىل، ئاندىن يەتتە مىڭ يەتتە يۈز پالۋان ئولتۇرۇشتى. ئاندىن شاھزادىلەر، ۋەزىرلەر، دانىشمەن ـ مۇنەججىملەر رەت ـ رېتى بويىچە ئورۇن ئېلىشتى. قەھرىماننىڭ شەرىپىگە مول داستىخان ۋە شېرىن ـ شەربەتلەر تارتىلدى، نەغمە ـ سازلار، ئۇسسۇل ـ تاماشىلار ئەۋجىگە چىقتى. ئاردىدا ھۇشىڭ شاھ قەھرىمانغا بىر يۈرۈش چېدىر ـ بارگاھ، خەزىنە، تۇغ ـ ئەلەم، ياراغ ـ جابدۇق ۋە قىرىق مىڭ لەشكەر ئىنئام قىلدى. قەھرىمان پادىشاھنىڭ بۇ كاتتا ئىلتىپاتلىرىغا مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— ئاۋۋال كۈھىقاپ دۇنيالىرىنى يوقاتساق، ھىندىستاننىڭ ئىشى ئاسان بولاتتى، — دېدى قەھرىمان. پادىشاھ خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭغا يەنە قىرىق مىڭ لەشكەر قوشۇپ بەردى.

ئەلقىسسە: پالۋانلار گەردان كەشانىڭ باشچىلىقىدا ئۇنى مۇبارەكلەشتى. قەھرىمان مىننەتدار بولۇپ بەزمە تۈزدى. شارابلار ئىچىلدى. قەھرىمان گەردان كەشاندىن بەھرامنىڭ دۈئايى بەت بولۇپ تاشقا ئايلىنىپ كېتىش ۋەقەسىنى سورىدى. گەردان كەشان:

— ئەي پالۋان، بۇ ئاجايىپ بىر ھېكايە، — دەپ سۆز باشلىدى، — جەبىلى كىبىر دەپ بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇنىڭ بىر قىزى بولۇپ، ئىسمى قەمەرروخ ئىدى. ئۇرۇش ئەمەللىرىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى. بۇ نازىنىنىڭ شۆھرىتى ئالەمگە تارالدى. شاھزادىلەر، پالۋانلار ئۇنىڭغا غايىبانە ئاشىق بولۇشاتتى، ئەلچىلەر ئەۋەتىشەتتى، ئەمما بۇ قىز قوبۇل كۆرمەيتتى. ئۇ كەلگەنلەرگە:

— ئەگەر كىم مېنى ئىختىيار قىلسا، ئۇ باھادىرلىق بىلەن مېنى يەڭسە، ئۇنىڭ ئەمرىدە بولىمەن

مەن، ــ دەيتتى، ئەمما ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ بولالماي قايتاتتى. گۈلستانى ئېرەمنىڭ بىر پادىشاھى بار ئىدى، ئىسمى شەھبال ئىدى. ئۇمۇ ئاشىقى بىقارار بولدى ـ دە، قېرى دەللىلەرنى ئىشقا سېلىپ، قىزنى بۇلاپ ئېلىپ قېچىپ ئۆز يېنىغا ئەكېلىۋالدى. قەمەرروخ شەھبالنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن كۆڭلىدە ئۆزىنى زۇلۇم بىلەن ئېلىپ كەلگىنىگە نارازى بولۇپ:

ــ مېنى نېمىشقا زۇلۇم بىلەن ئېلىپ كېلىسەن؟ ئەگەر ئاشىق بولساڭ، نېمە ئۈچۈن مېنىڭ شەرتىمگە ئەمەل قىلمايسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئەي مەلىكە، شەرتىڭ نېمە، قېنى ئېيتقىن! ــ دېدى شەھبال.

ــ شەرتىم شۇكى، مېنى باھادىرلىقىڭ بىلەن يەڭ، ئاندىن ئىختىيارىمنى ساڭا بېرىمەن، ــ دېدى مەلىكە. شەھبالمۇ پالۋان كىشى ئىدى. ئىككىسى شىددەت بىلەن جەڭلەر ئېلىپ بېرىشتى. ئاخىر شەھبال غالىب كەلدى، قەمەرروخ قايىل بولدى. شەھبال مەلىكىنى نىكاھىغا ئالدى. نەچچە زامانلار ئۆتۈپ، قەمەرروخ شەھبالدىن ھامىلدار بولدى.

كۈھقاپتا بىر دۆڭ بار ئىدى. ئۇ شەھبالغا دۈشمەن ئىدى. ئۇ شەھبالنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ قەمەرروخنى ئېلىپ قاچتى. قەمەرروخ يۈزىدىكى نىقابىنى يىرتىپ، بويى سەكسەن گەز كېلىدىغان بىر بەتبەشىرىنى كۆردى. دۆڭە قەمەرروخنى قاماپ قويدى. قەمەرروخ قاماقتا بىر ئوغۇل تۇغدى ۋە ئوغلىغا بەھرام جەبىل دەپ ئىسىم قويدى. دۆڭە بۇنى ئاڭلاپ:

ــ بۇ بەچچىخەرنى دەرياغا تاشلاڭلار! ــ دەپ بۇيرۇدى. دۆڭلەر بوۋاقنى ئېلىپ كېلىۋاتقاندا، سۇلتان ئەملەھايانىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالدى. ئەملەھايات بوۋاقنى دۆڭلەرنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ، ئۆز ۋىلايىتى ــ رۇبىئى مەسكۇنغا ئېلىپ كېلىپ ئىنىكئاننىڭ قولىغا بەردى. ئىنىكئانا ئۇنى پەرۋىش قىلدى ۋە ئۇنىڭغا بەھرام دۆڭە دەپ ئات قويدى. بەھرام بالاغەتكە يېتىپ شۇنداق پالۋان، بەقۇۋۋەت چوڭ بولدى. كېيىن دۆڭلەر ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ، ئەملەھايانى ۋەيران قىلىپ بەھرامنى ئېلىپ كەتتى. شەھبال بالىسىنى ئېلىپ كېلىشكە پەرىلەرنى نەچچە رەت ئەۋەتكەن بولسىمۇ، دۆڭلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى. بەھرام ئۆزى تەنھا بولسىمۇ، دۆڭلەرگە تۇتۇق بەرمەي ئۇلارنى پاراكەندە قىلدى. دۆڭلەر ئاخىر بەھرامنى باشقۇرالمىدى. بەھرام يالغۇز جەزىرىلەرنى كېزىپ، چىن ۋىلايىتىگە كەلدى. ئۇ چىن پادىشاھىنىڭ قىزىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بولدى. بەھرام ئىززەت بىلەن شاھقا ئەلچى ئەۋەتتى. چىن پادىشاھى بۇنى زادى قوبۇل كۆرمىدى. بۇ ئىش بەھرامنىڭ غۇرۇرىغا تەگدى ـ دە، پادىشاھ ئوردىسىغا بېسىپ كىرىپ، قىزىنى بېرىشكە قىستىدى. چىن شاھىنىڭ بۇنىڭغا قاتتىق نومۇسى كېلىپ بىتاقەت بولدى ۋە ئەزرەق جادۇ دېگەن جادۇگەردىن مەدەت تىلەپ ئادەم ئەۋەتتى. ئەزرەق جادۇ لەشكەر تارتىپ چىن ۋىلايىتىگە كېلىپ سېھىر قىلىپ بەھرامنى تۇتۇۋالدى. پادىشاھ خۇشاللىقىنى باسالماي ئەزرەق جادۇغا ھېسابسىز مەدھىيە ۋە ئىنئاملارنى قىلدى، ئاندىن بەھرامنى ھالاك قىلساڭ، دەپ ئۆتۈندى. پادىشاھنىڭ قىزى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاقەت قىلالمىدى، چۈنكى قىزنىڭ يۈرىكىدە بەھرامغا بولغان مۇھەببەت قاينىاپ تۇراتتى. قىز، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ يالغۇز قالغۇچە ئۆلگىنىم خوپتۇر، دەپ بەھرامنىڭ قوينىغا ئۆزىنى تاشلىدى. قىزنى شۇنچە زورلۇق بىلەن ئۇرۇپمۇ بەھرامدىن ئاجرىتالمىدى. ئەزرەق جادۇ، مەن بىر سېھىر قىلاي، بۇلار ئۆلگەندىنمۇ زىيادە بولسۇن، دەپ ئىككىسىنى يالىڭاچ قىلىپ بىر سەھرانىڭ يول بېشىدا بىر ـ بىرىگە قارىتىپ، ئىككىسىگە سېھرىي دېمىدە قىلىپ ئۇلارنى تاشقا ئايلاندۇردى.

بۇ ھېكايە قەھرىمانغا قاتتىق تەسىر قىلدى. بىرپەس جىملىقتىن كېيىن، بىر پالۋان ھېكايىنى داۋاملاشتۇردى:

پادىشاھىمىز مۆھتەرەم ھۇشەك چىن ۋىلايىتىنى ئالماق بولۇپ لەشكەر تارتىپ كېتىۋاتقاندا، يول ئۈستىدە تاشقا ئايلانغان ئاشقىلارنى كۆرۈپ، بۇنىڭ نېمە ئىشلىكىنى سوراپ قالدى. پادىشاھ بۇ ھەقتىكى ھېكايەتلەرنى ئاڭلاپ چەكسىز ئەپسۇسلۇق بىلدۈرۈپ:

— بۇلارنىڭ جېنى بارمۇ، يوق؟ — دەپ سورىدى. تۇرغانلار ئېيتىشتى:

— جېنى باردۇر. بۇ ئىككى ئاشىق يىگىرمە تۆت يىلدىن بېرى مۇشۇنداق تۇردى. ئاپتاپ چىقسا مىدىرلاپ ناله ـ پەريات قىلىدۇ. ئادەملەر بۇلارنىڭ نالىسىگە تاقەت قىلالماي يىغلىشىدۇ.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ھۇشەك بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كېچىسى بىر قىسما بولۇپ ياتتى. ئەتىسى ئاپتاپ چىقتى، تاشقا ئايلانغان ئاشقىلاردىن پەريات كۆتۈرۈلدى. لەشكەرلەرمۇ يىغلاشتى. ھۇشەك بۇلارنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ۋەزىرلىرىگە ئېيتتى:

— بۇ ئاشقىلارنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكنىڭ ئىلاجى بارمۇ؟

— پادىشاھىئالەم، بۇنىڭ ئەسلىگە كېلىشى بەك مۇشكۈلدۇر. ئەزرەق جادۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇ ئاشقىلارنىڭ ئۈستىگە قېنىنى تېمىتسا ئەسلىگە يېنىشى مۇمكىن، — دېيىشتى ۋەزىرلەر. پادىشاھ ھۇشەك بۇنى ئاڭلاپ:

— ھەركىم بۇنىڭ ئىلاجىنى قىلسا، ئۇنىڭغا ھاياتلىقىمنى سەرپ قىلىمەن، — دېدى. پادىشاھنىڭ مېھرىبانلىقىنى كۆرگەن شەھەر خەلقى، دەريايى مۇھىتنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى كۇھىئاتەشتە ھېلىقى جادۇ. گەر ئەزرەق بارلىقىنى، ئاردا يەتتە دەريايى ئەزىم بولۇپ، ھەر دەريادا بىرقانچە بالا - قازا ۋە يوللىرىدا ئاجايىپ - غارايىپلار بارلىقىنى ئېيتىشتى. پادىشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ، جادۇگەر ئەزرەقنى يوقىتىش ئۈچۈن تەييارلىنىشنى ئېيتتى ۋە:

— ئەي يارەنلىرىم، ئۇ لەئىن كىشىلەرگە شۇنچە زۇلۇملارنى قىلسا، مەن بىر پادىشاھ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئىلاجىنى قىلالمىسام بولمايدۇ، — دېدى - دە، قار - يامغۇر يېغلىدى. ئاردا شەرپ ھەكىم دەپ بىر ھۆكۈما بار ئىدى. ئۇ:

— ئەي پادىشاھىم، بۇ ئىشقا مۇنچە كۆپ لەشكەرنى ئىشقا سېلىش لازىم ئەمەس. بىر جانبازنى ئە- ۋەتسەك، قانداق؟ — دېدى. پادىشاھ شەرپ ھەكىمدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ گەردان كەشانغا قارىدى. گەردان كەشان:

— مەن پانىي دۇنيادا بىر ياخشى ئىش قىلسام دەپ ئويلايتتىم. مەن نەچچە قېتىم ئۇ جادۇگەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ قۇتۇلغان. ئۇ بىر قېتىم مېنى سېھىر بىلەن كور قىلدى. تۆت يىل ۋەيران يۇر- دۇم، كېيىن مېنى شەيتان قۇتۇلدۇردى. شۇنىڭدىن بېرى ئەزرەقنى دۇشمەن تۇتۇپ يۇرەتتىم. كېيىن ئۇ مېنى يەنە بىر قېتىم سېھىرلىدى. شۇ ھالدا يەتتە يىل يۇردۇم. ئاخىر ئەتتار جادۇنىڭ ياخشىلىقى بىلەن غەمدىن خالاس بولدۇم. ئەي پادىشاھىم، مەن ئۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق ئۈچۈن تەۋەككۇل قىلىپ باراي ۋە ئۇ جادۇگەرنى ئېلىپ كېلەي، — دەپ پادىشاھتىن ئىجازەت سورىدى. ھۇشەڭ پادىشاھ گەردان كەشا- ندىن سۆيۈنۈپ، ئۇنىڭ يەلكىسىنى ئۇزۇنغىچە تۇتۇپ تۇردى. ئاندىن پادىشاھ ئېيتتى:

— ئەي گەردان كەشان، بارغىن، ساڭا نۇسرەت تىلەيمەن. ھوشيار بول، مەن سەن كەلمىگۈچە قوز- غالمايمەن. بارغىن، كەشانىم، خۇدا ساڭا ياردۇر.

گەردان كەشان پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ شىربەچچە ھەييارنى باشلاپ، بىر يىل يول يۇرۇپ شەھرى خەفتانغا يەتتى، ئۇ يەردىن ئەتتار جادۇنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. گەردان كەشان ئەتتار جادۇنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ قوللىرىغا سۆيدى. ئەتتار گەردان كەشانغا مىننەتدارلىق بىلدۇردى ۋە:

— ئەي بىچارە ئادەم، نېمە قىلىپ يۇردۇڭ؟ — دەپ سورىدى.

— ئەي سېھىرلەر سۇلتانى، بۇ ئالەمدە سەندىن كۆپ ياخشىلىق كۆردۇم، ئەمدى قالغان ئۆمرۇمنى خىزمىتىڭدە ئۆتكۈزەي دەپ كەلدىم، — دېدى گەردان كەشان. ئەتتار:

ــ ئەي گەردان كەشان، ئارتۇق تەكەللۇپ قىلماي مۇرادىڭنى دە، قولۇمدىن كەلسىلا، سېنى خۇشال قىلىمەن، ــ دېدى.

گەردان كەشان پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئۇنىڭغا يوللىغان مۇھەببەتلىك سالامىنى ۋە كېلىش مەقسىتىنى بايان قىلدى. ئەتتار، ئەزرەق جادۇنى يوقاتقىلى بولارمۇ، دەپ ئويلاپ بىردەم جىم بولۇپ قالدى ۋە:

ــ ئەي ھەييارلار ئۇلۇغى، بەكمۇ چوڭ پىلاندا كېلىپسەن. ئەزرەق زور جادۇگەردۇر، ھەممە جادۇگەرلەر ئۇنىڭ شاگىرتىدۇر. خەيرىيەت، پادىشاھ ھۇشەڭ مېنىڭ بۇرادىرىمگە كۆپ ياخشىلىق قىلغان، ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى ياندۇرسام دەپ يۈرەتتىم. ئەي گەردان كەشان، ئۇنداق بولسا تەييارلان، ــ دەپ ھىممەت كەمىرىنى بېلىگە باغلىدى. ئۇچ كۈن يول تەييارلىقىنى قىلىپ، تۆتىنچى كۈنى ئەتتار جادۇگەردان كەشان بىلەن شىربەچچە ھەييارنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇلارغا دېمىدە قىلدى. ئۇلار سېھىرنىڭ كۈچى بىلەن شۇنچىلىك ھەيۋەتلىك بولۇشۇپ كەتتىكى، بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ قورقۇشۇپ كەتتى. ئەتتار جادۇ بۇركۈت سۈرىتىگە كىردى. ئۇچەيلەن پەرۋاز قىلىشىپ يەتتە دەريادىن ئۆتۈپ، كۇھىئاتەشكە يېقىن چۈشتى. ئۇلار كۆردىكى، چەكسىز بىر دەشت تامام ئوت بولۇپ، ئوتنىڭ ئىچىدىن ئاجايىپ ـ غارايىپ ئاۋازلار ئاڭلاندى. ئۇلار سېھىر بىلەن كۇھىئاتەشتىن سالامەت ئۆتۈپ كەتتى. بۇ چاغدا ئەتتار جادۇگەردان كەشانغا:

ــ ئەي قەدىناس، مەن پەقەت مۇشۇ يەرگىچىلا كېلەلەيمەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىما. بۇ يا ئوقىنى

ئال. ئوتقا يېقىن بارغاندا بىر ئوققا ئەپسۇن ئوقۇپ ئات ۋە قورقماي ماڭ. ئۇنىڭدىن ئۆتسەڭ بىر سارايىنى كۆرىسەن، ئۇ يەردە ئاجايىپ ۋە غارايىپ سۇرەتلەر بار. يەنە بىر ئوققا ئەپسۇن ئوقۇپ ئات، سۇرەتلەر سا- ئا قەست قىلىشىدۇ، قورقما. ئۇ يەردىن ئۆتسەڭ يەنە بىر سارايغا دۇچ كېلىسەن، ئۇ يەردە ئاجايىپ جا- نىۋارلار بار. ئۇلارغا ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇچىنچى ئوقنى ئات ۋە مېڭىۋەر. ئۇ يەردىن ئۆتسەڭ بىر ئۇلۇغ ساراي بار، سارايدا بىر ئالتۇن تەخت بار، ئۇنىڭ ئۈستىدە يۈزى يولۋاسنىڭ يۈزىگە ئوخشاش، ئايىغى تۆ- گىنىڭ ئايىغىغا ئوخشاش بىرى ئۇخلاپ ياتىدۇ. ئەتراپىدا بىر ئەجدىها هالقا بولۇپ ياتىدۇ. ئۇ دەل ئەزرەق جادۇدۇر. ئۇ يىلىغا قىرىق كۈن ئۇخلايدۇ. ئۇ ئۇخلىغىلى بۇگۈن ئوتتۇز كۈن بولدى. ئۇنىڭدىن ھودۇق- ماي، ئەپسۇن ئوقۇپ تۆتىنچى ئوقنى ئات، ئاندىن تەختىنىڭ ئۈستىگە قەدەم ئال ۋە ئۇنى دەرھال باغلاپ بۇ يەرگە ئېلىپ كەل ! ــ دەپ بۇيرۇدى.

گەردان كەشان ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بولدى. ئۇ ئەتتار جادۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىپ، ئاخىر ئەزرەق جادۇنىڭ سارىيىغا سالامەت كىردى. دېگەندەك سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئالتۇن تەخت تۇرۇپتۇ، بىر ئەجدىها تەختنى چۆرىدەپ هالقا بولۇپ يېتىپتۇ. ئەجدىها گەردان كەشاننى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈردى. گەردان كەشان تۆتىنچى ئوقنى ئېتىپ، تەختىنىڭ ئۈستىگە قەدەم ئالدى. بۇ يەردە ئەزرەق جادۇ ئاغزىدىن زەھەر ئېقىتىپ ياتاتتى. گەردان كەشان يەتتە قېتىم ئەپسۇن ئوقۇپ، ئۇنى مەھكەم باغلاپ ئەت- تار جادۇنىڭ قېشىغا ئېلىپ باردى. ئەتتار جادۇ گەردان كەشانىنىڭ بۇ كارامىتىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئەتتار ئەزرەق جادۇنىڭ ئىككى كوكۇلىسىدىن كېسىپ ئېلىپ ئوتقا تاشلىغانىدى، غايەت زور بىر تۇتۇن ئۆرلەپ، تۇتۇننىڭ ئىچىدە زور بىر قەلئە نامايان بولدى. قەلئەدە خىلمۇخىل سۇرەتكە كىرگۈزۈلگەن ئا- دەملەر يۈرەتتى. بۇ بىچارىلەر ئەتتار بىلەن گەردان كەشاننى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئاياغلىرىغا باش قويۇپ نىجاتلىق تىلەشتى. گەردان كەشان ئەتتارنىڭ سۆزى بويىچە بۇ بىچارىلەرنى ئەزرەق جادۇنىڭ كوكۇلىسى بىلەن ئۇرغانىدى، ئادەملەر ئەسلىگە كەلدى. ھېلىقى قەلئەدە يەنە نۇرغۇن جادۇگەرلەر يۈرەتتى، ئۇ جادۇ- گەرلەر تامام ئۆلتۈرۈلدى. ئۇچ مىڭ ئادەمزات نىجاتلىققا ئېرىشتى ۋە ئەزرەق جادۇنىڭ خەزىنىسىدىن ئۆز ئېھتىياجىغا يارىشا ئالتۇن ـ جاۋاھىرلارنى ئېلىشتى. ئەتتار جادۇ بىر كاسە سۇغا ئەپسۇن ئوقۇپ، بۇ سۇ سىلەرنى يەتتە دەريادىن ئۆتكۈزىدۇ، دەپ ئۇلارغا بەردى ۋە يەنە بىر كاسە سۇغا ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇلارنىڭ يۈزىگە سۈرگەنىدى، ئۇلارغا قانات پەيدا بولدى. بۇ ئادەملەر ئەتتار ۋە گەردان كەشانغا ئەگىشىپ هاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچتى. ئۇلار ئەزرەق جادۇنى ئېلىپ يەتتە دەريادىن ئۆتۈپ ئەتتار جادۇنىڭ ماكانىغا كەلدى. ئادەملەر ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بولدى. بۇ چاغدا ئەتتار جادۇ گەردان كەشانغا:

ــ ئەي گەردان كەشان، مەن سېنى مۇشۇ يەردە ئۇزىتىپ قويماي. پەخەس بولغىنكى، بۇ جادۇگەرنىڭ ئويغىنار ۋاقتى بولدى. مۇبادا غاپىل بولساڭ، ئۇ سېنى هالاك قىلىدۇ. ئەگەر يولدا بۇنىڭ بىرەر ئاشـ- ناسى ئۇچراپ قالسا ياكى بۇ ئويغىنىپ قالسا، بىر ئوچۇم تۇپراقنى ئەپسۇن ئوقۇپ يۈزىگە چاچ، ئۇ يەنە بەند بولىدۇ، ــ دېدى ۋە گەردان كەشانىنى ئەسلىي هالىتىگە كەلتۈرۈپ قويدى.

ئەلقىسسە: گەردان كەشان ئۇ يەردىن يۈرۈپ دەريايى چىندىن ئۆتۈپ بىر سەھرانى چۈشتى. هاردۇق يەتكەن گەردان كەشانىنى ئۇيقۇ تۇتۇپ كۆزى سەل يۇمۇلغانىدى، ئەزرەق جادۇ ئويغىنىپ قالدى. ئەزرەق كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ئۆزى بىر سەھرادا باغلانغان هالدا تۇرۇپتۇ. بىتاقەت بولغان ئەزرەق جادۇ ئۇخلاۋاتقان گەردان كەشانىنى تونۇدى ۋە ئۆزىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قانچە سېھرىي ئەپسۇن ئوقۇغان بول- سىمۇ پايدىسى بولمىدى. شۇ هالدا شىربەچچە هەييار ئويغىنىپ، ئەزرەق جادۇ ئۆزى باغلانغان دەرەخنى

يىلتىزى بىلەن قوموزۇاتقانلىقىنى كۆزۈپ پەريات كۆتۈردى، گەردان كەشان ئويغاندى. ئەزرەق جادۇنىڭ ھەربىر كۆزى جامدەك بولۇپ كەتكەندى. گەردان كەشان دەرھال بىر ئوچۇم تۇپراققا ئەپسۇن ئوقۇپ جا-دۇنىڭ يۇزىگە چاچتى. ئەزرەق جادۇ يەرگە يىقىلدى، ئۇنى يەنە مەھكەم باغلىدى.

گەردان كەشان شىربەچچە ھەييارنى پادىشاھ ھۇشەڭگە ئالدىن خەۋەر بېرىش ئۈچۈن يولغا سالغان-دى، ئۇ شامالدەك يۇرۇپ پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. پادىشاھ ھۇشەڭ بۇ خەۋەردىن خۇشال بولۇپ، نۇرغۇنلىغان تاجدارلارنى باشلاپ گەردان كەشانىڭ ئالدىغا چىقتى. ۋاقتىكى گەردان كەشان يېتىپ كەلدى - دە، پادىشاھقا تەزىم بەجا كەلتۈردى. پادىشاھ گەردان كەشانغا مىڭ مەرتە مىننەتدارلىق بىلدۈردى، ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئاملار قىلدى.

ئەلقىسسە: ئەزرەق جادۇ پۇت - قولى باغلاقلىق ھالدا پادىشاھنىڭ قېشىغا كەلتۈرۈلدى. كۆرگەنلەر بۇ مەخلۇقنىڭ قورقۇنچلۇقلۇقىدىن ھەيران قېلىشتى، ئاندىن ئۇ جادۇگەرنى ھېلىقى تاشقا ئايلانغان ئا-شقلارنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى ۋە ئۇنى بىرئاز ھوشىغا كەلتۈردى. ئەزرەق جادۇ كۆزىنى يېرىم ئې-چىپ، قەھرى بىلەن نەرە تارتتى. پادىشاھ ھۇشەڭ ۋە دانىشمەنلەر ئەزرەق جادۇنى ياخشىلىققا ئۇندەپ، تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئاشقلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ھەم ئۇنى زۇلۇمدىن خالاس قىلىشنى ئۆتۈنگەن بولسىمۇ، ئەزرەق جادۇ يامان نىيىتىدىن ئەسلا يانمىدى. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ھۇشەڭ گەردان كەشانغا ئۆلتۈر دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى. گەردان كەشان قولىدىكى ئالماس قىلىچ بىلەن جادۇگەرنى چاپ-تى. جادۇگەرنىڭ تېنى ئىككى پارچە بولۇپ، يەر - جاھاننى لەرزىگە سالدى. گەردان كەشان ئۇنىڭ قې-نىنى تاشقا ئايلانغان ئاشقلارنىڭ ئۈستىگە تامغۇزغاندى، ئۇلار گويا ئۇخلىغان ئادەم ئويغانغاندەك

ئاستا - ئاستا كۆزىنى ئېچىپ ئەسلىگە كەلدى. يىگىرمە تۆت يىل تاش سۈرتىلىپ تۇرغان بىچارە بەھرام قېشىدا تۇرغان گەردان كەشاندىن نېمە كارامەتلەرنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى، ئەتراپىدىكىلەرنىڭ كىملىكى-نى سورىدى. گەردان كەشان بەھرام جەبىلگە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئۇلارغا قىل-غان شاپائىتى ۋە ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى، ئەزرەق جادۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. بەھرام جەبىل گەردان كەشاندىن ئەھۋالنى ئاڭلاپ، ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز مەمنۇن بولۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى ۋە پادىشاھقا قاراپ:

— ئەي پادىشاھ ساھىبقىران، هىممەت ۋە كەرىمىڭىز بىلەن بىز مۇپتىلالارنى ھالاكەت دوزىخىدىن خالاس قىلدىڭىز، بۇ شاپائىتىڭىز ئۈچۈن خۇدا سىزنى ھەممە مۇشەققەتلەردىن ئازاد، ئەندىشىلەردىن خالاس قىلسۇن، — دەپ يىغلاپ ئالىي ھۆرمەت بىلدۈردى. پادىشاھ ئۇنىڭغا خىللانغان ئات، چېدىر - بارگاھ ئايرىپ بېرىشنى بۇيرۇدى، ئاندىن بەھرامدىن كىمنىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى سورىدى. بەھرام ئۆزى بىلىدىغان بارلىق ئەھۋاللارنى ھېكايە قىلىپ بەردى. پادىشاھ بەھرامدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قىزنىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئەكەلدۈردى. قىزنىڭ ئاتىسى — چىن پادىشاھىنىڭ رازىلىقى بويىچە ئۇلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويدى. پادىشاھ ھۇشەڭ چىن شەھىرىنى بەھرامغا ئىنئام قىلدى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان بۇ ئاجايىپ ھېكايەتنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى، ئاندىن:

— شەھبال قەمەررۇخنى قولىدىن بېرىپ قويۇپ، دۇنيادىكى بىلەن جەڭ قىلدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

گەردان كەشان ئېيتتى:

— شەھبال يۈز مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر بىلەن قىرىق قېتىم باردى، لېكىن قانداق بولغانلىقىنى بىلمەيمەن.

بۇ گەپ ۋاقتىنچە شۇ يەردە ئۈزۈلدى.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ھۈشەڭ تەختكە ئولتۇردى. شاھلار، ۋەزىرلەر ۋە يۈز يىگىرمە لەك لەشكەر شاھ-نىڭ بارگاھىغا جەم بولغانىدى. پادىشاھ ھۈشەڭ قەھرىمانغا ئالىي تون - سەرپايىلارنى كىيگۈزدى، ئاندىن پادىشاھنىڭ پەرمانى بويىچە لەشكەرلەر ھىندىستان تەرەپكە قەدەم ئالدى. كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ سەككىزىنچى كۈنى بىر دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى، چېدىر - بارگاھلىرىنى تىكىشتى. قوشۇن ئەمدىلا ئارامىغا چۈشكەندە، بىر تەرەپتىن ئاجايىپ بىر غۇۋغا چىقتى، گويا دەريا تېشىپ، يەر يېرىلغاندەك بولدى. بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ لەشكەرلەر ساراسىمگە چۈشتى. ئاتلار چۈلۈۋرلىرىنى ئۈزۈشتى، پىللار ئۇركۈپ كەتتى. سەركەردىلەر ئەتراپنى كۆزىتىشكە باشلىدى. بىر كەمىلەردە شىربەچچە ھەييار يېتىپ كەلدى. ئۇ ئۇدۇل پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئەي پادىشاھىم، دەريا ئىچىدىن بىر جانىۋار ئۆيناپ چىقىپ كەلدى، ئۇنى كۆرۈپ ئات - پىللار ئۇركۈپ سەھرا تەرەپكە قېچىشتى. ھېلىقى جانىۋار لەشكەرلەر تەرەپكە ئىز بېسىپ كېلىۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ سەركەردىلەرگە قاراپ:

— بۇ نېمە ئەھۋال؟ يۈرۈڭلار! — دەپ، پالۋان - سەركەردىلەر بىلەن دەريا لېۋىگە كەلدى. پادىشاھ كۆردىكى، كۆزى پىلغا، قۇيرۇقى تاۋۇسنىڭ قۇيرۇقىغا، كۆكرىكى يولۋاسنىڭ كۆكرىكىگە، ئارقىسى ئەجدىھانىڭ ئارقىسىغا ئوخشاش، پېشانىسىدە چوغلانغان نەيزىدەك بىر تال مۈڭگۈزى بار، مىسلى ياقۇت-تەك تۆت كۆزلۈك، ئۆزى قارا، قۇلىقى ئاتنىڭ قۇلىقىدەك، ئالتە ئاياغلىق بىر غەلىتە جانىۋار ئىز بې-سىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ جانىۋار ھېچ پەرۋا قىلماي لەشكەرلەر توپىغا ئۆزىنى ئۇردى، دۇچ كەلگەنلەك

هەممىسىنى ئۇسۇشتىن ئۆتكۈزدى. پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بارلىق لەشكەرلەر جانۋارغا قاراپ ئات سالدى. دەھشەتلىك ئاۋازلار ئالەمگە پۇر بولدى. ھېلىقى جانۋار كەلگەنچە پالۋانلارنى بىرلا ئۇسۇپ ھالاك قىلدى. پالۋانلار ئۇرغان شەمشەرلەر ئەگەر تاغلارغا تەككەن بولسا تاغلار تالقان بولاتتى، ئەمما ئۇ جانۋارغا زەربە كار قىلمىدى. تىغلار سۇندى، كۆپ باھادىرلار ھالاك بولدى.

پالۋانلارنىڭ پولات گۈرزلىرى جانۋارغا تېگىپ، تاشقا تېگىپ يانغاندەك قاتقىپ كەتتى. پالۋانلار نائۈمىد كەينىگە داجىشقا مەجبۇر بولۇشتى. پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، سىرتماقچىلىرىنى چاقىرتتى. مەخلۇق تۆت يۈز سىرتماقنى سۆرەپ دەريا تامان راۋان بولدى. ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشاھ پەرىشان بولۇپ، ۋەزىرلىرىگە ئېيتتى:

ــ ئەي يارەنلار، بۇ ئاجايىپ جانۋار دەريادىن چىقىپ، شۇنچە باھادىرلىرىمىزنى ھالاك قىلىپ يەنە بەخىرامان يېنىپ كەتتى. بۇ ئەھۋاللارنى يىراق ـ يېقىندىكىلەر ئاڭلىسا، بىزگە نېمە سەتچىلىك؟!

پادىشاھنىڭ بىتاقەت ھالىنى كۆرۈپ، قەھرىمان چاچراپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ كەركىدانغا مىنىپ ھېلىقى جانۋارنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ بېرىپ ئۇنىڭغا سىرتماق تاشلىدى، سىرتماق ئىلىندى. قەھرىمان كەركىداندىن چۈشۈپ سىرتماقنى چىڭ تارتىپ تۇردى. جانۋار قانچە زورۇقۇپمۇ بوشىنالمىدى، ئاخىر قەست قىلىپ قەھرىمانغا ئېتىلدى. بۇ چاغدا قەھرىمان پۈتۈن ۋۇجۇدىغا كۈچ يىغىپ دەھشەتلىك نەرە تارتتى. جانۋار قورقۇپ قاچماقچى بولدىيۇ، قەھرىماندىن قۇتۇلالمىدى. قەھرىمان سىرتماقنى ئالدىغا تارتىپ ئۇ مەخلۇقنىڭ ئۈستىگە چىقىپ يەرگە نىقتاپ باستى ۋە ئىككى قۇلىقىدىن چىغرىق چۆرۈگەندەك تولغىدى. ئۇنىڭ بەدەنلىرى ياپراقتەك تىترەشكە باشلىدى. قەھرىمان ئۇنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇنىڭ پۇتلىرىنى زەنجىرلىدى، ئاندىن ئۇنى قويۇپ بېرىۋىدى، ئۇ قىمىرلىيالمىدى. قەھرىمان ئۇنىڭ بويىنىدىن زەنجىرلەپ سۆرەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. پادىشاھ ۋە بارلىق باھادىرلار قەھرىمانىنىڭ پالۋانلىقىغا سۆيۈنۈپ ئاپىرىن ئوقۇشتى.

ــ ئەي قۇدرەتلىك يېگانە دەۋران، ــ دېدى پادىشاھ، ــ بەختىڭ، شۆھرىتىڭ زىيادە بولسۇن!

پادىشاھ ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئىنئام ۋە تارتۇقلارنى بەردى. قەھرىمان پادىشاھنىڭ ئىلتىپاتىدىن خۇشال بولدى. شۇ سائەتتىن باشلاپ ھېلىقى جانۋارنى ئۆزىگە كۆندۈرۈۋالدى ۋە ئېگەرلەپ مىنىپ ئويناتتى.

پادىشاھ ھۇشەڭ يۈرۈشكە پەرمان بەردى. قەھرىمان ھېلىقى جانۋارغا مىنىپ ماڭدى. كېچىلىرى جانۋارنىڭ مۇڭگۈزىدىن نۇر چېچىلىپ يولنى يورۇتاتتى. ئۇلار شۇ ماڭغانچە قىرىق كۈن يول مېڭىپ، بىر دەريايى ئەزىمدىن كېمىلەرگە چۈشۈپ ئۆتۈپ، يەنە بىرقانچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن سىراندىپ تېغىغا چىقتى. ئۇ يەردە ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلماق بولۇپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى تىكىشتى.

ئەلقىسسە، ئەمدى گەپنى راي ھىندىدىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ راي ھىندىنىڭ يولغا قارىتىپ قويغان قاراۋۇللىرى پادىشاھ ھۇشەڭ باشلاپ كەلگەن بۇ لەشكىرىي ئەزىمنى كۆرۈپ، پادىشاھقا ئەندىشىلىك خەۋەر يەتكۈزدى. پادىشاھ راي ھىندى بۇنى ئاڭلاپ:

ــ ئەي پالۋانلار، مەن ئەسلىدە پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئۇستىگە بېسىپ بارماقچى ئىدىم، مانا پادىشاھ ھۇشەڭ ئۆزى كەپتۇ، يولۇم قىسقىراپتۇ، ــ دەپ كۆرەڭلىدى. راي ھىندىنىڭ قوشۇنلىرى ئارىسىدا پادىشاھ ھۇشەڭ تەرەپتىن قېچىپ كەلگەن بىرنەچچە بەگلىكنىڭ پادىشاھلىرى بار ئىدى، ئۇلار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ساراسىمگە چۈشتى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ئېگىز يەرلەرگە چىقىپ، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قوشۇنلى-

رىغا ھەيران بولۇپ قاراشتى. كۆرەڭلەپ كەتكەن پادىشاھ راي ھىندى جىمى ئەركانلىرىنى ئېلىپ، پادى-
شاھ ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىنى تاماشا قىلىشقا چىقتى. ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئايىغىدىن چىققان
چاڭ ـ توزانلار ئالەمنى قاپلاپ كېلىۋاتاتتى. ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى، پىل ۋە كەركىدانلارنىڭ ئاۋازلىرى
لەشكەرلەرنىڭ ھەيۋىتىنى ئاشۇراتتى. ئوتتۇز بەش گەزچە ئېگىزلىكتىكى تۇغقا ئەگىشىپ تۆت پالۋان
كەركىدانغا مىنىپ كەلمەكتە. پادىشاھ راي ھىندىنى ئالدىدا كېلىۋاتقان پالۋاننىڭ قىياپىتى ھەيران قال-
دۇردى. ئۇ سېرىق كەركىدانغا مىنگەن بولۇپ، گۈرزىسىنى تاغقا يانداپ قويغاندەك، ئېگەرنىڭ ئالدىغا قو-
يۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئوڭ ۋە سولىدا بىھىساب پالۋانلار يانداپ ماڭغانىدى. ھىندىستان خەلقى بۇ تەرتىپ-
لىك لەشكەرلەرنى كۆرۈپ ھەيرانۇ ھەس قىلىشتى. راي ھىندىنىڭ قېشىدا ئىراندىن قېچىپ كەلگەن
بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئىسمى كەيۋان شاھ دېيىلەتتى. راي ھىندى كەيۋانغا قاراپ:

ـــ ئەي كەيۋان، ئاۋۇ پالۋاننى تونۇمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇنىڭ ئېتى بەھرام جەبىلدۇر، ئۇ دۇنيا دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. ئۇ مېنىڭ ھەممە پالۋانلى-
رىمنى ھالاك قىلغان، ـــ دېدى كەيۋان ۋە ئۇنىڭ ھېكايىسىنى بايان قىلىپ بەردى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن
يەنە بىر چوڭ سەپ پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر پالۋان كېلىۋاتقۇدەك. ئۇ بويى قىرىق گەز، ئالتە
ئاياغلىق بىر جانىۋارغا مىنىۋاپتۇ، ئۇنىڭ قىياپىتى تاغقا مىنىۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ. راي ھىندى بىتاقەت
بولغاندەك بولدى. ئارقىدىن يەنە بىر چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلدى، ئۇنىڭ ئىچىدە سەكسەن ئەلەم كۆرۈندى،
ھەربىر ئەلەمنىڭ تۇۋىدە مىڭدىن باھادىر بار ئىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە سەكسەن ئەلەم كۆرۈندى، ھەر-
بىر ئەلەمنىڭ تۇۋىدە سېرىق رەڭلىك كىيىم كىيگەن مىڭلىغان ئادەم بار ئىدى. بۇ ئۇچ سەپتىكى سەركەردە-
لەر شۇ يەرگە كېلىپ پادىشاھنىڭ بارگاھىنى تىكىشتى. ئۇزاق ئۆتمەي يەنە بىر چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلۈ-

دى. سەپ ئالدىدا يان ـ يانلىرىغا كامان ۋە ساداق ئاسقان، قوللىرىغا تۇۋرۇكسىمان نەيزە ئالغان بىر پالۋان كۆرۈندى، ئۇ تەبەرستان پادىشاھى بەھرام سەڭگى ئىدى. ئاندىن كېيىن پادىشاھ مەرغىبە يەتمىش مىڭ لەشكەر بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پادىشاھ فەلەك تۇمەن مىڭ لەشكەر بىلەن يېتىپ كەلدى. شۇ چاغدا راي ھىندىنىڭ كۆزى يەتمىش گەز بويى بار بىر پالۋانغا چۈشتى. راي ھىندى:

ــ بۇ پادىشاھ ھۇشەڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بىر پالۋىنىدۇر. ئۇنىڭ گۈرزىسى يەتتە مىڭ پاتمان كېلەرمىش. ئۇنىڭ ئېتى قەھتىران ئىبنى تەغماجدۇر، ــ دېدى كەيۋان. ئۇنىڭدىن كېيىن قىرىق مىڭ جاۋاھىرپۇرۇش، ئۇ-نىڭ كەينىدىن يەتمىش مىڭ چەۋەنداز، ئۇنىڭ كەينىدىن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بىردىنبىر ئايالى ۋە ئۇنىڭ خاس چۆرىلىرى كەلدى، ئاندىن يەنە يۈز ئەلەمدار پەيدا بولدى، ئەلەمدارلارنىڭ بېشىدا شاھلىق تاج بار ئىدى. ئارقىدىن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ نەچچە يۈز پىل كۆتۈرگەن سايىۋىنى كەلدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۆلە-مالار، ھۆكۈمالار، مەھرەملەر، ھاپىزلار كېلىۋاتاتتى. گەردان كەشان بىلەن شىربەچچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتاتتى. پادىشاھ راي ھىندى ھەمراھلىرىغا قاراپ:

ــ ئەگەر بۇ ئىككى ھەييارنى ــ دۆزەپەر بىلەن شىكارگەرنى ئەۋەتسەم، ھۇشەڭنىڭ يەتتە ھەييارنى بىر كېچىدە ھالاك قىلىپ، سىلەرنى غەمدىن خالاس قىلىمدۇ، ــ دەپ، پادىشاھ ھۇشەڭنى ياراتمىغان ھالدا ئوردىسىغا ياندى ۋە ۋەزىرلىرىنى چاقىرىپ كېڭەش تۇزدى. كېڭەشتە ھەر خىل گەپلەر بولدى، خۇداغا ئىلتىجالار قىلىشتى، ئاندىن ئۇلار ئوتنىڭ ئەتراپىغا بېرىپ سەجدە قىلىشتى. راي ھىندى باش قويۇپ:

ــ ئەي ئۇلۇغ مەبۇدەم، ھۇشەڭ شاھ لەشكەرلىرى بىلەن كەلدى، بۇنىڭ ئىلاجى نېمە؟ ماڭا ئەمر

قىلغىن ! ــ دېدى. ئاندىن شەيتان ئوت ئىچىدىن مۇلايىم ئاۋاز بىلەن نىدا قىلدى:
ــ ئەي قۇلۇم، قورقمىغىن، مەن بار، لەشكىرىي تەييارلىقلارنى قىل !
راي ھىندى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىشقا كىرىشتى.
ئەمدى سۆزنى پادىشاھ ھۇشەڭدىن ئاڭلايلى:
ھۇشەڭ پادىشاھ بارگاھىغا چۈشتى. تاجدارلار پادىشاھقا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ ئولتۇرۇشتى. داستىخان تارتىلدى. كەچ كىردى، بۇ چاغدا گەردان كەشانىڭ خىيالىغا پادىشاھ راي ھىندىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ باقاي دەيدىغان ئوي كەلدى ۋە پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئىجازىتى بىلەن يول ئالدى.
پادىشاھ راي ھىندىمۇ ئۆزىنىڭ شىكارگەر ۋە دۆزەپەر دېگەن ئىككى ھەييارىنى چاقىرىپ، سىلەر ھۇشەڭنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ بىر خەۋەر ئېلىپ كەلسەڭلار، دەپ يولغا سالدى. بۇ ئىككى ھەييار پادىشاھنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئېلىپ يولغا چىقىشتى ـ دە، ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرى ئارىسىغا كىرىۋالدى. بۇ ئىككىسى ئىلگىرى نەچچە قېتىم گەردان كەشانىڭ زەربىسىنى يېگەنىدى، شۇڭا ئۇلار گەردان كەشاندىن قورقاتتى. ئىككى ھەييار گەردان كەشانىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ھۇشەڭنىڭ ئوردىسىغا كىرىشتى. بۇ يەردە بارلىق ھەييارلار قىلىچلىرىنى باش ئاستىغا باستۇرۇپ خىرامان ئۇخلاپ يېتىپتۇ. پادىشاھ ھۇشەڭ تەخت ئۇستىدە، ئۇنىڭ ئەتراپىدا نەچچە شاھ ۋە پاسىبانلار ئۇخلاپ يېتىپتۇ. ئىككى ھەييار بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىھوش قىلدى، ئاندىن پادىشاھ ھۇشەڭنى كۆتۈرگەنچە ئېلىپ يولغا چىقتى. بۇنى ئىنس ـ جىن تۇيمىدى. ئىككى ھەييار خۇددى شامالدەك كېتىپ قالدى.
گەردان كەشان پادىشاھ راي ھىندىنىڭ ئوردىسىغا كىردى. پەملىدىكى، شىكارگەر ھەييار بىلەن دۆ-

زەپەر ھەييار يوق ئىدى. گەردان كەشان، بۇ مەلئۇنلار شاھىمنىڭ ئوردىسىغا كەتكەن بولمىسۇن، دەپ دەرھال ئارقىسىغا ياندى. ئۇ كېلىۋېتىپ ئىككى ئادەمنىڭ قەدەم تىۋىشىنى ئاڭلاپ بىر خىلۋەتكە يوشۇ-رۇنۇپ، قىلىچىنى غىلاپىدىن چىقىرىپ تەييارلىنىپ تۇردى. شۇ ئارىدا، لەشكەر ئىچىدە گەردان كەشان يوق ئىكەن، ئىشىمىز ئاسان بولدى، ئەگەر ئۇ بولغان بولسا چاتاق بولاتتى، مانا ئەمدى پادىشاھ ھۇشەڭ بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشتى، دېگەن گەپلەر ئاڭلاندى. گەردان كەشان غەزەپتىن ۋارقىرىدى:
ــ ھەي ھارامزادە، مانا مەن گەردان كەشان !
ئۇلار شۇ گەپتىن كېيىن جانلىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، بايا‌ۋان تەرەپكە قېچىشتى. گەردان كەشان ئۇلاردىن شىكارگەرنى قوغلاپ تۇتۇۋېلىپ يەرگە يىقىتتى ۋە ئۇنىڭغا مىنىپ ئولتۇرۇپ پۇت ـ قوللىرىنى باغلىدى. پادىشاھ ھۇشەڭ تېخى بىھوش ئىدى. گەردان كەشان پادىشاھنى ھوشيار قىلدى. پادىشاھ كۆزى-نى ئېچىپ ئۆزىنى بىر غارنىڭ ئىچىدە كۆرۈپ، گەردان كەشاندىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى، باغلانغان بۇ ئادەمنىڭ كىملىكىنى سورىدى. گەردان كەشان ئەھۋالنى بايان قىلدى ۋە:
ــ ئەي پادىشاھىم، تاڭ يورۇپ قالدى، تېزرەك بولايلى، ــ دېدى. ئاندىن گەردان كەشان پادىشاھ بىلەن شىكارگەرنى شۇ يەردە قالدۇرۇپ، لەشكەرلەرگە خەۋەر بېرىش ئۈچۈن شامالدەك يۇرۇپ پادىشاھنىڭ بارگاھىغا يېتىپ كەلدى. ئوردىنى ناله ـ پەرياد قاپلىغانىدى. گەردان كەشان ئۇلارغا بولغان ئەھۋالدىن خەۋەر بەردى. لەشكەرلەر، سەركەردىلەر پادىشاھنىڭ سالامەتلىكىنى ئاڭلاپ خۇداغا شۈكۈرلەر ئوقۇشتى ۋە گەردان كەشانىڭ بېشىدىن جاۋاھىرلارنى چاچقۇ قىلدى. لېكىن، لەشكەرلەردە تاقەت قالمىغانىدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان لەشكەرلەر بىراقلا ھۇشەڭ شاھ تۇرغان جايغا قاراپ يول ئالدى. بۇنىڭدىن سەل ئىل-گىرى قەھرىمان ھېلىقى جانۋارغا مىنىپ تاغ تەرەپكە راۋان بولغانىدى.

ئەلقىسسە: دۆزەپەر ھەييار گەردان كەشاندىن قۇتۇلۇپ پادىشاھ رايىنىڭ قېشىغا بېرىپ:

ــ بىز پەم بىلەن بېرىپ ھۇشەڭ پادىشاھنى ئوغرىلاپ ئېلىپ كېلىۋاتساق، تاغدا گەردان كەشان ھەييار ئۇچراپ قالدى. ئۇنى كۆرۈپ مەن تاغ تەرەپكە قاچتىم. ئۇ شىكارگەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتى. مەن شۇ قاچقانچە ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم. ئەھۋالدىن قارىغاندا، گەردان كەشان بىز تەرەپكە كەلگەن ئوخشايدۇ، ــ دېدى. بۇنى ئاڭلاپ راي ھىندى غەزەپلىنىپ:

ــ ئىككى ئادەمدىن قاچسا، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق! ــ دېدى.

ــ ئەي پادىشاھىم، گەردان كەشانغا ھېچبىر كۈچ تەڭ كېلەلمەيدۇ. بىز ئىككىمىز ئۇنىڭغا قانداق-مۇ تاقابىل تۇرالايمىز؟ ــ دېدى دۆزەپەر. راي ھىندى كەھبال ھىندىنى ئۈچ يۈز مەڭ باھادىر بىلەن تاغ تەرەپكە يولغا سېلىپ، ئۆزى بارلىق لەشكەرلىرىنى ئېلىپ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ھۇشەڭ غار ئىچىدە ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ بىتاقەت بو-لۇۋاتاتتى. ھىندى ئەسكەرلىرى كېلىپ غارنىڭ ئەتراپىنى تامام قورشىۋالدى. پادىشاھ بۇلارنى تونۇدى. پادىشاھ ھۇشەڭ دەرھال شىكارگەر ھەييارنىڭ قورالىنى ئېلىپ غاردىن چىقىپ، بىقىياس لەشكەرلەرگە ئۆزىنى ئېتىپ، تەنھا جەڭگە كىرىشىپ كەتتى. پادىشاھ ھۇشەڭ باھادىر پالۋان ئىدى. ئۇ قىلىچ بىلەن ئۇرسا، تەنلەر تۆت پارە بولاتتى. پادىشاھ ھۇشەڭ لەشكەرلەرگە خۇددى بۆرە قويغا ئېتىلغاندەك ئۆزىنى ئۇراتتى. ھىندى لەشكىرى قات ـ قات بولۇپ چەمبىرەك ياساپ پادىشاھنى ئارىغا ئېلىۋالدى. دەل شۇ ۋاقىتتا قەھرىمان يېتىپ كەلدى. ئۇ پادىشاھنىڭ پىيادە شۇنچە لەشكەرلەر بىلەن جەڭ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالەم كۆزىگە قاراڭغۇ كۆرۈندى. ئۇ غەزەپ بىلەن نەرە تارتىپ ئۆزىنى ھىندى لەشكەرلىرىگە

شىددەت بىلەن ئۇرۇپ، لەشكەرلەرنى سۈرۈپ ھەيدەپ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قېشىغا باردى. قەھرىماننىڭ ئارقىسىدىن قەھتىران، بەھرام جەبىل، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن جىمى سەركەردە ۋە پالۋانلار، لەشكەرلەر ھىندى لەشكەرلىرىگە تاشلاندى. شۇ ۋاقىتتا گەردان كەشان پادىشاھنىڭ ئېتىنى ئېلىپ كەلدى، پادىشاھ ئېتىغا مىندى.

شۇ ئارىلىقتا پادىشاھ راي ھىندى لەشكەرلىرى بىلەن كېلىپ ھۇشەڭ شاھنىڭ لەشكەرلىرىگە تېغ ئۇرۇشقا باشلىدى. قەھرىمان ئالتە ئاياغلىق جانۋارنى مىنىپ جەڭ ئاچتى. ھىندى لەشكەرلىرى بۇ قىيامەتتىن قورقۇپ، ۋارقىرىشىپ توپ ـ توپ بولۇپ قېچىشتى. قەھرىمان ئالدىغا كەلگەن ھەممىنى تىغدىن ئۆتكۈزدى. قەھرىمان ئەڭ جاھىل رەقىب كەھبالنىڭ كوكۈلىسىدىن تۇتۇۋېلىپ ئۇنى نەيزىگە ئۆتكۈزۈپ يەرگە ئۇردى، ئاندىن قورقۇپ جان تىترىكىدە قالغان بارلىق لەشكەرلەرگە جەڭ ئېچىپ، سانسىز كىشىنى ھالاك قىلدى. سارايسىمە ئىچىدە قالغان راي ھىندى كەيۋاندىن:

ــ بۇ زادى كىم؟ ــ دەپ سورىدى. كەيۋان ئېيتتى:

— ئەي پادىشاھ، بۇ قەھرىمان قاتىلدۇر!

ئەلقىسسە: راي ھىندى كاناي چالدۇرغاندى، ھىندىلار بويۇنلىرىنى قىسىشىپ جۆنەشتى. جاڭ توختىدى. پادىشاھ راي ھىندى ئۆلگەن لەشكەرلىرىنى رويخەتكە ئالدۇرغاندى، ئوتتۇز ئۈچ مىڭ كىشى ئۆلگەنلىكى مەلۇم بولدى. پادىشاھ راي ھىندى چىدىيالماي چوڭقۇر ئاھ ئۇردى. يارىدارلارنىڭ سانى يوق ئىدى. پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىدىن ئون مىڭ كىشى ئۆلگەنىدى. ئۇلارنى بىر - بىرلەپ دەپنە قىلدى.

ئەلقىسسە: راي ھىندى دوستى كەھبالنىڭ ئۆلۈكىنى بىر تاۋۇتقا ئالدۇرۇپ، بۇرادىرى ئىسپەندىيار. نىڭ جايى — ئومان شەھرىگە ئەۋەتتى. ئىسپەندىيار بويى توقسان گەز كېلىدىغان، ئۈچ مىڭ پاتمان گۈرزە ئىشلىتىدىغان باتۇر ئىدى. ئۇ راي ھىندىنىڭ قىزى سەرۋى خىرامانغا ئاشىق ئىدى. ئۇ قىز: «ھەركىم مېنى چېلىشتا يەڭسە، شۇنىڭغا ياتلىق بولىمەن» دەيتتى. مەلىكىنىڭ بۇ تەلىپىنى ئاڭلاپ جاي - جايلاردىن پالۋانلار، شاھزادىلەر كېلىپ جانلىرىدىن ئايرىلىشتى. ئىسپەندىيار قىزنىڭ ئالدىغا بارغۇسى بار ئىدى، لېكىن قورقۇپ سارايسىمە ئىچىدە يۈرەتتى. شۇنداق كۈنلەردە كەھبالنىڭ تاۋۇتى يېتىپ كەلدى. ئىسپەندىيار ئۇنى پادىشاھ راي ھىندىنىڭ تەلىپى بويىچە دەپنە قىلدى. پادىشاھ راي ھىندى مۇنداق بىر پارچە خەت يازغاندى: «دوستۇم، پادىشاھ ھۇشەڭ ۋە قەھرىماندىن داد! ئۇلار ئىران ۋە تۇراندىن نۇرغۇن لەشكەر ئېلىپ ھىندىستان ۋىلايىتىگە بېسىپ كەلدى. ئۇلار بىلەن جەڭ قىلدىم، كۆپ پالۋانلىرىم زەبۇن بولدى. ئەي ئىسپەندىيار، ئىككىمىز بىرلىشىپ پادىشاھ ھۇشەڭ بىلەن قەھرىمانىنى يوقاتساق، قىزىم سەرۋى خىرامانىنى ساڭا بەرگەن بولاتتىم. لەشكەر باشلاپ كەلگەيسەن!»

ئەلقىسسە: راي ھىندى كەھبالنىڭ مېيىتىنى ئۇزىتىپ، ئۆلگەنلەرنىڭ جەستىنى كۆيدۈردى. تاڭ ئېتىپ كۈن يورۇدى، ئىككى تەرەپنىڭ نەرىلىرى ياڭرىدى. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى تىغ - گۈرزىلە-رىنى تۇتۇپ، پادىشاھلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ھۇشەڭ تەرەپتىن قەھرىمان ئۇرۇش كىيىم-لىرىنى كىيىپ، ئالتە ئاياغلىق جانۋارغا مىندى. ئاندىن ھۇشەڭنىڭ ھەممە سەركەردە - پالۋان ۋە لەشكەرلىرى جەڭگە تەقەززا بولۇپ تۇرۇشتى. پادىشاھ ھۇشەڭ ساۋۇتىنى كىيدى، ئاندىن ئېتىنى مىنىپ جەڭگاھقا ماڭدى، پالۋانلار ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

راي ھىندىمۇ ھەيۋەت بىلەن كېلىپ مەيداندا تۇردى. ھىندىلار تەرىپىدىن بەھرام ھىندى مەيدانغا كىردى. ھۇشەڭ تەرەپتىن بەھرام جەبىل مەيدانغا كىردى. بۇ ئىككى باھادىر بىر - بىرىگە خىرىس قىلىشتى. بەھرام جەبىل بەھرام ھىندىنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ تارتىپ، ئۇنىڭ بوينىنى مىسلى تۇمۇچۇقنىڭ بېشىنى ئۈزگەندەك ئۈزۈپ تاشلىدى. بۇنى كۆرگەن كەھتىلان ھىندىنىڭ تاقىتى بۇزۇلۇپ، دەرھال پىلنى بۇراپ، غەزەپ بىلەن كېلىپ بەھرامنىڭ بېشىغا گۈرزە ئۇردى. گۈرزىلەردىن ئوت ياندى. بەھرام جەبىل گۈرزىلەرنى چاققانلىق بىلەن ياندۇردى ۋە مەردلىك بىلەن رەقىبىنى ئاگاھلاندۇردى - دە، گۈرزىسىنى ئوينىتىپ كېلىپ كەھتىلان ھىندىنى شۇنداق ئۇردىكى، ئۇ تىن تارتماي ئۆلدى. بۇنى كۆرگەن ھىندى پالۋانلىرى غەزەپ بىلەن ئارقا - ئارقىدىن مەيدانغا كىرىشتى، لېكىن ھېچقايسىسى ئامان قالمىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ كۈنى بەھرام جەبىلنىڭ قولىدا بىر يۈز ئاتمىش ھىندى پالۋان ھالاك بولدى. ئۆتتى يېرىلغۇدەك بولغان ھىندىلار بىراقلا ئات سېلىپ كېلىشتى. بەھرام بۇلارنى كۆرۈپ ئالەمچە كۈچ بىلەن نەرە تارتىپ يەنە جەڭگە چۈشتى. پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارلىق لەشكەرلىرى بەھرامغا ئەگىشىپ ھۇ-جۇم كىردى. ئىككى تەرەپنىڭ بىقىياس لەشكەر دېڭىزى ئاسمان - زېمىننى لەرزىگە سالدى، ئالەمنى چاڭ قاپلىدى، ئادەملەرنىڭ قېنى زېمىننى بويىاپ، ئېقىن بولۇپ ئاقتى. پادىشاھ راي ھىندىنىڭ سەھراپ دېگەن

پالۋاننىڭ قولىدا ھۇشەڭنىڭ ئون ئىككى باھادىرى ھالاك بولدى. قەھتىران بۇ جاھىل ئەبلەخكە تاشلاندى، ئەتىدىن - ئاخشامغىچە ئېلىشتى، لېكىن ھېچقايسىسى غالىب كېلەلمىدى. ئاخىر ھەر ئىككى تەرەپتىن كانايلار چېلىنىپ، جەڭ ۋاقتىنچە ئاخىرلاشتى.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ھۇشەڭ ئون ئىككى باھادىرنىڭ جەسىتىنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلدى.

پادىشاھ راي ھىندى جەڭدىن يېنىپ ئۆز بارگاھىغا كەلدى، سەھراپقا تون كىيگۈزدى. خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ، جەڭ يەنە باشلاندى. ھىندىلار تەرىپىدىن سەھراپ ھىندى مەيدانغا كىردى. پادىشاھ ھۇشەڭ بىر پالۋاننى مەيدانغا چىقاردى. ئەپسۇس، ھايال ئۆتمەي ئۇ پالۋان ھالاك بولدى. قەھرىمان بۇ ھالنى كۆرۈپ مەيدانغا كىرەي دەپ تۇرغاندا، بەھرام جەبىل مەيدانغا كىرىپ بولدى. بەھرام جەبىل سەھراپقا بىر گۈرزە ئۇرغاندى، سەھراپ ھىندىنىڭ ئېتىنىڭ بېلى سۇنۇپ يەرگە يىقىلدى. ھىندىلار سەھراپقا بىر كەركىدان ئەكېلىپ بېرىشتى. سەھراپ كەركىدانىنى مىنىپ بەھرامنى قوغلاپ گۈرزە ئۇرغاندى، بەھرام قالقان بەلەن توسۇۋالدى. بۇ ئىككىسى ئېلىشا - ئېلىشا ئاخىر قۇچاقلىشىپ قالدى، بىر - بىرىنىڭ بەللىرىدىن تۇتۇپ ئېتىشتى. ھەيھات، بەھرام سەھراپ ھىندىنىڭ بېلىدىن ئېلىپ يەرگە ئۇردى. مىدىر قىلالمىغان سەھراپنى ئۆز ئادەملىرى مەيداندىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئەمدى بەھرامغا تەڭ كەلگۈدەك بىرەر پالۋان چىقمىدى. ھىندىلار بۇ ئىشقا چىدىماسلىق قىلىپ، بەھرامنى ھالاك قىلىش ئۈچۈن مىڭ پىلنى قويۇپ بەردى. پىللار بەھرامغا ئېتىلىشقا باشلىدى. بەھرام بىر گۈرزە بىلەن بىر پىلنى يىقىتاتتى ۋە پىللارنىڭ خارتۇملىرىدىن تۇتۇپ ھىندىلار توپىغا ئاتاتتى - دە، نەچچە ھىندى بېسىلىپ ئۆلەتتى. ھىندىلار بەھرامنىڭ بوي بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كامان ئاتقىلى تۇردى. قەھرىمان بەھرامنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئاسمانىنىڭ قەرىنى يارغۇدەك نەرە تارتتىكى، ئادەملەرنىڭ يۈرەكلىرى قېپىدىن چىقىپ، تاغ -

تاشلار گۈلدۈرلەپ چۈشكەندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ ئالتە ئاياغلىق جانىۋارغا مىنىپ كېلىپ، لەشكەرلەرنى بۇزۇپ ئوتنى سولىغا، سولنى ئوتنىغا ئۇردى. ھۈشەك شاھ قەھرىمان، ھېسابسىز دۈشمەن ئارىسىدا يالغۇز يۈرسە بولماس دەپ، نەچچە پالۋاننى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدۇردى. پالۋانلار قەھرىمانغا يېتىشتى. قەھرىمان ئادەتتىن زىيادە قەھرلىنىپ كەتكەنىدى.

راي ھىندىنىڭ يەتتە يۈز سەپ لەشكىرى دېگىزدەك چۈقان - سۈرەن سېلىپ مەيدانغا كىرىشتى. راي ھىندى ئوتتۇز مىڭ پىلنى ئەتراپىغا سېپىل قىلىپ، پىللارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كۆزىتىپ تۇراتتى. قەھرىمان ئۇنى شۇنچىلىك ھاكاۋۇر ھالەتتە كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغان پىللارنى ئۇرغىلى تۇردى. پىللار قېچىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ھىندىلار ئوتتۇز مىڭ ئوموتنى ئوينىتىپ قەھرىمانىنىڭ ئۈستىگە بېسىپ كېلىشتى. پادىشاھ ھۈشەك قەھرىمانىنىڭ ئارقىسىدىن دۈشمەن توپىغا ئۆزىنى ئۇردى، ئەمما ھەرقانچە قىلىپ قەھرىمانغا يېقىن بارالمىدى. ھىندىلار تۈيۇقسىز سەكسەن زەنجىرنى ھالقا قىلىپ قەھرىمانىنىڭ بوينىغا تاشلىدى ۋە يۈز پالۋان پىل ئۈستىدە تۇرۇپ قەھرىمانىنىڭ بويىندىكى زەنجىرنى تارتتى. قەھرىمان دەرغەزەپتە زەنجىر تۇتقان يۈز پالۋاننى پىل ئۈستىدىن زەرب بىلەن تارتىپ يەرگە ئۇردى. ھىندىلار جان - جەھلى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، پىللارنى قاتمۇ قات قىلىپ قەھرىمانىنى ئارىغا ئېلىۋالدى. بۇ كۈنى ئاخشامغىچە قاتتىق جەڭ بولدى. كېچە ئۆتۈپ، تاڭ ئاتتى، لېكىن قەھرىمان پىللارنىڭ قورشاۋىدىن تېخىچە چىقالمىغانىدى. ھۈشەك شاھ بىتاقەت بولۇپ، بارلىق پالۋانلارنى جەڭگە چاقىردى. پالۋان - لەشكەرلەر ئۆزلىرىنى پىللار سېپىگە ئۇرۇشقا باشلىدى. شۇ ھالدا قەھرىمان ئەمدى راي ھىندىنىڭ ئۈستىگە تاشلىناي دەپ تۇراتتى، بىر تەرەپتىن سەرخىل ئاتلارغا مىنىشكەن، جاۋاھىر تونلارنى كىيگەن مىڭدەك كىشى كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە لەئەل - ياقۇتقا غەرق بولغان ئاجايىپ بىر گۈزەل ساھىبجامال كېلىۋاتاتتى. ھەممە ھاڭ - تاڭ قېلىشتى. ئاخىر مەلۇم بولدىكى، ئۇ راي ھىندىنىڭ قىزى — سەرۇى خىرامان ئىدى. سەرۇى خىرامان دادىسىنىڭ شۇنچە كۆپ لەشكەرلىرىنىڭ ھۈشەك تەرىپىدىن ۋەيران بولغانلىقىنى، بىر پالۋان ئالتە ئاياغلىق، تۆت كۆزلۈك ھايۋانغا مىنىۋېلىپ پىللارنىڭ سېپىنى بۇزۇۋاتقانلىقىنى، دادىسىنىڭ ئېغىر تەھدىت ئاستىدا قالغانلىقىنى، بۇ يەرنىڭ قان بىلەن بويالغانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپلىنىپ، پىللارنىڭ سەپلىرىنى بۇزۇپ قەھرىمانغا يېقىنلاشتى، ئاندىن قەھر بىلەن شىددەتلىك ئاۋازدا نەرە تارتتى. راي ھىندى قىزىنى يىراقتىن كۆردى. ئۇ نازىنىن كېلىپ قەھرىمانىنىڭ بېشىغا بىر گۈرزە ئۇردى. قەھرىمان تەستە ئۆزىنى ئېلىپ قاچقانىدى، يەنە گۈرزە ئۇرۇلدى. ئالاھازەل قەھرىمانىنى كۆز ئاچقىلى قويمىدى. قەھرىمان بىردىن ئاگاھ بولۇپ، گۈرزىسىنى قولىغا ئېلىپ ئۇ قىزنىڭ بېشىغا نەچچىنى سالدى. قەھرىمانىنىڭ ئۇرغان گۈرزىسىنى سەرۇى خىرامان پالۋانلىق بىلەن ياندۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئانىسىدىن ئەمگەن سۈتى ئاغزىغا كەلگەندەك بولدى. بۇ ئىككىسى ئاخشامغىچە جەڭ قىلىشتى. سەرۇى خىرامانىنىڭ ئىنىكئانىسى بىتاقەت بولۇپ، ئۇچ لەك لەشكەر بىلەن قەھرىمانىنى ئارىغا ئېلىۋالدى. راي ھىندى قىزىنىڭ غەيرىتىدىن ئىلھاملىنىپ، ھۈشەڭنىڭ لەشكەرلىرىگە ئۇرۇلدى. ئىككى تەرەپ ئەتىدىن - كەچكىچە شۇ يوسۇندا جەڭ قىلىشتى. كەچ كىرىپ جەڭ ئاخىرلاشتى. دەم ئارىلىقىدا پادىشاھ ھۈشەك قارىسا، قەھرىمان باشلىق ئون ئىككى مىڭ لەشكەر يوق. پادىشاھ ھۈشەڭنىڭ پەرمانى بويىچە گەردان كەشان پالۋانلارنىڭ خەۋىرىنى ئالغىلى راۋان بولدى. گەردان كەشان بېرىپ بىلدىكى، ئون ئىككى مىڭ پالۋان شېھىت بوپتۇ، لېكىن شېھىتلار ئىچىدە قەھرىمانىنىڭ جەسىتى يوق ئىدى. ئۇنى قانچە ئىزدەپمۇ تاپالمىدى.

ئەمدى گەپنى قەھرىماندىن ئاڭلايلى:

قەھرىمان سەرۋى خىرامان بىلەن ئېلىشۋاتقاندا، جىمى لەشكەرلەر مەيداندىن چىقىشتى. قەھرىمان بىلەن سەرۋى خىرامان ئېلىشا ـ ئېلىشا ھىندى تېغىغا چىقىپ قالدى ۋە كېچىچە جەڭ قىلىشتى. ئاخىر قەھرىمان پۇتۇن كۈچى بىلەن بىر گۈرزە ئۇردىكى، قىزنىڭ دۇبۇلغىلىرى پارچە ـ پارچە بولۇپ، كوكۈلىلىرى ھەريانغا تۆكۈلدى. قەھرىمان بۇ گۈزەل ساھىبجامالغا يېقىن كېلىپ قارىغاندى، بەدەنلىرى بوشاشقاندەك، يۈرىكىگە ئىشق تەپكەندەك بولدى. قەھرىمان قانداقتۇر بىر خىل تۇيغۇ ئىچىدە ھېلىقى جانىۋارنى مىنىپ ئۆز لەشكىرى تەرەپكە راۋان بولدى. ئۇ يولدا گەردان كەشان بىلەن ئۇچرىشىپ، پادىشاھنىڭ قېشىغا باردى. بۇ چاغدا ئەسىرلەرنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىشتى. ئۇلار پادىشاھتىن گۇناھلىرىنى تىلەشتى، پادىشاھ ھۇشەڭ ئۇلارنى ئازاد قىلدى ۋە كەيۋان شاھقا پادىشاھلار قاتارىدا ئورۇن بەردى. سەھراپنى بەھرامغا، شىكارگەر ھەييارنى گەردان كەشانغا قوشۇپ بەردى.

ئەمدى سۆزنى ئۇ تەرەپتىن ئاڭلايلى:

راي ھىندى، سەرۋى خىرامان كەلمىدى، دەپ تولىمۇ بىئارام بولدى. ھىندىلار پاتىپاراق بولۇشتى. ئۇلار شۇنداق بىتاقەت بولۇپ تۇرغاندا، سەرۋى خىرامان يېتىپ كەلدى. ئىنىكئانا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاشلىنىپ نېمە بولغانلىقىنى سورىدى. سەرۋى خىرامان بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ:

ـــ ئۇ پالۋان مەندىن غالىب كەلدى. ئەمدى بۇ ئالەم بىلەن خوشلاشسا كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ ئەي نازىنىن، ئۇ پالۋان سېنىڭ جامالىڭنى كۆرۈپ چوقۇم بىقارار بولغان بولسا كېرەك. ئۇ سېنى تاشلاپ كېتەلمەيدۇ، ـــ دەپ تەسەللى بەردى ئىنىكئانىسى.

ئەتىسى كەچتە سەرۋى خىرامان دۆزەپەر ھەييارنى چاقىرتىپ كېلىپ:

ـــ ئەي ھەييار، بۇ كېچە ماڭا ھەمراھ بول، مەن بېرىپ ھېلىقى پالۋاننىڭ بېشىنى ئېلىپ كېلەي، ـــ دېدى.

ـــ ئەي نازىنىن، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ لەشكىرى ئىچىدە گەردان كەشان دەيدىغان بىر ھەييار بار، ئۇنىڭدىن قۇتۇلماق تەس، ـــ دەپ ھودۇقتى دۆزەپەر. سەرۋى خىرامان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ مەسخىرە قىلىدى. شۇنداق قىلىپ، سەرۋى خىرامان، ئىنىكئانا، دۆزەپەر ھەييار ئۇچەيلەن يولغا راۋان بولدى. ئۇلار قەھرىماننىڭ چېدىرىغا يېقىن باردى. شۇ چاغدا دۆزەپەر ھەييار ئۆزىنىڭ گەردان كەشاندىن قورقىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىزھار قىلدى. سەرۋى خىرامان تەنھا ئۆزى لەشكەرلەر ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن يۈرۈپ، ئاخىر قەھرىماننىڭ بارگاھىغا باردى. پاسىبانلار، غۇلاملار ئۇنى چۆرىدەپ يېتىپتۇ. سەرۋى خىرامان ئۇلارنىڭ دىماغلىرىغا بەھوش دورىسى پۈركۈدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بەھوش بولدى. سەرۋى خىرامان خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ، قەھرىماننىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىشنى ئويلىدى، ئەمما ئۇخلاپ ياتقان قەھرىماننى كۆرۈپ تىغ تۇتقان قوللىرى بوشىشىپ، خەنجىرى يەرگە چۈشتى ـ دە، بىر «ئاھ» تارتىپ بەھوش بولۇپ يىقىلىپ، قەھرىماننىڭ ياستۇقىغا باش قويۇپ ياتتى، بىرئازدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، قەھرىماننىڭ جامالىغا قاراپ ئولتۇردى. سەرۋى خىرامان ئاشىق بولغانىدى. ئۇ بۇ ۋەقەلەرنى بىر پارچە خەتكە يېزىپ، قەھرىماننىڭ بېشىغا خەنجىرى بىلەن باستۇرۇپ قويدى، قەھرىماننىڭ ئۇزۇكىنى پەم بىلەن ئېلىپ ئۆز قولىغا سېلىۋالدى، ئۆزىنىڭ ئۇزۇكىنى قەھرىماننىڭ قولىغا سېلىپ قويدى. سەرۋى خىرامان ئۇ يەردىن چىقىپ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا بېرىپ كۆردىكى، پاسىبانلار غەمسىز ئۇخلاپ يېتىپتۇ. سەرۋى خىرامان ئۇلارنىڭ دىماغلىرىغا بەھوش دورىسى پۈركۈدى. پادىشاھ ھۇشەڭ تەخت ئۈستىدە ئۇخلاپ ياتاتتى. بۇ يەردە گەردان كەشان يوق ئىدى.

دەل شۇ چاغدا گەردان كەشان ئۆز چېدىرىدا قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ دەرھال يولغا چىقىپ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا كېلىپ قارىسا، بىرقانچە پاسىبان ئۆلۈپتۇ. ئۇ كۆر. دىكى، سەرۋى خىرامان قولىدا خەنجەر تۇتقان ھالدا پادىشاھنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلماقچا تەشد. لىپ تۇرۇۋاتقۇدەك. گەردان كەشان ۋارقىرىدى:

ــ ئەي جۇۋان بەرنا، ھېزى بول، مەن گەردان كەشان!

گەردان كەشان ئالماس تېغىنى سەرۋى خىرامانغا شىلتىدى. سەرۋى خىرامان لاچىندەك تېز ئۇچۇپ كېلىپ گەردان كەشاننىڭ يۇزىگە بىر كاچات ئۇرغانىدى، گەردان كەشان خۇددى كەپتەردەك بېرىپ يەرگە يېقىلدى. سەرۋى خىراماننىڭ گەردان كەشاننى ھالاك قىلىشقا كۆڭلى بارمىدى بولغاي، چىقىپ كەتتى. بۇ غوۋغادىن ھەممە لەشكەرلەر ئويغىنىپ قارىسا، سەرۋى خىرامان شامالدەك تېز كېتىۋاتقۇدەك. ئۇنى خېلىغىچە قوغلاپ باققان بولسىمۇ يېتىشەلمىدى.

پادىشاھ ھۇشەڭ بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ قاتتىق بىئارام بولدى. بولۇۋاتقان پاراڭ ـ سۆرەنلەر قەھرى. مانىنى ئويغىتىۋەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ سەرۋى خىرامان يېزىپ قويغان خەتنى كۆردى ـ دە، خەنجەر بىلەن خەتنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ قېشىغا كەلدى. بىر ۋەزىر خەتنى ئوقۇدى، خەتتە: «ئەي پالۋان، مەن بۇ كېچىدە سېنى ھالاك قىلغىلى كەلگەنىدىم. قارىسام، تېخى ئون گۈلۈڭنىڭ بىرىمۇ ئېچىلماپتۇ، رەھىم قىلدىم. سۆزۈم شۇكى، غەپلەتتىن ئويغىنىپ، پادىشاھ ھۇشەڭنى ئېلىپ، پادىشاھ رايىنىڭ خىزمىتىگە بارغىن. پادىشاھ راي ھىندى پالۋانلارنىڭ قەدرىنى قىلىدۇ. ياق دېسەڭ ھېزى بول، جېنىڭدىن جۇدا قىلىۋېتىمەن» دېيىلگەنىدى. بۇ خەتتىن ھەممىسى ھەيران قېلىشتى. قىزنىڭ قەھرىمانىنى ئۆلتۈرمەي خەت يېزىپ قويۇپ كەتكەنلىكىدىن، ئۇنىڭ قەھرىمانغا ئاشىق بولغانلىقىنى پەملەشتى.

ئەلقىسسە: ئەتىسى جەڭ ناغرىسى چېلىندى. ئىككى تام لەشكەرلەر مەيدانغا كىردى. ھىندىلار تەرىپىدىن سەرۋى خىرامان ئالتۇن رەڭلىك كىيىم كىيگەن ھالدا كەركىدانغا مىنىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن شۇنداق كىيىم كىيگەن ۋە كەركىدانغا مىنگەن ئەللىك كىشى كىرىپ كەلدى. پادىشاھ ھۇشەڭ تەرەپتىن بەھرام جەبىل نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ مەيدانغا كىردى، ئۇ چۇقان

كۆتۈرۈپ، نەيزىسىنى ئاسمانغا ئېتىپ ئويناتىپ تۇتۇۋالدى. ئىككىسى ئېلىشىشقا باشلىدى. سەرۋى خىرامان بەھرامنىڭ نەيزىسىنى تۇتۇۋېلىپ كۈچ بىلەن ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇۋالدى ۋە كەركىدان ئۈستىدە تۇرۇپ بەھرامنىڭ كۆكرىكىگە قاتتىق پەشۋا ئۇردى، بەھرام كەركىداندىن يىقىلدى. ھىندى ھەيىرانلىرى دەرھال يېتىپ كېلىپ ئۇنى باغلاپ كېتىشتى. سەرۋى خىرامان مەيداندا تۇرۇپ: «ئەر بارمۇ؟!...» دەپ ۋارقىرىدى. ھۇشەك تەرەپتىن پالۋان زەنجىرزەن مەيدانغا كىرىپ سەرۋى خىرامانغا گۈرزە شىلتىغانىدى، سەرۋى خىرامان ئۇنىڭ گۈرزىسىنى تۇتۇۋېلىپ، كۆكرىكىگە بىر تېپىپ كەپتەردەك موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى، ئۇنىڭ ئېغىز - بۇرنىدىن قان راۋان بولدى. ھەييارلار ئۇنىمۇ باغلاپ ئېلىپ چىقتى. ئارقىدىن قادىر خارەزمى دېگەن پالۋان مەيدانغا چۈشتى. سەرۋى خىرامان ئۇنىڭ قولىنى تىغ بىلەن تۇتۇۋېلىپ كۈچەپ قىسقانىدى، ئۇنىڭ بارماقلىرى خەنجىرى بىلەن تەڭ يەرگە چۈشتى. سەرۋى خىرامان پالۋاننىڭ ئاتىنى ئۇزۇپ ئېلىپ، بېلىدىن تۇتۇپ ئاتتى. ھەييارلار ئۇنى ھەم باغلاپ ئېلىپ كەتتى. ئارىدىن بىر پالۋان چىقىپ سەرۋى خىرامانغا گۈرزە - گىران ئۇردى. سەرۋى خىرامان بېشىغا قالقان تۇتتى. پالۋان ئارقا - ئارقىدىن ئۇردى، قالقانىنىڭ قۇبىلىرىدىن يالقۇن ئۆرلىدى. سەرۋى خىرامان تۇيۇقسىز قولىغا گۈرزىسىنى ئېلىپ، پالۋاننىڭ بېشىغا كەلتۈرۈپ سالدى. پالۋان پىل بىلەن قوشۇلۇپ يەرگە چاپلاشتى.

ئەلقىسسە: ئەتىدىن - كەچكىچە ھۇشەك تەرەپتىن سەكسەن تۆت پالۋان ھالاك بولدى. سەرۋى خىرامان قەھرىمانىنىڭ مەيدانغا كىرىشىنى تەقەززا قىلىۋاتاتتى. يۈرەكنى يارغۇدەك دەھشەت ئاۋاز بىلەن قەھىرمان ئىبنى تەغماج مەيدانغا كىردى. قەھىران ھەيۋەت بىلەن سەرۋى خىرامانىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە:

— ئەي بىئەدەپ، مەيداندىن يانماي يەنە نېمىگە تۇرىسەن؟ ھېزى بول! — دېدى.

سەرۋى خىرامان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپكە تولدى ۋە:

— ئەي پالۋان، يولۋاسنىڭ ئەركىمۇ يولۋاس، چىشسىمۇ يولۋاس. سەنمۇ ھېزى بول! — دەپ كەركىدانغا قامچا ئۇرۇپ مەيدانىنى نەچچە ئايلاندى، ئاندىن سەرۋى خىرامان قولىدىكى نەيزىسىنى قەھىرانغا قارىتىپ ئاتتى، قەھىران قالقان تۇتۇۋالدى. نەيزە قالقاندىن ئۆتۈپ قەھىرانىنى ھالاك قىلغىلى تاس قالدى. قەھىران بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئاتنىڭ ساغرىسىغا ئالدى. سەرۋى خىرامان يەنە نەيزە ئۇردى، نەيزە قالقانىنى پارە - پارە قىلىۋەتتى. گەردان كەشان قەھىرانغا تېزلىكتە قالقان يەتكۈزۈپ بەردى. سەرۋى خىرامان قولىغا گۈرزە - گىرانىنى ئېلىپ قەھىرانغا قارىتىپ ئاتتى. گۈرزە كېلىپ قالقانغا تېگىپ ئوتلار چېقىلدى. سەرۋى خىرامان قەھىرانىنى كۆز ئاچقىلى قويماي، تۆپە - تۆپىلەپ گۈرزە ئۇردى. قەھىران ئاخىرقى غەيرىتىنى يىغىپ، گۈرزە - گىرانىنى ئاسمانغا ئېتىپ تۇتۇۋېلىپ، سەرۋى خىرامانغا قارىتىپ ئاتتى. سەرۋى خىرامان قالقان تۇتۇۋالدى. ئەمدى سەرۋى خىرامانىنىڭ غەزىپى تۇتۇشقا باشلىدى. ئۇ تىغنى قولىغا ئېلىپ ۋارقىرىدى:

— ئەي قەھىران، سەن قەھرىمانىنىڭ تۇغقىنى ئىكەنسەن، ساڭا قەھرىمانىنىڭ يۈزىنى قىلىۋاتىمەن. ئاگاھ بول!

دەل شۇ چاغدا قەھىران سەرۋى خىرامانىنىڭ بېشىغا يەنە بىرنى ئۇردى، سەرۋى خىرامانىنىڭ قالقىنى پارە - پارە بولۇپ كەتتى. قەھىران ئۇنى ئەمدى تۇگەشتى دەپ تۇراتتى، سەرۋى خىرامان لاچىندەك چەبدەسلىك بىلەن قەھىرانىنىڭ ئارقىسىدىن قىلىچ كۆتۈرۈپ باردى. بۇنى كۆرگەن گەردان كەشان:

— قەھىران، ھېزى بول! — دەپ پەرياد كۆتۈردى. قەھىران دەرھال بېشىغا قالقان تۇتتى. كەشلەر قەھىراندىن ئاللىقاچان ئۈمىد ئۈزۈشكەنىدى، لېكىن سەرۋى خىرامانىنىڭ رەھمى كېلىپ ئۇنى

قىلىچنىڭ ئارقىسى بىلەن چاپتى. قەھتىران ئۆزىنىڭ ساق قالغانلىقىغا گۇمان قىلغاندەك بولدى. قەھ-
تىران ئۆزىنى ئوڭشاپ سەرۋى خىرامانىنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ تارتىپ باقتىيۇ، ئاتتىن ئالالمىدى. بۇ
ئىككىسى تەڭ ئاتتىن چۈشۈپ بەلمۇبەل ئېلىشتى، كىيىم - ساۋۇتلىرى پارچە - پارچە بولدى. ئاخىر
سەرۋى خىرامان قەھتىرانىنى يەردىن ئۈزۈپ ئېلىپ، دادىسىنىڭ تۇغى قادالغان جايغا كۆتۈرۈپ بېرىپ
يەرگە ئۇردى. ئىككى تام لەشكەرلەر ئارىسىدىن چۇقان - سۇرەن كۆتۈرۈلدى.

پادىشاھ ھۇشەڭ تاقەت قىلالماي، ئۇچ يۈز مىڭ تۈرك لەشكىرىنى سەرۋى خىرامان تەرەپكە ئاتلاندۇردى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ھالاكەت ئىلكىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆ-
رۈپ تىغ ئويناتىپ، ئۆزىنى ھىندى لەشكەرلىرىگە زەرب بىلەن ئۇردى. ئىككى تەرەپ قىزىق جەڭ ئە-
چىگە غەرق بولدى. سەرۋى خىرامان ئاتىسىنىڭ تۇغى ئاستىدا تۇرۇپ، قەھرىمانىنىڭ قوشۇنلىرىنىڭ
ھالاكەت ياغدۇرۇپ ئۆزلىرى ئۇستىگە باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. توساتتىن ئۇ تەرەپتىن بىر
بوغۇناق نامايان بولدى. بوغۇناق ئىچىدىكى ئىككى يۈز پالۋان ئارىسىدىن بىر پالۋان ئاۋۋال راي ھىندى
تەرەپكە كەلدى ۋە راي ھىندىگە:

— ئەي پادىشاھىم، ئىسپەندىيار كەلدى. ئەمدى دۇشمىنىڭدىن غەم يېمە، سۆيۈنچە بەر، — دېدى. بۇ
خەۋەرنى ئاڭلىغان راي ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئاملار قىلدى. ئىسپەندىيار ئىككى يۈز مىڭ ئومان لەش-
كىرى بىلەن ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئۇلار پادىشاھقا سالام ئادا قىلىپ بولۇپ، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ
لەشكەرلىرىگە تاشلاندى.

ئەلقىسسە: ھىندى لەشكەرلىرى قۇۋۋەت تېپىپ، ئۆزلىرىنى قايتىدىن جەڭگە ئاتتى. ھەركىم ئىس-
پەندىيارغا دۇچ كېلىپ قالسا، گۇرزە يەپ پارە - پارە بولۇپ چۈشەتتى. ئىسپەندىيارنىڭ بىر پالۋىنى ئې-
تىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ قىلىچ ئۇرۇپ، بىر لەشكەرنى بىر تاش بىلىپ ھەر تەرەپكە ئاتتى. پادىشاھ ھۇ-
شەڭنىڭ لەشكەرلىرى ئىچىدىمۇ بىر پالۋان بار ئىدى، ئىسمى كەھلۇن كۈھ دېيىلەتتى. بۇ پالۋان ئىس-
پەندىيارغا دۇچ كەلدى - دە، دەرھال تۇپراققا بەند بولدى. ئاندىن پەررۇخ زادىمۇ يەرگە ئۇرۇلدى. ئۇنىڭ

كەينىدىن مەنتۇس ئەرەبمۇ يەر چىشلىدى. جەڭدە ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىگە پەلەك تەتۇر بولدى.

ئەمدى گەپنى قەھرىماندىن ئاڭلايلى:

سەرۇى خىرامان نىقاب بىلەن جەڭگە كىرگەنىدى. ئۇ قەھرىمان بىلەن بىر كۈن كەچكىچە ئۇرۇشـ-
تى. قەھرىمان ئاخىر سەرۇى خىرامانىنى جەڭدىن توختاتتى. سەرۇى خىرامان يۈزىدىن نىقابىنى ئېلىۋـ-
تىپ ئۆزىنى ئاشكارىلىدى، ئاندىن قەھرىمانغا:

ــ ئەي پالۋان ساھىبقىران، پالۋانلىقىڭغا ئاپىرىن، قول بەردىم. بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە جەڭ نە-
سىپ بولمىغاي، ئىككىمىز جەڭنى قويايلى، ئەسىرلەردىن غەم يېمە، ــ دەپ يولىغا راۋان بولدى. بۇ
چاغدا ئىككى سەپ لەشكەرلەر ئۇر ـ چاپتىن يېنىشتى، ئىككى پادىشاھمۇ ئۆز قارارگاھلىرىغا بېرىشتى.
قەھرىمان ئۆز پادىشاھىنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ سالام ئادا قىلدى. ھەممەيلەن ئۆز جايلىرىغا بېرىشـپ
ئىستىراھەتكە مەشغۇل بولۇشتى. قارىسا، سەكسەن تۆت پالۋاننىڭ ئورنى بوش تۇرغۇدەك. بۇ ھالنى كۆ-
رۈپ قەھرىمانىنىڭ كۆڭلى پەرىشان بولدى. قەھرىمان شۇنداق غەزەپلەندىكى، ئۇرغان دەم ـ نەپەسلىرىنى
كىشىلەر ئاڭلاپ تۇرۇشتى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان پادىشاھنى غەمكىن ھالدا كۆرۈپ، ئۆز بارگاھىغا ياندى. گەردان كەشان قەھـ-
رىمانىنىڭ ئارقىسىدىن بارگاھقا كىرىپ قەھرىمانىنى كۆردىكى، ئۇستىگە قارا لىباسلارنى كىيىپتۇ.
گەردان كەشان ئېيتتى:

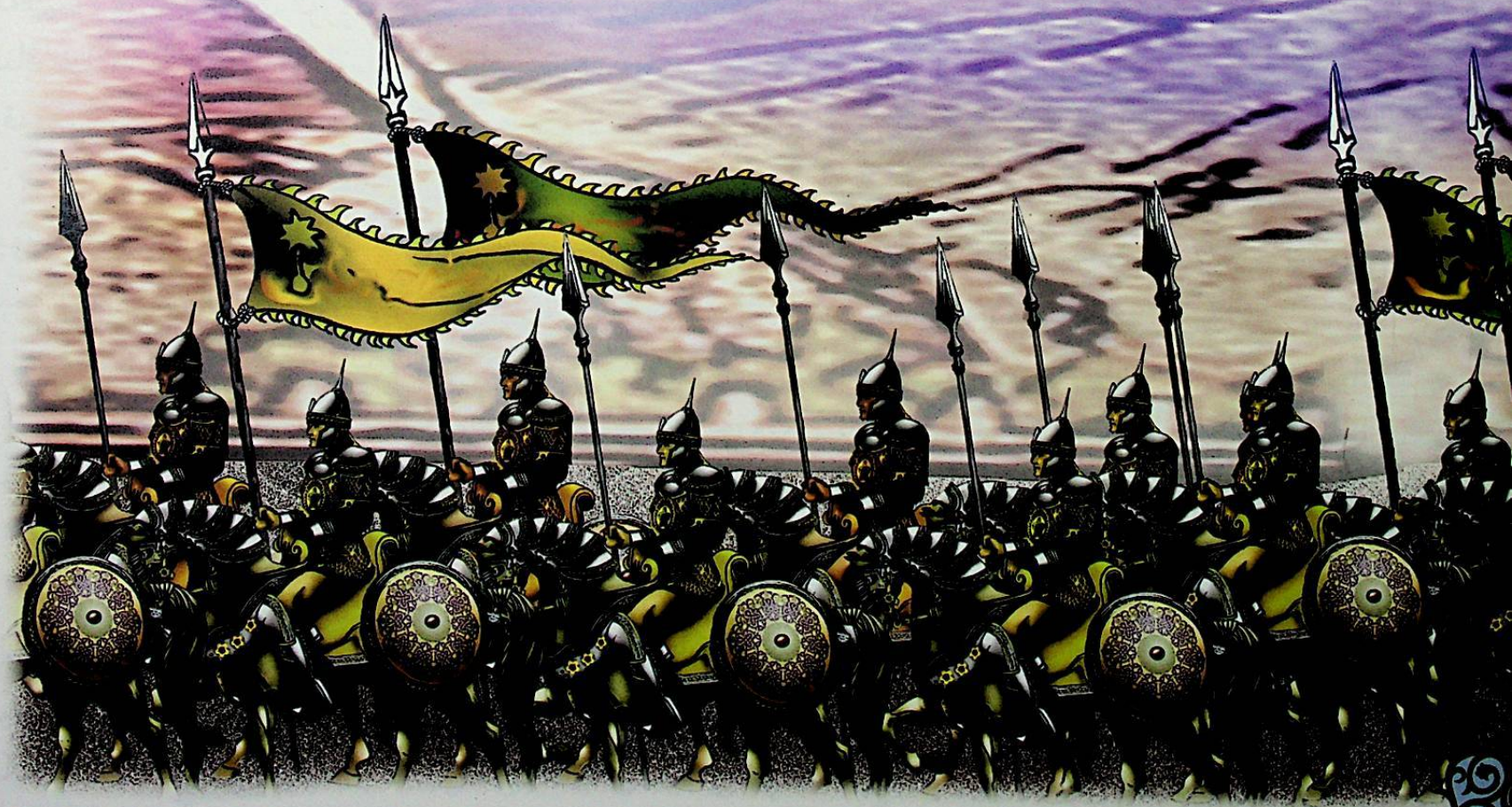
ــ ئەي پالۋان، بۇ كېچىدە قارا لىباس كىيىشنىڭ سەۋەبى نېمە؟

قەھرىمان جاۋاب بەردى:

ــ مۇشۇ ھالىتىم بىلەن پادىشاھ رايىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەسىرلەرنى خالاس قىلىمەن.

ــ ئەي قەھرىمان، بۇ بەك خەتەرلىك، ــ دېدى گەردان كەشان.

ــ ئەي گەردان كەشان، قەھتىران باشلىق سەكسەن تۆت نامدارلار ھىندىلارنىڭ قولىدا تۇرسا، مەن

قانداقمۇ ئارام ئالىمەن. مەن بىرىپ ئۇ لەئىنلەرنى ۋەيران قىلىمەن، — دېدى قەھرىمان. گەردان كەشان بۇ سۆزدىن ھاياجانلىنىپ ئۆزىمۇ قارا لىباس كىيدى. شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى يولغا راۋان بولدى. پادىشاھ راي ھىندى جەڭدىن يېنىپ ئۆز بارگاھىغا كېلىپ چۈشتى ۋە ئىسپەندىيارغا ئىززەت - ئىكرامىلار قىلىپ تون كىيدۈردى. بۇ چاغدا ئىسپەندىيار:

— ئەي پادىشاھ راي، مېنىڭ بۇرادىرىم كەھبال قېنى؟ — دېدى. پادىشاھ ئاھ ئۇرۇپ:

— ئەي پالۋان، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر پالۋان بار، ئىسمى قەھرىمان قاتتىلدۇر. بۇرادىرىڭنى ئەنە شۇ ھالاك قىلدى، — دېدى. بۇنى ئاڭلاپ ئىسپەندىيار:

— قانداق قەھرىمان ئىكەن ئۇ؟ ئۇنى ماڭا نېمىشقا كۆرسەتمەيسىز؟ ئۇنىڭ جېنىنى تۇپراققا ئۇراتتىم، ئۇستىخانلىرىنى ئۇن - تالقان قىلاتتىم. ۋاي بۇرادىرىم، — دەپ پەريات كۆتۈرۈپ ياش تۆكتى ۋە، — ئۇنى ماڭا كۆرسىتىڭلار ! — دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان سەرۋى خىرامان كۈلۈپ قويدى.

ئەلقىسسە: راي ھىندى: «ئوت يېقىڭلار» دېگەندى، ئوت يېقىلدى. بۇ چاغدا قەھرىمان بىلەن گەردان كەشان بۇ يەرگە كېلىپ بولغاندى. ئۇلار يىراقتىن ئەھۋالنى كۆزەتتى. ئوت ئىچىدىن: «ئەي غۇلام راي، بۇگۈن دۈشمەنىڭ قەھتىرانىنى قولۇڭغا تۇتقۇن قىلىپ بەردىم. يەنە ئىسپەندىيار دەك پالۋاننى ساڭا يار- دەم بەرگىلى كەلتۈردۈم. ئەمدى قەھتىرانىنى ئۆزۈڭگە دەۋەت قىل، ئەگەر قوبۇل بولسا مەيلى، بولمىسا ھالاك قىل...» دېگەندەك سادا چىقتى. ھىندىلار خۇشال بولۇشتى. قەھرىمان بۇ ھالىنى كۆرۈپ گەردان كەشانغا ئېيتتى:

— بۇ ئوتنىڭ ئىچىدىكى كىم؟

گەردان كەشان ئېيتتى:

— ئۇ شەيتاندۇر.

ھىندى جاللاتلىرى قەھتىران باشلىق جىمى سەردارلارنى مەيدانغا كەلتۈرۈشتى. قەھرىمانىنىڭ كۆزى قەھتىرانغا تىكىلىپ، ئۆزۈمنى ئاشكارىلايمۇ، قانداق، دەپ ئالدىرىدى. گەردان كەشان ئۇنى توستى. شۇ- نىڭ بىلەن ئۇلار تۈيدۈرماي جاللاتلارنىڭ قاتارىغا كىرىپ تۇردى. پادىشاھ راي ھىندى دۆزەپەر ھەييارغا: «قەھتىرانىنى ماڭا مايىل بولۇشقا دەۋەت قىل» دېدى. دۆزەپەر ئېيتتى:

— ئەي قەھتىران، بۇرۇن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ خىزمىتىنى كۆپ قىلدىڭ. ئەمدى ماڭا ئەسىرگە چۈشتۈڭ. ئۇ سېنى ياد ئېتىپمۇ قويمىدى. بۇگۈن كۆردۈڭمۇ، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ھالى نېمە بولدى؟ ئەمدى پادىشاھ رايغا غۇلام بول، شۇنداق قىلساڭ جېنىڭ ئامان قالىدۇ.

قەھتىران بۇنىڭغا جاۋاب بەرمىدى. قاراپ تۇرغان قەھرىمانىنىڭ سەۋر قاچىسى توشۇپ، گەردان كەشانغا:

— ئەي ھەييار، مېنى مۇنچە توسمىغىن، ئەمدى ئۆزۈمنى ئاشكارا قىلمىسام، مەردلەر قاتارىدىن نا- مىم ئۆچىدۇ، — دەپ مەيدىسىگە نەچچىنى ئۇردى. راي ھىندى جاللاتلىرىغا ئەمر قىلدى:

— بۇلارنىڭ باشلىرىنى تېنىدىن جۇدا قىلىڭلار !

جاللاتلار تىغ تارتىپ ئەسىرلەرگە قاراپ مېڭىشتى. ئەسىرلەر جانلىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، ئۆزئارا رازىلىق ئېلىشتى. بىر جاللات ئاۋۋال قەھتىرانىنىڭ بېشىغا تىغ ئۇرماقچى بولغاندى، بۇنى كۆرگەن قەھرىمان تولىمۇ بىتاقەت بولۇپ تىغنى غىلاپتىن سۇغۇرغىنىچە بىرىپ جاللاتنىڭ بېشىغا ئۇردى. جاللاتنىڭ بېشى ئۇزۇلۇپ يەرگە چۈشتى. گەردان كەشان قولىغا تىغ ئېلىپ ھىندى لەشكەرلىرىگە

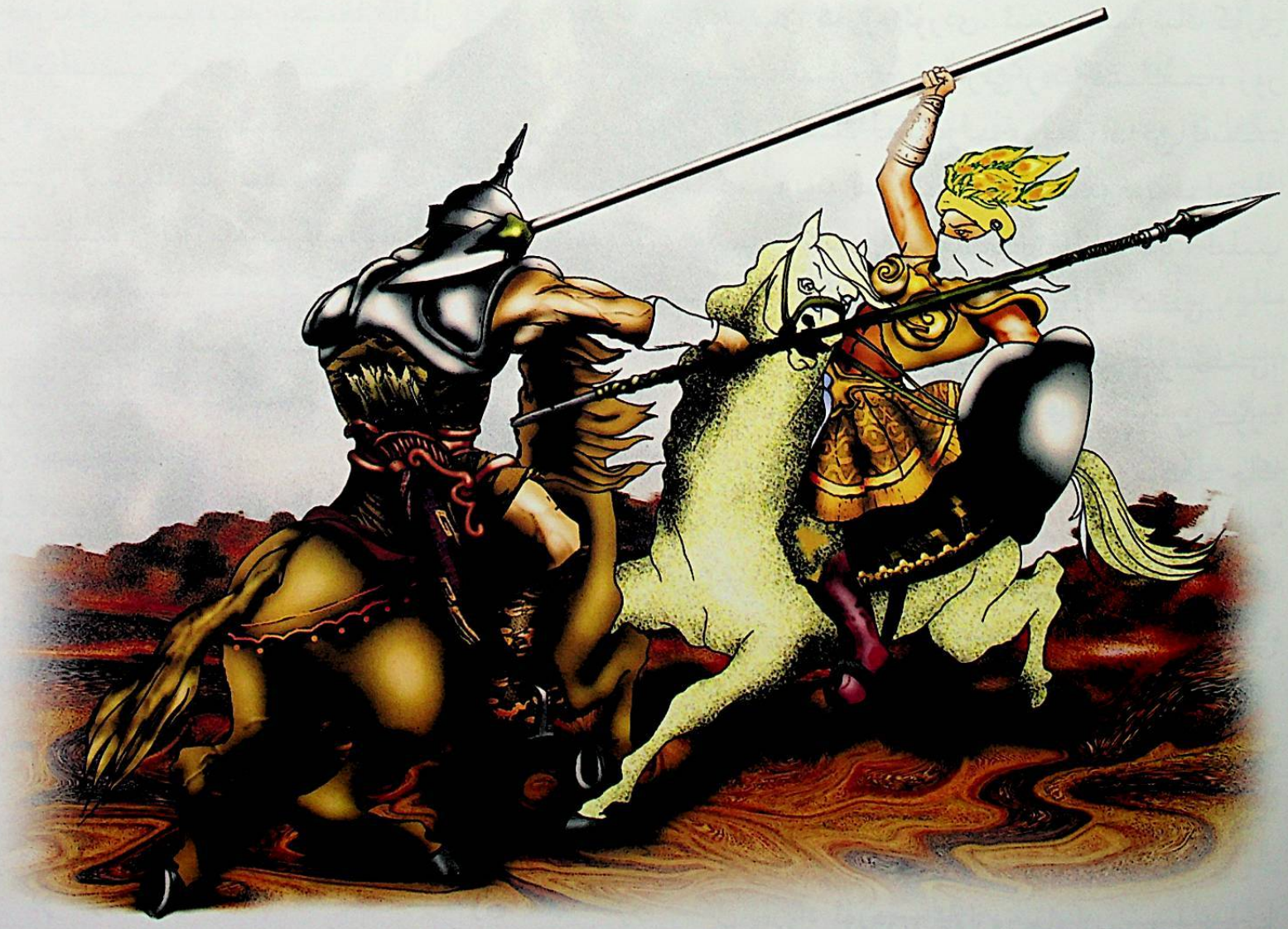
تاشلاندى. قەھرىمان قەھتىرانىنى زەنجىر ـ كىشەنلەردىن ئازاد قىلدى. گەردان كەشان سەكسەن تۆت پالۋاننى كىشەندىن ئازاد قىلدى. پالۋانلار ھىندى لەشكەرلىرىگە ھۇجۇم قىلدى. بۇ چاغدا ئىسپەندىيار ئۇيقۇدا ئىدى، ئۇ تۇيۇقسىز پادىشاھ راينىڭ بارگاھىدىن ئاجايىپ غوۋغايى ئەزمىنى ئاڭلاپ ئويغۇدىن بىدار بولۇپ، ئىككى يۈزمىڭ ئوممان لەشكەرىنى سەپلەپ، ئالدىدىكى قايسى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى ئەكەنلىكىنى ئېنىقلىماي تامامى ئادەمگە تىغ ئۇردى. قەھرىمان بولسا مىسلى ئەجدىھادەك ھىندى لەشكەرلىرىنى قىرىپ تاشلاپ، دۇشمەنلەرنى ھەر تەرەپكە سۇرەتتى. بۇ كېچە شۇنداق بەلەن جەڭ ـ جەدەل بولدىكى، راي ھىندى بىلەن ئىسپەندىيار لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى يەردە يېتىشتى. راي ھىندى دەرھال ئەمر قىلىۋىدى، تەبىل چېلىنىپ، ھەممىسى ئۇرۇشتىن قول يىغدى. قەھرىمان جىمى سەركەردىلىرىنى باشلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇلار شاھقا سالام بەجا كەلتۇرۇشتى. پادىشاھ خۇشاللىقىنى باسالماي ۋاپادارلىرىنىڭ ئاياغلىرىنى سۆيۈپ ئۆتتى، ئاندىن قەھرىمانغا شەھەر ۋە كۆپ مال ئىنئام قىلدى. قەھرىمان پادىشاھنىڭ ھۆرمىتىگە تەشەككۇر بىلدۇردى.

ئەمدى سۆزنى ئۇ تەرەپتىن ئاڭلاڭلار:

پادىشاھ راي ھىندى تەختكە چىقىپ ئولتۇردى. قالغان سەركەردىلەرمۇ ئۆز جايلىرىغا بېرىشتى. ئاندا ئىسپەندىيار سۆز باشلىدى:

ــ بۇ كېلىشىمسىلىك ئەجەب بىزنىڭ بېشىمىزغا كەلدىغۇ؟

ــ ئەي ئىسپەندىيار، ــ دېدى راي ھىندى، ــ بۇ غوۋغانى تېرىغان بىر كىشى بار، ئۇ قەھرىمان. ئەلقىسسە: كېچە ئۆتۈپ تاڭ ئاتتى. ئىككى سەپ يەنە بەئەينى ئېقىن دەريادەك جەڭگە ھازىر بولۇشتى. سەركەردىلەر ئادەملىرىنى سەپراس قىلىشتى. ئۇ تەرەپتىن ئىسپەندىيار مەيدانغا كىردى، پادىشاھ

هۇشەك تەرەپتىن مەنتۇس مەيدانغا كىردى. ئۇ بىرىپ ئىسپەندىيارغا نەيزە ـ گىرانلارنى شىلتىدى. ئىسپەندىيار ئۇنىك ھەربىر نەيزىسىنى رەت قىلىۋېتىپ، ئۇنىك بىلىدىن تۇتۇپ يەرگە ئۇردى. بۇنى كۆرۈپ روپ ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى ئارىسىدىن غەلىيان كۆتۈرۈلدى. ھۇشەكنىك لەشكەرلىرى ئىچىدە يە- نە بىر پالۋان بار ئىدى، ئىسمى خىتاي گۈرزە گىران دېيىلەتتى. ئۇ كىرىپ گۈرزە ئۇرۇشقا باشلىدى، ئەمما ئىسپەندىيار ئۇنىك گۈرزىسىنى قولى بىلەن قوشۇپ تۇتۇۋېلىپ، ئاتتىن ئۇزۇپ كۆتۈرۈپ ھۇشەك- نىك سېپى تەرەپكە چۆرۈپ ئىتىۋەتتى. ئۇ پالۋان ھالاك بولدى. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ھۇشەك تولىمۇ مەيۇسلەندى. ئىسپەندىيار بەك مەغرۇرلىنىپ، مەيدىسىنى يوغان كىرىپ لاپ ئۇرۇشقا باشلىدى. تا- قىتى تاق بولغان قەھرىمان دەرھال ئالتە ئاياغلىقنى مىندى. بۇنى كۆرگەن بەھرام جەبىل قەھرىمانىنى توسۇپ ئات سۈرۈپ مەيدانغا كىردى. ئىسپەندىيار بۇنى كۆرۈپ:

— سەن قەھرىمان قاتىلمۇ؟ — دېدى.

— مېنىك ئىتىم بەھرام جەبىلدۇر.

— شەھرى چىننىك پادىشاھىمۇسەن؟

— ھەببەللى!

— ئەي بەھرام، كەل! مېنىك غۇلامىم بول، سېنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلاي. مەن قەسەم ئىچىپ كەل- دىم، پادىشاھ ھۇشەكنىك لەشكەرلىرىدىن ھەركىم قولۇمغا چۈشسە ھالاك قىلماي قويمايمەن. بۇرادىرىم كەھبال ئۈچۈن ئىنتىقام ئالىمەن، — دېدى ئىسپەندىيار. بەھرام:

— ئەي ئىسپەندىيار، مۇنچە مەغرۇر بولمىغىن. كۆرۈپ قوي، سەن تەلەپ قىلغان غۇلام ئەمدى نېمە ئىشلارنى قىلاركىن؟! — دېدى ۋە قولىغا بەھەيۋەت گۈرزە ئېلىپ، — ئەي لاپخور، ھېزى بول! — دەپ ۋارقىرىدى. ئىسپەندىيار بېشىغا قالقان تۇتتى. بەھرام ئارام بەرمەي گۈرزە ئۇردى. ئىسپەندىيارنىك كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى، بېشىغا ئۇزۇلمەي گۈرزە ئۇرۇلدى. ئىسپەندىيار گۈرزىلەرنى رەت قىلىپ، زور بىر گۈرزىنى ئېلىپ كۈچ بىلەن بەھرامغا قارىتىپ ئۇردى. ھۇشەكنىك لەشكەرلىرى بەھرامدىن ئەنسە- رەيتتى. ئىسپەندىيار بەھرامنىك يەنە ساق تۇرغىنىغا غەزەپلىنىپ يەنە بىر گۈرزە ئۇرغاندى، بەھرامنىك ئۈستىخانلىرى لەرزىگە كەلگەندەك بولدى، لېكىن ھېچنېمە بولمىدى. ئاندىن ئىسپەندىيار قولىغا نەيزە ئېلىپ ئېتىلدى، ئۇمۇ كار قىلمىدى. شەمشەر ئېلىپ ئېتىلىشقا باشلىدى، شەمشەرمۇ پارە ـ پارە بولۇپ كەتتى.

ئەلقىسسە: ئىسپەندىيار لەشكەرلىرىگە ئىشارەت قىلغاندى، ئۇنىڭغا ئومۇت كەلتۈرۈپ بېرىشتى. ئومۇت كېلىپ بەھرامنىك قالقىنىغا تەگدى. بەھرام چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى دالدىغا ئالدى. بۇنى كۆر- گەن ئىسپەندىيار غەزەپ بىلەن ئومۇت ئۇرۇشقا تەييارلاندى. دەل شۇ دەم قەھرىمان مەيداننى چاك ـ چاك قىلىۋەتكۈدەك ئاۋاز چىقىرىپ، ئالتە ئاياغلىققا مىنىپ نەرە تارتىپ ئىسپەندىيارنىك ئالدىغا كەلدى. ئىسپەندىيار دەھشەت ئىچىدە قەھرىمانىنى كۆردى. قەھرىمان مەيداندا جەۋلان قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىك ئارقىسىدىن گەردان كەشان خەنجەر تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. كىشىلەر توپى تىپتىنچ كۆرۈنەتتى. بۇ ھالىنى سەرۋى خىرامان كۆرۈپ تۇردى. ئىسپەندىيار:

— ئەي پالۋان، ئېتىك نېمە؟ — دېدى.

قەھرىمان جاۋاب بەرمىدى. گەردان كەشان ئېيىتتى:

— ئەي دىۋە بەچچە، ئاگاھ بول! بۇ شۇنداق بىر پالۋاندۇركى، ئېتى قەھرىماندۇر!

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئىسپەندىيار خۇن ـ جىگىرى بىلەن پەرياد ئۇردى، ئاۋازى جاھانىنى قايغۇغا

سالدى. كىشىلەر تەئەججۇپكە چۈشۈشتى. ئاندىن ئۇ ئۆزىنى توختىتىپ:

— سەن قەھرىمان قاتىلمۇ؟ مېنىڭ كەھبالىمنى ھالاك قىلغان سەنمۇ؟ — دەپ ھۆركىرىدى. قەھرىمان:

— ئەي لەئىن، سېنىمۇ بۇرادىرىڭنىڭ ئارقىسىدىن يولغا سالىمەن ! — دېدى. ئىسپەندىيار بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ غەزىپى تېشىپ، تېنى يېرىلاي دېدى. ئۇ چىدىماي شۇنداق پەريات كۆتۈردىكى، ئالەم ما-لەم بولغاندەك بولدى. ئۇ ئومۇتىنى قولىغا ئېلىپ، بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ قەھرىمانغا ئېتىلدى. تامامى كىشىلەرنىڭ كۆزى قەھرىماندا قالدى. قەھرىماننىڭ ئوڭ قولىدا تىغ، چەپ قولىدا قالقان بار ئىدى. ئىسپەندىيار توختىماي تىغ ئۇردى، ئەمما قەھرىمان بىرەر زەربىنمۇ ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمىدى. بۇ كارامەت ھەيۋەتنى كۆرگەنلەر قەھرىمانغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. ئىسپەندىيار تېخىمۇ دەرغەزەپ بولۇپ ئومۇت ئۇردى، قەھرىمان ئۇنى قالقان بىلەن رەت قىلدى. ئەمدى نۆۋەت قەھرىمانغا كەلدى. ئۇ جان - جەھلى بىلەن دەھشەت سېلىپ بارغىنىچە ئىسپەندىيارنىڭ بېشىغا ئۇردىكى، ئاسمان كۆمتۇرۇلگەندەك بولدى. ئىسپەندىيارنىڭ كاللىسى ھەسسە - ھەسسە بولۇپ يەرگە چۈشتى. بۇ ھالنى سەرۋى خىرامان كۆرۈپ، ئىچىدە قەھرىمانغا مەدھىيە ئوقۇدى.

شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇركى، قەھرىمان ئىسپەندىيارنى ھالاك قىلغاندىن كېيىن مەيداندا تۇرۇپ:

— ئەر بارمۇ؟ — دەپ ۋارقىرىدى. مەيدان تىمتاس بولۇپ كەتتى. ھېچ كىشى مەيدانغا چىقمىدى. پادىشاھ راينىڭمۇ ئەقلى لال بولدى. ئۇ قىزى سەرۋى خىرامانغا قاراپ:

— ئەي جىگەر گۆشۈم، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭ تاقابىل تۇرغىن، — دېدى. سەرۋى خىرامان:

— ئەي دادا، ھەممە ئەھۋال مەلۇم بولدى. قەھرىمان ئىسپەندىيارنى ئۆلتۈردى. ئەمدى بولدى قىلايلى، قالغان بىچارىلەر ئۆلۈمدىن خالاس بولسۇن. پادىشاھ ھۇشىڭ بىلەن سۈلھى يولىنى ئىزدەڭ، ھەممىمىز ئازاد بولايلى، — دېدى، راي ھىندى ئېيتتى:

— ئەي جىگەر گۆشۈم، بۇ ئىش باشتا شۇنداق بولسا بولاتتى، ئەمدى بولمايدۇ، چۈنكى مۇنچە پالۋان - لەشكەرلەر ھالاك بولدى، دۈشمەنلىشىش چەكتىن ئاشتى،

پۇرسەت ئۆتتى، يارىشىشنىڭ ئورنى قالمىدى.

سەرۋى خىرامان دېدى:

ــ ئەي دادا، سۇلھى قىلماقنىڭ يولىنى مەن ئىزدەي.

سەرۋى خىرامان بىرقانچە ئاكابىرلارنى ئېلىپ ھۇشەڭ پادىشاھنىڭ ئالدىغا راۋان بولدى. ئۇلار قەھرىمانىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپ، قەھرىمانغا تەزىم قىلدى. بۇنى كۆرگەن قەھرىمان ئېيتتى:

ــ ئەي مەلىكەزادە، جەڭ ئارزۇسى بىلەن كەلدىڭمۇ ياكى سۇلھى ئارزۇسى بىلەن كەلدىڭمۇ؟

سەرۋى خىرامان ئېيتتى:

ــ ئەي ساھىبقىران، شەپقەت تىلەپ كەلدىم. لۇتفى - ئېھسانىڭ بىلەن بىزلەرنىڭ يۈز - خاتىرە-مىز ئۈچۈن ئاتامنىڭ گۇناھىنى پادىشاھ ھۇشەڭدىن تىلەپ ئالارسەنمۇ؟ مېنىڭ ئارزۇيۇم ــ ئىككى پا-دىشاھنى سۇلھى قىلدۇرساڭ.

سەرۋى خىرامان يۈزىدىكى نىقابىنى ئېلىۋېتىپ، قەھرىمانغا جامالىنى تولۇق كۆرسەتتى. قەھرىمان سەرۋى خىرامانىنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ ۋۇجۇد زېمىنلىرىدا زىلزىلە پەيدا بولدى، ئاندىن ئېيتتى:

ــ ئەي نازىنىن، سەن بىلەن كىممۇ ياراشمىغاي؟!

قەھرىمان قىلىچلىرىنى غىلاپقا سالدى، ئاندىن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قېشىغا كىرىپ تەزىم بەجا كەلتۈردى ۋە:

ــ ئەي شەپقەتلىك پادىشاھ، پادىشاھ رايىنىڭ قىزى سەرۋى خىرامان ئاتىسىنىڭ گۇناھىنى تىلەپ كەپتۇ، ــ دېدى. پادىشاھ ھۇشەڭ:

ــ ئەي پالۋان، ساھىبقىرانىم، مەن سەرۋى خىرامانىنىڭ ياخشىلىق ئېلىپ كەلگەنلىكىنى سېزىۋا-تىمەن. سۇلھىنى قوبۇل قىلدىم، ــ دېدى. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە ۋە مەلىكىلەر سەرۋى خىرامانىنىڭ ئالدىغا چىقىپ مەرھابا ئوقۇشتى ۋە سەرۋى خىرامانىنى ھۇشەڭ شاھنىڭ بارگاھىغا ئېلىپ كىرىشتى. سەرۋى خىرامان ھۇشەڭ شاھقا ھۆرمەت بىلەن تەزىم قىلدى ۋە تەزىمدە تۇرۇپ ئاتىسىنىڭ گۇناھىنى تە-لىدى. قەھرىمان باشلىق باشقا پالۋانلارمۇ راي ھىندىنىڭ گۇناھىنى تىلىشىپ بەردى. سەرۋى خىرامان بېشىنى كۆتۈرۈپ يەنە ئېيتتى:

ــ ئەي پادىشاھى جاھان، دۆلەتلىرى زىيادە بولسۇن، مەن كېنىزەكلىرى ئاتام ئۈچۈن خىزمەتلىرە-گە كەلدىم. لۇتفى قىلىپ ئاتامنىڭ گۇناھىدىن ئۆتسىلە.

پادىشاھ ھۇشەڭ ئېيتتى:

ــ ئەي نازىنىن، سېنىڭ يۈز - خاتىرەڭدىن دادالىنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتۈم ھەم ئۆز شەھرىنى ئۆزىگە بەردىم.

ئەلقىسسە: سەرۋى خىرامانىنىڭ شەرىپىگە كاتتا زىياپەت تەييارلاندى. كۆڭۈللەرنى خۇشال-لىق قاپلىدى. قىممەت باھالىق ئالىي لىباس كەلتۈرۈلۈپ سەرۋى خىرامانغا كىيدۈرۈلدى، قولىغا ئالتۇن ئېگەرلىك ئات تۇتقۇزۇلدى. مەلىكە چەكسىز مىننەتدارلىقى بىلەن پادىشاھقا ئۇزۇنغىچە تەزىم-دە تۇردى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ــ ئۇلۇغ شاھتىن ئىجازەت بولسا، ئەمدى ئاتامنىڭ ئالدىغا بارسام، شاھنىڭ بۇ ئۇلۇغ مەرھىمەت-نى خۇش خەۋەر قىلىپ يەتكۈزسەم، ــ دەپ ئۆتۈندى. سەرۋى خىرامان يولغا چىقىش ئالدىدا، پادىشاھ ھۇشەڭ ئەڭگۈشتەر زۇننارىنى ئۇنىڭغا بەردى، گەردان كەشانىنى ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن ھەمراھ قىلدى. ئۇلار ئىكرام بىلەن ھۇشەڭنىڭ بارگاھىدىن ئايرىلىپ، راي ھىندىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كە-

لىشتى. ئۇلار شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ تەزىم ئادا قىلدى. ئاندىن سەرۋى خىرامان گەردان كەشانغا مۇنا-سىپ جاينى كۆرسىتىپ بېرىپ، ئۆزى بىر جايغا بېرىپ ئولتۇردى. راي ھىندى:

ــ ئەي جىگەر گۆشۈم، پادىشاھ ھۇشەڭدىن ماڭا نېمە خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى. سەرۋى خىرامان ئورنىدىن تۇرۇپ بويىنىدىكى ئەڭگۈشتەر زۇننارنى كۆرسەتكەندى، ھەممىسىنىڭ كۆڭلى خۇشاللىققا چۆمدى، چۈنكى ھىندىستان دىيارى ئۇرۇش دەستىدىن خاراب بولۇپ كەتكەنىدى. سەرۋى خىرامان دادىسىغا:

ــ سۆيۈنچە بەر، دادا، پادىشاھ ھۇشەڭ يالغۇز ساڭىلا ئامانلىق بەرگىنى يوق، جىمى ھىندىستان ۋىلايىتىگە، ئۇنىڭ ھەممە پۇقرالىرىغا ئامانلىق بەردى، ــ دېدى ھەمدە ئۇلارنىڭ ياخشىلىق ۋە پەزىلىتى-لىرىنى بىرمۇبىر بايان قىلىپ ئۆتتى. پادىشاھ راي بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ روھلىنىپ كەتتى، ئاندىن ئۆزىگە تەۋە ۋىلايەتلەرگە خۇش خەۋەر يەتكۈزدى ۋە پادىشاھ ھۇشەڭگە مىننەتدارلىق سۇۋغىلىرىنى تەييارلىدى.

پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ دەرگاھىدا كىشىلەر شادى ئىشرەتكە مەشغۇل بولۇشتى. قەھرىمان بولسا بۇ ئىشرەتتىن تەرك بولۇپ، سەرۋى خىرامانىنىڭ ئىشقىدا خىيال سۈرەتتى. پادىشاھ ھۇشەڭ قەھرىمانىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ تولا بىئارام بولدى ۋە تەئەججۈپلەندى. گەردان كەشان پادىشاھقا قەھرىمانىنىڭ سەرۋى خىرامانغا ئاشىق بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. پادىشاھ بۇلارنى ئاڭلاپ:

ــ ئۇنداق بولسا، بۇ ئىش ئۇچۇن پادىشاھ رايغا ئادەم ئەۋەتىڭلار، ــ دەپ ئەمر قىلدى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا سەرۋى خىرامان قەھرىمانىنىڭ ئىشقىدا بىتاقەت ـ بىئارام ئىدى. ئۇ ئۇستىگە لىباسىنى كىيدى ۋە ئىنىكئانىسىغا:

ــ ئەي ئانا، ماڭا ھەمراھ بولغىن، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا بېرىپ تاماشا قىلايلى، ــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا قاراپ راۋان بولدى.

ئەلقىسسە: ئۇلار قەھرىمانىنىڭ بارگاھىغا يېقىن كەلگەندە گەردان كەشان بىلەن ئۇچراشتى. گەردان كەشان مەلىكىگە سالام بەجا قىلدى ۋە ئۇ ئىككىسىنى ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى. ئىزىت ـ ئىكرامىدىن كېيىن سەرۋى خىرامان يۈزىدىكى نىقابىنى كۆتۈرگەندى، قاراڭغۇ كېچە روشەن بولىدى. بۇ ھالدا ھەركىم ئۇ-

نىڭ جامالىغا قارىسا ئەقلى لال بولۇپ قالاتتى. گەپنى گەردان كەشان ئالدى:
ــ ئەي نازىنىن، گۈمانىم شۇكى، سەن ئاشقىلىققا ئەسىردەك تۇرىسەن، بۇ ھالنى ماڭا بايان قىل.
بىمار دەردىنى تېۋىپتىن مەخپىي تۇتسا خوپ ئەمەس، ــ دېدى.
سەرۋى خىرامان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ قىزىل گۈلدەك ئېچىلىپ كەتتى ـ دە:
ــ ئەي گەردان كەشان، مېنىڭ ھالىمنى ئىنكىئانامدىن باشقا بىرەركىم بىلگەن ئەمەس، ــ دېدى ۋە سۆيۈنچە ئۈچۈن مەملىكەت باراۋىرىدە ئىككى دانە گۆھەرنى گەردان كەشانىڭ ئالدىغا قويدى. گەردان كەشان سەرۋى خىرامانغا تەزىم قىلىپ، خىزمەت كەسرىنى بېلىگە چىڭ باغلىدى. گەردان كەشانغا ئىنكىئانا باشقىچە ــ گويا ئاپتاپتەك كۆرۈندى. گەردان كەشان كۆزىنى ۋە تامامى ئەقىل ـ ھوشىنى ئۇنىڭغا بېرىپ قويدى. گەردان كەشان سىرىنى ئىمكان بار پىنھان تۇتقان بولسىمۇ، ئەقىللىق سەرۋى خىرامان گەردان كەشانىڭ روھىدىكى ئۆزگىرىشنى پەملەپ باشقا تەرەپكە قارىۋالدى. ئەتىسى گەردان كەشان پادىشاھنىڭ قېشىغا كىرىپ سەرۋى خىرامان بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قەھرىمانغا كۆڭۈل بەرگەنلىكىنى ئېيتتى.
ئەلقىسسە: راي ھىندى ئون ئىككى مىڭ پىلنىڭ ئۈستىگە تەخت ئورنىتىپ، ئۇنىڭ ئۈچ مىڭىغا بىردىن ساھىبجامالنى ئورۇنلاشتۇردى، قالغان توققۇز مىڭىغا داڭلىق شايى نەقىشلەرنى كۆتۈرگەن غۇلاملار ئورۇنلاشتى. يەنە بەش مىڭ تۆگىگە خەزىنە، ئاجايىپ ـ غارايىپ ھىندىستان مالىرى ئارتىلدى. پادىشاھ راي خىزمەتچى، سەركەردىلىرى بىلەن تۆگە تەخت قىلىپ سەپنىڭ ئالدىدا ماڭدى. شۇ ھەشەمەت بىلەن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قارارگاھىغا قاراپ كەلدى. بۇنى پادىشاھ ھۇشەڭ ئاڭلاپ: «جەمى سەركەردەلەر، پالۋانلار، كېنىزەكلەر، ساھىبلار پادىشاھ راي ھىندىنىڭ ئالدىغا چىقسۇن!» دەپ ئەمر قىلدى.

ئەلقىسسە: جەمى پېشۋالار پادىشاھ رايىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ھۆرمەتتە تۇردى. ھەر ئىككى تەرەپ-تىن بەلگىلەنگەن تەرتىپ ساقلىغۇچىلار ئادەملەرنى سۈرۈپ يوللارنى خالىي قىلىپ، پادىشاھ رايىنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا يەتكۈزدى. پادىشاھ راي كىرىپ كۆردىكى، بارگاھنىڭ ئىچىدە ئالتۇن تەختى ئەزىم بولۇپ، تەخت ئۈستىدە پادىشاھ ھۇشەڭ ئولتۇراتتى. پادىشاھنىڭ تەختىدىن باشقا يەنە نۇرغۇن تەخت ۋە ئون مىڭ ئالتۇن كۇرسى، ئون تۆت مىڭ كۈمۈش كۇرسى بار ئىدى، ئون ئىككى مىڭ غۇلام قول باغلاپ تۇراتتى. پادىشاھنىڭ ئەتراپىدا ئۈچ يۈز ۋەزىر ۋە دانىشمەن ئولتۇراتتى. ۋەزىرلەرنىڭ ئەڭ يۇقىرىسىدا شەرق ھەكىم بۇزرۇك ئولتۇراتتى. پادىشاھ ھۇشەڭ شايى لىباس كىيگەن بولۇپ، بېشىدا گۆھەر تاج ئاجايىپ ھەشەم بىلەن نۇرلىناتتى. ئۇنىڭ ساقلى ئاقىرىپ سىنەسىگە چۈشكەنىدى. بىر قاراشتىلا ئۇ جەمشىت سۈرەت، ئىسكەندەر سۈپەت، سۇلايمان شەۋكەت ئادەم ئىكەنلىكى نامايان ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا خاس پاسىبانلار سەپ تارتىپ تۇراتتى. پادىشاھ راي بۇ سەلتەنەتلەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. بۇ چاغدا، ئىران، تۇران، كەيۋە شاھلىرى ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھ رايىنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. پادىشاھ ھۇشەڭ تەختىدىن چۈشۈپ، پادىشاھ رايغا شاھلىق ئىكرامىنى بىلدۈردى ھەمدە ئۇنىڭغا ھەممە پادىشاھلاردىن يۇقىرىراق ئورۇن بەردى. پادىشاھ راي بىلەن ئىران، تۇراندىن قېچىپ كەلگەن پادىشاھلار، داۋۇت شاھ، مىران شاھ، خىتاي شاھى، كەشمىر شاھى ۋە خۇراسان شاھلىرى بىللە كەلگەنىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەسلىدە پادىشاھ ھۇشەڭدىن قېچىپ، راي ھىندىنىڭ خىزمىتىگە كەتكەنلەر ئىدى. بۇلارمۇ بۇگۈن نائىلاجلىق بىلەن كۆپ خىجالەت بولۇشۇپ، پادىشاھ ھۇشەڭگە تەزىم ئىكرامغا تۇرۇشتى. پادىشاھ ھۇشەڭ ئۇلارغا شاپائەت قىلىپ، ئۆز مەرتىۋىسىدە ئورۇن بەردى. ئاندىن

سەرۇى خىرامان پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام قىلىپ، تەييارلىغان تارتۇقلىرىنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ نەزىرىدىن ئۆتكۈزدى. قەمەررۇخ سەرۇى خىرامانىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئۆزىنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزدى.

ئەلقىسسە: شۇ كۈنى پادىشاھ ھۇشەڭ پۈتۈن ھىندىستان ۋىلايىتىنى ئىلكىگە ئالدى. ناھايىتى كاتتا زىياپەت راسلاندى. زىياپەتتىن كېيىن ھۇشەڭ شاھ ۋە يەتتە ئىقلىمنىڭ پادىشاھلىرى ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇشتى. پادىشاھ ھۇشەڭ:

ــ ئەي پادىشاھلار، مىرزىلار، يەتتە ئىقلىمغا نامە يېزىڭلار، پادىشاھلار تىغلىرىنى غىلاپقا سالسۇن، پۇقراپەرۋەر بولسۇن، ئەدەپ، ئىنساپ، دىيانەت ۋە ئادىللىق بىلەن يۈرت سوراپ جاھاننى گۈللەتسۇن! ــ دەپ ئەمر قىلدى. شۇ چاغدا قەھرىمانىنىڭ دىلىدىن، پادىشاھ سەرۇى خىرامان ئىككىمىزنىڭ تويى ھەقىقىدە ئەمر بەرگەي، دېگەن خىياللار كېچەتتى، ئەمما بۇ ئىش پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ يادىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالدى. يىغىلىش تامام بولدى. ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ جاي ـ جايلىرىغا راۋان بولۇشتى. قەھرىمان كۆڭلى بىئارام بولۇپ، سەرۇى خىرامانىنىڭ ئىشقى بىلەن كۆپ شاراب ئىچىپ ئۇخلاپ قالدى.

گەردان كەشان سەرۇى خىرامانىنى ئىزدىشىم كېرەك، دەپ راي ھىندىنىڭ بارگاھىغا راۋان بولدى. ئۇ دەل سەرۇى خىرامان قەھرىمانىنىڭ شەۋقىدە بىتاقەت بولۇۋاتقان پەيتتە كىرىپ كەلدى. ئۇلار خۇشال شاراب ئىچىشىپ، گاھ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ سەلتەنەتىدىن سۆزلەشسە، گاھ گەردان كەشان ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلىدى. سەرۇى خىرامان بەھرامنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ:

ــ ئەي گەردان كەشان، ئاجايىپ جۇرئەتلىك ئىكەنسەن. ئەزرەقنىڭ ماكانىغا قانداق باردىڭ؟ ــ دېدى. گەردان كەشان قاتتىق بىر ئۇھ تارتىپ دېدى:

ــ ئەي نازىنىن، مەن ئۇنىڭغا نەچچە قېتىم تۇتۇلدۇم. نەچچە يىللار مېھنەت ـ مۇشەققەت چېكىپ يەنە خالاس بولدۇم. بىر قېتىم مېنى سېھىر بىلەن كور قىلدى، يەتتە يىل بايقۇشتا كور يۈردۇم. كېيىن كۆزۈم ئېچىلدى. مەن ئۇنى ھالاك قىلسام دەپ ئويلىدىم. ئۇ جادۇگەر مېنىڭ نىيىتىمنى سېزىۋېلىپ، مېنى يەتتە دەريادىن ئۆتكۈزۈپ بىر جەزىرىگە ئاپىرىپ تاشلىدى. ئۇ جەزىرىنىڭ نامىنى جەزىرەن پەريات دەيدۇ. ئەي نازىنىن، دۇنيادا ھەر خىل جانىۋارلار بار، ئاجايىپ دەرەخلەرمۇ بار. بەزى دەرەخلەر كېچىسى مىسلى ئادەمدەك كۈلسە، بەزى دەرەخلەر توختىماي يىغلايدۇ. كېچىسى ھەر رەڭ جانىۋارلار گۆھەر چىراغ ئېلىپ چىقىپ دەرەخلەرنىڭ تېگىدە تاڭ ئاتقۇچە سۆھبەتلەر قۇرۇپ، ئەيش ـ ئىشرەتلەر قىلىدۇ. مەن ھەيران بولۇپ كېتىمەن. مەن ئۇ جەزىرىدە بىر قورغانغا بېرىپ قالدىم. بۇ قورغان قارا تاشتىن بەرپا بولغانىكەن. ئىچىدە ئاجايىپ قوۋمنى كۆردۇم، ھەربىرىنىڭ بويى يۈز گەز. ئۇلار قورغاندىن لاچىندەك، ئوقتەك چىقىدۇ. ئۇلارنىڭ قوللىرى يولۋاسنىڭ قوللىرىغا ئوخشايدۇ. تۆت قۇلىقى، ھەربىر قۇلىقىنىڭ ئارىسىدا بىر كۆزى ھەم يۈزى بار. ھەربىرىنىڭ تۆت خارتۇمى بار، بۇرنىدىن ئاۋاز چىقىرىدۇ. غەزەپلەنسە، ھېلىقى خارتۇملىرىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ۋارقىراپ ئالەمنى يارىدۇ. بىر چاغدا قورغان ئىچىدىن ئەر ـ ئايال دېگۈدەك ھەممىسى نەيزە ئېلىپ چىقىپ، چۇقان كۆتۈرۈپ دەريا تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈشتى. مەن قورقۇپ بىر تاغنىڭ كاۋىكىدا قاراپ تۇردۇم. تۇيۇقسىز دەريانىڭ ئىچىدىن ئاجايىپ مەخلۇقلار چىقىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ بويلىرى مۇنارەدەك ئېگىز، قىرىق قولى بار، بېشى يوق، كۆكسىدە ئۇچ كۆزى بار ئىكەن. ئۇلار قوللىرىغا بىردىن چۆپ ئېلىۋالغان بولۇپ، چۆپلەر چىراغدەك يانىدىكەن. بۇ غارايىپ مەخلۇقلار ئاجايىپ جانىۋارلارغا مىنىۋاپتۇ. ئۇ جانىۋارلار دەريا يۈزىگە پاتماي، قالتىس تەر-

تىپ بىلەن دەريا لېۋىگە كېلىشتى. قورغان خەلقى ئۇلارغا روبىرو بولدى. ئاردا شۇنچە دەھشەت جەڭ قىلىشتىكى، دەريانىڭ ئىچى ـ تېشى قانغا بويالدى. مۇشۇ تەرزدە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ بولدى. ئا- خىر ھېلىقى مەخلۇقلار قورغاننى ۋەيران قىلىپ، ئالىدىغىنىنى ئېلىپ، چاپىدىغىنىنى چېپىپ چېيلەپ، يەنە دەريانىڭ راۋان بولۇشتى. بۇ كارامەتلەرنى كۆرۈپ يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى. شۇنىڭدىن كې- يىنمۇ نۇرغۇن يەرلەردە سەرگەردان بولدۇم. يول ئۈستىدە دۈشمەنلەرگە يولۇقتۇم. ئۇ يەرگە تامامى جادۇ- گەرلەر، دۈشمەنلەر جەم بوپتۇ. ئەزرەق جادۇنى شۇ يەردە كۆردۈم. ئۇ بىر تەختە ئۈستىدە ئولتۇرۇپتۇ. دۈش- مەنلەر، جادۇگەرلەر ناھايىتى كۆپ. مەن ئەزرەق جادۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدىم ۋە ئەرزىمنى مەلۇم قىلدىم. ئۇنىڭ رەھمى قوزغالمىدى. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنە بىر جادۇگەر پەيدا بولدى، ئۇنىڭ كەينى- دە نۇرغۇن شاگىرتلىرى بار ئىدى، بىرقانچىسى كېلىپ مېنى ئۇرۇپ ـ تالاشقا باشلىدى. مەن جېنىمنى ئېپقېچىپ، ناله قىلىپ ھەر تەرەپكە يۈگۈردۈم. ئۇلار مېنى يەنە تۇتۇۋالدى، ئاندىن بىر جادۇگەرنىڭ قې- شىغا ئاپاردى. ئۇ جادۇنىڭ ئىسمى ئەتتار جادۇگەر ئىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ:

— ئەي گەردان كەشان، ھالىڭ شۇنداق بولدىمۇ؟ ھەي بىچارە، دۇنيادا شۇنچە كۆپ جېدەل تېرىدىڭ، ھېسابسىز بالا ـ قازالارنى كەلتۈردۈڭ، — دېدى. مېنىڭ جەزىرىدە جېنىم ھەلقۇمىغا يەتتى. ئۇ جادۇگەرنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ يالۋۇردۇم، ئىلتىماس قىلدىم. ئاندىن ئەتتار جادۇ:

— ئەي ھەييار، مەن سېنى بۇ يەردىن خالاس قىلالمايمەن، مەن ئەزرەق جادۇدىن قورقىمەن. يەنە سەۋر قىل، بۇ يەرگە شەي- تان كېلىپ بىزگە ھىيلە ـ مىكىرلەردىن تەلىم بېرىدۇ. شۇ ۋاقىتتا سەن ئۇنىڭغا ئەرز قىل، بەلكى شەيتان سېنى غەمدىن خالاس قىلار، — دېدى.

ئاخىر شەيتان بىرقانچە شاگىرتلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى. كېلىپلا مۇنبەرنىڭ ئۈستىگە قونۇپ ئولتۇردى. جادۇگەر ۋە پە- رىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ شەيتانغا ئىكراملار قىلىشتى. شەيتان مۇنبەر ئۈس- تىدە سۆز قىلدى. مەن شەيتانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئولتۇردۇم. شەيتان مېنى كۆرۈپ سورىدى:

— بۇ كىم بولىدۇ؟

ئەتتار جادۇ ئېيتتى:

— بۇ بولسا گەردان كەشان ھەي-

يارىدۇر. يەتتە يىل بولدى، ئەزرەق جادۇ بۇنى سېھىرلىدى. بۇ بىچارە بۇ جەزىرىدە شۇنىڭدىن بېرى دەردىگە داۋا تاپالماي سەرسان بولۇپ يۈرىدۇ.

شەيتان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئەزرەق جادۇغا ئېيتتى:

ــ ئەي لەئىن، كۆزۈڭ دۇنيادا شۇنى كۆردىمۇ؟ بۇنىڭ بېشىغا مۇشۇنداق جاپانى سېلىپسەن، ماڭا ئادەمزاتنىڭ ئىچىدە بۇنىڭدىن دوستراق ھېچ كىشى يوق، تېخى ھېچبىرى بۇنىڭدەك كارامەت كۆرسىتىپ باققىنى يوق.

شەيتان مۇنبەردىن چۈشۈپ مېنىڭ قېشىمغا كەلدى. شەيتان ئەپسۇن ئوقۇپ دېمىدە قىلىپ، قولى بىلەن مېنىڭ ئارقامنى قاقتى. تېزلا ھوشۇمدىن كەتتىم، كۆزۈمنى ئاچسام ئەسلىمگە كەپتەمەن. شەيتانغا شۇنداق دەپ سالدىم:

ــ ئەي بۇزرۇكۋار، ماڭا نېمىشقا مۇنچىلىك ياخشىلىق قىلىسەن؟

ئۇ ئېيتتى:

ــ ئەي كەشان، ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانا بۇ دۇنياغا كەلدى. شۇ ۋاقىتتىن تا ھازىرغىچە ھېچ ئادەم نەسلى ماڭا سەندەك ياردەم قىلغان ئەمەس. سەندىن كۆپ خۇرسەنمەن، چۈنكى سەن جىق ۋىلايەتلەرنى خاراب قىلدىڭ. بۇنى ھېچ كىشى قىلالىغان ئەمەس. سەن ئەمدى خالاس بولدۇڭ.

ــ ئەي نازىنىن، ــ دەپ بىر ئۇھ تارتتى گەردان كەشان، ــ جېنىم ئامان بولسا، قالغىنىنى خىزمەتلىرىدە بولغاندا ئېيتىپ بېرىمەن.

گەردان كەشان مەلىكىدىن ئىجازەت سوراپ ئۆز بارگاھىغا راۋان بولدى. ئەتىسى سەھەردە ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا سالامغا بېرىشتى. پادىشاھ راي ئۆز ئەمرىلىرى بەلەن ھۇشەڭنىڭ ھۇزۇرىغا سالامغا باردى ۋە ئۇنىڭدىن:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، مۇبارەك قەدەملىرى بىلەن ھىندىستان تەختىگە مۇشەررەپ بولىسىلا قانداق؟ ــ دەپ ئىلتىماس قىلدى. پادىشاھ ھۇشەڭ قوبۇل قىلدى، ئاندىن ئىران، تۇران لەشكەرلىرى بىلەن بىرگە ھىندىستان تەرەپكە راۋان بولدى. راي ھىندى سەرۇى خىرامانىنى ئالدىدا يولغا سالدى.

مەلىكە ئالدىن يېتىپ بېرىپ مېھماندارچىلىق تەييارلىقلىرىنى تولۇق كۆرۈپ، پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا چىقتى. راي ھىندى ھۇشەڭ پادىشاھنى چوڭ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن شەھەرگە باشلاپ كىردى. ھۇشەڭ پادىشاھ كېلىپ كۆردىكى، بۇ شەھەر ناھايىتى مۇۋاپىق ئورۇنغا سېلىنىپتۇ، قورغانىنىڭ چەت ـ چېتىگە كۆز يەتمەيدۇ. پادىشاھ ھۇشەڭ ئۇلۇغ ئوردىدا ئۆزىگە تەييارلانغان بارگاھقا ئورۇنلاشتى ۋە ئۇ كېچە ئۆتتى. تاڭ ئېتىشى بىلەن پادىشاھ ھۇشەڭ قەھرىمان باشلىق ھەممە سەركەردىلىرىنى باشلاپ شەھەر كوچىسىغا چىقتى. پۈتۈن شەھەر خەلقى ئېھتىرام بىلدۇردى. پادىشاھ رەستىگە چىقىشنىڭ ئالدىدا، پادىشاھ رايىنىڭ ئەمرى بىلەن نەچچە يۈز ئادەمگە رەستە يوللىرى تازىلىتىلىپ، ئىپار ـ ئەنبەر كۆيدۈرۈلۈپ، كوچا ـ كوي مۇئەتتەر قىلىنغانىدى. سەپنىڭ ئالدىدا بەھرام جەبىل، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پىل قوشۇنى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بەھمەن كۆيى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن داۋۇد بۇلغارى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قەھقەھ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قەھرىمان ئالتە ئاياغلىق جانىۋارنى مىنىپ ھەيۋەت بىلەن ئۆتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تۆت مىڭ ھەييار قوللىرىغا خەنجەر تۇتۇپ پىيادە كېلىشتى. ئاندىن پادىشاھ ھۇشەڭ نامايان بولدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئون ئىككى مىڭ غۇلام زەر رەڭلىك لىباسلارنى كىيىپ ماڭدى. ئاندىن ئۇچ يۈز ئاتمىش ۋەزىر، دانىشمەن، قىرىق تۆت پادىشاھ ۋە گەردان كەشان باشلىق يىگىرمە تۆت ھەييار ماڭدى.

پادىشاھ ھۇشەك ئۇشبۇ تەرتىپ بىلەن شەھەرنى ئايلىنىپ پادىشاھ سارىيىغا كىرىپ، راي ھىندىستان تەكلىپى بىلەن تەختكە بېرىپ ئولتۇردى. ھەممە پالۋان ـ سەركەردىلەر، ۋەزىرلەر ئولتۇرۇشتى. ئاندىن ھىندىستان قائىدىسىگە مۇۋاپىق داستىخان سېلىندى، نازۇ نېمەتلەر تارتىلدى. نەقىش پىيالە ـ ئا. ياقلاردا بادە ھاي ـ ھاي سۇنۇشتى. ئول كۈنى راي ھىندى پادىشاھ ھۇشەڭنى شاھانە تەرتىپ بىلەن مېھ. مان قىلىپ ئۇلۇغلىدى ۋە ئۆزىنىڭ ھەممە خەزىنىلىرىنى پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ تەسەررۇپىغا كەلتۈردى.

پادىشاھ ھۇشەك بۇ ئارتۇق تەكەللۇپلارنى كۆرۈپ:

ـــ ئەي پادىشاھ راي، ھىندىستان مېنىڭكى ھەم سېنىڭكى! ـــ دېدى.

بۇ كۈنى يىغىلىش، سۆھبەتلەر ئىنتايىن كۆڭۈللۈك بولدى. پادىشاھلارغا، سەركەردە ـ قەھرە. مانلارغا يەر، شەھەر ئىنئام قىلىندى. لېكىن، قەھرىمان بىلەن سەرۋى خىرامانىنىڭ ئىشى تىلغا ئېلىنمىدى.

ئەلقىسسە: ھىندىستان ۋىلايىتى ھۇشەڭنىڭ قولىغا ئۆتكەندە، ئۇنىڭ يېشى بىر مىڭ ئۇچ يۈزگە توشقانىدى. سەلتەنەتلىك پادىشاھ شۇ كەمگىچە مىڭلارچە جايدا جەڭ قىلدى، ھەممە جەڭلەردە زەبەردەست تۇردى، مىڭلارچە پادىشاھنى تەختىدىن جۇدا قىلدى. مانا ئەمدى ئۇ، ھېچ يەردە دۇشمەن قالمىدى، دۇنيا ئەمدى تىنچ بولسۇن، دەپ ئويلىدى. پادىشاھ دىۋان بېگىگە ئەمر قىلدى:

ـــ ھەر تەرەپكە نامە پۇتۇڭلار، ئەمدى جەڭ ۋە جېدەل بېسىقتى. شەمشەرلەر غىلاپقا كىرسۇن. پۇقرالارنى ئەدلى بىلەن سوراڭلار. ھەممەيلەن تارقالسۇن. جۇملە ۋىلايەت، جۇملە خەلقىرگە بۇ خۇش خەۋەرنى جاكارلاڭلار!

166

دەل شۇ چاغدا يەتتە پەرى پادىشاھ ھۇشەڭگە باغى ئېرەمدىكى شەھبال يېرىدىن نامە ئېلىپ كەلدى. پادىشاھ ئۇ نامەنى كۆرۈپ تونۇمىدى. ئۇ پەرىلەرنىڭ تىلىدا يېزىلغان خەت ئىدى. گەردان كەشان:

ـــ ماڭا بەرسىلە، مەن ئوقۇيالايمەن، ـــ دەپ ئىلتىماس قىلدى، چۈنكى بۇ ئىقلىمدا گەردان كەشان بىلمەيدىغان بىرەر زەبان ياكى پۇتۇكلەر يوق ئىدى. گەردان كەشان پادىشاھنىڭ قولىدىن نامەنى ئالدى ۋە ئوقۇشقا باشلىدى: «ئەي پادىشاھ، سىزگە ئەرز قىلىمەنكى، مەن باغى ئېرەم پادىشاھى شەھبال پەرىدۇر-مەن. دۆلەتلىرىڭىز زىيادە، ئىقبالىڭىز بەلەن بولغاي، دادىمغا يەتكەيسىز. مېنىڭ يېگەن ئاش ـ نېنىم ئوغا بولماقتا. بۇرادەرلىرىم، ئايالىم، بالىلىرىم ئەكۆان لەئىننىڭ زۇلمىدا قالدى. بۇ جاينىڭ نامىنى سەھرايى ھىمات دەرلەر. بۇ يەر يەتتە دۇنىڭ ھۆكۈمدە تۇرىدۇ. بۇ لەئىن مېنىڭ ھاملىدار ئايالىمنى-مۇ تۇتۇۋېلىپ ئېلىپ كەتكەن. ئايالىم ۋىلايەت قەمەردە بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ھېلىقى مەلئۇن بالامنى ئا-نىسىنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ دەريايى قۇمغا تاشلىۋېتىپتۇ. بۇنى سەمەندۇن قۇتقۇزۇۋېلىپ پەرۋىش قە-لىپتۇ. بالام بالاغەتكە يەتكەندە مەن پەرىلىرىمنى ئۇنى ئېلىپ كېلىڭلار، دەپ بۇيرۇدۇم. ئۇلار بالامنى ئېلىپ كېلىۋاتقاندا ئارقىسىدىن دۇشمەن لەئىنلەر يېتىپ كېلىپ پەرىلىرىمنى نابۇت قىلىشتى، ئەمما بالام ئۇلارغا تەن بەرمەي تەنھا قاپتۇ. مەن بۇنى ئاڭلاپ بىتاقەت بولۇپ، چىن ۋىلايىتىگە لەشكەر تارتىپ بار-دىم. چىن پادىشاھى مېنىڭ خەۋىرىمنى ئاڭلاپ ئىززەت بىلەن مېنىڭ ئالدىمغا چىقتى. مەن ئۇنىڭدىن ئوغلۇمنىڭ خەۋىرىنى سوردىم. چىن پادىشاھى بۇنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەي پەرىلەر سۇلتانى، سېنىڭ بالاڭ بەھرام مېنىڭ قىزىم بىلەن تويلۇق بولدى، ـــ دەپ يىغلاپ، ئەزرەق جادۇنىڭ ئۇ ئىككىسىنى تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. مەن بېرىپ تاشقا ئايلانغان بالامنى كۆردۇم، بۇ ھالنى كۆرۈپ ياقامنى چاك ـ چاك قىلىۋەتتىم. ئۇلارنىڭ زارلىرىنى ئاڭلاپ

دەريا كەبى ياشلارنى تۆكتۇم، ئۇ يەردە ئۇچ كۈن تۇردۇم، تۇرلۇك پىلانلارنى قىلىپ كۆردۇم، ئاخىر نائىلاج قايتىپ كەلدىم. ئاندىن يۇز مىڭدىن لەشكەر ئېلىپ قىرىق قېتىم ئەكۆان دۆڭنىڭ ئۈستىگە باردىم. ئەكۆان دۆڭە بىزنى تەكرار يەڭدى. قانچە قېتىم جان تىكىپ ئېلىشقان بولساممۇ، ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىدىم. بۇرادەرلىرىم ھالاك بولدى. ئاخىر مەن پەرزەنتىمنىڭ ئىشقىنى، بۇرادەرلىرىمنىڭ دەردىنى ئېلىپ ئۆلۈپ كېتەيمۇ دەپ ئويلىدىم، ئەمما بۇرا-دەرلىرىم كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ مېنى ند-يىتىمدىن توستى، ئاندىن ئۇلار ماڭا:

— ئەي پادىشاھ، ئۆزىنى ئۆزى ھالاك قىلغان كۇفرىدۇر. ئاڭلاڭ، ئا-دەمزات نەسلىدىن بىر پادىشاھ بار، ئۇ تامامى ۋىلايەتلەرنى ئىتائىتىگە ئالغان. ئۇنىڭغا ئەرز قىلساق، خۇدالىقتا رەھىم ئوتىنى سالسا، زۇلۇمدىن خالاس بولساق ئەجەب ئەمەس، — دېيىشتى. ئۇلۇغ پا-دىشاھىئالەم، زۇلۇم دەردلىرىمىزنى ئېي-تىپ بولالمايمىز. ئادەم ئەلەيھىسسالام ھۆرمىتى ئۈچۈن ئىنايەت قىلغايسىز، نامە تامام - ۋەسسالام. »

گەردان كەشان نامەنى ئوقۇپ تامام قىلدى. ئاڭلىغانلار شەھبال پەرىنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىپ ياش تۆكتى. ھەممەيلەن بەھرام جەبىلگە قاراشتى. بەھرام جەبىل چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ، كۆز يېشى قىلدى. پا-دىشاھ ھۇشىڭ بەھرامنى بۇ ھالدا كۆرۈپ:

— ئەي بەھرام، سەۋر قىلغىن، مەن لەشكەر ئېلىپ بېرىپ دۇشمەنلەردىن داداڭ شەھبال پەرىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىپ بېرىمەن ياكى شۇ يولدا جان بېرۈرمەن، — دېدى. قەھرىمان ئورنىدىن تۇرۇپ ئاس-تا - ئاستا بېسىپ كەلدى - دە، پادىشاھقا تەزىم بەجا قىلىپ، قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ ئەدەپ بىلەن تۇردى. پادىشاھمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئەي زىننەت تاجىم، مەندىن نېمە تىلەيسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ئەي پادىشاھىم، مېنىڭ مۇرادىم شۇكى، ماڭا ئىجازەت بەرسەڭ، مەن بېرىپ ئەكۆاننى ئۇجۇق-تۇرسام، — دېدى. بۇنى ئاڭلاپ بەھرام، قەھرىمانىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇر-دى. گەردان كەشانمۇ سەپكە كەلدى. پادىشاھ ھۇشىڭ خۇشال بولۇپ:

— ئەي پالۋانلار، خۇدا سىلەرگە يۆلەك بولسۇن ! بېرىڭلار، پالۋانلىقىڭلارغا ھەرگىز مەغرۇر بول-ماڭلار، ھوشيار بولۇڭلار، غاپىل بولماڭلار ! ھەر قانداق مۇشكۈل كەلسە، گەردان كەشانىڭ مەسلىھىتى

بويىچە بېجىرىكلار، چۈنكى گەردان كەشان كۆپ ئىشلارنى باشتىن كەچۈرگەن. بولغان ۋەقەلەرنى ساڭا خەۋەر قىلىپ تۇرۇڭلار! — دەپ يارلىق بەردى ۋە ھېلىقى يەتتە پەريدىن سورىدى، — ئەي پەرىلەر، سىلەر پالۋانلارنى قانداق ئېلىپ بارىسىلەر؟

پەرىلەر پادىشاھقا قاراپ:

— ئەي پادىشاھ، خاتىرجەم بولۇڭ، بىز بۇ پالۋانلارنى كۆتۈرۈپ ئۇچۇپ بارىمىز، — دېيىشتى.

ئەلقىسسە: پەرىلەر ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن مەدەت تىلەپ، بۇ تۆت پالۋاننى كۆتۈرۈپ پەرۋاز قىلدى. پادىشاھ باشلىق ھەممەيلەن دۇئا بېرىپ ئۇزىتىپ قالدى. سەرۋى خىرامان سەرانداپ تې-غىغا چىقىپ ھەسرەت بىلەن ئاھ ئۇرۇپ بىھوش بولۇپ يەرگە يىقىلدى.

قەھرىمان باشلىق پالۋان ۋە پەرىلەر كېچە - كۈندۈز ئۇچۇپ، سەككىزىنچى كۈنى دەريايى مۇھىت-تىن ئۆتۈپ، كۈھى مۇھىتقا يېتىشتى. بۇ يەر تېخى سەھرايى ھەيۋاتلىق باش تەرىپى ئىدى. بۇ كۈنى قەھرىمانلىق كۆتۈرگەن پەرى ئىنتايىن چارچاپ يىقىلىپ بىھوش بولدى، خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كې-لىپ قەھرىمانلىغا قاراپ:

— ئەي پالۋان، ئەگەر تاغنى كۆتۈرگەن بولساڭمۇ بۇنچە چارچىماس ئىدىڭ. خۇدايىم ساڭا شۇنچە ئېغىرلىق ۋە كۈچ - قۇدرەت بېرىپتۇ، — دېدى.

ئەلقىسسە: ئۇلار بىر بۇلاقلىق يېنىغا بېرىپ چۈشۈپ، ئۇۋلانغان جانۋارلارنىڭ گۆشىنى كاۋاپ قىلىپ يېيىشتى. ئۇلارنىڭ بىردەم ئۇخلىۋالغۇسى كەلدى، ئەمما قەھرىمانلىق كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. بۇ چاغدا بىرى:

— پالۋانلار، بۇ جاي خەتەرلىكتەك تۇرىدۇ. مۇبادا شەئبان دېۋە خەۋەردار بولۇپ قالسا، ئامان قا-لايمىز، — دېدى. لېكىن، بۇ گەپ پېتى قالدى. قەھرىمان بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ناھايىتى چىرايلىق بىر بوستانلىقنى، بوستانلىق ئىچىدە ئالتۇن رەڭلىك بىر قۇببىنى كۆردى. ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ بىرقانچە قېتىم ئايلاندى. قۇببىنىڭ دەرۋازىسى يوق ئىدى. قەھرىمان ئا-لىنىپ يۇرۇپ ئۇنىڭ بىرقانچە يېرىگە پۈتۈلگەن خەتلەرنى ئوقۇغانىدى، ئۇنىڭدا مۇنداق گەپلەر مە-لۇم بولدى: «ھەركىم بۇ يەرگە كەلسە بۇ خەتنى ئوقۇسۇن ۋە ئۆزىنى دەرھال بۇ يەردىن خالاس قىلسۇن. بۇ بىر خەتەرلىك تىلسىم، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئادەمزات نەسلىدىن بىر پالۋان بۇ يەرگە كېلىپ، بۇ خېيىم-خەتەرنى ۋەيران قىلغاي.» قەھرىمان خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، قۇببىنىڭ بىر يېرىدىن ئىچىگە كىردى. قا-رىسا، قاناتلىرى ئالتۇندىن بىر دەرۋازا تۇرغۇدەك، ئۇنىڭغا ئادەم سۇرىتىدە ياسالغان كۈموش قۇلۇپ سې-لىنغان. ئادەمسىمان قۇلۇپ قەھرىمانىنى كۆرۈپ ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇردى. قەھرىمان ھەيران بولۇپ يېقىن باردى. قۇلۇپ قولىنى ئاغزىغا تۇتۇپ قەھرىمانغا سەجدە قىلغانىدى، ئۇنىڭ ئاغزى-دىن ناھايىتى جىق كۈموش چۈشتى. بۇ كۈموشلەرنىڭ ھەممىسى يىلان بولۇپ، قەھرىمانغا قەست قە-لىشقا باشلىدى. قەھرىمان كەينىگىرەك داجىپ تۇردى. يىلانلار غايىب بولدى. قەھرىمان دەرۋازىنى ئې-چىپ ئىچكىرىگە قەدەم قويۇپ، بىر بوستانغا يەتتى. بۇ ھاۋاسى بەك ياخشى جاي ئىكەن. بۇ يەردە نۇرغۇن جېنى يوق پىل ۋە كەركىدانلار تۇراتتى. قەھرىمان يەنە بىر قورغانغا باردى. ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا بىر پىل تۇراتتى. قەھرىمان پىلنىڭ قېشىغا باردى. پىل قەھرىمانىنى كۆرۈپ ھەركەت قىلىشقا باشلە-دى. بۇ چاغدا قورغاننىڭ ئەتراپىغا قېزىلغان خەندەكتىكى سۇدىن غارايىپ جانۋارلار چىقىپ، ئاجايىپ ئاۋازلارنى چىقىرىپ قەھرىمانىنى بىئارام قىلىشقا باشلىدى. ئاندىن سۇ ئىچىدىن يەنە بىر دەھشەتلىك

ئاۋاز كۆتۈرۈلدى. پىلنىڭ خارتۇمىدا مۇنداق خەت كۆرۈندى: «ھەركىم بۇ تىلسىمنى ئوشتاي دېسە، پىلـ
نىڭ تېگىدىكى تاشنى ئېلىپ تاشلىسۇن، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئاجايىپ ـ غارايىپ نەرسىلەر چىقىدۇ. قورقـ
مىسۇن.» قەھرىمان تاشنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇ يەردە خىلمۇ خىل سۈرەتلىك مەخلۇقلارنى كۆردى. قـەھـ
رىمان ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ بىر سارايغا يەتتى. ساراي دەرۋازىسىغا قارايدىغان ئەجدىھا قەھرىمانغا
قەست قىلىپ، ئاغزىدىن پارچە ـ پارچە ئوت چىقىرىپ كەلدى، ئەتراپ ئوتقا تولدى. قەھرىمان قولـىغا
تىغ ئېلىپ ئەجدىھانىڭ ئالدىغا بارغانىدى، ئەجدىھا توختاپ قالدى. ئەجدىھانىڭ پېشانىسىگە مۇنداق گەپ
پۈتۈكلۈك ئىدى: «قەھرىمان قاتىلدىن ئۆزگە ھېچكىمنىڭ بۇ تىلسىماتقا كۈچى يەتمەس. ئەي قەھرىمان،
ئەگەر قەدىمىڭ بۇ تىلسىمغا يەتسە، ئەجدىھانىڭ ئاغزىغا شەمشەرنى توغرا تۇتۇپ يېقىن بارغىن. ئۇ سېنى
دەم تارتىدۇ ـ دە، ئۆزى ھالاك بولىدۇ.» قەھرىمان تىغ تۇتۇپ ئەجدىھانىڭ ئاغزىغا ئېتىلىپ باردى. ئەجـ
دىھا قەھرىمانىنى دەم تارتتى، ئۇنىڭ قىلىچى بىلەن ئۆزى ھالاك بولدى. دەرۋازا ئىچىدە بىر شەھىرى ئە
زىم كۆرۈندى. رەستە ـ بازارلار، دۇكانلاردا كۈمۈش ئادەملەر يۈرەتتى. قەھرىمان بۇ ھالدىن ھەيران بـو
لۇپ كېلىۋاتسا، بىر قورغان كۆرۈندى. قەھرىمان ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ قارىسا، بىر دۆە پادىشاھ سـۇ
رىتىدە ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بېشىدا شاھلىق تاج، سول تەرىپىدە ئەمرىلەر تۇرۇشۇپتۇ، لېكىن ئۇلارنـىڭ
جېنى يوق ئىدى. قەھرىمان تەختكە يېقىن بېرىپ قارىسا، پادىشاھنىڭ بوينىدا بىر تىللا لەۋھە تـۇرغـۇ
دەك. ئۇنىڭدا: «ئەي پالۋان، مەن قارۇن شاھدۇرمەن، لەشكەر تارتىپ سەھرايى ھەيھاتتىن تاكى كۈھىقـاپ
قىچە شىكار قىلدىم، توققۇز تىلسىمنى بۇزدۇم، يەتتە يۇز يىل ئۆمۈر كۆردۈم. بۇ جاينى ئۆزۈمگە مـۇنـا
سىپ كۆرۈپ بۇ قورغاننى سالدۇردۇم، ئۆزۈم بۇ جايدا ياتاي دېدىم. كىمدەكىم مېنى كۆرسە ئىبرەت ئال
سا بولىدۇ. ئادەمنىڭ ئۆلۈمگە ئىلاج يوق. دۇنيادىن ھەسرەتسىز كەتكەن كىشى يوق. شۇڭا، بۇ تىلسىمنى
تەييار قىلدىم. قەھرىمان، مېنىڭ دانىشمەن ۋەزىرىم سەن ھەققىدە ماڭا بېشارەت بەرگەن. سەن شەئـبـان
دۇنىنى ھالاك قىل، ماڭا دۇئا قىلغىن» دېيىلگەنىكەن.

ئەلقىسسە: قەھرىمان قارۇن شاھنىڭ روھىغا دۇئا قىلدى. ئاندىن بىر يول بىلەن كەڭ مەيدانىدىن
ئۆتۈپ، ناھايىتى ئالىي بىر قەسىرنى كۆردى. بۇ قەسىرنىڭ دەرۋازىسى جاۋاھىردىن بولـۇپ، يالـىلداپ
تۇراتتى. قەھرىمان ئىچكىرى تەرەپكە قەدەم قويۇۋىدى، دەرۋازىدىن بىر ئاۋاز چىقىپ، مىسلى ئالەم لـەر
زىگە كەلگەندەك بولدى. قەھرىمان ئىلگىرىلەپ مېڭىۋەردى. تاسادىپىي بىر پالۋان قولىغا گۈرزە ـ گىران
ئېلىپ قەھرىمانغا قەست قىلدى. قەھرىمان دەھشەت بىلەن نەرە تارتىپ، ئۇنىڭ بېشىغا گـۈرزە ئۇرۇپ
يىقىتتى. دارىڭ ـ دۇرۇڭ قىلىپ يەنە بىر دەرۋازا ئېچىلدى. قەھرىمان دەرۋازىدىن كىردى. بۇ ئاجايـىپ
سەھنە ساراي بولۇپ، تولىمۇ ھەشەمەتلىك ئىدى. ئىككى ئادەم ئالتۇن شوتىنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ. قەھـرە
مان كۆڭلىدە ئالتۇن شوتا بىلەن ئۇستىگە چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، ئالتۇن شوتىنى ساقلاپ تۇرغانلار دەر
ھال قوللىرىغا ئومۇت ئېلىپ قەھرىمانغا ئېتىلدى. قەھرىمان بۇ ئىككىسىگە بىردىن گۈرزە ئۇرغانىدى،
ئۇلار جان بەردى. بۇنىڭ بىلەن تىلسىم ئوشتۇلدى. قەھرىمان ئالتۇن شوتا بىلەن يۇقىرىسىغا چىقانـە
دى، يەنە بىر ئالىي قەسىر نامايان بولدى. قەسىرنىڭ ئۇستىدە بىر ئالتۇن تەخت، تەخت ئۇستىدە بـىر
تابۇت، تابۇتتا نەيزە ۋە قالقان تۇراتتى. تابۇتتىن تۇرلۇك ئاۋازلار، ئاجايىپ نەغمىلەر چىقـىپ تـۇرىـدۇ.
قەھرىمان تابۇتنىڭ قېشىغا باردى. ئۇ يەردە بىر كەمەر، بىر گۈرزە، بىر خەنجەر ۋە بىر لەۋھە تۇراتـتى.
قەھرىمان لەۋھەنى كۆرۈپ ئوقۇدى، ئۇنىڭدا: «ئەي قەھرىمان، بۇ كەمەر، بۇ گـۈرزە، بـۇ خـەنـجـەر ساڭـا
بەخشەندە بولغاي، بۇ ياراغلاردا كۈچ خاسىيەت بار. بۇ كەمەرگە تۆت گۆھەر ئورنىتىلغان، دۆە ـ پەرىلەر

ئۇنى باغلىغان كىشىنىڭ قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، جەڭدە زەپەر قۇچماي قويمايدۇ، قانچە ئۇزۇن يول يۈرسىمۇ ھېرىپ قالمايدۇ. بۇ گۆھەرلەردىن بىرىنى ئاغزىغا سالسا قورسىقى توييدۇ، ئۇسسۇز. لۇقى قانىدۇ» دېيىلگەنىدى. قەھرىمان كەمەرنى يۇزىگە سۈرتۈپ، بېلىگە باغلىدى، ئاندىن گۈرزە بىلەن خەنجەرنى قولىغا ئالدى.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بۇ گۈرزە ئىلىجان پادىشاھنىڭ گۈرزىسى ئىدى. ئۇنى يەتتە پەرىگە ياساتقان. دى، ئۇنىڭ دەستىسىگە خەت پۈتكۈزگەن ۋە ئاتمىش يەتتە گۆھەرنى ئورناتقانىدى. بۇ گۈرزە قاراڭغۇ كې. چىدە ئون ئىككى پەرسەڭ يەرنى روشەن قىلىدۇ ھەمدە يەرگە ئۇرسا ئاۋازى ئوچ پەرسەڭ يەرگە يېتىدۇ. بۇ گۈرزىنى ئىلىجان پادىشاھتىن كېيىن راھىن شاھ ئالدى، ئاندىن قەھرىمان كۆتۈردى، ئاندىن سام، ئاندىن نۇ. رىمان قولىغا ئالدى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان گۈرزىنى راسا كۈچەپ بېشىدىن يەتتە ئايلاندۇرۇپ يەرگە نەچچىنى ئۇرغانىدى، يەرلەر تىترەپ، سەھرا ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندەك مەلۇم بولدى. قەھرىمان ئەمدى خەنجەرنى قولىغا ئېلىپ قارۇن شاھنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلدى. قەھرىمان تۈيۇقسىز قۇببىنىڭ تېگىدە بىر قۇدۇقنى كۆردى. ئۇنىڭ ئىچى بەك قاراڭغۇ ئىدى. قەھرىمان گۈرزىسىنى غىلاپىدىن چىقىرىپ، ئۇنىڭ شولىسىدا قۇدۇقنىڭ تېگىگە قارىغانىدى، تېگى نامايان بولمىدى. ئاندىن بىر تاشنى تاشلاپ قۇلاق سالـ. دى، ھېچ ئاۋاز ئاڭلانمىدى. قەھرىمان بىر ئارغامچىنى بېلىگە باغلاپ، خۇداغا تەۋەككۈل قىلىپ ئۆزىنى قۇدۇققا تاشلىدى. شۇنچە ئۇزۇن ئارغامچا تۈگىگەن بولسىمۇ، قۇدۇقنىڭ تېگى كۆرۈنمىدى. قەھرىمان باشتا بىرئاز ئەندىشە قىلدى. ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ، ئارغامچىنى بېلىدىن يېشىۋېتىپ ئۆزىنى قۇدۇققا قو. يۇۋەتتى. ئۇ خۇددى تاشتەك تېزلىك بىلەن قۇدۇقنىڭ تېگىگە غارقىراپ چۈشتى - دە، بىھوش ياتتى، ئۇزۇندىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. قەھرىمان ئۆزىنى سالامەت كۆرۈپ، خۇداغا تۇمەن مىڭ شۈكۈر قىلـ. دى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ گۈرزىسىنى چىقىرىپ ئەتراپىنى يورۇتتى. بۇ يەردە بىر يول نامايان بولدى. قەھرىمان شۇ يول بىلەن بىر قورغانغا يەتتى. قورغاننىڭ دەرۋازىسى پولات ئىكەن. قەھرىمان قورغاننىڭ تىلسىماتىنى تېپىپ، قولىغا ھالقا قىلىپ ئوڭ تەرەپكە تولغۇدى، دەرۋازىدىن ئاجايىپ بىر ئاۋاز چىقـ. تى، ئالەم - مالەم بولغاندەك بولدى. ئاندىن چەپ تەرەپكە تولغۇدى، دەرۋازا ئېچىلىپ، بىر ھەشەمەتـ. لىك ساراي نامايان بولدى. بۇ سارايغا ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن بېرى ئۆتكەن پادىشاھلارنىڭ شەرھى پۈـ. تۈلگەن، سۈرەتلەر سىزىلغانىكەن. سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر بوستانغا چىرايلىق پالاسلار سېلىنغان، ئۇنىڭ ئۈستىدە بىر تەخت قويۇلۇپتۇ، تەخت ئۈستىدە بىر بەتبەشىرە دېۋە ئۇخلاپ يېتىپتۇ. قەھرىمان تەخت قېشىغا باردى. دېۋىنىڭ بوينى توقسان تۆت گەز كېلەتتى. ئۇنىڭ قېشىدا بىر مەلىكە باھار يامغۇرىدەك ياش تۆكۈپ ئولتۇراتتى. قەھرىمان ئۇنى كۆرۈپ:

— ئەي مەھبۇبەم! ... — دەپ يەرگە يىقىلدى، بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. مەلىكە:

— ئەي قەھرىمان، — دەپ قەھرىمانىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئاتتى. مەلۇم بولسۇنكى، بۇ مەلىكە سەر- ۋى خىرامان ئىدى. قەھرىمان سەرۋى خىرامانىنىڭ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى سورىماقچى بولغانىدى، سەرۋى خىرامان سۆزلىدى:

— ئەي يىگىتىم، سۆزلىسەم گەپ تولا. ھازىر ۋاقىت غەنىيمەت، ئۇ لەئىن ئۇخلاپ ياتىدۇ. ئۇ ئۇيـ- غانماستا بۇ يەردىن يانايلى. مۇبادا ئويغىنىپ قالسا، ساڭا زەرەر يېتىدۇ.

قەھرىمان سەرۋى خىرامانىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەي مەلىكەم، دۇنيانىڭ جاي ـ جايلىرىدا ھەيۋەت چىقىرىپ ساھىبقىرانلىق قىلدىم. بۇ لەئىنـ-
نى ھالاك قىلماي ھېچ يەرگە بارمايمەن، سەن تاماشا كۆرگىن، ـــ دېدى ۋە قولىغا تىغنى ئېلىپ دۇنيانىڭ
قېشىغا بېرىپ دەھشەتلىك نەرە تارتتى. بۇ ئاۋازدىن ساراي لەرزىگە كېلىپ، قەسىرلەر يەكسان بولغاندەك
زاھىر بولدى. لەئىن بۇ ئاجايىپ ئاۋازدىن ئويغىنىپ، قەھرىمانىنى كۆرۈپ:

ـــ ئەي ئادەمزات، سەن مەندىن ھالاكەت تىلەپ كەلدىڭمۇ؟ ـــ دەپ سەت ۋارقىرىدى. بۇ سۆزنى
ئاڭلاپ قەھرىمان شۇنداق دەھشەت بىلەن نەرە تارتتىكى، يەرلەر ئۇزۇنغىچە تىترەپ، ئاسمان دۇم چۈ-
شۈپ، جاھان قاراڭغۇلاشقاندەك بولۇپ كەتتى.

ـــ ئەي لەئىن، ئۆزۈڭگە ھېزى بول، مەن قەھرىمان قاتىل، ـــ دېدى. دۇنيا لەئىن ئاڭلاپ، ئۆزىنى
يوقىتىپ قويغاندەك ۋارقىراپ بېرىپ، قەھرىمانىنىڭ بېشىغا گۇرزە شىلتىدى. بۇ ھالىنى كۆرۈپ سەرۋى
خىرامان پەرياد كۆتۈردى. قەھرىمان ئۆز گۇرزىسىنى دۇنيانىڭ گۇرزىسىگە تۇتۇپ بەردى. دۇنيا يەنە بىر
گۇرزە ئۇرغاندى، بىكارغا كەتتى. بۇ چاغدا قەھرىمان قولىغا شەمشەر ئېلىپ، ئۇنى ئاسمان بويى كۆتۈ-
رۈپ، دۇنيانىڭ بېشىغا غەزەپ بىلەن ئۇردى. دۇنيا بېشىغا گۇرزىسىنى تۇتۇۋالغاندى، شەمشەر گۇرزىدىن
ئۆتۈپ دۇنيانى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. دۇنيانىڭ جېنى جەھەننەمگە يەتتى.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، شەئبان دۇنيا سەرۋى خىرامانىنى تۇتۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ نو-
مۇسىغا تەگمەكچى بولغان. شۇ چاغدا خۇدانىڭ ياخشىلىقى بىلەن دۇنيانىڭ قاتتىق ئۇيقۇسى تۇتۇپ،
پوكلا چۈشۈپ ئۇخلاپ قالغانمىش.

قەھرىمان ساراينىڭ ئەتراپىغا قارىدى، ئۇ يەردە نۇرغۇن ھۇجرىلارنى كۆردى، بۇ ھۇجرىلاردىن
ناله ـ پەرياد كېلىۋاتاتتى. قەھرىمان بىر ھۇجرىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ كۆردىكى، ھۇجرىنىڭ تېگى قۇ-
دۇق ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر شوتا قويۇلۇپتۇ. قۇدۇقنىڭ ئىچى بەك قاراڭغۇ ئىدى. قەھرىمان شوتا بىلەن
قۇدۇقنىڭ تېگىگە كىردى. ئۇ يەردە مەھكەم ئېتىلگەن بىر ھۇجرىنى كۆردى. ئېچىپ كىرسە، ئىككى
ئەر، بىر ئايال باغلاقتا ھوشسىز تۇرغۇدەك. سەرۋى خىرامان كۆردىكى، ئۇ ئۆز ئاتىسى راي ھىندى ئە-
دى. قەھرىمان ئۇلارنى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقتى. ئۇلار ھوشىغا كەلدى.

ـــ ئەي پادىشاھ، قانداق بولۇپ بۇ قىسمەتكە دۇچار بولدۇڭ؟ ـــ دەپ سورىدى قەھرىمان.

ـــ ئەي ساھىبقىران، ھىندىستاندا ئىسپەندىيارنى ھالاك قىلدىڭىز، ئۇنىڭ دادىسى بۇ يەردىكى
شەئبان دۇنيا بىلەن ئاغىنە ئىدى. ئىسپەندىيارنىڭ دادىسى شەئبانغا ئەرز قىپتۇ. سىز يولغا چىقىپ
ئۇزاق ئۆتمەي، شەئبان سىزنى قەستلەپ ھىندىستانغا كەپتۇ، سىزنى تاپالماي يۇرگەندە، سەرۋى خىرا-
ماننى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ: «بۇ كىمنىڭ مەھبۇبى؟» دەپ سورىسا، باشقىلار: «قەھرىمان قاتىلنىڭ مەشۇقى»
دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شەئبان دەسلەپ سەرۋى خىرامانىنى ئېلىپ كەتتى، كېيىن مېنى تۇتۇپ بۇ يەرگە
ئەكەلدى، ـــ دېدى راي ھىندى. قەھرىمان ھېلىقى ئەر بىلەن ئايالنىڭ قېشىغا بېرىپ:

ـــ سىلەر كىم بولىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

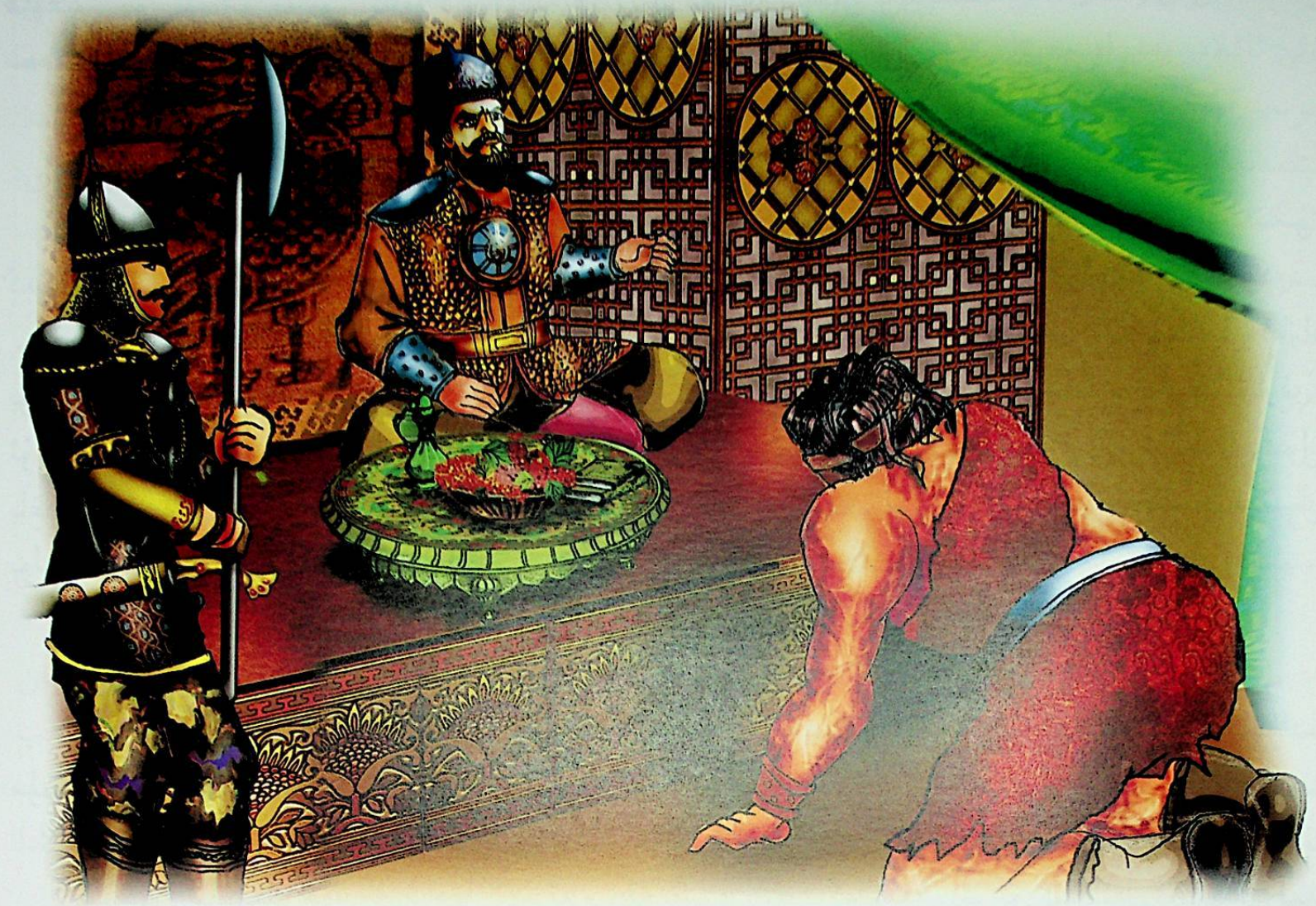
ـــ ئەي پالۋان، مەن سۇلتان جەبىلدۇرمەن. بۇ مېنىڭ ئايالىم، پادىشاھ ئەدەنىنىڭ قىزى، ئېتى
گۈلرۇخ. بىز ئۇزۇن زامان بالا يۇزى كۆرمىدۇق. خۇداغا يىغلاپ، ئاخىر ئاران بىر قىز يۇزى كۆرگەنـ-
دۇق، ئۇ تولىمۇ ساھىبجامال ئىدى. مۇنەججىملەردىن ئۇنىڭ تەلىيىنى سورىسام، ئۇلار: «ئەي پادىشاھ،
كىتابتىن مەلۇم بولدىكى، بۇ قىزنىڭ سەۋەبىدىن ھەر بالا كېلىدىغاندەك. ئەگەر ياخشىسى، بۇ قىزنى
ھالاك قىلغايسەن. ئەي پادىشاھ، بىز كىتابلاردىن بايان قىلدۇق، باشقىسىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ» دېيىش-

تى. مەن بۇ خەۋەرنى ئايالىمغا يەتكۈزدۈم. ئايالىم ماڭا: «ئەي ئاتىسى، بۇنى شەمشەر بىلەن ھالاك قىلسا
كۈز خەلق سىزنى ئۆز قىزىنى ئۆزى ھالاك قىلدى، دەپ مالامەت قىلمىدۇ. ياخشىسى، بۇ قىزغا سۈت
ئوزۇق بەرمىسە ئۆزى بىر تەرەپ بولىدۇ» دېدى. بۇ سۆز ماڭا ماقۇل كەلدى. لېكىن، ئانىسى ئۆز قىزىنى
ئۆلتۈرۈشكە كۆزى قىيماي، ماڭا ئۆلدى دەپ قويۇپ، بىر يەردە مەخپىي چوڭ قىپتۇ. ئارىدىن ئون نەچ
چە يىل ئۆتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى بىر ساھىبجامال غۇلام پەيدا بولۇپ قالدى. خۇدايىم گۈناھىمدىن
ئۆتكەي، مەن ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالغاندەك بولدۇم. بۇ ئەھۋالنى سېزىپ قالغان ئايالىم گۈلرۇخ پۈت
لىرىمغا ئېسىلىپ ئۇنىڭ ئۆز قىزىم قەمەرروخ ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن قىزىمنىڭ ھايات
ئىكەنلىكىنى بىلدىم ۋە ئۆز قىزىمغا بىر قىسما خىياللاردا بولۇپ قالغىنىمغا مىڭ توۋا قىلىپ، ئۇنى
ئاتىلىق مېھرىم بىلەن باغرىمغا باستىم. قىزىم بەك چىرايلىق چوڭ بولدى. يەتتە ئىقلىمنىڭ پادىشاھ
لىرى، شاھزادىلىرى ئۇنى سوراپ كېلىشتى، لېكىن ئۇ ھېچكىمنى قوبۇل كۆرمەيتتى، چۈنكى ئۇ
دائىم: «كىم مېنى پالۋانلىق بىلەن زەبۇن قىلسا، ئۇنىڭ نىكاھىغا ئۆتىمەن» دەپ سەۋەب كەلتۈرەتتى.
پالۋانلىق دەۋالىرىنى قىلىپ كەلگەنلەر قىزىمدىن يېڭىلەتتى. ئاخىر پەرىلەر پادىشاھى شەئبان ئۇنىڭغا
ئاشىق بولۇپ، ئۇنى تۇتۇپ كەتتى. مەلىكەم قەمەرروخمۇ شەھبال پەرىنى كۆرۈپ ئاشىق بولدى. ئۇزۇن
ئۆتمەي ئۇلار ئارزۇلىرى بويىچە نىكاھلىق بولدى. ئۇلار بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆردى. ئۇنىڭ ئېتىنى
بەھرام جەبىل قويدى. ئەي قەھرىمان، بۇ قىسسە ناھايىتى ئۇزۇن، گەپنى قىسقا قىلسام، مەن بىر كې
چىسى قورقۇنچلۇق ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدىم. دۈشلەر مېنى تۇيۇقسىز تۇتۇپ بۇ يەرگە كەلتۈرۈشۈپ بەند
قىلىشتى. شەئبان دۈشە مېنى شۇنچە ئازابقا دۇچار قىلدى. مەن ئاخىر ئۇلاردىن: «بۇ نېمە ئىش؟ مېنى زادى
نېمە ئۈچۈن مۇنچە قىينايسىلەر؟» دەپ سورىدىم. ئۇ: «مەن ئەكۆزان دۈشمىنىڭ دادىسى بولىمەن. سېنىڭ
قىزىڭ شۇنچە زامانىدىن بېرى مېنىڭ ئوغلۇمغا رىزالىق بەرمىدى. مەن شۇ سەۋەبتىن سېنى تۇتۇپ كەل
دىم. قىزىڭ قەمەرروخ ئەھۋالىڭنى ئاڭلىسا، بەلكىم ئوغلۇمغا رىزالىق بېرىشى مۇمكىن. شۇنداق بولسا،
سەن ئازاد بولىسەن» دېدى. شۇنىڭدىن بېرى ئاي، يىللارنى بىلمەي ئۆتتۈم، ــ دەپ يىغلاپ كەتتى.

قەھرىمان پادىشاھ سۇلتان جەبىلگە ئېيتتى:

ــ مەن شەئبان دۈشىنى ھازىرلا ھالاك قىلدىم. نەۋرەڭ بەھرامنى گەردان كەشان ئەسلىگە كەلتۈر
دى. بەھرام ھازىر مەن بىلەن بىللە، ئۇ مېنىڭ ھەمراھىم.

پادىشاھ جەبىل بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆپ شۈكۈر قىلدى. قەھرىمان بۇ يەردە يەنە بىر قۇدۇقنى كۆر
دى. قەھرىمان ئۇنىڭ ئاغزىدىكى ناھايىتى زور تاشنى ئېلىپ تاشلىدى. شۇئان قۇدۇقتىن قورقۇنچلۇق
ئاۋاز ۋە ئاجايىپ سېسىق قارا بۇس ئېتىلىپ چىقتى. بىر دەمدىن كېيىن سېسىقچىلىقلار يوقالدى. قەھ
رىمان شوتا قويۇپ قۇدۇقنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى. قەھرىمان گۈرز
سىنى ئېلىپ ئالدىدا ماڭدى. ئۇلارغا بىر تۆمۈر دەرۋازا ۋە دەرۋازىغا تەڭ بىر ئۆكۈز يولۇقتى. باشقىلار،
بۇ جانىۋاردىن قۇتۇلغىلى بولارمۇ، دەپ ئەندىشە قىلىشتى. قەھرىمان كۈلۈپ قويۇپ، ھېلىقى جانىۋارغا
يېقىن باردى. ئۇنىڭ پېشانىسىگە مۇنداق خەت پۈتۈكلۈك ئىكەن: «بۇ تىلسىم كەيۇمەرسنى ھېچكىم ھالاك
قىلالماس، ئەگەر قەھرىمان قاتىل كەلسە، قۇلۇپنى تولغاپ ئېچىپ ئىچكىرىگە كىرسۇن.» قەھرىمان قۇ
لۇپنى تولغىنىدى، دەھشەت ئاۋاز چىقىپ بېسىقتى. قەھرىمان ئىچكىرىگە قەدەم قويدى. بۇ بىر تىلىس
مات بولۇپ، زەنجىرلەرگە ئون ئىككى دۈشنى باغلاپ قويۇپتۇ. ئادەمدەك ئۇخلاپ ياتقان دۈشمەن ئويغىنىپ
ئۇلارنى كۆردى. دۈشمەن ھەيران بولۇپ، بۇ كىملەردۇر؟ دېيىشتى. قەھرىمان:

ـــ مەن قەھرىمان قاتىلدۇرمەن، ـــ دېدى. دۈشمەن قورقۇشۇپ:

ـــ ئەي قەھرىمان، مەرھابا، ئۇ لەۋھەنى ئوقۇغىن، ئۇنىڭدا بىزنىڭ نام ـ ئىمىلىمىز مەلۇمدۇر، ـــ دېيىشتى. ئۇ يەردە بىر لەۋھە ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭدا: «مەنكى كەيۇمەرسدۇرمەن. ئەي قەھرىمان، بۇ يەرگە كېلىپ مېنىڭ روھىمغا دۇئا قىل. مەن زامان پادىشاھى بولۇپ، بۇ ئون ئىككى دۆۋە بىلەن نەچچە يىل جەڭ قىلدىم. ئاخىر بۇلارنى بەند قىلىۋەتتىم، ئاندىن بۇ تىلسىماتنى ياسىدىم. بۇلارنىڭ ھەربىرى بىر دىيارغا پادىشاھ ئىدى. سەن بۇلارنى ھالاك قىلما، بۇلارنىڭ ساڭا كۆپ پايدىسى تېگىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە سەھمان ئادەمزات دەپ بىرى بار. ئۇنىڭ ئانىسى ئادەمزات، دادىسى دۆۋە. ئۇ كۆپ ھۇنەرنى، يەتـ ـمىش تۆت خىل تىلنى بىلىدۇ، يەتمىش تۆت خىل ئۆزگىرىلەيدۇ، بىر شەھەرنى كۆتۈرۈپ باشقا جايغا يۆتكىيەلەيدۇ» دەپ يېزىلغانىكەن.

قەھرىمان لەۋھەنى يۇزىگە سۈرتتى، ئاندىن دۈشمەنلىرىمۇ زەنجىردىن خالاس قىلدى. ئازاد بولغان دـ ـۈشمەن قەھرىمانىنىڭ ئاياغلىرىنى سۆيۈشۈپ:

ـــ ئەي مەرد، بىز ھەر ۋاقىت، ھەر جايدا سېنىڭ ئەمرىڭنى تۇتىمىز، ـــ دەپ قەسەم قىلىشتى. دۈشمەن ئۇلارنى كۆتۈرۈپ يەر يۇزىگە ئېلىپ چىقىشتى. ئۇلارنىڭ دىماغلىرىغا يوروق دۇنيانىڭ ھاۋاسى كەلدى. دۈشمەن قەھرىمانغا تەزىم قىلىپ، خىزمەت كەمەرلىرىنى باغلاپ تۇرۇشتى. قەھرىمان سەھمانىنى گەردان كەشانلارنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

ئەلقىسسە: سەھمان پەرۋاز قىلىپ كېلىۋېتىپ بىر ئادەمزاتنى كۆردى. ئۇ غايەت زور بىر جانۋارنى شەمشەر بىلەن ئۇرۇپ ھەسسە ـ ھەسسە قىلىۋاتاتتى. ئۇ دەل گەردان كەشان ئىدى. سەھمان يىراقتا قاراپ تۇردى. گەردان كەشان چەشمىنىڭ قېشىغا بېرىپ تىغىنى يۇيۇپ پاكىزلىدى. شۇئان سەھمان

هاۋادىن چوشتى. ئۇ ئۆزىنى ئادەم سۈرتتىدە قىلىپ، گەردان كەشان تەرەپكە ماڭدى. گەردان كەشان سەھماننى كۆرۈپ ۋارقىرىدى:

— ئەي ئادەم، سەن كىم؟

سەھمان گەردان كەشانغا:

— ئەي ھەييار شاھ، مەن ساڭا دوست، دۈشمەن ئەمەس، — دەپ قەھرىماننىڭ ئۇزۇكىنى كۆرسەتتى.

گەردان كەشان ئۇزۇكنى كۆرۈپ قەھرىماننىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. سەھمان بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى.

ئەلقىسسە: سەھمان گەردان كەشان بىلەن يارەنلەرنىڭ قېشىغا كەلدى. بەھراملار ئەندىشىدىن ئازاد بولۇپ، قەھرىمان تەرەپكە راۋان بولۇشتى. ئۇلار سەھمانغا ئەگىشىپ قەھرىمان تۇرغان جايغا باردى. ئۇلار قارىسا، قەھرىمان بىر تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپتۇ، ئون ئىككى دۈۋە قەھرىماننىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. يارەنلەر راي ھىندى، قەھرىمان ۋە سەرۋى خىرامانلار بىلەن كۆرۈشۈپ چەكسىز خۇشال بولۇشتى. قەھرىمان بەھرامنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ، سۇلتان جەبىلگە قاراپ دېدى:

— ئەي سۇلتان جەبىل، بۇ سېنىڭ نەۋرەڭ بەھرامدۇر.

سۇلتان جەبىل بەھرامنىڭ بوينىغا قولىنى سالغىنىچە:

— ۋاي جىگەر گۆشۈم بالام، ئاخىر دىدار كۆرۈشتۇق، — دەپ ئۇزاققىچە يىغلىدى. بەھرام بۇۋا-مومىلىرىغا ئېسىلىپ ئۇزاق يىغلىدى.

ئەمدى گەپنى شەھبال پەرى تەرەپتىن ئاڭلايلى:

شەھبال شاھنىڭ ھۇشىدىن شاھقا ئەۋەتكەن ئەلچىلىرى تېخى كەلمىدى. ئۇ بۇ ئىشتىن ئۈمىدسىزلىنىپ، مۇنداق قامىلىپ ياتقۇچە جەڭ قىلايلى، دەپ ئويلاپ:

— ئەي سەركەردىلەر، ئەمدى ساقلىمايلى، بىز يەنە بىر ھەپتە جەڭ قىلايلى، يەنىلا بولالمىساق، مېنى ئەكۆزان دۈۋىگە تۇتۇپ بېرىڭلار، ئۇ لەئىننىڭ دۈشمىنى پەقەت مەن، شۇنداق قىلساڭلار، ئامان قالسىلەر، — دەپ ھەسرەت يېشىنى تۆكتى.

شەھبال شاھنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ پەرىلەرنىڭ ھەممىسى ئىچ ئاغرىتتى، ئۇلار شەھبالدىن ئۆزگۈچە ئايرىلمايدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئەكۆزان دۈۋە شەھبال پەرىنى بىر يىل قورغانغا قاماپ جەڭ قىلغان بولسىمۇ، قورغاننى ئالالمىغانلىقىغا غەزەپلىنىپ:

— بۇ زادى قانداق گەپ؟ بىر يىلدىن بېرى جەڭ قىلىپ بىر قورغاننى ئالالمىساق، بۇ خەۋەرنى يىراق - يېقىنلار ئاڭلىسا سەت ئەمەسمۇ؟ ئەي دۈۋىلەر، يا باش بېرىڭلار، يا قورغاننى ئېلىڭلار، — دەپ دۈۋىلەرنى جەڭگە چاقىردى. بىرقانچە پەرى مۇناپىقلىرى شەھبالنى تۇتۇپ بەرمەكچى بولۇپ، ئەكۆزاندىن مۇكاپات تەمە قىلىپ ئەكۆزانىڭ قېشىغا كەلگەندى، بېشىدىن ئايرىلدى. ئەكۆزان دۈۋە ئۈستىگە يەتتە قات كىيىم كىيىپ، غوۋغا كۆتۈرۈپ قورغان دەرۋازىسىغا كەلدى. قىرىق مىڭ دۈۋە نەرە تارتىپ قەلئەنىڭ دەرۋازىسىغا گۈرزە ئۇردى. ناھايەت دەرۋازىدىن بىر تاختاي ئاجرىدى. قەلئە لەرزىگە كەلدى. پەرىلەر جان قايغۇسىدا توۋلاشتى. ئەكۆزان يەنە بىر گۈرزە ئۇرۇپ دەرۋازىنى چاقتى. دۈۋىلەر قەلئەنىڭ ئىچىگە بېسىپ كىردى. دەل شۇ چاغدا بۇ چۇقان - سۇرەنلەر قەھرىماننىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى. قېشىدىكىلەر:

— ئەي قەھرىمان، سىزگە مەلۇم بولسۇن، ئەكۆزان قەلئەنىڭ ئىچىگە كىرگەن بولۇشى مۇمكىن، — دېيىشتى. قەھرىمان بۇ سۆزنى ئىشتىپ، سەھمانغا: «سەن بېرىپ خەۋەر ئېلىپ كەل!» دەپ بۇيرۇدى. سەھمان ئوق تېزلىكىدە بېرىپ كەلدى ۋە:

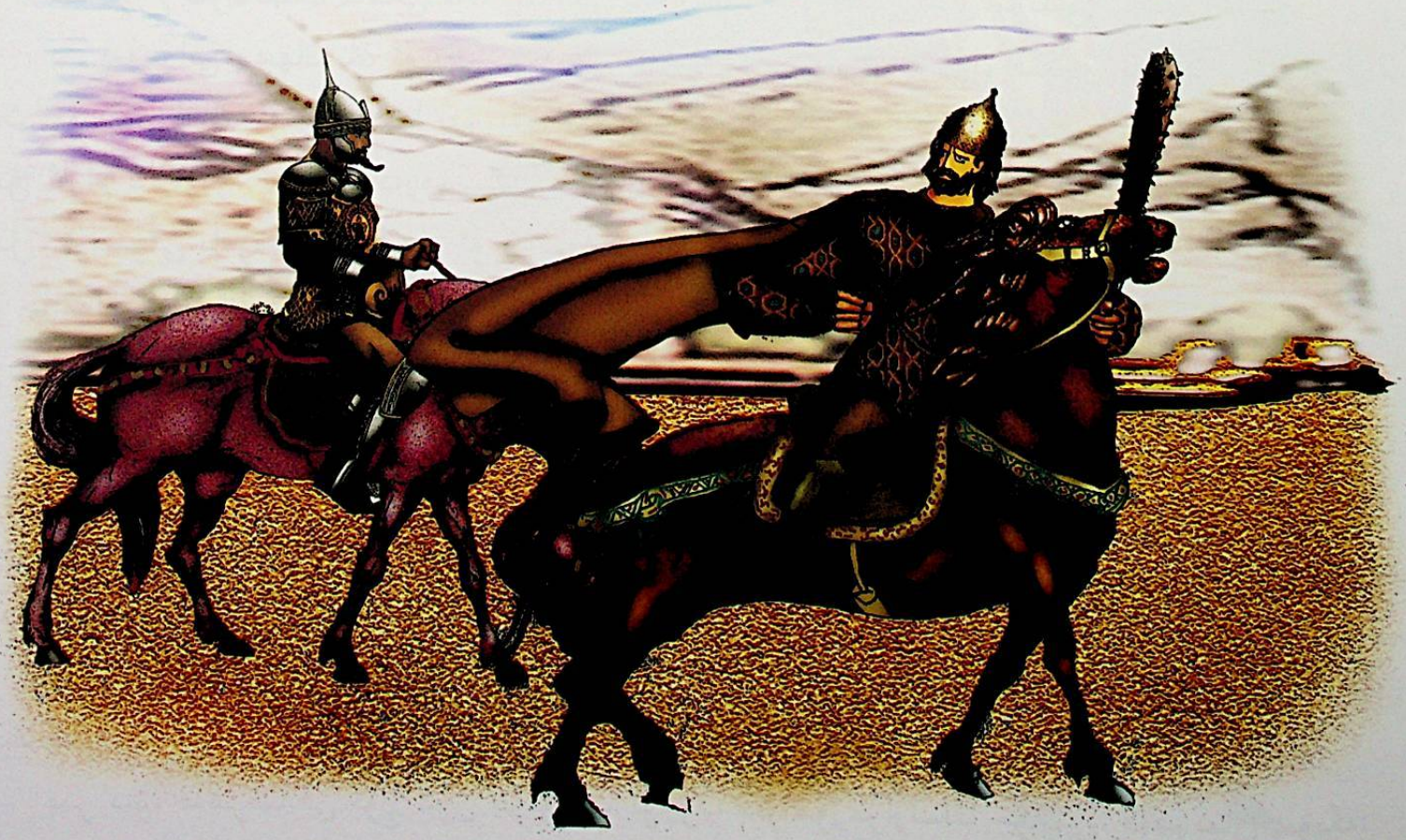
— پەرىلەرنىڭ ھالى ئىنتايىن خاراب، ئاياللارنىڭ ناله ـ زارىغا چىداش مۇمكىن ئەمەس، — دېدى. بۇنى ئاڭلاپ بەھرام جەبىلنىڭ كۆزىدىن ياشلار تۆكۈلدى. قەھرىمان ياردەملىرىنى باشلاپ قەلئەنىڭ يېنىغا بېرىپ كۆردىكى، قەلئەنىڭ ئىچىدە دېۋىلەر ئالدىغا كەلگەننى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بويى يۈز يىگىرمە گەز كېلىدىغان دېۋە مىسلى دەريادەك شاۋقۇن سېلىپ، ئاغزىدىن پارچە ـ پارچە ئوت چاچاتتى. قەھرىمان: «ئۇ كىم؟» دەپ سورىغانىدى، پەرىلەر: «ئەكۆزان دېگەن مەلئۇن ئاشۇ» دېيىشتى. قەھرىمان كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى يىغىپ، كەيۇمەرس ئادەمدىن قالغان ھېكمەتلىك گۈرزىسىنى ئېلىپ، ئالتە پۇتلۇق جانىۋارغا مىنىپ، ياردەملىرىنى باشلاپ جەڭگە كىردى. قەھرىمان پۇتۇن جەھلى بىلەن يەنە بىر نەرە تارتقانىدى، يەرۇ ئاسمان گۈمۈرۈلگەندەك مەلۇم بولدى. دېۋىلەر، پەرىلەر بۇ ئاۋازنى ئىشىتىپ گاھ ئاسمانغا، گاھ يەرگە قارىشىپ قالدى. قەھرىمان مەيدانغا بۆسۈپ كىردى. دېۋىلەرنىڭ ئەھۋالى يامان بولدى. دېۋىلەر مەلەخ ـ مەلەخ ھالاك بولۇشتى، ئۇلارنىڭ قېنى ئېرىق تارتىپ ئاقتى، ئۆلۈكلەر دەستىدىن يەر يۈزى كۆرۈنمىدى. قەھرىمان ئەكۆزان دېۋىنى كۆرۈپ سەپنى بۇزۇپ ئۇنىڭ قېشىغا باردى، ئاندىن ۋارقىرىدى:

— ئەي لەئىن، ھېزى بول، ئادەمزاتنىڭ مەردانىلىكىنى كۆر!

ئەكۆزان قەھرىمانغا ئېتىلىپ كەلدى، قەھرىمان ئەكۆزان دېۋىنىڭ ئۇرغان گۈرزىلىرىنى تىغ بىلەن ياندۇرۇپ، ئۇنىڭغا تىغ ئۇردى. قەھرىمانىنىڭ تىغى ئەكۆزانىنىڭ گۈرزىسىدىن ئۆتۈپ ئۇنىڭ بېشىغا تېگىپ كەتكىلى تاس قالدى. ئەكۆزان ئۆزىنىڭ ھالاكىتىگە كۆزى يېتىپ، ئۆزىنى دەرھال يەرگە ئاتتى. ئەمما، ئۇنىڭ ئېتى ئىككى پارچە بولغانىدى. ئەكۆزان شۇ پەرياد ئۇرغانچە دېۋىلەر تەرىپىگە قاچتى. شۇ ئەسنادا بەھرام جەبىلنىڭ دادىسى شەھبال شاھ قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە:

— ئەي پالۋان، ساھىبقىران، مۇبارەك قەدەملىرى بۇ قاراڭغۇ ئۆمرۈمنى روشەن قىلدى، — دەپ قەھرىمانىنىڭ ئايىغىغا باش قويدى. قەھرىمان:

— ئەي پادىشاھ، مانا بۇ پالۋان سېنىڭ ئوغلۇڭ بەھرامدۇر، — دېدى. شەھبال شاھ ئوغلىغا ئۆزىنى ئېتىپ يىغلىدى. بەھرام دادىسىنىڭ باغرىدا ئۇزاققىچە يىغلاپ تۇردى. ئاتا ـ بالا، قان ـ قېرىنداشلار

قەھرىمانغا رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتىشتى. قەھرىمان سەھمانىنى پادىشاھ ھۇشەڭگە خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. بەھرام جەبىل ئانىسىنى ياد ئېتىپ دادىسىدىن ئۇنى سورىدى، شەھبال شاھ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ يەرگە قاراپ تۇردى. بۇ ھالىنى كۆرۈپ قەھرىمان:

ــ مەن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىدا بەھرامنىڭ ئانىسىنى ئازاد قىلىپ، ئەكۆزان لەئىنىنى ھالاك قىلماي قويمايمەن، دەپ قەسەم قىلغانىدىم. ئەكۆزاننىڭ قېچىپ نەگە بارىدىغانلىقىنى ماڭا مەلۇم قىلىڭلار! ــ دېدى، لېكىن ھېچكىم جاۋاب بېرىشمىدى. شۇ چاغدا قەھرىمان ئازاد قىلغان دۆلەر ئەكۆزاننىڭ ئوغلى ئەپرىيەتنى تۇتۇپ كەلدى. قەھرىمان ئۇنىڭدىن قەھر بىلەن سورىدى:

ــ ئەكۆزان لەئىنىنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسەن؟

ئەپرىيەت بېشىنى كۆتۈرۈپ جاۋاب بەردى:

ــ ئۇنىڭ قەلئە قارارغا بارىدىغانلىقىنى بىلىمەن. شەھبالنىڭ ئايالىمۇ، قىزىمۇ شۇ يەردە.

شەھبال قەھرىمانغا قاراپ يىغلاپ:

ــ ئەي مەرد، قىرىق يىلدىن بېرى ئايالىم ئۇ لەئىنىنىڭ قولىدا خورلاندى، بەلكىم قىساسىم قىيا. مەتكە قالىدىغان ئوخشايدۇ، ــ دېدى. قەھرىمان:

ــ ئەي شەھبال، نائۈمىد بولما، خۇدا مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىلىدۇ، ــ دەپ تەسەللى بەردى. شەھبال ئېيتتى:

ــ ئۇ دۆە بارغان يەرگە يەتمەك تەس، ئۇ ئالتە يىللىق يولدۇر. يولدا كۈندۈزى كۈن قىزىپ ئوت كۆيىدۇ، كېچىسى تاشلارمۇ توڭلايدۇ. بۇ يولغا كىرگەنلەر يا كۆيۈپ، يا مۇزلاپ ھالاك بولىدۇ.

قەھرىمان دۆىلەرگە قاراپ ئېيتتى:

ــ ئەي يارەنلەر، بۇنىڭغا ئىلاج بارمۇ؟

دۆىلەرنىڭ بىرى دېدى:

ــ كۆھى بەلۈردىن ئۆتمەك بىزلەرگە ئاسان، ئەمما سەندەك بەھەيۋەت كىشىنى كۆتۈرۈپ ئۆتمەك ئاسان بولماسمىكىن، سېنى كۆھى بەلۈردىن پەقەت مۇرغ پەرىمان ئۆتكۈزەلىشى مۇمكىن.

ــ مۇرغ پەرىمانىنىڭ ماكانى نەدە؟ ــ سورىدى قەھرىمان. بىر پەرى مۇنداق بايان قىلدى:

ــ سەھرايى ھەيھاتنىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر سەھرا بار. سەھرانىڭ تۈپراقلىرى مۇشك، سۇلىرى شەربەت. ئۇ سەھرانىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تاغ بار، تاغدا چوڭ بىر دەرەخ بار. ئۇنىڭ سايىسىدە ئون مىڭ ئادەم ئالالايدۇ. ئەنە شۇ دەرەخنىڭ ئۈستىدە مۇرغ پەرىمان ماكان تۇتقان. ئۇ مۇرغنىڭ پەيلىرى قەزىل، تۇمشۇقى ياقۇتقا ئوخشايدۇ. ئۇ كۈندە بەش پىلنى ئوزۇق قىلىدۇ، بالىلىرى ئالتە يىلدا سۆزلەيدۇ. ئۇ جانىۋار ئادەم ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەن.

قەھرىمان بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى، ئاندىن يارەنلىرىگە:

ــ ئەي يارەنلەر، مەن دەرھال يولغا چىقاي. سىلەر ئۇچ ئاي يولۇمغا قاراڭلار، ئۇچ ئاي ئىچىدە كەلمىسەم، مەندىن ئۈمىد ئۈزۈڭلار، ئاندىن ئەھۋالنى پادىشاھ ھۇشەڭ ۋە يارەنلەرگە يەتكۈزۈڭلار، ــ دېدى. بۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى ئەندىشىگە چۈشۈپ، ئۇنى بۇ يولدىن توسۇپ مەسلىھەت بېرىشتى، ئەما قەھرىمان:

ــ ئەكۆزان تېخى ھالاك بولمىدى. ئۇ تىرىك يۈرسە بولمايدۇ. پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قېشىدىن ئەكۆزاننىڭ ھالاكىتى ئۈچۈن ئەھدە قىلىپ كەلدىم، ــ دەپ چىڭ تۇردى ۋە يارەنلىرى بىلەن خەيرلەشتى.

بىر دۆە قەھرىمانىنى ئۈچ كۈن كۆتۈرۈپ ئۈچۈپ بىر مۇرغزارلىققا چۈشتى. قەھرىمان دۆىگە:

— سەن بەرىپ پىل تۇتۇپ كەل، — دەپ بۇيرۇدى. دىۋە بەرىپ بىر پىلنى تۇتۇپ كەلدى. قەھرىمان پىلنىڭ قارنىنى يېرىپ ئىچىگە كىردى. دىۋە قەھرىماندىن ئىجازەت ئېلىپ يولىغا راۋان بولدى. قەھرىمان پىلنىڭ قارنىدا بىر كېچە ياتتى. ئەتىسى مۇرغ پەرمان شىكار ئىزدەپ يۇرۇپ تۇيۇقسىز ھېلىقى پىلغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. قەھرىمان پىلنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلىدى. قەھرىمان مۇرغ پەرماننىڭ كەلگەنلىكىنى پەملىدى. بۇ غايەت زور قۇش قەھرىمان تۇرغان پىلنى قاماللاپ ئۇچۇپ ئۇۋۇسىغا كەلدى ۋە ئۇنى شۇ يەرگە قويۇپ يەنە كەتتى. قەھرىمان پىلنىڭ قارنىدىن چىقىپ ئاجايىپ چوڭ بىر دەرەخنى كۆردى. ئۇنىڭ ئۇستىدە مۇرغ پەرماننىڭ ئىككى بالىسى تۇراتتى.

ئەلقىسسە: كۈندۈزى ھاۋا بارغانچە قىزىشقا باشلىدى. قەھرىمان چىدىيالماي بىر قۇدۇقنىڭ ئىچىگە كىرىپ سۇغا چىلىنىپ ئولتۇردى. ئاخىر كەچ كىرىپ، قاتتىق سوغۇق بولۇپ كەتتى. قەھرىمان مۇرغ پەرماننىڭ بالىلىرىنىڭ قېشىغا باردى. شۇ چاغدا تۇيۇقسىز بىر ئەجدىھا ئالەمگە ئوت پۈركۈپ پەيدا بولدى. ئۇنىڭ بېشى گۈمبەزدەك، ئاغزى غاردەك، كۆزى گۈلخاندەك ئىدى، ئاغزىدىن توختىماي يالقۇن چېچىلاتتى. مۇرغ بالىلىرى ئەجدىھانى كۆرۈپ پىغان كۆتۈردى. قەھرىمان ئۇلارنىڭ نالىسىدىن بىتاقەت بولۇپ قاتتىق ۋارقىراپ نەرە تارتتى. بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان مۇرغ بالىلىرى قەھرىماننى كۆردى ـ دە: «ئەي ئىلاھىم، بۇ ئادەمزات بىزنى دەپ ئۆزىنىڭ جېنىدىن كەچمەكتە. ئۇنىڭغا زەپەر بەر» دەپ ئىلتىجا قىلىشتى. ئەجدىھا قەھرىماننىڭ نەرىسىنى ئىشىتىپ، مىڭ ھەسسە غەزەپ بىلەن ئاغزىدىن ئوت چاچتى،

ئالەمگە ئوت كەتكەندەك بولدى.

قەھرىمان قولىغا كەركىدانىنىڭ مۇڭگۈزىدىن ياسالغان ئوقيانى ئېلىپ ئەجدىھاغا قاراپ ئېتىلدى. ئەجدىھا ئوت ئۇستىگە ئوت پۈركۈپ، قەھرىمانغا شىددەت بىلەن يېقىنلاپ كەلدى. قەھرىمان تامام ئوت ئىچىدە قالدى. ئەيۋاھەننا‌س، ئەمدى نېمە كارامەت، قانداق ئالامەتلەر يۈز بېرەركىن؟

ئەلقىسسە: ئەجدىھا ئاغزىدىن تۈرۈم - تۈرۈم ئوت پۈركۈپ قەھرىمانغا ئېتىلىپ كەلدى. قەھرىمان كەركىدانىنىڭ مۇڭگۈزىدىن ياسالغان كامانغا بىر ئوقنى سېلىپ، ئەجدىھانىڭ بېشىنى كۆزلەپ ئاتتى. ئالماس ئوق ئەجدىھانىڭ بېشىدىن كىرىپ كۆكرىكىدە توختىدى، لېكىن ئەجدىھاغا ھېچ تەسىرى بولمىدى. قەھرىمان ئارقا - ئارقىدىن ئوق ئۇزدى. ئوقلار ئەجدىھانىڭ ئىككى كۆزىنى كاردىن چىقاردى. قەھرىمان پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۇنى پارچە - پارچە قىلدى، ئەجدىھانىڭ زەھەرلىرى ئېرىق بولۇپ ئاقتى، شۇنداقتىمۇ ئەجدىھا ئۇزۇنغىچە ئۆزىنى يەرگە ئۇرا - ئۇرا ناھايىتى تەستە جان بەردى. قەھرىمان قۇدۇققا كېلىپ يۇيۇندى. كېچە بولدى، قەھرىمان مۇرغ بالىلىرىنىڭ قېشىغا كېلىپ تۇندى. مۇرغ بالىلىرى كېچىچە قەھرىمانىنى قاناتلىرى بىلەن پۈركەپ، ئۇنىڭغا تەشەككۇر بىلدۈردى.

ئەتىسى قەھرىمان سۇغا كىرمەكچى بولۇپ تۇراتتى، ناگاھ ئاسماندا مۇرغ پەرىمان پەيدا بولدى.

ئەلقىسسە: مۇرغ پەرىمان ئۇۋۇسىغا كېلىپ قوندى. بالىلىرى ئۇنىڭغا:

— ئانا، تۆۋەن تەرەپكە قارا، — دەپ ئىشارەت قىلدى. مۇرغ پەرىمان قارىسا، ئەجدىھا غەرق قان بولۇپ يېتىپتۇ. مۇرغ پەرىمان بالىلىرىدىن:

— بۇ ئەجدىھانى كىم ھالاك قىلدى؟ — دەپ سورىدى. بالىلار:

— ئاۋۇ بۇلاق بويىدا تۇرغان پالۋان، — دەپ كۆرسەتتى. مۇرغ پەرىمان دەرھال قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قانىتى بىلەن قەھرىمانىنى يەلپۈپ، ئۇنىڭغا خەيرلىك ئىپادىلىدى ۋە:

— ئەي پالۋان، سىز كىم بولىسىز؟ بۇ مېھنەت ماكانىغا نېمە سەۋەب بىلەن كەلدىڭىز؟ بىز ھازىر غىچە بىرىكمىدىن مۇنداق ياخشىلىقلارنى كۆرۈپ باقمىغانىدۇق. بىرەر يارەمگە ھاجەت بولسىڭىز، خىزمىتىڭىزگە تەييارمەن، — دېدى.

— ئەي شاھى مۇرغ، بىر ھاجىتىم بار. ئەكىسىچە مەندىن قېچىپ كۆھى بەلۇردىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ قەلئە جاھانناماغا بارغانمىش. مېنى كۆھى بەلۇردىن ئۆتكۈزۈپ قويساڭ، ئول جادۇگەرنى ھالاك قىلىپ جاھاننى ئەمىن قىلساق، — دېدى. مۇرغ پەرىمان قەھرىمانىنىڭ بۇ ئىلتىجاسىنى ئاڭلاپ:

— بۇ خىيالىڭدىن يانغىن، بۇ بەك خەتەرلىك، سېنى ئادەمزات دۇنياسىغا ئېلىپ بارای، — دېدى. قەھرىمان:

— ئۇنداق دېمە، مەن كۆھى بەلۇردىن ئۆتۈپ، ئەكىسىچە ھالاك قىلماي تىنىم تاپمايمەن، مېنى ئۆتكۈزۈپ قويغىن، — دېدى. مۇرغ پەرىمان قەھرىمانىنىڭ ئىرادىسىنى پەملەپ:

— ئەي قەھرىمان، مەن سەندىن تەسىرلەندىم، ھەممىتىڭ ئۈچۈن كۆھى بەلۇردىن سېنى ئۆتكۈزەمەن، — دەپ مۆھلەت ئېلىپ يول تەرەددۇتىنى قىلىشقا تۇتۇندى، ئاندىن يەنە ۋەدە بەردى.

ئەلقىسسە: ئۇلار يەتتە كۈن تەييارلىق قىلدى. مۇرغ پەرىمان قەھرىمانىنى ئۆزىگە مەھكەم باغلاپ، بالىلىرى بىلەن خەيرلىشىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. ئۇلار ئۈچۈپ تۆتىنچى كۈنىگە كەلگەندە، مۇرغ پەرىمان ئۈچۈشنى تېزلەتتى. ئۇنىڭ قاناتلىرىدىن چىققان ئاۋازلار پەلەكنى زىلزىلىگە سالاتتى. قەھرىمان تۆۋەنگە قارىغاندى، تامام ئالەم ئوت ئېلىپ كېتىپتۇ. مۇرغ پەرىمان:

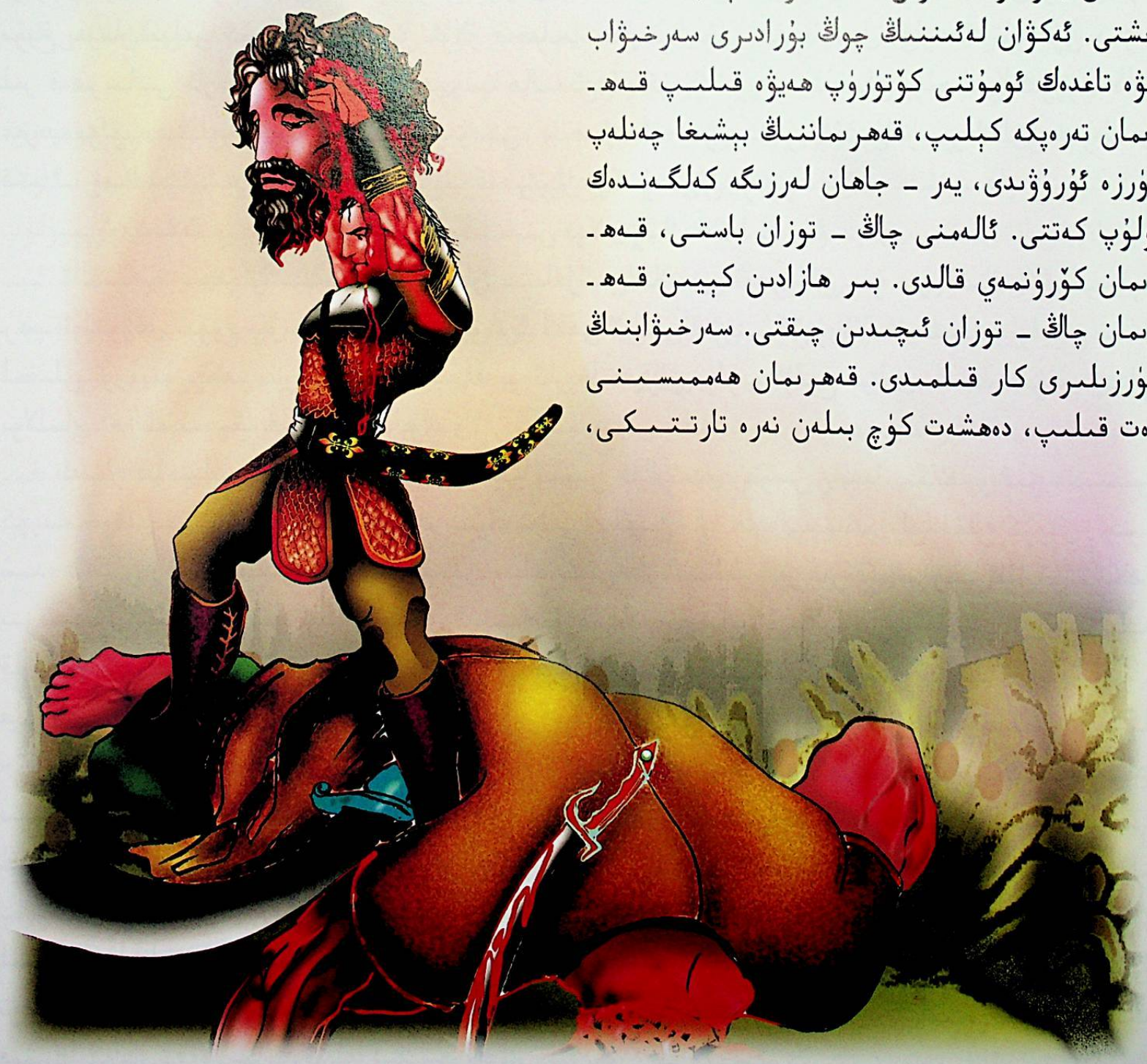
— ئەي قەھرىمان، ئاشۇ كۆرۈنگەن كۆھى بەلۇر ئەزىمدۇر، بۇ ئالتە يىللىق يول، تېز ئۇچمىسام،

بۇ مۇئەللەقتە كۆيۈپ ھالاك بولمىز. قارا، كۈھى بەلۈرنىڭ ئۈستىگە كەلدۇق، يەنە بىر كېچە ـ كۈندۈز بەرداشلىق بەرسەك بۇ كۈھتىن ئۆتۈپ كېتىمىز، ـــ دېدى.

كېچىسى قاتتىق سوغۇق باشلاندى. مۇرغ پەرمان قەھرمانىنى قاناتلىرىنىڭ ئاستىغا ئېلىپ ئۇچتى. كۈن ـ تۈنلەر ئۆتتى. ئۇلار سەككىزىنچى كۈنى سەھەردە بىر سەھراغا چۈشتى. مۇرغ پەرمان ئېيتتى:

ـــ ئەي قەھرمان، بۇ يەردە ئەكۆزان دۈشمىنىڭ بۇرادىرى ئەتتار دۈشە بار، ئۇنىڭدىن پەخەس بولماق كېرەك، ـــ دېدى. قەھرمان:

ـــ ئەي مۇرغ پەرمان، سەن مەن ئۈچۈن جاپا ـ مۇشەققەت تارتتىڭ. يەنە ئۈچ كۈن تەخىر قىل. ئەگەر مەن ھالاك بولۇپ كەتسەم، يارەنلىرىم ۋە ھۇشىڭ شاھقا خەۋەر بېرىپ قوي، ـــ دەپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئەكۆزان دۈشمىنىڭ قەلئەسىگە قاراپ قەدەم قويدى. قەھرمان ئالتۇن قەلئەگە يېقىنلاپ كەلدى. بۇ چاغدا ئەكۆزان، قەھرمان كېلىپ قالمىسۇن يەنە، دەپ بارلىق دۈشمەنلىرىنى يىغدى. قەھرمان قەلئەنىڭ سىرتىدىكى بىر دەرەخنىڭ ئاستىغا كېلىپ ئولتۇرغانىدى، قەلئە ئىچىدىن بىر تالاي دۈشە چىقىپ قەھرمانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇشتى. قەھرمان خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ نەرە تارتتى. دۈشە قەھرمانىنى بىر لوقما گۆش قىلىمىز، دەپ جەڭگە كىرىشتى. ئەكۆزان لەئىننىڭ چوڭ بۇرادىرى سەرخۇاب دۈشە تاغدەك ئومۇتنى كۆتۈرۈپ ھەيۋە قىلىپ قەھرمان تەرەپكە كېلىپ، قەھرمانىنىڭ بېشىغا چەنلەپ گۈرزە ئۇرۇۋىدى، يەر ـ جاھان لەرزىگە كەلگەندەك بولۇپ كەتتى. ئالەمنى چاڭ ـ توزان باستى، قەھرمان كۆرۈنمەي قالدى. بىر ھازادىن كېيىن قەھرمان چاڭ ـ توزان ئىچىدىن چىقتى. سەرخۇابنىڭ گۈرزىلىرى كار قىلمىدى. قەھرمان ھەممىسىنى رەت قىلىپ، دەھشەت كۈچ بىلەن نەرە تارتىكى،

ئالەمنىڭ ئومۇرتقىسى يېرىلغاندەك بولدى. دۈشمەننىڭ مىنگەن جانۋارلىرى ئۈركۈپ قاچتى. قەھرىمان
ھەيۋىتى بىلەن سەرخۇابنىڭ بېشىغا تىغ ئۇردى. سەرخۇاب ئۆزىنى گۈرزە بىلەن مۇھاپىزەت قىلغان.
دى، قەھرىماننىڭ تىغى ئۇنىڭ گۈرزىسىنى پارە - پارە قىلىپ، ئۇنىڭ تېنىنى پارچە - پارچە قىلىۋەتـ
تى. بۇنى كۆرۈپ دۈشمەن كۆزلىرىنى ئېتىۋالدى. قەھرىماننىڭ تىغىدا دۈشمەن بىر - بىرلەپ ھالاك
بولدى، قاچقانلىرى قېچىپ قۇتۇلدى. قەھرىمان ئېگىزدە قاراپ تۇرغان ئەكۇاننى كۆرۈپ: «ئەي لەئىن،
مەرد بولساڭ قاچما» دەپ ۋارقىرىدى. غەزەپلەنگەن ئەكۇان قەھرىمانغا گۈرزە ئۇردى ۋە توقۇزدەك ئاچ.
چىقلىنىپ، قالايمىقان تىغ ئۇرۇشقا باشلىدى. قەھرىمان بىر قولىدا قالقان تۇتۇپ، بىر قولىغا گۈرزە.
سىنى ئېلىپ لەئىننىڭ بېشىغا ئارقا - ئارقىدىن ئۇردى. لەئىننىڭ بېشى تېنىدىن جۇدا بولۇپ
يەرگە چۈشۈپ، كۆتەكتەك ئاۋاز چىقىرىپ، جېنى جەھەننەمگە ماڭدى. يەر يۈزى لەشكەرلەرنىڭ ئۆ.
لۈكلىرىگە تولۇپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى سەھاندىن ئاڭلايلى:

سەھمان ھىندىستانغا بېرىپ قەھرىماننىڭ سالىمىنى پادىشاھ ھۇشەڭگە يەتكۈزدى. پادىشاھ مەمنۇن
بولۇپ جاۋابنامە يېزىپ سەھماننىڭ قولىغا بەردى. سەھمان نامەنى ئېلىپ جاھاننەماغا كەتتى ۋە بۇ يەردە
مۇرغ پەرمان بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن ئۇلار قەھرىماننىڭ قېشىغا يېتىپ باردى. قارىسا، نۇرغۇن دۈش.
مەر قەھرىمانىنى ئارىغا ئېلىۋاپتۇ، ئۇ ھېرىپ ھالىدىن كەتكۈدەك بوپتۇ. سەھمان بۇ ھالىنى كۆرۈپ دەر.
غەزەپ بولۇپ دۈشمەرنى قىر - چاپ قىلىۋەتتى، سەھماننىڭ قىرغىنلىرىغا دۈشمەر بەرداشلىق بېرەلمەي
قىيا - چىيا سېلىشتى. سەھمانىنى كۆرۈپ قەھرىمان بەكمۇ خۇش بولۇپ:

— ئەي سەھمان، دەل ۋاقتىدا كەلدىڭ، مېنى تولا خۇشال قىلدىڭ، — دېدى.

ئەلقىسسە: سەھمان بىلەن مۇرغ پەرمان دۈشمەرگە تاشلاندى. قەھرىمان بىر دەرەخنىڭ تېگىگە بې.
رىپ ئولتۇردى. مۇرغ پەرمان گاھى بىر دۈنىي، گاھى ئىككى دۈنىي كۆتۈرۈپ ئاچىقىپ ھاۋادىن تاش.
لىغىلى تۇرۇپتۇ. قەھرىمان مۇرغ پەرماننىڭ بۇ كارىغا ھەيران بولۇپ ئۇلۇغ تىندى. ئەتتار دۈنە چىداپ
بولالماي، قەلئە ئىچىگە قېچىپ كىرىۋالدى.

ئەتتار دۈنىنىڭ بىر قىزى بار ئىدى، ئېتى مېھىن ئارا ئىدى. ھۆسن بابىدا يېگانە بۇ قىز دادىسىنى
كۆرسە خۇددى قىيامەت قايىم بولغاندەك يىرگىنەتتى. مېھىن ئارا بىر كېچە شۇنداق چۈش كۆردى، چۈ.
شىدە دادىسى زەنجىرلەنگەن ھالدا ئوتتا تۇرغۇدەك، ئۇنى پەرىشتىلەر ھەر تەرەپكە سۆرەپ ئازابلاۋاتقۇدەك.
بىرەمدىن كېيىن ئۆزىمۇ ئوت زەنجىرى ئىچىدە تۇرغۇدەك، شۇنداق تۇرغاندا بىر نۇرانە پەرى ئۆزىگە
قاراۋاتقۇدەك. مېھىن ئارا ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ئېتەكلىرىنى تۇتۇپ شاپائەت تىلەۋاتقۇدەك. پەرى ئۇنىڭ.
غا: «سەن قەھرىمانغا يار، ئاتاڭ ۋە جىمى دۈشمەرگە دۈشمەن بولۇپ، دۈنىلەر بىلەن جەڭ قىلىپ، كەلاسە
جادۇنى ھالاك قىلىپ، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭگۈشتەرلىرىنى قەھرىمانغا ئېلىپ بەرسەڭ، قەھرىمان
سېنى نىكاھىغا ئالسا، ساڭا شاپائەت قىلىمەن» دەۋاتقۇدەك. بۇ قىز چۆچۈپ ئويغىنىپ، قولىغا تىغ ئې.
لىپ دۈشمەرگە قارشى جەڭگە چۈشتى. قەھرىمان بۇ پالۋان قىزنىڭ قېشىغا بېرىپ سالام بەردى ۋە:

— ئەي جۇۋان، ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سورىدى. مېھىن ئارا كىملىكىنى، كۆرگەن چۈش.
لىرىنىڭ بايانلىرىنى ئېيتىپ بەردى ۋە ئاتىسىنىڭ شەھەرگە قېچىپ كىرىۋالغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنى
تۇتۇش ئۈچۈن ئاتلاندى. مېھىن ئارا شەھەرگە كىرىپ نۇرغۇن دۈشمەرنى ئالدىغا سېلىپ، قەھرىماننىڭ
قېشىغا كەلدى. قەھرىمان دۈشمەردىن سورىدى:

— ئەي لەئىنلەر، ئەتتار نەگە كەتتى؟

دۇنيالەر جاۋاب بېرىشتى:

— شەھبال شاھنىڭ زەئىپىسىنى ئېلىپ كۆھى قەمەرگە كەتتى.

قەھرىمان بۇ سۆزنى ئىشىتىپ بېشىنى تۆۋەن سالدى. بۇ چاغدا مېھمان ئارا ئېيتتى:

— ئەي قەھرىمان، بۇ يولدا بىر دەريا بار، ئۇنىڭغا ئاتمىش دەريانىڭ سۇيى قوشۇلىدۇ. بەك مۇشكۇل يول. ھالاك قىلماق تەس، ھېچ نېمە كار قىلماس.

قەھرىمان ئېيتتى:

— ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ ئىلاجى زادى نېمە؟

مېھمان ئارا:

— ئەي قەھرىمان، مەن ئالىملاردىن، ئەتتار دۇنيانى ھېچكىم ھالاك قىلالماس، دەپ ئاڭلىغان. بۇ-نىڭ ئۈچۈن دۇخمەن راھىن شاھنى زەبۇن قىلىپ، ئۇنىڭدىكى ئەڭگۈشتەرنى قولغا چۈشۈرۈش لازىم، ئەمما ئۇ ئەڭگۈشتەر ھازىر كەلاسە جادۇنىڭ قولىدا. كەلاسە جادۇ ئانامنىڭ بىر تۇغقىنى. ئۇ بىر زامان راھىن شاھقا خىزمەت قىلغان ۋە شۇ جەريانداا ئەپسۇن بىلەن ئۇ ئەڭگۈشتەرنى ئوغرىلاپ كەتكەن. ئەي قەھرىمان، سىز راھىن شاھنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇ يەرلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭدىكى كەمانىنى ئېلىڭ، مەن كەلاسە جادۇنىڭ قولىدىن ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ كېلەي، — دېدى.

سەھمان قەھرىمانىنى كۆتۈرۈپ پەرۋاز قىلىپ چۆل - جەزىرىلەردىن ئۆتتى، بەش كېچە - كۈندۈز-دىن كېيىن راھىن شاھ جەزىرىسىگە يەتتى. بۇ شۇنداق ئېسىل باغ، خوپ ھاۋالىق جاي ئىكەن، ئۇلار شۇنداق تۇراتتى، ئەپرىيەت دۇنيانىڭ لەشكەرلىرى قەھرىمانىنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ يوپۇرۇلۇپ چىقتى. بۇلارنى كۆرۈپ قەھرىمان بىلەن سەھمان قوللىرىغا تىغ ئېلىپ جەڭگە كىردى. بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا نۇرغۇن دۇنيالەر ھالاك بولۇشتى. ئۇرۇش ئىچىدە ئۇلار ئەپرىيەت دۇنيگە ئۇچرىشىپ قالدى. قەھرىمان بىلەن سەھمان جان - جەھلى بىلەن ۋارقىراپ، ئۇ مەلئۇنغا شەمشەر ئۇردى. ئەپرىيەت قولىغا ئومۇت ئالدى. قەھرىمان ئومۇتنى رەت قىلىپ، شەمشىرىنى ئاسمانغا ئۆرلىتىپ، زەرب بىلەن ئەپرىيەتنىڭ بېشىغا ئۇرغانىدى، بېشى ئىككى پارە بولدى. باشقا دۇنيالەرمۇ بىر - بىرلەپ ھەسسە - ھەسسە قىلىنىدى، ئامان قالغانلىرى ھەر تەرەپكە جان ئېپقاچتى. بىر دەمدىن كېيىن جاھان سۇزۇلگەندەك بولدى. قەھرىمان بىلەن سەھمان قۇبىنىڭ قېشىغا باردى. بۇ بىر تىلسىم ئىدى.

ئەمدى گەپنى مېھمان ئارادىن ئاڭلايلى:

مېھمان ئارا ئەڭگۈشتەرنى ئېلىش مەقسىتى بىلەن كۈھىئاتەشكە باردى. كەلاسە جادۇ ئۇنى كۆرۈپ ئۆزىنى باسالمىغۇدەك خۇشال بولدى. كەلاسە جادۇ مېھمان ئارانىڭ بوينىغچە قوللىرىنى سېلىپ ئىززەت - ئىكراملار قىلدى، ئاندىن ئېيتتى:

— ئەي جانىم، رەھمەت، مېنى ياد ئېتىپ بۇ تەرەپكە كەپسەن، مەن بەك ئەندىشىدە تۇراتتىم، ئەتە-تارىنىڭ ھالى قانداق بولدى؟ سېنىمۇ كۆرمەككە بەك ئارزۇلۇق بولۇپ تۇراتتىم، — دەپ ھال - مۇڭ بولدى، ئاندىن ئۇ جادۇ مېھمان ئارانىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆز ساريىغا ئېلىپ كىردى. ئۇلار باغلارنى ئارد-لىدى، ئۇزۇندىن - ئۇزۇن سۆھبەتلەرنى قىلىشتى. ئاندىن كەلاسە جادۇ مېھمان ئاراغا:

— ئەي قىزىم، مەن چارچىغاندەك قىلىمەن، ئازراق ئارام ئالاي، — دېدى. مېھمان ئارا خاپا بولغان قىياپەتتە:

— ئەي ئانا، مەندىن زېرىكتىڭىزمۇ؟ مەن سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزدە شۇنچە يىراق يەردىن ئاچلىق

ۋە ئوسسۇزلۇق تارتىپ بۇ يەرگە كەلدىم. مەن ئوچۇن بىر كىچە ئۇيقۇنى قويسىڭىز بولماسمۇ؟ بوپتۇ، مېنىڭ مۇرادىم سىزنى كۆرمەك ئىدى، ئەمدى ئەسلا كەلمەيمەن، — دەپ دەرھال ئورنىدىن تۇردى. كەلا.

سە جادۇ مېھمن ئارانىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ:

— ئەي نۇرى دىيدەم، نېمە ئوچۇن مۇنچە سۆزلەيسەن؟ مەن سېنى ھېرىپ كەتتى، ئازراق ئوخلىسۇن دېگەنىدىم، — دېدى ئەپۇ سورىغاندەك. جادۇگەر يەنە شاراب ئىچىشكە باشلىدى، مېھمن ئارا پىيالىلەرنى لىقلاپ شاراب قۇيىۋەردى. ئاردا كۆپ شاراب ئىچىلدى، كەلاسە جادۇگەرنى بىر تەرەپتىن ئۇيقۇ، بىر تەرەپتىن شارابنىڭ كۇچى بىئارام قىلىشقا باشلىدى. ئۇ مېھمن ئاراغا:

— ئەي كۆز نۇرۇم، قاراپ تۇر، مەن بىر قۇببە پەيدا قىلاي، — دەپ سېھىر قىلىپ بىر قۇببە پەيدا قىلدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن غوۋغالار چىقىشقا باشلىدى، ئەتراپىدىن بوستان - گۇلىستانلار پەيدا بولدى. ئاندىن جادۇ ئېيتتى:

— ئەي كۆز نۇرۇم، كەلگىن، سەن ياش، قۇۋۋىتىڭ بار. شاراب ئىچىپ بۇ جانىۋارلارنى تاماشا قىل، مەن خانەمگە كىرىپ بىردەم ئارام ئالاي.

مېھمن ئارا ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى يوقلۇقىنى ئىلتىماس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن جادۇگەر مېھمن ئارانى باشلاپ راھىن شاھتىن قالغان خىلۋەتخانىسىغا كىردى. كەلاسە جادۇ بىر سېھىر دېمىدە قىلىپ بىر ئەجدىھا پەيدا قىلدى. ئەجدىھا ھالقا بولۇپ ياتتى. كەلاسە جادۇ ئەڭگۇشتىرىنى ئەجدىھانىڭ ھالقىسىغا قويۇپ، يەنە سېھىرى بىلەن ئىككى يولۋاس پەيدا قىلدى. بۇ يولۋاسلار ئىشىكنىڭ ئاغزىنى توسۇپ ياتتى. كەلاسە جادۇ مېھمن ئارانى بېشىغا ياستۇق قىلىپ قۇچاقلاپ ياتتى. مېھمن ئارا ھوشيار ئىدى. جادۇگەر ئاخىر ئېغىر ئۇيقۇغا كەتتى. مېھمن ئارا ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا خەنجەر ئېلىپ، جادۇ. گەرنى بېشىدىن جۇدا قىلدى. ئاندىن سېھىرى بىلەن ئەجدىھا ۋە يولۋاسلارنى يوق قىلىپ، ئەڭگۇشتەرنى ئېلىپ سىرتقا چىقتى. بۇ چاغدا بارلىق دۇشمەنلەر يېپىشىپ كېلىپ مېھمن ئارانىڭ ئاياغلىرىغا باشلىرىنى قويۇشتى. مېھمن ئارا ئۇلارغا:

— ئەي يارەنلەر، سىلەر بۇ تەختنى كۆتۇرۇپ يۇرۇڭلار ! — دەپ بۇيرۇدى. تۆت مىڭ دۇشمەن كۇھىنا. تەشتىن تەختنى كۆتۇرۇپ راھىن شاھ تەرەپكە راۋان بولۇشتى.

قەھرىمان ئەپرىيەتنى ھالاك قىلىپ قاراپ تۇردى. بۇنى كۆرۇپ ئەتتار دۇشمەن ساراسىمگە چۇشتى ۋە قېچىپ كەلگەن دۇشمەنلەرنى جەم قىلىپ ۋەز ئېيتتى:

— ئەي يارەنلەر، مۇشۇنداق ئۇيۇشساق، ئۇ ئادەمزات تەنها ھالدا بىزگە تەڭ بولالماس. مېنى ھالاك قىلىش ئوچۇن قولىدا راھىن شاھنىڭ ئەڭگۇشتىرى بولۇشى، راھىن شاھنىڭ ئوقيالىرى بولۇشى لازىم. بۇ مۇمكىن ئەمەس، بۇ كىمنىڭ قولىدىن كەلسۇن، كىممۇ پەرى كەلاسەدەك راھىن ئەڭگۇشتىرىنى، ئوقياسىنى ئالالايدۇ؟ ! ئەي تانۇس، سەن بېرىپ ئۇ ئادەمزات ئوغرىنى بۇ يەرگە تۇتۇپ كەل !

ئىككى يۇز مىڭ دۇشمەن تانۇس بىلەن قەھرىمان تەرەپكە راۋان بولدى.

قەھرىمان يارەنلىرى بىلەن ئولتۇراتتى، تۇيۇقسىز پاتپاراق ئاۋازلار كەلگەندەك بولدى. قەھرىمان بېشىنى كۆتۇرۇپ، يارەنلىرىگە:

— ئەي يارەنلەر، غاپىل بولماڭلار، دۇشمەنلەرنىڭ ئاۋازى مەلۇم بولدى، — دېدى. سەھمان ھاۋاغا پەرۋاز قىلىپ دۇشمەنلەردىن خەۋەر ئېلىپ كەلدى. قەھرىماننىڭ غەيرىتى جوش ئۇرۇپ، تىغ سوغۇرۇپ تەيار تۇردى. بىردەمدىن كېيىن دۇشمەن لەشكەرلىرى كۆرۇندى. بىر دۇشمەن ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ قەھرىمانغا

روبىرو بولغانىدى، دەرھال تېنى ئىككى پارچە بولدى. بۇنى كۆرۈپ دۈشمەن چاك ـ چاك بولۇپ، كۆزلـ-
رى كامارەدەك ئېچىلىپ قېلىشتى.

ئەلقىسسە: ئەھۋالنى كۆرۈپ تانۇس دۈشە ئۆز لەشكەرلىرىگە ھەيۋە قىلىپ، ئۇلارنى جەڭگە قىستـ-
دى. دۈشمەن: «ئەي تانۇس، بىز ئۇنىڭغا باراۋەر بولالمايمىز، كۆرمىدىڭمۇ، بىر دۈشە بىر زەربىگە يارىمايـ-
دۇ» دېيىشىپ چۇرقىراشتى. تانۇس ۋارقىرىدى: «ئۇنىڭ بىلەن يەردە تەڭ بولالمىساڭلار، ئاسمانغا چىقىپ
تاش ئېتىپ ئۇنى ھالاك قىلىڭلار !»

بۇ مەسلىھەت دۈشمەنگە ماقۇل كەلدى. دۈشمەن باياۋانغا بېرىپ تاش كۆتۈرۈپ كېلىپ قەھرىمانغا
تاشلاشقا باشلىدى. قەھرىمان بېشىغا قالقان تۇتۇپ، ھەربىر تاشنى تۇتۇۋېلىپ ئاسمانغا ئېتىپ دۈشمەنىنى
مىسالى كەپتەر سوققاندەك سوقۇپ يەرگە چۈشۈردى. دۈشمەن ھاۋادىمۇ بولمايدىغانلىقىنى پەملەپ، قول-
لىرىغا ئومۇت ئېلىپ، يەكمۇ يەك بېرىپ قەھرىمانغا ئېتىلىشتى. قەھرىمان دۈشمەنىڭ بۇ جاھىللىـق-
لىرىنى كۆرۈپ غەزەپلەندى ـ دە، دۈشمەنىنى قومۇش ـ پاسار ئورغاندەك ئورۇپ يىقىتىپ، تېرىپەرەن
قىلىپ، ئۇلارنى قەلەمدەك توغرىۋەتتى. دۈشمەن بۇ زەربىگە تاقەت قىلالماي، بۆرىدىن قاچقان قويدەك
ۋارقىرىشىپ ھەريانغا قاچتى. ئەنە شۇ تەرزدە ئىككى كېچە ـ كۈندۈز جەڭلەر بولدى. يەر يۈزى ئۆلۈكلەر
بىلەن كۆمۈلدى. ئۇلار شۇنداق تۇراتتى، ھاۋادىن دۈشمەنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ئۇزاق ئۆتمەي بىرقاز-
چە دۈشە بىر تەختنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن نەچچە مىڭ دۈشە كېلىۋا-
تاتتى. ئۇلار يەرگە چۈشۈشتى، تەخت بىر يەرگە قويۇلدى. ھەممە دۈشە ـ پەرىلەر ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ،
ئېھتىرام بىلەن تۇرۇشتى. تەخت ئۇستىدە مېھمان ئارا كۆرۈندى. مېھمان ئارا قەھرىمانىنى كۆرۈپ ئالدىدا
ھازىر بولدى. ئۇ چوڭقۇر ئېھتىرام بىلەن ئەڭگۈشتەرنى قەھرىمانىنىڭ قولىغا تاپشۇردى. قەھرىمان
ئەڭگۈشتەرگە نەزەر سېلىپ، ئۇنى يۈزىگە سۈرتتى ۋە قولىغا ئۆتكۈزۈۋالدى. ئاندىن قەھرىمان مېھمان
ئارادىن سورىدى:

— ئەي نازىنىن، بۇ ئەڭگۈشتەرنى قانداق قىلىپ قولغا كەلتۈردۈڭ؟

مېھمان ئارا ئۆتكەن ـ كەچكەنلىرىنى بايان قىلىپ بەردى. قەھرىمان مېھمان ئارادىن بۇ دۇخمىنى
قانداق ئالغىلى بولمىدىغانلىقىنى سورىدى، مېھمان ئارا دۇخمىنى ئېلىشنى ھەممان زاھىد بىلىدىغانلىقى،
ئۇ كىشى كۈھى شەئباندا تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قەھرىمان دەرھال سەھمان بۇرادىرىگە:

— ئەي يار ـ ۋاپادار، بۇ ئىش سەندىن كەلسۇن، — دەپ ئۆتۈندى. سەھمان پەرمانبەردار بولۇپ،
دەرھال پەر قېقىپ ئۇچۇپ، بىردەمدە ئول ۋىلايەتنىڭ ئىچىگە يەتتى.

ئۇ يەردىكى دۈشە ـ پەرىلەر سەھماننى كۆرۈپ قورقۇشۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشقا پېتىنالمىدى.
ھەممان زاھىد تاشقىرىغا چىقتى. سەھمان ھەممان زاھىدنى كۆرۈپ تەزىم بەردى، ئۇنىڭ قوللىرىنى يۇ-

زىگە سۇرتتى، ئاندىن قەھرىماندىن سالام يەتكۈزدى.

ھەممان زاھىد قىرىق مىڭ دۈە - پەرىنى سەپلەپ، سەھمان بىلەن بىرگە قەھرىمانىنىڭ قېشىغا ماڭدى. قەھرىمان بۇ خەۋەرنى ئالدىن ئاڭلاپ، زاھىدنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئېھتىرامدا تۇردى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان بېرىپ زاھىدنىڭ قوللىرىنى يۈزىگە سۇردى، زاھىد ھەم قەھرىمانىنىڭ شەنىگە ھۆرمەت بىلدۈردى. قەھرىمان سورىدى:

— ئەي زاھىد، دۈخمىنى قانداق ئېلىش لازىم؟

زاھىد جاۋاب بەردى:

— ئەي قەھرىمان ساھىب، ئەتە كەچتە دۈخمىنىڭ سايىسى مەشرىق تەرەپتىن مەغرىب تەرەپكە چۈشسۇن، شۇ چاغدىن باشلاپ قۇبىنىڭ چەرخى قىرىق ئايلىنىپ سايىسى نەگە چۈشسە، شۇ جايىنى نۇر شان قىلىپ كۆلىساق، بىر دانە تاش چىقىدۇ، ئۇ تاشنى ئېلىۋەتسەك، دۈخمىنىڭ يولى مەلۇم بولىدۇ.

ئەلقىسسە: ئەتىسى قەھرىمان زاھىد دېگەن بويىچە تاشنى ئېلىۋەتكەندى، بىر ئىشىك پەيدا بولدى، بۇ يەردە بىر دانە شوتا بولۇپ، ئىچى ناھايەت قاراڭغۇ ئىدى. قەھرىمان كەيۇمەرس ئادەمنىڭ گۈرزىنى غىلاپتىن چىقىرىپ، ئۇنىڭ شولىسىدا ئەتراپنى كۆرۈپ مېڭىپ بىر دەرۋازىغا يېتىپ باردى. سەھمان بەلەن مېھمان ئارامۇ ئەگىشىپ كىرىشتى. ئۇلار دەرۋازىنى ئېچىپ ئىچكىرىگە كىردى. كۆردىكى، بىر ئالىي ساراي، سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تەخت، تەخت ئۈستىدە بىر چەرخ، ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئادەم تۇرىدۇ. ئۇ ئادەم سۇرەتلىك جىن بولۇپ، قامچا بىلەن دەمبەدەم چەرخنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ چەرخ قۇبىنىڭ چەرخىنى ئايلاندۇرىدىغان چەرخ بولۇپ، ناھايىتى تېز ئايلىناتتى. قەھرىمان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ:

— ئەي جىن، بىرەدەم توختا! — دەپ بۇيرۇدى. جىن بۇنى ئاڭلاپ:

— ئەي قەھرىمان، ۋاقتى كەلگەندە سەۋر قىلۇرمەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

قەھرىمان يەنە سورىدى:

— ئەي جىن، بۇ دۈخمىنى قانداق قولغا ئېلىشنى بىلەمسەن؟

— مانا بۇ چەرخنى ئوشتۇساڭ ئالالايسەن، — دېدى جىن. قەھرىمان گۈرزىنى ئۈرغاندى، چەرخ ئىككى پارە بولدى. ئۇ يەردە يەنە بىر يول كۆرۈندى. قەھرىمان شۇ يول بىلەن بىر سائەت يۈرۈپ، بىر دەرۋازىغا يېتىپ باردى. ئۇ يەردە ناھايىتى مۇستەھكەم بىر قەلئەنى كۆردى. قەھرىمان دەرۋازىنى ئېچىپ ئىچكىرىگە كىردى ۋە بىرەمدىن كېيىن بىر جايغا يەتتى. بۇ يەردە بىر تابۇت بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر كۈمۈش لەۋھە ئېسىلغانىدى. لەۋھەنىڭ بىر تەرىپىگە راھىن پادىشاھنىڭ سۇرىتى سىزىلغان، يەنە بىر تەرىپىگە نەچچە قۇر خەت يېزىلغانىكەن. خەتتە: «ئەي قەھرىمان قاتىل، ھەرگىز دۇنيا ۋە دۆلىتىڭگە مەغرۇر بولما، مەندىن ئىبرەت ئال. ساڭا بۇ كامان ھاجەتتۇر. ھاجىتىڭدىن كېيىن يەنە ئەكىلىپ ئۆز جايىغا قوي، چۈنكى بۇ كامان سەندەك يەنە نەچچە پالۋانغا لازىم بولۇر. ئىش تۈگىگەندە تىلسىمنى ئاۋۋالقىدەك ھالغا كەلتۈرۈپ قوي» دېيىلگەنىكەن. قەھرىمان خەتنى ئوقۇپ، راھىن شاھنىڭ ھەقىگە كۆپ دۇئا قىلدى، ئاندىن تىلسىمنىڭ چەرخىنى ئوشتۇغاندى، پەرياد كۆتۈرۈلدى ۋە يەنە بىر دەرۋازا ئېچىلدى. ئۇلار ئىچكىرى كىرىپ كۆردىلەركى، ئاجايىپ ياخشى ئىمارەت، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ساندۇق تۇرىدۇ. زاھىد ساندۇقنى ئاچتى، ئوقيا ئەنە شۇ ساندۇق ئىچىدە ئىكەن. قەھرىمان ئوقيانى ئېلىپ دەرۋازىدىن چىقتى.

ئەلقىسسە: زاھىد بىلەن مېھمان ئارا تەخت ئۈستىگە چىقىپ، قەھرىمان مۇرغ پەرمان بىلەن پەرۋاز قىلىپ، جىمى يارەنلەرنى باشلاپ كۆھى قەمەرگە راۋان بولدى. ئەتتار دۈە قىرىق مىڭ دۈنىنى قەھرىمان

بىلەن ئېلىشقىلى ئەۋەتمەپ، ئۆزى بىغەم ئەيش ـ ئىشرەتكە مەشغۇل بولۇۋاتقاندا، تۇيۇقسىز قەھرىمان دۇخمىنى تارتىۋېلىپ ئوقيانى قولىغا ئالدى، شۇ چاغدا ئەتتارغا ھەممان زاھىد، مېھمان ئارا نۇرغۇن ئا-دەمزات ۋە دۈشە ـ پەرىلەر بىلەن بەسمپ كەلدى. كەلاسە جادۇنى مېھمان ئارا ھالاك قىلىپ، ئەڭگۈشتەرنى قەھرىمانىنىڭ قولىغا بەردى دېگەن خەۋەر كەلدى. بۇنى ئاڭلاپ ئەتتار ئىچىگە ئۇلۇغ تىندى، ئاندىن ھەم-مە لەشكەرلىرىنى تاشقىرى چىقىرىپ، جەڭگە تەييارلىنىشقا ئەمر قىلدى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان، مۇرغ پەرمان، مېھمن ئارالار ئەتتار دۈشمىنىڭ ماكانىغا يېتىپ كېلىشتى. ئەت-تار دۈشە ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ غەزىپى قاينىاپ تاشتى، تاشلارنى بىر ـ بىرىگە ئۇرۇپ ھەيۋە قىلدى، ئاندىن ۋارقىراپ تۇرۇپ قوشۇنلىرىنى سەپراس قىلدى. قەھرىمان دۈشگە: «ئەتتار دۈشە دەرھال تەسلىم بولسۇن، ئەسىرلەرنى قولۇمغا ئۆتكۈزسۇن، شۇنداق قىلسا شەھەر ئۆزىگە قالىدۇ» دەپ ئېلچى ئەۋەتتى. ئەتتار بۇ سۆزنى قوبۇل قىلمىدى. قەھرىمان ئەتتارنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ قولىغا گۈرزىنى ئېلىپ مەيدانغا كىرىپ:

ــ ئەي ئەتتار، شەھبال پەرىنىڭ زەئىپىنى ۋە باشقا ئەسىرلەرنىڭ ھەممىسىنى ماڭا تاپشۇر، ئۆ-زۈڭنى ئۆلۈمدىن ساقلاپ قال! ... ــ دەپ ۋارقىرىدى. ئەتتارمۇ ھەم ۋارقىرىدى:

ــ ئەي خاك بەچچە! ئەكۆزان، سەرخىۋاب بۇرادەرلىرىم، ئەمىر ـ لەشكەرلىرىم سېنىڭ قولۇڭدا ھالاك بولدى. بۇ ئەسىرلەرنى ھەرگىزمۇ ساڭا بەرمەيمەن. يەنە ئۆزۈڭدەك يۈز مىڭ پالۋان ئەكەلسەڭمۇ بوزەك بولمايمەن!

ئەتتار قەھرىمانغا قاراپ ئېـ-تىلدى. قەھرىمان بېشىغا قالقان تۇتتى. ئەتتار شۇنچە گۈرزە ئۇرغان بولسىمۇ، ھەممىسى رەت بولدى. ئەتتار ئۆز زەربىسىنىڭ قەھـر-مانغا تەسىر قىلمىغانلىقىنى پەم-لەپ، ئۆزىنى بىر چەتكە ئالغاندەك قىلدى ـ دە، قەھرىمانغا يەنە گۈر-زە ئۇردى، قەھرىمان گۈرزىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋالدى. ئەتتارنىڭ گۈرزىسى يەزگە تېگىپ چاڭ كۆتۈ-رۈلدى، قەھرىمان كۆرۈنمەي قال-دى. ئەتتار، قەھرىمان يەرگە پېـ-تىپ كەتتى بولغاي دەپ، مېھمن ئاراغا قەست قىلدى. قەھرىمان بۇنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، نەرە تارتتى. ئەتتار دۈشە قەھرىمانىنىڭ ئاۋازىدىن ئويغىنىپ، گۈرزىنى قەھرىمانغا ئۇرۇشقا باشلىدى.

قەھرىمان ئەڭگۈشتەرنى قولىغا سېلىپ، ئوقيانى قولىغا ئالدى ـ دە، ئەتتار دۇنيانىڭ كۆكسىگە ئاتتى. ئەتتارنىڭ بەدەن ـ ئەزالىرى چېچىلىپ كەتتى. قەھرىمان ئەتتار دۇنيىنى يولغا سېلىپ بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭ ـ كىچىك مەلئۇنلىرىنى خۇددى پىچان ئورغاندەك يىقىتىپ تاشلىدى. جېنى ئامان قالغانلىرى توڭگۇزدەك چىرقىرىشىپ ھەر تەرەپكە قېچىشتى.

ئەلقىسسە: دۇنيا لەشكەرلىرى تارمار بولغاندىن كېيىن، مېھمان ئارا شەھەر ئىچىگە كىرىپ شەھەر دىكى دۇنيالەرنى سۈرۈپ يوقاتتى. ساق قالغانلىرى جانلىرىنى تىلىشىپ ئەسىر بولۇشتى. مېھمان ئارا قەھرىماندىن ئەسىر بولغان دۇنيالەرنىڭ گۈناھىنى تىلەپ قالدى، دۇنيالەر گۈناھىنى تىلەپ، قەھرىمانىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولۇشتى. ئاندىن قەھرىمان ئەتتار دۇنيانىڭ سارىيىغا قەدەم قويدى. دۇنيالەر قەھرىمانىغا ئەتتار دۇنيانىڭ نۇرغۇن خەزىنىسى بارلىقىنى مەلۇم قىلدى. قەھرىمان زىندانغا قەدەم قويدى. زىندانگۇيلار تەزىم قىلىپ قەھرىمانىنى ئىچكىرىگە باشلاپ كىردى. بۇ يەردە سىماب بىلەن بىر ئۆي ساپ. تۇ. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا گۆھەر چىرىغى ئېسىلىپتۇ. بىر تەرەپتە بىر گۈزەل نازىنىن باغلاقلىق، ئۇنىڭ رەڭگى زىندان جاپاسىدىن سامانداك بولغانىدى. مېھمان ئارا ئۇنى قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى ۋە:

ـــ ئەي گۈزەل نازىنىن، قەھرىمان سەن ئۈچۈن كۆپ مېھنەت ـ مۇشەققەتلەرنى تارتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ھىممىتى بىلەن جەبىر ـ جاپادىن خالاس بولدۇڭ، ـــ دېدى.

بۇ قەھرىۇخ ئايىم ئىدى. قەھرىۇخ ئايىم قەھرىمانىغا تەزىم قىلدى. قەھرىمان ئېيتتى:

ـــ ئەي گۈزەل نازىنىن، ئوغلۇڭ بەھرام مېنىڭ ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيالىق ئاغىنەم، سەن ئۇنىڭ ئانا. سى، شۇنداقلا مېنىڭمۇ ئانامسەن.

قەھرىۇخ بەھرامنىڭ نامىنى ئىشىتىپ قاتتىق ئاھ تارتىپ:

ـــ ئەي قەھرىمان، مېنىڭ ئوغلۇم چىن ژىلايىتىدە تاش بولغان. ئۇ ھازىر نېمە قىسمەتتە؟ ـــ دەپ سورىدى. قەھرىمان بەھرامنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق بايان قىلدى. قەھرىۇخ قەھرىمانىنىڭ قول. لىرىنى يۇزلىرىگە سۈرتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئەتتار دۇنيگە تەۋە بولغان بارلىق جاي ۋە ژىلايەتلەر قەھرىمانغا بەيئەت قىلىشتى. تامامى دۇنيا ـ پەرىلەر، لەشكەرلەر، جانلىقلار ئۇنىڭ ئىتائىتىگە كىردى. قەھرىمان باشتىكى ۋەدىسى بو. يىچە دۇخمىگە كىرىپ ھېلىقى ئوقيانى جايىغا قويۇپ، تىلسىمنى مۇستەھكەم قىلدى. قەھرىمان ھەممە. لەنگە خەير ـ ئېھسان چاچتى، ئاندىن: «بۇ يەرگە مېنىڭ كەلگىنىمنى، قىلغان كار ـ بارىمنى، ئۆتكەن ئىشلارنى يېزىڭلار!» دەپ يازدۇردى.

ئۇلار يېنىپ كەتمەكچى بولۇشۇپ، كۇھى بەلۇردىن باشقا يول ئىزدەشنى مەسلىھەت قىلىشتى. بۇ چاغدا سەھمان:

ـــ مەن باشقا بىر يولنى بىلىمەن، لېكىن بەك دىشۋار. كۇھى بەلۇرنىڭ شىمالىدا، دەريايى مۇھىت. نىڭ كەنارىسىدا يەتتە كۈن زۇلمەت ئىچىدە يول يۇرىمىز، ئۇ جەزىرىدە ئاجايىپ زور مەخلۇقاتلار بار، ـــ دېدى. قەھرىمان بۇنى ئاڭلاپ:

ـــ يارەنلەر، ئوتقا قارىغاندا زۇلمەت بىلەن ماڭغان ياخشىراق، ـــ دېدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن يول تەييارلىقىغا مەشغۇل بولدى. قەھرىمان:

ـــ مېھمان ئارا بىلەن قەھرىۇخ ئايىمنى تەختكە چىقىرىپ، ساندۇق ـ شېشىگە سېلىپ ئېلىپ مېڭىڭلار، ئەتتار دۇنيىنىڭ خەزىنىلىرىنى كۆتۈرۈپ ساق ـ سالامەت ئېلىپ بېرىڭلار، ـــ دەپ تاپشۇردى. ئۇلار يولغا راۋان بولدى.

ئەلقىسسە: ئۇلار نۇرغۇن يول بېسىپ، ئاخىر زۇلمەتكە يېتىشتى. ئۇلار خۇش ھاۋالىق، ئارام ئېلىشقا مۇۋاپىق جايغا چۈشۈپ، ئەتتىار دېۋىدىن غەنىيمەت ئالغان يەتتە يۈز تۈۋرۈكلۈك چېدىرنى تىكتى. ئۇلار بۇ يەردە ئۇچ كۈن دەم ئېلىپ، يول تەييارلىقىنى پۈتتۈردى. دېۋە - پەرىلەر بۇ جەزىرىدىن ھېسابسىز دۇر - جاۋاھىرلارنى تېپىپ، ئۇنى قەھرىمانلىك ئىختىيارىغا تاپشۇردى. قەھرىمان، بۇ جاۋاھىرلاردا ئايمىلار ئولتۇرغان تەختنىك ئەتراپىنى بېزەكلار، دەپ بۇيرۇدى. ئۇلار يەنە يولىغا راۋان بولۇپ، زۇلمەتكە شۇڭغۇدى، ئالەم بارغانسېرى قاراڭغۇلاشتى، ئادەم ئادەمنى كۆرگىلى بولمىدى.

قەھرىمان كەيۇمەرس ئادەمنىك گۈرزىسى بىلەن ئەتراپىنى يورۇتۇپ ماڭدى. ئۇلار بىر دەريانىك ئېچىدىن ئاجايىپ - غارايىپ ئاۋازلار كەلدى.

ئەلقىسسە: ئۇلار سەككىزىنچى كۈنى زۇلمەت ئېچىدىن قۇتۇلۇپ، خۇش ھاۋالىق بىر جايغا يەتتى. ئۇلار ئۇزاققىچە ئارام ئېلىشتى. بۇ يەر گۈلىستانى باغى ئىرەمدىن ئۇچ كۈنلۈك يىراقتا ئىدى، قەھرىمان بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. قەھرىمان سەھمانغا: «سەن بۇرۇنراق بېرىپ، يارەنلەرگە خەۋىرىمىزنى مەلۇم قىلغىن» دەپ ئۆتۈندى. سەھمان دەرھال ھاۋاغا پەرۋاز قىلدى.

سەھمان شەھبال شاھنىك قەلئەسىنىك قېشىغا يەتتى - دە، ناگاھ گەردان كەشان بىلەن ئۇچراشتى. گەردان كەشان سەھماننى مەرھابا دەپ قۇچاقلىدى. سەھمان قەھرىمانىنىك سالىمىنى يەتكۈزدى، ئاندىن گەردان كەشان بىلەن ئىچكىرىگە كىردى ۋە شەھبالغا سالام بەردى. شەھبال شاھ ۋە راي ھىندى قاتتىق خۇشال بولدى. قەھتىران ۋە بەھرامىلار سەھماننى قۇچاقلاشتى.

ئەلقىسسە: شەھبال شاھ سەھماندىن بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۇنى جاۋاھىرلارغا غەرق قىلىۋەتتى. ھەممەيلەن باھادىر پالۋان قەھرىمانغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. ئاندىن شەھبال شاھ ئېيتتى:

ــ ئەي سەھمان، سەن كۆپ مۇشەققەت تارتتىك، شۇنداق بولسىمۇ يەنە غەيرەت قىلىپ بىزدىن قەھرىمانغا خەۋەر بەرگىن، قەھرىمان شۇ جايدا تۇرۇپ تۇرسۇن، بىز ئالدىغا بېرىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن ئېلىپ كېلەيلى!

سەھمان قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، قەھرىمان تەرەپكە راۋان بولدى.

شەھبال شاھنىك پەرمانى بىلەن يەتمىش مىك پەرى جەم بولدى. كېچە ئۆتتى. شەھبال شاھ راي ھىندىغا بىر تەخت، سەرۇى خىرامانغا بىر تەخت، جەبىل شاھقا بىر تەخت تەييارلاپ، ئۆزى بىر تەختكە چىقىپ، پەرىلەر ئۇستىدە ئولتۇرۇپ قەھرىمان تەرەپكە پەرۋاز قىلدى. ئۇلار ئاخىر قەھرىمانىنىك قېشىغا كېلىشتى ھەمدە ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ، سۆيۈشۈپ دىدار كۆرۈشتى، خۇشاللىقتا چۈقان سېلىشتى، كۆز يېشى قىلىشتى. قەھرىمان بەھرامنىك قولىدىن تۇتۇپ، بىر پەردىنىك ئىچىگە ئېلىپ كىرىدى. بەھرام كۆردىكى، شۇنداق چىرايلىق پەردىلەر ئىچىدە بىر پەرىزات ئولتۇرۇپتۇ. قەمەررۇخ پەردىنىك ئىچىدە تۇرۇپ ئۇلارنى كۆردى - دە:

ــ ئەي قەھرىمان، بۇ پالۋان بەگ مېنىك جىگەر گۆشۈم بەھرام بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟ ــ دەپ ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى. قەھرىمان ئېيتتى:

ــ ئەي نىگار ئايىم، ئوتتۇز يەتتە يىلدىن بېرى سېنى كۆيدۈرگەن جىگەر پارەك ــ بەھرام مانا شۇ. بەھرام ئانىسىنى كۆرۈپ، يىغلىغان پېتى ئۇنىك باغرىغا ئۆزىنى تاشلىدى. قەھرىمان بەھرامنى، مېھىن ئارا قەمەررۇخنى يۆلىۋالدى، بولمىسا ئىككىسى يەرگە يىقىلاتتى. قەمەررۇخ:

ــ ئەي بەھرام جېنىم، ئاخىر يۈزۈڭنى كۆردۈم، بۇ چۈشۈمۇ ياكى ئوڭۇمۇ؟! ــ دەپ ئېسىدىدى.

— ئەي مېھرىبانىم، يۈرىكىم ئانا، مەن بىچارە يىگىرمە تۆت يىل نە قىش ۋە نە يازنى بىلمىدىم، — دەپ مۇڭلىرىنى بايان قىلدى بەھرام.

ئەلقىسسە: شۇ سائەتتە شەھبال شاھ، راي ھىندى شاھ، سەرۋى خىرامانلار قەھرىمانغا تەزىمگە كەل-دى. شەھبال شاھ قەھرىمانغا باشقىچە ئىززەت - ئىكرام بىلدۈردى. مىڭلىغان دۈۋە - پەرىلەر قەھرىمان-نىڭ باشلىرىغا دۇر - جاۋاھىرلارنى چېچىشقا باشلىدى. قەھرىمان ئىززەت - ھۆرمەت قاينامىلىرىدا لەۋ-لى سارلاغا غەرق بولدى. قەھرىمان شەھبال شاھقا مەمنۇنلۇق ئىپادىلىدى. سەرۋى خىرامان قەھرىماننىڭ ئىشتىياقىدا ئاران - ئاران تۇراتتى، قەھرىمان ئۇنىڭ ئالدىغا سالامغا باردى. قەھرىمان ئول نازىنىنغا قاراپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

نىگار ھىجرى بالا، ھىجرى قىيامەت،
كۆزۈمدىن ياش بىلەن ئاقتى گويا قان.
ئاجايىپ بىر باھادىر غۇنچە قامەت.
غازات ئەيلەپ جاھان مەلئۇنلىرىغا،
ئۇنىڭ ئاتى ئېرۇر سەرۋى خىرامان،
زۇلۇملار بولدى گۇم، بەس، بولدى ئەفغان.
ئىشق ئەھلى كۆرۈپلا بەرگۈسى جان.
تولا كۆردۈم جاھاندا دىلرەبانى،
نەچچە كۈنلەر سېنىڭ ھىجرىڭدە يۈردۈم،
ماڭا سەنكىم ئۆزۈڭ نۇر ماھى تابان.

قەھرىمان غەزەلنى ئوقۇپ شۇ يەرگە كەلگەندە سەرۋى خىرامان بىھوش بولۇپ يىقىلدى، قەھرىمان دەرھال ئوقۇشتىن توختاپ، ئۇنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئالدى. بىر ھازادىن كېيىن سەر-ۋى خىرامان ھوشىغا كەلدى ۋە:

— ئەي قەھرىمان، مېنىڭ ئېتىقادىم سەندىن يۈز ھەسسە زىيادە، — دەپ قەھرىماننىڭ بېشىدىن

دۇر ـ جاۋاھىرلارنى نىسار قىلدى.

ئەلقىسسە: ھەممەيلەن قارارگاھقا كىرىشتى، قەھرىمان ئەتتار دۈشمەنلىك تەختىدە ئولتۇردى. قەھرىمانلىك ئوق تەرىپىدە قەھتىران، چەپ تەرىپىدە بەھرام جەبىل ئولتۇردى. باھادىرلار، دۈشمەنلەر، پەرىلەر ئۆز لايىقلىرىدا جاي ئىلىشتى، ئاندىن قەھرىمانلىك شەرىپى ئۈچۈن زىياپەت تارتىلدى. يارەنلەر خىلىدىن بىرى تۇزۇكرەك غىزالانمىغانىدى. ئۇلار غىزالىنىۋاتقاندا، گەردان كەشان تاشقىرىدىن كىرىپ:

ــ ئەي قەھرىمان، مۇرغ پەرمان كەلدى. ئۇنىڭ قانىتى تامام لەشكەرلەرنى يىپىۋالدى، ــ دېدى. پالۋان ئاڭلاپ دەرھال تاشقىرىغا چىقتى. مۇرغ پەرمان ھاۋادىن يەر يۈزىگە چۈشتى ۋە قەھرىمانلىق قىلىشقا كىلىپ ئېيتتى:

ــ ئەي قەھرىمان پالۋىنىم، ماڭا ئىجازەت بەر، ئۆز ئاشىنايىمغا باراي. خالىغان ۋاقتىڭدا خىزمىتىڭگە كېلۈرمەن.

قەھرىمانلىك كۆڭلى ناھايىتى يېرىم بولۇپ ئېيتتى:

ــ ئەي جاھانلىك قانىتى، ماڭا تۇگىمەس خىزمەتلەرنى قىلدىڭ، خۇدا ساڭا يار بولسۇن، بارغىن، مېنى ئۇنتۇپ قالمىغايسەن. مەن يەنە قېشىڭغا بارىمەن!

مۇرغ پەرمان قەھرىمانلىك رىزالىقى بىلەن خوشلىشىپ پەرۋاز قىلدى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان ئادەمزات دۇنياسىغا قايتىش ئۈچۈن بۇ يەردىكى دۈشمەن ـ پەرى، يارەنلەردىن ئۆزرە سوراپ، مېھمان ئارانى ئېلىپ، تاڭ ئېتىشى بىلەن گۈلىستانى باغى ئېرەمگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇلار قەلئەگە يېقىنلاشتى، قەلئەنىڭ ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ئون مىڭچە پەرى قەھرىمانلىك ئالدىغا چىقىشتى. قەلئە خەلقى قەھرىمانلىك سەلتەنەتلىرىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇشتى ۋە قەھرىمانلىك بېشىدىن جاۋاھىرلارنى چاچتى.

ئۇلار بىر ئالىي سارايغا چۈشۈپ ئارام ئالغاندىن كېيىن، قەھرىمان گەردان كەشانغا:

ــ ئەي ھەمراھىم، سەن پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا بارساڭ، ئۇلارغا خەۋەر بەرسەڭ، ــ دېدى. گەردان كەشان قەھرىمانلىك بۇيرۇقىغا رازى بولدى. قەھرىمان سەھمانغا قاراپ:

ــ ئەي يارۇ ۋاپادارىم، گەردان كەشانمىزنى ھىندىستانغا سەن ئېلىپ بارساڭ، ــ دېدى. سەھمان رازىلىق بېرىپ ئەدەپ بىلەن ئورنىدىن تۇردى ـ دە، گەردان كەشانى كۆتۈرۈپ ھىندىستان يولىغا راۋان بولدى.

ئۇلار پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ قارارگاھىغا يېقىنلاشتى. گەردان كەشان:

ــ ئەي سەھمان، دەرھال ئادەم سۈرىتىگە كىرگىن، ــ دېگەندى، سەھمان دەرھال ناھايىتى خۇش پېچىم بىر يىگىت بولدى. ئۇلار ئاخىر پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ بارگاھىغا كەلدى. ھۇشەڭ شاھ ئۇلارنىڭ خەۋىنى ئاڭلاپ تولا بەك شادىمان بولۇپ كەتتى. پادىشاھ خۇشاللىقىدا ئۈستىدىكى لىباسلىرىنى سۆيۈنچە قىلىپ بېرىۋەتتى. گەردان كەشان پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ كەلدى. ئەھلى دۈشمەنلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئۇلارغا ئىنتىزارلىق بىلدۈردى. گەردان كەشان بىلەن سەھمان پادىشاھقا ئېگىلىپ سالام بەردى. پادىشاھ سەھمانغا نەزەر سالغاچ، گەردان كەشانىڭ قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ:

ــ ئەي تاج زىننىتىم، قەھرىماندىن نېمە خەۋەرلەرنى ئېلىپ كەلدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى. گەردان كەشان ئېيتتى:

ــ ئەي ئۇلۇغ پادىشاھى دەۋرانى، قەھرىمان ساق ـ سالامەتتۇر. ھەر دائىم ئۆزلىرىنى ياد قىلىپ تۇردى. مەن ھەممە خەۋەرنى بىر ـ بىرلەپ مەلۇم قىلىمەن، ــ دېدى. پادىشاھنىڭ دىلى يايراپ، بۇ ئىكـ

كىسىگە بىسيار ئىنئاملارنى بەردى. ئاندىن پادىشاھ گەردان كەشاندىن يەنە سورىدى:

— قەھرىمان قاچان كېلۇر؟

گەردان كەشان ئېيتتى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، مەن ئۇلارنىڭ قېشىغا بارىمەن، ئاندىن كېلۇر.

پادىشاھ كەشاندىن يەنە ئىتتىك سورىدى:

— ئەي ھەييار، بۇ يىگىت كىم بولىدۇ؟

— بۇ، — دېدى كەشان سەھماننى تونۇشتۇرۇپ، — كەيۇمەرس بەند قىلغان ئون ئىككى دۆڭنىڭ بىرى. قەھرىماننى كۇھى بەلۇر ئەزىمدىن مانا مۇشۇ ئەزىمەت سالامەت ئۆتكۈزگەن. بۇ ئىش بۇنىڭدىن باشقا ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. سەھمان يەتمىش ئىككى خىل ئۆزگىرەلەيدۇ، يەتمىش خىل زەھەر باندا سۆزلىيەلەيدۇ. بۇلارنىڭ ماكانى تا ھازىرغىچە يەرنىڭ ئاستىدا ئىدى. قەھرىمان دۇخمەن شاھنى ھالاك قىلىپ، شەئبان دۆڭنى يوقىتىپ، ئۇلارنى ئازاد قىلىپ يورۇق ئالەمگە ئېلىپ چىققان.

پادىشاھ بۇ خاسىيەتلەرنى ئاڭلاپ سەھمانغا ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۇردى ۋە دەرھال:

— سەھمانغا كۇرسى قويۇڭلار ! — دېدى. سەھمان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام ئادا قىلدى. پادىشاھ باشلىق جەمئى يارەنلەر قەھرىمانغا سالام يوللاپ، گەردان كەشاننى يولغا سالدى. سەھمانىنىڭ قەدىمى يەتمىش بەش گەز ھالەتكە كىرىپ پەرۋاز قىلدى. سەھمانىنىڭ پەرۋاز قىلغان قاناتلىرى پادىشاھنى ھەيران قالدۇردى. پادىشاھ ئۇلار تاكى كۆزدىن غايىب بولغۇچە قاراپ تۇردى.

ئەلقىسسە: سەھمان بىلەن گەردان كەشان ئۇچا، ئۇچا ئاخىر گۇلىستانى باغى ئىرەمگە يېتىپ كەلدى. قەھرىمان بۇلارنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدى. گەردان كەشان پادىشاھ ھۇشەڭدىن ئېلىپ كەلگەن نامەنى قەھرىماننىڭ ئالدىغا قويدى. قەھرىمان نامەنى ئوقۇپ، شەھبال شاھتىن قايتىش توغرىسىدا ئىجازەت سورىدى. شەھبال شاھ رازىلىق بەردى.

ئەلقىسسە: دۆڭ ـ پەرىلەر قەھرىمانغا، سەرۋى خىرامانغا، شەھبال شاھقا، راي ھىندىغا ئاتاپ تۆت تەخت ۋە چېدىر ـ بارگاھ تەييارلىدى. يەتمىش مىڭ دۆڭ ـ پەرىلەر خەزىنە مالىلىرىنى كۆتۈرمەككە تەيىن بولدى. شۇ ئەسنادا كۇھى بەلۇر ئەزىم تەرەپتىن بىرنەرسە پەرۋاز قىلىپ كېلىپ، بارگاھقا يېقىن كەلدى. ئۇ مۇرغ پەرمان ئىدى. مۇرغ پەرمان سەھماندىن سورىدى:

— ئەي سەھمان، مۇنچە دۆڭلەر نېمىشقا جەم بولدى؟

سەھمان ئېيتتى:

— ئەي مۇرغ پەرمان، قەھرىمان ھىندىستانغا بېرىشنى ئىرادە قىلدى. ئۇنىڭ كۆزى سەندە قالدى.

مۇرغ پەرمان ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە دەرھال قەھرىماننىڭ قېشىغا كېلىپ ئەدەپ بىلەن تۇردى. قەھرىمان ئۇنىڭغا كۆپ دوستانىلىك بىلدۇردى، ئاندىن: «كۆچۈڭلار !» دەپ پەرمان بەردى.

ئەلقىسسە: گۇلىستانى باغى ئىرەم خەلقى قەھرىماننىڭ ئاياغلىرىنى ئۆپۈپ، ئايرىلغىنىغا ئىريان ۋە ناەن بولۇپ يىغلاشتى، ئۇنىڭ خەلقە كەلتۇرگەن ياخشىلىقلىرى ئۇچۇن مەدھىيە ئوقۇشتى. قەھرىمان مۇ ياخشى سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭۇللىرىنى خۇشال قىلىپ خوشلىشىپ، مۇرغ پەرمانغا مىندى. تەبىل ئۇرۇپ، ئون يەتتە مىڭ دۆڭ ـ پەرىلەر بەھەيۋەت شان بىلەن كۆتۈرۇلۇپ پەرۋاز قىلدى. گويا كى ئالەم كېچە ـ زۇلمەت بولدى. ئۇلار شۇ ماڭغانچە ئۇچ كۇندە دەريايى مۇھىتنىڭ ئوستىگە كېلىشتى. قەھرىمان دەريايى مۇھىتقا قاراپ ماڭدى. شۇ تاپتا قەھرىماننىڭ قۇلىقىغا بىر ئاجايىپ ئاۋاز ئاڭلىنىشقا

باشلىدى. قەھرىمان مۇرغ پەرماندىن:

— بۇ نېمە ئاۋاز؟ — دەپ سورىدى. مۇرغ پەرمان:

— بۇ پەلەكنىڭ گەردىشىدىن چىققان شامالدۇر، — دېدى ۋە يەنىمۇ ئېگىزگە كۆتۈرۈلۈپ كۆ-هى ھاۋاغا يېقىنلىدى. قەھرىمان ئاسماندا ئاينىڭ تۇۋرۇكسىز تۇرغانلىقىنى كۆردى. قەھرىمان مۇرغ پەرماندىن يەنە سورىدى:

— ئەي مۇرغ پەرمان، بۇ دائىرە ئاسمان تاناپسىزكەنغۇ؟

— ئەي قەھرىمان، بۇ ئۆزى كۆھقاپتۇر. مۇندىن باشقا يەنە ئالتىسى بار، ھەربىرىنىڭ ئارىسىدا بىر دەريا بار، بۇ كۆھلارنىڭ ئارىسىدا مەخلۇقاتلار ناھايىتى كۆپ، — دېدى مۇرغ پەرمان. قەھرىمان:

— سەن بۇنى قانداق بىلىسەن؟ — دەپ سورىدى. مۇرغ پەرمان ئېيتتىكى:

— ئەي ساھىبقىران، مەنمۇ ئاڭلىغان، سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنى شامال ئۇچۇرۇپ ئالەمنى سەكـ-كىز مىڭ رەت ئايلاندۇرغان. ئۇ ئاللانىڭ قۇدرىتىنى كۆرگەن ۋە كۆھقاپنى سەيلە قىلغان.

ئەلقىسسە: قەھرىمان تىلسىم دۇنيانى ئەنە شۇنداق سەيلە قىلىپ، رۇئى مەسكۇنغا يېتىپ كېپقالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاستا ـ ئاستا خۇش ھاۋالىق بىر يەرگە چۈشۈپ توپلىشىپ، چېـ-دىر ـ بارگاھلىرىنى بەرپا قىلىشتى.

بۇ خەۋەر پادىشاھ ھۇشەڭگە يەتتى. پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ جىمى تەرەپلەرگە خەۋەر قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىگە ئالاھىدە چېدىر ـ بارگاھ تىكىپ تەييارلىدى. ھۇشەڭ شاھنىڭ كۆزى قەھرىماـ-نىڭ دىدارىغا ئىنتىزار بولدى. شۇ چاغدا گەردان كەشان ھۇشەڭنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە:

— ئەي پادىشاھىم، پالۋانىڭ ئەركانى دۆلەت بىلەن ساق ـ سالامەت كەلدى. ماڭا سۆيۈنچە بەر، — دېدى. پادىشاھ تولا شادىمان بولۇپ، گەردان كەشانغا نەچچە شەھەرنى ئىنئام قىلدى. پادىشاھ:

— پادىشاھلار ئۇچۇن ئوتتۇز تۆت تەخت، شاھزادىلەر ئۇچۇن تۆت مىڭ تەختىراۋان، پالۋانلارغا، ئۇمرالارغا، ھەييارلارغا مىنىدىغان ئۇلاغ ـ ياراغ تەييارلاڭلار. ئۇلار قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا چىقسۇن ! — دەپ ئەمر قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ۋە يەنە نەچچە ئون مىڭ ھىندىستان قىز ـ ئايالىرى جاۋاـ-ھىرلارغا پۇركىنىپ قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا چىقىشتى.

قەھرىمان ئالتە ئاياغلىق ئاجايىپقا مىنىپ كېلىۋاتاتتى، قەھتىران ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە، بەھرام سول تەرىپىدە، ئۇنىڭ ئارقىسىدا شەھبال شاھ ئۆز يارەنلىرى بىلەن، راي ھىندى پادىشاھ ۋە سەرۋى خىرامان، ئۇنىڭ كەينىدە بىقىياس دۇۋە ـ پەرىلەر كېلىۋاتاتتى. گەردان كەشان قەھرىمانىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ يول باشلاپ ماڭدى.

ئەلقىسسە: قەھرىمان پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئوردىسىغا يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ ئالدىغا چىققانلار ئۆزلىرىـ-نى تۇتالماي خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈپ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت ۋە سۆيۈنۈش ئىپادىلىدى. ئۇلار پادىشاھنىڭ قېشىغا كەلگەندە، ئالىي ئېھتىرام بىلەن پادىشاھقا سالام بەجا قىلدى. پادىشاھ ھۇشەڭ قەھرىمانىنى كۆـ-رۈپ تەختىگە چۈشۈپ، پىيادە ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. قەھرىمان پادىشاھقا ئەڭ ئالىي ئېتىقاد ۋە ساداقىتى بىلەن تەزىم قىلدى. پادىشاھ قەھرىمانىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ تەشەككۇر بىلدۇردى، ئاندىن قالغانلارنىڭ ھەر بىرىگە لايىق ئىززەت بىلدۇرۇپ ئۆتتى. شەھبال شاھ ئورنىدىن تۇرۇپ ھۇشەڭ شاھنىڭ ھەممىتىگە باركاللا بىلدۇرۇپ، گۈلىستانى باغى ئېرەمدىن ئېلىپ كەلگەن جۇملە تارتۇق، خەزىنە ۋە سوۋغاتلارنى شاھنىڭ نەزەرىدىن ئۆتكۈزدى ۋە:

— ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، بىز غۇلامىرى بالاغا مۇپتىلا ئىدۇق، تىرىكلىكتىن ئۈمىد يوق ئىـ-

دى، ئۆزلىرىنىڭ ھەممىتى ۋە قەھرىمانىنىڭ شاپائىتى بىلەن غەمدىن خالاس بولدۇق، — دەپ يەنە بىر رەت رەھمەت ئېيتتى.

ئارىدا كاتتا داستىخان سېلىنىپ، تائام تارتىلدى. ھەممە شاد ـ خۇراملىققا غەرق بولدى. بۇ ئەس-نادا قەھرىمان گەردان كەشاننى چاقىرىپ: «مۇرغ پەرمانغا ياخشى قارا» دەپ تاپىلاپ تۇراتتى، مۇرغ نامـا-يان بولدى. ھەممەيلەن ئېھتىرام بىلدۇرۇپ: «مەرھابا!» دېيىشتى. قەھرىمان مۇرغ پەرمانغا خۇش ئىلتە-پات كۆرسەتتى. مۇرغ پەرمان پادىشاھقا يېقىن كېلىپ:

— سالام، ئەي پادىشاھى جاھان، شارابەت ساھىبقىران، ئۆزلىرىدەك پادىشاھى بۇيۇكنىڭ خىزمىتە-گە مۇشەررەپ بولدۇم. تۆھپەمنىڭ ئازلىقى ئۈچۈن ئالدىلىرىدا خىجىلمەن، — دېدى.

پادىشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بەكمۇ ھەيران بولدى ۋە ئېيتتى:

— ئەي شاھى مۇرغ، مېنىڭ قەھرىمانىمغا ئۇنتۇلماس ياردەم بەردىڭ. بۇنىڭدىن ئارتۇق تۆھپە بولماس.

مۇرغ پەرمان پادىشاھنىڭ ھەممىتى ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم تەزىم قىلدى، ئاندىن جايىغا بېرىپ ئورۇن ئالدى. تىللا تاۋاقلاردا غىزايى ئالىي كەلتۈرۈلدى. ھەممەيلەن يەنە خۇشاللىققا چۆمدى، ئەمما شۇ چاغدا پادىشاھ ھۇشەڭ كۆڭلىدە، ئەمدى ھېچ يەردە دۇشمەن قالمىدى، دۆلەت قىيامىغا يەتتى، ئەمما ئۆم-رۈم زاۋالغا ھەم يېقىنلاشتى، دەپ ئويلىدى.

ئەلقىسسە: ئەتىسى پادىشاھ ھۇشەڭ سەرۇى خىرامانىنى قەھرىمانغا تويلاپ قويۇش ھەققىدە پەرمان بەردى. شۇنىڭ بىلەن ھىندىستان قائىدىسىچە سەرۇى خىرامان بىلەن قەھرىمانىنىڭ ئەھدە نىكاھى باغلاندى. ئاندىن پادىشاھ شەھبال تەزىمدە تۇرۇپ ئىجازەت تىلىدى، پادىشاھ ھۇشەڭ شەھبال بىلەن قە-مەررۇخقا ئىجازەت بەردى. ئۇلار ئۆز ۋىلايەتلىرىگە يول ئالدى. ئاندىن مۇرغ پەرمان ھەمدە باشقا شاھلارمۇ پادىشاھ ھۇشەڭنىڭ ئەمرى بىلەن ئىنئام ـ تارتۇقلار ئېلىپ، ئۆز شەھەر ـ ۋىلايەتلىرىگە قايتىماقچى بولدى. بۇ چاغدا ھۇشەڭ ئېيتتى:

— ئەي پادىشاھلار، يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراڭلار. ئاللانىڭ قەھرىدىن ھەر ۋاقىت ئاگاھ، رەھ-مىتىدىن ئۈمىدۋار بولۇڭلار، — پادىشاھ قەھرىمانغا قاراپ ئېيتتى، — كۇللى ئالەمدە ھېچ دۇشمەن قالمىدى. يەتمىش ئىككى يىلدىن بېرى يارەنلەر مەن ئۈچۈن مىسلىسىز جاپالارنى تارتتى. ئەمدى ئىجا-زەتكى، خالىغانلار ئۆز جاي، ئۆز ۋەتەنلىرىگە بېرىپ ئارام ئالسۇن. مەن ئەمدى ئۆتكەن كۇنلىرىمنى ئەس-لەپ، ياخشى ـ ياماننى كارلىرىمنى تەرتىپلەپ، سەھۋەنلىرىمنى تونۇپ، ئۆزۈمگە ئىنساپ ۋە دىيانەت توپلايمەن، قالغان ئۆمرۈمنى ئاتا ـ ئانام، بالا ـ ئەھلىلىرىم ئۈچۈن ئۆتكۇزىمەن. ماڭا ئاخىرەت تەييار-لىقى كېرەك. ئەمدى پادىشاھلىق باقىيسى ساڭا بولسۇن!

ئەلقىسسە: پادىشاھ ھۇشەڭ قەھرىمانىنى ئۆزىنىڭ تەختىگە ئولتۇرغۇزدى. ئاندىن كاتتا مۇراسىم ئۆتكۇزۇپ، پادىشاھلىقىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى جاكارلىدى ۋە جۈملە جانلىقلارغا ۋىدالىشىش ئېشى بەر-دى. پادىشاھ ھۇشەڭ كۇنلەردىن بىر كۇنى ئىنتايىن خالىس ھالدا يۇرتى تۇرانغا راۋان بولدى. ھۇشەڭ شاھ ھىندىستاندىن تۇرانغا قاراپ ماڭغان چاغدا، مۆتىۋەججىھ خانلىق تەمەسى بىلەن تۇرانغا كەلدى. ھۇشەڭ شاھنىڭ ئاتىسى تەماران شەھرىدىن لەشكەر تارتىپ چىقىپ، مىسلى بوراندەك جەڭ ئېلىپ بار-دى. تەماران جەڭدە شىكەستە يېدى. بۇ خەۋەر ھۇشەڭنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ، لەشكەر ئۈيۇشتۇرۇپ مۆتە-ۋەججىھ خانىنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ باردى. شۇ قەدەر ھېسابسىز جەڭ بولدى. ئاخىر شۇ جەڭ بىلەن ھۇشەڭ شاھنىڭ ئۆمرى تامام بولدى، ۋەللاھۇ ئەئلەم.

ئىرادىلىك ئاتا-بالا

ئۇرۇنقى زاماندا تەكلىماكاننىڭ پۇقرالىرى ناھايىتى بايلىقتا، پادىشاھلىرىنىڭ ھېچ نەرسىدىن غېمى يوق ئىكەن، لېكىن ھەر ۋاقىت بوران چىقىپ يۇرتقا بالايىئاپەت كەلتۈرۈپ، كىشىلەرنى خانۇۋەيران قىلىدىكەن. كىشىلەر ئارىسىدا بوراننى كۆھىقاپتىن چىقىدىكەن، دېگەن گەپلەر تارقىلىپتۇ. مۇشۇنداق ۋاقىتلارنىڭ بىرىدە بۇ يۇرتنىڭ چىرا دېگەن يېرىدىن بىر پالۋان كۆھىقاپقا قارشى ئۇرۇش قىلغىلى مېڭىپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنى يەڭگىگىنىگە ئەمدىلا بىر نەچچە ئاي بولغانىكەن. بالا ئوغۇل بولۇپ ناھايىتى تېز چوڭىيىشقا باشلاپتۇ. پالۋان كۆھىقاپقا قارشى ئۇرۇشقا مېڭىش ئالدىدا ئۆزىنىڭ تونىنىڭ ئوڭ كۆكسىگە مۆھرىنى بېسىپ ئوغلىغا قالدۇرۇپتۇ ۋە: «ناۋادا قايتىپ كېلەلمىسەم، چوڭ بولغاندا مېنى ئىزدىسۇن» دەپتۇ. پۇقرالار پالۋانغا ناھايىتى نۇرغۇن نەرسىلەرنى يوللۇق تۇتۇپتۇ. پالۋان بۇ نەرسىلەرنىڭ كۆپىنى ئوغلىغا قالدۇرۇپ، ئازراق بىر قىسمىنى ئېلىپ، تۇلپارىغا مىنىپ، شەمشىرىنى ئېلىپ، چويۇندىن كەش، تۆمۈردىن ھاسا، پولاتتىن قىلىچ ياساتقۇزۇپ يولغا راۋان بوپتۇ. يول مېڭىپ چارچىسىمۇ توختىماي ئاسمانغا تاقاشقۇدەك تاغلاردىن ئېشىپ، كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان ئورمانلارغا كىرىپتۇ. ياۋايى ھايۋانلار بىلەن ئېلىشىپ ئۆز يۇرتىدىن بىر نەچچە يىللىق يىراقلىشىپ بىر سازلىقتا كېتىۋاتسا، ئالدىغا تولىمۇ قېرى، ئاپتاپتا كۆيۈپ چىرايى قاپقارا بولۇپ كەتكەن بىر كىشى ئۇچراپتۇ ۋە: «مېنى ئېلىۋالساڭ پايدا تاپسەن، ئېلىۋالمىساڭ زىيان تارتىسەن» دەپ پالۋانغا يېلىنىپتۇ. پالۋان بۇ كىشىگە ئىچ ئاغرىتىپتۇ ۋە قېرى كىشىكەن، ئېلىۋالسام ئېلىۋالاي دەپ، ئۇ كىشىنى بوينىغا مىندۇرۇپ يولغا راۋان بوپتۇ. دەسلەپتە ئۇ كىشى ناھايىتى يېنىك تۇيۇلۇپتۇ، بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن ئۇ ئېغىرلىشىشقا باشلاپتۇ. يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن تېخىمۇ ئېغىرلىشىشقا باشلاپتۇ، ئۇ ئەسلىدە رودۇپاي ئىكەن. پالۋان بوينىدىن ئېلىۋېتەي دېسە رودۇپاي چىڭ يېپىشىۋاپتۇ. پالۋاننىڭ پۇتلىرى تېلىپ بىر دەريانىڭ بويىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ سۇدىن ئۆزۈپ ئۆتمەكچى بوپتۇ. رودۇپاي بۇ يەردە چۈشۈۋاپتۇ ۋە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. پالۋان رودۇپايدىن قۇتۇلۇپ دەريانىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈش ئۈچۈن ئۆزىنى ئېتىپتۇ. دەريانىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە ھالى قالماپتۇ، شۇنداقتىمۇ غەيرەتلىنىپ كېتىۋاتسا، ئالدىغا بىر قىزىل گۈل ئېقىپ كەپتۇ. پالۋان گۈلنى تۇتۇۋېلىپ شۇنداق پۇرىغانىكەن، روھى كۆتۈرۈلۈپ تېنىگە كۈچ - قۇۋۋەت قوشۇلۇپتۇ، دەريادىن ئۆتۈپتۇ. گۈلنى پۇراپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېتىۋاتسا، ئالدىغا ناھايىتى چوڭ بىر مەخلۇق ئۇچراپتۇ. پالۋان بۇ مەخلۇقنىڭ ئالدىدا بىر دەم تۇرغاندىن كېيىن، مەخلۇق كۆزىنى ئېچىپتۇ ۋە:

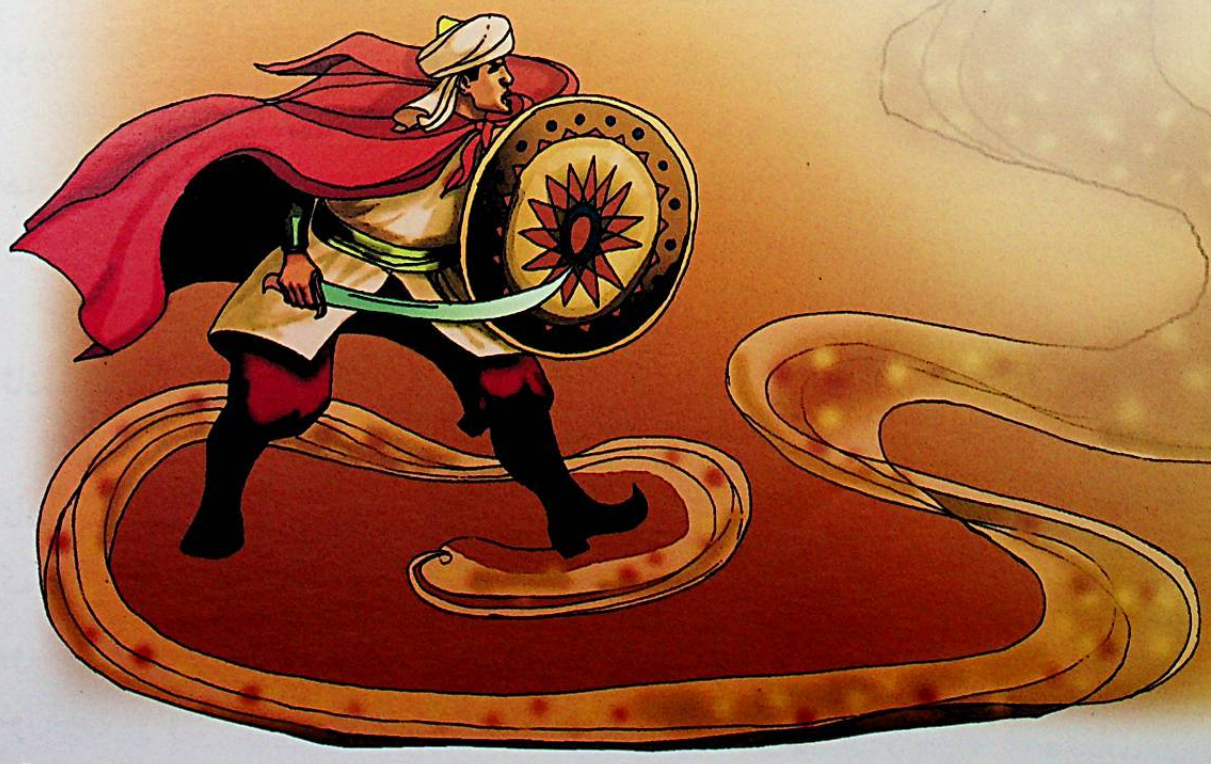
— كىم سەن؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.
— مەن ئادەمزات، سەن قانداق مەخلۇق؟ — دەپ سوراپتۇ پالۋان.
— مەن دىۋە، بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ دىۋە.
— كۈھىقاپقا قارشى جەڭ قىلىپ، بوراننى توختىتىش ئۈچۈن كەلدىم، — دەپتۇ پالۋان. دىۋە پالۋاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قاتتىق كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە پالۋاننىڭ كوكۈلىسىدىن تۆتۈۋاپتۇ، پالۋان ھوشىدىن كېتىپتۇ. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى نامەلۇم، پالۋان ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچسا قاپقاراڭغۇ بىر ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە ياتقۇدەك. پالۋان ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كېتىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ، ئۇزۇن يۇرگەندىن كېيىن ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىغا يېتىپ كېلىشىگە ھېلىقى مەخلۇق پالۋانىنى كۆرۈپ قېلىپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى چوڭ قورام تاشلار بىلەن ئېتىپتۇ.
— بىر نەچچە كۈندىن بۇيان ئوتتۇز توققۇز ئادەم تۇتقانىدىم، سەن بىلەن توپتوغرا قىرىق بولدى. زىخ قىزىشىپ بەدىنىڭنى زىخقا سانجىپ يەم قىلىمەن، شۇ ۋاقىتتا كۈھىقاپنىڭ بوراننى توختىتار. سەن، — دەپتۇ ئۇ ۋە ناھايىتى ئۇزۇن قىرىق زىخنى ئوتقا تاشلاپ قويۇپ، ئىككى قولىنى چېكىسىگە قويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. پالۋان ئۆڭكۈر ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ ئوتتۇز توققۇز تۇتقۇنىنى تېپىپتۇ ۋە:
— ھەممىڭىز بۇ مەخلۇقنىڭ قولىدا ئۆلۈپ كەتكۈچە بىزمۇ ئۇنىڭغا ئۆزىمىزنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىپ قويايلى! — دەپتۇ. تۇتقۇنلار بۇ سۆزگە قوشۇلۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دىۋىگە تۈيدۇرماستىن ھەر بىرى بىردىن زىخنى ئېلىپ، بىرى دىۋىنىڭ كۆزىگە، بىرى قۇلىقىغا، بىرى مېڭىسىگە سانجىپتۇ. دىۋىنىڭ ئوڭ قولىغا زىخ سانجىلغاچقا، سول قولىنى پۇلاڭلىتىپ قورام تاشلارغا ئۇرۇپتۇ. تاشلار يۇمىلىنىپ گۈلدۇرلىگەن ئاۋازلار چىقىپتۇ. دىۋە ئاخىر جان تالىشىپ مىڭ تەسلىكتە ئۆلۈپتۇ. كىشىلەر ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ، ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىدىكى قورام تاشلارنى ئېلىپ، ئۆڭكۈردىن چىقىپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.
پالۋاننىڭ ئۆيىدىن چىققىنىغا نەچچە قىش، نەچچە يازلار بوپتۇ، چاچ - ساقاللىرى ئاقىرىپتۇ، چوڭ كەش تېشىلىپتۇ، ھاسا ئۈپراپ يېرىمى قاپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ «يولۋاس ئىزىدىن قايتماس، يىگىت سۆزىدىن» دېگەندەك، پالۋان ئەل ئۈمىدىنى ئاقلاش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپتۇ. يۈرگەنسېرى بورانمۇ كۈچىيىپتۇ، پولات ھاسا، چويۇن كەشلەر ئۈپراپ پۈتۈنلەي قالماپتۇ. پالۋان تەندە جاننىڭ ئاز قالغىنىغا قارماي يول يۈرۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، كۈھىقاپقىمۇ يېتىپ كەپتۇ ۋە بوراننىڭ قاتتىق چىققان يېرىگە ئېچكىرىلەپ كىرگەنسېرى قاپقارا ئىسلار كۆتۈرۈلۈپ بوران بىلەن قوشۇلۇپ چوڭ تاشلارنى ئۈچۈرۈپ پالۋاننىڭ بەدىنلىرىنى زەخمىلەندۈرۈپتۇ. شۇنداقتىمۇ پالۋان ئاخىر بىر كۆلگە يېتىپ كەپتۇ. كۆلنىڭ ئەتراپى ئالتۇن بىلەن قاشالانغان، قاشالارنىڭ ئەتراپىدا ئالتۇنلار تاغدەك دۆۋىلىشىپ تۇرغان. پالۋان بۇ غەلىتە ئىشلارنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئۇ قاتتىق چاڭقاپ كەتكەنلىكتىن كۆلنىڭ سۈيىنى قانغۇچە ئىچىپ بولۇپ سۇغا چۆمۈلۈپتۇ، سۇغا چۆمۈلۈپ بولغاندا ئۆيدىن چىققان دەسلەپكى يىگىتلىك ھالىتىگە قايتىپ، ناھايىتى كۈچلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ كۆل ئەسلىدە ئادەم ياشارتقۇچى ۋە ساقايمىغان كېسەللەرنى ساقايتقۇچى خاسىيەتلىك كۆل ئىكەن. ھۆر - پەرىلەرمۇ شۇ جايدا سۇغا چۆمۈلدىكەن. پالۋان كۆلدىن چىقسا، ئالدىغا تەكىيىدەك بىر نەرسە يۈمىلىنىپ كەپتۇ - دە، يۇقىرى - تۆۋەن ئۆرلەپ پالۋانغا ئېتىلىپتۇ. پالۋان شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ بۇ نەرسىنى چاناپتۇ، لېكىن شەمشىرى ئۆتمەپتۇ. غەزەپ بىلەن يەنە چانىغانىكەن، ئوتتۇرىدىن ئىككىگە بۆلۈنۈپتۇ ۋە ئىچىدىن ئىس كۆتۈرۈلۈپ-تۇ. ئىس ئىچىدىن بىر نەچچە دىۋە چىقىپ پالۋانغا ئېتىلىپتۇ. پالۋان ئۇلار بىلەن ئېلىشىپتۇ، تۆت

كېچە - كۈندۈز ئېلىشقاندىن كېيىن دۈشمەن-دىن ئىككىسى قاپتۇ. پالۋاننىڭ بېشى يارىلى-نىپ، قول - پۇتلىرى زەخمىلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يۈگۈرۈپ بېرىپ كۆلگە ئۆزىنى ئېتىپ-تۇ. ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، ئىككى دۈشمەنمۇ ئېلىشىپ ئۇلارنى يوقتىپتۇ. قارا ئىسلار يوقىلىپتۇ، بوران پەسەيپتۇ. پالۋان تەكىيىدەك نەرسىنى چاناپ پارچە - پارچە قىلىۋېتىپتۇ. پالۋان كۆل ئەتراپىدىكى ئالتۇنلارىنى نەچچە يىللىق يىراقلارغا ئېتىپتۇ (ھازىر شۇ ئالتۇنلار چۈشكەن جايدىن ئالتۇن كانلار چىقىدىكەن). پالۋان بۇ ئىشلارنى قىلىپ، ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىغا مەمنۇن بولۇپ، ئۆز يۇرتىغا قايتماقچى بولغاندا، كۆكتىن نۇرغۇنلىغان پەرىلەر ئۇچۇپ كۆل ئەتراپىغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار پالۋاننى ئارىغا ئېلىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ پالۋانغا تەشەككۇر ئېيتىپتۇ. پالۋاننىڭ كۆڭلىگە شۇئان ئۆز ئۆيى، ئوغلى، خوتۇنى كەپتۇ ۋە ئوغلىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ھازىر قانچىلىك بولغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ، پەرىلەرنىڭ ئۇسسۇلىلىرىغا قارىمايلا ئۆيگە قاراپ يول ئاپتۇ. پەرىزاتلاردىن بىرى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كۆلنىڭ سۈيىدىن ئالتۇن قاپاقنى چىلاپ يولىلۇق تۇتۇپتۇ.

ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى پالۋاننىڭ خوتۇنى ۋە ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

پالۋاننىڭ خوتۇنى پالۋان سەپەرگە چىقىش ئالدىدا ئېيتقان نەسىھەتلىرى بويىچە ئوغلىدىن ياخشى خەۋەر ئاپتۇ. ئوغۇل تېز چوڭ بوپتۇ ۋە قەيەرگە بارسا كىشىلەر ئۇنى ياخشى كۈتۈۋاپتۇ، ھۆرمەتلەپتۇ، بالاغەتكە يەتكۈچە ئۇستىخانلىرى ئادەتتىن تاشقىرى چوڭىيىپتۇ. ئۇ كۆزىدىن بىر خىل ئالاھىدە نۇر

چاقناپ تۇرىدىغان، خۇشخۇي، كۆچلۈكلۈكتە شىر بىلەن ئېلىشالايدىغان يىگىت بوپتۇ، ھەر كۈنى بىكار ۋاقىتلىرىدا ئىككى قولىغا تۆگىمەن تېشىنى ئېلىپ ئويناىدىكەن، ئۇيدە يوق نەرسىلەرنى تېپىپ مۇشۇ كۈلنى ئاسان قىلىپ، ئانىسىنىڭ كۆپ قېتىم رەھمىتىنى ئاپتۇ. لېكىن، بوراننىڭ دەستىدىن قۇتۇلار ئۈچۈپ كېلىۋېرىپ شەھەرنى بېسىپ، كىشىلەرنى ماكانلىرىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىپتۇ. پالۋاننىڭ خوتۇنى ۋە ئوغلى بوران ئازراق چىقىدىغان بىر دەريانىڭ بويىغا كۆچۈپ بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ. پالۋاننىڭ ئوغلى بىر كۈنى ئانىسىدىن:

— ئانا، ئېيتىڭا، مېنىڭ دادام ئۆلۈپ كەتكەنمۇ ياكى ھاياتمۇ؟ ھايات بولسا قەيەردە؟ ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولسا قەبرىسى قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ. ئانىسى بوران توختىمىغان بولغاچقا ھېچ نەرسە دېيەلمەپتۇ ۋە پالۋاننىڭ كۈھىقاپقا قارشى ماڭغانلىقىنىمۇ ئېيتماپتۇ. ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئوغۇل دەريا بويىغا چىقىپ، ئىككى قولىغا ئىككى تۆگىمەن تېشىنى ئېلىپ پىرقىرىتىپ - چۆرگىلىتىپ ئويناۋاتقاندا، سول قولىدىكى تۆگىمەن تېشى قولىدىن چىقىپ كېتىپ دەريا بويىدا سۇ ئېلىۋاتقان مومای تەرەپكە قاراپ يۇمىلاپتۇ، ئوغۇل يۈگۈرۈپ بېرىپ تاشنى تۇتۇۋالغۇچە، سۇ تۇشقۇزۇپ قويغان قاپاقنى يانجۇېتىپتۇ. مومای قېچىپ ئاران جان قۇتقۇزۇپتۇ. ئوغۇل مومايدىن ئەپۇ سوراپ بولغۇچە مومای:

— «ئاتىسى يوقنىڭ بېشى چوڭ» دېگەن شۇ - دە، ئانىسى بۇيرۇغان ئىشنى قىلمای قاپقىمنى يا. جىۋەتكىنىنى، ھارىمى! — دەپتۇ - دە، ساق قالغان يەنە بىر قاپقىنى ئېلىپ ئاستا كېتىپ قاپتۇ. مومانىڭ بۇ سۆزى ئوغۇلغا تولىمۇ ئېغىر كەپتۇ. يۈگۈرۈپ ئۆيگە كېلىپ ئانىسىدىن:

— مېنىڭ ئاتام بارمۇ، يوق؟ — دەپ ئانىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ يىغلاپ سوراپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئانىسى ئاخىر:

— تالاغا چىقىپ كىشىلەردىن سورىغىن، — دەپتۇ.

ئوغۇل ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتسا ئالدىغا بىر بوۋاي ئۇچراپتۇ. ئوغۇل ئۇنىڭدىن:

— بوۋا، مەن سىزدىن بىر سوئال سورىماقچىمەن، جاۋاب بېرەمسىز؟ — دەپتۇ. بوۋاي ئوغۇلنىڭ سۆزىنى ئاخىلاپ توختاپتۇ ۋە:

— قانداق سوئالىڭ بولسا ئېيت ئوغلۇم، بىلىشىمچە جاۋاب بېرىشكە مەن تەييار، — دەپتۇ.

— سىز بىلىسىز كېرەك، مەن ئانامدىن سورىسام ئېيتقىلى ئۇنىمىدى. مېنىڭ ئاتام بارمۇ، يوق؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي ئوغۇلنىڭ بۇ سۆزىنى ئاخىلاپ كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ:

— ئوغلۇم، سېنىڭ ئاتاڭ بار، ئۇ مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ، ئۇ ھايات، — دەپتۇ ۋە بولغان ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئوغۇل سۆزنى ئاخىلاپ بولۇپ ئۆيگە قايتىپ كىرىپتۇ. بوۋايمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىرگە كىرىپتۇ. يىگىت ئانىسىغا:

— ئانا، مەن ھەممە ئىشنى ئۇقتۇم. مەن ئاتامنى ئىزدەيمەن، ئاتامنىڭ ئىزىنى باسىمەن، — دەپ ئانىسىغا يالۋۇرۇپتۇ.

— ئوغلۇم، ئاتاڭنى ئىزدەش، ئىزىنى بېسىش سېنىڭ بۇرچۇڭ، ساڭا ئاق يول تىلەيمەن، — دەپتۇ ئانىسى، پالۋاننىڭ سەپەرگە چىقىش ئالدىدا قىلغان نەسىھەتلىرىنى ئوغلىغا ئېيتىپ ۋە ئاتىسى قالدۇرۇپ كەتكەن تونىنى كىيدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغۇل ئاتىسىنى ئىزدەپ كۈھىقاپقا قاراپ يولغا چىقماقچى بوپتۇ. ھېلىقى بوۋاي ئوغۇلغا بىر شەمشەر يوللۇق تۇتۇپتۇ. ئوغۇل بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئانىسىغا نۇرغۇن ئوتۇن ئەكېلىپ بېرىپ ئاندىن يولغا چىقىپتۇ. ئوغۇلنىڭ كۈھىقاپقا قارشى ماڭغانلىقىنى ئاڭ-

لمغان كىشىلەر تەرەپ - تەرەپلەردىن كېلىپ ئوغۇلغا يوللۇق تۇتۇشۇپتۇ. بىرمۇنچە يىگىتلەر ئوغۇل بە-
لەن بىرگە سەپەرگە چىقىشنى تەلەپ قىلىشىپتۇ. ئوغۇل قاۋۇل يىگىتلەردىن ئالتىسىنى تالالاپ، ئۆزى
بىلەن يەتتە كىشى بولۇپ، يۇرت خەلقى بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئوغۇلنىڭ سەپەرگە
ئاتلانغان ۋاقتى ئاتىسىنىڭ يولغا چىققان كۈنىگە توغرا كەپتۇ.

ئوغۇلمۇ ئاتىسىغا ئوخشاش كۆپ جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىپ يول يۈرۈپتۇ، يېمەك - ئىچمەكلىرى
تۈگەپتۇ، ئورمانلىقلارغا كەلگەندە ياۋايى ھايۋانلارنى ئۆلتۈرۈپ يەپتۇ، بىر نەچچە يىل يول يۈرۈپ ئاخىر
بىر شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ چىشىدىن باشقا يېرى قارا ئىكەن. بۇ كىشىلەر
يەتتە يىگىتنى كۆرۈپ، ھەيرانلىق بىلەن قارىشىپتۇ. يىگىتلەر شەھەردىن كىرىپ ئۆتۈپ چىقىپ كې-
تىش ئۈچۈن مېڭىپ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇنارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بۇ مۇنار پادىشاھنىڭ شەھەر
خەلقىنى كۆزدىن كەچۈرۈش مۇنارىسى ئىكەن. پادىشاھ شەھەر خەلقىنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ، ئۆز ئا-
دەملىرىگە ئوخشىمايدىغان يەتتە يىگىتنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە نۆكەرلىرىگە يىگىتلەرنى ئوردىغا تەكلىپ قە-
لىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئون نەچچە نۆكەر ئۇلارنى ئوردىغا تەكلىپ قىپتۇ. يىگىتلەر تەكلىپنى
قوبۇل كۆرمەي ئۆز يولىغا مېڭىۋېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ يەنە بىر نەچچە ئون نۆكەرلىرىگە
يىگىتلەرنى تۇتۇپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. نۆكەرلەر يىگىتلەرنى باغلاپ ئوردىغا ئېلىپ بارماقچى بولۇشۇپ-
تۇ. يىگىتلەر نۆكەرلەرگە تۇتۇق بەرمەي ئېلىشىپ ھەممىنى يەر چىشلىتىپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.
پادىشاھ بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ غەزىپى قىرىق گەز ئۆرلەپ، يىگىتلەرگە قارىتىپ ئوقيا ئېتىشنى بۇيۇ-
رۇپتۇ. يىگىتلەر بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز كېتىۋاتقاندا ئوقيا ئوقلىرى سانجىلىپ ئۇلارنى يىقىتىپتۇ. پا-

دشاه يەنە نۆكەرلىرىگە بۇيرۇپ يىگىتلەرنى ئوردىغا كەلتۈرۈپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ شەمشەرلىرىنى ئېلىپ تەختىنىڭ توروسىغا ئاستۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرىنى زىندانغا تاشلاتقۇزۇپتۇ. بىر نەچچە ۋاقىت ئۆتۈپ كەندىن كېيىن يىگىتلەرنىڭ يارىسى ساقىيىپ ئەسلىگە كەپتۇ ۋە مەسلىھەتلىشىپ زىنداندىن قاچماقچى بولۇشۇپتۇ.

ئۇلار بىر كۈنى تاڭ ئېتىشقا يېقىن زىنداندىن قېچىپ چىقىپ شەمشىرىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن پادىشاھ ئوردىسىغا كەپتۇ ۋە شەمشىرىنى ئېلىپ تېخى ئوردا سىرتىغا چىقمايلا ئارقىدىن نۆكەرلەر قوغلىشىپ چىقىپتۇ. يىگىتلەر نۆكەرلەر بىلەن ئېلىشىپ ئاخىر تۈمەنلىگەن نۆكەرلەر ئارىسىدا قورشاۋدا قاپتۇ. پالۋاننىڭ ئوغلى ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى بىلىپ ياندىكى تامدىن بىر سەكرەپلا چارباغ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. بۇ دەل مەلىكە چارباغدا سەيلە قىلىپ يۈرگەن ۋاقىت ئىكەن. مەلىكە يىگىتنى كۆرۈشى بىلەن تەڭ يىگىتنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە تېخى گەپ سورىماستا، نۆكەرلەرنىڭ چۈقان - سۈرەنلىرى ئاڭلىنىپتۇ.

— ئۇلار مېنى تۇتماقچى، — دەپتۇ يىگىت.

مەلىكە يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنى دەرھال يوشۇرۇپتۇ... شۇئان نۆكەرلەر چارباغ ئىچىگە كىرىپتۇ. مەلىكە بۇ يەرگە ئادەم كەلمىگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۇلارنى بولغا ساپتۇ. ئاندىن يىگىتنى يوشۇرۇپ قويغان جايىدىن چىقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ئەي باتۇر قىران يىگىت،
ئۆز يۇرتۇڭ قايان يىگىت؟
ئاڭلاشقا رايىڭ بولسا،
قىلاي سۆزۈم بايان، يىگىت.

بولما بۇنداق ئاۋارە،
چارباغنى سەيلە قىل.
قىلاي كۆڭلۈم ئاشكارا،
سەنمۇ بۇندا ئويىنا - كۈل.

مەن سېنىڭ يارىڭ بولاي،
سىرداش دىلدارىڭ بولاي.
گەر بولسا باشقا سۆيگۈنۈڭ،
جابدۇپ سېنى يولغا سالاي.

يىگىت مەلىكىنىڭ نەزمىسىنى ئاڭلاپ سەپەرگە چىقىشىنىڭ سەۋەبىنى ۋە ئۆز يولىدىن مەڭگۈ قايتماسلىقىنى ئېيتىپتۇ. مەلىكە سۆز قىلماپتۇ ۋە يىگىتنى جابدۇپ، چىرايىنى قارا نىقابلاپ، مەپىگە چىقىرىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ مەپىدىن چۈشۈرۈپتۇ. يىگىت مەلىكىگە رەھمەت ئېيتىپ، خوشلىشىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. يىگىت چوققىسى ئاسمانغا تاقاشقان تاغ تۈۋىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە تاغقا يامىشىپ توقسان توققۇز قېتىم دوملاپ چۈشۈپ، يۈزىنچى قېتىمدا ئاخىر تاغقا چىقىپتۇ. قارىغۇ-دەك بولسا، يايلاقلاردا ئوتلار ئۆسۈپ كەتكەن، لېكىن بىرەر ئۇچار قۇش ياكى بىرەر ھايۋانمۇ كۆرۈنمەپتۇ. يىگىت بىر ئاز ئەجەبلىنىپ، يەنە بىر ئاز يول يۈرگەندىن كېيىن نۇرغۇن ئۆيلەر بار بىر جايغا كەپتۇ، ئۆيلەرنى ساناپ باقسا توپتوغرا قىرىق ئۆي ئىكەن، لېكىن ھېچقايسى ئۆيدە ئادەم يوق ئىكەن. توساتتىن گۈلدۈرلىگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ ئالدىغا بىر ئوت ئۇچۇپ چىقىپتۇ - دە، يەتتە باشلىق يالماۋۇزغا ئايلىنىپ يىگىتكە ئېتىلىپتۇ. يىگىت شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ يالماۋۇز بىلەن ئېلىشىپ ئاخىر ئالتە بېشىنى چېپىپتۇ. يالماۋۇز يىگىتكە كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى پەملەپ قاچماقچى بوپتۇ. يىگىت شەمشىرىنى غەزەپ بىلەن ئۇرغانىكەن، يالماۋۇزنىڭ ئاخىرقى بېشى ئىككى پارچە بوپتۇ ۋە قىرىق ئالتۇن ئاچقۇچ يەرگە چۈشۈپ قاپتۇ. يىگىت ئاچقۇچلارنى ئېلىپ ئىشكىلەرنى بىر - بىرلەپ ئاچقانىكەن، بىر-

ده ئالتۇن، بىرىده كۆموش، بىرىده كىيىم - كېچەك، يەنە بىرىده يېمەكلىك، يەنە بىرىده ھەرخىل قۇشلار بار ئىكەن. يىگىت ئوتتۇز توققۇزىنچى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قارىسا ئۆيدە توققۇز پەرىزات ئولتۇرغۇدەك. يىگىت ئۇلارنى ئازاد قىپتۇ. قىزلار يىگىتكە يالماۋۇزنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بېشىغا سالغان زۇلۇملىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئۆزلىرىنى بۇ زۇلۇملاردىن قۇتقۇزغانلىقى ئۈچۈن يىگىتكە كۆپ رەھمەتلەرنى ئېيتىپتۇ. يىگىت ئەڭ ئاخىرقى قىرىقىنچى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچقانىكەن، ياغاچ ئاتلارنى كۆرۈپتۇ، ئاندىن كېيىن ئاچقۇچلارنى پەرىلەرگە بېرىپ يولنى داۋاملاشتۇرماقچى بوپتۇ. شۇئان توققۇز پەرىزات ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. يىگىت ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. پەرىزاتلارنىڭ ئەڭ كىچىكى ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

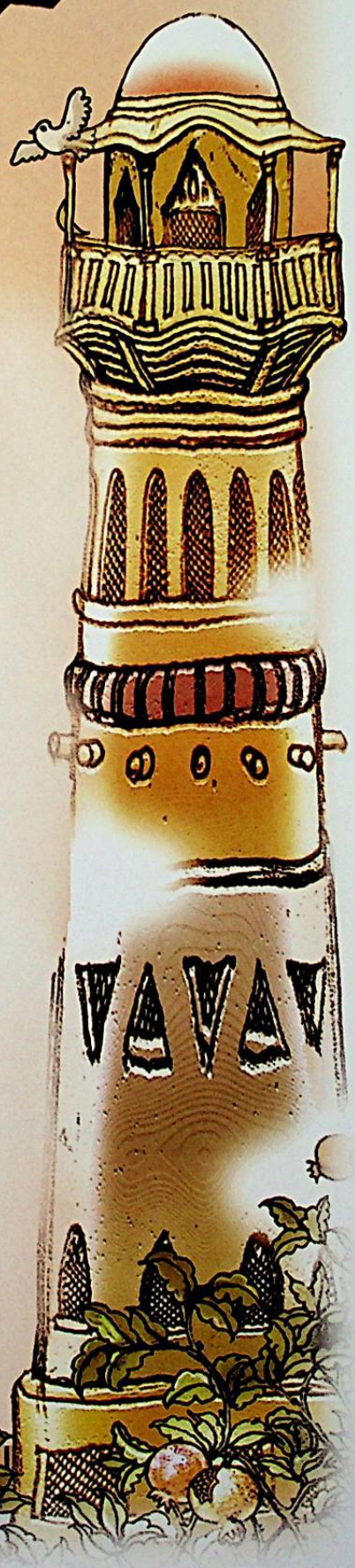
قۇشقا جۇپ قانات كېرەك،
پەرۋاز قىلىپ ئۇچماق ئۈچۈن.
ئادەمگە ئادەم كېرەك،
نۇسرەت - زەپەر قۇچماق ئۈچۈن.

سىز بىلەن بىرگە بولۇپ،
ئاتىڭىزنى ئىزدەيلى.
ياغاچ ئاتنى ئېلىپ كېلەي،
ئاڭا بىللە مىنەيلى.

بۇ پەرىزات رەڭ بىلەن نۇردىن تۆرەلگەن بولۇپ، شۇنداق كېلىشكەنكى، ئۇنى «ئەڭ گۈزەل» دەپ تەسۋىرلىسىمۇ، تۆگىنى چۆچەكتە سۇغارغاندەك، تاۋارغا تاغار بىلەن ياماق سالغاندەك بىر ئىش بولىدىكەن. ئۇ پەرى ھازىرغا قەدەر ئۆزىگە ئەركەك چۈننىمۇ قوندۇرمىغانىكەن، لېكىن يىگىتنىڭ پالۋانلىقى، ئىرادىلىكىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭ ھىجران ئېتىزلىقىغا يىگىتنىڭ قىزىل گۈلدەك قامىتى يىلتىز تارتىپتۇ. يىگىت پەرىنىڭ گۈزەللىكىگە، ئېيتقانلىرىنىڭ ھەقلىقىغا قايىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆز بۇرچىنى ئويلاپ ھېچ نېمە دېمەي يولىغا راۋان بوپتۇ. كىچىك پەرىزات ئۇچىدىغان ياغاچ ئاتنى ئېلىپ باشقا پەرىزاتلار بىلەن خوشلىشىپ، يىگىتنىڭ ئارقىسىدىن يۇرۇپتۇ. باشقا پەرىزاتلار يىگىتنىڭ كەتكىنىنى كۆرۈپ داغدا قاپتۇ. يىگىت پەرىزاتنى ئويلاپ كېتىۋاتقە-

ئىندا، پەرىزات ياغاچ ئات بىلەن ئوچۇپ كەپتۇ ۋە ياغاچ ئاتنى ئىشك سول قولىقىنى تولغاپ يەرگە قونۇپتۇ ـ دە:

ـــ قوشلارغا جۇپ قانات كېرەك، پەرۋاز قىلىپ ئوچماق ئوچۇن. ئادەمگىمۇ ئادەم كېرەك، نۇسرەت ـ زەپەر قوچماق ئوچۇن، ـــ دەپتۇ، ئاندىن «ياغاچ ئاتقا مىنىك» دەپتۇ. يىگىت ياغاچ ئاتقا مىنىپتۇ، پەرى ئارقىسىغا مىنىپتۇ. يىگىت ياغاچ ئاتنىڭ ئوڭ قولىقىنى تولغىغانىكەن، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئۇلار بىر يىللىق يولنى بىر كۈندە بېسىپ، كەچ بولغاندا بىر دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ ۋە شۇ يەرگە چۈشۈپتۇ. بۇ دەريا پالۋاننىڭ رودۇيايدىن قۇتۇلغان جايى ئىكەن. يىگىت بىلەن پەرىزات شۇ يەرگە گۈلخان يېقىپ ئۇزۇنغىچە مۇڭدىشىپ ئۆز ئىشقىنى بايان قىلىشىپتۇ. ئاندىن ئۇلار يەرنى سىلىنچا، ئاسمانىنى يېپىنچا قىلىپ يېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن تولۇن ئاي خىجىلىقتىن بۇلۇتلار ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. ئۇلارنىڭ جۇپلەشكەن شولىسى سۇ يۈزىگە چۈشكەندە، يىگىتنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ چۈشىدە مۇنداق ئىش ئايان بوپتۇ: پالۋان ۋە خوتۇنى بىر تۇپ كۆچەت تىككەن، ئۇزۇن ئۆتمەي پالۋان سەپەرگە چىقىپ كەتكەنمىش. كۆچەت چوڭ

بولۇپ مېۋە بەرگۈدەك بولغاندا، خوتۇنى پالۋاننى ئىزدەپ يولغا چىققانمىش. ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، كۆپ جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىپ بىر تاغقا چىققاندا، كۆكتىن بىر جۇپ قىزىل گۈل كۆچىتى ئۈچۈپ كېلىپ ئۇلار تىككەن كۆچەتنىڭ يېنىغا تىكىلگەنمىش ۋە ئۇلارنىڭ شاخلىرى بىر - بىرىگە جۇپلەشكەنمىش...

پالۋان ئويغىنىپ كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپ، ئوغلىنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ يولغا چىققانلىقىنى ۋە ئۆزىگە لايىق تاپقانلىقىنى قىياس قىپتۇ. پالۋان ئورنىدىن تۇرۇپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

پالۋاننىڭ خوتۇنى كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپ، ئوغلىنىڭ ئاتىسىنى ئىزدەپ تاپالمىغانلىقىنى ۋە ئۆزىگە لايىق تاپقانلىقىنى قىياس قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئوغلىغا، ئېرىگە ئامان - ئېسەنلىك تىلەپتۇ. بۇ چاغدا پالۋاننىڭ دۈشمەنلىرى يوقىتىپ، بورانىنى توختىتىپ، ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىققىنىغا بىر نەچچە يىل ۋاقىت بولغانىكەن.

يىگىت بىلەن پەرىزات ئەتىسى ئەتىگەندە يەنە ياغاچ ئاتقا مىنىپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار بىر نەچچە ئاي ئۇچۇپ كۈھىقاپقا يېتىپ كەپتۇ، لېكىن بۇ يەردىكى ئالامەتلەردىن پالۋاننىڭ ئاللىبۇرۇن كۈھىقاپنى بويسۇندۇرغانلىقىنى بىلىپ، ئۇ يەرنى كۆپ ئىزدەپ پالۋاننى تاپالماي يېنىشىپتۇ. پەرىزات يولدا كېتىۋېتىپ يىگىتكە ئۆزىنىڭ ھامىلىدار ئىكەنلىكىنى، تۇغۇشقا ئاز ۋاقىت قالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. يىگىت پەرىزاتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنى پەرىلەرنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىپتۇ ۋە شۇ يەردە قالدۇرۇپ، ئۆزى يەنە ئالتە ياغاچ ئاتنى بىر - بىرىگە چېتىپ، تاغدىن چۈشۈپ ئۆزى بىلەن بىرگە يولغا چىققان ئالتە يىگىتنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن مېڭىپتۇ. ئۇ ئۆزلىرى دەسلەپ تۇتۇلۇپ قالغان شەھەرگە كەپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا لەردىن بىر نەچچىسىنى چېپىپتۇ ۋە ئالتە يىگىتكە: «چاپسان ياغاچ ئاتقا مىنىڭلار، ئوڭ قۇلقىنى تولغاڭلار» دەپتۇ. يىگىتلەر ياغاچ ئاتقا مىنىپ ئوڭ قۇلقىنى تولغىغانىكەن، ھاۋاغا كۆتۈرۇلۇپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. نۆكەرلەر ھاڭ - تاڭ بولۇپ قارىشىپ قاپتۇ. يىگىت قالغان ئالتە يىگىت بىلەن بىللە ئاتىسىنى ئىزدەپ ئۇچۇپتۇ. بىر نەچچە ئاي ئۇچۇپتۇ، لېكىن پالۋاننى تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇلار ناھايىتى چوڭ بىر چۆلگە يېتىپ كەپتۇ. پالۋان چوقۇم مۇشۇ يەردىن ئۆتىدۇ، چۆلدىن ئۇزۇن بىر ئۆستەڭ ئېلىپ سۇ باشلىساق، ئۇ چوقۇم بۇ يەردە ئادەم بار ئىكەن دەپ بىزنى ئىزدەيدۇ، دەپ ئويلىشىپ، چۆلدىن ئۆستەڭ ئېلىپ سۇ باشلاپ كەپتۇ. پالۋاننىڭ ئوغلى پەرىزاتنى سېغىنىپ، ياغاچ ئاتقا مىنىپ پەرىزاتنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە پەرىزاتنىڭ يېنىدا ياتقان ئىككى ئوغۇل بوۋاقنى كۆرۈپ كۆڭلى يايراپ كېتىپتۇ. ئۇ بۇ يەردە بىر نەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن خوشلىشىپتۇ. يىگىتلەر پالۋاننى ھەر تەرەپكە بۆلۈنۈپ بىر قانچە يىل ئىزدەپتۇ، لېكىن دېرىكىنى ئالالماي ئۆزلىرى ئۆستەڭ ئېلىپ سۇ باشلىغان چۆلگە قايتىپ كەپتۇ.

ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى پالۋاندىن ئاڭلىماق كېرەك:

پالۋان ئىنسان بېشىغا كېلىپ باقمىغان قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، يول ئازابىدىن ھالىدىن كېتىشكە ئاز قالغاندا، كۈھىقاپتىكى پەرىلەر بەرگەن ئالتۇن قاپاقتىكى سۇنى ئىچىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، بىر چۆلگە يېتىپ كەپتۇ. قارىسا ئالدىدا بىر ئۆستەڭ تۇرغۇدەك، پالۋان بۇنى كۆرۈپ، بۇ يەردە ئادەمزات بار ئىكەن، دەپتۇ ۋە سۇدىن قانغۇچە ئىچىپ، پۇتىنى سۇغا تىقىپ ئولتۇرغانىكەن، سۇ توسۇلۇپ تۆۋەنگە ئاقالماي قاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا يىگىتلەر ئۆستەڭنىڭ ئايىغىدا دەم ئېلىۋاتقانىكەن، ئۇلار سۇنىڭ ئازىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ باشقا چىقماقچى بولۇپ، ئىككى يىگىت مېڭىپتۇ. پالۋاننىڭ ئوغلى ۋە تۆت يىگىت دەم ئېلىپ قاپتۇ. ئىككى يىگىت ئۆستەڭ بويلاپ بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ناھايىتى

گەۋدىلىك بىر كىشى پۇتىنى ئۆستەڭگە تىقىپ ئولتۇرغۇدەك. يىگىتلەر بۇنى كۆرۈپ ئاچچىقى كەپتۇ.

ــ ھەي ھارامزادە، ئاتاڭنىڭ قەبرىسىدەك پۇتلىرىڭنى ئۆستەڭگە تىقماي سۇنى ئاققىلى قوي. ساڭچۇ! ــ دەپتۇ يىگىتلەر. پالۋان كۈلۈپ:

ــ كەچۈرۈڭلار ئوغۇللىرىم! ــ دەپتۇ ــ دە، پۇتىنى تارتىپتۇ. يىگىتلەر قايتىپ بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. يەتتە يىگىت بىللە پالۋاننىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە پالۋاننىڭ ئىسمى ــ زاتىنى، قەيەردىن كەلگەنلىكىنى، نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ.

ــ مانا بۇ ئالتۇن قاپاق كۈھىقاپتىكى پەرىزاتلارنىڭ ماڭا يوللۇق تۇتقان قاپىقى، ــ دەپتۇ پالۋان. پالۋاننىڭ ئوغلى شۇئان، بۇ كىشى دادام بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ. تونىنىڭ ئوڭ كۆكسىدىكى مۆھۈرنى كۆرسىتىپتۇ. پالۋان ئۆزىنىڭ مۆھرىنى كۆرۈپ:

ــ بالام! ــ دەپ ئوغلىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. يىگىتمۇ:

ــ ئاتا! ــ دەپ ئۆزىنى ئېتىپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىنى باغرىغا بېسىشىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. پالۋاننىڭ ئاۋازى بىلەن يىگىتنىڭ ئاۋازى پۈتۈن كائىناتنى زىلزىلىگە سالىتۇ. پالۋاننىڭ خوتۇنمۇ بىر نەچچە يىللىق يىراقلىقتا تۇرۇپ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپتۇ ۋە كىشىلەرگە ئېيتىپ بېرىپتۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان جامائەت ناغرا ـ سۇنايلارنى چېلىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇنىڭ ئالدىغا مېڭىپتۇ. پەرىزاتمۇ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئىككى ئوغلىنى بىردىن ياغاچ ئاتقا مىندۈرۈپ، ئۆزى بىر ئاتقا مىنىپ تاغدىن چۈشۈپ كەلگۈدەك بولسا، يىگىت بىلەن پالۋان ھوشسىز ياتقۇدەك، ئالتە يىگىت ئۇلارنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرۈشكۈدەك. پەرىزات ئوچۇمىدا ئۆستەڭدىن سۇ ئېلىپ پالۋانغا ۋە يىگىتكە چېچىپتۇ. پالۋان ۋە يىگىت كۆزىنى ئېچىپتۇ. بالىلار «بوۋا ـ بوۋا» دەپ پالۋانغا يامىشىپ تىزىغا ئولتۇرۇشۇپتۇ. ئاتا ـ بالا بىر ـ بىرىگە بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى ئېيتىشىپتۇ، خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈشۈپتۇ. ئاندىن ئۇلار يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. پالۋاننىڭ ئىككى نەۋرىسى بىر ياغاچ ئاتقا مىنىپتۇ، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى بىردىن ياغاچ ئاتقا مىنىشىپتۇ. ئۇلار بىر نەچچە كۈن ئۇچقاندىن كېيىن پالۋاننىڭ ئالدىغا چىققان جامائەت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئۇلار يول بويى بەزمە تۈزۈپ، ناخشا ـ ئۇسسۇل ئويناپ يۇرتقا قايتىشىپتۇ. پالۋان بىلەن بىرگە يولغا چىققان ئالتە يىگىت ۋە شۇ يۇرتتىكى زېرەك، قاۋۇل ئۇچ يىگىت توققۇز پەرىزات بىلەن جۈپ بولۇشۇپتۇ. پەرىزات پالۋان ئېلىپ كەلگەن ئالتۇن قاپاقتىكى سۇنى موماي بولۇپ كەتكەن قېينا-نىسىغا بىر ئاز ئىچۈرگەنىكەن، موماي پالۋان كۈھىقاپقا مېڭىش ئالدىدىكى ھالەتكە كەپتۇ. پالۋانمۇ بۇ سۇدىن ئىچىپ خوتۇنىدىن ئايرىلغان ۋاقتىدىكى قىياپەتكە كەپتۇ. پالۋان ۋە خوتۇنى خۇشاللىق ياشلىرى-نى تۆكۈشۈپتۇ، بىر ـ بىرىگە قانماي بىر نەچچە كېچە ـ كۈندۈز مۇڭدىشىپتۇ. بۇ يۇرتنىڭ پادىشاھى پالۋاننىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، پۈتۈن يۇرت خەلقىنى ۋە پالۋاننىڭ ئائىلىسىدىكى كىشىلەرنى چاقىرىپ پالۋاننىڭ شەرىپى ئۈچۈن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز زىياپەت بېرىپ، بەيگىلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپتۇ. زىياپەت ئاياغلاشقاندا پادىشاھ پالۋانغا شاھانە ئۆيلەرنى ياسىتىپ قويغانلىقىنى، شۇنىڭغا كېلىپ ئولتۇ-رۇشنى ئېيتىپتۇ. پالۋان بۇنى رەت قىپتۇ ۋە ئۆيىگە قايتىپ ئالتۇن قاپاقنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭ سۇ-يىگە قۇرۇق ئۆزۈملەرنى چىلاپ تارقىتىپ بېرىپتۇ. ئۇزۈمنى يېگەن بوۋاي ـ مومايلار ياشلىق قىياپىتە-گە قايتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ يۇرت بوران ئاپىتىدىن قۇتۇلۇپ، خەلقى تېخىمۇ خۇشال ـ خۇرام، باياشات ياـ شاشقا باشلاپتۇ.

شاھزادە تۇغلۇق

ئۇرۇنقى زاماندا شەمسى دېگەن بىر پادىشاھنىڭ تۇغلۇق ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭ ساغلام ئۆسۈپ، كۆپ تەرەپلىمە كامالەت تېپىشى ئۈچۈن، ئوردىغا مەخسۇس مۇدەررىس تەكلىپ قىلىپ، ئۇنى يەتتە يېشىدىن باشلاپلا ئوقۇتۇشقا باشلاپتۇ. تۇغلۇق ئۆزىدىنىڭ زېرەكلىكى ۋە تىرىشچانلىقى بىلەن ئۇستازىنىڭ ئۆگەتكەنلىرىنى تولۇق ئىگىلەپ، ئون بەش يېشىدىلا ھەرقايسى ئىلىملەردىن يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە، ئۇستا قىلىچۋاز، ماھىر مەرگەن ۋە چەبدەس چەۋەنداز بولۇپ يېتىلىپتۇ. پادىشاھ ئۆز ئوغلىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا شۇنچىلىك كۆپ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلىكىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنىڭغا چوڭ بىر چارباغ ياستىپ، ئۇنى دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان ھەرخىل ھايۋانلارنىڭ ماكانىغا ئايلاندۇرۇشنى ئويلاپتۇ. باغ ياسىلىپ كۆپ ئۆتمەي كەم ئۇچرايدىغان ھايۋانلارنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن، تاغ ۋە چۆللەرگە نۇرغۇنلىغان چاپارمەنلەر ئاتلاندۇرۇلۇپتۇ. بىراق، خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچىمۇ پادىشاھنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولغۇدەك بىرەر غەيرىي ھايۋان كەلتۈرۈلمەپتۇ. پادىشاھنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، ئاخىر ئۆز ۋەزىرىنى يولغا ساپتۇ. ۋەزىر بىر قانچە نۆكەرلىرى بىلەن ماڭا - ماڭا يېرىم كېچە بىلەن تاغ ئىچىگە كىرىپ بېرىپتۇ - دە، كەڭ جىلغىدىكى يېيىلىپ ئاقىدىغان بىر دەريانىڭ بويىدا تۇنمەكچى بوپتۇ. يوق - تاقلار چۈشۈرۈلۈپتۇ، نۆكەرلەر تاماق تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا ۋەزىر ئىككى نۆكىرىنى ئەگەشتۈرۈپ دەريا بويىنى ئايلىنىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار كېتىۋاتقاندا ئۇشتۇمتۇتلا ئالدىدىكى ئارالدىن يورۇقلۇق كۆتۈرۈلۈپ، ھەسەن - ھۈسەن رەڭگىدىكى ھەر خىل نۇرلار ئەتراپتا جۇلالىنىشقا باشلاپتۇ. ۋەزىر بۇنىڭدىن ئىنتايىن ھەيران بولۇپ، نۇر چېچىلىۋاتقان ئارالغا يېقىنلىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئارالدا بىر ھەيۋەت يىلان ئۇخلاۋاتقۇدەك، نۇر ئەنە شۇنىڭدىن چېچىلىۋاتقانىكەن. ۋەزىر كەم ئۇچرايدىغان ھايۋانلار ئىچىدىمۇ كەم ئۇچرايدىغان بۇ مەخلۇقنى كۆرۈشى بىلەن ئىنتايىن خۇش بولۇپ كېتىپتۇ - دە، بارلىق نۆكەرلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنى پەم بىلەن تاغارغا سولىتىپتۇ ۋە پادىشاھنى تېزرەك خۇش قىلىش ئۈچۈن، دەمۇ ئالماي دەرھال شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ۋەزىر ئېلىپ كەلگەن ئاجايىپ مەخلۇق پادىشاھنى ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن خۇش قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ دەرھال دېرىزىسىز بىر ئۆي ياستىپ، نۇر چاچىدىغان يىلاننى قەپەسكە سولاپ، شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە، باشقا شەھەر پادىشاھلىرىغا خەت يېزىپ، بۇ ئاجايىپ مەخلۇقنى تاماشا قىلىپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھزادە تۇغلۇق ئوقياسىنى قولىغا ئېلىپ، ئۆزى ئۇچۇن بەرپا قىلىنغان ھەيۋەتلىك باغنى تاماشا قىلىشقا كەپتۇ. ئۇ ھەر خىل كۆللەر ۋە گۈلزارلىقلاردىن ئۆتۈپ، دېرىزىسىز ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى ھاۋا ئالمىشىش ئۇچۇن ئورنىتىلغان تۆشۈكنىڭ ياغىچىغا چىراي-لىق بىر تورغاينىڭ قونۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئوقياسىغا ئالتۇن ئوقنى قويۇپ، ئۇنى چەنلەپ ئېتىپتۇ. تورغاي شۇئان كۆزدىن غايىب بوپتۇ. شاھزادە ھەيران بولۇپ، دېرىزىسىز ئۆيگە يانداش دەرەخ ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقىپتۇ. ئۆگزىدە نە ئوق، نە تورغايدىن نىشان بولماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆيئىچىگە قاراپ باقماقچى بولۇپ، تۆشۈككە ئېڭىشكەنكەن، ئۆيئىچىدىن قانداقتۇ بىر كىشىنىڭ ناخشىدەك يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

— يىگىت، ئوقىڭىز ئۆيئىچىدە، ئەگەر ئۇنى ئالماقچى بولسىڭىز، ئۇيقۇدا ياتقان ئاتىڭىزنىڭ يانچۇ-قىدىن ئاچقۇچنى ئېلىڭ، قاراۋۇلمۇ ئۇيقۇدا، بىمالال ئىشىكنى ئېچىپ كىرسىڭىز بولىۋېرىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ شاھزادە ھەيران بوپتۇ - دە، دادىسىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. بۇ دەل چۈش مەزگىلى بولغاچقا، دادىسى تاماقنى يەپ بولۇپ، تازا ھوزۇرلىنىپ ئۇخلاۋاتقانىكەن. شاھزادە ئۇنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىپ ئاچقۇچنى ئاپتۇ ۋە دېرىزىسىز ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئىشىككە قا-رىغان قاراۋۇلمۇ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن. شاھزادە ئۇنىڭ ئالدىدىن ئاۋايلاپ ئۆتۈپ، ئىشىككە سېلىنغان قۇلۇپنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، قولىدا ئۆزى ئاتقان ئالتۇن ئوقنى تۇتۇپ تۇرغان يىگىرمە ياشلار چامىسىدىكى چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قامەتلىك بىر يىگىتنى كۆرۈپتۇ.

— مانا ئوقىڭىز، — دەپتۇ ئۇ يىگىت شاھزادىگە سالام بەجا كەلتۇرۇپ، — ئېلىۋېلىڭ.

— سىز نېمە ئادەم بولىسىز؟ — دەپتۇ ھەيران بولغان شاھزادە ئوقنى ئېلىپ تۇرۇپ، — بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟

— مەن پەرىلەر ئەۋلادىدىن ئىدىم، — دەپتۇ يىگىت سەممىيلىك بىلەن، — ئالدىنقى ھەپتە تاغ

ئارىسىنى سەيلە قىلىۋېتىپ، يىلان شەكلىگە كىرىپ ئوخلاپ قالغانىدىم، ئاتىڭىزنىڭ ئادەملىرى مېنى تۇتۇپ ئېلىپ مۇشۇ ئۆيگە سولاپ قويۇپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ يىگىتكە ئىچى ئاغرىپتۇ - دە:

— ئۇنداق بولسا، مەن سىزنى ئازاد قىلدىم، خالىغان يېرىڭىزگە قايتىپ كېتىڭ، — دەپتۇ.

يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بولۇپ كېتىپتۇ - دە، شاھزادىنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ ۋە:

— بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن، مۇبادا بېشىڭىزغا كۈن چۈشسە «دوستۇم» دېسە-ڭىزلا، مەن سىزگە ئۆز ياردىمىمنى دەرھال يەتكۈزىمەن، خەير - خوش، — دەپتۇ - دە، شاھزادە بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئۇنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئىشكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى يەنە ئاتىسىنىڭ يانچۇقى-غا سېلىپ قويۇپتۇ - دە، ئۆز دەرسىنى تەكرارلاشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

ئاردىن تۆت - بەش كۈن ئۆتۈپ، ئاتىسى «ئاجايىپ مەخلۇق»نى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلغان پادىشاھلار كېلىشكە باشلاپتۇ. شەمسى شاھ ئۇلارنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، خۇشال - خۇرام كۈتۈۋالى-غاندىن كېيىن، «ئاجايىپ مەخلۇق»نى زىيارەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن، دېرىزىسى ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ - دە، ئىشكنى ئېچىپتۇ ۋە ھاڭ - تاڭ بولغانلىقىدىن ئارقىسىغا ئۆچۈپ كېتىشكە تاس قاپتۇ.

— قېنى بۇنىڭ ئىچىدىكى نۇر چاچار يىلان؟ — دەپ توۋلاپتۇ ئۇ قاراۋۇلغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ، — تېرەڭنى تەتۇر سويىمەن!

— مەن... مەن... بىلمەيمەن، — دەپتۇ قورقۇپ كەتكەن قاراۋۇل دۇدۇقلاپ، — ئاچقۇچ ئۆز... ئۆزلىرىدە.

بۇ سۆزلەردىن نۇر چاچار يىلاننىڭ غايىب بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن شاھلار شەمسى شاھنىڭ ئاچچىقىغا ھاي بېرىشنى ئۆتۈنۈپ، بۇ پەۋقۇلئاددە ئىشتىن ئۆزلىرىنىڭ رەنجىمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لېكىن، شەمسى شاھ ئاچچىقىدىن يانماي، قاراۋۇلنى دارغا ئاسىدىغانلىقىنى جاكارلاپ، بارلىق شاھلارنى ئۇنىڭ دار ئاستىدىكى جان تالىشىپ تېپىرلاشلىرىنى تاماشا قىلىشقا چاقىرىپتۇ.

ھەش - پەش دېگۈچە دار تەييارلىنىپ، قاراۋۇل دار ئالدىغا ئېلىپ كېلىنىپتۇ، لېكىن قاراۋۇل بوي-ىنىغا ئارغامچا سېلىنغانغا قەدەر نۇر چاچار يىلاننى قاچۇرمىغانلىقىنى تەكرارلاپ، شاھتىن ئادالەتلىك تىلەپتۇ. شاھ غەزەپ بىلەن جاللاتلارغا ئارغامچىنى تارتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا توپ ئىچىدىن «توختاڭلار» دېگەن قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز جاراڭلاپ، شاھزادە تۇغلۇق ھاسىراپ - ھۆمۈدىگەن ھالدا مەيدانغا كىرىپ كەپتۇ ۋە ئاتىسىغا قاراپ:

— قاراۋۇلدا گۇناھ يوق، ئۇنى قويۇۋېتىڭ، يىلاننى قاچۇرغان مەن، مەن جازالىنىشىم كېرەك، — دەپتۇ.

شۇ ئان توپ ئىچىدە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈپتۇ، شەمسى شاھنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قاپتۇ.

— بالام، سارىڭ بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپتۇ ئۇ تەسلىكتە، بالىسىنى جېمىلەپ، — سەن قانداقچە ئۇنى قاچۇرالايسەن، بۇنىڭغا مەن ئىشەنمەيمەن.

— ھەقىقىي ئەھۋالنى ئاڭلىسىڭىز ئىشىنىسىز، ئەھۋال مانا مۇنداق، — دەپتۇ شاھزادە ۋە بولغان ئىشنى بايان قىلىپ.

بۇنى ئاڭلىغان شاھنىڭ بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، تەختىدىن دومىلاپ چۈشۈشكە تاس قاپتۇ،

لېكىن ئۆزىگە سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ تۇر. غان نۇرغۇنلىغان شاھلار ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ گۇناھسىز كىشىنى دارغا ئېسىشقا ھۆكۈم قىل. غان شاھ گۇناھكارنى جازا. لىيالامدۇ، يوق؟ شەمسى شاھ خۇددى يات بىر قول كۆكرىكىنى يېرىپ، يۇرد. كىنى چاڭگاللاپ تارتقاندەك ئېغىر ئازاب ئىچىدە خۇدد.

نى بىلمەي بىر ھازا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ ـ دە، ئاندىن سىناش نەزىرى بىلەن تىكىلىپ تۇرغان شاھلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، ئۆز ھۆكمىنى ئېلان قىپتۇ:

ــ قاراۋۇل ئازاد قىلىنسۇن ! ئوغلۇم دارغا ئېسىلسۇن !

شاھزادە دادىسىنىڭ ھۆكمى بىلەن تەڭ دار ئالدىغا كەپتۇ، ئارغامچا قاراۋۇلنىڭ بوينىدىن ئىلىپ، شاھزادىنىڭ بوينىغا سېلىنىپتۇ. شەمسى شاھ ئارغامچىنى تارتىشقا پەرمان چۈشۈرۈشكە ئەمدى تەمشىلىشگە كۆپچىلىك ئىچىدىن شاھزادىنىڭ ئۇستازى ھۆركىرەپ يىغلىغىنىچە شاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپتۇ:

ــ شاھىم، بالا ياش، ياش بالىلار سەۋەنلىكتىن خالىي بولالمايدۇ، ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان جازامۇ لايىقىدا بولسا.

ئۇستازنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى شەمسى شاھنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇ باشقا شاھلار ئالدىدا يۈزىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆز ھۆكمىنى ئۆزگەرتمەيدىغانلىقىنى تەكىتلەپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن ئۇستاز باشقا شاھلارنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

ــ ھۆرمەتلىك تەقسىرلىرىم، ھەممىڭلار ئالتۇن تەخت ئۇستىدە يۇرت سوراپ كېلىۋاتسىلەر، ياش بىر بالىغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، شاھىمىزنىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتىشگە ئۆز مەسلىھىتىڭلارنى ئايىماڭلار.

ئۇستازنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرى باشقا شاھلارغا تەسىر قىپتۇ. ھەممە شەمسى شاھنىڭ ھۆكمىنى ئۆزگەرتىشنى تەلەپ قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇيان ئويلىشىپ، بۇيان ئويلىشىپ، ئاخىر بالىنى دارغا ئاسماي، چۆل ئىچىگە ئاپىرىپ تېنىتىۋېتىپ كېلىش جازاسىنى بېرىشكە كېلىشىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرىنىڭ شاھزادە بىلەن تەڭتۇش ئوغلى ھەيدەر: «بۇ ۋەزىپىنى ماڭا بېرىڭلار» دەپ مەيدانغا چىقىپتۇ. ھەيدەر شاھزادە بىلەن بىللە ئوقۇپ، بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ھەممە جەھەتتىن شاھزادىگە يېتەلمەيدىغانلىقىدىن ئىچىدە ھەسەت ساقلاپ كەلگەنىكەن. ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى بىلگەن ئۇستاز ئۇنى بۇ ئىشقا ئارىلاشتۇرماسلىققا ھەرقانچە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئامال بولماپتۇ. ئاخىر ئۇ شاھزادىنى ئات ئالدىغا ئېلىپ چۆل ئىچىگە قاراپ جۆنەپ كېتىپتۇ.

ئۇلار شۇ ماڭغانچە نۇرغۇنلىغان يۇلغۇن ۋە توغراق ئورمانلىقلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، بىر پايان قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كىرىپتۇ. شاھزادە چۆلگە ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى، ھەيدەرنىڭ كۆڭلى قارىلىق قىلىپ، ئۆزىگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشنىڭ مۇمكىنلىكىنى ئويلاپ كۆزىتىپ مېڭىپتۇ، بىراق ھەيدەردە ھېچقانداق ئۆزگىرىش كۆرۈنمەپتۇ، ئەكسىچە شاھزادىنىڭ ئوزۇقلىنىشى ۋە ئارام ئېلىشىغا غەمخورلۇق قىلىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ مېڭىپتۇ. شاھزادە بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ: «سېنىڭ ئىشىڭ مېنى تېنىتۇۋېتىش تۇرسا، نېمە ئۈچۈن ماڭا غەمخورلۇق قىلىپ يۈرسەن؟ تېزرەك قايتىپ كەتسەڭ بولمامدۇ» دېگەندە، ھەيدەر: «تېخى ۋاقتى يەتمىدى» دەپلا قويىدىكەن. شاھزادىنىڭ بۇنىڭغا قاتتىق ئىچى پۇشۇپ: «ئەڭ بولمىغاندا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى مەن قىلاي، سەن ئارام ئال» دېگەندە، ھەيدەر يەنىلا: «تېخى ۋاقتى ئەمەس» دەپ قويىدىكەن. شاھزادە ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدە نېمە خىياللار بارلىقىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنىڭ باشلىشى بىلەن چۆل ئىچىگە ئىچكىرىلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاربىدىن بىر قانچە كۈنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئېلىۋالغان سۇ، ئوزۇقلىرى تۈگەپ، تەشنالىق ۋە ئاچلىق دەردى ئۇلارنى ئازابلاشقا باشلاپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا ماڭا - ماڭا بىر توغراقلىقنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، بىر قۇدۇققا دۈچ كېلىپ قاپتۇ. چېلەك بولمىغانلىقى ئۈچۈن، قۇدۇققا نۆۋەت بىلەن چۈشۈپ سۇ ئىچىپ چەشقا توغرا كەپتۇ. ئۇلار ئاتنىڭ ئارغامچىلىرىنى ئۇلاشتۇرۇپتۇ - دە، ئالدى بىلەن ھەيدەر، ئاندىن شاھزادە چۈشۈپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇپ چىقىشقا كېلىشىپتۇ. كېلىشكىنى بويىچە شاھزادە ھەيدەرنى سىيرىلدۇرۇپ چۈشۈرۈپتۇ - دە، سۇ ئىچىپ بولغاندىن كېيىن تارتىپ چىقىرىپتۇ. ئاندىن ھەيدەرنىڭ سىيرىلدۇرۇشى بىلەن شاھزادە قۇدۇق ئاستىغا چۈشۈپ، راسا قېنىپ سۇ ئىچىۋالغاندىن كېيىن، خۇشاللىق بىلەن ھەيدەرنى توۋلاپتۇ:

— قېنى، ئاغىنە، ئەمدى تارتىۋال!

ئارغامچىنى تارتىشنىڭ ئورنىغا ھەيدەر قاقاقلاپ كۈلۈپ دەپتۇ:

— ئاغىنە، رەنجىمە، مېنىڭ ۋەزىپەم مۇشۇ يەردە ئاياغلاشتى، خەير - خوش.

شاھزادىنىڭ پۇتۇن بەدىنى شۇركۈنۈپ، پېشانىسىدىن قارا تەر چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق دەھشەت ئىچىدە ئۆلۈشىنى ئويلاپمۇ باقمىغاچقا، ھەيدەرگە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— ئاغىنە، مېنىڭ تەقدىرىم ساڭا تاپشۇرۇلغانلىقى راست، لېكىن مېنى بۇنداق ئۆلۈشكە مەجبۇر قىلما. مېنى ئوچۇقچىلىققا چىقىرىپ قويۇپ، ئېتىڭنى مىنىپ كېتىۋەر، مەن ئەڭ بولمىغاندا ئاچ بۆرىلەر بىلەن ئېلىشىپ ئۆلەي ياكى ئۇسسۇزلۇقتىن توغراق ياغاچلىرىدەك قاغجىراپ ئۆلەي. پەقەتلا مېنىڭ ئەركىن ھەرىكەتلىنىپ تۇرۇپ ئۆلۈشۈمگە ئىمكانىيەت بەر.

— ئۇنداق بولسا، بىر شەرت بار، — دەپتۇ ھەيدەر قۇدۇق ئىچىگە ئېگىشىپ تۇرۇپ، — ھازىردىن باشلاپ ئورنىمىز ئالمىشىدۇ، مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا شاھزادە بولىمەن، سەن مېنىڭ ئورنۇمدا ئۆمۈر بويى سادىقلىق بىلەن خىزمىتىمنى قىلىسەن. مۇشۇ شەرتكە كۆنسەڭ، مەن سېنى چىقىرىپ ئالىمەن.

— دېگىنىڭچە بولۇشقا قەسەم ئىچىمەن.

— ئەمىسە قەسەم ئىچ.

شاھزادە قەسەم ئىچىپتۇ. ھەيدەر ئۇنى قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىرىپتۇ - دە، ئۇنىڭ شاھزادىلىك كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. شاھزادە كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىيىمىنى كىيىپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان شاھزادە ئۇنىڭ خىزمەتچىسىگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى

ساداقەتلىك بىلەن بەجا قىلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا ماڭا - ماڭا بىر ئورمانلىققا بېرىپ، چېدىر قۇرۇپ، چۈشكۈن قىپتۇ. ھەيدەر چېدىرغا كىرىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، شاھزادە ئۇنى قوغداپ قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا يېقىنلا يەردىن قىيا - چىيا كۆتۈرۈلۈپ، ئورمانلىق ئىچىدىن بىر كىيىكنىڭ چېپىپ كېتىۋاتقىنى كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە دەرھال ئوقياسىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى چەنلەپ تۇرۇپ ئېتىپتۇ. ئوق كىيىككە تېگىپ،موللاق ئېتىپ يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىنلا شاھانە تون كىيگەن بىرى ئات چاپ-تۇرۇپ كىيىكنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ئۇنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن شاھزادىگە كۆزى چۈشۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا ئات چاپتۇرۇپ كەپتۇ - دە:

— مەن شىكاردا ناھايىتى كۆپ يۈرگەن، لېكىن سەندەك مەرگەننى ھازىرغىچە كۆرمەپتىمەن. نام - ئەمەلىڭنى ئېيت، تونۇشۇپ قالايلى، مەن مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ھەسەنمەن، — دەپتۇ.

— مەن ئادەتتىكى كىشىمەن، سىلى بىلەن تونۇشۇشقا لايىق ئەمەسمەن، تونۇشۇش توغرا كەلسە، بۇ چېدىردىكى شاھزادىمىز بىلەن تونۇشۇپ قېلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ شاھزادە مۇلايىملىق بىلەن چېدىرنى كۆرسىتىپ. شۇ ئەسنادا ھەسەن شاھنىڭ باشقا خىزمەتكارلىرىمۇ يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىرتقا توختىتىپ قويۇپ، چېدىرغا كىرىپ ھەيدەرنى ئويغىتىپ، ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ھەيدەر شاھزادىلىك كىيىمى بىلەن چىقىپ، ھەسەن شاھقا ۋە ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرىگە تەزىم قىلىپ، ئۆزىنىڭ شىكاردا ئېزىقىپ قېلىپ بۇ تەرەپكە كېلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن ئۇچرى-

شىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال بولغانلىقىنى بايان قىپتۇ. ھەسەن شاھ ئۇنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز مەملىكىتىدە بىر مەھەل مېھمان بولۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ تەكلىپ ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولغاچقا، قايتا - قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ.

ھەيدەر ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپلا، تۇغلۇقنى شاھقا خىزمەتچىلىرى قاتاردا ئىشلەشكە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ ۋە:

— بۇ توغرا نىيەتلىك ئادەم ئەمەس، مېنى نۇرغۇن قېتىم ئۆلتۈرۈشنى قەستلىگەن، لېكىن مەن ئۆزۈمنىڭ چېچەنلىكىدىنلا ساقلىنىپ قالدىم، ھەر ھالدا ھېزى بولارلا، — دەپتۇ.

شاھ ھەيدەرنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن تۇغلۇقنىڭ مەرگەنلىكىگە قايىل بولغاچقا، ھەيدەرگە ئۇقتۇرماي ئۇنى بىر قانچە نۆۋەت شىكارغا ئېلىپ چىقىپتۇ. بۇ جەريانىدا ئۇنىڭ يالغۇز مەرگەن بولۇپلا قالماي، نۇرغۇن بىلىملەرنى ئىگىلىگەن ئوقۇمۇشلۇق، زېرەك، ئەدەپ - ئەخلاقلىق بالا ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بولغان سۆھبىتىنىڭ ئاجايىپ مەنىلىك ئۆتۈۋاتقانلىقىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى پات - پات ئۆز ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ، پاراڭلىشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنى سېزىپ قالغان ھەيدەر ئۆز سىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ھەسەن شاھقا:

— مېنىڭ بۇ قۇلۇم ئۆزلىرىگە يېقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ئۇنىڭ كىشىنىڭ تېرىسىگە كىرىۋالىدىغان شەيتاندىنمۇ ھەييار ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى. ئەمدى مەن بۇنىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن، ئۇنى كۆز ئالدىلىرىدىن يوقىتىۋېتىشىلىرىنى تەلەپ قىلىمەن، — دەپتۇ.

— قايسى ئۇسۇلدا يوقىتىۋېتىشنى دەيسىز؟ — دەپتۇ ھەسەن شاھ ئۇنىڭغا سوئال قويۇپ.

— ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىش كېرەك، بولمىسا كۆپ ئۆتمەي بالا تېرىيدۇ، — دەپتۇ ھەيدەر.

پادىشاھ تۇغلۇقنى يوقىتىۋېتىشكە كۆزى قىيمايلا، خىزمەتچىلىرىگە ئۇنى كۆزىتىپ بېقىشنى تاپ-

شۇرۇپ، چارباغدا ئىشلەيدىغان قۇللارغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق چارباغدا ئىشلەپ يۈرۈپ، كۆپ ئۆتمەي بارچە قۇللارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولۇپلا قالماي، ئۇنى كۆزىتىپ يۈرگەن خىزمەتچىلەرنىڭمۇ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىپتۇ. ھەممە ئۇنىڭ بىلەن بىردەم بىللە بولمىسا، كۈنى ئۆتمەيدىغاندەك، ئۇنىڭ يېنىدىن كەتمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزىمۇ مۇشۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ. بىر كۈنى بۇ قىز قىرىق كېنىزەكى بىلەن باغنى سەيلە قىلىشقا كىرگەنىكەن، ئۇ يىراقتىنلا بۇ يىگىتنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ھۆسن - جامالىغا ئاشىق بولۇپ، ئىشقىدا خۇددىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە قىز بۇ يىگىت توغرۇلۇق دادىسىنىڭ ئانىسىغا قىلىپ بەرگەن تەرىپلىرىنى كۆپ قېتىم ئاڭلىغانىكەن ھەم ئۇنى كۆرمەي تۇرۇپلا كۆڭلىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن قانداقتۇر بىر ھېسداشلىق قوزغالغانىكەن. بۇگۈن ئۇنى كۆرۈش بىلەن قىزنىڭ يۈرىكىدە بىر كۈچلۈك مۇھەببەت يالقۇنى ئۆرلەپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ - دە، ھوشىنى يوقىتىپ يەرگە يىقىلىپتۇ. بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى بىلمىگەن كېنىزەكلەر ئۇنى قانداقتۇر بىر ئاغرىققا مۇپتىلا بولدىمىكىن، دەپ قورقۇشۇپ، ئولاش - چولاش كۆتۈرۈشۈپ باغدىن ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىراق، چېچەن شاھزادە بىر قاراش بىلەنلا قىزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىپ يېتىپ كۆڭلىدە قاتتىق ئازابلىنىپتۇ.

ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھ ھوزۇرىدا پۈتۈن كۈنىنى مېھماندارچىلىق بىلەن يەپ - ئىچىپ ئۆتكۈزۈۋاتقان ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدىمۇ شاھ قىزىغا نىسبەتەن ئاچ كۆزلەرچە ھاۋايى - ھەۋەس پەيدا بوپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنچە بۇ ھەۋەس بارغانسېرى كۈچىيىپ، ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالىنى ئەنە شۇ قىزلا چۈلغۇۋاپتۇ. ئۇ

ئويلىنا - ئويلىنا ئاخىر شاھقا شاھزادە تۇغلۇقنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئۆز كەچۈرمىشى قىلىپ سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە:

— سىلى ماڭا ئاخىرغىچە پاناھ بولۇپ قالسىلا، مەن سىلىنىڭ ئوغۇللىرى بولاي، — دەپتۇ.

بۇ شاھ شەمسى شاھنى ياخشى بىلىدىكەن ھەم ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىكەن، شۇڭا ئۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە غەمخورلۇق قىلىشنى ئىككى ئەل مۇناسىۋىتىنىڭ تۈگۈنى دەپ ھېسابلاپ، ھەيدەرنىڭ تەلىپىنى قوبۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئۆز قىزىنى بېرىش قارارىغا كەپتۇ. بۇ خەۋەر شاھ قىزىنى ئىنتايىن بەئارامىلىققا ساپتۇ. ئۇ ئىنىكئانىسى ئارقىلىق تۈغلۇققا كۆڭلى بارلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىنىڭ ھەيدەرگە زورلىماسلىقىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ھەسەن شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ «باشباشتاقلىقى»دىن رەنجىپ، قىزىنى «ئايلاندۇرغان» تۈغلۇقنى ھەيدەرنىڭ تەلىپى بويىچە بۇرۇنلا ئۆلتۈرۈۋەتمىگەنلىكىگە پۇشايمان قىپتۇ. بىراق، ھېلى بولسىمۇ ئۆلتۈرۈشكە قولى بارماپتۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە تۈغلۇق يەنىلا ھەيدەرگە قارىغاندا ئۇلۇغ سۈپەت، چېچەن، ئوقۇمۇشلۇق ئىكەن، پەقەت ئۇنىڭ شاھ ئەۋلادىدىن بولمىغانلىقىلا شاھنىڭ دىتىغا ياقماپتۇ. ئۇ ئاخىر ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، تۈغلۇقنى قىزىنىڭ كۆزىدىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى باشقا بىر شەھەرگە شاھلىق قىلىۋاتقان ئىنىسى ھۈسەننىڭ ئىلكىگە يوللاپ بەرمەكچى بوپتۇ - دە، «بۇ بالىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قولۇم بارماي ساڭا ئەۋەتتىم، بارغان ھامان كاللىسىنى ئال» دېگەن خەتنى يېزىپ، تۈغلۇقنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، يېرىم كېچە بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

تۈغلۇق كېچە - كۈندۈز يول مېڭىپ، ئىككى ھەپتە دېگەندە، خەتنى ئېلىپ ھۈسەن شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ كەپتۇ. ھۈسەن شاھ ئاكىسىدىن خەت ئېلىپ كەلگەن، كۆزگە يېقىشلىق، گەپ - سۆزلىرىدىن ئەدەپ ۋە چېچەنلىك چىقىپ تۇرغان بۇ كېلىشكەن يىگىتنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ - دە، خەتنى ئې-

چىپ ئوقۇپ داڭقىتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. تۇغلۇق ھۈسەن شاھنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشتىن ھەيران بۇپ-
تۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ شاھلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا مۇناسىپ كىشى ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ،
گەپ - سۆز قىلماپتۇ. ھۈسەن شاھ بۇ چاغدا، شۇنچە مۇلايىم يىگىتنىڭ نېمە گۇناھى باردۇ؟ ئاكامنىڭ
ئۇنى قەتل قىلىشقا قولى بارمىغانلىقى ئۇنىڭ شۇ مۇلايىم، چېچەنلىكى ئالدىدا ۋۇجۇدى تىترىگەنلىكى-
دىن بولسا كېرەك. ئاكامنىڭ قولى بارمىغان يەردە، مېنىڭ قولۇم قانداق بارسۇن؟ ! مەنمۇ باشقىچە يول
تۇتۇشۇم كېرەك، دېگەن خىياللارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە تۇغلۇققا قاراپ:

— ئاكام سېنى مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ، مەن ساڭا ئۇچ يۈز يىلقىنى بېقىپ كې-
لىشكە تاپشۇرىمەن، كەچتە ساناپ ئۆتكۈزۈۋالىمەن، ئەگەر بىرەرسى كەم بولسا، كاللاڭنى ئالىمەن، ئۇق-
تۇڭمۇ؟ — دەپتۇ.

تۇغلۇق ھۈسەن شاھنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇنداق قاتتىق قوللۇق قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي
ھەيران بوپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ «ماقۇل» دېيىشتىن ئۆزگە چارىسى بولمىغاچقا، شاھنىڭ خىزمىتىنى تو-
لۇق ئادا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، تۇغلۇق ئون نەچچە كۈن يول مېڭىپ قاتتىق ھېرىپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، سەھەر
تۇرۇپتۇ - دە، شاھنىڭ خىزمەتكارلىرى تەييارلاپ قويغان ئۈچ يۈز يىلقىنى ھەيدەپ تاغقا قاراپ مېڭىپ-
تۇ. بۇ يىلقىلارنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن ئاساۋۇ بولغاچقا، تاغقا كېلە - كەلمەي تەرەپ - تەرەپكە تارقاپ
كېتىپتۇ. تۇغلۇق نېمە قىلارىنى بىلمەي، ئەمدى بەربىر ئۆلدۈم، دېگەن خىيال بىلەن بېشى قايغان، پۇ-
تى تايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. كۆڭلى قاتتىق بىئارام بولغانلىقتىن قانچىلىك يول ماڭغانلىقىنى
بىلمەي قاپتۇ. بىر چاغدا قارىسا، ئېگىز تام بىلەن قورشالغان ھەيۋەت چوڭ بىر باغنىڭ ئالدىغا كېلىپ
قاپتۇ. ئۇ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا بىر سۈڭگۈچ ئارقىلىق باغقا كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇنداق
كېلىشكەن باغ ئىكەنكى، رەڭمۇ رەڭ گۈللەر خۇددى زىلچىدەك چاقناپ تۇرغۇدەك. تۇغلۇق ئەيمەنگىنىچە
بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، ئەتراپىنى مېڭىلىك دەرەخلەر قورشاپ تۇرغان چىرايلىق بىر كۆلنىڭ يې-
نىغا بېرىپ قاپتۇ ۋە كۆل بويىدا ئولتۇرۇپ، ئوچۇملاپ تۇرۇپ سۇ ئىچىشكە باشلاپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا يې-
نىلا يەردىن بىر قانچە قىزنىڭ جاراڭلىق كۈلكىسى ئاڭلىنىپتۇ. تۇغلۇق كۈلكە كەلگەن تەرەپكە قاراپ،
كۆلگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئۈچ قىزنىڭ قارىسىنى كۆرۈپتۇ - دە، نېمىشقا بىسوراق باغقا كىردىڭ؟ دەپ
ئەيىبلىنىشتىن قورقۇپ، ئۆزىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن دەرەخقە چىقىۋاپتۇ.

ئۈچ قىز بولغاندىمۇ نۇردىن يارىتىلىپ، ئاسماندىن يەر يۈزىگە چۈشۈرۈلگەندەك بىر - بىرىدىن
ئۈز، بىر - بىرىدىن نازلىق قىزلار ئىكەن. قىزلار شوخلۇق بىلەن بىر - بىرىنى قوغلاشقىنىچە كۆل
بويىغا كېلىپ توختاپتۇ - دە، سۇغا چۆمۈلۈش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سېلىشقا تەمشىلىپتۇ. تۇغلۇق ئۆز
ئۆمرىدە پەقەت تۇنجى قېتىملا كۆرۈشكە نېسىپ بولغان بۇ نازىنىنلارنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا خۇدىنى
يوقىتىپ قويۇشقا تاسلا قاپتۇ.

شۇ ئاردا كۆڭلىكىنىڭ تۇگمىلىرىگە قوللىرىنى ئەمدىلا ئېلىپ بارغان بىر قىز ئۈشتۇمتۇتلا:

— توختاڭلار ! — دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ - دە، ئەتراپقا قاراشقا باشلاپتۇ، — ئادەم ھىدى كېلىۋاتىدۇ.

— راست، — دەپتۇ قالغان ئىككىسىمۇ سەگەكلىشىپ، — ئاختۇرايلى.

قىزلار ئەتراپنى ئاختۇرۇشۇپتۇ، لېكىن ئادەم تېپىلماپتۇ. ئۇلار يەنە كۆل بويىغا يىغىلىشىپتۇ،
خۇددى چۈشىنى يەۋالغاندەك بىئارام بولۇشۇپ، بىر - بىرىگە سۆزمۇ قىلماي تىزلىرىنى قۇچاقلىغىنىچە

كۆلگه قاراپ ئولتۇرۇپتۇ.

تىنىق كۆل سۈيى زۇمرەتتەك چاقنار ئىكەن، ئەكسىده كۆپكۆك ئاسمان، گۈل ۋە مېۋىلىك دەرەخ-لەر جىلۋە قىلار ئىكەن. ئەنە شۇ جىلۋە ئىچىگە دەرەخ ئۈستىدىكى تۇغلۇقنىڭ كېلىشكەن سىيماسىمۇ قوشۇلۇپ كەتكەنكەن. بۇ سىيما گەرچە ھېچقانداق تەۋش چىقارماسلىققا تىرىشىپ، دەرەخكە مەھكەم يېپىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، كۆل بېتىگە تىكىلگەن قىزلارنىڭ كۆزلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالماپتۇ.

— ئەنە!

تۇغلۇقنىڭ سۈدىكى ئەكسىنى كۆرگەن قىزلارنىڭ كۆزلىرى دەرەخ ئۈستىگە تىكىلىپتۇ، تۇغلۇق ئۈيالغىنىدىن نېمە قىلارىنى بىلمەي، قىزارغىنىچە بېشىنى تۆۋەن سالپتۇ. قىزلار:

— چۇش! — دەپ توۋلاپتۇ.

تۇغلۇق چۇشمەيمۇ قۇتۇلۇشقا بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، پەسكە سىيرىلىپ چۇشۇپتۇ - دە، قىزلارغا ئەدەپ بىلەن تەزىم قىپتۇ.

خېلىلا غەزەپكە كەلگەن قىزلار تۇغلۇقنىڭ مۇلايىم قىياپىتى ۋە كېلىشكەن قەددى - قامىتىگە قاراپ، بىردىنلا مۇلايىملىشىپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ تەزىمىنى ئىلىك ئېلىپ، بۇ يەرگە قاندىق كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. تۇغلۇق ھۇسەن شاھ تاپشۇرغان ئۇچ يۈز ئاساۋ ئاتقا باغلىنىشلىق بولغان قىسقا كەچۈرمىشىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار شاھنىڭ ئورۇنسىز تەلىپىدىن غەزەپلىنىپ، مۇلايىم يىگىتنىڭ دەردىگە دەرمان بولماقچى بولۇشۇپ:

— بۇ يىگىتنى پەقەت ئاكىمىزلا قۇتۇلدۇرالايدۇ، بىز ئۇنىڭغا يالۋۇرايلى، — دېيىشىپتۇ - دە،

تۇغلۇقنى ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.

تۇغلۇق ئۆيگە كىرىپتۇ. قىزلار ئىنتايىن مېھماندوست ئىكەن. ھەش - پەش دېگۈچە ھەرخىل تاماق، ھەرخىل شېرىنلىكلەر بىلەن داستىخاننى تولدۇرۇپ تۇغلۇقنى قىزغىن مېھمان قىپتۇ.

تۇغلۇق نازىنىن قىزلارنىڭ ئەنە شۇنداق قىزغىن ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، پۈتۈن قايغۇ - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا يېپ - ئىچىپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىپ، خۇشال - خۇرام ئولتۇرغاندا، بىردىن يەر تەۋرىگەندەك بولۇپ، شىددەتلىك بوراننىڭ ئاۋازىدەك غەيرىي بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. قىزلار بىردىنلا ئالاقزادە بولۇشۇپ تۇغلۇققا:

— ئاكام كېلىپ قالدى، ئۇنى ئۆز سۆزىمىزگە كۆندۈرگۈچە، ئۇنىڭ كۆزىدىن يىراق بولمىسىڭىز سىزنى ھالاك قىلىپ تاشلايدۇ، شۇڭا ۋاقتىنچە بىزنىڭ گېپىمىزگە كىرىڭ، — دەپتۇ - دە، تۇغلۇقنى دەرھال ئالمىغا ئايلاندۇرۇپ ئۇستەلگە تىزىپ قويۇپتۇ.

قىزلارنىڭ ئاكىسى ھەيۋەتلىك سۇمۇرغ قىياپىتىدە كۆچلۈك قاناتلىرىدىن دەھشەتلىك ئاۋاز چىقىرىپ ئاسماندىن يەرگە پەرۋاز قىلىپ چۈشۈپتۇ - دە، كېلىشكەن يىگىت قىياپىتىدە ئۆيگە كىرىپ كەپتۇ ۋە بوسۇغىدىن ئاتلا - ئاتلىمايلا چىرايى سۇرلۇك تۇس ئاپتۇ:

— ھە، — دەپتۇ ئۇ دەھشەتلىك تەۋلاپ، — ئۆيدىن ئادەم ھىدى كېلىدىغۇ؟!

سىڭىللىرى يېپىلىپ كېلىپ ئاكىسىنىڭ تىزىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

— بىزنى بىر نۆۋەت كەچۈر ھەم ئۇ بىچارىنىڭ خۇنىدىن كەچ، — دەپتۇ.

— زادى نېمە ئىش بولدى؟ — دەپتۇ ئاكىسى.

— ئاۋۋال ئۇنىڭغا چېقىلماسلىققا ۋەدە قىل، ئاندىن بىز ئۇنىڭ ئۆزىنىلا سەن بىلەن ئۇچراشتۇرىمىز، — دەپتۇ قىزلار.

— قېنى، دېگىنىڭلارچە بولسۇن، — دەپتۇ ئاكىسى.

قىزلار تۇغلۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر تىكىلىپتۇ - دە، غۇلچىنى كەرگىنىچە ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ:

— دوستۇم!

تۇغلۇقمۇ ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ. قىزلار بۇ ئىككىسىگە تىكىلگىنىچە ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ.

— دوستۇم، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى، — سېنى بۇ يەرگە قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟

— بىر ئېغىز سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈش تەس، — دەپتۇ تۇغلۇق دوستىغا خۇشاللىق بىلەن تىكىلىپ، — ئەلۋەتتە تەقدىر شامىلى بولسا كېرەك.

قىزلارنىڭ ئاكىسى خۇشاللىق بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ، دوستىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ ۋە سىڭىللىرىغا قاراپ:

— مانا بۇ يىگىت، — دەپتۇ ئۇ دوستىنى سىڭىللىرىغا تونۇشتۇرۇپ، — شاھزادە تۇغلۇق!

— ئاھ، — دەپتۇ قىزلار خۇشاللىق بىلەن چاۋاك چېلىپ، — سىزنى دېرىزىسىز ئۆيدىن ئازاد قىلىۋەتكەن شاھزادە شۇ ئىكەن - دە!

قىزلار دەرھال تۇغلۇققا تىزلىنىپتۇ:

— ئاكىمىزنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭىز ئۈچۈن رەھمەت!

شاھزادىنىڭ ئالدىغا يەنە خىلمۇ خىل تاماقلار تىزىلىپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسى ئۇنى تاماققا تەكلىپ

قىلىپ تۇرۇپ، كەچۈرمىشلىرىدىن ھېكايە قىلىپ بېرىشىنى سوراپتۇ.

شاھزادە دېرىزىسىز ئۆيدىكى «نۇر چاچار يىلان»نى قويۇۋەتكەندىن كېينكى كەچۈرمىشلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار ئۇنىڭغا ھېكايىسىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھېسداشلىقى ئېشىپ، كۆزلىرىگە ياش ئاپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسىمۇ قاتتىق ئىچ ئاغرىقى قىلىپ:

— ياماق بوپتۇ، بىراق شۇنچە ئىشلار بولۇپ كەتكىچىمۇ مېنىڭدىن ياردەم تىلىمگىنىڭگە ئۆكۈنمەن، — دەپتۇ.

— مەن سېنى نەدىن تاپاتتىم؟ — دەپتۇ شاھزادە ھەيران بولۇپ.

— مەن سەن بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا، بېشىڭغا بىر ھۆر كۇن چۈشسە، «دوستۇم» دېگەن سۆزنى ئېغىزىڭغا ئالساڭلا، مەن ساڭا دەرھال ئۆز ياردىمىمنى يەتكۈزىمەن، دېگەن ئىدىمغۇ!

— مۇنداق دېگىن، — دەپتۇ شاھزادە قاقاقلاپ كۈلۈپ، — ئۇ مېنىڭ ئېسىمگە كەلمەپتۇ.

— دوستلارنى ئۇنتۇش ياماق كىشىلەرنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈپ كېتىشكە يول ئاچىدۇ، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى شاھزادىگە چۈشەندۈرۈپ.

پاراڭ بىلەن بولۇپ، كۇن كەچ كىرىپتۇ. شاھزادە شاھنىڭ ئۇچ يۇز ئاساۋۇل يىلقىسىنى ئېسىگە ئېلىپ، دوستىدىن كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. دوستى يېنىدىن ئاتنىڭ بىر تال مويىنى چىقىرىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ:

— مانا بۇ مويىنى كۆيدۈرسەڭ، ساڭا زۆرۈر بولغان ياراغلار تەقلەنگەن بىر ئات پەيدا بولىدۇ. ئۇ سېنىڭ خالىغان ئىشىڭنى ئورۇنلاپ بېرىشكە قادىر. سەن ئىشىڭنى بېجىرىپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ مويىدىن بىر تالنى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى قويۇۋەت. زۆرۈر تېپىلغاندا مويىنى كۆيدۈرسەڭ ئۇ يەنە خىز-

مىتىڭگە تەييار بولىدۇ. موينىنى يوقىتىپ قويمىساڭلا، ئۇ ساڭا ئۆمرۈڭنىڭ ئاخىرىغىچە خىزمەت قىلىپ بېرىدۇ، — دەپتۇ.

شاھزادە موينى ئېلىپ جۆنمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، ئاكىسى سىڭىللىرىغا قاراپ:

— دوستۇمغا تۇتىدىغان يوللۇقۇڭلار يوقمۇ؟ — دەپتۇ.

بۇ گەپ بىلەن تەڭ قىزلارنىڭ چوڭى بىر دانە تۇخۇم، ئوتتۇرانچىسى بىر تال چوكا، كەنجىسى بىر دانە ئەينەك ئېلىپ كېلىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ.

بۇ نەرسىلەر كۆرۈنۈشتە ئادەتتىكىچە بولسىمۇ، لېكىن ھەر بىرىگە ئاجايىپ خاسىيەتلەر پۈتۈلگەنىكەن. تۇخۇم تەلەپ قىلغۇچىغا خالىغان تاماقنى ھازىر قىلىپ بېرىدىكەن، چوكا تىكلىنىشى بىلەن نەغمە - ناۋا قىلىپ بېرىدىكەن، ئەينەك قارىغۇچىغا خالىغان جاي ۋە كىشىلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن.

شاھزادە تۇغلۇق دوستى ۋە ئۇنىڭ سىڭىللىرى تۇتقان سوۋغاتلارنى ئېلىپ باغنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ - دە، موينى كۆيدۈرۈپتۇ. شۇئان ئاجايىپ كېلىشكەن، ئېگەر - توقۇملۇق بىر قارا تۇلپار، ئۇزۇن سويلىنى سۆرىتىپ، كىشىنىگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. شاھزادە ئۆز دوستىنى كۆرگەندەك خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭ يالىنى سىلاپ، ئۇستىگە مىنىپتۇ - دە، سويلىنى قاتتىق بىر شىلتىپتۇ، شۇئان ئات ئېغىزدۇرۇقىنى چاينap، ئالدى ئاياغلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ قاتتىق بىر كىشىنىگەنىكەن، تاغدا ئوتلاپ يۈرگەن بىرەر مىڭدىن ئارتۇق ئاساۋ ئاتلارنىڭ ھەممىسىلا دۈكۈرلىشىپ ئۇنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلارغا قاراپ سويلىنى شۇنداقلا بىر كۆتۈرۈپ قويغانىكەن، بىرەرسىمۇ ئۇيان - بۇيان بولماي، ئالدىغا چۈشۈپ، توپتوغرا شاھنىڭ ئاتخانىسىغا كىرىپ بېرىپتۇ.

شاھزادە ئېتىنىڭ بىر تال موينى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە، شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۈچ يۈز ئاتقا قوشۇپ شاھقا تەۋە يەنە بىر مۇنچە ياۋايىلىشىپ كەتكەن ئاتلارنىمۇ ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. شاھ ئەسلىي تۇغلۇقنى بۇ ئىشنى بېجىرەلمەي قېچىپ كېتىدۇ ياكى بۆرىلەرگە يەم بولۇپ تۈگەيدۇ، دەپ ئويلىغانىكەن. ئۇنىڭ كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دەرىجىدىكى شۇنداق مۇشكۈل ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى شاھنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇرۇپتۇ. شاھ ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىر ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى كۆزىتىپ بېقىش نىيىتىدە ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، ئوردىنىڭ پارچە - پۈرات ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئەركىن - ئازادە يۈرۈشىگە رۇخسەت قىپتۇ.

ھەپتىلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، تۇغلۇقنىڭ ھەربىتىدە ئۆزگىچە ئەھۋاللار كۆرۈلمەپتۇ، تاپشۇرۇلغان ئىشلارنى كۆڭۈل قويۇپ، پۈختا ۋە تولۇق بېجىرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مۇڭاپىق بولمىغان يەرلىرى بولسا، كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ مەسلىھەتلىرىنى بېرىدىكەن. شاھ بارا - بارا ئۇنىڭ زېھنىنىڭ ئىنتايىن ئۆتكۈرلۈكىنى پەملەپ، بەزىبىر ئىشلاردا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپمۇ قويىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنداق چاغلاردا شاھ ھامان ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن قانائەت تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەنلىكىدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، كۆڭلى يايراپ قالىدىكەن، بىراق ئۇنىڭ ئاكىسىدىن ئېلىپ كەلگەن خېتىنى ئويلاپ كۆڭلى لاسسىدە بولۇپ قالىدىكەن. ئۇ شۇ ھالدا ئاكىسىنىڭ بۇ يىگىتنى نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، ئۇنىڭ ئۆزىدىن سورايدىغان دېسە، ئۇنى ئۇركۈتۈپ قويارمەنمىكىن دەپ، ئەندىشىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەي، باش قېتىنچىلىق ئىچىدە تۇرغىنىدا، ئاكىسىدىن يەنە بىر پارچە خەت كېلىپ قاپتۇ. شاھ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ تۇرغىنىدا تۇغلۇق كىرىپ كەپتۇ.

— خەتتە، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا تىكىلىپ، — ئاكام ئۆز قىزىنى شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە بەرمەكچى بولۇپ، بىزنى تويغا تەكلىپ قىپتۇ، بۇ ئىشتىن سېنىڭ خەۋىرىڭ بارمىدى؟

— خەۋىرىم يوقتى، بىراق شۇنداق بولۇشىنى بىلەتتىم، — دەپتۇ تۇغلۇق جاۋاب بېرىپ.

— ھەيرانمەن، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا قاراپ، — سەن بۇ ئىشنى قانداق بىلىسەن؟

— مەن ئەنە شۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىنىڭ نۆكىرى ئىدىم، — دەپتۇ تۇغلۇق. ھۈسەن شاھ:

— ئۇنداق بولسا، سەن ئۇ شاھزادىدىن قانداق قىلىپ ئايرىلىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ تۇغرۇلۇق مەن بىر نېمە دېيەلمەيمەن، بۇ سىزنىڭ ئاكىڭىز بىلەن شاھزادىگە تەئەللۇق ئىش بولسا كېرەك، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۇغلۇق.

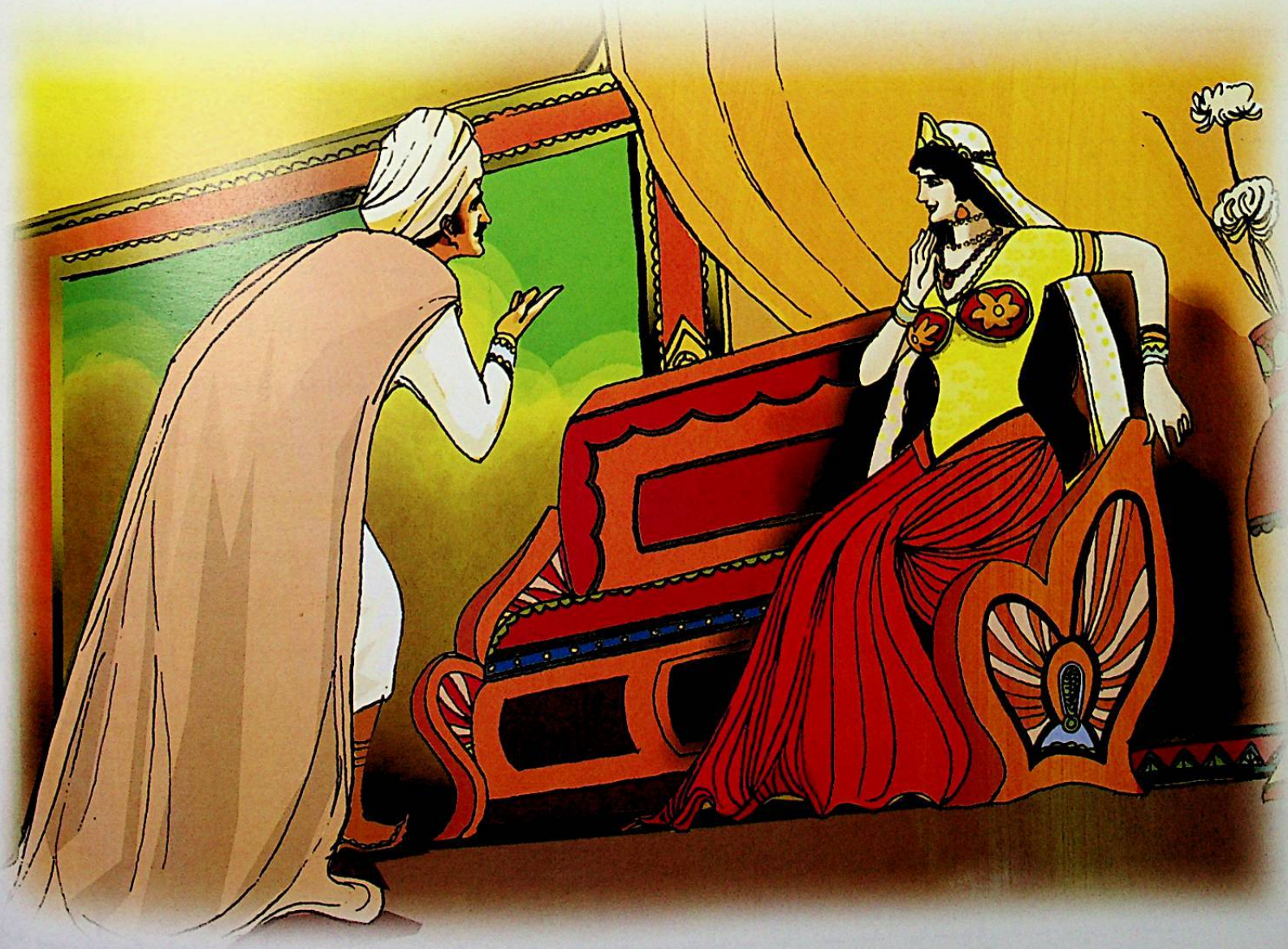
— بايا سەن ئاكامنىڭ قىزى بىلەن شاھزادىنىڭ تويى بولىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىدىغانلىقىڭنى ئېيتتىڭ. دېمەك، سەن شاھزادە بىلەن سىرداش، شۇنداقمۇ؟ — دەپ يەنە سوراپتۇ ھۈسەن شاھ.

— شاھزادە مەندىن سىر ساقلايدۇ، بىراق بۇ ئىشلار مېنىڭ چۈشۈمدە ئايان بولغان، مېنىڭ چۈشلىرىم كۆپىنچە توغرا چىقىدۇ.

شاھ تۇغلۇقنىڭ سۆزلىرىگە قىزىقىپ قاپتۇ:

— پاھ، بۇمۇ قىزىق ئىشكەن، بۇ توغرۇلۇق چۈشۈگىدە يەنە قانداق ئىشلار ئايان بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسەن؟

— خىرە - شىرە ئېسىمدە قېلىشچە، ئاكىڭىزنىڭ قىزىغا موڭغۇللار پادىشاھىمۇ ئەلچى كىرگۈزگەن. ئاكىڭىز شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە ۋەدە قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، موڭغۇللار پادىشاھىنىڭ

ئەلچىلىرىنى قايتۇرۇۋەتكەن. موڭغۇللار پادىشاھى بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئاكىڭىزغا قارشى ئۇ-رۇش قىلىش ئۈچۈن ئەسكەر توپلاۋاتقۇدەك، بەلكى بۇ ئۇرۇش ئاكىڭىزنىڭ قىزى بىلەن شاھزادىنىڭ توي مەرىكىسىگە توغرا كېلىپ قېلىشى مۇمكىن، — دەپتۇ تۇغلۇق.

تۇغلۇقنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان «شاھ شۇنداق » دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ، چۈنكى ئا-كىسىدىن كەلگەن خەتتە ئەنە شۇ سۆزلەر ئېنىق يېزىلىپ، ئىنىسىدىن ئەسكەرلىرىنى تەييارلاپ قويۇشنى تەلەپ قىلغانىكەن.

تۇغلۇق بۇ ئىشلارنى چۈشىدە ئەمەس، دوستىنىڭ سىڭىللىرى ھەدىيە قىلغان ئەينەكتىن كۆرگەنىكەن.

تۇغلۇق ئەنە شۇ ئەينەككە ئېرىشكەن كۈندىن باشلاپ، ھەر كۈنى ئۈنىڭغا قاراپ مەلىكە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئىشلارغا سەپسېلىپ تۇرغانىكەن. بۇ جەريانىدا ئۇ مەلىكىنىڭ بىر قېتىممۇ كۈلگىنىنى كۆرمەپتۇ، ھەيدەر بولسا ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك پىرقىراپلا يۈرىدىكەن. مەلىكە بولسا ئۆزىنى خالىي قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ، كۆزلىرىدىن ئۈزلۈكسىز ياش تۆكۈپ كېسەل بولۇپ يېتىۋالىدىكەن. ئەنە شۇ جەريانىدا ھەسەن شاھ شەمسى شاھقا نامە ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ شاھزادىگە باشپاناھلىق قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە يېقىندا ئۇنىڭغا ئۆز قىزىنى چېتىپ، تۆت كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شاھزادىسىدىن ئايرىلىپ، جۇدالىق ھەسرىتىدە ئىككى پۈكۈلۈپ قالغان شەمسى شاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بولۇپ كېتىپ، مەخپىي ھالدا قىرىق تۆگىدە تويلۇق يوللاپ، ئۆز رەھمىتىنى ئىزھار قىلغانىكەن. مانا مۇشۇ قىرىق تۆگىدىكى تويلۇق مال ھەيدەرنىڭ مەلىكىنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغان بۈيۈم-لىرىغا ئايلانغان بولسىمۇ، قىز يەنىلا ھەيدەردىن بىزار ئىكەن. ئۇنىڭ كۆڭلىدە كىم بارلىقى تۇغلۇققا ناھايىتى ئېنىق ئىكەن. تۇغلۇق ئۆزىگە شۇنچىلىك ئىشتىياق باغلىغان بۇ مەلىكىنىڭ ۋەسلىگە ئېرىد-شىشنى ھەرقانچە ئويلىسىمۇ، ھەيدەرگە بەرگەن قەسىمى يادىغا كېلىۋېلىپ، ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا مەج-بۇر قىلىدىكەن. بىراق، يېقىنقى كۈنلەردە ئەلچىلىرى قايتۇرۇلغان موڭغۇللار شاھىنىڭ ئۆچ ئېلىش ئۇچۇن قىلىۋاتقان ئۇرۇش تەييارلىقى تۇغلۇقنى قاتتىق بىئارام قىپتۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشتا غەلىبە قىلسا، مەلىكىنى تارتىپ كېتىدىغانلىقى ناھايىتى ئېنىق. مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدا تۇغلۇق جەزمەن ئۇ-رۇشقا قاتنىشىشى كېرەك...

تۇغلۇقنىڭ ھۇسەن شاھىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋابەن ئەينەكتە كۆرگەنلىرىنى ئايانماي سۆزلىشى ئەنە شۇ قارارغا كەلگەنلىكىدىن بولغانىكەن.

— سەن ھەقىقەتەن ئەۋلىيا ئىكەنسەن، — دەپتۇ ھۇسەن شاھ تۇغلۇقنىڭ ئۆز «چۈشى»دە كۆرگەنلىرىگە بەرگەن تەبىرىدىن ھەيران بولۇپ، — قېنى، ئېيتە، مەن ئەسكەرلىرىمنى ئېلىپ بارايمۇ، قانداق؟

— چۈشۈمدە بۇ توغرۇلۇق بىرەر نەرسە ئايان بولمىدى، لېكىن موڭغۇللار يېڭىلىدۇ.

— يېڭىلىدۇ؟ مەيلى، بۇنى كېيىن كۆرەرمىز، لېكىن مەن سېنى ئېلىپ بارىمەن. تەييارلىق قىل.

ھۇسەن شاھ تۇغلۇقنى ھارۋىكەش قىياپىتىدە ياساپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئىككى ھەپتىلىك قاتتىق يول ئازابىدىن كېيىن ھەسەن شاھنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ.

ھۇسەن شاھ ئاكىسىنىڭ ئوردىسىغا كەلگەندىن كېيىن، تۇغلۇقنى ئاكىسىنىڭ نەزىرىدىن قاچۇ-رۇپ، ئارقا ھويلىدىكى خالىي بىر ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە:

— سەن بۇ ئۆيدىن قوزغالما، زۆرۈر بولغاندا مەن ئۆزۈم كېلىپ سەن بىلەن سۆزلىشىمەن، — دەپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

توي باشلىنىپ كېتىپتۇ. تۇغلۇق قورسقى ئاچسا، خاسىيەتلىك تۇخۇم ئارقىلىق خالىغان تاماقنى هازىرلاپ يەپ، ئىچى پۇشسا، خاسىيەتلىك چوكىدىن ئېسىل نەغمە - ناۋالارنى ئاڭلاپ، خاسىيەتلىك ئەينەك ئارقىلىق توي ئەھۋالىنى كۆرۈپ يېتىپتۇ. هۇسەن شاهنىڭ مەخسۇس كىشىلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ بەرگەن توينىڭ نازۇ نېمەتلىرى شۇ بويىچە دۆۋىلىنىپ تۇرىۋېرىپتۇ.

توي باشلىنىپ ئۇچىنچى كۈنى تۇغلۇقنىڭ ئەينىكىدە موڭغۇل لەشكەرلىرىنىڭ هۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئايان بوپتۇ. ئۇ بۇ ئەھۋالنى ئۆزىنى ئىزدەپ كىرگەن هۇسەن شاهقا مەلۇم قىلىپ، دەرھال ئۇلارغا قارشى لەشكەر ئەۋەتىشنى ئۇقتۇرۇپتۇ.

دەل شۇ چاغدا هەسەن شاهنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى قاراۋۇللىرىمۇ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى شاهقا مەلۇم قىپتۇ.

ئوردىدا پاتىپاراقچىلىق كۆتۈرۈلۈپ، لەشكەرلەر دۇشمەنگە قارشى ئاتلىنىپتۇ. توي بەزمىلىرى توختاپ هەممە ساراسىمگە چۈشۈپتۇ. كۈيئوغۇل بولغۇچى هەيدەرمۇ ۋەهىمە ئىچىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي تويىنىڭ نازۇ نېمەتلىرىنى بىر خالتىغا قاچىلاپ، «مەنمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىمەن» دېگەن باهانىدە، مۇبادا هەسەن شاه يېڭىلىپ قالسا، قېچىپ كېتىشنى كۆزلەپ ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ.

ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى پايانسىز چۆلدە، خۇددى ئىككى ياقتىن شىپقاپ كەلگەن كەلكۈندەك شىددەت بىلەن ئۇچرىشىپ دەهشەتلىك جەڭنى باشلىۋېتىپتۇ. هەش - پەش دېگۈچە هەر ئىككى تەرەپتىن ئۆلۈكلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ، جەڭ ئاتلىرىنىڭ كىشنەشلىرى يەر - ئاسماننى لەرزىگە كەلتۈرۈۋېتىپتۇ. جەڭ ئەنە شۇ هالدا بىر قانچە سائەت داۋاملاشقاندىن كېيىن، موڭغۇللار تەرەپ ئۈستۈنلۈككە ئېرى-

شىپ، ھەسەن شاھنىڭ ئەسكەرلىرىنى شەھەر سىپىلىغا قاراپ قىستاشقا باشلاپتۇ. سىپىل ئۈستىدە تۇ-رۇپ جەڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ تۇرغان شەھەر ئەھلى قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا قارا تۇلپار مىنگەن بىر ئەزىمەت سىپىل ئىچىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپتۇ - دە، دۈشمەن ئىچىگە شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كىرىپتۇ، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان زۇلپىقارى خۇددى چېقىلغان چاقماقتەك ۋال - ۋۇل قىلىپ، دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ بېشىنى چۆپ چاپقاندەك قىرىپ تاشلاپتۇ. ئۇنىڭ تۇلپارد-مۇ ئالدىدىن كەلگەنلەرنى چىشلەپ، ئارقىدىن كەلگەنلەرنى تېپىپ يول ئېچىپ، جەڭ مەيدانىدا لاچىندەك پەرۋاز قىپتۇ.

دۈشمەن لەشكەرلىرى ئۆزلىرىگە ئەجەل يوللاۋاتقان بۇ تەڭداشسىز باتۇر ئالدىدا قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپ پاتىپاراق بولۇپ قېچىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئاجايىپ روھلىنىپ كېتىپتۇ - دە، قاچقان دۈشمەنلەرنى سۈرۈپ - توقاي قىلىپ كەچ كىرگۈچە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمىنى قىرىپ تۈگىتىپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ، جەڭمۇ توختاپتۇ، بىراق بۇ جەڭنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدىكەن. موڭ-غۇل پادىشاھى ئەزەلدىن يېڭىلگىنىگە تەن بەرگەن ئەمەسكەن، بۈگۈن يېڭىلسە، ئەتىسى تېخىمۇ زور كۈچ بىلەن باستۇرۇپ كېلىدىكەن. شۇڭا، ھەسەن شاھ گەرچە غەلىبە تەنتەنىسى بىلەن چەكسىز خۇشاللىقا-چۆمۈلگەن بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، موڭغۇل پادىشاھىنىڭ ئەتىلا باستۇرۇپ كېلىدىغان تېخىمۇ زور قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش تەييارلىقىنى ئىشلەشكە باشلاپتۇ. بۇ جەريانىدا ھەممە ھېلىقى قارا تۇلپارلىق چەۋەندازنى ماختىشىپتۇ، بىراق ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىشەلمەپتۇ. بەزىلەر ئۇنى «ھەسەن شاھنىڭ كۈيئوغلىكەن» دېگەن سۆزلەرنىمۇ قىلىشىپتۇ. قارا تۇلپارلىق چەۋەنداز ئاردىدا بولمىغاچقا، ئەتىدىن - كەچكىچە ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ مۆكۈپ ياتقان ھەيدەر: «بۇ مەن ئىدىم، ئەتە يەنە جەڭگە قاتنىشىشقا تەيـ-يارمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇپ، شۇنداق قەيسەر كۈيئـو-غۇلنى تاللىغان ھەسەن شاھقىمۇ قىزغىن مەدھىيە ئوقۇپتۇ.

ئەسلىدە بۇ قارا تۇلپارلىق چەۋەنداز ھەيدەر ئەمەس، بەلكى شاھزادە تۇغلۇق ئىكەن. ئۇ خاسىيەتلىك ئەينەكنىڭ ئايان قىلىشى بىلەن ھەسەن شاھ تەرەپنىڭ يۈزلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېـ-يىن دوستى تەقدىم قىلغان قارا تۇلپارنىڭ مويىنى كۆيدۈرگەنىكەن، ئېگەرنىگە ساۋۇت، دۈبۈلغا، قىلىچ - قالقانلار ئېسىلغان تۇلپار كىشنەپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئەنە شۇ ساۋۇت، دۈبۈلغىنى كىيىپ، قىلىچ - قالـ-قانلارنى قولىغا ئېلىپ، قارا تۇلپارغا مىنىپ كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دەرىجىدىكى ئەنە شۇ قەھـ-رىمانلىقىنى نامايان قىپتۇ.

شاھزادە تۇغلۇق جەڭ ئاياغلاشقاندىن كېيىن قارا تۇلپارنىڭ بىر تال مويىنى يۇلۇپ ئېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە، چارچاپ كەتكەنلىكىدىن ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ھۇسەن شاھ ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئۇنىڭ ھۇزۇر قىلىپ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ - دە، «چۈش» كۆرۈشىگە دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، تۇغلۇق ئويغىنىپ دەرھال ئەينەككە قاراپتۇ. ئەينەكتە موڭغۇل پادىشاھىنىڭ تېخىمۇ كۆپ لەشكەر باشلاپ كېلىۋاتقىنى ئايان بوپتۇ. ئۇ دەرھال كىيىنىپتۇ - دە، ئالدىراپ كىرىپ كەلگەن ھۇسەن شاھقا كۆرگەن «چۈشى»گە ئاساسەن، بۈگۈن تېخىمۇ قاتتىق جەڭگە تەييارلىق قىلىپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى ئېيتىپتۇ.

دېگەندەك موڭغۇل شاھى ناھايىتى كۆپ لەشكەر ئېلىپ كەپتۇ. جەڭ يەنە باشلىنىپتۇ. ھەسەن شاھ
يەنە يېڭىلىشكە يۈزلەنگەن ھامان شاھزادە تۇغلۇق تۇلپارنىڭ مويىنى كۆيدۈرۈپتۇ. تۇلپار ئالدىنقى كۈن
دىكى قىياپەت بىلەن يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە دۇبۇلغا، ساۋۇتىنى كىيىپ، يەنە جەڭگە پەرۋاز قىپتۇ.
بۇگۈنكى جەڭدە موڭغۇللار بۇ قارا تۇلپارلىققا خېلى قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لې-
كىن ئۇنىڭ زۇلپىقارى ئالدىدا بەرداشلىق بېرەلمەي، يەنە چېكىنىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كەچ كىرىپتۇ،
جەڭمۇ توختاپتۇ.

ئۇچىنچى كۈنى موڭغۇل لەشكەرلىرى يەنە كەپتۇ، بىراق ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلار بىلەن
ھېچقانچە ئۇرۇشمايلا چېكىنىپ تىرىپىرەن بولۇپ كېتىپتۇ، چۈنكى موڭغۇل تەرەپتە قولغا كۆندۈرگەن
چوڭ بىر ئەجدىھا بولۇپ، لەشكىرىي كۈچى بىلەن تەڭ كېلەلمىگەن موڭغۇللار ئەنە شۇ ئەجدىھانى ئېلىپ
كېلىگەنىكەن. ئەجدىھا ئاغزىدىن ئوت - يالقۇن چېچىپ، توغرا كەلگەن كىشىنى يالماپ - يۇتۇپ، چاي-
ناپ - پۇركۇپ ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. بۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگەن ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئۇدۇل
كەلگەن تەرەپكە قېچىپ، ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشىپتۇ. موڭغۇللار ئەنە شۇ ھالدا ئوردىغا بېسىپ كى-
رىپتۇ - دە، تويى بولۇۋاتقان مەلىكىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. موڭغۇللارنىڭ بۇ غەلىبىسىنى كۆر-
گەن شاھزادە تۇغلۇق يەنە قارا تۇلپارىنى مىنىپ، موڭغۇللارنى قوغلاپ يېتىپتۇ ۋە ئەجدىھاغا تېغ ئۇ-
رۇپتۇ، لېكىن ئەجدىھامۇ چاققانلىق بىلەن شاھزادىنىڭ بىلىكىگە ئېغىز سېلىپ ئۇلگۇرۇپتۇ. شاھزادە
دەرھال بىھوشلىنىپتۇ - دە، ئىختىيارسىز «دوستۇم» دەپ پىچىرلاپ تاشلاپتۇ. شۇئان ئەجدىھانىڭ تېغ
تەگكەن يېرىدىن كۆكۈچ ئىس كۆتۇرۇلۇپ، يېشىل يالقۇنغا ئايلىنىپتۇ - دە، ھەش - پەش دېگۈچە ئەج-
دىھا كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن موڭغۇللار قورقىنىدىن مەلىكىنى تاشلاپ قېچىپتۇ.
مەلىكە پەيتۇندىن سەكرەپ چۈشۈپ، بېشىدىن ياغلىقىنى ئېلىپ يىگىتنىڭ ئەجدىھا چىش سالغان بىلە-
كىنى تېڭىپتۇ. كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئەتراپ قارا تۇلپارلىق بۇ يىگىتنى كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەن كە-
شىلەر بىلەن لىق تولۇپتۇ. كۆپ ئۆتمەي ئاكا - ئۇكا شاھ ھەسەن - ھۈسەنلەرمۇ بۇ قەيسەر يىگىتنى
تەبرىكلەش ئۈچۈن ئات چاپتۇرۇپ يېتىپ كەپتۇ. يىگىت ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىدىن
دۇبۇلغىسىنى ئالغاندا ئاكا - ئۇكا شاھلار ئۇنى تونۇپ، ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە بىر - بىرىگە قارىشىپ
تۇرۇپلا قاپتۇ. مەلىكە بولسا ئۆزىنى يىگىتنىڭ باغرىغا ئېتىپتۇ. يىگىت بولسا، قىزنى مۇلايىملىق بىلەن
ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ھەسەن شاھقا قاراپ:

— بۇگۈنكى چۈشۈمنىڭ بېشارەت بېرىشىچە موڭغۇللار ئەمدى بۇ يۇرتقا قەدەم بېسىشقا جۈرئەت
قىلالمايدۇ، — دەپتۇ.

ھەسەن شاھ يىگىتكە ئۆزىنى ئېتىپ، ئۇنى مەھكەم قۇچاقلاپتۇ - دە، كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ:

— ئوغلۇم، بۇ سېنىڭ باتۇرلۇقىڭنىڭ نەتىجىسى، — دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئارقىدىكى كىشىلەر تەۋرىنىپ قاپتۇ، ھەممە ھەيران بولغان ھالدا ئارقىسىغا قارىغۇدەك
بولسا، شەمسى شاھ بىلەن ئۇنىڭ ۋەزىرى نەچچە مىڭلىغان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ھەسەن شاھنىڭ
موڭغۇللارغا قارشى ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىشىگە يېتىپ كەلگەنىكەن. تۇغلۇق قوشۇن ئالدىدىكى دادىسىنى
كۆرۈپ، «ئاتا!» دەپ توۋلىغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپتۇ. شەمسى شاھمۇ «بالام!» دېگىنىچە
ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، تۇغلۇقنى باغرىغا بېسىپتۇ. كۆزلىرىدىن ئاققان خۇشاللىق ياشلىرى ئاتا -
بالىنىڭ جۇدالىقتا سارغايغان يۈزلىرىنى شەبنەم يۇغان بىر جۈپ چۇغلۇقتەك ياشنىتۇېتىپتۇ. ئاكا -

ئۇكا شاھلار شاھزادىنىڭ قۇلى دەپ تونۇپ، ھەتتا «شاھزادە»نىڭ ئوت - قۇيرۇقلۇق قىلىشى بىلەن ئۆلـ-
تۈرۈپ تاشلاشقا تاس قالغان بۇ يىگىتنىڭ ئەمدىلىكتە شەمسى شاھنىڭ ئوغلى بولۇپ چىققانلىقىغا
ھەيران بولۇپ، ئىشنىڭ تەكتىنى چۈشىنەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. ھەسەن شاھ شەمسى شاھقا ئۆزى بىلمىدىغان
تۇغلۇققا ئالاقىدار ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ، قانداقلارچە شاھزادىنىڭ ھەيدەرنىڭ خىزمەتكارى بولۇپ
قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. بۇنى چۈشەنگەن شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرى ئوغلى ھەيدەرنى قولىدىن
يېتىلىگىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ھەيدەر ئەسلىدە قېچىپ كېتىۋېتىپ ئۇلارغا دوقۇرۇشۇپ قالغانكەن.

ــ ھەممىنى قىلغان مانا مۇشۇ، ــ دەپتۇ ۋەزىر ئوغلىنى سىلكىشلىگىنىچە غەزەپلىنىپ، ــ مانا
مۇشۇنداق قارا نىيەتكە ئاتا بولغىنىمغا خىجىلمەن، شۇڭا بۇنىڭ كاساپىتىدىن پەيدا بولغان بارلىق
ئۇقۇشماسلىقلارنى مۇشۇنىڭ قېنى ئارقىلىق يۇيۇپ تاشلاش ئۈچۈن بۇنى سىلەرنىڭ قىلىچىڭلارنىڭ
ئاستىغا تاشلايمەن.

ۋەزىر شۇ سۆزلەردىن كېيىن ئوغلىنى خۇددى كۈچۈكنى قامالىلاپ، ئاكا - ئۇكا
شاھلارنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ، ھەيدەر ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا بېشىنى كۆتۈرەلمەي تىترىگىنىچە يېتىپ
قاپتۇ. شاھزادە تۇغلۇق دادىسىنىڭ قۇچىقىدىن ئاجراپ ھەيدەرنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئۇنى يۆلەپ تۇر-
غۇزۇپ، كىيىمىدىكى توپا - چاڭلارنى قېقىپ تۇرۇپ:

ــ مەن ئۆز مەردانىلىكىم بىلەن ساڭا قىلغان قەسىمىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتىم، لېكىن سەن
نامەردلىكىڭدىن ساڭا بەرگەن كىيىمىنىمۇ ئوڭلاپ كىيەلمىدىڭ. شۇنداقتىمۇ مەن سېنىڭ مېنى بىر
نۆۋەت ئۆلتۈرۈش نىيىتىڭدىن يېنىپ، مېنى ساقلاپ قالغانلىقىڭ ئۈچۈن سېنىمۇ بۇ نۆۋەت ئۆلۈمدىن
قۇتقۇزۇپ قالماقچىمەن. ئەمىسە سەن ئازاد، مەلىكە بىلەن مۇراد - مەقسىتىڭگە يەت، ــ دەپتۇ.

مەلىكە بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

ــ مەن ھەقىقىي شاھزادىگە تېگىشىم كېرەك، ئاتا، مېنى ئۇنىڭغا زورلىماڭ، ــ دەپتۇ.

ھەيدەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئېگەرلىك ئاتلارنىڭ بىرىگە مىنىپتۇ - دە، ئوقتەك
چاپقىنىچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن ئات چېپىپ كەتكەن كىشىلەر ئۇنىڭ دەريا سۈيى چەتكە ئۇرۇپ چىقىرىۋەتكەن جەسىتىگە يولۇقۇپتۇ. ئۇنىڭغا ھېچكىممۇ ئىچ ئاغرىتىپ قويماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىدا يەنە قىرىق كېچە - كۈندۈز - لۈك توي مەرىكىسى ئۆتكۈ - زۈلۈپ، شاھزادە تۇغلۇق بە- لەن مەلىكىنىڭ نىكاھى ئوقۇلۇپتۇ.

بۆرە قىز

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا بىر بوۋاي ئۆتكەنكەن. يېشى يەتمىشتىن هالقىغان، يۈزلىرىنى قو-
رۇق باسقان بۇ بوۋاي بىر دەم تىنىم تاپمايدىكەن. ئۇنىڭ مال - دۇنياسى ناهايىتى كۆپ بو-
لۇپ، قوي، كالا، يىلقا - قولۇنلىرى هېسابسىز ئىكەن.

بىر يىلى قىشتا ناهايىتى قاتتىق جۇت بولۇپ، مال - چارۋا يېگۈدەك هېچ نەرسە قالماپتۇ، شۇڭا يىلقىچىلار يىلقىلارنى يىراق قىشلاقلارغا هەيدەپ كېتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، يىلقىلارنىڭ قايتىدىغان ۋاقتى يېتىپتۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ دېرىكى بولماپتۇ. بوۋاي يىلقىچىلارنى ئىزدەپ تېپىپ يىلقىلىرىنىڭ دېرىكىنى ئېلىشقا ئۆزىنىڭ يالغۇز ئوغلىغا ئۇنىڭ ئەڭ يە-
قىن دوستىنى هەمراه قىلىپ يولغا ساپتۇ. يىگىت هەمراهلىرى بىلەن يىلقىلارنى خېلى ئۇزاق ئىزدەپ-
تۇ، لېكىن تاپالماپتۇ، ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قۇرۇق قول يېنىشقا كۆڭلى ئۇنىماپتۇ. بىر چاغدا يىگىت ئې-
گىز بىر تاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپتۇ. ئۇ يەردە ئوت - چۆپلەر شۇنچىلىك كۆپ ۋە قويۇق ئۆسكەنكەن. قا-
رىسا ئوتلاقتا سېمىزلىكى دۇمبىسىده تۇخۇم توختىغۇدەك سانسىز يىلقىلار قولۇنلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ يۈرگۈدەك. دەل شۇ چاغدا تۈيۇقسىزلا بىر بۆرە پەيدا بولۇپ قاپتۇ - ده، چىشلىرىنى هىڭگايتقىنىچە بىرلا سەكرەپ، بىر قولۇننى چىشلەپ ئېلىپ قېچىپتۇ. بوۋاينىڭ ئوغلى ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ، بىر چاغدا بۆرىگە يېتىشىپتۇ ۋە ئۇنى ئۇرماقچى بولۇپ، تايىقىنى كۆتۈرگەنكەن، بۆرە يىگىتكە قاراپ خۇددى ئادەمگە ئوخشاش:

— مېنى ئۇرما! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

يىگىت كۈتۈلمىگەن بۇ هادىسىدىن هەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۆرە بولسا ئۆز يولىغا كېتىۋېرې-
تۇ. شۇ چاغدا يىگىتنىڭ دوستى ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ:

— بۆرىنى نېمىشقا ئۇرۇپ يىقىتمىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ خۇددى ئادەمگە ئوخشاش زۇۋانغا كېلىپ، ئۆزىنى ئۇرماسلىقىمنى ئېيتىپ يالۋۇردى، — دەپتۇ يىگىت.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىسەن، بۆرىنىڭ ئادەمگە ئوخشاش سۆزلىگىنىنى كىم ئاڭلاپتىكەن؟ — دەپتۇ دوستى.

ئۇلار يەنە بۆرىنى قوغلاپ مېڭىپتۇ. ئاتلىرى هېرىپ، دوستى خېلى ئارقىدا قاپتۇ، بوۋاينىڭ ئوغلى بولسا بۆرىگە يېتىشىپتۇ. يىگىت بۆرىنى ئۇراي دەپ تايىقىنى كۆتۈرۈپتىكەن، بۆرە يەنە:

— مېنى ئۇروۋپ ئۆلتۈرۈش نىيىتىڭدىن يانغىن. مەن ساڭا چىرايلىق، ساھىبجامال كىچىك سىڭلىمنى بېرەي، بۇ دۇنيادا سېنى بارلىق مۇراد - مەقسەتلىرىڭگە يەتكۈزەي! — دەپ يېلىنىپتۇ.

يىگىت يەنە ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. بۆرە كېتىپ قاپتۇ. دوستى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن:

— سەن نېمىشقا بۆرىنى ئۆلتۈرمەيسەن؟ ئەگەر سېنىڭ بۆرىنى ئۆلتۈرگۈڭ كەلمىسە، ئاتتىن چۈش، مەن بۇ ئاتنى مىنىپ ئۇنىڭغا يېتىشۈۋېلىپ تېرىسىنى شىلىپ كېلەي، — دەپ كايىشقا باشلاپتۇ.

— بۇ قېتىم بۆرىنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن، — دەپتۇ يىگىت.

ئۇ بۆرىنىڭ كەينىدىن يەنە قوغلاپ مېڭىپتۇ. قوغلاپ - قوغلاپ بىر چاغدا ئۇنىڭغا يېتىشىپتۇ. بۆرە كەينىگە قاراپتۇ ۋە:

— ئەي ئادەمزات، كەينىمدىن قورقماي ماڭ. مەن ساڭا چىرايلىق، ئەقىللىق سىڭلىمنى بېرىمەن، ئۆلگۈچە سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلىمەن، — دەپتۇ.

يىگىت دوستى يېتىپ كەلگەندە ئۇنىڭغا:

— سەن ئۆيگە قايتىپ كەتكىن، مەن بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرۈپ تەۋەككۈل دەرياسىغا ئۆزۈمنى ئاتماقچىمەن. ئانام ھەرگىز غەم قىلمىسۇن، مەن چوقۇم قايتىپ بارىمەن، — دەپ ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. يىگىتنىڭ دوستى:

— ھەي دوستۇم، سەن ئەقىلىڭدىن ئازدىڭمۇ؟ ئىنسان بالىسىنىڭ بۆرىدىن خوتۇن ئالغانلىقىنى نەدە كۆرۈۋېدىڭ؟ — دەپ ھەيران قاپتۇ.

— مەن بۇ ئىشتا پېشانەمگە يېزىلغانىنى كۆرمەكچىمەن. ئاتامغا مېنى توپتوغرا بىر ئايدا كېلىدۇ، دەپ ئېيتىپ قويارسەن، — دەپتۇ يىگىت.

شۇنىڭ بىلەن يىگىتنىڭ دوستى كەينىگە يېنىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

يىگىت بۆرىگە ئەگىشىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار تاغۇ تاشلاردىن ئېشىپتۇ، دەريالارنى كېچىپتۇ. ئاخىر بىر يەرگە كەلگەندە بۆرە بىر دۆڭنى ئايلىنىپ ئۆتۈپتۇ - دە، يوغان بىر ئۆڭكۇرگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆڭكۇردىن بىر سېرىق چىشى بۆرە چىقىپتۇ. ئۇ يىگىتنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ، ئاتتىن چۈشۈرۈپ، ئۆزى بىلەن ئەگەشتۈرۈپ ئۆڭكۇرگە باشلاپ كىرىپتۇ.

يىگىت بىرىنچى ئىندا بۆرە بالىلىرىنى ئۇچرىتىپتۇ. بۆرە بالىلىرى يىگىتنى كۆرۈپ خىرىس قىلىپ ئېتىلغانكەن، سېرىق بۆرە ئۇلارغا قاراپ خىرقىراپ بىر نېمە دەپتۇ. بۆرە كۇچۇكلىرى دەرھال جىمىپ، ئۆز ئورنىدا يېتىۋاپتۇ. ئىككىنچى ئىندا كۆك يالىلىق قېرى بىر ئەركەك بۆرە بىلەن كۈل رەڭ قېرى چىشى بۆرە چىشلىرىنى ھېڭگايتىپ، يىگىتنى توسۇپتۇ.

— بۇ سىلەرنىڭ قىزىڭلارنىڭ لايىقى. بىزنى قىشتىن سالامەت چىقارغان مۇشۇ يىگىتنىڭ ئاتلىرى ئىدى، — دەپتۇ ئۇنى تونۇشتۇرۇپ سېرىق بۆرە.

قېرى بۆرىلەر ئۇنچىقماستىن كەينىگە يېنىشىپتۇ. سېرىق بۆرە يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ ئۇچىنچى ئىنغا كىرىپتۇ. بۇ يەردە ھەرخىل يېمەك - ئىچمەكلەر تەييار تۇرغۇدەك. سېرىق بۆرە:

— قېنى، مەرھەمەت، قورسىقىڭمۇ ئاچقاندۇ، بۇلاردىن خالىغانچە يېگىن! — دەپتۇ يىگىتكە.

كەچقۇرۇنلۇقى چىرايلىق بىر ئاق چىشى بۆرىنى باشلاپ كىرىپتۇ ۋە يىگىتكە قاراپ:

— مانا سېنىڭ لايىقىڭ، — دەپتۇ - دە، ئۆزى چىقىپ كېتىپتۇ. ئاق بۆرە دەرھال ئۇستىدىكى بۆرە تېرىسىنى يېشىپ تاشلىغانكەن، ئۇ ئاي دېسە، ئاغزى بار، كۈن دېسە، كۆزى بار، شۇنداق چىرايلىق

بىر قىزغا ئايلىنىپتۇ ۋە يىگىتكە تەبەسسۇم بىلەن نەزەر ساپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ بۇرە قىز ھەر كۈنى يىگىتنىڭ يېنىغا كىرىپ، تېرىسىنى يېشىپ تاشلاپ قىزغا ئايلىنىدىكەن - دە، ئىككىسى كۆڭۈل ئېچىشىدىكەن، مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى تېتىشىدىكەن. ئەتىگەنلىكى قىز يەنە بۆرىگە ئايلىنىپ، بۆرىلەر بىلەن بىللە نەلەرگىدۇ كېتىدىكەن. مۇشۇ يوسۇندا بىر ئاي بىلىنمەيلا ئۆتۈپ كېتىپتۇ، يىگىتنىڭ ئۆز ئۆيىگە قايتىدىغان ۋاقتى بوپتۇ. ئانا بۆرە يىگىت بىلەن بۆرە قىزنى ئۇزاتقاندا، كىچىككىنە بىر بىلەي تاشنى يىگىتكە بېرىپتۇ ۋە:

— بۇ بىلەي تاشنى يېنىڭدىن ئايرىما. بېشىڭغا كۈن چۈشسە بۇنى يەرگە تاشلاپ، دەسسەپ تىلە. كىڭىنى ئىزھار قىلساڭ، خالىغان نەرسەڭ تەييار بولىدۇ، — دەپتۇ ۋە يەنە، — خوتۇنۇڭنىڭ بۆرە تېرىسىنى قىرىق كۈن ئۆتمەي تۇرۇپ تاشلىۋەتمە، بولمىسا ئۆزۈڭگە ئاۋارىچىلىك تېپىۋالسەن، — دەپ ئاگاھلاندۇرۇپتۇ.

يىگىت ئاق بۆرىنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا راۋان بولۇپتۇ. ئۇلار كەچقۇرۇنلۇقى بىر قونالغۇغا كەپتۇ، ئۇ ھېلىقى بىلەي تاشنى يەرگە تاشلاپ دەسسىگەنىكەن، ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر ئاق ئۆي پەيدا بوپتۇ، ئىچىگە كىرسە تۇرلۇك - تۇمەن تائاملار تەييار تۇرغۇدەك. ئۇلار بۇ غىزالاردىن تويغۇچە يەپ، ئۇيقۇسىنى قانغۇچە ئۇخلاپ، ئەتىسى يەنە يولىنى داۋام قىپتۇ.

يىگىت ئۆيىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن يېتىلەپ كەلگەن ئاق بۆرىنى ئىشىك ئالدىغا باغلاپ قويۇپ، تۇ ۋە ئۆزى ئۆيىگە كىرىپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇن ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئاتا - ئانىسى:

— كېلىن قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەنە، ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ، — دەپتۇ يىگىت.

پۇتۇن مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك، ياش - قېرىلار «كېلىن كۆرىمىز» دەپ كېلىشىپتۇ. ئۇلار ئىشىك ئالدىغا كېلىپ، باغلاقلىق تۇرغان بىر ئاق بۆرىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار نېمە دېيىشىنى بىلمەي قاي-تىپ كېتىشىپتۇ. ئاق بۆرە كۈندۈزلىرى ئىشىك تۆۋىدە ياتىدىكەن، كېچىسى چىراغ يېقىلىشى بىلەن بۆرە تېرىسىنى سېلىۋېتىپ، ئادەتتىن تاشقىرى چىرايلىق بىر قىزغا ئايلىنىپ، يىگىتكە قاراپ شوخ كۈلكىسى بىلەن نازلىنىدىكەن. ئۇلار بىر - بىرىگە تەلمۈرۈپ ھەشقىپىچەكتەك چىرمىشىدىكەن...

يىگىت كۆپ ۋاقتىنى خوتۇنى بىلەن ئۆتكۈزۈپ، تالا - تۈزگە كەمدىن - كەم چىقىدىغان بولۇپ قاپتۇ. مەھەللىدىكىلەر ئۇنى مەسخىرە قىلىپ:

— بۇنىڭ بۆرىگە ئۆيلىنىۋالغانلىقىنى قارىمامدىغان، بۆرە دېگەن يىرتقۇچ تۇرسا، ھازىر ئۇنىڭ ئۆ-زىمۇ ياۋايىلىشىپ قالدى، — دەپ كۈلۈپتۇ. بەزىلەر:

— ھەي بۆرىنىڭ ئېرى، — دېسە، يەنە بەزىلەر:

— يول بولسۇن بۆرە يىگىت! — دېيىشىدىكەن.

كىشىلەرنىڭ مۇنداق زاڭلىق قىلىشلىرىنى ئاڭلاش يىگىتنى قاتتىق ئازابلاپتۇ، شۇڭلاشقا ئۇ تالا - تۈزگە پۇتۇنلەي چىقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭ تاقىتى قالماپتۇ، شۇڭا ئوتتۇز يەتتە كۈن بول-غان كېچىسى، خوتۇنى ئۇخلاپ قالغان پەيتتە تېرىنى ئېلىپ ئوتقا سېلىپ كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ. بۇرنىغا تېرە ھىدى كىرگەن بۆرە قىز چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، ئەھۋالنى بىلىپ ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلاپتۇ ۋە:

— ۋاي ئىست! ياماڭ قىلدىڭىز، يەنە ئۈچ كۈن تاقەت قىلسىڭىز بولماسمىدى؟ ئانام ئېيتقان سۆز-نى ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ — دەپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە يىگىت بىلەن كېلىن ئىككىسى تالاغا چىقىپتۇ. مۇنداق پەرى سۈپەت چىرايلىق چوكاننى كۆرگەن كىشىلەر ھەيرانۇ ھەس بولۇشۇپ، ئاغزىنى جامدەك ئېچىشىپ قاراپلا قاپتۇ.

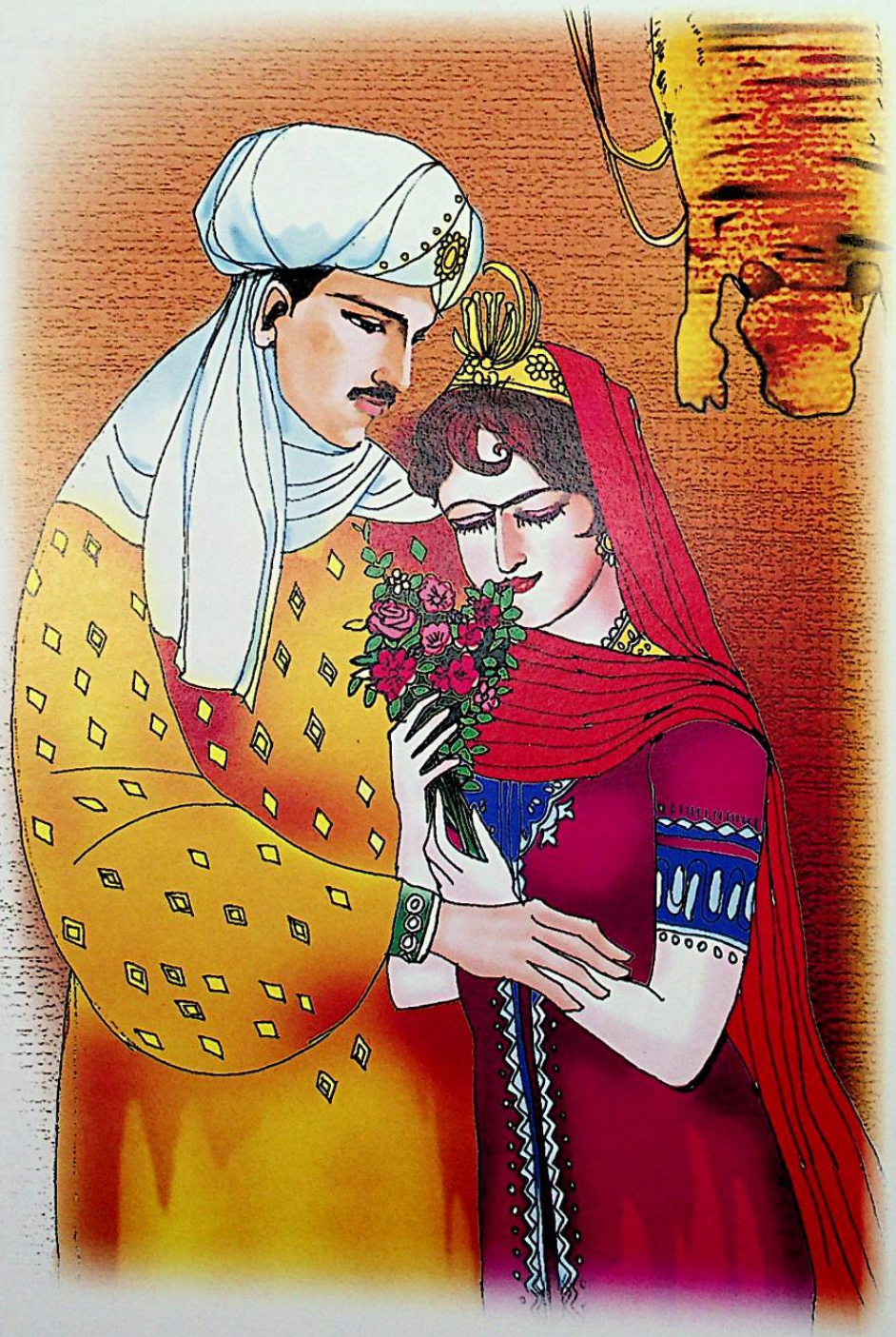
يىگىتنىڭ ئاتىسى بۇ ئەھۋالدىن خۇشال بولۇپ، ئەل - يۇرتىنى چاقىرىپ يەتتە كېچە - كۈندۈز توي - تاماشا قىلىپ بېرىپتۇ.

«بۇ ئاينىڭ ئوغلى ئاجايىپ گۈزەل بىر قىزغا ئۆيلىنىپتۇ...» دېگەن سۆز پۈتۈن شەھەرگە پۇر كېتىپتۇ، بۇ سۆزلەر ئاخىر پادىشاھقا ئاڭلىنىپتۇ. ياش ئايالنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئۆزىنى تۇتالماي نۆكەرلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ بۇ ئاينىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئۆيدە كېلىندىن باشقا ھېچكىم يوق ئىكەن. دەرۋازىنىڭ قاتتىق ئۇرۇلغان ئاۋازىدىن بىر پىشكەل مىكنىڭ يۈز بېرىشىنى سەزگەن ياش كېلىن ئىشىك ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھ ئۇنى كۆرۈشى بىلەنلا يۈرەكسىگە ئوتى تۇتىشىپتۇ، يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، بېشى ئايلىنىپ، يىقىلىپ كېتىشكە تاس قاپتۇ. شاھنىڭ ھالىنى پەملىگەن كېلىن:

— مېنىڭدەك بىر ئاددىي ئايالدىن نېمانچىلا قورقۇپ كېتىلا؟ — دەپ كۈلۈپتۇ.

شاھ بىر ئېغىزمۇ جاۋاب قايتۇرالماپتۇ ۋە دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ ئوردىغا قايتىپ كېتىپتۇ. بىراق، شۇ كۈندىن باشلاپ شۇ نازۇنىندىن باشقا ھېچنېمىنى ئويلىمايدىغان، ئۇنى كۆز ئالدىدىن بىردەممۇ نېرى قىلمايدىغان، باشقا ئىشقا قولى بارمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر بۇ ئاينىڭ كېلىنىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بۇ ئاينىڭ ئوغلىنى كۆزدىن يوقىتىش لازىم. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇلۇغ بۇ ئىلىرىنىڭ ئۇلۇغ بۇۋىسى ئۆز ۋاقتىدا مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئات بېشىچىلىك ئالتۇنىنى دېگىزغا چۆكتۈرۈۋەتكەن. سىلى ئۇ يەرگىنى شۇ ئالتۇننى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇسلا. يىگىت ئۇنى ئىزدەپ بارىدۇ، ئاخىر ئۆزى ھالاك بولىدۇ، — دەپتۇ دەللە.

ئەتىسى شاھ يىگىتنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئات بېشىچىلىك ئالتۇنىنى

دېڭىز تېگىدىن تېپىپ كېلىشىنى بۇيرۇپتۇ. يىگىتنىڭ بېشى قېتىپ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە شاھ تاپشۇرغان بۇ قېيىن ئىش توغرىسىدا خوتۇنىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

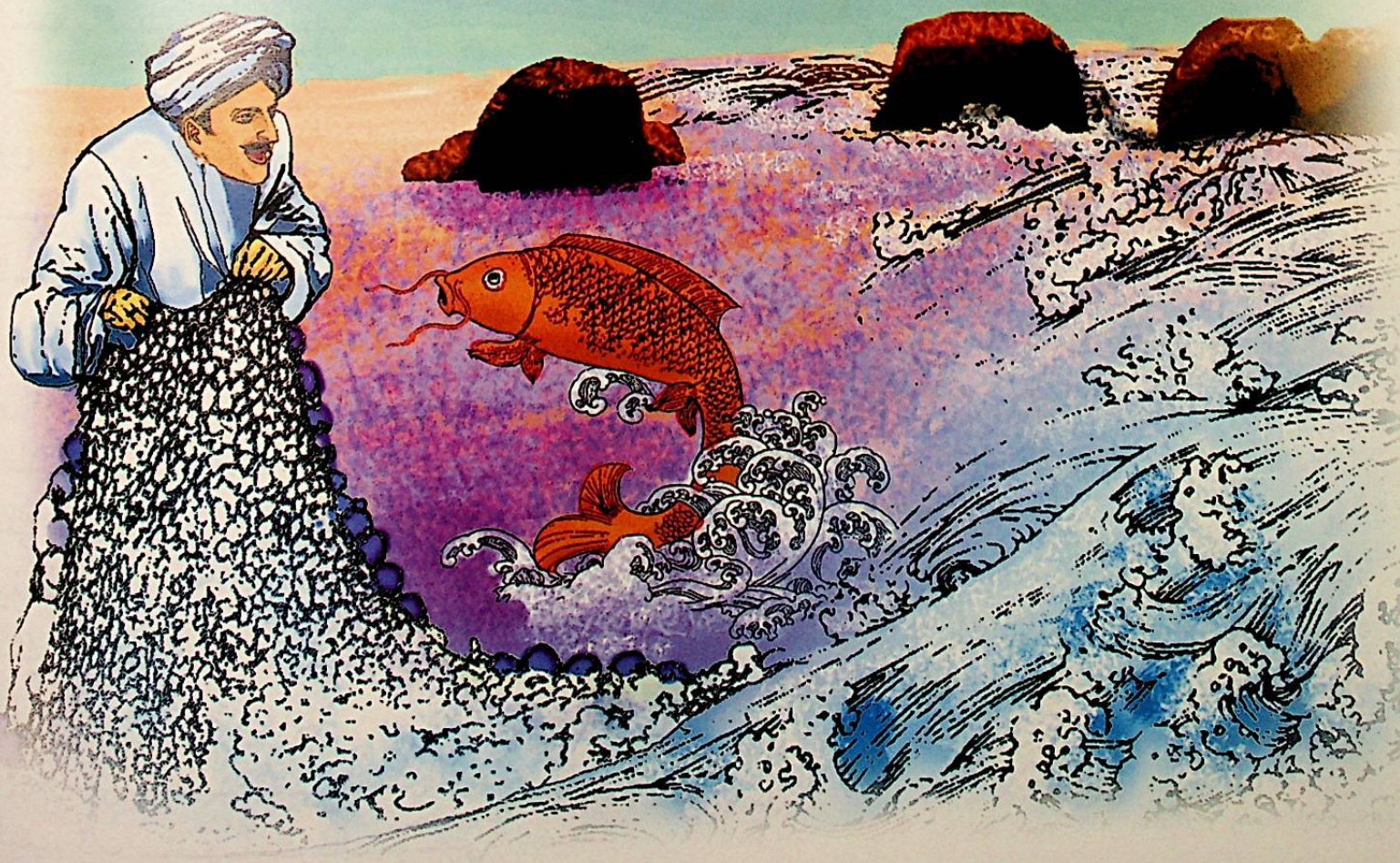
ــ قايغۇرماڭ، ــ دەپتۇ بۆرە قىز ئېرىگە تەسەللى بېرىپ، ــ بۇنىڭ ئامالى بار. شاھتىن ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت سوراڭ، خۇدا خالىسا ھەممە ئىش ئوڭۇشلۇق ئاياغلىشىدۇ.

ئايال ئېرىگە بازاردىن ھەرخىل يىپەك ۋە زەر يىپلارنى ئەكەلدۈرۈپ كەشتە تىكىشكە باشلاپتۇ. ئۇ بىر كېچە ـ كۈندۈزدە شۇنداق چىرايلىق، نۇرلۇق بىر گۈل تىكىپتۇكى، ھەتتا كېچىسى ئۆينىڭ ئىچى يورۇپ كېتىپتۇ. ئۇ بۇ گۈلنى ئېرىگە بېرىپ، مۇنداق دەپتۇ:

ــ مانا بۇ گۈلنى تورغا باغلاپ، دېڭىزغا تاشلاڭ. بۇنىڭغا ئاددىي بىلىق كەلمەيدۇ، چۈنكى بۇ گۈل. نىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ. پەقەت بىلىق پادىشاھىلا كېلىدۇ. شاھ بىلىق گۈلنى چىشلىشى بىلەنلا ئۇنى قىرغاققا تارتىپ چىقىرىڭ. سىز ئۇنىڭدىن پادىشاھنىڭ ئۇلۇغ بوۋىسى چۆكتۈرۈۋەتكەن ئالتۇننى چىقىرىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىڭ. ئۇ بىلىق پادىشاھ بولسىمۇ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەڭ، گۆرۈ ئۇچۇن ئۇنىڭ قانىتىدىن ئازراق يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى تۆش يانچۇقىڭىزغا سېلىۋېلىڭ، ــ دەپتۇ.

يىگىت دېڭىز ياقىسىغا بېرىپتۇ ۋە ھېلىقى گۈلنى تورغا باغلاپ، دېڭىزغا تاشلاپ كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. شاھ بىلىق ئۇزۇنغىچە كەلمەپتۇ. بىر چاغلاردا كۆك دېڭىز نۇرلىنىپ، كۆپۈك چېچىپ دولقۇنلىنىپ كېتىپتۇ. قارىسا بىر بىلىق گۈلگە يېقىن كەپتۇ ـ دە، گۈلنى كاپىدا چىشلەيمەن، دەپ تورغا چۈشۈپ قاپتۇ. يىگىت تورنى تارتىۋېلىپ ھېلىقى بىلىقنى قىرغاققا چىقىرىپتۇ.بۇ بىلىق يىگىتنىڭ خوتۇنى ئېيتقان بىلىق شاھ ئىكەن. بىلىق شاھ:

ــ مەن ساڭا پۇتۇن ئۆمرۈڭگە يېتىپ ئاشقۇدەك دۇنيا بېرىمەن، مۇراد ـ مەقسىتىڭگە يەتكۈزىمەن،

مېنى قويۇۋەتكىن ! ــ دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

ــ ئەگەر سەن دېڭىزنىڭ تەكتىدىن ئات بېشىچىلىك ئالتۇننى چىقىرىپ بەرسەڭ قويۇۋېتىمەن، بولمىسا ھەرگىز قويۇۋەتمەيمەن، ــ دەپتۇ يىگىت.

بېلىق پادىشاھ ئالدى بىلەن ئالتۇننىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ كېلىشكە ۋەدە بېرىپتۇ. يىگىت ئۇنىڭ قانىتىدىن بىر تالنى يۇلۇۋېلىپ، ئاندىن دېڭىزغا قويۇۋېتىپتۇ.

بېلىق شاھ دېڭىز ئاستىغا چۈشۈپ ھەممە بېلىقلارنى يىغىپتۇ. ئۇ دېڭىزنىڭ ئاستىدا ئات بېشىچىلىك بىر پارچە ئالتۇن بارلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى، كىم بىلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ، لېكىن ھېچقايسى بېلىق بۇنى بىلمەيدىكەن.

ــ بېلىقلارنىڭ ھەممىسى كەلدىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ بېلىق شاھ.

ــ پەقەت بەش يۈز ياشلىق بىر قېرى بېلىقلا كەلمىدى، ــ دەپتۇ خىزمەتكار بېلىق. بېلىق شاھ ئۇنىمۇ چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ.

مۇلازىم بېلىق ھېلىقى قېرى بېلىقنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ــ سېنى شاھ چاقىرىۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ. قېرى بېلىق بولسا، ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاقمۇ سالماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بېلىق شاھنىڭ ياساۋۇللىرى قېرى بېلىقنى تۇتۇپ، زورلاپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇ چاغىدىلا شاھ ئىزدەۋاتقان ھېلىقى ئات بېشىچىلىك ئالتۇننى كۆرۈپ قاپتۇ. قېرى بېلىق ئەنە شۇ ئالتۇننى ئاستىغا بېسىپ ياتقاچقا، شۇنىڭ قۇۋۇتىدىن بەش يۈز يىل ياشىغانكەن.

مۇلازىم بېلىقلار ئالتۇننى ئېلىپ كېتىشىگە قېرى بېلىق جان تەسلىم قىپتۇ.

بېلىق شاھ ۋەدىسى بويىچە ئالتۇننى يىگىتكە چىقىرىپ بېرىپتۇ، يىگىتمۇ ئۇنىڭ قانىتىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. بېلىق شاھ يىگىت بىلەن خوشلىشىپ كىرىپ كېتىپتۇ.

يىگىت ئالتۇننى ئېلىپ شاھنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپتۇ. يىگىت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پادىشاھ ھېلىقى مومايىنى يەنە چاقىرتىپ ئۇنىڭغا:

ــ يىگىت ئالتۇننى تېپىپتۇ، سەن ئۇنى شۇ ياقتا ئۆلۈپ تۈگەيدۇ دېمىگەنمىدىڭ؟ مېنى ئەخمەق قىلغىنىڭ ئۈچۈن كاللاڭنى ئالىمەن ! ــ دەپ كايىپتۇ.

ــ قۇدرەتلىك شاھىم، مېنى كەچۈرسىلە، ــ دەپ يىغلاپتۇ موماي، ــ يەنە بىر مەسلىھىتىم بار، ئاڭلاپ باقسىلا. ئاتىلىرىنىڭ بىر توپ يىلقىسى يوقالغانىدى، ھازىرغىچە ھېچكىم بۇ يىلقىلارنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. بۇ يىگىتنى شۇ يىلقىلارنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇسىلا. ئۇ يىلقىلارنى تاپقان ھالەتتىمۇ، ھەيدەپ بۇ يەرگە ئەكىلەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار ياۋايىلىشىپ كەتتى.

شاھ يىگىتنى شۇ كۈنىلا چاقىرتىپ يىتەكەن يىلقىلارنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. يىگىت ئۆيگە كېلىپ، شاھنىڭ يېڭى ئەمرىنى خوتۇنىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. يىگىتنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ مانا بۇ تاياقنى ئېلىپ «بىسمىللا» دەپ يولغا چىقىڭ. سىز كۈنچىقىشقا قاراپ تۇرۇپ، «يا، شاھى مەردان !» دەپ توۋلىسىڭىز، بۇ تاياق سىزنى باشلاپ ماڭىدۇ ۋە يىلقىلار ئوتلاپ يۈرگەن ئورۇنغا ئاپىرىدۇ. ئۇ يىلقىلارنىڭ ئارىسىدا بىر جەرەن ئايغىر بار، سىز ئۇنىڭغا بىرلا سەكرەپ مىنىڭ ۋە ئۇنىڭ يالىدىنى تۇتۇۋېلىپ، تاياق بىلەن راسا ئۇرۇڭ، ھەرگىز كۆزىگە ئۇرۇپ سالماڭ. ئايغىر ئاخىر سىزگە بويسۇنىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى راسا چاپتۇرۇپ، توپتوغرا شاھنىڭ ساراىيىغا بېرىڭ، باشقا يىلقىلارمۇ سىزگە ئەگىشىپ بارىدۇ.

يىگىت خوتۇننىڭ ئېيتقانلىرى بويىچە ئىشنى پۈتكۈزۈپ، يىلقىلارنى شاھ سارىيىغا ئەكېلىپتۇ. ياۋايىلىشىپ كەتكەن ئاتلار شاھ سارىيىنى ئوپۇر - توپۇر قىلىپ، چاڭ - توزانغا كۆمۈۋېتىپتۇ. شاھ نېمە قىلىشنى بىلمەي قاپتۇ. ئاخىر ئۇ بۇ ئاتلارنى كەلگەن جايىغا ھەيدەۋېتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇ قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، موماينى جازالماقچى بوپتۇ. موماي شاھ ئالدىدا تىز پۈكۈپ ئولتۇرۇپ يالۋۇرۇپتۇ:

— شاھىم، رەھىم قىلسىلا، يىگىتنى يەنە بىر ئىشقا بۇيرۇپ باقسىلا، ئەگەر ئۇ بۇ ۋەزىپىنىمۇ ئو-رۇنداپ كەلگۈدەك بولسا، ئاندىن كاللامنى ئالسىلامۇ رازىمەن.

شاھ ماقۇل بوپتۇ. موماي ئۇنىڭغا:

— ئاتلىرى ۋاپات بولۇپ يەتتە نەزىرسىنى بەرگەندە، بىر قارا قوچقار سويۇلغانىدى. سىلى يە-گىتكە ئەنە شۇ قارا قوچقارنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇسىلا، — دەپتۇ. شاھ يىگىتنى چاقىرتىپتۇ ۋە ئا-تىسىنىڭ يەتتە نەزىرسىگە سويۇلغان قارا قوچقارنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ تولىمۇ قايغۇرۇپتۇ. ئۆيىگە كېلىپ خوتۇنىغا:

— ئەمدى مەن تۇغىشىدىغان ئوخشايمەن. پادىشاھ ئاتىسىنىڭ نەزىرىسىگە سويۇلۇپ ئاللىقاچان يەپ تۇگىگەن قارا قوچقارنى تېپىپ كېلىشىمنى بۇيرۇدى، — دەپتۇ.

— ئەگەر سىز ئانامنىڭ گېپىگە كىرىپ، بۆرە تېرەمنى كۆيدۈرمەي ئۇچ كۈن تاقەت قىلىپ تۇرغان بولسىڭىز، بېشىمىزغا بۇنچىۋالا كۈلپەتلەر كەلمەيتتى. ئەمدى سىزگە ياردەم قىلىش قولۇمدىن كەلمەي-دۇ. ئانامنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سوراڭ، ئاندىن ئانامنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قى-

لىك، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

يىگىت شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇچ ئاي مۆھلەت سوراپتۇ. شاھ رازى بولۇپ، يەنە ئۇچ ئاي قوشۇپ ئالتە ئاي مۆھلەت بېرىپتۇ. يىگىت ئەتىسى ئەتىگەندە ھەممەيلەن بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقىش ئالدىدا خوتۇنى ئۇنىڭغا:

ــ سىز ئۇ يەرگە بېرىپ كەلگۈچە، شاھ مېنى تىنچ قويمايدۇ، شۇڭا سىز ھېلىقى بىلەي تاشنى يەرگە تاشلاپ تىلىسمىنى بايان ئەيلەڭ، بىر تۆمۇر ئۆي پەيدا بولسۇن، مېنى شۇ تۆمۇر ئۆينىڭ ئاستىغا قەۋىتىگە يوشۇرۇپ قويۇڭ، سىزمۇ خاتىرجەم بېرىپ كېلىڭ، ــ دەپتۇ.

يىگىت بىلەي تاشنى يەرگە تاشلاپ، بىر - ئىككى قېتىم دەسسەپ چەيلىگەنكەن، يوغان بىر تۆمۇر ئۆي پەيدا بوپتۇ. يىگىت بۇ ئۆينىڭ ئاستىغا قەۋىتىگە خوتۇنىنى يوشۇرۇپ قويۇپتۇ، ئاندىن ئۆزى يولغا راۋان بوپتۇ.

يىگىت يول مېڭىپ، ماڭغاندىمۇ مول مېڭىپ، بۆرىلەرنىڭ يىنىغا يېتىپ بېرىپتۇ - دە، قېرى بۆرىگە ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قېرى بۆرە بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ ئەگەر سەن سۆزۈمگە كىرىپ، قىرىق كۈن تاقەت قىلغان بولساڭ، بۇ كۈنلەر بېشىڭغا كەلمەيتتى. سەن ئەمدى پادىشاھنىڭ ئاتىسى كۆمۈلگەن مازارغا بېرىپ، ئۇنىڭ قەبرىسىنى ئاچقىن، ئاندىن ئۇنىڭ ھەممە سۆڭەكلىرىنى يىغىپ، بۆشۈككە سېلىپ قاتتىق تەۋرەت، ــ دەپتۇ.

يىگىت مازارغا بېرىپ قەبرىنى تېپىپتۇ. ئۇ گۆرنى ئېچىپ، ھەممە ئۇستىخانلارنى يىغىپ بۆشۈككە سېلىپ تەۋرىتىشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا شاھنىڭ ئاتىسىنىڭ ئەرۋاھى ناھايىتى بوش ئاۋازدا ناله قىلىپ:

ــ مېنى نېمىشقا تىنچ ياتقىلى قويمايسەن؟ ساڭا نېمە لازىم؟ ــ دەپتۇ.

ــ سېنىڭ ئوغلۇڭ مېنى تىنچ قويماي مېنى مۈشۈنداق قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ يىگىت.

ــ مېنىڭ ئوغلۇمغا نېمە كېرەك ئىكەن؟ ــ دەپتۇ شاھنىڭ ئاتىسىنىڭ ئەرۋاھى.

ــ سېنىڭ يەتتە نەزىرىڭگە بىر قارا قوچقار سويۇلغانكەن، ئوغلۇڭ شۇ قوچقارنى سەندىن سوراپ ئەكېلىشنى بۇيرۇدى، ــ دەپتۇ يىگىت.

ــ بۇ قانداق گەپ، مەن ئۇچۇن بىر قوچقارغا چىدىماپتىمۇ؟ ــ دەپتۇ ئەرۋاھ غەزەپلىنىپ ۋە قوچقارنى گۆردىن ئىرغىتىپ تاشلاپ بېرىپتۇ. يىگىت قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ بىر پۇتى يوق تۇرغۇدەك.

ــ بىر پۇتى يوقكەن دېسە، ئوغلۇڭغا نېمە دەيمەن؟ ــ دەپتۇ يىگىت.

ــ مېنىڭ بېخىل ئوغلۇم مېنىڭ نەزىرىمگە مۇشۇ پېتى ئىشلەتكەن. بىر سان گۆشنى ئوغلۇم خوتۇنى بىلەن يېگەن. يوقال ئەمدى، مېنى ياتقىلى قوي، ــ دەپتۇ ئەرۋاھ.

يىگىت ئۆيىگە قايتىپ بېرىپتۇ. قارىسا، شاھ تۆمۇر ئۆينىڭ ئوستۇنكى بىر قەۋىتىنى بۇزدۇرۇپ بولۇپ، ئاستىنقى قەۋىتىگە تېگىش قىلغانكەن.

يىگىت قارا قوچقارنى يېتىلەپ، مۇشۇ ۋەقەنىڭ ئۇستىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئاتىسىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى شاھقا دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن شاھ قاتتىق نومۇس قىپتۇ - دە، يىگىتنىڭ تىنچ - خاتىرجەم ياشىشىغا ئىجازەت بېرىپتۇ.

يىگىت ئۆزىنىڭ خوتۇنى ۋە ئاتا - ئانىسى بىلەن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بەختلىك كۈن كەچۈرۈپتۇ.

كېسىك خانىش

لەم يېڭىدىن بىنا بولغان، ئادەم ئەمدىلەتىن ئەقىل تېپىپ ئادەم بولغان ناھايىتى يىراق بىر زاماندا، ھازىرقىلار ئۇچۇن دۇنيانىڭ قايسى بۇرجىكى ئىكەنلىكى سىر بولغان بىر ما- كاندا بىر پادىشاھ ياشىغانىكەن. كىشىلەر ئۇنى ئادىل شاھ دەيىشىدىكەن. ئادىل پادىشاھ قىرىق ياشقا كىرگەندە، تەخرىم ئۇنىڭ تەلەپ - ئىلتىجالىرىنى راۋا قىلىپ بىر ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىپتۇ. پادىشاھ يېگىرمە يىللىق تىلەك - ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، پۇتۇن يۇرت خەلقىگە قىرىق كۇن توي قىلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئالتۇن - كۇمۇشكە تولغان خەزىنىسى- نىڭ ئىشىكىنى كەڭ ئېچىپ، ئۇستى - ئۇستىلەپ خەير - ساخاۋەتلەرنى قىپتۇ. غېرىب - مىسكىن، يېتىم - ئاجىزلارنىڭ بېشىدىن جاۋاھىراتلارنى چاچقۇ قىلىپ چېچىپتۇ. خالايىق پادىشاھنىڭ بۇ ياخشى مەرھىمىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا چەكسىز ئېھتىرام بىلدۇرۇپتۇ ھەمدە پادىشاھنىڭ يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان ئوغلىغا ئۇزۇن ئۆمۇر، بەخت - دۆلەت تىلەپ ئىبادەتلەر قىپتۇ. قىرىق كۇن شۇنداق خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتۈپتۇكى، پۇتۇن شەھەردە كۇلمىگەن، ناخشا ئېيتمىغان، ئۇسسۇل ئويناممىغان بىرمۇ ئادەم قالماپتۇ. كىم نېمىنى يېگۈسى كەلسە شۇنى يەپتۇ، نېمىنى كىيگۈسى كەلسە شۇنى كىيىپتۇ. قىسقىسى، ھېچكىم ھېچكىمگە چەك قويماپتۇ. ئادەملەر بىراقلا جەننەتكە كىرىپ قالغاندەك، ئۆزلىرىنى پەرىشتىگە ئۆزگىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشىپتۇ. تويىنىڭ قىرىقىنچى كۇنى پادىشاھ ئوغلىغا ئىسىم قويماقچى بوپتۇ. ئوغلىغا زادى نېمە دەپ ئىسىم قويۇش ھەققىدە كۆپ تالاش - تارتىش بوپتۇ، ھەركىم ئۆز كۆڭ- لىدىكى ئەڭ چىرايلىق ئىسىملارنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ، ئۇنداق دەپ، مۇنداق دەپ زادى بىرلىككە كېلەل- مەپتۇ. شۇ چاغدا بۇ يۇرتتىكى ھەممە كىشى ھۆرمەتلەيدىغان دانىشمەن بوۋاي مۇنداق دەپتۇ:

— شاھىمىز قىرىق ياشقا كىرگەندە، ئىگەم بىر مۇبارەك ئوغۇل ئاتا قىلدى. بۇ خاسىيەتلىك ئوغۇل يالغۇز ئۇلۇغ شاھىمىزغىلا ئەمەس، بەلكى پۇتۇن مەملىكەت خەلقىگە خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى. قىرىق كۇندىن بېرى خەلقلەر ئالەم ئاپىرىدە بولغاندىن بۇيان كۆرمىگەن ياخشى كۇنلەرنى كۆردى، غېرىبلار باي، دەرۋىشلەر غەنىي بولدى. ھەممە ئادەم خۇددى ئۆزىنى جەننەتكە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشماقتا. شۇكۇر، بۇ سۆيۈملۇك شاھزادە، شەۋكەتلىك تاجۇ تەختىمىزنىڭ ۋارىسى بىزگە بېھىشتەك بەخت ئاتا قىلدى، شۇڭا بىز ئۇنىڭ ئىسمىنى جەننەت ئاتا قىلغۇچى دېگەن مەنىدە بېھىشئاتا قويساق.

بۇ تەكلىپ پادىشاھ، خانىش، بارلىق ۋەزىر - ئەمىر ھەمدە جىمىكى خالايىقا ماقۇل كېلىپ، شاھزادىگە بېھىشئاتا دەپ ئىسىم قويۇلۇپتۇ. مۇراسىم شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلىشىپ، كىشىلەر خۇرجۇن -

خۇرجۇن ئالتۇن - كۈموش، تىللا، تەڭگىلەرنى يۈدۈشۈپ ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشىپتۇ.

يىللار يىللارغا ئورۇن بوشىتىپ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىدىن يەتتە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شاھزادە بەھمىشئاتا يەتتە ياشقا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ئايدەك چىرايى تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ. ئەقلى ئادەمنى لال قىلغۇدەك دەرىجىدە ئۆتكۈر بولۇپ يېتىلىپتۇ. پادىشاھ تەرەپكە پەرمانلار چۈشۈرۈپ، دانىشمەن - ئالىملارنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىپ، شاھزادىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپتۇ. دانىشمەن ئۇستازلار شاھزادىگە پۈتۈن دىلىدىن بېرىلىپ تەلىم بېرىپتۇ. يىللار ئۆتۈپ شاھزادە ئون بەش ياشقا توشۇپتۇ. ئۇستازلىرىنىڭ ئۇنىڭغا ئۆگەتكۈدەك ئىلمى قالماپتۇ. شاھزادە ئىلىم - ھېكمەتتە، ئەقىل - پاراسەتتە، جەڭ - ماھارەتتە كامالەتكە يېتىپتۇ. «ئالتۇن ئۆزۈككە ياقۇت كۆز» دېگەندەك، شاھزادىنىڭ ھۆسنىگە يارىشا ئەقلى، ئەقلىگە يارىشا ھۆسنى بىر - بىرىگە يارىشىپ، ئۇنى غۇبارسىز پاك قاشتېشىدەك قىلىۋېتىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى شاھزادە پادىشاھنىڭ ئىجازىتىنى ئېلىپ، قىرىق يىگىتنى كەينىگە سېلىپ شىكارغا چىقىپتۇ. يىگىتلەر يولۇاس، يىلپىزلارنى ئوۋلاپتۇ، ھەر خىل قۇشلارنى تۇتۇپتۇ. شاھزادە ئوۋدا قۇرداشلىرىغا قارىغاندا ناھايىتى كۆپ جان - جانىۋارلارنى ئوۋلاپتۇ؛ كەڭ دالىنىڭ ھاۋاسى، رەڭمۇرەڭ جانلىقلار، چەكسىز كەتكەن ئورمانلىق شاھزادىنىڭ زېھنىنى تېخىمۇ ئېچىپتۇ. شاھزادە يىگىتلەر بىلەن شۇنداق خۇشال - خۇرام ئوۋ ئوۋلاپ كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلار ئۇچىنچى كۈنى كەچقۇرۇن بىر دەريانىڭ بويىغا كېلىپ تۇنمەكچى بوپتۇ. يىگىتلەر گۈلخانلارنى يېقىپ، كېيىك گۆشلىرىدە كاۋاپلارنى پىشۇرۇپ، خۇشبۇي مەيلەرنى ئىچىپ، ئاي يورۇقىدا بەزمە قۇرۇپتۇ. يىگىتلەر شادلىق ئىچىدە بەزمىنى ۋايىغا يەتكۈزگەندىن كېيىن بىر - بىرلەپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شاھزادىمۇ يۈلتۇزلارنىڭ چىرايلىق جىمىرلاشلىرىغا قاراپ كۆڭۈنىي يېرىم يۇمغان ھالدا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شاھزادە چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ھېلىقى دەريا بويىدا ئۆزى يالغۇز تۇرارمىش، ئاي شۇنداق چىرايلىق نۇرلىنىپ ئالەمنى يورۇتارمىش، سۈزۈك سۇ تېگىدە ئالتۇنبېلىقلار ئويناپ يۈرەرمىش. شاھزادە ھەمراھلىرىم نەگە كەتكەندۇ دەپ، دەريانىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ يول ئاپتۇمىش، شۇ چاغدا سۇ يۈزىدە بىر گۈزەل ساھىبجامالنىڭ شولىسى كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە سەگەكلىشىپ ئەتراپقا قارىسا ھېچكىم يوقمىش، سۇغا قارىسا ھېلىقى گۈزەل سىيما بارغانچە جىلۋىلىنىپ، دولقۇنلارنىڭ ئۈستىدە لەيلەپ تۇرارمىش. شاھزادىنىڭ يۈرىكىگە غايىبانە ئىشق ئوتى تۇتىشىپ، قوللىرىنى دەريىغا سۇنۇپ ساھىبجامالنى چاقىرارمىش، ئەمما گۈزەل سىيما كۆلۈپ قويۇشتىن باشقا ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەسمىش. شاھزادە تېخىمۇ بىتاقەت بولۇپ ئاسمانغا قارىسا، بۇ گۈزەل دىلرەبا ئاي ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرارمىش. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدىن چاچرىغان بىر ئوت شاھزادىنىڭ باغرىغا تېگىپ، شاھزادە ھوشىدىن كېتىپتۇمىش. كېيىن شاھزادە ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچسا، ھېلىقى پەرىشتە خۇيلۇق گۈزەل جانان ئۆزىنىڭ بېشىنى ئىللىق قۇچىقىغا ئېلىپ، يۇز - كۆزلىرىنى سىلاپ ئولتۇرارمىش. شاھزادە ئۇنىڭغا سالام بېرىپ:

— ئەي، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق مەلىكەم، ئۆزىڭىز ئاينىڭ قىزىمۇ ياكى كۈننىڭ قىزىمۇ؟ ئىسىمىڭىز نېمۇ ياكى ھۆر - غىلمانمۇ؟ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇمىش. مەلىكە ھېچبىر گەپ قىلماي تۇرارمىش. شاھزادە كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈپ، قىزنىڭ كىملىكىنى تەكرار سورارمىش، ئەمما قىز كۈلۈپلا قويۇپ جاۋاب بەرمەسمىش. شاھزادە ياشلىرىنى توختىتالماي، قىزغا مۇھەببەتلىك سۆزلەرنى قىپتۇمىش. مەلىكە دىلرەبا ئاخىردا:

— ئەي پاك دىل شاھزادەم، مەندىن ئارتۇق گەپ سورىماڭ، باشقىلار ئاڭلاپ قالمىسۇن، سەت بولىدۇ. دېگەنلىرىڭىز راست بولسا، كېيىن بۇ يەرگە يالغۇز كېلىپ، مېنى مۇشۇ دەريا بويىدىن ئىزدەڭ. — دەپتۇمىش ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇمىش.

شاھزادە «مەلىكەم!» دېگىنىچە ۋارقىراپ ئويغىنىپتۇ. يىگىتلەر چۆچۈشۈپ شاھزادىنىڭ قېشىغا كېلىپ نېمە بولغانلىقىنى سورىشىپتۇ، ئەمما شاھزادە «ھېچنېمە بولمىدى» دەپلا باشقا گەپ قىلماپتۇ. بۇ دەل تاڭ يورۇغان مەزگىل بولۇپ، يىگىتلەر شاھزادىنىڭ خاھىشى بويىچە سەپەر جابدۇقلىرىنى يىغىشتۇرۇپتۇ. شاھزادە شىكارنى بىر كۈن بۇرۇن ئاياغلاشتۇرۇپ قايتىپتۇ.

شاھزادە ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن بىرنەچچە كۈن ھېچكىم بىلەن كۆرۈشمەي ئۆزىنىڭ خاس ھۇجرىسىغا كىرىپ كىتاب كۆرۈپ، كۆرگەن چۈشىگە تەبىر ئىزدەپتۇ. دانالار قالدۇرغان قامۇسلاردىن شاھزادە چۈشىنى بىر ئۇلۇغ سائادەتنىڭ بېشارىتى دەپ جەزملەشتۈرۈپتۇ. شاھزادىنىڭ كۆڭلى يورۇپتۇ. ئۇ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— مۆھتەرەم شاھ ئاتا، مەن يەنە بىر قېتىم شىكارغا چىقىشنى ئويلاپ قالدىم. دالىدا كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ، زېھنىم ئۇرغۇپ قالىدىكەن، ئىجازەت بەرگەن بولسىلا، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— ئەي، كۆزۈمنىڭ نۇرى ئوغلۇم، كۆڭلۈڭ خالىغاندەك بولسۇن، نېمىشقا ئىجازەت بەرمىگۇدەكمەن، — دەپتۇ ۋە ۋەزىرلەرنى چاقىرىپ، — سىلەر شاھزادىگە ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرىگە يەتكۈدەك ئوزۇق ـ تۈلۈك تەييارلاپ بېرىڭلار، — دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. ۋەزىرلەر «لەببەي» دېگىنىچە سىرتقا قاراپ قەدەم تاشلاپتۇ. شاھزادە ئۇلارغا قاراپ:

— توختاڭلار، ماڭا ئارتۇق تەييارلىق لازىم ئەمەس، — دەپتۇ. ۋەزىرلەر شاھزادىنىڭ سۆزى بىلەن

ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ قول باغلىشىپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ سوئال نەزىرى بىلەن شاھزادىگە قاراپتۇ. شاھزادە پادىشاھ تەرەپكە ئىككى قەدەم سىلجىپ:

ــ شاھ ئاتا، ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت. مەن بۇ قېتىم شىكارغا يالغۇز چىقماقچىمەن. بۇرۇن كۆپ قېتىم ئونلىغان يىگىتلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا شىكار قىلدىم. ئۇ چاغدا شۇنداق قىلمىسام بولمايتتى، چۈنكى تېخى كىچىك ئىدىم. ئەمدى چوڭ بولدۇم، كۈچكە تولدۇم، ماڭا ھېچقانداق يارەمچى لازىم ئەمەس. دۇنيادا شاھلىق ۋە شاھزادىلىك ئادەمگە باقىي ئەمەس. «ئاينىڭ ئون بەشى ئايدىڭ بولسا، ئون بەشى قاراڭغۇ» دېگەن گەپ بار. مەن باشقىلارغا بېقىنماي ياشاشنى ئۆگىنەي. ناۋادا يالغۇز چىقىشىمغا قوشۇلمىسىلا، چىقماي. ئەگەر ئوغلۇم خۇشال بولسۇن، ياشاشنى چىن مەنىسىدىن ئۆگەنسۇن دېسىلە ئىجازەت بەرگەيلا، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئىچىدە ئوغلىنىڭ ئەقلىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە تەختتىن چۈشۈپ شاھزادىنىڭ ماڭلايلىرىدىن سۆيۈپتۇ، شاھزادىنىڭ پات قايتىپ كېلىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ ھەمدە:

ــ ئى ياراتقان تەڭرىم، ماڭا شۇنداق ئۇلۇغ شەۋكەت بېرىپسەن، شۇكۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇنداق دانا ۋە ئەقىللىق ئوغۇل ئاتا قىپسەن، بۇنىڭ ئۈچۈن يۈز مىڭ شۇكۇر، ئوغلۇمنى ئۆز پانا-ھىڭدا ساقلىغايسەن، ــ دەپ دۇئا بېرىپتۇ.

شاھزادە پادىشاھنىڭ قېشىدىن چىقىپ بىر كۈن تەييارلىق قىلىپ نان ـ توقاچ راسلاپتۇ. ئەتىسى ئاق ئارغىماقتا مىنىپ دەريا بويىغا قاراپ يول ئاپتۇ. شاھزادە ئاتنى توختىماي قامچىلاپ، ئۇزاق يوللارنى بېسىپ ئاخىر دەريا بويىغا يېتىپ كەپتۇ. دەريانىڭ قېشىنى بويلاپ يۇقىرى ـ تۆۋەن ئۇزۇن ئايلىنىپتۇ، ئەمما قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپتۇ، ئاسماندا ئاي چىراي ئېچىپتۇ، دەريا يۈزى كۆكتىكى غۇزمەك ـ غۇزمەك يۇلتۇزلارنىڭ جىلۋىسى بىلەن جىمىرلاپتۇ. شاھزادە بېھىشئاتا تۇن يېرىمىدىغچە بىدار ئولتۇرۇپتۇ، ھېچبىر شەپە بولماپتۇ. تاڭغا يېقىن ئۇيقۇ غالىب كېلىپ كۆزلىرى يۇمۇلۇپتۇ. شاھزادە يەنە چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ھېلىقى گۈزەل قىز يەنە تولۇن ئاينىڭ ئىچىدىن چىقىپ، ئاق بۇلۇتقا ئولتۇرۇپ ئۇچۇپ كېلىپ ساھىلغا قونۇپتۇ. شاھزادە ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ ۋە:

ــ ئەي گۈزەل مەلىكەم، ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟ مەن سىزنىڭ ئىشتىڭىزدا ئوت بولدۇم، ماڭا رەھىم قىلىپ ئۆزىڭىزنىڭ كىملىكىنى ئېيتىڭ. ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن. قايسى گۈلشەننىڭ گۈلى سىز؟ ــ دەپ يىغلاپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ:

ــ ئەي شاھزادە، تېخى نادان ئىكەنسىز. مەن سىزنىڭ ماڭا ئاشىق بولغانلىقىڭىزغا ئىشەنمىدىم. چۈنكى، ئاشىق بولغان كىشى ئۇيقۇدىن غالىب كېلىشى لازىم، ئەمما سىز ئۇخلاپ قالدىڭىز. سىز ھازىر چۈش كۆرۈۋاتىسىز، مەن سىزنىڭ چۈشىڭىزدىكى قىزمەن، ئويغانسىڭىز، بەلكى بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتەرسىز. خەير ـ خوش، خۇدا خالىسا يەنە كۆرۈشەرمىز، ــ دەپ غايىب بوپتۇ. شاھزادە چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، قارىسا كۈن چىقىپ، تاغلار ئاللىقاچان قىزىللىققا پۈركىنىپ بولغانىكەن. شاھزادە ئۆزىنىڭ ئۇخلاپ قېلىپ يامان قىلغانلىقىنى ھېس قىپتۇ.

شاھزادە دەريادا يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئاز ـ تولا ناشتا قىلىپلا ئارغىماقتا مىنىپ يەنە دەريانىڭ بويىنى بويلاپ قىزنى ئۇزاق ئىزدەپتۇ، ئەمما قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. يەنە كۈن ئولتۇرۇپ، ئاسماندا ئاي ـ يۇلتۇزلار پەيدا بوپتۇ. شاھزادە بۇگۈن كېچە چوقۇم ئۇخلاپ قالماسلىققا نىيەت قىلىپ، ئېقىن يۇزىگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. تۇن يېرىمدىن ئېشىپتۇ، كېچە تاڭغا يېقىنلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا سۇ يۈ-

زىدە قىز كۆرۈنۈپتۇ. يىگىت ئالدىراپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، ئۆزىدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ھېلىقى قىزنىڭ كۆزلىرى ياش تۇرغۇدەك. شاھزادە قىزغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. قىز شاھزادىنىڭ ئۆزىنى كۆرۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ كەلگەن يولى بىلەن قېچىپتۇ. شاھزادە: «توختاڭ، قورقماڭ!» دېگىنىچە ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. قىز قېچىپتۇ، يىگىت قوغلاپتۇ. ئۇلار شۇنداق قېچىپ، قوغلىشىپ كۈننى چۈش قىلىشىپتۇ. شاھزادە قىزنىڭ كەينىدىن قالماي يۈگۈرۈپتۇ. قىزنىڭ يۈگۈرگۈدەك دەرمانى قالمىغاندىلا شاھزادە ئۇنىڭغا يېتىشىپتۇ. شاھزادە كېلىپ قارىسا، قىز ئۆكسۈپ يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. قىز گۈل - گىياھلارنىڭ يوپۇرماقلىرىنى كىيىم قىلىۋالغانكەن. شاھزادە قىزنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ يىغلاپ، ئۆزىنىڭ ئاشقىلىقىنى بايان قىپتۇ. قىز شاھزادىنىڭ گەپلىرىگە جىممىدە ئولتۇرۇپ قۇلاق سالغاندىن باشقا ھېچقانداق سۆز قىلماپتۇ. شاھزادە نۇرغۇن سوئاللارنى سوراپتۇ، قىز بولسا گەپ قىلماي بېشىنى لىڭشىتىش بىلەنلا جاۋاب بېرىپتۇ. شاھزادە قىزنى كۆرۈپلا ئاشىق بولۇپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ- تۇ. قىز قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپتۇ. قىزنىڭ كۆڭلىنىڭ ئېرىگەنلىكىنى ھېس قىلغان شاھزادە:

— ئەي گۈزەل مەھبۇبەم، مەن سىزنى دەپ كۆيۈك دەردىنى كۆپ تارتتىم، ئاخىر سىزنى تاپتىم، ئۆزۈمنىڭ ھالىنى سىزگە يوشۇرماي ئېيتتىم، سىز نېمىشقا ماڭا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايسىز؟ — دەپ يىغلاپ ئىلتىجا قىپتۇ. قىز كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، قولى بىلەن تىلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، سۆزلىيەلمەيمەن، دېگەن ئىشارەتنى بېرىپتۇ ۋە ئىزا تارتىپ بىر ئاھ چېكىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. شاھزادە قىزنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى كىرپىكلىرى بىلەن سۈرتۈپتۇ ھەمدە تەقدىرنىڭ بۇ قىسمىتىگە قاراپ ھەسرەت يۇتۇپتۇ ۋە كىچىك بالىدەك يىغلاپ تۇرۇپ:

— ئى رەھمىتى كەڭ تەڭرىم، جىمى ئالەم سېنىڭ قۇدرىتىڭ كامالىڭ بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ. سەن بارنى يوق، يوقنى بار قىلىسەن، جانسىزلارغا جان بېرەلەيسەن. مەن ئاجىز بەندەڭنىڭ ئىلتىجالىرىنى قوبۇل قىلىپ، بۇ قىزغا تىل بەرگەيسەن، سۆزلەتكەيسەن، — دەپ مۇناجاتلار ئوقۇپتۇ. تەڭرىنىڭ قۇدرىتى كامالى بىلەن شاھزادىنىڭ تىلىكى ئىجابەت بولۇپ، كۆز ئالدىدا خىزىر ئەلەيھىسسالام پەيدا بوپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئوغلۇم، — دەپتۇ خىزىر.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بوۋا، ئۆزلىرى كىم بولىدىلىكىن؟ — دەپ سوراپتۇ شاھزادە.

— مەن خىزىر ئەلەيھىسسالام بولىمەن، قېنى مەشۇقۇڭنى ئويغاتقىن، — دەپتۇ خىزىر.

شاھزادە قىزنى يېنىڭ سىلكىگەنىكەن، قىز گويا ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك ھوشىغا كېلىپ كۆزلىرىنى ئاستا ئېچىپتۇ. يىگىت بىلەن قىز يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ خىزىرنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپتۇ. خىزىر ساقاللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— تەقدىر سىلەرنىڭ قىسمىتىڭلارنى مۇشۇنداق پىچقان. بۇگۈن سىلەر مۇراد - مەقسىتىڭلارغا يەتتىڭلار. مەن سىلەرگە بىر ئۆمۈر مېھىر - ۋاپا تىلەيمەن، ئۆمۈر بويى پاك يولدا مېڭىپ، ئۆز ئارا ساداقەتمەن بولۇپ ئۆتكەيسىلەر، — دەپتۇ - دە، يېقىن كېلىپ شاھزادىنىڭ مەڭزىدە توختاپ قالغان بىر تامچە ياشنى بارمىقى بىلەن ئېلىپ قىزنىڭ تىلىغا تەگكۈزۈپتۇ. ئاندىن قىزنىڭ جىسمىنى شۇنداق سىلىغانكەن، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى گۈل - گىياھلارنىڭ چۆپلىرى شۇنداق چىرايلىق كىيىمگە ئايلىنىپ - تۇ. قىز شۇئان زۇۋانغا كېلىپ:

— تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتىغا رەھمەت، — دەپتۇ - دە، خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈپتۇ. شاھزادە قىز - نىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، خىزىرغا كۆپ رەھمەت ئېيتىپتۇ.

خىزىر نۇرانە چىرايىدىن مېھرىبانلىق ياغدۇرۇپ:

— سىلەرگە قىلىدىغان ئىككى - ئۈچ ئېغىز نەسىھىتىم بار: ئوغلۇم، سەن بۇ قىزنى يىغلاتما، ئۇ - نى بەختلىك قىل ! قىزىم، سەن بۇ شاھزادىگە ۋاپادار، ساداقەتمەن بول. راست، ھېلىقى سېنى چوڭ قىلغان كېيىكنى ئۆزۈڭدىن ئايرىما. بالىلىرىم، سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا تېخى يەنە نۇرغۇن سىرلار بار، بۇ سىرلارنى ئەقلىڭلارنى ئىشلىتىپ ئېچىپ، ياخشىلارغا خۇشاللىق، يامانلارغا زاۋاللىق بەخشەندە قىلغاي - سىلەر، مۇرادىڭلار ھاسىل بولغاي، ئامىن ! — دەپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

قىز بىلەن شاھزادە بۇ كارامەتكە ھەيران بولۇپ ياقىلىرىنى چىشلىشىپتۇ. ئاندىن ئۇلار ئۆزلىرى - نىڭ شېرىن سۆھبەتلىرىنى قۇرۇپتۇ، مۇھەببەتلىك قوللىرى بىلەن بىر - بىرىنىڭ بويلىرىغا گىرە تاشلاپ يۈز - كۆزلىرىنى پۈرىشىپتۇ، ئوتلۇق لەۋلىرىدىن گۈل - غۇنچىلارنى ئۈزۈشۈپتۇ، ھەشقىپە - چەكتەك چىرمىشىپتۇ، ئەمما ھايا بوستانلىرىنى دەسسىمەپتۇ. كەچ كىرىپ ئاي كۆتۈرۈلۈپتۇ. قىز شاھزادىنىڭ باغرىغا باش قويۇپ، شاھزادە قىزنىڭ مەڭزىگە مەڭزىنى يېقىپ ئۇخلاپ تۇننى ئۆتكۈزۈپتۇ.

كۈن كۆتۈرۈلۈپ ئالەمگە ئاپتاپ يېيىلىپتۇ. شاھزادە قىزنىڭ سۇمبۇل چاچلىرىنى بارماقلىرىدا تاراپ تۇرۇپ:

— مەلىكەم، ئەمدى قايتايلى، تېزدىن شەھەرگە قايتىپ بۇ خۇش خەۋەرنى شاھ ئاتام، خانىش ئانامغا يەتكۈزەيلى، ئاندىن پۈتۈن يۇرتقا توي بېرىپ، ھالال ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇپ ئۆمۈرلۈك بەختىمىز - نى باشلايلى، — دەپتۇ. قىز:

— ئى شەپقەتچىم، جېنىمنىڭ جانانىسى، مېنىڭ كىملىكىمنى سىز تېخى بىلمىدىڭىز، ئۆزۈمنىڭ كىملىكىنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. مېنىڭ بىلىدىغىنىم پەقەت بىرلا مېھرىبان كېيىك. مەن دۇنياغا كۆز ئېچىپ ئۆزۈمنى ئۇنىڭ قۇچىقىدا كۆردۈم، ئۇنىڭ سۈتىنى ئېمىپ چوڭ بولدۇم. ئۇ مېنى ئۆز جېنىدىن - مۇ ئارتۇق كۆرىدۇ. خىزىر «تاشلىۋەتمە» دېگەن جانىۋار ئەنە شۇ. مېنىڭ تاكى تۇنۇگۈن ئاخشامغىچە تە - لىم بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ بىر كېيىك بولغانلىقى ئۈچۈن ئون نەچچە يىلنى گەپ - سۆز - سىز، ئىشارەت بىلەن ئۆتكۈزدۇق. مەن ئۇنى ئانام دېسەمۇ بولىدۇ. مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايمەن، ئۇنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن، ئۇمۇ مەندىن ئايرىلالمايدۇ. مانا ساق بىر كېچە، يېرىم كۈن ئۆتتى، ئۇ ھازىر مېنى ئىزدەپ، مېنىڭ يولۇمغا قاراپ باغرى پارە - پارە بولۇپ كەتكەندۇ. ئەگەر مېنى چىن دىلىڭىزدىن سۆيە - سىڭىز، شۇ بىچارە كېيىكنىمۇ مەن بىلەن بىللە ئېلىپ كېتىڭ، ئۇنداق بولمىغاندا مەن نابۇت بولۇپ تۇگىشىمەن، — دەپتۇ. شاھزادە كېيىكنى خۇددى ئۆز ئانىسىدەك قەدىرلەيدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپتۇ.

قىز ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە شاھزادىنى باشلاپ بىر غارنىڭ ئىچىگە كەپتۇ. شاھزادە قارىسا،

دېگەندەك شۇنداق چىرايلىق بىر ئانا كېيىك تۇرغۇدەك. كېيىك قىزنى كۆرۈپ ئورنىدىن چاچراپ تۇ-
رۇپتۇ - دە، ئۇنىڭ پۇتلىرىنى پۇراپتۇ، قىز ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، بولغان ئەھۋالنى ئۇنىڭغا
سۆزلەپتۇ. كېيىك خۇددى گەپ ئۇقىدىغاندەك كۆزلىرىدە خۇشاللىق جىلۋە قىلىپ بېشىنى توختىماي
لىڭشىتىپتۇ ۋە شاھزادىنىڭ يېنىغا كېلىپ، بۇ ئىككىسىنى تەبرىكلىگەندەك ھەرىكەتلەرنى قىلىپ
شاھزادىنىڭ پۇتلىرىغا سۈركىلىپتۇ.

شاھزادە قىزنى ئېتىغا مىندۈرۈپ شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ. كېيىك ئۇلارغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ.
يېرىم كۈن بولغاندا ئۇلار شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. خالايىق قىزنىڭ ھۆسن - جامالىنى كۆرۈپ ھەيران
قاپتۇ. شاھزادە ئوردىغا كىرىپ بولغۇچە خەۋەر ئاللىقاچان پادىشاھقا يەتكۈزۈلۈپ بوپتۇ. پادىشاھ نېمە
ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي، قىزنىڭ ھۆسن - جامالى توغرىسىدىكى تەرىپلەرگە بىر ئىشىنىپ، بىر
ئىشەنمەي ئالدىراپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. پادىشاھ كۆرۈپتۈكى، شاھزادە بىر گۈزەل پەرىشتىنى
ئاتقا مىندۈرۈپ، ئاتنى ئۆزى يېتىلەپ كېلىۋاتقۇدەك، بىر چىرايلىق كېيىك ئۇلارغا ئەگىشىپ كەلگۇ-
دەك. شاھ قىزغا بىر قاراپلا ئوغلىنىڭ بەختىگە قايىل بوپتۇ. پۇتۇن ئوردا ئەھلى شاھزادىنىڭ ئەتراپىغا
ئولىشىپتۇ، قىزنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران بولۇپ ياقىلىرىنى چىشلىشىپتۇ. شاھزادە قىزنى ئاتتىن
چۈشۈرۈپتۇ. پادىشاھ ئوغلىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— مۇبارەك بولسۇن، ئوغلۇم، مۇبارەك بولسۇن، — دەپتۇ. شاھزادە دادىسىغا سالام بېرىپتۇ، قىز-
مۇ پادىشاھنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ سالام بېرىپتۇ. شاھ ئالدىراپ قىزنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ:
«قۇتلۇق قەدەمگىزگە مۇبارەك بولسۇن قىزىم» دەپ پېشانىسىدىن سۆيۈپتۇ. خانىشمۇ ئوغلىنىڭ كۆزىگە
قايىل بولۇپ، قىزنىڭ رۇخسارىغا زوقلىنىپتۇ ۋە قىزنى باغرىغا بېسىپتۇ.

پادىشاھ ۋە خانىش باشقىلارنى سىرتتا قالدۇرۇپ، شاھزادە بىلەن مەلىكىنى ئېلىپ ئۆز خانىسىغا
كىرىپتۇ. كېيىكمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئۆيگە كىرىپتۇ. پادىشاھ بىلەن خانىش ئۇلارنىڭ قەيەردە تېپىشىپ
قالغانلىقىنى سوراپتۇ. شاھزادە قىزنى تۇنجى قېتىم چۈشىدە كۆرگەندىن تارتىپ ئۇنى ئوردىغا باشلاپ
كەلگۈچە بولغان ئارىلىقتىكى ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسىنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ بىلەن خانىش تەڭرىنىڭ
كارامىتىگە راستىنلا ھەم ھەيران، ھەم چەكسىز خۇشال بوپتۇ. پادىشاھ:

— ئوغلۇم، قىزىم، سىلەر خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن قوشۇلدۇڭلار، مەن ۋە خانىش بۇنىڭغا ئىنتايىن
خۇشال، شۇڭا دەرھال توي تەييارلىقىنى قىلىپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز توي تارتىپ، ئىككىڭلارنىڭ
نىكاھىنى ئوقۇتۇپ، ئەزىز بېشىڭلارنى قوشۇپ قويايلى. شۇنداق قىلسام مۇرادىم ھاسىل بولىدۇ. سە-
لەرچە قانداق؟ — دەپتۇ. خانىش، شاھزادە ۋە مەلىكە رازىمەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئۇلار ئۇزاق مەسلىھەت-
لىشىپ قىزنى گۈلپەرى دەپ ئاتاشنى لايىق تېپىپتۇ.

ئەتىسى پۇتۇن شەھەردە قىرىق كۈنلۈك توي باشلىنىپ كېتىپتۇ. توي كۈندىن - كۈنگە قىزىپ
بېرىپتۇ. پادىشاھ ۋە خانىش چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ. ئەمما، پادىشاھنىڭ كۆڭلىدە بۇ قىز زادى
كىمنىڭ قىزى؟ ئۇ قانداق بولۇپ بىر كېيىك بىلەن ياشاپ چوڭ بولغاندۇ؟ بۇ كېيىكتە بىرەر خاسىيەت
ياكى بىرەر سىر بارمۇ، قانداق؟ دېگەن خىياللار تەكرارلىنىپتۇ. تويىنىڭ قىرىق بىرىنچى كۈنى شاھزادە
بېھىشئاتا بىلەن گۈلپەرىنىڭ نىكاھى ئوقۇلۇپتۇ.

توي تۈگەپ ئەتىسى پادىشاھ بىلەن خانىش پەرزەنتلىرىنى چاقىرىپ، كېيىكنى قانداق ئورۇنلاشتۇ-
رۇشنى سوراپتۇ. گۈلپەرى:

— مەن بۇ كىيىكتىن ئايرىلالمايمەن، ئۇنىڭدىن ئايرىلىش ماڭا ئۆلۈم بىلەن باراۋەر بولىدۇ، شۇڭا ئۇ مەن بىلەن تۇرسا، ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلسام، — دەپ ئىلتىماس قىپتۇ. شاھزادە بېھىشئاتا گۈلپەرى-نىڭ سۆزلىرىنى قۇۋۋەتلەپتۇ، ئەمما خانىش ئانچە قوشۇلماي:

— بالىلىرىم، ئويلاپ كۆرۈڭلار، ئۇ ھەرقانچە قەدىرلىك بولغان بىلەنمۇ ھايۋان تۇرسا، بىز پادىشاھ ئەھلى تۇرساق، قانداق قىلىپ ھايۋان بىلەن بىللە ياشىيالايمىز؟ شۇڭا، ئۇنى تاغقا ھەيدىۋېتەيلى، — دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان كىيىك خۇددى ئادەمدەك يىغلاپ كېتىپتۇ، گۈلپەرى ئۆزىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ يىغلاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان پادىشاھ كىيىكنىڭ ئادەمدەك گەپ ئۇقىدىغانلىقىنى سېزىپ، بۇ-نىڭدا بىر سىر بارلىقىنى ھېس قىلىپ:

— توختاڭلار، مەنمۇ ئۆز مەقسىتىمنى دەپ باقاي. مەن دەسلەپ خانىش ئويلىغانىدەك ئويلىغان. ئەمدى قارىسام، ئۇنى تاغقا قويۇپ بەرسەك ئادىل بولمىغۇدەك، ئۇ قانداقلا بولمىسۇن گۈلپەرىنى ئانا ئورنىدا ئېمىتىپ چوڭ قىلدى، شاھزادىمىزگە بەخت ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭدىن باشقا، مەن بۇ جانىۋارنىڭ قىلىقلىرىدىن قانداقتۇر بىر يوشۇرۇن سىرنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلدىم. بۇ جانىۋار ئادەتتىكى ھايۋانلارغا ئوخشىمايدىغاندەك قىلىدۇ، بولمىسا ئادەمدەك يىغلامدۇ، ئادەمدەك كۈلەمدۇ، ئادەم بالىسىنى بېقىپ چوڭ قىلامدۇ؟ بۇ ئىشلارغا ئەقىل لال بولىدۇ. شۇڭا، بىر مەزگىل گۈلپەرىنىڭ ئارزۇسى بويىچە بۇ جانىۋار ئۇنىڭ قېشىدا تۇرسۇن. قالغان ئىشلارنى كېيىن ئەھۋالغا قاراپ بىرنېمە دېيىشەرمىز، — دەپ سۆھ-

بەتنى ئۇزۇپتۇ. پادىشاھنىڭ بۇ ھۆكمىدىن گۈلپەرى ۋە شاھزادە قاتتىق شادلىققا چۆمۈپتۇ، خانىشمۇ قوشۇلۇپتۇ.

ئاردىدىن بىر ئايدەك ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ ئولتۇرسا ـ قوپسا كېيىك ھەققىدە ئويلاپتۇ. بىر كۈ-نى پادىشاھ بىرنەچچە ۋەزىرنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ـــ ۋەزىرلىرىم، سىلەرگە سالىدىغان بىر مەسلىھىتىم بار ئىدى. خەۋىرىڭلاردا بار، ئوغلۇم شاھزادە بېھىشئاتانىڭ تويىنى قىلدۇق. ئۇ كېلىنىم گۈلپەرى بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتۈۋاتىدۇ، ئىلاھىم كۆز تەگمىسۇن. گەپنىڭ ئوچۇقىنى دېسەم، گۈلپەرنىڭ ئاتا ـ ئانىسى زادى كىم؟ بۇ ئىش بىزگە قاراڭغۇ. گۈلپەرى ئۆزىنىڭ زادى كىمنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ. بۇ ھەقتە مەلىكە راستچىللىق بىلەن ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەلىكىنىڭ بىلىدىغىنى پەقەت ئۇنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاشۇ كېيىك. مەلىكە دۇنياغا كۆز ئېچىپ ئۆزىنى ئاشۇ جانىۋارنىڭ قوچىقىدا كۆرۈپتۇ، كېيىك ئۇنى بېقىپ چوڭ قىپتۇ. مەن بۇ ئىشتىن بەكلا ئەجەبلەنمەكتىمەن. قارىسام بۇ كېيىك ئادەتتە-كى ھايۋانلارغا ئوخشىمايدۇ، قىلىقلىرى ئادەمدەكلا، گەپ ئۇقىدىغاندەك قىلىدۇ. مەن كۆپ ئويلاندىم، بۇ جانىۋاردا بىر سىر بارمىكىن دەيمەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ مەنمۇ شۇنداقراق پەرەز قىلغانىدىم، ـــ دەپتۇ ئوڭ قول ۋەزىر.

ـــ بۇ گەپنى ئوڭ قول ۋەزىر ۋە باشقا ۋەزىرلەر بىلەنمۇ قىلىشقانىدۇق، ـــ دەپتۇ سول قول ۋە-زىر، ـــ پەمىچە، شاھىمىزنىڭ گۇمانلىرى خاتا ئەمەس. بۇ كېيىكتە چوقۇم بىر سىر بولۇشى مۇمكىن. شەھەرنىڭ سىرتىدا بىر دانىشمەن بوۋاي بار. ئۇ ئادەمنىڭ جاھاندىكى بارلىق سېھىر ـ ھېكمەتلەردىن خەۋىرى بولۇپلا قالماي، يەنە سېھىر قىلىنغان نەرسىلەرنى تونۇيالايدۇ ۋە سېھىرنى بىكار قىلالايدۇ، شۇ-ڭا ئاشۇ دانىشمەنگە بىر كۆرسىتىپ باقساق.

ئەتراپتا تۇرغان دۆلەت ئەركانلىرى بۇ گەپنى بىر دەك قۇۋۋەتلەپتۇ.

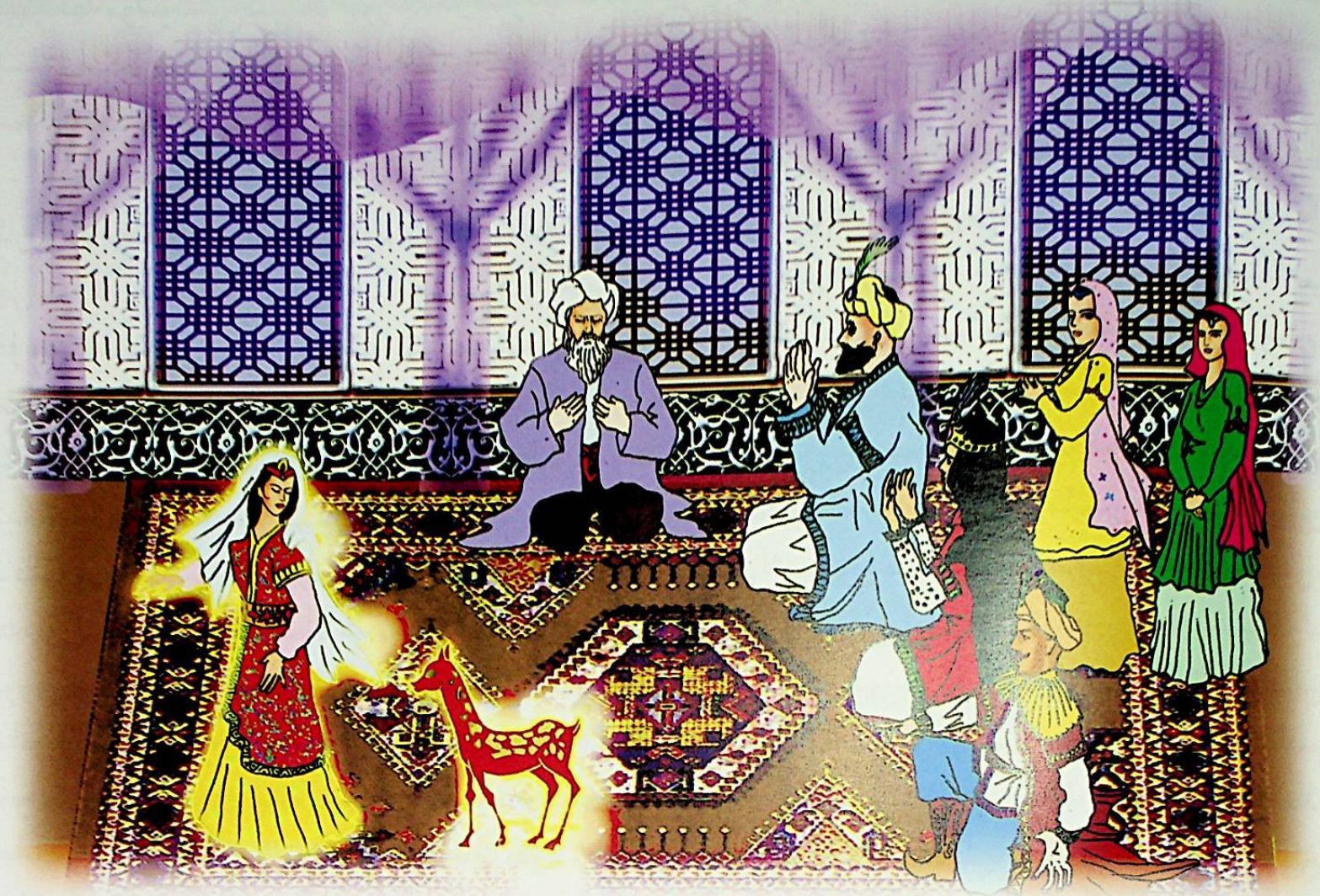
ـــ خوپ، ناھايىتى ياخشى بولدى، سول قول ۋەزىرىم، بۇ ئىشنى سىزگە تاپشۇراي، بۇگۈندىن قا-دۇرماي ئاشۇ دانىشمەن بوۋاينى ھۇزۇرۇمغا كەلتۈرۈڭ، ـــ دەپتۇ پادىشاھ.

پادىشاھنىڭ پەرمانى بويىچە دانىشمەن بوۋاي شاھنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. پادىشاھ قارىسا، بۇ خە-زىر سۇپەت، پەرىشتىدەك ئادەم بولۇپ، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ دانىشمەننى ئېسىل نازۇ نېمەتلەر بىلەن مېھمان قىلىپ ئولتۇرۇپ مۇددىئاسىنى ئۇقتۇرۇپتۇ ۋە ئۆزىگە ياردەم قىلىشىنى ئىلتىماس قىپتۇ. دانىشمەن بوۋاي پادىشاھقا قۇللۇق بىلدۇرۇپ، پادىشاھنىڭ خىزمىتىنى جېنى بىلەن بەجا كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئىزھار قىپتۇ. ۋەزىرلەر كېيىكنى سارايغا ئېلىپ كىرىپتۇ. دانىشمەن بوۋاي كېيىكنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ بىر دەم تۇرۇپ قاپتۇ ـ دە، ھەسرەتلىك ئاھ چېكىپتۇ ھەمدە:

ـــ شاھىم، ھەقىقەتەن دانا ۋە ئاقىل ئىكەنلا. بولدى، ھازىر سۆزلەشمەيلى، خانىش، شاھزادە بىلەن مەلىكە بۇ يەرگە كەلسۇن، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ـــ خانىش بىلەن شاھزادە، مەلىكىنى كەلتۈرۈڭلار، ـــ دەپتۇ. ھايال ئۆتمەيلا ئۇچەيلەن كىرىپ كەپتۇ. ھەممەيلەن دانىشمەن بوۋايغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىشىپتۇ. دانىشمەن بوۋاي قارەدەك ئاپئاق ساقاللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ سۆزلەپتۇ:

ـــ كۆڭلۈمگە خۇددى بەش قولدەك ئايان بولۇۋاتىدۇكى، بۇ كېيىك ئادەتتىكى جانىۋار ئەمەس، بەل-كى سېھىرلەنگەن ئادەمدەك قىلىدۇ. بىز بۇ كېچە ئۇخلىماي تەڭرىدىن تىلەپ، بۇ سېھىرنى يانىدۇرۇپ كۆرسەك دەيمەن، شاھىمىز قانداق قارايدىكەن؟ ـــ دەپتۇ. پادىشاھ دەرھال ماقۇللۇق بىلدۇرۇپتۇ.

دانىشمەن بوۋاي تاھارەت ئېلىپتۇ. باشقىلارمۇ پاك تاھارەت بولۇشۇپتۇ. دانىشمەن تەسۋىنى سىيرىپ بىرنېمىلەرنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ. پادىشاھ، خانىش ۋە باشقىلارمۇ قوللىرىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ كېيىكنىڭ سېھرىنى ياندۇرۇشقا تەگىشىدىن مەدەت تىلەپتۇ. دانىشمەن بوۋاي ئوقۇپتۇ، ئوقۇپتۇ، ۋاقىت خۇپتەن بوپ-تۇ، يېرىم كېچە بوپتۇ، باشقىلارمۇ قوللىرىنى دۇئادىن چۇشۇرمەي خۇدادىن تىلەپتۇ. دانىشمەن ئوقۇۋېرىپتۇ. تۇن تاڭغا يېقىنلىشاي دېگەندە كېيىك ئاستا ـ ئاستا كۆزىنى يۇمۇپتۇ. ئارىدىن بىر چاي قاينام ۋاقىت ئۆتكەندە دانىشمەن قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ:

ـــ ئى قۇدرىتى يېگانە تەڭرىم، كارامىتىڭنى كۆرسەتكەيسەن ! ـــ دەپ ئۇنلۇك ئىلتىجا قىپتۇ.

ئەيىۇھەنناس، شۇنداق بىر كارامەت يۈز بېرىپتۇكى، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا كېيىك شۇنداق چىرايلىق بىر ئايالغا ئايلىنىپتۇ. ھەممەيلەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇشۇپتۇ. ئۇ ياش يۇقى كۆز-لىرىنى ئالىقانلىرى بىلەن سۈرتۈپتۇ ـ دە:

ـــ ئاھ باغرىم، جىگىرىم قىزىم ! ـــ دەپ گۈلپەرىگە ئۆزىنى تاشلاپ قاتتىق يىغلاپتۇ. بۇ ئىشتىن پادىشاھ، ۋەزىرلەر، خانىش ۋە شاھزادە تېخىمۇ ھەيران قاپتۇ. تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا سالام بې-رىپتۇ. بۇ ئايال پادىشاھ بىلەن خانىشقا يۈگۈنۈپ يىغلاپ مىڭ رەھمەتلەر ئېيتىپتۇ. بۇ ئىشتىن ھەممەي-لەن ناھايىتى خۇشال بولۇشۇپتۇ.

پادىشاھ دانىشمەن بوۋايغا ئالتۇن ياقىلىق تونلارنى كىيدۈرۈپ، قولىغا ئون مىڭ سەر ئالتۇن تۇ-قۇزۇپ ئىكرام بىلەن ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. خانىش بىلەن مەلىكە بۇ ئايالنى يۇيۇپ ـ تاراپ، چىرايلىق كە-يىملەرنى كىيدۈرۈپتۇ. ئۇلار ئېسىل تائاملار بىلەن ناشتا قىلغاندىن كېيىن، پادىشاھ ئايالدىن سوراپتۇ:

ـــ ئەي بىچارە مەزلۇم، تەڭرىنىڭ كارامىتى بىلەن ئەسلىگىزگە كەلدىڭىز. بىز سىزنىڭ قاچان،

نېمىشقا مۇشۇنداق كېيىك سۇرىتىگە كىرىپ قالغانلىقىڭىزنى ۋە كېلىنىم گۈلپەرى بىلەن قانداق چىرا-
تىشلىقىڭىزنىڭ بارلىقىنى بىلىشكە بەك ئالدىراۋاتىمىز. ناۋادا مالال كەلمىسە، دىل ئازار هېس قىلمى-
سىڭىز، كەچۈرىمىشلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرسىڭىزكەن، — دەپتۇ.

— مەن ئەسلىدە، — دەپ سۆزىنى باشلاپتۇ كېيىكتىن ئۆزگەرگەن ئايال، — بىر كاتتا باينىڭ
ئارزۇلۇق قىزى ئىدىم. ئىسمىم گۈلبۇي ئىدى. بۇنىڭدىن ئون سەككىز يىل بۇرۇن بىر كۈنى، خىزمەت-
چى قىزلار بىلەن دادام ماڭا سېلىپ بەرگەن خاس بېغىمدا ئويناپ يۈرەتتىم. شەھىرىمىزنىڭ پادىشاهى
قۇتلۇق شاه شۇ چاغدا باغنىڭ تېشىدىن مېنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە مېنى كۆرۈپلا ماڭا ئاشىق بوپتۇ. ئۇ ئاتا-
تىن چۈشۈپ باغنىڭ تېمىدىن ئاتلاپ باغقا كىرىپ، مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ ئىسمىمنى سورىدى، دەپ
بەردىم. ئۇ باغدىن بىر تال قىزىلگۈلنى ئېلىپ قۇلقىمغا قىستۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ قولى قۇلقىمغا
تېگىپ كەتكەنلىكىنى هېس قىلغىنىمدا، يۈرىكىم ئوتقا چۈشكەندەك بولدى. يوشۇرمايمەن، مەنمۇ ئۇنى
ياقتۇرۇپ قالدىم. ئۇ كېيىن مېنى ئىزدەپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كەتتى. ئۇ ناهايىتى چىرايلىق،
قەددى ـ قامەتلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياش ئىدى. بىرقانچە كۈنگىچە ئۇنى ئويلاپ، ئۇنى چۈشەپ بىئارام
يۈردۈم. ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ، ئۆيگە ئۇنىڭ ئەلچىلىرى كەلدى. ئاتام ۋە ئانام خۇشاللىق بىلەن
ماقۇللۇق بىلدۈردى. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز تويىمىز بولدى. هەممە ئادەم
خۇشاللىقتا چۆمدى. پەقەت بىرلا ئادەم، يەنى پادىشاهنىڭ چوڭ خانىشى ناهايىتى خاپا ئىدى. مەن ئۇنىڭ
خاپا چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدى. ناۋادا ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام، مەنمۇ شۇنداق
بولۇشۇم مۇمكىن ئىدى. قىرىق بىرىنچى كۈنى نىكاه ئوقۇلدى. مەن شاه بىلەن بىللە ماڭا تەييارلانغان
خاس هۈجرىغا كىردۇق، يېتىپ قالدۇق، يېرىم كېچە بولغاندا ئۇسساپ قالدىم. شاهنىڭ قېشىدىن ئاستا
قوپۇپ تاشقىرىقى هۈجرىغا چىقسام، چوڭ خانىش ئولتۇرۇپتۇ. يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ كەتتى. ئۇ
سالام بەردى، مەن ئۆزۈمنىڭ ئۇسسىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ بىر كىچىك مىس چەينەكتىن بىر پىيالە
شەربەت قۇيۇپ بەردى ۋە ئوبدان ئارام ئېلىشىمنى تاپىلىدى. مەن رەهمەت ئېيتىپ شاهنىڭ قوينىغا
كىرىپ ياتتىم. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا پادىشاه چىرقىراپ كەتتى، سىرتتىن ئادەملەر دۈپۈرلىشىپ كىرىپ
كەلدى. توۋا خۇدايىم، گەپ قىلالمىدىم، قارىسام تۆت ئاياغلىق بولۇپ قاپتىمەن، ئۈستۈبۈشۈمنىڭ هەم-
مىسى تۈك. ئادەملەر: «ئالۋاستىكەن، كېيىك سۈرەتلىك ئالۋاستىكەن. تۇتۇڭلار، باغلاڭلار!» دەپ
ۋارقىراپ ماڭا يوپۇرۇلۇپ كېلىشتى. ئەهۋالىمنىڭ چاتاقلىقىنى، هاياتىمنىڭ خەۋپ ئىچىدە قالغانلىقىنى
هېس قىلىپ قاچتىم. ئۇلار قوغلىدى، مەن جېنىمنىڭ بارىچە قاچتىم. ئۇلار مېنى بىر يىلدەك تاغمۇ-
تاغ، دەشتمۇدەشت قوغلىدى. بويۇمدا قالغانكەن، شۇ جەريانداا بۇ قىزىمنى تۇغدۇم. مەن ئۇنى ئېلىپ
ئىنسان ئاياغ باسمايدىغان يەرلەردە يۈرۈپ ئون سەككىز يىلنى ئۆتكۈزدۇم. مەن سۆزلىيەلمىگەنلىكىم
ئۈچۈن قىزىمۇ تىلسىز چوڭ بولدى. مەن ئۆزۈمنىڭ ئەهۋالىمغا ئېچىنمىدىم، ئەمما قىزىمغا قاراپ يۈ-
رىكىم بەك ئېچىشىپ كەتتى، چۈنكى ئۇ مەندەك هايۋان سىياقىدا تۇغۇلغان بولسا ئانچە ئازابلانماس ئە-
دىم. يامىنى قىزىم ئادەم سىياقىدا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ناهايىتى چىرايلىق تۇغۇلدى. گەرچە هايۋان بول-
سامۇ، تىلسىم بولمىسىمۇ، پاك قەلبىم بىلەن تەڭرىدىن قىزىمغا ئاسانلىق تىلىدىم. بىر كۈنى ئۇ بىر
كېچە يوقاپ كەتتى، بەك قورقتۇم. ئەتىسى بۇ شاهزادىنى باشلاپ قېشىمغا كەلدى. ئۇ سۆزلىيەلەيدىغان
بولۇپ قاپتۇ. مەن گەپ قىلالمىسامۇ سۆزلىرىنى ئۇقتۇم. بەك خۇشال بولدۇم. شاهزاده قىزىم بىلەن
مېنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدى. قالغان ئىشلارنى دېمىسەمۇ ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر. مېنىڭ كۆرگەن كۈن-

لىرىم ئەنە شۇ. ئاتا ـ ئانام نېمە بولۇپ كەتكەندۇ؟ بەلكى ھىجرانلىق دەردى ۋە ئىچ ئاغرىقىدا ئۆلۈپ كەتكەندۇ.

ئايال ھېكايىسىنى شۇنداق ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. گۈلپەرى ئۆزىنى ئانىسىنىڭ باغرىغا تاشلاپ يىغلاپ-تۇ، شاھزادىمۇ ئۇنى «ئانا» دەپ چاقىرىپتۇ، بۇ ئىش پۈتۈن شەھەرگە پۇر كېتىپتۇ.

پادىشاھ بىلەن خانىش بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقاندىن، كېيىن ئۆزئارا ئۇزاق مەسلىھەتلىشىپتۇ.

ئەتىسى ئادىل پادىشاھ بىرقانچە ۋەزىرنى چاقىرىپ:

ــ سىلەر قۇتلۇق شاھنى مېنىڭ نامىمدىن شەھىرىمىزگە مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ كېلىڭلار، ناۋادا قوبۇل قىلسا تېخى ياخشى، رەت قىلسا، ئالدىغا ئۆزۈم بارىمەن، ــ دەپ ۋەزىرلەرنى يولغا سالىتۇ.

ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ پەرمانى بويىچە قۇتلۇق شاھنىڭ شەھىرىگە كېلىپ شاھقا سالام بەجا كەل-تۇرگەندىن كېيىن، ئادىل شاھنىڭ مەكتۇپىنى ۋە ئۇنىڭ يوللىغان سوۋغاتلىرىنى تەقدىم قىپتۇ ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى قۇتلۇق شاھقا بىلدۈرۈپتۇ. قۇتلۇق شاھ خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولۇپ:

ــ قەدىمىڭلارغا مۇبارەك بولسۇن! مەن پادىشاھىڭلارنىڭ ئادەمگەرچىلىك قىلىپ مېنى مېھمانغا چىللىغانلىقىغا كۆپ خۇشالمەن. بىر ـ ئىككى كۈن شەھىرىمىزدە بولۇڭلار، باغۇ بوستانلارنى تاماشا قىلىڭلار، ئاندىن بىللە بارايلى، ــ دەپتۇ. ئەلچىلەر رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. كەلگەنلەر قۇتلۇق شاھنىڭ شەھىرىدە ئۈچ كۈن سەيلە ـ تاماشا، بەزمە ـ مەشرەپ ئوينىاپ كۆڭۈللىرىنى ئاچقاندىن كېيىن، قۇت-لۇق شاھنى ئېلىپ ئۆز شەھىرىگە راۋان بوپتۇ. قۇتلۇق شاھ تۆت يۈزدەك ۋەزىر ـ ئەمىر، ئالىم ـ ھۆكۈمالىرىنى ئېلىپ مېڭىپتۇ.

ئادىل شاھ قۇتلۇق شاھنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، جاھان خۇشاللىقتا چۆمۈپتۇ. ناغرا ـ سۇنايلارنىڭ ئاۋازى كۆككە يېتىپتۇ، دەپ تۇغقانسىز بەزمە ـ تاماشالار بىلەن بىر ئاي ئۆتۈپتۇ، قۇتلۇق شاھ قايتا-ماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا ئادىل شاھ قۇتلۇق شاھقا:

ــ مۆھتەرەم ئالىيلىرى، ئۆزلىرى قايتىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدىلا، يولغا چىقىشتىن بۇرۇن ئۆزلىرى-گە دەيدىغان ئازراق گېپىم بار ئىدى، كۆڭۈللىرى خالارمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ئەلۋەتتە، ئۆزلىرىنىڭ شەھىرىدە يۈرگەن كۈنلىرىمدە ئۆزلىرىنىڭ مەن پېقىرىدىن كۆپ دانا ۋە جىق ئادىل ئىكەنلىكلىرىنى ھېس قىلدىم. ھېكمەتلەرگە تولغان سۆھبەتلىرىدىن دىلىم يورۇپ، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى. قانداق سۆزلىرى بولسا خۇشاللىق بىلەن ئاڭلاشقا تەييارمەن، ــ دەپتۇ قۇتلۇق شاھ.

ــ ئۆزلىرىگە دېمەكچى بولغىنىم بىر ھېكايە، بىر تېپىشماق دېسەمۇ بولىدۇ، بۇ تېپىشماقنى

بىللە تاپساق دەيمەن. بۇرۇن مۇنداق بىر ئىش بولغانىكەن، — دەپ سۆز باشلىغان ئادىل شاھ بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ ھېكايە قىپتۇ. قۇتلۇق شاھ بۇ ھېكايىنى ئاڭلاپ ھەيران قاپتۇ ۋە ئون سەككىز يىل بۇ رۇن ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى يادىغا ئاپتۇ، ئەمما چاندۇرماي، ھېكايە ئاڭلىغان قىياپەتتە:

— ناھايىتى قىزىق ھەم ناھايىتى ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشت ئىكەن، — دەپتۇ.

— بۇ ھېكايىنىڭ ئالىيلىرى بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق دەپ قارامدىلا؟ — دەپتۇ ئادىل شاھ قۇتلۇق شاھقا. قۇتلۇق شاھ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ئولتۇرۇپ قاپتۇ. شۇ چاغدا ئادىل شاھنىڭ خانىشىنىڭ ھەمراھلىقىدا گۈلبۇي، گۈلپەرى كىرىپ كەپتۇ. قۇتلۇق شاھ ئۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە ئورنىدىن چاچراپ قوپۇپ:

— سىز گۈلبۇي ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ. خانىش گۈلبۇي چەكسىز ھەسرەت ئىچىدە:

— شاھىم، ئەزىزىم، — دەپ ئۆزىنى ئۇنىڭ باغرىغا تاشلاپتۇ. تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى كۆز يېشى قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بارلىق سىرلار ئاشكارا بوپتۇ.

قۇتلۇق شاھ دەرھال ۋەزىرلىرىگە پەرمان چۈشۈرۈپ، چوڭ خانىشنى چاقىرتىپتۇ. قۇتلۇق شاھ بىلەن ئادىل شاھ ئۇنى راست گەپ قىلىشقا قىستاپتۇ. چوڭ خانىش يالغان ئېيتىشقا ئورۇن قالمىغانلىقىنى بىلىپ، گۇناھىنى تىلەپ:

— مەن گۇناھكار، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن. گۈلبۇي كىچىك خانىش بولۇپ ئوردىغا كەلگەندىلىكتىن، مېنىڭ كۇندەشلىكىم تۇتۇپ ئۆزۈمنى قويالماي قالدىم. شۇنىڭ بىلەن ھەر تۈرلۈك چارە - ئامالارنى قىلىپ، بىر جادۇگەر مومانىنى تېپىپ دەردىمنى ئېيتتىم. ئۇ مىڭ سەر كۇموش بېرىش شەرتى بىلەن ماڭا ئانار شەربىتىگە ئەپسۇن ئوقۇپ بەردى. توي كېچىسى يېرىم كېچىدە خانىش گۈلبۇي كۇتكىنىمدەك «ئۇسسىدىم» دەپ تاشقىرىغا چىقتى، مەن ئاشۇ ئەپسۇن ئوقۇلغان ئانار شەربىتىنى بەرگەنىدىم، — دەپتۇ.

قۇتلۇق شاھ غەزەپتىن جالاقلاپ تىترەپ، ۋەزىرلىرىگە دەرھال ھېلىقى جادۇگەر مومانىنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي جادۇگەر موماي ھازىر بوپتۇ. نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ قان قەرزىگە بوغۇلغان بۇ قېرى دەللە ئۆلۈمگە بۇيرۇلۇپ دارغا ئېسىلىپتۇ. چوڭ خانىشنى خانىش گۈلبۇي تىلەپ قاپتۇ. خانىش گۈلبۇي بىلەن مەلىكە گۈلپەرى قۇتلۇق شاھنى قۇچاقلاپ بەخت ياشلىرىنى تۆكۈپتۇ. خانىش گۈلبۇي قۇتلۇق شاھتىن ئاتا - ئانىسىنى سورىغانىكەن، پادىشاھ:

— مېنى كەچۈرۈڭ ئامرىقىم، مەن ناھايىتى چوڭ جىنايەتكە يول قويدۇم. مەن بولغان ئەھۋالىنى ئۇقماي، ئۇلارنى ماڭا قىز ئەمەس ئالۋاستى بەرگەنىكەن، دەپ زىندانغا سالدۇرغانىدىم. ئۇلار ھېلىمۇ زىندانداً، ئەمما مەن ئۇلارغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەي كەلدىم. خۇدايىم بۇيرۇسا ئۇلار بىلەن دىدارلىشىسىز، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ھەممە ئىش ئايان بوپتۇ. يامانلارنىڭ ھالى يامان بوپتۇ، ياخشىلار خۇشاللىقتا چۆمۈپتۇ. ئادىل شاھ بىلەن قۇتلۇق شاھ مەسلىھەتلىشىپ، شاھزادە بېھىشئاتا بىلەن مەلىكە گۈلپەرىنىڭ تويىنى يەنە قىرىق كۈن ئويناپتۇ. قۇتلۇق شاھ ئادىل شاھ ۋە ئۇنىڭ خانىشى باشلىق ئادىل شاھنىڭ خەلقىنى ئۆز شەھىرىگە باشلاپ بېرىپ، ئۆزى بىلەن خانىش گۈلبۇينىڭ تويىنى يەنە قىرىق كۈن، شاھزادە بىلەن مەلىكىنىڭ تويىنى قىرىق كۈن ئويناپتۇ. ئىككى شەھەر خەلقى توي ئۇستىگە توي ئۇيۇشتۇرۇپ ناپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككى پادىشاھ ۋە ئىككى شەھەر خەلقى تۇغقان بولۇشۇپ، ياخشىلارنى يۆلەپ، يامانلارنى جازالاپ، ئەلدە بەخت - سائادەت ئورنىتىپتۇ.

لەئەلشاھ بىلەن ئىپارگۈل

ئۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ دۆلىتى شۇنچە زىيادە بولسىمۇ، خانلىقىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان بىرەر پەرزەنتى بولمىغاچقا كۆڭلى يېرىم بولۇپ، كېچە - كۈندۈز ھەسرەت چېكىدىكەن، خانىشىمۇ شۇ سەۋەبتىن غەمكىن ئۆتىدىكەن. خانىشىنىڭ ئۆي خىزمىتىنى قىلىدىغان ئاق كۆڭۈل دېدىكى بولۇپ، خانىشىنىڭ ئەھۋالىغا ئىچى ئاغرىپ بىئارام بولىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ خانىشىمىن:

— قەدىرلىك خانىش، شۇنچە دۆلەتمەن، بەختلىك ياشاپ تۇرۇپ يەنە نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئازابلىنىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. خانىش دېدىكىگە ئۆزىنىڭ پەرزەنت كۆرمىگەنلىكىدىن ئازابلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ئەگەر مۇرادلىرىغا يەتسىلە ماڭا نېمە ئىنئام قىلىلا؟ — دەپ سوراپتۇ دېدەك.

— سېنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلاتتىم ۋە ئۆزۈمۇ غەمدىن خالاس بولاتتىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ خانىش.

شۇنىڭدىن باشلاپ خانىش پەرزەنت ئۈچۈن، دېدەك ئازادلىق ئۈچۈن خۇداغا ئىلتىجا قىلىشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى دېدەك باغدىكى كۆل بويىدا ئولتۇرۇپ يىغلىغانكەن، بىر تامچە يېشى سۈغا تېمىپ، بىر - دەمدىلا غەلىتە بىر قۇرتقا ئايلىنىپتۇ. دېدەك بۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە قۇرتنى سۈزۈپ ئېلىپ ئۇنى خانىشىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. خانىش سۇنىڭ ئىچىدىكى قۇرتقا قارىغۇسى كېلىپ، ئۇ - قارىسا، قۇرت پارقىراپ نۇر چېچىپ تۇرغۇدەك. خانىشىنىڭ قۇرتقا قارىغانسېرى قارىغۇسى كېلىپ، ئۇ - نىڭغا مېھرى چۈشۈپ، غەم - قايغۇسى يېشىلىپ كېتىپتۇ - دە، ئۇنى ئەتىۋارلاپ يوغان ئالتۇن جام ئىچىگە سېلىپ بېقىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ خانىشىنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، كۈنلىرى كۆڭۈللۈك ئۆتۈشكە باشلاپتۇ.

بىر كۈنى خانىش چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە ئۇنىڭ ھەرەمخانىسىنىڭ تۆرىدە ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي ئولتۇرغۇدەك. ئۇ قولىدىكى تەسۋىسىنىڭ ئۇرۇقىدىن بىر تالنى ئايرىپ ئېلىپ خانىشقا بېرىپتۇ ۋە: «بالام، ئەمدى كۆپ قايغۇرما، قاچىدىكى لەئەل قۇرتنى ھەپتىدە بىر قېتىم كۆرۈپ، سۈيىنى يېگىلاپ تۇر. يەتتە قەدىرىق كۈندە مانا شۇ خىسلەتلىك قۇرت پىشانىسىدىن نۇر چېچىپ تۇرىدىغان بىر ئوغۇل بوۋاققا ئايلىنىدۇ» دەپ غايىب بوپتۇ.

خانىش ھېلىقى بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە يەتتە قىرىق كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇ بىر جۈمە كۈنى شېرىن ئۇيقۇدا ياتسا، ئۆيىنىچىدە بوۋاقنىڭ ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. يۈگۈرۈپ قوپۇپ قارىسا، ئالتۇن جامنىڭ ئىچىدە پىشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بۇدرۇققىنا بىر بوۋاق تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرۈپ خانىشىنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماپتۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ بۇ سىرلىق ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان پۈتۈن شەھەر خەلقى دەۋرەپ

كېتىپتۇ، نۇرغۇن سوۋغا ـ سالام كەلتۈرۈپتۇ. پادىشاھ يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن ئوغلىنىڭ خۇشاللىقى ئۇ-
چۇن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا ئۆتكۈزۈپتۇ، غېرىب ـ غۇرۋالارغا نۇرغۇن خەير ـ سەدىقە تارقـ-
تىپتۇ. ئوغلىغا «لەئەلشاھ» دەپ ئات قويۇپتۇ. پادىشاھ لەئەلشاھنى يەتتە يېشىدىن ئون يەتتە ياشقىچە ئوقۇ-
تۇپ، تۈرلۈك بىلىملەردە كامالەتكە يەتكۈزۈپتۇ. بالىمۇ قامەتلىك يىگىت بولۇپ يېتىشىپتۇ. شاھ ئوغلىنى
ئۆيلەش ئۈچۈن لايىق تېپىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. تاپىدىغان قىزنىڭمۇ ئوغلىغا ئوخشاش ئەخلاق ـ پەزىلەتكە
ۋە بىلىمگە ئىگە بولۇشىنى ئويلايدىكەن، شۇڭا كۆڭلىدىكىدەك قىز ئىزدەش ئۈچۈن شەھەر ـ شەھەرگە ئا-
چىلەر ئەۋەتىپتۇ. ئاخىر ئەلچىلەر قىرىق كۈنلۈك يىراقلىقتىكى بىر شاھلىقتا شاھزادىگە لايىق بولغۇدەك ئىپار-
گۈل ئىسىملىك بىر گۈزەل مەلىكىنىڭ بارلىقىنى خەۋەر قىپتۇ.

ئىپارگۈل ئىسىملىك بۇ مەلىكە گۈلىستان دەپ نام چىقارغان شەھەردە دۇنياغا كەلگەنىكەن. بۇ
شەھەرنىڭ شاھىمۇ يىگىرمە يىل بۇرۇن پەرزەنت كۆرمەي، ئاخىر ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان رەپىقىسى
گۈلبانۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇن ئېلىپ بالا كۆرۈش ئارزۇسىنى بىلدۈرگەندە، گۈلبانۇ كۈندەشلىك قايغۇ-
سىدا ھەسرەت چېكىپ يېتىپ قاپتۇ. شاھ ئوردىسىدا گۈل ئۆستۈرىدىغان گۈلچى موماي خانىشنى جېنى-
دىن ئەزىز كۆرىدىكەن. گۈلچى موماي ئۇنىڭ پەرزەنت داغىدا سارغىيىپ خازان بولۇۋاتقانلىقىنى
كۆرۈپ ئىچى ئاغرىپ، ھەر كۈنى گۈللەردىن دەستە تىزىپ ئەكىرىپ، كېسەل ياتقان گۈلبانۇنىڭ
كۆڭلىنى كۆتۈرۈشكە تىرىشىدىكەن.

بىر ئەتىگىنى گۈللەر ئارىسىدا ئالاھىدە ئېچىلغان چىرايلىق بىر گۈلگە كۆزى چۈشكەن موماي
گۈلنى خانىشقا بېرىپتۇ. بېشىنى كۆتۈرۈشكىمۇ دەرمانى يوق گۈلبانۇ گۈلنى پۇراش بىلەن كۆڭلى تەڭ
ئېچىلىپ، روھى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئۇ گۈلچى مومايدىن:

ـــ بۇ قانداق گۈل؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. موماي:

ـــ بۇ ئىپارگۈل، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـــ مەن بۇنداق پۇراقلىق گۈلنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم، ـــ دەپتۇ خانىش ۋە گۈلنى يېنىشلاپ پۇراشقا باشلاپتۇ.

— باغرىڭىزغا تېڭىڭ بالام، دەردىڭىزگە شىپا بولسۇن، — دەپتۇ موماي.

گۈلبانۇ ئىپارگۈلنى مەيدىسىگە تاقاپتۇ ۋە گۈل ھىدىنى پۇراپ يېتىپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. گۈلبانۇ چۈشىدە لەئەلشاھنىڭ ئاپىسى كۆرگەن ئاق ساقاللىق بوۋاينى كۆرۈپتۇ. بوۋاي قولىنى ئىپارگۈلگە سوزۇپ: «قىزىم، كۆپ قايغۇرما، گۈل — يېڭى ھاياتنىڭ بەلگىسى. مانا بۇ قولۇڭغا چۈشكەن ئىپارگۈلنى بىر جامغا سېلىپ سۇ قۇي، ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم سۇيىنى يەڭگۈشلەپ تۇرساڭ، يەتتە قىرىق كۈندىن كېيىن ئۇ گۈلدەك گۈزەل قىزغا ئايلىنىپ، مۇرادىڭ ھاسىل بولىدۇ»، دەپ غايىب بولۇپ كېتىپتۇ.

گۈلبانۇ چۈشىدىكى بېشارەت بويىچە، گۈلنى ھەر يەتتە كۈندە سۇ يۆتكەپ پەرۋىش قىلىپ بېقىپتۇ. يەتتە قېتىم قىرىق كۈن ئۆتۈپ ئىپارگۈل چىرايلىق بىر بوۋاققا ئايلىنىپتۇ. ئىپارگۈلمۇ لەئەلشاھ بىلەن بىر كۈندە دۇنياغا كەپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ياخشى تەربىيىلەپ چوڭ قىپتۇ. مۇشۇنداق پەزىلەتلىك قىزنى ئوغلىغا لايىق كۆرگەن پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرىنى نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن قىزنىڭ يۇرتى گۈلىستان شەھرىگە ئەلچىلىككە ئەۋەتىپتۇ. ئىپارگۈلنىڭ دادىسى قىزنى بېرىشكە رازىلىق بېرىپتۇ. ئەلچىلىككە كەلگەن ئوڭ قول ۋەزىر قىزنىڭ ھۆسن ـ جامالىنى كۆرۈپ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئىپارگۈلنى ئۆزىنىڭ ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپ، ئۆزىگە كېلىن قىلىۋېلىش خىيالىغا كەپتۇ. ئۇ قىز تەرەپنىڭ رازى بولغانلىق خۇش خەۋىرىنى تېز يەتكۈزۈش باھانىسىدە يولغا چىقىپ، ئۇدۇل ئۆيگە كېلىپ خوتۇنى بىلەن مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. ئۇلار پادىشاھنى ئۆلتۈرۈپ شاھلىقنى قولغا ئالماقچى، ئۇنىڭدىن كېيىن لەئەلشاھنى كۆزدىن يوقىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز ئوغلىنى شۇنىڭغا ئوخشاش ياساپ، ئىپارگۈلنى يۆتكەپ كەلمەكچى بولۇشۇپتۇ.

ۋەزىر پادىشاھ ئوردىسىغا بېرىپ تويىنىڭ خۇش خەۋىرىنى يەتكۈزۈپتۇ ۋە پادىشاھنى قوتلاش يوزىسىدىن ئۇنى ئۆيگە مېھمانغا چاقىرىپتۇ. پادىشاھ خۇشال ھالدا ۋەزىرنىڭ ئۆيگە مېھمانغا يالغۇزلا كەپتۇ. ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ ئايالى پادىشاھنىڭ تامىقىغا زەھەر سېلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى تېزلا يىغىشتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بۇ ئىشنى ھېچكىم كۆرمىدى دەپ، ئوردىغا كەپتۇ ۋە لەئەلشاھنى يوقاتماقچى بوپتۇ، بىراق ئۇنى تاپالماپتۇ. ۋەزىر كاناي ـ سۇناي چېلىپ ئۆزىنى شاھ دەپ جاكارلاپتۇ.

ئەسلىدە پادىشاھنىڭ ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى خىزمەتتىدە بولۇپ كەلگەن بىر قېرى دېدىكى بولۇپ، ئۇ ۋەزىرنىڭ يالغۇز پادىشاھنىلا ئۆيگە مېھمانغا چاقىرىشىدا بىر گۇمانلىق ئىشنىڭ بارلىقىنى سېزىپ، پادىشاھنىڭ ئارقىسىدىن ئوغرىلىقچە بېرىپ ھەممە ئەھۋالنى كۆرگەنىكەن. بۇ دېدەك ئايال ۋەزىردىن بالدۇر ئوردىغا كېلىپ لەئەلشاھ بىلەن خانىشقا كۆرگەنلىرىنى بىرمۇبىر ئېيتىپتۇ. خانىش بىلەن لەئەلشاھ تېزدىن يول تەييارلىقىنى قىلىپ، شۇ كېچىسىلا يولغا چىقىپ كەتكەنىكەن.

ئۇلار قىرىق كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ گۈلىستان شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ، ئۆزلىرىنى سودىگەر دەپ تونۇشتۇرۇپ بىر سارايغا ئورۇنلىشىپتۇ.

لەئەلشاھ بىر كۈنى شەھەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ چوڭ بىر باغنى ئۇچرىتىپتۇ. باغنىڭ ئەتراپى قىلىن بىر سوقما تام بىلەن قورشالغان بولۇپ، تۆمۈر دەرۋازا قويۇلغانىكەن. ئۇنىڭ باغنى بىر كۆرۈپ بېقىش ھەۋىسى قوزغىلىپتۇ. ئۇ تام يېنىدىكى بىر تۈپ چىنار دەرىخىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ مۆكۈپ تۇرۇپ باغ ئىچىنى تاماشا قىپتۇ. باغنىڭ ئىچى ناھايىتى گۈزەل بولۇپ، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلغان، ھەر خىل قۇشلار سايرىشىپ تۇرغانىكەن. بىر ۋاقىتتا باغ ئىچىگە بىر توپ قىزلار چىقىپ كەپتۇ. بۇلارنىڭ ئىچە-

ەدىكى بىر قىز بەكمۇ گۈزەل ئىكەن. ئۇنى كۆرۈپ لەئەلشاھنىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ كېتىپتۇ. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. ئانىسى لەئەلشاھقا كۆپ نەسىھەت قىپتۇ. بالا سەۋر - تاقەت قىلالمايدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۇ قىزنى كۆرمىسە ھاياتىنىڭمۇ كېرىكى يوقلۇقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئۇلار سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق بۇ باغنىڭ شۇ يۇرتنىڭ پادىشاھى قىزى ئۈچۈن سالدۇرغان خاس باغ ئىكەنلىرى كىنى بىلىپتۇ. ئانا - بالا ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، خانلىق مەدرىسىدە دەرس بېرىدىغان ئۇستازنىڭ ھمايىسىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. خانىش گەپنى لەئەلشاھنىڭ تارىخىدىن باشلاپ، ۋەزىرنىڭ قىلغان جىنايىتى ۋە ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە قېچىپ كېلىپ پاناھلىق ئىزدىگەنلىكلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ئۇستاز كېيىنكى خاتىرجەملىكنى قولغا كەل تۈرۈش ئۈچۈن، قىز بىلەن يىگىتكە مەخپىي ھۈجرىدا دەرس بېرىپ تۇرماقچى بوپتۇ. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئىككى ئاشىق - مەشۇق دەرس باھانىسىدە كۆرۈشۈپ تۇرۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى قارا نىيەت ۋەزىردىن ئاڭلايلى:

قارا نىيەت ۋەزىر پادىشاھلىق تامغىنى قولغا كىرگۈزۈپ تەختتە ئولتۇرغاندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ يېقىنلىرىنى يوقىتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن يۇرت ئىچىدە ۋەيرانچىلىق يۈز بېرىپتۇ. ئۇ ئوغلىغا ئىپارگۈلنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن نۇرغۇن ئەسكەر تارتىپ گۈلىستان شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. توي باشلاشتىن بۇرۇن قىز بىلەن يىگىتنىڭ دىدار كۆرۈشۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. لەئەلشاھنىڭ نامىدا كەلگەن يىگىتنىڭ لەئەلشاھ ئەمەسلىكىنى بىلگەن قىز يىگىتنى ئەلەم ۋە قەلەمدە سىناشنى باھانە قىلىپ توي ۋاقتىنى كەينىگە سۈرۈپتۇ. قارا نىيەت ۋەزىر ئىشنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، تويۇنىڭ ۋاقتىنى تېزلىتىپتۇ. قىز بولسا دادىسىغا لەئەلشاھ دېيىلگەن بۇ يىگىتتە شاھزادىلەرگە خاس خىسلەت-

نىڭ يوقلۇقىنى ئېيتىپ نارازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. ھېيلىگەر ۋەزىر قىزنىڭ دادىسىغا لەشكەرلىرى بىلەن

تەدبت سېلىپ بېسىم ئىشلىتىپتۇ. گۈلىستان شاھى تەختىدىن ئايرىلىشتىن قورقۇپ، قىزنىڭ ماقۇل-لۇقىنى ئالمايلا توي باشلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قىز - يىگىت ئۇستازنىڭ ياردىمى بىلەن يىراق يەرگە كېتىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار كۆپ يوللارنى بېسىپ بىر شەھەرنىڭ يېنىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. ئازراق غىزالانغاندىن كېيىن، لەئەلشاھ شەھەر ئىچىگە كىرىپ ئەھۋال ئۇقماقچى بوپتۇ. ئىپارگۈل:

— پېشانىڭىزدىكى بۇ نۇرنىڭ قارا نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ نىشانى بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمەن. ئەگەر شەھەرگە كىرسىڭىز، سىزگە غەلىتىرەك نەرسە سالغان كىشىلەردىن ئېھتىيات قىلغايسىز، — دەپ تېزرەك قايتىپ كېلىشىنى جېكىلەپتۇ.

لەئەلشاھ شەھەرگە كىرىپ كوچىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، ساقاللىق بىر قاسساپنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە گۆشنىڭ نەرخىنى سوراپتۇ. شۇ ئارىلىقتا قاسساپنىڭ يوغان كۆزى لاپ قىلىپ ئۇنىڭغا قادىلىپتۇ. ئۇ-نىڭ يۈرىكى جىغىلداپ كېتىپتۇ. ئۇ گۆشنى ئالماي ئارقىسىغا قاراپ كەتمەكچى بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن قاسساپ شاھزادىنى چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، ئاجايىپ يىگىت ئىكەنسىز، — دەپ بىر پارچە گۆشنى كېسىپلا، «كۈللەھۇن چىزھۇن» دېگەندەك بىرنەرسىلەرنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ بېشىغا يېنىك ئۇرۇپ قويۇپ «قوچقار بولۇڭ» دېگەنىكەن، شۇ زامات لەئەلشاھ مۈڭگۈزلۈك قوچقارغا ئايلىنىپ قاپتۇ. بۇ قاسساپ قىياپىتىگە كىرىۋالغان جادۇگەر بو-لۇپ، شەھەرگە يېڭى كەلگەن يىگىت، قىزلارنى مالغا ئايلاندۇرۇپ، قىممەت باھادا ساتىدىكەن. «پالاكەت باسسا، ئەسكى تامدا ئۆلۈك ئۇچرىشىدۇ» دېگەندەك، لەئەلشاھ جادۇگەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ.

ئىپارگۈل لەئەلشاھنى بىر كېچە ئەندىشە ئىچىدە كۈتۈپتۇ، ئۇنى بىرەر پالاكەتكە يولۇقمىدۇ؟ دەپ، تاڭ يورۇشى ھامان ئەرەنچە ياسىنىپ ئاتلىق شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەر كوچىلىرىنى كەچ كىرگۈچە ئايلىنىپ ئىز - دېرىكىنى ئالالماپتۇ. ئىپارگۈلنىڭ قورسىقى ئېچىپ، ئازراق غىزالىنىش ئۈچۈن ئېتىنى ئاشپۇزۇلنىڭ ئالدىغا باغلاپ قويۇپتۇ ۋە ئۆزى ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يەپتۇ. شۇ ئارد-لىقتا ئېتىنى ئوغرى ئېلىپ كېتىپتۇ. ئېتىدىنمۇ ئايرىلىپ قالغان مەلىكە ئازاب ئىچىدە ئۆرتىنىپتۇ. ئۇ بىرەر ماكان تېپىش كويىدا بېشى قايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. كېچىنى بىرەر خەۋپسىز ئورۇندا ئۆتكۈزۈشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، چىراغ يورۇقى چىقىپ تۇرغان بىر دۇكانىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ. دۇكان ئىچىدىن بىر قېرى موماي چىقىپ:

— بالام، كىمنى ئىزدەيسەن؟ قەيەردىن كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئىپارگۈل:

— مەن بىر مۇساپىر، تېنەپ قېلىپ كەچ قالدىم، قونۇپ قالسام، ئىسمىم لەئەلشاھ، — دەپتۇ. موماي «يىگىت» نى دۇكانغا باشلاپتۇ ۋە ئىسسىق تاماق بېرىپتۇ. ئىپارگۈل دۇكاندا قونۇپ قاپتۇ. ئەرەن-چە ياسىنىۋالغان ئىپارگۈل مومايغا شەھەرگە نەچچە ئايلىق يولدىن كەلگەنلىكىنى، بىر ئاكىسىنى يوقا-تىپ قويۇپ تاپالمايۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچنېمىسىنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مومانىڭ «يىگىت»كە ئىچى ئاغرىپتۇ. موماي ئۆزىنىڭمۇ مۇشۇ دۇكاندا يالغۇز ھالۋا سېتىپ تىرىكچى-لىك قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئاخىردا: «ئاكاڭنى تاپقۇچە مەن بىلەن بىرگە تۇرغىن، ئىككى-مىز بىرگە ئۆتەيلى» دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ «يىگىت» ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى دۇكانىنىڭ سودىسى بىلەن بىرگە ھايات كەچۈرۈپتۇ. بۇ يەردىن سودا - سېتىق قىلىدىغانلار ياكى ئۆتكەن - كەچ-كەنلەرنىڭ كۆزى «يىگىت»كە چۈشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇرۇن يېرىم قازان ھالۋا سېتىلىپ بولالمايدىغان

دۇكان بىر قازان ھالۋا يەتمەيدىغان دۇكانغا ئايلىنىپتۇ. دۇكان ئاۋاتلاشقانسېرى «يىگىت»نىڭ تەرىپى پۈ-
تۈن شەھەرگە پۇر كېتىپتۇ، ھەتتا ئۇنىڭغا شاھ ئوردىسىدا شاھنىڭ قىزى غايىبانە ئاشىق بوپتۇ، ئا-
خىر«يىگىت» بىلەن كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئىنكىئانىسىغا ئېيتىپتۇ. بۇنى
ئاڭلىغان ئايال: «سېنىڭ ئۇ يىگىت بىلەن ئاشكارا ئۇچراشمىقىڭ ناھايىتى مۇشكۇل، شۇڭا ھۈجرادىن
ھالۋىچى مومانىڭ دۇكىنى ئاستىغچە يەر ئاستى يولى قېزىپ، يىگىتنى ھۈجرادىغا كەلتۈرىمىز» دەپ
ئەقىل كۆرسىتىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ قىز ئۆزىنىڭ زىننەت بۇيۇملىرىنى سېتىپ مەدىكار يالاپ ئىش
باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇچ ئاي ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن مەخپىي يول پۈتۈپتۇ. بىر كېچىسى «يە-
گىت» ھالۋا تەييارلاۋاتسا، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر پارچە يەر گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈپتۇ. بۇنىڭغا ھەيران
بولغان «يىگىت» بۇ كونا ئورا بولسا زەيلىكتىن بېسىلىپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ، تۇۋاق كۆمتۇرۈپ قو-
يۇپتۇ. ئەتىسى شۇ ۋاقىت بىلەن ھېلىقى تۇۋاق ئاستىدىن ئىككى قىز پانۇس كۆتۈرگەن ھالدا چىقىپ
كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن «يىگىت» قورققىنىدىن قېتىپلا قاپتۇ. بۇنى سەزگەن قىز:

— ھاي ـ ھاي، قورقماڭ، ئەزىز يىگىت! بىز شاھ ئوردىسىدىن بولىمىز. شاھىمىزنىڭ بىر تال
ئارزۇلۇق قىزى بولۇپ، ئۇزۇندىن بېرى سىزنى كۆرۈشكە تەشنا بولغاچقا، ئوردىدىن مۇشۇ يەرگىچە
مەخپىي يول قازدۇرۇپ، سىزنى كۆرۈپ تۇرۇشقا ئامال تاپتى، شۇڭلاشقا بۇگۈن سىزنى ئالغىلى كەل-
دۇق، — دەپ ئوردىغا بېرىشقا دالالەت قىپتۇ. ئاخىر «يىگىت» يۈز كېلەلمەي بېرىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئۇ
ئوردىغا بېرىپ شاھ قىزى رەمزىگۈل بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. مەلىكە ئۇنى ھەر خىل نازۇ نېمەتلەر بىلەن
مېھمان قىلىپ، ئەتە يەنە مۇشۇ ۋاقىتتا دىدار كۆرۈشۈشكە ماقۇل كەلتۈرۈپ ئۆزىتىپ قويۇپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ شاھىنىڭ يېقىن بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، ئۇ ئادەتتە كېچىلىرى پۇقراچە ياسىنىپ،
شەھەر ئايلىنىپ يۈرۈشنى ئادەت قىلغان بولۇپ، كىشىلەرنى بوزەك قىلغان مۇتتەھەملەرنى تۇتۇۋېلىپ

ئەتىسى جاجىسىنى بېرىدىكەن. مانا شۇ ئادىل ۋەزىر يېرىم كېچىدە شەھەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ھالۋىچى مومايىنىڭ دۇكىنىدىكى چىراغ يورۇقىنى كۆرۈپ دۇكانغا كىرىپتۇ ۋە «يىگىت» بىلەن پاراڭلىشىپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا تۇۋاق كۆتۈرۈلۈپ، قولىغا پانۇس تۇتقان ئىككى قىز پەيدا بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن ۋەزىر دۇكانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن چىققان بۇ كارامەتتىن ئەس - ھوشىنى يوقاتقىلى تاس قاپتۇ.

— ئەي يىگىت، سىز ئۆتكەن كېچە مەلىكە رەمزىگۈل بىلەن يەنە كۆرۈشۈشكە ۋەدە بەرگەنىدىڭىز، لېكىن سىز شۇ ۋاقىتتا بارمىدىڭىز، مەلىكە تەقەززا بولۇپ يولۇڭىزغا قاراپ تۇرۇۋاتىدۇ، — دېيىشىپتۇ ئۇلار. بۇنى ئاڭلاپ ئەھۋالنى چۈشەنگەن ۋەزىر:

— ۋەدە قىلغان ئىكەنسىز، ۋەدىڭىزگە قەرزدارسىز. بېرىڭ، مەن چىقىپ كېتەي، — دەپتۇ. «يىگىت» يولغا چىقىپتۇ.

ئەتىسى ۋەزىر شاھنىڭ يېنىغا كىرىپ:

— جانابىي ئالىيلىرى، مەن ئۆتكەن كېچە ئاجايىپ بىر ۋەقەنى كۆرۈپ قالدىم، — دەپتۇ.

— قېنى، قانداق ئىش ئىكەن؟ بايان قىلغايسەن، — دەپتۇ شاھ.

— بۇ كارامەت بىر ئىش. بۇ ۋەقەنى تاكى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرمىگۈچە ئىشەنمەيسىز، — دەپتۇ ۋەزىر.

— قېنى، ئۇنى كۆرۈشنىڭ يولىنى كۆرسەت! — دەپتۇ شاھ.

— جانابلىرىغا بۇ ۋەقەنى كۆرسىتىشتىن ئاۋۋال مېنىڭ بىر شەرتىم بار، ئەگەر شۇنىڭغا كۆنسەڭىز، ئاندىن كېيىن كۆرسەتكەيمەن، — دەپتۇ ۋەزىر.

— قېنى، شەرتىڭنى ئېيت! — دەپتۇ شاھ.

— ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن غەزەپلەنمىگەيسىز، ئۇلارغا ئازار بەرمىگەيسىز، — دەپتۇ ۋەزىر.

— ھەرقانداق ئىش بولسىمۇ كەچۈرگەيمەن، — دەپتۇ شاھ.

ۋەزىر ئەتىسى يېرىم كېچىدە پادىشاھنى پۇقراچە كىيىندۈرۈپ، ھالۋىچى مومايىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇشنى، كۆرگەنلىرىنى ئۆزىگە بايان قىلىشنى ئېيتىپتۇ. شاھ ۋەزىرنىڭ دېگىنى بويىچە مومايىنىڭ ئۆيىدە يولۇچى سۈپىتىدە ھالۋا يەپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا قارىسا، دۇكاننىڭ ئاستىدىن ئىككى قىز چىقىپ:

— مەلىكە رەمزىگۈل سىزنىڭ يولۇڭىزغا قاراپ زار - زار يىغلىماقتا، پاتراق بارمىسىڭىز ھالىدىن كېتىدۇ، — دەپتۇ. «يىگىت» بۇنى ئاڭلاپ يەر ئاستىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. شاھ قىزىنىڭ كېنىزەكلىرىنى تونۇپ كارامەتنى چۈشىنىپتۇ، غەزەپتىن يېرىلغۇدەك ئەھۋالغا كەلسىمۇ، ۋەزىرنىڭ ئېيتقانلىرى بويىچە چاندۇرماي قايتىپ كەپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ تەختكە چىقىپ، ھالۋىچى مومايىنىڭ ئوغلىنى تۇتۇپ كېلىپ دارغا ئېسىشقا ئەمر قىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ۋەزىر:

— ھەي جاللات، توختا! — دەپتۇ، ئاندىن شاھقا قاراپ سۆزلەپتۇ، — مەن سىزنىڭ مۇشۇنداق غەزەپكە كېلىشىڭىزنى پەملىگەنىدىم. نۇرغۇن پادىشاھلار رەھىم - شەپقەتنى دوست تۇتمايدۇ، جاھىللىق بىلەن ئۆزىنىڭ خالىغىنىچە ئىش قىلىدۇ، مانا مۇشۇنداق ۋاقىتتا ئالىيجانابلىق قىلالمايدۇ. مانا كۆردىڭىز، سىزنىڭ قىزىڭىز كەمبەغەل خوتۇننىڭ مۇساپىر ئوغلىغا كۆيۈپ قاپتۇ. شۇنداق بىر يىگىتكە قىزىڭىزنى بەرسىڭىز، ئۇلار مۇراد - مەقسىتىگە يەتسە، مانا بۇ سىزنىڭ ئالىيجانابلىقىڭىز بولمامدۇ؟! بەگۇناھ يىگىتنى ئۆلتۈرۈپ ئۆۋال قىلسىڭىز، قىزىڭىز ئۇنىڭ ئىشقىدا نابۇت بولسا، قارا كۆڭۈللۈك بەندىن جاھالەت يولىنى تۇتقان بولۇپ قالمامسىز؟!

شاھ ئاقىل ۋەزىرنىڭ سۆزلىرىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ كېتىپ، قىزىنى ھالۋىچى مومايىنىڭ ئوغ-

لىغا توي قىلىپ بېرىپتۇ. مۇرادىمغا يەتتىم دەپ خۇشال بولغان رەمزىگۈل تويدىن كېيىن پەرىشان هالدا كۈن ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. بۇنى سەزگەن قىزىنىڭ ئانىسى:

— قىزىم، ئۆزۈڭ كۆيگەن ئاشىقىڭغا قوشۇپ مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتكۈزگەنىدۇق. يەنە نېمە ئۈچۈن گۈلدەك چىرايىڭ سولىشىپ كەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ. رەمزىگۈل يىغلاپ تۇرۇپ، لەئەلشاهنىڭ ئۆزىگە ئەرچە مۇئامىله قىلمىغانلىقى هەققىده سۆزلەپ بېرىپتۇ. قىزىنىڭ ئانىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ قىزىغا ئىچ ئاغرىتىپتۇ ۋە يىگىتتىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپ بېقىشنى ئېيتىپتۇ. قىز ئانىسىنىڭ مەسلىهىتى بويىچە:

— سىز نېمىشقا ماڭا كۆڭۈل بەرمەيسىز، بۇنىڭدا نېمە سەۋەب بار؟ — دەپ سوراپتۇ «يەڭگىت»تىن. «يىگىت»:

— ئەگەر بۇ سىرنى بىلىشنى خالىسىڭىز، شاه ئاتىڭىز سىرنى ئېچىشىمغا ئىجازەت بېرىپ، ماڭا شاهلىق هوقۇقىنى يەتته كۈنلۈك مۆهلەت بىلەن بېرىپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈڭ. شۇ چاغدا بۇ سىرنى ئاشكارىلاپ بېرىمەن. ئۇنىڭدىن باشقا مېنىڭ هېچبىر ئىلاجىم يوق، — دەپتۇ. قىز شاه ئاتىسىغا «يەڭگىت»نىڭ دېگىنىنى ئېيتىپتۇ. شاه قىزىنىڭ بەختىنى ئويلاپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ.

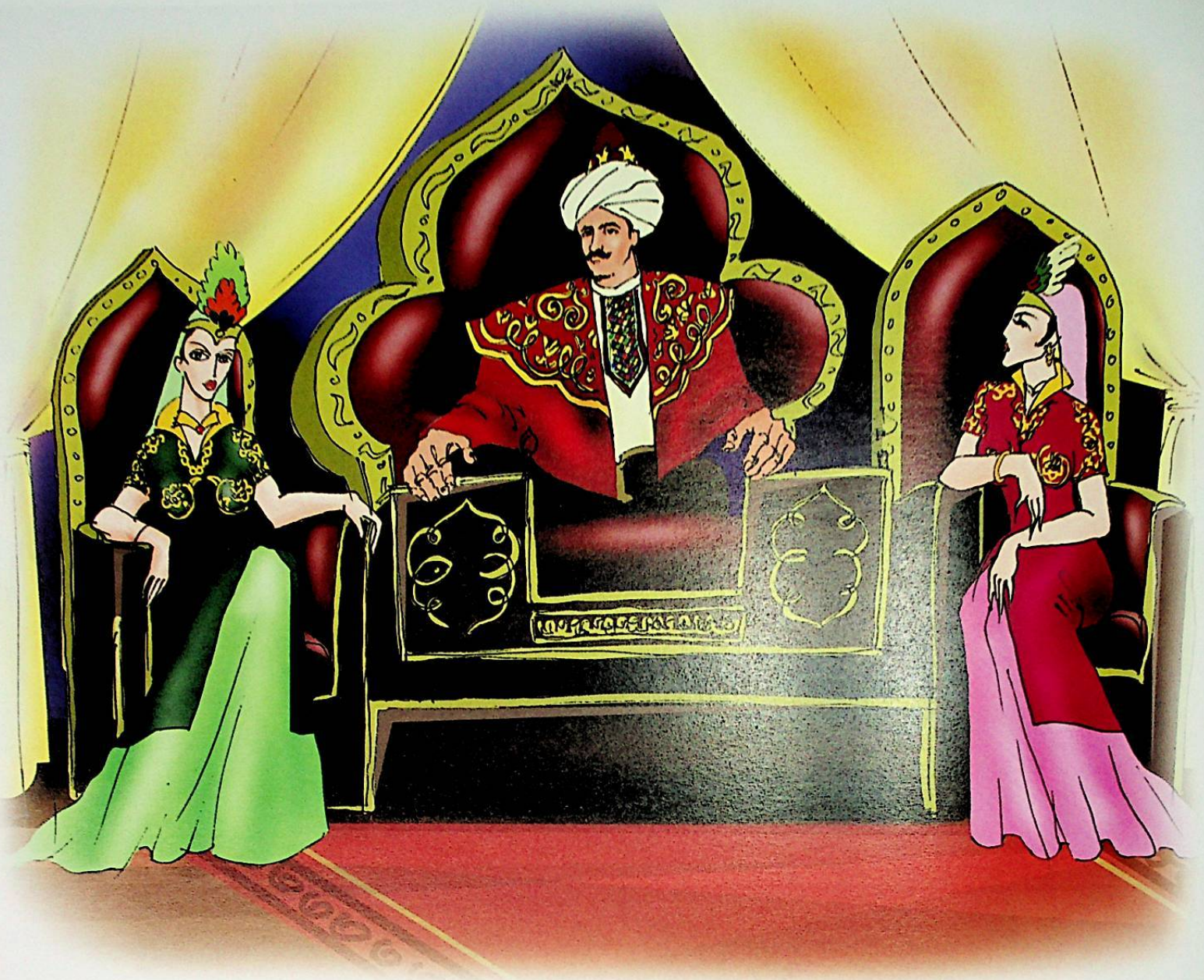
«يىگىت» تەختكە چىققاندىن كېيىن، شەهەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتىدىغان چوڭ كوچىغا بىر سەهنە ياستىپ، شەهەر خەلقىنى شۇ سەهنە ئالدىدىن بىرمۇ بىر ئۆتۈشنى بۇيرۇپتۇ، ئۆزى ئوردا ئەهلى بىلەن بىللە ئۆتكەنلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. يەتته كۈن ئىچىده پۈتۈن شەهەر خەلقى ئۆتۈپ تۈگەپتۇ، لېكىن «يىگىت» غەمكىن هالدا قايتىپ، رەمزىگۈلگە:

— مېنىڭ سىزگە ئېيتىپ بېرىدىغان سىرىم تېخى ئېچىلمىدى. ئەگەر مۇمكىن بولسا شاه ئاتام ئىزنى بەرسە، — دەپ يېلىنىپتۇ. شاه ماقۇل بوپتۇ.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىده «يىگىت»نىڭ چۈشىگە شاهزاده هەققىده بىر بىشارەت بولغاندەك بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن «يىگىت» بۇ قېتىم پۈتۈن شەهەردىكى ئۆي هايۋانلىرىنى ئۆتكۈزۈشنى جاكارلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شەهەر خەلقى ئىچىده هەر خىل سۆز ـ چۆچەكلەر بوپتۇ. پۈتۈن شەهەردىكى ئۆي هايۋانلىرى ئىچىدىن يەنىلا بىرەر شەپىنى سېزەلمەپتۇ. «يىگىت» ئۈمىدسىزلىك بىلەن ئۆز تەقدىرى ئۈستىده خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇرسا، بىر كىشى كېلىپ شەهەردىكى مەلۇم بىر قاسساپنىڭ يەر ئاستىدىكى گەمىسىگە سولاپ بېقىۋاتقان بىر قوچقىرى قالغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان «يىگىت» هېلىقى جادۇگەر قاسساپ بىلەن قوچقارنى ئوردىغا ئەكەلدۈرۈپتۇ. «قوچقار» سەهنە ئالدىغا ئېلىپ كېلىنگەنىده، كۆزىدىن مۆلدۈرلەپ ياش ئېقىشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ «يىگىت»نىڭ يۈرىكى جىغىلداپ كېتىپتۇ ۋە قاسساپنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان سۈرلۈك كۆزىگە قاراپ جادۇگەر ئىكەنلىكىنى، لەئەلشاهنى جادۇگەرلىك يولى بىلەن قوچقارغا ئايلاندۇرۇپ قويغانلىقىنى بىلىپتۇ ـ ده، قاسساپنى جادۇغا بېسىشقا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. جادۇگەر هىيله ئىشلىتىپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كار قىلمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ئاخىر ئىقرار بوپتۇ.

— هه، قېنى، كاللاڭ جادۇ ئاستىدا تۇرغاندا ئەپسۇنۇڭنى قايتۇرساڭ قۇتۇلمەن، — دەپ ۋارقىراپتۇ «يىگىت». جادۇگەر بىر ئەپسۇن ئوقۇپ «سۇف» دېگەنىكەن، قوچقار بىرلا سىلكىنىپ قامەتلىك يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. پۈتۈن خەلق بۇ سىرنى كۆرۈپ هەيران بوپتۇ. جادۇگەر ئۆلۈمگە هۆكۈم قىلىنىپتۇ. ئىپارگۈل بىلەن لەئەلشاهنى خەلق تەبرىكلىشىپتۇ. ئىپارگۈل بىلەن لەئەلشاه شاه ئالدىغا كېلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئىپارگۈل:

— رەهمىدىل شاه ئاتىمىزنىڭ شەپقىتى بىلەن دۇشمەن ئۈستىدىن غالىب كېلىپ، ئاشىق ـ مە-

شۇقلار مۇرادىمىزغا يەتتۇق. پېقىر مەلىكە رەمزىگۈل ئاشىق بولغان «يېگىت» لەئەلشاھ بولماي، بەلكى ئۇنىڭ مەشۇقى ئىپارگۈلدۇرمەن. ھەقىقىي لەئەلشاھ بولسا، مانا بۇ سېھىرلىنىپ قايتا ئەسلىگە كەلگەن يېگىتتۇر، ــ دەپتۇ ۋە پۈتۈن جەريانىنى باشتىن ـ ئاخىرغىچە سۆزلەپ بېرىپ، ئاخىردا، ــ مانا بۇ يېـ گىت مەندىن نەچچە ھەسسە گۈزەل، ئىلىم ـ مەرىپەتتە تەڭداشسىز. ئەگەر مەلىكە رەمزىگۈل خالىسا، ھەقىقىي لەئەلشاھ بىلەن قوشۇلسا، مەن بۇلارنىڭ خىزمىتىدە جان پىدالىق بىلەن ئىشلىسەم ئارمىنىم يوق، ــ دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ پۈتۈن شەھەر خەلقىگە مۇراجىئەت قىلىپ: «مانا مۇشۇنداق خاسىيەتلىك بىر كۈندە ئورنۇمنى لەئەلشاھقا ئۆتۈنۈپ بېرىمەن. قىزىم رەمزىگۈلنى خا ـ نىشلىققا لايىق كۆرىمەن. پېقىر ئىستىقامەت قىلىمەن. مەلىكە ئىپارگۈل ئوڭ قول ۋەزىر ھەم چوڭ خا ـ نىش بولىدۇ، رەمزىگۈل سول قول ۋەزىر ھەم كىچىك خانىش بولىدۇ. بۇ خۇشاللىقىمىز ئۈچۈن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلغايسىزلەر» دەپ جاكارلاپتۇ. مانا شۇنداق قىلىپ، لەئەلشاھ ئىككى مەلىكىنى ئوڭ ـ سول قول ۋەزىر قىلىپ، ئەقىلدار ۋەزىرنى پىر ـ ئۇستاز تۇتۇپ، يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپ ئۆتۈپتۇ. قۇدرەتلىك لەشكەر تەييارلاپ، ھېيلىگەر ۋەزىر تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنغان ئاتىسىنىڭ يۇرتىغا ئىنتىقام ئېلىشقا ئاتلىنىپتۇ. ئۆزىنى ئۈچار شاھ دەپ ئاتىۋالغان قارا نىيەت ۋەزىرنى تۇتۇپ، ئاتا ـ ئا ـ نىسىنىڭ ۋە بىگۇناھ خەلقنىڭ قان قەرزىنى ئېلىپتۇ. شۇ شەھەردىكى ئاقىل ۋەزىرنى شاھلىققا بەلگە ـ لەپتۇ، شەھەر خەلقىنى خاتىرجەملىككە ئىگە قىپتۇ. ھالۋىچى مومايىنى شاھ ئوردىسىغا كەلتۈرۈپ، ئۇ ـ نىڭدىن ئانا ئورنىدا خەۋەر ئاپتۇ. پۈتۈن يۇرت ئەھلى بەخت ـ سائادەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

جۇمە يۈسۈپ سىزغان

مەرۋان بىلەن تەرسا

ئۇرۇنقى زاماندا بىر سودىگەر ئۆتكەنكەن، ئىسمى زىت ئەنسا ئىكەن. بايلىقتا يېگانە ئىكەن، بىراق بىرمۇ پەرزەنتى يوق بولۇپ، ئەر ـ خوتۇن پەرزەنت كۆرمىگىنىگە بەكمۇ كۆڭلى يېرىم ئىكەن. ئۇلار كېچە ـ كۈندۈز پەرزەنت تىلەپ يىغلايدىكەن.

بىر كۈنى ئىشىك ئالدىغا بىر قەلەندەر كەپتۇ. ئۇ سودىگەرنىڭ يىغلاپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ:

ــ ئەي سودىگەر، پۇل ـ ۋەجىڭ ئۆزۈڭدىن ئاشىدۇ، ھېچ نەرسىدىن غېمىڭ يوق. شۇنداق تۇرۇپ نېمىشقا يىغلايسەن؟ ــ دەپتۇ. ئەرزىمەس بىر ئادەمنىڭ گەپ سورىغىنىغا ئاچچىقى كەلگەن سودىگەر ئۇنچىقماپتۇ. قەلەندەر سۆزىنى تەكرارلاپتۇ. زىت ئەنسا ئاچچىقىنى باسالماي:

ــ سەن ئۆز خىلىڭ بىلەن سۆزلەش! ــ دەپ قەلەندەرنى ئىككىنى تېپىپتۇ. قەلەندەر كۈلگەن پېتى ئۆز يولىغا كېتىپتۇ.

ئەتىسى باشقا بىر قەلەندەر كەپتۇ ۋە ئالدىنقى قەلەندەرنىڭ دېگەن سۆزىنى ئۆز ئەينى تەكرارلاپتۇ. سودىگەر ھەيران بولۇپ، تۇنۇگۈن كەلگەن قەلەندەرمۇ شۇ سۆزنى ئېيتتى، بۇ قەلەندەرمۇ يەنە شۇ گەپنى ئېيتىدۇ، مەنمۇ يىغلىشىمدىكى سەۋەبنى ئېيتىپ بېرەي، نېمە زىيان بولاتتى، دەپ ئويلاپ:

ــ پەرزەنتىم يوق، شۇڭا يىغلايمەن، ــ دەپتۇ. قەلەندەر قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە:

ــ مەن ئەتە پەرزەنت كۆرۈشنىڭ يولىنى قىلغاچ كېلەي، ــ دەپتۇ. زىت ئەنسا ماقۇل بوپتۇ ۋە قەلەندەرگە پۇل بېرىپ يولغا سالىپتۇ. ئىككىنچى كۈنى ھېلىقى قەلەندەر ئىككى ئالمىنى ئېلىپ كېلىپ زىت ئەنساغا بېرىپتۇ. ئالما شۇنداق چىرايلىق ئىكەن.

ــ ئەي زىت ئەنسا، ئالمىنى خوتۇنۇڭ يېسە، سىلەر بىر ئوغۇل، بىر قىز ــ قوشكېزەك پەرزەنت كۆرىسىلەر. پەرزەنتىڭلار ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە مەن كېلىمەن. قىزىڭنى مەن ئېلىپ كېتىمەن، ئوغلۇڭ سېنىڭ يېنىڭدا قالىدۇ، ماقۇل بولامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ قەلەندەر.

زىت ئەنسا «ياق» دەي دېسە تېخى، «ماقۇل» دەي دېسە تېخى، تۇرۇپ قاپتۇ. قەلەندەر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ــ قىزىڭنى بەرگىلى چىدىمىسالىڭ، ئالمىنى ئەكېتىمەن، ئۆمۈر بويى پەرزەنتسىز ئۆتىسىلەر، ــ دەپ ئالمىغا قول ئۇزىتىپتۇ. زىت ئەنسا ئىلتىجا قىلىپ:

ــ قىزىمنى نەچچە كۈندە بىر ئەكېلىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئۈچ كۈندە بىر ئەكېلىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قەلەندەر. زىت ئەنسا ئاخىر ماقۇل بوپتۇ.

قەلەندەر تىلخەت پۇتۇپ زىت ئەنسانىڭ مۆھرىنى باستۇرۇپ، كەلگەن يولىغا كېتىپتۇ. ئۇ ئالمىنى زىت ئەنسانىڭ خوتۇنى يەپ ئۇزۇن ئۆتمەي ھامىلدار بولۇپ قاپتۇ ۋە ئاي - كۈنى توشۇپ، بىر ئوغۇل، بىر قىز تەۋەللۇت قىپتۇ. ئۇلار ناھايىتى چىرايلىق ئىكەن. قىزنىڭ ئىسمىنى مەرۋان، ئوغلىنىڭ ئىسمىنى مەردان قويۇپتۇ. مۇنداق ئىسىمنى قويۇش شۇ قەلەندەرنىڭ تاپشۇرۇقى ئىكەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مەرۋان بىلەن مەردان ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ.

بىر كۈنى زىت ئەنسا خوتۇنىغا ئىككى بالىغا ئوبدان قاراشنى تاپىلاپ، ئۆزى شەھەرگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنى قىزنىڭ بېشىنى يۇيۇپ قويماقچى بولۇپ بالىلىرىنى سۇغا ئەۋەتىپتۇ. ئاكا - سىڭىل سۇ ئېلىپ كېلىۋاتسا، شىكاردىن يانغان پادىشاھقا يولۇقۇپتۇ. پادىشاھ قىزنى كۆرۈپ ئاشىق بولۇپتۇ.

ئۇچىنچى كۈنى پادىشاھ زىت ئەنسانى چاقىرتىپ، مەرۋاننى بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. زىت ئەنسا ئىلاج ماقۇل بوپتۇ. ئۇ قىزىنى باغرىغا بېسىپ ھۆڭ - ھۆڭ يىغلاپ تۇرۇپ:

— جېنىم قىزىم، ئېيتمىغانغا بولمىدى. بەرمەي دېسەم، ئۇ پادىشاھ ئىكەن، قورقتۇم. بېرەي دېسەم، سەن تۇغۇلمىغان ۋاقتىڭدا بىر ئادەم بىلەن شەرتلىشىپ تىلخەت بەرگەنىدىم، كېيىن ئۇ ئادەمگە نېمە دەپ جاۋاب قىلارمەن؟ — دەپ پەريات چېكىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، ئانا، — دەپتۇ مەرۋان، — پادىشاھ توي ھەققىدە سىزنى يەنە چاقىرتقاندا سىز «قىزىم يېڭى تۇغۇتلۇق ئىدى، بۇگۈن ئىككى كۈن بولدى، ئورنىدىن قوپۇپ بولغاندىن كېيىن سىلىگە بېرەي» دەڭ. قالدى ئىشلارنى ئۆزۈم رۇسلايمەن، — دەپ يول كۆرسىتىپتۇ. شۇ كۈنى پادىشاھ زىت ئەنسانى چاقىرتىپ توي ھەققىدە مەسلىھەت سالىپتۇ. زىت ئەنسا قىزى ئېيتقانىدەك جاۋابىنى بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ:

— قىزىڭ ياتلىق بولغانمۇ؟! — دەپ سوراپتۇ.

— تېخى ياتلىق بولمىغانىدى، — دەپتۇ سودىگەر.

— ئەرگە تەگمەي تۇرۇپ قانداق تۇغۇپ قويدى؟

— قىزىم ياشلىق قىلىپ قويۇپتۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ سودىگەر.

پادىشاھ چاپارمەن بۇيرۇپ مەرۋاننى ئەكەلدۇرۇپ، ئەدەپسىزلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن دارغا ئېسىشنى جاكارلاپتۇ. زىت ئەنسا «قىزىم قورقۇپ كەتمىسۇن، ئۆزۈم ئەكېلەي» دەپ، يېرىم كۈن مۆھلەت بېرىشنى ئىلتىجا قىلىپ يېلىنىپ يىغلاپتۇ. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ. زىت ئەنسا ئۆيىگە بېرىپ پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى قالدۇرماي خوتۇنى بىلەن قىزىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئاتا، ئەمدى سىلەر مەندىن قايغۇرماڭلار، قالدى ئىشقا ئۆزۈم مەسئۇل بولىمەن. قولۇمنى باغلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىڭلار، — دەپتۇ مەرۋان.

زىت ئەنسا قىزنىڭ قولىنى باغلاپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. پادىشاھ خالايىقنى يىغىپ، قىزنى دارغا ئېسىشنى بۇيرۇپتۇ. چاپارمەنلەر قىزنى جازا مەيدانىغا ئاچىقىپتۇ. مەرۋاننى كۆرگەنلا كىشى ياش تۆكمەي تۇرالماپتۇ. «دارغا ئېسىلسۇن!» دەپ ئەمر قىلىنىپتۇ. بۇ چاغدا مەرۋان سول يانچۇقىدىن كاۋىنىڭ ئۈرۈقىنى كۆرسىتىپ:

— ھۆرمەتلىك شاھىم، مەن ئۆلۈپ كېتىمەن، بۇ ئامانەت مەن بىلەن بىللە كەتمىسۇن. بۇ خاسىيەتلىك ئۈرۈقنى كىم تېرىسا ئۇنۇپ كاۋا چۈشىدۇ. كاۋا پىشقاندىن كېيىن نېمە تىلىسە كاۋىدىن شۇ چىقىدۇ. مېنىڭ ئاتام زىت ئەنسامۇ شۇنىڭدا باي بولغان. ئەمما، بۇنىڭ شەرتى، ئۈرۈقنى ئون تۆت ياشىتىن يۇز ياشقىچە بولغان، ئۆمۈر بويى نىكاھلاشقان جۈپتىدىن باشقىلارغا پەقەت قارىمىغان كىشى تېرىشى كېرەك. بولمىسا، كاۋا پىشقاندىن كېيىن سانسىز يىلان، چايان چىقىپ ئۇ ئادەمنى چېقىپ ئۆلتۈرىدۇ، — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان خالايىقنىڭ ھەممىسى بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلىشىپ ئۇن چىقارماپتۇ.

— ئەي مەرۋان، شۇ گېپىڭ راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— ھۆرمەتلىك شاھىم، مەن ئېيتقاندەك بولمىسا، يەتمىش ئىككى ئەۋلادىمغىچە دارغا ئاسسىلا، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىز. شۇ چاغدا پادىشاھ:

— بۇ ئۈرۈقنى كىم تېرىيدۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ. خالايىق ئۇن چىقارماپتۇ. پادىشاھ بىردەم كۈتۈپتۇ. ئىككىنچى قېتىم يەنە «تېرىيدىغان ئادەم بارمۇ، يوق؟» دەپ جار سالىپتۇ. خالايىق:

— ئۇلۇغ شاھىمىز، سىلىگە توغرا كەلمىسە، بىزگە توغرا كەلمەيدىكەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ بېشى چۈشۈپ كېتىپتۇ ۋە:

— ھەممىڭلار قايتىڭلار! — دەپ ۋارقىراپتۇ. مەرۋاننى زىندانغا تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى مەرۋاننى سوراقتا ئېلىپ چىقىپتۇ. پادىشاھ:

— ئەي قىز، نېمىشقا ئەدەپسىزلىك قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھۆرمەتلىك شاھىم، ئەدەپسىزلىك ئۆزلۈكۈمدىن ئەمەس. كىشىلەر زورلۇق قىلدى، ئاجىز كەلدىم، — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. پادىشاھ مەرۋاننى قويۇپ بېرىپتۇ. ئاردىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ، مەرۋاننى پادىشاھ چاقىرتىپتۇ. مەرۋان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ مەرۋاننىڭ ئايدەك جامالىغا زادىلا چىدىماپتۇ.

— ئەي گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى، سېنى خوتۇنلۇققا ئالىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ. قىز قوشۇلۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىن كېلىدىغانلىقىنى، قالدى پاراڭنى شۇ چاغدا سۆزلىشىشنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ. قىز ئۆيگە بېرىپ جاھاندىكى ئەڭ تاتلىق نەرسىلەرنى يىغىپ توقاچ پىشۇرۇپ، ئۈچ كۈندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە ئېلىپ بارغان سوۋغاتلىرىنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. پادىشاھ ئۇ توقاچلارنى يەپتۇ، توقاچنىڭ تاتلىقلىقىغا ھېچ نەرسە توغرا كەلمەيدىغانلىقىنى ماختاپتۇ.

— توغرا، — دەپتۇ قىز، — تاتلىقلىقتا ئادەم سۈتىگە ھېچ نەرسە توغرا كەلمەيدۇ.

پادىشاھنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللاتلار تەخ بوپتۇ.

— كىمنىڭ سۈتى؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ. قىز كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مېنىڭ سۈتۈم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— سەن مېنى ئەخمەق قىپ-سەن، كاللاڭنى ئالمەن! — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئاق سۈت بەرگەن ئادەم-نىڭ كاللىسىنى ئالمىدىغان بولا-سىلا، ئاۋۋال ئانىلىرىنىڭ كاللە-سىنى ئېلىشقا تېگىشلىك، چۈنكى ئانىلىرى بىرىنچى قېتىم سۈت بەرگەن، مەن ئىككىنچى قېتىم سۈت بەرگىنىم ئۈچۈن ئاندىن مې-نىڭ كاللامنى ئالسىلا، — دەپتۇ مەرۋان.

پادىشاھ ئامالسىز قىزنى ئۆ-يىگە قايتۇرۇپتۇ.

مەرۋان توپتوغرا ئون سەك-كىز ياشقا كىرگەندە، ھېلىقى قە-لەندەر كەپتۇ. زىت ئەنسا خېلى قېرىپتۇ، لېكىن قەلەندەر زىت ئەنسا بىلەن كۆرۈشكەندىكىدەك تۇرغۇدەك.

— ۋەدىمىز بويىچە مەرۋاننى ئېلىپ كەتكىلى كەلدىم، — دەپتۇ قەلەندەر ۋە زىت ئەنسانىڭ تىلخېتىنى بېرىپتۇ. زىت ئەنسا لام - جىم دېمەي، مەرۋاننى چاقىرىپ باغرىغا تېڭىپ يىغلاپتۇ. قەلەندەر مەرۋاننىڭ قولىنى تۇتۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. مەرۋاننىڭ قارىسى كۆزدىن يوقىلىپتۇ. قەلەندەر مەرۋاننى تاغنىڭ ئۆڭكۈرىگە ئەكىرىپتۇ. مەرۋان غارنىڭ ئىچىدە سانسىز ئادەمنىڭ بېشىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قاپتۇ. ئىككىنچى غارغا كىرىپتۇ. ئۇ يەردە ئادەمنىڭ پۇت - قوللىرى بېسىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. مەرۋان ئۆزىنىڭ قانداق ئادەمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ ئاھ ئۇرۇپ: «جېنىم ئاتا، مېنى مۇشۇ كۈنگە ئاتاپ باققان بولغىيمىتىڭ؟» دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا غار ئىچىدىن بىر ئاتنىڭ كىشنىگىنى ئاڭلىنىپتۇ. مەرۋان ئاتنىڭ قېشىغا بېرىپ يىغلاپتۇ. بۇ چاغدا قەلەندەر يەتتىنچى غاردىن چىقىپ سەككىزىنچى غارغا قەدەم قويغانىكەن.

— ئەي قىز، — دەپتۇ ئات، — سەنمۇ ئون كۈندىن كېيىن قۇرۇق چوققا بولىسەن، تېز بول، ماڭا مىن، — دەپتۇ. مەرۋان ئاتقا مىنىپتۇ. ئات غاردىن چىپىپ قېچىپتۇ. قەلەندەر ئارقىسىغىمۇ قارىماي قىرىق بىرىنچى غارغا كىرىپ غار ئىچىنى تۇزەشتۇرۇپ بولۇپ ئارقىسىغا قارىسا، مەرۋان يوق. شۇنىڭ بىلەن قەلەندەر ھەممە غارنى ئىزدەپتۇ، تاپالماي ئاخىر ئېتىنى باغلىغان يەرگە كىرىپتۇ. ئاتمۇ يوق. قەلەندەر ئەسلىدە بىر يالماۋۇز ئىكەن. ئۇ بىر ۋاراقىراپ، بىر سىلكىنىپ قۇشنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ قوغلاپتۇ.

— يوغان بىر قۇش ئۇچۇپ كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ مەرۋان.

— چېچىڭغا ئاسقان لېنتاڭنى تاشلا، — دەپتۇ ئات. مەرۋان لېنتىسىنى تاشلاپتۇ. شۇنداق بىر ئوت پەيدا بوپتۇكى، قۇش قانچە قىلسىمۇ ئوتتىن قۇتۇلالماي قاناتلىرى كۆيۈپ يەرگە چۈشۈپتۇ. قەلەندەر قەيسىپتىنى ئۆزگەرتىپ يەنە قوغلاپتۇ.

— ئادەمگە ئوخشاش بىرنەرسە يېقىنلاشتى، — دەپتۇ مەرۋان.

— ئەينەكنى تاشلا، — دەپتۇ ئات. مەرۋان يانچۇقىدىن ئەينىكنى ئېلىپ تاشلاپتۇ. ئات بىلەن يالماۋۇز ئوتتۇرىسىغا بىر تاغ پەيدا بوپتۇ. يالماۋۇز چىشىنى سۇغۇرۇپ تاغنى تېشىپ يەنە قوغلاپتۇ.

— يەنە كەلدى، — دەپتۇ مەرۋان.

— قۇيرۇقۇمدىن يەتتە تال قىل يۇلۇپ تاشلا، — دەپتۇ ئات. مەرۋان ئاتنىڭ قۇيرۇقىدىن يۇلۇپ تاشلاپتۇ. ئاتنىڭ قىلى يىلانغا ئايلىنىپ، يالماۋۇز بىلەن ئېلىشىپتۇ. مەرۋان خېلىلا ئۇزاپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن يالماۋۇزنى ئېزىقتۇرۇپتۇ.

مەرۋان ئون نەچچە كۈن قېچىپ بىر شەھەرگە كەپتۇ. ئۇ ئەرەنچە ياسىنىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. يەنە ئون نەچچە كۈن يول يۈرۈپ، باشقا بىر چوڭ شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئاتقا ئوت بېرىپ، ئۆزى دەرەخكە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ، شۇ چاغدا:

— هارمىغايسىز، — دەپ هاردۇق سوراپتۇ بىرى. مەرۋان چۆچۈپ قارىسا، سالاپەتلىك بىر ئادەم تۇرغۇدەك. مەرۋان سالامغا سالام قايتۇرۇپتۇ.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا، يىراق سەپەردىن كەلگەن ئوخشايسىز، — دەپتۇ هېلىقى ئادەم مەرۋانغا.

— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەرۋان. هېلىقى ئادەم مەرۋاننى ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. مەرۋان ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ.

ئۇ ئادەم ئىسمىنىڭ ۋەزىر سىپا ئىكەنلىكىنى، ئۆيدە تىكەندەك بىر ئوغلى بارلىقىنى دەپتۇ، ئاندىن مەرۋاننىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. مەرۋان ئۆز ئىسمىنى يوشۇرۇپ مەردانە دەپتۇ. قالدى گەپلەرنى يوشۇرۇپ ۋەزىر سىپانىڭ سورىقىدىن ئۆتۈپتۇ. ئاندىن ياخشى مېھمان بوپتۇ. ۋەزىر سىپا مەرۋانغا ئوغلى بىلەن ئاغىنە بولۇپ بىللە تۇرۇشنى ئىلتىجا قىپتۇ. مەرۋان ماقۇل بوپتۇ. «ئۆز يۇرتۇمدا پادىشاھتىن قېچىپ يالماۋۇزغا تۇتۇلۇپتىمەن، بۇ جايدىن كەتسەم نەگە بېرىپ، نەدە تۇرارمەن؟ ۋەزىر بولدى دېگۈچە تۇراي» دېگەن قارارغا كەپتۇ. مەرۋان شۇنىڭدىن باشلاپ ۋەزىرنىڭ ئوغلى بىلەن ئوينىاپ ـ كۈلۈپ يۈرۈپتۇ.

ۋەزىرنىڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى تەرسا ئىكەن، تەرسامۇ قامەتلىك يىگىت ئىكەن. مەرۋان بىلەن ئىككىسى بىر ـ بىرىگە بەك يارىشىپتۇ. ئەنە شۇنداق كۈنلەردىن ئالتە ئايىنى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلار بىر ـ بىرىدىن بىردەم ئايرىلىشنى خالىمايدىغان ئامراقلاردىن بولۇپ كېتىپتۇ. كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمىكى ئوخشاش ئىكەن. مەرۋان تېخىمۇ گۈزەللىشىپ، بىر كۆرگەن كىشى هەيران قالغۇدەك بولۇپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى تەرسا بىلەن مەرۋان مەي ئىچىپ ئىككىسى بىرئاز مەست بولۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ، ئۇلار بىر هۇجرىدا ياتىدىكەن. تەرسانىڭ مەستلىكى يېشىلىپ ئۇيقۇدىن ئويغىنىپتۇ. قارىسا چىراغ ئۆچۈلمىگەن، مەرۋاننىڭ ئۇستىگە يېپىنچىسى چۈشۈپ كەتكەن، ئىچ كىيىمى يېشىلىپ كەتكەنىكەن. تەرسا مەرۋاننىڭ سۇمبۇل چېچىنى، ئالمىدەك كۆكسىنى كۆرۈپ هەيران قاپتۇ. قايتا ـ قايتا قاراپتۇ، ئەھۋال يەنە شۇنداق. تاڭ ئېتىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تەرسا كەم سۆز ۋە غەمكىن بولۇپ قاپتۇ. ۋەزىر سىپا ئەر ـ خوتۇن كۆپ قايغۇرۇپتۇ، ئوغلى تەرسا ئۇچۇن قىلمىغان چارىسى قالماپتۇ، لېكىن هېچ مەنپەئىتى بولماپتۇ. تەرسا ئاخىر يېتىپ قاپتۇ. تەرسانىڭ مەرۋاننى كۆرسە كۆڭلى بىرئاز ئېچىلىدىكەن،

بولمسا ياش تۆكىدىكەن. ۋەزىر سىپانىڭ خوتۇنى مەرۋانغا بەكرەك دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى سىپانىڭ خوتۇنى ۋەزىرگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئوغلىمىز بىلەن يۈرگەن مەردانە دېگەن يىگىت ئوغۇل ئەمەس، بەلكىم قىزمىكىن دەپ گۇمان قىلىۋاتىمەن. بىر كۈنى سىيىپ قويغان يېرىگە قارىسام، خۇددى ئايالغا ئوخشاش سۈيدۈك چۈشكەنىكەن. ئوغلىمىز ئۇنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئاشىق بولۇپ قالغان بولمىسۇن يەنە، ــ دەپتۇ. ۋەزىر ئۇنۇڭچىقماپتۇ. خوتۇنى بۇ ئىشنى ئېنىقلاش ئۈچۈن بىر چارە ئىشلەتمەكچى بوپتۇ. بىر نەچچە ئادەمنى يىغىپ، قوغۇن ـ تاۋۇزلارنى راسا يېگۈزۈپ، ئۇزۇنغا سىيىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ. بۇ ئەھۋالنى مەرۋان ئاتقا مەلۇم قىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ ئات، ــ بىر دانە پايخۇن تاپقىن، سىيگەن ۋاقتىڭدا شۇ پايخۇن ئارقىلىق سىيسەڭ چانمايدۇ.

قىز ئات دېگەندەك قىلىپ، ھەممىدىن بىر غۇلاچ يىراقتا سىيىپتۇ. ئەھۋالنى بىلەلمەي قالغان تەرسانىڭ ئانىسى بەزمە ئۆتكۈزۈپ، نۇرغۇن ياش يىگىتلەرنى يىغىپ مەي قۇيۇپتۇ. بۇ ئەھۋالنى مەرۋان ئاتقا دەپتۇ. «ئىچىۋەر» دەپتۇ ئات. مەرۋان بولدى دېگۈدەك ئىچىپ ئېغىر مەست بوپتۇ. خىزمەتچىلەرنى مېھمانخانىغا ئاچىقىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سالدۇرۇپ قىز ئىكەنلىكىنى كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن، تەرسانىڭ ئانىسى تەرسا بىلەن مەرۋاننىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش ئۈچۈن مەرۋانغا ئەلچى كىرگۈزۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىرىنى مەرۋانغا ئۇقتۇرۇپتۇ. مەرۋان رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەرۋان بىلەن تەرسانىڭ تويى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئىككىيلەن بىر ـ بىرىنى جېنىدىن ئەزىز كۆرۈپ تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. بىر يىلدىن كېيىن مەرۋان ھامىلدار بوپتۇ. ئۇنىڭ ھامىلدار بولغانلىقىغا سەككىز ئاي بولدى دېگەندە، تەرسانىڭ باشقا مەملىكەتتىكى تاغىسى ئوغلىنى ئۆيلىمەكچى بولۇپ تەرسانى تويىغا تەكلىپ قىپتۇ. تەرسا نائىلاج ئۆيدىكىلەر ۋە خوتۇنى بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بوپتۇ. توققۇز ئاي بولدى دېگەندە، مەرۋان بىر قىز، بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. سىپا ئەر ـ خوتۇن بەكمۇ خۇشال بوپتۇ. ئاردىن ئىككى ئاي ئۆتۈپتۇ، تەرسا كەلمەپتۇ. ۋەزىر سىپا قايغۇرۇپ، خوتۇنى مەرۋاننىڭ بىر ئوغۇل، بىر قىز تۇغقانلىقىنى خەتكە يېزىپ چاپارمەندىن ئەۋەتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى يالماۋۇزدىن ئاڭلايلى:

يالماۋۇز مەرۋاننى تاپالماي زىت ئەنسانىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئاڭغىچە پادىشاھ قىزىڭنى

مەندىن يوشۇرۇپ قاچۇرۇۋەتتىڭ دەپ، زىت ئەنسانى زىنداڭغا تاشلىغانىكەن. يالماۋۇز زىت ئەنسانىڭ ھا-
لىدىن خەۋەر تېپىپ، مەرۋاننىڭ ئانىسىنى تاشقا، ئىنىسىنى ئىتقا، مال - كالا، ئۆي - ئىمارەتلىرىنى
توپىغا ئايلاندۇرۇپ، مەرۋاننى ئىزدەپ مېڭىپتۇ.

تەرسانىڭ قېشىغا ماڭغان چاپارمەن بىر يولۇچىغا ئۇچراپتۇ. بۇ يولۇچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان
ھېلىقى يالماۋۇز ئىكەن. ئىككىسى سالاملىشىپتۇ. يالماۋۇز چاپارمەننىڭ نەگە ماڭغانلىقىنى سوراپتۇ.
چاپارمەن بولغان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. يالماۋۇز چاپارمەن بىلەن خوشلىشىپ، باشقا
يولغا كېتىپتۇ ۋە سېھرىي جادۇ بىلەن چاپارمەننىڭ ئۆتەر يولىغا ئاشخانا پەيدا قىلىپ، خېرىدار تۇۋلاپ
تۇرۇپتۇ. چاپارمەن بۇ يەرگە ھېرىپ - ئېچىپ كېلىپ مانتا بۇيرۇپتۇ. يالماۋۇز دورا بىھوشتىن سېپىپ
چاپارمەنگە بىر تەخسە مانتا بېرىپتۇ. چاپارمەن يەپ جايىغا يىقىلىپتۇ. يالماۋۇز چاپارمەننىڭ يانچۇقىدىن
خەتنى ئېلىپ ئوقۇپ، ئاندىن ئۇنى مۇنداق ئۆزگەرتىپتۇ: «ئوغلۇم تەرسا، سەن كەتكەندىن كېيىن خوتۇ-
نۇڭ بىزگە بوي بەرمەي تالادىن كىرمىدى، يۇزىمىزنى تۆكتى، سېنىڭ يۇزۇڭگە ئاياغ قويدى. خەلقئالەم
ئالدىدا مالامەتكە قالدۇق».

چاپارمەن ئەتىسى ھوشىغا كېلىپ يولنى داۋاملاشتۇرۇپ، خەتنى تەرسانىڭ يەتكۈزۈپ بېرىپتۇ. تەرسا
خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، تېز ئارىدا باردىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئاتىسىغا خەت يېزىپتۇ. چا-
پارمەن خەتنى ئېلىپ يەنە ھېلىقى ئاشخانىغا كېلىپ دورا بىھوش سېلىنغان تاماق يەپ يىقىلىپتۇ. يال-
ماۋۇز خەتنى ئېلىپ يىرتىپ تاشلاپ: «ئاتا، تاغامنىڭ قېشىغا كېلىپ شۇنداق بىر قىزغا ئۇچراشتىم،
جاھاندا تەڭدىشى يوق. قېشىڭغا باراي دېسەم، بۇ خوتۇننىڭ كۇندەشلىكىدىن قورقتۇم. مەرۋاننى ھەيدەپ
چىقارساڭ، يۇرتقا بارمەن، بولمىسا بارمايمەن» دەپ يېزىپتۇ.

يالماۋۇز خەتنى چاپارمەننىڭ يانچۇقىغا سالىتۇ. ئەتىسى چاپارمەن ھوشىغا كېلىپ يولىنى
داۋاملاشتۇرۇپ، ۋەزىر سېپاغا خەتنى بېرىپتۇ. ئۇلار خەتنى ئوقۇپ يىغلاپ ئۇنلىرى پۈتۈپتۇ. بۇ ئەھۋال-
دىن خەۋەر تاپقان مەرۋان ئىككى بالىسىنى باغرىغا تېڭىپ: «ئاھ تەڭرىم، ئىككى تىلسىزنى كۆتۈرۈپ
قايسى يۇرتلاردا بويۇن قىسىپ، نېمە كۇنلەرنى كۆرەرمەن؟» دەپ مۇڭ - زارىنى تۆكۈپ، ۋەزىر سېپانىڭ
ئالدىغا كېلىپ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپ:

— جېنىم ئاتا، سىلەر ياش تۆكمەڭلار، بۇ غېرىبچىلىق، دىل ئازابى مېنىڭ بىلەن كەتسۇن، — دەپ
پەرياد چېكىپتۇ. نائىلاج قالغان ۋەزىر سېپا بىر ئاتقا پۇل، ئوزۇق، يەنە بىر ئاتقا ئىككى بالىسىنى بۆ-
شۈك بىلەن ئىككى يانغا ئارتىپ يولغا سالىتۇ. يالماۋۇز چاپارمەننىڭ كەينىدىن ۋەزىر سېپانىڭ ھۇجۇ-
مىغا كېلىپ بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر تېپىپ ئولتۇرغانىكەن، مەرۋان يولغا چىقىۋاندىن
كېيىن ئەگىشىپ ئۇچ كۇن بىللە مېڭىپتۇ. ئۇچىنچى كۇنى چۈش بولغاندا مەرۋان ئىككى بالىسىنى ئې-
لىپ ئولتۇرسا، يالماۋۇز مەرۋاننىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ.

— ئاخىر سېنى ئىزدەپ تاپتىم، ئەمدى ھەرگىزمۇ مەندىن قۇتۇلالمايسەن، — دەپ، ئاغزىدىن بىر
ئوت چىقىرىپ مەرۋاننى قۇتۇلدۇرغان ئاتىنى كۆيدۈرۈپ كۇلگە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.

— ئەي يالماۋۇز، مېنى قانداق قىلماقچىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ مەرۋان.

— سېنى يېسەم ئۆلىسەن، تۇغىيسەن، سېھرىي جادۇ بىلەن جېنىڭنى قىينايمەن، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ يالماۋۇز، مەرۋان ئۇنىڭغا:

— ئۇنداق بولسا، بىر كۇن ماڭساق شەھەرگە بارمىز، ئاندىن خالىغىنىڭنى قىل، — دەپ يېلە-

نىپتۇ. يالماۋۇز ماقۇل بوپتۇ. يەرىم كۈن يول مېڭىپ، يالماۋۇز بالىلارنىڭ بۆشۈكى تېڭىلغان ئاتىنى يەيمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ. مەرۋان ئىككى بالىسىنى ئېلىۋاپتۇ. يالماۋۇز ئاتنى يەپتۇ. ئۇلار شەھەرگە كىرىپ-تۇ. شەھەر بەكمۇ چوڭ ھەم چىرايلىق ئىكەن، شەھەر ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى چوڭ كۆل بار ئىكەن. يالا-ماۋۇز مەرۋاننى سېھرىي جادۇ بىلەن باشقا نەرسىگە ئايلاندۇرىمەن دەپتۇ. مەرۋان يامغۇرەڭ يېشىنى تۆكۈپ:

— ماڭا رەھىم قىلمىساڭمۇ ئىككى تىلسىز پەرزەنتىمگە رەھىم قىل، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ.

— ياق، رەھىم دېگەننى بىلمەيمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يالماۋۇز.

— مەيلى، — دەپتۇ مەرۋان، — ئىككى بالام نېمە بولىدۇ؟

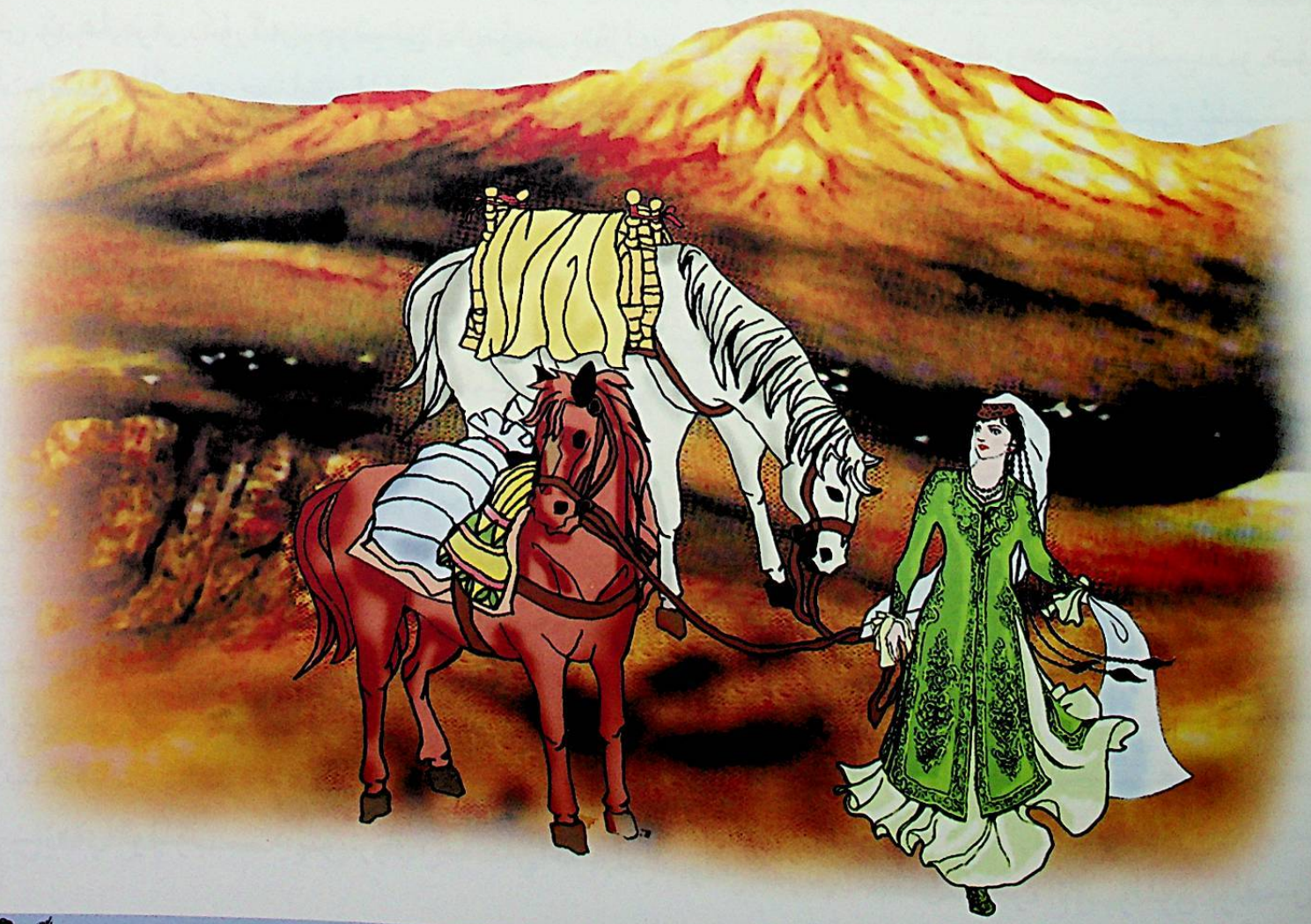
— ئىككى بالاڭ سەن نېمە بولساڭ شۇ بولىدۇ، — دەپتۇ يالماۋۇز. مەرۋان يىغلاپ:

— ئۇنداق بولسا، مېنى مۇشۇ كۆلنىڭ بويىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان چىنارغا ئايلاندۇرغىن. ئىككى بالامۇ مەن بىلەن چىنارغا ئايلانسۇن، — دەپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەرۋان چىنارغا ئايلىنىشقا رازى بولۇپ، كۆڭلىكىدىن يىرتىپ ئۇنى «سېھرىلەنگەن مەرۋان» دېگەن خەت شەكلىگە كەلتۈرۈپ چاپانىنىڭ پېشىگە تىكىۋاپتۇ. مەرۋان چىنارغا ئايلىنىپتۇ، ئىككى بالىسى ئىككى يانداىن ئۆسۈپ چىققان نۆۋەر شاخقا، كىيىملىرى چىنارنىڭ قوۋزىقىغا ئايلىنىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا، كىشىلەر چىنارنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشىپتۇ. بۇ چىنارنىڭ نامى ـ نىشانى ھەممە يەرگە تارقاپ، ئەل ئاغزىدا ھېكايە ـ چۆچەككە ئايلىنىپتۇ.

ئەمدى گەپنى تەرسادىن ئاڭلايلى:

تەرسا توي ـ مەرىكە مېھماندارچىلىقىنى تۈگىتىپ ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. تەرسانىڭ ئاتىسى بىلەن ئانىسى ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىشىپ يىغلاپتۇ. مەرۋاننىڭ چېقىپ ھال سورىمىغىنىغا كۆرگەن تەرسا: «مەرۋان كېسەلمۇ ياكى ئۆيدە يوقمۇ؟» دەپ سوراپتۇ. بولغان ئەھۋالنى سۆزلەشكە پېتىنالمىغان

ئاتا ـ ئانسى ئۆزىنى باسالماي يىغلاشتىن توختىماپتۇ. بۇ ئەھۋالغا ھەيران قالغان تەرسا، نېمە ئۈچۈن يىغلايدىغانلىقىنى سوراپ قىستاپتۇ. ۋەزىر سىپا چاپارمەن ئېلىپ كەلگەن خەتنى تەرساغا بېرىپ، خەتكە ئاساسەن مەرۋاننى ھەيدىۋەتكەنلىكىنى بايان قىپتۇ. تەرسا خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، ئۆيدىكىلەر ئۆزىگە ۋەتكەن خەتنى ئاتىسىغا بېرىپتۇ. ۋەزىر سىپا خەتنى ئوقۇپ غەزىپى ئۆرلەپتۇ. چاپارمەننى چاقىرىپ سەۋەبىنى سوراپ قىپتۇ. چاپارمەن يولدا بولغان ئىشلارنى بىرمۇبىر بايان قىلىپ گۈناھىنى تىلەپ يىغلاپتۇ. مەرۋاننىڭ سەۋەبسىز ھەيدەلگەنلىكىنى چۈشەنگەن ۋەزىر سىپا، تەرسا ھەم ئانىسى پۈشايمان قىلىپ يىغلىشىپتۇ. تەرسا ئاتا ـ ئانىسىغا مەرۋاننى ئىزدەپ بارىدىغانلىقىنى، ھاياتلا بولسا تاپماي كەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، يول تەييارلىقىنى قىلىپ، ئاتلىق يولغا راۋان بوپتۇ.

تەرسا نۇرغۇن يوللارنى بېسىپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىپتۇ، چۆل ـ جەزىرىلەرنى كېزىپتۇ. مەرۋاننى تاپالماپتۇ. ئۇچ يىل ئىزدەپ پۇل ـ خەجى تۈگەپ، ئات ۋە ياخشى كىيىملىرىنى سېتىپ يەپ يولنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە بىر يىلنى ئۆتكۈزۈپتۇ، ئاخىر مەرۋان چىنارغا ئايلانغان شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ كۆل ۋە كۆلگە ياراشقان ئېگىز چىنارنى كۆرۈپ كۆلدىن قانغۇدەك سۇ ئىچىپتۇ، غىزالىنىپتۇ. ئاندىن سايىسىدە ئارام ئالماقچى بولۇپ چىنارغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. تەرسا چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مەرۋان ئىككى بالىسىنى يېتىلەپ تەرسانىڭ ئالدىغا كېلىپ تەرسانىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ: «سۆيۈملۈك پاناھگاھىم، بالدۇررىاق كەلگەن بولسەڭىز مۇندىق سەرسان بولماس ئىدىم. سىزدىن باشقا پاناھىم بولمىغانلىقتىن يالماۋۇز مېنى ئاجىز تېپىپ چىنارغا ئايلاندۇرۇۋەتتى» دېگۈدەك، تەرسانىڭ ئىككى بالىسى كېلىپ بوينىغا ئېسىلىپ، يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ كۆز يېشى قىلىشىۋاتقۇدەك. تەرسا ئورنىدىن قوپۇپ: «مەرۋان ! ئاھ مەرۋان !» دەپ ۋارقىراپتۇ. ئەتراپىغا قارىسا ھېچ كىم يوق. ئەس ـ ھوشىنى يىغىپ چۈشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ چىنارغا ئېسىلىپ يىغلاپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭدىن نېمىشقا يىغلايدىغانلىقىنى سوراپتۇ. تەرسا بېشىغا كەلگەن دەرد ـ ئەلەملەرنى ۋە ھازىرقى كۆرگەن چۈشىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. كىشىلەرنىڭ رەھمى كېلىپ، بۇ كۆلنىڭ بويىدا ئىلگىرى چىنار يوقلۇقىنى، چىنار پەيدا بولغىلى تۆت ـ بەش يىل بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا تەرسانىڭ كۆزى چىناردىكى «سېھرلەنگەن مەرۋان» دېگەن خەتكە چۈشۈپتۇ. تەرسا مەرۋاننى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە قانداق چارە بارلىقىنى خالايىقتىن سوراپتۇ. كىشىلەر مۇشۇ شەھەرنىڭ چېتىدە بىر ئادەمنىڭ بارلىقىنى، ئۇ ئادەم ھەممە سېھرىي ئەپسۇنلارنى بىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. تەرسا شۇ ئادەمنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئايىغىغا يىقىلىپ، بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى سۆزلەپ، خوتۇنى مەرۋاننى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى ئىلتىجا قىپتۇ. ئۇ ئادەم يالماۋۇزنىڭ سېھرىگە ئاجىزلىق قىلىدىغانلىقىنى، كۈنچىقىشتا بىر تاغ بولۇپ، شۇ تاغدا بىر شەيخ بارلىقىنى، ئۇ شەيخنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى، شەيخنىڭ قېشىغا ئالتە ئايدا بارغىلى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. تەرسا ئۇ ئادەم بىلەن خوشلىشىپ شەيخنىڭ قېشىغا مېڭىپتۇ. يەتتە ـ سەككىز ئايدا شەيخنىڭ قېشىغا بېرىپ، پۇتۇن دەرد ـ ئەھۋالىنى تۆكۈپتۇ. شەيخ كۈھقاپتىكى پەرىزات پادىشاھىدىن باشقا ھېچقانداق ئادەم يالماۋۇزنىڭ سېھرىگە تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، تەرسانى كۈھقاپقا يولغا سالىتۇ. تەرسا ئالتە ئاي يول مېڭىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر بوۋاي ئۇچراپتۇ، تەرسا بوۋاينىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپ، ھال ـ مۇڭىنى تۆكۈپ، كۈھقاپنىڭ يولىنى سوراپتۇ.

— ھەي ئوغلۇم، — دەپتۇ بوۋاي، — سەن خەتەرلىك يولغا كىرىپ قاپسەن. خەير، ئاق يوللۇق بولغىن.

مۇنۇ ھاسىنى ئال، ئالدىڭدا ئوت دەرياسى بار، كۆۋرۈك قىلىپ ئۆتەرسەن. مۇنۇ ئۇزۇكنى پەرىزات شەھىرىگە كىرگەندە قولۇڭغا سالساڭ، پەرىزاتنىڭ كۆزى چاقناپ سېنى كۆرمەيدۇ. توسالغۇغا ئۇچرىمايلا كۆھىقاپقا كىرىپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشىسەن. پەرىزات پادىشاھىغا ھاسىنى كۆرسەت، ھالىڭغا يېتىدۇ، — دەپ جېكىلەپتۇ.

بوۋاي ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. تەرسا ئايلاپ يول مېڭىپ ئوت دەرياسىغا كەپتۇ، قارىسا، ئوت ئاسمان ـ پەلەكتە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقانىكەن. تەرسا قولىدىكى ھاسىنى دەرياغا تاشلاپتۇ، ئوت ئۆچۈپتۇ. تەرسا ئوت دەرياسىدىن ئۆتۈپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قانچىلىك يول ماڭغانلىقىنى، قانچىلىك ئەلەم چەككەنلىكىنى بىلمەي كۆھىقاپقا بېرىپتۇ. ئۇزۇكنى ئېلىپ قولىغا سېلىپ، توسالغۇغا ئۇچرىماي پەرىزات پادىشاھىنىڭ ئالدىغا كىرىپ سالام قىپتۇ. پادىشاھ تەرسادىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ:

— خىزىر نەبى ئۇچرىغاندا خىزىردىن مۇرادىڭنى تىلىگەن بولساڭ، مۇنداق ئاۋارە بولمىغان بولاتتىڭ، خەير، كېرەك يوق، — دەپتۇ.

— ئۇلۇغ پادىشاھىم، خىزىر ئۇچرىغان بولسا ئايىغىغا يىقىلىپ دەردى ـ پىغانىمنى تۆكۈۋالغان بولار ئىدىم، — دەپ يىغلاپتۇ تەرسا. پەرىزات پادىشاھى قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— مۇشۇ قولۇڭدىكى ھاسا خىزىرنىڭ ھاسىسى. بۇ ھاسا بولمىسا، ئوت دەرياسىدىن ئۆتۈشۈڭ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. قولۇڭدىكى ئۇزۇكنى خىزىر بەرمىگەن بولسا، مېنىڭ قېشىمغا كېلىشىڭ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، — دەپ، تەرسانى ياخشى غىزالاندۇرۇپ مېھمان قىپتۇ ۋە بىرنەچچە كۈن ئارام ئالدۇرۇپتۇ. ئاندىن بىر دانە ئوقيانى بېرىپ:

— سەن يالماۋۇزنىڭ تىلسىمات شەھىرىگە بارىسەن. ئۇ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ كۆل بار.

كۆلنىڭ سۇيى پۇراقلىق، بەكمۇ شېرىن. شۇ كۆلدە چوڭ بىر لەھەڭ بېلىق بار، بېلىقنىڭ ئىچىدە بىر قارا مۇشۇك بار، مۇشۇكنىڭ بوينىدا ئېسىقلىق قىرىق ئىككى ئاچقۇچ بار. ئاچقۇچنى ئېلىپ تىلسىمات شەھىرىگە كىرسەن. قىرىق ئىككى ئېغىزلىق ئۆي بار. بىرىنچى ئۆيگە كىرسەڭ، تامغا قاداقلىق بىر تال يا ئوقى بار، بۇنى سۇندۇرۇپ تاشلا. قىرىق بىر ئېغىز ئۆينىڭ ھەممىسىدە تامغا بىر تالدىن يا ئوقى قاداقلىق، ھەممىسىنى سۇندۇرۇپ تاشلايسەن. قىرىق ئىككىنچى ئۆيگە كىرسەڭ، بىر كەپتەر ئۇچالماي چۆرگىلەۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن. كەپتەرنى تۇتۇپ خەنجەر بىلەن يەتتە پارە قىل. شۇ چاغدا دۇنيادىكى سېھرىي جادۇ، يالماۋۇزنىڭ تىلسىمات شەھىرى بۇزۇلۇپ، ھەممە نەرسە ئۆز ئەسلىگە كېلىدۇ. خوتۇنۇڭ مەرۋانمۇ ئۆز قىياپىتىگە كېلىدۇ. ئۇ تىلسىمات شەھىرى بەك يىراق، مېڭىپ بېرىشىڭ مۇمكىن ئەمەس، مىنىپ بارغىلى بىر ئات بېرىمەن، ھاجىتىڭ راۋا بولغاندىن كېيىن، ئوت دەرياسىغا بېرىپ ئاتنى قويۇپ بەر. بىر قۇتا سۇ بېرىمەن، كۆلگە تۆكسەڭ، لەھەڭ مەست بولۇپ لەيلەيدۇ. ئۇنىڭ قارنىنى يارساڭ، قارا مۇشۇك سەكرەپ چىقىپ ۋارقىراپ قاچىدۇ. ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئاچقۇچنى ئېلىۋال. قالغان ئىشلار شۇ بويىچە بولسۇن، ــ دەپ جېكىلەپتۇ.

تەرسا پەرىزات پادىشاھىنىڭ دېگىنى بويىچە ئاتقا مىنىپ تىلسىمات شەھىرىگە كەپتۇ. كۆلنى ئىزدەپ تېپىپ قۇتىدىكى سۇنى تۆكۈپتۇ. كۆلنىڭ سۇيى ۋاراقلاپ قاياشقا باشلاپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن لەھەڭ بېلىق چىقىپتۇ. لەھەڭنىڭ قورسىقىنى يارغانكەن، قارا مۇشۇك سەكرەپ چىقىپ مياۋلاپ قېچىپتۇ. تەرسا مۇشۇكنى ئوقيا بىلەن ئېتىپ، بوينىدىكى ئاچقۇچلارنى ئېلىپ، يالماۋۇزنىڭ تىلسىمات شەھىرىگە كىرىپ، قىرىق ئىككى ئېغىز ئۆينىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ، قاداقلىق يا ئوقلىرىنى سۇندۇرۇپ، كەپتەرنى يەتتە پارە قىلىپ تاشلاپتۇ. شۇ چاغدا قاتتىق بوران چىقىپ، ھەممە يەرنى قارا تۇتەك قاپلاپ قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ، ھاۋا گۈلدۇرلەپ، يامغۇر يېغىپ، يەر تەۋرەپ، شەھەر ئىچىدىن قاتتىق گۈلدۇرلىگەن ئاۋاز چىقىپتۇ، ئاندىن بوران توختاپتۇ. قاراڭغۇلۇق سۇزۇلۇپ يورۇقچىلىققا ئايلىنىپتۇ. تەرسا ئەتراپىغا قارىسا، كۆز يەتكۈسىز چۆل-جەزىرىنى كۆرۈپتۇ. تەرسا پەرىزات پادىشاھى بەرگەن ئاتنى ئوت دەرياسىغا قويۇپ بېرىپ، ئۆزى ھاسا ئارقىلىق ئوت دەرياسىدىن ئۆتۈپ، سېھىرلەنگەن چىنار بار كۆلنىڭ بويىغا كەپتۇ. قارىسا، كۆلنىڭ بويىدىكى چىنار يوق. تەرسا خۇشال بولۇپ، كىشىلەردىن سۇرۇشتە قىپتۇ. شەھەر خەلقى تەرساغا مەرۋان ئۆز ئەسلىگە كېلىپ، بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى ئېرىنىڭ ئىزدەپ كېلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئىككى بالىسىنى يېتىلەپ ئېرىنى ئىزدەپ شەھەردىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. خالايىقتىن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغان تەرسا مەرۋاننى ئىزدەپ يولغا راۋان بوپتۇ.

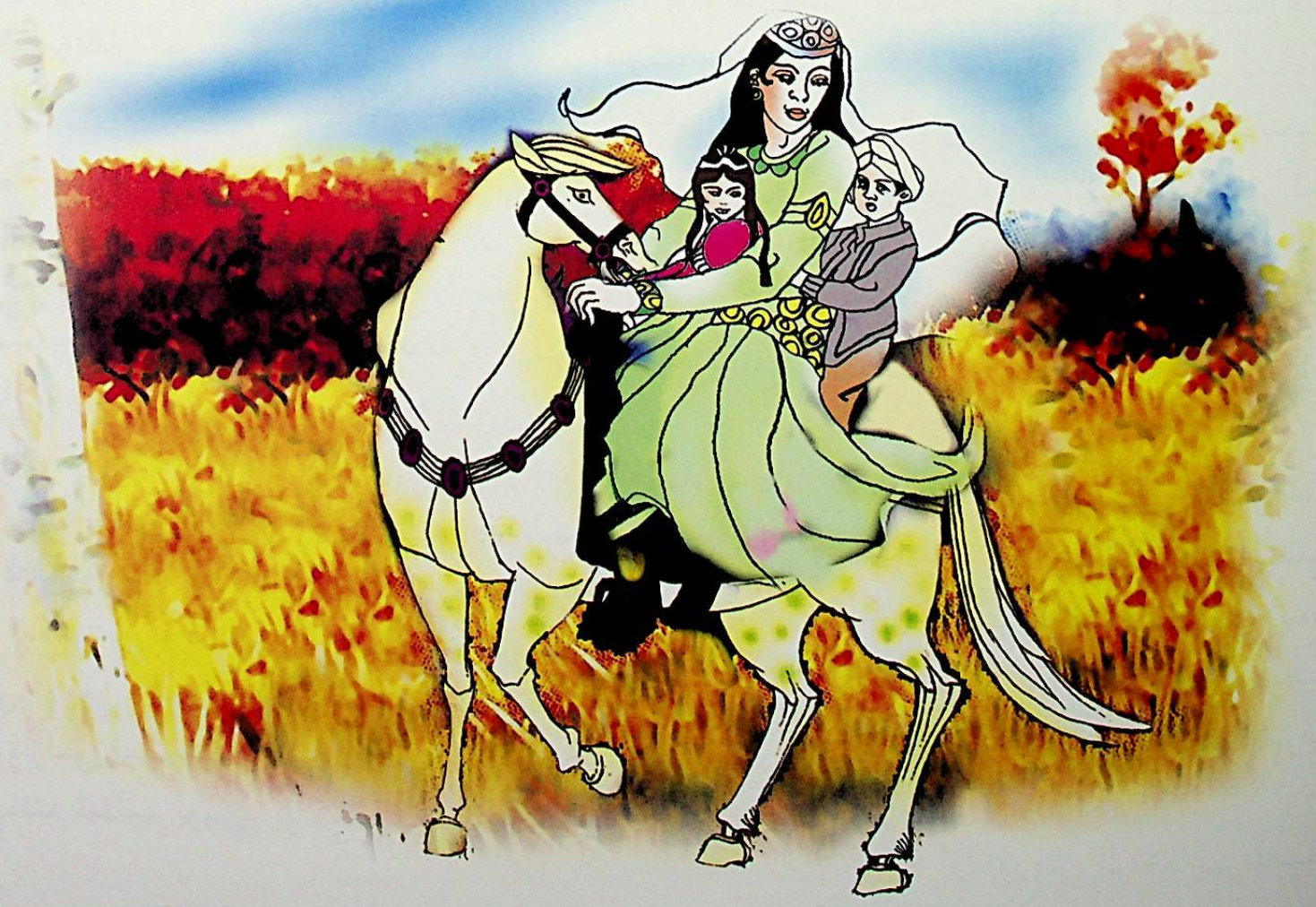
ئەمدى گەپنى مەرۋاندىن ئاڭلايلى:

مەرۋان يولنى ۋەزىر سىپانىڭ ئۆيگە ئاپتۇ. شۇ چاغدا ئالدىدا بىر ئات پەيدا بوپتۇ ۋە مەرۋاننىڭ ئالدىغا كېلىپ، كۆزىدىن مونچاقتەك ياش تۆكۈپ: «ئەي مەرۋان، سەن بىلەن مېنىڭ كۆرمىگەن كۈنىمىز قالمىدى، ئۆز ئەسلىمگە كەلدىم، ماڭا مىنگىن» دەپتۇ. مەرۋان ئاتنى تونۇپ، ئاتنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، كۆرگەن كۈنلىرىنى سۆزلەپ يىغلاپتۇ، ئات بىلەن مۇڭ-زارىنى تۆكۈشۈپتۇ، ئاندىن ئاتقا مىنىپتۇ. ئات ئۇچۇپ، بىرقانچە ئون كۈنلۈك يولنى بىر دەمدە تۈگىتىپ ۋەزىر سىپانىڭ ئۆيگە كەپتۇ. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى بالىسى تەرسا ئۇچۇن تولا يىغلاپ كۆزى تۇتۇلۇپ قالغانكەن، ئۇ مەرۋاننىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ئۇنى باغرىغا بېسىپ پەرياد چېكىپتۇ. ۋەزىر سىپامۇ ئوغلىنىڭ دەردىدىن جۇدەپ ئاغرىقچان بولۇپ قالغانكەن. ئۇلار ھال-مۇڭلىرىنى تۆكۈشۈپتۇ، ئاخىر مەرۋاننى غىزالاندۇرۇپ ياخشى كۈتۈۋاپتۇ. ۋەزىر

سېپا ئوغلىنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كەتكىلى ئون ئىككى يىل بولغانلىقىنى، شۇنىڭدىن بېرى ئۆلۈك ياكى تىرىكلىك خەۋىرىنى ئالالمىغانلىقىنى سۆزلەپ يىغلاپتۇ. بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن مەرۋان ئېرى تەرسانى ئىزدەشكە رۇخسەت بېرىشنى ۋەزىردىن سوراپتۇ. ۋەزىر ماقۇل بوپتۇ. مەرۋان ئۈچار ئېتىنى مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇ كۈنلۈكى بىرقانچە يۇرت، شەھەرلەرنى كېزىپ، ئاخىر بىر شەھەردىن تەرسانى تېپىپتۇ. ئىككىسى بىر - بىرىگە باشلىرىدىن ئۆتكەنلىرىنى ئېيتىشىپ، بىرقانچە كۈن ئۇ شەھەردە ئارام ئاپتۇ. ئاندىن ۋەزىر سېپانىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. تەرسانىڭ ئانىسى: «كۆزۈم كۆرگەن بولسا، دىدارىڭلارغا قاراپ تويۇۋالاتتىم» دەپ زارلىنىپتۇ. تەرسا ئېلىپ كەلگەن ھاسىنى ئانىسىنىڭ كۆزىگە سۈرتكەنىكەن، ئانىسىنىڭ كۆزى ئېچىلىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەرسا مەرۋاننىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ. مەرۋان ئاتا - ئانىسىنى سېغىنغانلىقىنى ئېيتىپ، يوقلاپ كېلىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. تەرسا ئاتىسىدىن رۇخسەت ئاپتۇ. ئۇلار ئىككى بالىسىنى ئېلىپ، بىرقانچە ئاي يول يۈرۈپ زىت ئەنسانىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. يالماۋۇز يوقالغاندىن كېيىن زىت ئەنسانىڭ مال - مۈلكى، ئۆي - ئىمارەتلىرى ۋە مەرۋاننىڭ ئانىسى، ئىنىسى ئەسلىگە كەلگەنىكەن. مەرۋان ئاتىسى زىت ئەنسانى سوراپتۇ.

— ئاھ! جېنىم قىزىم، سەن كەتكەندىن كېيىن «قىزىڭنى مەندىن قاچۇرۇپ يوق قىلمۇەتتىڭ» دەپ، پادىشاھ ئاتاڭنى زىندانغا تاشلاپ چىقارمىدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئانىسى. مەرۋان پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئون ئىككى يىللىق جەبىر - جاپا، كۆرگەن كۈنلىرىنى ۋە يالماۋۇزنىڭ كەلتۈرگەن ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىپتۇ. پادىشاھنىڭ رەھمى كېلىپ، زىت ئەنسانى زىندانىدىن چىقىرىپتۇ. ئاتا - بالا كۆرۈشۈپ خۇشال بولۇشۇپتۇ. مەرۋان بىلەن تەرسا بىرقانچە ئاي زىت ئەنسانىڭ يېنىدا تۇرسا، بىرقانچە ئاي ۋەزىر سېپانىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئۈچار ئاتنى ئۆزلىرىگە ھەمراھ قىلىپ، ھەر ئىككى تەرەپ ئاتا - ئانىلىرىنى رەنجىتمەي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

شەمشۇر

ھەقيانۇسنىڭ زامانىسىدا يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى ھۆكۈم سۈرگەنىكەن. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىدىن بىرى بولغان خەلەپ پادىشاھىدىن پادىشاھ خوجا ژاپاغا ھەم ئۇنىڭ دادىسى گېردەنشاھ نامىچىغا بىر مەكتۇپ كەپتۇ. ئۇلار خەتنى ئېچىپ ئوقۇسا، مۇنداق دەپ يېزىلغانىكەن: «جانابىي ئۇلۇغ پادىشاھ خوجا ژاپا ژە دانىشمەن گېردەنشاھ نامىچى، سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلارغا ژەزىرىم بىلەن ئوغلۇم سەپەر قىلدى. ئۇلارنىڭ تەشرىپىگە كۆڭۈل بۆلۈپ، ھەمدەم بولۇ- شۇڭلارنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن. پادىشاھلار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر ئەللىرىمىزنى گۈللىنىشكە ئېلىپ كېلىدۇ، مۇشۇنداق مۇتەپەككۇر ژە ياخشىلىقلار بىز پادىشاھلارنىڭلا قولىدىن كېلە- دۇ دەپ، ئۇمىد باغلاپ ئېھتىرام بىلەن پادىشاھى خەلەپ».

بۇ خەتنى ئوقۇپ پادىشاھ خوجا ژاپا دادىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئاتا، مېنىڭمۇ بۇ توغرۇلۇق ئويلىغىنىم بار ئىدى: پادىشاھلارنىڭ ئۆزئارا مېھمان بولۇپ، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلىشى تەڭدىشى يوق ئىشلاردىن بولىدۇ، بولۇپمۇ ئەلنى باشقۇرۇپ، پۇقرالارغا ئاتىدارچە- لىق قىلىۋاتقان بىزلەر ئۈچۈن بۇ پەرز ھەم قەرز. شۇڭا، مەن ئويلايمەنكى، خەلەپلىك مېھمانلار كەلگۈچە يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا مەكتۇپ ئەۋەتسەك، بارلىقىنى ژەزىر، ئۆلىمالىرى بىلەن مېھمانغا چاقىر- ساق، چوڭ بىر سورۇن تۈزسەك، مۇتەپەككۇرلارنىڭ شۇ ئولتۇرۇشىدا ئۆزئارا سۆھبەتلىشىپ، سىر ئې- لىشىپ، كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىمىزنى بايان ئەيلىسەك، خۇدا ژە بەندىلەر ئالدىدا تەڭدىشى يوق ساۋاب ئىش قىلغان بولاتتۇق. سىز قانداق قارايسىز؟

— بولىدۇ، ئوغلۇم، سىز پەيغەمبەردەك سۆز قىلدىڭىز، مۇبادا نېسىپ بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئاقىۋە- تىنى كۆرەرمىز، — دەپتۇ گېردەنشاھ.

پادىشاھ خوجا ژاپا شۇ كۈندىن باشلاپ ژەزىر، ئۆلىما، لەشكەر ژە خىزمەتچىلىرى بىلەن ئىككى ئاي تەييارلىق قىپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ چارىبغىدا مىڭلاپ قوي سويۇلۇپ، يۈزلەپ داش قازانلار ئېسىلىپ، تۈرلۈك ـ تۈرلۈك تائاملار ھازىرلىنىپتۇ. تەييارلانغان مەخسۇس ئورۇنلارغا داستىخانلار سېلىنىپ، يەت- مىش ئىككى تۈرلۈك نازۇ نېمەت تۆكۈلۈپتۇ، ھەر خىل شارابلار ھازىرلىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئېلىش ئۈچۈن، بىر تەرەپتە نەغمە ـ ناۋا، داپ ـ دۇمباق چېلىنىپ، ئۇسسۇللار ئوينىلىپتۇ، بىر تەرەپ- تە دارژازلىق قىزىپتۇ.

يەتتە ئىقلىم بويىچە بۇ كەمگىچە ھېچ كۆرۈلۈپ باقمىغان بۇ ئاجايىپ ئولتۇرۇش تارىخقا يېزىلىپ-

تۇ. ئويۇن ـ تاماشا ئون ئىككى كۈن داۋام قىلىپ ئاياغلىشىپتۇ.

قىرىق يىلدىن بېرى گېرەدەنشاھنىڭ زۇلمىدىن باشقىنى كۆرمىگەن پۇقرا خوجا ۋاپا پادىشاھ بولۇپ تەختكە ئولتۇرغاندىن بېرى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ، راھەت كۆرۈۋاتقانلىقىغا خۇشال بولۇشۇپ، خوجا ۋاپاغا تۇغمەس تەشەككۈرلەر ئېيتىشىپتۇ، كېچە ـ كۈندۈز ئوردىدىن كەتمەي، خوجا ۋاپانىڭ ئۆمرىگە دۇئا قىلىشىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى، ۋەزىرلىرى، ئۆلىمالىرى ھەيران بوپتۇ، خوجا ۋاپاغا كۆپ ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرقى كېچىسى ھېكايە ئاڭلاش غەرىزى بىلەن پادىشاھ، ۋەزىر، ئۆلىما، خەلپىلەر مەخسۇس تەييارلانغان ئايرىم بىناغا تەكلىپ قىلىنىپتۇ. خوجا ۋاپا بۇ سۆھبەتتە ئەگەر ۋاقىت بولسا، خەلەپ پادىشاھنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى ئەۋەتكەن مەكتۇپىنى نېمە ۋەجدىن ئەۋەتكەنلىكىنى ۋە ئوغلى بىلەن ئوك قول ۋەزىرنىڭ بۇ يۇرتقا سەپەر قىلىشىدىكى سەۋەبلىرىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئاڭلاپ باقماقچى بوپتۇ.

ــ ھەي ئوغلۇم خوجا ۋاپا، مېھمانلار جەم بولۇپ قالدى، قىزىق پاراڭ قىلىدىغان يا بولمىسا ھېكايە ـ چۆچەك ئېيتىدىغان كىشىلەر بولسا چاقىرتىڭىزچۇ! ــ دەپتۇ گېرەدەنشاھ. خوجا ۋاپانىڭ بۇيرۇقى بىلەن مىڭبېشى بەش ـ ئالتە كىشىنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆيمۇئۆي كىرىپ، قىزىقارلىق ھېكايە ئېيتىدىغان ھېكايىچى ئىزدەپتۇ، ئەمما تۇزۇكرەك بىر ئادەم تېپىلماپتۇ. ئاخىر ئوردىغا قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئىزھار قىپتۇ. خوجا ۋاپا:

ــ يەتتە يىلدىن بېرى مال بېقىپ، يېڭىدىن ئوردىغا كەلگەن بىر يېتىم بالا بار، ئۇنى ھېكايىگە ئۇستا دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئەگ بولمىغاندا شۇنى بولسىمۇ ئېلىپ كېلىڭ، ــ دەپتۇ.

مىڭبېشى ئۇدۇل بالىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ ھەي يېتىم! پادىشاھنىڭ ئەمرى، سېنى ھازىر يېتىپ كەلسۇن دەيدۇ، ــ دەپتۇ ـ دە، پادىچى بالىنى ئولتۇرغان مۆتىۋەرلەرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ.

بالا سالام قىلىپ، بوسۇغىدىلا ئولتۇرۇپتۇ.

يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى بۇنى كۆرۈپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، پىچىرلىشىپ، بالىنىڭ ھۆسنىـ ـنىڭ چىرايلىقلىقىدىن گەپ ئېچىپتۇ. خەلەپنىڭ شاھزادىسى بالىنىڭ جامالىدىن ھېچ كۆز ئۈزەلمەپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا:

ــ ھەي، كىتاب ئوقۇغانمۇسەن؟ ــ دەپتۇ نەپرەت كۆزى بىلەن قاراپ گېرەدەنشاھنىڭ بىر ئۆـ ـلىما خەلپىسى.

ــ يوقسۇ تەقسىر، كىتاب كۆرمىگەنمەن، ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن جاۋاب بېـ ـرىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ بالا.

ــ بولمىسا، نېمە يوغان باشلىق قىلىپ كەلدىڭ بۇ يەرگە؟ ــ دەپتۇ ھېلىقى خەلپە.

گېرەدەنشاھ ئاغزىنى ئاستا خوجا ۋاپانىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكېلىپ:

ــ بۇ ئۇلۇغلار ئالدىدا ھېچنېمە سۆزلەپ بېرەلمەي، بىزنى رەسۋا قىلمىغىيدى، ــ دەپ پىچىرلاپتۇ.

ــ ئېيتىپ باقسۇن، ئاتا، ــ دەپتۇ خوجا ۋاپا، ــ كۆپ يىللار مال بېقىپ، ئېغىرچىلىقنى كۆرگەن كىشى كۆپ نەرسە بىلىشى مۇمكىن.

ــ ھەي يېتىم قۇل، قىزىق ھېكايە بىلەمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ گېرەدەنشاھ.

ـــ ھەممىنى بىلىمەن، ـــ دەپتۇ بالا.

ـــ نېمىنى ئېيتتىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ گېردەنشاھ. بالا ھېچ ھودۇقماي ۋە ئەيمەنمەي:

ـــ ئاڭلىغانىنى ئېيتايمۇ ياكى بولغانىنى ئېيتايمۇ؟ ـــ دەپتۇ.

ـــ ئاڭلىغاندىن كۆرگەن ئارتۇق، شۇنى ئېيت ! ـــ دەپتۇ خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلى.

شۇنىڭ بىلەن بالا ھېكايىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

ـــ بۇرۇندىن بۇرۇن، قەدىمىي زامانىدىن كېيىن، ئاتام زامانىسىدا بىر پادىشاھ ئۆتۈپتۇ. ئۇنىڭ نۇر جامالىلىق بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىزنىڭ چىرايلىقلىقىغا دۇنيادا ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيدىكەن، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، بىر گۈزەل قىز ئىكەن. كېچىسى تالاغا چىقسا، يۇزىدىن تۆكۈلگەن نۇر ئۇچ كۈنلۈك يەرگە چۈشىدىكەن. ئادەمزات ئىچىدىنلا ئەمەس، پەرىلەرنىڭ ئىچىدىنمۇ مۇنداق چىرايلىق قىز تېپىلمايدىكەن. پادىشاھ بۇ قىزى ئۈچۈن شەھەردىن يەتتە چاقىرىم نېرى بىر مەنزىرىلىك يەرگە مەخسۇس چارباغ ياستىپتۇ. باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىرىق قەۋەتلىك راۋاق ياستىپ، تاملىرىنى مەرمەردىن قىلدۇرۇپتۇ. باغقا يەتمىش ئىككى تۈرلۈك گۈل، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك مېۋە تىككۈزۈپ، ئېرىق ـ كۆللىرىدە مەرۋايىتتەك سۇلارنى ئاققۇزۇپتۇ. چارباغ تەييار بولغاندا، بەش يۈز كېنىزەك، قىرىق ئاشپەز ۋە بىر ئىنىكئانىسى بىلەن مەلىكىنى ھېلىقى باغقا كۆچۈرۈپ چىقىپتۇ. بۇ باغدا مەلىكە ئۈچۈن كۈندە مىڭ تۈرلۈك نەغمە ـ ناۋالار چېلىنىپ، كۈندە نەچچە تۈرلۈك تائاملار تەييارلىنىپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھنىڭ ئون ئىككى ياشقا كىرگەن مەلىكسىنىڭ داڭقى يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا يېتىپتۇ، تەرەپ ـ تەرەپلەردىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ كەلگەن ئەلچىلەرگە:

ـــ قىزىمنىڭ ئەركى ئۆز قولىدا، قىزىم كىمنى ياقتۇرسا، شۇنىڭغا بېرىمەن، ـــ دەيدىكەن. قىزى بولسا كەلگەن ئەلچىلەرنى:

— بولىدۇ، بىراق يېشىم كىچىك، چوڭ بولغاندا ئۆزۈم خەۋەر قىلاي، — دەپ قايتۇرۇپ تۇرۇپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ شەھەرگە قەشقەرىيەدىن بىر كەمبەغەلنىڭ بالىسى ئىش ئىزدەپ كېلىپ قاپتۇ. بالا بىرنەچچە كۈن شەھەرنى ئايلىنىپتۇ. بىر يېمىش بازىرىنىڭ ئالدىدا يىراقتىن «پوش - پوش! هاي - هاي، ئەركەك بولساڭ ئۆزۈڭنى تارت!» دېگەن ئاۋاز چىقىشقا باشلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان خەلق دۇ-كانلىرىنى تاراقلىتىپ ئېتىشىپ، هەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ. بىردەمدىلا بازاردا ئەركەك زاتى قالماپتۇ. بۇ بالا هاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرسا، يىراقتىكى داپ - دۇمباق، نەغمە - ناۋانىڭ ئاۋازى يېقىنلىشىپتۇ. شۇ چاغدا هېلىقى بالا ئۆزىنى ئاستا بىر قاپاق تېرەكنىڭ ئارقىسىغا ئالغىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، پادىشاهنىڭ قىزى مەلىكە ئاجايىپ زىننەتلەنگەن مەپىگە ئولتۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ ئوردىسىدىن ئۆزدىنىڭ راۋىقىغا كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپتۇ. بالا دۇنياغا داڭقى تارىلىپ كەتكەن بۇ مەلىكىنىڭ قانچىلىك چىرايلىقلىقىنى بىر كۆرەي دەپ، مەلىكە چۈشكەن مەپە قاق ئۈدۈلىغا كەلگەندە شۇنداق قارىشى بىلەن تەڭلا، پادىشاهنىڭ قىزىمۇ بالىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بالا «ئاھ!...» دەپلا شۇ يەرگىلا يىقىلىپتۇ. پادىشاهنىڭ قىزىمۇ بالىدىن كۆزىنى زادىلا ئۈزەلمەپتۇ.

مەلىكە ئوردىسىغا كەلگەندىن كېيىن چىرايى سارغىيىپ، هالى ناچارلىشىپتۇ. بۇنى سەزگەن ئىنىكئانىسى:

— قىزىم، نېمە بولدىڭىز؟ بىردەمدىلا بىر قىسما بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئانا، مېھرىبان ئانا، يېمىش بازىرىدا هوشىدىن كەتكەن بالىغا ئاشىق بولدۇم، ئانا، تېزرەك بې-رىپ شۇ بالىنىڭ هالىدىن خەۋەر ئالسىڭىز! — دەپتۇ.

ئىنىكئانىسى هېچكىمگە تۇيدۇرماي، مەلىكىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كېنىزەكلىرىدىن ئىككىنى ئېلىپ مەپىگە چۈشۈپ، هېلىقى بالىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. قارىسا، بالا ئەمدىلەتىن هوشىغا كېلىپ، بېشى-نى كۆتۈرۈپ تۇرۇشى ئىكەن. بالىنى قىزچە كىيىندۈرۈپ مەپىگە سېلىپ، قاراۋۇللارغا تۇيدۇرماي يەتتە دەرۋازىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. كېيىن ئۇنى مەلىكىنىڭ مېۋىلىرىگە قارايدىغان قۇل سۈپەتلىك ياساپ، چارباغقا ئەكىرىپ قويۇپتۇ.

بالا شۇنىڭ بىلەن هەر كۈنى دېگۈدەك مەشۇقى مەلىكە بىلەن كۆرۈشۈپ، سۆزلىشىپ تۇرۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئارىدىن بىر يىلمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى مەلىكە ئاشقىنى چاقىرىپ، ئون تىللا ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ:

— سىز مۇشۇ ئون تىللا ئالتۇننى ئېلىپ ئۆز شەھرىڭىزگە بېرىڭ، شۇ يەردە ياخشى ئىمارەت سېلىپ، ئۆي - بىسات، مال - ۋاران قىلىڭ، ئۆزىڭىز ياخشى كىيىنىڭ، شۇنىڭ بىلەن ئاتامغا ئەلچى ئەۋەتىڭ. سىز پادىشاهنىڭ ئوغلى بولمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە رازىلىق بىلدۈرمەسلىكى مۇمكىن، شۇڭا ئالدى بىلەن مۇنۇ - مۇنۇ كىشىلەرنى چاقىرىپ ئۆيىڭىزدە مېهمان قىلىڭ، ئۇلار ئاتامنىڭ ئەڭ يېقىن ئادەملىرى، ئاتام ئۇلارنىڭ سۆزىدىن چىقمايدۇ... ئارىدىن بىر ئاينى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن ئاتامغا ئەلچى ئەۋەتىڭ، — دەپ ئاشقىنى يولغا سالماقچى بوپتۇ. يىگىت يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، مەلىكىمۇ يىغلاپ-تۇ، قاقشاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر - بىرى بىلەن خوشلىشىپتۇ. ئۇلار خوشلىشىش ئالدىدا بىر - بى-رىگە: «ۋەدىمىز ۋەدە، ئۆلسەكمۇ، تىرىلسەكمۇ قوشۇلىمىز» دېگەن سۆزلەرنى قىلىشىپتۇ.

يىگىت ئۇچ ئاي يول يۈرۈپ ئۆز يۇرتىغا كېلىپ، ئاتا - ئانىلىرى، قوۋم - قېرىنداشلىرى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ، يىغلىشىپتۇ. قارىسا، ئاتا - ئانىسى پادىشاهلارنىڭ دەردىنى ۋە زۇلمىنى تولا تارتىپ، ئۆي - ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، هېچ نەرسىسى قالماي، شەھەر سىرتىدا گەمە كولاپ، يولدىن ئۆتكەن

كارۋانلاردىن سەدىقە تىلەپ تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانكەن. بۇنى كۆرگەن بالا ئاتا ـ ئانىسىنى پايتەختكە كۆچۈرۈپ كەپتۇ. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر ياخشى جاي سېتىۋېلىپ، ئاجايىپ بىر بىنا تۇرغۇزۇپ-تۇ... ئاندىن كېيىن، بالا مەلىكىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە شۇ قەرەلدە يۇرتقا كاتتا چاي بېرىپتۇ. بۇنىڭغا يەتتە ئىقلىمدىن سازچى، ئۇسسۇلچى، ئويۇنچىلارنى يېقىن كۆرگەن ـ بىلگەنلىرى بىلەن چاقىرتىپتۇ. شۇ قاتاردا مەلىكە كۆرسەتكەن ئۇچ كىشىنىمۇ تەكلىپ قىپتۇ.

چاي تۈگەپتۇ. يۇرت ئەھلى تارقىلىش ئالدىدا، بالا مەلىكىنىڭ يۇرتىدىن كەلگەن كىشىلەرگە نۇر-غۇنلىغان ئالتۇن قويۇپتۇ ۋە باشقا يۇرتلاردىن كەلگەن مېھمان، سازەندە، ئۇسسۇلچى ۋە ئويۇنچىلارنىمۇ تولۇق رازى قىپتۇ. ھەممىسى بالىدىن رازى بولۇشۇپ، ئۆز يۇرتلىرىغا كېتىشىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن بالا-نىڭ يەتتە ئىقلىمغا داڭقى كېتىپتۇ.

بالا ئاردىدىن بىر ئاينى ئۆتكۈزۈپ، مەلىكىنىڭ دادىسىغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. پادىشاھ ئەلچىلەرنى قو-بۇل قىلىپ، ئۇلاردىن بالىنىڭ ئەھۋالىنى بىر قۇر سوراشتۇرۇپ قويۇپ: «قىزىم خالىسا، مېنىڭ قارشى-لىقىم يوق» دېگەندىن باشقىنى ئېيتماپتۇ. ئىچىدە بولسا: «ھەي، يەتتە ئىقلىمنىڭ مەن ـ مەن دېگەن شاھزادىلىرىنى ياراتمىغان قىزىم سېنى نېمە قىلار» دەپ ئويلاپتۇ. ئەلچىلەر پادىشاھنىڭ قىلىۋاتقان مۇ-ئامىلىسىدىنلا ئۆزلىرىنىڭ كەلگىنىگە پۇشايمان يەپتۇ. سىرتقا چىققاندىن كېيىن، ئەلچىلەردىن بىرى:

— ئاۋارە بولمايلى، مۇشۇ يەردىنلا قايتىپ كېتەيلى، — دەپتۇ.

— ياق، شۇنچە يەردىن كەلگەن ئادەم ئېغىر ئالماي، مەلىكىگە بىر يولۇقۇپ، سۆزىنى ئاڭلاپ كې-تەيلى، — دەپتۇ يەنە بىرى.

— «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دېگەن گەپ بار، بىز ئەلچى، بىزنى ھېچكىم قوغلىۋەتمەيدۇ. ياخشىسى مە-لىكىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن جاۋاب ئېلىپ كېتەيلى، — دەپتۇ ئايال ئەلچى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇنى ماقۇل كۆرۈشۈپ، ئەتىسى ئايال ئەلچىنى مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئەلچى ئايال دەككە ـ دۈككىدە مەلىكىنىڭ ئىنىكىئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىشتىن خەۋەردار ئىنىكىئانا مەلىكىنىڭ ئاشقىدىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى مەلىكىگە دەررۇ يەتكۈزۈپتۇ.

ــ كىرسۇن، ــ دەپتۇ مەلىكە ئەلچى ئايالنى. ئەلچى كىرىپ، مەلىكىنىڭ ھۇسن ـ جامالىنى كۆرۈپ «ئادەممۇ، پەرىمۇ؟ بۇ قىز ھەرگىز ئۇنىڭغا تەگمەيدۇ. خاتا قىلغانىكەنمەن...» دېگەن تەشۋىشلەر ئىچىدە تۇرغاندا مەلىكە:

ــ ئانا، سىز قورقماڭ، مەن سىزنى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالىمەن، سىزنىڭ كەلگىنىڭىز مېنىڭ خىزمىتىم ئۈچۈن ماڭغانلىقىڭىز بولىدۇ، ــ دەپ خۇش مۇئامىلە بىلەن قارشى ئاپتۇ. ئىنىكىئانا مەلىكىنىڭ يىگىتكە رازىلىق بەرگەنلىكىنى پادىشاھقا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ، بىر پەس دېمى ئىچىگە چۈشۈپتۇ.

پادىشاھ شۇ زامات ۋەزىر، ئۆلىما ۋە يېقىنلىرىنى چاقىرىپ، قىزىنىڭ ھېلىقى يىگىتكە تېگىشكە رازى بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىشقا ھەممەيلەن ھەيران بولۇپ، ھەر خىل مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپتۇ.

پادىشاھ ئاخىر رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. يەتتە ئىقلىمغا چاي قۇيۇپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىپتۇ. مەلىكە بالىنىڭ نىكاھىدا بوپتۇ.

ئارىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر قىز پەرزەنت دۇنياغا كەپتۇ. ئۇنىڭ ئىسمىنى شەمشىنۇر قويۇپتۇ. قىز يەتتە ياشقا كىرىپتۇ. قىزىنىڭ ئەقىللىقلىقىغا ئاتا ـ ئانىلىرى، ھەتتا بوۋا ـ مومىلىرىمۇ ھەيران قاپتۇ. شەمشىنۇر ئاتا ـ ئانا ۋە بوۋىلىرىنىڭ يۇرتىنى سوراشتىكى ناھەقىقەت ئىشلىرى ئۈچۈن كىچىكىدىنلا قايغۇرىدىغان، ھەقىقەت ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ تۇرىدىغان بولۇپ ئۆسۈۋاتقاندا، ئۇنىڭ ئانىسى مەلىكە دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ. شەمشىنۇرنىڭ بەختسىزلىككە يۇزلىنىشى شۇنىڭدىن باشلىنىپتۇ. ئاتا ـ بالا ئىككىسى يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاننىنى دەپنە قىپتۇ، ئاننىنىڭ يىل نەزىرىنىمۇ بېرىپتۇ...

كۈنلەردىن بىر كۈنى شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ:

ــ ئاتا، مەن سىلىگە ئون نەچچە يىل كۈيئوغۇل بولدۇم، ياخشى ـ يامان بولساممۇ، ئالدىلىرىدا تۇردۇم. خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن مەلىكە دۇنيادىن ئۆتتى. مانا يىلمۇ ئۆتتى، ئەمدى مەن ئۆز يۇرتۇمغا بېرىپ ئاتا ـ ئانىلىرىمنى، يۇرتۇمنى، قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىمنى كۆرۈپ كېلەي، شەمشىنۇر سىلىنىڭ يانلىرىدا تۇرسۇن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بىرپەس قايغۇغا چۆمۈپ، بىر ھازادىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ: «خەير، ئامالىم يوق» دەپتۇ ـ دە، رازىلىق بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۈيئوغۇل تەييارلىق قىلىپ، ئۆز يۇرتىغا راۋان بوپتۇ. ئۇ مېڭىش ئالدىدا پادىشاھ:

ــ ئوغلۇم، سىز ئۆز ئوغلۇمدەك بولۇپ قالغانىدىڭىز. مەن بولسام قېرىدىم، سىز بولمىسىڭىز مېنىڭ يۇرتىنى باشقۇرۇشۇمۇ تەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلىرىڭىزنى ئېلىپ كەلسىڭىز، مۇشۇ يەردە بىللە مۇڭدىشىپ، بىللە ئۆتسەك، سىز قايتىپ كەلگەندە پادىشاھلىقنى سىزگە بەرسەم، يۇرتىنىڭ پىكرىمۇ شۇنداق، ــ دەپتۇ.

ئاتىسى ئۆز يۇرتىغا كېتىپ، ئارىدىن تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىن، شەمشىنۇر ئون ئىككى ياشقا

كىرىپتۇ. بۇ قىز شۇنداق چىرايلىق قىز بوپتۇكى، ئۇنى كۆرگەن ئادەملەر ھوشىدىن كېتىدىكەن، بۇ قىزنىڭ گۈزەللىكىدىن ئاي بىلەن كۈنمۇ خىجىل بولىدىكەن. «ئادەمزاتتىن مۇنداقمۇ گۈزەل قىز تۇغۇلىدىكەن!» دەپ، ئەھلى يۇرتنىڭ ھەممىسى ھەيران بوپتۇ.

شەمشىنۇر ئون ئۈچ ياشقا كىرگىنىگە قارىماي، پادىشاھلارنىڭ ئەلچىلىرى كېلىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ نەۋرىسىنىڭ ئۆز دادىسى كەلمىگۈچە بىرنېمە دېيەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بارلىق ئەلچىلەرنى قايتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ جامائەتنىڭ نەزىرى چۈشكەن نەۋرىسىدىن ئەنسىرەپ، ئۆزىنىڭ پىر ئۇستازى خەلپىگە تاپشۇرماقچى بوپتۇ. بۇ خەلپە ناھايىتى موللا، تەقۋادار ھەم ئۆلىما ئادەم بولۇپ، ئۆزىمۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن، يەتتە ئىقلىم بويىچە مۇرىتى يەتتە مىڭغا يەتكەنكەن. پادىشاھلارنىڭ ھەممىسى بۇ كىشىنىڭ مۇرىتى ئىكەن. شەمشىنۇرنىڭ بوۋىسى ھەر جۈمە كۈنى خەلپىنى مەپە بىلەن ئۆز يېنىغا ئەكېلىپ، ئۇنىڭدىن دەرس ئاڭلايدىكەن ۋە ئەقىل ئۆگىنىدىكەن.

روزا ئېيىنىڭ بىر كۈنى پادىشاھ خەلپىنى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن تەلىم ئېلىپ بولغاندىن كېيىن:

— پىر ئۇستازىم، ئۆلۈپ كەتكەن قىزىمدىن بىر قىز نەۋرە قالغانىدى، بالىنىڭ ئاتىسى قىزىم ئۆلگەندىن كېيىن ئۆز يۇرتىغا سەپەر قىلىپ، كۆپ يىل بولدى كەلمىدى. كۈيئوغلۇم كېتەر ئالدىدا قىزىنى ماڭا ئامانەت قويغانىدى. يەتتە ئىقلىمدىن ئەلچى كېلىپ، قۇلىقىمنى خوپ ئاغرىتتى. بالىنى ساقلاشتىنمۇ قورقۇپ قالدىم. نەۋرەمنى سىلىگە تاپشۇرسام، دادىسى كەلگۈچە سىلىنىڭ ئۆيلىرىدە تۇرىسا، تاھارەتلىرىگە سۇ بەرسە، دېگەن ئويدا بولۇۋاتىمەن، — دەپتۇ.

— خوپ، — دەپتۇ خەلپە، — بىر بالىنىڭ ھېچ ئارتۇقچىلىقى يوق، سىلىنىڭ نەۋرىلىرى مېنىڭ نەۋرەم، كىشىنىڭ ئامانىتىنى ياخشى ساقلاپ، ئاسراپ ئىگىسىگە تاپشۇرۇش ناھايىتى ئۇلۇغ ۋە ساۋاب ئىشتۇر...

شەمشىنۇر خەلپىنىڭ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن، خەلپە ئۇنى «نامەھرەم» دەپ چەكلەپ، تالا ـ تۈزگىمۇ چىقارماپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى كەچقۇرۇن خەلپە باغدىن قايتىپ چىقىپ كېلىۋېتىپ، شەمشىنۇرنى يىراقتىن كۆرۈپتۇ، بىراق تونۇماپتۇ. شۇنداقتىمۇ بىر قاراپلا «ئاھ، پەرىمدۇ، ئادەممىدۇ؟! نېمە بولىسىمۇ مەن ساڭا ئاشىق بولدۇم» دەپلا ھوشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلىپتۇ.

پادىچى بالا ھېكايىسىنى ئېيتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، سول تەرەپتە ئولتۇرغان خەلپە ئۆڭۈپ - تاتىرىپ، ئورنىدا تىنچ ئولتۇرالماي:

— ھەي ئەخمەق، شۇم كاززاپ، قوي، يوق نېمىنى بىلجىرلىما! — دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ. بالا جىم بولۇپ قاپتۇ، مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ھەيران بولۇشۇپ بىر - بىرلىرىگە قارىشىپتۇ.

— ئېيتسۇن، ئېيت، ئوغلۇم، — دەپ ئەمر قىپتۇ پادىشاھ خوجا ۋاپا.

— ئېيتسۇن، ئېيتسۇن، — دەپ تەرەپ - تەرەپتىن ۋارقىرىشىپتۇ ھەممەيلەن.

بالا يەنە پادىشاھ خوجا ۋاپانىڭ بۇيرۇقىدىن رۇھلىنىپ، ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

خەلپە بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە كىرىپتۇ، ھېچنېمە كۆرمىگەن ئادەم بولۇپ خوتۇنلىرىدىن:

— بايا باغدىن سۇپۇرگە ئېلىپ ماڭغان قايسىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شەمشىنۇر سۇپۇرگە كۆتۈرۈپ يۈرەتتى، بەلكىم شۇدۇر، — دەپتۇ چوڭ خوتۇنى.

— ھە... — دەپ قويۇپتۇ خەلپە.

خەلپە شۇ كۈندىن باشلاپ شەمشىنۇرغا ئاشىق بوپتۇ، قىزنى قورۇغا كىرگەن خوتۇنلاردىنمۇ قاچۇ-رىدىغان بوپتۇ، ئاخىر بىرىپ ئۇنى قورۇنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر ئۆيگە بەند قىپتۇ، قىزنىڭ ئەھۋالىنى كۈندە ئىككى - ئۈچ قېتىم سوراپ، جامالىنى كۆرۈپ چىقىدىغان بوپتۇ. شەمشىنۇر خەلپە-نىڭ مۇنداق يېقىنچىلىق قىلىشىدىن، پېشانىسىدىن تۆۋەنلەپ سۆيۈشكە باشلىغانلىقىدىن گۇمان قىلىش-قا باشلاپتۇ. خەلپە كۈندىن - كۈنگە قىزنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ، مەسچىتكىمۇ ۋە چاقىرغان يەرلەرگىمۇ بارمايدىغان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن خەلپە پۈرسەت ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. بىر كۈنى خەلپە بىر ئويغا كەپتۇ - دە، خوتۇنلىرىنى چاقىرىپ:

— بۈگۈن تېرەك مازارىدىكى ئىنىم رەخمىدىن چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ. سىلەرگە بۈگۈن رۇخسەت، شۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھال - ئەھۋال سوراپ، مېنىڭ ئەۋەتكەنلىكىمنى ئېيتىپ، مېھمان بولۇپ كې-لىڭلار. يولدا ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە ئارتۇقچە قارىماڭلار، يۈزۈڭلار يەردە بولسۇن. ئانچە كەچ قالماي، دېگەرنى ئۆتكۈزۈپلا قايتىپ كېلىڭلار، — دەپ ئۇلارنى يولغا سالىتۇ.

خوتۇنلىرى خەلپىنىڭ بۇ كەڭچىلىكىگە ھەيران بولۇشۇپ، خۇشاللىقىدا ھېچنېمىنى ئويلىماي، ئو-پۇل - توپۇل ياسىنىپتۇ، ئادىمەتچىلىكىنى تەييارلاپ، مەپە بىلەن يولغا راۋان بوپتۇ. خەلپە بولسا، ئاستا خوتۇنلىرىنىڭ كەينىدىن چىقىپ دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپتۇ - دە، توپتوغرا شەمشىنۇرنىڭ يېنىغا كىرىپ:

— قىزىم، — دەپ ئەنسىز ئاۋازدا چاقىرىپتۇ.
— لەببەي، — دەپ ھېچنېمە بىلمىگەن قىز ئورنىدىن تۇرۇپتۇ.
— نامراز ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىپ بارىدۇ، ئاپتۇئۇنى ئېلىڭ، — دەپتۇ خەلپە.
شەمشىنۇر ئاپتۇئۇنى ناھايىتى چاققانلىق بىلەن ئېلىپ شۇنداق سۇنۇشىغا، خەلپە قىزنىڭ بىلەكىنى كاپىلا تۇتۇپ قۇچاقلاپ، سۆيۈشكە تەمشىلىپتۇ. قىز بىرلا سىلكىنىپ ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپتۇ-ده، بىر قەدەم نېرى قېچىپ، خەلپىنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ:
— ھەي، قايسى يۈزۈڭ بىلەن ماڭا خىيانەت قىلىۋاتىسەن، قېرى؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ. ئىشىنىڭ مۇنداق تۇس ئالغىنىنى كۆرگەن خەلپە:
— سۇف، سۇف، سۇف! توۋا قىل، ھازىر توۋا قىل، كاپىر بولدۇڭ، دىنىڭدىن چىقتىڭ، ماڭا ھاقارەت قىلغىنىڭ ئۈچۈن توۋا قىل! ... — دەپتۇ.
— توۋا قىلمايمەن، سېنىڭدەك قارا يۈزلەر ئۈچۈن گۇناھكار بولسام بولاي، — دەپ ئۇن سېلىپ ۋارقىراپتۇ شەمشىنۇر.
— ئەخمەق، ئۇنۇڭنى چىقارما! — دېگىنىچە خەلپە قىزنى بىر كاچات ئۇرۇۋېتىپتۇ. قىز:
— مۇناپىق پوق ساقال، يوقال كۆزۈمدىن! — دەپلا قولىدىكى ئاپتۇئۇنى خەلپىگە ئېتىپتۇ، ئاپتۇۋا خەلپىنىڭ پېشانىسىگە تېگىپ ئويۇۋېتىپتۇ. خەلپە شۇ يەردىلا ھوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ. شەمشىنۇر بولسا، بېشىغا پۈركەنجىسىنى ئارتىپ دەرۋازىدىن چىققان پېتى كېچىلەپ بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ - ده، ھېچنېمە كۆرمىگەندەك بولۇپ يۈرۈېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:
— قىزىم، نېمىشقا كېچىلەپ يېنىپ كەلدىڭ؟ — دەپ سورىغاندا، قىز ئۇنىڭغا:
— سىلەر چۈشۈمگە كىرىپ قاپسىلەر، كۆرگۈم كېلىپ زادى تۇرالماي يېنىپ كەلدىم، — دەپ قويۇپتۇ.
— ھە، — دەپتۇ پادىشاھ، — قىزىم، مۇنداق كېچىلىرى ماڭما، بالا - قازاغا ئۇچراپ قالما، پەخەس بول! — دەپتۇ.
خەلپە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، يېنىدا ھېچ كىشى يوق. ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ باش - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، يوغان ئاق لاتا بىلەن بېشىنى تېڭىپ، كېچىنى «ۋاي - ۋاي» بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. تاڭ ئاتماي ئۇرنىدىن تۇرۇپ ھاسىسىغا تايىنىپ، پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.
پادىشاھ ئەمدىلا تەختكە چىققاندا، خەلپە تەمتىلەپ كىرىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:
— ۋاي نېمە بولدىلا؟ كەلسىلە، ئولتۇرسىلا، — دەپ يېنىغا ئولتۇرغۇزغاندا، ۋەزىر، ئۆلىمالار ئولىشىپ كېتىپتۇ. خەلپە گەپنى نېمىدىن باشلىشىنى بىلمەي، بىرپەس تۇرۇپ قاپتۇ.
— ئېيتسىلا، خەلپەم، — دەپ پادىشاھ غەزەپلىنىپ سۆزلەپتۇ، — ئېيتسىلا، مېنىڭ زامانىمدا سىلىنى تاك ئېتىدىغان قانداق مەخلۇقكەن ئۇ؟!
خەلپە بېشىنى تۇتقان ھالدا:
— ئېيتسام سەت بولىدۇ، ئېيتمىسام دەرد بولىدۇ، بۇ ئىشقا ... — دەپتۇ.
— قانداق ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ يەنە پادىشاھ.
— ئەل ياتار ئالدىدا تەرەتكە چىقسام، باغنىڭ ئارقىسىدا ئىككى نەرسىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ۋاي، ئامانەتنى ئوغرىلاشقا كەلگەن بىرنېمىلەر بولمىسۇن يەنە دەپ، ئاستا ماراپ بارسام، نەۋرىگىز بىر يىگىت بىلەن ئوينىشىپ تۇرغانىكەن. مېنى كۆرۈپ ئۇ مەخلۇق تاش بىلەن بېشىمغا بىرنى ئۇرۇۋىدى، ھوشۇمنى

يوقىتىپ، شۇ يەردىلا يىقىلىپتىمەن. بىر ھازادىن كېيىن ئورنۇمدىن تۇرسام، ئىنسۇجىن يوق، مانا بۇلـ
غان ئىش، ــ دەپتۇ خەلىپە.

ــ جاللات ! ــ دەپتىكەن پادىشاھ، دەررۇ ئىككى جاللات پەيدا بوپتۇ، پادىشاھ:

ــ ئاۋۇ شۇمنى ئېلىپ چىقىپ كاللىسىنى ئېلىڭلار ! ــ دەپ ئەمر قىپتۇ.

ھېكايە مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئاڭلاۋاتقانلاردىن گېپىرەدەنشاھ:

ــ قوي، ئەخمەق ! ھەممىسى يالغان، يالغاننى ئېيتىپ بىزنى مەسخىرە قىلما ! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.
مەسلىنىڭ پىشىلىپ كېلىۋاتقىنىنى بايقاپ، يۈرىكى ئوينىاپ كېتىپ بارغان پادىشاھ خوجا ۋاپا:

ــ ئېيتسۇن، ئاتا، بۇ چۆچەك، ــ دەپ ئاتىسىنى بېسىپتۇ.

پادىچى بالا ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ئىككى جاللات قىلىچلىرىنى يالتىڭلاپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، قەدەملىرىنى رۇسلاپ مېڭىشقا
تەمشەلگەندە، پادىشاھنىڭ ئەقىلدارى مۇنداق دەپتۇ:

ــ پادىشاھىئالەم، ئۇنى ئۆلتۈرۈش سىز ئۈچۈن ئابرۇي ئەمەس. ئۇنداق قىلىش ئامانەتكە خىيانەت
بولىدۇ. ياخشىسى قىزنى بىر جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتەيلى، شۇ يەردە ئۇنى يىرتقۇچلار تالاپ ـ يەپ
تۈگەتسۇن. ھايۋانلىق قىلغان بەدىنىڭ ئازابىنى ھايۋانلار بەرسۇن.

پادىشاھ باشقىدىن ئەمر قىپتۇ. لەشكەرلەر شەمشىنۇرنى يەتتە كۈنلۈك يول يۈرۈپ، بارسا ـ كەلمەس
بىر جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپتۇ. قىز بىر غارنىڭ ئىچىگە كىرىپ كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، تاڭ
ئاتقاندا بېشى قايغان، پۇتى تايغان ياققا مېڭىپتۇ، قاڭغىر قاقشاپ، گىياھلارنىڭ يىلتىزلىرىنى يەپ،
ئۇچ ئاي چۆل ـ جەزىرىدە ئاچ ـ توق يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى كۆيۈپ تۇرغان كۈن ئىسسىقىدا دەشت ـ چۆلنى كېزىپ، بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ
كېتىپ بارسا، يىراقتىن بىر تۈپ چىنار كۆرۈنۈپتۇ. چىنار ئۇستىدىن قاغىلار يەرگە چۈشۈپ، يەنە ئۇ ـ
چۈپ چىنارغا قونغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. قىز مۇشۇ يەردە سۇ بولسا كېرەك دېگەن ئويغا كەپتۇ. ئاندىن
خۇدا دەپ شۇ تەرەپكە مېڭىپتۇ. يىراقتىن بۇلاقنىڭ سۈيى پارقىراپ كۆرۈنۈپتۇ. ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ
مېڭىپ سۇغا قىرىق چامدام قالغاندا، شەمشىنۇر يىقىلىپتۇ، قانچە غەيرەت قىلسىمۇ ھېچ بولالماي يېتىپ
قاپتۇ.

ــ ئەمدى گەپنى شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسىدىن باشلايلى، ــ دەپ ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ پادىچى
بالا، ــ ئاتىسى ئۇچ ئاي يول يۈرۈپ ئۆز يۇرتىغا بېرىپتۇ. نەق چۈش مەزگىلىدە شەھەرگە كىرىپ شۇنداق قارا-

سا، شەھەر پۇتۇنلەي ئۆزگىرىپ كەتكەن، كوچا ـ كوچىلاردا يۇزلىگەن ـ مىڭلىغان ئادەملەر ماكانسىز، كـ-
يىمسىز، ئاچ ـ زېرىن يانقان.

«ئاھ، بۇ قانداق زامان؟! زامانەڭگە لەنەت!» دەپتۇ شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى، ئاندىن ئـۇ ئۆز ئـاتا ـ ئانىسـ-
نىڭ مەھەللىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆزى سالدۇرغـان دەرۋازىغـا كېلىپ، ھويلىغا كىرەي دېسـە قاراۋۇل:

ـــ جان كېرەك بولسا، قايت ئارقاڭغا! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ. ئۇ ئارقىغا قايتىپ:

ـــ بۇ كىمنىڭ جايى؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ پادىشاھنىڭ، ـــ دەپتۇ قاراۋۇل.

ـــ بۇرۇن كىمنىڭ جايى ئىدى؟ ـــ دەپ يەنە سوراپتۇ شەمشىنۇرنىڭ دادىسى.

ـــ بىلمەيمەن، يوقال! ـــ دەپ قوغلاپتۇ قاراۋۇل.

شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى بىرنەچچە يىل ئاتا ـ ئانىسىنى ئىزدەپ، ئۇلارنىڭ تەمتىرەپ يۇرۇپ، ئاچتىن ئۆلـۈپ كـەتكەن يـەرلىرىنى تېپىپتـۇ، يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاتا ـ ئانىسىغا گۈمبەز تۇرغۇزۇپ، نەزىر ـ چىراغ بېرىپ، تۇغۇلغان يېرى بىلەن خوشلىشىپ، قىزىنىڭ يېنىغا قايتىپتۇ. بىر نەچچە ئاي يـول يـۈ-
رۈپ، قېينىاتىسىنىڭ يۇرتىغا كەپتۇ. ئۇلار بىلەن سالامەت كۆرۈشۈپتۇ. ئۇ قېينىاتىسىدىن:

ـــ ئاتا، قىزىم قېنى؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ئوغلۇم، سىز ئۇ مۇناپىقنى قىزىم دېمەڭ، ھايۋانغا ئوخشاش قىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن خۇدا ئۇ-
نىڭ جاجىسىنى بەردى، ـــ دەپتۇ پادىشاھ.

ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇقمىغان كۆيئوغلى ئۆيگە كىرىپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ھېچ ئـورنـىغـا
كەلمەپتۇ. لېكىن، مۇنداق ئەقىللىق قىزىنىڭ قانداقلارچە ھايۋانغا ئوخشاش قىلىق قىلغانلىقىغا ئەجەب-
لىنىپتۇ، ئىچىدە مۇتلەق ئىشەنمەپتۇ، «خەپ!» دېمەكتىن باشقىنى ئېيتالماپتۇ. ئاتىنىڭ ئىچىگە دەرد ـ
ئەلەم توشۇپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ قاتتىق كېسەلگە مۇپتىلا بوپتۇ، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە داۋا بولمـاپتـۇ.
شۇنىڭ بىلەن شاھ ۋەزىر، ئۆلىما ۋە لەشكەر باشلىقلىرىنى چاقىرىپ، شۇلارنىڭ ئالدىدا پادىشاھلىقىنى
كۆيئوغلىغا تاپشۇرۇپتۇ. كۆيئوغلى شۇنىڭدىن باشلاپ پادىشاھ بولۇپ، تەختتە ئولتۇرۇپتۇ...

شۇ كۈنلەردە خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئون سەككىز ياشقا كىرىپ، ئۆز تەۋەسىدە پالۋان بوپتـۇ.
بىر كۈنى شاھزادە ئاتىسىدىن رۇخسەت ئېلىپ، ئىككى يۈز يىگىتنى بىلەن شىكارغا چىقىپتۇ، ئۇلار چۆل ـ
جەزىرىلەرنى كېزىپتۇ، ھېچ ئوۋ قىلالماپتۇ. تۇزۇكرەك بىرنەرسە ئوۋلىيالمىغانلىقىغا بەك خاپا بولـغـان
شاھزادە يىگىتلىرىگە مۇنداق دەپتۇ:

ـــ ھەي يىگىتلىرىم، چۆل ـ باياۋاننى ئاختۇرغىنىمىزغا بىر ئايدىن ئارتۇق بولدى، كۆزگە چۈشكۈدەك
بىرەرنەرسە ئوۋلىيالمىدۇق. ئاتلىرىمىز ھاردى، تايغانلىرىمىز چارچىدى، ئۆزىمىزمۇ بىر يەرگە بـاردۇق. بـۇ
ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى بولمىسا كېرەك. خۇدا ئالدىدا كۈپۈرلۈق سۆزلەپ قويۇۋىدۇقمىكىن، شۇنـچـە يـۇرۇپ
قۇرۇقتىن ـ قۇرۇق شەھەرگە قايتىش ئۇۋچىنىڭ ئىشى ئەمەس، خەلقئالەم ئالدىدا ئۇياتقا قالغانلىق.

ـــ ئېيتقانلىرى توغرا، شەھەرگە ئادەم ئەۋەتىپ ئوزۇق ئالدۇرۇپ، يەنە بىرنەچچە كۈن ئـوۋ ئـوۋلاپ
كۆرەيلى، ـــ دېگەن مەسلىھەتنى بېرىپتۇ يىگىتلەر.

شۇ ئەسنادا شاھزادىنىڭ قولىدىكى بۇركۇت يىراققا قاراپ تەلپۈنۈپتۇ. شاھزادە دەررۇ قۇشنى قـو-
يۇۋېتىپتۇ. قۇش ناھايىتى تېز ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، توپتوغرا بىر جىراغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپ پەس-

كه چۈشۈپتۇ. يىگىتلەر ئارقىسىدىن ئات چېپىپتۇ، ھېچ يەردىن ئۇنىڭ قارىسىنى كۆرەلمەپتۇ. بىر ۋاقىتتا يىگىتلەردىن بىرى يىراقتا بىر تۈپ چىنار ئۈستىدە قۇشنىڭ قانىتىنى كېرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار ئىلدام بېرىپ قارىسا، قۇش قانىتىنى ساڭگىلىتىپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تۇرغان. لې-كىن، يىگىتلەر قانچە ئامال قىلسىمۇ قۇشنى ھېچ چۈشۈرەلمەپتۇ. ئامال بولمىغاندىن كېيىن، ھەممىسى شاھزادىنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. شاھزادە يالغۇز چىنارنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئاتتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، قولىغا گۆشنى ئېلىپ «گاھ، گاھ!» دەپ بىرپەس ئاۋارە بوپتۇ، لېكىن قۇش زادىلا چۈشمەپتۇ. بىرھازادىن كېيىن قۇش چىناردىن كۆتۈرۈلۈپ، قىرىق قەدەم نېرىغا چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە ئۇياققا قاراپ، ئادەمزاتنىڭ بارلىقىنى كۆرۈپتۇ. بارسا، بىر پەرى ياتقان. شاھزادە ئاتتىن سەكـ-رەپ چۈشۈپ قىزنىڭ يېنىغا كەپتۇ ـ دە:

— ھەي، سىز ئادەممۇ، پەرىمۇ؟! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ئاھ، سۇ... سۇ... سۇ... — دەپتۇ شەمشىنۇر ئارتۇق سۆز قىلىشقا مادارى يەتمەي.

شاھزادە قىزنىڭ بېشىنى يۆلەپ، ئاغزىغا سۇ تېمىتىپتۇ. قىز سۇنى ئىچكەندىن كېيىن كۆزىنى ئېچىپ ھوشىغا كەپتۇ ۋە ئاستا ئۆزىنى يىگىتتىن نېرى تارتىپ تەزىم قىلىپ، يەرگە قارىغان پېتى تۇرۇپ قاپتۇ.

— ھەي قىز، سىز قايسى باغنىڭ گۈلىسىز، قايسى بوستاننىڭ بۇلبۇلىسىز؟ نېمە ۋەجدىن چۆل - بايابانلارغا تاشلاندىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۆتكەننى سىز سورىماق، بولغاننى مەن ئېيتماي. ئەگەر خالىسىڭىز ئېلىپ كېتىڭ، بولمىسا سىزنى مەن كۆرمىدىم، سىز مېنى كۆرمىدىڭىز، — دەپتۇ شەمشىنۇر.

شاھزادە شەمشىنۇرنى ئېلىپ، يىگىتلىرىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. يىگىتلەر ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، شاھزادىگە قايتىپ كېتىشنى تەكلىپ قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار شەھەرگە قايتىپتۇ. شاھزادە ئوردىغا كېلىپ، ئىككى يېقىن ئاغىنىسىگە قىزنى ئانىسىغا ئەكىرىپ بېرىشنى ۋە ياخشى كىيىندۇرۇپ، ياخشى كۇتۇشنى تاپشۇرۇپتۇ. ئانىسى شەمشىنۇرنى ئىشەنچلىك ئىككى كېنىزەككە تاپشۇرۇپتۇ. كېنىزەكلەر ياخشى كىيىندۇرۇپ، ياخشى كۇتۇپ، قىزنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپتۇ.

بۇ ۋەقەدىن خەلەپ پادىشاھى خەۋەر تېپىپ، خوتۇنىدىن سوراپتۇ:

— ھەي خوتۇن، بىر ۋەقە ئاڭلايمەن، راستمۇ؟

— ئېيتىشقا تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ، ئۇ شۇنداق چىرايلىق قىزكەنكى، ھۆرلەرنىڭ قىزلىرى بىر ياقتا قالسۇن، بىر كۆرۈپلا مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا مېھرىم چۈشۈپ قالدى.

ئەتىسى خەلەپ پادىشاھى ئوغلىنى چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، ئاناڭدىن ئاڭلىسام، ئۇۋىدىن بىر قىزنى ئېلىپ كەپسەن، شۇ راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— راست ئاتا، شۇنداق بولدى، — دەپتۇ ئوغلى.

— ھىم !... — دەپتۇ پادىشاھ، — ئۇ كىمنىڭ بالا ـ ۋاقىسىكەن؟ قانداق سەۋەبلەر بىلەن ئۇنى ئېلىپ كەلدىڭ؟

شاھزادە ئۇ قىزنى چۆل ـ جەزىرىدىن تېپىۋالغىنىنلا ئېيتىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ نىكاھىغا ئېلىش خاھىشىنى ئىزھار قىپتۇ.

— ھەي، سەن دېگەن يەتتە ئىقلىمنىڭ ئەڭ ئابرۇيلۇق پادىشاھىنىڭ ئوغلى تۇرۇپ، بایاۋاندىن تېپىۋالغان قىزنى ئالماقچىمۇ؟ ياق، ئوغلۇم، سەن بالىلىق قىلما ! — دەپتۇ پادىشاھ.

— ئاتا، راستىنى ئېيتسام، مەن چۈشۈمدە مۇشۇ قىزغا ئاشىق بولغانىدىم، مانا توغرا ئۇچ ئاي ئۆتكەندە، شۇ چۈشۈمدىكى قىزغا داخىل بولدۇم، شۇڭا بۇ مەشۇقۇمدىن ئايرىلىپ چىدالمايمەن، — دەپتۇ شاھزادە.

خەلەپ پادىشاھى بۇ سۆزدىن كېيىن لام ـ جىم دېمەپتۇ. ئەتىسى خوتۇنى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، شەمشىنۇرنى چاقىرتىپتۇ. قىز يۇزىگە چۈمپەردە تارتىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ تەزىم بەجا كەلتۇرۇپتۇ. بۇنداق چىرايلىق قىزنىڭ دۇنياغا كەلگىنىگە پادىشاھنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران بولۇپ، ئاخىر قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئاردىدىن ئوچ يىل ئۆتكەندە، شەمشىنۇر توققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز دەقىقە قورساق كۆتۈرۈپ بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. يىل ئۆتۈپ، بالىنىڭ «دادا، ئانا» دەپ تىلى چىقىپتۇ. بالا بەش ياشقا كىرگەندە، چوڭ ئالىملارنىڭ سۆزىنى قىلىدىغان ئەقىللىق، چىرايلىق بىر بالا بوپتۇ.

شاھزادە ئوۋغا چىقىپ كەتكەندە، ئوغلى ئانىسىغا ھەمراھ بولۇپ قالىدىكەن. شۇنداق كۈنلەردە، ئانىسى ئويىدە ئولتۇرۇپ ئۆز ـ ئۆزىچە يىغلايدىكەن، قاقشايدىكەن، كۆزى ياشتىن قۇرۇمايدىكەن. بىر كۈنى ئوغلى مەكتەپتىن كېلىپ، ئانىسىنىڭ: «خۇدايىم، مۇشۇنداق كۈنلەردە ئاتا ـ ئانام يېنىمدا بولسا نېمە دەر ئىدى، ئانامغۇ ئۆلۈپ كەتكەن، دادام يېنىمدا بولسىچۇ كاشكى...» دەپ يىغلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ماۋنا شۇنداق يىغلاۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، شاھزادە ئوۋدىن كېلىپ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە:

— هەي خوتۇن، بېشىڭغا نېمە دەرد كەلدى؟ ئېيت، ساڭا زۇلۇم قىلغان كىم؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، ھېچكىم ماڭا زۇلۇم قىلغىنى يوق! لېكىن مەن ئۆز بېشىمدىن ئۆتكەنلەرگە يىغلايمەن! — دەپتۇ شەمشىنۇر.

— ئېيت، ئەنتىك بولسا ئالارمەن، ئارمىنىك بولسا يەتكۈزەرمەن، — دەپتۇ شاھزادە.

— ئېيتسام تىلىم كۆيىدۇ، ئېيتمىسام دىلىم... — دەپتۇ خوتۇنى.

— ئېيت، تارتىنما، سېنىڭ دىلىڭنىڭ ئاغرىماسلىقى ئۈچۈن نەپسىمنىڭ ئاخىرىغىچە كۈرىشەر-مەن، بولمىسا ئۇنىڭ ئامالىنى تاپارمەن، — دەپتۇ شاھزادە.

— دادام بار مېنىڭ، بوۋام بار مېنىڭ، ئانامدىن ئايرىلغان چاغدا، يەتتىدە ئىدى يېشىم. ئەمدى كۆ-زۇمنىڭ ئوچۇقىدا دادامنى ۋە قوۋم - قېرىنداشلىرىمنى بىر كۆرسەم، دېگەن ئارمىنىم، — دەپتۇ خوتۇنى.

— نېمىشقا ئېيتمىدىڭ بۇ چاغقا، ئەگەر بولسا داداڭ، بىر ئايغا قالماي يەتكۈزەرمەن ئۇياقتا، — دەپ خوتۇننى بەزلەپتۇ ئېرى. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا شاھزادە ئاتىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

— ھەي ئاتا، كېلىنىڭىزدىن ئېچىلمىغان سىر بۇگۈن ئېچىلدى، ئۇ يەتتە ئىقلىمنىڭ داڭلىق پا-دىشاھىنىڭ نەۋرىسى ئىكەن. ئانىسى يەتتە يېشىدا دۇنيادىن ئۆتكەنكەن، ئاتىسى، بوۋىسى ھايات ئىكەن، شۇلارنى كۆرسەم دەپ يىغلايدىكەن، — دەپتۇ. خەلەپ پادىشاھى بىرپەس ئويلاپ:

— رىۋايەتلەر بويىچە، بۇ ئېيتقانلىرىڭىنىڭ ھەممىسى توغرا. بۇ چاغقىچە تۇغقانلىرىغا خەۋىرى-نى بەرمىگەنلىكىمىز ئۈيات ئىش بوپتۇ. ئەمدى بىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىشىمىز ھەقلىق، — دەپتۇ ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، خەلەپ پادىشاھى ناھايىتى كاتتا تەييارلىق قىلىپ، نۇرغۇن

سوۋغا ـ سالاملارنى ئېلىپ، خوتۇنى ۋە ئوك قول ۋەزىرىنى باش قىلىپ، بەش يۈز لەشكەر، ئۈچ قىز بىلەن كېلىنىنى ئاتىسى ۋە بوۋىسىنىڭ يۇرتىغا ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار ئىككى ئاي يول يۈرۈپتۇ، دەشت ـ باياۋانلارنى كېزىپتۇ. بىر كۈنى چىگگى چۈش مەزگىلى بولغاندا، ئۇلار ھېلىقى بىر تۈپ چىنار تۈۋىگە كېلىپ ئاتمىشىنچى كېچىنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

شەمشىنۇر ئالاھىدە تىكىلگەن چېدىرغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، ئەتراپىغا قىزلار، قاراۋۇللار قويۇلۇپتۇ. شەمشىنۇر چېدىردا يالغۇز يېتىپتۇ. يېرىم كېچە بولغاندا، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇنىڭدىن نەچچە يىللار بۇرۇن چىنار تۈۋىدە تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنى ئەسلەپ يىغلاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلار بىلەن بىلە كېلىۋاتقان خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوك قول ۋەزىرى يامان نىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ھەرىكەتلەنىپ، شەمشىنۇرنىڭ ئەتراپىغا قويۇلغان ئون قاراۋۇلنى پادىشاھنىڭ خوتۇنى ياتقان چېدىرنىڭ ئەتراپىغا يۆتكەپتۇ. قاراۋۇللارنىڭ دىققىتىنى شۇ يەرگە بۇراپ قويۇپ، ئۆزى ئۇخلىماي ئەتراپقا كۆز سالغان بولۇپ يۈرۈپتۇ. ئىككى ئايدىن بېرى يول ئازابىنى تارتقان لەشكەر، كېنىزەك ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، پادىشاھنىڭ خوتۇنىمۇ قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپنى بىر قۇر كۆزىتىپ چىقىپتۇ ـ دە، دەرھال ئۆز چېدىرىغا كىرىپ يېشىنىپ، ئاق ئىشتان، ئاق كۆڭلەك كىيىپ، پەرىجىنى يېپىنىپتۇ. ئۇ بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ خەلەپ پادىشاھنىڭ كېلىنىنىڭ چېدىرىغا كېلىپ ئۇياق ـ بۇياققا بىر قارىۋېتىپ چېدىرنىڭ بىر چېتىنى ئاستا قايرىپ، يەر بېغىرلاپ ئېڭىشىپ شەمشىنۇرنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ...

پادىچى بالىنىڭ ھېكايىسى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، تۆرده ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى:

— ھەي، جۆيلۇمە ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— ئېيتسۇن، سىزنىڭ بالىنى چەكلەشكە ھەققىڭىز يوق، جانابي ۋەزىر. ئېيتقىنى يالغان ئەمەس، — دەرغەزەپ بوپتۇ خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلى.

— ئېيت، ئوغلۇم، ئېيتىۋەر ! — دەپتۇ پادىشاھ خوجا ۋاپا.

بالا يەنە ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ــ چېدىر ئىچىدە خەلەپ پادىشاھنىڭ كېلىنى شەمشىنۇرنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ ئالتە ياشلىق ئوغلى تولۇن ئايدەك ياتقانىكەن. شەمشىنۇر بولسا ئۆتمۈشتىكى كۈنلىرىنى ۋە ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ يېنىغا بار-غاندا بولىدىغان ئىشلارنى ئويلاپ، ئاللىقانداق خىياللارنى قىلىپ تېخى ئۇخلىمىغانىكەن. ئۇ ئوڭ يېنىغا ئۆرۈلۈپ ياتاي دېگەندە، بېشىدىن ـ ئايىغىچە ئاپئاق كىيىنگەن ئادەمنى كۆرۈپتۇ ـ دە، «ۋاي ئانام» دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ. شەمشىنۇر يەنە بىر تۇرۇپ خۇدانىڭ ئەمرى بىلەن ماڭا كەلگەن خىزىر بولسا كېرەك، دېگەن ئويغا كەپتۇ، دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، تەزىم بەجا كەلتۇرۇپتۇ، ئاندىن كېيىن:

ــ كىم سىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن، جېنىم!... مەن ۋەزىرمەن... مەن سىزنىڭ ئوت ـ پىراقىڭىزدا كۆيۈپ يۇرگىنىمگە ئۇچ يىلدىن ئاشتى، بۇگۈن ئاران پۇرسەت تاپتىم، جېنىم، مېنى قوبۇل قىلىڭ، ــ دەپ شەمشىنۇرنى قۇ-چاقلاپ، خىيانەت قىلىشقا ئۇرۇنۇپتۇ. ئىشنىڭ باشقىچە بولۇۋاتقىنىنى كۆرگەن شەمشىنۇر:

ــ بەس! سىز مېنىڭ ئاتامدەك ئادەم، بۇ نېمىدېگەن ئىپلاسلىق! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ ئۇنۇڭنى چىقارما! ھازىر كاللاڭنى ئالىمەن! ياخشىلىقچە قوبۇل قىل! ــ دەپ ھەيۋە قىپتۇ ۋەزىر قىلىچىنى يالىڭاچلاپ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن بالامنى ئۆلتۈر، ئاندىن كېيىن مېنى! ...

شەمشىنۇر ئۆزىچە بالىغا قول تەگكۈزەلمەيدۇ، ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ يامان نە-يىتىدىن يانار دەپ ئويلىغانىكەن، ئەمما ۋەزىر ھېچ ئويلانمايلا بالىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ تاشلاپتۇ. چېدىرنىڭ ئىچى قانغا بويىلىپتۇ.

پادىچى بالا ئېيتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۆزىچىلا ھېكايىسىنى توختىتىپ، يەرگە قارىغان پېتى جىم تۇرۇپ قاپتۇ. ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپچىلىكى داڭقېتىپ بالىنىڭ ئاغزىغا قارىپلا قاپتۇ. سارايدا جىم-جىتلىق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ. بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ ساھىبخاندىن بىر پىيالە سۇ سوراپتۇ. شۇ چاغدا خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلى شاھزادە دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قولىدىكى پىيالىنى تۇتۇپتۇ. بالا ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھزادىنىڭ قولىدىكى پىيالىنى ئېلىپ، دەم ئالماي ئىچۋېتىپتۇ ۋە «ئۇھ» دەپ چوڭقۇر بىر تىنىپ-تۇ ـ دە، پىيالىنى شاھزادىگە قايتۇرۇپ تۇتۇپتۇ. شاھزادىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ، كۆزىدىن مۇ-چاقتەك تۆكۈلۈۋاتقان يېشىنى يېشى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ، يەنە ھېكايىسىنى داۋام قىپتۇ:

ــ ۋەزىر چېدىردا بىگۇناھ ئۆلگەن بالىنىڭ ئانىسىنىڭ پەريادىدىن چۆچۈپ، قۇيۇندەك يۇگۇرۇپ ئۆز چېدىرىغا كىرىپ، ھېچنېمە كۆرمىگەن ئادەم بولۇپ يېتىۋاپتۇ. شەمشىنۇر بىرپەس ھوشسىز يېتىپ-تۇ، بىر ھازادىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ دەررۇ كىيىنىپ سىرتقا چىقىپتۇ ـ دە، ئوغلىنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش بىلەن ئېگەرلەنگەن تۇلپارىنى مىنىپ، ھەممىنى تاشلاپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەرنىڭ سىرتىدا كۈننى ئۆتكۈزۈپ، شام ئارىلاپ، قوي بېقىپ تۇرغان بىر قۇل بالىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ ھەي بالا! مەن سېنى بۇگۈن ئازاد قىلغىلى كەلدىم، ــ دەپتۇ.

ــ ۋاھ! سىز قانداق قىلىپ مېنى ئازاد قىلىسىز؟ ــ دەپتۇ بايىقى پادىچى بالا.

ــ قولۇڭغا پۇل، ئۇستۇڭگە كىيىم، ئاستىڭغا ئات بېرىمەن ـ دە، سېنى يولغا سالىمەن، ئۆزۈم سېنىڭ ئورنۇڭدا قۇل بولۇپ ئىشلەيمەن، ــ دەپتۇ شەمشىنۇر. قويچى بالا، غايىبتىن كەلگەن بۇ نېمە

ئىش؟ خۇدايىتائالانىڭ ماڭا ئەۋەتكەن رەھمىتى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

ــ ماقۇل، ئەگەر لايىق كۆرسىڭىز، ــ دەپتۇ.

شەمشىنۇر ئۇستىدىكى كىيىم ـ كېچىكىنى، ئاستىدىكى ئېتىنى، يېنىدىكى بار پۇلىنى بېرىپ، ھېلىقى قۇلنى ئازاد قىلىپ، ئۆزى قۇلنىڭ سىياقىدا ياسىنىپ، شۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ قويلىرىنى بېقىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ كەچكىچە قوي بېقىپ، كېچىسى پادىشاھنىڭ ئوردىسىنى تازىلاپ، سۇ چېچىپ، كېچە ـ كۈندۈز تىنماي ئىشلەپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ ئىشلەمچان، چېۋەر قۇلنى پادىشاھ ئۆزى ئوردىسىغا ئەمر قىلىپ ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇ ئوردىغا كەلگەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ تامىقىنى ئېتىپ، سۈيىنى توشۇپ، كىيىمىنى يۇيۇپ، ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ پادىشاھقا ياراپ قاپتۇ. پادىشاھ بۇ قۇلنىڭ ئە-قىللىقلىقىدىن، ئەر تۈرۈپ ئاياللارنىڭ ئىشىنى ئاياللاردىن ياخشى قىلىپ يۈرگىنىدىن ئەجەبلىنىپ يۈ-رۈپتۇ. پادىشاھ ئۇنى ئۆزىنىڭ بالىسىدەك ياخشى كۆرۈپ، ياخشى كىيىندۈرۈپ، ياخشى كۈتۈپتۇ. ئۇنىڭ گۈزەللىكى پادىشاھنىمۇ ھەيران قالدۇرۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى خەلەپ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى:

خەلەپ پادىشاھى كېلىنىنىڭ نېمە ۋەجدىن بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ چىنار تۈۋىدىن قاچقانلىقىنى ھېچ بىلمەي يۈرۈپتۇ. ئۇ ئۆز ئوغلىنىڭ نالىسىگە چىدالماي، نەچچە مىڭلاپ لەشكەر چىقىرىپ كېلىنىنى ئىزدەپ بارمىغان جاڭگاللىرى، ئاختۇرمىغان سەھرالىرى ۋە كىرمىگەن غار ـ تاغلىرى قالماپتۇ. ھېچ يەردىن كېلىنىنىڭ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. يۈز مىڭ ئامالارنى قىپتۇ، لېكىن ئوغلى شاھزادىنىڭ كۆڭلى-نى ياسىيالماپتۇ، ئۇ باغرىنى يەرگە يېقىپ يىغلاپ، كۈندىن ـ كۈنگە سامانىدەك سارغىيىپ، پەيدەك تو-

زۇشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلەپ پادىشاھى يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا مەكتۇپ ئەۋەتىپتۇ. ئوغلىغا ئوك قول ۋەزىرىنى قوشۇپ، كېلىنىنىڭ ئاتىسىنىڭ شەھرىگە ئۇزىتىپتۇ. بۇ ئىككىسى ئاتا ـ ئانا، قووۇم ـ قېرىنداشلىرى بىلەن قىيامەتلىك خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. نەچچە ئاي يول يۈرۈپ، كېلىنىنىڭ ئاتىسىنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ.

ئاڭغىچە شەمشىنۇرنىڭ پادىشاھ بولغان ئۆز ئاتىسى كاتتا زىياپەت قىلىپ، يەتتە ئىقلىمنىڭ پادىشاھ، ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنى قارشى ئاپتۇ...

ھېكايىچى بالا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، تۆرده ئولتۇرغان خەلپە، خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوك قول ۋەزىرى خوجا ۋاپاغا تەرەپ ـ تەرەپتىن شىكايەت قىلىپ، بالىنى بۇ ئولتۇرۇشتىن چىقىرىۋېتىشكە ئۇرۇنۇپتۇ، لېكىن شۇ چاغدا خوجا ۋاپا دەرغەزەپ بىلەن:

ــ پادىشاھتىن ئەمر، ئوغلۇم، ئەگەر ئېيتقانلىرىڭ راست، ھەقىقەت بولسا سۆزلە! ئوچۇقراق ئېيت! ــ دەپتۇ تاقەتسىزلىك بىلەن.

خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوغلىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ئۆزىنى تۇتالماي ۋارقىراپتۇ:

ــ ئېيت، ئايىماي ئېيت! كىملەر ئۇلار، ئوچۇق ئېيت! ــ دېگەندە، ئولتۇرغانلارمۇ ۋارقىرىشىپ قۇۋۇۋەتلەپتۇ.

بالا ھالسىرىغان، ھەسرەتلەنگەن ھالدا تېلىقىپ يىغلاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئوچۇقىنى ئېيتسام، بۇ ھەقىقىي بولغان ئىش. مانا بۇ كىشى بولسا، خوجا ۋاپانىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تەقىب قىلىپ ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆي ـ جايىنى زورلاپ تارتىۋېلىپ، ئوردا قىلىۋالغان قەشقەرىيىنىڭ پادىشاھى بولىدۇ؛ مۇنۇ كىشى بولسا، قىزغا خىيانەت قىلماقچى بولغان جانابى خەلپە بولىدۇ؛ ئاۋۇ كىشى بولسا، نەۋرىسى شەمشىنۇرنى جاڭگالغا پالىغان بۇرۇنقى پادىشاھ گېردەنشاھ بولىدۇ؛ بۇ بولسا، خەلەپنىڭ كېلىنىنى ئاتىسىنىڭ قېشىغا ئېلىپ كېلىۋېتىپ، چىنار تۇۋىدە باسىنى ئۆلتۈرۈپ، كېلىنىگە زورلۇق قىلىشقا ئۇرۇنغان خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوك قول ۋەزىرى بولىدۇ؛ ئەمدى بۇ كىشى بولسا، چۆلگە پالانغان شەمشىنۇرنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ، چۆل ـ بايابانلاردىن ئېلىپ كېلىپ، ياخشى كۈتۈپ، ئۆز نىكاھىغا ئالغان ئۆمۈرلۈك يولدىشى بولىدۇ؛ ھە، بۇ كىشى بولسا، قىزى شەمشىنۇرنى يەتتە يېشىدا ئاۋۇ گېردەنشاھقا ئامانەت قويۇپ، ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنى ئېلىپ يېنىغا سەپەر قىلغان قىزنىڭ ئاتىسى خوجا ۋاپا بولىدۇ؛ مەن بولسام، خوجا ۋاپانىڭ شەمشىنۇر دېگەن ئارزۇلۇق قىزى بولىمەن! ... ــ دەپتۇ ـ دە، ئۇستىدىكى ئوغۇلچە كىيىملىرىنى يېشىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ قىزچە كىيىملىرىنى كىيىپ چىقىپتۇ ۋە ئېتىلغان بويى ئاتىسى خوجا ۋاپانىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئېرىمۇ ئۆزىنى يوقتىپ قويۇپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار بولغان بارلىق خەلق يىغلىپتۇ، غەزەپلىك سادالار ياڭراپتۇ...

پادىشاھ خوجا ۋاپا شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا ئەمر بېرىپ، ئەلنىڭ ۋە يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىنىڭ ئالدىدا خەلپە، گېردەنشاھ، قەشقەرىيە پادىشاھىنىڭ ۋە خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوك قول ۋەزىرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇ يەردىلا ھۆكۈم ئىجرا بوپتۇ... يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىمۇ بۇنى ھېكايە قىلىپ سۆزلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا مېڭىشىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاتا ـ بالا، ئەر ـ خوتۇن يېڭىۋاشتىن كۆرۈشۇپ، يۇرت سائادىتىده، مېھىر ـ شەپقەت ئىچىده ئۆمۈر كەچۈرۈپتۇ.

ئاق پىكەشنىڭ بىلەن بوزىيگىت

تكەن زاماندا مەغرىبتىكى بىر كاتتا ئەلدە يەر - زېمىنى پايانسىز، مال - چارۋىلىرى سانسىز، ۋەج - دۇنياسى ھېسابسىز، مەرد - سېخىيلىقى بىلەن يەتتە ئىقلىمغا داڭقى كەتكەن بىر باي ئۆتكەنكەن. ئۇ بايىنىڭ ئارزۇلۇق بىر ئوغلى ۋە ئەتىۋارلىق بىر قىزى بار ئىكەن. ئوغلىنىڭ ئىسمى بوز يىگىت بولۇپ، بەستلىك، كۆچتۇڭگۇر، مەرد، سېخىي بولغاچقا، ئەل - يۇرت ئىچىدە «بوز يىگىت باتۇر» دەپ ھۆرمەت بىلەن ئېغىزغا ئېلىنىدىكەن.

بوز يىگىت باتۇرنىڭ ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك قىرىق ئاغىنىسى بار ئىكەن. ئۇلار كۈن بويى ئار-غىماقلارغا مىنىپ ئوۋ - ئوۋلاپ، سەيلە - تاماشا قىلىپ، مەربىكە - مەشرەپلەر بىلەن شاد - خۇرام ئۆتەتتىدىكەن. بوز يىگىت باتۇر ئون يەتتە ياشقا تولغاندا، كېچە - كۈندۈزلەپ سەپەر قىلسىمۇ ئۇيقۇ باسمايدىغان، ئۇدا نەچچە پالۋان بىلەن چېلىشقا چۈشسىمۇ ھاردۇق يەتمەيدىغان، بىر ئۇخلىسا يەتتە كېچە - كۈندۈزدىن كېيىن ئويغىنىدىغان كارامەت پالۋان بولۇپ يېتىشىپتۇ.

بىر كۈنى بوز يىگىت باتۇر قىرىق ئاغىنىسى بىلەن ئوۋغا چىقىپ، ماڭا ئەترابى بۇك دەل - دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان، ئىككى قاسىنقى گۈل - چېچەكلەرگە ئورالغان، سۈپسۈزۈك سۇلىرى ئۆركەشلەپ تۇرىدىغان بىر دەريا بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى ساپ، مەنزىرىسى گۈزەل بولغاچقا، بوز يىگىتكە يېقىپ قاپتۇ. ئۇ ئاغىنىلىرى بىلەن چۈشكۈن قىلىپ ئارام ئاپتۇ. بوز يىگىت چېدىرى ئىچىدە چاي ئىچىپ ئولتۇرسا، بىر تۈمۈچۈق پۇرىدە ئۇچۇپ كېلىپ دەرەخ شېخىغا قونۇپتۇ - دە، مۇڭلۇق ئاۋازدا سايراشقا باشلاپتۇ. بوز يىگىت تۈمۈچۈقنىڭ سايرىشىغا مەست بولۇپ، بىر يانغا قىڭغىيىپتۇ - دە، ئۇخلاپ قاپتۇ. شۇ ئۇخلىغانچە يەتتە كۈن ئۆتۈپتۇ، ئون كۈن ئۆتۈپتۇ، بىر ئاي ئۆتۈپتۇ، ئويغانماي ئۇخلاۋېرىپتۇ. ئاغىنىلىرىمۇ ئۇنى ئويغاتماي ساقلاپ تۇرۇپتۇ. بوز يىگىت ئاجايىپ چۈش كۆرۈپتۇ: چۈشىدە ئۇ ئاق بوز ئارغىماقتا مىنىپ، قولىغا ئاق شۇڭقارنى قوندۇرۇپ، بەش-شىدا ئاق سەللە، ئۇچىدا مەللە تون، يېنىدا زۇلپىقار ئېسىقلىق پېتى بىر چوڭ چارباغدا كېتىپ بارغۇدەك. بىردىنلا ئالدىدىكى گۈلزارلىق ئىچىدىن ئاي يۈزلۈك، ئاھۇ كۆزلۈك، قەلەم قاشلىق، سۈمبۈل چاچلىق بىر گۈزەل چىقىپ ئۇنىڭغا سالام بېرىپتۇ. بوز يىگىتمۇ سالام يانداۇرۇپتۇ. ھېلەقى گۈزەل ئۇنىڭغا بىر دەستە گۈل سۇنۇپ تۇرۇپ:

— ئاھ بوز يىگىت باتۇر، ئىشق - پىراقىڭىزدا كۆيۈپ يولىڭىزغا تەلمۈرگىلى نىكەم، دىدارىڭىزغا يەتمەك نېمىدېگەن قىيىن؟ — دەپ پىسكىكىدە كۈلۈپتۇ.

— ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ بوز يىتىگىت.

— مەشرىق پادىشاھىنىڭ يالغۇز مەلىكىسى ئاق بېكەش بولىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىز. بوز يىگىت:

— ئاق بېكەش؟ ! — دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئويغىنىپ كېتىپتۇ.

بوز يىگىت كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، چېدىرى ئىچىدە ياتقۇدەك، قېشىدا سىرداش ئاغىنىسى كالتە بوز تەرلىرىنى سۈرتۈپ، يەلپۈپ ئولتۇرغۇدەك. بوز يىگىت كالتە بوزدىن ئۆزىنىڭ ئۇخلاۋاتقىلى قانچە كۈن بولغانلىقىنى سوراپتىكەن، كالتە بوز:

— قىرىق كۈن بولدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوز يىگىت شۇ كۈنى قىرىق ئاغىنىسى بىلەن ئۆيگە قايتىپتۇ، قايتىپتۇيۇ، چۈشىدە ئايان بولغان مەلىكە ئاق بېكەشنىڭ ئوتىدا كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي، گېلىدىن تاماق ئۆتمەي، تېگى يوق خىيالغا پېتىپ، قىلىدىغىنىنى بىلمەي، قىلغانلىرىنى ئەسلىيەلمەي، ئۇن ـ تىنسىز، ئويۇن ـ كۈلكىسىز ئۆتۈپتۇ.

بوز يىگىتنىڭ ئاتىسى ئوغلىدىكى ئۆزگىرىشتىن غەمگە پېتىپتۇ، ئۇنى چاقىرتىپ ھال ـ ئەھۋال سوراپ قانائەت تاپقۇدەك جاۋابقا ئېرىشەلمەپتۇ، ئاخىر كالتە بوز ئارقىلىق ئوغلىدىكى غەم ـ ھەسرەتنىڭ سىرىنى يەشمەك بوپتۇ. بىر كۈنى كالتە بوز بوز يىگىت باتۇرنىڭ يالغۇز قالغان ۋاقتىنى كۆزلەپ يوقلاپ كىرىپ مۇڭدىشىپتۇ. مۇڭدىشا ـ مۇڭدىشا، ئاخىر بوز يىگىت كالتە بوزغا:

— يۇرتتىن چىقماي يۈرۈپبېرىپ زېرىكتىم، سەپەرگە چىقىپ يۇرت ئايلىنىپ كەلگۈم بار. ئاغىنىلەر بۇنىڭغا نېمە دەيدىكىن؟ — دەپ مەسلىھەت سالىپتۇ.

كالتە بوز قالغان ئاغىنىلىرىگە بۇنى يەتكۈزۈپتىكەن، بۇ گەپ ئۇلارغا ياغدەك يېقىپ، تېزرەك ئاتلىنىشقا ئالدىرىشىپتۇ. بوز يىگىت ئاتىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ ئۆز ئارزۇ ـ تىلىكىنى بايان قىلغانىكەن، ئاتىسى:

— ئوغلۇم، سەن تېخى كىچىك، ئۇزاق سەپەرنىڭ ئازابىنى بىلمەيسەن، بىرئاز تەخىر قىل، يېشىڭ سەل چوڭايغاندا ئوبدان تەييارلىق قىلىپ يولغا سېلىپ قويايلى بولمىسا ئۆزۈم ھەمراھ بولۇپ ئوينىتىپ كېلەي، — دەپ ئۇنماپتۇ.

بوز يىگىت ئاتىسىغا قايتا ـ قايتا يالۋۇرۇپ، جاھان كېزىپ يۈرت كۆرۈپ كېلىش تەلىپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئار-ئۇلۇق ئوغلىنىڭ ئىلتىجاسىغا پايلىمىغان ئاتىسى نائىلاج بوز يىگىتنىڭ رايىغا بېقىپ، قەرىق قېچىرلىق ئالتۇن ـ كۈمۈش تەييارلاپ بېرىپتۇ ۋە ئوغلىنى زار ـ زار يىغلاپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

بوز يىگىت ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئەل ـ يۇرت

بىلەن خوشلىشىپ، قىرىق ئاغىنىسىنى ئەگەشتۇرۇپ، قىرىق قېچىرىنى ھەيدەپ، مەشرىق تەرەپنى كۆزلەپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار بىر كېچە - كۈندۈز يول يۈرگەندىن كېيىن، ئادەمسىز دەشتتىكى بىر چۆشكۈنگە كېلىپ قونۇپتۇ. تۇن يېرىم بولغاندا بوز يىگىتنىڭ ئوتتۇز توققۇز ئاغىنىسى بوز يىگىت بىلەن كالتە بوزنى تاشلاپ، مال - دۇنياسىنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. بوز يىگىت كالتە بوزغا:

— ئاغىنىلىرىمدىن مال - دۇنيايىمغا شېرىك بولغان ئوتتۇز توققۇزى ئالدىغىنىنى ئېلىپ قېچىپ كېتىشتى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەنمۇ شۇنداق قىلارسەنمۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، كالتە بوز:

— مەن ئۇنداق ۋاپاسىز، قارا يۈزلەردىن ئەمەس. مەن ساڭا جان دوست، مەن سەندىن مەڭگۈ ئايرىلمايمەن، كۈلسەڭ بىللە كۈلىمەن، يىغلىساڭ تەڭ يىغلايمەن، تارتقۇلۇقنى تەڭ كۆرىمەن، دائىم سېنى مۇھاپىزەت قىلىمەن، — دەپ ئانت ئىچىپتۇ. بوز يىگىت كالتە بوزنىڭ جاۋابىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئىشەنچ باغلاپتۇ.

ئۇلار قالغان مال - دۇنيالىرىنى ئېلىپ سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شۇ كۈنى كەچتە بىر كارۋان سارىيىغا چۈشۈپتۇ. بوز يىگىت سارايۇەندىن ئاق بېكەشنىڭ يۈرتىغا قانچە ئۇزاقتا بارغىلى بولىدىغانلىقىنى سوراپتىكەن، سارايۇەن:

— ساھىبجامال مەلىكە ئاق بېكەشنىڭ يۈرتى جاھاننىڭ ئۇ چېتىدە، بېرىشقا بەل باغلىغان بولساڭ، تۆمۈردىن كەش ۋە ھاسا سوقتۇر، تۆمۈر كەشنىڭ چەمى قاغىنىڭ كۆزىدەك تېشىلگەندە، تۆمۈر ھاساڭ ئۇچراپ چىغدەك قالغاندا يېتىپ بارسەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوز يىگىت ئەتىسى شەھەرگە كىرىپ ئۆزىگە ھەم كالتە بوزغا تۆمۈر كەش ۋە تۆمۈر ھاسا سوقتۇرۇپ سەپىرىنى داۋام قىپتۇ. ئۇلار تاغلاردىن ئېشىپتۇ، دەريالارنى كېچىپتۇ، چۆل - جەزىرىلەرنى كېزىپتۇ، تالاي شەھەرلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپتۇ، گاھىدا ئاچ، گاھىدا ئۇسسۇز، گاھىدا جۇدۇندا قاپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئىرادىسىدىن قايتماي مېڭىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار بىر جاڭگالدا قوي پادىسى ھەيدەپ كېتىۋاتقان ئاپاق ساقاللىق بوۋاينى ئۇچرىتىپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بوۋا، — دەپ سالام بېرىپتۇ ۋە سوراپتۇ، — بۇ قويلارنى ھەيدەپ قەيەرگە كېتىۋاتىسىز؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئوغۇللىرىم، قويلارنى نەگە ھەيدەپ باراتتىم، پادىشاھىمىز ئاق بېكەش ئەسىلىك يالغۇز قىزىنى ياتلىق قىلماقچىدى، قويلارنى ئۇنىڭ تويى ئۈچۈن ھەيدەپ كېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ پادىچى بوۋاي.

— ئاق بېكەشنى كىمگە بەرمەكچى؟ — دەپ سوراپتۇ بوز يىگىت.

— ئى ئوغلۇم، سىلەر بىلمەيسىلەر، يۈرتىمىزغا ئالاقاراق - چالاقاراق دەيدىغان قېنى قىزىق تائىپىلەر ئاياغ بېسىپ كىردى. ئۇلارنىڭ قىرىق سەركەردىسى بېكەشخانىنى تالىشىپ تىنماي سوقۇش قىلىدۇ. تېخى كىمنىڭ ئالالىشى ئېنىق ئەمەس، لېكىن توي تەييارلىقى ئاللىقاچان باشلىنىپ بولدى، — دەپتۇ پادىچى بوۋاي.

— پادىشاھىڭلار ئاق بېكەشنى ماڭا ياتلىق قىلىشقا ئۇنارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بوز يىگىت.

— نېمىسىنى سورايسەن، ئوغلۇم، سەنغۇ نى - نى شاھزادىلەردىن قالغۇچىلىكىڭ يوق پالۋان سۈپەت يىگىت ئىكەنسەن، لېكىن ئۇلار چىشىغا تەگكىلى بولمايدىغان نېمىلەر، لەشكەرلىرىنىڭ ھېسابى يوق. پادىشاھىمىزنىڭ قىزىنى ساڭا بەرگۈسى كەلسىمۇ، چالاقاراقلاردىن قورقۇپ بەرمەسمىكىن، — دەپ-

تۇ بوۋاي. بوز يىگىت:

— ئاق بېكەشنىڭ يۇرتىغا يەنە قانچە كۈندە يەتكىلى بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، پادىچى بوۋاي:

— پۈتۈڭدىكى تۆمۈر كەشتۈڭنىڭ چەمى قاغىنىڭ كۆزىدەك تېشىلگەندە، قولۇڭدىكى تۆمۈر ھاساڭ چىغدەك قالغاندا يېتىسەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز سەپىرىنى يەنە داۋام قىپتۇ. بىرقانچە كۈندىن كېيىن ئۇلار بىر جاڭ-گالدا تەمەچ تېرىپ يۈرگەن بىر مومانى ئۇچرىتىپتۇ. ئۇلار مومايغا سالام بەرگەندىن كېيىن:

— موما، قېرىغان جېنىڭىزنى ئۇپرىتىپ جاڭگالدا نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. موماي:

— ھەي ئوغۇللىرىم، نېمە ئىش قىلاتتىم، بېكەشخان قىزىمنىڭ تويى ئۈچۈن تەمەچ تېرىپ يۈرد-مەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— ئاق بېكەشنى ئىزدەپ بارسام، چالاقاراقتىن كېچىپ ماڭا تېگىشكە ئۇنارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بوز يىگىت.

— ساڭا ئوخشاش شۇڭقاردەك يىگىتكە تەگمەي كىمگە تېگەتتى، بالام؟ لېكىن، ھازىر بېكەشخان ئوت ئىچىدە قالدى. لەكمىڭ چالاقاراق بېكەشخانىنى تالىشىپ سوقۇشۇۋاتىدۇ. ئۇ يەرگە بارساڭلار چالاقاراق بىلەن سوقۇشۇپ قالارسىلەرمىكىن؟ — دەپتۇ موماي.

— بېكەشخانىنىڭ يۇرتىغا قاچان يېتىپ بارالايمىز، موما؟ — دەپ سوراپتۇ بوز يىگىت.

— تۆمۈر كەشىڭ قاغىنىڭ كۆزىدەك تېشىلگەندە، تۆمۈر ھاساڭ چىغدەك قالغاندا يېتىپ بارسەن، بالام، — دەپتۇ موماي.

بوز يىگىتنىڭ كۆڭلى تاغدەك ئۆسۈپ، بىر قېچىرلىق ئالتۇن - كۈمۈشنى مومايغا قالدۇرۇپ-تۇ - دە، يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار ناھايىتى ئۇزاق يۈرۈپتۇ. كېتىۋېتىپ بوز يىگىتنىڭ تاپىنى «چىم» قىلىپ قاپتۇ، تۆمۈر كەشنى سېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كەشنىڭ چەمىدە قاغىنىڭ كۆزى چوڭلۇقىدا تۆشۈك تۇرغۇدەك، شۇ تۆشۈكتىن تاپىنىغا تىكەن سانجىلغانىكەن، ھاسىغا قارىسا، ئۇپراپ چىغدەك قاپتۇ. بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز، ئاق بېكەشنىڭ يۇرتىغا كەپقالغان ئوخشايمىز دەپ، قەدەملىرىنى تېخىمۇ تېزلىتىپتۇ. ئۇلار شەھەر ئەتراپىغا كېلىشىگە، ئۈستۈاشلىرى باشقىچە، گەپ - سۆزلىرى يات، ئوقيا، قىلىچ، نەيزىلەر بىلەن قوراللانغان، رەڭگىرويىدىن سۇر يېغىپ تۇر-غان قىسم - قىسم لەشكەرلەر توپىغا دۇچ كەپتۇ.

بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز شەھەر سىرتىدا دالدا جاينى تېپىپ چۈشكۈن قىلىپ ھاردۇق چىقە-رىپتۇ. بوز يىگىت كالتە بوزنى چۈشكۈندە قالدۇرۇپ، ئۆزى شەھەر ئىچىگە كىرىپ ئەھۋال تەك-تىكلاپتۇ. شەھەر ئىچى ئادەم دېگىزىغا ئايلانغانمىش. چالاقاراقلاردىن بىر توپى ھە دەپ گەپ تالىشىپ سوقۇشۇۋاتقۇدەك، يەنە بىر توپى چوڭ ئاق چېدىر ئىچىدە شاراب ئىچىشىپ بەزمە قىلىشۋاتقۇدەك. شە-ھەر ئاھالىسى غەمكىن، سودىگەرلەر ئالاقزادە، ئوردا خادىملىرى پايپېتەكمىش. بوز يىگىت داش قازانغا ئوت قالاپ ئولتۇرغان بىر قېرى كىشىدىن:

— ئەي چوڭ دادا، شەھىرىڭلار نېمىشقا بۇنداق بىسەرەمجان؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى كىشى:

— ئەي بالام، ياقا يۇرتتىن كەلگەن ئوخشايسىز. يۇرتىمىز تىنچ، ئاۋات، بەلەن يۇرت ئىدى. پادىشا-ھىمىزنىڭ ئاق بېكەش ئىسىملىك قىزىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ، يىراق ئەلدىن ئالاقاراق - چالاقاراق دەيدە-غان تائىپە سەركەردىلىرى بېكەشخانىنى تالىشىپ كۈندە سوقۇشىدۇ. پادىشاھىمىز چالاقاراقلارنىڭ كۈچە-

دىن قورقۇپ ئۇلارنىڭ ھەممە تەلىپىگە ماقۇل بولدى. بىكەشخان چالاقاراقلارغا ماقۇل بولمىغانلىقتىن، چالا-قاراقلار ئۇنى بۇلاپ چىقىپ قات - قات تاملىق ئۆينىڭ ئىچىگە سولاپ قويدى. ئوردا كېنىزەكلىرىدىن باشقا ھېچقانداق ئادەم ئۇ يەرگە يېقىن بارالمايدۇ. بىكەشخان سولاقلىق ئۆينىڭ ئەتراپىنى قەۋەت - قەۋەت چالاقاراق لەشكەرلىرى بېقىپ ياتىدۇ، — دەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ.

بوز يېگىت چۇشكۇنىگە قايتىپ، دەرۋىش سىياقىدا كىيىنىپ، ئاق بىكەش سولاپ قويۇلغان ھۇجرا ئەتراپىنى ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. بىر چاغدا ئوردا كېنىزەكلىرىدىن بىرى چىقىپ:

— ئەي سائىل، بۇ يەردىن تېزرەك كەت، بۇ سەن سەدىقە تىلەيدىغان يەر ئەمەس، ئەگەر چالاقاراقلار كۆرۈپ قالسا كاللاڭدىن ئايرىلىسەن، — دەپتۇ. بوز يېگىت:

— مەن سەدىقە تىلەپ كەلگەن دېۋانە ئەمەس، مەن چىن - ماچىن شەھىرىدىن كەلگەن مۇنەججىم بولىمەن، يۇلتۇزلارغا قاراپ بەندىلەرنىڭ كەچمىشلىرىگە ھۆكۈم قىلالايمەن. مەن شەھرى ماچىندا تۇرۇپ مەلىكە ئاق بىكەشنىڭ يۇلتۇزىنىڭ باشقىچە ئۆزگىرىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئاتايىن كەلدىم. مېنى ئاق بىكەش خېنىم بىلەن بىر كۆرۈشتۇرۇپ قويسىاڭ، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. كېنىزەك:

— ئەي سائىل، مەلىكە ئاق بىكەش خېنىم ھېچنېمە بولغىنى يوق، سەن تولا ئاۋارە بولماي دەرھال باشقا ئادەملەرنى تېپىپ قۇرئە ئاچقىن، — دەپ بوز يېگىتنى تېزرەك كېتىشكە ئالدىرىتىپتۇ.

بوز يېگىت: «ئاق بىكەش خېنىم بىلەن كۆرۈشمىسەم زادى بولمايدۇ» دەپ تۇرۇۋاپتىكەن، كېنىزەكلەر ئارقىسىغا يېنىپ ھۇجرىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى كېنىزەك بىردەمدىن كېيىن بىر قاچا تائام كۆتۈرۈپ چىقىپ كەپتۇ، بوز يېگىت تائامغا قارامۇ قويماپتۇ، كېنىزەك كىرىپ كېتىپ، بىردەمدىن كېيىن يەنە ئىككى تىللا كۆتۈرۈپ چىقىپ بوز يېگىتكە تەڭلەپتۇ. بوز يېگىت تىللاغا نەزەر كۆزىنى سېلىمۇ قويماپتۇ. كېنىزەك:

— ئەي سائىل، ئاق بىكەش خېنىم ساڭا ئىچىنى ئاغرىتىپ شاھانە تائام چىقاردى، يېمىدىڭ، تىللا سەدىقە قىلدى، ئالمىدىڭ. ئەمدى سېنى رازى قىلغۇدەك باشقا چارە قالمىدى. ئاق بىكەش خېنىمنى ھازىر سەن ئەمەس، ئۆز ئاتا - ئانىسىنىڭمۇ كۆرۈۋېلىشىغا رۇخسەت قىلىنمىسا، سەن قانداق كۆرىسەن، قايتىپ كەت، — دەپتۇ.

بوز يېگىت كېنىزەكنىڭ قولىغا ئۇچ تىللا تۇتقۇزۇپ، قويىنىدىن كىچىككىنە بىر تۇگۇچنى چىقىرىپ:

— باشقىلارغا بىلدۈرمەي مۇشۇ ئامانەتنى مەلىكە ئاق بىكەشكە يەتكۈزۈپ، مەغرىب دىيارىدىن دىدار-ىڭىزغا تەشنا بولۇپ بوز يېگىت باتۇر كەپتۇ دېسىڭىز، — دەپتۇ.

ھېلىقى كېنىزەك كىرىپ كېتىپ، بىرئازدىن كېيىن قولىغا بوغچا كۆتۈرۈپ چىقىپتۇ ۋە:

— ئەي دەرۋىش، ئاق بىكەش خېنىم نام - شەرىپىڭ نەقىشلەنگەن ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆرگەندىن

كېيىن، مەزلۇمچە كىيىنىپ زاۋال ۋاقتى بىلەن ئارقا پەنجىرە تەرەپكە كەلسۇن دەيدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇز يىگىت بوغچىنى ئېلىپ كالتە بوزنىڭ قېشىغا قايتىپ كەپتۇ ۋە شۇئانلا ئېگىن يېڭگۈشلەپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئاق بېكەش بار ئۆيىنىڭ ئارقا پەنجىرىسى يېنىغا هازىر بوپتۇ.

چالاقاراقلار بېكەشخانىنىڭ كېچىسى قېچىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، پەنجىرىنى مەھكەم بېكىتىۋەتكەنكەن. بوز يىگىت باتۇر بىگىز بىلەن تامنى يونۇپ تۆشۈك ئېچىشقا باشلاپتۇ. تامنىڭ بىر قەۋىتىنى تېشىپ بولغاندىن كېيىن، بېكەشمۇ ئۆيئىچىدە تۇرۇپ يېڭىنە بىلەن تامنى كوچىلاشقا باشلاپتۇ. بوز يىگىت يارىنىڭ ئىشقىدا پۇچىلىنىپ، تامنى تەشكەچ تۆۋەن ئاۋازدا ناخشا ئوقۇپتۇ:

ئۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم،
بۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم.

بويىڭىزنىڭ تۇرقىنى
كۆرسەم ئىدىم، قىزغىنەم.

ئاق بېكەش ئۆيئىچىدە تۇرۇپ ناخشا بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپتۇ:

نېمە دەيدۇ بۇ ئاكام،
نازۇك دەمدۇ بۇ ئاكام.

مەجنۇنتال نوتىسىنى
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

بوز يىگىت ناخشىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ئۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم،
بۇ يان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم.
قارا سۇمبۇل چېچىڭىزنى
كۆرەرمەنمۇ قىزغىنەم.

بۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم.
ئەگىم قارا قاشىڭىزنى
كۆرەرمەنمۇ قىزغىنەم.

ئاق بېكەش:

نېمە دەيدۇ بۇ ئاكام،
نازۇك دەيدۇ بۇ ئاكام.
ئايغىر ئاتنىڭ قۇيرۇقىن
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

نېمىلەر دەيدۇ بۇ ئاكام.
بۇ كەمگىچە قۇندۇزنى
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

بوز يىگىت:

ئۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم،
بۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم.
يۇلتۇزغا ئوخشاش كۆزىڭىزنى
كۆرەرمەنمۇ، قىزغىنەم.

ئاق بېكەش:

نېمە دەيدۇ بۇ ئاكام،
كۆرەي دەمدۇ بۇ ئاكام.
تاڭدا نۇرلۇق چولپانىنى
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

بوز يىگىت:

ئۇيان ئۆتۈڭ، قىزغىنەم،

بوز يىگىت:

ئۇيان ئۆتۈك، قىزغىنىم،
بۇيان ئۆتۈك، قىزغىنىم.
قارا ـ قارا كىرپىكىڭنى
كۆرەرمەنمۇ قىزغىنىم.

ئاق بېكەش:

نېمە دەيدۇ بۇ ئاكام،
نېمىلەر دەيدۇ بۇ ئاكام.
قىردا قارا قىياقنى
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

بوز يىگىت:

ئۇيان ئۆتۈك، قىزغىنىم،
بۇيان ئۆتۈك، قىزغىنىم.
گۈلدەك گۈزەل ھۆسنىڭنى
كۆرەرمەنمۇ قىزغىنىم.

ئاق بېكەش:

نېمە دەيدۇ بۇ ئاكام،
كۆرسەم دەمدۇ بۇ ئاكام.
ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئاينى
كۆرمىگەنمۇ بۇ ئاكام.

بوز يىگىت يەنە بىر قېتىم ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئۇ ھوشىغا كېلىپ تام تېشىنى تېزلىتىپتىكەن، ئاخىر ئىككى تەرەپتىن يونۇلغان تامدىن تۆشۈك ئېچىلىپ، ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ تىنىقى قوشۇلۇپتۇ. بۇ چاغدا ئۆيئىچىدىكى كېنىزەك قىزلارمۇ ئۇيقۇغا غەرق بولغانىكەن. بوز يىگىت ئاق بې-كەشنى تۆشۈكتىن تارتىپ چىقىرىپ، چالاقاراقلارنىڭ ئارغىماقلىرىدىن ئىككىنى يېشىپتۇ ـ دە، مىنىپ بەدەر قېچىپتۇ. چالاقاراقلار قاراۋۇلى ئاتنىڭ تۇياق ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ ئالتوپىلاڭ كۆتۈ-رۈپتۇ. چېدىر ـ بارگاھلاردا مەست بولۇپ ياتقان، ئۇخلىشۋاتقان چالاقاراق سەركەردىلىرى لەش-كەرلىرىنى يىغىپ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ.

بوز يىگىت ئاق بېكەشنى باشلاپ كالتە بوزنىڭ قېشىغا كەپتۇ ـ دە، كالتە بوز بىلەن مال ـ دۇن-ياسىنى ئېلىپ، بوش چېدىر ئىچىگە قېچىردىن بىرنى باغلاپ، قوناق سېلىنغان توۋرىنى كىيدۈرۈپ قو-يۇپ قېچىپتۇ. چالاقاراقلار تاپ باستۇرۇپ قوغلاپ كەلسە، بوز يىگىتنىڭ چېدىرى ئىچىدىن «كاراس-كۇرۇس»، «دۇپۇر ـ دۇپۇر» قىلغان شەپە ئاڭلىنىۋاتقۇدەك. چالاقاراقلار، بوز يىگىت چېدىر ئىچىدە سو-قۇشقا تەييارلىنىپ تۇرغان ئوخشايدۇ، دېگەن گۇماندا دەرھال ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىپ بوش چېدىرنى ئوققا تۇتۇپتۇ. يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئۆتكەندىن كېيىن كىرىپ قارىسا، چېدىر ئىچىدە بىر ئۆلۈك قې-چىر ياتقۇدەك. چالاقاراقلار ئالدانغانلىقىنى بىلىپ، دەرغەزەپ بىلەن قوغلاشنى داۋام قىپتۇ. بوز يىگىت، ئاق بېكەش، كالتە بوزلار يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر ئۆتەڭدە ھاردۇق چىقىرىپتۇ. يولغا چىقىش ئالدىدا بوز يىگىت يول بويىدىكى دەرەخنىڭ چومىقىغا تۇمىقىنى كىيگۈزۈپ قويۇپ يولغا راۋان بوپتۇ.

چالاقاراقلار ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي قوغلاپ كېلىپ قارىسا، يول بويىدىكى دەرەخ ئارقىسىدا بىر ئادەم ماراپ تۇرغۇدەك. يەنە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئوق ياغدۇرۇپتۇ، لېكىن ھېلىقى ئادەم يىقىلماي تۇرۇۋېرىپتۇ. بېرىپ قارىسا تۇماق ئىكەن. چالاقاراقلار ئەلەم ئىچىدە: «بىز ئىككى قېتىم ئەخمەق قىلە-نىپ يەتكۇدەك جاپا تارتتۇق. ئاق بېكەشنىمۇ قولدىن چىقىرىپ قويدۇق. ئەمدى يەنە داۋاملىق قوغلاۋەر-سەك تېخىمۇ چوڭ زىيان تارتقۇدەكمىز، قايتىپ كېتىپ باشقا ئامال تاپايلى» دېيىشىپ ئارقىسىغا يېنىپتۇ.

ئەمدى گەپنى بوز يىگىتلەردىن ئاڭلايلى:

بوز يىگىتلەر چالاقاراقلارنى ئالداپ، بەخىرامان قىرىق كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ ئۆز يۇرتىغا يې-تىپ، ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئەل ـ يۇرت بىلەن دىدارلىشىپتۇ. بوز يىگىتنىڭ ئاتىسى ئوغلىنىڭ ساھىبجامال ئاق بېكەشنى ئېلىپ ئامان ـ ئېسەن قايتىپ كەلگەنلىكىگە خۇشال بولۇپ، قىرىق كېچە ـ

كۈندۈز توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپ ئەل - يۇرتقا ئاش تارتىپتۇ.

دىدار كۆرۈشمەي تۇرۇپ بىر - بىرىگە غايىبانە ئاشىق بولۇشقان قىز - يىگىتلەر ۋىسالىغا يېتىشىپ، ئىشق - مۇھەببەتنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈشۈپتۇ.

ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتۈپتۇ. بوز يىگىت ئاق بېكەشتىن قوشكېزەك پەرزەنت كۆرۈپتۇ. قوشكېزەكلەرنىڭ چوڭى كۈندەك نۇرلۇق ئوغۇل، كىچىكى ئايدەك گۈزەل قىز ئىكەن. شۇڭا، ئوغۇلغا «كۈنزادە»، قىزغا «ئايزادە» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. ئىككى بالا ئاي قوغلىشىپ ئەمەس، كۈن قوغلىشىپ چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ.

چالاقاراق سەركەردىلىرى ئاق بېكەشتىن قۇرۇق قېلىپ غەزەپ ۋە ئەلەم ئىچىدە ئۆرتىنىپ، بىر - بىرى بىلەن قاتتىق سوقۇشۇپتۇ. ئاخىر ئاق بېكەشنىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئىنسان يولىماس باياۋانغا پالاپ، ئەل - يۇرتنى تالان - تاراج قىپتۇ، ئاندىن سېھرىي جادۇغا توشقان، ھىيلە - مىكرىسى شەيتاننى ئازدۇرىدىغان بىر كەمپىرنى تېپىپ، ئۇنىڭ ئېتىكىنى ئالتۇن - كۈمۈشلەر بىلەن توشقۇزۇپتۇ - دە، ئۆزلىرىنىڭ دەرد - ئەلەملىرىنى تۆكۈشۈپ، ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سوراپتۇ. جادۇگەر كەمپىر ئېتىكىدىكى ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى كۆرۈپ، خۇشلۇقىدا توققۇز تەزىم قىلىپ:

— ئى ئەخمەق باتۇرلىرىم، مۇشۇنچىلىك ئاددىي ئىشقىمۇ دەرد تارتىپ يۈرگۈلۈكمۇ؟ مەقسىتىڭلار ئاق بېكەشنى قولغا چۈشۈرۈشلا بولىدىكەن، ئۇنىڭ ئامال - چارىسى ناھايىتى ئاسان، — دەپتۇ. چالاقاراق سەركەردىلىرى:

— بۇنىڭ ئامال - چارىسى قانداق؟ — دەپ سوراپتىكەن، كەمپىر:

— ھازىر بوز يىگىت باتۇر ئاق بېكەشتىن ئىككى بالىلىق بولدى، كۈنلىرى غەمسىز ئوۋ - شىكار بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ. بېكەشخان بولسا، ئىككى بالىسىنىڭ قېشىدا بالىلىرىنى بېقىپ زېرىكىشلىك ئۆتۈۋاتىدۇ. سىلەر مېنى يېتەرلىك ئوزۇق - تۇلۇك بىلەن بوز يىگىتلەر شىكار قىلىدىغان جاڭگالغا چەمبەر - چاس باغلاپ تاشلاپ قويۇڭلار، قالغىنىنى ئۆزۈم ئەپلەيمەن، — دەپتۇ.

چالاقاراق سەركەردىلىرى كەمپىرنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تەييارلىنىپ يولغا چىقىپتۇ.

ئەمدى بوز يىگىت باتۇرغا كەلسەك، ئۇ ھەر كۈنى ئاغىنىسى كالتە بوزنى ئېلىپ شىكارغا چىقىپ كۆڭۈل ئېچىپ يۈرۈپېرىپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار ئوۋ ئىزدەپ ئادەم ئايىغى تەگمىگەن چەكسىز قۇملۇق ئوتتۇرىسىدىكى بىر جاڭگاللىققا كېلىپ قاپتۇ. يېقىن ئارىدا كېيىك توگۈل بىرەر توشقانمۇ كۆرۈنمىگۈدەك، ئىزدە - ئىزدە بىر قۇم دۆڭىسىگە چىقىشىغا، قويۇق يۇلغۇن ئارىسىدىن چىرايلىققىنە بىر تۈلكە چىقىپ قاپتۇ. بوز يىگىت باتۇر ئوقياسىنى بەتلەپ قارىغا ئېلىشىغا ھېلىقى تۈلكە ئۇنىڭغا قاراپ بىر ھەجىيىپتۇ - دە، «پارت» قىلىپ قېچىپتۇ. بوز يىگىت باتۇر ئېتىنى دۈتىپ تۈلكىنىڭ ئىزىدىن قوغلاپتۇ، قوغلا - قوغلا چېپىپ كېتىۋېرىپتۇ. بىر توقايلىققا كەلگەندە تۈلكە «شارت» قىلىپ چاتقاللار ئارىسىغا شۇڭغۇپتۇ - دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بوز يىگىت تۈلكىنى ئىزدەپ بىر دۆڭدىن چۈشۈشىگە، ئارغىمىقى ئۇركۈپ كېتىپ بوز يىگىتنى ئىرغىتىپ تاشلاپ، خارتىلدىغىنىچە چاپچىپ - كىشنەپ كېتىپتۇ. بوز يىگىت ئوغىسى قايناپ ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، كۆز ئالدىدا پۇت - قوللىرى چەمبەرچاس باغلانغان، كالپۇكلىرى يېرىلىپ، چىرايىنىڭ خۇنى كېتىپ قالغان بىر جۈلدۇر كىيىملىك موماي بەھوش ياتقۇدەك. بوز يىگىت باتۇر مومانىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنى باغلاقتىن بوشتىپتۇ، تۇلۇمدىن سۇ ئېلىپ ئۇسسۇزلۇق بېرىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن موماي ھوشىغا كېلىپ كۆزلىرىنى ئېچىپتۇ - دە:

— ھەي ۋاپاسىز دۇنيا، ھەي جاپاغا قالغان جېنىم، — دەپ ھازا ئاچقىلى تۇرۇپتۇ. بوز يىگىت باتۇر ماينى يۆلەپ تۇرۇپ:

— ئى ئانا، نېمە قىسمەت بىلەن بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىلا؟ — دەپ سوراپتىكەن:

— نېمىسىنى سورايسەن، بالام، مېنىڭمۇ خۇددى ساڭا ئوخشاش يەتتە ئەزاسى بېجىرىم، پالۋان سۇپەت بىر يالغۇز ئوغلۇم بار ئىدى. ئۆزۈم يېمەي يېگۈزۈپ، كىيمەي كىيگۈزۈپ چوڭ قىلسام، ئۇ ۋاپاسىز بەتبەخت خوتۇن ئېلىپ، ئۆي - ئوچاقلىق بولۇۋېلىپلا مېنى تاشلىۋەتتى. ئەسكى بولسىمۇ باغرىمدىن چۈشكەن بالام ئىكەن دەپ تامىقىنى ئەتتىم، كىرىنى يۇدۇم، ئۆي - ئاراملىرىنى سۈپۈردۈم، يامىقىنى يامىدىم. بىراق، ئوغلۇم خوتۇنىنىڭ گېپىگە كىرىپ، مېنى ھويلا باقار ئىتچىلىكمۇ كۆرمىدى. بىر كۈنى كېلىنىم: «مېنى دېسەڭ ئاناڭنى يوقات، ئاناڭنى دېسەڭ مېنى يوقات» دەپ ياقىسىغا ئېسىلىۋىدى، ئوغلۇم شۇ زامات پۈت - قوللىرىمنى باغلاپ مۇشۇ دەشتكە تاشلىۋېتىپ كېتىپ قالدى، — دەپ دەرد تۆكۈپتۇ موماي يىغلاپ تۇرۇپ. بوز يىگىتنىڭ مومايغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇ مومايدىن:

— ئەمدى قانداق قىلاي دەۋاتىلا؟ — دەپ سوراپتىكەن، موماي:

— باراي دېسەم باش تىققۇدەك ماكانىم يوق، ئۆلەي دېسەم جان تاتلىق. بىرەر ئىنساپلىق كىشىگە يولۇقۇپ قالسام، بالىلىرىنى بېقىپ، كىر - قاتلىرىنى يۇيۇپ خىزمىتىنى قىلسام دەيمەن، — دەپتۇ. بوز يىگىت:

— ئەي ئانا، مېنى يات كۆرمىسىڭىز، ئۆيۈمگە بېرىپ خوتۇن - بالىلىرىمغا ھەمراھ بولۇڭ، سىزنى ئۆز ئانىمىز قاتارىدا كۆرىمىز، — دەپتۇ. بۇ گەپ مومايغا ياغدەك يېقىپ ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ.

بوز يىگىت باتۇر ئارغىمىقىنى تۇتۇپ كېلىپ، مومايىنى ئاتقا مىنگەشتۈرمەكچى بوپتۇ، بىراق چېچەن ئات چاپچىپ، خارتىلداپ مومايىنى ئۆزىگە يېقىن يولاتماپتۇ. بوز يىگىت مىڭ بىر جاپادا ئارغىماقنىڭ ئېغىزدۇرۇقىنى چىڭ قامالالاپ مومايىنى مىندۈرگەنىكەن، ئارغىماق بىرلا چېچاڭشىپ مومايىنى يەرگە ئېتىپتۇ. بوز يىگىت ئاچچىقىدا ئارغىمىقىنى هارغۇچە قامچىلاپ، مومايىنى يەنە ئېگەرگە ئاپتۇ، بىراق ئارغىماق چېچاڭلاپ مومايىنى يەنە يەرگە ئېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا كالتە بوز يېتىپ كەپتۇ. بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز مومايىنى كالتە بوزنىڭ ئارغىمىقىغا مىندۈرمەكچى بوپتۇ. بىراق، كالتە بوزنىڭ ئارغىمىقىمۇ چاپچىپ مىنگۈزمەپتۇ. بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز ئارغىماقنى يۇلغۇنغا باغلاپ، مومايىنى ئىنتايىن تەستە مىندۈرۈپ ئېگەرگە تېڭىپ قويۇپتۇ.

بوز يىگىتلەر مومايىنى ئېلىپ كەلگەندە، ئاق بېكەش يولغا چىقىپ قاراپ تۇرغانىكەن. ئاق بېكەش مومايىنى كۆرۈپ تېنى جۇغۇلداپ، كۆڭلى بىر قىسما بوپتۇ، بىراق دەماللىققا هېچنېمە دېمەپتۇ. كەچتە بوز يىگىتكە:

— بۇ كەمپىر باشقىچىلا تۇرىدۇ، بىرەر شۇملۇق كەلتۈرەرمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن، — دەپتەكەن، بوز يىگىت:

— بۇ ئوغلى ۋە كېلىنى تەرىپىدىن خارلاپ تاشلىۋېتىلگەن شور پېشانە ئاجىز مومايى ئىكەن. ئەمدى ئۇنى بىزمۇ كەتكۈزۈۋەتسەك هال ـ كۈنى تېخىمۇ يامان بولغۇدەك. بىزنىڭ هال ـ كۈنىمىز ياخشى بولغاندىكىن، ئۆيىمىزنىڭ بىرەر بۇلۇڭىغا سىغىپ قالار، سىزگە هەمراه بولۇپ، بالىلىرىمىزدىن خەۋەر ئېلىپ، رىزقىنى تېپىپ يېسىمۇ هېساب، — دەپتۇ.

مومايى بوز يىگىت بىلەن ئاق بېكەشنىڭ سۆھبىتىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلىۋاپتۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ مومايى تاڭ سۈزۈلمەستە قوپۇپ هويلا ـ ئارامنى پاك ـ پاكىز سۈپۈرۈپ سۇ سېپىپتۇ، ئورۇن ـ كۆرپە ـ لەرنى يىغىشتۇرۇپ ناشتىلىق تەييارلاپتۇ، ئاق بېكەشنىڭ باش ـ كۆزىنى يۇيۇپ ـ تاراپ، ئىككى بالا ـ سىنىڭ چېيىنى ئىچۈرۈپتۇ، كۈندۈزى ئاق بېكەشكە هەمراه بولۇپ مۇڭداشقاچ يىگىنە ئىشى قىپتۇ، بالارنى ئوينىتىپتۇ، شېكەر ياغلىما سۆزلەر بىلەن ئاق بېكەشنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇپ ئىچكىشىپ كېتىپتۇ، شۇنداق قىلىپ، ئۇزاققا بارمايلا مۇشۇ ئائىلىنىڭ ئانىسىغا ئايلىنىپ قاپتۇ.

بوز يىگىت ئائىلىسىدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئوۋغا ۋە سەيلە ـ تاماشىغا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى مومايى ئاق بېكەشنىڭ چېچىنى تاراۋېتىپ، بىر تال چېچىنى يۇلۇۋاپتۇ، ئاق بېكەش «ۋايجان!» دېيىشىگە، مومايى يېڭىدىن بىر تال ئاق چاچنى چىقىرىپ:

— ئەي بەختى كاج قىزىم، بوز يىگىتكە تەگمەستە جامالىڭ ئايدەك نۇرلۇق، گۈلدەك چىرايلىق، قامىتىڭ تال چۈشتەك خۇش پېچىم بولغىيدى. بوز يىگىت سېنى ئەمرىگە ئېلىۋېلىپلا ئويۇن ـ تاماشىغا كىرىشىپ تالادىن كىرمەس بولۇۋاپتۇ، سەن بىلەن زادى كارى يوق. مانا قارا، قۇندۇزدەك قارا سۇمبۇل چېچىڭ ئاقىرىشقا باشلاپتۇ، ئانارداك قىزىل يۈزۈڭ سارغىيىپتۇ، گۈلدەك قامىتىڭ خوراپتۇ. هېلىتىن شۇنداق بولسا، كېيىنچە قانداق بولۇر؟ هەي قىزىم، ئەسلىدە بوز يىگىتكە تەگمەي شاهزادىلەردىن بىرەرىگە تەككەن بولساڭمۇ دۆلەت كۆرۈپ، هۇزۇر سۈرۈپ ئۆتەر ئىدىڭ، — دەپتۇ.

— ئەي ئانا، نېمىلەرنى دەۋاتىلا؟ بوز يىگىتسىز ئۆتكەن كۈنۈم ئۆلۈمگە تەڭدۇر، بۇنداق گەپنى ئىككىنچىلەپ ئېغىزغا ئالغۇچى بولمىسىلا، — دەپتۇ.

ئاق بېكەشتىن دەككىسىنى يەپ لاتىسى سۇغا چىلاشقان مومايى خۇشامەت قىلىپ:

ــ ئەقلىڭگە باربكاللا، ئەقللىق قىزىم، بوز يىگىت باتۇرۇمغا بولغان ئەقىدەڭنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى سىناپ چاقچاق قىلىپ باققانتىم، كۆڭلۈڭگە ئالمىغايسەن، ــ دەپ ئۆزىنى ئاقلاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. موماي مىڭ بىر تۈرلۈك ھىيلە ـ مىكىر بىلەن بوز يىگىت، ئاق بېكەش ۋە ئۇلارنىڭ ئىككى بالىسىنىڭ كۆڭلىنى رام قىلىپ ئۆزىگە تېخىمۇ ئىشەندۈرۈۋاپتۇ. بوز يىگىت بىرقانچە كۈنلۈك شىكارغا چىقىپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، موماي ئاق بېكەشنى ھويلىغا ئېلىپ چىقىپ بېشىنى بېقىپ قويماقچى بوپتۇ. ئاق بېكەش مومانىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇشىغا، مومانىڭ قورسىقى قىمىرلاپ «چۈك ـ چۈك» قىلغان ئاۋاز چىقىپتۇ. ئاق بېكەش چۆچۈپ كېتىپ:

ــ ۋاي خۇدايىمەي، نېمە ئىش بۇ، ئانا؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، موماي ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ تۇرۇپ:

ــ ۋاي بالام، نېمە ئىش بولاتتى، چۈك ـ چۈك كېسەل دېگەن شۇ، ــ دەپتۇ.

ــ شۇنداقمۇ كېسەل بولامدۇ، ئانا، ئۇ زادى قانداق كېسەل؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئاق بېكەش.

ــ چۈك ـ چۈك كېسەل دېگەن ياش ۋاقتىدا ئېرىنىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمىگەن، ياشانغاندا بالىلىرىنىڭ ۋاپاسىغا ئېرىشەلمىگەن، ئەرنى دەپ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرالمىغان نادان ئايال گىرىپتار بولىدىغان قارغىش تەگكۈر كېسەل، خۇدايىم بەندىسىگە ماڭا بەرگەن نەس كېسەلنى يولاتمىسۇن، ــ دەپ، كۆز يېشى قىپتۇ موماي. مومانىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، بېكەشنىڭ كۆڭلى غەش بوپتۇ.

ئەسلىدە موماي ئاق بېكەشنىڭ بوز يىگىتكە بولغان ئەقىدىسىنى قايتۇرۇش نىيىتىدە ئىچىگە ئىكى چۈجە سېلىۋالغانىكەن.

ئارىدىن يەنە بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىر كۈنى موماي ئاق ئايغىرنىڭ قۇيرۇقىدىن بىر تۇتام، يىپ ئېگىرىشكە راسلانغان ئۇچتىن بىر قۇچاق كۆتۈرۈپ كىرىپ ئاق بېكەشنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ.

ــ ماۋۇلارغا قاراڭ، بېكەشخان قىزىم، ــ دەپتۇ كەمپىر، ــ ئاتا ـ ئانىڭىزدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولدى، ئوغۇل ـ قىزىڭىزمۇ سىز بىلەن تەڭلىشەي دەپ قالدى. دەردىڭىزدە يىغلاپ بىچارە ئاتىڭىزنىڭ

ساقلى ئاقسۇپ ماۋۇ ئاق ئايغىرنىڭ قۇيرۇقىدەك ئاقارغاندۇ، دەردەمەن ئانىڭىزنىڭ چاچلىرى ماۋۇ ئۇچىتەك پاخپايغاندۇ. سىز بىر ئەرنى دەپ ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ ھالى بىلەن كارىڭىز بولمىسا، قىيامەتنىڭ سورىقىغا قانداق جاۋاب قىلىسىز؟ ـــ دەپتۇ.

مومانىڭ ئېچىتقۇ سۆزلىرى بىلەن كۆز ئالدىغا تاشلاقلىق تۇرغان قۇيرۇق ۋە ئۇچلار ئاق بېكەشكە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىشقىنى سېلىپ كۆڭلىنى يېرىم قىپتۇ. موماي تېخىمۇ كۈشكۈرتۇپ:

ـــ قىزىم، «جان بار يەردە قازا بار، ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دەپتىكەن. ئاتا ـ ئانىڭىز ھايات ۋاقتىدا ئەرگە تارتىشىپ ئۇلارنى يوقلىيالمىسىڭىز، كېيىن ئاتا ـ ئانىڭىز قازايىقەدەر ئۆلۈپ كېتىپ قالسا، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي قالىسىز، ـــ دەپتۇ. ئاق بېكەش كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ:

ـــ ئانا، ئەگەر بوز يىگىت چالاقاراقلاردىن ئېھتىيات قىلىپ مېنى يۈرتۇمغا ئېلىپ بارغىلى ئۇنىمىسا قانداق قىلىمەن؟ ـــ دەپتىكەن، موماي:

ـــ ئۇنىڭ باھانىسى ئاسان، مۇنداق قىلىسىز... ـــ دەپ ئىش ئۆگىتىپتۇ.

بوز يىگىت ھەر كۈنى شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، ئاق بېكەش كۈنزادە بىلەن ئايزادىنى يېتىلەپ ئالدىغا چىقىدىكەن. بىر كۈنى بوز يىگىت ئۆۋدىن كەلسە، ئاق بېكەش ئالدىغا چىقماپتۇ. بۇنىڭغا ھەيران بولغان بوز يىگىت:

ـــ ئاق بېكەش! ـــ دەپ چاقىرىپتۇ. ئۆيىگىچىدىن سادا چىقماپتۇ.

ـــ بېكەش! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ بوز يىگىت. يەنە شەپە بولماپتۇ. بوز يىگىت ئاچچىقىدا شۇڭقارىنى يەرگە ئېتىپتىكەن، شۇڭقارنىڭ باغرى يېرىلىپ ئۆلۈپتۇ.

ـــ بېكەش! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ بوز يىگىت. يەنە شەپە بولماپتۇ. بوز يىگىت ئاچچىقىدا شۇڭقارىنى يەرگە ئېتىپتىكەن، شۇڭقارنىڭ باغرى يېرىلىپ ئۆلۈپتۇ.

ـــ مەن سىزگە گەپ قىلىۋاتىمەن! ـــ دەپتۇ بوز يىگىت. ئاق بېكەش ئۇنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:

ـــ ئەي بوز يىگىت، مېنى ئەمرىڭىزگە ئالىدىغاندا ئاق بولدۇم، كۆك بولدۇم، دەپ زارلىغانتىڭىز، ئەمدى بۇگۈنگە كەلگەندە، مەن بىلەن كارىڭىز يوق، كۈندە ئوۋ ـ شىكار، ئويۇن ـ تاماشىغا چاپىسىز. ئۆزىڭىزلا ئويناپ ـ كۈلسىڭىز ھېسابمۇ؟! ماۋۇلارغا قاراڭ، مېنىڭ دەردىمدە ئاتامنىڭ ساقلى ئاقسۇپ مۇنداق بوپتۇ، دەردەمەن ئانامنىڭ چاچلىرى پاخپىيىپ مۇنداق بوپتۇ. تۆت ـ بەش يىلدىن بېرى مېنى يۈرتۇمغا ئاپىرىپ، ئاتا ـ ئانامنى كۆرسىتىپ كېلەي دېمىدىڭىز، مەن زادى سىزنىڭ نېمىڭىز؟ ـــ دەپ ئاق ئايغىرنىڭ قۇيرۇقى بىلەن بىر قۇچاق ئۇچنى بوز يىگىتنىڭ ئالدىغا ئېتىپ ھۆڭ تارتىپ يىغلاپتۇ.

بوز يىگىت ئويلاپ كۆرسە، بېكەشنىڭ ئېيتقانلىرى راست. ئۇ بېكەشتىن ئەپۇ سوراپ، بېكەشنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ بارالماسلىقنىڭ سەۋەبلىرىنى يېشىپ بېرىپتۇ. ئاق بېكەش يىغىدىن توختاپ:

ـــ دېگەنلىرىڭىز كونا گەپلەر. ھازىر چالاقاراقلار ئالىدىغىنىنى ئېلىپ يۈرتلىرىغا قايتىپ كەتكەنمىش. ئاتام بىلەن ئانام مېنىڭ دەردىمدە زار يۇرۇپتىمىش. ئۇلارنى تىرىكلىكتە يوقلاپ بارالمىسام، قازا يىقەدەر ئۆلۈپ كېتىپ قالسا، يىغلاپ ـ قاقشىغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟ ـــ دەپتۇ. بوز يىگىت:

ـــ ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ يۈرتى جاھاننىڭ ئۇ چېتىدە، بۇنداق ئۇزاق سەپەرگە ئىككى بالىمىز قانداق

چىدايدۇ؟ — دەپتىكەن، مومای شۇئان:

— ۋاي جېنىم بالام، نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسىز؟ بېكەشخان قىزىمنىڭلا كۆڭلى ئېچىلىدىغان ئىش بولسا، بالىلاردىن غەم قىلماڭلار، مەن بار ئەمەسمۇ، — دەپتۇ.

بوز يىگىت ئاق بېكەش بىلەن بېكەشنىڭ يۇرتىغا سەپەر قىلىدىغان، مومای كۆنزادە بىلەن ئايزادە-لەردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغان بولۇپ كېلىشىپتۇ.

بوز يىگىتنىڭ ئاتا ـ ئانىسى قانچە توسقان بولسىمۇ، ئۇلارنى گەپكە كىرگۈزەلمەپتۇ. بوز يىگىتنىڭ سېھرىي جادۇنى بىلىدىغان بىر سىڭلىسى بار ئىكەن، ئۇ ئاكىسىغا خەۋپ يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۇلارغا يوشۇرۇن ئەگىشىپ بېرىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئەتىسى بوز يىگىت ئىككى پەرزەنتىنى مومايغا ئاما-نەت قويۇپ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ، بېكەشنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئازراق يول باسقانكەن، يول بويىدىن يوغان تاغىل يولۇاس چىقىپ ئالدىنى توسۇپ يېتىپتۇ. بوز يىگىت يولۇاسنى كۆرۈپ:

ئۇيان ئۆتكىن، يولۇسىم، بىر پاي ئوقۇم تەگكەندە،
بۇيان ئۆتكىن، يولۇسىم. يوق بولارسەن يولۇسىم.

دەپ نەزم ئوقۇپتۇ، يولۇاس دەرھال كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بوز يىگىت سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە بىر مەنزىلگە يەتكەندە، يول ئۈستىدە بىر ئارسلان پەيدا بو-لۇپ، يول توسۇپ ماڭغىلى قويماپتۇ. بوز يىگىت:

ئۇيان ئۆتكىن، ئارسلىنىم، بىر پاي ئوقۇم تەگكەندە،
بۇيان ئۆتكىن، ئارسلىنىم. قۇيۇن بولارسەن ئارسلىنىم.

دەپ نەزم ئوقۇپتۇ.

ئارسلان نەزمىنى ئاڭلاپ دەرھال كۆزدىن غايىب بوپتۇ ـ دە، بىردەمدىن كېيىن بوز يىگىتنىڭ سىڭلىسىغا ئايلىنىپ:

— ئەي جېنىم ئاكا، ئاتا ـ ئانام شۇنچە يالۋۇرسىمۇ، مەن يالۋۇرسامۇ گەپكە كىرمىدىڭ. ئۆزۈڭ-گىمۇ قىلىسەن، ئاتا ـ ئاناڭغىمۇ قىلىسەن، ماڭمۇ قىلىسەن. سېنى سەپەرگە يولغا سالغان ھېلىقى مومای ئەسلىدە چالاقاراقلار ئەۋەتكەن جادۇگەر ئىكەن، لېكىن سەنمۇ، ئاق بېكەشمۇ ئۇنىڭ ئالدىمىغا چۈشۈپ كەتتىڭلار، — دەپتۇ.

بېكەش بۇ گەپنى ئۆزلىرىنى يولدىن قال-دۇرۇش ئۈچۈنلا ئېيتىلغان يالغان گەپ دەپ ئويلاپ، ئۆز تەلىپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ.

بوز يىگىت بىلەن ئاق بېكەش سەپەرگە

چىقىپ ئۇچىنچى كۈنى بولغاندا بىر پايانسىز دالىغا كەپتۇ. كېتىۋاتسا، غايىبتىن: «سەن كەتسەڭ كېـ-تەلمەمتىم، مەندىمۇ بىر جان تۇرسا ئوزۇقۇمدىن غەم يەمتىم، ئىچەرىمگە قان تۇرسا» دېگەن زۇۋان ئاڭـ-لىنىپتۇ. ئۇلار ئۇياق ـ بۇياققا قارىسا، ئىنسۇجىن كۆرۈنمىگۈدەك. ئاسمانغا قارىسا، ھېلىقى مومـاي چىغرىققا مىنىپ، ئايزادىنى ئالدىغا، كۈنزادىنى كەينىگە مىندۈرۈپ، ئالدىغا باققاندا ئايزادىنىڭ بېشىنى غاجاپ، كەينىگە باققاندا كۈنزادىنىڭ بېشىنى غاجاپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقۇدەك. بوز يىگىت بىلەن ئاق بېكەش شۇ چاغدىلا مومـاينىڭ ئەسلىدە جادۇگەر ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. بوز يىگىت سىڭلىسىنىڭ گېپىگە ئىـ-شەنمىگىنىگە قاتتىق پۇشايمان يەپتۇ. جادۇگەر بالىلارنى ھە دەپ غاجاپ، يىغلىتىپ ئۇچقىنىچە كۆزدىـن غايىب بوپتۇ.

بوز يىگىت بىلەن ئاق بېكەش قىرىق كېچە ـ كۈندۈز يول بېسىپ ئاخىر ئاق بېكەشنىڭ يۇرتـىغـا يېتىپ كەپتۇ، يېتىپ كەپتۇ ـ دە، خارابلىككە قاراپ تاڭ قاپتۇ، چۈنكى ئاۋۇالقى گۈزەل، ئاۋات ئاستا-نىنىڭ ئىزناسىمۇ قالمىغانىكەن. ئۇلار يۇرت خارابلىرىنى ئارىلاپ، ئەسكى تام ـ كېسەك دۆۋىلىرى ئا-رىسىدا ئۇنى ـ بۇنى ئاختۇرۇپ يۇرگەن بىر ئاجىز مومـاينى ئۇچرىتىپتۇ. مومـايدىن ئاق بېكەشنىڭ شـاھ ئاتىسىنى سۇرۇشتە قىلىپ، ئەتىسى بىر بايۋاتنىڭ چېتىدىن ئاق بېكەشنىڭ ئاتىسى بىلەن ئانىسـىنى تېپىپتۇ. ئاق بېكەشنىڭ ئاتا ـ ئانىسى چالاقاراقلارنىڭ خورلىشى ۋە قىزىنىڭ پىراقـىدا تولا يـىغـلاپ كۆزلىرىدىن ئايرىلغانىكەن. ئۇلار ئاق بېكەش بىلەن بوز يىگىتنىڭ ئاڭلاپ ئۆملەپ قويۇپ، با-لىلىرىغا ئېسىلىپ يىغا ـ زار قىپتۇ.

بوز يىگىت بىلەن ئاق بېكەش ھالىدىن كەتكەن ئەما قېرىلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ بىر مـەز-گىل شۇ يەردە تۇرۇپتۇ. بارا ـ بارا ئىككى قېرىنىڭ كۆزلىرى ئېچىلىپ، بالىلىرىنى كۆرەلەيدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى ئاق بېكەشنىڭ ئاتىسى بىر ئېسىل ئاق بوز تۇلپارنى يېتىلەپ، ئاق شۇڭقارنى قـولـىغـا قوندۇرۇپ، بىر ئاق سەللە، ياقىلىق ئېسىل مەللە تون ۋە بىر زۇلپىقارنى كۆتۈرۈپ كىرىپ:

ــ بوز يىگىت باتۇر ئوغلۇم، ئاق بوز ئارغىماق، ئاق شۇڭقار ۋە زۇلپىقار مېنىڭ تەۋەررۇكلـىرىـم ئىدى. ئۇ تەۋەررۇكلەرنى تۇتقۇدەك ھالىم قالمىدى. بۇلارنى سىزگە تۇتتۇم، ئەمدى سىز ئۆيدە تۇرىۋەرمەي شىكارغا چىقىڭ، ئويناڭ، كۆڭۈل ئېچىڭ. ئەرنىڭ قانىتى ــ ئات، ھەمراھى ــ شۇڭقار بىلەن زۇلـپـە-قار. خۇدايىتائالا سىزگە مەدەت بېرىدۇ، ــ دەپ تەۋەررۇكلىرىنى بوز يىگىتكە تۇتقۇزۇپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ بوز يىگىت ئاق بوز ئارغىماقىغا مىنىپ، ئاق شۇڭقارنى بىلىكىگە قوندۇرۇپ، زۇلپىقارنى ئېسىپ شىكارغا چىقىدىغان بوپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي كالتە بوزمۇ بوز يىگىتنى سېغىنىپ يېـ-تىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ كۈنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتۈشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوز يىگىت بىلەن كالتە بوز شىكارغا چىقىپتۇ. شۇ كۈنى تومۇز ئىسسىقى چېـ-كىگە يېتىپ، جاڭگاللىق تونۇردەك قىزىپ كەتكەنىكەن. ئۇلار ئۇيان چېپىپ، بۇيان چېپىپ ئوۋ تاپالـ-ماپتۇ. بوز يىگىت باتۇر جىلە بولۇپ، چوقۇم ئوۋ غەنىيمىتىگە ئېرىشمىگۈچە قايتماسلىق قارارىغا كەپتۇ ۋە كالتە بوز بىلەن ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ ئوۋ ئىزدىمەكچى بوپتۇ.

بوز يىگىت ئوۋ ئىزدەپ ماڭا ـ ماڭا ئادەم ئايىغى يەتمىگەن بىر قويۇق جاڭگاللىققا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قاياققا مېڭىشىنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئالدىدىن ساقاللىرى سۇتتەك ئاقارغان، يۇزلىرى نۇرلـىنـىپ تۇرغان ئىسسىق چىراي بىر بوۋاي يېتىپ كەپتۇ. بوز يىگىت ئارغىماقتىن چۈشۈپ بوۋايغا سالام قىپتۇ. بوۋاي سالامنى ئېلىپ ئېلىپ تۇرۇپ:

— ئەي بوز يىگىت باتۇر، يامان چاغدا ئوڭغا چىقىپ قاپسەن، ئەمدى ئۆتكەنگە سالاۋات. سەمىگە شۇنى سېلىپ قويماي، ھازىر ساڭا بىر چوڭ خەۋپ ئەگىشىپ كېلىۋاتىدۇ، ئۆزۈڭگە ئاگاھ بولغايسەن. ئېسىڭدە چىڭ تۇت، يالغۇز دۆڭگە ئات سالما، تۆكۈر توشقانغا شۇڭقار سالما، بۇلاق بويىدا ئۇخلىما. خوش، قالغىنى خۇداغا ئامانەت، — دەپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بوز يىگىت بوۋاينىڭ دېگەنلىرىگە ھەيران بولۇپ، ئالغا قاراپ مېڭىپتۇ، ئۇيان قارىسىمۇ، بۇيان قارىسىمۇ بىرەر جانىۋار يولۇقماپتۇ، شۇڭا تىت - تىت بولۇپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر ئوچۇقچىلىققا كەلگەندە، ئۇ ھارغىنلىققا ۋە تومۇز ئاپتاپقا چىدىماي قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بوۋاينىڭ بايىقى نەسىھەتىنى ئۇنتۇپ، ئالدىدىكى يالغۇز دۆڭگە ئارغىمىقىنى ساپتىكەن، ئارغىمىقى مۇدۇرۇلۇپ كېتىپ ئالدى پۇتى سۇنۇپتۇ. ئۇ ئارغىماقنى تاشلاپ، ئېگەر - جابدۇقنى يۇدۇپ كېلىۋاتسا، ئالدىدىن بىر بوز توشقان يۇگۇرۇپ ئۆتۈپ-تۇ، شۇڭقارنى قويۇۋەتكەنىكەن، ئاق شۇڭقار ئەگىپ بېرىپ توغراقتا قونۇپتۇ، چاقىرسا چۈشمەپتۇ. ئۇسساپ، چارچاپ كەتكەن بوز يىگىت كالتە بوز بىلەن تېپىشىپ، ئىش پۇشۇقى بىلەن قايتىپ كېلىۋېتىپ بىر بۇلاق-نىڭ بويىغا كېلىپ قاپتۇ. بوز يىگىت يانچۇقىدىن بىر ئالتۇن بىگىزنى چىقىرىپ كالتە بوزغا بېرىپتۇ - دە:

— مەن قاتتىق چارچىدىم، بىر ئۇخلىسام قىرىق كېچە - كۈندۈزدە ئويغىنىمەن، ئالمادىس بىرەر ۋەقەگە يولۇقساڭ، ئالتۇن بىگىزنى تاپىنىمغا سانجىغىن، شۇئان ئويغىنىمەن، — دەپ ئېگەر - توقۇمغا يۆلەنگىنىچە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

كالتە بوز بوز يىگىتنىڭ يېنىدا ئولتۇرسا، غايىبتىن چۈشكەندەك بىر قېرى مومای پەيدا بوپتۇ. كالتە بوز ئورنىدىن تۇرۇپ مومايغا سالاپ بېرىپتۇ. مومای:

— بالام، بۇ چەت جاڭگالدا نېمە قىلىپ ئولتۇرسەن؟ ئاۋۇ ئۇخلاۋاتقان پالۋان كىم بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. كالتە بوز مومايغا ئۆز ئەھۋاللىرىدىن خەۋەر بېرىپتۇ. مومای:

— ئاغىنەڭ قاچان ئويغىنىدۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، كالتە بوز:

— بوز يىگىت بىر ئۇخلىسا قىرىق كېچە - كۈندۈزدىن كېيىن ئويغىنىدۇ، ئۇخلىغىلى ئاران يېرىم كۈن بولدى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— بالام، ئاغىنەڭ قىرىق كېچە - كۈندۈز ئۇخلىسا، ئاڭغىچە سەن نېمە ئىش قىلىسەن؟ ئاغىنەڭنى ئويغاتماقچى بولساڭ قانداق قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ مومای.

— مەن ئاغىنەم ئويغانغۇچە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ يېنىدا تۇرىمەن، ناۋادا ئاغىنەمنى ئويغىتىش توغرا كەلسە، ئۇنىڭ تاپىنىغا بۇ ئالتۇن بىگىزنى سانجىسام، شۇ زامات ئويغىنىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ كالتە بوز.

— پاھ، ئەجەب چىرايلىق بىگىز ئىكەن. ئەكە، ماڭا بېرىپ تۇر، كېپىشمىنى يامىۋالاي، — دەپتۇ مومای. كالتە بوز سەل ئىككىلىنىپ، بىگىزنى مومايغا بېرىپتۇ.

بۇ بوز يىگىتلەرنى قاپقانغا دەسسەتكەن جادۇگەر ئىكەن. كەمپىر بوز يىگىتنىڭ ئىككى بالىسىنى چالاقاراقلارغا گۆرۈگە تۇتۇپ بەرگەندىن كېيىن، يەنە بىر ئېتەك ئالتۇن - كۈمۈش تارتۇق ئېلىپ، باشقىچە سىياق بىلەن بوز يىگىتنىڭ ئىزىنى پايلاپ بۇلاق بويىغا كەلگەنىكەن. جادۇگەر بۇلاق بېشىدا كېپىشىنى ياماپ بولۇپ، ئالتۇن بىگىزنى سۇغا تاشلۇۋېتىپتۇ. كالتە بوز زارلىنىپتۇ، يىغلاپتۇ، مومايىنى تىللاپتۇ، قارغاپتۇ، ئامال بولماپتۇ. جادۇگەر بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

جادۇگەر ئىككى ئايىغىنى تۆت قىلىپ چالاقاراقلارنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ - دە، ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. چالاقاراقلارنىڭ قىرىق سەركەردىسى بارلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ پۈتكۈل جاڭگالنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ، بوز يىگىت ئۇخلاۋاتقان بۇلاق بېشىغا يوپۇرۇلۇپتۇ. كالتە بوز بوز يىگىتنىڭ زۇلپىقارىنى ئېلىپ چالاقاراقلار بىلەن ئېلىشىپتۇ، نەچچە مەرتە ئېلىشقاندىن كېيىن، چالاقاراقلار دۆۋە - دۆۋە ئۆلۈكلىرىنى قالدۇرۇپ چېكىنىپتۇ، كالتە بوز مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ بوز يىگىتنى چاقىرىپتۇ، تۇرتۇپتۇ، چىمداپتۇ، بوز يىگىت قىمىر قىلىپمۇ قويماپتۇ. كالتە بوزنىڭ تاقىتى - تاق بولۇپ، بوز يىگىتنىڭ ئۆز تۇكىنى سالدۇرۇپتۇ - دە، تاپىنىنى چىشلەپتۇ، چىشلەپ - چىشلەپ ئىككى قەۋەت گۆشىنى شىلىپ بولغاندا، بوز يىگىت ئاران بىر ئۆرۈلۈپ:

— ۋاي - ۋۇي، تاپىنىم تازا قىچىشتىغۇ، — دەپلا خورۇلداپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ.

شۇ ئەسنادا چالاقاراقلار يەنە يوپۇرۇلۇپ كېلىپ كالتە بوز بىلەن ئېلىشىپتۇ. ئېلىشا - ئېلىشا چالاقاراق لەشكەرلىرى قىرىلىۋېرىپتۇ. چالاقاراقلار كالتە بوزغا تەڭ كېلەلمەي، مەسلىھەتلىشىپ، تۆت تەرەپتىن تەڭلا ئاتلىق كېلىپ كالتە بوزغا سالما تاشلاپتۇ، ئارقىدىن بوز يىگىتنى تۇتۇۋېلىپ، كالىنىڭ تېرىسىدىن قىلىنغان خام تاسما بىلەن چىرماپ باغلىۋېتىپتۇ. خام تاسما ئىسسىقتا قۇرۇغانسېرى قورۇلۇپ قىسىشقا باشلاپتۇ. بوز يىگىت ئاندىن ئۇيقۇسىنى ئازراق ئېچىپ:

— پاھ، بۇ يەرنىڭ پاشىلىرى نېمانچە قاتتىق چاقىدىغاندۇ؟ — دەپ بىر سىلكىنگەنىكەن، قات - قات خام تاسما تارسىلداپ ئۈزۈلۈشكە باشلاپتۇ. بوز يىگىتنىڭ كۈچ - قۇدرىتىدىن چۆچۈشكەن چالا - قاراقلار بوز يىگىتنى يەنە باغلاپتۇ. بوز يىگىت يەنە بىر قېتىم ئۆرۈلگەنىكەن، تاسمىلار پايلىماي ئۈزۈلۈشكە باشلاپتۇ. ئۇچىنچى قېتىملىق باغلاشتىن كېيىن بوز يىگىت باتۇرنىڭ ئۇيقۇسى ئېچىلىپ قارىسا، تۆت ئەتراپىنى چالاقاراقلار ئورىۋالغان، باغلاقلىق كالتە بوز بىر چەتتە يىغلاۋاتقانىكەن. بوز يىگىت:

— ئەي چالاقاراق نامەردلەر، مېنى خام تاسما بىلەن چىرماپ، قىلىچ بىلەن چېپىپ جېنىمدىن

جۇدا قىلالمايسىلەر، ئۆلتۈرىمىز دەپ ئاۋارە بولغۇچە دەرھال قويۇۋېتىڭلار، ــ دەپتۇ. چالاقاراقلار:

ــ باغلاقتا ئۆلمىسەك، چاڭقاقتا ئۆلسەن، قىلىچتا ئۆلمىسەك، ئاچلىقتىن ئۆلسەن، يا جانغا تۇر، يا جانانغا تۇر، ــ دەپتۇ.

بوز يىگىت چالاقاراقلارنىڭ ئۆزىنى بوش قويۇۋەتمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتىپ:

ئون قوتاندا قويۇم بار،	ئۈچ قوتاندا كالام بار،
شۇنى بېرەي، جاننى قوي.	شۇنى بېرەي، جاننى قوي.
بەش قوتاندا ئېتىم بار،	بىر قوتاندا تۆگەم بار،
ئۇنى بېرەي، جاننى قوي.	ئۇنى بېرەي، جاننى قوي.

دەپ نەزم ئوقۇپتۇ. چالاقاراقلار:

ــ جېنىڭ بىزنىڭ قولىمىزدا تۇرسا، ئۇنى بېرەي، بۇنى بېرەي، دەپ ۋەدە قىلمىساڭمۇ، ئۇ نەرسىلەر بىزنىڭ بولماي قالامتى؟ ــ دەيىشىپ كۈلۈشۈپتۇ.

بوز يىگىت چالاقاراقلارنىڭ خورلىشىغا چىدىماي تۈلۈقچىلاپ بىر دوملىغانكەن، چالاقاراقلاردىن نەچچە يۈزى ئۇنىڭ ئاستىدا قېلىپ خېمىرغا ئايلىنىپتۇ. چالاقاراقلارنىڭ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ، بوز يىگىتنى يېڭىۋاشتىن چىرماپ تۆت تەرەپتىن تارتىپ تۈتۈۋاپتۇ. بوز يىگىت:

ــ ئەي نامەرد، چالاقاراقلار، مېنى قانداق قىلىشساڭ قىلىش، ئەمما ئاغىنەم كالتە بوزنى قويۇۋېتىش، ئۇنىڭ بىلەن ۋىدالىشۋالاي، ــ دەپتۇ.

چالاقاراقلار كالتە بوزنى بوشىتىپ بوز يىگىتنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەپتۇ. بوز يىگىت كالتە بوزدىن رازىلىق ئېلىپ:

ــ ئەي قىيامەتلىك ئاغىنەم، مەندىن رازى بول، ئاخىرقى قېتىم ئاغىنىدارچىلىقىڭنى يەتكۈزۈپ چىمچىلاق پۇتۇمنىڭ تىرنىقىنى بوشىتىپ قوي، ــ دەپتۇ. كالتە بوز ئاغىنىسىنىڭ چىمچىلاق پۇتىنىڭ

تىرنىقىنى بوغۇقتىن بوشىتىپتۇ. بوز يىگىت «ياپىر !» دەپ نەرە تارتىپ، چىمچىلاق پۇتىنىڭ تىرنىقى بىلەن بىر تالاي چالاقاراق لەشكەرلىرىنى قىرىپ تاشلاپتۇ. ئەتراپ ئۆلۈككە توشۇپتۇ، قانلار دەريا بولۇپ ئېقىپتۇ. چالاقاراقلار بوز يىگىتنى باش ئەگدۈرەلمەسلىكىگە كۆزى يەتمەي، ئۇنى تۆمۈر كۆشۈككە بەنت قىپتۇ ـ دە، ئايتېرەك دېگەن يوغان تېرەككە ئېسىپ قويۇپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، ئون كۈن ئۆتۈپتۇ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز كۈنمۇ ئۆتۈپتۇ. ئوتتۇز توققۇز كۈن بولغاندا بوز يىگىت هوشىدىن كېتىپتۇ. چالا ـ قاراقلار: «بوز يىگىتنىڭ جېنى تۆمۈر بولسىمۇ ئۆلۈپ بولدى، ئۆلۈكنى چۈشۈرۈپ ئاۋارە بولماي يولـ ـ مىزغا ماڭايلى» دېيىشىپ كېتىپ قاپتۇ.

بوز يىگىت ئايتېرەككە ئېسىۋېتىلگەندىن كېيىن، كالتە بوز بېكەشنىڭ قېشىغا بېرىپ، بوز يە ـ گىتنىڭ تارتقان كۈلپەتلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ، ئاق بېكەش پەرياد سېلىپ بەهوش بوپتۇ. كېيىن يە ـ قىلىپ ـ قوپۇپ بوز يىگىت ئېسىلغان ئايتېرەكنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنى چۈشۈرۈپتۇ، تاسمىلارنى يې ـ شىپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپتۇ. بوز يىگىت كۆزلىرىنى يېرىم ئېچىپ ئاق بېكەشنى كۆرۈپتۇ ـ دە:

ــ ئەمدى مەن بولالماي قالدىم، ئەگەر ئەقىدەڭدىن يانمىساڭ، جاپادىن قاچماي، جەستىمنى قىرىق كېچە ـ كۈندۈز كۆتۈرۈپ بۇلاقنى ئايلانغىن، شۇ چاغدا قايتا تىرىلىمەن، ــ دەپلا جان تەسلىم قىپتۇ.

ئاق بېكەش ئۆتكەن سەۋەنلىكلىرىگە مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ يىغلاپتۇ، زارلاپتۇ، ئۇستۈبېشىغا ئاق ماتادىن قارىلىق كىيىپ، بوز يىگىتنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ بۇلاقنىڭ چۆرىسىنى ئايلىنىپ، يىغا ـ نەزمىلەر بىلەن هازا ئېچىپتۇ. ئوتتۇز توققۇز كۈن بولغاندا، باشقا سىياققا كىرىۋالغان هېلىقى جادۇگەر بۇلاق بېشىغا پەيدا بولۇپ، بىر پارچە قارا كىگىزنى بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يۇيۇشقا باشلاپتۇ. ئاق بېكەش بوز يىگىتنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن:

ــ ۋاي موما، نېمە ئىش قىلىپ ئولتۇرىلا؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، جادۇگەر كەمپىر:

ــ قارا كىگىزنى ئاقارتايمىكىن دەپ يۇيۇپ ئولتۇرىمەن، قىزىم، ــ دەپتۇ. ئاق بېكەش:

ــ قىزىق گەپ قىلىدىكەنلا، موما، قارا كىگىز يۇغانغا ئاقىرارمۇ؟ ــ دەپتۇ. جادۇگەر:

ــ هەي ئەخمەق قىزىم، قارا كىگىزنى يۇغانغا ئاقارمىسا، كۆتۈرۈپ يۇرگەنگە ئۆلۈك تىرىلەمتى؟ ــ دەپتۇ.

ئاق بېكەش ئۇنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، بوز يىگىتنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ بۇلاقنى ئايلىنىشنى داۋام قىپتۇ. جادۇگەر قولىدىكى كىگىز پارچىسىنى بۇلاق ئىچىگە تاشلۇۋېتىپ:

ــ قارا كىگىزنى ئاقارتىمەن دەپ، ئۇپرىغان مېنىڭ جېنىم، ئۆلگەن ئۆلۈكنى تىرىلدۈرىمەن دەپ، قىينالغان سېنىڭ جېنىڭ، هەي شور پېشانە قىزىم، تاشلا قولۇڭدىكى ئۆلۈكنى، سېسىق ئۆلۈككە ئەقـ ـ دە باغلىمىساڭ، ئايدەك جامالىڭ بىلەن ئەرسىز قالامتىڭ؟ ــ دەپ، بىر ئۇھ تارتىپتىكەن، دېلىغۇل بو ـ لۇپ قالغان ئاق بېكەش ئۆزى كۆتۈرۈۋالغان بوز يىگىتنىڭ جەستىنى بۇلاق ئىچىگە پولتۇڭدىدە تاشلـ ـ ۋېتىپتۇ.

بۇ چاغدا بوز يىگىتنىڭ تېنىگە يېرىم جان كىرىپ، بۇلاق ئىچىدە بېلىگىچە دەس تۇرۇپتۇ ـ دە:

ــ ئاھ بېكەش، ئوتتۇز توققۇز كېچە ـ كۈندۈز چىداپ، بىر كۈن قالغاندا چىدىمىدىڭ. ماڭمۇ قىلدىڭ، ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ. ئەلۋىدا، ئۇ ئالەمدە كۆرۈشەرمىز، ــ دەپلا بىر يۇمىلاپ كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

ئاق بېكەش مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ چاچلىرىنى يۇلۇپتۇ، يۈزلىرىنى تاتىلاپتۇ، مەڭزلىرىگە كاچاتلاپتۇ.

جادۇگەر كەمپىر چالاقاراقلارنىڭ سەركەردىلىرىگە بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈپتۇ. چالاقاراق باتۇرلىرى ئارغىماقلىرىغا مىنىپ بېكەشنىڭ قېشىغا كەپتۇ ـ دە، ئاق بېكەشنى تالىشىپ سوقۇشۇشقا باشلاپتۇ. ئاق بېكەش چالاقاراق سەركەردىلىرىگە:

ــ ئەي چالاقاراق باتۇرلىرى، سىلەر قىرىق كىشى ئىكەنسىلەر، مەن بولسام بىرلا كىشى، مەن قاي-سىڭىزغا تېگىمەن؟ سىلەر مېنى تالىشىپ بىھۇدە سوقۇشقاندىن كۆرە، دەرھال بىردىن گۈمبەز يا-ساڭلار. كىم گۈمبەزنى تېز ھەم چىرايلىق ياساپ پۈتتۈرسە، شۇنىڭغا تېگەي، ــ دەپتۇ.

چالاقاراق سەركەردىلىرى ئاق بېكەشنى قىزغىنىپ، پۈتۈن ھۈنەرلىرىنى ئىشقا سېلىپ بىردەمدە قىرىق گۈمبەز ياساپ پۈتتۈرۈۋېتىپتۇ. ئاق بېكەش:

ــ سىلەر ياسىغان گۈمبەزلەر بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرلا ۋاقىتتا پۈتتۈرۈپسىلەر، شۇڭا كىمگە تېگىشىمنى بىلەلمىدىم. ئەمدى سىلەر بىردىن ئوچاق سېلىپ تا-ماق ئېتىڭلار، مەن ھەممىڭلارنىڭ تامىقىدىن تېتىپ باقىمەن. قايسىڭلارنىڭ تامىقى تەملىك بولسا، شۇ-نىڭغا تېگىمەن، ــ دەپتۇ.

چالاقاراقلار بىردەمدە قىرىق ئوچاق سېلىپ، قازان ئېسىپ تاماق ئېتىشكە تۇتۇش قىپتۇ. تاماق پىشقاندا ئاق بېكەش ھەربىر گۈمبەزگە كىرىپ، ئۇلارنىڭ تامىقىدىن تېتىپ كۆرۈپتۇ، ئاندىن:

ــ ئەتكەن تامىقىڭلار بىر ـ بىرىڭلارنىڭكىدىن ئوخشاپتۇ، شۇڭا قايسىڭلارغا تېگىشىمنى بىلەلمە-دىم. ئەمدى ھەممىڭلارغا بىرقاچىدىن تاماق ئۈسۈپ بېرىمەن. قايسىڭلار بالدۇر ئىچىپ بولساڭلار، شۇ-نىڭغا تېگەي، ــ دەپتۇ ـ دە، قىرىق تەڭنە كەلتۈرۈپ لىق تاماق ئۈسۈپ بېرىپتۇ. چالاقاراق سەركەردە-لىرى ئاق بېكەشنى خوتۇنلۇققا ئېلىش تەمەسىدە تاماققا تەڭلا دۇم چۈشۈپتۇ. ئاق بېكەش بوز يىگىتتىن

قالغان زۇلپىقارنى ئېلىپ گۈمبەزلەرگە بىر - بىرلەپ كىرىپ، قىرىق چالاقاراق سەركەردىسىنىڭ كالـ
لىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ.

ئاق بېكەش چالاقاراق سەركەردىلىرىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن، ئاتىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ قان يىغلاپ تۇرۇپ:

ئاق شۇڭقارنى قوندۇرۇپ، ئاق تۇلپارغا مىندۇرۇپ،
جان ئالغۇچى دەپمىدىڭ؟ جىنازىسى دەپمىدىڭ؟
مەللە تونىنى كىيدۇرۇپ، ئەرسىز قالغان قىزىڭنى
كېپەنلىكى دەپمىدىڭ؟ ئۆزۈم ئالاي دەپمىدىڭ؟

دەپ ناله قىپتۇ. ئاق بېكەشنىڭ ئاتىسى:

— ھەممە ئەيىب مەندە، قىزىم، بۇنداق بولارنى بىلگەن بولسام، ئاق بوز ئارغىماق، ئاق شۇڭقار، ئاق سەللە، مەللە تون ۋە زۇلپىقارنى بەرمەس ئىدىم. ئېرىڭ بوز يىگىتنىڭ ئۆلۈمىگە مەن زامىن بوپتىمەن، — دەپ ئاھ ئۇرۇپتۇ.

ئاق بېكەشنىڭ ئاتىسى قىزىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن قىرىق قىزنى ھەمراھ قىلىپ چارباغلارغا ئەۋەتىپتۇ، لېكىن ئاق بېكەشنىڭ سۇنۇق كۆڭلى ئېچىلماپتۇ.

جادۇگەر كەمپىر چالاقاراقلارنىڭ قالدى - قاتتى لەشكەرلىرىنى يىغىپ:

— سىلەر سەركەردىلىرىڭلارنىڭ زورى بىلەن يۇرتۇڭلاردىن ئايرىلىپ، كۆرمىگەن ئازابلارنى تارتتىڭلار. ھازىر سەركەردىلەر ئۆلۈپ تۈگىدى، ئاق بېكەشنى تالىشىدىغان نوچى قالمىدى. قاراپ تۇرۇپ ئاشۇ ساھىبجامالنى تاشلاپ كېتەمسىلەر؟ — دەپ كۈشكۈرتۈپتۇ.

چالاقاراق لەشكەرلىرى ئاق بېكەشنى خوتۇن قىلىش تەمەسىدە بىر - بىرىدىن قىزغىنىپ چارباغ تەرەپكە چېپىشىپتۇ. چالاقاراق لەشكەرلىرىنىڭ يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئاق بېكەش قىرىق قىزنى چاقىرىپ، يېنىدىكى ئۇنچە - مارجانلارنى يەرگە چېچىپتۇ - دە:

— قىزلار، مارجانلارنى كىم تېرىۋالسا شۇنىڭ بولىدۇ، قېنى ئېلىڭلار، — دەپتۇ. قىرىق قىز مارجان تېرىش بىلەن بەند بوپتۇ. ئاق بېكەش ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپتۇ. چالاقاراقلار ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. ئاق بېكەش بوز يىگىت ئېسىپ قويۇلغان ئايتېرەك تەرەپكە بۇرۇلۇپتۇ. چالاقاراقلار تاپ بېسىپ قوغلاپتۇ. چالاقاراقلار يېتىشىۋالاي دەپ قالغاندا، ئاق بېكەش ئايتېرەك ئۈستىگە يامىشىپ چىقىپ ئەڭ ئېگىز شاخ ئۈستىگە مىنىپ تۇرۇۋاپتۇ. چالاقاراقلار ئايتېرەك ئۈستىگە چىقىشقا ئەيمىنىپ:

— ئاق بېكەش، پەسكە چۈشۈپ بىزگە خوتۇن بولۇڭ، بىز سىزنى ئەتىۋارلايمىز، — دەپ ۋارقىرىشىپتۇ. ئاق بېكەش چۈشكىلى ئۇنىماپتۇ. شۇ چاغدا جادۇگەر كەمپىر كۈنزادە بىلەن ئايزادىنى سۆرەپ يېتىپ كەپتۇ. چالاقاراقلار:

— ئاق بېكەش، پەسكە چۈشۈڭ، بولمىسا قىزىڭنى ئايزادىنى چېپىپ تاشلايمىز، — دەپ سۈرەن سالىپتۇ. ئاق بېكەش چۈشمەپتۇ. چالاقاراقلار ئايزادىنى چېپىپ تاشلاپتۇ. ئاق بېكەش قىزىنىڭ دەرد - پىراقىدا يىغلاپ، باغرى خۇن بوپتۇ. چالاقاراقلار:

— ئاق بېكەش، چۈشۈپ بىزگە خوتۇن بولۇڭ، بولمىسا ئوغلىڭنى كۈنزادىنى چېپىپ تاشلايمىز، — دەپ چۇرقىرىشىپتۇ. ئاق بېكەش چۈشمەپتۇ. چالاقاراقلار كۈنزادىنى چېپىپ قىيما - چىيما قىلىپ

تاشلاپتۇ. ئاق بېكەش ئوغلىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا قان يىغلاپتۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياشتىن ئايىتې-رەك توۋدە بۇلاق هاسىل بوپتۇ.

چالاقاراقلار ئايىتېرەكنى چۆرىدەپ چېدىر - بارگاه تىكىپ، ئاق بېكەشنىڭ چۈشۈپ ئۆزلىرىگە خو-تۇن بولۇشىنى كۈتۈپ يېتىشىپتۇ.

بىر هەپتە بولغاندا، ئاق بېكەش سۇمبۇل چاچلىرىنى كېسىپ ئايىتېرەكنىڭ شېخىغا چىگىپتۇ - دە:

ئاتىكام تىككەن ئايىتېرەك،
ئاشىق بىلەن مەشۇقىنىڭ
ئانىكام تىككەن ئايىتېرەك.
بېشىنى يېگەن ئايىتېرەك.

دەپ ناخشا ئېيتىپ، تېرەك ئۇچىدىن ئۆزىنى يەرگە تاشلاپتىكەن، ئايىتېرەكنىڭ بىر شېخى قاراسىدە سۇنۇپ، ئاق بېكەش ئايىتېرەك توۋدىكى بۇلاق ئىچگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئاق بېكەش بۇلاق سۈيىگە بىر چۆمۈلۈپ بېلىگىچە ئۆرە بوپتۇ ۋە:

ــ ئاه ۋاپاسىز جاهان، ئاه ئارماندا كەتكەن جان! ــ دەپ بىر يۇملاپتۇ - دە، كەپتەرگە ئايلىنىپ پەرۋاز قىلىپ كۆك قەرىگە چىقىپ كېتىپتۇ. چالاقاراقلار ئاسمانغا هاڭۋاقلىنىچە بىرهازا تۇرۇپ قاپتۇ، ئاندىن جادۇگەر كەمپىرنى تۈتۈپ نەيزىلەپ، تىتما - تىتما قىلىپ تاشلاپتۇ.

ئايىتېرەك سۇنۇق شېخىنى ساڭگىلىتىپ تا مۇشۇ كەمگىچە كۆكلەپ تۇرۇۋېرىپتۇ. ئايىتېرەك ئاس-تىدا كۆز ياش بۇلىقى بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇرۇپتۇ. بۇز يىگىت بىلەن ئاق بېكەشنىڭ يۇرتلۇقلىرى ئايىتې-رەك ئاستىغا قەبرە تىكلەپ، ۋاپا، پاكلىق يولىدا شېهىت بولغان ئاشىق - مەشۇقلار ئۈچۈن دۇئا قى-لىپ، نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزۈپ ئۇلارنى ياد ئېتىپ كەپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئايىتېرەك ئاستىدىكى كۆز ياش بۇلىقىدىن چىققان شەربەت سۇدا ئەسلار كۆزىنى يۇسا، كۆزى ئېچىلارمىش، قىز - چوكانلار چاچلىرىنى يۇسا، چاچلىرى قارا، پارقىراق، ئۇزۇن ئۆسەرمىش.

ئادىل پادىشاھ

ئار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سورىغانىكەن. شۇڭا، پۇقرالىرى ناھايىتى بەختلىك ھەم خۇشال ـ خۇرام كۈن كەچۈرىدىكەن، پادىشاھتىن ھەممە رازى ئىكەن، شۇڭا خەلق پادىشاھ-قا «ئادىل پادىشاھ» دەپ نام بەرگەنىكەن. پادىشاھ ئۆزىنىڭ ئادىللىقىغا ھەۋىسى كېلىپ، مەن شۇنداق بىر ئادىل پادىشاھ ئىكەنمەن، زادى مېنىڭ ئۇستۇمدىن يامان دەپ شىكايەت قىلىدىغانلارمۇ بارمىدۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى پۇقراچە ياسىنىپ، ئاخشىمى شەھەرگە كىرىپ، ئادەملەر كۆپرەك توپلاشقان يەرلەرگە بېرىپ، ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىشقا باشلاپتۇ، ئەمما پادىشاھنى يامان دەيدىغان بىرەر گەپ ـ سۆز ئاڭلىيالماپتۇ. بۇنىڭغا قانائەتلەنمىگەن پادىشاھ شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ، نۇرغۇن ئۆيلەرنىڭ ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ تەكشاپ بېقىپتۇ. ئۇ جايلاردىمۇ پادىشاھ ھېچبىر يامان گەپ ـ سۆز ئاڭلىماپتۇ. ئاخىر بىر يالغۇز ئۆينىڭ ئىشىك تۈۋىگە بارسا، دەل شۇ ۋاقىتتا بىر قېرى مومانىڭ: «مەزنىنىڭ جېنى چىقسا، پادىشاھ يوقالسا، ۋەزىرنىڭ ئېتى پۇتلىشىپ پۇتى سۇنسا» دەپ خۇداغا نالە قىلىپ يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرھال ئوردىسىغا قاراپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەر بىلەن پادىشاھ ھېلىقى مومانىنى ئوردىسىغا چاقىرتىپ كەپتۇ ۋە ئاخشامقى گەپ-لىرىنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ. موماي قورقۇپ، پادىشاھنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، يىغلاپ تۇرۇپ:

— ئۇلۇغ شاھىم، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. پادىشاھ:

— تۇر ئورنۇڭدىن، يىغلىما، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، قانداق گەپ ـ سۆز بولسا ئېيتىۋەر-گىن، — دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ. موماي كۆز يېشىنى سۈرتۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھقا تەزىم قىلىپ:

— ئۇلۇغ پادىشاھىم، مەن يالغۇز بىر مومايمەن. مېنىڭ ئېرىم يوق، بالا ـ چاقامۇ يوق. ئىلگىرى باينىڭ ئۆيىدىن پاختا ئەكېلىپ ئېگىرىپ، شۇنىڭ بەدىلىگە كەلگەن ئازراقلا ئىش ھەققى بىلەن تىرىك-چىلىك قىلىپ كەلگەنىدىم، ئەمما ئۆتكەن جۈمە كۈنى مەزىن جۈمەگە ئەزان ئېيتىش بىلەن تەڭ كۈنچە-قىش تەرەپتىن قارا ئاتقا مىنگەن بىر ۋەزىر ئېتىنى يۈگۈرتۈپ كېلىپ مېنىڭ ئۆيۈمنىڭ ئالدىدا توختى-دى، ئېگىرگەن بارلىق يىپىمنى ئېلىۋېلىپ، مېنى تېپىپ يىقىتىۋېتىپ، كەلگەن تەرەپكە قاراپ ئېتىنى قۇيۇندەك چاپتۇرۇپ كېتىپ قالدى. ھەرقانچە يالۋۇرسامۇ: «پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى» دېدى. باي يىپنى دەپ كەلگەنىكەن، ئۇنىڭغا يۇقىرىقى بولغان ۋەقەنى ئېيتسام ئىشەنمەستىن ئۇرۇپ، ئۆيۈمدىكى بىرمۇنچە نەرسىلىرىمنى ئېلىپ كەتتى. بۇ ھەپتە يىپ ئېگىرىش ئۈچۈن باشقا بىر باينىڭ ئۆيىدىن پاختا ئەكەل-

سەم، تۇنۇگۈن دەل يەنە مەزىن جۈمەگە ئەزان ئوقۇغان مەزگىلدە ھېلىقى قارا ئاتقا مىنگەن ۋەزىر كېلىپ يېپنى ئېلىپ كەتتى، ئەمدى بۇ بايغا نېمە دېيىشمىنى بىلمەي يىغلاپ ئولتۇرغانىدىم. بۇ قارا ئاتلىق ۋەزىر باشقا كۈندە كەلمەيدۇ، پەقەت جۈمە كۈنى مەزىن جۈمەگە ئەزان ئوقۇشى بىلەنلا يېتىپ كېلىدۇ. شۇڭا: «مەزىنىڭ جېنى چىقسا، مېنىڭ يېپىمنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بۈيرۇق قىلغان پادىشاھ يوقالسا، ۋەزىرنىڭ ئېتى پۈتلىشىپ پۈتى سۇنسا، مېنىڭ ئۆيۈمگە كەلمەس ئىدى. يېپىمنى ئېلىپ كەتمىسە، مەنمۇ بۇنداق ۋەيران بولماس ئىدىم» دېگەن سۆزلەرنى قىلغانىدىم، — دەپ موماي سۆزىنى تۈگىتىپتۇ.

پادىشاھ بۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتەلمەي، كېلەركى جۈمە كۈنى بۇ ئىشنى تەكشۈرۈپ بېقىشنى ئۆز ۋەزىرىگە بۈيرۈپتۇ.

كۈتكەن جۈمە كۈنىمۇ كەپتۇ. ئەتىگەندە ۋەزىر ئۆزىنىڭ ئەڭ يۈگۈرۈك ئېتىنى مىنىپ، مومانىڭ ئۆيىنىڭ قېشىدىكى بىر كونا ئۆيدە مۆكۈپ ئولتۇرۇپتۇ. دېگەندەك، دەل مەزىن جۈمەگە ئەزان ئوقۇغان مەزگىلدە، كۈنچىقىش تەرەپتىن قارا ئاتقا مىنگەن بىرى كەپتۇ - دە، مومانىڭ ئۆيىگە كېلىپ توختاپ، مومانى تېپىپ يېقىتۇۋېتىپ، ئېگىرگەن يېپلىرىنى ئېلىۋاپتۇ. موماي ھەرقانچە يالۋۇرسىمۇ «پادىشاھنىڭ بۈيرۇقى» دەپتۇ - دە، باشقا گەپ - سۆز قىلماستىن ئېتىغا مىنىپ، كەلگەن تەرەپكە قاراپ قۇيۇندەك چاپتۇرۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ۋەزىر ئېتىغا مىنىپ كەينىدىن قوغلاشقا باشلاپتۇ، لېكىن ئېتىنى ھەرقانچە چاپتۇرسىمۇ ئۇنىڭغا يېتەلمەپتۇ. ھېلىقى قارا ئاتلىق ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى چۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر كۆلگە چۈشۈپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن ۋەزىر ھەيران بوپتۇ ۋە ھېچ ئويلاپ تۇرماستىن ئۆزىنى ھېلىقى كۆلگە ئېتىپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن كۆزىنى ئاچسا، ئۆزىنى ئاجايىپ چوڭ شەھەردە كۆرۈپتۇ. بۇ شەھەر شۇنداق چىرايلىق بىر شەھەركەنكى، ۋەزىر ئۆمرىدە بۇنداق چىرايلىق شەھەرنى كۆرمىگەنىكەن. شەھەر ئىچى پۈتۈنلەي قىزلار بىلەن تولغان بولۇپ، ھېچبىر ئەر

كىشى كۆرۈنمىگۈدەك. شەھەر كوچىلىرى شۇنداق چىرايلىق بېزەلگەنكى، ئەتراپلىرى تۈرلۈك گۈللەر بىلەن تولغان، ئىمارەتلەرنىڭ ھەممىسى مەرمەردىن ياسالغان، ئۈستىگە ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن، بۇ ئىمارەتلەر خۇددى كۈن نۇرىدەك نۇر چېچىپ تۇرىدىكەن. بۇ جاي سۇ ئاستى پادىشاھلىقى دەپ ئاتىلىدىكەن. بۇ شەھەرنىڭ قىزلىرى ۋەزىرنى كۆرۈشى بىلەنلا ھەيران بولۇپ، دەرھال پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا باشلاپ بېرىپتۇ. بۇ جايىنىڭ پادىشاھىمۇ قىز بولۇپ، ئۇنى «قىز پادىشاھ» دەپ ئاتىشىدىكەن.

قىز پادىشاھ ۋەزىرنى ناھايىتى چوڭ ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىپ مېھمان قىپتۇ. ۋەزىر قىز پادىشاھقا ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ھەم بۇ يەرگە نېمە سەۋەب بىلەن كېلىپ قالغانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە قارا ئاتلىق ۋەزىرنىڭ سىرىنى ئېيتىپ بېرىشنى سوراپتۇ، ئەمما قىز پادىشاھ بۇ توغرۇلۇق: «كېيىن بىلىپ قالارسىز» دەپتۇ - دە، باشقا گەپ - سۆز قىلماپتۇ. بىرقانچە كۈنلەر مېھمان بولغاندىن كېيىن، ۋەزىر ئۆزىنىڭ شەھىرىگە قايتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىز پادىشاھ:

— سىز بۇ جايغا كەلدىڭىز، بىرقانچە كۈن مېھمان بولدىڭىز، ئەمدى بۇ قىزلارنىڭ بىرىنى تاللاڭ. شۇ قىز بىلەن تۇرمۇش قۇرۇپ بىرگە كېتىڭ، — دەپتۇ. ۋەزىر بۇنىڭغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ ماقۇل كەپتۇ. ۋەزىرنىڭ كۆزىگە بۇ قىزلار بىر - بىرىدىن چىرايلىق كۆرۈنۈپتۇ، زادى قايسى قىزنى تاللىشىنى بىلمەي بېشى قېتىپتۇ. ئاخىر ۋەزىر پادىشاھ قىزنىڭ ئۆزىنى تاللىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىز پادىشاھ:

— سىز مېنى خالىغان بولسىڭىز، مېنىڭ بىر شەرتىم بار، شۇنى ئورۇندىسىڭىز مەن ئۆمۈرلۈك سىزنىڭ بولىمەن، ئەمما شەرتىمنى ئورۇندىيالمىسىڭىز، ئۆزىڭىزنى نەدىن كەلگەن بولسىڭىز شۇ يەردە كۆرسىز، — دەپتۇ. ۋەزىر:

— قانداق شەرت بولسا ئېيتىڭ، چوقۇم ئورۇندايمەن، — دەپ ۋەدە بېرىپتۇ.

— مېنىڭ شەرتىم، — دەپتۇ قىز پادىشاھ، — مەن توي كېچىسى ناھايىتى قاتتىق ئۇخلايمەن. شۇ بىر كېچىدە مېنى ئۇچ قېتىم ئويغىتالمىسىڭىز شەرتىمنى ئورۇندىغان بولىسىز، بولمىسا، شەرتىمنى ئورۇندىيالمىغان بولىسىز.

بۇنى ئاڭلىغان ۋەزىر بۇ ھېچقانچە ئېغىر شەرت ئەمەسكەن، ئۇخلىغان كىشىنى ئويغاتماقمۇ تەس-مۇ؟ بىر كېچىدە ئۇچ قېتىم ئەمەس، بىرقانچە قېتىممۇ ئويغاتمايمەنمۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

توي ئاياغلاشقاندىن كېيىن قىز پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ئىككىسى ئايرىم ياسالغان بىر ئۆيدە قاپتۇ. قىز پادىشاھ بېشىنى ياستۇققا قويۇشى بىلەنلا قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ۋەزىر قىز پادىشاھنى ئويغىتىش ئۈچۈن چاقىرىپ بېقىپتۇ، قىچقىلاپتۇ، چىمدىپتۇ، قىز پادىشاھ ئويغانماپتۇ. تۇن تەڭ بوپتۇ، ئۇچ قېتىم تۇرماق بىر قېتىممۇ ئويغىتالماپتۇ. ئاخىر ۋەزىر ھېچ ئىلاج قىلالماي داپ - دۇمباق، كانايلارنى ئېلىپ كىرىپ ئۆيئىچىدە قالايمىقان چېلىشقا باشلاپتۇ، ئۆينىڭ ئىچى ھەر تۈرلۈك ئاۋازلارغا تولۇپ، قۇلاقنى پاڭ قىلىۋېتەي دەپتۇ، ئەمما قىز پادىشاھ مىدىر قىلماپتۇ. ۋەزىر قىز پادىشاھنىڭ قۇلاق تۇۋىگە كېلىپ ۋارقىراپمۇ بېقىپتۇ، ئاخىر پۇت - قوللىرىغا يېگىنە سانجىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلاپتۇ. ۋەزىر كېچىچە ھېرىپ كەتكەنلىكتىن ھەم ھېچ ئىلاج قىلىپ قىز پادىشاھنى ئويغىتالمىغاچقا، ئاخىر ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ۋەزىر ئورنىدىن تۇرسا، ئۆز ئۆيىدە خوتۇنىنىڭ قېشىدا ياتقۇدەك. ۋەزىر دەرھال ئادىل پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ، كۆرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئادىل پادىشاھ ھەيران بولۇپ، كېلەركى جۈمە كۈنى ئۆزى بېرىپ بارلىق ئىشنى بىلىپ بېقىشقا قارار قىپتۇ.

كۇتكەن جۇمە كۈنىمۇ يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ تاڭ سەھەر بىلەن كىيىملىرىنى كىيىپ، ئېتىنى مە-
نىپ مومايىنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ... ئۇمۇ ھېلىقى قارا ئاتلىق ۋەزىرنىڭ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ،
ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن كۆزىنى ئاچسا، ۋەزىر ئېيتقانغا ئوخشاش بىر چوڭ
شەھەردە ئۆزىنى كۆرۈپتۇ. بۇ سۇ ئاستى پادىشاھلىقىدىكى قىزلار ئۇنى دەرھال قىز پادىشاھنىڭ ئور-
دىسىغا باشلاپ بېرىپتۇ. قىز پادىشاھ ئادىل پادىشاھنى كۆرۈپ، ناھايىتى مېھرىبانلىق بىلەن قارشى ئاپ-
تۇ ھەمدە ۋەزىرنى مېھمان قىلغاندىنمۇ ئارتۇق مېھمان قىپتۇ. ئادىل پادىشاھ قىز پادىشاھتىن قارا ئات-
لىق ۋەزىرنىڭ سىرىنى سورىغانىكەن، ئۇنىڭغىمۇ: «كېيىن بىلىپ قالارسىز» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئادىل
پادىشاھ قايتىدىغان ۋاقتىدا قىز پادىشاھ ئۇنىڭغىمۇ قىزلاردىن بىرىنى تاللاشنى ئېيتىپتۇ، ئادىل پادە-
شاھ قىز پادىشاھنىڭ ئۆزىنى تاللىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىز پادىشاھ ماقۇل بولۇپ، ئادىل پادىشاھقىمۇ
ۋەزىرگە قويغان شەرتىنى قويۇپتۇ. ئادىل پادىشاھ بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي باشلىنىپ
كېتىپتۇ. توي بولۇۋاتقان مەزگىلدە بىر كېنىزەك ئادىل پادىشاھقا يوشۇرۇنچە بىر پارچە خەت بېرىپتۇ.
ئادىل پادىشاھ بۇ خەتنى ئوقۇپ كۆرسە: «سىز قىز پادىشاھنى ئويغىتىش ئۈچۈن ۋەزىرگە ئوخشاش قالاي-
مىقان ئىشلارنى قىلماستىن، قىز پادىشاھ ئۇخلاۋاتقان مەزگىلدە ئۈچ قېتىم ھېكايە ئېيتىپ، ھېكايىنىڭ
ئاخىرىدا ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز سوئال قويۇپ، قەستەنگە خاتا جاۋاب بەرسىڭىز، بۇنى ئاڭلاپ ياتقان قىز
پادىشاھ جاۋابىڭىزنى تۇزىتىش ئۈچۈن ئويغىنىدۇ» دەپ يېزىلغانىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ناھايىتى
خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. توي ئاخىرلىشىپ، مەخسۇس ياسالغان ئۆيدە ئادىل پادىشاھ بىلەن قىز پادىشاھ
قاپتۇ. قىز پادىشاھ ياستۇققا بېشىنى قويۇپلا ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئادىل پادىشاھ ھېلىقى كېنىزەكنىڭ
خېتىگە بىنائەن ھېكايە ئېيتىپتۇ. ئۇ بىرىنچى ھېكايىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

بۇرۇنقى زاماندا بىر يۇرتتا بىر ياغاچچى، بىر تىككۈچى ھەم بىر ئاخۇن بولغانىكەن. بۇ ئۈچ كىشى
بىر كۈنى باشقا بىر يۇرتقا بېرىپ ئوقەت قىلىپ كېلىشنى مەسلىھەتلىشىپ يولغا چىقىپتۇ.

بۇلار يول يۇرۇپتۇ، يول يۇرسىمۇ مول يۇرۇپتۇ. ئاخىر بىر چۆلگە يېتىپ كېلىپتۇ، شۇ جايدا بىر
كېچە قونۇپ ئەتىسى ماڭماقچى بوپتۇ، ئەمما بۇ جايدا ياۋايى ھايۋانلار كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن، كېچىنى
ئۆچى نۆۋەت بىلەن كۆزەت قىلىپ ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ. بولۇنغان مەسلىھەتكە مۇۋاپىق بىرىنچى قېتىم
ياغاچچى كۆزەتكە چىقىپتۇ. ياغاچچى كۆزەتتە بىرئاز ۋاقىت ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەسنەشكە باشلاپتۇ.
ئۇ ئۇخلاپ قالماسلىق ئۈچۈن، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ كەپتۇ ـ دە، ئەتراپىدا
تۇرغان بىكار ياغاچلارنى يونۇپ، ئۇنىڭدىن تازا كېلىشكەن بىر قىزنىڭ ھەيكىلىنى ياساپ، ئاندىن كىرىپ
ئۇخلاپ قاپتۇ. ئىككىنچى نۆۋەت كۆزەت قىلىش تىككۈچىگە كەپتۇ. تىككۈچى ياغاچچىنىڭ قىلغان ئاجا-
يىپ ئىشىغا ھەيران قاپتۇ ۋە ئۇمۇ ئۆزىنىڭ ئۇستىلىقىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ، بىر قۇر كىيىم تە-
كىپ، ياغاچ قىزغا كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ. ئەڭ ئاخىرقى كۆزەتكە ئاخۇنۇم چىقىپتۇ، قارىسا بىر چىرايلىق
قىز تۇرغان. بۇنى كۆرگەن ئاخۇنۇم بىر تۇرۇپ خۇشال بوپتۇ، بىر تۇرۇپ قورقۇپتۇ. قىزغا گەپ قىل-
سىمۇ، ۋارقىرىسىمۇ جىم تۇرغۇدەك، تاش ئېتىپمۇ جاۋاب ئالالماي، ئاخىر قىزنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.
قارىسا چىرايلىق بىر قىزنىڭ ھەيكىلى. ئاخۇنۇم بۇنى ئاۋۋال كۆزەتتە تۇرغان ئىككى ئۇستامنىڭ قىل-
غانلىقىنى بىلىپ، ئۆزىنىڭمۇ قاراپ تۇرغۇسى كەلمەپتۇ. تاھارەت ئېلىپ بامدات نامىزىنى ئوقۇپ، ئاندىن
خۇداغا يىغلاپ مۇشۇ قىزغا جان ئاتا قىلىشنى تىلەپتۇ. ئاخۇنۇمنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، قىزغا جان
كىرىپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ. ئاڭغىچە تاڭ يورۇپ، كۈنمۇ چىقىپتۇ. ئۇخلاۋاتقان ئىككى ئۇستام ئويغى-

نىپ، چىرايلىق بىر قىزنىڭ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەۋىسى كەپتۇ ۋە بىر - بىردىن قىزغىنىپ يالغۇز ئۆزىنىڭ قىلىۋالغۇسى كەپتۇ، ئەمما بۇ ئۇچ كىشىنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا ئەمگەك سىڭدۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تالاش - تارتىش يۈز بېرىپتۇ. ياغاچچى بىرىنچى بولۇپ سۆز باشلاپ:

— بۇ قىز جەزمەن مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئاۋۋال مەن ياغاچتىن قىزنىڭ ھەيكىلىنى ياسىمىغان بولسام، ھېچقايسىڭلارنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن بولاتتى، — دەپتۇ. تىككۈچى:

— مەن سەن ياسىغان ياغاچ ھەيكەلگە كىيىم كىيگۈزۈپ ئادەم سىياقىنى بەردىم، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ قىز مېنىڭ بولۇشى كېرەك، — دەپتۇ. ئاخىردا ئاخۇنۇم سۆزگە تۇرۇپ:

— سىلەرنىڭ قۇرۇق ياغىچىڭلار ھېچ نەرسىگە كېرەككە كەلمەيتتى، چۈنكى ئۇنىڭ جېنى يوق. مەن ئاخۇنلۇق سۈپىتىم بىلەن خۇدادىن تىلەپ ئۇنىڭغا جان كىرگۈزدۇم، شۇڭلاشقا قىزدا ھېچقايسىڭلارنىڭ ھەققى يوق، — دەپتۇ.

ئادىل پادىشاھ بىرىنچى ھېكايىسىنى ئەنە شۇنداق تۈگىتىپتۇ - دە، ئۆز - ئۆزىگە: «ئۇنداق بولسا، بۇ قىز مۇشۇ ئۈچ كىشىنىڭ ئىچىدىن قايسىسىنىڭ بولۇشى كېرەك؟» دەپ سوئال قويۇپتۇ ھەم ئۆزى: «بۇ قىز ئاخۇنۇمنىڭ بولۇشى كېرەك» دەپ توختاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا قىز پادىشاھ كۆزىنى ئېچىپتۇ - دە، بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ياق، خاتالاشتىڭىز. قىز ياغاچچىنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى دەسلەپ ئۇ ياسىمىغان بولسا، بۇ - نىڭغا ھېچقايسىسىنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى، — دەپ تۇزىتىش بېرىپ، يەنە ئۇخلاشقا باشلاپتۇ.

ئادىل پادىشاھ قىزنى بىرىنچى قېتىم ئويغىتالمىغانلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ئوبدان بىر يۆتىلىۋالغاندىن كېيىن ئۆزىنى رۇسلىۋېلىپ، ئىككىنچى ھېكايىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

بۇرۇنقى زاماندا بىر باي كىشى ئۆتكەنكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى باي ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئار - قىسىدىنلا ئۇزۇن ئۆتمەي خوتۇنىمۇ ئۆلۈپ قېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىككى ئوغلى يېتىم قاپتۇ. بۇ بالىلار ئاتا - ئانىسىنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ، بىزدەك يېتىم بالىلارغا بۇنداق ئاتا - ئانىمىز يوق شەھەردە ياشاش لايىق ئەمەس. ئۇنىڭدىن كۆرە، باشقا شەھەرگە بېرىپ ياشىغىنىمىز ئەۋزەل، دېگەن خىيال بىلەن مال - دۇنيالىرىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار كۈنلەپ، ئايلاپ مېڭىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاچا يولغا يېتىپ كېلىپ، ئىككىسى ئىككى تەرەپكە يول ئاپتۇ.

ئاردىدىن بىرقانچە يىل ئۆتۈپتۇ. ئاكىسى چوڭ بىر شەھەرگە بېرىپ ئورۇنلاشقان بولسىمۇ، ئۇزۇن ئۆتمەي مال - دۇنيالىرى تۈگەپ، قەلەندەرلىك قىلىپ كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئەمما، كۈنلەرنىڭ ئۆ- تۈشى بىلەن بۇ ئېغىرچىلىق تېخىمۇ كۈچەيىپ، يېرىم ئاچ، يېرىم توق ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندىن كې- يىن، نېمە بولسىمۇ بولسۇن، ئۇكامنى ئىزدەپ تېپىشىم كېرەك، دېگەن خىيال بىلەن شەھەردىن ئايرى- لىپ ئاۋۇالقى ئاچا يولغا كېلىپ، ئۇكىسى كەتكەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. بىرقانچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر چوڭ شەھەرگە كەپتۇ. بۇ شەھەردىمۇ قەلەندەرچىلىك بىلەن كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

ئۇكىسى بولسا ئاكىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن چوڭ بىر شەھەرگە كېلىپ سودىگەرچىلىك قى- لىپ، ياخشى تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ، مال - دۇنياسى ئاۋۇالقىدىن بىرقانچە ھەسسە كۆپەيىپتۇ، بالا - چاقىلىقمۇ بوپتۇ. ئۇكىسى بىر كۈنى شەھەردە تاماشا قىلىپ يۈرۈپ، ئاكىسىنىڭ جۇل - جۇل ئەسكى كىيىملەر بىلەن نان تىلەپ، قەلەندەرلىك قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئاكىسىنى دەرھال چاقىرىپ تونۇشلۇق بېرىپتۇ. ئىككىسى يىغلاپ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئۇكىسى ئاكىسىغا:

— مېنىڭ ئۆيۈم شەھەر تېشىدىكى ئۆستەڭنىڭ بويىدا، ئۆزىڭىزنىڭ ھازىر تارتىنماي دەرھال مې- نىڭ ئۆيۈمگە بېرىڭ. ئۆيدە خوتۇن - بالىلىرىم بار. ئۇلار سىزنى كۆرگەندە، ئۆزىڭىزنىڭ مېنىڭ ئاكام ئىكەنلىكىڭىزنى ئېيتىڭ. مەن ھازىر يېتىپ بارىمەن، — دەپتۇ - دە، كېتىپ قاپتۇ. ئاكىسى ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە ئۇكىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇكىسى بولسا ئىشىنى تۈگىتىپ ئۆيىگە كېلىپ خوتۇنىدىن سورىسا، بۇ جايغا باشقا كىشىنىڭ كەلمىگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. تاشقىرىغا چىقىپ شەھەرنى ئىزدەپ تاپالماي يەنە قايتىپ كەپتۇ - دە، خوتۇنىغا تاماق تەييارلاشنى بۇيرۇپ، بىرئاز دەم ئېلىش ئۈچۈن

ئولتۇرۇپ قاپتۇ. بۇ مەزگىلدە ئاكىسى كەلگۈدەك بولسا ناھايىتى چىرايلىق بىر ئىمارەت تۇرغۇدەك. ئۇ مەن بۇ ئەسكى كىيىملەر بىلەن ئۆيگە كىرسەم، ئۇكام بولسىغۇ بولدى، ئەگەر بولمىسا، باشقا كىشىلەر مېنى ھە، سەن نېمە قىلىدىغان ئادەم، ئوغرىمۇ دەپ، ھويلىدىن قوغلاپ چىقارسا قانداق قىلارمەن؟ ئۇنداق ئىزا تارتىپ يۈرگەندىن ئۆلگىنىم ياخشى ئەمەسمۇ دەپ، ھويلىنىڭ تېشىدا ئۆزىنى ئۆزى پىچاق بىلەن بوغۇزلاپ ئۆلۈۋاپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئۇكىسى، ئاكام كەلگەن بولسا كېرەلمەي يۈرمىسۇن دەپ، تاشقىرىغا چىقىپ قارىسا، دەرۋازا ئالدىدا ئاكىسىنىڭ بېشى كېسىك ھالدا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ يىغلاشقا باشلاپتۇ ھەم ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەپ، مەن نېمە ئۈچۈن ئاكامنى شەھەردە كۆرگەن چېغىمدىلا ئۆيگە باشلاپ ئەكەلمىدىم ياكى دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇرمىدىم؟ ئاكام ئۆيۈمگە كىرىشكە خىجالەت بولۇپ ئۆزىنى ئۆلتۇرۇۋاپتۇ. ئاكامسىز بۇ دۇنيادا مەنمۇ ياشى- مايمەن دەپ، ئۆزىنىڭ بوينىنى ئۆزى قىلىچ بىلەن كېسىۋېتىپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئۇكىسىنىڭ خوتۇنى ئېرىنى ئىزدەپ تاشقىرىغا چىقسا، دەرۋازا ئالدىدا ئىككى كىشىنىڭ بېشى كېسىلگەن ھالدا ياتـ- قۇدەك. ئايال ئېرىنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاشقا باشلاپتۇ ھەم كېسىلگەن بۇ باشلارنى تەڭگە چاپلاپ قويۇپ، خۇداغا ناله قىلىپ قاتتىق يىغلاپتۇ. ئايالنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، بۇ ھەر ئىككى بىر تۇغقانغا جان كىرىپ مىدىرلاشقا باشلاپ، ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئەمما، ئايال باشنى چاپلىغان ۋاقىتدا دىققەتسىزلىك بىلەن ئاكىسىنىڭ بېشىنى ئۇكىسىنىڭ تېنىگە، ئۇكىسىنىڭ بېشىنى ئاكىسىنىڭ تېنىگە چاپلاپ قويغانىكەن. بۇ ئايالنىڭ ئېرى زادى قايسىسى بولۇشى كېرەك؟ دەپ ئادىل پادىشاھ ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويۇپتۇ - دە: «بۇ ئايالنىڭ ئېرى ئۇكىسىنىڭ بېشى چاپلانغان ئاكىسىنىڭ تېنى بولۇشى كېرەك» دەپ جاۋاب بېرىپ، ھېكايىسىنى تۈگىتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا قىز پادىشاھ كۆزىنى ئېچىپ، ئورنـ-

دىن تۇرۇپ:

ــ ياق، خاتالاشتىڭىز، ئۇنداق قىلسا، ئۇ ئىككىسى بىر تۇغقان بولغانلىقى ئۈچۈن راۋا بولمايدۇ. ئۇ ئايالنىڭ ئېرى ئاكىسىنىڭ بېشى چاپلانغان ئۇكىسىنىڭ تېنى بولۇشى كېرەك، ــ دەپ تۇزىتىش بې-رىپتۇ ـ دە، يەنە بېشىنى ياستۇققا قويۇپ ئۇخلاشقا باشلاپتۇ.

ئادىل پادىشاھ بولسا قىز پادىشاھنى ئىككىنچى قېتىممۇ ئويغىتالمغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ ـ دە، ئۇچىنچى ھېكايىسىنى باشلاپتۇ:

بۇرۇن بىر پادىشاھ بولغانىكەن، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، بۇلار بىر ـ بىرىگە ناھايىتى ئوخ-شىشىدىكەن، يېشىمۇ ئانچە پەرق قىلمايدىكەن، بىر قېتىم كۆرگەن كىشى بۇلارنى بىر ـ بىرىدىن ئاج-رىتالماي قالىدىكەن. باتۇرلۇقتا ئۇكىسى ئاكىسىدىن ئۆتۈپ كېتىدىكەن. ئۇلار چوڭىيىپ بالاغەتكە يې-تىپ قاپتۇ، لېكىن ئۆزلىرىنىڭ يۇرتى ئىچىدىن بۇ ئىككى ئوغۇلغا لايىق تېپىلماپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر-دە ئىككى يىگىت مەسلىھەتلىشىپ، باشقا يۇرتقا بېرىپ لايىق تېپىپ كەلمەكچى بوپتۇ، ئەمما ئىككىسى بىللە بارماستىن، ئاۋۋال ئاكىسى بېرىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن ئۇكىسى بېرىشقا قارار قىپتۇ. پا-دىشاھ نۇرغۇن تەييارلىقلار بىلەن چوڭ ئوغلىنى يولغا سالىپتۇ. چوڭ ئوغۇل بىر كۈنلۈك يولغا بېرىپ كەينىگە قارىسا، ئۇكىسىنىڭ قىلىچ ئوينىتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ توختاپ تۇرۇپتۇ. ئۇكىسى يې-تىپ كېلىپ، ئاكىسىغا:

ــ ئاكا، بىر ئىش ئۈنتۈلۈپ قاپتۇ. سىزنىڭ قىلىچىڭىزنىڭ غىلىپى مەندە قالسۇن، مېنىڭ قىلە-چىمنىڭ غىلىپىنى سىز ئېلىپ كېتىڭ. ئەگەردە قايسىمىز خەۋپ ـ خەتەرگە يولۇقساق، قىلىچىمىزنىڭ غىلىپى لىق قانغا تولىدۇ، ئەنە شۇ ۋاقىتتا بىر ـ بىرىمىزگە ياردەمگە بارايلى، ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئاكىسى ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دەرھال قىلىچىنىڭ غىلىپىنى ئالماشتۇرۇپتۇ. ئۇكىسى ئاكىسىغا ئاق يول تىلەپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئاكىسى ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئاكىسى چۆل ـ جەزىرىلەردە بىرقانچە كۈن يول مېڭىپ، ئاخىر بىر تاغقا يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۇ يەردە بىر چوڭ ئۆڭكۇرنى كۆرۈپتۇ، قا-رىسا ئۆڭكۇردىن تۈتۈن چىقىۋاتقى-دەك. يىگىت ئۆڭكۇرگە كىرىپ قا-رىغۇدەك بولسا، ئۆڭكۇر ئىچىدە نا-ھايىتى چىرايلىق بىر قىز يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. يىگىت ھەيران قې-لىپ، قىزدىن:

ــ بۇ ئۆڭكۇردە نېمە ئىش قىلىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. قىز

تېخىمۇ قاتتىق يىغلاشقا باشلاپتۇ. يىگىت قىزغا تەسەللى بېرىپ:

— قانداق سۆزىڭىز بولسا ئېيتىڭ، مەن ئورۇندايمەن، — دەپتۇ. قىز:

— مەن پادىشاھنىڭ ئارزۇلاپ باققان بىر تال قىزى ئىدىم. بىزنىڭ شەھەرگە ھەر يىلى بىر ئاپەت كېلىدۇ، ئۇ بولسىمۇ، مۇشۇ ئۆچكۆردىكى ئەجدىھاغا ھەر يىلى بىر قىزنى بەرمىسە، پۈتۈن شەھەر خەلقىنى ۋەيران قىلىدۇ. بۇ يىل نۆۋەت ماڭا كەلگىنى ئۈچۈن مېنى ئەجدىھاغا تاشلاپ بېرىشتى. ھازىر ئەجدىھا ئۈچ كۈنلۈك شىكارغا كەتكەن، كېلىدىغان ۋاقتى بولدى، شۇڭا ئۆز ئۆلۈمىمدىن قورقۇپ يىغلاۋاتىمەن، — دەپتۇ. يىگىت:

— ھېچقاچان سىزنى ئەجدىھانىڭ ئالدىغا تاشلاپ بېرىپ كەتمەيمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، سىزنى ساق ـ سالامەت ئاتىڭىزنىڭ قېشىغا ئېلىپ بارىمەن، — دەپ قىزنى خاتىرجەملەندۈرسىمۇ، قىز ئانچە ئىشەنمەي:

— رەھمەت سىزگە، سىز دەرھال قايتىپ كېتىڭ، ھەر ئىككىمىز ھالاك بولمايلى، — دەپتۇ. يىگىت بولسا ئەجدىھانى ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قەسەمياد قىپتۇ ۋە ئەجدىھانىڭ قايسى ۋاقىتتا كېلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. قىز:

— ئەجدىھا كېلىشتىن ئىلگىرى ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىپ، يامغۇر ياغىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن قاتتىق بوران چىقىدۇ. ئۇ شۇ ۋاقىتتا كېلىدۇ، — دەپتۇ. يىگىت:

— ئۇنداق بولسا مەن بىرئاز دەم ئېلىۋالاي، سىز ئەجدىھا كېلىشتىن ئىلگىرى مېنى ئويغىتىپ قويۇڭ، لېكىن مەن قاتتىق ئۇخلايمەن، شۇڭا مانا بۇ قىلىچنى ئوڭ پۇتۇمغا سانجىڭ، شۇ ۋاقىتتا ئويغىنىمەن، — دەپ ئۇخلاشقا باشلاپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىشقا باشلاپتۇ. قىز يىگىتنىڭ تاپىلغىنى بويىچە قىلىچنى ئۇنىڭ پۇتىغا سانجىشقا يۇرىكى چىدىماي، ۋارقىراپ ئويغاتماقچى بوپتۇ، بىراق يىگىتنى ئويغىتالماپتۇ. قاتتىق بوران چىقىشقا باشلاپتۇ. قىز ئىلاج قىلالماي ئاخىر يىگىتنىڭ پۇتىغا قىلىچنى سانجىپتۇ، يىگىت ئويغىنىپ:

— ئەجدىھانىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولدىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەنە كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ قىز. يىگىت ئىككى بىسلىق قىلىچنى ئېلىپ ئەجدىھا كەلگەن تەرەپكە قاراپ تۇرۇپتۇ. ئەجدىھا بۇ يىگىتنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپكە كېلىپ ئۇنى دەم تارتقانكەن، يە-

گەت ئىككى بىسلىق قىلىچنى توغرا تۇتقان پېتى ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن كىرىپ، قۇيرۇقىدىن چىقىپتۇ، ئەجدىھا ئۆلۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن قىز ناھايىتى خۇشال بولۇپ، يىگىتنىڭ قۇچقىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇلار شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. قىزنىڭ كۆرگەن پادىشاھ بىلەن خانىش خۇشاللىقىدىن ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئۇلار ھوشىغا كېلىپ، يىگىتنىڭ ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، قىزنىڭ قۇتۇلدۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئالدى بىلەن يىگىتنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ كۆرۈشۈپتۇ، ئاندىن قىزدىنى باغرىغا بېسىپتۇ. ئاۋۋال ئۆزى بىلەن كۆرۈشمىگەنلىكىنى كۆرگەن قىز خاپا بولۇپ، ئاتىسىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، ئاتىسى:

— قىزىم، ئەگەر مۇشۇ يىگىت بولمىسا، بىز سېنى قانداق كۆرەلەيمىز؟! مۇشۇ يىگىت ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپ، سېنى قۇتۇلدۇردى، شۇڭا يىگىت بىلەن ئاۋۋال كۆرۈشتۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قىز بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ يەتتە كېچە ـ كۈندۈز چوڭ توي ـ مەرىكە قىلىپ، قىزنىنى يىگىتكە نىكاھ قىلدۇرۇپ، يىگىتنى ئۆزىگە ۋەزىر قىلىۋاپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. بىر كېچىسى يىگىتنىڭ كۆزى تامدىكى بىر سۈرەتكە چۈشۈپتۇ ـ دە، خوتۇنىدىن:

— بۇ كىمنىڭ قىزى، ئۇ قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ سۈرەتتىكى قىز بىزنىڭ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى يەتتە باشلىق يالماۋۇز مومانىڭ قىزى. ئۇ موماي: «كىمكى مېنى چېلىشىپ يېڭەلسە، شۇ كىشىگە قىزىمنى بېرىمەن. ئەگەر يېڭەلمىسە، ئۇنى ئىتقا ئايلاندۇرۇۋېتىمەن» دەپ جاكارلىغان. ئەمما، بۇ قىزغا قىزىققان نۇرغۇن پالۋانلار، باتۇرلار بۇ موماي بىلەن چېلىشىپ يېڭەلمىگەن، موماي ئۇلارنى ئىتقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن، — دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان يىگىت دەرھال، ھە، بۇ قىز مېنىڭ ئۇكامنىڭ لايىقى ئىكەن. مەن مومانى يېڭىپ، قىزنى ئۇكامغا ئېلىپ بېرىمەن دەپ، كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ. ئەتىسى يىگىت خوتۇنىغا ھەم ئوردىدىكىلەرگە ئۆزىنىڭ يالغۇز ئوۋغا چىقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپ، يالماۋۇز مومانىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئاپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن مومانىڭ ئۆيىگە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يالماۋۇز موماي:

— ھەي ئادەمزات، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ، جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ. ئەما، يىگىت پەرۋا قىلماستىن:

— شەرتىڭنى ئورۇندىساڭ، سەن بىلەن چېلىشىپ، قىزىڭنى ئېلىش ئۈچۈن كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسى چېلىشىشقا باشلاپتۇ. ئۇزاققىچە بىر ـ بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. بۇ ۋاقىتتا موماي بىر ھىيلە ئىشلىتىپ:

— ھەي ئادەمزات، ناھايىتى ئۇسساپ كەتتۇق. بىر سۇ ئىچىۋېلىپ ئاندىن كېيىن چېلىشايلى، — دەپتۇ. يىگىتمۇ ماقۇل كۆرۈپ، كۆلىنىڭ بېشىغا بېرىپتۇ. موماي تۇمشۇقىنى سۇغا چۆكۈرۈپ سۇ ئىچكەن بولۇپ تۇرۇپتۇ. يىگىت بولسا سۇنى ناھايىتى كۆپ ئىچكەنلىكتىن، پۈتۈن تېنى بوشىشىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن موماي چېلىشتا يىگىتنى يېڭىۋاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئاستىنى ئىت، ئۇستىنى ئادەم قىياپىتىگە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.

يىگىتنىڭ ئۇكىسى قىلىچنىڭ غىلىپىغا قارىسا، غىلاپ لىق قانغا تولۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئۇكىسى ئاكىسىنىڭ بىر پالاكەتكە يولۇققانلىقىنى بىلىپ، دەرھال يارەمگە مېڭىپتۇ. بىرقانچە كۈن يول مېڭىپ، ئاخىر ئاكىسىنىڭ تۇرغان شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ئۆزىنىڭ كۈيئوغلى،

دەپ بىلىپ ناھايىتى ياخشى كۆتۈۋاپتۇ. يىگىت بولسا، ئاكام مۇشۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ قىزىنى ئاپتىكەن - دە، پادىشاھ مېنى ئاكامغا ئوخشىتىۋاتىدۇ. ئەمدى ئاكامنى تاپىدىغان بولدۇم، دەپ ئويلاپتۇ - دە، ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ. ئاكىسىنىڭ خوتۇنىمۇ بۇ يىگىتنى ئۆزىنىڭ ئېرى دەپ ئىشىنىپتۇ. بۇ يىگىتنىڭمۇ كۆزى ھېلىقى تامدىكى سۈرەتكە چۈشۈپ، بۇ سۈرەتنىڭ سىرىنى سورىغانكەن، قىز ئاچچىقلاپ:

— ئۆتكەندە ئېيتىپ بەرگەن ئىدىمغۇ، — دەپتۇ. يىگىت:

— ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ، — دەپ يەنە بىر سۆزلەپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. قىز ئېرىگە سۆزلەپ بەرگەن ئەھۋالنىڭ ھەممىسىنى تولۇقى بىلەن سۆزلەپ بېرىپتۇ. يىگىت، ئۇنداق بولسا ئاكام مۇشۇ قىزنى ماڭا ئېلىپ بېرىمەن دېگەن نىيەتتە، شۇ مومانىڭ ئۆيىدە پالاكەتكە يولۇققان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، ئەتىسى سەھەردە ئېتىغا مىنىپ مومانىڭ ئۆيىگە بارسا، ئاكىسى ئاجايىپ بىرنەرسىگە ئايلىنىپ قالغان. بۇنى كۆرۈپ ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ ۋە مومای بىلەن چېلىشىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي يىگىت مومانى يېڭىۋاپتۇ - دە، ئاكىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى سوراپتۇ. مومای دەرھال ماقۇل بولۇپ، ئاكىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىپ، قىزنى يىگىتكە بېرىپتۇ. بۇ ئاكا - ئۇكا ئىككىسى مومانىڭ قىزىنى ئېلىپ ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئوردىغا بارغاندا، بۇ ئاكا - ئۇكىنى پادىشاھمۇ ئالىرۇالماپتۇ، ھەتتا ئاكىسىنىڭ خوتۇنىمۇ قايسىسى ئۆزىنىڭ ئېرى، قايسىسى ئەمەسلىكىنى بىلەلمەي قاپتۇ، دەپ ئادىل پادىشاھ ھېكايىسىنى تۈگىتىپتۇ - دە: «بۇ خوتۇن ئۆز ئېرىنى قانداق تونۇۋالىشى كېرەك؟» دەپ ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويۇپتۇ ۋە ئۆزىگە: «ئايال ئاكا - ئۇكا ئىككىسىدىن، مېنىڭ ئېرىم قايسىسىكلار؟ دەپ سوراپ بىلىۋالسا بولىدۇ» دەپ ھېكايىنى توختىتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا قىز پادىشاھ كۆزىنى ئېچىپتۇ ۋە ئورنىدىن قوپۇپ:

— خاتالاشتىڭىز. ئايال كىشىنىڭ ئۇنداق سورىشى مۇمكىن ئەمەس ھەم باشقىلار ئاڭلاپ قالسىمۇ ئۇيات. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئايال ئىككى يەرگە ئورۇن ھازىرلاپ، بىرىگە ئۆزى ئاۋۋال بېرىپ يېتىشى كېرەك. قايسىسى بۇ ئايالنىڭ ئېرى بولسا، شۇ كىشى ئايالنىڭ قوينىغا كىرىپ ياتىدۇ، — دەپ تۇزىتىپتۇ، ئاندىن مۇنۇ گەپنى قوشۇپ قويۇپتۇ، — سىز مېنىڭ شەرتىمنى تولۇق ئورۇندىدىڭىز. مەن سىزنىڭ ئۆمۈرلۈك خوتۇنىڭىز بولىمەن.

بۇ ۋاقىتتا ئادىل پادىشاھ قىز پادىشاھتىن قارا ئاتلىق ۋەزىرنىڭ سىرىنى سوراپتۇ. قىز پادىشاھ:

— مەن سىزنىڭ ئادىل، ھەققانىي ئىكەنلىكىڭىزنى ئەزەلدىن بىلەتتىم، شۇنىڭ ئۈچۈن سىز بىلەن دىدار كۆرۈشۈش ئارزۇيۇم بار ئىدى. بۇ ئارزۇيۇمنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەن ئۆز كېنىزىكىمنى ۋەزىرچە ياساندۇرۇپ، يەر ئۈستى خانلىقىغا چىقىپ، ئاشۇ مومانىڭ يېنىنى ئەكېلىشكە بۇيرۇغان. بۇ ئايالنىڭ دەردىنى ئاڭلاپ سىزنىڭ ئاخىر مۇشۇ يەرگە كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم. ئەمدى ئۇ مومانىڭ يېنىنى ھېچكىم ئوغرىلىمايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇلارنىڭ ئىككىلىسى يەر ئۈستى خانلىقىغا چىقىپ تېخىمۇ بەختلىك تۇرمۇش كۆچۈرۈپتۇ ھەم يۇرتنى تېخىمۇ ئادىل، تېخىمۇ ھەققانىي سوراپتۇ، خەلقىمۇ ئۇنىڭدىن رازى بولۇپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن قېرى مومانىڭ يېنىنىمۇ ھېچكىم ئېلىپ كەتمەيدىغان بوپتۇ.

ئاق بوز ئايغىر

ئۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىسىدا، كۆرۈنمىگەن تاغنىڭ بېرىسىدا سۆلەت باي دېگەن بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. سۆلەت باي ھەددى ـ ھېسابسىز بايلىققا ئىگە بولۇپ، مەغرىبتىن ـ مەشرىققىچە بولغان ئەل ـ يۇرتلاردا سودا ـ سېتىق قىلىدىكەن. سۆلەت بايـ نىڭ توققۇز ئوغلى بار ئىكەن. بايىنىڭ پۈتۈن خىيالى بايلىق توپلاپ بىرنى ئىككى قىلىش، ئىككىنى تۆت قىلىش بولغاچقا، ئوغۇللىرىنى ئۆيلەپ، زىممىسىدىكى ئاتىلىق بۇرچىنى ئادا قىلىش خىيالىغا كـ ـرىپ ـ چىقماپتۇ، شۇڭا ئوغۇللىرىنىڭ چوڭىنىڭ چېچىغا ئاق كىرىپ، كەنجىسى يىگىت بوپتۇ. بايىنىڭ كەنجى ئوغلىنىڭ ئىسمى نۇرزات بولۇپ، ئوغۇللارنىڭ ئىچىدە چېچەن، ئەقىللىق، باتۇر ئىكەن. كۈنلەر ـ نىڭ بىرىدە توققۇز ئوغۇل بىر تويغا قاتارلىشىپ كەلسە، ياشلاردىن بىرى:

ــ ھە، كېلىڭلار سۆلەت بايىنىڭ بۇقلىرى ! ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان نۇرزات دەرھال قايتىپ كېتىپتۇ. ئاكىلىرى تويدىن كېلىپ:

ــ سەن بىز بىلەن بىرگە تويغا بارغان، كېيىن يوقاپ كەتتىڭغۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. نۇرزات:

ــ سىلەر شۇنداق گالۋاڭمۇ؟ ! ــ دەپ تويدا ئاڭلىغان سۆزىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر ئۇلارنى «سۆلەت بايىنىڭ بۇقلىرى» دەيدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ بۇ گەپ سۆلەت بايىنىڭ خوتۇنىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. ئۇ سۆلەت بايغا:

ــ ھەي دادىسى، كىشىلەر بىزنى نېمىلەر دەپ سۆز ـ چۆچەك قىلىشۋاتىدۇ، بىلەملا؟ ــ دەپتۇ. سۆلەت باي خاپا بولۇپ:

ــ قانداق ئادەملەركەن ئۇ بىزنى بىرنەرسە دەيدىغان؟ ! ــ دەپتۇ. خوتۇنى:

ــ ھەي دادىسى، بالىلارنىڭ ئالدى چارساقال، كەينى يىگىت بولدى. سىلى ئۇلارنى ئۆيلۈك ـ ئو ـ چاقلىق قىلمامىلا؟ ــ دېيىشىگە، سۆلەت باي:

ــ كىشىلەر شۇ توغرۇلۇق سۆز ـ چۆچەك قىلىشىپتىمۇ؟ مەن توققۇز ئوغلۇمغا توققۇز قىزى بار بايىنىڭ قىزلىرىنى تېپىپ بىراقلا بىر تەرەپ قىلىمەن، ــ دەپتۇ. سۆلەت بايىنىڭ خوتۇنى:

ــ سىلى ئىزدەپ بارمىسىلا، خەق سىلىنى ئىزدەپ كېلەمدۇ؟ ــ دەپتۇ.

سۆلەت باي ئوغۇللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، توققۇز قىزى بار بايىنى ئىزدەشكە بەل باغلاپتۇ. ئۇ يول تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ سەپەرگە چىقىش ئالدىدا نۇرزاتقا ئۆز مەقسىتىنى بايان قىلىپ، ئۇنى ئۆيدە قو ـ يۇپ قويۇپ، سەككىز ئوغلى بىلەن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار كۆپ يول يۈرۈپ بىر يايلاققا بېرىپتۇ.

يايلاقتا سان ـ ساناقسىز قويلار ئوتلاپ يۈرگۈدەك. ئۇلار قويچىدىن بۇ قويلارنىڭ قۇددۇس باينىڭ قويلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ.

316

ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ تاغ ـ قىرلاردىن ئۆتۈپ، يەنە نۇرغۇن تۆگە، كالا، قوتاز، يىلقىلارنى كۆرۈپتۇ ھەم ئۇلارنىڭمۇ قۇددۇس باينىڭ ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ.

سۆھبەت باي تاغدىن ئېشىپ باينىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ تېپىپتۇ. ئىككى باي كۆرۈشۈپتۇ. قۇددۇس باي ئۇنى بىر كېچە قونۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ. سۆھبەت باي ماقۇل بولۇپ ئۆيگە كىرسە، ئىلغۇدا سەككىز ھالقا تۇرغۇدەك. سۆھبەت باي:

— مېنىڭ توققۇز ئوغلۇم بار، مەن شۇلارغا توققۇز قىز ئىزدەپ كېتىۋاتقانىدىم، بۇ ئۆيدىكى ھالقىلارنى كۆرۈپ مەقسىتىمگە يەتتىم دەپ خۇشال بولغانىدىم. ئەپسۇس، سانسىز بىرى كەم ئىكەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، يەنە بىرى ئەنە، — دەپتۇ قۇددۇس باي باشقا بىر ئىلغۇدىكى ھالقىنى كۆرسىتىپ، — بۇ كەنجى قىزىم پەرىزاتنىڭ ھالقىسى. سەككىز قىزىم بىر تەڭ بولسا، كەنجى قىزىم پەرىزات بىر تەڭ، — دەپتۇ. سۆھبەت باي ئۇنىڭغا:

— مېنىڭمۇ سەككىز ئوغلۇم بىر تەڭ، كەنجى ئوغلۇم بىر تەڭ. كەنجى قىزىڭىزنى كەنجى ئوغلۇمغا بەرسىڭىز بەك ياخشى بولغۇدەك، — دەپتۇ. قۇددۇس باي ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ.

ئىككى باي مەسلىھەتلىشىپ توي كۈنىنى بېكىتىپتۇ. توي تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ، دېگەن قەدە توققۇز كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، ئەل ـ جامائەتكە داستىخان ساپتۇ. قۇددۇس باي قىزلىرىنى كۈيئوغۇللىرىغا قوشۇپ يولغا سېلىشنىڭ تەييارلىقى بىلەن بوپتۇ. قىزلىرىنىڭ چوڭلىرى ئۆز مەشۇقلىرى بىلەن كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن بوپتۇ. كەنجى قىز ئۆزى يالغۇز ئىچى پۇشۇپ، تاشقىرىغا چىقىپ خىيالغا پېتىپ قاپتۇ. توساتتىن:

— ئەي پەرىزات، نېمانچە غەمكىن بولۇپ كەتتىڭ؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، قىز قارىسا، ئال-
دىدا بىر ئاق بوز ئايغىر تۇرغۇدەك. ئۇ بۇ خۇدانىڭ كارامىتىمۇ نېمە، دەپ ئويلاپ:
— سەن قانداق بولۇپ تىلغا كىرىپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاق بوز ئايغىر:
— ئاي تولغان ئاخشىمى ئاسماندىن بىر تۇلپار چۈشۈپ ئاتاڭنىڭ يىلقىلىرى ئىچىدىكى بىر بايـ-
تالغا قوشۇلغان، مەن شۇ بايتالدىن تۇغۇلدۇم، — دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. كەنجى قىز:
— سەن يېنىمغا نېمە مەقسەتتە كەلدىڭ؟ — دەپتۇ. ئاق بوز ئايغىر:
— مەن ئۇچ كۈندىن كېيىن بولىدىغان ئىشلارنى ئالدىن بىلىمەن، تاغلاردىن ئۇچۇپ ئۆتەلەيمەن، دەريادا ئۈزەلەيمەن، ئوتتا كۆيمەيمەن. سەن داداڭدىن مېنى بېرىشنى ئىلتىماس قىل، بولمىسا مۇرادىڭغا يېتەلمەيسەن، — دەپتۇ. دېگەندەك پەرىزات دادىسىدىن ئاق بوز ئايغىرنى تەلەپ قىپتۇ. قۇددۇس باي قـ-
ىزىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىپتۇ.

قۇددۇس باي ئۇلار بىلەن خوشلىشىدىغان چاغدا، ئۇلارنىڭ يالغۇز ئېقىن بويىدا، شور قۇدۇقنىڭ ئەتراپىدا قونماسلىقىنى تاپىلاپتۇ.

سۆلەت باي قۇددۇس باي بىلەن خوشلىشىپ، كېلىنلىرىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ.

ئاشۇ يۇرتتا بىر جادۇگەر بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇ قىز بىر كۈنى چۈشىدە ئالتۇن ساقا، ئالتۇن ئوشۇق ئوينىاپ يۈرگەن نۇرزاتنى كۆرۈپتۇ - دە، ئۇنىڭغا ئاشىق بوپتۇ. جادۇگەر قىزىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ:
— ئەي جانجىگەر قىزىم، ساڭا نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېـ-
رىپتۇ. جادۇگەر موماي نۇرزاتنى قولغا چۈشۈرۈشنى نىيەت قىلىپ، ئىككى ئوغلىنى ئاتلاندۇرۇپتۇ.

سۆلەت باي سەپەر قىلىپ بىر يالغۇز ئېقىن بويىغا يېتىپ بېرىپتۇ - دە، شۇ يەردە چۈشكۈن قىلىپ ماڭماقچى بوپتۇ ۋە شۇ يەردە قونالغۇ راسلاپتۇ.

سۆلەت باي يالغۇز ئېقىن بويىغا بېرىپ سوغۇق سۇدا يۇز - كۆزىنى يۇماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئىككى دانە قوي ئۆپكىسى ئېقىپ كەپتۇ. سۆلەت باي بۇنى كۆرۈپ، بۇلارنى ئىت يېسۇن دەپ سۇزۇۋاپتۇ. شۇ چاغدا ئىككى ئۆپكە قاۋۇل ئىككى يىگىتكە ئايلىنىپ:

— سەن قېرى نېمە دەپ بىزنىڭ ساياھىتىمىزنى بۇزىسەن؟! سەن بىزنىڭ پادىشاھ ئەۋلادى ئىكەنلىكىمىزنى بىلمەمسەن؟! تېخى ئىت يېسۇن دەيسىنا! — دەپ سۆلەت بايىنىڭ ياقىسىنى سىقىپتۇ. سۆلەت باي:

— مەن بىلمەي قاپتىمەن، مېنى كەچۈرسەڭلار، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ئۇلار:

— بىز دېگەنگە كۆنسەڭ بىزدىن قۇتۇلىسەن، بولمىسا دەريانىڭ تاشلايمىز، — دەپ سۆلەت بايىنى دەريا تەرەپكە سۆرەپتۇ. سۆلەت باي قورقۇپ:

— نېمە دېسەڭلار كۆنەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— كىچىك ئوغلۇڭنىڭ ئالتۇن ساقسىنى بىزگە قويۇپ كەت، — دەپتۇ ئۇلار.

سۆلەت باي ئامال قىلالماي ئالتۇن ساقىنى چىقىرىپ بېرىپ قۇتۇلۇپ، دەرھال قونالغۇغا قايتىپ كېلىپلا يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار يول ئۈستىدە قىڭغىر جىگدە تۇڭدە كونا قومۇش كەپىنى ئۇچرىتىپتۇ. ئۇ كەپە نۇرزاتقا ئاشىق بولغان جادۇگەر قىزنىڭ كەپىسى ئىكەن. جادۇگەر قىز بۇ يەردە پەرزاتنى قەستلەپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇ سۆلەت بايلارنىڭ كېلىشىنى كۆرۈپ كەپىدىن چىقىپ، پەرزاتقا مۇنداق دەپتۇ:

ئاق بوز ئايغىر مىنىپسەن،
نەگە ماڭدىڭ، پەرزات؟
سەپىرىڭ قۇتلۇق سەپەرمۇ
غايىب نىكاھ، پەرزات؟
ئاقۇاش تۆگەڭ يارىملىق،
قۇتلۇق بولسۇن، پەرزات.
ئۇزغۇ ساۋۇت - دۇبۇلغاڭ،
غايىب نىكاھ، پەرزات.
چۆل بويىدا دېمىسەڭ،
قومۇش كەپە دېمىسەڭ،
بىزنىڭ ئۆيگە چۈشۈپ كەت.
مېنى غېرىب كۆرمىسەڭ،
شېرىن سۆھبەت قۇرۇپ كەت،

ئىچ سىرىمنى بىلىپ كەت.
تۇز ـ تەممنى تېتىپ كەت،
ھېچبولمىسا دەم ئېلىپ،
سىنچىيىمنى ئىچىپ كەت.

جادۇگەر قىزنىڭ زاكىلىق قىلىپ سۆزلەۋاتقانلىقىنى بىلگەن پەرىزات مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ئەي ناتونۇش بىگانە،
كىيىپ ساۋۇت ـ دۇبۇلغا،
ئۆي تۇتۇپسەن يېگانە.
جەڭگە تەييار تۇرىمەن.
يامان نىيەت بولمىسا ڭ،
چۆل بويىدا دېمەيمەن،
يۈرەتتىڭمۇ پىنھانە.
قومۇش كەپە دېمەيمەن.
سۆيگەن يارىم نۇرزاتتۇر،
زورلىساڭمۇ، بىلىپ قوي،
ئۆز يارىمنى سۆيىمەن.
بۇ ئۆيۈڭگە كىرمەيمەن،
مىنگەن ئېتىم ئۆز ئېتىم،
بىر سائەتمۇ تۇرمايمەن.
يارغا سوۋغات تۇتمەن.
سۆھبەت قۇرۇپ يۈرگۈم يوق،
يۈك ـ تاقامنى پەقەتلا
ئىچ سىرىڭنى بىلگۈم يوق،
ئاق تۆگىگە ئارتمەن.
سىنچىيىڭنى ئىچكۈم يوق.

جادۇگەر قىز ئېغىز ئاچالماي دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ قاپتۇ. ئۇلار كېتىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى كەچ كىرگەندە، ئۇلار بىر شور قۇدۇققا كەپتۇ. سۆلەت باي شۇ يەردە چۈشكۈن قىلماقچى بولغانىكەن، پەرىزات:

ــ بۇ يەردە قونمايلى، خەتەرلىك، ــ دەپتۇ، لېكىن سۆلەتباي مۇشۇ يەردە قونمىز دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ.

شۇ كېچىسى پۇتۇن ئەتراپنى قارا تۇمان قاپلاپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئاقباش تۆگىنىڭ يوقلۇقى مەلۇم بوپتۇ. سۆلەت باي ئىزدەپ بىر يەرگە بارسا تۆگە تۇرغۇدەك، تۆگىنىڭ نوختىسى بىر قوڭغۇراق تىكەنگە ئىلىنىپ قاپتۇ، ئۇنىڭ تۇۋىدە بىر قېرى دۇمچەك مومای ئولتۇرۇپتۇ. سۆلەت باي:

ــ موما، ھەي موما، ئاۋۇ چۈلۈۋۇرنى ماڭا ئېلىۋېتىڭە، ــ دەپتۇ.

ــ قويسام ئولتۇرالمايمەن، ئولتۇرسام قويالمايمەن، بالام، ئۇنىڭغا ھالىم يەتمەيدۇ، ــ دەپتۇ مومای مۇلايىملىق بىلەن.

سۆلەت باي مومانىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ، چۈلۈۋۇرنى ئالاي دەپ ئاتتىن ئېڭىشىشىگە، مومای خۇددى بۇركۇتتەك كېلىپ ئۇنى ئاتتىن يۇلۇپ ئاپتۇ. سۆلەت باي مومانىڭ جادۇگەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇياق ـ بۇياقتا يۇلقۇنۇپ كۆرۈپتۇيۇ، ئۇنىڭ قولىدىن ئاجرىيالماپتۇ. سۆلەت باي ئاخىر:

ــ توققۇز كېلىن كۆچۈرۈپ، بۇگۈن كەلدىم بۇ يەرگە. قويۇۋەتكىن، جان موما، كۆمەي سېنى مەن زەرگە، ــ دەپ مومايغا يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ، لېكىن مومای ئۇنى قويۇپ بەرمەپتۇ. سۆلەت باي:

يەنە رازى بولمىسا ڭ،
نىيىتىڭدىن يانمىسا ڭ،
سان ـ ساناقسىز قويۇم بار،
قورۇ ـ قورۇ تۆگەم بار،
خالىغانچە ئېلىۋال.
قانچە ئالسا ڭ شۇنچە ئال.
يەنە نېمە ئويۇڭ بار؟
بۇ جېنىمنى قىلما خار،
يەنە رازى بولمىسا ڭ،
قويۇۋەت مېنى، ئانجان.

دەپتۇ. مومای ئۇنى يەنمۇ قاتتىقراق سقىپتۇ. سۆلەت باي:

سەندە بولسۇن ئىختىيار.
ئۇ ھەم بولسۇن سېنىڭكى،
جېنىم قالسۇن مېنىڭكى.

يەنە رازى بولمىساڭ،
ساي ـ سايلاردا يىلقام بار.
رەھىم قىلغىن، ئانىجان،

دەپ زار ـ زار يىغلاپتۇ.

مومای «ياق ـ ياق» دەپ تېخىمۇ قاتتىق سىققانىكەن، سۆزلەت باي:

سېغىز خاندەك ساقلىقى،
ئاق پاختىدەك ئاقلىقى،
ئۇ ھەم بولسۇن سېنىڭكى،
جېنىم قالسۇن مېنىڭكى.

يەنە رازى بولمىساڭ،
نىيىتىڭدىن يانمىساڭ،
جان كېلىنىم پەرىزات،
ساڭا بولسۇن قول ـ قانات.

دەپتۇ. «ياق ـ ياق» دەپ مومای سۆزلەت بايىنىڭ گېلىنى تېخىمۇ بەكرەك سىقىپتۇ. سۆزلەت باي:

جېنىم قالسۇن مېنىڭكى.
قويۇۋەت مېنى، جان موما،
كۆچكە تولغان جان موما.

يەنە رازى بولمىساڭ،
سەككىز قىران ئوغلۇم بار،
سەكسەن ئەرنىڭ كۆچى بار.
شۇلار بولسۇن سېنىڭكى،

دەپتۇ. مومای «ياق ـ ياق» دەپ سۆزلەت بايىنىڭ گېلىنى بىر سىققانىكەن، سۆزلەت بايىنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قاپتۇ ـ دە، خىرقىراپ تۇرۇپ:

پالۋانمدۇر تاغ يۇرەك.
ئۇ ھەم بولسۇن سېنىڭكى،
جېنىم قالسۇن مېنىڭكى.
قويۇۋەت مېنى، جان موما،
كۆچكە تولغان خان موما.

يەنە رازى بولمىساڭ،
خۇي ـ پەيلىڭدىن يانمىساڭ،
ساڭا قوياي بىر تىلەك،
سەككىزىدىن بىر بۆلەك،
كەنجى ئوغلۇم شۇ نۇرزات،

دەپتۇ. جادۇگەر مومای شۇندىلا قولىنى بوشاتىپ:

— نۇرزاتنى ماڭا قانداق كەلتۈرۈپ بېرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يانچۇقۇمدا نۇرزاتنىڭ ئالتۇن ئوشۇقى بار، نۇرزات ئۇنىڭسىز يۇرەلمەيدۇ، مەن ئۇنى ساڭا بېرىپ كەتسەم، نۇرزات ئۇنى ئىزدەپ كېلىدۇ، — دەپتۇ. پەرىزات بۇ گەپلەرنى پىنھاندا تۇرۇپ ئاڭلاپ قاپتۇ.

سۆزلەت باي ئالتۇن ئوشۇقنى موماىغا بېرىپ، تۆگىنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ ـ دە، يۈكلىرىنى ئار-تىپ يولغا چۈشۈپتۇ. پەرىزات يول بويى غەمكىن مېڭىپتۇ. سۆزلەت باي يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، توققۇز كېچە ـ كۈندۈز كاتتا توي قىلىپ بېرىپتۇ. توي تۈگەپ نۇرزات ھۇجرىسىغا كىرسە، پەرىزات يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. نۇرزات پەرىزاتتىن:

— ئەي مەلىكەم، ساڭا نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. پەرىزات يول ئۈستىدىكى ئەھۋالنى بايان قىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە نۇرزات ئاتىسىدىن ئالتۇن ساقا بىلەن ئوشۇقنى سوراپتۇ. سۆزلەت باي يالغاندىن يانچۇقىنى ئىزدىگەن بولۇپ:

— هەتتەكەي، شور قۇدۇقنىڭ يېنىدا ئات باققانىدىم، شۇ يەردە چۈشۈرۈپ قويغان ئوخشايمەن، — دەپتۇ.

نۇرزات قارا كۆز تۆگىسىنى مىنىپ، ئالتە ئايلىق ئالا ئاتنى يېتىلەپ، ئالتۇن ساقا بىلەن ئوشۇق-نى ئىزدەپ يولغا چىقماقچى بوپتۇ. پەرىزات:

— مېنىڭ ئاق بوز ئايغىرىمنى مىنىپ بارغىن، ئۇ كۈنىگە ئالتە ئايلىق يولنى باسالايدۇ، — دەپتۇ، لېكىن نۇرزات ئۆزىنىڭ قارا كۆز تۆگىسىگە مىنىپ يولغا چىقماقچى بوپتۇ. پەرىزات چېچىنى چۈۋۈپ، يىغلىغىنىچە يولغا چىقىۋاپتۇ ۋە:

— بۇ تارغاق بىلەن سۈزگىنى، ئەينەكنى ئېلىۋال، — دەپتۇ. نۇرزات ئاخىر كۆنۈپتۇ.

نۇرزات يۇرتىدىن خېلى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، ئاق بوز ئايغىر زۇۋانغا كىرىپ:

— نۇرزات، ئالتۇن ساقاڭ جادۇگەرنىڭ ئىككى ئوغلىدا، ئالتۇن ئوشۇقۇڭ جادۇگەرنىڭ ئۆزىدە، ئۇلار سېنى تۇتۇۋالماقچى. ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ئانچە تەس ئەمەس. قالغىنىنى ۋاقتى كەلگەندە كۆرەرمىز، كۆزۈڭنى يۇم! — دەپتۇ. نۇرزات كۆزىنى يۇمۇپتۇ. بىردەمدىن كېيىن، — كۆزۈڭنى ئاچ! — دەپتۇ. نۇرزات كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنى بىر ئېقىن بويىدا كۆرۈپتۇ. شۇ چاغدا ئات، — ئاتاڭ مۇشۇ يەردە ئالتۇن ساقاڭنى جادۇگەرنىڭ ئىككى ئوغلىغا تارتقۇزۇپ قويغان. بۇ شۇلارنىڭ شەھىرى، ئۇلار بىلەن ئېلىشساڭ تەڭ كېلەلمەيسەن، پەم ئىشلەتمىسەڭ بولمايدۇ. بىر قۇچاق قومۇش ئېلىپ كەلگىن، — دەپتۇ.

نۇرزات قومۇشنى ئېلىپ كەپتۇ. ئۇلار قومۇشلارنى ئۇلاپ دەريا‌غا ساپتۇ. بىر چاغدا قومۇشقا يامىشىپ دەريادىن بىرمۇنچە چۈمۈلە چىقىپ:

— ئەي ئادەم بالىسى، سەندىن بىزگە رەھىم كەلدى. ساڭا نېمە كېرەك؟ — دەپتۇ. نۇرزات:

— ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا بىز ساڭا بىر تالدىن قېشىمىزنى يۇلۇپ بېرەيلى، ھاجىتىڭ چۈشكەندە كۆيدۇر-سەڭ تەييار بولىمىز، — دەپ چۈمۈلىلەر قېشىنى يۇلۇپ بېرىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى ئوتلاقتا بوران چىقىپتۇ، بوران بىلەن تەڭ ئېچىنىشلىق ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بۇ چاغدا نۇرزات بۇنىڭ نېمە ئاۋازلىقىنى بىلمەي:

— بۇ نېمىنىڭ ئاۋازى؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاق بوز ئايغىر:

— ئاشۇ قومۇشلۇقتا بىر ئانا يولۋاسىنىڭ پۇتىغا قومۇش كىرىپ كەتكىلى ئۇچ يىل بولدى، قومۇش يولۋاسىنىڭ پۇتىدا كۆكلەپ قاپتۇ. بوران چىقسىلا قومۇش يولۋاسىنى قاقشىتىدۇ. سەن يولۋاسىنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغىن، — دەپتۇ.

نۇرزات يولۋاسىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يولۋاس ئازابقا بەرداشلىق بېرەلمەي ھوشىدىن كەتكەنكەن. نۇرزات شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يولۋاسىنىڭ پۇتىدىن كۆكلەپ چىققان قومۇشنى ئېلىۋېتىپتۇ، يولۋاسىنىڭ يارىسىنى كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى يىرتىپ تېڭىپتۇ. شۇ چاغدا يولۋاس ھوشىغا كېلىپ:

— ئەي ئادەم، ئىنسانلار بىزگە ئوخشاش ھايۋانلارغا ئۆچ بولىدىغان، سەن نېمە ئۈچۈن مېنى ئازابتىن قۇتۇلدۇردۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنىڭ ساڭا رەھىم كېلىپ قالدى، — دەپتۇ نۇرزات.

— رەھىمنىڭ بۇنىڭدىن چوڭى بولماس. سېنىڭ نېمە ھاجىتىڭ بولسا مەن تەييار، — دەپتۇ يولۋاس.

— مېنىڭ ھېچقانداق ھاجىتىم يوق، — دەپتۇ نۇرزات.

— ئەگەر ماڭا ھاجەتمەن بولساڭ مۇشۇ تۇكۈمنى كۆيدۇر، — دەپ بىر تۇتام تۇكىنى بېرىپ كېتىپ

قاپتۇ يولۋاس.

نۇرزات ئەتىسى ئاق بوز ئايغىرنى مىنىپ شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرىشىگە، جادۇگەرنىڭ ئوغۇللىرى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— ھەي نۇرزات، بىز سېنى ساقلاپ تۇرغان، بىز سەن بىلەن ئېلىشمىزمۇ، سىنىشمىزمۇ؟ — دەپتۇ. نۇرزات ئاق بوز ئايغىر بىلەن پۇتۇشكىنى بويىچە:

— سىنىشمىز، كىم يېڭىلسە، شۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرسۇن، — دەپتۇ. جادۇگەرنىڭ چوڭ ئوغلى:

— بىز ساڭا ئوچ شەرت قويىمىز، شۇنىڭغا ئۇنىساڭ سىنىشمىز، بولمىسا ئېلىشمىز، — دەپتۇ.

— قېنى، شەرتىڭلارنى قويۇڭلار، — دەپتۇ نۇرزات.

— بىرىنچى شەرت: بىز قىرىق بىر ئوخشاش قىزنى قاتار تۇرغۇزۇپ قويىمىز. شۇنىڭ ئىچىدە بىرى راست، قالغانلىرى يالغان. سەن شۇ راست قىزنى بىزگە تېپىپ بەرگىن، — دەپتۇ ئۇلار.

نۇرزات ماقۇل بوپتۇ ۋە چۇمۇلىلەرنىڭ قېشىنى كۆيدۈرۈپتۇ. چۇمۇلىلەر دەرھال ھازىر بولۇپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، نۇرزاتنى خاتىرجەم قىپتۇ.

جادۇگەرنىڭ ئوغۇللىرى قىزلارنى بىر مەيدانغا قاتار تىزىپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىدىن گۈزەل، بىر - بىرىدىن چىرايلىق كىيىنگەن، راست - يالغانلىقىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قىزلار ئىكەن. نۇرزات قىزلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ توققۇزىنچى قىزنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ پۇتىدا چۇمۇلە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. نۇرزات شۇ قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ:

— مۇشۇ قىز شۇ، — دەپتۇ.

جادۇگەرنىڭ ئوغۇللىرى يېڭىلگەنلىكىنى تەن ئېلىپ، ئىككىنچى شەرتىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ:

— ئانىمىز ھەر يىلى بىر نۆۋەت يولۋاس سۈتى بىلەن يۇيۇناتتى. ساڭا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىمىز، نەدىن بولمىسۇن يولۋاس سۈتى تېپىپ كەل، بولمىسا قۇتۇلۇشنى خىيال قىلما، — دەپتۇ.

نۇرزات ئاق بوز ئايغىرنى مىنىپ شەھەر سىرتىغا چىقىپتۇ. ئۇ يولۇاس بەرگەن تۆكنى كۆيدۈرگەنىكەن، شۇ زامات يولۇاس پەيدا بولۇپ:

ــ ئەي شەپقەتچىم، نېمە ھاجىتىڭ بار؟ ــ دەپتۇ. نۇرزات ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. يولۇاس بىر ھۆرگىرىگەنىكەن، سەككىز چىشى يولۇاس پەيدا بوپتۇ.

نۇرزات ھېلىقى يولۇاسنى مىنىپ، سەككىز چىشى يولۇاسنى باشلاپ شەھەرگە كىرىپتۇ. جادۇگەرنىڭ ئوغۇللىرى ئۆزلىرىنىڭ يەنە يېڭىلگەنلىكىنى تەن ئېلىپ، ئۇچىنچى شەرتىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ:

ــ بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىمىزدىن مىراس قالغان بىر داش قازىنىمىز بار ئىدى. يەر ئويۇلۇپ قىرىق غۇلاچ چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كەتتى. سەن شۇنى چىقىرىپ بەرگىن.

ئۇلار قازان بار يەرنى كۆرسىتىپ قويۇپ قايتىپتۇ.

نۇرزات يېقىن بېرىپ ئازگالدىكى بىر ـ بىرىگە چىرمىشىپ مىغلىداپ يۈرگەن يىلان ـ چايانلارنى كۆرۈپتۇ ـ دە، قانداق قىلىش ھەققىدە ئاتتىن مەسلىھەت سوراپتۇ. ئات:

ــ مەن چۈشۈپ ئۇلار بىلەن ئېلىشىمەن، ئازگالدىن قان ـ يىرىڭ چاچراپ چىقسا، مېنىڭ چىقىشىمنى كۈت. ئەگەر قىزىل قان چاچراپ چىقسا، ئۆزۈڭنى يوشۇرۇپ، يولۇاسنى يارىمگە چاقىرىپ، جېنىڭنىڭ ئامالىنى قىلغىن، ــ دەپ ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئات يىلان ـ چايانلارنى دەسسەپ ـ چەيلەشكە باشلاپتۇ. يىلان ـ چايانلارنىڭ بىرەرسىمۇ ئاق بوز ئايغىرنىڭ يېنىغا يېقىن كېلەلمەپتۇ. ئاخىر ئات ھەممە يىلان ـ چايانلارنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپتۇ ۋە ئازگالدىن قايتىپ چىقىپ:

ــ ئەمدى سەن ئازگالغا چۈشۈپ قازاننى مېنىڭ قۇيرۇقۇمغا چىگىپ قوي، ــ دەپتۇ.

نۇرزات ئاق بوز ئايغىرنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىلىپ ئازگالغا چۈشۈپ، قازاننى ئۇنىڭ قۇيرۇقىغا چىگىپ قويۇپ قايتىپ چىقىپتۇ. ئاق بوز ئايغىر بىر كىشنەپ، سەكرەپ قازاننى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقىپتۇ.

ئۇلار قازاننى شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. جادۇگەرنىڭ ئوغۇللىرى نۇرزاتقا قايىل بولۇپ، ئۇنىڭ ئالتۇن ساقسىنى بېرىشكە مەجبۇر بوپتۇ. نۇرزات ئەمدى جادۇگەر مومايدىن ئوشۇقنى ئالغىلى مېڭىپتۇ. نۇرزات ئاخىر جادۇگەر مومانىڭ يېنىغا يېتىپ بېرىپتۇ. جادۇگەر ئوشۇقنى ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرغانىكەن. ئۇ يېقىن بېرىپ، ئاتنىڭ دېگىنى بويىچە:

ــ موما، موما، كەينىڭىزدىكى قىرىق بىر قىزنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ قىزىڭىزمۇ؟ ماڭا قايسىسىنى بېرىسىز؟ ــ دەپتۇ. موماي دەرھال كەينىگە قاراپتۇ. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن نۇرزات ئوشۇقنى ئاپتۇ ـ دە، قېچىپتۇ. شۇ چاغدا موماي:

ــ ھەي نۇرزات، سەنمىدىڭ، خەپ سېنى !... ــ دەپ ئېڭەكلىرى جاقىلداپ، چىشلىرى كاسىلداپ، كۆزلىرى ئوتتەك يېنىپتۇ. ئۇ چېچىنى يېيىپ نۇرزاتنى قوغلاپتۇ.

نۇرزات كەينىگە قارىماي قېچىپتۇ. جادۇگەر توختىماي قوغلاپتۇ. موماي يېتىشىپ كېلىپ تۇتۇۋالىدىغان ۋاقىتتا، ئاق بوز ئايغىر:

ــ ئايالىڭ بەرگەن تارغاقنى تاشلا ! ــ دەپتۇ.

نۇرزات تارغاقنى تاشلاپتۇ. جادۇگەر مومانىڭ ئالدىدا ئارىسىدىن شامال ئۆتمەيدىغان بىر پارچە ئورمانلىق پەيدا بوپتۇ. جادۇگەر موماي دەرھال ھۇۋقۇشقا ئۆزگىرىپ، ئورمانىڭ ئوستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپتۇ ۋە يەرگە چۈشۈپ قوغلاپتۇ. شۇنىڭغىچە ئاق بوز ئايغىر خېلى ئۇزاپ كەتكەنىكەن، لېكىن جادۇگەر بىر كۈچەپ ئۇلارغا يېتىشۋالغىلى قىل قاپتۇ. يەنە ئاق بوز ئايغىر:

— ئەي نۇرزات، ئايالىڭ بەرگەن سۇزگىنى تاشلا ! — دەپتۇ.
— نۇرزات سۇزگىنى تاشلاپتۇ. سۇزگە چۇشكەن يەردە ئاسمان - پەلەك تاغقا ئايلىنىپ، جادۇگەرنىڭ ئالدىنى توسۇپتۇ. جادۇگەر شۇ هامان قۇيۇنغا ئايلىنىپ تاغدىن ئۆتۈپتۇ. يەنە نۇرزاتنى قوغلاپتۇ.
— ئەي نۇرزات، ئايالىڭ بەرگەن ئەينەكنى تاشلا ! — دەپتۇ يەنە ئاق بوز ئايغىر.
نۇرزات ئەينەكنى تاشلاپتۇ. ئەينەك چۇشكەن يەردىن بىر دەريا هاسىل بوپتۇ. جادۇگەر شۇ هامان سۇ يىلىنىغا ئۆزگىرىپ دەريادىن ئۆتۈپتۇ. ئاق بوز ئايغىر چېپىشنى تېزلىتىپتۇ. ئۇنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدا تاغلار دومىلاپ ئۇچۇپ، تاشلار خۇددى مۆلدۈردەك يېغىشقا باشلاپتۇ. جادۇگەر تاشلارنىڭ ئاستىدا قاپتۇ. ئاخىر ئاق بوز ئايغىرنىڭ تۇياقلىرىدا يەر يېرىلىپ، نۇرزات بىلەن ئاق بوز ئايغىر يەر ئاستىغا چۇشۇپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا ئاق بوز ئايغىر:
— بىز ئەمدى يەر ئاستىغا چۇشتۇق، ئازراق يۇرسەك يىلان پادىشاهى باتۇخانىنىڭ ئوردىسىغا بارد. مىز. سەن مېنى يىراقتا قالدۇرۇپ، ئۆزۈڭ ئوردىغا كىرگىن. ئېسىڭدە بولسۇنكى، ئوردا بوسۇغىسىدا ئىككى قارا يىلان ۋېزىلداپ ساڭا خىرىس قىلىپ چىقىدۇ. هەرگىز قورقۇپ سەسكەنمە. ئۇلار باتۇخانىنىڭ ئىشىكباقارلىرى. تەخت يېنىغا بارغاندا ئىككى ئاق يىلان ۋېزىلداپ كېلىپ ياقاڭدىن، قوينۇڭدىن كىرىپ

قونچۇكدىن چىقىدۇ. بۇلار باتۇخاننىڭ ئوغلى بىلەن قىزى بولىدۇ. ئۇلاردىنمۇ سەسكەنمە. تەخت يېنىغا بېرىپ ئولتۇر. شۇ چاغدا ھەيۋەتلىك چوڭ ئىككى سېرىق يىلان كۈشۈلداپ باشلىرىنى كۆتۈرىدۇ. ئۇلار- دىنمۇ قورقما، ئۇلار باتۇخان ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى. ئەگەر قورقۇپ سەسكەنسەڭ، سېنى پالۋان دېمەيدۇ، يەر ئاستى ئېلىدە قەدىرىمىز بولمايدۇ، يەر ئۈستىگە يول تېپىپ چىقالمايمىز، ــ دەپتۇ.

خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن، ئاق بوز ئايغىر ئېيتقاندەك باتۇخاننىڭ ئوردىسى كۆرۈنۈپتۇ. ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئاق بوز ئايغىرنىڭ ئېيتقىنىدەك بوپتۇ. نۇرزات تەخت يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا سېرىق يىلانلارنىڭ بىرى باتۇخانغا، بىرى خانىشقا ئايلىنىپ:

ــ مەرھەمەت نۇرزات، يەر ئاستى ئالەمنىڭ ئەھلى سېنى رەنجىتمەيدۇ، بەلكى خىزمىتىڭدە بولـ- دۇ، ــ دەپتۇ باتۇخان.

ئىككى ئاق يىلاننىڭ بىرى قىران يىگىت، بىرى چىرايلىق قىزغا ئايلىنىپتۇ. ئۇلار:

ــ سالام، يەر ئۈستى پالۋىنى، سىزنى قارشى ئالىمىز. يەر ئاستى پالۋانلىرى، ئىلمىي ھېكمەت ئەھلى سىز بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولىدۇ، ــ دەپتۇ تەبەسسۇم بىلەن.

بوسۇغىدىكى ئىككى قارا يىلان ئىككى ياساۋۇلغا ئۆزگىرىپ، نۇرزاتنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ.

نۇرزات ئۇ يەردە خېلى ۋاقىت تۇرۇپتۇ. باتۇخاننىڭ ئوغلىنىڭ تۆمۈرخان دېگەن خانىنىڭ قىزىغا كۆڭلى بار ئىكەن. باتۇخان ئەلچى ئەۋەتسە، تۆمۈرخان بېرىشكە زارى بولمىغانكەن. باتۇخان نۇرزاتنىڭ ئاشۇ قىزنى ئەكېلىپ بېرىشىنى ئېيتىپتۇ. ئەگەر ئەكېلەلمىسە، ئۆزىنىڭ قىزىنى نۇرزاتقا بەرمەكچى بوپتۇ.

تۆمۈرخاننىڭ يۇرتى يەتتە ئايلىق يول ئىكەن. نۇرزات يولغا چىقىپ بىرقانچە كۈن يۈرگەندىن كې- يىن يىراقتا بىر ئادەم كۆرۈنۈپتۇ. بۇ نېمە ئادەمكىنە دەپ قارىسا، ھېلىقى ئادەم تېرەك ئۈستىگە چې- قىپ، ئۇۋىدا ياتقان سېغىزخاننىڭ ئاستىدىكى تۇخۇمنى سەزدۈرمەي ئېلىپ، يەنە سەزدۈرمەي سېلىپ قو- يۇۋاتقۇدەك. نۇرزات ئۇنىڭغا يېقىن بېرىپ:

ــ ھوي، نېمە قىلىۋاتقان ئادەمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ يەر ئۈستى ئالەمنىڭ پالۋانى نۇرزاتنى يەر ئاستىغا چۈشتى دېگەننى ئاڭلاپ، شۇنىڭغا ھەمراھ بولاي دەپ كۈتۈپ تۇرغان سەزدۈرمەس باتۇرمەن، ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

ــ ياخشى بولدى، نۇرزات دېگەن مەن بولىمەن، ــ دەپتۇ نۇرزات.

بۇ ئىككىسى يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار كېتىۋاتسا، ئىككى پۇتىغا تۇگمەن تېشى ئېسىۋېلىپ كېيىك قوغلاپ يۈرگەن يەنە بىر كىشى ئۇچراپتۇ.

ــ ھە، نېمە قىلىۋاتقان ئادەمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ نۇرزات.

ــ مەن شامال باتۇرمەن، يەر ئۈستىنىڭ كۈچتۇڭگۇرى نۇرزاتنى يەر ئاستىغا چۈشتى دەپ ئاڭلـ- ىدىم، شۇنىڭغا ھەمراھ بولاي دەپ ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تۇرىمەن، ــ دەپتۇ ھېلىقى ئادەم. نۇرزات:

ــ ياخشى بولدى، نۇرزات دېگەن مەن بولىمەن، ــ دەپتۇ.

بۇ ئۇچەيلەن بىرنەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن يەنە بىر كىشىگە ئۇچراپتۇ. قارىسا، بۇ ئادەم يەرگە قۇلىقىنى يېقىپ، يەرنى تىڭشاۋاتقۇدەك.

ــ ھە، نېمە قىلىۋاتقان ئادەمسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئۇچەيلەن ئۇنىڭدىن.

ئۇ ئۆزىنىڭ تىڭشىچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، بۇرۇنقىلارغا ئوخشاش جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنداق قـ-

لىپ، تۆتەيلەن بىر يەرگە كەلگەندە تاغ باتۇرغا ئۇچراپتۇ. تاغ باتۇرمۇ نۇرزاتقا قوشۇلۇپتۇ.

ئۇلار بىر يەرگە كەلسە، بىر ئادەم بىر كۆلنىڭ بويىدا ئولتۇرغۇدەك. كۆلنىڭ سۇيى دەم قۇرۇپ، دەم تېشىپ تۇرۇپتۇ. بۇ ئادەم سۇ باتۇر ئىكەن، ئۇمۇ نۇرزاتقا ھەمراھ بولغىلى ساقلاپ تۇرغانىكەن. ئۇ بىرەر دەريانىڭ سۇيىنى بىراقلا يوتۇۋالالايدىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا كۆز باتۇر، شامال باتۇر ۋە بىر داخىر كالۋار ئۇچراپتۇ. كۆز باتۇر جاھاننى كۆرەلەيدىكەن، شامال باتۇر ئالەمدە شامال ۋە بوران پەيدا قىلىدىكەن، داخىر كالۋارنىڭ ئىچىگە ھەرقانداق نەرسە سىغىپ كېتىدىكەن.

توققۇز باتۇر يولغا چىقىپ توققۇز ھەپتىدە تۆمۇرخانىنىڭ يۇرتىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار يېتىپ بارغاندا، تۆمۇرخانىنىڭ قىزىغا كاھىش خانمۇ ئەلچى ئەۋەتكەنىكەن. نۇرزات كەلگەندىن كېيىن، تۆمۇرخان ھەر ئىككى تەرەپكە: «ھۇنەر كۆرسىتىڭلار، قايسىڭلار يەڭسەڭلار، قىزىمنى شۇنىڭغا بېرىمەن» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سوروڭ راسلىنىپ، يەتتە ياشتىن - يەتمىش ياشقىچە بولغان ھەممە ئادەمنى يىغىپتۇ. نۇرغۇن قوي، كالا، تۆگىلەر سويۇلۇپ زىياپەت بېرىلىپتۇ. نۇرزاتنىڭ پالۋانلىرى ئايرىم ئۆيدە كوتۇلۇپ-تۇ. تۆمۇرخان بىلەن كاھىش خان مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئېشىغا زەھەر سېلىپ بەرمەكچى بولۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تىكتىكچى باتۇر ئەھۋالنى نۇرزاتقا مەلۇم قىپتۇ. بۇنى ئۇققان سەزدۇرمەس باتۇر زەھەر-لىك ئاشلارنى كاھىشخانىنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئېشى بىلەن ئالماشتۇرۇپ قويۇپتۇ. كاھىشخانىنىڭ ۋەزىر - ۋوزرالىرىدىن توققۇز كىشى ئۆلۈپ قاپتۇ. يېڭىلگەن تۆمۇرخان ئات بەيگىسى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھەممە يوگۇرۇك، ئۇچقۇر ئاتلىرىنى بەيگىگە ساپتۇ. نۇرزات ئاق بوز ئايغىرنى تەييارلاپتۇ. شۇ چاغدا، ئاق بوز ئايغىر زۇۋانغا كېلىپ:

ــ ئەگەر بەيگىنى يىراقتىن باشلىسا، مېڭىنىڭ يۈگۈرۈشۈممۇ تېز بولىدۇ. ئۇچ كۈن چاپسام تۈياقلىرىم قىزىپ، ئۆزۈمنى توختىتىشقا قۇدرىتىم يەتمەي قالىدۇ. مەن كېلىۋاتقاندا ئالدىمدىن ئارقان تارتىپ قوي، ئارقانىڭ يەتتە قېتىم چىگىدىن، ئىككى قېتىم قىلدىن بولسۇن. ئارقان بىراقلا ئۈزۈلۈپ كەتسە ئۆلگىنىم شۇ، ئەگەر ئارقانىڭ بىرەر قېتى ئۈزۈلمەي قالسا، مەن توختايمەن، يەلىپ جان ئۈزسەممۇ يەنە ماڭا جان كىرىدۇ، ــ دەپتۇ.

بەيگە بىر ھەپتىلىك يىراق جايدىن باشلىنىپتۇ. ئۇنىڭغىچە چېلىشىش ئۈيۈشتۇرۇلۇپتۇ، تاغ باتۇرغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەپتۇ. تاغ باتۇرغا كىشى چىقمىغاندىن كېيىن تاغ باتۇر ئىككى تاغنى ئىككى قولىدا كۆتۈرۈپ، يۈرتقا كۈچىنى نامايان قىپتۇ. تۆمۈرخان بىلەن كاھىشخان ھودۇقۇپ قاپتۇ ـ دە، نۇرزاتقا:

ــ تاغنى بىز تەرەپكە قويىمىسۇن، ــ دەپ يېلىنىپتۇ.

نۇرزات شامال قورساق باتۇرغا بۇيرۇق قىپتۇ. شامال قورساق باتۇر بىر پۇڭلىگەنكەن، ئىككى تاغ چاڭ ـ توزانغا ئايلىنىپ ئۈچۈپ كېتىپتۇ.

بەيگە باشلىنىپ بىر كۈندىن كېيىنلا يىراقتىن چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلۈپ، ئاق بوز ئايغىر ئۇچقاندەك كېلىۋاتقۇدەك. نۇرزات دەرھال توققۇز قات ئارقانىنى تارتىپتۇ. ئاق بوز ئايغىر كېلىپ ئۆزىنى ئارقانغا ئۇرۇپ يىقىلىپتۇ. ئارقانىڭ سەككىز قېتى ئۈزۈلۈپ، بىر قېتى قالغانكەن. ئاق بوز ئايغىر ھوشىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا نۇرزات ئاق بوز ئايغىرنىڭ بېشىغا كېلىپ:

ــ توققۇز جېنىڭ بار ئىدى، سەككىزى چىقىسمۇ بىرى قالغاندۇ، ئورنۇڭدىن تۇر، ئاق بوز ئايغىرىم ! ــ دەپتۇ.

ئاق بوز ئايغىرغا شۇ ھامان جان كىرىپ، كىشنەپ ـ پۇشقۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. باشقا ئاتلار بىرقانچە كۈندىن كېيىن كەپتۇ. نېمە قىلارىنى بىلمەي قالغان تۆمۈرخان بىلەن كاھىشخان:

ــ ئەمدى يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزەيلى، ــ دەپتۇ.

يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى بىر ھەپتىلىك يەرگە يۈگۈرۈپ بېرىپ ـ كېلىش بوپتۇ. نۇرزات شامال باتۇرنى چىقىرىپتۇ. تۆمۈرخان بىر جادۇگەر مومانىنى چاقىرغانكەن. ئۇلار ئىككىسى يۈگۈرۈپتۇ. نىشانغا شامال باتۇر ئالدىدا يېتىپ بېرىپتۇ. كەينىدە قالغان جادۇگەر ئۆزىنىڭ يېڭىلىپ قالمىدىغانلىقىنى پەملەپ بىر قاپاقتا بەھوش دورىسى، بىر قاپاقتا سۇ قاچىلاپ شامال باتۇرنىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ. جادۇگەر نىشانغا يېتىپ بېرىپ «ئۇھ» دەپ قاپاقتىكى سۇنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىشكە باشلاپتۇ. شامال باتۇر:

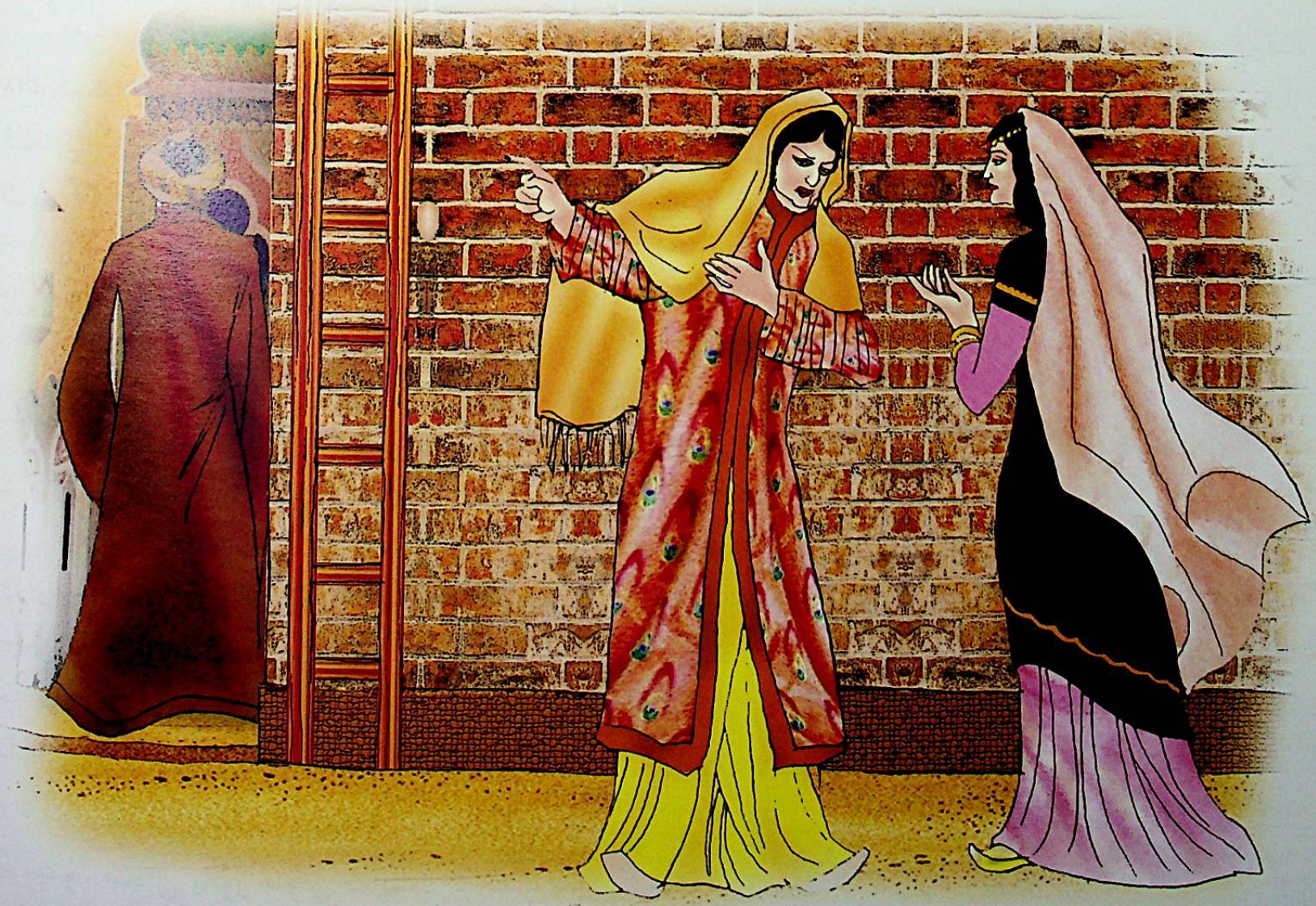
ــ ماڭمۇ بەرگىن، ــ دەپتۇ. جادۇگەر بەھوش دورىسى سېلىنغان يەنە بىر قاپاقتىكى سۇنى ئېلىپ بېرىپتۇ، شامال باتۇر سۇنى ئىچىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. جادۇگەر كەينىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. شامال باتۇر ئۇچ

كۇن ئۇخلىغاندا، بىر توك قاغا ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچىنى چوقۇپ ئويغىتىۋەتتى. قارىسا، موماي ئاللە-
قاچان تىكىۋەتكەنكەن. ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى سەزگەن شامال باتۇر ئورنىدىن بىر چاڭگال قۇمنى ئې-
لىپ قوپۇپ «خەپ سېنى» دەپ كەينىدىن قوغلاپتۇ. ئۇ قۇشتەك ئۇچۇپ، قۇيۇندەك پىرقىراپ، بىر كۆز-
لۈك يول قالغاندا جادۇگەر مومايغا يېتىشىۋېلىپ، قولىدىكى قۇمنى جادۇگەرنىڭ كۆزىگە چېچىۋېتىپ
ئۆتۈپ كېتىپتۇ. جادۇگەر موماي كۆزىنى ئۇۋۇلاپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يۇگۇرۇش مۇسابىقىسىدىمۇ
نۇرزات تەرەپ ئۇتۇپتۇ.

تۆمۇرخاننىڭ قىرىق قۇلاقلىق بىر قازىنى مىڭ گەز تېرەنلىكتىكى كۆلگە چۈشۈپ كەتكەنكەن.
تۆمۇرخان ئاشۇ قازاننى ئېلىپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. سۇ باتۇر كۆلنىڭ سۈيىنى بىر سۈمۈرۈپ
قۇرۇتۇپتۇ ـ دە، قازاننى ئېلىپ بېرىپتۇ.

تۆمۇرخان مۆكۈشمەك ئويناشنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. ئالدى بىلەن تۆمۇرخاننىڭ ئادەملىرى مۆكۈپ-
تۇ، لېكىن كۆز باتۇر تەرىپىدىن ئۇلار ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ. نۆۋەت نۇرزاتلارغا كەلگەندە، ئۇلار داخىر
كالۋارنىڭ ئىچىگە كىرىۋالغانكەن، تۆمۇرخاننىڭ ئادەملىرى ئۇلارنى زادى تاپالماپتۇ. شۇنداق قىلىپ،
ھەممە سىنىشىتا نۇرزاتلار ئۇتۇپتۇ.

تۆمۇرخان ئۇلارغا قايىل بولۇپ، قىزىنى بېرىشكە مەجبۇر بوپتۇ. نۇرزات تۆمۇرخاننىڭ قىزىنى ئې-
لىپ، ھەمراھلىرى بىلەن يول ـ يولدا خوشلىشىپ، باتۇخاننىڭ قېشىغا كەپتۇ. باتۇخان نۇرزاتتىن بەك-
مۇ رازى بوپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ قىزىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. بۇ چاغدا نۇرزات باتۇخاندىن ئۆزىنى يەر ئۈستى
دۇنياسىغا ئاچقىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ. باتۇخان ئۆز قىزىنى ۋە نۇرغۇن ھەمراھلارنى قوشۇپ
نۇرزاتنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. يەر ئاستىدىن يەر ئۈستىگە توققۇز ئايلىق يول بولۇپ، يولدىكى جە-

بىر ـ جاپالاردا باتۇخاننىڭ قىزى ۋە ھەمراھلىرى قازا تېپىپ، نۇرزات، ئاق بوز ئايغىر ۋە باتۇخاننىڭ كېنىزىكى قەمەرگۈل ئۇچەيلەن قاپتۇ. ئۇلار يول يۈرۈپ بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ ئارام ئاپتۇ. بۇلاق تۇۋىدە چوڭ بىر تۇپ چىنار دەرىخى بار بولۇپ، ئۇستىدە سۇمۇرغ قۇشنىڭ بالىلىرى بار ئىكەن. دەل شۇ چاغدا بىر ئەجدىھا چىنارغا يامىشىپ سۇمۇرغ بالىلىرىنى يېمەكچى بولۇۋاتقانىكەن، نۇرزات ساداقنى ئېلىپ ئەجدىھانى ئېتىپ چۈشۈرۈپتۇ. سۇمۇرغ بالىلىرى قۇتۇلۇپ قاپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن قاتتىق بوران چىقىپ، ئانا سۇمۇرغ ئۇچۇپ كەپتۇ ـ دە، ئەھۋالنى ئۇقۇپ نۇرزاتقا رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنى يەر ئۈستىگە ئاچىقىپ قويۇپتۇ. ئۇلار يەر ئۈستىگە چىققاندا، ئۇزۇن ۋاقىت ئارام ئالمىغان نۇرزاتقا ھاردۇق يېتىپتۇ، ئۇ ئازراق ئۇخلاپ ئارام ئالماقچى بوپتۇ. بۇ چاغدا ئاق بوز ئايغىر:

ــ ئەي نۇرزات، ئۇخلىمىسالىڭ ياخشى بولاتتى، لېكىن سەن ئۇخلىمىغىلى خېلى ۋاقىت بولدى، مەيلى ئازراق ئۇخلىۋالغىن، ئەمما سەگەك بولغىن. مەن شەپە بەرگەن ھامان ئويغانمىسالىڭ بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ئەمدى سۆزنى جادۇگەر مومايى بىلەن ئۇنىڭ قىزىدىن ئاڭلايلى:

جادۇگەر مومايى نۇرزاتنى قاچۇرۇپ قويۇپ، قىزىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. قىزى:

ــ ئەي ئانا، نۇرزاتنى زادى كىم تۇتالايدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئاتاڭ تېرەككە قۇلىقىدىن بەند قىلىۋەتكەن چويۇن قۇلاق تۇتالايدۇ. ئۇ شور بۇلاقتىكى يالغۇز تېرەككە بەند قىلىنغان. ئاتاڭ سېنىڭ بەخت ـ تەلىيىڭگە كىتاب ئېچىپ، سېنىڭ ئاشۇ چويۇن قۇلاق-نىڭ قولىدا ھالاك بولىدىغانلىقىڭنى بىلىپ، ئۇنى تېرەككە مىخلىۋەتكەن. ئۇنى بوشاتساڭ ئۆزۈڭ ھالاك بولىسەن، ــ دەپتۇ جادۇگەر. جادۇگەرنىڭ قىزى نۇرزاتنى تۇتۇپ بېرىدىغانلا بولسا ھالاك بولسامۇ مەيلى دەپ چويۇن قۇلاقنى ئىزدەپ، ئانىسىنىڭ توسۇشىغا قارىماي مېڭىپتۇ. ئانىسى خاپا بولۇپ قىزىنى بىر كاچات سالغانىكەن، قىز ئانىسىنىڭ گېپىنى بوغۇپتۇ. جادۇگەر مومايىنىڭ دېمى سىقىلىپ:

ــ چېچىم ئۇچتەك ئاقارغان، قەددىم يادەك ئېگىلگەن، جېنىم توزغاقتەك، مېنى قويۇۋەت جان قىزىم، ــ دەپتۇ ۋە مۇنداق نەزمە ئوقۇپتۇ:

ئىككى ئوغۇل ئىچىدە،
يالغۇزۇمسەن، جان قىزىم،
كۆز نۇرۇمسەن، قارچىغام،
قويۇۋەت مېنى، جان قىزىم.
يالغۇزۇمسەن، ئەركەم سەن،
يېڭى سېھىر بېرەي مەن.
يەتتە ئىقلىم ئىچىدىن
يىگىت تاللاپ بېرەي مەن،
قويۇۋەت مېنى، جان قىزىم.
ئۇچسام قانات ئۆزۈڭ سەن،
چاپسام شەمشەر بىسىم سەن.
يەتتە يەردە خەزىنەم بار،
شۇنى تاللاپ بېرەي مەن،
قويۇۋەت مېنى، جان قىزىم.

جادۇگەرنىڭ جېنى تۇمشۇقىغا يېتىپتۇ. ئۇ جان تالىشىپ تۇرۇپ يەنە مۇنداق دەپتۇ:

يەنە رازى بولمىساڭ،
نىيىتىڭدىن يانمىساڭ،
ئاتاڭ پۇتكەن سېھىرنى،
چويۇن قۇلاق سىرىنى،
ئېيتىپ بېرەي مەن ساڭا.
قىلىچ ئۆتمەس باتۇر ئۇ،
ئالەم چۆرگىلەر ھەيۋىدىن.
يۈرەك تىترەر بەستىدىن.

پەرۋا قىلما سەن ئاڭا،
يېقىن بېرىپ قېشىغا،
چىشلەپ ئالغىن مېخنى سەن،
شۇندا مۇراد تاپسەن.

دەپ يالۋۇرغان بولسىمۇ، جادۇگەر قىز بىر سقىپ ئانىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئۇ يالغۇز تېرەككە بېرىپ چويۇن قۇلاقتىن ئۆزىگە يارەم بېرىشكە ۋەدە ئېلىپ، ئۇنى بوشىتىپتۇ. چويۇن قۇلاق بەندىتىن ئاجراپلا:

ــ سەن ماڭا خوتۇن بولۇشقا رازى بولساڭ، ساڭا يارەم قىلىمەن، بولمىسا جېنىڭنى ئالىمەن، ــ دەپتۇ. جادۇگەر قىز ئىلاجسىز ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار ئەر ـ خوتۇن بولۇشۇپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ چويۇن قۇلاق نۇرزاتنىڭ يەر يۈزىگە چىقىدىغان ئورنىنى كۆزەت قىلىشقا باشلاپتۇ. نۇرزات يەر ئۈستىگە چىققان كۈنى چويۇن قۇلاق ئۇۋغا كەتكەنىكەن، چويۇن قۇلاق ئۇۋدىن قايتىپ كېلىپ نۇرزاتنىڭ يەر يۈزىگە چىقىپ بولغانلىقىنى سېزىپ قاپتۇ. ئۇ كەلگەندە نۇرزات ئۇخلاۋاتقان بولۇپ، قېچىشقا ئۇلگۇرەلمەپتۇ. چويۇن قۇلاق نۇرزاتنى بىر مۇشت ساپتۇ. نۇرزات چالا ئۆلۈك بولۇپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. چويۇن قۇلاق ئاق بوز ئايغىر بىلەن قەرگۈلنى تۇتۇۋاپتۇ. ئۇ نۇرزاتقا قاراپ:

ــ ئۆلۈكۈڭنى بۆرە يېسۇن، ــ دەپتۇ، ئاندىن ئاق بوز ئايغىر بىلەن قەمەرگۈلنى جادۇگەر قىزنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ ۋە نۇرزاتنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. جادۇگەر قىز ئاھ ئۇرۇپ قاپتۇ. چويۇن قۇلاق شۇنىڭدىن تارتىپ قەمەرگۈلنى مەجبۇرىي خوتۇن قىلىپ، جادۇگەر قىز ۋە ئۇنىڭدىن بولغان ئوغلى بىلەن كارى بولماپتۇ. بۇ جادۇگەر قىزغا قاتتىق ئەلەم بوپتۇ، لېكىن ئۇ چويۇن قۇلاققا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، دەردىنى ئىچگە يۇتۇپ يۇرۇپتۇ.

چويۇن قۇلاق قەمەرگۈلنى خوتۇن قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاق بوز ئايغىرنىڭ پۇتىغا تۆمۇر كىشەن ساپتۇ. ئۇۋغا چىقسا، كىشەندىن بوشىتىپ مىنىپتۇ، ئۇۋدىن كەلسە، يەنە كىشەن ساپتۇ. بىر كۈنى چويۇن قۇلاق ئۇۋدىن قايتىپ كېلىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. جادۇگەر قىز ئوغلىنى قەمەرگۈلگە بېرىپ تاشقىرى چىقىپتۇ. ئۇ ئېغىلنىڭ ئىشىكىگە بېرىپ يىغلاپتۇ. ئاق بوز ئايغىر ئۇنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ:

ــ ئەي مەزلۇم، نېمىگە يىغلايسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. جادۇگەر قىز:

ــ مەن نۇرزاتقا ئېرىشىمەن دەپ ئۆز ئانامنى ئۆلتۈرگەن، ئاخىر ھەممىدىن قۇرۇق قالدىم. ھەتتا چويۇن قۇلاق قەمەرگۈلنى خوتۇن قىلىۋېلىپ مېنى تاشلىۋەتتى، ــ دەپ دەردىنى تۆكۈپتۇ. ئاق بوز ئايغىر ئۇنىڭغا:

ــ سەن مېنى كىشەندىن ئازاد قىلساڭ، مەن سېنى نۇرزاتنىڭ يېنىغا باشلاپ بارىمەن. سەن نۇرزاتنى تىرىلدۈرسەڭ، ئۇنىڭغا ئىگە بولىسەن، ــ دەپتۇ.

جادۇگەر قىز بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئاق بوز ئايغىرنىڭ پۇتىدىن كىشەننى بوشىتىپتۇ. جادۇگەر قىز ئاق بوز ئايغىرغا مىنىپتۇ. ئاق بوز ئايغىر چېپىپتۇ. ئۇ شۇنداق چېپىپتۇكى، ئۇنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى تاغ ـ تاشلار ئېزىلىپ، يەر تىتىرەپتۇ. ئۇنىڭ دەھشىتىدىن چويۇن قۇلاق ئويغىنىپ، قەمەرگۈلدىن:

ــ بۇ نېمە ئاۋاز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. قەمەرگۈل جاۋاب بەرمەپتۇ. ئۇنىڭ قۇچىقىدىكى جادۇگەر قىزدىن بولغان چويۇن قۇلاقنىڭ يەتتە ئايلىق ئوغلى:

ــ ئانام ئاق بوز ئايغىرنى مىنىپ قاچتى، ــ دەپتۇ.

چويۇن قۇلاق تاشقىرىغا يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ، لېكىن ئۇ ئاق بوز ئايغىرنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرەلمەپتۇ. ئاخىر ئاق بوز ئايغىرنىڭ ئىزىنى بويلاپ كەينىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ.

ئاق بوز ئايغىر جادۇگەر قىزنى نۇرزاتنى تاشلىۋەتكەن يەرگە ئېلىپ كەپتۇ. نۇرزات ياتقان يېرىدە ئۆز پېتى ياتقانىكەن. ئاق بوز ئايغىر جادۇگەر قىزغا:

— سەن ئۇنىڭ قوينىدىكى پەينى ئېلىپ كۆيدۈرگىن، — دەپتۇ.

جادۇگەر قىز نۇرزاتنىڭ قوينىدىن ئانا سۈمۈرغىنىڭ قانىتىنى ئېلىپ كۆيدۈرۈپتۇ. شۇ ھامان قارا بوران چىقىپ، ئانا سۈمۈرغ ئۇچۇپ كەپتۇ. ئانا سۈمۈرغ يېتىپ كېلىپ:

— ئەي ۋاپادار ئات، يېنىڭدا يات ـ بىگانە بارغۇ، قالغان ھەمراھلىرىڭ قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئاق بوز ئايغىر نۇرزاتنىڭ كەچۈرمىشى، ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشى، قەمەرگۈلنىڭ تەقدىرىنى سۆزلەپ بېرىپ:

— بۇ مېنى تۆمۈر كىشەندىن قۇتقۇزدى، سەن بىزگە نۇرزاتنى تېرىلدۈرۈپ بەرگىن، — دەپتۇ.

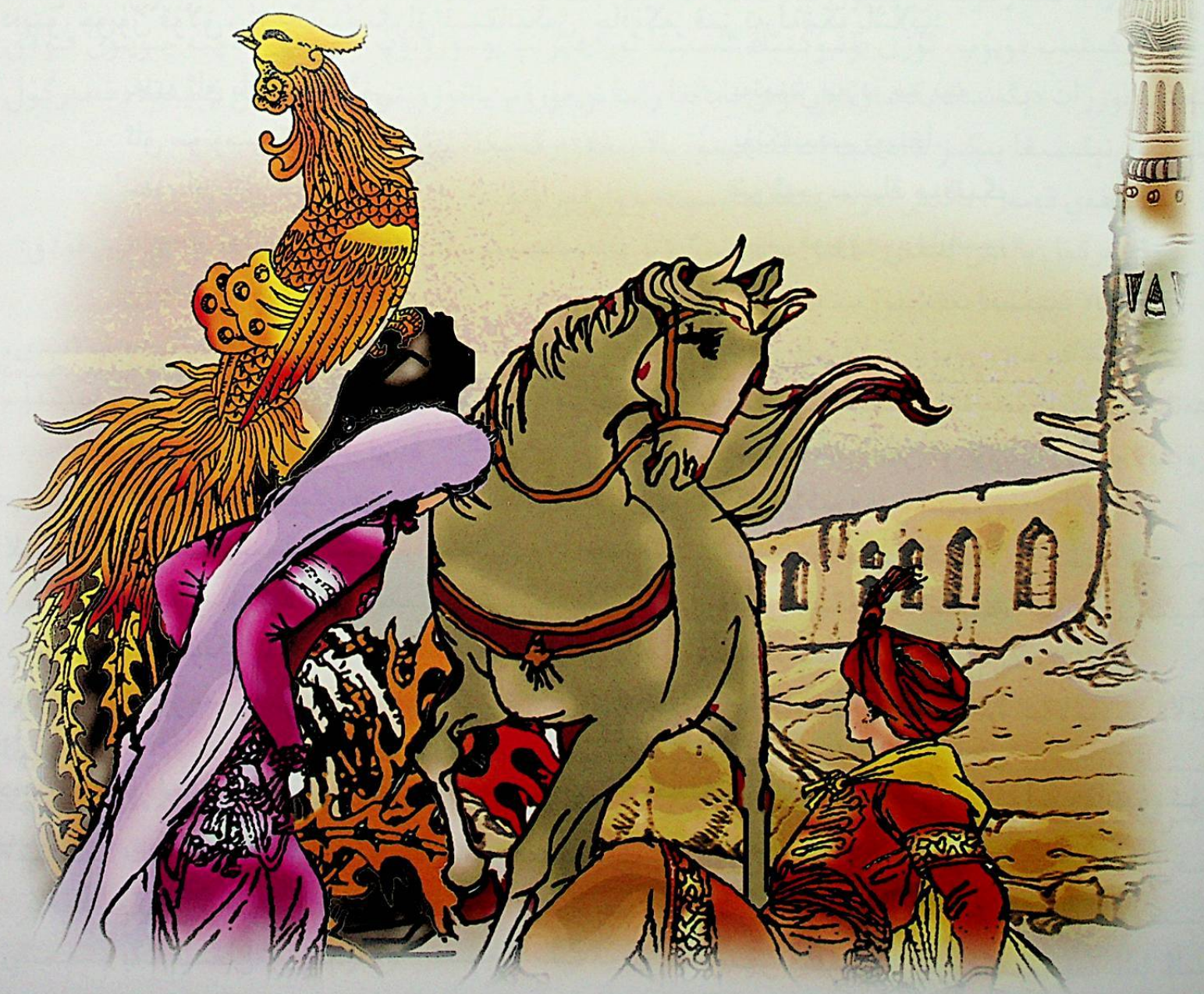
ئانا سۈمۈرغ نۇرزاتنى قانىتى ئاستىغا ئېلىپ، باغرىغا بېسىپ:

— ئۇنىڭ ئاغزىغا ئابھايات سۈيىنى تېمىتساق ئەسلىگە كەلگۈدەك، — دەپتۇ. ئاق بوز ئايغىر:

— ئابھايات سۈيىنى نەدىن تاپىمىز؟ — دەپتۇ. ئانا سۈمۈرغ:

— مەن تېپىپ كېلەي، — دەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

جادۇگەر قىز بىلەن ئاق بوز ئايغىر نۇرزاتنىڭ قېشىدا قاپتۇ. ئاردىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتۈپ-تۇ، ئانا سۈمۈرغ ئاغزىدا ئېلىپ كەلگەن ئابھايات سۈيىنى نۇرزاتنىڭ ئاغزىغا تېمىتىپتۇ. نۇرزات ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كېلىپ، كۆزىنى ئېچىپ:

— ئۇھ، ئەجەب ئۇخلاپ كېتىپتىمەن، — دەپتۇ. ئانا سۈمۈرغ بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ:
— سەن ئۇخلىمىدىڭ، ئۆلۈپ تىرىلدىڭ، — دەپتۇ. شۇ چاغدا چويۇن قۇلاق يېتىپ كەپتۇ. ئانا سۈ-
مۈرغ ئۇچۇپ نۇرزات بىلەن ئاق بوز ئايغىرنى چاقىرىپ ئېلىپ كېتىپتۇ. جادۇگەر قىز ئاسمانغا قاراپ قا-
تۇ. چويۇن قۇلاق يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ گېلىدىن بوغۇپ تۇرۇپ:
— سەن ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ، — دەپتۇ. جادۇگەر قىز ئۇياق - بۇياققا يۇلقۇنۇپ كۆ-
رۈپتۇ، بىراق چويۇن قۇلاق تېخىمۇ قاتتىق قىسىپتۇ. جادۇگەر قىز «قويۇۋەت» دېگەنسېرى چويۇن قۇلاق
شۇنچە قاتتىق سقىپتۇ. ئىلاجسىز قالغان جادۇگەر قىز ئاخىر يېلىنىپ - يالۋۇرۇپ:
— گۈلدەك ئۆز چىرايىم، سۈمبۈلدەك چېچىم بار، ئۆيدە چۆچۈرىدەك ئوغلۇم بار. مېنى قويۇۋەت جانا-
نىم، — دەپتۇ. چويۇن قۇلاق: «ياق» دەپ تېخىمۇ قاتتىق سقىپتۇ. جادۇگەر قىز زارلىنىپ:

كىرمەي ئانام سۆزىگە،
مەن بۇيانغا ماڭغانتىم.
توسقانىدى يولۇمنى،
كېكىردىكىن بوغقانتىم.
ئانام ئېيتقان قىسمەتكە
دۇچار بولدۇم ئاخىرى.
جان ئانامنىڭ شۇ خۇنى
مېنى تۇتتى ئاخىرى.
شۇ ئەجرىمنىڭ ھەققىگە،
مېنى قويۇۋەت، جانانىم.

دەپتۇ. چويۇن قۇلاق «ياق» دەپ چىڭراق قىسقانىكەن، جادۇگەر قىز تەرلەشكە باشلاپ:

يەتتە ئاي باقتىم بالاڭنى
ئاق سۈتۈمنى ئايماي
سەندەك باتۇر قىلىشقا
كېچە - كۈندۈز ئۇخلىماي.
سېھىر پۈتكەن ئوغلۇڭغا،
يەتمىش يەردە خەزىنە
پۈتكەنىدىم تويىغا.
شۇ ئەجرىمنىڭ ھەققىگە
مېنى قويۇۋەت، جانانىم.

دەپتۇ. «ياق» دەپ، چويۇن قۇلاق يەنە بىر قىسقانىكەن، جادۇگەر قىزنىڭ كۆزى ئالىيىپ قېلىپ:

ئۆز سېھرىمنى بېرەيمەن،
ئۇچسىاڭ قانات بولايمەن.
كەزسەڭ يەتتە ئىقلىمنى،
ساڭا تۇلپار بولايمەن.
ئانام پۈتكەن تىلسىمنىڭ
ئاچقۇچىنى بېرەي مەن.
تىلسىماتنى سەن ئۇچۇن،
ئۆزۈم كىرىپ يېشەيمەن.
سەندە بولسۇن ئىختىيار،
قايرىلمىسۇن قاناتىم.
جېنىم قالسۇن مېنىڭكى،
مېنى قويۇۋەت، جانانىم.

دەپ يىغلاپتۇ. لېكىن، چويۇن قۇلاق يەنە سقىقانىكەن، جادۇگەر قىزنىڭ جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ
يەنە:

يالغۇز ئوغلۇڭ جېنىنى
بەند قىلغان ئۆزۈمگە.
بوغساڭ مېنى ناۋادا،
سەن قىلۇرسەن ئۆزۈڭگە.

ئىشەنمىسەڭ سۆزۈمگە،
بېرىپ كۆرگىن شۇ تاپتا،
ئوغلۇڭ ھالى نېچۈككىن؟
سەن قارىغىن كۆزۈمگە،
ئوغلۇڭ دوملار پەگادا.

چىقسا جېنىم مېنىڭكى،
ئوغلۇڭ ئۆلەر شۇ چاغدا.
جېنىم قالسۇن مېنىڭكى،
بولۇپ قالار كېرىكىم.

دەپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ قىسمىتى ئۆز ئانىسىنىڭ تەقدىرىگە ئوخشاش ئۆز ئادىمى تەرىپىدىن ئاخىرلىشىپتۇ. چويۇن قۇلاق ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئوغلى سالامەت ئىكەن. ئۇ يەنە ئۇخلاشقا باشلاپتۇ.

ئانا سۇمۇرغ بىرھازا ئۇچقاندىن كېيىن ئۇلارنى يەرگە چۈشۈرۈپ، نۇرزاتقا:

— چويۇن قۇلاقنىڭ جېنى ئۆزىدە ئەمەس، بىرنېمە قىلىپ ئۇنىڭ جېنىنى تېپىۋال. بولمىسا، ئۇنىڭدىن زادىلا قۇتۇلالمايسەن، — دەپ خوشلىشىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

نۇرزات ئاق بوز ئايغىرنى مىنىپ چويۇن قۇلاقنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. چويۇن قۇلاق نۇرزات بىلەن ئاق بوز ئايغىرنى ئىزدەپ كەتكەنىكەن. قەمەرگۇل نۇرزات بىلەن يىغلاپ كۆرۈشۈپ، كۆرگەن خورلۇقلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— مېنى چويۇن قۇلاقتىن قۇتقۇزۇۋالغىن، — دەپ يېلىنىپتۇ.

نۇرزات قەمەرگۇلدىن چويۇن قۇلاقنىڭ سىرىنى بىلىپ، ئۇنىڭ جېنىنى سوراشنىڭ ئۇسۇلى - چارىلىرىنى ئۆگىتىپ قويۇپ، ئۆزى بۆشۈكىنىڭ ئاستىغا ئورا قېزىپ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ. كەچتە چويۇن قۇلاق كەپتۇ. نۇرزات دېگەندەك، قەمەرگۇل ئۇنى تاماققا راسا تويغۇزۇپ ياتقۇزۇپتۇ. ئۇ ياتقاندىن كېيىنلا، قەمەرگۇل بالىنىڭ تېقىمىغا بىگىز سانجىپ يىغلىتىپتۇ. بالا يىغلاۋەرگەچكە، چويۇن قۇلاق:

— ھەي قەمەر، بالىنى بەزلە، يىغلاتما، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

قەمەرگۇل بالىنى ئەللەي ئەتكەن بولۇپ بىگىزنى يەنە سانجىپتۇ. بالا يىغلاۋەرگەندىن كېيىن، چويۇن قۇلاق:

— بالا نېمىشقا يىغلايدۇ؟ — دەپتۇ. قەمەرگۇل:

— بالاڭ، مەن چويۇن قۇلاقنىڭ بالىسى بولسام، ئۇ مېنىڭ جېنىمنى ئۆز جېنىغا قوشۇپ قويار ئىدى، ھەتتا جېنىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى ئېيتمىدى، شۇنىڭغا يىغلايمەن دەيدۇ، — دەپ چويۇن قۇلاقنى ئىشەندۈرۈپتۇ. چويۇن قۇلاق:

— ئوغلۇم جۆيلۇمسۇن، مەن ئۇنىڭ ئاتىسى. مېنىڭ جېنىمنىڭ ئۇنىڭغا كېرىكى بولسا ھازىر ئېيتىپ بېرەي، كېيىن ئۆزۈمنىڭ جېنىغا ئۇنىڭ جېنىنى قوشۇپ قويايى. سەن چىقىپ تۇر، مەن ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپ قەمەرگۇلنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىپ، بالىسىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ئەي ئوغلۇم، مېنىڭ جېنىم يىراقتا، بۇ يەردىن ئۈچ كۈنلۈك نېرىدىكى ئەسكى تاغنىڭ باغرىدا بىر بۇلاق بار. بۇلاقتا ئىككى بېلىق بار. شۇ ئىككى بېلىقنىڭ قورسىقىدا ئىككى تال ئاچقۇچ بار. بۇ ئاچقۇچلار مېنىڭ جېنىمنى ساقلايدىغان ساندۇقنىڭ ئاچقۇچى. شۇ ئاچقۇچنى ئالساڭ، تاغ باغرىدا غار كۆرۈنىدۇ، غارغا كىرسەڭ، تامدا ئېسىقلىق بىر ئوقيا بار. شۇ ئوقيانى ئالساڭ، غارنىڭ كەينى ئېچىلىپ بىر يايلاققا چىقىسەن. شۇ يايلاقتا بېشىدا بىر تال مۆڭگۈزى بار، پېشانىسىدە بىر كۆزى بار ھايۋانلار بار. شۇلارنىڭ ئىچىدە تېنىدە قىرىق بىر تال دۇگلەك بەلگىسى بار بىرى بار، ئۇنىڭ قورسىقىدا توققۇز ساندۇق بار. شۇ ساندۇقلارنىڭ ئەڭ كىچىكىدە توققۇز چۈجە بار. شۇ توققۇز چۈجە مېنىڭ جېنىم. ئوغلۇم، جېنىڭ گەۋدەڭگە سىغمايلا

قالغان بولسا، ئەتە شۇنىڭغا قوشۇپ قويايى. بېلىق تۇتۇشنىڭ سېھرىنى بىلمىسە، بېلىقلار بۇلاق كۆزىدىن سىرتقا چىقمايدۇ. ئەگەر بېلىقلارنى مەجبۇرىي تۇتماقچى بولسا، ئۇلار ماڭا خەتەردىن بېشارەت بېرىدۇ. مەن شۇ هامان بۇلاق بويىغا يېتىپ بېرىپ، دۇشمەننىڭ جاجىسىنى بېرىمەن. مېنىڭ سىرىم شۇ. سەن خاتىرجەم بولغىن، مەن سېنىڭ جېنىڭنىمۇ ئۆزۈمنىڭ جېنىغا قوشۇپ قويىمەن، — دەپ ئۆز ئورنىغا بېرىپ يېتىپتۇ.

نۇرزات تۇيدۇرماي چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئەسكى تاغ تەرەپكە يول ئاپتۇ. ئۇ بۇلاق بويىغا يېتىپ بېرىپ يوشۇرۇنۇپ، چويۇن قۇلاقنىڭ ئوغلىنىڭ جېنىنى بەند قىلىشقا كېلىشىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. ئۇچ كۈندىن كېيىن چويۇن قۇلاق كەپتۇ. ئۇ بۇلاق بويىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكەندىن كېيىن، بۇلاققا قاراپ:

— جادۇ راۋاجا دۇرىسا، جۇپ ئاچقۇچنى بەرسىنا. جادۇ راۋاجا دۇرىسا، تىلسىمنى يەشمىسىنا، — دېگە-نىكەن، بۇلاقتىن ئىككى بېلىق چىقىپ ئىككى تال ئاچقۇچنى قولىغا ئېلىشىغا، تاغ باغرىدا بىر غار كۆرۈ-نۇپتۇ، چويۇن قۇلاق شۇ غارنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. چويۇن قۇلاق غار ئىچىدە يېرىم كۈن تۇرغاندىن كېيىن قايتىپ چىقىپ، ئاچقۇچلارنى بېلىقلارغا تاشلاپ بېرىپ كېتىپ قاپتۇ.

چويۇن قۇلاق قايتىپ كېتىپ بىر كۈندىن كېيىن نۇرزات مۆكۈپ يانقان بېرىدىن چىقىپ، بۇلاق بويىغا كېلىپ چويۇن قۇلاقنىڭ جادۇ سۆزىنى تەكرارلاپتۇ.

شۇ هامان بۇلاقتىن ئىككى بېلىق چىقىپ، ئىككى تال ئاچقۇچنى نۇرزاتقا تاشلاپ بېرىپتۇ. نۇرزات بىر چوڭ، بىر كىچىك ئاچقۇچنى ئېلىپ تاغ باغرىدىكى غارنى كۆرۈپتۇ. ئۇ غار ئىچىگە كىرىپ، ئىسقىلىق تۇر-غان ئوقيانى ئاپتۇ. شۇ هامان قۇلاقنى يارغۇدەك دەھشەتلىك ئاۋاز چىقىپ، غارنىڭ كەينى تەرىپىدە بىر يايلاق پەيدا بوپتۇ. نۇرزات يايلاققا چىقىپتۇ. يايلاقتا بېشىدا بىر مۆڭگۈزى، پېشانىسىدە بىر كۆزى بار هايۋانلار ئوتلاپ يۈرگۈدەك. ئۇ چويۇن قۇلاق ئېيتقان تېنىدە قىرىق بىر دۇگىلەك بەلگىسى بار هايۋاننى ئىزدەپتۇ. تو-يۇقسىز بىر چەتتىن ئۇ ئىزدىگەن هايۋان بېشىنى پەس قىلىپ، نۇرزاتنى ئۇسۇش ئۇچۇن دەھشەت بىلەن يۇ-گۈرۈپ كەپتۇ. نۇرزات چاققانلىق بىلەن قولىدىكى ئوقيانى ئوقلاپ، يۇگۈرۈپ كېلىۋاتقان هايۋاننىڭ پېشا-نىسىدىكى كۆزىنى چەنلەپ ئوق ئۇزۇپتۇ. ئوق دەل جايىغا تېگىپتۇ، ئۇ هايۋان تىك موللاق چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ قورسىقىدىن توققۇز ساندۇق چىقىپتۇ. نۇرزات ساندۇقلارنى ئېچىپ، ئەڭ ئاخىرقى قارا ساندۇقتىكى سەك-كىز چۈجىنىڭ بوينىنى يۇلۇپ تاشلاپ، بىرىنى قالدۇرۇپ، چويۇن قۇلاقنىڭ جان تالىشىۋاتقانلىقىنى بىر كۆرەي، دەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ ۋە قەمەرگۈلدىن:

— چويۇن قۇلاق قانداق؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ جان تالىشىپ ياتىدۇ، — دەپتۇ قەمەرگۈل.

نۇرزات ئۆيگە كىرىپ قارىسا، چويۇن قۇلاقنىڭ كۆزلىرى ئالىيىپ، ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىۋاتقانە-كەن. نۇرزات ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ ئېڭىشىپ:

— ئەي باتۇر، هالىڭ قانداق؟ — دەپ مەسخىرە قىلغانىكەن، چويۇن قۇلاق ئۇنىڭ ياقىسىدىن تۇ-تۇۋاپتۇ ـ دە، نۇرزات بىلەن ئېلىشىپتۇ. چويۇن قۇلاق ئېلىشقانسېرى كۈچىيىپ كېتىپتۇ. نۇرزات كۈ-چەپ، ئاجىزلاپ قارا تەرگە چۆمۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە تاغ يىقىلغاندەك، گەۋدىسىنى تۆمۈر ئىسكە-جىدە قىسىۋاتقاندەك بوپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قوينىدىكى كىچىك قارا ساندۇق چۈشۈپ قەمەرگۈلنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاپتۇ. نۇرزات بۇنى كۆرۈپ، قەمەرگۈلگە قاراپ:

— قەمەرگۈل، ساڭا جان كېرەك بولسا، ئالدىڭدىكى ساندۇقنى ئېچىپ، ئىچىدىكى چۈجىنىڭ بوينىنى يۇلۇۋەت، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

قەمەرگۇل ساندۇقنى دەرھال ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى چۈجىنىڭ بوينىنى ئۈزۈپ تاشلاپتۇ. چۈجە ئۆلـ
گەندىن كېيىن چويۇن قۇلاقمۇ ئۆلۈپتۇ. دادىسىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەن بالا:

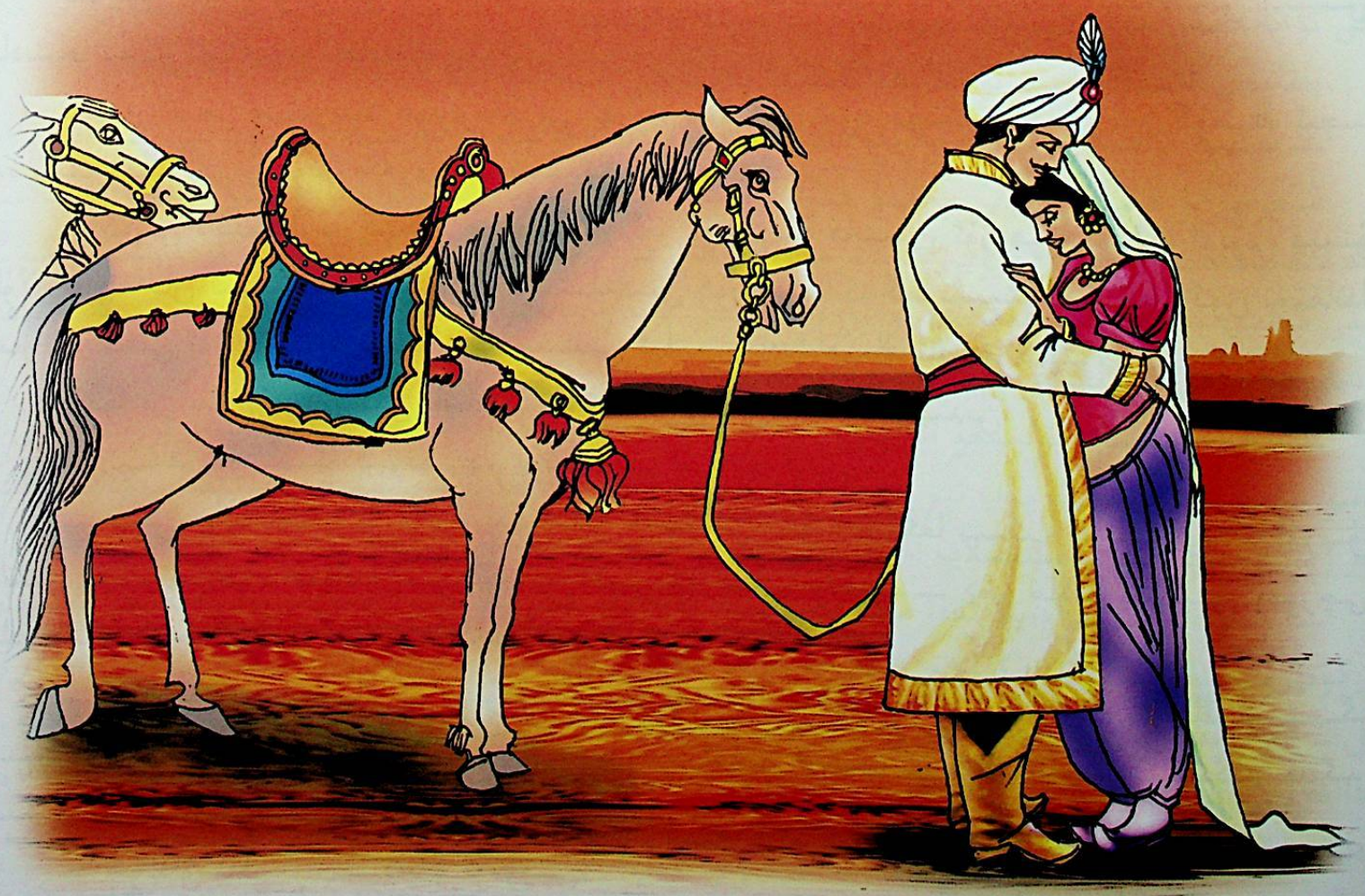
ــ خەپ، ئاتامنىڭ ئىنتىقامىنى ئالمايدىغان بولسام، ــ دەپ قەمەرگۇلنى بىر تەپكەنىكەن، بالـ
نىڭ پۇتى قەمەرگۇلنىڭ قورسىقىدىن كىرىپ، كەينىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. قەمەرگۇل شۇ زامـات ئـۆ
لۈپتۇ. غەزەپلەنگەن نۇرزات بالىنىڭ بوينىغا تاش ئېسىپ، دەريانىڭ چۆكتۈرۈۋېتىپتۇ، ئاندىن ئـۆز يـۇر
تىغا قاراپ يول ئاپتۇ.

نۇرزات سەپەرگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، پەرىزات يۇرتتىن ئۇچ كۈنلۈك نېرىدىكى يول بويىغا كەپـ
قۇرۇپ، نۇرزاتنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇرغانكەن. نۇرزات يۇرتقا يېتىپ بېرىشقا ئۇچ كۈنلۈك يول قالـدى دەپ
ئويلاپ كېتىۋاتقاندا، ئاق بوز ئايغىر قاتتىق كىشنەپ كېتىپتۇ. نۇرزات ھەيران بولۇپ ئەتراپقا قاراپتـۇ. ئـاق
بوز ئايغىر يەنە كىشنەپتۇ. شۇ چاغدا كەپىدە ئولتۇرغان پەرىزات ئاق بوز ئايغىرنىڭ كىشنىگەن ئاۋازىنى تو
نۇپ، كەپىدىن چىقىپتۇ. ئاق بوز ئايغىر ئۇچىنچى قېتىم كىشنەپتۇ، شۇ چاغدا پەرىزات:

ــ نۇرزات! ــ دەپ چاقىرىپتۇ.

نۇرزات ئاق بوز ئايغىردىن چۈشۈپ پەرىزات بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. پەرىزاتنى ئاتىنىڭ ئالدىغا
ئېلىپ يۇرتقا قايتۇرۇپ كېتىپ، مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

نۇرزات ئاتىسىنىڭ بىخۇدلۇقىدىن بالا ـ قازاغا يولۇققان بولسىمۇ، لېكىن ئاق بوز ئايغىرنىڭ خىسلـ
تى بىلەن دۈشمەنلىرىنى يېڭىپ بەختكە ئېرىشىپتۇ. ئۆزىنى بەختكە ئېرىشتۇرگەن ئاق بوز ئايغـرنى ئـا
خىرقى ئۆمرىگىچە ئاتىسى ئورنىدا كۆرۈپ ئۆتۈپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «ئاتىنى ئاتاڭ ئورنىدا كۆر» دېگەن
گەپ شۇنىڭدىن قالغانمىش.

ياغاچ ئات

ـەدىمكى زاماندا بىر ياغاچچى بىلەن بىر تۆمۈرچى بولغانكەن. ئۇلار بىر - بىرىنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلار ھەرگىز بىر-بىرىدىن ئايرىلمايدىغان دوست بولۇپ قالماقچى بولۇشقان ئىدى. بىر كۈنى ئىككىسى مۇشۇ توغرۇلۇق تالىشىپ قىزىرىشىپ قاپتۇ. ياغاچچى دەپتۇ:

— مېنىڭ ھۈنىرىم سېنىڭكىدىن ئارتۇق.

تۆمۈرچى دەپتۇ:

— مېنىڭ ھۈنىرىم سېنىڭكىدىن ئارتۇق.

زادى كىمنىڭ ئارتۇق؟ بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئىككىسى بىر كۈن تالاش - تارتىش قىلىپ، ئاخىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— ھە، نېمىگە كەلدىڭلار؟ نېمە جاڭجال بۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ياغاچچى بىلەن تۆمۈرچى ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن تاكاللىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن، پادىشاھ بىرئاز ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ:

— مەن تېخى سىلەرنىڭ ھۈنىرىڭلارنى كۆرۈپ باققىنىم يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئون كۈننىڭ ئىچىدە سىلەر ماڭا بىرەر ھۈنىرىڭلارنى كۆرسىتىڭلار، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھۈنەرۋەنلەر ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىپ، ئۆز ھۈنەرلىرىگە تۈتۈش قىپتۇ. ئۇلار ھېچقاچان ئىشلىتىپ كۆرمىگەن ئۇستىلىقىنى كۆرسىتىشكە كىرىشىپتۇ. دەل ئون كۈن توشقاندا، ھەر ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ ياسىغان نەرسىسىنى ئېلىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

تۆمۈرچى بىر تۆمۈر بېلىق ياساپتۇ. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ، تۆمۈرچىدىن:

— نېمەڭ بۇ؟ نېمىگە كىرىكى بار بۇنىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— خوش، پادىشاھىم، بۇ تۆمۈر بېلىقنىڭ خىسلىتى جىق، بۇنىڭغا مىنىپ دەريامۇدەريا، دېڭىزمۇ-دېڭىز يۈرۈپ ساياھەت قىلغىلى، نۇرغۇن يۇرتلارنى كۆرگىلى بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۆمۈرچى.

پادىشاھ تۆمۈرچىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ھەي ئەخمەق! بۇنىڭ ئۆزى تۆمۈر تۇرسا، ئۇ سۇغا چۆكۈپ كەتمەمدۇ؟! تېخى ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىپ، يۈك ئارتىپ سۇدا ئويىنىغۇدەكمىش، — دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپتۇ، ئاخىر، — ئەگەر دېگىنىڭدەك بولمىسا، ئۆز گۇناھىڭ ئۆزۈڭگىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شۇنداق تەقسىر، — دەپتۇ تۆمۈرچى.

پادىشاھ دەرھال يۇزمىڭ تاغار ئاشلىق ئالدۇرۇپ، تۆمۈرچىگە:

ــ قېنى، ئەمسە مۇشۇ ئاشلىقنى بېلىقتىكىغا ئارتىپ، كارامىتىڭنى كۆرسەت! ــ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تۆمۈرچى تۆمۈر بېلىقنىغا ئاشلىقلارنى بېسىپتۇ، كېيىن ئۇنى سۇغا سېلىپ، بىر يېرىنى شۇنداق بىر بۇرىغانىكەن، ھېلىقى تۆمۈر بېلىق سۇ ئۈستىدە تىرىك بېلىقتىنمۇ شوخ ۋە تېز ئۈيناپ يۈرگۈدەك. بۇ كارامەتنى كۆرگەن پادىشاھ ھەيران قېلىپ، خۇشاللىقدا ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ، تۆمۈرچىنى ھەدەپ ماختاپتۇ. تۆمۈرچى كۆلنى بىر ئايلىنىپ سالامەت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پادىشاھ خۇشاللىقدا تۆمۈرچىگە نۇرغۇن ئىنئام بېرىپتۇ.

ياغاچچىنىڭ ياساپ كەلگىنى قاناتلىق بىر ياغاچ ئات ئىكەن. بۇنىڭ خىسلىتىنى بىلمىگەن پادىشاھ كۆزگە ئىلمىغاندەك:

ــ نېمەڭ بۇ؟ خۇددى ئۇششاق بالىلار ئويىنايدىغان ئويۇنچۇققا ئوخشايدىغۇ، ــ دەپتۇ. ياغاچچى:

ــ بۇ ياغاچ ئات، بۇنىڭ ئوڭ قۇلىقىنى بۇرىسا، دەرھال ئاسمانغا ئۇچىدۇ، سول قۇلىقىنى بۇرىسا، دەرھال يەرگە چۈشىدۇ، قانچە تېز بۇرىسا، شۇنچە تېز ۋە ئېگىز ئۇچىدۇ. بۇنى مىڭگەن ئادەم خالىغان يېرىگە بارالايدۇ، بىر كۈن ئىچىدە پۈتۈن دۇنيانى كېزىپ چىقالەيدۇ، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بىلەن ياغاچچى ئات توغرۇلۇق سۆزلىشىپ تۇرغاندا، پادىشاھنىڭ شاھزادىسىمۇ بۇلارنىڭ يېنىدا بار ئىكەن. ياغاچ ئاتنىڭ ئۇچىدىغانلىقى توغرىسىدىكى گەپ شاھزادىنى بەك قىزىقتۇرۇپتۇ، كۆڭلىدە ئۇ، مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دۇنيانى ئايلىنىپ كۆڭلۈمنى بىر ئېچىپ كەلمەيمۇ، دېگەن ئويغا كەپتۇ ـ دە، دادىسىغا:

ــ دادا، رۇخسەت قىلسىڭىز، مەن مۇشۇ ياغاچچىنىڭ ئېتىنى بىر سىناپ باقسام، ــ دەپتۇ.

ــ ياق، بالام، رۇخسەت قىلالمايمەن، بۇ ئاتنىڭ سىرىنى مەن تېخى بىلمەيمەن. راست ئۇچالامدۇ ياكى ئۇچالمامدۇ؟ قوي، بۇنىڭغا چېقىلما! ــ دەپتۇ پادىشاھ.

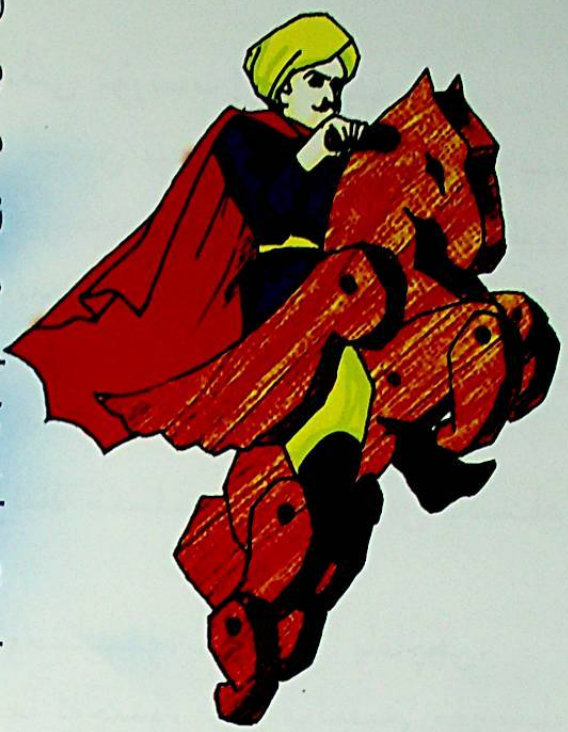
ياغاچچى ئاتنىڭ راست ئۇچالايدىغانلىقىغا پادىشاھنى ئىشەندۈرۈپ:

ــ يوقسۇ، شاھىم! راست ئۇچالايدۇ، خەتىرىمۇ يوق. ئوڭ قۇلىقىنى بۇرىسىلا ئۇچۇۋېرىدۇ، ــ دەپتۇ.

شاھزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قىزىپ كېتىپتۇ، پادىشاھقا يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. شاھزادە پادىشاھنىڭ ناھايىتى ياخشى كۆرۈپ، ئەركە چوڭ قىلغان بىرلا بالىسى ئىكەن، ئادەتتە ئۇ ئوغلىنىڭ دېگىنىنى قىلىپ بەرمەي قويمايدىكەن. بۇ نۆۋەت بالىسى بۇنداق يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، پادىشاھ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىشقا پېتىنالماي، نائىلاج رۇخسەت بېرىپتۇ.

ــ بالام، مېنىڭچە بولسىغۇ سەندىن بىرەممۇ ئايرىلغۇم كەلمەيدۇ، بىرەم كۆرمىسەم تۇرالمايمەن. مۇشۇ يېقىن ئەتراپتىلا ئۇچۇپ تېز يېنىپ چۈشكىن، ئانچە يىراققا بارما، ئاتنىڭ ئۈستىدە سەگەك ئىلىۋەت! ــ دەپ يېنىش ـ يېنىشلاپ تاپىلاپتۇ پادىشاھ. شاھزادە خۇشال بولۇپ:

ــ خوش، دادا! ــ دەپلا ئاتقا مىنىپ، ئۇنىڭ ئوڭ قۇلىقىنى بۇراپتۇ، ھەش ـ پەش دېگۈچە ئاسماندا غا كۆتۈرۈلۈپتۇ. بىرئازدىن كېيىن شاھزادە يەرگە شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ھاي ـ ھاي، تاغلار، سۇلار، دەل ـ دەرەخلەر، ئۆي ـ ئىمارەتلەر ۋە ئادەملەر... بارلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى خۇددى جامى جاھاننە ـ مادا تارتىپ كۆرسەتكەندەك، شۇنداق چىرايلىق ۋە شۇنداق كىچىك كۆرۈنۈپتۇ. بۇ قىزىقچىلىقتا شاھزادە دادىسىنىڭ بايا ئېيتقان سۆزلىرىنى ئاللىقاچان يادىدىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. ئۇچا ـ ئۇچا بەك ئېگىزگە ئۆرلەپ كېتىپتۇ. قانچە ئېگىز ئۆرلىسە، يەر ـ زېمىن ۋە پۈتۈن نەرسە شۇنچە كىچىك ۋە چىرايلىق كۆ ـ

رۇنۇپتۇ. شاھزادە خۇشاللىقتا چۆمۈپتۇ! ئاتىنىڭ ئوڭ قولىدىكى بۇراۋىرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىردەمدىنكىن ئىچىدە بايىقى تاغلار، سۇلار، دەل - دەرەخلەر ۋە ئادەملەرنىڭ بارلىقى شاھزادىنىڭ كۆز-زىدىن غايىب بوپتۇ. ئۇچا - ئۇچا شاھزادىنىڭ قورسىقى ئېچىشقا باشلاپتۇ، دەررۇ ئاتىنىڭ سول قولىدىكى ئاستا - ئاستا بۇراپ پەس-لىتىپتۇ. بىر يەرگە بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، باشقا بىر شەھەر كۆرۈنۈپتۇ. شاھزادە ئاستا - ئاستا يەرگە چۈشۈپتۇ. يەرگە چۈش-كەندىن كېيىن بىر سارايغا ئورۇنلىشىپتۇ. چوڭ بولۇپ باشقا يۇرتقا چىقىپ باقمىغان بۇ شاھزادە يېڭى شەھەرگە كەلگەندىن كې-يىن قىنىغا پاتماي قاپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا كوچىنى كۆرۈشكە چىقىپتۇ، ئۇياق - بۇياقنى ئارىلاپ يۇرۇپ، كىرمىگەن ئورتا كوچىلىرى قالماپتۇ. بىر چاغدا بىر تار كوچىدىن چوڭ بىر مەيدانغا چىقىپ قاپتۇ. مەيدانغا قارىسا، خۇددى بازار كۈنى ياكى ھېيت كۈنى يىغىلىشقان ئادەملەر-دەك شۇنداق جىق ئادەم تۇرغان، بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى نېمە-دۇر بىرنەرسىنىڭ ئاسماندىن چۈشۈشىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك باش-لىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈشۈپ تۇرغۇدەكمىش. بۇنى كۆرگەن شاھزادە ھەيران بولۇپ قاپتۇ ۋە ئۆزىمۇ شۇ كۆپچىلىكنىڭ ئىچىگە قىسىر-

لىپ كىرگەن بويىچە بەشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قاراپتۇ، لېكىن ھېچ نەرسىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەپتۇ. بۇنىڭ تېگىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇ يېنىدا تۇرغان كىشىلەردىن سوراپتۇ:

ــ ھەي ئاكىلار، نېمىگە قارىشىپ تۇرىسىلەر؟

ئادەملەرنىڭ ئىچىدىن بىرى ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ بۇ گەپچە سىز بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلگەن ئادەم ئوخشايسىز. بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ بىر مەلىكىسى بار، ئۇ شۇنداق بىر چىرايلىق قىزكى، ئۇنىڭ چىرايلىقلىقىغا دۇنيادىكى پۈتۈن قىزلارنىڭ چىرايلىقلىقى تەڭ كېلەلمەيدۇ، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، شۇنداق چىرايلىق بىر مەلەكە. پادىشاھ ئۇنى ئۆزىنىڭ جېنىدىن ئارتۇق كۆرىدۇ، ئۇنى ھېچقانداق ئىنسۇجىنغا كۆرسەتمەي ساقلايدۇ. ئوردىدا ساقلاشتىن قورقۇپ، تىلسىمات بىلەن ئاسماندا ئالايىتەن بىر ساراي سېلىپ بەرگەن. پادىشاھ ھەر كۈنى مەلىكىنى بىر يوقلاپ چۈشىدۇ. پادىشاھ ھازىر شۇ مەلىكىنى يوقلاش ئۈچۈن ئاسمانغا چىقىپ كەتتى، بىرئازدىن كېيىن قايتىپ چۈشۈشىنى كۈتۈپ تۇرىمىز، ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ شاھزادە ھەيران بولۇپ:

ــ ئاسمانغا قانداق ئۆي سالغىلى بولىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى كىشى:

ــ پەرىشتىلەر ياساپ بەرگەنمىش، ئۇ يەرگە پادىشاھتىن باشقا ئادەم چىقالمايدۇ، ــ دەپتۇ.

شاھزادە بۇ كىشىنىڭ سۆزىنى بىر ـ بىرلەپ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئۆز كۆڭلىدە نېمىدۇر بىر نەرسىلەرنى پەملىگەندەك بولۇپ، ھېلىقى ئۆزى چۈشكەن سارايغا قايتىپ كېتىپتۇ. ئەل يېتىپ يېرىم كېچە بولغاندا ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ياغاچ ئېتىغا مىنگەن پېتى ئۈچۈپ، بايىقى مەيداننىڭ ئۇدۇلىغا توغرا كېلىدىغان ئاسمان بوشلۇقىنى بىرنەچچە قېتىم ئايلىنىپتۇ. شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، دېگەندەك بىر بوشلۇقتا يوغان بىر ئۆي تۇرغۇدەكمىش. ھە، مۇشۇ ئۆي بولسا كېرەك دەپتۇ ـ دە، ئۆينىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ. مەلىكە دادام يەنە چىققان ئوخشايدۇ دەپ، ئىشىك ئالدىغا بېرىپ قارىسا، دادىسى ئەمەس. مەلىكە ھەيران بولۇپ، ئادەمزاتنىڭ بۇ يەرگە چىقىشى مۇمكىن ئەمەس، بۇ پەرىشتىلەردىن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ، شاھزادىنى ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن قارشى ئاپتۇ. شاھزادە قارىغۇدەك بولسا، مەلىكە ھەقىقەتەن ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، شۇنداق چىرايلىق، نازۇك بەدەن، ساھىبجامال بىر قىز، شاھزادە بىر كۆرۈش بىلەنلا ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. مۇشۇنداق بىر گۈزەل قىز بىلەن بىر يەردە بولۇش مېنىڭ بەختىم، جېنىمنىڭ راھىتى ئەمەسمۇ! نېمە بولسام بولاي، بۇ قىزنى قولدىن بەرمەي، دېگەن ئويغا كەپتۇ. قىزمۇ بۇرۇندىنلا دادىسىنىڭ ھېچكىمگە كۆرسەتمەي، ئاددەم بالىسى يوق بىر جايغا ئېلىپ چىقىپ قويغىنىغا ئىچى پۈشۈپ، تىت ـ تىت بولۇپ يۈرىدىكەن ۋە ئۆزىگە مۇشۇنداق بىر يىگىتنىڭ ھەمراھ بولۇشىغا تەشنا ئىكەن. شاھزادىنىڭ پەرىشتە ئەمەس، بەلكى ئادەمزات ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قانداق كەلگەنلىكىنى ئۇقۇپ، مەلىكىنىڭ كۆڭلى خۇش بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىككىسىنىڭ ئويلىغىنى بىر يەردىن چىقىپتۇ. بۇلارغا ھېچبىر خىمىرتۇرۇچنىڭ كېرىكى يوق، بىردەمدىلا بىر ـ بىرى بىلەن ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ، ھال ـ ئەھۋاللىشىپتۇ، مۇڭدىشىپتۇ، ئىككىسىنىڭ مۇھەببەت ئوتى تېخىمۇ ئۇلغىيىپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن شاھزادە ئېتىغا مىنىپ، بايىقى سارايغا قايتىپ چۈشۈپتۇ.

شۇ كۈنى چۈشلەر بىلەن پادىشاھ ئادەت بويىچە قىزى مەلىكىنى يوقلاپ چۈشكىلى ئاسمانغا چىقىپتۇ. پادىشاھ ھەر كۈنى قىزىنىڭ يېنىغا چىققاندا، ئۇنى جىڭلاپ كۆرىدىكەن، چۈنكى پادىشاھنىڭ چۈشەنچىسىدە

چىسىچە، خوتۇن كىشى ئەر كىشىگە يېقىنلاشقاندىن كېيىنلا ئېغىرلىقى ئاشارمىش. بۇگۈن پادىشاھ قىزىنى جىگىلىغۇدەك بولسا، ئادەتتىكى ئېغىرلىقىدىن ئىككى جىگ ئارتۇق. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان پادىشاھنىڭ غەزىپى كېلىپ، كۆزلىرى پىيالىدەك، ساقاللىرى تىكەندەك بولۇپ كېتىپتۇ، قىزىنىڭ يېنىدا بىردەمدۇ ئولتۇرماستىن دەرھال قايتىپ چۈشۈپتۇ. كۆپچىلىك بۇنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. پادىشاھنىڭ ۋەزىرلىرىمۇ بۇ ئەھۋالغا ھەيران قېلىپ، پايپاسلاپ پادىشاھنىڭ قېشىغا كىرىپ سوراپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن ئەھۋالنى بايان قىلىپ، مۇنداق بۇيرۇق بېرىپتۇ:

— بۇ ئىشقا مېنىڭ ئەقلىم يەتمىدى. مېنىڭدىن باشقا ئاسمانغا چىقالايدىغان ئادەم بارمۇ يا؟ سىلەر بىر چارە قىلىپ مۇشۇ ئادەمنى تېزدىن قولغا چۈشۈرۈڭلار، بولمىسا ھەممىڭلارنىڭ بېشىنى ئالىمەن!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان بىر ۋەزىر:

— خوش، پادىشاھىمىزالەم، بۇ خىزمەتكە بىز بېشىمىز بىلەن تەييار. بىزدە ئەڭ ئاتاقلىق تۆت نەپەر باتۇر بار. پادىشاھىم، ئەگەر رۇخسەت قىلسىلا، شۇ تۆت نەپەر باتۇرنى مەلىكە ئولتۇرغان ئۆيىنىڭ تۆت ئەتراپىغا قويساق، ئۇلارنىڭ قولىدىن ھېلىغۇ ئادەم ئىكەن، ئۇچار قۇشمۇ ئۇچۇپ ئۆتەلمەيدۇ، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

پادىشاھ ۋەزىرنىڭ بۇ پىكرىنى ناھايىتى توغرا تېپىپتۇ. تۇنده بۇ تۆت نەپەر باتۇرنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ، مەلىكىنىڭ ئولتۇرغان ئۆيىنىڭ تۆت تەرىپىگە قويۇپ، ئۆزى يېنىپ چۈشۈپتۇ. بۇ باتۇرلار پەقەت ئويغاق ۋاقتىدىلا باتۇر ئىكەن، ئۇخلاپ قالغاندا، بۇرنىدىن چىقىپ ۋىن كىرىپ ئاغزىدىن چىقىپ كەتكىنىنى تۇيمايدىكەن. پادىشاھ تېخى يەرگە چۈشە - چۈشمەستىنلا ھېلىقى تۆت باتۇر ئۇيقۇ دەرياسىغا غەرق بوپتۇ. شاھزادە يەنە ئۇچۇپ چىقىپ، مەلىكە بىلەن بەخىرامان بىر كېچە قونۇپ، مۇڭدىشىپ، ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا يەرگە قايتىپ چۈشۈپتۇ. بۇ كۈنمۇ پادىشاھ قىزىنىڭ يېنىغا چىقىپ، قىزىنى ئادەتتى بويىچە جىگىلىغاندا ئالتە جىگ ئارتۇق چىقىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، زادى نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قاپتۇ. بۇ چاغدا مەلىكىنىڭ بۇ ۋەقەسى پۈتۈن شەھەر ئەھلىگە يېيىلىپ، يۇرت ئىچىدە سۆز - چۆچەك بولۇپ

كېتىپتۇ، پادىشاھ خىجالەتچىلىكتە قاپتۇ. ئاخىر بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، پادىشاھ ۋەزىرىگە يەنە قاتتىق بۇيرۇق قىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، پادىشاھىم، ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ بىز مەلىكە ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىچى تېشىنى ۋە ئۆيدىكى بارلىق جاھازلارنى قىزىل بوياق بىلەن بوياپ تاشلايلى. ئەتىسى پۈتۈن شەھەر خەلقىنى يىغىپ تەكشۈرەيلى، ئەگەردە كىمنىڭ كىيىمىدە قىزىل بوياق بولسا، شۇنى تۇتۇش كېرەك، بۇنداق قىلمىساق ئۇنى تۇتۇش قىيىن، ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇنى ماقۇل كۆرۈپتۇ.

شۇ كېچىسى شاھزادە مەلىكىنىڭ يېنىغا چىقىپتۇ. قارىسا ئەھۋال پۈتۈنلەي باشقىچە، ئۆيىنىڭ ئىچى ـ تېشى ۋە پۈتۈن سايمانلار قىپقىزىل سىرلاقلىق. شاھزادىنىڭ مەلىكىنىڭ يېنىدا ياتماي قايتىپ چۈشكۈسى كەلمەپتۇ، چۈنكى مەلىكە بىلەن شاھزادە بىر ـ بىرىنى كۆرمىسە كۆڭلى زادى ئارام تاپمايدىكەن، شۇڭا شاھزادە بۇ يولدا بېشىغا كېلىدىغان مۇشكۈللۈكلەرنى ئويلاپ ئاۋارە بولماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شاھزادە مەلىكىنىڭ يېنىدا يەنە بىر كېچە قونۇپتۇ. ئەتىسى قايتىپ چۈشمەكچى بولۇپ كىيىم ـ كېچەكلىرىگە قارىسا، كىيىمى ۋە ئۆتۈكى پۈتۈنلەي قىزىل بوياقتا بويىلىپ كەتكەن. ئەسلىدە شاھزادىنىڭ كىيىمىگە ئالتۇن ـ مەرۋايىت تۇتۇلغان بولۇپ، ئۆتۈكىنىڭ نالىمۇ ئالتۇندىن ئىكەن. ئەگەر بۇنى تاشلىۋەتمىسە، سىر پاش بولۇپ پادىشاھنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشى تۇرغان گەپ، شۇڭا ئۇ كىيىمگە قىلچىلىك ئاغرىنماي، ئۇنى شۇ يەردىلا يەرگە تاشلىۋېتىپتۇ، ئۆزى يالاڭ ئاياغ ۋە ئىچكى كىيىملىرى بىلەن سارايغا ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ.

بۇ شەھەردە بىر قېرى مويسىپىت بار ئىكەن، ئۇ ھەر كۈنكى ئادىتى بويىچە ئەلدىن بۇرۇن تۇرۇپ، ساۋاب تېپىش ئۈچۈن ئۆيمۇئۆي يۈرۈپ كىشىلەرنى بىر نۆۋەتتىن نامازغا چاقىرىپ بولۇپ، ئۆزى مەسچىتكە كېلىۋاتسا، يىراقتا بىرنەرسە ۋال ـ ۋۇل قىلىپ تۇرغۇدەك. بۇ نېمە بولغاي، دەپ ئالدىراپ ـ تېنەپ يېقىن كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، شاھزادىلەر كىيىدىغان كىيىم، ئۇنىڭغا تۇتقانىنىڭ ھەممىسى ئالتۇن ـ مەرۋايىت، ئۆتۈكىنىڭ نالىمۇ ئالتۇن ئىكەن. بۇۋاينىڭ خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە پاتماي قاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، مېنىڭ ھەر كۈنى ئاللا يولىدا قىلغان ئەمگىكىمنىڭ ئەجرى بۇگۈن يەتكەن ئوخشايدۇ، بۇ خۇدايىمنىڭ ماڭا قىلغان ئىلتىپاتى دەپ، خۇداغا يۈز مىڭ شۈكۈر ئېيتىپ، شۇ يەردىلا چاپان بىلەن ئۆتۈكىنى كىيىپتۇ. مويسىپىت بۇ چاپان بىلەن ئۆتۈكنىڭ سىرىنى نەدىن بىلسۇن؟ شۇ خۇشاللىقىدا مەسچىتكە ھەممىدىن بۇرۇن كىرىپ ئولتۇرۇپتۇ، لېكىن پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ھېچكىمنىڭ مەسچىتنىڭ سىرتىغا چىقىشىغا رۇخسەت قىلىنماپتۇ، جامائەت ھويلىغا چىقىپ ۋەزىرنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ئۆتۈشكە تەييارلىنىپ تۇرۇپتۇ. بىر ۋاقىتتا ھېلىقى مويسىپىت مەسچىتتىن ھويلىغا چىقىپتۇ، ئۇنىڭ ئاجايىپ ئېسىل كىيىملىرىنى كۆرگەن ئەل ـ جامائەت ھەيران قاپتۇ ۋە ئۇنى مۇبارەكلەپتۇ. كېيىن ۋەزىر ھەممە كىشىنى بىر ـ بىرلەپ تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئاخىر مويسىپىتنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىسا، بۇ

نىڭ چاپىنىدا بويىقىنىڭ ئىزى تۇرغان، شۇ ھامان «جاللات!» دەپ چاقىرىپتۇ. جاللات كېلىپ ئۇنى باغلاپ ئوردىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ ۋە زىندانغا تاشلاپتۇ، تۇرلۇك قىيىن - قىستاقلار بىلەن سوراقتا ئاپتۇ، ئاخىر ئۇنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ ۋەقەدىن كېيىن شەھەر خەلقى ھەيرانلىققا پېتىپتۇ، ئاسمانغا چىققان ئادەمنىڭ زادى قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈشكە ھەممە كىشى ئالدىراپتۇ. بۇ ئەھۋال ھېلىقى شاھزادىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. شاھزادىنىڭ بۇ قېرى ئادەمنىڭ ناھەق ئۆلۈمگە كېتىۋاتقانلىقىغا ۋىجدانى چىدىماي، يۈرىكىگە خۇددى بىر ئېغىر تاشنى ئېسىپ قويغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. ئۇ شۇ ھامان ياغاچ ئېتىنى قولتۇقىغا قىسىپ، يۈگۈرگەن پېتى دار ئالدىغا بېرىپتۇ، قارىسا قېرى مويسىپىتنىڭ بوينىغا ئاللىقاچان سىرتماق سېلىنغان. شاھزادە تېخىمۇ ئالدىراپ، ئۇنىنىڭ بارچە:

— ھەي جاللات، توختا! بوۋاينى ئاسما! ئۇنىڭ گۇناھى يوق، گۇناھىنىڭ ھەممىسى مەندە، مەلىكە. نىڭ يېنىغا چىققان مەن، مەلىكە بىلەن بىللە ياتقانمۇ مەن، ئۇنىڭ تېپىۋالغان كىيىمى مېنىڭ كىيىمم، مېنى ئۆلتۈر، ئۇنى قويۇپ بەر! — دەپ ۋارقىراپ كەپتۇ. جاللات بۇنى ئاڭلاپ توختاپ تۇرۇپتۇ.

پادىشاھ بۇ قېرىنىڭ ئۆلۈمنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش ئۈچۈن شەھەرنىڭ سىپىلىدا تۇرغانكەن. جاللاتنىڭ بوۋاينى ئۆلتۈرمەي توختاپ قالغىنىنى كۆرگەن پادىشاھ دەرھال ئەھۋالنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئىككى ياساۋۇل ئەۋەتىپتۇ. جاللات ياساۋۇلغا ئەھۋالنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن، ياساۋۇللار پادىشاھقا ئېيتىپتۇ. پادىشاھ:

— ئەمىسە، شۇ يىگىت ئۆلتۈرۈلسۇن! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

جاللات قېرىنى قويۇپ بېرىپ، شاھزادىنى باغلىغلى كېلىشى ھامان شاھزادە ئەپلەپ تۇرۇپ ياغاچ ئېتىغا چەبدەسلىك بىلەن مىنىپتۇ - دە، ئوقتەك ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپ كېتىپتۇ. جاللاتلار پايپېتەك بولۇشۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ئاچچىقىغا چىدىماي بىھوش بولۇپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. شاھزادە ئۇچقان بويىچە مەلىكىنىڭ يېنىغا چۈشۈپتۇ ۋە مەلىكىگە ئەھۋالنى بايان قىلىپ:

— ئىككىمىزنىڭ ۋەقەسى دادىڭىزغا مەلۇم بولۇپ قالدى. ئۆلۈمدىن ئاران قۇتۇلدۇم. بۇ يەردە ھايال تۇرماي قېچىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىككىمىز خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئاشىق - مەشۇق بولۇپ قالدۇق، مۇھەببىتىمىز كۇندىن - كۇنگە چوڭقۇرلىشىپ كەتتى، سىزدىن ھەرگىزمۇ ئايرىلغۇم كەلمەيدۇ، ئەگەر خالىسىڭىز ئىككىمىز بىللە قاچايلى، — دەپتۇ.

— مەن سىز بىلەن بىرگە بولغىنىم بولغان، سىزدىن ئۆلسەممۇ ئايرىلمايمەن، — دەپتۇ مەلىكە.

— ئۇنداق بولسا يۈرۈڭ، ئاتقا مىنىڭ، — دەپتۇ شاھزادە.

ئىككىسى ئاتقا مىنىپ ئۇچۇپتۇ. بۇلار ئۇچۇپ خېلى يەرگە بارغاندىن كېيىن، مەلىكە تۇيۇقسىز:

— ۋاي بولمىدى، شاھزادە، مەن كىچىك چېغىمدا ئانام ماڭا ئىككى دانە گۆھەر بەرگەنىدى، «ئەرگە تەگكەن چېغىڭدا، بىرسىنى قېينىناڭغا، يەنە بىرسىنى قېينىناڭغا بەر» دەپ ئېيتقانىدى. گۆھەر ئۆيدە قاپتۇ، مەن شۇنى ئېلىۋالمىسام بولمايدۇ، — دەپتۇ. شاھزادە:

— ئۇچۇپ يېرىم يولغا كەلدۇق، ئەمدى قايتىش خەتەرلىك، — دېسە، مەلىكە:

— ياق، بولمايدۇ، شاھزادە، مەن قېينىناتام بىلەن قېينانامغا نېمە دەپ بارىمەن؟ بۇ ئانامنىڭ ماڭا قىلغان نەسىھىتى، — دەپ ئۇنماپتۇ.

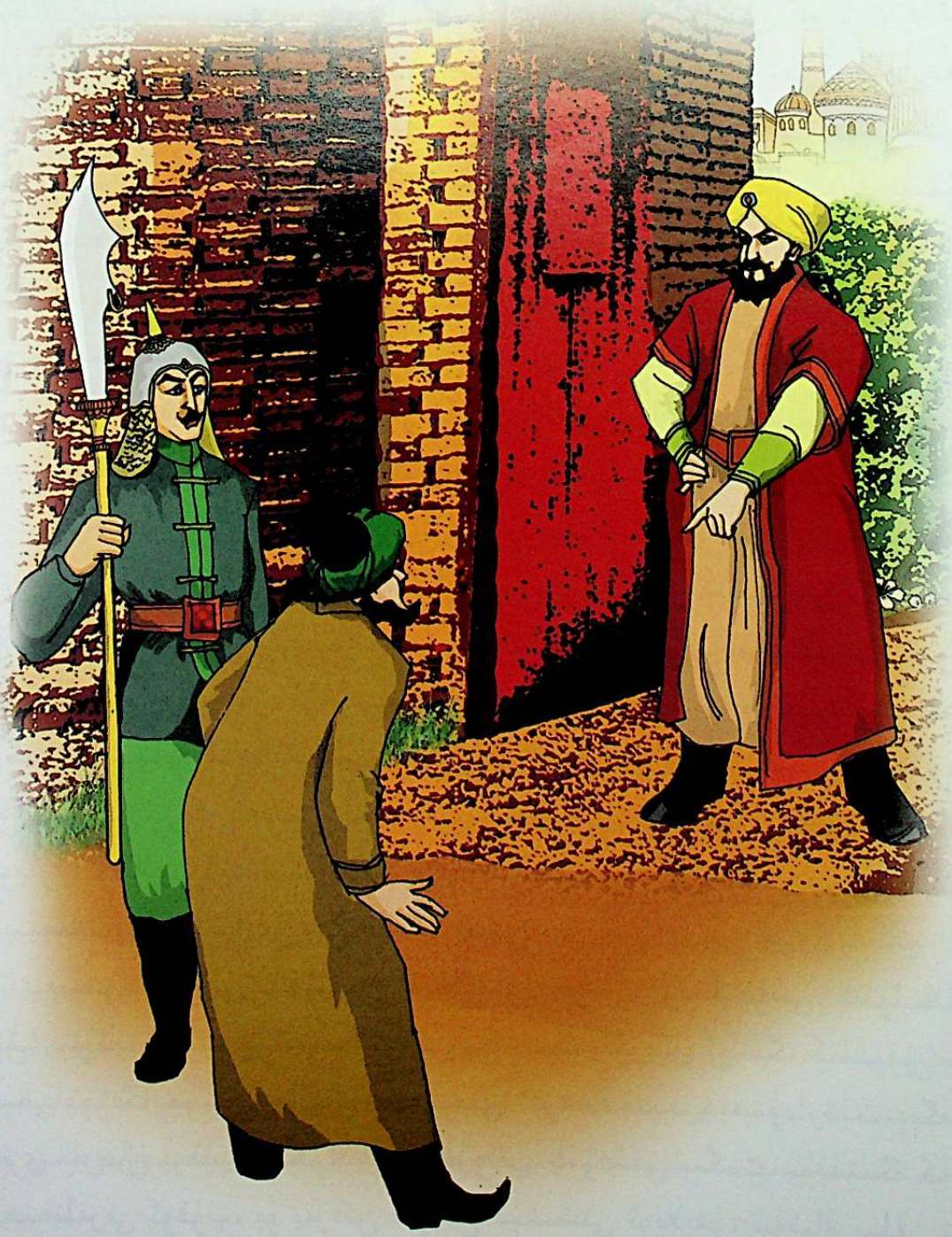
شاھزادە مەلىكىنىڭ دىلىنى ئاغرىتماسلىق ئۈچۈن ئائىلاج رۇخسەت بېرىپ، ئۆزى بىر قۇلۇق چۆل يەرگە چۈشۈپ، مەلىكىنى يولغا سالىپتۇ.

پادىشاھ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن دەرھال ئاسمانغا چىقىپتۇ، قارىسا مەلىكە يوق. پادىشاھ ھۆر-كىرەپ يىغلاپتۇ، نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغان بىر چاغدا، قىزنىڭ ياغاچ ئاتقا مىنىپ غارقىراپ ئۇ-چۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە بىر دالدا يەرگە كىرىپ مۆكۈپتۇ. مەلىكە ئۆيگە كىرىشى بىلەن پادە-شاھ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، ئوردىغا ئاپىرىپ بىر ئۆيگە سولاپ قويۇپتۇ.

بۇ پادىشاھتىن يىراق يەردە يەنە بىر پادىشاھ بولۇپ، ئۇنىڭ بىر ئوغلى بار ئىكەن. مەلىكىنىڭ چىرايلىقلىقى ھەققىدىكى گەپ - سۆزلەر بۇ پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندىن كېيىن، ئۆز ئوغلىغا ئې-لىپ بېرىش ئۈچۈن بۇرۇن نۇرغۇن قېتىملاپ ئەلچى ئەۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن مەلىكىنىڭ دادىسى قو-بۇل كۆرمىگەنىكەن. ئەمدى مەلىكىنىڭ شاھزادە بىلەن بولغان ۋەقەسى پۈتۈن شەھەر خەلقىگە تارالغاندىن كېيىن بۇ پادىشاھقا ناھايىتى ھار كەپتۇ، ئۇ قىزى مەلىكىنى كۆزدىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، يىراقتىكى ھېلىقى پادىشاھقا بىر پارچە خەت يېزىپتۇ. بۇ خەتنى ئالغان پادىشاھ بالىسىنى توي قىلىشقا جابدۇپ، بىرقانچە ۋەزىر ۋە نۇرغۇن لەشكەرلەر بىلەن داغدۇغىلىق يولغا ساپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەلىكىنىڭ ئاشىقى شاھزادىدىن ئاڭلايمىز:

شاھزادە مەلىكىنى ئەنە كېلەر، مانا كېلەر، دەپ بىر كۈن ساقلاپتۇ، ئىككى كۈن، ھەتتا ئۈچ كۈن ساقلاپتۇ، قىزدىن دېرەك يوق، شاھزادە مەلىكە مەندىن يۈز ئۆرۈدى، يا بىر پالاكەتكە ئۇچرىدى، ياغاچ ئاتتىنمۇ ئايرىلدىم، بۇ چۆل - جەزىرىدە ئۆلىدىغان بولدۇم، ئۆ-لۈكۈم يىرتقۇچلارغا يەم بو-لىدىغان بولدى، دېگەن ئەندىشىگە چۈشۈپ ئاھ ئۇرۇپ-تۇ. ئەتراپى چەكسىز كەتكەن قۇملۇق چۆل، ھەممە يەر ئې-گىز قۇم تاغلىرى بىلەن قاپلانغان، ھېچ يەردىن ئادەم دىدارىنى، ھەتتاكى ئۈچار قۇشنىمۇ كۆرگىلى بولمايدى-كەن. كۈن ھەددىدىن تاشقىرى ئىسسىق، قۇم تاغلىرىدىن يانغان ئىسسىقلىق خۇددى تونۇردىن چىققان يالقۇنىدەك ئادەمنى كۆيدۈرۈپ تۇرىدى-كەن. بىر ياقتىن كۈننىڭ ئىسسىقى، بىر ياقتىن ئاچ-

لمقنىڭ ئازابى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇسسۇزلۇقنىڭ دەردى شاھزادىنىڭ ھېچبىر ماغدۇرىنى قويماپتۇ. كەچكە يېقىن سالقىن چۈشكەندىن كېيىن شاھزادە ئورنىدىن قوزغىلىپ، سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە سۇ توختايدۇ، دەپتىكەن، مەنمۇ بىر سەۋەب قىلىپ باقمايمۇ دەپتۇ ـ دە، بىر ئېگىز تاغنىڭ بېشىغا چىقىپ، ئادەم بار يەرنى ئىزدەپتۇ. ھېچبىر ئىنسۇجنىنىڭ دىدارى كۆرۈنمەپتۇ. شاھزادە تاغدىن سىيرىلىپ پەس-كە چۈشۈپتۇ. بىرھازا يول مېڭىپ ئالدىغا شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر گۈزەل چىمەنزارلىق باغ تۇر-غۇدەك، تۇرلۇك يەل ـ يېمىشلەر پىشىپ كەتكەن، رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلغان، ئېرىقلاردا سۈلار شار-قىراپ ئېقىپ تۇرغان، بۇلبۇللار سايرىشىۋاتقان ئاجايىپ كۆڭۈللۈك بىر باغ. نەچچە كۈندىن بېرى ئاچ-لىقنىڭ، ئۇسسۇزلۇقنىڭ ئازابىنى چەككەن شاھزادە مېۋىلەرنى يېيىش ئۈچۈن باغقا كىرىپتۇ، لېكىن باغدا ئادەم دىدارى يوق. ئۇ بىر تۇپ شاپتۇل تۇڭگە بېرىپ قورسىقى تويغۇچە يەپتۇ. بىرئازدىن كېيىن بىر تاتلىق ئۇيقۇ بېسىپتۇ ـ دە، شاپتۇل تۇڭدە ئۇخلاپ قاپتۇ. ئەتىسى ئويغىنىپ ئېڭىكىنى شۇنداق سىلىغۇدەك بولسا، بىر تۇتام ئاپئاق ساقال تۇرغۇدەك. شاھزادە بۇ نېمە ۋەقە دەپ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئويلاپ ـ ئويلاپ بۇنىڭ سەۋەبىنى ھېچ تاپالماپتۇ، ئاخىر شاپتۇلدىن گۇمانلىنىپتۇ، ھە، گەپ شاپتۇلدىكەن، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەگەر مەلىكە كېلىپ قالسا، مېنىڭ مۇشۇ بىر غېرىچ ساقلىمنى كۆرسە قانداق قىلار دەپ، ئويلا ـ ئويلا قورسىقى يەنە ئېچىپتۇ. شاپتۇلدىن يېيىشكە قورقۇپ، بىر تۇپ نەشپۈت يېنىغا بېرىپتۇ، سارغىيىپ پىشىپ كەتكەن نەشپۈتنى راسا تويغۇچە يەپتۇ. بىرئازدىن كېيىن بىر تاتلىق ئۇيقۇ بېسىپتۇ ـ دە، نەشپۈت تۇڭدە ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر چاغدا ئويغىنىپ، كېرىلىپ ئورنىدىن تۇراي دېسە، بېشىغا بىرنەرسە يېيىشىۋالغاندەك بوپتۇ، بېشىنى سىلىغۇدەك بولسا، بىر جۇپ ئۇزۇن ھەم قوپال مۇڭگۈز تۇرغۇدەك. شاھزادە ھەيران بولۇپ، ئەمدى تۇڭشىپتىمەنغۇ، ئادەم-لىك سۈپىتىمدىن ھايۋانلىق سۈپىتىگە كىرىپ قالدىمغۇ، مەلىكە ماڭا قانداقمۇ قارار دەپ، داد ـ پەريات كۆتۈرۈپتۇ. شۇ ئېغىر قايغۇدا غەمگە پېتىپ يەنە قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، ئۇخلاۋېتىپ بىر چۈش كۆ-رۈپتۇ، چۈشىدە ھاسا تايانغان بىر ئاپئاق ساقال بوۋاي ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

ـــ ھەي بالام، ساڭا نېمە بالا كەلدى؟ نېمانچە مۇنداق دەردلىك يىغلايسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

شاھزادە بوۋايغا بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ. بوۋاي:

ـــ يىغلىما بالام، ھېچۈەقەسى يوق، سەن بۇ باغنىڭ سىرىنى بىلمىگەنلىكىڭ ئۈچۈن مۇشۇنداق بو-لۇپ قاپسەن. بۇ باغدىكى مېۋىلەرنى يېيىش شەرتى شۇكى، دەرەختىكى مېۋىلەرنى يەرگە چۈشۈپ قاق بو-لۇپ قالغانلىرى بىلەن قوشۇپ يېسەڭ ھېچنېمە بولمايدۇ. ھېلىمۇ كېرەك يوق. سەن ئەمدى قاقلىرىنى يېگىن، شۇ چاغدا ساقال بىلەن مۇڭگۈزلىرىڭ دەرھال چۈشۈپ كېتىدۇ. بالام، سەن ھەرگىز بۇ يەردە ياتما، بۇ يەردىن تېزرەك كەتكىن. بۇ دۇنىلەرنىڭ بېغى، ئۇلار ھازىر ئۇخلاۋاتىدۇ، بىر ئۇخلىسا ئۇچ كېچە-كۈندۈز ئۇخلايدۇ. ئەگەر بۇگۈنلا بۇ يەردىن كەتمىسەڭ، دۇنىلەر سېنى تىرىك قويمايدۇ. بۇ مېنىڭ ساڭا نەسىھىتىم، ـــ دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

شاھزادە چۆچۈپ، كۆزىنى ئۇۋۇلاپ قارىغۇدەك بولسا چۈشى، ئەتراپىغا قارىسا ھېچبىر ئادەم دىدارى يوق. بىرئاز تۇرۇپ چۈشىدە كۆرگەن بوۋاينىڭ سۆزىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ، دەرھال شاپتۇل ۋە نەشپۈت شېخى تۇڭگە چۈشۈپ قالغان قاقلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ يەپتۇ. راست دېگەندەك، ساقال بىلەن مۇڭگۈز-لىرى دەرھال يوقاپ، شاھزادە يەنە بۇرۇنقى چىرايلىق يىگىت سۈپىتىگە كەپتۇ. بوۋايغا يۈز مىڭ غايىبانە رەھمەتلەرنى ئوقۇپ، بۇ يەردىن دەرھال كېتىشنى ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تال ـ چۆنقلارنى سۈندۈرۈپ

ئېلىپ بىر دانە چوڭ سېۋەت توقۇپتۇ ـ ده، ئۇنىڭ يېرىمىغا دەرەختىكى پىشـ قان شاپتۇل، نەشپۈتلەرنى، يېرىمىغا ئۇنىڭ قاقلىرىنى قاچىلاپ يولغا راۋان بوپتۇ. باغدىن چىقىپ قارىسا، يەنە چەكسىز كەتكەن باياۋان، كۈنچىقىش قايسى، كۈنپېتىش قايسى پەرق ئەتـ كىلى بولمىغۇدەك، ئۆزىنىڭ ئۆيى قەـ يەردە قالدى، مەلىكىنىڭ شەھىرى قەـ يەردە قالدى بىلمىگۈدەك. ئاخىر تەـ ۋەككۈل قىلىپ ئۇدۇل كەلگەن يولغا راۋان بوپتۇ. قورسىقى ئاچسا شاپتۇل بىلەن نەشپۈتتىن يەپ، ئۇيقۇسى كەلسە ئاسماننى يېپىنچا، يەرنى سېـ لىنچا قىلىپ يېتىپ ـ قوپۇپ يولنى داۋام قىلدۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز چۆل ـ بىياۋان ئىچىدە تېنەپ، ئاخىر بىر چوڭ تاغقا ئۇلىشىپتۇ. تاغ ئىچىدىمۇ بىرنەچچە كۈن يۈرۈپ، تاغدىن ئېشىپ چۈشۈپ، بىر چوڭ يولغا چىقىپتۇ. شاھزادە چوڭ يولغا چىقىپ قالغاندىن كېيىن چوڭ بىر تىنىۋېتىپ، ھەرنېمە بولسىمۇ ئادەم بار يەرگە يېقىنلىـ شىپتىمەن، بۇ يەردە ئولتۇرۇپ بىر ھاردۇق ئېلىۋالاي، ئاڭغىچە بىرەر يولۇچىمۇ ئۆتۈپ قالار، مەن شۇلاردىن بۇ يەرنىڭ نەلىكىنى بىلىۋالارمەن دەپ، سېۋېتىدىكى شاپتۇل بىلەن نەشپۈتتىن يەپ، ھاردۇق ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئارىدىن ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا بىر توپ كارۋان يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلاردىن كۈنچىقىشقا ماڭسا ئۆز يۇرتىغا، كۈنپېتىشقا ماڭسا مەشۇقى مەلىكىنىڭ يۇرتىغا باردىغانلىقىنى سوراپ بىلىۋاپتۇ. ئۇ «يولۋاس ئىزىدىن يانماس، يىگىت سۆزىدىن» دەپتىكەن، مەنمۇ مۇشۇ يولدىن يانماي، بىر ئىلاج قىلىپ مەلىكە بىلەن ياغاچ ئاتنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئاندىن يۇرتۇمغا قايتاي دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، چوڭ يولغا چۈشۈپ كۈنپېتىشقا قاراپ يەنە مېڭىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن ئارقىغا قارىسا، بىر توپ ئادەم ئاتلىرىنى ئويناتقان ھالدا چاڭ ـ توپىلارنى توزۇتۇپ، بىر خىل ھەيۋەت بىلەن كېلىۋاتقۇدەك، يېـ قىن كەلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرقانچە مەيمۇ كۆرۈنۈپتۇ. ئالدىدىكى بىر مەپە شۇنداق چىرايلىق ياسالغانكى، پال ـ پۇل قىلىپ تۇرغان نۇرى ئادەمنىڭ كۆزىنى چاقىدىكەن، ئۇنى تۆت ئات ئۇچقاندەك سۆرەپ كېلىۋاتقان. مەيمنىڭ ئىچىدىكى مەلىكىنىڭ دادىسى ئەۋەتكەن خەتكە بىنائەن مەلىكـ نى ئالغىلى كېتىۋاتقان شاھزادە، ئاتلىقلار بولسا، ئۇ شاھزادىنى ھمايە قىلىپ كېتىۋاتقان ۋەزىر ۋە ياساۋۇللار ئىكەن.

ئۇلار شاھزادىنىڭ يېنىغا كەلگەندىن كېيىن، ۋەزىر قوپاللىق بىلەن ۋارقىراپتۇ:

— ھەي بالا، بۇ يەردە نېمە سېتىپ يۈرسەن؟

— مەن ھېچ نەرسە ساتمايمەن! — دەپتۇ شاھزادە.

— بىرنەرسە ساتمىساڭ سېۋەتتىكىدىكى نېمە ئۇ؟ بۇنىڭدا شاپتۇل، نەشپۈتلەر تۇرىدىغۇ! — دەپتۇ ۋەزىر سېۋەتتىكى شاپتۇل، نەشپۈتنى ئىشارەت قىلىپ.

— ھە، ئۆزۈمگە كېرەكتە، — دەپتۇ شاھزادە. ۋەزىر شاھزادىنىڭ بۇ گېپىگە سەل رەنجىگەندەك بولۇپ:

— ھوي، نېمە بۇنداق ئاتىكاچى نېمىسەن؟! بىرنەچچىنى سېتىپ بەرسەڭ بولمامدۇ؟! بىز يول يۈرگىلى بىرنەچچە كۈن بولدى، كۈن ئىسسىق، بىزنىڭ شاھزادە ئۇسسۇزلۇقتا چىدىماي قالدى. بۇ نېمىگىنى بىز يېمەيمىز، شاھزادە يەيدۇ، شاھزادە! — دەپتۇ. سېۋەت كۆتۈرگەن شاھزادە:

— ياق، مەيلى كىم يېسۇن، ساتمايمەن. بۇ مېنىڭ يولدا يەيدىغان ئوزۇقۇم. ئۆزۈڭلار كۆرۈۋاتسىلەر، بۇ پايانسىز چۆللۈكتە تاش بىلەن قۇمدىن باشقا نەرسىنى تاپقىلى بولمايدۇ. سىلەرغۇ ئات بىلەن، مېنىڭ ئىككى پۇتۇمدىن باشقا نېمەم بار؟ قاچان بىر مەنزىلگە يېتىپ بارغۇچە ئاچلىقتا ئۆلمەنمۇ؟! — دەپتۇ. شۇ ئاردا مەپىدە ئولتۇرغان شاھزادە ۋەزىرگە:

— تېز ئەكەل شاپتۇل بىلەن نەشپۈتنى! — دەپ ۋارقىراپتۇ. ۋەزىر ئۆز شاھزادىسىنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ، دەرھال يېنىدىن بىر تىللانى ئېلىپ سېۋەت كۆتۈرگەن شاھزادىگە تەڭلەپتۇ. ئاڭغىچە بۇ شاھزادە بۇلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، نەگە، نېمە ئۈچۈن كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ. بىلگەندىن كېيىن، ئۆز يۈرىكىدىكى ھەسرىتىنى بىلدۈرمەستىن تىللانى ئېلىپ، ھېلىقى شاپتۇلدىن ئىككى دانە، نەشپۈتتىن ئىككى دانە بېرىپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ قېقىدىن بەرمەپتۇ. مەپىدىكى شاھزادە شاپتۇل بىلەن نەشپۈتنى قولىغا ئېلىش بىلەن ئاغزىغا موكلا ساپتۇ - دە، يولغا راۋان بوپتۇ، بىرئازدىن كېيىن غەرق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئاردىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن شاھزادە ئويغىنىپ ئېڭىكىنى سىلىسا، بىر غېرىچىتەك ئاق ساقال، بېشىنى سىلىسا، بىر غېرىچ قوش مۈڭگۈز تۇرغۇدەك. شاھزادە چۆچۈپ كېتىپ مەپىنى دەرھال توختىتىپتۇ، ۋەزىر، ياساۋۇللارمۇ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، مەپىنىڭ يېنىغا كېلىشىپتۇ. مەپىگە قارىغۇدەك بولسا، شاھزادىنىڭ ئورنىدا ئادەم ئەمەس، ھايۋان دېسە ھايۋان ئەمەس، خۇددى جىن - ئالۋاستىدەك بىر سەت نەرسە ئولتۇرغۇدەك. بۇلارمۇ قورقۇپ كېتىپتۇ، بۇنىڭ نېمە ۋەقە ئىكەنلىكىگە ھېچ ئەقلى يەتمەپتۇ. شۇ ئاردا ھېلىقى شاھزادىمۇ ئارقىدىن پىيادە يېتىپ كەپتۇ. ۋەزىر يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سەن بىزگە بايا سېتىپ بەرگەن نېمە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. شاھزادە ھېچ ھودۇقماستىن:

— نېمە بولماقچى، نەشپۈت بىلەن شاپتۇل! — دەپتۇ.

— قانداق شاپتۇل ئۇ؟ نەشپۈتچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ۋەزىر.

— قانداق بولاتتى، شاپتۇل شېخىدا پىشقان شاپتۇل، نەشپۈت شېخىدا پىشقان نەشپۈتتە!

— ئەمسە شاھزادە يېگەندىن كېيىن ساقال بىلەن مۈڭگۈز چىقىپ قالدىغۇ؟

شاھزادە مەپىنىڭ يېنىغا كېلىپ مەپىدىكى شاھزادىنىڭ تەلەتىنى كۆرۈپ، سالماقلىق بىلەن:

— مېنىڭ كېچە - كۈندۈز يەپ كېلىۋاتقىنىم مۇشۇ نەشپۈت بىلەن مۇشۇ شاپتۇل، نېمە ئۈچۈن بۇ ساقال بىلەن مۈڭگۈز ماڭا چىقمايدۇ، — دەپ بىرئاز ئويلىنىپتۇ، ئاندىن بىرنەرسە دەرھال يادىغا كەلگەندەك سۆزىنى داۋام قىپتۇ، — شاھزادە شاپتۇل بىلەن نەشپۈتنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئۇخلاپمۇ قالدىمۇ؟

ئولىشىپ تۇرغانلار بىر ئىغىزدىن:

ــ ھە ـ ھە، ئۇخلاپ قالغاندى، ــ دەپتۇ.

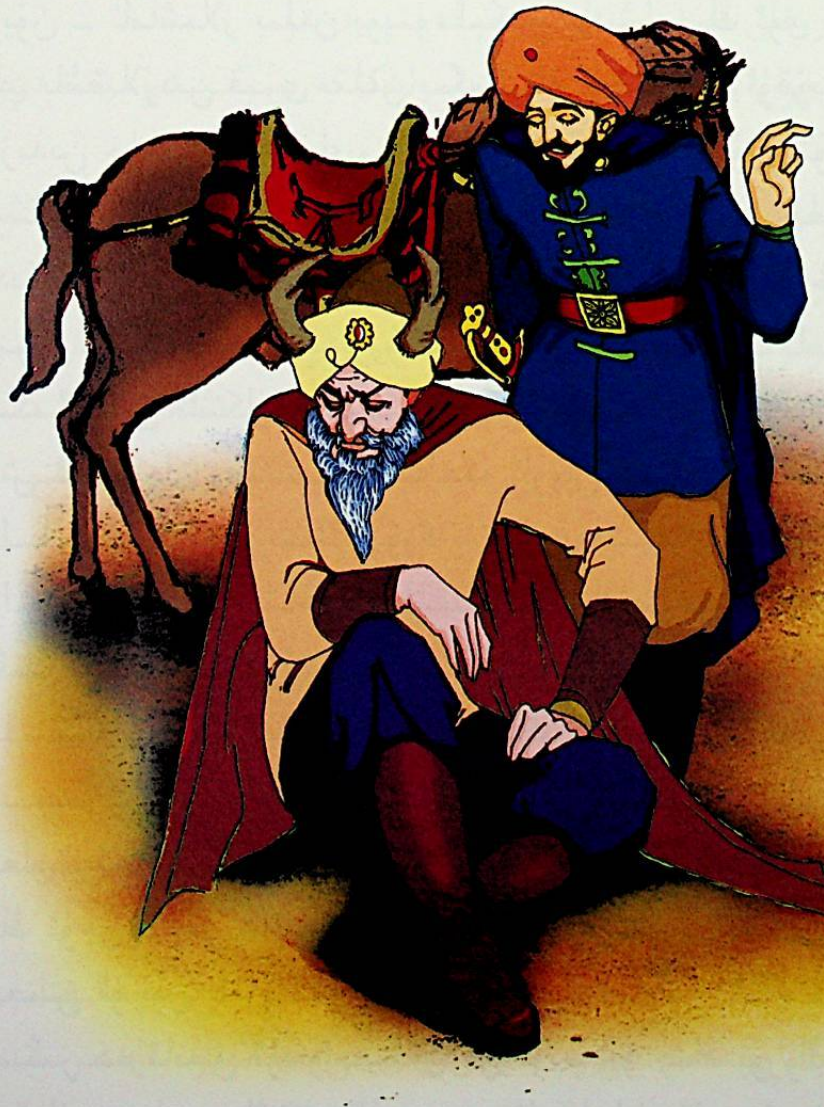
ــ مانا بۇنسى بولماپتۇ ـ دە ! بۇنى ئەمدى كىمدىن كۆرگىلى بولىدۇ؟ بۇ چۆللۈكتە ھېلىغۇ شاپ-تۇل بىلەن نەشپۈت ئىكەن، ھەرقانداق تاماق يېگەن كىشىمۇ ئۇخلىسا بولمايدۇ، بىر نەرسىنى يەپ بو-لۇپ، ئۇنى ياخشى سىڭدۈرمەيلا ئۇخلاپ قېلىش خاتا ! ئۇخلىغاندىن كېيىنلا مۇشۇنداق بولۇپ قالىدۇ، بۇرۇنمۇ نۇرغۇن ئادەملەر مۇشۇنداق بولۇپ قالغان، سىلەر بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز ئىكەنسىلەر ـ دە ! ــ دەپتۇ شاھزادە. بۇنى ئاڭلاپ ھەممىسى باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ:

ــ شۇنداق، بىز بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز، ــ دېيىشىپتۇ.

سېۋەت كۆتۈرگەن شاھزادە بۇلارنى راسا بابلىغىنىغا خۇش بولۇپ بەكمۇ كۈلگۈسى كەپتۇ، لېكىن چاندۇرماسلىق ئۈچۈن كۈلكىسىنى ئىچىگە بېسىپ تۇرۇپتۇ. ۋەزىر، ياساۋۇللارنىڭ ئىچىدە تالاش ـ تار-تىش بولۇپ كېتىپتۇ، بىرقانچىلىرى: «شاھزادە بۇ قىياپەت بىلەن مەلىكىنى ھەرگىز ئالالمايدۇ، ئەمدى مۇشۇ يەردىن قايتىشىمىز كېرەك» دېسە، بەزىلىرى: «بىز شاھزادىنى بۇنداق قىلىپ قويۇپ قايتساق پادىشاھقا نېمە دەيمىز؟ بىر ئىلاج قىلىپ ساقلايتىشىمىز لازىم» دېيىشىپتۇ. شاھزادە ئۆزىمۇ قايتىشقا ئۇنمای:

ــ نەچچە يىلدىن بېرى قولغا كەلتۈرەلمەي، مىڭ بىر مۇشەققەتتە قولۇمغا كەلتۈرمەكچى بولغان قىزنى تاشلاپ نەگە بارىمەن؟ ! قانداقلا بولسۇن شۇ قىزنى ئېلىپ كېتىشنىڭ چارىسىنى قىلىڭلار، ــ دەپتۇ. ئاخىر ۋەزىر شاھزادىگە:

ــ ئەمدى باشقا ھېچ-

قانداق چارە يوق. ئارىمىزدىن بىر چىرايلىقراق يىگىتنى تېپىپ، ئۇنى شاھزادىلەرچە كىيىندۈرۈش كېرەك. مەل-كىنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئۆز يۇرتىمىزغا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ جانابلىرىغا كۆنمەيدە-غان ئىلاجى يوق، ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ، بۇ پە-كىر شاھزادىگە بەكمۇ يېقىپ-تۇ ۋە شۇنداق قىلىشقا بۇيۇ-رۇق بېرىپتۇ. لېكىن، ئۇلار-نىڭ ئارىسىدىن مەلىكىگە يا-رىغۇدەك يىگىت تېپىلماپتۇ، ھېچقايسىنىڭ چىرايى شاپتۇل ساتقان شاھزادىچىلىك يوق ئىكەن. ئۇلار ئاخىر شاپتۇل ساتقان شاھزادىنى ئالدىماقچى

بوپتۇ ـ ده، ۋەزىر ئۇنىڭغا مەقسەتنى ئېيتىپتۇ. بۇ گەپ شاھزادىگە راسا ياققان بولسىمۇ، لېكىن چىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن:

ــ ئۆز ئىشىڭلار ئىكەن، ئۆزۈڭلار قىلىڭلار، مەن بولسام ئوقەت قىلىپ جان بېقىپ يۈرگەن بىر يولۇچىمەن. مېنى ئۇنداق خىجىل قىلماي، كېتىشىمگە رۇخسەت بېرىڭلار، ــ دەپ ئۇنىماي تۇرۇۋاپتۇ. ۋەزىر كۆپ يالۋۇرۇپتۇ، شاھزادە ئۇنىماپتۇ. ئاخىر ۋەزىر پۇل بىلەن ئالدىماقچى بولۇپ، يېنىدىن بەش تىللا ئېلىپ تەڭلەپتۇ، يەنە ئۇنىماپتۇ، يەتتە تىللا بېرەي دەپتۇ، شاھزادە ئاران ئۇناپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بۇ شاھزادىنى كىيىندۇرۇپ مەپىگە ساپتۇ، مەپىدىكى شاھزادىنى باشقا مەپىگە سېلىپ، يۈزىگە چۈمبەل يېپىپ، مۇڭگۈزىنى بىر پارچە رەخت بىلەن ئوراپ قويۇپتۇ ھەم ۋەزىر ئۇنىڭغا شەھەرگە بارغاندا ئۆيدىن سىرتقا چىقماي ئولتۇرۇشنى ئۇقتۇرۇپتۇ.

قۇدا بولىدىغان پادىشاھ، بۇگۈن شاھزادە كېلىدۇ دەپ، پۈتۈن ۋەزىر ـ ئۆلىمالىرى بىلەن شەھەر ئەھلىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ، قارىسا، قىزىنى ئالىدىغان شاھزادە ئاجايىپ كېلىشكەن بىر يىگىت ھەم تويغا دەپ راسلاپ كەلگەن پۇل ـ مالىلىرى ھەددى ـ ھېسابسىز ئىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن، قىزى توغرىسىدا غەم ـ ئەندىشىگە قاپتۇ. قىزنىڭ چاتقى ئاشكارا بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن تويىنى چاپسانراق ئۆتكۈزۈپ، شاھزادىنى پاتراق يولغا سېلىشقا ئالدىراپتۇ، نۇرغۇن پۇل ـ مالنى سەرپ قىلىپ، تويغا تېزدىن تەييارلىق كۆرۈپتۇ ۋە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ.

توي كۈنى قېرىلار بىر يەردە، ياشلار بىر يەردە بوپتۇ. ھەممە مېھمانلار كېچە ـ كۈندۈز مەشرەپ ۋە ئويۇن ـ تاماشىلار بىلەن بوپتۇ، لېكىن پادىشاھنىڭ ئوي ـ پىكرى قىزى بىلەن شاھزادىدە قاپتۇ، تىنماي باشقىلاردىن قىزى بىلەن يىگىتنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ تۇرۇپتۇ. قىز تويىنىڭ ئالتىنچى كۈنىگىچە يۈزىدىن چۈمبەلنى ئالماي، تامغا قاراپ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. باشقىلار ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ ۋە قوشاق توقۇپ ئولتۇرسا، قىز ئۆزىنىڭ سۆيگەن يارى بولغان شاھزادىنى ئويلاپ يىغلاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى پادىشاھ ئاڭلاپ تېخىمۇ غەمگە چۆشۈپتۇ، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك بىر يەردە تۇرالماي قاپتۇ. تويىنىڭ ئاخىرقى كۈنى كۆچىلىك بۇرۇنقىدەك يەنە ئۆز ئويۇن ـ تاماشىسى بىلەن بولۇپ قالغاندا، شاھزادە مەلكىگە ئۆزىنى ئاشكارا قىلىشنى ئويلاپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاغزىنى يېقىپ، ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بوش ئاۋاز بىلەن ئېيتىپتۇ. مەلىكە ئاۋۋال ئىشەنمەپتۇ، كېيىن چۈمبىلىنى ئاستا ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، دېگەندەك ئۆزىنىڭ سۆيگەن يىگىتى ئىكەن. مەلىكە ئوڭۇمۇ ـ چۈشۈمۇ دەپ، خۇشاللىقىدىن ئولتۇرالماي قاپتۇ. شاھزادە باشقىلارنىڭ، خۇسۇسەن پادىشاھنىڭ تۇيۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، مەلىكىنىڭ تاقەت قىلىپ ئولتۇرۇشنى ئېيتىپتۇ. مەلىكىمۇ چاندۇرماسلىققا تىرىشىپتۇ. شاھزادە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قىزغا ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەتە پادىشاھ بىزنى يولغا سالىدۇ، ئەگەر بىز سىزنى ئالغىلى كەلگەن شاھزادىنىڭ يۇرتىغا بارمىغان بولساق، سىز ئۇ چاغدا شۇنىڭ ئەمرىدە بولۇپ قالىسىز، مېنى بولسا، بۇ يۇرتتىن ھەيدەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز ھازىردىن باشلاپ قانداق قىلىپ بولسۇن قۇتۇلۇشقا تىرىشايلى. بۇنىڭ ئامالى قېچىش. قېچىش ئۈچۈن ياغاچ ئات كېرەك. سىز ئەتە «دادام ياغاچ ئاتنى بەرمىسە بارمايمەن» دەپ تۇرۇۋېلىڭ. دادىڭىز ھەرقانداق ئۇسۇل بىلەن قورقۇتسىمۇ چىڭ تۇرۇڭ، سىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ. ياغاچ ئات قولىغا كەلمىسە، بىزنىڭ ئايرىلغىنىمىز ئايرىلغان.

مەلىكە بۇنى جان ـ دىلى بىلەن ئورۇنداشقا ۋەدە بېرىپتۇ.

بۇ كۈنى توي بەك قىزىپتۇ، ھەممە كىشىنىڭ دىققىتى قىز بىلەن يىگىتنىڭ مۇھەببىتىدە بوپتۇ. قىزنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇشقا كەلگەن يەڭگە موماي بۇ ئىككىسىنىڭ بۇنداق كۆڭۈللۈك ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، دەررۇ بېرىپ پادىشاھقا ئېيتىپتۇ، بۇنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ كۆڭلى ئارام تېپىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ. ئەتىگەندىلا ھەممە مېھمانلار شاھزادە بىلەن مەلىكىنى ئۇزىتىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ-تۇ. شاھزادىنىڭ ئېتىنى توقۇپ، مەپىلىرىنى قېتىپ تەييارلاپ بوپتۇ. ھەممىسى مەلىكىنىڭ چىقىشىغا قاراپ تۇرۇپتۇ، لېكىن مەلىكە چىقماپتۇ. مېھمانلار بۇ ئەھۋالغا ھەيران بوپتۇ. پادىشاھ مەلىكىنىڭ چىقماي تۇرۇۋېلىپ، مېھمانلارنى ساقلىتىپ قويغىنىغا بەك خاپا بوپتۇ، چۈنكى مېھمانلارنىڭ ئىچىدە باشقا ئىقلىملاردىن كەلگەن مېھمانلارمۇ بار ئىكەن، پادىشاھ شۇلاردىن بەك ئۈيلىپتۇ. دەرھال ئۇ بىر كىشىنى كىرگۈزۈپتۇ. كىشىنىڭ چىقىپ، پادىشاھقا:

— پادىشاھىئالەم، مەلىكىنىڭ چىقماسلىقىدا بىر سەۋەب بار ئىكەن، — دەپتۇ.

— ھە، نېمە سەۋەب ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— دادام ياغاچ ئاتنى قوشۇپ بەرمىسە بارمايمەن، دەيدۇ، — دەپتۇ كىشىنىڭ.

پادىشاھ دەرھال غەزەپكە كېلىپ، «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللاتلار شۇ ھامان پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ. پۈتۈن مېھمانلار بۇ ئىشقا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر چەتتىن كەلگەن مېھمانلارنىڭ بىرى پادىشاھقا تەسەللى بېرىپتۇ:

— قويسىلا پادىشاھ، بۇنىڭغا ئانچە خاپا بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ياش بالىلار ئويۇنغا ئامراق بولىدۇ، ئىچى پۇشقاندا ئويناپ كۆڭلىنى ئاچار، سورىغان نەرسىسىنى بەرسىلە، — دەپتۇ.

پادىشاھ مېھمانلارنىڭ يۈز ـ خاتىرىسى ئۈچۈن ياغاچ ئاتنى نائىلاج مەلىكىگە بېرىپتۇ، ئاندىن داغدۇغا بىلەن قىز ـ يىگىتنى يولغا سالىپتۇ.

ئۇلار بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپ، مۇڭگۈزلۈك شاھزادىنىڭ يۇرتىغا يېقىنلىشىپتۇ، لېكىن قېچىشنىڭ پەيتىنى تاپالماپتۇ. ئەگەر ئوردىغا كىرىپلا قالسا، ئىش چاتاق. شاھزادە يەنە مەلىكىگە:

— سىز ئوردىنىڭ ئالدىغا بارغاندا، ئۆز قولۇم بىلەن يەتتە تەخسە تىللانى كۆچىلىكىنىڭ بېشىدىن ئۆرۈپ چاچمىسام، ئوردىغا كىرمەيمەن دەڭ، ئۇلار نائىلاج تىلىكىڭىزنى قوبۇل قىلىدۇ. تىللانى ئېلىپ چىققاندا يەرگە چېچىڭ، ئاندىن ئوردىدىكى شاھزادىدىن تارتىپ پۈتۈن ۋەزىر، ئۆلىمالارغىچە چىقىپ تەرسۇن دەڭ. ئۇنىمۇ قىلماي ئىلاج يوق. ئۇلار تىللا بىلەنلا بولۇپ كەتكەندە، ياغاچ ئاتقا مىنىپ قاچىمىز، — دەپ گەپ ئۆگىتىپتۇ.

دەل ئوردا ئالدىغا كەلگەندە، مەلىكە شاھزادىنىڭ دېگىنى بويىچە تەلەپ قويۇپتۇ، ئوردىدىكىلەر نا-ئىلاج ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار تىللا تېرىش بىلەن بولۇپ كەتكەندە، شاھزادە بىلەن مەلىكە ياغاچ ئاتقا مىنىپ-تۇ ـ دە، ئاتنىڭ ئوڭ قۇلىقىنى بىر بۇراپ ئاسمانغا ئوقتەك ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئادەملەر بولسا ھەيران بولۇپ ئاسمانغا قارىغىنىچە قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى شاھزادىنىڭ يۇرتىغا سالامەت ئۇچۇپ كەپتۇ.

پادىشاھ ئۆز ئوغلىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، كېچە ـ كۈندۈز ئاھ ئۇرۇپ سەۋدايى بولۇپ قالغانىكەن. بۇنىڭ ھەممىسىنى ياغاچ ئاتنى ياسىغان ياغاچچىدىن كۆرۈپ، ئۇنى زىندانغا تاشلاپتۇ، ئاخىر شەھەردىكى چوڭ دەرۋازىغا مىخلىماقچى بوپتۇ. شاھزادىنىڭ بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن كۈنى ھېلىقى ياغاچ-

چىنى دەرۋازىغا مىخلاش ئۇچۇن ئېلىپ ماڭ-
غان ۋاقىتتا توغرا كەپتۇ. شاھزادە كېلىپلا
دادىسىدىن ياغاچچىنى سوراپتۇ، ئاندىن ياغاچ
ئاتنىڭ خاسىيىتىنى، بۇ ئات بولمىسا نۇرغۇن
ئىشنى كۆرەلمەيدىغانلىقىنى، شۇنىڭدەك
بۇنداق چىرايلىق، ئەقىللىق بىر مەلىكىگە
ئىگە بولالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ،
ئۇ يەنە ياغاچچىغا ئىنئام بېرىشنى تەلەپ
قىپتۇ. دادىسى شاھزادىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭ-
لىغاندىن كېيىن، ياغاچچىنى ناھەق جازالا-
غانلىقىغا بەك خىجىل بوپتۇ ۋە شاھزادىنىڭ
تەلىپى بويىچە دەررۇ ياغاچچىنى ئازاد قىپتۇ.
شاھزادە شۇ ھامان ياغاچچى بىلەن كۆرۈ-
شۇپ، ئۇنى ئوردىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشاھ
ياغاچچىدىن كۆپ ئەپۇ سوراپتۇ ھەم نۇرغۇن
پۇل ئىنئام بېرىپ، ھۇنىرىنى تېخىمۇ تاكا-
مۇللاشتۇرۇشقا دەۋەت قىپتۇ. پۇتۇن يۇرتقا
شاھزادە بىلەن مەلىكىنىڭ قىرىق كېچە-
كۈندۈز تويىنى قىلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ قې-
رىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئوغلىغا ئۆز تەخت-
نى ئۆتۈنۈپتۇ.

ئالتۇن كەش

ئۇرۇندىن بۇرۇندىكەن، يېتىم بۇلۇڭدىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن. شۇ زامانلاردا بىر يۇرتتا بىر ئۆگەي ئانا بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىككى قىزى بولۇپ، چوڭ قىزى ئۆگەي ئىكەن، كىچىك قىزى ئۆز ئىكەن. ئۆگەي قىزىنىڭ ئېتى ھەجەرخان، ئۆز قىزىنىڭ ئېتى پاتىمخان ئىكەن.

ھەجەر قىز چىرايلىق، ئىشچان، تىرىشچان ئىكەن. پاتىمخان سەت، ھورۇن، ئۇرۇشقاق ئىكەن، غىزاغا، كىيىمگە بۇدۇشقاق ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۆگەي ئانا ئۆز قىزىنى ئارزۇلاپ، ئۆگەي قىزىنى خارلاپتۇ؛ قارىما، كۆزۈڭنى ئويمەن، سۆزلىمە، تىلىڭنى كېسىمەن، دەپ قىيناپتۇ؛ غىزا ـ تاماق، كـ ـ يىم ـ كېچەكلىرىگە قارىماپتۇ؛ چاچلىرى چۈۋۈلسىمۇ تارىماپتۇ. بىچارە قىز ئاشقان ـ تاشقانىنى كـ ـ يىپ، ناننىڭ كۆيۈكىنى يەپ، ئاشنىڭ سۇيۇقىنى ئىچىپ، قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ چوڭ بولۇپ، يەتتە ياشلارغا كىرىپتۇ. بىر كۈنى ئۆگەي ئانا:

ـــ ھەي نان قېپى، پىتىلىق... قاچانغىچە كىچىك بولىسەن، ئەمدى ساڭا بىكار نان نەدە؟ ! ماڭ جۇ ـ گۇ، ماۋۇ سېۋەتكە ئوتۇن ـ چاۋار، تېزەك تەر، ماۋۇ ماللارنى يېتىلەرمەي، خەقنىڭ مالىلىرىغا ئارىلاشتۇرماي بېقىپ كەل، مالنىڭ بىرەر ـ يېرىمىنى يىتىلەرسەڭ، ئۇرۇپ ئۆلتۈرىمەن ! ـــ دەپ پادا باققىلى ساپتۇ.

قىز توققۇز يىلغىچە ئەتىگىنى جاڭگالغا چىقىپ، كەچتە ئېغىلدا يۇرۇپ مال بېقىپتۇ، ئاخشىمى ئاش ئېتىپ، كىر يۇيۇپ، ئوتۇن كەسلەپ، نان يېقىپتۇ. شۇنداق تىنماي ئىشلەپ يۈرسىمۇ، يەنە تىل ـ دەشنەمدىن قۇتۇلماپتۇ.

بىر كۈنى ئۆگەي ئانا ھەجەر قىز مال بېقىۋاتقان يەرگە ئوغرىلىقچە بېرىپ مارىلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا قىز، ئەمدى چۈش بولدى، بىردەم ئارام ئالاي، دەپ ماللارنى بىر يارلىقنىڭ سايىسىگە ھەيدەپ قويۇپ، ئۆزى جىگدىنىڭ ئاستىدا ئۇخلاۋېتىپتىكەن، ئۆگەي ئانا ئۇنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە:

ـــ ھە ! نېمىشقا ئوتۇن ـ چاۋارنى ئاز تېرىپ كېلىدىكىن دېسەم، ئۇخلايدىكەنسەن ئەمەسمۇ، ۋاي بېشىڭنى يەيدىغان ئەزمە، ھارام تاماق ! ـــ دەپ جاڭگالنى غۇدۇر ـ سۇدۇر قىلىپ، ھەجەر قىزنىڭ چاچ ـ لىرىنى يۇلۇپ، ئۇرۇپ ـ چەيلەپ يېنىپ كەپتۇ.

ئەتىسى قاق سەھەردە ھەجەر قىز ماللارنى ئاچقىپ كېتىۋاتسا، ئۆگەي ئانا:

ـــ ھەي ئەسكى، نېمە بۇگۈن چېچەنلىكىڭ تۇتۇپ كېتىپتۇغۇ، توختا ! مال باققان يەردە ئۇخلاپ ياتماي، ماۋۇ ئۇچنى ئېگىرگەچ كەل ! ـــ دەپ بىرمۇنچە پىلتە پاختا بېرىپتۇ. قىز گەپ يانداۋرالماي ئېـ ـ لىپ مېڭىپتۇ. ئەمدى مال بېقىپ، تېزەك تېرىشنىڭ ئۇستىگە يىمۇ ئېگىرىپ كېلىدىغان، كەچتە ھېـ ـ

ربپ هالی قالمایدىغان بوپتۇ. ئۆيگە كەلسە يەنە ئىش. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۆگەي ئانا: «ئۇ يېتىم ئوغلاققا ئارام ئېلىشنى كىم قويۇپتۇ؟!» دەپ، ئېگىرىپ كېلىدىغان ئۇچنى كۇندىن - كۇنگە كۆپەيتىپتۇ. ئاخشىمى قوشنا ئۇستىغا شاگىرتلىققا سېلىپ، كېيىنچە كەچتىمۇ بىكار قويماي ئەتلەس، شايى توقۇتىدىغان بوپتۇ. بىچارە يېتىم قىزغا ئەمدى ئاخشىمى يېرىم كېچىگىچە ئۇيقۇ يوق، كۇندۇزى مال بېقىش، تېزەك تېرىش نائىتى تەس كېلىدىغان بوپتۇ. يېپىنى ئېگىرىپ ئۇلگۇرتەلمەي، كۇندە پادىدىن قايتقاندا تاياق يەپ هېچ هالى قالماپتۇ. كەچتە يەنە هېلىقىدەك ئىشلار، ئۇيقۇسى كېلىپ يىقىلغاندا، پۇت - قولىنى سۇندۇغۇدەك ئورۇنمۇ يوق، قىينىلىپتۇ. يېشى مۇشۇ كەمگە كەلگۇچە، ياز كۇنلىرى دالىدا، هويلىدا پاشا - كۇمۇتىغا يەم بولۇپ شېغىلدا يېتىپتۇ، قىش كۇنلىرى قوي، كالىلارنىڭ ئارىسىدا، زەي - نەمدە سالجا - كانىغا يەم بولۇپ ئېغىلدا يېتىپتۇ، جەبىر - زۇلۇم كۆپىيىپ جېنىغا پېتىپتۇ. ئەمدى كېچىلىرى تىنماي ئۇنسىز يىغلاپ چىقىدىغان، كۇندۇزلىرى هېچكىم يوق جاڭگالدا يىغا بىلەن توۋلاپ ناخشا ئېيتىدىغان بوپتۇ:

پا، پا، پاشىنىڭ دەردى،
سالجا، كانىنىڭ دەردى.
ئەجەبمۇ يامان ئىكەن
ئۆگەي ئانىنىڭ دەردى.

نان بەرسە كۆيۈك بەردى،
ئاش بەرسە سۇيۇق بەردى.
ئەجەبمۇ يامان ئىكەن
ئۆگەي ئانىنىڭ دەردى.

بىر كۇنى هەجەر قىز جاڭگالدا ئۇچنى ئېگىرىپ بولالماي كەچتە ئۆيگە بارغاندا تاياقتا ئۆلىدىغان بولدۇم دەپ يىغلاپ، شۇنداق ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرسا، تۇيۇقسىز شامال چىقىپ، بىر قۇيۇن كەپتۇ - دە، قىزنىڭ يېنىدىكى ئۇچلارنى كۆتۇرۇپ ئەكېتىپتۇ. قىز «ۋاي، ئەمدى ئۆيگە بارغاندا نېمە دەر - مەن؟!...» دەپ يىغلاپتۇ. قۇيۇننىڭ ئارقىسىدىن يۇگۇرۇپ:

— جېنىم قۇيۇن ئاكا، ئاپام ئۇرىدۇ، ئۇچۇمنى بېرىۋەتسىلە، — دەپ يالۋۇرۇپ بېقىپتۇ. قۇيۇن كېتىۋېرىپتۇ، قىزمۇ قوغلاۋېرىپتۇ. بىر چاغلاردا قارىسا، قۇيۇن چۆرگىلەپ ئۇچقان پېتى بىر يارنىڭ كامېرىغا كىرىپ كېتىپتۇ. قىزمۇ ئارقىسىدىن كىرىپتۇ. كىرىپ قارىسا، بىر بوستانلىق هويلا، ئوتتۇ-

ربدا ئۆي، يېقىنراق بارسا، ئۆينىڭ ئىچىدە بىر موماي ئولتۇرغۇدەك. قىز ئاستا بوسۇغىغا كېلىپ:

ــ ئەسسالام، چوڭ ئانا، ــ دەپتۇ. موماي سالامنى ئىلىك ئېلىپ:

ــ كېلىڭ، يۇقىرى چىقىڭ... بېشىڭىزغا نېمە كۈن چۈشتى، قىزىم؟ ــ دەپتۇ. قىز قول باغلاپ تۇرۇپ:

ــ قۇيۇن ئاكام ئۇچلىرىمنى ئېلىپ كەتتى. ئارقىسىدىن يۇگۈرسەم، مۇشۇ ھويلىغا كىرىپ كەتتى، ــ دەپتۇ. موماي:

ــ قورقماڭ، بالام، ئۇچىڭىز بار. سىز ئاۋۋال ماڭا تومۇقىنى بېلىڭىزدەك، ئىنچىكىلىكىنى بىلىكىڭىزدەك كېسىپ بىر ئاش ئېتىپ بېرىڭ، سۇيۇقئاش سېغىنىپ قالدىم، قىزىم، ــ دەپتۇ. قىز:

ــ خوپ، چوڭ ئانا، ــ دەپ قوللىرىنى يۇيۇپ، ئاشقا تۇتۇش قىپتۇ. بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا خېمىرىنى چاچتەك كېسىپ، ناھايىتى مەززىلىك ئۇگرە ئاش ئېتىپ مومانىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ. موماي ئاشنى ئىچىپ بولۇپ:

ــ قىزىم، ئەمدى قازان ـ قومۇچنى يۇيۇپ، يۇندىسىنى موريغا، ئۆينى سۇپۇرۇپ، ئەخلىتىنى تۆكۈلۈككە تۆكۈۋېتىڭ، ــ دەپتۇ. قىز دەررۇ قازان ـ قومۇچلارنى يۇيۇپ، يۇندىسىنى ئەۋرەزگە، ئۆينى سۇپۇرۇپ، ئەخلەتنى ھويلىدىكى ئورىغا تۆكۈپتۇ. موماي:

ــ قارىڭ، قىزىم، تۇرۇپلا بېشىم قېچىشىدىغان بولۇپ قالدى، چېچىمنى يۇلۇۋېتىڭ، ــ دەپتۇ. قىز مومانىڭ بېشىنى يۇيۇپ ـ تاراپ، ئوبدان ئۆرۈپ قويۇپتۇ. موماي خۇش بولۇپ:

ــ رەھمەت! ئەمدى، قىزىم، ئاۋۇ بۇلۇڭدىكى كۈپتە ئۇچىڭىز بار، ئېلىپ ئۆيىڭىزگە ئىلىدام كېتىڭ، ــ دەپتۇ.

قىز كۈپىنىڭ ئىچىگە بېشىنى شۇنداق تىقىپ قارىسا، يوپيورۇق بىر ئۆي، ئۇنچە ـ مارجان، ئالتۇن ـ كۈمۈش... دۇنيا تۇرۇپ كەتكەن. قىز ھېچنېمىگە نەزەر كۆزىنى سالماي، ئۆزىنىڭ ئۇچىنى ئېلىپ قارسا، ئۇچلار چىرايلىق يىپ بولۇپ ئېگىرىلىپ قاپتۇ. قىز كەينىگە يېنىپ شۇنداق ماڭاي دېسە، بېشى ئېغىر تۇرغۇدەك. سىلاپ باقسا، بېشىغا ئالتۇن كوكۇلا ئۇنۇپ قاپتۇ. قىز مومايغا ئېگىلىپ، رەھمەت ـ تەزىم ئۇقۇپ، خوشلىشىپ ئارقىسىچە يېنىپتۇ. موماي:

ــ توختاڭ، قىزىم، بېرى كېلىڭ، بېشىڭىزغا كۈن چۈشسە، مۇشۇ چېچىمنى ئوتقا سالسىڭىز، مۇشكۈل ئىشىڭىز ئاسان بولىدۇ، ــ دەپ، بېشىدىن ئىككى تال ئاق چېچىنى يۇلۇپ بېرىپتۇ. قىز يەنە بىر تەزىم قىلىپ قايتىپتۇ. يولدا جاڭگالدىن سېۋەت، چاقلىرىنى ئېلىپ، مالىلىرىنى ئالدىغا سېلىپ، ئۆيگە يېتىپ بېرىپتۇ. بارسا ئۆگەي ئانا:

ــ ھەي جۇۋاينىمەك، بېشىڭدىكىنى نەدىن تاپتىڭ؟ ساڭا قايسى ئەقىلسىز يىگىت يولۇقتى؟ تىلىڭىنى قاغا چوقۇۋالدىمۇ؟ ھەي، گەپ قىل، ئەر سېغىنىپ قالغان سارىڭ! ــ دەپ، ئالتۇن كوكۇلىسىنى قىزى بىلەن كېلىپ يۇلغىلى تۇرۇپتۇ. بىچارە قىز قورقىنىدىن يىغلاپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۆگەي ئانا شۇنچە قىلسىمۇ، ئۇنىڭ ئالتۇن كوكۇلىسىنى يۇلالماپتۇ، قورسىقىغا بىر ئويىنى پۇكۇپ، ئوشۇقچە گەپ ـ سۆز قىلالماپتۇ.

ئەتىسى ئۆگەي ئانا ئۆزىنىڭ قىزىنى قولىغا ئۇچ ـ چاقلارنى تۇتقۇزۇپ، مال باققىلى چىقارتىپتۇ. ھەجەر قىز ھويلا ـ ئارامنىڭ ئىشىنى قىلىپ، ئۆزىنىڭ باققان كۈچۈكى بىلەن چۈجىسىنى تويغۇزۇپ، باشلىرىنى سىلاپتۇ. ئاندىن كېيىن ھويلىغا ئۆگىنىپ قالغان بىر جۈپ كەپتەرگە ئوغرىلىقچە دان چېچىپ بېرىپ، باغقا چىقىپ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ كۈنى ئانىسى پاتمىخاننى نېمە بولۇپ كېلەركىن

دەپ، يولىغا قاراپ، ئۆيدىمۇ ئولتۇرماپتۇ.

ئەمدى گەپنى پاتىمخاندىن ئاڭلايلى:

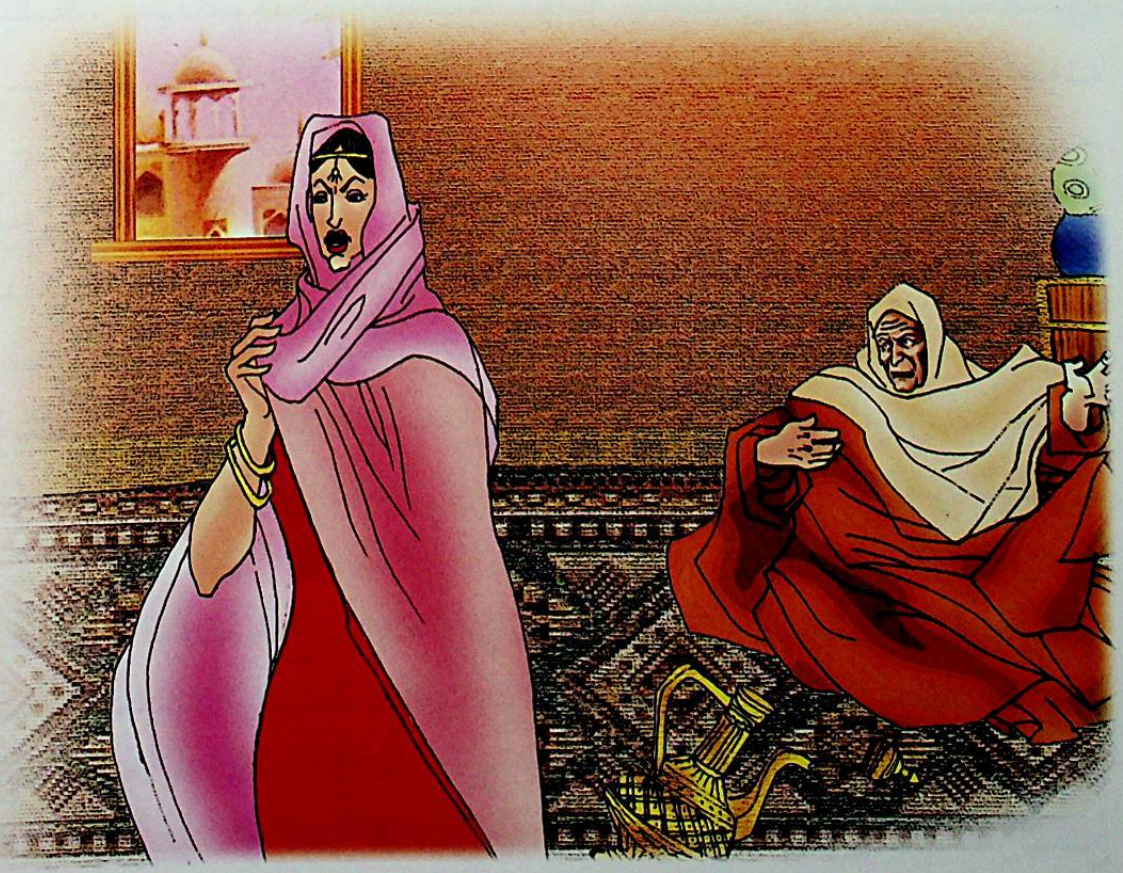
پاتىمەك ماللارنى ھەيدەپ، چاقلارنى كۆتۈرۈپ جاڭگالغا بېرىپتۇ. ئىسسىققا چىدىمايۋ ئانىسىنى تىللاپ، ئۇچنى نېمە قىلىشنى بىلمەي، بۇرۇنىنى تارتىپ يىغلاپ ئولتۇرسا، تۇيۇقسىزدىن قۇيۇن كېلىپ كۆزلىرىگە توپا چېچىپ، ئېتىكىدىكى ئۇچلارنى ئېلىپ كېتىپتۇ. پاتىمەك يىغلاپ:

— بېشىڭنى يەيدىغان قۇيۇنتاز... ئۇچۇمنى بەر... ئۇچۇمنى بەر! — دەپ ئارقىسىدىن يۇگۇرۇپتۇ. قارىسا، قۇيۇن بىر يارنىڭ تۆشۈكىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئارقىسىدىن كىرىپ، ئۆينى كۆرۈپ، مومانىنىڭ يېنىغا بېرىپ چالۋاقاپ:

— ھەي قېرى، قۇيۇن تېزىڭ ئۇچۇمنى ئەكەتتى، ئېلىپ بەر!... — دەپتۇ. مومايۋ بېشىنى بىر - ئىككى چايقاپ قويۇپ:

— توختا، چالۋاقما! ئولتۇر! ئاۋۋال سەن ماڭا بىر ئاش ئېتىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇچۇڭنى ئال، — دەپ، خۇددى تۇنۇگۈن ھەجەر قىزغا بۇيرۇغان ئىشلارنى بۇيرۇپتۇ. پاتىمەك قىلمايۋ دېسە، ئۇ - چۇمنى بەرمەمدىكىن دەپ، غودۇڭشىپ يۇرۇپ، ئەزىلىك بىلەن ئاشنى ئېتىپتۇ. كەسكەن ئاشنىڭ تۇمۇلۇقىنى بېلىدەك، ئەڭ ئىنچىكىسىنى بىلىكىدەك قىلىپ پىشۇرۇپتۇ. مومايۋ ئاشنى ئىككى ئوتلاپ نېرى ئىتتىرىپ قويۇپتۇ، ئاندىن پاتىمەك قازان - قومۇچنى چاقۇر - چۇقۇر سىلكىپ يۇيۇپ، يۇندىنى مورىدىن، ئۆينى سۈپۈرۈپ، ئەخلىتىنى تۆكۈپتۇ، كېلىپ دۇشكەلەپ، مومانىنىڭ چېچىنى يۇلۇپ تۇ... مومايۋ ئىچىدە ئۆگەيۋ ئانا بىلەن پاتىمەككە لەنەت ئوقۇپ:

— ئاۋۇ بۇلۇڭدىكى كۇپتە ئۇچۇڭ بار، ئېلىپ كەت! — دەپتۇ. پاتىمەك يۇگۇرۇپ بېرىپ كۇپىنىڭ ئىچىگە بېشىنى تىقىپ، شۇنداق قارىسا، دۇنيا دېگەن تۇرۇپ كەتكەن. ئاچ كۆزلۈك بىلەن يەڭلىرىنىڭ ئىچىگە بىرمۇنچە ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تىقىۋېلىپ، ئۇچنى ئاپتۇ - دە، ئارقىسىغا قارىمايۋ ئۆيىگە يۇگۇرۇپتۇ. يولدا ماللىرىنى ئالدىغا سېلىپ، چاقنى كۆتۈرۈپ كېتىپ بارسا، بېشى قىچىشىپتۇ، ھەراست، مېنىڭ بېشىمغىمۇ ئالتۇن كوكۇلا ئۇندىمىكىن دەپ بېشىنى سىلاپ باقسا، بېشىنى قوماق بېسىپ، چوققىسىدا بىرنېمە پۇلىتىيىپ لۆمۈلدەپ تۇرغۇدەك. شۇ يەردىن ئۇ ماللىرىغىمۇ قارىمايۋ يىغلاپ مېڭىپتۇ. ئاڭغىچە ئالدىغا ئانىسى يېتىپ كېلىپ:

— ۋاي جېنىم قىزىم، كەچ قالدىڭغۇ؟! ياۋاللا، نېمىگە يىغلايسەن؟ نېمە بولدى؟ بېشىڭنى نېمىشقا يۆگۈالدىڭ؟! — دەپ، ئالدىراپ قىزىنىڭ بېشىنى ئېچىپتۇ، قارىسا، بېشى كەيمە تازغا ئايلىنىپ، چوققىسىغا بىر ئېشەك مەدىكى ئۇنۇپ قاپتۇدەك.

ئۆگەي ئانا: «ۋاي ئۆلەي، قانداق پەس، بالامغا قىلغاندۇ قەست!» دەپ ئاھ ئۇرۇپتۇ، يىغلاپتۇ. قىزىنى ئۆيگە سولاپ بېقىپتۇ، قىلمىغان داۋا، بارمىغان مازا قالماپتۇ، ھەممىسىلا ھېچ كار كەلمەپتۇ. قىزى مومايىنىڭكىدىن ئوغرىلاپ كەلگەن پۇلدىن نەچچە ھەسسە پۇل چىقىپتۇ، ئورنىغا كەلمەپتۇ.

ئاي ئۆتۈپتۇ، يىل ئۆتۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى شۇ شەھەردە بىر باي كاتتا توي قىلىپ، يۈرتتا بىرمۇ ئۆي قالدۇرماي تويغا چىللاپتۇ.

ئۆگەي ئانىنىڭ تويغا بارغۇسى كەپتۇ، تويدىن زەللە ئالغۇسى كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى قاق سەھەردە، قاغا قاق دېمەستە، ھەجەر قىز مالىلىرىنى ھەيدەپ چىقىپ كېتىۋاتسا، ئۆيدە يېتىپ:

— ھەي، ھەجەك... مەيەرگە كەل، جۇۋاينىمەك! — دەپ توۋلاپتۇ. ھەجەر قىز كىرسە:

— ھەي ئۇيقۇ ساربىڭى قاسماق، بۇگۈن ئەجەب بىر سەگەكلىكىڭ تۇتۇپ كېتىپتۇغۇ! بېرىرەك كەل، ما گېپىمنى ئاڭلا، بۇگۈنچۇ، بىز تويغا بارىمىز. سەن ئاۋۇ مالىلىرىڭنى بىر ھەقەمسايىنىڭ مالىلىرىغا قوشۇپ قويۇپ، ئىلدام كىر، ئەزمە! — دەپتۇ.

قىز مالىلارنى قوشنىلارنىڭ مالىلىرىغا قوشۇپ قويۇپ، يېنىپ كىرىپتۇ، كىرىپ ھويلا ـ ئارام‌لارنى سۈپۈرۈپتۇ، قاپاقتا سۇ ئەكىرىپ، بوش قاچىلارنى تولدۇرۇپتۇ، كۈچۈكىگە ئاداپ ئېتىپ بېرىپ، پەشايۇاندا چۈجىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئۆينىڭ ئىچىدە ئۆگەي ئانا بىلەن قىزى ياسىنىپتۇ. پاتمەك ياسىنىپ بولۇپ:

— ئاپا، بىز كەلگۈچە ھەجەك سارايغا بىكار ئولتۇرامدۇ؟ — دەپتۇ. ئانىسى:

— ۋىيەي، نېمە دېگىنىڭ ئۇ، ئۆي ساقلىغانمۇ ئىشمۇ؟! بىكار تۇرغۇزامدىغان ئۇ تىرىكتاپىنى! — دەپ، قازناقتىن بىر چارەك ئاقئۇششاق بىلەن بىر چارەك تېرىقنى ئاچىقىپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر دۆۋە قۇمنىڭ ئۈستىگە تۆكۈپ ئارىلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. ئاندىن كېيىن:

— ھەي نان قېپى، بىز كەلگۈچە ئاق ئۇششاقنى باشقا، تېرىقنى باشقا ئايرىپ، ئىككىسىنى ئىككى خۇرجۇنغا ئېلىپ قوي، بىر تېلىنى زايە قىلساڭ، كۆزۈڭنى ئويۇۋالىمەن. ئاندىنچۇ، «گۆرۈڭ»گە كىرىپ، ئىككى تاقا ئەتلەس توقۇپ قويغىن. ھويلا ـ ئارامغا ئوبدان قارا، قىل يېتسە، بوينۇڭنى قۇشقاچنىڭ بوينىنى ئۈزگەندەك ئۈزىمەن. بۇيرۇغان ئىشلىرىم چالا قالسۇنچۇ قېنى، مەندىن نېمە كۆرىسەن؟ ... — دەپ، پاتمەكنى ئېلىپ تويغا كېتىپتۇ.

ھەجەر قىز، بۇ نېمىدېگەن زۇلۇم دەپ، قانداق قىلىشنى بىلمەي قېتىپ قاپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ھوشىنى يىغىپ، ھېلىقى مېھرىبان مومانىنى ئەسلەپتۇ، ئۇنىڭ بەرگەن چېچىنى قانداق بولاركىن دەپ ئوتقا ساپتۇ. شۇ زاماتلا ھويلىدىكى دەرەخلەر شالدىرلاپ، ئالەمنى قۇيۇن قاپلاپتۇ. قىز ھويلىدا بىر پىر-قىراپتۇ، قالغىنىنى بىلمەپتۇ... بىر ۋاقىتتا كۆزىنى شۇنداق ئاچسا، ئۇزاقى يىل ئاش ئەتكۈزۈپ، ئىككى تال چېچىنى بەرگەن مومای بېشىنى سىلاپ ئولتۇرغۇدەك. قىز چاچراپ قوپۇپ تەزىم قىپتۇ، يىغلاپ ئۆزىنى مومانىنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپ، دەردى ـ ھالىنى ئېيتىپتۇ. موماي:

— بىلمەن، قىزىم، بىلمەن، ئۆزىگە قىلىدۇ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ! — دەپتۇ.

قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ قول باغلاپتۇ. موماي:

— يېتىمنىڭ كۆڭلى — مېنىڭ كۆڭلۈم، سىزنىڭ غېمىڭىزنى مەن قىلاي، قىزىم. مەڭ ماۋۇ ئاچ-قۇچنى، ئاۋۇ ئوتتۇرىدىكى ئىشكنى ئېچىڭ، تارتىنماي ئېچكىرى كىرىپ ئالتۇن كات ئۈستىدىكى بوغ-چىنى كۆتۈرۈپ چىقىڭ، — دەپتۇ. قىز ئىشكنى شۇنداق ئېچىپ قارىسا، ئوتتۇرىدىكى يېشىل سىر-

لىق، ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قەۋەتمۇقەۋەت گۈللۈك ئىشكلەر ئارقا ـ ئارقىدىن جاراڭلاپ ئېچىلىپتۇ. قىز مومای دېگەن يەردىن بىر بوغچىنى ئېلىپ، تەن ـ تېنىگە سىغمای خۇش بولۇپ كۆتۈرۈپ چىقىپتۇ. مومای قىزنى يوغان تەشتەككە چۈشۈرۈپ سوپۇنلاپ يۇيۇپتۇ، ئەتيانلىرىنى پاكىز سۈرتۈپ، بىشىنى تاراپ، ھېلىقى بوغچىدىكى تۇرلۈك كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيدۈرۈپتۇ، كىيدۈرگەندە ئۇستىگە ھوردەك يۇمشاق، ئەينەكتەك سۈزۈك مەشۇت كۆڭلەك، چىمەن گۈللۈك تاۋار كەمزۇل، چىلتەك پەشلىك، ئۇقا يا ـ قىلىق كىمخاب چاپان، تىللا دوپپا كىيگۈزۈپتۇ، دوپپىنىڭ ئۇستىگە ئۇنچە، مارجان، ياقۇت چېچىلغان يىپەك رومال ئارتىپتۇ، پۇتىغا ئالتۇن كەشتىلىك گۈلچاڭ مەسىلەرنى كىيگۈزۈپتۇ، بىلەكلىرىگە قوش ئالتۇن بىلەزۈك، قوللىرىغا گۆھەر كۆزلۈك ئۈزۈك، قۇلاقلىرىغا زۇمرەت كۆزلۈك ئالتۇن زىرە سېلىپ، ھۆر ـ پەرىلەردەك ياساندۇرۇپتۇ. ئۇستىگە ياغلىق توقاچ، ئەتلەس، جانان چىنىلەر قويۇلغان بىر پەتنۇس ھازىرلاپ، يىپەك داستىخان بىلەن ئوراپ، مومای قولىدا تۇتۇپتۇ ـ دە: «يۈرۈڭ، قىزىم» دەپتۇ. قىز بىر ياقتىن خۇش بولۇپ، بىر ياقتىن ئەنسىرەپ:

ـــ نەگە بارىمىز؟ تېرىقلارنى قاچان ئادالاپ بولىمەن، جېنىم مومای! ـــ دەپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ.

مومای كۆيۈنۈپ:

ـــ بىچارە قىزىم، غېرىب قىزىم، ئەنسىرىمەك دېدىمغۇ. قىزىم، شۇ باغرى تاش، قولى قان ئۆگەي ئانا بارغان تويغا سىزمۇ بارد- سىز، بارغاندا ئۇلاردىن ئارتۇق ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن توي كۆرۈپ، كۆڭۈل ئېچىپ كېلە- سىز. سىز تويدىن يانغۇچە، تېرىق ئايرىش، ئەتلەس توقۇش، ئۆي ساقلاش ـــ جىمى ئىشلىرىڭىز بە- جا بولۇپ تۇرىدۇ. قېنى، قە- زىم، مومىڭىزغا ئىشىنىپ، بىسمىللا دەپ بوسۇغىدىن ئاتلاڭ، ـــ دەپتۇ.

قىز بوسۇغىدىن شۇنداق ئاتلىشىغا، بىر چوكان كېلىپ قىزنى قولتۇقلاپ مەپىگە چىقە- رىپتۇ. قىز قارىسا، كىمخاب يو- پۇقلۇق قوش ئات قوشۇلغان ئال- تۇن مەپە جاراڭلاپ، بىر مەپىكەش بوۋاي ئاتلارنىڭ بوجىلىرىنى تۇ- تۇپ تۇرغۇدەك. مومای ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ يېتىمنىڭ ئاھى، مومای-

ىنىڭ دۇئايى، يولۇڭلار راۋان بولسۇن، دۇشمەنلەر ھەيران بولسۇن !... ئامىن، ئاللاھۇ ئەكبەر، ــ دەپ دۇئا قىپتۇ.

قىز بىر قۇيۇننىڭ كەلگەنلىكىنى، موماينىڭ ھويلىسىدىكى گۈللەرنىڭ ئۆزىگە تەزىم قىلىپ ئېگىلىپ، دەل ـ دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ ئالىيېشىل كېپىنەك بولۇپ ئۇچقانلىقىنىلا بىلىپتۇ، قالغان ئىشلارنى بىلمەپتۇ...

قىز شۇنداق ئېسىنى يىغىپ قارىسا، مەپە ناغرا، كاناي، ناخشا ـ ئۇسسۇل، داغدۇغا بىلەن توي ـ مەرىكە بولۇۋاتقان ھويلىغا كىرىپ توختاپتۇ. توي ئىگىلىرى، ساھىبخانلار:

ــ ۋاي، ئېسىل مېھمان كەلدى، تويىمىزنىڭ ھۆرمىتى ! ــ دەپ، قىزنى پايانداز‌لارغا دەسسىتىپ، خوتۇن خەقلەر قاينىغان كەڭ سورۇنلۇق ياسىداق سارايغا باشلاپتۇ. چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئورۇنلىرىدىن دۈررىدە قوپۇپ، كۆرۈشۈپ تۆرگە ئۆتكۈزۈپتۇ. تۆردىكى خوتۇنلارنىڭ بىرى:

ــ بۇ قىز قايسى شەھەرنىڭ مەلىكەزاتىدۇ؟ ــ دەپتۇ. يەنە بىرى:

ــ قايسى باينىڭ ئەركە قىزىدۇ؟ ــ دەپ ھەيران بولۇشۇپ قاپتۇ.

ئاڭغىچە مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇلۇپ، داستىخان سېلىنىپتۇ. يەتمىش خىل يەل ـ يېمىش، قەنت ـ گېزەكلەر تىزىلىپ، چاي قۇيۇلۇپتۇ. ئارقىدىن ھالۋا، قايماق، رىشاله، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇگـ‌رە، قورداق، كاۋاپ، قويۇق ئاشلار تارتىلىپتۇ. ھەجەر قىز سورۇنغا شۇنداق سەپسېلىپ قارىسا، ئۆگـەي ئانىسى قىزى بىلەن ئەڭ ئاياغتا ــ كەش بازىرىدا ئولتۇرغۇدەك. ئۇنىڭ بايلىقى، ھال تارتىشلىرى بۇ چوڭ توي ـ تۆكۈنگە كەلگەن نى ـ نى باي، ھال تارتىپ ئولتۇرغان خېنىملارنىڭ ئالدىدا نە ـ نەلىدە قاپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ھەجەر قىز ئالدىغا نېمە كەلسە: «ئاۋۇ مېھمانغا سۇنۇۋەتسىلە، خاپا بول‌ماي...» دەپ، «ئانىسى» بىلەن «سىڭلىسى»غا ئۇزىتىپ تۇرۇپتۇ، «ئالسىلا، قىزلىرىمۇ ئوبدانراق باقـ‌سۇن» دەپ تىنماي تەكلىپ قىلىپ تۇرۇپتۇ...

كۇن خېلى ئېگىلىپ، توي ئاياغلىشاي دەپ قاپتۇ. قىز ھەممىدىن ئىلگىرى ئۇزاپتۇ، شۇنچە تۇتسا ئۇنماپتۇ. ھەممە خوتۇن ـ قىزلار: «ئۆيگە يورۇقى چۈشكۈدەك ئەجەب چىرايلىق قىز ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئادەمگەرچىلىكىچۇ !...» دەپ ئارقىسىدىن قارىشىپ قاپتۇ.

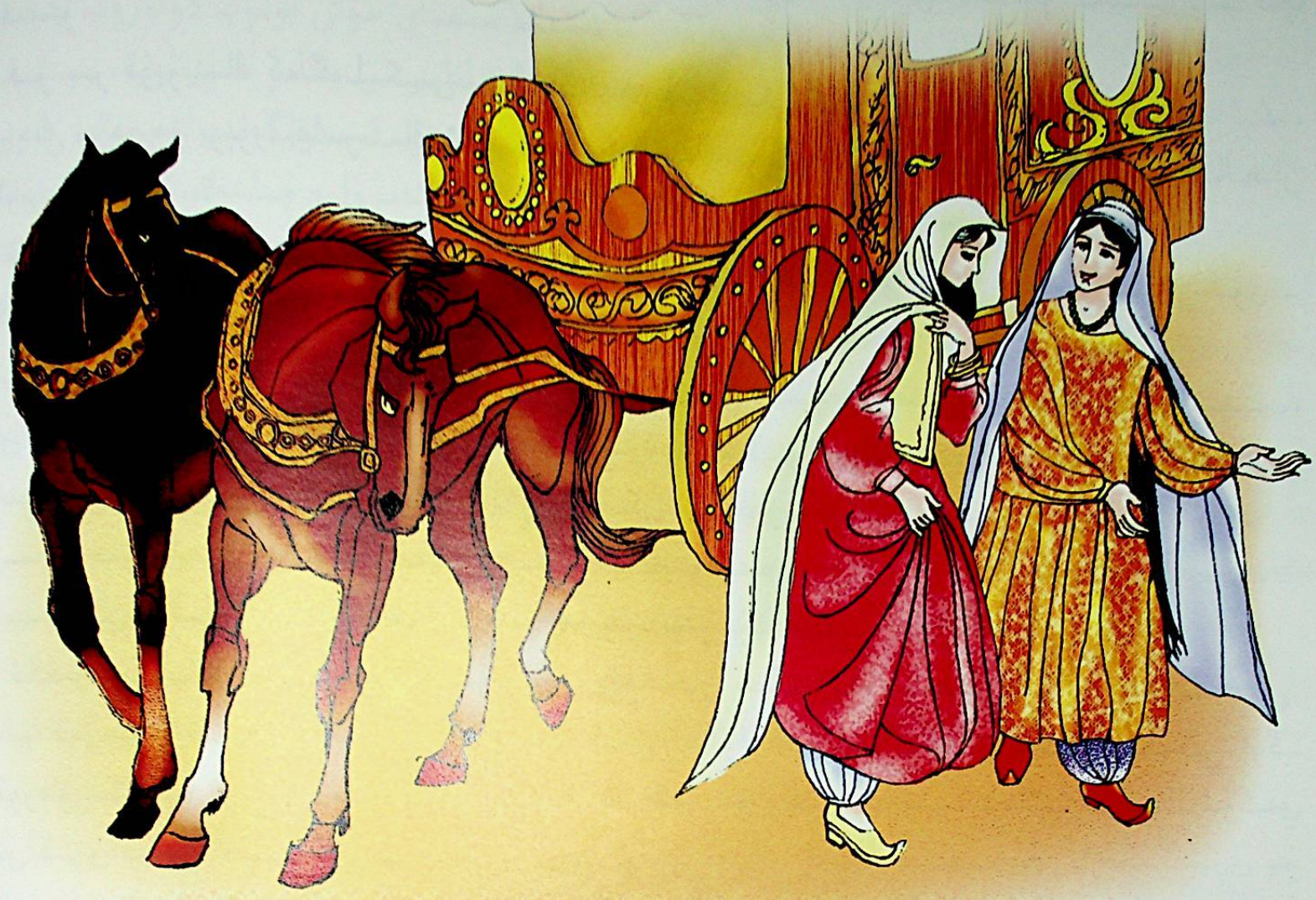
قىزنىڭ مەپىسى كەڭ چۆل ـ جاڭگاللار بىلەن مېڭىپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندە، چىمەنلىك ئارىسىدا سۇ ئېقىۋاتقان چوڭ بىر ئۆستەڭ بويىغا كەپتۇ. قىز بىردەم ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن ئۆستەڭ بويىغا چۈشۈپتۇ، چىمەنلىك قىرغاقتا ئولتۇرۇپ، سۇنى ئوچۇمى بىلەن ئاسمانغا ئېتىپ، مارجان چاچما قىلىپ ئويناپتۇ، سۇنىڭ مارجانلىرىغا قاراپ تېرىق ئېسىگە چۈشۈپ، كۆڭلىنى ئەندىشە بېسىپتۇ. ئاڭغىچە مەپىكەش:

ــ ھوي قىزىم، يىراقتىن ئاتلىقلارنىڭ قارىسى كۆرۈنۈۋاتىدۇ، بۇ يەردىن ئېتىتىكرەك كەتسەكمەكىن؟ ــ دەپتۇ.

قىز يۈگۈرۈپ مەپىگە چىقىپتۇ. مەپە يولغا چۈشۈپ، بىر قۇيۇن بىلەن غايىب بوپتۇ. شۇ ئالدىراشـ‌لىقتا قىزنىڭ بىر پاي ئالتۇن كەشى سۇ بويىدىكى چىمەنلىككە چۈشۈپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى قىزنىڭ ئۆيىدىن ئاڭلايلى:

قىز تويغا ماڭغاندىن كېيىنلا، قۇيۇن ئانا ــ مېھرىبان موماي ئۆگەي ئانىنىڭ ھويلىسىدا يەنە پەيدا بوپتۇ. شۇ زاماتلا ھەجەر قىزنىڭ باققان كۈچۈكى، چۈجىسى، پىشايۋاندىكى بىر جۈپ كەپتەر مـ‌

ماينىڭ چۆرىسىگە ئولىشىپ ئەركىلەپ، پۇتلىرىنى چوقۇلىشىپ ـ سۆيۈشۈپ كېتىپتۇ. موماي ئالىقىنىدىن بىر پارچە خېمىرنى چىقىرىپ، كۈچۈككە بىر چىشلەم، خوراز بىلەن كەپتەرلەرگە بىر نەچچە ئۇششاق كۈمىلاچ قىلىپ ئايرىپ تاشلاپ بېرىپتۇ. كۈچۈك خېمىرنى يەپلا زۇۋانغا كېلىپ:

ـــ ئانا، هويلىغا هېچ يەردىن، هېچكىمنىڭ كۆز قىرىنى سالغۇزماي قارانچۇق بولىمەن، ـــ دەپ، تام تۆپىلىرى، دەرۋازىلارغا كۆز ـ قۇلاق بوپتۇ. خوراز سۆزگە كېلىپ، ئۆگزىگە ئۇچۇپ چىقىپتۇ ـ دە، تۆت ئەتراپىغا قاراپ:

ـــ قى ـ قى ـ قىق! ئارىلىشىپ كەتتى تېرىق... هەممىمىز ئولىشايلى، يېتىم قىزغا بولۇشايلى! قى ـ قى ـ قىق! قى ـ قى ـ قىق! ـــ دەپتۇ. تەرەپ ـ تەرەپتىن، تۇشمۇتۇشتىن قوشنا ـ قولۇملارنىڭ توخۇلىرى هويلىغا يىغىلىپتۇ. كۈچۈك ئۆيدىن خۇرجۇننى چىشلەپ ئاچقىپ بېرىپتۇ. توخۇلار ئولىشىپ چوقۇپ، خۇرجۇننىڭ بىرىگە ئاقئۇششاقنى، يەنە بىرىگە تېرىقنى ئايرىپ تاشلىغىلى تۇرۇپتۇ. كەپتەرلەر-مۇ سۆزگە كېلىپ:

ـــ لەببەي ئانا، بىز خىزمىتىڭىزگە تەييار، ـــ دەپلا ئاسمانغا ئۇچۇپ غايىب بوپتۇ ـ دە، بىردەم-دىلا بىرمۇنچە كەپتەرلەرنى باشلاپ كەپتۇ. ئۇ كەپتەرلەر باغقا چۈشۈپ، هەربىرى بىردىن مېۋە دەرىخىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، پەرى قىزلارغا ئايلىنىپتۇ. باغدىن قاتار بولۇپ چىقىپ، سۈپىدا ئولتۇرغان مومانىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزىلىپتۇ، تەزىم قىلىپ جىم تۇرۇشۇپتۇ. موماي قىزلارنىڭ باشلىقىغا: «كېلىڭ قىزىم» دەپ شەرەت قىلىپ، قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپتۇ. قىزلار دەررۇ ئەتلەس توقۇيدىغان ئۆيگە كىرىپ،

ئۇن ـ تىنسىز ئىشقا چۈشۈپ كېتىپتۇ. بىرى يىپلارنى بويايتۇ، بىرى ئۆرۈش تارتىپتۇ، بىرى توقۇيتۇ، بىرى پاتلايتۇ، بىرى قاتلايتۇ، شۇنداق قىلىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچىلىكىنىڭ ئارىلىقىدا ئىككى تاقا ئەتلەس توقۇلۇپ، ئۆگەي ئانىنىڭ ساندۇقى ئۈستىگە تىزىلىپتۇ. ئاڭغىچىلىك توخۇلارمۇ تېرىقنى ئايرىپ خۇرجۇنغا قاچىلاپ بوپتۇ، موماي بىلەن خوشلىشىپ، ئۆز جايلىرىغا تاراپتۇ.

قىزلارمۇ ئاقئۇششاق، تېرىقلارنى ئۆز جايىغا ئەكىرىپ، ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى ئېتىپ، ئىش ـ كۈشلىرىنى تۈگىتىپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تىزىلىپتۇ. موماي ئالقىنىدىن يەنە بىر پارچە خېمىرنى چىقىرىپ، بايىقىدەك كۈچۈك، خوراز، كەپتەرلەرگە بۆلۈپ بېرىپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ بېشىنى سىلاپ خوشلىشىپتۇ. ئاندىن كېيىن قىزلارنى باشلاپ باغقا كىرىپ غايىب بوپتۇ...

ئەمدى گەپنى يېتىم قىزدىن ئاڭلايلى:

ھەجەر قىز سۇ بويىدىن يولغا چىقىپ غايىب بولغانچە، ئۆزىنى موماينىڭ ھويلىسىدا كۆرۈپتۇ. موماي:

ــ كېلىڭ، قىزىم، ــ دەپ ئۆيگە باشلاپتۇ. قىز كېلىپ تويدىن ئېلىپ كەلگەن نان ـ توقاچلارنى موماينىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ، تويدا بولغان گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ بېرىپ:

ــ چوڭ ئانا، مەن تۆردە ئولتۇردۇم، «ئانام» قىزى بىلەن پەگادا ئولتۇرۇپتۇ. يەل ـ يېمىش، ئاش ـ غىزا مەندىن باشلاپ تارتىلدى. كىيىملىرىڭىز، بولغان ئىززەت ـ ھۆرمەت، مېھ ـ ماندارچىلىقنىڭ خۇشاللىقىدىن گېپىمدىن ھېچ نەرسە ئۆتمىدى. ئالدىمغا كەلگەن مەزىلەرنى «ئانام» بـ ـ لەن «سىڭلىم»غا سۇنۇپ تۇردۇم. ئىچ ـ قارنىم ئېچىلىپ، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ، ئوبدان ئويناپ كەلدىم. سىلىگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت... ــ دەپ، بىرنېمىدىن خىجىل بولغاندەك يەرگە قاراپتۇ.

ــ ئوبدان قىپسىز، قىزىم، «ئانىڭىز»نىڭ ئەقلى بولسا ئويلاپ قالار... بەختىڭىز ئېچىلسۇن... بىر پاي كەشنىڭ كارى چاغلىق ... ئەمدى قىزىم، ئۆز ئۆيىڭىزگە قايتىڭ، ــ دەپ قىزنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە ئاستا بىر سىلاپتىكەن، قىز ئۆزىنى ئۆز ھويلىسىدا كۆرۈپتۇ. قارىسا، ھەممە ئىشلار قىلىنىپ بولغان...

ئاڭغىچىلىك ئۆگەي ئانىسى قىزى بىلەن دەرۋازىنى مۇشتلاپتۇ، ھويلىغا كۆرەڭلەپ، ئالچاڭشىپ كىرىپ كەپتۇ. ئۆگەي ئانا كىرىپلا:

ــ ھەي يېتىم ئوغلاق، بۇگۈن ئەجەب پاكىز بولۇپ قاپسەنغۇ ! سۇنى بۇزۇپ... ئەرگە تەگكۈڭ كەلـ ـدىمۇ يا ؟ كۆرە، بۇ چىرايلىق ئاشقىنى ! ــ دەپ كېكىرىپ، كالپۇكلىرىنى سەتلەشتۇرۇپ زاڭلىق ئې ـ تىپتۇ. پاتىمەكىمۇ:

ــ ئەرگە تەگكۈسى كەلمىسە، باش ـ كۆزلىرىنى تاراپ، ياسىنىشنى كىم قويۇپتۇ بۇ سەت ساقلاڭ ـ دىغا ! ھوي، تېرىقلارنى ئادالىدىڭمۇ؟ گەپ قىل ! ــ دەپ بارغان بويى ھەجەر قىزنىڭ بىرنەچچە يېرىنى چىمدىۋاپتۇ. ھەجەر قىز:

ــ ئىلغاپ بولدۇم، ئەتلەسنىمۇ توقۇپ قويدۇم... ئۇنىڭدىن كېيىن باش ـ كۆزۈمنى يۇيۇپ ـ تا ـ رىۋالدىم، ــ دەپ يۇگۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ، ئاقئۇششاق، تېرىق، ئەتلەسلەرنى ئېلىپ چىقىپ كۆرسـ ـتىپتۇ. ئۆگەي ئانا ئىشنىڭ ئېپىنى ئەمدى تېپىپتىمەن، دېگەندەك قىلىپ، ئەتلەسلەرنى كۆرۈپ، ھەجىيىپ ـ كالچاراپتۇ. ھەجەر قىز:

ــ ئانا، توي قانداق ئۆتتى؟ نېمە ئىشلارنى كۆرۈپ كەلدىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئۆگەي ئانا:

ــ ۋاي قوۋۇرغام، ئاڭلىغۇڭ كەلدىمۇ؟ ئاڭلا ئەمىسە، ــ دەپ ھېكايىگە چۈشۈپتۇ، ــ يۇرت يۇرت بولۇپ، مۇنداق توي بولمىغان. يۇرت دەۋرەپ كېتىپتۇ. نى ـ نى يۇرتلاردىن خېنىملار كەپتۇ. تويغا بىر

يۇرتتىن بىر مەلىكزات كەپتىكەن، بىزمۇ بىر داستىخاندا بولدۇق. قارىساڭ، بۇ پەرىزاتنى دۇنيادا بىرلا دەيسەن. ئۇ قىز شۇنچە خوتۇن خەقلەرنىڭ ئارىسىدا بىزگە ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسەتتى. ئۇ قىز شۇنچە توق بېسىق، چوڭ سۈپەت قىز ئىكەن. ئالدىغا نېمە كەلسە، ماڭا سۇنۇپ تۇردى. مەن يېدىم، سىڭلىڭ يېدى. تۇيۇ دېگەندە ھەممە نېمە تۆكمە بولۇپ كەتتى. سىڭلىڭنىڭ تويىنى مەنمۇ شۇنداق قىلىپ بېرىمەن!— دەپ سۆزلەپ كېتىپتۇ. ھەجەر قىز:

— ئانا، مەن تۇرۇپ، سىڭلىمنىڭ گېپىنى قىلىپ كەتتىڭىزغۇ؟ — دەپ سېلىپ، يەرگە قارىۋاپتۇ. ئۆگەي ئانا:

— ۋاي قوۋۇرغام... ئۆزۈڭ پادا باققان يەردە بىرنى تېپىۋالارسەن. ساڭا توي نەدە تۇرۇپتۇ؟ — دەپ-تۇ. پاتىمەك:

— بۇ نەس باسقان قاچانمۇ پېشانەمدىن ئېرار؟! — دەپ تىللاپ، — مە، يەنە ساڭا ياخشىلىق قىلىپ ئالغاچ كەلدۇق! — دەپ، تويدىن ئاشقان - تاشقان گۈرۈچ، سۆڭەكلەر سېلىنغان بىر يېلىم چۆچكىنى ھەجەر قىزنىڭ ئالدىغا دوققىدە قىلىپ تاشلاپ قويۇپتۇ. ئۆگەي ئانا:

— ھەي، يۇنداڭنى ئىتتىك - ئىتتىك ئىچىۋېلىپ، خەققە قوشۇپ قويغان ماللارنى ئېلىپ چىق. ئاندىن «گۆرۈڭ»گە كىرىپ ئەتلەسلىرىڭنى توقۇ! — دەپ، قىزى بىلەن ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

قىز چۆچەكتىكى سۆڭەكنى كۈچۈكىگە، گۈرۈچنى خوراز بىلەن كەپتەرلەرگە چېچىپ بېرىپتۇ.

ئەتىسى ھەجەر قىز مال باققىلى چىقىپ كېتىپ بارسا، ئۆگەي ئانا:

ـــ ھەي جىگدە پۇرىقى تەگگەن سارائ، توختا ! ماللارنى پادىغا قوشۇپ بېرىپ، ئىلدام كىر. ئەمدى سەن ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئەتلەس توقۇيسەن. تويدا جىق خوتۇنلارغا ئەتلەس سېتىپ بېرىدىغان بولۇپ، نەرىنى توختىشىپ كەلدىم. ھۇنەرگە سالغانمۇ مەن ! پادا بېقىشتىن قۇتقۇزۇپ ئۆيدە ئولتۇرغۇزغانمۇ مەن ! باشقا يەردە سەندەك شۇم قۇش ئېرىماسلارغا مۇنداق دۆلەت نەدە تۇرۇپتۇ؟ ! بىلسەك، مۇشۇلارنىڭ قەدرىگە يېتىپ، رەختلەرنى ئوبدان توقۇساڭ بولىدۇ، ـــ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن قىز قاراڭغۇ ئۆيگە سولىنىپ، بۇرۇنقىدىنمۇ ئېغىر ئىشقا قاپتۇ...

ئەمدى گەپنى ھېلىقى چۇشۇپ قالغان بىر پاي ئالتۇن كەشتىن ئاڭلايلى:

شۇ شەھەرنىڭ بىر پادىشاھى بولۇپ، ئۇنىڭ شاھزادە ئادىل دېگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ شاھزادە بالىغ بولغاندىن كېيىن ئەلچىلەر نى ـ نى كاتتا باي، ۋەزىر، پادىشاھلارنىڭ قىزلىرىدىن لايىق كۆرسەتسە: «ئۆزۈم تېپىپ ئالىمەن، كۆڭلۈم چۇشكەننى ئالىمەن» دەپ ئۇنماپتىكەن. ئۇ شاھزادىگە خىزىر يولۇققانىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن دادىسىغا قارىغاندا، ياخشى ئىشلارنى كۆپ قىلىدىكەن، يۇرتلارغا، تاغنىڭ ئارىلىرىغا يول، دەريا ـ ئۆستەڭلەرگە كۆۋرۈك سالدۇرىدىكەن...

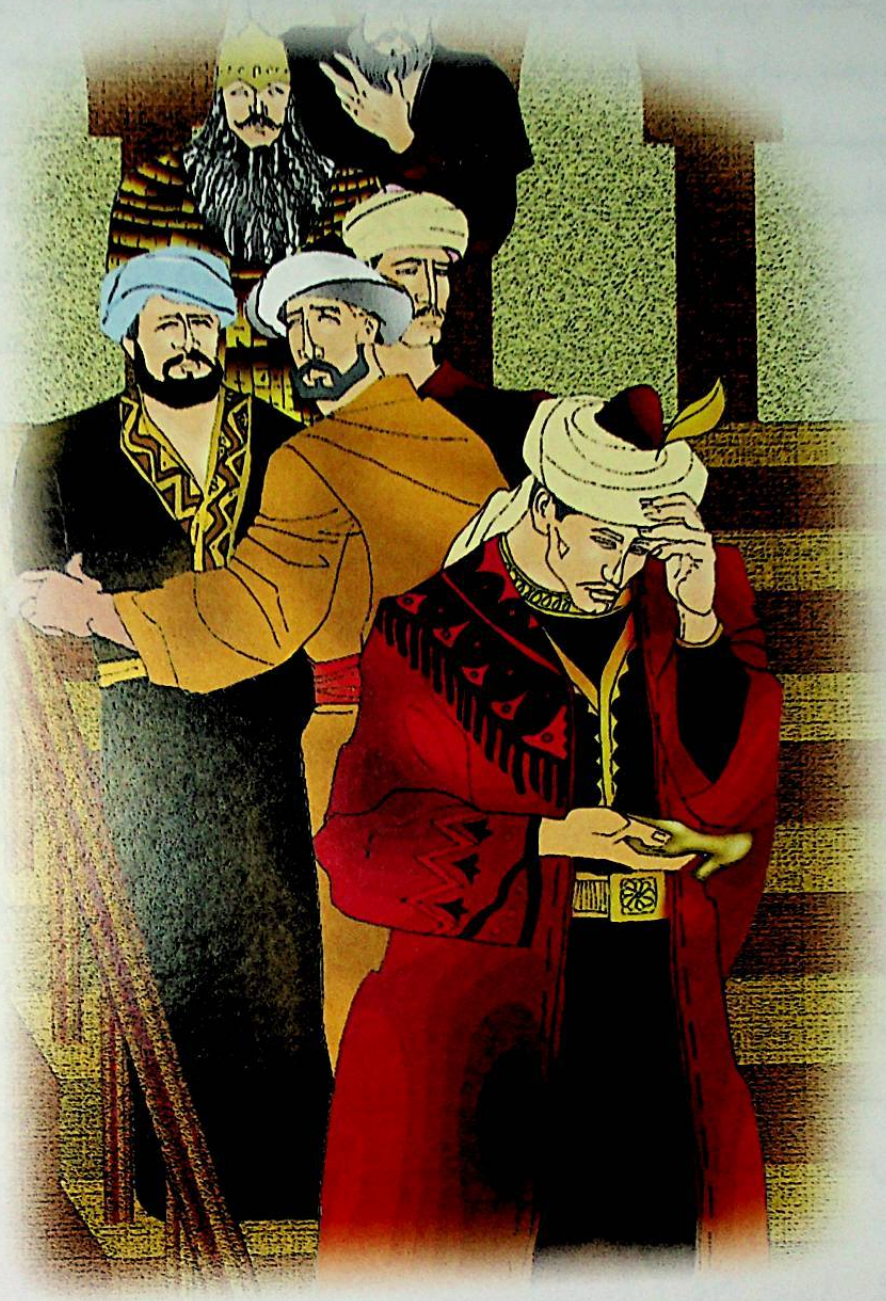
بىر كۈنى شاھزادە ئادىل شۇ يۇرتتىكى بىر چۆلگە سۇ چىقارغۇزماق بولۇپ، ۋەزىر ـ يارانلار بىلەن ئاتلىق چۆلگە چىقىپتۇ. ماڭا ـ ماڭا كۈن قايرىلغان ۋاقىتلاردا تۇغان ئايرىلىدىغان سۇنىڭ بويىغا بېرىپ-تۇ. شاھزادە چىمەنلىك بىلەن شۇنداق سۇنىڭ بويىغا قاراپ كېتىپ بارسا، بىرنەرسە ئەتراپقا نۇر چېچىپ تۇرغۇدەك. سۇدىن چىقىپ قالغان بېلىق ئوخشايدۇ، دەپ ئاستا يېقىن بارسا، بىر كەش. كەش بولغاندا بۇ ئىقلىمدا ھېچقانداق ئۇستىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان شۇنداق چىرايلىق بىر كەش. شاھزادە كەشنى مەيدىسىگە بېسىپ قېتىپ قاپتۇ، تاتلىق چۇشلەرگە ئوخشاش ھۇزۇرلۇق خىياللارغا پېتىپ قاپتۇ. بىر-ھازادىن كېيىن ئېسىنى يىغىپ:

ـــ ئاتامغا ئات چېپىڭلار. مۇشۇ كەشنى كىيگەن قىزغا كۆڭلۈم چۇشتى. خەۋەر قىلىڭلار. مەيلى ئۇ ئادەمزات بولسۇن، مەيلى پەرىزات بولسۇن، ئۇنى ئالماي مۇرادىمغا يەتمىگەيمەن... ـــ دەپتۇ.

ئەمدى گەپنى قىزنىڭ ھويلىسىدىن ئاڭلايلى:

كۈنلەرنىڭ بىرىدە: «پادىشاھنىڭ ئوغلى بىر پاي ئالتۇن كەشنى كىيدۇرۇپ بېقىپ، كىمنىڭ قىزى-نىڭ پۇتىغا خوپ كەلسە، شۇ قىز بىلەن توي قىلغۇدەك» دېگەن گەپ ـ سۆز ئۆگەي ئانىنىڭمۇ قۇلىقىغا يېتىپ كەپتۇ. شۇ يەردىن ئۆگەي ئانا پاتمەكنىڭ بېشىدىكى ئېشەك مەدىكىنى يەنە بىر قۇر كېسىپ تۇزلەپ، بېشىغا چاچلارنى چاپلاپ، ئۇستىگە يىپەك رومال، ئۇنىڭ ئۇستىگە كەمچەت تۇماقنى، ئۇچىسىغا كىمخاب تاۋار، پۇتلىرىغا گۇلچاڭ مەسلەرنى كىيگۈزۈپ، ئۆزىچە گۇلدەك ياساندۇرۇپ تەييارلىنىپتۇ. ھەجەر قىزنى بولسا، ئالتۇن كوكۇلىلىرىنى تېخىمۇ بېشىغا پۈكلەپ قاتلاپ، ئۇستىگە خېمىرلارنى چاپلاپ، كېپەكلەرنى سۇۋاپ، ئەسكى لاتىلار بىلەن تېخىمۇ سەتلەشتۇرۇپ ئوراپ: «كۆزۈمگە كۆرۈنمەي ئىشىڭنى قىل !» دەپتۇ.

ئاڭغىچە پادىشاھنىڭ يۇرت ئارىلاۋاتقان ياساۋۇللىرى، كەش كۆتۈرگەن كېنىزەكلىرى يېتىپ كەپتۇ. ئۆگەي ئانا ھەجەر قىزنى سۆرەپ ئاپىرىپ ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى ئەسكى تونۇرغا چۇشۇرۇپ، ئۈس-تىنى كونا توقۇم بىلەن يېپىپ قويۇپ، بېرىپ يەتمىش تەزىم بىلەن دەرۋازىسىنى ئېچىپتۇ. كەلگەنلەر ھويلىغا كىرىپ: «قېنى، قىزلىرىڭىزنى كۆرسىتىڭ» دەپتۇ. ئۆگەي ئانا مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاپ، پا-تمەكنى ناياقلىتىپ تۇرۇپ كەشنى پۇتىغا كىيگۈزۈپتۇ، پاتماپتۇ. ئۇنداق كىيگۈزۈپتۇ، مۇنداق كىيگۈ-

زۇپتۇ، پاتماپتۇ. پۈتلىرىنى كېسىپ شىلىپ بېقىپتۇ، يەنە پاتماپتۇ.

كېنىزەكلەر:

— ئوھوش! نېمانچىلا قىلىلا سەت قىزلىرىغا... كېتەيلى! — دەپ مېڭىپتۇ.

كېنىزەكلەر ھويلىغا چىقىشىغا ھېلىقى ئاق خوراز يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ پەشلىرىنى چوقۇپ - چوقۇپ:

— قى - قى - قى - قىق! قىز تونۇردا... قى - قى - قى - قىق! قىز تونۇردا... — دەپ-تۇ. كۈچۈكمۇ يۈگۈرۈپ تونۇر بېشىغا چىقىپ، توقۇمىنى چىشلەپ تارتىپ تونۇرنى ئېچىپ:

— ھوپ - ھوپ - ھوپ! مېھمانلار كەلدى... جېنىم ئاچا، قوپ! — دەپتۇ.

كېنىزەكلەر، بۇ نېمە ئىشتۇ، بېرىپ باقايلى دەپ، تونۇر بېشىغا يۈگۈرۈپتۇ.

ئۆگەي ئانا:

— ۋاي، ئۇ مېنىڭ ئۆگەي قىزىم... ئۇ تۇزلۇق باشىنىڭ تېزى يۇقىدۇ، بېرىشمىسلا! ۋاي، ئۇ تومپاي توڭرىلىققا ئالتۇن كەش نەدە خوپ كەلسۇن... — دەپ قاقشاپتۇ.

كېنىزەكلەر تونۇر بېشىغا شۇنداق چىقىشىغا، تونۇرنىڭ ئىچىدىن بىر قىز چىقىپتۇ. قارىسا، ئەسكى لاتىلارنىڭ ئىچىدە بىر ئاي تۇرغۇدەك، باشلىرىدا ئالتۇن كوكۇلا... ئۆزى كۈلۈپ تۇرغۇدەك. كېنىزەكلەر كەشنى پۈتىغا شۇنداق كىيگۈزۈپتىكەن، خۇددى قۇيۇپ قويغاندەك يارىشىپ كېتىپتۇ. ياساۋۇللارنىڭ بىرى «سۆيۈنچە» دەپ شاھزادىگە يۈگۈرۈپتۇ. كېنىزەكلەر:

— ئۇكام، سىزدە بۇ كەشنىڭ يەنە بىر پېيى بارمۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، قىز نېمە دېيىشىنى بىلمەي يەرگە قاراپتۇ. ئاڭغىچە پاتمەك كېلىپ:

— بۇ گادايدا ئالتۇن كەشنىڭ يەنە بىر پېيى نېمە قىلسۇن! — دەپ تۇرۇشىغا، دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى شىلدىرلاپ شامال كەلگەندەك بوپتۇ. ھەممەيلەن ئۇيان - بۇيان قارىشىغا، ئالتۇن كەشنىڭ يەنە بىر پېيى ئۇچۇپ كېلىپ قىزنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

كېنىزەكلەر پاتمەككە قاراپ:

— پاتمىخان پېتىپ تۇرۇڭ، باش قاشلاپ پېتىپ تۇرۇڭ. سىزنىڭ خىلىڭىز باشقا، سەتلەشمەي كېتىپ تۇرۇڭ! ھوپ... بەللى، ھوپ! خوپ ... بولدى، خوپ! ئىششە! ئىششە! — دەپ، بارماقلىرى بەلەن مەڭزلىرىنى بېسىپ زادىلىق ئېتىپ كۈلۈشۈپتۇ. ئاڭغىچە ياساۋۇللار مەپىنى ھويلىغا ئەكىرىپتۇ. قىزنى ئولاش - چولاش ئالتۇن گۈللۈك مەپىگە سېلىپ ئېلىپ مېڭىپتۇ، كۈچۈك مەپىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ

شىپتۇ. خوراز مەپىنىڭ ئارقىسىغا، كەپتەرلەر بولسا مەپىنىڭ ئۈستىگە قونۇپ قىز بىلەن بىللە كېتىپتۇ.

ئۆگەي ئانا بېشىنى مۇشتلاپ، قىزى بېشىنى قاشلاپ، ھۆكۈمرەك ئەتكەن بويى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىدا يىغلىشىپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى ئوردىدىن ئاڭلايلى:

ھەجەر قىز ئوردىغا بارغاندىن كېيىن شاھزادە نەچچە كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ ئۇنى ئۆز ئەمرىگە ئاپتۇ، ئۆگەي ئانىنى تويغا قىچقارماپتۇ. بۇنى ئۇقۇپ، ئۆگەي ئانا تېخىمۇ ئەلەمدە قېلىپ پۈچىلىنىپتۇ، خەپ توختا! دەپ قىزى بىلەن گېپىنى بىر قىلىپ، نىيىتىنى تېخىمۇ بۇزۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەجەر قىز جۈمەلەپمۇ كەلمەپتۇ.

تېخى بىر جۈمە ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئۆگەي ئانا ھەجەر قىزنىڭ ئۆيىگە يوقلىغان بولۇپ بېرىپتۇ.

ــ نېمىشقا جۈمەلەپ بارمايسىز؟ بىزنىغۇ دېمەك، ئۆز ئانىڭىزنىڭ قەدەم جايىنىمۇ سېغىنمىدىڭىز-مۇ؟ ــ دەپتۇ. يېتىم قىزنىڭ ئانىسى تېخىمۇ ئېسىگە چۈشۈپ، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆيى كۆزىدىن ئۇچۇپ-تۇ. ھەجەر قىز شاھزادىدىن رۇخسەت سوراپتىكەن، ئىجازەت بېرىپ، قىزنى ئۆيىگە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئۆگەي ئانا ھەجەر قىزنى: «ۋاي كېلىنىڭ مەلىكەم» دەپ لولىلىق بىلەن مېھمان قىپتۇ. كەچتە: «ھەرقانداق بولسامۇ مەنمۇ ئانىڭىز، چېچىڭىزنى يۇيۇپ ـ تاراپ قويای» دەپ قىزنىڭ بېشىنى تەڭنىگە تۇتۇپتۇ. پاتمەك ئارقىسىدىن كۆرسەتمەي كېلىپ بىر چېلەك ۋاراقلاپ تۇرغان قاياق-سۇنى ھەجەر قىزنىڭ بېشىغا قۇيۇۋېتىپ-تۇ... ئالتۇن كوكۇلىسىنى پاتمەكنىڭ بې-شىغا ئەشمە قىلىپ سېلىپتۇ، ئۇستىگە ھەجەر قىزنىڭ كىيىملىرىنى كىيدۈرۈپ، چانماس قىلىپ ياساپ، شاھزادىنىڭ ئۆيىگە يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

شاھزادە سەزمەي پاتمەك بىلەن ئۆي بولۇشۇپ كېتىۋېرىپتۇ. پاتمەك كېچىلىرى بېشىنى ئاستا كارتىلدىتىپ تاتىلىغان ۋاقىتلاردا شاھزادە سورىسا: «سېزىك بولۇپ قالغان ئوخشايمەن، قوماچ يەۋاتىمەن» دەپ قويۇپتۇ. كۈندۈزلىرىمۇ مىڭ بىر پەردا-ز، مۇغەمبەرلىك بىلەن سەزدۈرمەپتۇ.

ئەمدى گەپنى ھەجەر قىزنىڭ ئۆلۈمىدىن ئاڭلايلى:

ھەجەر قىز ھېلىقى بېشىغا قاياق سۇ قۇيۇلغان ۋاقىتتا بىر چىرقىراپلا يەرگە يە-قىلىپتۇ. ئىچىدە يىغلىغاندەك بولۇپ قى-نىلىپ جان ئۈزۈپتۇ. ئۆگەي ئانا كېچىدە

پاتمەك بىلەن بىللە ھەجەر قىزنى پۇت ـ قولىدىن تۇتۇپ سۆرەپ، ئارقىدىكى باغقا ئاچقىپ كۆمۈۋېتىپتۇ. قىز سۆرىلىپ كېتىپ بارغاندا، كۆزىدىن تېمىپ قالغان بىر تامچە قان بىر تورغاي بولۇپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئۇ تورغاي ھەر كۈنى چۈشلەردە شاھزادىنىڭ بېغىدا ئىشلەيدىغان باغۋەننىڭ مۇرىسىگە قونۇپ سايرايدىغان بوپتۇ. سايرىغاندا:

— شاھزادە خوتۇنى بىلەن ئەپمۇ؟ — دەيدىكەن. باغۋەن:

— ئەپ، — دېسە، تورغاي بىردەم:

— چىر ـ چىر، يېشىلمەپتۇ سىر، ھۇ، ھۇ ـ ھۇ! چۈكۈچۇ ـ چىر، — دەپ سايراپ، يىغلاپ كېتىپ قالىدىكەن. باغۋەن:

— ئەپ ئەمەس، — دېسە، تورغاي يەنە بىردەم:

— چىر ـ چىر، يېشىلىدىكەن سىر، ھا، ھا، ھا! چۈكۈچۇ ـ چىر ـ چىر، — دەپ سايراپ، كۈلۈپ ـ كۈلۈپ كېتىپ قالىدىكەن. باغۋەن كۈندە ھەيران بولۇپ، بۇ ۋەقەنى ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بىر كۈنلىرى بۇ سۆز شاھزادىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. شاھزادە باغۋەننى قىچقارتىپ:

— شۇ تورغاينى نەدىن بولسا تۇتقايسەن، ئالتۇن قەپەسكە سېلىپ چىق، سىرىنى ئۆزۈم ئۇقۇم قايمەن! — دەپتۇ. باغۋەن ئىلاجسىز:

— خوپ! — دەپ كېتىپ، تورغاينى تۇتۇپ ئەكېلىپ بېرىپتۇ. تورغاي قەپەستە تۇرۇپ يىغلىغاندەك ئاۋاز بىلەن كۈندە سايراپتۇ. سايرىغاندا:

— چىر ـ چىر ـ چىر، چۈكۈچۇ ـ چىر، بۇ ئۆيدە بار يوشۇرۇن سىر... — دەپ سايراپتۇ. دۇنيانىڭ مىڭ تۈرلۈك قىزىقى مېنىڭ قولۇمدا، دەپ پەرۋاسىز يۈرگەن شاھزادە بۇنىمۇ سەزمەپتۇ. لېكىن، ئانىسىنىڭ شۇملۇقىدىن تەلىم ئېلىپ تۇرغان پاتمەك تورغاينىڭ سىرىنى ئۇقۇپ قاپتۇ. ئۇ مۇغەمبەرلىك بىلەن ئاغرىپ يېتىۋاپتۇ. داخانلارغا گەپ ئۆگىتىپ، پۇل سۇنگۈتۇپ، ھىيلە تېپىپتۇ. «داخانىڭ ئېيتقىنى توغرا، مەن ئاشۇ تورغاينىڭ يۈرىكىنى پىشۇرۇپ يېسەم ساقىيىمەن» دەپتۇ. ئاخىر دېگىنىنى قىلىپ، تورغاينى ئۆلتۈرگۈزۈپتۇ.

بۇ تورغاينىڭ ھېلىقى يېتىم قىز ئىكەنلىكىنى سەزگەن باغۋەننىڭ خوتۇنى: «ئىسىت جانىۋىرىم! يۈرىكىم، جىگىرىم!...» دەپ يىغلاپتۇ، ھېچكىمگە سەزدۈرمەي، تورغاينىڭ پەي، گۆش ـ سۆڭەكلىرىنى باغنىڭ ئىچىگە كىرىدىغان ئىشىكنىڭ يېنىغا كۆمۈپ قويۇپتۇ. تورغاينىڭ قېنىدىن قىزىل گۈل، پېيىدىن ئەنبەرگۈل ئۈنۈپتۇ، ئىككىسىدىن ئاجايىپ چىرايلىق ئىككى غۇنچە كامالچە بولۇپ ئۆسۈپ، بىر ـ بىرىنى پۇرىشىپ تۇرۇپتۇ...

شاھزادە باغقا كىرىدىغان ۋاقىتتا بۇ گۈللەرنى كۆرۈپ ھەيران بوپتۇ. ئاڭغىچە ھېلىقى باغۋەننىڭ خوتۇنى ئىككى غۇنچىنى ئاستا ئۈزۈپ شاھزادىگە تۇتۇپتۇ. شاھزادە گۈلنى پۇراي دېگىلى تۇرغاندا، پاتمەك ئارقىسىدىن ماراپ كېلىپ، گۈلنى ئۈزۈۋېتىپتۇ. گۈلنىڭ بوينى ئۈزۈلۈپ يەرگە چۈشۈپتۇ. پاتمەك: «ئويناشتىم...» دەپ تولغىنىپ گەپنى تۇگىتىپتۇ...

كۈنلەردىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئاڭغىچىلىك تورغاينىڭ سۆڭىكى بىر تۈپ چىنار بولۇپ ئۇنۇپتۇ، ناھايىتى چىرايلىق يوغان دەرەخكە ئايلىنىپتۇ. ئەمدى شاھزادىنىڭ بۇ چىنارغا كۆزى چۈشۈپ، ئەتە ـ ئاخشىمى شۇ چىنارغا قاراپ ئولتۇرىدىغان بوپتۇ.

ئاڭغىچىلىك پاتمەك بىر بالا تۇغۇپتۇ. شاھزادىنىڭ چىنارغا قارىشىدىن قىزغىنىپ، نىيىتىنى يە-

نه بۇزۇپتۇ:

— ئاشۇ چىنارنى كېسىپ يىقىتىپ، ياغىچىدىن بالامغا بۆشۈك ياسىتىپ بەرمىسىلە، بۇ ئۆيدە مېنىڭ تۇرارىم يوق، — دەپ كۈندىلا شاھزادىنى قىستاپتۇ.

شاھزادە ئاخىر ئۇستا بىر ياغاچچىنى قىچقارتىپ، چىنارنى كېسىپ، بۆشۈك ياساپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن پاتمىڭ ئۆزىگە غىزا قىلىپ بېرىدىغان مالاي خوتۇننى قىچقىرىپ:

— سەن ياغاچچىغا قاراپ تۇرغىن، چىنارنىڭ شاخ ـ پۇتاقلىرىنى، بۆشۈكىتىن ئاشقان چېپىندا ـ خەشەكلىرىنى قويماي ئۇتتۇرلۇقچە كۆيدۈرۈۋەتكىن. ئەگەر چىنارنىڭ بىر تال ئۇۋىقى كۆيدۈرۈلمەي قالسا، ئۆزۈڭنى ئوتقا سېلىپ كۆيدۈرگۈزىمەن. ئۇقتۇڭمۇ گاداي! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. ئۆزىمۇ چىناردىن نېرى كەتمەي، بالا كۆتۈرگەن بولۇپ ئۇستام بىلەن مالاي خوتۇننىڭ كۆزىگە كىرىۋاپتۇ. ئۇستام چۈش بولغاندا قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، دەپتۇ. مالاي خوتۇن شۇ ۋاقىتتا قارىسا، ئۇستامنىڭ ساقىلىغا بىر كىچىككىنە خەشەك چاپلىشىپ قالغانمىكەن. مالاي خوتۇن دەررۇ:

— ئۇستام، كات بەك يوغانتى، ناننى كاتتىن ئۆزلىرى ئالسىلا... — دەپتۇ. ئۇستام:

— ماقۇل، ئەمىسە سىلى بىر ھېجىر سۇ بەرسىلە ناننى چىلاپ يېگىلى، — دەپ ئۆيگە كىرىپ كاتنىڭ ناننى ئۆزى ئاچىقىپتۇ. ئۇستام كاتتىن ئېڭىشىپ ناننى ئالغۇچە، ساقىلىدىكى ھېلىقى خەشەك كاتقا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

پاتمەك بۆشۈكنى ياستىپ، چىنارنىمۇ جىمىقتۇرۇپتۇ. ئەمما، بۆشۈكنى تەۋرەتكەندە، بۆشۈكتىن دائىم: «غىچچاڭ ـ غىچ، دۇشمەن تاز، غىچچاڭ ـ غىچ، شۇمپەن تاز» دېگەن ئاۋاز كېلىدىغان بوپتۇ. شاھزادە بۆشۈكنىڭ بۇ ئاۋازىنى نەچچە قېتىم ئاڭلاپ قاپتۇ، يەنە ھېچنېمىنى سەزمەي يۇرۇۋېرىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، پاتمەك يەنە ئويغا چۆكۈپ قاپتۇ...

ئەمدى گەپنى ئۇستامنىڭ ساقىلىغا يېپىشىپ قالغان خەشەكتىن ئاڭلايلى:

مالاي خوتۇن كېلىپ قارىسا، كاتقا چۈشۈپ قالغان ھېلىقى خەشەك بىر كۈندىن كېيىن ئاجايىپ چىرايلىق بىر توقاچقا ئايلىنىپ قاپتۇدەك. مالاي خوتۇن توقاچنى قولىغا ئېلىپ يۈزلىرىگە سۈرتۈپ، سۆيۈپ، يەنە كاتقا سېلىپ قويۇپتۇ، ئەتىسىگە قارىسا، توقاچ چىرايلىق بىر قىزغا ئايلىنىپ، بېلىگىچە جان كىرىپ

ربپ قاپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى قارىسا، ھېلىقى ھەجەر قىز تىرىلىپ قاپتۇ. مالاي خوتۇن ئۇنى: «يەتتىم سىكىلىم، جېنىم سىكىلىم !...» دەپ قۇچاقلاپ سۆيۈپ، كاتتىن چىقىرىۋاپتۇ. مالاي خوتۇن ئەمدى ئاغزى-مىزنى ئاچمىساق، قاچان ئاچمىز دەپ، ۋەقەنى شاھزادىگە بايان قىپتۇ. ئاخىردا مالاي خوتۇن شاھزادە-گە: «يالغان بولسا، ئۆزلىرى ئاستا ئۆيۈمگە كىرىپ كۆرۈپ باقسىلا» دەپتۇ.

شاھزادە مالاي خوتۇننىڭ ئۆيىگە كىرىپ شۇنداق قارىسا، باشتىكى ئۆزىنىڭ ئاي يۈزلۈك، ئالتۇن كوكۇلىلىق پەرى خوتۇنى . شاھزادە:

— توۋا قىلدىم، ئاھ ! — دەپ ھەجەر قىزغا قاراپ سەنتۇرۇلۇپتۇ. قىز:

— يېقىن كەلمەك ! غايىب بولمەن... توۋىكىز راست بولسا، سۆزۈمنى تىكشاك، نېرى تۇرۇك ! — دەپتۇ. شاھزادە مۇرددەك قېتىپ، سۆزنى تىكشاپتۇ.

— ئەگەر مەن بىلەن يارىشىمەن دېسىكىز، ئوردىنىڭ بىر تەرىپىگە خالايىقنى، بىر تەرىپىگە پۈتۈن ئوردا ئەھلىنى يىغىپ بېرىسىز، مەن شۇ كاتتا سورۇندا بېشىمدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلىرىمنى خالايىق-قا سۆزلەپ ئۆتىمەن. شۇ يەردە توۋا قىلسىكىز، ئاندىن ئەمرىكىزگە ئۆتىمەن، — دەپتۇ. شاھزادە قەسەم-ياد ئەيلەپ ماقۇل بوپتۇ.

ئەتىسى قىزنىڭ دېگىنىدىن ئارتۇق سورۇن تۈزۈپ بېرىپتۇ. ھەجەر قىز چۈۋۈلغان چاچلىرىنى يۇ-زىگە چۈمبەل قىلىپ، قولىدىكى يوغان بىر سەنگە ساپالنى يەرگە قويۇپ، خالايىققا تەزىم قىلىپ، سەر-گۈزەشتىسىنى يىغلاپ تۇرۇپ شۇنداق بايان قىپتۇكى، كۆزلىرىدىن تارىلاپ ئاققان ياش يوغان ساپال قاچىغا تو-شۇپ، بىر دەمدىلا تېشىپ كېتىپتۇ. تاشقان ياشلار دەريا-غا ئايلىنىپ، پۈتۈن ئوردا ئەھلى دەريا-غا غەرق بوپتۇ. ئۆگەي ئانا، پاتمەكلەرمۇ ئېقىپ كېتىپتۇ. ھەجەر قىز بۆشۈكنى قولىدا تۇتۇپ قا-پتۇ، شاھزادە دەريادىن ئاران بېشىنى چىقىرىپ قىزنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋاپتۇ، خالايىققا قاراپ يىغلاپ توۋا قىپتۇ...

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن،
ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى.
كۆز يېشىم دەريا بولۇپ،
بېلىقلىرىم يۇتقاي سېنى.

دېگەن ناخشا، مانا شۇنىڭدىن قالغانكەن.

يېرىل تېشىم، يېرىل

ئار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ، توق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر ئېگىچە ـ سىڭىل ئۆتكەنىكەن. ھەدىسىنىڭ ئېتى ئاينۇر، سىڭلىسىنىڭ ئېتى ئايگۈل ئىكەن. ئۇلار كىچىكىدىلا ئانىسىدىن يېتىم قالغانىكەن. ئاينۇر بىلەن ئايگۈل كۈندۈزى بىللە ئويناپ، كېچىسى بىللە يا-تىدىكەن. كۈنلەر ئاشۇنداق ئۆتسىمۇ، بۇ ئىككى قىز ئۆزلۇپ كەتكەن ئانىسىنى سېغىنىپ يىغلايدىكەن. ئۇ-زىنىڭ كىچىكلىكىدىنمۇ ياكى ئانىسىنى تولا سېغىنىپ كەتكەنلىكىدىنمۇ، ئايگۈل بىر كۈنى دادىسىغا:

ــ دادا، ئۆيدە ئانام بولسا قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە! ــ دەپ يىغلاپتۇ. كىچىك قىزنىڭ يۈرىكىنى تىلى ئاتىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىپ، كۆزىدىن ياش تۆكۈپتۇ. ئۇ نېرى ئويلاپ، بېرى ئويلاپ، ئاخىر ئۆز ئا-نىسىدىك بولمىسا، كىندىك ئانىسىدىك بولار، قىزلىرىمغا كۆز قىرىنى سالار، دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۇ-زۇن ئۆتمەيلا بىر تۇل خوتۇنغا ئۆيلىنىپتۇ. خوتۇن سەت ھەم قاتۇرۇق بىر ئوغلىنى باشلاپ بۇ ئۆيگە كەپتۇ. بۇلار ئۆينىڭ خوجىسى، ئاينۇر بىلەن ئايگۈل ئۆينىڭ قۇلى بوپتۇ. ئۇ خوتۇن ئوغلى كوزا چاق-سىمۇ گەپ قىلماي، ئاينۇر بىلەن ئايگۈل جىم ئولتۇرسىمۇ زەردىنى تىقىپ، زەھىرىنى چېچىپ يۇرىدۇ-غان بوپتۇ. بىچارە قىزلار بارا ـ بارا جىمغۇر بولۇپ كېتىپتۇ. قاتۇرۇق ئوغۇل ئۆيدىن قاچا بىكارلاپ تالاغا چىقىپ، تالادىن كوچا بىكارلاپ ئۆيگە كىرىپ يۇرىدىكەن. ئاينۇر بولسا، ئۆينى چىنىدەك تۇتۇپ، سۇ ئەكىرىپ، ئوتۇن يېرىپ، ئاش ئېتىپ، قاچا ـ قومۇچ يۇيۇپ بىردەمدۇ بىكار تۇرماي ئىشلەيدىكەن، ئەمما ئۆگەي ئانا زادىلا رازى بولماي، ئاينۇرنى ئەتىدىن ـ كەچ كىرگۈچە قارغايدىكەن. ئاينۇر تاياق يې-سىمۇ، تىل ـ ئاھانەت ئىشتىسىمۇ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، دادىسىغا ئېيتمايدىكەن.

«ئىتنىڭ قارغىشىغا پېت ئۆلمەپتۇ» دېگەندەك، كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپ، ئاينۇر تولۇن ئايدەك چىرايلىق قىز بولۇپ يېتىلىپتۇ. ئۆگەي ئانىنىڭ قاتۇرۇقى چوڭ بولغانسېرى سەتلىشىپ كېتىپتۇ.

ئۆگەي ئانا چېچەن قىزنىڭ ئۆز قولىدىن چىقىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ھېچ كىشىگە تۇي-دۇرماي، ئەگەشتۇرۇپ كەلگەن قاتۇرۇق ئوغلىغا ئېلىپ بەرمەكچى بوپتۇ. ئۆگەي ئانا ئاينۇرنىڭ دادىسىنى قىستاپ، ئۆز ئوغلىنى ماختاپ، توي قىلىپ ئىككىسىنى قوشۇپ قويۇشقا ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. كۆپ ئۆتە-مەيلا توي تەييارلىقىمۇ ھازىرلىنىپ بوپتۇ. بارا ـ بارا ئۆي ئىچىدە كېلىم ـ كېتىم، گەپ ـ سۆز كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن بىرنېمىنى سەزگەن ئاينۇر بىر كۈنى سىڭلىسى ئايگۈلنى يېنىغا تارتىپ:

ــ ئۆيدە نېمە گەپ ـ سۆز بار؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ جېنىم ھەدە، دادام بىلەن ئانام سېنى تالالىق قىلىدۇ، ــ دەپتۇ سىڭلىسى.

ــ راستمۇ؟ كىمگە بەرمەكچى؟

— ئاكامغا، بۇنى مەن ئۇقۇپ قالدىم، — دەپتۇ ئايگۈل. شۇ ھامان ئاينۇرنىڭ پۇتۇن ئەزاسى تىكەن-لەشكەندەك بولۇپ، قاپقارا كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈپتۇ. ئۇ ئۇنىمۇ، بۇنىمۇ ئويلاپ، ئاسان قۇ-تۇلۇشنىڭ ئامالىنى تاپالماي، ئاخىر قېچىپ كېتىش قارارىغا كەپتۇ.

ئاينۇر توي بولۇۋاتقان كېچىسى سىڭلىسى ئايگۈلنى قۇچىقىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

— مەن كېتىمەن، — دەپتۇ - دە، پەنجىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپ قېچىپتۇ. ئاينۇرنى كە-يىندۇرۇپ يۆتكەپ كېتىشنى كۈتۈپ تۇرغان يەڭگىلەر ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارقە-سىدىن قاڭرۇق «ئاكىسى»، توي ئىگىلىرى يۈگۈرۈشۈپتۇ. ئاينۇر بولسا، بۇ سەھرادىن ئۇ سەھراغا، بۇ ئېتىزدىن ئۇ ئېتىزغا، ئۇ تاغدىن بۇ تاغقا قاراپ قېچىپتۇ. ئۇ ئېگىز ھاڭلاردىن، چوڭقۇر غارلاردىن قورقماي ئۆتۈپ، ئۆزىگە ئەپلىك جاي ئىزدەپتۇ، ئەمما ھەممىلا جاي ئۇنىڭغا تۇپتۇزدەك، ئەپسىزدەك، قوغلاۋاتقانلار تۇتۇۋېلىپ يەنە ئاشۇ ئۆيگە ئېلىپ كېتىدىغاندەك بىلە-نىپ كېتىپتۇ. ئاينۇر ئەتراپقا كۆز تاشلاپتۇ، تاغ - تاشلارغا ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاپتۇ. بارا - بارا ئادەملەرنىڭ تاۋۇشى، ئاتلارنىڭ تۇياق ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. تاغۇتاش ئىچىدە يالغۇز كې-تىۋاتقان ئاينۇر بىر چوڭ تاشنىڭ يېنىغا كېلىپ توسۇلۇپ قاپتۇ - دە، تاشقا قاراپ:

يېلىندىم، ھەي يوغان تاش، رەھىم ئەيلە، ھالىمغا باق!

دەپتۇ ۋە يەنە:

يېرىل تېشىم، يېرىل تېشىم، قۇتۇلۇپ قالغاي ئەزىز بېشىم!

دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

شۇ چاغدا تاغنىڭ ئىچىنى قاراڭغۇلۇق بېسىپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپتۇ، ئاينۇر قورقۇپ كېتىپتۇ. يەنە قاراسلىغان ئاۋاز چىقىپ، چوڭ تاش يېرىلىپتۇ. قىزنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قاپتۇ. ئۇ غۇلاچ-لىرىنى كېرىپ، تاشنىڭ ئىچىگە كىرىپ:

ھەي يوغان تاش، ھەي يوغان تاش، يېپىل تېشىم، يېپىل تېشىم،
خۇشاللىقتىن كۆزۈمدە ياش! قۇتۇلۇپ قالدى ئەزىز بېشىم.

دەپتۇ. تاش يەنە قاراسلاپ يېپىلىپتۇ. بىراق، قىز ئۇششاق ئۆرۈلگەن سۇمبۇل چېچىنى تارتىۋېلىشقا ئۇلگۈرەلمەي، چېچىنىڭ ئۇچى تاش ئارىسىغا قىسىلىپ قاپتۇ. ئاينۇرنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ دادىسى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ تۆت ئەتراپقا كۆز تاشلاپ، قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىلىپ يىغلاپتۇ، ئاينۇر كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ تاشنى بىر ئايلىنىپ چىقىپتۇ، ئاينۇر يەنە كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ تاشنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ قارىغانىكەن، بىر تۇتام چېچىنىڭ قىسىلىپ قالغانلىقىغا كۆزى چۈشۈپتۇ. ئەمما، ئۇ تاشنىڭ ئىچىگە كىرىشنىڭ چارىسە-نى تاپالماي، بار ئاۋازى بىلەن:

يېرىل تېشىم، يېرىل تېشىم، دىدارىغا تويۇۋالاي.
مەن قىزىمنى كۆرۈۋالاي،

دەپ يالۋۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا تاش ئىچىدىن:

يېرىلما تېشىم، يېرىلما، مەن دادامنى كۆرمەيمەن،

يېرىل تېشىم، يېرىل تېشىم،
مەن سىڭلىمنى كۆرۈۋالاي،
دىدارىغا تويۇۋالاي،
مۇرادىمغا يېتىۋالاي.

تاش چاراسلاپ يېرىلىپتۇ. ئايگۈل: «جېنىم ھەدە!» دېگەن پېتى ھەدىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئې-تىپتۇ. ئۇلار يىغلاپتۇ ـ قاقشاپتۇ، بىر ـ بىرىنى باغرىغا بېسىپتۇ. تاڭ ئېتىپ، كۈن چىقاندا، ئېگىچە ـ سىڭىل ئىككىسى تاغدىن ئېشىپ يايلاققا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئۇزۇن يول يۈرۈپتۇ. كۈن قاتتىق ئىسسىپ كەتكەچكە، ئايگۈل يول ئۈستىدە بەك ئۇسساپ كېتىپ:

ـــ ھەدە، ئۇسساپ كەتتىم، سۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــ سەۋر قىل، سىڭلىم، ـــ دەپ ئاينۇر ئايگۈلنى كۆندۈرۈپتۇ. ئۇلار مېڭىپ بىر يەرلەرگە كەلگەندە سۇ كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلار كۆرۈنگەن سۇ بويىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ بىر كۆلچەك ئىكەن، ئايگۈل سۇ ئىچكە-لى ئېڭىشىپتۇ.

ـــ ئىچمە، ـــ دەپتۇ ئاينۇر، ـــ بۇ كۆلچەك بۆرە سۈرەتلىك ئىكەن.

ـــ ئۇسساپ كەتتىم، چىدالمايۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ ئايگۈل.

ـــ ئىچسەك بۆرە بولۇپ قالىسەن، ـــ دەپتۇ ئاينۇر. ئۇلار يەنە مېڭىپتۇ. ئالدىغا يەنە بىر كۆلچەك ئۇچراپتۇ. ئايگۈل يۈگۈرۈپ بېرىپ سۇنى چاڭگىلىغا تولدۇرۇپ ئېلىپ ئىچمەك بوپتۇ.

ـــ ئىچمە، ئېيىق بولۇپ قالىسەن، ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ ئاينۇر. ئايگۈل:

ـــ مېنى ئالداۋاتىسەن، ـــ دەپ، ئۇسسۇزلۇقتا چىدىمايۋ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپتۇ.

ـــ ئاپئاق سىڭلىم، راست، ـــ دەپتۇ ئاينۇر. ئۇلار يەنە مېڭىپتۇ، بىر يەرلەرگە كېلىپ بىر تۈپ سېدىنىڭ تۈۋىدە ھاردۇق ئېلىشقا ئولتۇرۇپتۇ. ھاردۇق يېتىپ كەتكەن ئايگۈل ئاينۇرنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپتۇ ـ دە، پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ. سېدىگە قونۇپ سايرىشىۋاتقان قۇشلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ئاينۇرمۇ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ ئۇخلاۋېتىپ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئاق كەپتەر بالىلىرىنى ئۇچۇرۇپ، پەرۋاز قىلىپ يۈرۈپتىكەن، نەدىندۇر بىر قۇرغۇي پەيدا بولۇپ كەپتەر بالىلىرىغا قاراپ ئېتە-لىپتۇ. ئانا كەپتەر بالىلىرىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قۇرغۇيغا قارشى ئۇچۇپ، ئۇنى بىر تېپىپتۇ، ئەمما كۈچى يەتمەپتۇ. قۇرغۇي ئانا كەپتەرنى بىر تېپىپ مېيىپ قىلىپ قويۇپتۇ، كەپتەر موللاق ئېتىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئاينۇر ئۇنى يەردىن ئالغىنىدا، ئانا كەپتەر ئارانلا نەپەس ئاپتۇ. ئاسماندا بولسا، قۇرغۇي باچ-كىلارغا چاڭگال سېلىشقا باشلاپتۇ. ئاينۇر قۇرغۇيغا غەزەپ بىلەن ۋارقىراۋېتىپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ، قارىسا ئايگۈل يوق. شۇ ھامان ئەتراپتىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ئاڭلىنىشقا، ۋىزىلداپ كېلىۋاتقان ئوقلار سې-دىگە كېلىپ تېگىشكە باشلاپتۇ، ئاينۇر ئالاقزادە بولۇپ، سىڭلىسىنى ئىزدەپ ۋارقىراپتۇ:

ـــ ئايگۈل! ئايگۈل!

ـــ مە، مە، مەن، ـــ دېگەن بىر ئاۋاز كەپتۇ ـ دە، ئاينۇرنىڭ ئالدىدا بىر چىرايلىق كېيىك بالىسى پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئاينۇر:

ـــ سىڭلىم، ـــ دەپ ھېلىقى كېيىك بالىسىنى باغرىغا بېسىپتۇ. ئەسلىدە، ئاينۇر ئۇخلاپ قالغاندا، ئايگۈل ئۇسساپ ئويغىنىپ كېتىپ، «كېيىك كۆلى» بويىغا بېرىپتۇ ۋە شۇ كۆلنىڭ سۈيىنى ئىچىپ كې-يىك بولۇپ قاپتۇ.

ـــ يۈر، قاچايلى، ـــ دەپتۇ ئوق ئاۋازىنىڭ ئەدەپ كەتكەنلىكىدىن چۆچۈگەن ئاينۇر. سىڭلىسى ئا-

نۇرغا ئەگىشىپ قېچىپ كۆل بويىدىكى بىر تۇپ سېدىگە چىقىۋاپتۇ، بىراق ئۇلارنىڭ شولىسى «كېيىك كۆلى»گە چۈشۈپ قاپتۇ. ئوق ئۇزۇپ ئوۋ ئوۋلاپ كېلىۋاتقان پادىشاھ ئۇلارنىڭ شولىسىنى كۆرۈپ قېلىپ، لەشكەرلىرىنى چاقىرىپ:

— ئەنە كۆردۈڭلارمۇ؟ — دەپتۇ. ھەممە شۇ تەرەپكە قارىسا، كۆل ئىچىدە گۈزەل بىر قىز بىلەن چىرايلىق بىر كېيىك بالىسى تۇرغۇدەك. پادىشاھ:

— ئېلىپ چىقىڭلار ! — دەپ بۇيرۇغانىكەن، لەشكەرلەر كۆلگە كېچىپ كىرىشىگە، ھېلىقى گۈزەل قىز بىلەن كېيىك بالىسى غايىب بوپتۇ. شاھ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىسا، سېدە ئۈستىدە بىر گۈزەل قىز بىلەن بىر كېيىك بالىسى بىللە تۇرغان. شاھ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— ئادەممۇسەن، پەرىمۇ؟

— ئادەم.

— بۇ نېمە كېيىك؟

— ھەمراھىم، — دەپتۇ ئاينۇر بېشىنى تۆۋەن سېلىپ. شاھ بىر قاراش بىلەنلا ئاينۇرغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، ئۇنى يۇرتىغا ئېلىپ كېتىپ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ ئەمرىگە ئاپتۇ.

شاھنىڭ خانىئايىم دېگەن خوتۇنى بولۇپ، تويىنىڭ بىرىنچى كۈنىلا ئاينۇرنى يامان كۆرۈپ قاپتۇ، شاھنى ئۇنىڭغا كۆڭۈلسىز قىلدۇرۇشنىڭ چارە ـ ئامالىلىرىنى ئىزدەپتۇ، شاھنىڭ ئاينۇرغا بەرگەن سوۋغاتلىرىنى تارتىۋاپتۇ. ئىشقىلىپ ئاينۇرغا قىلمىغان ئەسكىلىكى قالماپتۇ. كۈنلەر ۋە ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خانىئايىمنىڭ نىيىتى بارغانسېرى يامانلىشىپتۇ.

ئاينۇر بولسا ئېغىر بوي بوپقاپتۇ.

بىر كۈنى شاھ يەنە لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. پۇرسەتنى ئوڭ بىلگەن خانىئايىم كۆل بويىدىكى قارىياغاچقا

ئىلەڭگۈچ سېلىپ، ئاينۇرنى ئۇچۇشقا چاقىرىپتۇ. ساددا قىز خانىشايىمنىڭ ئىلتىپاتىدىن كۆڭلى خۇش بولۇپ، ئىلەڭگۈچتە ئۇچۇپ ئويناپتۇ. ئاينۇر ئىلەڭگۈچتە بىر پەسلەپ، بىر ئېگىزلەپ، تازا ئۆرلىگەندە، خانىشايىم كېلىپ، «شارت» قىلىپ ئارغامچىنى كېسىۋېتىپتۇ. ئاينۇر: «ۋاي!» دەپ ۋارقىرىغان پېتى كۆلگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن پەقەت كېيىكلا خەۋەردار بولۇپ قاپتۇ.

ئوردا ئىچىدە ئالتوپىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ، شاھنى چاقىرغىلى ئادەم مېڭىپتۇ. شاھ كەلگۈچە خانىشايىم ئېغىر ئاغرىق قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، يوتقانغا يۆگىنىپ يېتىۋاپتۇ، بىر تېۋىپ خانىشايىمنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ يۈرۈپتۇ. ئەھۋالنى كۆرگەن شاھ ئېغىز ئاچقۇچىلىك، خانىشايىم:

— بەختسىزلىك، — دەپ يىغلاپتۇ.

— نېمە گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ شاھ.

— ئۇنى سېھىرگەر دېسەم ئىشەنمىدىلە، ئاقىۋىتى نېمە بولدى؟ ئۇ ماڭا... زەھەر... — خانىشايىم گېپىنى داۋاملاشتۇرالماي تېۋىپقا قاراپتۇ، تېۋىپ ئۇنىڭ سۆزىنى داۋام قىلىپ:

— كۈندىشى خانىشايىمغا زەھەر ئىچكۈزۈپ قېچىپ كېتىپتۇ، — دەپتۇ.

«ھەي مەككار!» دەپتۇ ـ دە، پادىشاھ دەرھال لەشكەرلىرىنى چاقىرىپ:

— ئاڭلاڭلار! ئاينۇر قاچقۇن، خىيانەتچى! ھازىر ئاتلىنىپ، ئۇنى تۇتۇپ كېلىڭلار! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. لەشكەرلەر ئاتلىنىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە ئاينۇرنى ئىزدەپ چىقىپ كېتىپتۇ...

ھەدىسىدىن ئايرىلىپ قالغان كېيىك بالىسى كۈندىن ـ كۈنگە شۇمشەرەپ، كۆل بويىدىن كەتمەي يىغلاپ يۈرگەنىكەن، بۇ ھال خانىشايىمنى غەزەپلەندۈرۈپتۇ. ئۇ تېۋىپنىڭ دوراسى شىپالىق بەرمىگەن، كېسىلى كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلىشىۋاتقان قىياپەتكە كىرىپ يېتىۋاپتۇ. بىر كۈنى تېۋىپ پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ، خانىشايىمنىڭ ئەھۋالىنىڭ ئېغىرلىقىنى مەلۇم قىپتۇ.

— نېمە قىلماق لازىم؟ — دەپتۇ پادىشاھ.

— بۇنىڭ بىردىنبىر داۋاسى... — دەپ جىم بولۇپ قاپتۇ تېۋىپ.

— نېمە داۋا بولسا قىلايلى، — دەپتۇ پادىشاھ يېنىدا تۇرغان كېيىك بالىسىنى نېرى ئىتتىرىپ.

تېۋىپ مەقسەتنى ئېيتىشقا پېتىنالماي، كېيىك بالىسنى شەرەت قىپتۇ.

ــ كېيىكمۇ؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ سويۇپ، گۆشىنى خانىايىمغا يېگۈزۈپ، ئاشقىنىنى نەزىر قىلىۋەتسىلە ساقىيىدۇ، ــ دەپتۇ تېۋىپ. شاھ جىم بولۇپ قاپتۇ. كېيىك بالىسى بولسا، يەنە كۆلىنىڭ بويىغا بېرىپ مۇڭلىنىپ يىغلاپتۇ.

ــ ئۇۋچىلارغا بۇيرۇق قىلاي، مۇشۇنداق كېيىك ئېتىپ كەلسۇن، ــ دەپتۇ پادىشاھ يېنىدىكى كېيىك بالىسىغا قىيماي.

ــ ياق، ئاللا مېنىڭ دىلىمغا مۇشۇ كېيىكنى سالغان، ــ دەپتۇ تېۋىپ. كېيىك بالىسى ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلاپتۇ ۋە يەنە كۆل بويىغا بېرىپ باغرىنى يېقىپ يېتىپتۇ. شۇ ھامان كۆلنىڭ ئىچىدىن:

ئەللەي بالام، ئەللەي،
كېچىلىرى چىراغىم.
ئوڭ يېنىمدا ئالتۇن بۆشۈك،
سول يېنىمدا كۈمۈش بۆشۈك،
ئەللەي بالام، ئەللەي.

دېگەن ئاۋاز كەپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن يەنە:

ئايلىنىپ مەن ئاي دەيمەن،
سېغىنىپ ئايگۈلۈمنى.
ئەللەي ئېتىپ ھارمايمەن،
قارچىغامنى، ئوغلۇمنى.

دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ كېيىك بالىسى كۆل بويىدىن پەقەت كەتمەپتۇ.

ئەتىسى ئوردا ئىچىدە ئادەملەر كۆپىيىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن ئوچاقلار كولىنىپ، قازانلار ئېسىلىپ-پۇت ـ قولىنى چۈشەپ، قىلىچتەك ئىتتىك پىچاقنى كېيىك بالىسىنىڭ گېلىغا ئۇرۇشقا كىرىشكەندە، كېيىك بالىسىغا زۇۋان كىرىپ:

ــ ھەي پادىشاھ، گېپىمگە قۇلاق سال، ــ دەپتۇ. قاسساپ ئۆمرىدە كۆرمىگەن بۇ ئىشتىن قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ، قولىدىكى پىچاقنى چۆرۈۋېتىپتۇ. قول ـ پۇتى چۈشەكلىك تۇرغان كېيىك بالىسى كۆل تەرەپكە قاراپ يۇمىلاپ بېرىپ:

ياخشى كۆرگەن، جېنىم ھەدە،
سىڭلىڭ ساڭا يالۋۇرار.
سەن چىقمىساڭ بۇ كۆلدىن،
سىڭلىڭ جاندىن ئايرىلار!

دەپتۇ. ھەممە جىمجىت بولۇپ تىڭشىغانكەن، كۆل ئىچىدىن:

يۇرەك ـ باغرىم ئېزىلدى،
غەم چېكىشتىن ئاپئېقىم.
چىقاي دېسەم ھالىم يوق،
ئۇچاي دېسەم قاناتىم!

دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ. كېيىك بالىسى كۆلگە يەنىمۇ يېقىن كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

داش قازانلار ئېسىلدى،
قاسساپ، ئاشپەز يىغىلدى.
چاپسان چىققىن، جان ھەدە،
پىچاق گالغا قادالدى!

شۇ چاغدا كۆلدىن يەنە مۇنداق ئاۋاز كەپتۇ:

زىلچا ـ گىلەم ئاستىمدا،
قوش بۆشۈكلەر يېنىمدا.

قانداق چىقاي جان ئۇكام،
ھەسەن ـ ھۈسەن يېنىمدا!

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئورنىدا تۇرالماي قاپتۇ. كۆپچىلىك كۆلدىن چىققان ئاۋاز ئاينۇرنىڭ ئاۋازىدىغا ئوخشايدۇ، بۇ ئاينۇر ئىكەن دەپ ئويلاپ، ھەممىسى قاپاق، سوغا، تەڭنە ئېلىپ چىقىپ، ئولاش ـ چولاش كۆلنىڭ سۈيىنى توشۇۋەتكەنكەن، ئىچىدە ئىككى يېنىغا ئالتۇن بىلەن كۈمۈش بۆشۈكنى قويۇپ، ئالتۇن كوكۈلىلىق ھەسەن ـ ھۈسەننى بىر جۇپ بۆشۈكتە تەۋرىتىپ ئولتۇرغان ئاينۇر كۆرۈنۈپتۇ.

ئاينۇر كۆلدىن چىقىپلا كېيىكنى باغرىغا بېسىپ، بىر دورا ئىچكۈزگەنكەن، كېيىك تىك تۇرۇپ، بىر سىلكىنىپلا تېرىسىنى تاشلاپ، بىر گۈزەل قىز سىياقىغا كىرىپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خانئايىم بىلەن تېۋىپ نەگىدۇر قېچىپتۇ. شۇئان پادىشاھ:

ــ ئالدامچى خوتۇن بىلەن ھىيلىگەر تېۋىپ تۇتۇلسۇن! ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. كۆپچىلىك دەرھال خانئايىم بىلەن تېۋىپنى تۇتۇپ كەپتۇ.

ــ بۇ ئىككىسىنى قىرىق بىر ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا چېتىپ سۆرىتىپ، چۆلگە تاشلاڭلار! ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ پادىشاھ يەنە. بۇيرۇقتىن رازى بولمىغان خانئايىم سەكرەپ ئونۇرنىغا چۈشۈپ، شاھقا:

ــ ئىككىمىز بىللە ياشىدۇق، بىللە ئۆلەيلى، ــ دەپتۇ ـ دە، شاھنىڭ كۆكسىگە خەنجەر ئۇرۇپتۇ. شاھ «ئاھ» دەپ يىقىلىپ جان ئۈزۈپتۇ. جامائەت شاھنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇندىاپ، خانئايىم بىلەن تېۋىپنى قىرىق بىر ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا چېتىپ سۆرىتىپ ئۆلتۈرۈپتۇ. پادىشاھلىقنى ئاينۇرغا بېرىپ، ئۇنى تەختكە چىقىرىپتۇ.

ئاينۇر، سىڭلىسى ئايگۈل، ئوغۇللىرى ھەسەن ـ ھۈسەنلەر خەلق بىلەن ئىجىل ـ ئىناق بولۇپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ.

سەندەر

ئۇرۇنقى زاماندا زېمىنى كەڭ، بايلىقى مول، ئاھالىسى ئۆم بىر ماكان بولغانكەن. بۇ ما-كاننىڭ ھاكىملىرى ئادىل، پۇقرالىرى دادىل ئىكەن. مويىسپىتلىرى مەشرەپ ئويناىدە-كەن، نەۋقىرانلىرى ئوۋ ئوۋلايدىكەن. بۇ يۇرتتا بىر كاسىپ بولۇپ، ئۇنىڭ پۇتۇن ئۆمرى ئوت ئالدىدا تۆمۇر تاۋلاش بىلەن ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ، ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلار دېگەن نىيەتتە، ئۇنىڭغا «سەمەندەر» دەپ ئات قويغانىكەن. سەمەندەر ئاتىسىنىڭ ھۇنەر ـ كەسپىنى زېھىن قويۇپ ئۆگىنىپتۇ ۋە قوشنىسىنىڭ گۈلەمبەر ئىسىملىك قىزى بىلەن بىللە ئويناپ چوڭ بوپتۇ. ئۇ ئون سەككىز ياشقا توشقاندا ئاتا ـ ئانىسىدىن ېېتىم قاپتۇ. سەمەندەر ئاتىسىدىن ئۆگەنگەن كەسپى بويىچە تاغ كېزىپ، داۋان ئېشىپ مەدەن ئىزدەيدىكەن، مەدەننى ئوتتا قىزدۇرۇپ مايدەك ئېرىتىپ تۆمۇر تاۋلايدە-كەن، تۆمۇردىن ئوۋ سايمانلىرى ياسايدىكەن.

بەدىنىگە قۇۋۋەت تولۇپ، ئېيىق بىلەن ئېلىشىپ، يولۋاس بىلەن چېلىشىپ يۇرگەن باتۇر يىگىت سەمەندەر بىر كۈنى يۇرت ئىچىدىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە قوڭۇر رەڭ توپا ئۆرلەپ چىققانلە-قىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ زېرەكلىكى بىلەن بۇ يەردە تاش ـ مەدەن بارلىقىغا ھۆكۈم قىپتۇ ـ دە، كېچە ـ كۈندۈز بۇ يەرنى كولاشقا باشلاپتۇ، گۈلەمبەر كۈن ئارىلاپ ئۈسسۈزلۇق ۋە ئاش ـ نان ئېلىپ كېلىپ ئۈنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىمۇ بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىپتۇ. سەمەندەرگە كۈندۈزى بۇلبۇل، تورغايلار ناخشا ئېيتىپ بەرسە، كېچىسى سانسىز يۇلتۇزلار نۇر چېچىپ-تۇ، قىرىق قېتىم كۈن ۋە قىرىق قېتىم ئاي ھەمراھ بوپتۇ. قىرىق بىرىنچى كۈنى ئۇنىڭ كولىغان يېرى ئالتە غۇلاچقا يېتىپتۇ، ئەمما مەدەندىن تېخىچە دېرەك بولماپتۇ. سەمەندەر ئۇمىدىنى ئۈزۈپ ئىشتىن توختاپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا گۈلەمبەر ئادىتى بويىچە ئۇنى يوقلاپ كەپتۇ، ئىككىسى مۇڭدىشىپتۇ، سىردە-شىپتۇ، سۇبھى مەزگىلى بولغاندا، سەمەندەر گۈلەمبەرنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ تاتلىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

سەمەندەر چۈشىدە ئادەمزاتتىن خالىي ئاجايىپ چىرايلىق بىر باغنى كۆرۈپتۇ. باغدا رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلغان، خىلمۇخىل قۇشلار سايراپ تۇرغان، ھەر تۈرلۈك مېۋىلەر مەي باغلاپ پىشىپ تۇرغاذ-مىش. زۇمرەتتەك سۇپسۈزۈك سۇغا تولغان كۆل ئىچىدە تۇرنا، ئۇردەك، غازلار، ئالتۇنبېلىقلار ئۈزۈپ يۈرگۈدەك. سەمەندەر بۇ باغنىڭ گۈزەللىكىگە قاراپ، ئەل ـ يۇرت ئۇچۇن شۇنداق بىر باغ بىنا قىلغان بولسام كاشكى... دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، كۆل بويىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئوچۇملاپ سۇ ئىچكەنىكەن، تۇيۇق-سىز كۆز ئالدىدا رەڭمۇرەڭ نۇرلار چاقناپ، قۇلىقىغا يېقىملىق بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئال-

ددا ئاپئاق ساقلى كۆكسىگە چۈشكەن، قىپقىزىل مەخزى ئوتقاشتەك جۇلالىنىپ، پېشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان بىر بوۋاي پەيدا بولىتۇ. سەمەندەر ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ:

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بوۋا، ـــ دەپ ھۆرمەت بەجا كەلتۈرۈپتۇ. بوۋاينىڭ ئىللىق نەزىرى سەمەندەرگە چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا غايىبانە بىر كۈچ قوشۇلغاندەك بولىتۇ، يۈرەكلىرى ئوينىاپ كېتىپتۇ. بوۋاي مۇلايىملىق بىلەن سەمەندەرگە دەپتۇ:

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ھەي، ئەل سۆيەرئوغلۇم، سەن ئارزۇ بېغىنىڭ شارابىغا ئېغىز تەگدىڭ. ئۇمىدىڭنى ئۈزمەي، كەتمىنىڭنى قولۇڭغا ئال ! ئەجدادلىرىڭ ساڭا «ھېكمەتلىك كىتاب» سوۋغا قىلىۇر. ھەر كۆكلەمنىڭ تۇنجى چولپانى كۆچكەندە، كىتابنى كۆكسۈڭگە قويۇپ مۇنۇ بەيىتنى ئېيتساڭ، تەلىپىڭ ئورۇندالغاي:

خاسىيەتلىك ئەي كىتاب،
ئەلگە شېرىن مېۋەڭنى
ساڭا قىلغايمەن خىتاب.
ئاتا قىلغايسەن شۇتاپ!

بوۋاي شۇ گەپنى دەپتۇ ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سەمەندەر چۆچۈپ ئويغىنىپ، چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى گۈلەمبەرگە سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئاندىن كولاپ چۈشكەن يېرىگە ئۈچ كەتمەن ئۇرغانىكەن، ئۈزۈڭلۇقى ئۈچ غېرىچ، كەڭلىكى ئىككى غېرىچ، قېلىنلىقى بىر غېرىچ كېلىدىغان بىر ئالتۇن ساندۇق چىقىپتۇ. ساندۇقنى ئاچقانىكەن، ئىچىدىن ئالتۇن ۋاراقلىق «ھېكمەتلىك كىتاب» چىقىپتۇ. ئۇ كىتابنى ئاۋايلاپ ئېلىپ كۆكسىگە تېڭىپ تۇرۇپ:

خاسىيەتلىك ئەي كىتاب،
ئەلگە شېرىن مېۋەڭنى
ساڭا قىلغايمەن خىتاپ.
ئاتا قىلغايسەن شۇ تاپ!

دەپ بېيىت ئېيتىپتىكەن، ھېلىقى كولانغان يەردىن خۇددى ھەسەن - ھۈسەندەك رەڭگارەڭ نۇر چەمبەرىكى ھاسىل بولۇپ، ئاستا - ئاستا يۇقىرى ئۆرلەپ بىر تۇپ شەمشاد دەرىخىگە ئايلىنىپتۇ. شەمشادنىڭ غولى ۋە شاخلىرى ئالتۇن بولۇپ، يوپۇرماقلىرى تىللا ئىكەن. ئۇنىڭ تىللالىرى مەيىن شامالدا ھەيۋەتلىك جىرىڭلاپ، پۈتۈن ئەلنى تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغىتىپتۇ. نومۇسچان گۈلەمبەر تاڭ يورۇقىدا ئەلدىن خىجىل بولۇپ ئۆيىگە كېتىپتۇ. خەلق ئاسمانىنى ژال - ژۇل قىلىپ يورۇتۇۋەتكەن بۇ ئاجايىپ مۆجىزىگە ھەيران بولۇپ سەمەندەرنىڭ ئەتراپىغا جەم بوپتۇ.

بۇ شۇنداق خاسىيەتلىك دەرەخ ئىكەنكى، ئۇنىڭ تىللالىرى ئۈزۈلگەن ھامان ئورنىغا يەنە يېڭى تىللالار پەيدا بولىدىكەن. سەمەندەر تىللالارنى ئاۋام خەلقە تارقىتىپ بېرىپتۇ. بالىلار شادلىقىدىن چاپلىرىغا تىللا تۈگمىلەر قادىشىپتۇ، قىز - جۈۋانلار قۇلاق، بويۇنلىرىغا، بارماق ۋە بىلەكلىرىگە ئالتۇن بېزەكلەر تاقاپتۇ. كۈز پەسلى بولغاندا، بۇ شەمشاد دەرىخى تىللا بېرىشتىن توختاپتۇ. ئۈزۈن ئۆتمەي سەمەندەرنىڭ كارامىتى ۋە ھېكمەتلىك كىتابىنىڭ داڭقى پۈتۈن ئالەمگە پۇر كېتىپتۇ.

بۇ ئىشتىن ياقا يۇرتتىكى بىر قەللاب[6] خەۋەر تېپىپتۇ. ئۇ بايلىققا خۇرجۇنى تولمىسا بېشى ئاغرىيدىغان، ئادەم قېنىغا ئاغزى توشمىسا چىشى ئاغرىيدىغان ھىيلىگەر ئىكەن. ئۇ ھېكمەتلىك كىتابنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ كويىدا نەچچە كېچە تەييارلىق قىلىپ، شۇملۇق خالتىسىنى ئېلىپ، ھىيلە - نەيرەڭ قاپقىنىنى راسلاپ، سۈيىقەست تۈزىقىنى قۇرۇپ، سەمەندەرنىڭ يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

قەللاب كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر مەنزىلگە كەلگەندە، يەر ئاستىدىن سانسىز تىكەنلەر ئۆسۈپ چىقىپ ئۇنىڭ بەدىنىگە سانجىلىپ، يولىنى توسۇپتۇ. ئۇ شۇملۇق خالتىسىدىن جادۇ پەيلىرىنى چىقىرىپ ئۈچۈپ ئۆتۈپتۇ. ھىيلىگەر قەللاب يەنە بىر مەنزىلگە كەلگەندە، ئالدىنى تىك تاغلار توسۇپتۇ. ئۇ شۇملۇق خالتىسىدىن شوتىسىنى چىقىرىپ يۇقىرىغا ئۆرلەپ، تاغدىن ئېشىپتۇ. يەنە بىر مەنزىل يول يۈرگەندىن كېيىن، ئالدىنى ئوت - يالقۇنلار توسۇپتۇ. ھىيلىگەر قەللاب شۇملۇق خالتىسىدىن قايغۇ بۇلۇتلىرىنى چىقىرىپ ئۈستىگە ئولتۇرۇپتۇ ۋە بۇلۇتلاردىن يامغۇر سۈلىرىنى تۆكۈپ، ئوتنى ئۆچۈرۈپ ئۆتۈپتۇ. يامغۇر سۈيى ئېقىپ بېرىپ چەكسىز كۆل پەيدا قىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپتۇ. ئۇ شۇملۇق خالتىسىدىن قېيىق چىقىرىپ، سۇدىن ئۈزۈپ ئۆتۈپتۇ. قىرغاققا يېقىنلاشقاندا، پىچاقتەك ئۆتكۈر قومۇشلۇققا دۈچ كەپتۇ. ھىيلىگەر قەللاب شۇملۇق خالتىسىدىن بالايىئاپەت بورىنىنى چىقىرىپ، قومۇشلارنى ۋەيران قىلىۋېتىپتۇ ۋە توزغاقلاردىن ئېڭىكىگە پەرداز بېرىپ، مويسىپىت قىياپەتكە كىرىۋېلىپ كۆلدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ھىيلىگەر قەللاب ئاخىرقى بىر مەنزىلگە كەلگەندە، ھېلىقى ئۆزى چىقارغان بالايىئاپەت بورىنى كەينىگە يېتىپ، ئۇنى تاش بوران ئەيلەپتۇ، قىرىق قۇملار ئۇنىڭ يۈزىگە چوقۇر ۋە سەپكۈندىن ئىز ساپتۇ. ئەتراپ پايانسىز چۆل - جەزىرىگە، يىراق - يېقىندىكى ئاۋات شەھەرلەر قۇم دۆۋىسىگە ئايلىنىپتۇ. قەللاب ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ كېتىۋاتقىنىدا، تېنەپ قالغان بىر تۆگە ئۇچراپتۇ. ئادەمزاتقا تەشنا بولغان نار تۆگە ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئۇركۈپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قېچىپتۇ. ھىيلىگەر قەللاب ئۇنىڭ قۇيرۇقىغا مەھكەم ئېسىلىۋاپتۇ. نار تۆگە يەتتە كېچە - كۈندۈز يۈگۈرۈپ سەمەندەرنىڭ يۇرتىغا يېقىنلاشقاندا، قۇيرۇقىنىڭ يېرىمى ئۈزۈلۈپ قەللابنىڭ قولىدا قاپتۇ، نار تۆگە بولسا قېچىپ كېتىپتۇ.

ھىيلىگەر قەللاب بۇ يۇرتنىڭ ئىقلىمدا كۆرمىگەن ھەشەمەتلىك ئالتۇن قەسىر - راۋاقلىرىنى كۆرۈپ كىرىشكە پېتىنالماي، شۇملۇق خالتىسىدىن ھەسەت بۇلۇتلىرىنى چىقىرىپ ئاسمانغا چېچىپتۇ،

بۇلۇتلار ئاينى ئۇياققا، كۇننى بۇياققا ھەيدەپ، يۇرت ئاسمىنىغا گۈگۈم پەردىسىنى يېپىپتۇ. قەللاب ئۇ-
چىسىغا مويسىپىتلارچە تون كىيىپ، چرايىدىن كۇلكە ياغدۇرۇپ، ئاغزىدىن شېكەر تامدۇرۇپ، سەۋ-
دەرىنىڭ ھۇجرىسى ئالدىغا كېلىپ مۇساپىرلارچە ناله - زار قىپتۇ. مېھماندوست سەمەندەر ئىززەت -
ھۆرمەت بىلەن ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ، مەززىلىك تائاملار بىلەن مېھمان قىپتۇ.
قەللاب تىللالارغا كۆمۈلگەن بۇ يۇرتتىكى سەمەندەرنىڭ كۆلبىسىدە ئالتۇندىن ئەسەر يوقلۇقىغا ھەيران
بولۇپ، مۇلايىملىق بىلەن بۇ سىرلارنى كوچىلاپ سوراپتۇ. ئاق كۆڭۈل سەمەندەر ھېكمەتلىك كىتابنىڭ
تارىخىنى يېپىدىن - يېڭىسىگىچە سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە بۇگۈن سەھەردە تۇنجى كۆكلەمنىڭ چولپىنى
كۆچىدىغانلىقىنى، ھېكمەتلىك كىتاب ئۆزىنىڭ خاسىيىتىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى بايان قىپتۇ. ھې-
لىگەر قەللاب ھەممىنى ئاڭلاپ بولۇپ مەنىلىك كۇلۇپ قويۇپ، سەمەندەرنىڭ بېشىنى سىلاپتۇ ۋە:

— ھەي ئوغلۇم، مەن ئارزۇ بېغىدىن سېنى يوقلاپ كەلدىم، بۇگۈن سەھەر سۆزۈغىلارنى مەن ئېنىقام
قىلۇرمەن، — دەپتۇ. سەمەندەر مېھمان بوۋايغا تەكرار رەھمەت ئېيتىپ، تەزىم بەجا كەلتۇرۇپتۇ.

تاڭ سەھەر چولپان كۆچەردىن ئىلگىرى ئۇلار شەمشاد دەرىخىنىڭ يېنىغا جابدۇنۇپتۇ. سەمەندەر
سەل توختاپ تۇرۇشنى، گۇلەمبەرنىكىمۇ بىللە باردىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. مېھمان قوشۇمسىنى تۇرۇپ:

— ھەي ئوغلۇم، ھېكمەتلىك كىتابنىڭ خاسىيىتى شۇكى، خوتۇنلار تائىپىسى ئۇنىڭغا يېقىنلاش-
ماسلىقى لازىم. ئۇنداق بولغاندا، مەڭگۈلۈك تىللا دەرىخىنىڭ ئۇزاق ئۆتمەي قۇرۇپ كېتىدۇ، — دەپتۇ. ئە-
زەلدىن ئەلگە ئىشەنچ باغلاپ ئادەتلەنگەن سەمەندەر قەللابنىڭ بۇ پەتۋاسىغا ئىشىنىپ، باشقا قارشىلىق
قىلماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار گۇلەمبەرنى كۇتمەستىن شەمشاد دەرىخىنىڭ يېنىغا يېتىپ بېرىپتۇ.
ھېكمەتلىك كىتاب سېلىنغان ساندۇق دەرەخنىڭ يېنىغا قويۇلغانىكەن. سەمەندەر كىتابنى ئېلىپ چول-
پان كۆچۇشنى كۇتۇپ تۇرغاندا، قەللاب ئۇنىڭغا بەھوش قىلىدىغان دورا سېلىنغان مەي سۇنۇپتۇ، سە-
مەندەر مەينى ئىچىپلا ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. قەللاب ئۇنى شەمشاد دەرىخىنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ
تاشلاپتۇ - دە، قولىغا ھېكمەتلىك كىتابنى ئېلىپ:

خاسىيەتلىك ئەي كىتاب، ماڭا شېرىن مېۋەڭنى
ساڭا قىلغايمەن خىتاب. ئاتا قىلغايسەن شۇ تاپ!

دەپتۇ. شەمشادتىن قويۇق ئىس كۆتۇرۇلۇپ، ئارقىدىنلا قىپقىزىل جۇلالىنىپ تۇرغان بىر تۇپ دەرەخ
پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ مېۋىسى قوش مۇشتەك بولۇپ، تېشى سىرلاقلىق، ئىچى مىخلاقلىق ئىكەن، ئىچە-
دىن قىزىل قان تېمىپ تۇرىدىكەن، چۇنكى ئۇ سەمەندەرنىڭ قېنى بىلەن قوشۇلۇپ ئاپىرىدە بولغانە-
كەن. كۆپ ئۆتمەي گۇلەمبەر جامائەت بىلەن بىللە يېتىپ كەپتۇ. ھەممىسى قەللابتىن سەمەندەرنى
سوراپتۇ. قەللاب چرايىنى ئۆزگەرتمەستىن:

— سەمەندەر ئوغلۇم ھېكمەتلىك كىتابنى ماڭا تاپشۇرۇپ، ئۆزى ئارزۇ بېغىغا سەيلىگە كەتتى، كې-
لەر يىلى مۇشۇ چاغدا قايتىپ كېلىدۇ، — دەپتۇ. كىشىلەر بۇ سۆزگە ۋە مېۋىگە ھەيران بولۇشۇپتۇ،
كېيىن بۇ مېۋىگە «ئانار» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ.

گۇلەمبەر ئۆز ئاشقىنىڭ ھىدى پۇراپ تۇرغان بۇ يەردىن كېتىشكە كۆزى قىيماي، زار - زار
يىغلاپ ئاھ ئۇرۇپتۇ. كەچ كىرگەندە، دوستلىرى ئۇنى يۆلەپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. ئۇ ھۇجرىسىدا
ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۇرمەي يىغلاۋېرىپ چرايى سامانداك سارغىيىپ كېتىپتۇ، پىراق ئوتى ئۇنىڭ

يۇرىكىده گۈلخاندەك يېنىپتۇ. ئۇ ئانىسىدىن قالغان نەقىشلىق ساتارىنى قولىغا ئېلىپ، مۇڭلۇق مۇ-
قاملارغا چېلىپ، ھەسرەت بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى دوستلىرى ئۇنىڭغا ئاچ قىزىل
رەڭدىكى بىر دانە ئانارنى ئەكېلىپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنى قەللابتىن بىر تىللاغا تېگىشكەنلىكىنى ئېيتىشىپ-
تۇ. گۈلەمبەر ئانارنى پۇراپ خۇددى سەمەندەرنى كۆرگەندەك بوپتۇ ـ دە، پىغانى تېخىمۇ ئۆرلەپ يىغلاشقا
باشلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى ھېلىگەر قەللابتىن ئاڭلايلى:

بۇ ئانار دەرىخىمۇ شەمشاد دەرىخىگە ئوخشاش خاسىيەتلىك ئىكەن، بىر تال ئۇزگەندىن كېيىن ئۇر-
نىغا يەنە بىر تال ئانار پەيدا بولىدىكەن. قەللاب ھەربىر تال ئانارنى بىر دانە تىللاغا تېگىشىدىغانلىقىنى
جاكارلاپتۇ. سەمەندەرنى سېغىنغان خەلق ئۆيلىرىدىكى بارلىق تىللالارنى ئېلىپ كېلىپ ئانارغا تېگىشىپ
كېتىپتۇ. كىشىلەر ئانارنى قولىغا ئالسىلا سەمەندەر كۆز ئالدىغا كېلىپ، يېيىشكە ئاغزى بارماي تەكچە-
لىرىگە تىزىپ قويۇپتۇ، قۇرۇپ قالغان ئانارلارنىڭ ئۇرۇقىنى ساقلاپ قويۇشۇپتۇ. كۈز كۈنلىرى كەلگەن-
دە ئانار مېۋە بېرىشتىن توختاپتۇ. قەللاب ھېسابسىز تىللاغا ئىگە بولۇۋاپتۇ، ئۆزىگە ھە ـ ھۇ دېيىش-
كەنلەرگە تىللا ئىنئام قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ كىشىلەر تىللالىرىنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىگە قاراپ باي ۋە
يوقسۇل دەپ ئايرىلىپتۇ. تەڭسىزلىك كىشىلەر ئارىسىدا ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت ۋە ھەر خىل سۇيىقەست،
ھېلىگەرلىكلەرنى پەيدا قىپتۇ. خەلق قەللابقا غەزەپلىنىدىغان بوپتۇ. بۇنى سەزگەن قەللاب ھېكمەتلىك
كىتابنى بىر بايغا نۇرغۇن تىللاغا تېگىشۈپتىپ، شۇملۇق خالتىسىدىكى پىتنە ـ پاسات ئۇرۇقلىرىنى
يۇرتقا چېچىپتۇ، شۇ ھامان يەردىن شۇمبۇيا، تىكەن، زەھەرلىك چۆپلەر ئۇنۇپ چىقىپتۇ. ھېلىگەر
قەللاب نەچچە ئونلىغان نار تۆگە سېتىۋېلىپ، بارلىق تىللالىرىنى ئارتىپ يولغا راۋان بوپتۇ. مېڭىپ ـ

مېڭىپ قۇم باسقان ھېلىقى چۆللۈك ئىچىده كېتىۋاتقىنىدا، بوران چىقىپ قەللابنى قۇم بېسىپ ئۆلتۈ-
رۈپتۇ. ئۇنىڭ جەستى قۇم ئاستىدا چىرىپ، پاره - پاره بولۇپ چاشقان، چايانلارغا ئايلىنىپتۇ. ئۇستە-
گە تىللا ئارتىلىپ، قۇيرۇقلىرى بىر - بىرىگە چېتىلغان تۆگىلەر بوراندىن قېچىپ ھەر تەرەپكە يۈگۈ-
رۈشكەنكەن، ھەممىسىنىڭ قۇيرۇقلىرى ئۇزۇلۈپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ تۆگىلەرنىڭ قۇيرۇقى
كالتە بولۇپ قالغانكەن. سانسىزلىغان تىللالار شۇ چۆل - جەزىرىده قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپ قاپتۇ. كې-
يىنكى زامانلاردا كىشىلەر بۇ تىللالارنى ئېلىش ئۈچۈن بارغىنىدا، چايانلار ئۇلارنى چېقىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئەمدى ئىككى ئېغىز سۆزنى ھېكمەتلىك كىتابنى ئېلىۋالغان بايدىن ئاڭلايلى:

باي ئىككىنچى يىلى باش باھارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپتۇ. تۈنجى چولپان كۆچىدىغان كۈنى
سەھەردە ھېچكىمگە تۈيدۈرماي ئانار دەرىخىنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ھېكمەتلىك كىتابنى كۆكسىگە قويۇپ:

خاسىيەتلىك ئەي كىتاب،
ساڭا قىلغايمەن خىتاب.

ماڭا شېرىن مېۋەڭنى
ئاتا قىلغايسەن شۇ تاپ!

دەپ بېيىت ئېيتىپتۇ. شۇ ھامان يەر - زېمىن لەرزىگە كەپتۇ، ئانار دەرىخى بىردىنلا سانسىز يوپۇرماق
چىقىرىپتۇ، يوپۇرماقلار ئارىسىدا ھېسابسىز قۇرتلار پەيدا بولۇپ شاخلارنى قاپلاپ كېتىپتۇ، قۇرتلار
سۇرلۈك لۆمشىپ بايغا خىرىس قىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن باي ھېكمەتلىك كىتابنىمۇ ئۇنتۇپ، ئالدى -
كەينىگە قارىماي بەدەر قېچىپتۇ.

دەل شۇ پەيتته گۈلەمبەرنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنىپ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىده سەمەندەر شەمشاد
دەرىخى ئۈستىده كۈلۈپ تۇرۇپ دېگۈدەك: «جېنىم گۈلەمبەر، تېز كېلىڭ! ئەنه ھېكمەتلىك كىتاب...»

گۈلەمبەر سەمەندەرنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىيالماي چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ - ده، يۈ-
گۈرگىنىچه ھېلىقى دەرەخ تۈۋىگه يېتىپ كەپتۇ. قارىسا، بىر دەرەخ تۇرغۇدەك، دەرەخنىڭ شاخلىرى ئا-
رىسىدا چىرايلىق قۇرتلار سىپايىلىك بىلەن ئۆملەپ يۈرگۈدەك، دەرەخنىڭ يېنىدا ھېكمەتلىك كىتاب
پارقىراپ ياتقۇدەك. گۈلەمبەر نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغاندا، تۈيۈقسىز بوران چىقىپ، قۇيۇنلار ئۇ-
چۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئالدىراپ دەرەخنىڭ ئاستىدىكى يەرنى ئىككى - ئۈچ غېرىچ كولاپ ھېكمەتلىك كە-
تابنى كۆمۈپ قويۇپتۇ. بوران دەرەخنىڭ يوپۇرماق ۋە قۇرتلىرىنى يەرگە قېقىپ چۈشۈرۈپتۇ. گۈلەمبەر
سەمەندەر بىنا قىلغان بۇ دەرەخنىڭ قۇرتلىرىنى ئېتىكىگە يىغىپ ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. بوران بىر-
نەچچە كۈن داۋام قىپتۇ. ھېلىقى دەرەختىكى قۇرتلار يەرگە چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئورنىغا
ئاق ۋە قىزىل رەڭلىك، بارماقتەك - بارماقتەك مېۋە پەيدا بولۇپ قاپتۇ. بوران بۇ مېۋىلەرنى قۇرۇتۇپ،
ئۈچۈرۈپ پۈتۈن يۇرتقا تارقىتىۋېتىپتۇ.

گۈلەمبەر ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاشقىغا بولغان مۇھەببىتى بىلەن بۇ قۇرتلارنى
ئاسراپ بېقىپتۇ. قۇرتلار چوڭىيىپ، ئىنچىكه يىپ پوستىنى تاشلاپ ئۈچۈپ كېتىشىپتۇ. گۈلەمبەر بۇ
ئاشقىلىق رىشتىسىدىن بولغان يىپلاردىن هەر خىل چىرايلىق ئەتلەس - شايىلارنى توقۇپتۇ. يىپەك ئەنه
شۇنداق پەيدا بولغانكەن. ھېلىقى بارماقتەك مېۋە چۈشكەن دەرەخكه كىشىلەر «ئۈجمه دەرىخى» دەپ ئات
قويۇپتۇ. ئۇنىڭ مېۋىسىنى يېسه - يېسه تۇگىمەيدىكەن.

ئۈچىنچى يىلى باھار پەسلىده گۈلەمبەر يەنه چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىده سەمەندەر ئۇنى يەنه چاقىرىپ-
تۇ. گۈلەمبەر پىراق ئوتىدا ئۆرتىنىپ، ئۈجمه دەرىخى يېنىغا كەپتۇ، شۇ ۋاقىت دەل چولپان كۆچەر چاغ

ئىكەن. گۈلەمبەر كۆككە قاراپ:

خاسىيەتلىك ئەي كىتاب،
ساڭا قىلغايمەن خىتاب.

سەمەندەرنىڭ يېنىغا
مېنى ئېلىپ بار شۇ تاپ!

دەپ، بېيىت ئېيتقانىكەن، ھەسەن ـ ھۈسەندەك نۇرلار چاقناپتۇ ۋە بۇ نۇرلار گۈلەمبەرنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، گۈلەمبەر شۇ كۈنى ئارزۇ بېغىغا بېرىپ ئاشىقى سەمەندەر بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ، مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ يۇرتتىكى كىشىلەر باش يامغۇر ياغقاندا گۈلەمبەرنىڭ كۆز يېشىنى ئەسلەپ، يامغۇر سۈيىگە ئېغىز تېگمەيدىغان بوپتۇ، ھەسەن ـ ھۈسەننى بولسا، ئاشىقلارنىڭ ۋىسال شادلىقىدىن چاقنىغان نۇرنىڭ جلۋىسى دەپ، تاماشا قىلمىدىغان بوپتۇ.

گۈلەمبەر ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن چاغدا ئۇجمە دەرىخىدە بىر كارامەت يۈز بېرىپتۇ. ئۇجمە دەرىخى ئورنىغا خۇددى شەمشاد دەرىخىدەك بىر تۈپ دەرەخ پەيدا بوپتۇ، شاخلىرىدا خۇددى تىللادەك مېۋە چۈشۈپتۇ. ئەپسۇسكى، كىشىلەر بۇ مېۋىنىڭ چېچىكىنى پەقەتلا كۆرەلمەپتۇ. ھېكمەتلىك كىتاب كىشىلەر گە بەختى چېچەكلىمىگەن بىر جۈپ ئاشىقنىڭ شېرىن مۇھەببىتىنى ۋە سەمەندەرنىڭ يۇرتىغا بولغان كۆيۈمچانلىقىنى ئەسلىتىش ئۈچۈن مانا شۇ مېۋىنى ئاتا قىلغانىكەن. كىشىلەر بۇ مېۋىگە «ئەنجۈر» دەپ ئات قويۇشۇپتۇ.

گۈلەمبەر يوقىلىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ دوستلىرى گۈلەمبەرنىڭ ھېكمەتلىك كىتابىنى نەگدۇر ئىككى ـ ئۈچ غېرىچ كولاپ كۆمۈپ قويغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. كىشىلەر بۇ كىتابنى ئىزدەپ ھەمە يەرنى ئىككى ـ ئۈچ غېرىچ كولاپ چىقىپتۇ، بىراق كىتاب تېپىلماپتۇ. كولانغان بۇ يەرلەرگە ئانار، ئۈجمە، ئەنجۈر ئۇرۇقلىرىنى چېچىپتۇ، بۇ ئۇرۇقلار باھار پەسلىدە ئۇنۇپ چىقىپتۇ. يىللار ئۆتۈپ سەمەندەرنىڭ يۇرتى خۇددى ئارزۇ بېغىغا ئوخشاش مېۋىلەر مول گۈزەل باغقا ئايلىنىپ، كىشىلەر ئۆزىنىڭ بۇ يۇرتىغا «نەزەرباغ» دەپ ئات قويۇپتۇ. ئادەملەر ھەر يىلى باھار پەسلىدە ھېكمەتلىك كىتابنى ئەسلەپ يەر ھەيدەيدىغان بوپتۇ. سەمەندەرنىڭ يۇرتىدىكى بۇ ئاجايىپ ئىشلار پۈتۈن ئىقلىمغا ئاڭلىنىپتۇ. ئىنسانلار شۇنىڭدىن باشلاپ ھېكمەتلىك كىتابنى ئىزدىشىپ يەرلەرنى ئاغدۇرىدىغان، كېيىن ئۇرۇق چېچىپ زىرائەت تېرىيدىغان ۋە مېۋە كۆچەتلىرىنى تىكىدىغان بوپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تېرىقچىلىق قىلىش ئەنە شۇنداق پەيدا بولغانىكەن.

ھېكمەتلىك ساندۇق

ئۇرۇنقى زاماندا بىر كىشى ياشىغانىكەن. ئۇنىڭ قاقۇاش، ئىچى يامان بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بۇ ئادەم بۇرۇندىن تارتىپ ئوتۇنچىلىق قىلىدىكەن. ئوتۇنچىنىڭ دۇنيالىقتا ئىككى قىزى بولۇپ، بىرى خوتۇنىغا ئۆگەي ئىكەن. ئوتۇنچىنىڭ خوتۇنى ئۆز قىزىنى ئالىقىنىدا كۆتۈرۈپ، پەپلەپ باقىدىكەن، ئەمما ئۆگەي قىزىنى كۈندە نەچچە ۋاخ تىللاپ، ئۇرۇپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ ئازار بېرىدىكەن. ئۆز قىزى بىلەن بېشىنى بىر يەرگە قىلىۋېلىپ، خەقلەرنىڭ غەيۋىتى ـ شىكايىتىنى قىلىپلا ئولتۇرىدىكەن. ئۆگەي قىزى ئۆي ئىشلىرىغا پىششىق، ئەمگەكچان قىز بولۇپ، ئۆينىڭ پۈتۈن ئېغىر ـ يېنىك ئىشلىرىنى دائىم ئاشۇ قىز قىلىدىكەن. ئۆگەي ئانىسى نانىڭ كۆيۈكىنى، ئاشنىڭ سۈيۈقىنى بەرمەسمۇ، بەرمىسمۇ پەقەت گەپ قىلمايدىكەن. بۇ قىز ئەنە شۇنداق ياۋاش، ساددا ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۆگەي ئانا ھەر كۈنى ئېرى كەچتە ئوتۇن سېتىپ ھېرىپ ـ ئېچىپ ئۆيگە كەلسە، بىكاردىن ـ بىكار:

ـــ قىزىڭ ماڭا يوغانچىلىق قىلدى، مېنىڭ قىزىمنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بەرمىدى، مەن بىلەن تاكاللاشتى، يا بۇ ئۆيدە قىزىڭ بىلەن قال، مەن كېتىمەن، يا بولمىسا، قىزىڭنى بىر يەرگە يوقات، ئاندىن مەن تۇرىمەن... بولمىسا، گېپىڭنى ئېيت! ـــ دەپ ياقىسىغا ئېسىلىدىكەن. ئاخىر ئېرى بۇ جېدەل ـ غوۋغادىن تويۇپ، خوتۇنىدىن سوراپتۇ:

ـــ ئەمىسە، سېنىڭچە بۇ قىزنى قانداق قىلىش كېرەك؟

ـــ قانداق قىلاتتىڭ، قىزىڭنى جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپ كېلىسەن، ـــ دەپتۇ خوتۇنى. بىچارە ئوتۇنچى: «خەير، بوپتۇ، ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار دەپتىكەن، قىزىم جاڭگالدا ياۋا ئالما تېرىپ يەپ كۈنىنى ئۆتكۈزەر» دەپتۇ ئىچىدە. شۇنىڭ بىلەن قىزىنى يېتىلەپ جاڭگالغا قاراپ مېڭىپتۇ. قويۇق جاڭگالىلىقنىڭ ئارىسىغا يېتىپمۇ كەپتۇ. بۇ يەردە ياۋا ئالما دەرەخلىرى ئىنتايىن كۆپ ئىكەن.

ـــ جېنىم قىزىم، سەن مۇشۇ يەردە ئالما تېرىپ تۇرغىن، مەن ئاۋۇ يەردىن ئوتۇن كېسىپ كېلەي، ـــ دەپ قىزىنى ئورمانلىقتا قويۇپ ئۆزى كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ كېتىپتۇ. قىز بۇ يەردە نۇرغۇن ياۋا ئالما، ئۆرۈكلەرنى تېرىپتۇ، يەنە بىكار ئولتۇرۇشنى خالىماي، ئىككى ـ ئۈچ يەرگە ئوتۇن ـ چاۋار دۆۋىلەپتۇ، لېكىن دادىسى كەلمەپتۇ. كۈن ئولتۇراي دەپ قاپتۇ. قىز قۇلاق سالسا، ئۇيان ـ بۇياندىن يىغىلىپ كېچىلىرى مۇشۇ ئورمانىدا تۇنەيدىغان جان ـ جانىۋارلاردىن بۇلبۇل، كاككۇك، شاتۇتى، قارىقۇشقاچ، تۇرۇلغا قاتارلىق ئۇچار قۇشلارنىڭ كەچكى بەزمىسى باشلىنىپتۇ. قىز بۇ تاماشىغا قىزىقىپ، ئۆز جايىدا ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئاڭغىچە كۈنمۇ كەچ بوپتۇ، دادىسى يەنىلا كۆرۈنمەپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن بۆرە، يولۋاسقا ئوخشاش يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ھۆركىرەشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. قىزنى قورقۇنچ بېسىپتۇ،

بىراق يولنى بىلمىگەچكە قاياقتا قاراپ مېڭىشنى بىلەلمەپتۇ. تۆت ئەتراپىغا قارىسا، يىراقتىن پىل - پىل قىلىپ بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپتۇ. قىز يورۇق كۆرۈنگەن تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، بارسا، ئالدىدا بىر كونا ئۆي تۇرغۇدەك. قىز ئۆيگە كىرىپ قارىسا، ئوچاق ئالدىدا بىر موماي داڭقانغا ئوت قالاپ ئولتۇرغانكەن. قىز:

— ئەسسالام، موما، — دەپتۇ. موماي:

— كەل، قىزىم، — دەپ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ ھەم قانداق قىلىپ بۇ يەرلەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. قىز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. موماي:

— بوپتۇ، قىزىم، خاپا بولما، مەنمۇ يالغۇز، سەن ماڭا بالا بول، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قىز موماينىڭ يېنىدا قاپتۇ.

قىز ھەر كۈنى ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ ئۆيلەرنى سۈپۈرىدىكەن، سۇ ئەكىرىدىكەن، چاي قاينىتىدىكەن، ئارىلاپ موماينىڭ چاچلىرىنى تاراپ قويىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى موماي بۇ قىزنى ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. قىز ئۆگزىگە چىقىپ ئەتراپنى كۆرۈپ، كۆڭلى خېلى ئېچىلىپ قاپتۇ. كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپتىكەن، ئۆز ئۆيى كۆرۈنۈپتۇ. قىز ئۆيىنى كۆرۈپ دادىسىنى ئەسلەپتۇ - دە، كۆزلىرىگە ياش كەپتۇ. قىز ئوتۇننى ئېلىپ قايتىپ چۈشكەندە، موماي قىزنىڭ كۆزىدىكى ياش يۇقىنى كۆرۈپ:

— نېمە بولدۇڭ، قىزىم، يىغلىغان ئوخشىمامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. قىز:

— ئۆيۈمنى كۆرۈپ، دادامنى سېغىنىپ يىغلىدىم، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ موماي، — ئۆگزىدە بىر قىزىل ساندۇق بار، شۇنى ئېلىپ چۈش.

قىز ساندۇقنى ئېلىپ چۈشۈپتۇ.

— مانا مۇنۇ ئاچقۇچنى مەھكەم تۇت. ساندۇقنى يولدا ھەرگىز ئاچما، ئۆيۈڭگە بارغاندا ئاچ، — دەپتۇ ۋە قىزنى ئوبدان ياساپ - جابدۇپ، بىر ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئۆيىگە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. قىزمۇ خۇش بولۇپ، ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. دادىسى قىزىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئاتىلىق باغرىغا بېسىپ، ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ، لېكىن خوتۇنى يەنە ئاۋۋالقىدەكلا «چىك - چىك» كېسىلىگە قاپتۇ. بۇ چاغدا قىز ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېلىقى قىزىل ساندۇقنى ئاچقانكەن، ساندۇق ئىچىدىن چىنە - چىنىدە ھەسەل، مۇرابا، سۈت - قايماق، شىرنە - شەربەت؛ داستىخان - داستىخاندا كاكچا، توم نان، گىردە - شىرمان؛ لېگەن - لېگەندە بەتتە - پولۇ، مانتا - يۇدازا، ساڭزا - سامبۇسا چىقىپتۇ. ئارقىدىن توپ - توپى بىلەن شايى - ئەتلەس، تاۋار - دۇردۇن، دۇخاۋا - مەخمەل؛ ئۇنىڭ كەينىدىن قوشلاپ زىلچا - گىلەم، تەڭلىمات، نوقۇت چۈچىلىق كىگىزلەر؛ ئاخىردا يەنە

چۆگۇن - چەينەك، چىنە - چۆچەك، تارغاق - سۇزگە، تاشئەينەك قاتارلىق ئېسىل مالالار چىقىپ ئۆينى تولدۇرۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئۆگەي ئانا ئولتۇرالماي قاپتۇ. ئاخىردا ئېرىگە ئۆز قىزىنىمۇ جاڭگالغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ.

ئەتىسى دادىسى بۇ قىزىنى يېتىلەپ خۇددى شۇ ئورمانغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ ئۆزى قايتىپ كەپتۇ.

كەچ بوپتۇ. بۇ قىزنىمۇ قورقۇنچ بېسىپتۇ. ئەتراپىغا قارىسا، يىراقتا بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ-تۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ قىزمۇ ھېلىقى موماي ئولتۇرغان ئۆيگە كەپتۇ. موماي بۇ قىزنىمۇ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ، ئەمما بۇ قىز مومايغا سالاممۇ قىلماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، موماي ئۇ قىزنى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قاپتۇ. ئەمما، بۇ قىز دائىم باتناپ، يىغلاپلا ئولتۇرىدىكەن، مومايناڭ ئۆيىنىمۇ سۈپۈرمەيدىكەن، ئېشىنىمۇ ئېتىپ بەرمەيدىكەن، چېچىنىمۇ تاراپ قويمايدىكەن، موماي ئىشقا بۇيرۇسا:

— مەن خەقنىڭ دېدىكى ئەمەس، ئۆزلىرى قىلسىلا، — دەپ ئولتۇرۇۋالىدىكەن.

بىر كۈنى موماي قىزنى ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. قىز غودۇڭشىپ يۇرۇپ مىڭ تەسلىكتە ئۆگزىگە چىقىپتۇ. ئۇمۇ تۆت ئەتراپىغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئوتۇنىمۇ ئالماي قايتىپ چۈشۈپ:

— ئۆيۈمنى سېغىندىم، كېتىمەن، — دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. موماي:

— ئۇنداق بولسا، ئۆگزىدە بىر ئاق ساندۇق بار، شۇنى ئېلىپ چۈش، — دەپتۇ. قىز ئېلىپ چۈ-شۈپتۇ. مومای ئۇنىڭغىمۇ بىر ئاچقۇچنى تۇتقۇ-زۇپ، ئۆيىدە ئېچىشنى تاپىلاپ، ساندۇقنى كۆ-تۈرگۈزۈپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. قىز ئۆيىگە ناھايىتى خۇش بولۇپ قايتىپ كەپتۇ. قىزنىڭ يوغان بىر ئاق ساندۇقنى كۆتۈرۈپ كەلگەنلىكى-نى كۆرگەن ئانىسىنىڭ خۇشاللىقى ئېچىگە پاتماي قاپتۇ. ئاندىن قىزىغا مۇنداق دەپتۇ:

— ۋاي قىزىم، چىڭ تۇت، بۇ ساندۇقنى داداڭ، ئۆگەي ھەدەڭ بار يەردە ئاچمايلى، نېمىكى دۇنيا چىقسا ئۆزىمىزنىڭ بولسۇن، ئۇلارغا كۆر-سەتمەيلى، ھېچنېمە بەرمەيلى، — دەپ يەتتە قات قازناقتا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئاخشىمى ھەممەيلەن ئۇخلاپ قاپتۇ. تازا يېرىم كېچە بولغاندا ئانا بىلەن قىز ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ قازناقتا كىرىپ، ھېلىقى ئاق ساندۇقنى شۇنداق ئاچقانىكەن، يەتتە باشلىق بىر ئەجدىھا چاچراپ چىقىپ، قىز بىلەن ئۇنىڭ ئانىسىنى بىرلا دەم تارتىپ يۇتۇۋېتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئوتۇنچى قىزى بىلەن بەخت - دۆلەتكە ئىگە بولۇپ، قىزىنى ئۆزىگە ئوخشاش ساددا بىر ئىشلەمچى يىگىتكە توي قىلىپ بېرىپ، خا-تىرجەم ۋە خۇشال - خۇرام كۈن كەچۈرۈشكەنىكەن.

چۆگۇن - چەينەك، چىنە - چۆچەك، تارغاق - سۇزگە، تاشئەينەك قاتارلىق ئېسىل مالالار چىقىپ ئۆينى تولدۇرۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئۆگەي ئانا ئولتۇرالماي قاپتۇ. ئاخىردا ئېرىگە ئۆز قىزىنىمۇ جاڭگالغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ.

ئەتىسى دادىسى بۇ قىزىنى يېتىلەپ خۇددى شۇ ئورمانغا ئاپىرىپ تېنىتىپ قويۇپ ئۆزى قايتىپ كەپتۇ. كەچ بوپتۇ. بۇ قىزنىمۇ قورقۇنچ بېسىپتۇ. ئەتراپىغا قارىسا، يىراقتا بىر چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ-تۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ قىزمۇ ھېلىقى موماي ئولتۇرغان ئۆيگە كەپتۇ. موماي بۇ قىزنىمۇ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ، ئەمما بۇ قىز مومايغا سالاممۇ قىلماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، موماي ئۇ قىزنى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قاپتۇ. ئەمما، بۇ قىز دائىم باتناپ، يىغلاپلا ئولتۇرىدىكەن، مومانىڭ ئۆيىنىمۇ سۈپۈرمەيدىكەن، ئېشىنىمۇ ئېتىپ بەرمەيدىكەن، چېچىنىمۇ تاراپ قويمايدىكەن، موماي ئىشقا بۇيرۇسا:

— مەن خەقنىڭ دېدىكى ئەمەس، ئۆزلىرى قىلسىلا، — دەپ ئولتۇرۇۋالىدىكەن.

بىر كۈنى موماي قىزنى ئۆگزىدىن ئوتۇن ئېلىپ چۈشۈشكە بۇيرۇپتۇ. قىز غودۇڭشىپ يۇرۇپ مىڭ تەسلىكتە ئۆگزىگە چىقىپتۇ. ئۇمۇ تۆت ئەتراپىغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئوتۇنمۇ ئالماي قايتىپ چۈشۈپ:

— ئۆيۈمنى سېغىندىم، كېتىمەن، — دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ. موماي:

— ئۇنداق بولسا، ئۆگزىدە بىر ئاق ساندۇق بار، شۇنى ئېلىپ چۈش، — دەپتۇ. قىز ئېلىپ چۈ-شۈپتۇ. موماي ئۇنىڭغىمۇ بىر ئاچقۇچنى تۇتقۇ-زۇپ، ئۆيىدە ئېچىشنى تاپىلاپ، ساندۇقنى كۆ-تۈرگۈزۈپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. قىز ئۆيىگە ناھايىتى خۇش بولۇپ قايتىپ كەپتۇ. قىزنىڭ يوغان بىر ئاق ساندۇقنى كۆتۈرۈپ كەلگەنلىكى-نى كۆرگەن ئانىسىنىڭ خۇشاللىقى ئېچىگە پاتماي قاپتۇ. ئاندىن قىزىغا مۇنداق دەپتۇ:

— ۋاي قىزىم، چىڭ تۇت، بۇ ساندۇقنى داداڭ، ئۆگەي ھەدەڭ بار يەردە ئاچمايلى، نېمىكى دۇنيا چىقسا ئۆزىمىزنىڭ بولسۇن، ئۇلارغا كۆر-سەتمەيلى، ھېچنېمە بەرمەيلى، — دەپ يەتتە قات قازناقتا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. ئاخشىمى ھەممەيلەن ئۇخلاپ قاپتۇ. تازا يېرىم كېچە بولغاندا ئانا بىلەن قىز ئاستا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ قازناقتا كىرىپ، ھېلىقى ئاق ساندۇقنى شۇنداق ئاچقانكەن، يەتتە باشلىق بىر ئەجدىھا چاچراپ چىقىپ، قىز بىلەن ئۇنىڭ ئانىسىنى بىرلا دەم تارتىپ يۇتۇۋېتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئوتۇنچى قىزى بىلەن بەخت - دۆلەتكە ئىگە بولۇپ، قىزنىنى ئۆزىگە ئوخشاش ساددا بىر ئىشلەمچى يىگىتكە توي قىلىپ بېرىپ، خا-تىرجەم ۋە خۇشال - خۇرام كۈن كەچۈرۈشكەنكەن.

گۆھەر تۇغدىغان توخۇ

ئۇرۇنلىقا بۇرۇنسىدا بىر ئوتۇنچى ئۆتكەنكەن، ئۇنىڭ خوتۇنى ۋە ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. ئوتۇنچى بىر كۈنى جاڭگالدا ئوتۇن كېسىۋاتسا، ئالدىدىن بىر توخۇ چىقىپ قاقاقلاپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئوتۇنچى ئالدىغا قارىسا، بىر توخۇنىڭ ئۇۋىسى تۇرۇپتۇ. ئۇۋىدا بىر تۇخۇم يالىتىراپ تۇرغان. ئوتۇنچى ھېلىقى تۇخۇمنى ئېلىپ قوينىغا سالىتۇ ـ دە، ئوتۇنلىرىنى ئېشىكىگە ئارتىپ شەھەرگە كىرىپتۇ، ئوتۇننى سېتىپ، پۇلىغا تۆت نان ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋاتقىنىدا، كۆزى بىر دۇكانىنىڭ ئالدىدا ئېسىقلىق تۇرغان ئالتۇن قەپەسكە چۈشۈپتۇ. ئوتۇنچى ھېلىقى قەپەسكە زەن قويۇپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ ئىچىدە خۇددى ئۆزىنىڭكىگە ئوخشاش بىر تۇخۇم يالتىراپ تۇرغۇدەك. ئۇ ئىچىدە، ئەجەب مېنىڭ تۇخۇمۇمغا ئوخشايدىكەنا دەپ، بىر قوينىدىكى تۇخۇمغا، بىر قەپەستىكى تۇخۇمغا قاراپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن قەپەسنىڭ ئىگىسى، ئوتۇنچىغا:

ـــ ھە، نېمىشقا قەپەسنى بويلاپ قالدىڭ؟ ئوغرىمۇسەن؟ كەت نېرى! ـــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـــ يوقسۇ بايۋەچچە، ـــ دەپتۇ ئوتۇنچى، ـــ قەپەسنىڭ ئىچىدىكى تۇخۇم مېنىڭ تۇخۇمۇمغا ئوخشاپ تۇرىدۇ، سېلىشتۇرۇپ بېقىۋاتىمەن.

بۇنى ئاڭلىغان بايۋەچچە ھەيران بولۇپ:

ـــ قېنى، ئېلىپ باقە، مەن كۆرۈپ باقاي، ـــ دەپتۇ.

ئوتۇنچى كۆرسىتىپتۇ. بايۋەچچە شۇ يەردىلا ئوتۇنچىغا خۇشامەت قىلىپ، ئۆيىگە باشلاپ كىرىپتۇ.

ـــ بۇنى ماڭا سېتىپ بېرىڭ، ـــ دەپ يېپىشىۋاپتۇ بايۋەچچە.

ـــ بوپتۇ، ساتسام ساتاي، ـــ دەپتۇ ئوتۇنچى.

ـــ قانچە بېرەي؟

ـــ ئۆزىڭىز بىلىپ بېرىڭ.

ـــ مىڭ تەڭگە بەرسەم قانداق؟

ئوتۇنچى ھەيران بولۇپ:

ـــ ئادەمنى زاڭلىق قىلماڭ، ـــ دەپتۇ ئۇنىڭغا.

بايۋەچچە ئۆز كۆڭلىدە، بەلكى بۇنى ئاز دەۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

ـــ بوپتۇ، بىر يېرىم مىڭ تەڭگە بېرەي، ـــ دەپتۇ.

ـــ زاڭلىق قىلماڭ، ـــ دەپتۇ ئۆز تۇخۇمىنىڭ سىرىنى بىلمىگەن ئوتۇنچى، ـــ راست ئالىدىغان

ئىشىگىز بولسا، ئۆزىنىڭ باھاسىنىلا ئېيتىڭ.

بايۇەچچە ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ، ئىككى مىڭ تەڭگىگە چىقىپتۇ. ھەيران بولغان ئوتۇنچى:

— قېنى، ئەكېلىڭ پۇلىڭىزنى، — دەپتۇ.

بايۇەچچە دەرھال ئىككى مىڭ تەڭگىنى ساناپ بېرىپ، ئوتۇنچىنى يولغا سالىتۇ. بايۇەچچە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بوپتۇ. سەۋەبى، بايا ئۇ تۇخۇم ئەمەس، بەلكى گۆھەر سېتىۋالغانىكەن.

ئوتۇنچى ئۆيىگە بېرىپ بولغان ئەھۋالنى خوتۇنىغا ئېيتىپ، ئىككى مىڭ تەڭگىنى يانچۇقىدىن چىقارغاندا، خوتۇنى ھەيران بولۇپ:

— ئۇنداق بولمىدىغان بولسا، ئوتۇنچىلىقنى تاشلاپ، ھەر كۈنى شۇ تۇخۇمدىن ئەكېلىپ ساتسىلا، پات ئارىدا باي بولۇپ كېتىمىز، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

خوتۇنىنىڭ بۇ مەسلىھىتى بىلەن ئوتۇنچى ھەر كۈنى جاڭگالغا بېرىپ، ھېلىقى گۆھەر تۇخۇمدىن بىرنى ئەكېلىپ سېتىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي ناھايىتى باي بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى خوتۇنى مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— ئەمدى ھەر كۈنى گۆھەر تۇخۇم ئەكېلىمەن، دەپ ئاۋارە بولغۇچە، شۇ توخۇنىڭ ئۆزىنىلا تۇتۇپ ئەكەلسىلە، ئۆيدە تۇغدۇرىلى.

ئوتۇنچى خوتۇنىنىڭ بۇ مەسلىھىتىنىمۇ ماقۇل كۆرۈپ، جاڭگالدىن ھېلىقى توخۇنى تۇتۇپ ئۆيىگە ئەكېلىپتۇ. توخۇ ھەر كۈنى ئۆيدە بىردىن گۆھەر تۇغۇرىپتۇ.

ھەر كۈنى گۆھەرنى سېتىۋېلىپ تۇرغان بايۇەچچە ئوتۇنچىنىڭ بۇ سىرىنى بىلىشىنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. ئاخىر ئوتۇنچىنىڭ گۆھەر تۇغدىغان توخۇسى بارلىقىنى بىلىپ، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش قەستىدە بوپتۇ. بايۇەچچە بىر كىتابتىن: «كىمكى گۆھەر تۇغدىغان توخۇنىڭ بېشىنى يېسە پادىشاھ، قانىتىنى يېسە ۋەزىر بولىدۇ» دېگەن گەپنى كۆرگەنىكەن. بايۇەچچە شۇ توخۇنى يېيىش ئۈچۈن ئوتۇنچىنىڭ خوتۇنىنى ئازدۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئوتۇنچىنىڭ خوتۇنى ياش ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇلى كۆپ-يىپ، قېرى ئوتۇنچىدىن كۆرە ياش يىگىتلەر بىلەن كەيپ - ساپا قىلىش نىيىتىگە كەلگەنىكەن. خوتۇنىڭ بۇ نىيىتى بايۇەچچىگە تازا ئەپ كەپتۇ. ئاخىر بايۇەچچە بۇ خوتۇن بىلەن ئاشنا بوپتۇ، لېكىن ئوتۇنچىنىڭ ئۆيدە بولۇشى بايۇەچچىنىڭ ھېلىقى توخۇنى يېيىش قەستىگە يار بەرمەپتۇ. بىر كۈنى ئو-

تۇنچىنىڭ خوتۇنى بايۇەچچىنىڭ بەرگەن مەسلىھىتى بويىچە ئىشلىگە:

— ئەمدى خۇدايىم شۇنچە كۆپ دۇنيا بەرگەندىن كېيىن شۇنىڭ شۈكرانىسىغا بىر ھەج قىلىپ كەلسىلە، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ئوتۇنچى ئويلاپ قارىغۇدەك بولسا، خوتۇننىڭ بۇ مەسلىھىتى دۇرۇس. ئارتۇقچە ئىككىلەنمەي تەرەددۇتلىنىپ ھەرەمگە كېتىپتۇ. ھىيلىگەر بايۇەچچە ئاخىر بۇ خوتۇننى ئۆزىگە رام قىلىۋالغاندىن كېيىن، خوتۇننى نېمە قىل دېسە شۇنى قىلىدىغان يەرگە يەتكۈزۈپتۇ.

بايۇەچچە بىر كۈنى خوتۇنىغا:

— ئەگەر مېنى رازى قىلىمەن، ئۆمۈرلۈك ئاشنا قىلىمەن دېسىڭىز، توخۇيىڭىزنى سويۇپ، بېشى بىلەن قانىتىنى ماڭا يېگۈزۈڭ. ئەگەر ماقۇل بولمىسىڭىز، ماڭا قىلمايسىز، ئۆزىڭىزگە قىلىسىز، — دەپ قورقۇتۇپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان خوتۇن ئالدىدا غەمگە پېتىپتۇ، بۇ شەرتنى ئورۇنداش بىر قىيىن، ئورۇندىماسلىق ئاندىن قىيىن. ئاخىر بايۇەچچىنىڭ ئاشنىدارچىلىقىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلىپ، مەيلى ئۆلتۈرسەم ئۆلتۈرەي، دۇنيامۇ كۆپىيىپ قالدىغۇ دېگەن يەرگە كەپتۇ ـ دە، توخۇنى سويۇپ، بايۇەچچىنى ئۆيگە باشلاپ ئەكەپتۇ.

ئوتۇنچىنىڭ خوتۇنى ئىرى ھەرەمگە كەتكەندىن كېيىن بىر قۇلمۇ سېتىۋالغانكەن. ئۇ توخۇنى قازانغا سېلىپ، قۇلغا ئوت قالىغۇزۇپ، ئۆزى سارايدا بايۇەچچە بىلەن ئەيش ـ ئىشرەتكە چۈشۈپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن ئىككى بالىسى مەكتەپتىن قايتىپ كەلسە، قازاندا بىرنەرسە قاينىۋاتقان، قورسىقى ئېچىپ تۇرغان بالىلار تۇۋاقنى ئېچىپ قارىسا، قازاندا توخۇ گۆشى تۇرغان، دەررۇ توخۇنىڭ بېشىنى، ئىككى قانىتىنى ئاپتۇ ـ دە، چوڭ بالىسى بېشىنى، كىچىكى ئوڭ قانىتىنى يەپتۇ، سول قانىتىنى بولسا قۇلغا بېرىپتۇ.

بىر چاغدا خوتۇن چىقىپ قازاندا قالغان گۆشلەرنى تاۋاققا ئېلىپ، بايۇەچچىنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپ تۇ. بايۇەچچە قارىسا، توخۇنىڭ بېشى بىلەن قانىتى يوق. ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

— قېنى بۇنىڭ بېشى بىلەن قانىتى؟ ! بېشى بىلەن قانىتى بولمىسا، نېمە قىلىمەن بۇنى؟ ! ئاچىقىپ ئىتقا تاشلاپ بېرىڭ ! — دەپتۇ.

ھەيران بولغان خوتۇن دەررۇ چىقىپ قۇلدىن سوراپتۇ. ئۇ:

— ھېلىراقتا ئىككى ئوغۇللىرى كېلىپ بېشى بىلەن قانىتىنى يەپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنى ئۇققان بايۇەچچە بەك تېرىكىپتۇ. كېيىن ئۆز ـ ئۆزىگە: «توختا، كىتابتا ئەگەر ئۇنداق قىلالمىسا، توخۇنىڭ بېشى بىلەن قانىتىنى يېگەن ئادەمنىڭ يۈرىكىنى يېسىمۇ بولىدۇ، دېگەنكەن. ھېلىمۇ بولسا شۇنداق قىلاي» دەپتۇ ـ دە، خوتۇنىغا:

— ئۇنداق بولسا شۇ ئىككى بالىڭنى ئۆلتۈرۈپ، يۈرىكىنى ماڭا يېگۈزۈڭ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىسىڭ ئىشىڭنى چاتاق، — دەپ شەرت قويۇپتۇ. ئىلاجسىز قالغان خوتۇن ئاخىر بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپتۇ. دەررۇ قۇلىغا:

— سەن بېرىپ، ئىككى بالامنى شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر چۆلگە ئاچىقىپ ئۆلتۈرۈپ، يۈرىكىنى ئېلىپ كەل. ئەگەر مۇشۇ ئىشنى ئورۇندىساڭ قۇللۇقتىن ئازاد قىلىمەن، بولمىسا ئۆلتۈرىمەن ! — دەپتۇ. قۇل «ماقۇل» دەپ، ئىككى بالىنى باشلاپ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر چۆللۈككە ئاپىرىپ

ېرىپتۇ. بالىلار ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

— بىزنى نەگە ئاپىرىسەن؟ نېمە قىلىسەن؟

قۇل بالىلارغا ئانىسىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ - دە، ئۆزىنىڭمۇ شۇ يەردە كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. ئىچىدە بۇ بالىلاردا نېمە گۇناھ بار؟ مەيلى، قۇللۇقتىن ئازاد قىلمىسىمۇ قىلمىسۇن، ئۆلتۈرسە- مۇ مېنى ئۆلتۈرسۇن، بۇ ياش بالىلار كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسۇن دەپ ئويلاپتۇ - دە، كۆڭلىدىكىنى بالىلارغا ئېيتىپتۇ. بالىلار:

— ئۇنداق بولسا، سەنمۇ بىكاردىن - بىكار ئۆلۈپ كەتمە، ئىككى كۈچۈك تاپايلى، شۇنى ئۆلتۈرۈپ يۇرىكىنى ئاپىرىپ بەرسەڭ سەنمۇ قۇتۇلىسەن، — دەپتۇ.

قۇلمۇ ماقۇل بوپتۇ. ئۇچەيلەن ئىككى كۈچۈكنى تېپىپ ئۆلتۈرۈپتۇ، قۇل ئىككى كۈچۈكنىڭ يۈ- رىكىنى ئېلىپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئىككى بالا: «بىز ئەمدى ئۆيىمىزنى ئۇنتۇيلى، مۇشۇ كۆرۈنگەن تاغقا قاراپ ماڭايلى، باشقا بىر يۇرتقا بېرىپ جېنىمىزنى جان ئېتەيلى» دەپ يولغا راۋان بوپتۇ.

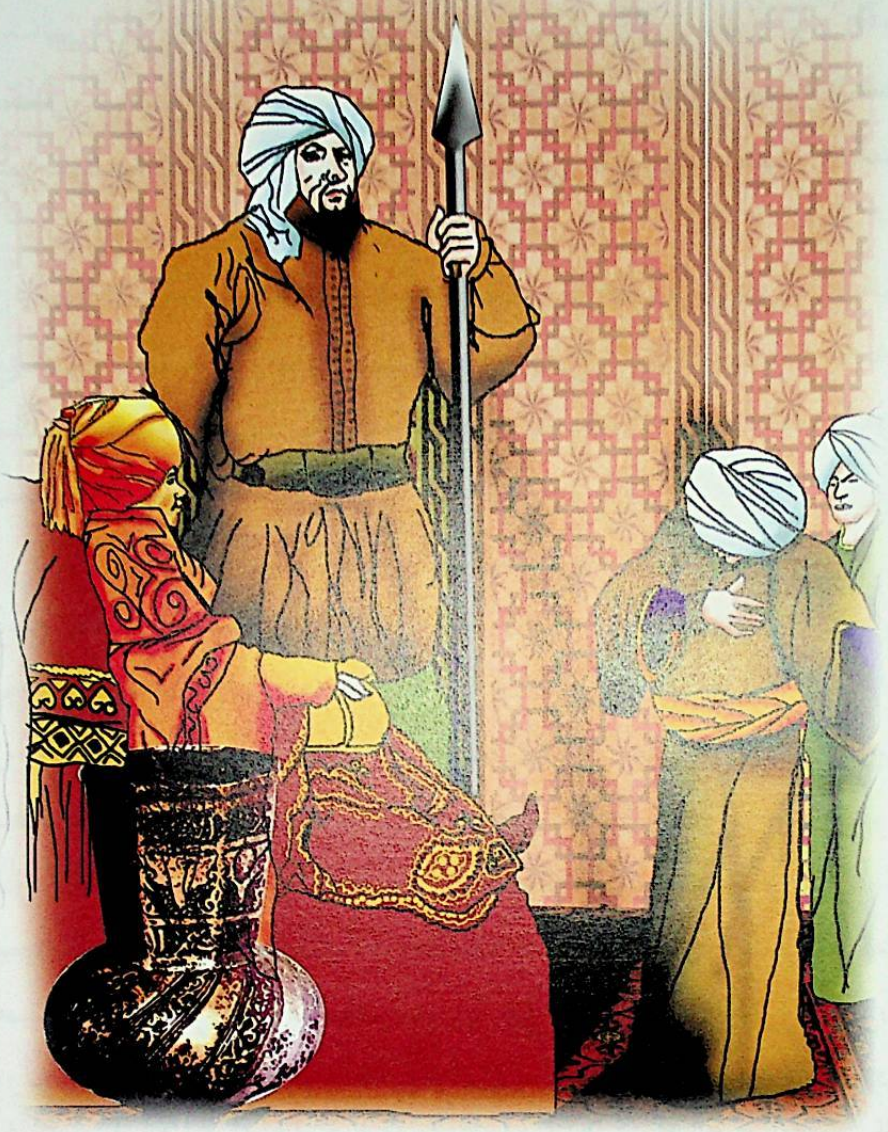
ئاكا - ئۇكا ئىككىسى يول يۈرۈپ، يۇرگەندىمۇ مول يۈرۈپ، چۆللۇكلەرنى بېسىپ، نەچچە تاغلارنى ئېشىپ، بىر يەردە ئىككى ئاچا يولنىڭ ئاغزىغا كېلىپ توختاپتۇ. قارىسا، بىر يولدا «بارسا كېلەر»، يەنە بىرسىدە «بارسا كەلمەس» دېگەن خەت يېزىلغان تاختاي تۇرغۇدەك. ھەر ئىككىسى بېشىمىزغا كەلگەننى كۆرەيلى دېيىشىپ، كىچىكى «بارسا كەلمەس»، چوڭى «بارسا كېلەر» دېگەن يولغا چۈشۈپ مېڭىپتۇ.

ئاكىسى بىرقانچە ئاي جاپالىق يوللارنى بېسىپ، بىر شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شەھەردە ئادەم دىدارى يوق، ھەممىلا ئادەم شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتكەن. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىش ئۈچۈن بالىمۇ شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ. ئەتراپقا نەزەر سالسا، كەڭ تۈزلەڭلىكتە مىڭ - مىڭ ئادەم ئاسمانغا قارىشىپ تۇرغان. بالا ئاسمانغا قارىسا، بىر قۇش ئادەملەرنىڭ بېشىدا ئايلىنىپ ئۈچۈپ يۈرگۈ- دەك. ئادەملەرنىڭ بەزىسى قوللىرىدا ئۆپكە، بېغىرغا ئوخشاش نەرسىلەرنى پۇلاڭلىتىپ، قۇشقا قاراپ «كەھ - كەھ» دېيىشىۋاتقان. بالا ھەيران بولۇپ، سۈرۈشتۇرۇپ بۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشىنىپ- تۇ: بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى يېقىندا ئۆلگەنمىكەن، لېكىن ئۇنىڭ پادىشاھلىقىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان بىرمۇ پەرزەنتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، پادىشاھ ئۆلەر ۋاقتىدا: «ساريىمدىكى بەخت قۇشىنى ئۇچۇ- رۇڭلار، قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا، شۇ پادىشاھ بولسۇن» دەپ ۋەسىيەت قىلغانمىكەن. بۇگۈن بولسا پادە- شاھنىڭ شۇ ۋەسىيىتى بويىچە قۇشنى ئۈچۈرۈپ، ھەركىم ئۆز بەختىنى سىناش ئۈچۈن بۇياققا چىققانمىكەن.

بالا بىر چاغدا ئاسمانغا قارىسا، قۇش ئۇنىڭغا قاراپ شۇڭغۇپ كېلىۋاتقان. ئادەملەر قۇشنى نەگە قورنارکىن دەپ، كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ. قۇش شۇڭغۇپ كەلگەن پېتى بالىنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. بالا پادىشاھلىقنى نېمە قىلاي دەپ، قۇشنى بېشىدىن ئېلىپ ئۈچۈرۈۋېتىپتۇ. باشقىلار بالىغا ھەيران بوپتۇ. ھېلىقى قۇش ئايلىنىپ كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا يەنە قونۇپتۇ. بالا يەنە ئۈچۈرۈۋېتىپتۇ. ئۈچىنچى قې- تىم يەنە كېلىپ قونغاندا، كىشىلەر بالىنى مۇبارەكلەپ، ئۇنىمىغىنىغا قويماي پادىشاھلىققا ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

بۇ ئىش مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، بىز ئەمدى گەپنى ئۇنىڭ ئىنىسىدىن ئاڭلايلى:

ئىنىسى ھېلىقى «بارسا كەلمەس» يولغا مېڭىپ، ئاۋۋال قېلىن بىر جاڭگالنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ، ئۇنىڭدىن چىقىپ بىر قورقۇنچلۇق تاغنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ ئالدىدىلا بىر يەردىن قىپقىزىل ئوت كۆتۈرۈلۈپ، كېيىن شۇ ئوت چىققان يەردىن بىر نەرسە ئۇنى دەم تارتىپتۇ. بالا بوراندا ئۇچقان قامغاقتەك دومىلاپ بىر غارنىڭ ئاغزىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئىچىنى يېغىپ شۇنداق قارە-

سا، ئالدىدا بېشى داش قازاندەك، تومۇقى قېرى توغراقتەك، ئۇزۇنلۇقى قىرىق غۇلاچ كېلىدىغان بىر ئەجدىها تۇرغۇدەك. ئەجدىها شۇ زامات قوزغىلىپ، تاغ باغرى- دىكى ئۆيدەك بىر تاشنى يۆتكىگەنىكەن، ئۇ يەردىن بىر غار ئېچىلىپتۇ، ئەجدىها بالىنى ھەيدەپ غارنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ- تۇ. بالا كىرىپ قارىسا، غارنىڭ ئىچى تۇرلۇك جان - جانىۋار ۋە ئادەملەر بىلەن تولغان. ئەسلىدە بۇلار ئەجدىهانىڭ يەيدى- غان ئوزۇقلىرى ئىكەن. ئەجدىها ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئوۋغا چىقىپ، يۇز- لەپ جان - جانىۋارلارنى ۋە ئالدىغا ئۇچ- رىغان ئادەملەرنى دەم تارتىپ مۇشۇ يەر- گە ئەكىرىدىكەن، قورسىقى ئاچقاندا بول- سا، بىر چەتتىن كاۋاپ قىلىپ يەيدىكەن. بالا بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ قۇتۇلۇشنىڭ كو- يىغا چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا خەنجىرى بارئىكەن. ئۇ خەنجەر بىلەن غارنىڭ بىر چېتىنى تېشىشكە باشلاپتۇ. بىر چاغدا ئەجدىها غارنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئون غۇلاچ كېلىدىغان تۆمۈر زىنىنى غارنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈپ، ئى- لىنغاننى زىنجا سانجىپ كاۋاپ قىلىپ يېگىلى تۇرۇپتۇ. بالا ئادەملەر بىلەن بىللە غارنىڭ ئەڭ چەت بۇلۇڭىغا بېرىۋاپتۇ. ئەجدىها بەش - ئالتە قېتىم شۇنداق قىلىپ كاۋاپقا تويغاندىن كېيىن غارنىڭ ئاغزىنى ھېلىقى يوغان تاش بىلەن يېپىپ قويۇپ، ئۆزى شۇ تاشقا بېشىنى قويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

ئەجدىها بىر ئۇخلىغاندا ئۇچ كېچە - كۈندۈز ئۇخلايدىكەن. بالا ئەجدىهانىڭ ئۇخلىغانلىقىدىن پايدى- لىنىپ، غارنى تېشىشنى داۋام قىپتۇ. ئىككى كېچە - كۈندۈز دېگەندە ئاران ئادەم پاتقۇدەك تۆشۈك تې- شىپ سىرتقا چىقىپ قارىسا، ئەجدىها مەلەق ئۇيقۇغا كەتكەن، بىر تەرەپكە قارىسا، ئەجدىهانىڭ كاۋاپ پىشۇرىدىغان زىخى ئوتتا قىپقىزىل بولۇپ تاۋلىنىپ تۇرۇپتۇ. بالا چەبدەسلىك بىلەن ھېلىقى زىخنىڭ سىپىدىن تۇتۇپ ئوتتىن ئېلىپ ئەجدىهانىڭ مېڭىسىگە تىققانىكەن، ئەجدىهانىڭ مېڭىسى ۋاز - ۋۇز قى- لىپ كۆيۈشكە باشلاپتۇ. ئەجدىها جان ئاچچىقىدا بىر تولغىنىپتۇ - دە، ھايال قىلماي ئۆلۈپتۇ. بالا ئاد- ىدىن غار ئىچىدىكى ئادەملەرنى ۋە جان - جانىۋارلارنى قۇتۇلدۇرۇپتۇ.

بالا يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. يولدا كېتىۋاتسا، ئالدىغا ئۇچ قاراقچى ئۇچراپتۇ. ئۇلار بىر پادىشاھنىڭ كۈھىقاپتىن ئالدۇرۇپ كېلىۋاتقان ئۇچ ئېسىل نەرسىسىنى بۇلىغانىكەن. ئۇنىڭ بىرسى ئۇچىدىغان گى- لەم، يەنە بىرسى مىنسە دۇلدۇل، دەريانى قويسا كۆۋرۈك بولىدىغان ھاسا، يەنە بىرسى تۇماق، كىمكى ئۇ- نى كىيىۋالسا ھېچكىمگە كۆرۈنمەيدىكەن. ئۇچ قاراقچى بۇ نەرسىلەرنى بۆلۈشەلمەي، دەتالاشتا تۇرغانىنىڭ

ئۇستىگە كېلىپ قالغان بالىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ھېلىقى نەرسىلەرنى بۆلۈپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. بالا رازى بولۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— بىرىڭلار ماڭا ئوقياريڭلارنى بېرىڭلار، مەن ئۇچ تەرەپكە قارىتىپ ئوق ئۇزىمەن، ھەربىرىڭلار بىرىنى تېپىپ كېلىسىلەر. كىم بۇرۇن تېپىپ كەلسە، گىلەمنى شۇ ئالىدۇ. ئىككىنچى قېتىم تېپىپ كەلگىنى ھاسىنى، ئۇچىنچى قېتىم تېپىپ كەلگىنى تۇماقنى ئالسۇن، بولامدۇ؟

— بولىدۇ، — دەپتۇ قاراقچىلار.

بالا ئوقيانى ئېلىپ ئۇچ تەرەپكە قارىتىپ ئوق ئۇزۇپتۇ. ئۇچ قاراقچى ئوققا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىپتۇ. بالا شۇ زامات ھېلىقى تۇماقنى باشقا كىيىپ، ھاسىنى قولغا ئېلىپ، گىلەمگە چۈشۈپ: «ئۇچ گىلەم» دەپتۇ. گىلەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، بالا كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپتۇ. ئۇچ قاراقچى لېۋىنى چىشلەپ قاپتۇ.

بالا ئۇچۇپ بىر يەرگە كېلىپ تۆۋەنگە قارىغۇدەك بولسا، چىرايلىق بىر باغ كۆرۈنۈپتۇ. بالىنىڭ مۇشۇ باغدا ئولتۇرۇپ بىردەم ئارام ئالغۇسى كەپتۇ ـ دە: «چۈش گىلەم!» دەپتۇ، گىلەم باغ ئىچىدىكى بىر كۆكۈلمەيدان ـ چىمەنزارلىققا چۈشۈپتۇ.

بۇ باغ مۇشۇ يۇرتتىكى پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان جايى ئىكەن. شۇ كۈنى باغقا پادىشاھنىڭ قىزى سەيلىگە چىققانىكەن. بالىنىڭ گىلەم بىلەن بۇ يەرگە ئۇچۇپ چۈشۈشى مەلىكىنىڭ كېنىزەكلىرىنى مېڭە ئۇزۇپ كېلىشكە بۇيرۇتۇپتىپ، ئۆزى ئارام ئېلىش ئۈچۈن ھېلىقى چىمەنزارلىققا كېلىپ تۇرۇشىغا توغرا كەپتۇ. مەلىكە بۇ گىلەمنىڭ كارامىتىگە ھەيران بوپتۇ. ئىش قىلىپ، مۇشۇ گىلەمنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ چارىسىنى ئىزدەپ، گىلەمنى بۇ يەردىلا ئېلىۋالغىلى بولماس، بالا بىلەن گىلەمگە ئولتۇرۇپ بىر چۆللۈككە بارىلى، شۇ يەردە بالىنى قالدۇرۇپ، ئۆزۈم گىلەمگە ئولتۇراي ـ دە، ئۇچۇپ ئۆيۈمگە راۋان بولاي، دەپ ئويلاپتۇ.

— ئۇنداق بولسا ئىككىمىز بىللە ئۇچۇپ چىقىپ، چەت ـ ياقىلارنى سەيلە قىلىپ كېلىلى، — دەپتۇ قىز. مەلىكىنىڭ قورسىقىدىكى ھېيلىنى ئۇقمىغان بالا:

— بوپتۇ، ئولتۇرۇڭ، سىزنى ئوينىتىپ كېلەي، — دەپ مەلىكىنى ئولتۇرغۇزۇپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. بۇلار ئۇچۇپ بىردەمدىلا بىر چۆل ـ جەزىرىگە بېرىپ قاپتۇ. بالا ئاۋۇال گىلەمدىن چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ ئىستىۋارىغا ئولتۇرۇپ قالغىنىدىن پايدىلىنىپ، مەلىكە «ئۇچ گىلەم!» دەپلا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۆيىگە راۋان بوپتۇ.

بۇنى كۆرگەن بالا دەررۇ ھېلىقى تۇمقىنى كىيىپ، ھاسىنى دۇلدۇل قىلىپ مىڭىپ ئارقىدىن قوغلاپتۇ. قىزمۇ ئۆيىگە يېتىپ بېرىپ گىلەمدىن چۈشەي دېيىشىگە، بالا يېتىپ كېلىپ سەكرەپ گىلەمگە چىقىپتۇ ـ دە: «ئۇچ گىلەم!» دەپتىكەن، گىلەم يەنە كۆتۈرۈلۈپتۇ. چۈشۈشكە ئۇمتۇلۇپ تۇرغان قىز يەرگە تىك موللاق چۈشۈپتۇ. بالا ئۇچقان پېتى ئاكىسىنى ئىزدەپ، ئاخىر ئۇ تۇرغان يۇرتقا چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ بۇ شەھەرگە كەلگەن كۈنى ئاكىسىنىڭ يېڭى پادىشاھ بولغان ۋاقتىغا توغرا كەپتۇ. ئاكىسىنىڭ پادىشاھلىقى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتلاردەك بىرقانچىسىنىڭ ئۈستىدىكى پادىـ

شاهلىق ئىكەن. ئاكىسى ئۇكىسى بىلەن كۆرۈشۈپ هال - ئەھۋال سورىشىپ، شۇ يەردە ئۇنى ئۆزىگە ئوك قول ۋەزىر قىلىپ تەينىلەپتۇ.

ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ، ئاكا - ئۇكا ئىككىسى ئۆز ئۆيىنى ئەسلىشىپتۇ. قارا كۆڭۈل ئانا-سىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى، ساددا دادىسىنىڭ نېمە كۈنلەرنى كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، ئاخىر ئۆزلىرى بىر بېرىپ كېلىش قارارىغا كەپتۇ.

ئەمدى ئۇلارنىڭ ئۆيىئىچىدىن گەپ ئاڭلايلۇق:

ئانىسى هېلىقى قۇل ئاپىرىپ بەرگەن ئىككى كۈچۈكنىڭ يۈرىكىنى بايۋەچچىگە بېرىپتۇ. خوتۇن قۇلنى ئازاد قىلىۋېتىپتۇ. ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، هېلىقى بايۋەچچە بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە هېلىقى يىگەن يۈرەك ئادەمنىڭ ئەمەس، ئىتنىڭ يۈرىكى ئىكەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. ئۇ تىت - تىت بولۇپ، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يىگۈدەك يەرگە كەپتۇ. ئۆزىنىڭ يامان هەۋىسىدىن ياخشىلىق تاپالمىغان خوتۇنمۇ سەرسانلىقتا قاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ئېرى هەرەمدىن قايتىپ كەپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ ئالدىغا يىغلاپ چىقىپ:

— سىلى كەتكەندىن بېرى خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن، ئىككى بالام بىلەن گۆھەر تۇغدىغان توخۇ ئۆلۈپ كەتتى، — دەپ هازا ئېچىپتۇ. ئېرىمۇ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ، ئاخىر: «قانداق قىلىمىز، خۇدادىن كەلگەن ئىشقا نېمە چارە، تەقدىرگە تەن بەرگۈلۈك» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپتۇ.

ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ هويلىسىغا بىر گىلەم ئۈچۈپ چۈشۈپتۇ. قارىسا، ئۇنىڭ ئۇستىدىن پادىشاهلىق كىيىملىرىنى كىيگەن ئۆزلىرىنىڭ ئىككى ئوغلى چۈشۈپ كېلىۋاتقۇدەك، بۇنى كۆرۈپ، بوۋاي:

— ۋاي بالىلىرىم! — دەپ قۇچاقلاپ يىغلاپ كۆرۈشۈپتۇ. ئانىسى نېمە قىلىشىنى بىلمەي قاپتۇ.

بالىلار ئاتىسىغا بولغان ئەھۋاللارنى، ئانىسىنىڭ قارا كۆڭۈللۈك بىلەن قىلغان ئىشلىرىنى، ئۆزلىرىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن، بوۋاي ئاچچىقىغا بەس كېلەلمەي خوتۇننى بوغۇزلىۋېتىپتۇ.

بالىلار ئاتىسىنى پادىشاهلىققا تەكلىپ قىلغانىكەن، بوۋاي:

— بۇ ئىش سىلەرگە لايىق. مەن قېرى ئادەمنىڭ قولىدىن بۇ ئىش كەلمەيدۇ، — دەپ پادىشاه بولغىلى زادى ئۇنىماپتۇ. بالىلار ئاخىر ئاتىسىنى ئېلىپ قايتىپتۇ. هېلىقى بايۋەچچىنى ئۆمۈرلۈك زىندانغا تاشلاپ، ئۆزلىرىنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلىۋەتكەن هېلىقى قۇلنى سول قول ۋەزىر قىلىۋاپتۇ.

ئۇشتىگەرنىڭ چارسى

امانلارنىڭ زامانىسىدا، جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ ئارىسىدا بىر ئۇشتىگەر ياشىغانىكەن. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئېلىپ كەلگەن ماتاسىنى ئۇشتە قىلىپ (سىلىقلاپ) بېرىپ، شۇنىڭ بىلەن جان باقىدىكەن. ئۇنىڭ دۇنيالىقتا بىر ئۆچكىسى بولۇپ، ئۇنىڭ سۈتىدە چاي سۈتلەپ ئىچىدىكەن، قايمىقىنى تۇلكە ئوغرىلاپ ئىچىپ كېتىدىكەن. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇشتىگەرنىڭ خوتۇنى ئېرىگە:

— ئۆيدە قالمۇدەك ھېچنېمە قالمىدى، مەن قالدى ـ قاتتى ئۇننى يىغىشتۇرۇپ خېمىر يۇغۇرسام، سىلى جاڭگالغا بېرىپ ئوتۇن ئېلىپ كەلسىلىمۇ بوپتىكەن، — دەپتۇ. ئۇشتىگەر:

— ماقۇل، — دەپتۇ ـ دە، بىر چىنە قېتىقنى ئېلىپ، ئاغزىغا بىر زاغرىنى يېپىپ، ئارغامچىنى بېلىگە باغلاپ، كەكسىنى بېلىگە قىستۇرۇپ: «جاڭگال دېگەن نەدىسەن؟» دەپ يولغا چۈشۈپتۇ. جاڭگالغا يېقىن قالغاندا، بىر چىغنىڭ تۈۋىدىن بىر جۈپ تورغاي ئۇچۇپ چىقىپتۇ، ئۇشتىگەر ئېڭىشىپ قارىسا تورغاينىڭ ئۇۋىسى، ئۇنىڭدا بىرنەچچە تورغاي تۇخۇمى تۇرغۇدەك. كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەنلىكتىن تۇخۇمدىن ئىككىنى ئېلىپ قوينىغا سېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. چاشكا ۋاقتى بىلەن ئوتۇن ئالىدىغان جاڭگالغا بېرىپتۇ. بىردەم ئارام ئالغاندىن كېيىن يەرنى كولاپ قېتىق بىلەن نانىنى سوغۇقراق تۇرسۇن دەپ شۇ يەرگە قويۇپ، ئۇستىگە شاخ ـ شۇمبا بىلەن بەلگە قىپتۇ، «بۇ يەرنى تاپالماي قالماي» دەپ ئارغامچىنىمۇ تاشلاپ، ئۇچىنى سۆرىتىپ قويۇپ، جاڭگالغا ئىچكىرىلەپ مېڭىپتۇ ۋە قۇرۇق دەرەخلەرنى تېپىپ كەسلەشكە باشلاپتۇ. نەق شۇ چاغدا ئۇشتىگەرنىڭ ئالدىدىن بېشى بۇلۇتتا، ئۆزى يوغان ۋە كۆرۈمسىز، سەت بىرنەرسە چىقىپ كېلىپ:

— سەن كىم؟ بۇ يەردە نېمە ئىزدەپ ئۆمىلەپ يۈرىسەن؟ — دەپ ھەيۋە بىلەن سوراپتۇ.

ئۇشتىگەر قارىسا، بىر بەھەيۋەت دىۋە. ئۇ ئۆزىنى توختىتىپ:

ئېتىم مېنىڭ ئەلەم نۇر،
كەسپىم بىلسەڭ ئۇشتىگەر،
داڭقىم ئالەمگە مەشھۇر.
ئىشتىسە مېنى دىۋىلەر،
ئۇخلىيالماس راھەتتە.
كۈھىقاپمۇ قوزغىلار
قالمايلى دەپ غەپلەتتە.

ئەما مەنمۇ بوش ئەمەس،
جاڭگاللارنى كېزىمەن.
ئاقتۇرۇپ توقايلارنى،
دىۋىلەرنى ئىزدەيمەن.
چۈنكى مېنىڭ ئوزۇقۇم
دىۋىلەرنىڭ گۆشىدۇر.
ناشتىلىقىم ئالۋاستى،
ئىنسۇجىنىڭ تۆشىدۇر.

دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان دۇننىڭ يۈرىكى جىغىلداپ، كۆزلىرى چەكچىيىپتۇ ۋە ئۆز ئا-
يىغى بىلەن رەقىبىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن مىڭ بىر پۇشايمان قىپتۇ. دۇننىڭ ئارىسالدى
بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ئۇشتىگەر:

— سەنچۇ، بۇ يەرلەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ دۇنە بوش كەلمەسلىككە تىرىشىپ، — دۇنىلەرنىڭ باتۇرىمەن. ئۇزۇندىن بېرى
ئادەم گۆشى يېيىش ئارزۇيۇم بار ئىدى، مۇشۇ ئارزۇ يولىدا تالاي دەشتىلەرنى كەزدىم، بىراق ئىشىم ھېچ ئوڭ-
مدىن كەلمىگەنىدى، بۇگۈن مۇشۇ جاڭگالنى بىر ئۆۋلاپ باقاي دېگەن نىيەتتە بۇ يەرگە كېلىپ سېنى كۆردۇم.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئۇشتىگەر، — كەل، ئىككىمىز كۈچ سىنىشىپ باقايلى، سەن يەڭسەڭ،
مېنى يە، مەن يەڭسەم، سېنى يەي!

دۇنە بۇ تەكلىپكە كۆنۈپتۇ ۋە ئالدىدا چۈمۈلىدەك ئۆمىلەپ يۈرگەن بۇ ئادەمنى قانداق قىلىپ يەڭ-
سەم بولىدىكىن، دېگەن خىيالدا قاپتۇ.

— مەن بىلەن كۈچ سىنىشىشقا رازى بولدۇڭ ـ ھە؟ — دەپ قايتا سوراپتۇ ئۇشتىگەر.

— ھە... ئە... — دەپتۇ دۇنە دۇدۇقلاپ.

— چېلىشايلى دېسەڭ، مېنىڭ بويۇڭ ئېگىز، مېنىڭ بويۇم پەس، قاملاشمىغۇدەك. ئەگەر سەن رازى
بولساڭ، ئىككىمىزنىڭ قايسىمىز يەرنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈپ، توغراقتىن ياغ چىقىرالىساق، شۇنى باتۇر
سانايلى، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغانلىنى بىلگىنىمىزنى قىلايلى، — دەپتۇ ئۇشتىگەر. دۇنە بۇ
شەرتكە كۆنۈپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، نۆۋەت سېنىڭكى، قېنى، يەرنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈپ، ئاۋۇ توغراقتىن ياغ چىقى-
رىپ باقە! — دەپتۇ ئۇشتىگەر.

دۇنە غەزەپ بىلەن تۇگۈلۈپ يەرنى تەپكەنكەن، يەردىن توپا ـ چاڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، بىراق
يەرنىڭ مېڭىسى چۈۋۈلماپتۇ. ئۆز ئىشىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولمايۋاتقا-
لىقىنى سەزگەن دۇنە خىجىل بو-
لۇپ يەرگە قاراپتۇ. بۇنى كۆرگەن
ئۇشتىگەر:

— ھېلىھەم نۆۋەت سېنىڭ،
ئەگەر سەن ئاۋۇ توغراقتىن ياغ
چىقىرالىساڭ، يولۇڭغا كېتىۋەر،
بولمىسا مەن كۈچۈمنى كۆرسە-
تىپ، بىلگىنىمنى قىلىمەن، —
دەپتۇ.

دۇنە ئۇشتىگەر كۆرسەتكەن
توغراق غولىنى قامالىلاپ، پۈتۈن
كۈچىنى يىغىپ تۇرۇپ سەققانە-
كەن، توغراقنىڭ قوۋزاقلىرى

ئاجراپ قولىغا چىقىپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ يېغى كۆرۈنمەپتۇ.

— ئەمدى سەن قاراپ تۇر، مەن كۈچۈمنى كۆرسىتەي، — دەپتۇ ئۇشتىگەر.

ئۇشتىگەر قېتىقنى كۆمۈپ قويغان يەرنىڭ ئۈستىگە كېلىپ، يەرنى بىر تەپكەنىكەن، قېتىق توپىغا مىلىنىپ چاچراپ چىقىپتۇ. كېيىن ھېلىقى دۈڭە سۈندۈرۈۋەتكەن توغراقنىڭ قېشىغا بېرىپ، قوينىدىن تورغاينىڭ تۈخۈمىنى ئېلىپ، دۈڭگە كۆرسەتمەي ئىككى ئالقىنىغا قويۇپ توغراقنى سىققانىكەن، بار-ماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن تۈخۈمنىڭ سېرىقى بىلەن ئېقى ئېقىپ چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن دۈڭە ھاڭقېتىپ قاپتۇ ۋە ئۇشتىگەردىن ساق - سالامەت قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. دۈڭنىڭ ئەندىشىدە قالغانلىقىنى سەزگەن ئۇشتىگەر:

— ھەي دۈڭە، ئېيتىپ باقە، قايسىمىز كۈچلۈك ئىكەنمىز؟! — دەپتۇ.

— سىز! — دەپتۇ دۈڭە، كېيىن، — مەن سىزگە كۆپ بىئەدەپلىك قىپتىمەن، ئەگەر مالال كەلمىسە، شۇ بىئەدەپلىكىمنى كەچۈرسىڭىز، ئىككىمىز دوست بولساق، بۈگۈن مېنىڭ مېھمىنىم بولۇپ، ئۆيۈمگە بىللە بارسىڭىز.

— خوپ! — دەپتۇ ئۇشتىگەر، — مەن بۇ چاققىچە ھېچكىمنىڭ گېپىنى يەردە قويغان ئەمەس، سېنىڭ خالىغىنىڭچە بولسۇن!

ئۇشتىگەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان دۈڭە خۇشاللىقتىن ئۆزىنى ئاران توختىتىپ، مېھمىنىنى باشلاپ ئۆيىگە كېلىپ بېرىپتۇ ۋە ئۇشتىگەرنى تۈرلۈك تائام ۋە مېۋىلەر بىلەن مېھمان قىلىپتۇ. ئۇشتىگەر ئالدىغا تىزىلغان تائام ۋە مېۋىلەر ئىچىدىن كۆزىگە چىرايلىق ۋە ئاجايىپ كۆرۈنگەنلىرىنى ئېلىپ يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپتۇ. ئاڭغىچە كۈن پېتىپ زاۋال بوپتۇ. دۈڭە ئۇشتىگەرنىڭ ناھايىتى ئاز تائام يېگەنلىكىگە ھەيران قالغان بولسىمۇ، سوراشقا پېتىنالماي، ساراي ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورۇن سېلىپ ئۇشتىگەرنى ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇشتىگەر كىرىپ قارىسا، دۈڭنىڭ سالغان ئورنى تۆڭلۈكنىڭ ئۈدۈلىدا ئىكەن. ھە، بۇ ھارامزادە مېنى كېچىچە ئۆلتۈرۈشنى پەملەپتۇ دەپ، چىراغنىڭ يورۇقىدا تۆت تەرەپكە قارىسا، ھەر يوغان تەكچىلەر تۇرغۇدەك.

ئەگەر بىرەر ئىش بولسا تەكچىگە چىقىۋېلىشنى ئويلاپ، ئورۇنغا كىرىپ يالغاندىن ئۇخلىغان بولۇپ پۇ-
شۇلداپتۇ. خېلىغىچە ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ تۇرغان دېۋە ئۇشتىگەرنىڭ پۇشۇلدىشىنى ئاڭلاپ
تالاغا مىڭىپتۇ. ئۇشتىگەر قۇلاق سېلىپ ياتسا، بىر چاغدا سارايىنىڭ ئۆگزىسى غارسىلداشقا باشلاپتۇ.
ئۇشتىگەر دەرۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تەكچىگە چىقىۋاپتۇ. دېۋە تۇڭلۇكىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئۇشتىگەرنىڭ
ياتقان يېرىگە تاش تاشلاپتۇ. بۇ ئىش تاڭ ئاتقۇچە تەكرارلىنىپتۇ. تاڭ ئېتىپ، كۈن قىزىرىشقا باشلا-
غاندىلا دېۋە تاش ئېتىشنى توختىتىپ، ئۆگزىدىن چۈشۈپتۇ. بۇنى سەزگەن ئۇشتىگەر دەرھال ئورۇنغا كىرىپ
يېتىۋاپتۇ. دېۋە ئىشىكنىڭ ئالدىدا بىر دەم تۇرۇپ تىڭشىسا، ئۇشتىگەرنىڭ خورىكى ئاڭلىنىۋاتقۇدەك.
ئىلگىرى تاشلىغان تاشلىرىغا كېيىنكى تاشلىغان تاشلىرى تېگىپ قاڭقىپ يوتقانىنىڭ ئۈستىدە بىر تال-
مۇ تاشنىڭ قالمىغانلىقىدىن خەۋەرسىز قالغان دېۋە سارايىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قارىسا، ئۇشتىگەر يوتـ-
قانىنىڭ ئىچىدە ئاۋۋال ئاخشامقىدەك پۇشۇلداپ ياتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن دېۋە بۇ ھەقىقەتەن باتۇر ئىكەن،
ھەر نېمە بولسا بىر ئەھۋال سوراپ باقاي دەپ ئويلاپ:

— ھەي بۇرادەر، تاڭ ئاتتى، ئۇخلاۋېرەمسىز؟ — دەپتۇ. ئۇشتىگەر بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ:

— كېچىدىن بۇرگىلىرىڭ يوتقانىنىڭ ئۈستىدە جەڭ قىلىپ ئۇخلاتمىدى. ئەمدى كۆزۈم ئۇيقۇغا بې-
رىپتىكەن، سەن ۋارقىرىغىلى تۇردۇڭمۇ؟! — دەپتۇ. ئۇشتىگەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان دېۋە مەن تاش-
لىغان تاشلارغا ئۆلمەي، ئۇنى تېخى بۇرگىگە ئوخشىتىۋاتىدۇ، دېمەك بۇ ھەقىقىي باتۇرنىڭ ئۆزى ئىكەن،
بۇنىڭ بىلەن مەن زادى تەڭ كېلەلمىگۇدەكمەن دەپ، قايتىپ چىقىپ، ئۇشتىگەرنىڭ ئەتىگەنلىك چېيـ
ئۇچۇن تەييارلىق كۆرۈپتۇ. چايمۇ ئىچىلىپتۇ. ئۆشتىگەر خوشلىشىپ مېڭىشقا تەمشەلگەندە، دېۋە بىر
ساندۇققا ئالتۇن قاچىلاپ كۆتۈرۈپ چىقىپ:

— ئەي پالۋان، بۇ مېنىڭ سىزگە قىلغان سۇۋغىتىم، ئالغاچ كېتىڭ! — دەپتۇ.

ئۇشتىگەر قارىسا، يوغان بىر ساندۇق. ئۇنى كۆتۈرۈش ئەمەس، ئورنىدىن يۆتكەشكىمۇ خېلى كۈچ
كېرەك. «بۇ يەردىمۇ بىر ھىيلە ئىشلىتەي» دەپتۇ ئۇ ئۆزۈ - ئۆزىگە. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دېۋىگە:

— بىزنىڭ رەسىم - قائىدىمىزدە، بىرەر كىشى دوستلىرىغا يوللۇق تۇتسا، ئۇنى ئۆزى ئاپىرىشىپ بې-
رىدۇ. ئەگەر سەنمۇ بۇنى كۆڭۈل - كۆكسۇڭدىن چىقىرىپ سۇۋغات قىلغانكەنسەن، ئۆيۈمگە ئاپىرىپ بەر-
گىن، بولمىسا، مەن ئېلىپ كەتمەيمەن، — دەپتۇ.

دېۋە بۇ سۆزنى قوبۇل قىلىپ، ئۇشتىگەر بىلەن بىللە ساندۇقنى ئۆشىنىسىگە ئارتىپ يولغا چۈشۈپ-
تۇ. بۇلار ئاز ماڭدىمۇ - جىق ماڭدىمۇ، بۇنىسى بىزگە نامەلۇم، ئىش قىلىپ ئۇشتىگەرنىڭ ئۆيىگە يې-
قىن كەپتۇ. بۇ چاغدا ئۇشتىگەرنىڭ خوتۇنى ئۆگزىگە چىقىپ ئېرى كەتكەن تەرەپكە قاراپ تۇرغانىكەن،
بۇنى كۆرگەن ئۇشتىگەر دېۋىگە قاراپ:

— ئەي بۇرادەر، كۆردۇڭمۇ، مېنىڭ خوتۇنۇم ئۆگزىگە چىقىپ يولۇمغا قاراپ تۇرۇپتۇ. مەن ئال-
دىنراق بېرىپ سېنىڭ بىلەن ئاغىنە بولغانلىقىمنى ئۇقتۇرۇپ قويمىسام بولمايدۇ، — دەپتۇ.

دېۋە بۇ سۆزگە ماقۇل بولۇپ، ساندۇقنى يەرگە قويۇپ ئارام ئېلىشقا باشلاپتۇ. ئۇشتىگەر ئۆيىگە كېلىپ:

— خوتۇن، چاققان بول، ئۆيگە كىر، قازان - قومۇچۇڭنى تاراقشىتىپ تۇر. مەن ئاۋۇ دېۋىنى
باشلاپ كىرگەندە، سەن ماڭا: «ھوي، مېھمانغا ئېتىدىغان ئاشقا قايسى دېۋىنىڭ گۆشىنى تۇغرايمەن؟»
دېگىن، — دەپتۇ. خوتۇنى بۇ گەپكە ھەيران بولغان بولسىمۇ، بۇنىڭ تېگىدە بىرەر سىر بولسا كېرەك
دەپ، ماقۇل بوپتۇ.

ئۇشتىگەر دۇنىنى باشلاپ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. دۇنىنى ئۆيگە باشلاي دېسە، ئۇنىڭ پاتماي دىغانلىقىنى بىلىپ، ئىشىك ئالدىغلا سورۇن تۇزۇپتۇ. بۇلار ئەمدى ئولتۇرغانىكەن، ئۆيىدىن ئۇشتىگەرنىڭ خوتۇنى:

— ھوي ئادەم، مېھمانغا چوڭ دۇننىڭ گۆشىنى توغرايمۇ، كىچىكىنىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئۇشتىگەر جاۋاب بەرگۈچە، دۇنە ئورنىدىن تۇرۇپ قېچىپتۇ. دۇنىنى قاچۇرغان ئۇشتىگەر خوتۇنىغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپ، ساندۇقتىكى ئالتۇننى ئۆيىگە توشۇشقا باشلاپتۇ.

ئەمدى سۆزنى تۇلكىدىن ئاڭلايلى:

ئۇشتىگەرنىڭ ئۆچكىسىنىڭ سۇتىدىن سۇزۇۋېلىنغان قايماقنى ئىچىپ ئۆگىنىپ قالغان تۇلكە تىلىنى بىر غېرىچ چىقىرىپ كېلىۋاتقانىكەن، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆشتىگەرنىڭ ئۆيىدىن قاچقان دۇنە ئۇچراپ قاپتۇ. دۇنىنىڭ ئالدى ـ ئارقىسىغا قارىماي قېچىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن تۇلكە:

— ھەي دۇنە، نېمىدىن شۇنچە قورقۇپ كەتتىڭ؟ — دەپتۇ. دۇنە تۇلكىگە ئۇشتىگەرنىڭ ۋەقەسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان تۇلكە:

— ھەي ئەخمەق، «ئېگىز ئادەم ئەخمەق كېلىدۇ» دېگەن راستىكەن. بويۇڭغا قارىسا، بۇلۇتقا تاقىشىدۇ، ئەمما مېنىڭچىلىكىمۇ ئەقلىڭ يوق ئىكەن. مەن كۇندە بېرىپ ئۇنىڭ ئۆچكىسىنىڭ سۇتىنىڭ قايمىقىنى قاقشىتىپ تۇرۇپ ئىچىپ كەلگەن يەردە، سەن قاچساڭ قانداق بولغىنى؟ يۇر، مەن سېنى باشلاپ بېرىپ ئۇشتىگەردىن ھەممە ئەلىمىڭنى ئېلىپ بېرەي، خالىساڭ ئالدىڭغىمۇ سېلىپ بېرەي! — دەپتۇ.

— بۇ گەپنى سەن راستىتىن ئېيتىۋاتامسەن؟ — دەپتۇ دۇنە.

— ھەئە، — دەپتۇ تۇلكە قۇيرۇقىنى ئوينىتىپ. دۇنە ئويلاپ، تۇلكە دېگەن ھارامزادە بولىدىغان، بۇ يوغان گەپ قىلىپ ئاپىرىپ مېنى بىر بالاغا تىقمەسۇن يەنە دېگەن يەرگە كەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ دۇنە، — كەل، قۇيرۇقۇڭغا ماۋۇ ئارغامچىنى باغلاپ شۇنى تۇتۇپ ماڭاي، ئەگەر مېنى ئالدايدىغان بولساڭ، بىلىپ قوي، قۇيرۇقۇڭ مەندە، ئۆزۈم بىلگەننى قىلىمەن.

تۇلكە بۇ شەرتكە كۆنۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككىسى يولغا چۈشۈپتۇ.

ئالتۇننى ئۆيىگە توشۇپ بولغان ئۇشتىگەر ئۆگزىگە چىقىپ ئەتراپقا نەزەر ساپتىكەن، كۆزىگە يېتىلمىشىپ كېلىۋاتقان تۇلكە بىلەن دۇنە چېلىقىپتۇ. ئۇشتىگەرنى غەم بېسىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ، كۆڭلىنى توختىتىپ قارىسا، تۇلكە يېقىنلا كېلىپ قالغانمىش.

— ھەي ھارامزادە تۇلكە، — دەپتۇ ئۇشتىگەر تۇلكىگە خىتاب قىلىپ، — مەندىن بىر دۇنگە پۇل ئالغىنىڭغا ھەپتە بولدى، ئۇچ كۇندە كېلىمەن دەپ كېلىشىڭ بۇگۇنمۇ؟ بۇمۇ مەيلى، يەنە كېلىپ مېنىڭ ئاغىنەمنى ئالداپ كەلگىنىڭ ئۇچۇن مەن سېنى قانداق قىينىماي ئۆلتۇرسەم بولىدۇ، قېنى، ئۆز ئاغزىڭ بىلەن ئېيتىپ باقە؟!

ئۇشتىگەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان دۇنە تۇلكە مېنى ساتقىلى ئېلىپ كەلگەنىكەن، دېگەن ئويغا كەپتۇ ـ دە، تۇلكىنى سۆرىگەن پېتى باياۋانغا قېچىپتۇ ۋە كېتىپ بېرىپ تۇلكىنى بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ يەرگە بىر ئۇرۇپتىكەن، تۇلكىنىڭ غىققىدە جېنى چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇشتىگەر تۇلكىنىڭ بوزەك قىلىشىدىن قۇتۇلۇپ، ئاخىرقى ئۆمرىگىچە خۇشال ياشاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇنىڭدىن بۇيان دۇنە ئادەملەرنىڭ كۆزىگە كۆرۇنمەيدىغان بولغانمىش.

تېرىك-تېرىكچىلىك ئويغاق

ھۆرۈنقى زامانىدا ئۆتكەن بىر تۆمۈرچىنىڭ قىرىق ئوغلى بار ئىكەن. بۇ ئوغۇللارنىڭ چوڭلىرى بازغان سوققۇدەك، كىچىكلىرى كۆرۈك باسقۇدەك بوپتۇ. ئاردىدىن يەنە ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تۆمۈرچى ئۇستا ئوغۇللىرىنى ئۆيلەپ قويۇش ئارزۇسىنى قىپتۇ. بىر كۈنى ئۇستا ئۆيدە خوتۇنى بىلەن ئولتۇرۇپ: «قىرىق قېتىم توي قىلغۇدەك ماجالىمىز يوق، بىرلا قېتىم توي قىلايلى. قىرىقمىغا قىرىق يەردىن قىز ئېلىپ بەرسەك، قىرىق كېلىن پېتىشمايدۇ، شۇڭا قىرىق قىزى بار كىشى بىلەن قۇدا بولايلى» دېگەن مەسلىھەتنى قىپتۇ. بۇ مەسلىھەتنى ئوغۇللىرىغا ئېيتقانىكەن، ئۇلارمۇ رازى بوپتۇ. دادىسى:

— ئەمىسە، ئوغۇللىرىم، قىرىق قىزى بار كىشىنى تېپىڭلار! — دەپ ئۇلارنى پاكىز كىيىندۈرۈپ، ئاز - تولا خىراجەت بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

ئوغۇللار قىرىق قىزى بار ئۆيىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ - مېڭىپتۇ، مەھەللە ئارىلاپتۇ، شەھەر ئايلىنىپتۇ، لېكىن تاپالماپتۇ، تاپالمىسمۇ يەنە ئىزدەپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى شەھەرنىڭ چېتىدە كېتىۋېتىپ، ئادەمزات تۇرمايدىغان دالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يوغان بىر ھويلىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار: «ئاشۇ ھويلىدىن سوراپ باقايلى، ئىزدىگىنىمىز تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دەپ بېرىپ دەرۋازىنى ئۇرغانىكەن، چاچلىرى پاخىلىشىپ كەتكەن، ئورۇق، پالكۆز بىر موماي چىقىپتۇ.

— ئانا، بىز قىرىق ئوغۇل ئىدۇق، قىرىق قىزى بار كىشىنى ئىزدەپ كەلدۇق، — دەپتۇ ئوغۇللاردىن بىرى.

— ئۆيگە كىرىڭلار، بالىلىرىم. مانا مېنىڭ قىرىق قىزىم بار، — دەپتۇ موماي بۇلارنى ئۆيگە باشلاپ.

موماي ئوغۇللاردىن ئۇنى - بۇنى سوراپ، قۇرۇق كەلمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ - دە، «ئۆز پۇتى بىلەن كەلگەن بۇ ئامەت»نى قولدىن چىقارماسلىقنىڭ ئامالىنى ئويلاپتۇ، قىرىق ئوغۇلغا قىرىق قىزىنى بېرىشكە رازى بوپتۇ. ئوغۇللار خۇشال بولۇشۇپ، قايتىش ئۈچۈن ئورۇنلىرىدىن تۇرغاندا موماي كەتكىلى قويماپتۇ.

— قونۇپ قېلىڭلار بالىلىرىم، بۈگۈن كېچە مېنىڭكىدە مېھمان بولۇپ، قىزلىرىمنى ئوبدان كۆرۈڭلار، تونۇشۇڭلار! — دەپ قوندۇرۇپ قاپتۇ. سېمىز قويدىن بىرنى سويۇپ مېھمان قىپتۇ. تاماقتىن كېيىن موماي ئوغۇللار ئولتۇرغان چوڭ ئۆيگە قىرىق قىزىنى باشلاپ كىرىپتۇ. ئوغۇل - قىزلار ئىككى رەت بولۇپ قاتار ئولتۇرۇشۇپ، بىر - بىرلىرىگە يەر ئاستىدىن قارىشىپتۇ. شۇ چاغدا ئوغۇللارنىڭ ئا-

رسسدىكى چېچەن سادىق بەزى قىزلارنىڭ چىرايى قىز بالىغا ئوخشمايدىغانلىقىنى، بەزىلىرىنىڭ ئۇ-
ڭۇكلىرى كۆكسىپ تۇرغانلىقىنى، ئولتۇرۇپ - قوپۇشلىرى ئەر كىشىگە ئوخشىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى
سېزىپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپتۇ.

مومای بالىلار بىلەن بىرەم پاراڭلاشقاندىن كېيىن:

— بالىلىرىم، يول مېڭىپ هارغانسىلەر، ئەمدى ئارام ئېلىپ ئۇخلاڭلار! — دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

مومای ئىشىك تۈۋىگە چىقىپ، قىزلىرىغا:

— سىلەر ئاق كىگىزنى يېپىنىپ يېتىڭلار، ئوغۇللارغا قارا كىگىزنى يېپىپ قويۇڭلار! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى بايانتىن بېرى هوشيار بولۇپ يۈرگەن سادىق ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ ئاق كىگىز بىلەن قارا كىگىزنىڭ سىرىنى هېچ چۈشىنەلمەپتۇ، ئاخىر بۇ خوتۇن بىر شۇملۇقنى ئويلاۋاتقان بولسا كېرەك دېگەن يەرگە كەپتۇ.

قىزلار ئىككى رەت قىلىپ ئورۇن سېلىپ، ئوغۇللارغا قارا كىگىز يېپىپ قويۇپتۇ، ئۆزلىرى ئاق كىگىز يېپىنىپ يېتىپتۇ.

بۇ ئەسلىدە شۇم نىيەتلىك، ياۋۇز مومای ئىكەن. ئۇنىڭ «مانا مېنىڭ قىزلىرىم» دەپ ئۆيگە باشلاپ

كىرگەن بالىلىرىنىڭ ھەممىسى قىز بولماستىن، تەڭدىن تولىسى ئوغۇل ئىكەن. مومايۋ قىزلىرىنى ئەرگە بەرمەي، ئوغۇللىرىنى ئۆيلىمەي، ئۆزىنىڭ جەددىللىق ھۇنىرىنى ئۆگىتىۋاتقانىكەن. ھەر قېتىم ئادەم ئۆلتۈرگىنىدە قىلىچىنى قانغا مىلەپ يالايدىكەن، «سىلەرمۇ يالاڭلار، يۈرىكسىزلار پۇتۇن بولىدۇ» دەپ بالىلىرىغمۇ يالىتىدىكەن.

مومايۋ ئاشخانىغا كىرىپ قىلىچىنى بىلەشكە كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ قان يالاشقا نەپسى تاقىلداپ كەتىپتۇ، بىراق مۇشۇنداق ئامەت كەلگەن كېچىدە ئۆچكىلىرىنىڭ مەرشى، ئىتلىرىنىڭ ھاۋشىشى، مۇشۇكلىرىنىڭ مياۋلىشى مومايىنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرماپتۇ. ياۋۇز مومايۋ ئەل ئۇيقۇغا كەتكەن ۋاقىتتا بالىلار ياتقان ئۆينىڭ ئىشىكىگە كېلىپ قىلىچىنى تىرىكلىتىپ:

— تىرىك - تىرىك، كىم ئويغاق؟ — دەپ سوراپتۇ. سادىق ھودۇقماستىن:

— سەگەك سادىق — مەن ئويغاق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— نېمىشقا ئۇخلىمىدىك؟

— قىرىق ئۆچكەك مەرەپ ئۇخلاتمىدى.

مومايۋ بېرىپ قىرىق ئۆچكىسىنى چېپىۋېتىپتۇ، قايتىپ كېلىپ ئاشخانىنىڭ بوسۇغىسىدا كۇتۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

سادىق قېرىنداشلىرىنى ئاستا ئويغىتىپ: «مومايىنىڭ پەيلى بۇزۇق، سەگەك ياتايلى!» دەپ شۇڭىرلاپ قويۇپتۇ. مومايۋ يەنە ئىشىك تۇۋۇگە كەپتۇ:

— تىرىك - تىرىك، كىم ئويغاق؟

— زېرەك سادىق — مەن ئويغاق.

— نېمىشقا ئۇخلىمىدىك؟

— قىرىق ئىتىڭ ھاۋشىپ ئۇخلاتمىدى.

مومايۋ جىلە بولۇپ بېرىپ قىرىق ئىتىنىمۇ چېپىپ تاشلاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا ئوغۇللار تۇڭلۇككە ئارغامچا سېلىپ، بىر - بىردىن يامىشىپ چىقىشقا باشلاپتۇ. شۇ ئارىلىقتا مومايۋ يەنە ئىشىك تۇۋىدە پەيدا بوپتۇ.

— تىرىك - تىرىك، كىم ئويغاق؟

— چېچەن سادىق — مەن ئويغاق.

— نېمىشقا ئۇخلىمىدىك؟

— قىرىق مۇشۇكۇڭ مياۋلاپ ئۇخلاتمىدى.

مومايۋ ئىچ - ئىچىدىن تىت - تىت بولۇپ، قىرىق مۇشۇكىنى ئۆلتۈرۇپ، ئۆز كۆڭلىدە شۇنداق دەپتۇ: «توختا سادىق، سېنىڭ چېچەنلىكىڭنىمۇ كۆرەرمەن، سەنمۇ مومائىنىڭ كىملىكىنى بىلەرسەن!...»

ئوغۇللار تۇڭلۇكتىن چىقىپ - چىقىپ بىرنەچچىسى قاپتۇ، ئۇلار قىزلارنىڭ ئۇستىدىكى ئاق كەگزىنى تۇيدۇرماي يىغىۋېلىپ، قارا كىگىزنى يېپىپ قويۇپتۇ - دە، سادىققا قاراپ:

— يۇر، چىقىپ كېتىمىز، — دەپتۇ. سادىق:

— ئاق كىگىز بىلەن قارا كىگىزدە نېمە سىر باركىن، شۇنى كۆرۈپ چىقىپ كېتەي، — دەپ ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۇلار سادىقنىڭ زېرەك ۋە چاققانلىقىغا ئىشىنىپ ماقۇل دەپ چىقىپ كېتىپتۇ، ئەمما ئۆزلىرىنىڭمۇ كۆرگۈسى كېلىپ، تۇڭلۇكتىن ماراپ يېتىشىپتۇ.

سادىق ئاق كىگىزنىڭ ئىچىگە كىرىپ، يالغاندىن خورەك تارتىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا مومايۋ بىر

دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ يەنە ئىشىك تۇڭىگە كەپتۇ:

— تىرىك ـ تىرىك، كىم ئويغاق؟

سادىق ئۇندىمەپتۇ. مومای كۆڭلىنى تېخىمۇ خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم سوراپتۇ:

— تىرىك ـ تىرىك، كىم ئويغاق؟

ئۆينىڭ ئىچىدىن خورەكتىن باشقا تاۋۇش چىقمىغاندىن كېيىن مومای ئىشىكنى «غىچ» قىلىپ ئېـ
چىپتۇ ـ دە، قىلىچىنى پارقىرىتىپ كىرىپتۇ. قارا كىگىز يېپىنغانلارنىڭ بېشىغا بىرىپ، ئۇلارنى
جان ـ جەھلى بىلەن شارتىلدىتىپ چېپىشقا باشلاپتۇ. قىلىچنى ھەر بىر ئۇرۇپ، بىر قېتىم يالاپتۇ.
كىگىزنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا قىلىچنى بار كۈچى بىلەن بىر ئۇرۇپتۇ ـ دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ
ۋە خۇشاللىقىدىن مۇنداق دەپتۇ:

قۇتۇلدۇم سەن سادىقتىن،
ئەمدى چىقتىم ھاردۇقتىن.

شۇ چاغدا سادىق ئاق كىگىزدىن بېشىنى چىقىرىپ:

قۇتۇلمىدىڭ سادىقتىن،
چىقالمىدىڭ ھاردۇقتىن.

بار ـ يوقۇڭدىن ئايرىلدىڭ،
شۇم بۇيىدەك قايرىلدىڭ.

دەپتۇ. موماي بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى سېزىپتۇ. ئۆمرىدە مۇنداق يېڭىلىپ باقمىغان موماي دەرد ـ ئەلەمگە چىدالماستىن، كالىدەك هۆركىرەپ بېرىپ سادىققا ئۆزىنى تاشلاپتۇ، سادىقنىڭ بىر قولى بىلەن بىر قۇلىقىدىن مەھكەم تۇتۇپ هويلىغا ئاچىقىپ، قوشاق قېتىپ زارلاپتۇ:

قىرىق سەركە ئۆچكەمدىن
ئايرىپ قويغان سادىق تاز.
قىرىق تايغان ئىتىمغا
زامىن بولغان سادىق تاز.

قىرىق مۆمىن مۇشۇكۇمدىن،
ئادا قىلغان سادىق تاز.
قىرىق شاگىرت ـ بالامدىن
جۇدا قىلغان سادىق تاز.

ياۋۇز موماي سادىقتىن كېلىشتۇرۇپ ئۆچىنى ئالماقچى بولۇپ، ئۇنى قازناققا سولاپ قويۇپتۇ. موماي ئەمدى ئۆچۈمنى قانداق ئالسام بولار دەپ ئويلاۋاتسا، سادىق قازناقنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ:

ــ جەددال ئانا، قازناقنىڭ تۈگىلۈكىدىن پاتمىغاندەك تۇرىمەن، چىقىپ كەتسەم مەيلىمۇ؟ ــ دەپتۇ.

موماي «ۋاي جۇۋاينىمەك تاز» دەپ، دەرهال قازناقتىن ئاچىقىپتۇ. ئاچىقىپلا تۇلۇمغا سېلىپ تو-رۇسقا ئېسىپ قويۇپتۇ. ئاندىن قامچا سېپىدەك بىر تاياق بىلەن ئۇرغىلى تۇرۇپتۇ. تاياق سادىقنىڭ جې-نىدىن ئۆتۈۋاتقان بولسىمۇ، «ۋاي جان» دېسە مومانىڭ كۆڭلى خۇش بولمىغانلىقىنى بىلىپ بىر ھېيلە ئويلاپتۇ ـ دە، قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ. موماي ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ ھەي تاز، «مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن» دېگەندەك، مەن ئۇرسام، سەن كۈلۈۋاتسەنغۇ؟

ــ سېنىڭ ئەخمەقلىقىڭغا كۈلۈۋاتىمەن. مېنىڭ كۈلگۈنۈم تاياقنىڭ ئۆتمىگىنى، جىم تۇرغۇنۇم جېنىمدىن ئۆتكىنى. دەردىم چىققۇدەك ئۇرىمەن دېسەڭ، جاڭگالدىن تېۋىلغا كېسىپ كېلىپ شۇنىڭ بە-لەن ئۇر، بولمىسا كۈلگۈنۈم كۈلگەن، ــ دەپتۇ سادىق.

موماي ئويلاپ، دەرۋەقە تېۋىلغا تايىقى مۆڭكۈگەك ئۆكۈزنى يىكتەك تۇزەيدۇ، دەپتۇ كۆڭلىدە. ئۇ ئىشىكنى مەھكەم قۇلۇپلاپ، كەكسىنى ئېلىپ جاڭگالغا كېتىپتۇ. موماي كەتكەندىن كېيىن، سادىقنىڭ ئەپچىل بىر ئىنىسى قازناقنىڭ تۈگىلۈكىدىن چۇشۇپ تۇلۇمنى يېشىۋېتىپتۇ. بۇ ئىككىسى يەنە تۈگىلۈك بىلەن هويلىغا چىقىپ، يوغان بىر قاپاقنى هەرە بىلەن تولدۇرۇپتۇ. چېپىپ تاشلانغان ئۆچكىدىن بىرنى ئەكىرىپ تۇلۇمغا ساپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاپاقنى سېلىپ، تۇلۇمنى ئاۋۇالقىدەك ئېسىپ قويۇپتۇ، ئاندىن بۇلار ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئەمدى تۈگەنچى گەپنى مومانىڭ هالىدىن ئاڭلايلى:

موماي تېۋىلغىنى كېسىپ هاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ كەپتۇ، ئۆيگە كىرىپ تۇلۇمغا قارىسا ئۆز جايىدا ئېسىقلىق تۇرغان، كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ، ئىشىك ـ تۈگىلۈكنى تاقاپتۇ ـ دە، تۇلۇمنى ۋاقىلاپ ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. تۇلۇمدىن هېچبىر ئاۋاز چىقمىغاندىن كېيىن، تاياق سادىقنىڭ جېنىدىن ئۆتەمەيۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ، يەنمۇ بەكرەك ئۇرۇپتۇ. تۇلۇمنىڭ ئىچىدىكى قاپاق سۇنۇپتۇ، تۇلۇم يىرتىلىپتۇ، هەرىلەر غۇزۇلداپ چىقىپ مومانىڭ باش ـ كۆزىنى ۋاژىلدىتىپ چېقىپتۇ. يالماۋۇز موماي داد ـ پەر-ياد ئوقۇپ ئۆزىنى تۆت تامغا ئۇرۇپتۇ. هەرىلەر كۆڭلەكنىڭ ياقا ۋە يەڭلىرىدىن كىرىپ پۇتۇن ئەزايىنى چېقىشقا باشلاپتۇ. موماي هالىدىن كېتىپ لاسسىدە يىقىلىپتۇ، بەدەنلىرى كۈپتەك ئىششىپ، نەپەسى سىقىلىپتۇ، مېڭە تەسلىكتە جېنى چىقىپ، گۆرىگە تىقىلىپتۇ.

ئۇرۇتوقماق

ـۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي ئۆزىنىڭ ئوچ ـ تۆت يېتىم نەۋرىسىنى بېـ
قىپ، بىر دەريانىڭ بويىدا ياشايدىكەن. ئۇلارنىڭ پەقەت بىر تۈيلا قاغا جىگدىسى بار ئـ
كەن، ئۇلار تولىراق شۇ جىگدە بىلەن كۈن كەچۈردىكەن. ئەمما، بۇ جىگدىگە قاغىلار ئۆـ
گىنىۋاپتۇ، بىرى كەتسە، بىرى كېلىپ جىگدىگە ئارام بەرمەپتۇ. بوۋاي جىگدىنى قاغىلاردىن ساقلاشنىڭ
ئامالىنى ئىزدەپتۇ. ئويلا ـ ئويلا ئاخىر چارە تېپىپتۇ: بىر كەپتەرنىڭ باچكىسىنى ئۆلتۈرۈپ، قېنىنى
پۈتلىرىغا، كىندىكىگە، بېشىغا سۈۋاپتۇ ـ دە، جىگدىنىڭ ئاستىغا كېلىپ، ئۆلۈپ قالغاندەك بولۇپ يېـ
تىپتۇ. بىر چاغلاردىن كېيىن بىر قاغا جىگدىگە كېلىپ قونۇپ، كېپەك باسقان كانىيىنىى سوزۇپ قاـ
قىلداپتۇ، بوۋاينىڭ يۈزىگە جىگدىلەردىن بىرنەچچىنى چوقۇلاپ چۈشۈرۈپ سىناپتۇ، قارىسا جىم، «ھەي،
بۇ بىر تاپ ئوخشايدۇ» دەپ پەسكە چۈشۈپتۇ، ئاستا ئالچاڭلاپ كېلىپ، بوۋاينىڭ قورسىقى ئۈستىگە چـ
قىپ، كىندىكتىكى قېتىپ قالغان قانلارنى چوقۇپ يەپتۇ، ئاغزىنى تامشىپ شۇنداق قارىسا، راستلا خۇدا
بەرگەن بىر ئولجا. قاغا ئاۋۋال «ئۆلۈك»نىڭ كۆزىنى چوقۇپ يەي دەپ بىر سەكرەپ بوۋاينىڭ ئېچىلىپ
قالغان ئاغزىغا قونۇپتۇ. نەدە تۇرسۇن كۆزىنى چوقۇش... قاغا ئۆز كويىدا قاپتۇ، قارىسا بارماقلىرى
بوۋاينىڭ ئاغزىغا قىسىلىپ قاپتۇ. قاغا دەررۇ بىر ھىيلە ئويلاپ: «مۇبارەك بولسۇن تىرىلىپ قالغانلىرـ
غا، بوۋاي!» دەپتۇ. بوۋاي «ھىم» دەپ ئاغزىنى شۇنداق ئېچىشىغا، قاچماقچى بولغان قاغا ئەمدى ئۆزىنى
بوۋاينىڭ چاڭگىلىدا كۆرۈپتۇ. ئاخىر قاغا:

— باش ـ كۆزلىرىنىڭ سادىغىسى بولاي، مېنى قويۇپ بەرسىلە! — دەپ يالۇۋرۇپتۇ.

— تاس قالدىم كۆزۈمنىمۇ ساڭا سادىغا قىلغىلى. ئەمدى سېنى قويۇپ بېرىش دېگەن نەدىكى گەپ! — دەپ ئۇنىماپتۇ بوۋاي.

— مەن سىلىنى تۇغىمەس دۇنياغا يەتكۈزۈپ قويماي، — دەپ يەنە يالۇۋرۇپتۇ قاغا.

— مەن چىرايلىق سۆزلەرگە ئالدىنىپ قېرىغاندا مۇشۇ كۈنگە قالغان، ئەمدى ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىـ
دا ساڭا ئالدىنىپ نەگە باراي، — دەپتۇ بوۋاي.

— مەن قاغىلارنىڭ ئەڭ قېرىسى، يېشىم مىڭدىن ئاشتى. ئاخىرقى ئۆمرۈمدە ۋەدەمگە شۇنداق
بىر ۋاپا قىلىپ ئۆتەيكى، ئادەم بالىسى مېنى بىلىپ قالسۇن... — دەپ كوسا ئېچەكلىرىنى بوۋايـ
نىڭ ئوتۇندەك بارماقلىرىغا سۈركەپ يىغلاپتۇ قاغا. «قېرى قېرىنىڭ قاياشى» دېگەندەك، بوۋاينىڭ
كۆڭلى ئېرىپ، خەير، بۇنىمۇ بىر كۆرۈپ باقاي دەپ، قاغىنى قويۇپ بېرىپتۇ. قاغا ئىنتايىن خۇش

بولۇپ، تەزىم قىلىپ:

— قېنى، مېنىڭ ئارقامغا كىرىپ ماڭسىلا، — دەپتۇ.

قاغا بىردەم ئۇ دەرەخكە، بىردەم بۇ دەرەخكە قونۇپ، ئاخىر بىر جاڭگالنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاجايىپ يوغان قېرى بىر توغراققا كېلىپ قونۇپتۇ. بوۋاي ھاسسىسى بىلەن دوڭغاقلاپ كېلىپ ئەتراپقا شۇنداق قارىسا، مال ـ چارۋا دېگەن مىغىلداپ يايلىغان، قويلارنىڭ ئۈستىدە تورغايلار ئۇۋۇلىغان، سۇلۇق، ئوت-لۇق... شۇنداق چىرايلىق بىر جاڭگال. قاغا توغراقنىڭ تۇۋىدىكى كامارنىڭ يېنىغا چۈشۈپ:

— خوش، بوۋاي، قېنى ئىلتىپات قىلسىلا، — دەپ ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. بوۋاي:

— بۇ كامارغا مەن قانداق پاتمەن؟ — دەپتۇ. قاغا:

— قېنى، قەدەملىرىنى قويسىلا، بىر گەپ بولار، — دەپ قول باغلاپ تۇرۇپتۇ. بوۋاي خېيىر دەپ شۇنداق قەدەم تاشلىغانىنى بىلىپتۇ، قالغىنىنى بىلمەپتۇ. كۆزلىرىگە ھەر خىل يورۇقلۇق كۆرۈنۈپ، قۇلاقلىرىغا خىلمۇخىل يېقىملىق ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ، ئالدىغا ئۇنچىلەر چېچىلىپ، قۇلۇپلار جاراڭلاپ، چوڭ ئىشىكلەر ئېچىلىپتۇ. قارىسا، بوۋاي بىر بوستانلىقتىكى سۇپىغا كېلىپ قاپتۇ. قاغا بوۋاينى سۇ-پىنىڭ ئۈستىگە تەكلىپ قىپتۇ. ئۆزى سۇپىنىڭ چېتىدىكى پۇتلىرىغا رەڭمۇرەڭ گۈللەر يامىشىپ كەت-كەن بىر كۆرسىنىڭ ئۈستىگە قونۇپ:

— مەن قاغىلارنىڭ خىزىرى، ئادىتىمىز شۇنداق ئىكەن، سىلىگە يولۇقۇپ قالدىم... خېيىر، ۋەدىگە ۋاپا، قىررراق ! — دەپتىكەن، سۇپىنىڭ ئالدىغا بىر قارا ئېشەك پەيدا بوپتۇ. قاغا:

— مانا بۇ ئېشەك سىلىگە ۋاپالىق سوۋغىسى. سىلە بۇ ئېشەككە شۇنداق مىنگەندە، ئۆزلىرىنى بىر يول ئۈستىدە كۆرىدىلا. شۇ يول بىلەن مېڭىپ، كەچ قالسىلىمۇ ھېچكىمنىڭكىدە قونماي، ئۆيلىرىگە بارسىلا. ئەگەر دۇنيا لازىم بولسا، مۇشۇ ئېشەكنى بىر كۆرپىنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ: «ساڭقاڭ[7] ئېشى-كىم، ساڭقاڭ. ئالتۇن ـ كۈمۈش ساڭقاڭ !» دېسىلە، سىلىگە ئالتۇن ـ كۈمۈش ساڭقاڭ دېمەي، ئوبدان

بوۋاي «خوپ» دەپ ئېشەككە شۇنداق مىنىشىگە، راست دېگەندەك ئۆزىنى يول ئۈستىدە كۆرۈپتۇ. ماڭا ـ ماڭا كەچ بوپتۇ. ئالدىغا بىر تۇگمەن ئۇچراپتۇ. تۇگمەنچى چىقىپ: «ۋاي قونۇپ كەتسىلە...» دەپ ئۆيگە باشلاپ-تۇ. ئاخشىمى ياتاردا بوۋاي تۇگ-مەنچىگە:

— ئېشىكىمگە ئالتۇن ـ كۈمۈش ساڭقاڭ دېمەي، ئوبدان

قاراپ قويسىلا، ــ دەپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

تۇگمەنچى كېچىدە ئاستا چىقىپ، ئېشەككە ھېلىقى گەپنى دەپتىكەن، بىرمۇنچە تەڭگە تېزەكلەپ بېرىپتۇ. تۇگمەنچى ئېشەكنى تېگىشۇۋېلىپ، چاندۇرماي ئۆيگە كىرىپ ئۇخلىۋاپتۇ. بوۋاي سەھەر تۇرۇپ، ئېشەكنىڭ ئالماشتۇرۇۋېلىنغانلىقىنى سەزمەي، مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۆيگە بېرىپ، بولغان ۋەقەنى مومىيىغا ۋە نەۋرىلىرىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. يىراق - يېقىندىكى تونۇش - بىلىشلىرىدىن زىلچا - گىلەم سوراپ كېلىپ، ئۆيگە ساپتۇ ۋە پادىشاھنىمۇ بۇ كارامەتنى كۆرۈشكە تەكلىپ قىپتۇ. ئېشەكنى كۆرپىگە چىقىرىپ، قاغا ئۆگىتىپ قويغان ھېلىقى سۆزلەرنى دەپتۇ. ئېشەك جىم تۇرۇپتۇ، ئىككىنچى قېتىم دەپتۇ، ئېشەك يەنە جىم تۇرۇپتۇ. ئۇچىنچى قېتىم يەنە دەپتۇ، ئېشەك يەنە جىم. ئاخىر كالتەك بىلەن راسا بىرنى ئۇرۇپ، ۋارقىراپ دەپتۇ، ئېشەك تاياقتا چىدىمايى بىر ئىنجىقلاپتىكەن، ئالتۇن - كۈمۈشكە تىكىلىپ ئولتۇرغان پادىشاھ تېزەك ئاستىدا قاپتۇ.

پادىشاھ غەزەپكە كېلىپ: «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ، بىراق ئەتراپىغا قارىسا جاللات يوق، «كىمنى ئەخمەق قىلىسەن - ھە!» دەپ بوۋاينى تازا ئۇرۇپ بەرگە چاپلىۋېتىپ كېتىپتۇ.

بىچارە بوۋاي ئەتىسى كۆزىنى ئاچسا، مومايى ھەم يىغلاپ، ھەم تاپا - تەنە قىلىپ بېشىدا ئولتۇرغۇدەك. بوۋاي چىشىنى چىشلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېشەككە مىنىپ جاڭگالغا قاراپ يول ئاپتۇ. قاغىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بولغان ئىشلارنى بايان قىپتۇ. قاغا بوۋاينىڭ گەپلىرىنى تولۇق ئاڭلىغاندىن كېيىن «قىرراق» دەپتىكەن، دەررۇ بىر سۇپرا پەيدا بوپتۇ. قاغا:

ــ مانا بۇ سۇپرىنى ئېلىڭ. قاچانكى غىزا - تاماق لازىم بولسا: «ئېچىل سۇپرام، ئېچىل!» دې-سىڭىز، دەررۇ ئېچىلىپ، ئۈستىدە خىلمۇخىل تائاملار ھازىر بولىدۇ. يولدا ھېچ يەردە قونماڭ، سۇپرا-نىڭ سىرىنىمۇ ھېچكىمگە ئېيتماڭ، ــ دەپتۇ. بوۋاي خۇشال بولۇپ، سۇپرىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ماڭە - ماڭە كۈن كەچ بوپتۇ، يەنە ھېلىقى تۇگمەنچىنىڭكىگە چۈشۈپتۇ. يېتىش ئالدىدا:

ــ ماۋۇ سۇپرىغا: «ئېچىل سۇپرام، ئېچىل!» دېمەي، ئوبدان قاراپ قويسىلا، ــ دەپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

تۇگمەنچى كېچىدە ئاستا قوپۇپ، خوتۇن - بالىلىرى بىلەن گەپنى بىر قىلىپ: «ئېچىل سۇپرام، ئېچىل!» دېگەنكەن، سۇپرىدىن خىلمۇخىل غىزالار چىقىپتۇ. تۇگمەنچى باي ئۇ غىزالارنى بالىلىرى بىلەن ھاپىلا - شاپىلا يېيىشىپ، قالغىنىنى جىمقتۇرۇپ، سۇپرىنىمۇ تېگىشۇاپتۇ. بوۋاي ئەتىگىنى سۇپرىغا زەن قويمايلا، قولتۇقىغا قىسىپ يولغا چۈشۈپتۇ. ئۆيگە كىرە - كىرمەيلا مومايغا سۇپرىنىڭ سىرىنى سۆزلەپ، مومايىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئۆي راسلىتىپ، پادىشاھقا خەۋەر بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ قېتىم ئۆزى كەلمەي ۋەزىرلىرىنى ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىرلەر سورۇن تۈزۈپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. نەچچە كۈندىن بېرى ئاچ قالغان نۆكەرلەرمۇ قوللىرىنى يۇيۇشۇپ، ئىشكىتە تەلمۇرۇشۇپ تۇرۇپتۇ. ھەممە تەييار بولغاندىن كېيىن، بوۋاي: «ئېچىل سۇپرام، ئېچىل!» دەپتۇ. ئىككى قېتىم دەپتۇ، ئۈچ قېتىم دەپتۇ، سۇپرىدىن ھېچ سادا چىقماپتۇ. ۋەزىرلەر كايىپ، بوۋاينى ئۇرۇپ يۇمىلىتىۋېتىپ، ئوردىغا قايتىپتۇ.

مومايى يىغلاپ تۇرۇپ بوۋايغا يەنە تاپا - تەنە قىپتۇ. بوۋاي قانداق قىلىشنى بىلمەي، «مەرتەم - مەرتەم، ئۈچ مەرتەم» دەپ يەنە جاڭگالغا يول ساپتۇ، بېرىپ قاغىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ، ۋەقەنى يەنە بايان ئەيلەپتۇ. قاغا:

ــ خەير، بۇ ئاخىرقىسى بولغاي، قىرراق... ! ــ دەپتۇ. بوۋاينىڭ ئالدىغا بىر تۈلۈم پەيدا بوپتۇ. قاغا:

ــ مانا بۇ تۈلۈم ئىچىدە بىر توقماق بار. قاچانكى بېشىڭىزغا كۈن چۈشىدىكەن، «ئۇر، توقمىقىم،

ئۇر !» دېسىڭىز، ھەرقانداق مۇشكۈل ئىشىڭىز ئاسان بولىدۇ، ــ دەپ يەنە باشتا ئېيتقان گەپلەرنى جې-
كىپ، بوۋاينى يولغا سالدۇ. بوۋاي يەنە ھېلىقى تۈگمەن ئالدىغا كېلىشىگە، تۈگمەنچى چىقىپ:
ــ ۋاي ئاكا، قونۇپ كەتسىلە ... ــ دەپ توسۇپتۇ. بوۋاي «خەير» دەپ ئېشەكتىن چۈشۈپتۇ، يېتىش ئالدىدا:
ــ ماۋۇ تۈلۈمنىڭ ئىچىدە بىر توقماق بار، «ئۇر، توقمىقىم، ئۇر ! » دېمەي، ئوبدان قاراپ قويسىلا، ــ
دەپ ئۇخلاپ قالىتۇ. تۈگمەنچى خوتۇنى بىلەن تۈلۈمنى ئاستا باشقا ئۆيگە ئوغرىلاپ ئاچىقىپ، ئوتتۇرىغا
قويۇپ: «ئۇر توقمىقىم، ئۇر !» دېگەنىكەن، تۈلۈمدىن توقماق چاچراپ چىقىپ، تۈگمەنچى ۋە ئۇنىڭ خو-
تۇن - بالىلىرىنى شۇنداق ئۇرغىلى تۇرۇپتۇكى، ئاللا - توۋىنىڭ دەستىدىن جاھاندا تۇرۇپ بولغىلى
بولماپتۇ. بوۋاي يۈگۈرۈپ چىقسا، ئىش باشقىچە... بوۋاي توقماققا تېخىمۇ چىڭراق بۇيرۇق بېرىپتۇ.
تۈگمەنچى: «ۋاي، ئېشەكلىرىنى قايتۇرۇپ بېرەي» دەپ ئېشەكنى تېپىپ كەپتۇ. توقماق توختىماي خوتۇ-
نىنى سېلىۋېرىپتۇ. تۈگمەنچىنىڭ خوتۇنى مىڭ بىر توۋا ئوقۇپ، سۇيرىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. توقماق
يەنە توختىماپتۇ. ئۇلار: «بالىمزدىن بالىمزغا پەندىيات، يۈز مىڭ توۋا، توقماقنى توختىتىڭ بوۋا» دەپ
ناله قىپتۇ. بوۋاي:
ــ تۇر توقمىقىم، تۇر ! ــ دەپتۇ. توقماق توختاپتۇ. بوۋاي ھەممە نەرسىلىرىنى قايتۇرۇۋېلىپ،
ئۆزىنىڭ ئاۋۇالقى ئېشىكىگە مىنىپ، ناخشىسىنى دۆڭ ئېيتىپ يولغا راۋان بوپتۇ:

تەلەي كەلسە بېشىمغا، توقماق يەيدۇ ئالدامچى،
ياريم كېلەر قېشىمغا. توپا سالسا ئېشىمغا...

بوۋاي ئۆيگە كېلىپ مومايىنى قايىل قىلىپ، تونۇش - بىلىشلەرنى قىچقارتىپ يەنە پادىشاھقا يۈگۈرۈپ-
تۇ. پادىشاھ، نېمە بالاغا قالدىم، بۇ ئەخمەق گاداي بىلەن دەپ، قوغلاپ چىقىرىپتۇ. ئارقىدىن پادىشاھنىڭ تە-
مەگە ئۆگىنىپ قالغان كۆڭلى بېسىلماي، يەنە: «بېرىپ بېقىڭلار !» دەپ بىرنەچچە ياساۋۇللىرىنى ئەۋەتىپتۇ.
بوۋاي غىزادىن كېيىن ئېشەكنىڭ كارامىتىنى كۆرسىتىپ، ياساۋۇللاردىن پادىشاھقا نۇرغۇن ئالتۇن -
كۈمۈشلەرنى سوۋغات قىپتۇ.
پادىشاھ سوۋغاتلارغا قانائەت قىلماي، نىيىتىنى بۇزۇپتۇ، بوۋاينىڭ ئۆيىنى قۇشقاچنىڭ ئۇۋىسىنى
بۇزغاندەك بۇزدۇرۇپ، ھەممە نەرسىنى خەزىنىگە ئالماق بوپتۇ. بۇنى ئوردىدىكى باغۋەن قېرى ئاڭلاپ قېلىپ،
بوۋايغا خەۋەر قىپتۇ. بوۋاي ئۆگزىگە چىقىپ تەييارلىنىپ تۇرۇپتۇ. قارىسا، راست دېگەندەك بىرمۇنچە لەش-
كەرلەر كېلىۋاتقۇدەك. لەشكەرلەر يېقىنراق كەلگەندە، بوۋاي توۋلاپتۇ:
ــ ھەي لەشكەرلەر، ئارقاڭلارغا قايتىڭلار. ئالتۇن كېرەك بولسا ئەۋەتىپ تۇراي، بىزنى ئارامخۇدا كۇن
كۆرگىلى قويۇڭلار، ــ دەپتۇ. لەشكەرلەر ئۇنىماي باستۇرۇپ كەپتۇ. بوۋاي «خەير» دەپ توقماققا ئەمر بې-
رىپتۇ: «ئۇر، توقمىقىم، ئۇر !»
توقماق لەشكەرلەرنى شۇنداق سالغىلى تۇرۇپتۇكى، جاھان توپا - چاڭغا ئايلىنىپ، ئاران ئۇچ كىشى
قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ. پادىشاھ غەزەپكە كېلىپ، ھەممە لەشكەرلىرىنى چىقىرىپتۇ. توقماقمۇ ھەممە كۈچىنى
چىقىرىپ ئۇرغىلى تۇرۇپتۇ. خەلق توقماقنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپتۇ. لەشكەرلەر ساينىڭ تېشىدەك قىرد-
لىپتۇ. ئوردا ئېلىنىپ، جەڭ تامام بوپتۇ، ئەل ئامان قاپتۇ.
خەلق ئۆز ئىچىدىن ئادىل بىر كىشىنى تېپىپ، پادىشاھ سايلاپتۇ. بوۋاي بىلەن مومايمۇ مۇرادىغا يې-
تىپ، ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

سېخي بىلەن بېخىل

ئورۇنلىق بۇرۇنسىدا، ھەركىمنىڭ ئىشىكى ھويلىسىدا، لەڭمىنى چويلىسىدا، ئۆگزىسى تورۇستا، ئوچىقى موربسىدا، ئېگىز ئېرىقنىڭ ئېنىچە، چوڭقۇر ئېرىقنىڭ يېنىچە، ئېشەكلىرىنى ھاڭگىلىتىپ، پۇتلىرىنى ساڭگىلىتىپ يول ماڭىدىغان زامانلارنىڭ بىرىدە، بۇ شەھەردە ئەمەس بۆلەك شەھەردە ئىككى ئاغىنە بولغانىكەن. ئۇلار بىر - بىرىنى بىر كۈن كۆرمىسە تۇرالمايدىغان، بىر نان تاپسا پۇچۇقتىن بىللە يەيدىغان، ھېچقانداق ئىشتا سىنىڭ - مېنىڭ دېيىشمەيدىغان قىيامەتلىك جان دوست - ئاغىنىلەردىن ئىكەن. كىشىلەر بولسا، ئۇلارنىڭ بىرىنى بېخىل، بىرىنى سېخي دەپ ئاتىشىدىكەن.

ئايلاردىن - ئاي ئۆتۈپ، يىللاردىن - يىل ئۆتۈپ، ئۇلار بىر كۈنى باشقا بىر شەھەرگە بېرىپ كېلىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ ۋە يولدا يېيىش ئۈچۈن ھەر ئىككىسى بىر خۇرجۇندىن سەپەر توقىچى ۋە بىر قاپاقتىن سۇ ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار يولغا چىقىپ بىرىنچى كۈنىلا بېخىل سېخىيغا:

— بۇ يەردىن بىز بارىدىغان شەھەرنىڭ ئارىلىقى بىر ئايلىق چۆل. ھەر ئىككىمىز خۇرجۇن، قاپاقنى كۆتۈرۈپ ئاۋارە بولمايلى، ئاۋۋال سېنىڭ خۇرجۇن، قاپىقىڭنى بىكارلايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭكىنى يەپ - ئىچەيلى، — دەپتۇ. سېخي بولسا دوستىنىڭ گېپىگە:

— بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بېخىل سېخىينىڭ نېنىنى يەپ، سۈيىنى ئىچىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ چۆل يېرىم بولغاندا، سېخىينىڭ نان، سۈيى تۈگەپ، بېخىلنىڭكىنى يېيىشكە نۆۋەت كەپتۇ، ئەمما بېخىل دوستىنى بىر قېتىممۇ نان يەيلى دېمەپتۇ. سېخي بولسا، دوستىدىن بۇگۈن نان يەيلى دېمىسە، ئەتە دەر، دەپ تەمە قىلىپ، ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇق، ئىسسىق ئازابىنى تارتىپ ئۈچ كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. بېخىلنىڭ ئۆزىمۇ دوستى بار يەردە ئاغزىغا بىر چىشلەم نان سالماپتۇ، بىر يۇتۇم سۇ ئىچمەپتۇ. تەرەت سۇندۇرۇشنى باھانە قىلىپ چۆلدىكى يۇلغۇن، توغراق ۋە قۇم دۆۋىلىرىنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈپ قورسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ، ئاچلىقتىن ماغدۇرىدىن كەتكەن دوستىنى ئىتتىك مېڭىشقا ئالدىرىتىپ، يېتىشەلمىسە، ئارقىسىدا تاشلاپ قويۇپ بىر - ئىككى ئۈن يېتىم ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ، دوستى يېتىپ كېلىپ بولغۇچە ئارام ئېلىپ ئولتۇرۇۋالىدىكەن، دوستى يېتىپ كەلگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ماڭىدىكەن. شۇنداق قىلىپ تۆتىنچى كۈنى بولغاندا سېخىينىڭ قورسىقى ئېچىپ، كۆزلىرى تارتىشىپ، جېنى بىر تومۇردا قاپتۇ. ئۇ دوستىغا قاراپ:

— دوستۇم، ياراتقان خۇدانىڭ ھەققىدە بىر نان بەرسەڭ، — دەپتۇ. بېخىل:

— دوستلۇقمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بىر نان بەرسەم بېرەي، بىر نان بەرسەم، سەن ماڭا نېمە بېرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. سېخىي:

— نېمە لازىم بولسا، شۇنى بېرەي، — دەپتۇ. بېخىل:

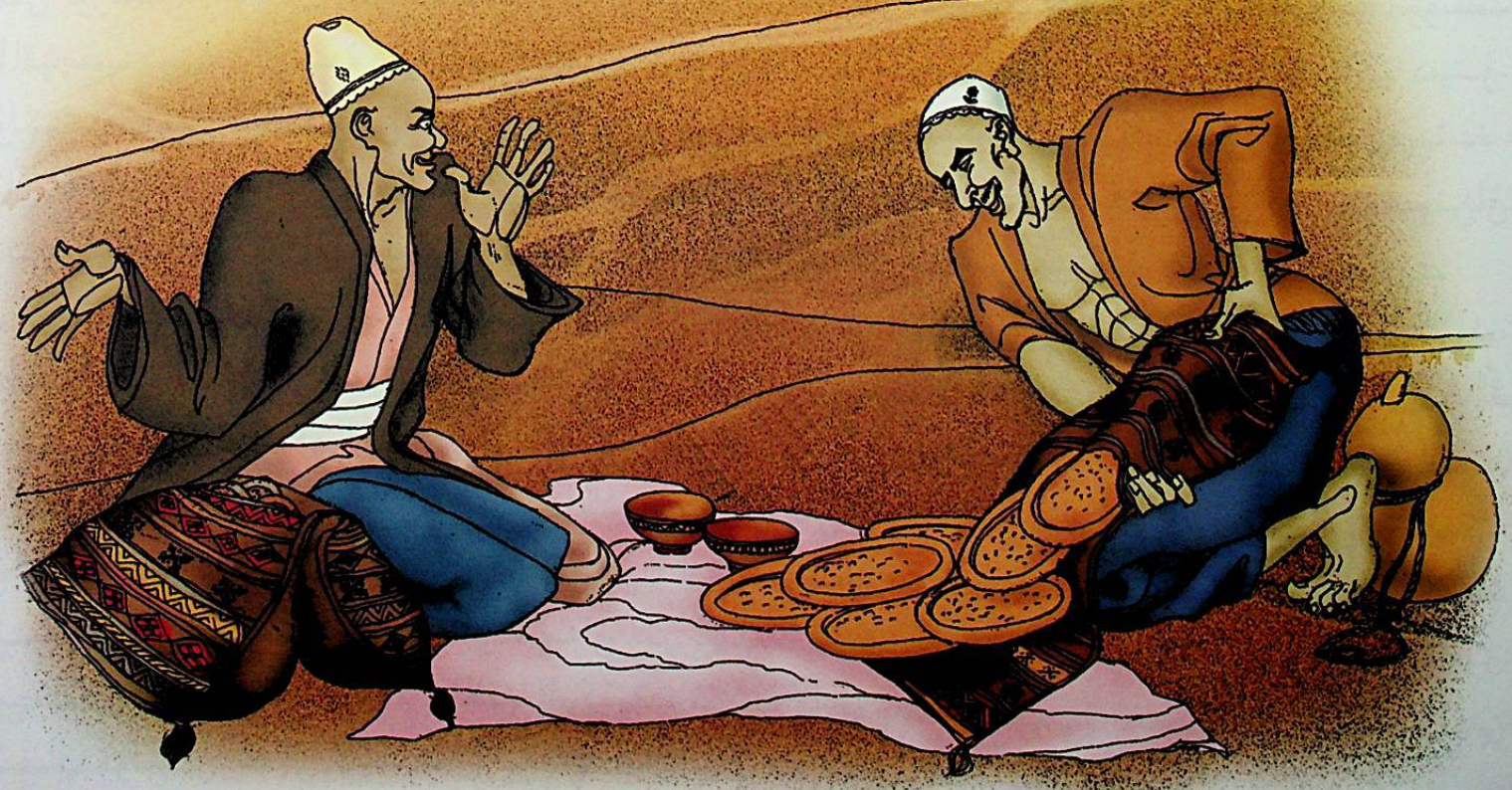
— ئوڭ كۆزۈڭنى ئويۇپ بەر، ئاۋۋال كۆزۈڭنى بەرگەندىن كېيىن ئاندىن نانىنى بېرىمەن، — دەپتۇ. سېخىي بولسا:

— قېنى ئويۇۋال، — دەپتۇ. بېخىل دوستىنىڭ ئوڭ كۆزىنى ئويۇۋالغاندىن كېيىن بىر نان، بىر يۈتۈم سۇ بېرىپتۇ. ئاردىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بېخىل دوستىنىڭ سول كۆزىنى ئويۇۋېلىپ يەنە بىر نان، بىر يۈتۈم سۇ بېرىپتۇ ۋە ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىپ يول يۈرۈشتىن مەھرۇم بولغان دوستىنى چۆلدە تاشلاپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

ئىككى كۆزىدىن ئايرىلغان سېخىي سىلاشتۇرۇپ - مۇدۇرۇپ يۈرۈپ بولسىمۇ يول يۈرۈشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. كەچ كىرگەندە چۆلدىكى بىر تۈپ چوڭ توغراقنىڭ تۈۋىگە كېلىپ قاپتۇ ۋە يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن توغراققا چىقىپ، ئۇنىڭ ئاچمىقىدا تۇنمەكچى بوپتۇ. ئۇ توغراققا چىقىپ ئاچمىقىغا جايلىشىۋېلىپ ئارام ئالاي دەپ تۇرغاندا، چۆلدىكى يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن شىر، يولۋاس، ئېيىق، بۆرە، تۈلكە قاتارلىقلارنىڭ ۋارقىرىشىپ نەرە تارتىپ توغراق تۈۋىگە كېلىشىۋاتقانلىق شەپىسىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپتۇ. بۇ يوغان توغراقنىڭ تۈۋى نەچچە يىللاردىن بۇيان مۇشۇ ھايۋانلارنىڭ بىر يىلدا بىر قېتىم جەم بولۇپ، كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى دېيىشىدىغان يىغىلىش ئورنى ئىكەن. ھايۋانلار يىغىلىپ بولغاندا، يولۋاس:

— قېنى، بىر يىلدىن بۇيانقى كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمىزنى دېيىشىپ باقايلى، — دەپ سۆزىنى باشلاپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ، — گەپنى ئاۋۋال مەن باشلاي. مۇشۇ توغراقتا بىر خىسلەت بار، ئەگەر كىمكى مۇشۇ توغراقنىڭ غازىنىدىن بىر سقمىنى بېلىگە تۇگۇۋالسا، بىر يىلغا قالماي بىر يۈرتقا پادىشاھ بولىدۇ.

يولۋاسنىڭ گېپىنى تۈگىگەندىن كېيىن، شىر:

— مۇشۇ توغراقتىن كۇنچىقىش تەرەپكە قاراپ يېگىرمە قەدەم ماڭغاندا بىر بۇلاق ئۇچرايدۇ، ئەگەر كىمكى شۇ بۇلاقنىڭ سۈيىدىن ئىچسە ياكى ئۇنىڭغا چۆمۈلسە، ھەرقانچە ساقايمىغان پالەچ - لەقۋا، ئاقساق - چولاق، تۆكۈر - مايماق، تاز - قوماق، پىسە - ئاۋلاق، قارىغۇ - جىرتاق، تو- كۇر - قىچىشقاق، جۇزام - سىزلام قاتارلىق كېسەللەرنىڭ ھەممىسىدىن سەللىمازا ساقىيىدۇ. — دەپتۇ. ئېيىققا نۆۋەت كەلگەندە، ئۇ:

— كۇنچىقىش تەرەپتىكى تاغدىن ئۆتۈپ بىر ھەپتە ماڭسا، بىر كاتتا شەھەرگە يېتىپ بارغىلى بو- لىدۇ. بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ كۇن دېسە كۆزى بار، ئاي دېسە يۈزى بار بىر قىزى بار، ئەمما بۇ قىز تۇغما پالەچ ھەم ئەما. پادىشاھ كېچە - كۇندۈز مۇشۇ قىزنىڭ دەرد - پىراقىدا بولۇپ، كىمكى داۋالاپ ساقايتالىسا پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن دېگەن بولسىمۇ، نۇرغۇن ھەكىملەر قىزنىڭ كېسىلىگە ئىلاج قىلالمىدى. ئەگەر شىرنىڭ گېپى بويىچە بىرەر ئادەمزات خىسلەتلىك بۇلاقنى تېپىپ، سۈيىنى شۇ قىز- غا ئىچكۈزسە قىزنىڭ كېسىلىنى ساقايتالايدۇ، — دەپتۇ. بايىاتىن بېرى باشقىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ نۆ- ۋەت كۇتۇپ ئولتۇرغان بۆرە:

— كۇنچىقىشتىكى تاغدىن ئۆتۈپ ئۇچ كۇن ماڭغاندىن كېيىن ئوت، سۈيى مول بىر يايلاق ئۇچرايـ- دۇ. بۇ يايلاقتا بىر باي ھەر يىلى مىڭدىن ئارتۇق قوي باقىدۇ. مەن بايىنىڭ يۈزدىن ئارتۇق قويىنى يەپ كېتىمەن، باي مېنى يارام ئارغىماقلار بىلەن قوغلاپمۇ تۇتالمايدۇ. بايىنىڭ ئېغىلىدا بىر كۆرۈمسىز، كال- تە قۇيرۇق ئات بار، ئەگەر مېنى ئاشۇ ئاتقا مىنىپ قوغلىسا چوقۇم تۇتۇۋالالايدۇ. بۇ سىرنى بىرەر ئا- دەمزات ئاڭلاپ قېلىپ بايىغا مېنى تۇتۇپ بېرىدىغان بولسا، بايدىن نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش ئىنئام ئا- لىدۇ، — دەپتۇ. ئاڭغىچە تاڭ ئېتىشقا ئاز قاپتۇ. مەن گېپىمنى دەۋالاي دەپ، گېپىنى باشلاپتۇ تۇلكە:

— مۇشۇ توغراقنى ئۇدۇللاپ كۇنىپېتىش تەرەپكە ئۇن يېتىم ماڭغاندا، بىر قۇم دۆۋىسى ئۇچرايدۇ، شۇ يەردە ئاغمىخانلارنىڭ ئۇۋىسى بار. ئاغمىخانلار ھەر كۇنى چۈشتە ئۆز ئۇۋىلىرىدىن تەڭگە - تىلا- لىرىنى ئېلىپ چىقىپ ئاپتاپقا سېلىپ، ئاسمانغا ئېتىپ ئويىنىشىدۇ. ئەگەر بىرەر ئادەمزات دەل چۈش ۋاقتىدا شۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ، مۆكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، ئاغمىخانلار تىلالىرىنى ئاسمانغا ئېتىپ ئويناش- قىلى تۇرغاندا: «ھويت!» دەپ تەلىپىكىنى ئاسمانغا بىر ئاتىدىغان بولسا، ئاغمىخانلار قورقۇنچىدا ئۇۋىسـ- غا قېچىپ كىرىپ كېتىدۇ، ئۇ ئادەم نۇرغۇن ئالتۇن - تىللاغا ئېرىشىپ باي بولۇپ كېتىدۇ، — دەپتۇ. تۇلكىنىڭ گېپى تۇگىگەندىن كېيىن يولۋاس يۇقىرىقى مەخپىيەتلىكلەرنى چىڭ ساقلاشنى، بىرەر ئىـ- سان بالىسىغا بىلدۈرۈپ قويماسلىقنى قاتتىق تاپىلاپتۇ. يىرتقۇچ ھايۋانلار كېلەر يىلى دەل مۇشۇنداق پەيتتە يەنە مۇشۇ توغراق تۇۋىگە يىغىلىش ھەققىدە ۋەدە بېرىپ تارقىلىشىپتۇ.

سېخىي يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ تارقاپ كەتكەن شەپىسىنى ئاڭلاپ توغراق ئۇستىدىن ئاستا چۈشۈپ، يولۋاستىن ئاڭلىۋالغان گەپ بويىچە توغراقنىڭ پەسكە ساڭگىلىغان شاخلىرىدىن بىر سىقىم غازاڭ سىيرىپ بەلۋىغا تۇگۇۋاپتۇ ۋە بىر تال شاخنى سۈندۈرۈپ بىر ھاسا ياسىۋاپتۇ. ئاندىن كېيىن ھاسىنى توكۇلدىتىپ، شىرنىڭ دېگىنى بويىچە خاسىيەتلىك بۇلاقنى ئىزدەپ كۇنچىقىش تەرەپكە ساناپ يىگىرمە قەدەم ماڭغانىكەن، تۇيۇقسىز شالاق - شۇلۇق قىلىپ مۇزدەك سوغۇق سۇغا چۈشۈپ كېتىپ ئەندىكىپ تىترەپ كېتىپتۇ ۋە باش - كۆزىنى شۇنداق بىر سىلىغانىكەن، خۇددى كۇن چىققاندەك پارقىراپ كۆزى ئېچىلىپ كېتىپتۇ. خۇشلۇقتا بۇلاقنىڭ كۆزىدە تۇرۇپ قانغۇچە سۇ ئىچىپ، بەدەنلىرىنى يۇيۇپ، سۇدىن چىقىپ قولىغا ھاسىنى ئېلىپ، كۇنىپېتىشقا قاراپ مېڭىپ ئاغمىخانلارنىڭ ئۇۋىسىنى ئىزدەپ تېپىپ،

ئۇلارنىڭ تاماشاسىنى بىردەم كۆرۈپتۇ ۋە تەلپىكىنى ئېتىپ ئۇلارنى ئۇركۈتۈپ، ئالـتۇن، تىللالارنى قوينىغا سالىتۇ. ئاندىن كـەيـنىگە يېنىپ كۇنچىقىشتىكى تاغدىن ئۆتـۈپ، مىڭ قويى بار باينىڭ يايلىقىغا يېتىپ كەپتۇ ۋە كالتە قۇيرۇق ئاتقا مىنىپ بۆرىنى تۇتـۇپ ئۆلتۈرۈپ، بايدىن نۇرغۇن پۇل ئىنئام ئالىتۇ. سېخىي داۋاملىق كۇنچىقىشقا قاراپ يول يـۈرۈپتۇ، يول يۇرسىمۇ مول يۇرۇپتۇ. بىر ھەپتە بولدى دېگەندە كاتتا بىر شەھرى ئەزىمگە يېتىپ كېلىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇ بـۇ سارايدا يېتىپ ـ قوپۇپ بىرقانچە كـۈن دەم ئېلىپ، شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ كـۆـتۈل ـ قارنىنى ئېچىپتۇ. بىر كۈنى ئېيـىـق دەپ بەرگەن پادىشاھنىڭ ھېلىقى كېسەل قـەزى ئېسىگە كەپتۇ ۋە سارايۇەنگە:

ـــ مەن ئەسلىي ئۇستا تېۋىپ ئىدىم، بۇ شەھەرگە بۇ ۋاقتىچە باشقا تېۋىپلار داۋالاپ ساقايتالمىغان كونا كېسەللەرنى داۋالاپ ساقايتقىلى كەلدىم. ئەتىدىن باشلاپ داۋالاناقچى بولغانلار مېنىڭ قېشىمغا كەلسۇن، ـــ دەپتۇ. سارايۇەن ئۇنىڭ بۇ گېپىنى شەھەرنىڭ ھەممە كوچىلىرىغا كىرىپ ـ چىقىپ، ھەمـمە ئادەمگە ئاڭلىتىپتۇ. كۇنلەردىن بىر كۈنى بۇ خەۋەر پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. قـىزىم ئـەمـدى ساقايمايدۇ دەپ، ئۇمىد ئۇزگەن پادىشاھ خۇشاللىقىدا خەۋەر يەتكۈزگۈچىلەرگە سۆيۈنچە بېرىپتۇ. پادىشاھ سالايى ـ سۇپەت، كىبىر ـ تەكەببۇرلۇقلىرىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ۋەزىر ـ ئەمىرلىرىنى كـەيـنىگە سېلىپ ئۇنىڭ قېشىغا سالامغا بارماقچى بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر:

ـــ سەلتەنەتلىك شاھىم، سىلى بىر دۆلەتنىڭ قاياشى، قاراپ تۇرۇپ بىر كەمبەغەل تېۋىپنىڭ ئالـدىغا ئوردا ئەھلىنى ئەگەشتۈرۈپ سالامغا بارسىلا ئۆزلىرىنىڭ ئابرۇيلىرى تۆكۈلمەمدۇ، ئۇنىڭدىن كـۆرە ئۇنى بۇيرۇق بىلەن ئوردىغا چاقىرتايلى، ـــ دېيىشىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

ـــ كىمنىڭ كىمگە ھاجىتى چۈشسە، ھاجەتمەن چوقۇم ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشى كېرەك. بـۇنـىڭدا شاھ، گاداي دەپ ئايرىلمايدۇ. ھازىر مېنىڭ شـۇ كىشىگە ھاجىتىم چۈشتى، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا بارد-مەن، ـــ دەپتۇ ـ دە، ۋەزىرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ سارايغا يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۆز قىزىنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، ئەگەر داۋالاپ ساقايتالىسا قىزىنى نىكاھلاپ بېرىدىغانلىقىنى ھەم دۆلەتنىڭ پا-دىشاھلىقىنى بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلىپ بىر نامە يېزىپ، ئالتۇن مۆھرىنى بېسىپ بېرىپتۇ. سېخىـي پادىشاھنىڭ قىزىنى سارايغا ئەكەلدۇرۇپ، ئايرىم بىر ئېغىز ئۆينى جابدۇپ داۋالاشقا تۇتۇش قىپـتـۇ. ئـۇ دەردكە داۋا، رەنجىگە شىپا بولىدىغان خاسىيەتلىك بۇلاقتىن سۇ توشقۇزۇپ ئېلىپ‌ۋالغانىكەن، قـىزغـا بـۇ سۇنى ئىچكۈزۈپتۇ ۋە بەدەنلىرىنى يۇيۇپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي كۆزى كۆرمەس، قولى تۇتماس، پۇتى باسماس، تىلى سۆزلىمەس، تېرىسى سەزمەس بۇ قىز ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك پارقىراپ، بارلىق كېسەلل-

رىدىن سەللىمازا ساقىيىپ، دادىسى بىلەن يۈز كۆرۈشكىلى ئوردىغا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىپتۇ. قىزىنى كۆرۈپ خۇشلۇقتىن پادىشاھنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ. پۈتۈن شەھەر خەلقىنى يىغىپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز كاتتا توي - مەرىكە قىلىپ، قىزىنى سېخىيغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ ۋە پادىشاھلىقىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە گەپنى بېخىلدىن ئاڭلايلى:

كۈنلەردىن بىر كۈنى بېخىل سېخىينىڭ بىر شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ يۈرت سوراپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ ھەيرانۇھەس قېلىپ، ئۆز قۇلىقىغا ئىشىنەلمەستىن شۇ شەھەرگە بېرىپ ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىپتۇ. بىرقانچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن سېخىينىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە بىر سارايغا چۈشۈپ، شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ سېخىينىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە باشلاپتۇ، كۆپ سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق بېخىل بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى دەل ئۆزى ئىكەنلىكى نان ئۈچۈن ئىككى كۆزىنى ئويۇۋېلىپ چۆلدە تاشلاپ قويۇپ كەتكەن دوستى سېخىي ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ۋە قانداق قىلىپ پادىشاھ بولغانلىقى، كۆزىنىڭ قانداق ئەسلىگە كەلگەنلىكىنى تېخىمۇ بىلگۈسى كەپتۇ. مۇشۇ مەقسەت بىلەن ئۇ بىر كۈنى ھەشەمەتلىك شاھ ئوردىسىغا قاراپ يول ئاپتۇ. قىرىق دەرۋازىغا قويۇلغان جېسەكچىلەرنىڭ قاتمۇقات تەكشۈرۈشلىرىدىن مىڭ تەستە ئۆتۈپ، ئاران دېگەندە پادىشاھ سارىيىغا يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، دوستى سېخىي بېشىغا شاھلىق ئالتۇن تاجنى كىيىپ، سەلتەنەتلىك ئالتۇن كۇرسىدا ھەشەمەت بىلەن ھەر خىل چىگىش ئىشلارغا ئەمرىمەرۇپ قىلىپ ئولتۇر. غۇدەك، تەخت ئاستىدا بىرقانچە يۈزلىگەن ۋەزىر - ئەمىرلەر، ئوردا ئەركانلىرى قول باغلاپ: «خوش - خوش، شۇنداق قىلىلى» دېيىشىپ، پادىشاھنىڭ ئەمرىگە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ تۇرغۇدەك. بۇلارنى كۆرۈپ بېخىلنىڭ پۈت - قولىغا تىترەك ئولىشىپ، يۈرىكى سېلىشقا باشلاپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىغا مىڭ پۇشايمانلارنى قىپتۇ. بېخىل ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىر سېخىينىڭ مەرد، تۇز، ئاق كۆڭۈللۈكىنى ئېسىگە ئېلىپ، پادىشاھ مەندىن ئۆچىنى ئېلىپ كاللامنى ئالارمۇ ياكى ئۆمۈرلۈك زىندانغا سېلىۋېتەرمۇ، دېگەن غەم - قورقۇنچلاردىن خالاس بوپتۇ. دەرد ئېيتىش نۆۋىتى دادخاھلار قاتاردىن ئورۇن ئېلىپ تۇرغان بېخىلغا كەلگەندە، ئۇ سورۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان يىپەك گىلەم ئۈستىگە يۈگۈرۈپ بېرىپ پادىشاھنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ:

— داد، پادىشاھىئالەم، خام سۈت ئىچىپ چوڭ بولغان ئىنسان شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن نى ئەسكى كويلاردا بولۇپ گۇناھ، سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولالمايدىكەنمىز. ئادەم كىچىكىدە تۇز كۆڭۈل - ئاق نىيەت بولىدىكەن، چوڭ بولغانسېرى نىيىتى بۇزۇلۇشقا باشلايدىكەن. ئىككىمىز كىچىكىمىزدە قەيىمەتلىك جان دوستلاردىن ئىدۇق، لېكىن بىر قېتىملىق سەپەر ئۈستىدە نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆزلىرىگە، دوستلۇقىمىزغا خىيانەت قىلىپ، ئۆزلىرىنى ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە دۇچار قىلىپ، ئىنسان قېلىپىدىن چىقتىم. بۇگۈن ئالدىلىرىدا تۇرۇپتىمەن، مېنىڭ ئەسكىلىكىم ئۈچۈن مېنى مىڭ قېتىم جادۇ بىلەن توغراپ قاقتەك - قۇلاقتەك قىلىۋەتسىلىمۇ ئۇۋال بولمايدۇ، — دەپ ئۇن سېلىپ ھۆر - ھۆر يىغلاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ پۈتۈن ئوردا ئەھلى ھەيران قېلىشىپتۇ. دوستىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ پادىشاھنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى تۇتۇپ كېتىپ، پۈتۈن ئوردا ئەھلىنى ئارام ئېلىشقا قويۇپ بېرىپ، شاھلىق تەختىدىن چۈشۈپ دوستى بېخىلنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ ئالىي مېھمانخانىسىغا باشلاپ، تۇرلۇك - تۇمەن نازۇنېمەت، مېۋە - چېۋىلەر بىلەن ئوبدان مېھمان قىپتۇ ۋە بىرقانچە كۈن

ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ ھالدىن خەۋەر ئاپتۇ، ياخشى سەر-پاي، پۇل - پۇچەك ھەدىيە قىپ-تۇ.

بىر كۈنى چۈشلۈك تاماق-تىن كېيىن، پادىشاھ:

— دۇنيادا ئازمايدىغان ئىنسان يوق، بىر قېتىم يامان ئىش قىلىپ قايتا سادىر قىلمىسا، ئۇنى كەچۈرۈشكە بولىدۇ، ھەممىدىن نىيەت ئەلادۇر. ماڭا قىلغان بارلىق يامانلىقلىرىڭنى كەچۈردۇم، دوستلۇقىمىز بۇرۇنقىدەك داۋاملاشسۇن، — دەپ ئۆزىنىڭ سېخىي، مەرد، ئاق كۆڭۈللۈكىنى يەنە بىر مەرتە نامايان قىپتۇ ۋە دوستى بېخىل كۆزىنى ئويۇۋالغاندىن كېيىن قانداق قىلىپ قېرى توغراق تۈۋىگە كېلىپ قالغانلىقىنى، توغراقنىڭ ئاچمىقىدا تۇرۇپ ھايۋانلارنىڭ گېپىنى قانداق ئاڭلىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەربىرسىنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى، ئاشۇ ھايۋانلارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىپ، ئاخىر ئۆزىنىڭ بەخت خەزىنىسىگە ئېرىشىپ پادىشاھ بولغانلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاۋېتىپ بېخىلنىڭ سېخىيغا بولغان ھەسەتخورلۇقى مىڭ گەز ئۆرلەپ، قورسىقىغا جىن كىرىپ، ئىككى دوست بىللە سەپەرگە چىققان ھېلىقى يولدا ئۆزى يالغۇز يەنە بىر قېتىم مېڭىپ ھېلىقى توغراقنى تېپىپ، ھايۋانلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، مۇشۇ شەھەرگە كېلىپ دوستى سېخىيىنى پادىشاھلىقتىن ئۆرۈۋېتىپ ئۇنى زىندانغا سېلىپ، ئۆزى ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھ بولۇش، چىرايلىق مەلىكىنىمۇ تارتىۋېلىش يامان نىيىتىنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. پادىشاھنىڭ سەرگۈزەشتى تۈگەش بىلەن بېخىلنىڭ كەتكۈسى كېلىپ تۇرالماي، كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشاھ:

— دوستۇم، يۇرتقا قايتىپ بارغاندىن كېيىن نېمە ئىش قىلماقچىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. بېخىل:

— مەنمۇ چۆلدىكى توغراقنى تېپىپ، شىر، يولۋاسلارنىڭ مەخپىيەتلىرىنى ئاڭلۇۋېلىپ ئۆزلىرى ماڭغان يولدا ماڭماقچىمەن، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— دوستۇم، مەن ساڭا ئۆمرۈڭ بويى ئىشلىتىپ بولالمىغۇدەك ئالتۇن - كۈمۈش بېرەي، خالىساڭ يېنىمدا ئوڭ قول ۋەزىر بولۇپ قال، لېكىن بۇ يولغا ماڭما، چۈنكى ئۇ ھايۋانلار ناھايىتى سەزگۈر. ئۇلار مەخپىيىتىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالغانلىقىنى بىلىپ قالسا، ئۇ يەرگە يېقىنلاشقان ئىنسانىنى تىرىك قويماي-دۇ، — دەپتۇ. لېكىن، بېخىلنىڭ كۆڭلىدىكى يامان نىيىتى ئۇنى تىنچ قويماپتۇ، ھەر قانداق قىلىپ-مۇ ئۇ نىيەتتىن يانالماپتۇ. دوستى سېخىينىڭ نەسىھىتىنى بولسا، مەندىن قىزغىنىۋاتىدۇ دەپ چۈشىنىپ، ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. دوستىغا نەسىھەت كار قىلمىغانلىقىنى كۆرگەن پادىشاھ ئۇنىڭغا بىر دانە يارام ئارغىماق، ئاش - ئوزۇقلارنى بېرىپ، ئىززەت - ئىكرام بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

بېخىل بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، چۆل ئوتتۇرىسىدىكى توغراقنىڭ قارىسىنى كۆرۈپتۇ. خۇشاللىقىدا ئارغىماقتىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئاتنى كەلگەن يېرىگە كەت دەپ، كېلىشتۇرۇپ قامچا بىلەن سۆڭ-

گىچىگە بىرنى ئۇرۇپ ھەيدۈۋېتىپ، ئۆزى بىر تۇپ يۇلغۇننىڭ تۈۋىگە كېلىپ يېتىپ كۈننىڭ پاتراق كەچ بولۇشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپتۇ. كەچ كىرىپ كۆز باغلانغاندا، يۇلغۇن تۈۋىدىن سەكرەپ چە-قىپ ئۇدۇل توغراققا قاراپ قۇيۇندەك يۈگۈرۈپتۇ ۋە توغراققا چىقىپ ئۇنىڭ ئاچىمىقىغا جايلىشىپ ئول-تۇرۇپتۇ. بىردەمدىن كېيىن يولۋاس، شىر، ئېيىق، تۈلكىلەر تەرەپ - تەرەپتىن نەرە تارتىپ - ھۆركى-رىشىپ يېتىپ كېلىشكە باشلاپتۇ. ئادىتى بويىچە يولۋاس ئاۋۋال گەپ باشلاپ:

— بۇ يىل بىزدىن ئامەت قاچقان بىر يىل بولدى. توغراقنىڭ خاسىيىتىنى بىركىم بىلمىگەن ئوخشايدۇ، غازاڭلىرىنى سىيرىۋاپتۇ، شاخلىرىنى سۇندۇرۇپتۇ، — دەپتۇ. شىر:

— بۇلاقتا بىركىم يۇيۇنۇپ، بۇلاقنىڭ كۆزىگە توپا تىقىۋېتىپتۇ، سۇيىمۇ بۇلتۇرقىدىن ئاز قا-تۇ، — دەپتۇ. ئېيىق:

— بۇ يىل بىزنىڭ ئىشلىرىمىز قاملاشمىدى. ئۆتكەن يىلى مەن سىلەرگە سۆزلەپ بەرگەن كۈنچە-قىش تەرەپتىكى پادىشاھنىڭ لەقۋا قىزى ساقىيىپتۇ، ياقا يۇرتتىن كەلگەن بىر ئادەم پادىشاھنىڭ قىزى-نى ئاپتۇ ۋە پادىشاھ بوپتۇ. بۇگۈنكى سورۇنىمىزغا بۆرە كەلمەپتۇ، بۈنىڭدا بىر سەۋەب بار. بۆرىنىڭ بۇلتۇر قىلغان گېپى ئۆزىگە دۈشمەن بولۇپ ببشىغا چىققان گەپ، بولمىسا كەلمەي قالمايتتى، — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. بۈنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان باشقا ھايۋانلار: «راست، شۈنداق» دېيىشىپ ئالاقزادە بولۇ-شۇپ كېتىپتۇ. ئاخىردا تۈلكە سۆز ئېلىپ:

— بۇ يىل ئاغمىخانلار ئالتۈن - تىللالىرىنى ئاپتاپقا سېلىپ، ئېتىپ ئويىنىمايدىغان بولۇپ قال-دى، مەنمۇ كۆڭۈل ئېچىشتىن مەھرۇم قالدىم. ئاغمىخانلارنىڭ ئالتۈن - تىللا تەڭگىلىرىنى بىرەر ئادەم كېلىپ بۇلاپ كەتكەن ئوخشايدۇ، — دەپتۇ. ھايۋانلار ھېچقانداق يېڭى گەپ قىلماستىن بىر يىلدىن بۇ-يانقى كېلىشمەسلىكلەرنى سۆزلىشىپ، پۇشۇلدىشىپ ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرغاندا، يولۋاس:

— ھەي ئاغىنىلەر، بىزنىڭ بۇلتۇر مۇشۇ يەردە قىلىشقان گەپلىرىمىزنى بىرەر ئادەمزات بىزگە يېقىن بىر يەرگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ تىڭشىۋالمىغان بولمىسا، ئۇنداق ئىشلار بولمايتتى، — دەپتۇ. شىر:

— مۇشۇ تۇرقىدىمۇ بىرەر ئادامزات گېپىمىزنى تىڭشاۋاتامدىكىن دەپ گۇمان قىلىۋاتمەن، — دەپتۇ. ئېيىق:

— بەرھەق، مەن شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە ئادەمزاتنىڭ پۇرىقىنى سېزىۋاتمەن، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭ-لىغان بېخىلنىڭ پۇت - قوللىرىغا تىترەك ئولىشىپ، يىقىلىپ چۈشكىلى تاس - تاماس قاپتۇ. ئېيىق-تىن كېيىن تۈلكە:

— مەن ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى تاپاي، — دەپ ئەتراپنى چۆرگىلەشكە باشلاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن يېتىپ كېلىپ:

— تاپتىم، تاپتىم! ئۆتكۈر بۇرنۇم بىلەن پۇراپ، ھېيلىگەر كۆزلىرىم بىلەن سىنچىلاپ قارىسام، ئۇ ھارامزادە بىزنىڭ بېشىمىزغا چىقىۋاپتۇ، ئەنە توغراقنىڭ ئاچىمىقىدا ئولتۇرىدۇ، — دەپ، ئوڭ پۇ-تىدا ئىشارەت قىلىپ كۆرسىتىپتۇ. دەرغەزەپ بولغان يولۋاس ئاچچىقىدا نەرە تارتىپ توغراقنى شۇنداق بىر ئىرغاتقانىكەن، پۇت - قولىدا جان قالمىغان بېخىل خۇددى جاغالۋاينىڭ ئاغزىدىن چۈشۈپ كەتكەن قۇمچاقتەك توغراق تۈۋىگە پالاققىدە چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. يولۋاس، شىر، ئېيىق، تۈلكىلەر ئۇنىڭ گۆشىنى يەپ، سۆڭىكىنى ئاسمانغا پۇركۈۋېتىپتۇ.

«بەتنىيەتنىڭ قازىنى تۆشۈك» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

خاسیەتلىك تاش

ئۇرۇنقى زاماندا بەختى ئىسىملىك بىر يىگىت ئۆتكەنىكەن. كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ ئانىسى تۇغۇپ كېتىپتۇ، ئانچە ئۆتمەي دادىسىمۇ ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. ئۇ جان ئۇزۇش ئالدىدا بەختىنى قېشىغا چاقىرىپ، ساندۇقىنىڭ تېگىدىن ساقىدەك بىر تاشنى ئېلىپ:

ــ بالام، بۇ خاسيەتلىك تاش، مەندىن ساڭا قالىدىغان مىراس مۇشۇ. مەن بەگنىڭ ئېتىزىدا ئىشلەپ يۈرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇسساپ كېتىپ سۇ ئىچكىلى بۇلاققا باردىم. قارىسام، بۇلاقتا بىر نىمجان بېلىق لەيلەپ يۈرۈپتىكەن. بېلىققا ئىچىم ئاغرىپ، ھەر كۇنى نان تاشلاپ بېرىپ ساقايتقانىدىم، بۇ تاشنى ئەنە شۇ بېلىق ماڭا بۇلاقنىڭ تېگىدىن ئاچقىپ بەردى. بېلىق تاشنى بېرىۋېتىپ: «سەن ماڭا كۆپ ياخشىلىق قىلدىڭ، ياخشىلىققا ياخشىلىق. بۇ تاشنى ئال، ئېسىڭدە چىڭ ساقلا، بۇ دۇنيادىكى يەتمىش يەتتە خىل دوردىن ياسالغان تاش، جېنى تېنىدىن چىقمىغان ھەرقانداق كېسەلگە مۇشۇ تاشنى چايقاپ سۈيىنى ئىچكۈزسە سەللىمازا ساقىيىدۇ» دېگەنىدى. مەن بۇنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئۆزۈمگە ئىشلەتمەيمەن، چۇنكى ساقىيىپ يەنە بەگنىڭ زۇلمىنى، يوقسۇزلۇقىنىڭ دەردىنى تارتىشنى خالىمايمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، تاشنى بەختىگە بېرىپ جان ئۇزۇپتۇ.

بەختى بايلارنىڭ زۇلمىنى كۆپ كۆرگەچكە، كەمبەغەل ـ يوقسۇللارغا جان كۆيەر يىگىت بولۇپ ئۆسۈپتۇ. كەمبەغەللەردىن كىم ئاغرىپ ـ تارتىپ قالسا، ھېچقانداق ھەق ئالماي ئۇلارنى خاسيەتلىك تاش بىلەن ساقايتىپ قويىدىكەن. كەمبەغەللەرمۇ بەختىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىكەن. ئۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان بەگ تاشنى قولغا كىرگۈزۈشنىڭ كويىغا كىرىپتۇ. بەگنىڭ قارا نىيىتىنى بىلگەن بەختى باشقا يۇرتقا باش ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئۇ نەچچە كۇنلەپ يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، تاغلارنى ئېشىپ، چۆللەرنى بېسىپ، دەريالارنى كېچىپتۇ. شۇنداق مېڭىپ كېلىۋېتىپ، يولدا يېرىمجان بولۇپ ياتقان بىر چاشقاننى كۆرۈپتۇ ۋە: «بۇمۇ خۇدانىڭ بىر مەخلۇقى، ساقايتىپ قويايلى» دەپ ئويلاپ بېلىدىكى قاپقىدىن سۇ ئېلىپ، تاشنى چايقاپ چاشقانغا ئىچكۈزگەنىكەن، ئۆلەر ھالدا ياتقان چاشقان شۇ ھامان سەلكىنىپ قوپۇپ بىر ئايلىنىپتۇ ۋە زۇۋانغا كىرىپ:

ئۇزۇق ئىزدەپ يۈرگىنىمدە بىر ھارۋا،
بېسىپ كېتىپ مېنى قويدى بۇ ھالغا.

قۇتۇلدۇردۇڭ، يىگىت، مېنى ئۆلۈمدىن،
نېمە كېرەك ساڭا ئېيتقىن كۆڭلۈڭدىن؟

دەپتۇ. بەختى:

كېرەك ئەمەس سەندىن ماڭا ھېچنېمە،
كەت ئۇۋاڭغا، مېنىڭدىن سەن غەم يېمە.

دەپ يولىغا مېڭىپتۇ. ئەمما، چاشقان بەختىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ:

كېتىپ بارسام ئات دەسسىدى بېلىمدىن،
بەك قىينالدىم جېنىم چىقماي تېنىمدىن.

كېلىپ ئۆلەي دېگىنىمدە جان بەردىڭ،
تارتىنمىغىن نېمە كېرەك مېنىڭدىن؟

دەپ بىر تال تۇكىنى بەختىگە بېرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بەختى تۇكىنى ئېلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. يەنە خېلى كۆپ يوللارنى باسقاندىن كېيىن، ئالدىدا تولغىنىپ ياتقان بىر نىمجان يىلان ئۇچراپتۇ. بەختى بۇمۇ خۇدانىڭ بىر جانۋارى دەپ، ئۇنىڭغا خاسىيەتلىك تاشنىڭ سۇيىدىن ئىچكۈزۈپتۇ، ھايال ئۆتمەي يىلانمۇ سەللىمازا ساقىيىپتۇ. ساقىيىپتۇ ـ دە، قۇيرۇقى بىلەن تىك كۆتۈرۈلۈپ، بەختىگە قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

كېتىپ بارسام ئات دەسسىدى بېلىمدىن،
بەك قىينالدىم جېنىم چىقماي تېنىمدىن.

كېلىپ ئۆلەي دېگىنىمدە جان بەردىڭ،
تارتىنمىغىن نېمە كېرەك مېنىڭدىن؟

بەختى يىلانغا قاراپ:

سورىمايمەن يىلان سەندىن، ھېچنېمە،
خوش قال ئەمدى، سەن مېنىڭدىن غەم يېمە.

دەپ مېڭىپتۇ. بەختى ئىككى چامدام ماڭمايلا، يىلان بەختىنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

سورىمىساڭ ھېچ نەرسىنى مېنىڭدىن،
بىر دەم توختا، ساڭا بىرەي تىلىمدىن.
ئېغىر كۈنلەر چۈشەر بولسا بېشىڭغا،
كۆيدۈر تىلنى، مەن بارىمەن قېشىڭغا.

دەپ تىلنى ئۇزۇپ بەختىگە بىرىپ كېتىپتۇ. بەختى بۇنىمۇ پوتىسىغا تۇگۈپتۇ ـ دە، يولىنى داۋام قىپتۇ.

ئۇ يەنە مەنزىل ئېشىپ كېتىپ بارسا، بىرنەرسىنىڭ «غوك ـ غوك» قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، ئەمما ئۆزى كۆرۈنمىگۈدەك. شۇنداق قارىسا، قاناتسىز بىر ھەرە ئۇچالماي پىرقىراپ ياتقۇدەك. بەختى ھەرىگىمۇ خاسىيەتلىك تاشنىڭ سۈيىنى ئىچكۈزۈپتۇ، ھەرە بىردەمدىلا قانات چىقىرىپ، بەختىنىڭ بېشىدىن نەچچە ئايلىنىپ ئۇچۇپتۇ ـ دە، مۇنداق دەپتۇ:

قامچا تېگىپ ئايرىلغاچقا قاناتتىن،
پەرۋاز قىلىپ ئۇچالماستىن ياتاتتىم.
قانات بېرىپ قۇتۇلدۇردۇڭ ئازابتىن،
تارتىمىغىن، نېمە كېرەك ئېيت مەندىن؟

بەختى:

كېرەك ئەمەس سەندىن ماڭا ھېچنېمە،
گۈل تېرىپ يەپ، ئەلگە ھەسەل بېرىۋە.

دەپ ئۆز يولىغا مېڭىپتۇ، ئەمما ھەرە بېشىدا غوڭۇلداپ بىللىلا ئۇچۇپ كېلىۋاتقۇدەك. بەختى توختاپتۇ. شۇ چاغدا ھەرە:

توختاپ تۇرغىن سەۋر قىلىپ ئادەمزات،
ھېچ بولمىسا يۇلۇپ بېرەي بىر قانات.
ئېغىر كۈنلەر چۈشەر بولسا بېشىڭغا،
شۇنى كۆيدۈر، مەن بارىمەن قېشىڭغا.

دەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

بەختى يەنە ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. بىر جەزىرىدە كېتىپ بارسا، ئۆزى قۇراملىق بىر ياش يىگىت يول ئۇستىدە ئىگىراپ، «ئاھ» چېكىپ ياتقۇدەك، ئاغرىق ئازابىدىن رەڭگى پۇرۇشۇپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، كالپۇكلىرى گەز باغلاپ كېتىپتۇدەك. بۇنى كۆرۈپ بەختىنىڭ يۈرىكى ئېچىشىپ كېتىپتۇ. دەرھال تاشنى چايقاپ سۈيىنى ئىچكۈزگەن ھامان ئۇمۇ سالىلمازا ساقىيىپتۇ ۋە بەختىگە كۆپ رەھمەت ئېيتىپتۇ.

ــ بۇرادەر، مېنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇردۇڭ، ــ دەپتۇ يىگىت، ــ بۇ خالىس ياخشىلىقىڭ ئۈچۈن ساڭا ئۆمۈرۋايەت قۇل بولىمەن.

ــ مەن ئاتا ـ ئانىسىز بىر يېتىم ـ مۇساپىرمەن، باشقىلارنى قۇل قىلىشنى خالىمايمەن. ئەگەر ساڭا ماقۇل كەلسە، ئۆمۈرلۈك دوست بولايلى.

بەختىنىڭ بۇ تەكلىپى يىگىتكىمۇ ماقۇل كەپتۇ. ئىككىسى دوست بولۇپ يولغا چۈشۈپتۇ، تاپقىنىنى تەڭ يەپ، تاغ ـ داۋان، چۆل ـ جەزىرىلەرنى بېسىپ ئۆتۈپ، بىر چوڭ شەھەرگە كەپتۇ. بۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ بىر قىزى بولۇپ، ئون بەش يىلدىن بېرى ئېغىر كېسەل ئىكەن. پادىشاھ قىزىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن، ئۇنىڭ قىلمىغان ئامالى، كۆرسەتمىگەن تېۋىپى قالماپتۇ، قىز ساقايماپتۇ. ئاخىر پادىشاھ: «ئەگەر كىمدەكىم قىزىمنى ساقايتسا، شۇ كىشىگە قىزىمنى ھەم پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن» دەپ ئۆزىنىڭ قول

ئاستىدىكى جايلارنىڭ ھەممىسىگە جاكار قىپتۇ، لېكىن بۇ كېسەلگە داۋا تاپىدىغان كىشى تېخىچە تېپىلماپ-
تۇ. بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ھېلىقى يىگىتنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ ـ دە، بەختىنىڭ خاسىيەتلىك تې-
شىنى ئوغرىلاپ توپتوغرا ئوردىغا بېرىپ، پادىشاھقا:

ـــ قىزىڭىزنى مەن ساقايتىمەن، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ خۇشاللىقىدىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي يىگىتنى قىزىنىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىپتۇ. يىگىت خاسىيەتلىك تاشنى چايقاپ سۇيىنى ئاغزىغا تېمىتقانىكەن، قىز سەللىمازا ساقىيىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ قول ئاستىدىكى ۋەزىر ـ ئۆلىمالىرىغا دەرھال توي تەييارلىقى قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپتۇ. بۇ خەۋەر بىردەمدە پۈتۈن شەھەرگە پۇر كېتىپتۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان بەختى ناھايىتى غەزەپلىنىپتۇ، بىراق ھې-لىقى ساختىپەز دوستى پادىشاھقا كۇيئوغۇل بولۇش ئالدىدا تۇرغاندا ئۇنىڭغا قانداقمۇ كۇچى يەتسۇن؟! بۇنى ئويلاپ بېشى قېتىپ تۇرغىنىدا، بىردىنلا يولدىكى چاشقان، يىلان، ھەرىلەرنىڭ بەرگەن سۇۋغىلىرى ئېسىگە چۈشۈپتۇ، بەختىدە ئۈمىد پەيدا بوپتۇ. چاشقانىنىڭ تۇنجى كۆيدۈرگەنىكەن، ھايال ئۆتمەي چاشقان ھازىر بوپتۇ.

ـــ بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشتى؟ ـــ دەپ سوراپتۇ چاشقان. بەختى بېشىدىن ئۆتكەننى ئېيتىپ بېرىپتۇ. چاشقان ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن:

ـــ تاڭ ئاتقاندا تاش قولۇڭدا بولىدۇ، ـــ دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

بەختى تاش قولۇمغا كىرسىلا يەنە بىر ئامال قىلىمەن، دەپ ئويلاپتۇ. بىر چاغدا ئۆيدە ۋېچىرلىغان ئاۋاز پەيدا بوپتۇ، قارىسا چاشقان بەختىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاغزىدىن تاشنى چىقىرىپ، خوشلىشىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بەختى يىلاننىڭ تىلىنى كۆيدۈرگەنىكەن، دەرھال يىلان پەيدا بولۇپ، بەختىگە:

ـــ مەندىن ساڭا قانداق ياردەم كېرەك؟ ـــ دەپتۇ. بەختى بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. يىلان بىرئاز ئويلىنىپ:

ـــ سەن پادىشاھنىڭ قىزىنى ئالسەن، پادىشاھمۇ بولسەن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن تاشنى ئېلىپ قاچقان قاراقچىنى زەھىرلەپ بىلەن چىقىپ ئۆلتۈرىمەن، ئاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ قىزىنى چاقمەن. ئۇنى سېنىڭ قولۇڭدىكى خاسىيەتلىك تاشتىن باشقا ھېچ نەرسە ساقايتالمايدۇ، ـــ دەپتۇ.

بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا پۈتۈن شەھەرده: «پادىشاھقا كۇيئوغۇل بولىدىغان يىگىت ئۆ-لۈپ، قىزى يەنە بۇرۇنقى كېسەل ھالىغا كېلىپ قاپتۇ» دېگەن سۆز تاراپتۇ.

ئەتىسى جاكارچىلار يەنە كوچىمۇكوچا يۈرۈپ، پادىشاھنىڭ پەرمانىنى ئاڭلىتىپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى بەختى ئوردىغا بېرىپ، پادىشاھقا قىزنى ساقايتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ ئۇنى قىزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگۈزۈپتۇ. بەختى قىزنى ساقايتىپتۇ. قىز بۇ كېلىشكەن، زېرەك يىگىتنى كۆرۈپ ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. بەختىمۇ قىزغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار سىردىشىپ ـ مۇڭدىشىپ، خۇشال ـ خۇرام پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. ئەمەلدارلىرى ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپ، بەختىنىڭ كەمبەغەللىكىنى باھانە قىلىپ، پادىشاھنى ۋەدىسىدىن قايتۇرماقچى بوپتۇ. پادىشاھ باشتىكى پىكرىدىن قايتىپ، بەختىگە نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بەرمەك-چى بوپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بەختى، مەلىكە ۋە شەھەر خەلقى پادىشاھقا قاتتىق نارازى بوپتۇ. خەلقنىڭ نارازى-لىقىنى ئاڭلاپ، پادىشاھ بىلەن ئەمەلدارلار ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كېڭىشىپ:

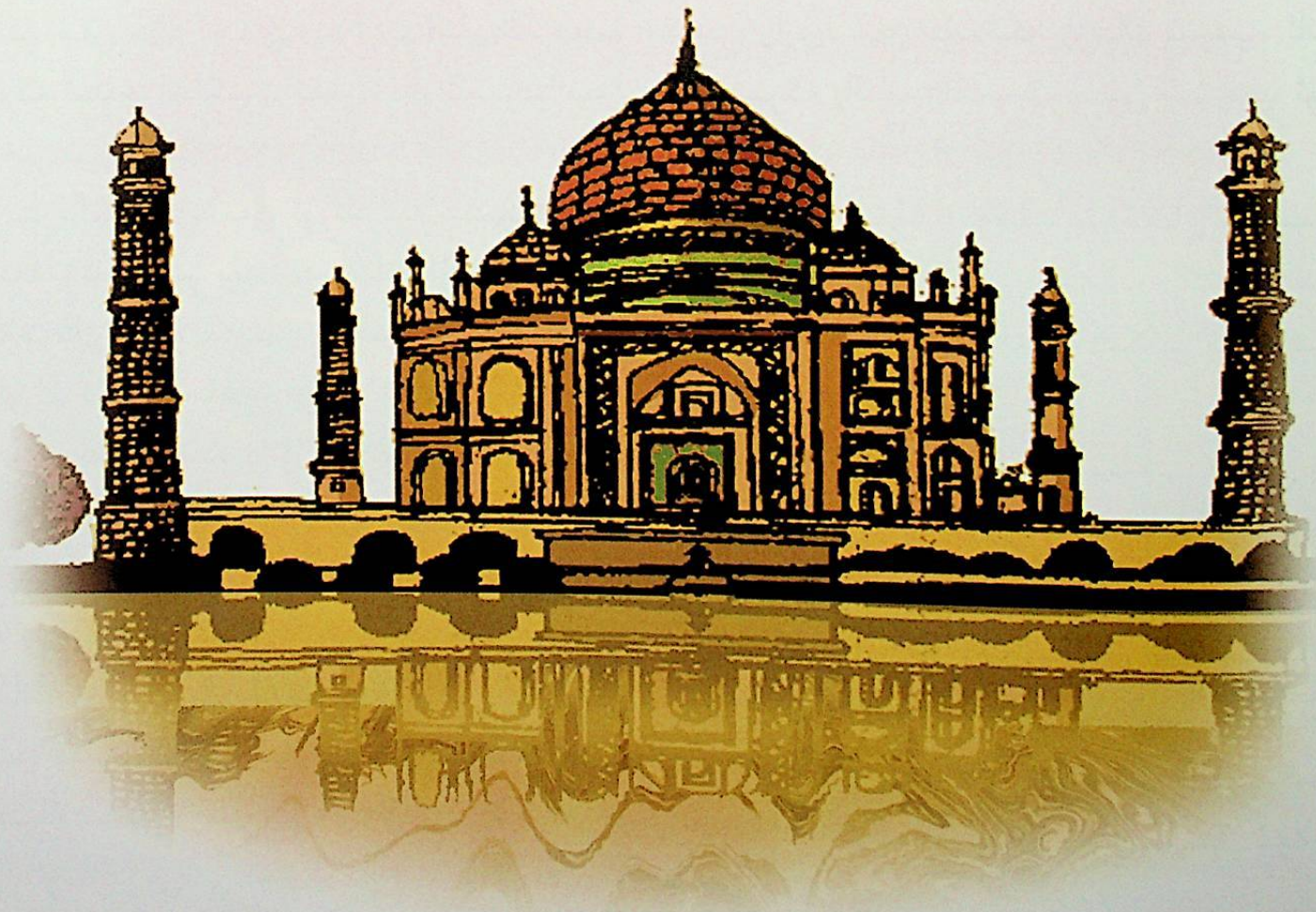
ـــ بۇ يىگىت تېۋىپلىقتا تەڭدىشى يوق ئىكەن، بىراق يۇرت سورىغۇدەك ئەقلى بار ـ يوقلۇقىنى سىناپ-مىز. بۇنىڭ شەرتى: ئات ۋە ھەممە جابدۇق ـ سايمانلىرى ئوخشاش بولغان قىرىق مەپىنى يىگىتنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزىمىز. مەلىكىنىڭ قايسى مەپىدە ئىكەنلىكىنى تاپالىسا، بۇرۇنقى شەرتىنى ئادا قىلايلى، ـــ دەپتۇ.

بەختى پادىشاھتىن پۈتۈن شەھەر خەلقى ئالدىدا ۋەدە ئېلىپ، بۇ شەرتنى قوبۇل قىپتۇ. ھەرىنىڭ قانىتىنى كۆيدۈرگەنىكەن، شۇ ھامان ھەرە كېلىپ بەختىنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. ھەرە بەختىدىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ:

ــ سەن غەم قىلما، مەپلەر ئۆتكەندە مەن قايسى ئاتىنىڭ بېشىدا ئۇچۇپ يۈرسەم شۇ مەپىنى تۈت، ــ دەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

بۇ چاغدا جاراڭ ـ جۇرۇڭ قىلىپ، بىر ـ بىرىگە ئوپمۇئوخشاش قىرىق مەپە كېلىۋاتقۇدەك . بەختى كۆ ـ زىنى ئوبدان ئۇۋۇلىۋېتىپ، مەپلەرگە قېتىلغان ئاتلارغا زەن قويۇپ قاراپتۇ. بىر مەپە ئۆتۈپتۇ، ئىككى مەپە ئۆتۈپتۇ، ھەرە كۆرۈنمەپتۇ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز مەپمۇ ئۆتۈپ بوپتۇ، بەختى جىم تۇرغۇدەك.

مەيدانغا يىغىلغان خەلقلەر ھاياجانغا چۈشۈپتۇ، بەختمۇ ئەندىشە قىلىشقا باشلاپتۇ. ئوتتۇز سەككە ـ زىنچى مەپمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئوتتۇز توققۇزىنچى مەپە ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا، ئاتىنىڭ بېشىدا غولدۇلداپ ئۇچۇپ كېتىپ بارغان ھەرىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، بەختى يۈگۈرۈپ بېرىپ مەپىگە چىقىپتۇ، قارىسا مەپىنىڭ ئىچىدە مەلىكە ئولتۇرغۇدەك. بەختى مەپىنى ئۇدۇل ئوردىغا قاراپ ھەيدەپتۇ. مەيدانغا يىغىلغان خەلقمۇ مەپىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. پادىشاھ پۈتۈن خەلق ئالدىدا بەرگەن ۋەدىسىدىن يانالماي تەختتىن چۈشۈپ، بەختىگە پادىشاھلىقىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. بەختى قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ مەلىكىنى ئاپتۇ ۋە ئادالەت بىلەن يۈرت سوراپتۇ.

ئۇستانگۇرتۇمۇرچى

ئۇرۇنقى زاماندا شەھەرەيۇ جەننەت ئىسىملىك بىر ئاۋات شەھەر بولغانكەن. بۇ شەھەرگە زوۋاك ئىسىملىك بىر پادىشاھ ھۆكۈمرانلىق قىلىدىكەن. شەھەر خەلقى ئاق كۆڭۈل، ئىشچان، زېرەك بولغاچقا، تۇرمۇشلىرىنى بايلىقلار ئۆتكۈزىدىكەن. خەلقنىڭ قوۋناق تۇرمۇشىنى كۆرگەن شەيتان بۇ تىنچ تۇرمۇشنى بىر ئامال بىلەن بۇزۇش قارارىغا كەپتۇ ھەم بىر يۇمىلاپلا زوۋاك شاھنىڭ خاس غۇلامى قىياپىتىگە كىرىپتۇ ـ دە، ئوردىغا كىرىپ شاھقا خىزمەت قىپتۇ، ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى ئوتۇپ، ئۆزىگە مايىل قىپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن بىر كۈنى شەيتان:

ــ ھۆرمەتلىك شاھىم، مەن ئۆزلىرىگە ئۇزۇندىن بۇيان خىزمەت قىلىپ كەلدىم. مەنغۇ سىلىدىن رازى، سىلىمۇ رازى بولسىلا. مەن يېزىغا بېرىپ يالغۇز ئانامنى يوقلاپ كەلسەم، ئۆزلىرىدىن ئىجازەت سورايمەن، ــ دەپ زوۋاك شاھنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپتۇ. شاھ:

ــ سەن ماڭا ئوبدان خىزمەت قىلدىڭ، مەنمۇ سەندىن رازى. سەن ئۆيۈڭگە بارساڭ بېرىپ، ئاناڭنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگىن، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا سەن بىلەن بىرگە ياشاپ راھەت كۆرسۇن، ــ دەپ ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىپتۇ.

ــ ئالىيلىرى، مەن ئۆزلىرىگە بەكمۇ ئىچىكىپ قاپتىكەنمەن، شۇڭا خوشلىشىدىغان ۋاقتىمدا كۆكسىلىرىدىن بىر بۆسە بەرسىلە، ئۆيگە بېرىپ كەلگۈچە ئۆزلىرىنىڭ ھىدىنى ھىدلاپ ماڭسام، ــ دەپ ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋاپتۇ شەيتان. پادىشاھ ماقۇل بوپتۇ. شەيتان پادىشاھنىڭ كۆكسىنىڭ ئىككى تەرىپىگە بىردىن ئىككىنى سۆيۈپ قويۇپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي، پادىشاھنىڭ كۆكسىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن بىردىن ئىككى يىلان پەيدا بوپتۇ. بۇ يىلانلار كۈندىن ـ كۈنگە يوغىناپ، بېشىنى پادىشاھنىڭ ئىككى قۇلىقىغا كىرگۈزۈپ ئۇخلايدىغان بولۇۋاپتۇ. شەھەردىكى دانىشمەن ھەكىملەرمۇ بۇنىڭغا چارە قىلالماپتۇ. پادىشاھ تەرەپ ـ تەرەپكە يىلاننىڭ تىلىنى بىلىدىغان كىشىنى تېپىشقا چاپارمەن چاپتۇرۇپتۇ. چاپارمەنلەر قوشنا شەھەر كوچىلىرىدا يىلاننىڭ تىلىنى بىلىدىغان ئادەم ئىزدەپ يۈرگەندە، ھېلىقى شەيتان باشقا بىر ئادەم قىياپىتىدە، قولىدا ئىككى يىلاننى ئويناتقىنىچە چاپارمەنلەرنىڭ ئالدىغا ئۇچراپتۇ. چاپارمەنلەر ئۇنىڭدىن: «يىلاننىڭ تىلىنى بىلەمسەن؟» دەپ سورىغانكەن، شەيتان: «بىلىمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ «يىلان ئويناتقۇچى»نى ئېلىپ دەرھال ئۆز شەھىرىگە قايتىپتۇ.

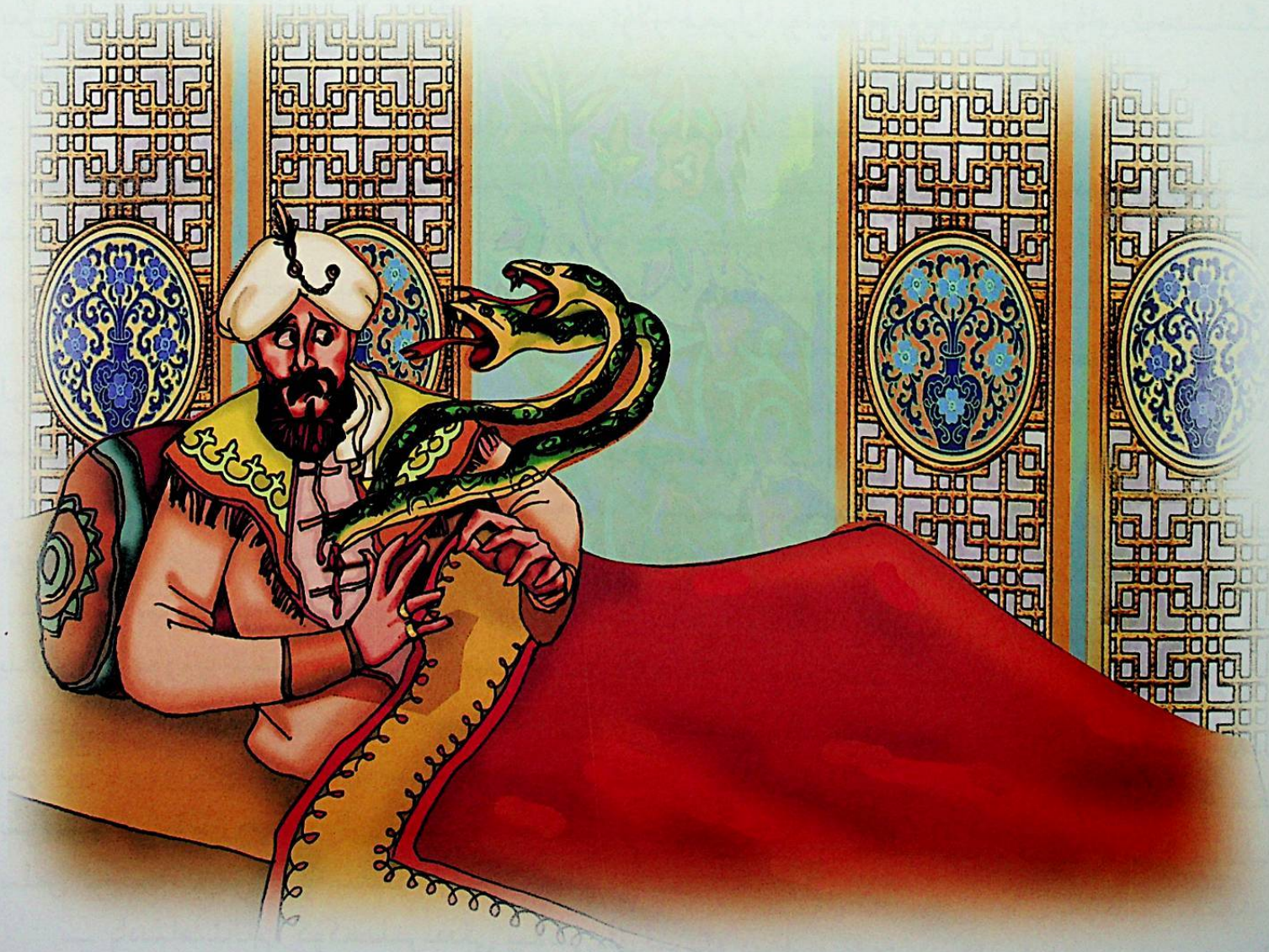
«يىلان ئويناتقۇچى» ئوردىغا كىرىپلا پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئۇ پادىشاھنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى

يىلاننىڭ بېشىنى قوللىقىغا سېلىپ تۇرۇپ بىرئازدىن كېيىن: «بولىدۇ، بولىدۇ» دەپتۇ، سول تەرىپىدىكى يىلاننىڭ بېشىنىمۇ قوللىقىغا سېلىپ تۇرۇپ: «ماقۇل، ماقۇل» دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شاھ:

— يىلانلار نېمە دەيدۇ؟ — دەپ سورىغانىكەن، يىلان ئوينىاتقۇچى:

— بۇلار خاسىيەتلىك يىلانلار ئىكەن. ئۇلار: «پادىشاھ بىزنى ئۆلتۈرسە، ئۆزىمۇ ئۆلگەندىن سىرت، شەھەر خەلقىمۇ پالاكەتكە ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە بىزگە ھەر كۈنى ئون ئادەمنىڭ مېڭىسىنى يېگۈزسە، بىزدىن شاھقا ھېچ خەۋپ يەتمەيدۇ ھەم شاھنىڭ شەۋكىتى ئاشىدۇ» دەيدۇ، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ دەھشەتلىك سۆزنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپتۇ. يىلاننى ئۆلتۈرسە، ئۆزىنىڭمۇ ئۆلۈشىدىن قورقۇپ، ئامالسىز ھەر كۈنى شەھەر خەلقىگە ئون ئادەمنى نۆۋەت بىلەن كىرگۈزۈپ بېرىش پەرمانى چىقىرىپتۇ. كۈندىلەر ئۆتكەنسېرى شەھەر خەلقى ئازىيىشقا باشلاپتۇ. بەزىلەر ئۆزلىرىگە نۆۋەت كەلگۈچە باشقا يۇرتلارغا قېچىپتۇ. شۇنداق ئاۋات شەھەر شەيتان تېرىغان بۇ بالايىئاپەت تۈپەيلىدىن خاراب بولۇشقا باشلاپتۇ. شەھەر كوچىلىرى چۆلدەرەپ، ئادەملەر كوچىلارغا ئاز چىقىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ ھۈنەرۋەنلەر كوچىسىدا ئۇستانگۇر ئىسىملىك بىر ئۇستا تۆمۈرچى ياشايدىكەن. ئۇنىڭ بەش بالىسى بار ئىكەن. شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ھۈنىرى ئاقماي، بىر ئائىلىدىكى يەتتە ئادەم ئاچ - توق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىغانىكەن. بىر جۈمە كۈنى ئۇستانگۇر تۆمۈرچى يانچۇقىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئون تۆت تەڭگە پۇلغا يېمەكلىك سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارغا چىقىپتۇ. ئۇ ئايلىنىپ رەستىگە كەلگەندە، بىر توپ كىشىنىڭ توپلىشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ توپقا يېقىنلىشىپتۇ. قارىسا، بىر بوۋاي سۆزلەۋاتقۇدەك. ئۇ:

— هازىر مۇشۇ سورۇندىكى بىر مۆمىن مۇسۇلماننىڭ يانچۇقىدا ئون تۆت تەڭگە پۇلى بولسا، بۇ پۇلغا قاراشلىق يەتتە كىشى ئاچ تۇرغان بولسا، هازىر ئاشۇ مۇسۇلمان يانچۇقىدىكى پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئىككىلەنمەي ماڭا خىزىر ئەلەيھىسسالام ھەققىدە دۇئا قىلدۇرسا، شۇ كىشى ئورنىدىن يەتتە قەدەم ئىلگىرى ماڭغا خىزىر ئۇچرايدۇ، — دەۋاتقۇدەك. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھېچ ئىككىلەنمەي يانچۇقىدىكى پۇلنى ۋاھىزغا دۇئا قىلدۇرۇپتۇ ۋە كىشىلەر توپى تارقىغاندىن كېيىن، تۇرغان يېرىدىن ساناپ يەتتە قەدەم مېڭىپتۇ، ئەپسۇسكى ھېچكىم ئۇچرىماپتۇ. ئۇ قەدىمىم چوڭ - كىچىك بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، ئالدى بىلەن ئوڭ پۇتىنى ئىلىپ يەنە يەتتە قەدەم مېڭىپتۇ، يەنە ھېچكىم ئۇچرىماپتۇ. ئۇ ئۇمىدسىزلىنىپ ئۆيگە قايتىپتۇ، ئۆيگە كىرە - كىرمەي، بالىلىرى: «نان» دەپ نالە قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ قانداق قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، سىرتتىن ئاق ساقال بىر بوۋاي: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ كىرىپ كەپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى بوۋاينى سالام بىلەن قارشى ئىلىپ تۆرگە باشلاپتۇ. بوۋايغا داستىخان سالالماي خىجىل بولۇپ تۇرغاندا، بوۋاي:

— ئوغلۇم، داستىخىنىڭنى سىلىۋەر، مەندە بىر نان بار، تەڭ يەيلى، — دەپتۇ. داستىخان سىلىنىغاندىن كېيىن بوۋاي قوينىدىن بىر نانىنى ئىلىپ توققۇز پارچە قىلىپ داستىخانغا قويۇپتۇ، ئۆيدىكىلەر بىر پارچىدىن ئالغانكەن، يەنە بىر پارچە ئىشىپ قاپتۇ. ھەممەيلەننىڭ كۆزى داستىخاندىكى بىر پارچە نانغا تىكىلىپ، قولىدىكى نانىنى تېزلا يەپ بولۇپ، داستىخاندىكى نانىنى ئالماقچى بوپتۇ، بىراق ھەممىسى قولىدىكى نانىنى يەپلا تويۇپ قاپتۇ. بوۋاي ھەممەيلەنگە نان يېيىشنى زورلىغانكەن، ھەممىسى يېمەيدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپتۇ. بوۋاي دۇئاغا قول كۆتۈرۇپتۇ. ھەممەيلەن دۇئادىن كېيىن قارىسا، داستىخاندىكى بىر پارچە نان پۈتۈن بولۇپ تۇرغۇدەك. بۇنىڭدىن ئۇلار ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بوۋاي ئۇستانگۇر تۆمۇرچىگە قاراپ:

— سەن بۇگۈن ئەتىگەن خىزىرنىڭ ھەققىدە ئون تۆت تەڭگە دۇئا قىلدۇرغانىدىڭ، خىزىر ئەلەيھىسسالام دېگەن مانا مەن بولىمەن. سېنىڭ ئۆيۈڭدىكى موھتاجلىقنى كۆرۈپ، ساڭا يارەم بەرگىلى كەلدىم. مەندىن نېمە تەلەپ قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى:

— مېنىڭ ئارتۇقچە تەلىپىم يوق، ئۆزلىرىنىڭ ئاتا قىلغىنىغا شۈكۈر قىلىمەن، — دەپتۇ. خىزىر:

— ئۇنداق بولسا مەن ساڭا مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىنىڭ جۇمە نامىزىدىن يانغۇچە سېنىڭ قولۇڭغا ئۆتۈشىنى تىلەيمەن، — دەپتۇ - دە، دۇئا قىلىپلا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۆيگە پادىشاھنىڭ چاپارمەنلىرى كىرىپ كەپتۇ. ئۇلار:

— ئۇستانگۇر تۆمۇرچى، بۇگۈن پادىشاھنىڭ كۆكسىدىكى يىلانلارغا يەم بولۇش نۆۋىتى سىلەرنىڭ ئۆيدىكى ئۇچ جانغا كەلدى. دەرھال تەييارلىق قىل ! — دەپتۇ.

ئۇستانگۇر تۆمۇرچى ئۇ يەرگە بېرىپ ياۋاشلىق بىلەن ئۆلگۈچە، پادىشاھ بىلەن ئىككى يالماۋۇز يىلاننى ئۆلتۈرۈپ ئاندىن ئۆلگىنىم ياخشى دەپ ئويلاپ:

— چاپارمەن بېگىم، سەل تەخىر قىلسىلا، مەندە پادىشاھنىڭ كۆكسىدىكى يىلانلارنى يوقىتىدىغان بىر دورا بار، شۇنى ئىلىۋالاي، — دەپتۇ ۋە چوڭ ئىككى ئوغلىنىڭ قوينىغا بىردىن، ئۆزىنىڭ قوينىغا بىر بازغانىنى يوشۇرۇپ، قانداق قىلىش توغرىسىدا ئوغۇللىرىغا گەپ ئۆگەتكەندىن كېيىن، چاپارمەنلەر بىلەن ئوردىغا كەپتۇ ۋە پادىشاھقا قاراپ:

— پادىشاھىئالەم، كۆكسىلىرىدىكى يىلاننى ئۆزلىرىگە دەخلىسى يەتمەيدىغان قىلىپ يوقىتىدىغان

خاسیيەتلىك دورا ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— ئۇنداق بولسا دوراڭنى چاققان ئىشلەت- مەمسەن؟ — دەپتۇ. تۆ- مۇرچى:

— پادىشاھ ھەزرەت- لىرى، بۇ دورىنى ئالدىراپ ئىشلەتكىلى بولمايدۇ. سىلى ئالدى بىلەن ئوردا ئىچىدىكى مۇلازىم، ئە- مەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى سىرتقا چىقىرىۋېتىشلىرى كېرەك، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ شەرتنى تەخىرسىز ئو- رۇنداپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى يەنە:

— ئەمدى سىلى تەختتىن چۈشۈپ، تەخت ئالدىدىكى تۈز يەردە كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئوڭدا ياتسىلا، ئاندىن بىز خاسىيەتلىك دورىنى ئىشلىتەيلى، — دەپتۇ. پادىشاھ شۇنداق قىپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى ئوغۇللىرىغا ئىشارەت قىپتۇ ۋە قويىندىن بازغانلارنى ئېلىپ «ياپىر !» دېگىنىچە ئاتا - بالا ئۈچەيلەن پا- دىشاھنىڭ كۆكسىگە شۇنداق ئۇرغىلى تۇرۇپتۇكى، پادىشاھنىڭ گۆشى بىلەن ئۇستىخىنى يۇغۇرۇلۇپ، خېمىر بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار يەنە ئۇرۇشنى توختاتماپتۇ. سىرتتا تۇرغان پادىشاھنىڭ ئوغلى ئۆيئىچە- دىكى بازغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، قاراپ بېقىش ئۈچۈن دېرىزىدىن مارىغانىكەن، ئۇستانگۇر تۆمۇرچى بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى تەخت ئالدىدىكى بوش يەرنى ئۇرۇپ ئازگال قىلىۋەتكەن، پادىشاھ ئۆيئىچىدە كۆرۈنمەپتۇ. شاھزادىنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ، دەرھال ئۆيگە كىرىپ ئۇلارنى ئۇرۇشتىن توختىتىپتۇ ۋە:

— ھوي ئەخمەقلەر، نېمە قىلىشقىنىڭ بۇ؟ دادام قېنى؟ — دەپ سورىغانىكەن، ئۇستانگۇر:

— دادىڭىز مانا بۇ يەردە، — دەپ، ئازگالنى كۆرسىتىپتۇ. شاھزادە ئازگالغا يېقىن كېلىپ شۇنداق ئېڭىشىپ قاراۋاتقاندا، ئۇستانگۇر «ياپىر ! » دەپلا شاھزادىنىڭ بېشىغا بازغان بىلەن بىرنى ئۇرغانىكەن، ئۇمۇ ئازگالغا يېقىلىپتۇ. ئۇلار پادىشاھنىڭ گۆش - سۆڭەكلىرى بىلەن شاھزادىنىڭ گۆش - سۆڭەك- لىرى يۇغۇرۇلۇپ، ئالما چوڭلۇقىدىكى خېمىردەك قالغۇچە ئۇرۇۋېرىپتۇ. جۇمە نامىزىدىن يانغان ئوردا ئەھلى ۋە جامائەت ئوردىغا كىرىپ، بولغان ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران ۋە خۇرسەن بوپتۇ. شۇنچە يۇرەكلىك ۋە ئەقىل - پاراسەت بىلەن ئىش كۆرۈپ، پۈتۈن خەلقنى بالايىئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ قالغان ئۇستانگۇر تۆ- مۇرچىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ھەم ئۆزلىرىنىڭ نىجاتچىسى بولغان ئۇستانگۇر تۆمۇرچىنى شاھلىققا كۆ- ستىپتۇ. ئۇستانگۇر تۆمۇرچى شاھ بولغاندىن كېيىن، دائىم خەلق مەنپەئىتىنى ئويلاپ، ئەدلى - ئادا- لەت بىلەن يۇرت سوراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

زۇلخۇمار

ئۇرۇنقى زاماندا ئۆمرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى پادىشاھنىڭ بېغىدا ئىشلەپ ئۆتكۈزگەن بىر جۈپ بوۋاي ـ موماي بولغانىكەن. بوۋاي ئۇلاق ئۇلاشتا، موماي گۈل ئۆستۈرۈشتە تەڭدىشى يوق ماھىرلاردىن ئىكەن.

ئىككى ماھىرنىڭ ئۇزاق مۇددەت قېتىرقىنىپ، ئەجىر قىلىشى بىلەن پادىشاھنىڭ بېغى شۇنداق كارامەت بىر باغقا ئايلىنىپتۇكى، بۇ باغدا دۇنيادا بار بولغان پۈتكۈل گۈل ۋە مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىكەن، دۇنيادا تېخى مەۋجۇت بولمىغان گۈل ۋە مېۋىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ ئىكەن.

پادىشاھ ئۆز بېغىنى پات ـ پاتلا ئايلىنىپ تاماشا قىلىپ تۇرمىسا، كۆڭلىنىڭ بىر يېرى يېرىم بولۇپ قالىدىكەن، شۇڭا پادىشاھ ئۆز بېغىنى ھەتتا ئالتۇن تەختىدىنمۇ ئەتىۋار بىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەنە شۇ باغقا ئۇشتۇمتۇت ئىككى قۇزغۇن ئۇچۇپ كەپتۇ ـ دە، ئاغزىدىن ئوت ـ يالقۇن چىقىرىپ، سەت قاقىلداپ، بۇ باغنى كېچە ـ كۈندۈز ئاۋات قىلىپ تۇرىدىغان نەغمىچى قۇشلار-نىڭ ھەممىسىنى سۇرۇپ ـ توقاي قىلۋېتىپتۇ. غەزەپلەنگەن بوۋاي ـ موماي ھەر قانچە قىلىپمۇ بۇ ئىككى مەخلۇقنى باغدىن چىقىرىۋېتەلمەپتۇ. ئاخىر ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ دەرغەزەپ-كە كېلىپ باغقا چىقىپتۇ، بىراق بۇ ئىككى مەخلۇق دەرھال چىرايلىق بىر جۈپ شاتۇتنىغا ئايلىنىپ، پا-دىشاھقا ئېگىلىپ تۇرۇپ:

ــ خۇش كەپتىلا ! ــ دەپ خۇشال سايرىشىپتۇ.

بوۋاي ـ موماي ھەيران قاپتۇ. بۇنىڭ ئادەتتىكى قۇزغۇن بولماي، بەلكى قانداقتۇر بىر ۋەھىمىلىك مەخلۇقلاردىن ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ ۋە پادىشاھقا بۇلارنىڭ بىر بالايىئاپەتنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىككى مەخلۇقنىڭ ئۆزىنى قىزغىن قارشى ئالغانلىقىدىن خۇددىنى يوقاتقان پادىشاھ بوۋاي بىلەن مومايىنى تىللاپ:

ــ ئەقىلسىز دۆتلەر، شاھ بېغىغا بەخت قۇشىنىڭ ئۇچۇپ كەلگەنلىكىنى بىلمىمەيسەن، ئەسلىي بۇ باغ مۇشۇنداق ئەقىللىق جانىۋارلارنىڭ ماكانى بولۇشقا تېگىشلىك، ــ دەپ بۇ ئىككى مەخلۇقنى ئەركىلىتىشكە باشلاپتۇ. شاتۇتى قىياپىتىگە كىرىۋالغان قۇزغۇنلار قاناتلىرىنى قېقىشىپ:

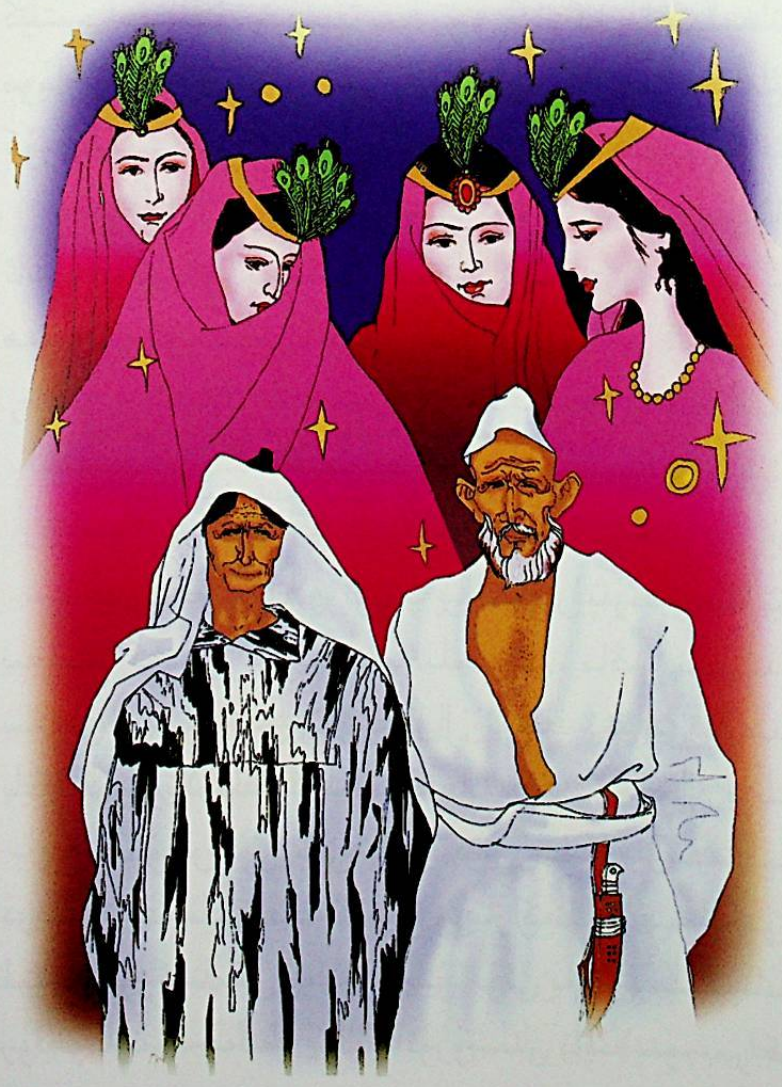
ــ دۆلەتلىرى زىيادە بولسۇن، شاھىم ! ــ دەپىشىپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي پادىشاھنىڭ بۇ مەخلۇقلارغا ئالدىنىپ قالماسلىقىنى قايتا ـ قايتا تەۋسىيە قىپتۇ. بۇ مەخلۇقلارنىڭ ھىيلىسى بىلەن ئەقلى بۇلغانغان پادىشاھ بوۋاي ـ مومايىنى باغدىن قوغلاپ

چىقىرىپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي يىغلا ـ يىغلا شەھەرنىمۇ تاشلاپ، چۆلگە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپ، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازابىدىن ماغدۇرى كېتىپ يىقىلاي دەپ قالغاندا، تاغقا يانداش، تاملىرى ئېگىز چوڭ بىر باغقا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇيان ئايلىنىپ ـ بۇيان ئايلىنىپ، ئاخىر باغقا كىرىدىغان بىر سۇڭگۇچنى تېپىپتۇ ـ دە، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ سۇڭگۇچتىن باغ ئىچىگە كىرىپتۇ. بۇ باغ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك گۈزەل ئىكەن، گۈزەللىكتە پادىشاھنىڭ بېغىدىنمۇ قېلىشمايدىكەن. بوۋاي مېۋىلىك دەرەخلەرنى ماختىسا، موماي ھەر خىل گۈل ـ چېچەكلەرنى ماختاش بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ھارغان ـ ئاچقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، باغنى بىر ئايلىنىپ چىقىپتۇ، ئۆزلىرىدىنمۇ ماھىر باغۋەنلەرنىڭ بارلىقىغا ھەيران بولۇپ، بىر ـ بىرىگە قاراشقىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا ئىللىق شامال كۆتۈرۈلۈپ، دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ چېچەكلەر گويا تەزىم قىلغاندەك يېقىملىق تەۋرىنىپتۇ ـ دە، ھاۋادىن بىرقانچە پەرى پەرۋاز قىلىشقىنىچە باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەرمەر قىرغاقلىق كۆل يېنىغا كېلىپ قونۇپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي ئۇلارنىڭ گۈزەللىكىدىن ئەيمىنىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي، گۈللۈك ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپتۇ. بىراق، كۆل بويىغا چۈشكەن پەرىلەر بىردىن ئالاقزادە بولۇپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپتۇ ـ دە: «ئادەم ھىدى كېلىۋاتىدۇ، ئاختۇرايلى» دېيىشىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە بۆلۈنۈپ، ئۆز بېغىدا ۋاقىتسىز پەيدا بولغان كىشىلەرنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. ئۆز ئۆمرىنى باغۋەنچىلىك بىلەنلا ئۆتكۈزگەن ئاق كۆڭۈل بوۋاي بىلەن موماي بۇ باغقا ئىجازەتسىز كىرىپ قالغانلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئۇلارنى ئىزدىتىپ ئاۋارە قىلغاندىن كۆرە، نېمە كۆرسەكمۇ كۆرمەيمىزمۇ دېيىشىپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ ـ دە، پەرىلەرگە قاراپ:

ـــ قىزلىرىم، ئەيىبكە بۇيرۇماڭلار، بىز بۇ يەرگە تېنەپ كىرىپ قاپتىمىز، ـــ دەپ خىجالەتچىلىك بىلەن ئۇلارغا تەزىم قىپتۇ.

پەرىلەر بوۋاي ـ مومانىڭ خىجالەتچىلىك بىلەن تۆۋەن قاراپ تۇرغان چىرايىدا غەيرىي قۇۋۇلۇق ـ شۇملۇقنىڭ ئالامىتى يوقلۇقىغا ئىشىنىپ دەرھال بوۋاي ـ مومانىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە قانداق قىلىپ كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي ـ موماي ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ، بىر جۈپ قۇزغۇننىڭ ۋەھىمىسى ۋە پادىشاھنىڭ ھاماقەتلىكىدىن شىكايەت قىپتۇ. بۇ شىكايەت پەرىلەرنى ئىنتايىن ھاياجانلاندۇرۇپتۇ. ئەسلىدە ئاشۇ ئىككى قۇزغۇن پەرىلەرنىڭ ئەسلىي ماكانىغا يانداش بىر گىياھسىز تاغ ئارىسىدا ياشايدىغان ئەر ـ ئايال جادۇگەرلەر بولۇپ، ھاياتلىقتىكى گۈزەللىك، ئەركىنلىكنىڭ كۈشەندىسى ئىكەن. شۇ ۋەجدىن پەرىلەرنىڭ ماكانىغىمۇ نۇرغۇن قېتىم ھۇجۇم قىلغان، بىراق كۈچ ئېلىشالماي چېكىنىشكە مەجبۇر بولغانىكەن. ئەنە شۇ جا-

دۇگەرلەرنىڭ بۇگۈنكى كۈنلۈكتە پادىشاھنىڭ بېغىنى خاراب قىلىشقا يۈزلەنگەنلىكى پەرىلەرنى ئىنتايىن غەزەپلەندۈرۈپتۇ.

بوۋاي - مومای پەرىلەرنىڭ سۆزىدىن، پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتى، ئەقىل - زېھنىنى سەرپ قىلىپ گۈللەندۈرگەن باغنىڭ ئەمدى قۇزغۇنلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا ۋەيران بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، زار - زار يىغلىشىپ، پەرىلەردىن قۇزغۇنلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ياردەم تىلىشىپتۇ.

— خانىنىڭ ئەقلى ئۇلارنىڭ جادۇسىدىن سېھىرلىنىپ بولدى، — دەپتۇ پەرىلەر بوۋاي - مومايغا، — سىلەر بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىڭلار، كېيىنچە بىر گەپ بولار.

— بىز قېرىپ قالدۇق، — دەپتۇ بوۋاي - مومای مەيۇسلىنىپ، — كېيىننى بىز كۆرەلەرمىزمۇ؟

پەرىلەرنىڭ بۇ ئىككى بىچارىگە ھېسداشلىقى ئېشىپ، بىر - بىرى بىلەن پىچىرلىشىپتۇ - دە، ئىچىدە بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ ھۇرۇپ، كۆل سۇيىنى ئوچۇملاپ بۇ ئىككىسىگە چېچىپتۇ. بوۋاي - مومای ئەندىكىپ، كۆزلىرىنى بىرلا يۇمۇپ ئېچىش بىلەن ئون سەككىز ياشتىكى قىز - يىگىتكە ئايلىنىپ قاپتۇ ۋە ھەيران بولۇشۇپ:

— بۇ بىزنىڭ ئوڭمىزمۇ، چۈشمىزمۇ؟ — دېيىشىپتۇ.

— بۇ سىلەرنىڭ ئوڭۇڭلار، — دەپتۇ پەرىلەر خۇشال كۈلۈشۈپ، — ئەمدى بۇ باغ سىلەرنىڭ بولىدۇ، باغۋەنلىك ھۈنىرىڭلارنى ئىشقا سېلىپ، بۇ باغنى خالىغانچە ياشارتىڭلار، بىز ھەر پەيشەنبە كۈنى كېلىپ سۇغا چۆمۈلۈپ، ئويناپ كېتىمىز.

پەرىلەر شۇنداق دېيىشىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپتۇ - دە، پەرۋاز قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە ئاي ئۆتۈپتۇ. پەرىلەر دېگىنىدەك ھەر پەيشەنبە كۈنى كېلىپ، باغدا تاماشا قىلىپ كېتىپ يۈرۈپتۇ. قېرىپ بىر پۈتى گۆرگە ساڭگىلىغاندا قايتا قىرانلىق دەۋرىگە ئېرىشكەن بوۋاي بىلەن مومای پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى باغنى پەرۋىش قىلىشقىلا بېغىشلىغانلىقتىن، باغمۇ كۈندىن - كۈنگە كۆركەملىشىپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇ ھالدا ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ، ئايال ھامىلدار بولۇپ بىر قىز تۇغۇپتۇ، ئۇنىڭغا زۇلخۇمار دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. پەرىلەر ئۇچۇپ كېلىپ، زۇلخۇمارنى قولىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ سۆيۈشۈپتۇ - دە، ھەممىسى ئۆز تىلەكلىرىنى بايان قىپتۇ:

كۈلسە ئاغزىدىن گۈللەر ئېچىلسۇن، يىغلىسا كۆزىدىن ئۇنچە چېچىلسۇن،
ماڭسا تاپىنىدىن تىللا تۆكۈلسۇن، نىگاھى ئالدىدا قۇزغۇن تىترىسۇن.

ھەپتىلەر، ئايلار ئۆتۈپ زۇلخۇمار پەرىلەرنىڭ تىلىگىنىدەك، كۈلسە ئاغزىدىن گۈل ئېچىلىدىغان، يىغلىسا كۆزىدىن ئۇنچە چېچىلىدىغان، ماڭسا تاپىنىدىن تىللا تۆكۈلىدىغان قىز بولۇپ چوڭ بوپتۇ. بۇ - نىڭدىن خۇشاللانغان ئەر - ئايال ئۇنىڭ نىگاھى ئالدىدا قۇزغۇنلارنىڭمۇ تىترەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ، بۇ باغقا قۇزغۇنلارنىڭ كېلەلمەيدىغانلىقىدىن خۇشال بوپتۇ.

زۇلخۇمار ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ. پەرى ھەدىلىرىنىڭ ئەركىلىتىشى بىلەن ئۆسكەن بۇ قىز خۇددى پەرى ھەدىلىرىدەك گۈزەل ۋە نازاكەتلىك قىز بوپتۇ. شۇ يىلى بۇ باغنى ھېلىقى ئىككى قۇزغۇننىڭ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. بۇنى پەيشەنبىلىك تاماشىغا كەلگەن پەرىلەر ئەر - ئايالغا مەلۇم قىلىپ، زۇلخۇمارنىڭ سەگەك بولۇپ تۇرۇشىنى تاپىلاپتۇ. بىر كۈنى زۇلخۇمار ئورنىدىن ۋاقچە تۇرۇپ باغقا چىقىپ-

تۇ، باغنى ئايلىنىپ گۈلزارلىقلاردا تاماشا قىلىپ كۆل بويىغا كەلگەندە، دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ قەپەسكە سولانغان چىرايلىق بىر قۇشنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ قەپەسنى قولىغا ئېلىۋاپتۇ، قەپەستىكى قۇش زۇلخۇمارنى كۆرۈپ ئۆزىنى قەپەسنىڭ شادلىرىغا ئۇرۇپ، قېچىپ كېتىشكە ھەرىكەت قىپتۇ. زۇلخۇمار ئاتا ـ ئانىسىغا قاراپ، ھەيران بولغان ھالدا:

ــ بۇنى قەيەردىن ئالدىڭلار؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھېلىلا گۈللەر ئارىسىدا سايراپ، ئويناپ يۈرگەنىكەن، كۆزىمىزگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ تۇتۇۋالـ ـدۇق، ــ دېيىشىپتۇ. زۇلخۇمار:

ــ سىلەر گۈللەتكەن پادىشاھنىڭ بېغىنى خازان قىلغان قۇزغۇنىنىڭ بىرى مۇشۇ، ــ دەپتۇ زۇلخۇمار ۋە يەرنى كولاپ، ئۇنى قەپەس بىلەن بىللىلا كۆمۈپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. قۇزغۇن شۇئان تىلغا كىرىپ، ئۆزىـ نى ئۆلتۈرمەسلىكنى تىلەپ، زۇلخۇمارغا قاتتىق يالۋۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇ قانچە يالۋۇرسىمۇ، زۇلخۇمار قىلچە رەھىم قىلماي ئۇنى كۆمدۈرۈپ تاشلاپتۇ. قۇزغۇن يەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ ئۇچ كۈنگىچە قاقىلدىغان ئاۋاز چىـ قىرىپ يېتىپ، تۆتىنچى كۈنى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، بەشىنچى كۈنى قۇزغۇن كۆمۈلگەن جايىدىن بىر تۇپ ئازغان ئۇنۇپ چىقىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ باغقا يەنە بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېلىپ ھېلىقى ئازغانغا قونۇۋېلىپ قاقىلدايدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق دەھشەتلىك چىقىدىكەنكى، باغدىكى غەزەلچى قۇشلارنىڭ ھەممىسى باغنىڭ بۇلۇڭ ـ بۇلۇڭلىرىغا ئۇچۇپ كىرىپ كېتىدىكەن، بىراق زۇلخۇمارنى كۆرۈشى بىلەن قۇزغۇن ئاسمانغا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپ قالىدىكەن، غەزەلچى قۇشلار مۆكۈنگەن جايلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئۆز سايراشلىرىنى داۋام قىلىپ باغنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

بۇ ھال ئۇزۇن داۋاملىشىپتۇ. بىر كۈنى چۈشتە زۇلخۇمار ئۆز ھۇجرىسىدا قاتتىق ئۇخلاپ ياتقانـ كەن، قۇزغۇن يەنە كەپتۇ. بىراق، ئۇ بۇ نۆۋەت قاقىلدىمايى، ئازغانغىمۇ قونمايى، توپتوغرا زۇلخۇمارنىڭ ھۇجرىسىغا ئۇچۇپ كىرىپتۇ ـ دە، ئۇيقۇدا ياتقان زۇلخۇمارنىڭ كۆزلىرىنى تېزلىك بىلەن چوقۇپ ئويۇپ تاشلاپتۇ، ئاندىن زۇلخۇمارنى چاڭگاللىغىنىچە كۆككە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاتا ـ ئانا نېمە قىلارىنى بىلمەي، داد ـ پەريات قىلغىنىچە ئۆزلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ يىغلاپ يېتىپ قاپتۇ.

قۇزغۇن شۇ كۆتۈرۈلگەنچە كۆك قەھرىگە چىقىپتۇ ـ دە، زۇلخۇمارغا:

ــ سەن مېنىڭ ئايالىمنى قەتل قىلدىڭ، مەن سېنىڭ بىزنى قورقۇتىدىغان كۆزلىرىڭنى ئويـۇپ تاشلىدىم. مېنىڭ سەندىن ئالىدىغان ئىنتىقامىم بۇنىڭ بىلەن تۈگىمەيدۇ. سەن مېنىڭ ئايالىمنى قانداق ئۇسۇلدا ئۆلتۈرگەن بولساڭ، مەنمۇ سېنى شۇنداق ئۆلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، پەسكە شۇڭغۇپ، ئـا ـنى ئۆلتۈرمەسلىكنى تىلەپ، زۇلخۇمارغا قاتتىق يالۋۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇ قانچە يالۋۇرسىمۇ، زۇلخۇمار قىلچە رەھىم قىلماي ئۇنى كۆمدۈرۈپ تاشلاپتۇ. قۇزغۇن يەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ ئۇچ كۈنگىچە قاقىلدىغان ئاۋاز چىـ قىرىپ يېتىپ، تۆتىنچى كۈنى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، بەشىنچى كۈنى قۇزغۇن كۆمۈلگەن جايىدىن بىر تۇپ ئازغان ئۇنۇپ چىقىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ باغقا يەنە بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېلىپ ھېلىقى ئازغانغا قونۇۋېلىپ قاقىلدايدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق دەھشەتلىك چىقىدىكەنكى، باغدىكى غەزەلچى قۇشلارنىڭ ھەممىسى باغنىڭ بۇلۇڭ ـ بۇلۇڭلىرىغا ئۇچۇپ كىرىپ كېتىدىكەن، بىراق زۇلخۇمارنى كۆرۈشى بىلەن قۇزغۇن ئاسمانغا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپ قالىدىكەن، غەزەلچى قۇشلار مۆكۈنگەن جايلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئۆز سايراشلىرىنى داۋام قىلىپ باغنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

بۇ ھال ئۇزۇن داۋاملىشىپتۇ. بىر كۈنى چۈشتە زۇلخۇمار ئۆز ھۇجرىسىدا قاتتىق ئۇخلاپ ياتقانـ كەن، قۇزغۇن يەنە كەپتۇ. بىراق، ئۇ بۇ نۆۋەت قاقىلدىمايى، ئازغانغىمۇ قونمايى، توپتوغرا زۇلخۇمارنىڭ ھۇجرىسىغا ئۇچۇپ كىرىپتۇ ـ دە، ئۇيقۇدا ياتقان زۇلخۇمارنىڭ كۆزلىرىنى تېزلىك بىلەن چوقۇپ ئويۇپ تاشلاپتۇ، ئاندىن زۇلخۇمارنى چاڭگاللىغىنىچە كۆككە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاتا ـ ئانا نېمە قىلارىنى بىلمەي، داد ـ پەريات قىلغىنىچە ئۆزلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ يىغلاپ يېتىپ قاپتۇ.

قۇزغۇن شۇ كۆتۈرۈلگەنچە كۆك قەھرىگە چىقىپتۇ ـ دە، زۇلخۇمارغا:

ــ سەن مېنىڭ ئايالىمنى قەتل قىلدىڭ، مەن سېنىڭ بىزنى قورقۇتىدىغان كۆزلىرىڭنى ئويـۇپ تاشلىدىم. مېنىڭ سەندىن ئالىدىغان ئىنتىقامىم بۇنىڭ بىلەن تۈگىمەيدۇ. سەن مېنىڭ ئايالىمنى قانداق ئۇسۇلدا ئۆلتۈرگەن بولساڭ، مەنمۇ سېنى شۇنداق ئۆلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، پەسكە شۇڭغۇپ، ئـا ـنى ئۆلتۈرمەسلىكنى تىلەپ، زۇلخۇمارغا قاتتىق يالۋۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇ قانچە يالۋۇرسىمۇ، زۇلخۇمار قىلچە رەھىم قىلماي ئۇنى كۆمدۈرۈپ تاشلاپتۇ. قۇزغۇن يەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ ئۇچ كۈنگىچە قاقىلدىغان ئاۋاز چىـ قىرىپ يېتىپ، تۆتىنچى كۈنى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، بەشىنچى كۈنى قۇزغۇن كۆمۈلگەن جايىدىن بىر تۇپ ئازغان ئۇنۇپ چىقىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ باغقا يەنە بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېلىپ ھېلىقى ئازغانغا قونۇۋېلىپ قاقىلدايدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق دەھشەتلىك چىقىدىكەنكى، باغدىكى غەزەلچى قۇشلارنىڭ ھەممىسى باغنىڭ بۇلۇڭ ـ بۇلۇڭلىرىغا ئۇچۇپ كىرىپ كېتىدىكەن، بىراق زۇلخۇمارنى كۆرۈشى بىلەن قۇزغۇن ئاسمانغا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپ قالىدىكەن، غەزەلچى قۇشلار مۆكۈنگەن جايلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئۆز سايراشلىرىنى داۋام قىلىپ باغنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

بۇ ھال ئۇزۇن داۋاملىشىپتۇ. بىر كۈنى چۈشتە زۇلخۇمار ئۆز ھۇجرىسىدا قاتتىق ئۇخلاپ ياتقانـ لىق ۋە ئۇيقۇسىزلىقنىڭ دەردى ئۇنى ئاستا ـ ئاستا دەرمانسىزلاندۇرۇپتۇ. ئۇ بېشىغا كەلگەن بۇ كۈلـ پەتتىن پەرى ھەدىلىرىنىڭ خەۋەرسىز قالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىپ ياش تۆكۈپ، ئۆز ئۆلۈمىنى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا ئامال قىلالماپتۇ. ماغدۇرسىزلانغان پۇتلىرى سوغۇق سۇدا تارتىشىپ، تىزلىرى پۈكـ لۈشكە باشلاپتۇ، كۆزلىرى يۇمۇلۇپ، يېتىۋالغۇسى كەپتۇ. بۇنىڭدىن ئۇ ئۆزىگە ئەجەل ئەلچىسىنىڭ بار ـ غانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ. جان نېمىدېگەن تاتلىق ـ ھە! ئۇ سەسكىنىپ، كـۆز ـ

لىرىنى ئېچىپتۇ. قارىچوقى قۇيۇلغان بۇ كۆزلەر كۆرۈش ئىقتىدارىدىن قالغاچقا، كۈننىڭ كېچە ياكى كۈندۈز ئىكەنلىكىنى سېزەلمەپتۇ. ئۇ سىلاپ ـ سىيپاپ قۇدۇقنىڭ زەيلەشكەن تاملىرىغا يۆلىنىپ، سىرتقا قۇلاق سالىتۇ. بۇ ئادەمسىز چۆلدىن ھەتتا ئۇچار قاناتلارنىڭمۇ ئاۋازى كەلمەپتۇ. قىز ھاياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ھايات تىزگىنىنى ئەجەل ئاتلىق قاباھەتكە تاپشۇرۇپ، بوشىشىپ كەتكەن پۇت ـ قولىنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىپتۇ. تىزلىرى ئاستا ـ ئاستا پۈكۈلۈپ، سۇغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ.

قىز سۇغا چۆكۈپ كېتىپ بېرىپ، بىرنەرسىلەرنىڭ ماڭغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ سەگەكلىشىپ سىرتقا قۇلاق سالىتۇ. سىرتتىن كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى، كىمدۇر بىرنىڭ قۇدۇقتا چۈشۈرۈۋاتقان چېلىكنىڭ داراڭلىغىنى ئاڭلىنىپتۇ. ھاياتلىق ئۈمىدى قايتا يالقۇنلىغان قىز كۈچەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، تۇ ـ دە، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى چېلەككە سۇنۇپ ئۇنىڭ ئارغامچىسىغا مەھكەم يېپىشىپتۇ.

ئەمدى قۇدۇققا چېلەك سالغان كىشىگە كېلەيلى:

بۇ كىشى زۇلخۇمارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ياشىغان شەھەرنىڭ چۆلگە تۇتاش بىر چەت يېزىسىدا پادىچىلىق بىلەن ھايات كەچۈرىدىغان بوۋاي ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى كالىلىرىنى چۆللۈككە ئېلىپ چىقىپ يۈلغۇنلۇققا قويۇپ بېرىدىكەن، چۈشكە يېقىن مۈشۈ قۇدۇقنىڭ يېنىغا باشلاپ كېلىپ سۇغىرىپ كېتىدىكەن، شۇڭا ئۇ باققان كالىلار چۆپكىمۇ، سۇغىمۇ تويۇپ ـ قانغاچقا ناھايىتى تىمەن ۋە سېمىز ئىكەن. كالىلىنىڭ ئىگىلىرى ئۇنىڭ بۇنداق كۆڭۈل قويۇپ بېقىشىدىن بەكمۇ رازى ئىكەن. بىراق، بوۋاي ياشىنىپ قالغانلىقتىن ئاغرىقچان بولۇپ قېلىپ، بىرنەچچە كۈندىن بۇيان كالىلارنى بېقىشقا چىقالمىغاي، بۇگۈن ئازراق ماغدۇرىغا كېلىپ، قايتا پادا بېقىشقا چىققانىكەن.

ئۇ كالىلىرىنى قۇدۇق بېشىغا توختىتىپ قويۇپ، قۇدۇققا چېلەك تاشلاپتۇ ـ دە، ئۇنى سۇغا چۆ-

كۈرۈپ شۇنداق تارتىشىغا، خۇددى چېلەك بىرنەرسىگە ئىلىنىپ قالغاندەك قىمىرلاپمۇ قويماپتۇ، بوۋاي ھەيران بولۇپ قۇدۇق ئىچىگە قاراپتۇ، قۇدۇق چوڭقۇر بولغانلىقتىن ئۇنىڭ ئىچىنى كۆرەلمەپتۇ. بوۋاي يەنە كۈچەپ تارتىپتۇ ـ دە، قۇدۇق ئىچىدىن كىمدۇر بىرنىڭ ھالسىز ئىڭرىغىنىنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپتۇ. «بۇ نېمە كارامەت؟» دەپتۇ ئىچىدە ھەيران بولۇپ، ئاندىن قۇدۇققا قاراپ: «ئادەمسۇ-سەن، جىنمۇ؟ ئۆزۈڭنى مەلۇم قىل ! » دەپ توۋلاپتۇ. قۇدۇق ئىچىدىن: «مەن ئادەم، مەندىن يانمىسا، خۇدادىن يانار، رەھىم قىلىپ قۇتقۇزۇڭالسىلا» دېگەن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بوۋاي: «ئەمىسە ئارغامچا بىلەن بېلىڭنى باغلا» دەپتۇ. زۇلخۇمار ئارغامچىنى بېلىگە باغلاپتۇ، ئاغرىقچان بوۋاي پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىپ، مىڭ تەسلىكتە زۇلخۇمارنى قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىپتۇ. زۇلخۇمار سىرتقا چىقىپلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. بوۋاي قارىغۇدەك بولسا، ناھايىتى كېلىشكەن قىز، بىراق ئىككى كۆزى ئويۇلغان. بوۋاي تېخى ئون گۈلنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىغان بۇ قىزنىڭ بېشىغا نېمە ئەلەم كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنى بىر ئۆكۈزگە ئارتىپ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئاق كۆڭۈل بوۋاينىڭ ئۆزىگە ماس كەلمىگەن، جاۋىلداق بىر خوتۇنى بار ئىكەن. ئۇ بوۋاينىڭ بىر قارىغۇ كېسەلمەننى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ ئۆزىمىزنى باقالمايۋاتساق، «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، بۇ كېسەل كۆرپىسىنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ ــ دەپ جاۋىلداپلا كېتىپتۇ. بوۋاي:

ــ ئۇنداق دېمە، خوتۇن، بىچارە ياش ئىكەن، قولىمىزدىن كېلىشچە ياخشىلىقىمىزنى ئايمايلى، ساۋاب بولىدۇ، ــ دەپتۇ ـ دە، ئورۇن سېلىپ زۇلخۇمارنى ياتقۇزۇپ، ئىسسىق چاي ئىچكۈزۈپتۇ. زۇلخۇمار ھوشىغا كېلىپ، بوۋاينىڭ ياخشىلىقىدىن تەسىرلىنىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش بىلەن تەڭ ئۇنچىلەر تۆكۈلۈشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن موماي:

ــ بۇ خېلى چوڭ باينىڭ قىزى ئوخشىمامدۇ، بوينىغا ئاسقان ئۇنچىلىرى ئۈزۈلۈپ كەتتى بول-غاي، ــ دەپ، يەرگە چېچىلغان ئۇنچىلەرنى يىغىشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار بۇنى ئۇقۇپ:

ــ ئانا، بۇنداق ئۇنچە مەندە كۆپ، قىسىلسىلا سېتىپ چاي ـ تۈز قىلسىلا، ــ دەپ قۇدۇق ئىچىدە يىغلىغاندا يانچۇقلىرىغا تۆكۈلۈپ قالغان ئۇنچىلەرنىمۇ ئېلىپ بېرىپتۇ. موماي ھەممىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئېلىۋاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، زۇلخۇمار خېلى ياخشى بولۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇياق ـ بۇياققا ماڭغانكەن، تا-پىنىدىن تىللا تۆكۈلۈشكە باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن موماي يۈگۈرۈپ كېلىپ تىللالارنى تېرىپ يانچۇقىغا ساپتۇ ۋە ئىچىدە بۇ راستىنلا باينىڭ قىزىكەن، بەلكى بۇنىڭ كۆزىنى ئەنە شۇ تىللالارنى كۆزلىگەن بىرى ئويغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئۇنىڭ بارلىق تىللا ـ ئۇنچىلىرىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن زۇلخۇمار ئۇخلاپ قالغاندا ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇپتۇ، بىراق ھېچنېمە تاپالماپتۇ. لېكىن، كۈنلەر ئۆتكەنسىرى ئۇنىڭ چۈشۈپ قالىدىغان تىللا ـ ئۇنچىلىرى كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. موماي ئۇنى بوۋايدىن يوشۇرۇنچە ئۇتتۇرلۇق توپلاپ بىر ساندۇققا قاچىلاۋېرىپتۇ. ساندۇقمۇ توشۇپتۇ. شۇ چاغدا مومانىڭ نە-يىتى بىردىن بۇزۇلۇپتۇ، ئۇ، مۇبادا بۇ قارىغۇنىڭ ئىگىسى چىقىپ قېلىپ ئېلىپ كەتكۈدەك بولسا، بۇ تىللا ـ ئۇنچىلەرنىڭمۇ سورىقى بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا بۇ قارىغۇنى ۋاقتىدا جىمقىتۇرۇپ، ئىشنىڭ ئالدى-نى ئالاي دەپ ئويلاپ، بوۋاي پادا باققىلى چىقىپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنى يوقىتىۋەتمەكچى بوپتۇ، بىراق قايسى يول بىلەن يوقىتىشنى ئويلاپ يېتەلمەي بىر مەزگىلنى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. بۇ چاغدا

زۇلخۇمار خېلىلا ئەسلىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ھۆددىسىدىن ئۆزى چىقالايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ بىر كۈنى بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ كۈلۈمسىرىگەنىكەن، ئاغزىدىن تۇرلۇك - تۇمەن گۈل ئېچىلىپ بوۋايىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. زۇلخۇمار شۇئان قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىپ بىر تۇتام گۈلنى سۇغۇرۇپ ئاپتۇ - دە، بوۋايغا بۇ گۈللەرنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ كېلىشنى تاپىلاپتۇ. بوۋاي گۈللەرنى ئېلىپ بازارغا بېرىپتۇ. بۇ گۈللەر بازاردا ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، چۈنكى پادىشاھنىڭ بېغىغا قۇزغۇن پەيدا بولغاندىن بۇيان پۈتۈن شەھەردىكى دەل - دەرەخ، گۈل - چېچەكلەر قۇرۇپ تۈگىگەنىكەن. شەھەر خەلقى گۈلنى كۆرۈپ، مەن ئالىمەن دېسە، مەن ئالىمەن دېيىشىپ، بوۋايىنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋاپتۇ. شۇ چاغدا پادىشاھنىڭ خىزمەتچىلىرىمۇ بازارغا چىققانىكەن، ئۇلار بوۋايغا دەرھال پۇلىنى تۆلەپتۇ - دە، گۈلنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ گۈلنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەي قاپتۇ، بۇنداق گۈللەر ئون نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆز بېغىغا قارىغان بوۋاي - مومای باغۋەنلەرنىڭلا قولىدا ئۆسۈپ كەنىكەن. ئۇلار كېتىپ گۈل تۇرماق، دەل - دەرەخلەرمۇ قۇرۇپ تۈگىگەنىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، بىر تەرەپتىن، بوۋاي - مومايىنى قوغلۇۋەتكىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇلارنىڭ قوغلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان «شاتۇتى» دىنمۇ گۇمانلىنىپ قاپتۇ، يېقىندىن بۇيان ئەنە شۇ شاتۇتىنىڭ بىرى ئىزسىز يوقىلىپ كېتىپ، ئىككىنچىسى بىرقانچە كۈندىن كېيىن پەيدا بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭمۇ ئىزسىز يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ئالتۇن قەپەسكە سولاپ ئۆز يېنىدا ساقلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىراق، بۇ شاتۇتى بۇرۇنقىدەك سايرىمايدىكەن، ئۇنىڭ كۆزلىرى تۇرۇپ ھۇۋقۇشنىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قالسا، تۇرۇپ مۇشۇكنىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قالىدىكەن. بۇنداق چاغدا پادىشاھنى قاتتىق سۇر باسىدىكەن - دە، شاتۇتىنى سىرتقا ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇيدىكەن ۋە بوۋاي - مومای باغۋەنلەرنى ئەسلەپ قالىدىكەن. مانا بۇگۈن ئەنە شۇ بوۋاي - مومايلار ئۆستۇرگەندەك چىرايلىق گۈلنى كۆرۈپ

ئۇلارنى تېخىمۇ سېغىنىپتۇ ـ ده، گۈلنى سېتىشقا ئېلىپ كەلگەن بوۋاينى دەرھال ئىزدەپ تېپىشنى بۇيرۇپتۇ. چاپارمەنلەر تەرەپ ـ تەرەپكە ئات سېلىپ بوۋاينى ئىزدەپتۇ، لېكىن تاپالماپتۇ.

بوۋاي گۈلنى سېتىپ بولۇپلا ئازراق ئوزۇق ـ تۈلۈك ئېلىپ، قالغىنىغا زۇلخۇمارغا دورا ئېلىپ توپتوغرا ئۆيگە يېنىپ كەلگەنكەن، ئۇ ئۆيگە كىرىپلا ئۆز كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەي قاپتۇ: ئۇنىڭ هويلىسى تامامەن گۈل ـ چېچەككە تولغان، بىرقانچە پەرى زۇلخۇمارنى ئورۇۋېلىپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناۋاتقان، زۇلخۇمارمۇ ئاغزىدىن دەستە ـ دەستە گۈللەرنى ئېچىلدۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتقان، ئۇنىڭ كۆزىمۇ ئەسلىگە كېلىپ، چولپاندەك نۇر چېچىپ تۇرغان، ئۆزىنىڭ مومىيى بولسا، بىر قولىدا پىچاق تۇتقىنىچە بىر بۇلۇڭدا تاشقا ئايلىنىپ قېتىپ قالغانكەن.

بوۋاي ئەھۋالىنىڭ تەكتىگە يېتەلمەي، بۇ ئوڭۇمۇ، چۈشۈمۇ؟ دەپ تۇرۇشىغا، زۇلخۇمار يۇگۇرۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، دوستلىرىغا تونۇشتۇرۇپ:

ــ مېنى قۇتقۇزۇپ قالغان ئاتام مانا مۇشۇ! ــ دەپتىكەن، قىزلارمۇ يۇگۇرۇشۇپ كېلىپ بوۋايغا ئىللىق سالام قىلىپ رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ:

ــ سىڭلىمىزنى قۇزغۇن ئېلىپ قاچقاندىن بۇيان، ئۇنى هەر كۈنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىمىز قالمىدى. بۇگۈن يەنە مۇشۇ ئەتراپنى ئىزدەپ هاۋانى كېزىپ يۈرگىنىمىزدە سىلى گۈل كۆتۈرۈپ مۇشۇ هويلىدىن چىقىپ قالدىلا. بۇ گۈللەر پەقەت بىزنىڭ سىڭلىمىزنىڭ ئاغزىدىنلا تۆكۈلىدىغان، ئېچىلىدىغان بولغاچقا، سىلى ئۇزاپ كېتىشلىرى بىلەنلا بۇ هويلىغا ئۇچۇپ چۈشتۇق. ئەپسۇسكى، مومايلىرى سىڭلىمىزنى ئۆلتۈرۈشنى قەستلەپ، ئۇنىڭغا پىچاق ئۇرماقچى بولۇپ تۇرۇپتىكەن، بىز ئۇنى دەرھال تاشقا ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، سىڭلىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالدۇق. سىلىگە رەھمەت، لېكىن ئاياللىرىنى كەچۈرەلمەيمىز، ــ دېيىشىپتۇ.

بوۋاي ئايالىنىڭ نېمە ئۈچۈن قاتىللىق قىلماقچى بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. پەرىلەر مومايىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىپتۇ. مومای قار ـ يامغۇر يىغلاپ، ئۆمىلەپ قوپۇپ، ئۇنچە ـ تىللا تولدۇرۇلغان ساندۇقنى ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە:

ــ ئەسلىي مەن مۇشۇلارنى ئۆزۈمنىڭ قىلىۋېلىش ئۈچۈن پەيلىمنى بۇزغانىدىم، بۇنى قايتۇرۇپ بېرەي، بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچىڭلار، ــ دەپ يالۋۇرۇپ قىزلارنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بوۋاينى ئىزدەپ يۈرگەن شاه لەشكەرلىرى قورۇغا كىرىپ كەپتۇ ۋە شاهنىڭ پەرمانىنى يەتكۈزۈپتۇ. قىزلار:

ــ سىلەر مېڭىۋېرىڭلار، بىز هازىر بارىمىز، ــ دېيىشىپ، زۇلخۇمارنى كۆتۈرۈپ كۆككە پەرۋاز قىلىپ، ئاۋۋال زۇلخۇمارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىغا، ئاندىن شاهنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. زۇلخۇمارنىڭ كىرگىنىنى كۆرگەن قۇزغۇن قەپەستە تېپىرلاپ، كۆزلىرىدىن قان ـ ياش تۆكۈپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار ئۆزى ۋە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئاشۇ قۇزغۇنغا مۇناسىۋەتلىك بولغان كەچمىشىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ، قۇزغۇننى يەرگە كۆمۈپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. شاه قۇزغۇننى دەرھال كۆمدۈرۈپ تاشلاپتۇ ـ دە، زۇلخۇمارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئۆز تەختىنى بوشتىپ بېرىپتۇ. زۇلخۇمارنىڭ دادىسى زۇلخۇمارنى قۇتقۇزۇۋالغان بوۋاينى ۋەزىرلىككە تەينىلەپ، تەختته ئولتۇرۇپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان باغلار، گۈلىستانلار گۈللەپ ـ ياشناپتۇ، ئەل پاراۋان بوپتۇ. زۇلخۇمار پەرى هەدىلىرى بىلەن بىللە خۇشال ـ خۇرام ئۆيناپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ ئۆسۈپتۇ.

چۆچۈرە بالا

تەن زاماندا، سۈيى ئەلۋەك، يېرى مۇنبەت، ساپ ھاۋالىق بىر يېزىدا، تېرىپ ئاشقۇدەك يېرى، باراقسان بېغى، مال ـ ۋارانغا تولغان قوتىنى، ئازادە ھويلا ـ ئارامى بار بىر ئىشچان دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ توققۇزى تەل، تۈرمۇشى بايلىقات بولسىمۇ، لېكىن ئاخشىمى ـ ئەتىسى ئۆزىگە ئەمەك بولغۇدەك بىرەر ئوغۇل ياكى قىز پەرزەنتى بولمىغاچقا، كۈنى ھەسرەت ۋە غەشلىكتە ئۆتىدىكەن.

بۇ دېھقاننىڭ ۋاپادار، چېچەن ئايالى ئېرىنىڭ كۆڭلىدىكى دەرد ـ ھەسرىتىنى چۈشىنىپ، ئېرىگە بىر پەرزەنت تۇغۇپ بېرىش ئۈچۈن سەۋەب ئىزدەپ داخانلارغا ئوقۇتۇپتۇ، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈپتۇ، داڭلىق قەبرە ـ مازارلارنى تاۋاپ قىپتۇ، سەدىقە بېرىپتۇ، بىراق تىلىكى ئەمەلگە ئاشماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان ئايال ھەر كۈنى بەشۋاخ نامازنى تەرك قىلماي، تەقۋادارلىق بىلەن ئىبادەت قىلىپ، خۇدادىن بىر پەرزەنت تەلەپ قىپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بالا يۈزى كۆرمەپتۇ. ئايال ئاخىر تەقدىرگە تەن بېرىپ، پۈتۈن زېھنىنى ھويلا ـ ئارام ۋە ئىبادەت ـ ئېرىق ئىشلىرىغا قارىتىپ، ئېرىگە يارەمچى بوپتۇ. ئىشتىن يانغاندا ھېرىپ ـ چارچىغىنىغا قارىماي مەززىلىك تائاملارنى تەييارلاپ، ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا ئۇرۇنۇپتۇ. دېھقانمۇ خوتۇنىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدىكەن. ئەمما، پەرزەنت سەۋداسى ئازابلاپ ئارام بەرمىگەن كۆڭلى ھەرقانداق قىلسىمۇ ھەسرەتتىن خالىي بولمايدىكەن. شۇڭا، ئۇ دائىم دېگۈدەك ئۇن ـ تىنسىز، تېگى يوق خىياللارغا غەرق بولۇپ ئۆتىدىكەن.

بىر كۈنى ئىشتىن يېنىپ، ئايالى چۆچۈرىگە تۇتۇش قىپتۇ. دېھقان ئادىتى بويىچە يۇمشاق تۆشەككە تاشلىنىپ خىيالغا چۆكۈپتۇ. ئېرىنىڭ ئەپتىگە قاراپ يۈرىكى ئېزىلگەن ئايال چۆچۈرە تۇككەچ ئىختىيارسىز ئۇھ تارتىپ: «ئاھ خۇدا! مەن تۇغۇلغاندىن چۆچۈرىچىلىك پەرزەنت ئاتا قىلسىمۇ، ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى بولاتتىم» دەپ كۆز يېشى قىپتۇ. شۇ زامات ئايالنىڭ قورسىقى ئاچچىق تولغاپتۇ ـ دە، ئاياغ تەرىپىدىن بىر مونەك چۈشۈۋاتقاندەك سېزىم پەيدا بوپتۇ، ئايال نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە، پۇچقىدىن خۇددى چۆچۈرىگىلا ئوخشايدىغان كىچىككىنە بىرنەرسە چۈشۈپ دىڭىلداپ ئاش تاختىسى ئۈستىگە چىقىپتۇ ـ دە:

ـــ ئانا ـ ئانا، مەنمۇ چۆچۈرە تۇغۇشۇپ بېرەيمۇ؟ ـــ دەپتۇ.

بۇ مۆجىزىدىن ھەيرانۇھەس بولغان ئايال سىنچىلاپ قارىسا، ھېلىقى چۆچۈرىسىمان مەخلۇق ئەپچىللىك بىلەن جىلتىلارغا قىيما سېلىپ چۆچۈرە تۇغۇۋاتقۇدەك. تىلىكىگە يەتكەن ئايال سۆيۈنگەن ھالدا:

— چۆچۇرىجان ئوغلۇم، تېخى ئەمدىلا تۇغۇلدۇڭ، ماڭا چۆچۈرە تۇگۈشۈپ بېرىمەن دېمەي، داداڭنىڭ قوينىغا كىرىپ ئوينىۋالغىن، — دەپتۇ.

چۆچۈرە بالا ئاشتاختىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، دادىسىنىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئايالىنىڭ كىم بىلەن گەپلىشىۋاتقانلىقىنى بىلمەي، خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرگەن دېھقان كىچىككىنە چۆچۈرە بالىنىڭ شۇنچە يېنىك چامداپ يېنىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چەكچىيىپلا قاپتۇ.

ئۆي ئىچى بىردىنلا جانلىنىپ كېتىپتۇ. چۆچۈرە بالىنىڭ گەپلىرى شۇنچە چۈچۈك، مېڭىش - تۇرۇشلىرى شۇنچە قىزىقارلىق، قىلغان - ئەتكەنلىرى شۇنچە ئورۇنلۇق ئىكەن. كىچىككىنە تۇرقىغا قارىماي، ئۇ ئاتا - ئانىسى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ چۆچۈرە يەپتۇ، تاماقتىن كېيىن داستىخان يىغىپتۇ، ئانىسىغا يارەملىشىپ قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇپتۇ. ياتار ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسى: «قوينىمىزغا سولاپ ياتساق ئۇيقۇچىلىقتا بېسىپ تاشلاپ مىجىلىپ كەتمىسۇن» دەپ، چۆچۈرە بالىنى دادىسىنىڭ تۇمىقى ئىچىگە ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئەر - خوتۇنلار ئورنىدىن تۇرۇپ تۇماقنىڭ ئىچىگە قارىسا، چۆچۈرە بالىسى كۆرۈنمىگۈدەك، چاقىرىپتىكەن، جاۋاب كەلمەپتۇ. ئۆي ئىچىنى ئىزدىسە ھېچ يەردىن چىقماپتۇ. «ئاللادىن تىلەپ ئاران ئېرىشكەن ئوغلىمىز نەگە غايىب بولغاندۇ؟» دەپ ئەنسىرىشىپ، ئوچاق بېشى ۋە قاچا - قۇچىلارنىڭ ئىچىگە قاراپتۇ، ھېچ يەردە كۆرۈنمىگۈدەك. ئىشىكنى ئېچىپ تالاغا قارىسا، ھويلا - ئارام پاكىز سۈپۈرۈلۈپ، سۇ سېپىلىپ، چىنىدەك تازا تۇرغۇدەك. تاڭ ئاتار - ئاتماي يەم تەمە قىلىپ ئارام بەرمەيدىغان مال - ۋارانلار ئېغىل - قوتانلىرىدا كاراسلىتىپ ئوت - چۆپ يېيىشۋاتقۇدەك. كۆڭۈللىرى بىرنېمىنى تۇيغان ئەر - خوتۇنلار هويلا ئالدىغا چىقىپ قارىسا، چۆچۈرە بالىسى چوڭ قىزىل خورازغا مىنىۋېلىپ ئۇياقتىن - بۇياققا چېپىپ يۈرەرمىش. ئەر - خوتۇنلار مىڭ بىر شۈكۈر ئېيتىپ، چۆچۈرە بالىسىنى ئۆيىگە قايتۇرۇپ كىرىپتۇ. ناشتىدىن كېيىن چۆچۈرە بالا دادىسىغا ئەگىشىپ، ئېتىزغا بىللە بارىمەن، دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاتا - ئانىسى يالۋۇرۇپ، نەسىھەت قىلىپ ئاران قالدۇرۇپ قويۇپتۇ. چۈشكىچە چۆچۈرە بالا ئانىسىغا يارەملىشىپ سۇ ئەكېلىپتۇ، كۆكتات ئوتاپتۇ، تاماق ئېتىپتۇ. چۈشلۈك تاماق تەييار بولغاندا، ئۇ: «دادامغا ئۆزۈم تاماق ئاپىرىپ بېرىمەن» دەپ جېدەل قىپتۇ. ئانىسى:

— ۋاي جېنىم بالام، بويۇڭ چۆچۈرىچىلىك تۇرسا، شۇنچە چوڭ تاماق كومزىكىنى قانداق كۆتۈرىسەن؟ — دەپتىكەن، چۆچۈرە بالا:

— باشقا ئىش بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، مېنى كومزەكنىڭ قۇلىقىغا مىندۇرۇپ قويسىڭىزلا بولدى، — دەپتۇ.

ئانىسى ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆنۈپ، كومزەكنىڭ قۇلىقىغا مىندۇرۇپ قويۇپتۇ. چۆچۈرە بالا كومزەكنى دىكىلدىتىپ ماڭدۇرۇپ، بىردەمدە كۆزدىن ئۇزاپتۇ. ئۇ ئېتىز بېشىغا بېرىپ كومزەكنى بىر تۈپ ئۇجمە دەرىخى ئاستىغا قويۇپتۇ - دە:

— دادا، تاماق ئېلىپ كەلدىم، غىزالىنىۋېلىڭ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

دادىسى قوشنى توختىتىپ قۇلاق سالسا، ئۇجمە تەرەپتىن ئاۋاز چىقىۋاتقۇدەك. دادىسى كېلىپ چۆچۈرە بالىسىنى ئامراقلىقى كېلىپ سۆيۈپ قويۇپتۇ - دە، تاماق يېيىشكە تۇتۇش قىپتۇ. تاماق يەپ بولۇپ قارىسا، چۆچۈرە بالا كۆرۈنمىگۈدەك. ئاپلا، بۇ كەپسىز قاياققا قاچقاندۇ دەپ ئەتراپىغا سەپسالغانىكەن، چۆچۈرە بالا ساپاننىڭ تۈتقۇچىغا مىنىۋېلىپ يەر ھەيدەۋاتقۇدەك. دادىسى قېشىغا كېلىپ بولغۇچە، چۆ-

چۈرە بالا ھەيدەشكە تېگىشلىك يەرنىڭ ھەممىسىنى ھەيدەپ تۈگىتىپتۇ. ئەتىسى چۆچۈرە بالا دادىسىغا:

— ئۆيدە ئۇن ئاز قاپتۇ. تۆگىگە ئۇگۇت ئارتىپ بەرسىڭىز، تۇغمەنگە بېرىپ ئۇن تارتىپ كەلسەم، — دەپتىكەن، دادىسى:

— بالام، تۇغمەن بەك يىراقتا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، سەن چۆچۈرىچىلىك بەستىڭ بىلەن قانداق ئۇن تارتىپ كېلەلەيسەن؟ — دەپ ئۇنماپتۇ.

— مېنى ئۇگۇت ئۈستىگە قوندۇرۇپ قويسىڭىزلا بولىدۇ، تۆگە يولنى بىلىدۇ، ئۇگۇتنى تۇغمەنچى بىلەن ئۇن تارتقۇزغىلى كەلگەنلەر چۈشۈرۈپ، تارتىپ يولغا سېلىپ قويىدۇ. مەندىن غەم قىلماڭ، — دەپتۇ چۆچۈرە بالا.

دادىسى ئامالسىز چۆچۈرە بالىنى تۇغمەنگە يولغا ساپتۇ. چۆچۈرە بالا يول بويى تۆگىنى قاتتىق باشقۇرۇپ مېڭىپتۇ. تەڭ يولغا كەلگەندە يامغۇر يېغىشقا باشلاپتىكەن، ئۇ ئۇگۇت ئۈستىدىن دېڭىلداپ مېڭىپ تۆگىنىڭ قۇلىقىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ دالدىلىنىپتۇ. يامغۇر توختاپ ئاپتاپ چىققاندا، تۆگە يۇرۇشنى ئاستىلىتىپ چۆپ ۋە غازاڭ يەپ مېڭىپتۇ. تۆگە بىر قېتىم غازاڭغا ئېڭىشكەندە، چۆچۈرە بالا ئېھتىياتسىزلىقتىن غازاڭ ئارىسىغا دومىلاپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە، تۆگە ئۇنى غازاڭ بىلەن قوشۇپ يالمۇۋېتىپتۇ. چۆچۈرە بالا تۇگىنىڭ قورسىقىدا تۇرۇپ ۋارقىراپ، تېپىچەكلەپ تۆگىنى تۇغمەنگە ئېلىپ كەپتۇ. تۇغمەن ئالدىغا كەلگەندە، تۆگىنىڭ قورسىقىدىن:

— ھەي تۇغمەنچى، ئۇگۇتۇمنى تارتىپ بەر، تېز بول، بولمىسا ئۆيۈمگە كەچ قالىمەن! — دېگەن سادا كەپتۇ. تۇغمەنچى چىقىپ قارىسا، ئۇگۇت ئارتىلىق تۆگىلا تۇرغۇدەك، ئىگىسى كۆرۈنمىگۈدەك. تۇغمەنچى:

— ئۇگۇتنىڭ ئىگىسى قېنى؟ — دەپ توۋلاپتىكەن، چۆچۈرە بالا:

— مەن تۆگىنىڭ قورسىقىدا، سەن ئۇگۇتنى چۈشۈرۈپ، ئۇن تارتىپ تۆگەمگە ئارتىپ بەرسەڭلا بولدى، ئۆيگە ئۆزۈم كېتىۋېرىمەن، — دەپتۇ.

ھەيران قالغان تۆگمەنچى باشقىلار بىلەن ئۇگۇتنى چۈشۈرۈپ ئۇن تارتىپ، يەنە تۆگىگە ئارتىپ بېرىپتۇ. ئۇن تارتىلىپ بولغۇچە ئوتلاپ تويغان تۆگە كەلگەن يولى بىلەن ھايالسىز ئۆيگە قايتىپ كېپتۇ. ھويلىغا كەلگەندە، چۆچۈرە بالا:

— دادا، ئۇن تارتىپ كەلدىم، ئۇننى چۈشۈرۈۋالى، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان دادىسى يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىسا، ئۇن ئارتىلغان تۆگە ھويلىدا تۇرغۇدەك، چۆچۈرە بالا كۆرۈنمىگۈدەك.

— چۆچۈرە باتۇرۇم، قېنى سەن؟ — دەپ چاقىرىپتۇ دادىسى.

— تۆگىنىڭ مەردىدىن كېچىپ، مېنى تۆگىنىڭ قېرىنىدىن تېپىۋالغىن، — دەپتۇ چۆچۈرە بالا.

دادىسى دەرھال تۆگىنى ئۆلتۈرۈپ، ئىچ - باغرىدىن بالىسىنى ئىزدەپتۇ، ئۈيان قاراپتۇ، بۈيان قاراپتۇ، چۆچۈرە بالا ئۈچەي - قېرىنلار ئىچىدىن چىقماپتۇ. ھەسرەتلىك يېشىنى تۆكۈشكەن ئاتا - ئانا قالدى - قاتتى ئۈچەي - قېرىنلارنى ئەخلەت دۆۋىسىگە تاشلاپ ھازا ئېچىپتۇ. ئەسلىدە تۆگە بوغۇزلاغاندا دېمى كېسىلىپ ھوشسىزلانغان چۆچۈرە بالا تۆگىنىڭ توققۇز تولۇقمىنىڭ قېتىغا كىرىپ قالغانىكەن. شۇ كېچىسى ئۇزاقتىن بۈيان ئوزۇق تاپالماي ئاچ يۈرگەن بىر قېرى بۆرە قان ھىدىنى پۇراپ چۆچۈرە بالىنىڭ ھويلىسىغا كەپتۇ - دە، ئەخلەتخانىغا تاشلىۋېتىلگەن تۆگىنىڭ ئۈچەي - قېرىنلىرىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن يالماپ يۇتۇۋېتىپتۇ. چۆچۈرە بالىمۇ توققۇز تولۇق بىلەن بىللە بۆرىنىڭ قارنىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئاچ كۆز بۆرە يەنە بىر دېھقانىنىڭ قوتىنىغا كىرىپتۇ. چۆچۈرە بالا ۋارقىراپتۇ:

— ھەي دېھقان، قوتىنىڭغا بۆرە تەگدى! ئارا - پالتاڭنى ئېلىپ تېز چىق!

بۆرىنىڭ جان - پېنى چىقىپ، ئالدى - كەينىگە قارىماي تىكىۋېتىپتۇ. ئەتىسى ئېچىرقىغان بۆرە، پادىسىنى ھەيدەپ يايلاققا كەتكەن بىر قويچىنىڭ قوتىنىدا قالغان قوزىلارغا تەگمەكچى بولۇپ شۇنداق چىت ئاتلىشىغا، چۆچۈرە بالا:

— ھەي تايغانلار، كەلمەمسەن! قوتانغا بۆرە كىردى! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

تايغانلارنىڭ ھاۋشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بۆرە ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قېچىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ بۆرە قەيەرگە بېرىپ ئولجىغا تۇتۇنسا، چۆچۈرە بالا قورسىقىدا تۇرۇپ مال ئىگىسىنى چاقىرىدىكەن ياكى ھايۋانلارنى ئاگاھلاندۇرىدىكەن. بىرقانچە كۈنگە قالماي بۆرىنىڭ تۇكلىرى تەتۈر يېنىپ، ئۇستىخانلىرى تېرىسىنى تېشىۋەتكۈدەك بوپتۇ. ئاچلىق ۋە ماغدۇرسىزلىققا پايلىمىغان بۆرە بىر كۈنى قورسىقىدىكى چۆچۈرە بالىدىن:

— ئەي، جېنىمغا پاتقان شۇم مەخلۇق، قانداق قىلسام سەندىن قۇتۇلىمەن؟ — دەپتۇ.

— شور دەريا بېرىپ تۇزلۇق سۇدىن قانغۇچە ئىچ، ئاندىن راسا تەرلىگۈچە يۈگۈر، شۇ چاغدا مەندىن قۇتۇلىسەن! — دەپتۇ چۆچۈرە بالا.

بۆرە ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، شور دەريانىڭ قىرىتاق سۇيىدىن قورساقلىرى ئېسىلىپ كەتكۈچە ئىچىپتۇ، ئاندىن پۇتۇن كۈچىنى يىغىپ، دېمى كېسىلگۈچە يۈگۈرۈپتۇ. تېرىلىرى تەرگە چۆمۈلگەندە توختاپتىكەن، ئىچى سۇرۇپ شاتىراقلاشقا باشلاپتۇ. قورسىقى بوشاپ يېنىكلىگەندە، كۈچسىز تېنىنى سۆرەپ

بىر دالدىغا بېرىپتۇ - دە:

— ھەي، ئوت قۇيروۇق شۇم، ئەمدىغۇ قورسىقىمدىن چىقارسەن! — دەپ توۋلاپتىكەن، ئۇن كەلمەپتۇ.

— ھەي، ئوت قۇيروۇق شۇم، ئەمدىغۇ قورسىقىمدىن چىقارسەن! — دەپ توۋلاپتىكەن، ئۇن كەلمەپتۇ. يەنە توۋلاپتۇ، ئۇن چىقماپتۇ. قۇتۇلغىنىغا خۇش بولغان بۆرە ئاياغلىرىغا مەدەت بېرىپ باشقا جاڭگالغا كېتىپتۇ.

بۆرىنىڭ شاتىرىقى بىلەن بىللە يەرگە چۈشكەن چۆچۈرە بالا ئەمدىلا ئۆزىنى رۇسلاپ تۇرۇشىغا، ئە-

گىپ يۇرگەن بىر توڭ قاغا كۆرۈپ قېلىپ ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ. قاغا بىر تاقلاپ، ئىككى چامداپ چۆچۈرە بالىنى چوقۇشقا تەمشەلگەنىكەن، چۆچۈرە بالا لىككىدە ئىرغىپ قاغىنىڭ بوينىغا مىنۋاپتۇ - دە، ئۇنىڭ پەيلىرىنى چىڭ تارتىپ تۇرۇپ:

— ئامان قالاي دېسەڭ ئاۋۇ ياققا ئۇچ، ئۆلەي دېسەڭ يەرگە چۈش! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئاغرىققا چىدىيالماي قالغان قاغا نائىلاج چۆچۈرە بالا دېگەن ياققا قاراپ ئۇچۇپتۇ، دېھقانىنىڭ ھوي-لىسى ئۈستىگە كەلگەندە، چۆچۈرە بالا قاغىنىڭ پەيلىرىنى تارتىپ تۇرۇپ:

— ئاۋۇ قوناق يېيىلغان ئۆگزىگە چۈش، قوناقلاردىن خالىغانچە ئال، ئاندىن ئىختىيار قىلغان يې-رىڭگە ئۇچ! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

چۆچۈرە بالىنىڭ گېپىنى كۆڭلىگە تازا ياققان توڭ قاغا ئۆگزىگە قونۇپ، چۆچۈرە بالىنى چۈشۈرۈپ قو-يۇپتۇ. بىر باش قوناقنى چىشلەپ، ئىككى باش قوناقنى قاماللاپ ئۇدۇل كەلگەن بىر ياققا ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

چۆچۈرە بالا شوتىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ:

— دادا، ئانا، مېنى چۈشۈرۈپ قويۇڭلار، شوتىنىڭ بالدىقىغا پۇتۇم يەتمىدى، — دەپ چۇقان سالىتۇ.

چۆچۈرە بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئوڭمىزمۇ ياكى چۈشمىزمۇ دەپ تاڭ قالغان ئاتا - ئانىسى چىقىپ قارىسا، چۆچۈرە بالا ئۆگزىنىڭ گىرۋىكىدە چۈشەلمەي تۇرغۇدەك. دادىسى شوتا ئۈستىگە ئېتى-لىپ چىقىپ چۆچۈرە بالىنى ئېلىپ چۈشۈپتۇ.

— قەيەرلەردە بولدۇڭ، قانداق يېتىپ كەلدىڭ، چۆچۈرە باتۇرۇم؟ — دەپ سوراپتۇ ئانىسى ۋە ئېتە-لىپ كەلگىنىچە ئۇنى باغرىغا بېسىپتۇ.

— دەشت - بايابانلاردا سەيلە - ساياھەتتە بولدۇم، ئۇچ باش قوناق سىمكار بېرىپ قايتىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۆچۈرە بالا.

شۇ كۈندىن باشلاپ چۆ-چۈرە بالا ئاتا - ئانىسىدىن بىر قەدەمۇ ئايرىلماي، ئاتا - ئانىسىغا چوڭ ئادەملەرگە ئوخشاش قول - قانات بولۇپ خۇشاللىق ۋە ئارام بەخش ئې-تىپتۇ.

ئەگىشتەر

ئەگەر ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ئاجايىپ قۇدرەتلىك بىر خانلىق بولغانىكەن. بۇ خانلىققا ئەجدادىدىن بىر ئەگىشتەر مىراس قالغانىكەن. شۇ ئەگىشتەرنىڭ خاسىيىتىدىن بۇ يۇرتنىڭ ھاۋاسى ئىللىق، يېرى مۇنبەت، سۇيى ئەلۋەك بولۇپ، خەلق خاتىرجەم، باياشات ياشاپ كېلىۋاتقانىكەن.

خانلىق داۋام قىلىپ نۆۋەت زۇمرەت شاھقا كەپتۇ. زۇمرەت شاھ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەيش ـ ئىشرەتكە، ناشايان ئىشلارغا بېرىلىپ، ئەلنى ئۇنتۇپ، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ روھىغا يات ئىشلارنى قىلىپ يۇرۇپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە زۇمرەت شاھ چاربېغىغا سورۇن تۈزۈپ، ئەگىشتەرنى داستىخان ئۈستىگە تاشلاپ قويۇپ، چېكىملىكتىن كېيىن ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان بىر كېنىزىكى بىلەن پەيز سۈرۈۋاتقانىكەن، تۇ ـ يۇقسىز ھاۋا توتۇلۇپ، چاقماق چېقىپ، گۈلدۈرماما دەھشەتلىك گۈلدۈرلەپ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قارا بوران چىقىپ، باغنى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىنلا ھاۋا سۈزۈلۈپ كېتىپتۇ. زۇمـ ـرەت شاھ خاسىيەتلىك ئەگىشتەرنى قويغان يەرگە كېلىپ قارىسا، ئەگىشتەر يوق تۇرغۇدەك. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن زۇمرەت شاھ: «ئاھ، مېنىڭ ئەگىشتىرىم!» دەپ ناله قىپتۇ ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە يەر ئاختۇرۇلۇپتۇ، لېكىن ئەگىشتەر تېپىلماپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ يۇرتتىكى پاراۋانلىق، خاتىرجەملىك چىرىغى ئۆچۈپ، يۇرتتا توپىلاڭ كۆتـ ـرۈلۈپ، خەلق سەرسان بولۇشقا باشلاپتۇ. زۇمرەت شاھ ئۆزىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىگە پۇشايمـان قـ ـىلىپ: «كىمدەكىم ئاتا ـ بوۋامدىن مىراس قالغان ئاشۇ خاسىيەتلىك ئەگىشتەرنى تېپىپ كەلسە، پادـ ـشاھلىق تەختىمنى شۇنىڭغا ئۆتۈنۈپ بېرىمەن» دەپ جاكارلاپتۇ.

جاكارچىلار پادىشاھنىڭ سۆزىنى كۈندە ئۈچ قېتىم كوچىغا چىقىپ جاكارلىسىمۇ، ھېچكىم ئوتتۇـ ـرىغا چىقماپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن كۆپ ئەنسىرەپتۇ.

شۇ يۇرتنىڭ خىلۋەت بىر مەھەللىسىدە ئاق كۆڭۈل بىر ئوتۇنچى بوۋاي بار ئىكەن، خۇدا ئۇنىڭغا ئۈچ ئوغۇل، بىر پالتا، بىر تال ئارغامچىدىن باشقا نەرسە ئاتا قىلمىغانىكەن.

بوۋاي بىر كۈنى بازاردا ئوتۇن سېتىۋېتىپ، پادىشاھنىڭ جاكارچىلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كەچتە ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى ئوغۇللىرىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئوغۇللار ئاتىسىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ جىمىپ كېتىپتۇ. خېلىدىن كېيىن كەنجى ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاتا، پادىشاھ يوقاتقان ئاشۇ ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىشىمگە رۇخسەت بەرسىڭىز، — دەپتۇ. بوۋاي:
— ئوغلۇم، مەقسىتىڭ نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. كەنجى ئوغۇل:
— خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىپ، ۋەيران بولغان يۇرتنى، سەرسان بولغان خەلقنى قۇتقۇزۇش، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:
— ئوغلۇم، ئاللا مۇرادىڭنى ھاسىل قىلسۇن، — دەپ دۇئا قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر قىلىچ سوۋغا قىپتۇ. ئىككى ئاكىسىمۇ ئۇكىسىنىڭ جاسارىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇكىسى بىلەن بىرگە بېرىشقا بەل باغلاپتۇ.

ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىسى ھەربىرى بېلىگە يەتتىدىن نانىنى چىگىپ، مۇرىسىگە بىر قاپاقتىن سۇنى ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ، ئىككى يېنى ئاسمان ـ پەلەك تاغ، ئالدى چەكسىز كەتكەن بىر جىرانلىڭ ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇلار شۇ جىرانلىڭ ئىچىدىن چىقىپ كەتكۈچە نېنىنى يەپ، سۇيىنى ئىچىپ تۈگىتىپتۇ. ئۇلار يول يۈرگەنسېرى ماغدۇرىدىن كېتىپ، تامىقى قۇرۇپ، لەۋلىرى يېرىلىپتۇ. ئۇلار شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغاندا، ئالدىغا توقسان گەز ئېگىزلىكتە بىر ئالما دەرىخى ئۇچراپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئارام ئېلىشنى ئېيتىپتۇ، كەنجى ئوغۇل سەۋەبىنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئېيتىپتۇ. ئاخىر كۆپ تالاش ـ تارتىشتىن كېيىن ئارام ئېلىش قارارىغا كەپتۇ.

ئۇلار ئالمىنىڭ سايىسىگە كېلىپ يېتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي كەنجى ئوغۇل ئۇيقۇغا غەرق بوپتۇ. ئىككى ئاكىسىنىڭ قورسىقى ئاچ بولغاچقا، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئوتتۇرانچى ئاكىسى كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ يېتىۋاپتۇ. چوڭ ئاكىسى ئۇيقۇسى كەلمىگەچكە، ئالمىنىڭ شاخلىرىغا قارىسا، قوش مۇشتەك قىزىرىپ پىشقان بىر تال ئالما كۆن نۇرىدا چاقناپ تۇرغۇدەك. ئۇ بۇ ئالمىنى يېيىشنى كۆڭ-

لىگە پۈكۈپ، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئالما دەرىخىگە يامىشىپتۇ. ئۇ ھېلىقى ئالما بار شاختىكى بىر تاختىغا يېزىلغان: «بۇ ئالمىنى يېيىشكە پېتىنغانلىكى جانلىق تاشقا ئايلىنىپ كېتىدۇ» دېگەن خەتنى كۆرۈپتۇ، لېكىن بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي يۇقىرىغا ئۆرلەپتۇ. ئۇ ئالما تۇرغان شاخقا چىقىپ، ئەمدى ئالمىغا قول ئۇزاتقانىكەن، دەسسىگەن شېخى يېرىلىپ كېتىپتۇ، ئالمىمۇ ئۇزۇلۈپ ئوتتۇرانچى ئوغۇلنىڭ مەيدىسىگە پوككىدە چۈشۈپتۇ. ئۇ چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا، بىر تال ئالما مەيدىسىدە تۇرغۇدەك. ئۇ ئاللا - تائالا ماڭا تاشلاپ بەرگەن چېغى دەپ، ئالمىنى شۇنداق ئاغزىغا ئاپىرىپتىكەن، چىشى ئالمىغا تېگىپلا تاشقا ئايلىنىپ قاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا چوڭ ئوغۇل ئالمىنىڭ شاخلىرىغا دەسسەپ يەرگە چۈشۈۋاتقاندا يىقىلىپ كېتىپ، ئالمىنىڭ تۈۋىدىكى تاشقا بېشى تېگىپ، بېشى ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ. كەنجى ئوغۇل «گۈپ!» قىلغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ قارىسا، چوڭ ئاكىسى قانغا مىلىنىپ، ئوتتۇرانچى ئاكىسى تاشقا ئايلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە بۇنىڭ نېمە سىر ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئەتراپقا قاراپتۇ. ئوتتۇراچى ئاكىسىنىڭ يېنىدا مەي بولۇپ پىشقان بىر تال قىپقىزىل ئالمىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالما سەۋەبىدىن پالاكەتكە ئۇچرىغانلىقىنى، بۇ ئالمىدا بىر سىر بارلىقىنى پەملەپ، ئالمىنى ئاستا ئېلىپ خۇرجۇنغا سېلىپ، ئاكىلىرى ئۈچۈن زار - زار يىغلاپ، يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل شۇ ماڭغىنىچە يەنە يەتتە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر ئورمانلىققا قەدەم قويۇشىغا، قۇلىقىغا ھەسەل ھەرىسىنىڭ غوڭۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ئازراق ماڭغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئالدىنى بىر يولۋاس توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئاتىسى بەرگەن قىلىچىنى يولۋاسنىڭ بوينىغا شۇنداق قاتتىق ئۇرۇپتۇكى، يولۋاسنىڭ كاللىسى تېنىدىن چورت ئۈزۈلۈپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا يولۋاسنىڭ بۇرنىدىن بىر ھۇۋقۇش چىقىپ ئۈچۈپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن يولۋاس بىر كۆتەككە ئايلىنىپ قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ سېھىرلەنگەن ماكانىغا كىرىپ قالغانلىقىنى بىلىپ، دىققەت قىلىپ مېڭىپتۇ. ئۇ يولۋاسنى ھالاك قىلىپ ئالاھازەل يېرىم كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، ئالدىدا يوغان بىر پارچە گىلەمنى تارتىپ قويغاندەك بىرنەرسە كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ سەپسېلىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئۈستىدە بىرنەرسە مىدىرلاپ يۈرگۈدەك، ئۇ تېخىمۇ يېقىن بېرىپ قارىسا، گىلەم ئەمەس، دۆنىڭ ئىككى تۈپ دەرەخكە توقۇغان توري بولۇپ، ئاشۇ تورغا بىر ھەسەل ھەرىسى چۈشۈپ قالغانىكەن. ئۇ ھەسەل ھەرىسىنى كېپىشتەك چوڭلۇقتىكى بىر دۆ يېيىشنى قەستلەپ تۇرغانىكەن. كەنجى ئوغۇل قىلىچىنى چىقىرىپ تورنى كېسىپ، دۆنى ئۆلتۈرۈپ، ھەسەل ھەرىسىنى توردىن ئاجرىتىپ قويۇپ بېرىپتۇ. ھەسەل ھەرىسى ئەگىپ ئۈچۈپ كېلىپ ئۇنىڭ مۈرىسىگە قونۇپ، ئادەمدەك زۇۋانغا كىرىپ:

— ھەي رەھىمدىل ئىنسان، سەپىرىڭ قايان؟ مېنى نېمە ئۈچۈن قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بولۇپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزۇپ قويدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— سەپىرىڭ خاسىيەتلىك سەپەر ئىكەن، مەنمۇ ساڭا ياردەم قىلاي، — دەپ ھەسەل ھەرىسى كەنجى ئوغۇلغا قوشۇلۇپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار ئىككىسى سەپەرنى بىرلىكتە داۋاملاشتۇرۇپ، ئورمانلىقتىن چىقىپ بىر يايلاققا يېتىپتۇ. ئۇلار يايلاققا چىققان ھامان چىرقىرىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ھەسەل ھەرىسى بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپلا، ئۇنىڭ

مۇرىسىدىن ئۇچۇپ ئالدىدا يول باشلاپ مېڭىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىنى توپاقتەك زور بىر كۆك بۆرە توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ، ھەسەل ھەرىسى ئۇچۇپ كېلىپ بۆرىنىڭ كۆزىگە قونۇپتۇ، بۆرە كۆزىنى ئاچالماي قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ بىر قىلىچ ئۇرغانكەن، بۆرە ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ. شۇ ھامان بىر قاغا ئۇچۇپ كېتىپ، بۆرىنىڭ ئۇرنىدا بىر قۇرۇق تېرە قاپتۇ. ئۇلار بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ ۋە ئالدىغا يوغان بىر تاش ئۇچراپتۇ. ئاۋاز شۇ تاشنىڭ ئاستىدىن چىقىۋاتقانكەن. ھەسەل ھەرىسىمۇ ئاشۇ تاشنىڭ ئۇستىگە قونۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل تاشنىڭ تېگىگە قارىسا، بىر تۇلۇم چاشقان تاشنىڭ ئاستىغا بېسىلىپ قالغانكەن. كەنجى ئوغۇل تاشنى دومىلىتىپ چاشقاننى چىقىرىپ قويۇپتۇ. چاشقان يەتتە قەدەم يەرگە يۇگۇرۇپ بېرىپ توختاپ، كەينىگە قاراپ:

— ئەي ئادەمزات، سېنىڭ قەدىمىڭ نېمە مەقسەتتىن بۇ يەرگە يەتتى؟ نېمە مەقسەتتە مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ نەگە بارماقچىسەن؟ — دەپ ئادەمدەك سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى، سەپەردە كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. چاشقان بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ:

— سەپىرىڭ خاسىيەتلىك سەپەر ئىكەن، مەقسىتىڭگە يېتىش ئۈچۈن مەنمۇ ساڭا ياردەم قىلاي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ.

ئۇلار ئۈچى سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە بىر قومۇشلۇققا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار قومۇشلۇقتا بىر كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، مۇشۇكنىڭ مياۋلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ ئاۋازنى ھەسەل ھەرىسى ئاڭلاپ يەنە يول باشلاپتۇ. ئۇلار ھەسەل ھەرىسىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ ئۇرۇلۇپ كېتەي دەپ قالغان، ئۆتمۈشۈك بولۇپ ھۇۋقۇش بالىلاپ كەتكەن بىر ئەسكى سوقمىنى كۆرگەندە، ئالدىنى يوتىدەك يوغانلىقتىكى بىر يىلان توسۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ. تۇلۇم چاشقان يىلانغا ئېتىلىپ، يىلان شۇنداق دەم تارتقانكەن، تۇلۇم چاشقان يىلاننىڭ ئاغزىغا كىرىپ كېتىپتۇ، شۇ ھامان يىلاننىڭ ئاغزىدىن تۇتۇن چىقىپ قومۇشلۇقنى قاپلاپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىلىچ بىلەن يىلاننىڭ بېشىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. تۇلۇم چاشقان يىلاننىڭ قورسىقىنى تېشىپ چىقىپتۇ. يىلاننىڭ ئورنىدا بىر تال قىل ئارغامچا قېلىپ، بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن ئۇلار ھېلىقى ئەسكى سوقما تۇۋىگە بېرىپ بىر مۇشۇكنى كۆرۈپتۇ، مۇشۇك قاپقانغا چۇشۇپ قالغانكەن. كەنجى ئوغۇلنىڭ مۇشۇككە ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى قاپقاندىن چىقىرىپ قويغانكەن، مۇشۇكمۇ يەتتە قەدەم نېرىسىغا بېرىپ توختاپ كەينىگە قاراپ، زۇۋانغا كېلىپ:

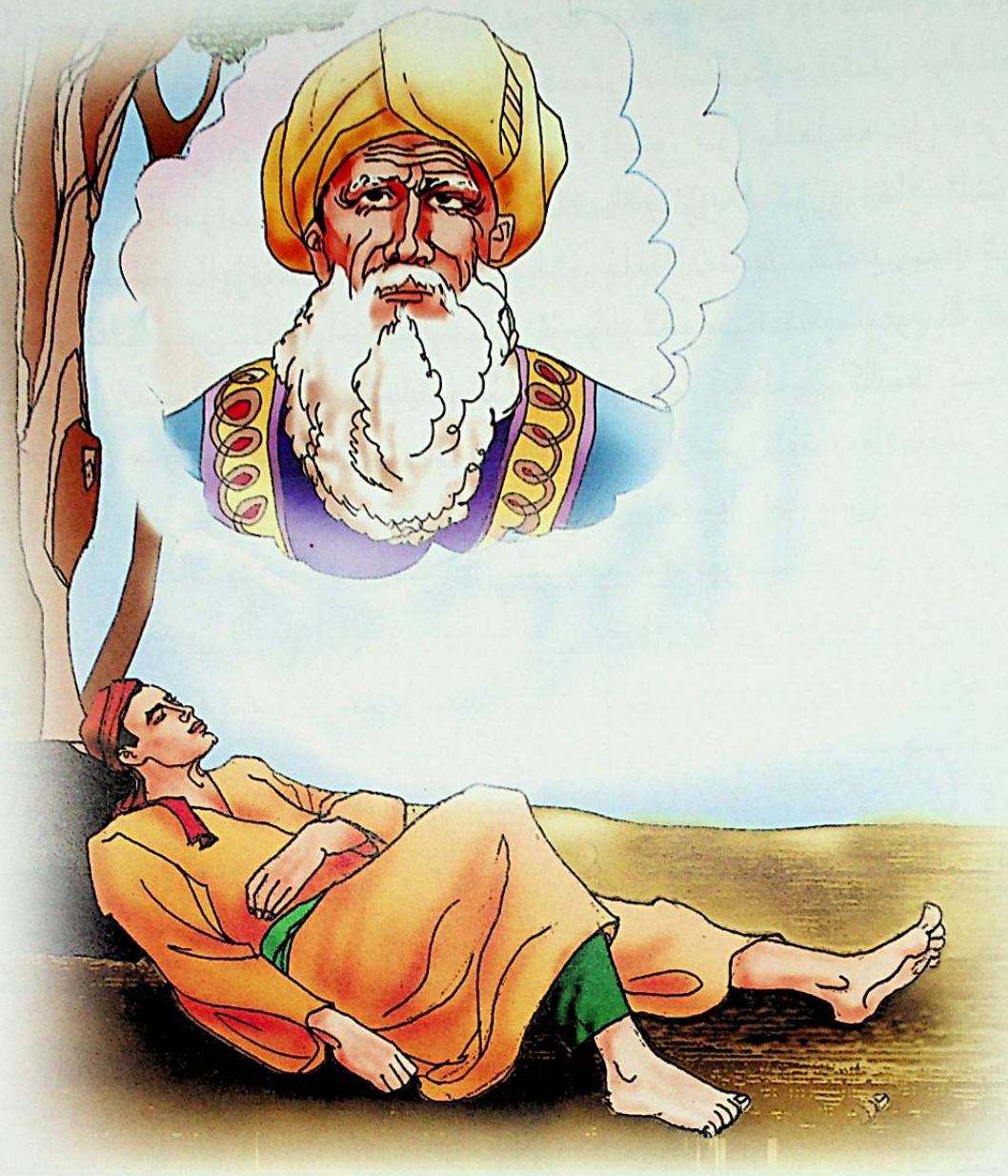
— ئەي ئادەمزات، بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن قەدىمىڭ يەتتى؟ مەن مۇشۇ ھالەتتە ياشىغىلى يەتتە يىل بولغان، بۈگۈن جېنىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ ناله قىلىۋاتاتتىم، نېمە سەۋەبتىن مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل سەپەرگە چىقىش مەقسىتىنى، سەپەر جەريانىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— سېنى خالىس نىيەتتە قۇتقۇزدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مۇشۇك ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— سەن خالىس نىيەت بىلەن مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قويغان ئىكەنسەن، مەنمۇ سېنىڭ مەقسىتىڭنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ياردەم قىلاي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپ مېڭىپتۇ.

ئۇلار يولنى بىر ھەپتە داۋاملاشتۇرۇپ بىر تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ بارغاندا، كەنجى ئوغۇلغا ھاردۇق

يېتىپ، قەدەم ئېلىشقا ماجالى، ئۆرە تۇرۇشقا دەرمانى قالماپتۇ. ئۇ شۇ ھالەتتە ھەمراھلىرىغا ئۆز ھالىنى ئېيتىپ، بىرئاز ئارام ئېلىۋېلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ھەمراھلىرى ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ:

— سەن ئارام ئالغاچ تۇر، بىز ئەتراپنى كۆزىتىپ، ماڭار يولىمىزنى كۆرۈپ كېلەيلى، — دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ماقۇل بوپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بېشىنى بىر تاشقا قويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. شۇ ھامان بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپئاق ساقاللىق، نۇرانە يۈزلۈك بىر بوۋاي نامايان بوپتۇ. بوۋاي كەنجى ئوغۇلغا قاراپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان، مۇرادىڭ نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. كەنجى ئوغۇل:

— مەقسىتىم يوقالغان خىسلەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تېپىپ كېلىپ، ئەلنى قۇتقۇزۇش، — دەپ سەپەر قىلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— ئوغلۇم، نىيىتىڭ خالىس ئىكەن، ساڭا يول كۆرسىتەي. مۇشۇ تاغدىن ئۆتسەڭ دۇنيادىكى ماكانغا يېتىسەن، سەن ئىزدەپ يۈرگەن ئەڭگۈشتەر ئاشۇ دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ قولىدا. خۇدا ساڭا يار بولسۇن، سەپىرىڭ قۇتلۇق بولسۇن. تۇر ئورنۇڭدىن ! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل چۆچۈپ كۆزىنى ئاچسا چۈشى ئىكەن. چۈشىنىڭ خاسىيىتىدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ ماغدۇرى ئەسلىگە كەپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قايتىپ كەپتۇ. ئۇ چۈشىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بېرىپ:

— ھەر نېمە بولسا ئەڭگۈشتەرنىڭ بار جايى ئېنىقلاندى. قالغان ئامالنى شۇ يەرگە بارغاندا قىلايلى، — دەپ ھەمراھلىرىنى باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە تاغنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ دۇنيادىكى ماكانغا يېتىپ كېلىپ، ئەتراپتىكى بەزى جانلىقلارنىڭ بېشىنىڭ، بەزى جانلىقلارنىڭ پۇتىنىڭ تاشقا ئايلانغانلىقىنى، بەزىلىرىنىڭ يا ئادەمگە، يا ھايۋانغا ئوخشىمايدىغان غەلىتە تۈسكە كىرىپ قالغانلىقىنى كۆ-

رۇپ تېنى شۇركۈنۈپتۇ. يەنە بىر تەرەپكە قارىسا، چوڭلۇقى مۇشۇكتەك چايانلار، تومۇلۇقى يوتىدەك يىلانلار خىرس قىلىپ تۇرغۇدەك. يەنە بىر تەرەپكە قارىسا، توپاقتەك ـ توپاقتەك يولۇاس، بۆرىلەر خىرس قىلىشىپ تۇرغۇدەك، ئۇلارنىڭ كۆپلۈكىدىن سانىنىمۇ بىلگىلى بولمىغۇدەك. كەنجى ئوغۇل بۆلارنى كۆرۈپ، چۈشىدىكى بوۋاينىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئاپتۇ. شۇ چاغدا ھەسەل ھەرىسى يەنە زۇۋانغا كىرىپ:

ــ ئەي ئادەمزات، سەن يەنە ئالدىڭغا ماڭساڭ، ئۆزۈڭ كۆرۈۋاتقان ئاشۇ جانلىقلارغا ئوخشاش يا بېشىڭ، يا بېلىڭ، يا پۇتۇڭ تاشقا ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا مەقسىتىڭگە يەتمەك ئۇياقتا تۇرسۇن، بۇ جايدىن مەڭگۈ كېتەلمەيسەن. ئەڭ ياخشىسى، مەن ئۇچۇپ كىرىپ ئەڭگۈشتەرنىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ چىقاي، شۇ چاغدا قالغان مەسلىھەتنى قىلىشايلى، ــ دەپ ئۇچۇپ دۇنيادىكى ماكانغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ھەسەل ھەرىسى قىرىق بىر سېھىرلەنگەن دەرۋازىدىن ئۆتۈپ، دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ قارىسا، دۇنيادىكى پادىشاھى ئۇخلاپ ياتقانكەن. ھەسەل ھەرىسى ھەممە يەرنى ئىزدەپمۇ خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنى تاپالماپتۇ. ئاخىر دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ بۇرنىنىڭ ئىچىگە كىرمەكچى بولغانكەن، ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئىچىدىن ۋالىلداپ نۇر چېچىۋاتقان بىرنەرسىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ سىنچىلاپ قارىسا، ئەڭگۈشتەر ئىكەن. ھەسەل ھەرىسى ئەڭگۈشتەرنى كۆرۈپ ئۇچۇپ يېنىپ چىقىپتۇ. ئۇ ھەمراھلىرىغا:

ــ دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىش ئۈچۈن قىرىق بىر سېھىرلەنگەن دەرۋازىدىن ئۆتۈش كېرەككەن، بىز ئىزدىگەن ئەڭگۈشتەر دۇنيانىڭ بۇرنىدا ئىكەن، ــ دەپ كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل قانداق قىلىش توغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ تۇرغاندا، چاشقان:

ــ مەن تۆشۈك تېشىپ دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا يول ئاچاي، مۇشۇك كەينىمدىن كىرىپ ئەڭگۈشتەرنى ئوغرىلاپ چىقسۇن، ــ دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل قوشۇلۇپتۇ.

چاشقان تۆشۈك تېشىشكە باشلاپتۇ، ھەش ـ پەش دېگۈچە تاغدەك توپىنى دۆۋىلىۋېتىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن چاشقان قايتىپ چىقىپ:

ــ تۆشۈك دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا يەتتى. ئەمدى مۇشۇك كىرىپ ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ چىقسۇن، ــ دەپتۇ. مۇشۇك:

ــ مەن ئەڭگۈشتەرنى دۇنيانىڭ بۇرنىدىن قانداق چىقىرىمەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بۇ گەپ ھەممىسىنىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا چاشقان يەنە:

ــ مەن مۇشۇك بىلەن يەنە بىر كىرسەم بولغۇدەك، ــ دەپ، مۇشۇك بىلەن بىرگە تۆشۈككە كىرىپ كېتىپتۇ.

مۇشۇك بىلەن چاشقان دۇنيادىكى پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ. ئۇلار قانداق قىلىش توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئاخىر چاشقان:

ــ مەن دۇنيانىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۈكىگە كىرىپ ئۆز ھۈنىرىمنى ئىشقا سېلىپ تاتلايمەن. ئۇ چىدىمايلماي چۈشكۈرىدۇ، شۇ چاغدا ئەڭگۈشتەر چۈشسە ئەجەب ئەمەس. ئەڭگۈشتەر چۈشكەن ھامان سەن ئېلىپ قاچقىن، ــ دەپتۇ. مۇشۇك ماقۇل بوپتۇ.

چاشقان ئۇخلاپ ياتقان دۇنيانىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۈكىگە كىرىپ، بۇرنىنى تاتلاپتۇ، دۇمە چىدىيالماي قاتتىق بىر چۈشكۈرگەنكەن، بۇرنىدىن قارا بوران چىقىپ، بوران بىلەن تەڭ ئەڭگۈشتەر ھەم چاشقانمۇ بىللە ئېتىلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. مۇشۇك شۇ ھامان ئەڭگۈشتەرنى چىشلەپ ئۆزىنى تۆشۈككە ئېتىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن چاشقانمۇ قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇلار ساق ـ سالامەت ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ چىقىپ كەنجى ئوغۇلغا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە ھايال بولماي دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە كەي-

ىنگە قارىماي يەتتە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپتۇ.

ئۇلار يەتتە كۈن يول يۈرۈپ بولغاندا دۇڭە ئويغىنىپ، بۇرنىدىكى ئەڭگۈشتەرنىڭ يوقالغانلىقىنى بە-
لىپ بىر سىلكىنىپ قۇيۇنغا ئايلىنىپ ئۆزىنى تۆشۈككە ئېتىپتۇ. دۇڭە تۆشۈكتىن چىقىپ قارا بورانغا
ئايلىنىپ، ئۇلارغا يېتىشىپ:

— توختاش، ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىش! — دەپ دەھشەتلىك ۋارقىراپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دۇڭىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئورنىدا تۇرۇپ قاپتۇ. دۇڭە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ھەي ئادەمزات، سېنىڭ يۈرىكىڭ ئەجەب چوڭكەنا؟ مەن سېنىڭ شۇ يۈرىكىڭنى سۇغۇرۇپ يې-
مەيدىغان بولسام! — دەپ كەنجى ئوغۇلنىڭ سول كۆكسىنى چاڭگاللىغانىكەن، ئاكىلىرىنىڭ جېنىغا
زامىن بولغان سېھىرلىك ئالما دۇڭىنىڭ قولىغا چىقىپ قاپتۇ. دۇڭە ئالمىغا قاراپ:

— سېنىڭ يۈرىكىڭ مۇشۇنچىلىكمۇ؟ مانا، سېنىڭ يۈرىكىڭنى يېگىنىمنى كۆرە! — دەپ ئاغزىغا
سېلىپ بىر چاينىغانىكەن، دۇڭە شۇ زاماتلا تاشقا ئايلىنىپ كېتىپتۇ.

ئۇلار دۇڭىلەر پادىشاھىنىڭ قولىدىن ساق - سالامەت قۇتۇلۇپ چىقىپ، چۆل - جەزىرىلەردىن ئۆ-
تۈپ، كەنجى ئوغۇلنىڭ ئىككى ئاكىسى پالاكەتكە ئۇچرىغان ئالما دەرىخى تۇرغىگە كەپتۇ. كەنجى ئوغۇل
يېنىدىكى ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىپ ئوتتۇرانچى ئاكىسىنىڭ كۆكسىگە يېقىپتۇ، ئاندىن چوڭ ئاكىسىنىڭ
پارچىلىنىپ كەتكەن بېشىنى بىر يەرگە
ئەكېلىپ ئەڭگۈشتەرنى بېشىغا قويۇپتۇ.

ئۇلار:

— ئۇھ، ئەجەب ئۇخلاپ كېتىپتىمىز، — دەپ، تەڭلا كۆزلىرىنى ئېچىشىپتۇ. كەنجى ئوغۇل خۇشال بولۇپ:

— سىلەر ئۆلۈپ تىرىلدىڭلار، — دەپ، بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئەھۋالنى بىلىپ، توۋا دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇپ، ئۇكىسىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ قىلغانلىرىغا پۇشايمان يېيىشىپتۇ.

شۇ چاغدا ھەسەل ھەرىسى، چاشقان، مۇشۇكلەر ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— بىزمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئىنسان، بىزنىمۇ قۇتۇلدۇرۇپ قالساڭلار، — دەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، ئەڭگۈشتەرنى چىقىرىپ ئالدى بىلەن ھەسەل ھەرىسىنىڭ بەدىنىگە تەگكۈزگەنىكەن، ھەسەل ھەرىسى ئاستا - ئاستا چوڭلاپ ئاخىر ئاجايىپ

چىرايلىق بىر ساھىبجامال مەلىكىگە ئايلىنىپتۇ. ئۇلار بۇنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشىپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئەگىشىپ ئۆيگە كىرىپ، ئاتا-ئانىسىغا ئۆزىنىڭ ئۆيلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭ ئۆيلىنىشىگە قوشۇلمايدۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا ئۆزلىرى تاللىغان قىزلارنىڭ ئىچىدىن بىرىنى ئېلىشنى تەكلىپ قىلىدۇ. ئەمما كەنجى ئوغۇل ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان قىزغا ئۆيلىنىشىنى قەتئىي تۇرۇۋالىدۇ. ئاخىرى ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنىدۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆيلىنىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ئۆيىگە كىرىپ ئۆزىنىڭ ئۆيلىنىپ كەلگەن ئايالىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىپ:

— بۇ زادى نېمە ئىش؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزلارنىڭ چوڭى كەنجى ئوغۇلغا قاراپ:

— مەن بۇ قىزلارنىڭ ئاچىسى، — دەپ سۆز باشلاپتۇ، — سىز ئۆزىڭىزنىڭ زۇمرەت شاھنىڭ دۆ-لىتىدىن كەلگەنلىكىڭىزنى ئېيتتىڭىز. بىز زۇمرەت شاھنىڭ پادىشاھلىقىغا ئەڭ يېقىن قوشنا ئالىپ شاھنىڭ قىزلىرى. ئاتام بىزنى ئەتىۋارلاپ چوڭ قىلدى. مەن ئون سەككىز ياشقا توشقان يىلى ماڭا تەرەپ - تەرەپتىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلىدى. ئاتام مەن بىلەن ئەلچىلەرگە قانداق جاۋاب بېرىش توغ-رۇلۇق مەسلىھەتلەشتى. مەن ئاتامغا:

— ئاۋۋال ئەلچى ئەۋەتكۈچىلەرنى كۆرەيلى، ئاندىن ئۇلارغا جاۋابىنى بېرىمىز، — دەپ جاۋاب بە-دىم. ئاتام تەكلىپىمگە قوشۇلۇپ، ئەلچى ئەۋەتكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلدى. ئاتام چارباغدا كاتتا سورۇن تەييارلاپ، ئۇلارنى مېھمان قىلىشقا باشلىدى. مەن تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ يىگىتلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتاتتىم، تۈيۈقسىز دەھشەتلىك گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەپ، ھاۋا تۇتۇلۇپ، قارا بوران كېلىپ، چارباغنىڭ ئىچىدە پاتىپاراقچىلىق باشلىنىپ، مەن بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. بىر چاغدا بىر قۇيۇنتاز پىرقىراپ كېلىپ مەن ئولتۇرغان تەختىراۋاننى ئايلىنىشقا باشلىدى. كېيىنكى ئىشلار ماڭا ئايان ئەمەس. مەن ھوشۇمغا كېلىپ كۆزۈمنى ئاچسام، ئۆزگىچە جابدۇلغان ھۈجرىدا ياتقا-لىقىمنى كۆردۈم. چۆچۈپ ئورنۇمدىن تۇردۇم، ئۆزۈمنىڭ ھۈجرىسى ئەمەس، ئەتراپتىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى غەلىتە. مەن نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي ئىشىكنى قاقتىم، ۋارقىرىدىم، يىغلىدىم، لېكىن ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمىدى، شۇندىلا ئۆزۈمنىڭ قامىلىپ قالغانلىقىمنى بىلىپ، قورقۇپ ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن، كېيىن ھوشۇمغا كەلسەم، يېنىمدا بەتبەشىرە بىر دىۋە ئولتۇرىدۇ. ئۇ:

— قەدىرلىكىم، سەن تۇغۇلغاندىلا مەن ساڭا ئاشىق بولغان، سەن بۇنى بىلمىگەچكە، باشقا يىگىت-لەرنى تاللىماقچى بولدۇڭ، مەن بۇنىڭغا چىدىمايى سېنى بىرئاز ئاۋارە قىلدىم. مېنىڭ تەكلىپىمنى قو-بۇل قىلساڭ، مەن سېنى ئەركىنلىككە چىقىرىمەن، — دېدى. مەن ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇشنىڭ كويىدا: «ماڭا بىر يىل مۆھلەت بەر، بولمىسا ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن» دېدىم. دىۋە تەكلىپىمگە قو-شۇلدى. ئۇ مېنى كۈندە بىر نۆۋەت كۆرۈپ چىقىپ كېتىدۇ. مەن شۇ ھالەتتە بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتەلمەيدىغانلىقىمنى ئويلاپ، ئۇنى ئالداش نىيىتىگە كەلدىم. بىر كۈنى ئۇنىڭ كىرىدىغان ۋاقتى يې-قىنلىشىشىغا تامغا قاراپ يىغلاپ ئولتۇرۇۋالدىم. ئۇ ماڭا يالۋۇرۇپ:

— سۆيۈملۈكۈم، ساڭا نېمە بولدى؟ سېنى كىم خاپا قىلدى؟ — دەپ سورىدى. مەن:

— سەن خاپا قىلدىڭ، — دېدىم. ئۇ:

— مەن سېنى نېمە دەپ خاپا قىلدىم؟ — دەپ سورىدى. مەن:

— مەن بۇ يەردە يالغۇز قېلىپ قورقىدىكەنمەن. ئاخشىمى ماڭا ھەمراھ بولغۇدەك بىرەرى بولسا، — دېدىم. ئۇ گەپ - سۆز قىلماي چىقىپ كەتتى. كەچتە ئۆزى كىرىپ يېنىمدا ئولتۇردى. بىر چاغدا ئول-

تۇرغان ئورنىدا سوزۇلۇپ يېتىپ ئۇيقۇغا غەرق بولدى. شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ يېنىنى ئاختۇرۇپ بىر ئۇ-زۇكنى تېپىۋالدىم، ئۇزۇكنى قولۇمغا سېلىپ تاشقىرىغا چىقتىم، چۈنكى ئۇ ئىشكنى ئېچىپ قويغانـ-دى. ئىشكتىن چىقىشىمغا، ئىشىك تۇۋىدە تۇرغان دېۋىلەر ماڭا باش ئېگىپ يول بېرىشتى. مەن بۇ ئۇ-زۇكنىڭ خىسلەتلىكلىكىنى بىلىپ ئالدىمغا قاراپ مېڭىۋېرىپ، ھېلىقى قومۇشلۇققا كەلگەندە كەينىمدىن دەھشەتلىك ۋارقىرىغان ئاۋاز چىقتى، چۆچۈپ كەينىمگە قارىسام، دېۋە قارا بورانغا ئايلىنىپ كېلىۋاتقا-نىكەن. مەن نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ۋارقىراپ قولۇمنى كۆتۈرگەنىدىم، دېۋە قولۇمدىكى ئۇزۇكنى چـ-قىرىۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلدى، ئاندىن:

— سەن مېنى ئالداپ، سېھىر قايتۇرىدىغان ئەگرى-توقاي ئېلىپ قېچىپسەن. ياخشى، بۇ ئەگرى-توقاي يەنە ئۆزۈمنىڭ قولىغا چۈشتى، شۇنىڭ ئۈچۈن سېنى ھايات قويىمەن. مېنى ئالدىغانلىقىڭنىڭ جا-جىسىنى تارتىسەن. مەندىن رەھىم تىلىسەڭ «ئىبلىس» دەپ ئۈچ نۆۋەت چاقىرغىن، مەن ھازىر بولـ-مەن، — دەپ، مېنى بىر ھۇروپ مۇشۇككە ئايلاندۇروپ قويدى. مەن غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ يۇزىگە ئېتىلـ-غانىدىم، ئۆزۈمنى ھېلىقى قاپقاندا كۆردۈم. ئۇ كېتەر ۋاقتىدا يەنە:

— مەندىن رەھىم تىلىسەڭ، مېنى چاقىرىشنى ئۇنتۇپ قالما، — دەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

مەن قاپقاندا قاچانغىچە يېتىشىمنى بىلمەيتتىم. بىر كۈنى سەھەر دەھشەتلىك بوران چىقتى. بوراڭ-دىن كېيىن بىر توپ قاغا ئۇچۇپ كەلدى. ئاشۇ قاغىلاردىن ئۇچى توپتىن ئايرىلىپ مەن تۇرغان سوقمـ-نىڭ ئۈستىگە قونۇشتى. ئۇلار:

— بۈگۈنگىچە سەۋر قىلدۇق، ئەمدى رەھىم قىلساق، بىزنىڭ كۆزىمىزگە قادىلىدىغان مىخقا ئايلـ-نىپ قالامدۇ، بۇنى بىلمەيمىز. ياخشىسى ئۆلتۈرۈۋېتەيلى، — دەپ مەسلىھەتلەشتى. مەن ئۇلارنىڭ

گەپ ـ سۆزىدىن ئۇلارنىڭ قاغا ئەمەس، دېۋە ئىكەنلىكىنى پەملىدىم. ئۇلارنىڭ يەنە بىرنىڭ جېنىنى قەستلىگەنلىكىنى بىلىپ، باشقا بىرىنىڭمۇ ئۆزۈمگە ئوخشاش بەختسىزلىككە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇلارنىڭ ئىشىنى بۇزۇش ئۈچۈن دەھشەتلىك بىر ۋارقىرىغانىدىم، ئۇلار ئۇچۇپ كەتتى. مەن كۆڭلۈمدە سۇيىقەست ئەمەلگە ئاشمىدى، دەپ ئويلاپ تۇرغانىدىم، ئۇلار يەنە ئۇچۇپ كېلىپ:

ــ بىز سېنى ئىزدەپ يۈرەتتۇق، سەن ئۆزۈڭنى ئوبدان ئاشكارىلىدىڭ. سەن كۈشەندە بولمىساڭ، بىز خاتىرجەم ياشايتتۇق. سېنى ئۆلتۈرمىسەك، ئىبلىسنىڭ كۆڭلى سەندىن سوۋۇمايدىغان ئوخشايدۇ، ــ دەپ ئۇلار ماڭا قاغا ھالەتتە ھۇجۇم قىلغاچقا، خىرس قىلىپ يېقىن كەلتۈرمىدىم. ئۇلار تەڭ كېلەلمەي دېۋە ھالىتىگە كېلىپ، بىرى مېنى چاڭگىلىغا ئېلىپ شۇنداق سىققانىدى، بوغۇلۇپ ئۆلگىلى تاس قالدىم. شۇ چاغدا تاقەت قىلالماي:

ــ ئىبلىس، ئىبلىس، ئىبلىس، ــ دەپ ۋارقىراپ ساپتىمەن، شۇ ھامان قارا بوران چىقىپ، ئىبلىس دەھشەتلىك ۋارقىراپ يېتىپ كەلدى. ئالدىمدىكى ئۇچ چىشى دېۋە قاغا ھالىتىگە يېنىپ ئۇچۇشقا تەمشىلىپ تۇرۇشقا ئىبلىس ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، بىر ئەپسۇن بىلەن ئۇچ دانە تۇخۇمغا ئايلاندۇرۇپ قويىنىغا سېلىۋېلىپ:

ــ سۆيۈملۈكۈم، سىزگە زەخمەت يەتتىمۇ؟ مېنىڭ ياخشىلىقىم بولمىسا، سىز ھايات قالمايتتىڭىز، مېنىڭ تەلىپىمنى قوبۇل قىلىڭ، ــ دېدى. مەن ھايات قالغان بىلەن بېشىمغا كېلىۋاتقان كۈلپەتلەرنىڭ ھەممىسى شۇ دېۋىنىڭ كاساپىتىدىن بولغاچقا، ئۇنىڭ تەلىپىنى يەنە رەت قىلدىم. ئىبلىس يەنە غەزەپكە كېلىپ:

ــ خەپ، سېنىڭ پۇشايمان قىلمىغىنىڭنى كۆرەي، ــ دەپ كۆزدىن غايىب بولدى.

مەن قاپقاندا يېتىپلا قالدىم. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنىنى بىلمەيمەن، بىر كۈنى ئىبلىس يەنە پەيدا بولدى. ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ:

ــ قانداق، مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل قىلامسەن، قىلمامسەن؟ ئەگەر قوبۇل قىلساڭ، مەن سېنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ جاپا ـ مۇشەققەتتىن قۇتۇلدۇرىمەن، ــ دېدى.

ــ مەن ئاتامنىڭ ئالدىغا ئەركىن بېرىپ كېلەلەيمەنمۇ؟ ــ دەپ سورىدىم. ئۇ:

ــ سەن ئىنسانلار ئارىسىغا كىرسەڭ، يەنە ھىيلە ئىشلىتىپ مېنى قىينايسەن، چۈنكى ئىنسان تولۇمۇ ھىيلىگەر. مەن سېنىڭ ئىنسانلار بىلەن ئۇچرىشىشىڭغا قوشۇلمايمەن، ــ دېدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى يەنە رەت قىلدىم. ئۇ ماڭا ئاچچىقلىنىپ:

ــ مەن سېنىڭ بۇ يەردىن قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي، ــ دەپ قولتۇقىدىن بىر تۇتام تۇكنى يۇلۇپ تاشلىغانىدى، تۇكلەر يەرگە چۈشۈپ ھەددى ـ ھېسابسىز يىلانلارغا ئايلىنىپ ئەتراپىمنى قورشاپ لۆمۈلەشكە باشلىدى، لېكىن يىلانلار ماڭا قەست قىلمىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، شۇڭا مەن يىلانلاردىن ئانچە قورقۇپ كەتمىدىم.

بىر كۈنى ھاۋا يەنە تۇتۇلۇپ، ئەتراپ قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. مەن كۈن يۈزىنى توسۇپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان بىر توپ قاغىلارنى يەنە كۆردۈم. قاغىلار ئۇچۇپ بېشىمدىن ئۆتۈپ كەتكەندە، ئارىدىن يەنە ئۇچ قاغا ئايرىلىپ قېلىپ سوقما بېشىغا قونۇشتى. بۇ چاغدا جىم ياتقان يىلانلار تىك بولۇپ، ئەتراپىنى قورشىدى. قاغىلار ماڭا ئېتىلغانىدى، يىلانلار قۇيرۇقىنى قامچىدەك پۇلاڭلىتىپ، قاغىلارنىڭ باش - كۆزىگە ئۇرۇپ يېقىن كەلتۈرمىدى. قاغىلارمۇ بوش كەلمىدى، ھەربىر ئېتىلغاندا بىر يىلاننى چاڭگاللاپ ئېلىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، يىلاننىڭ كۆزىنى چوقۇپ يەرگە تاشلىدى. شۇ ھالەتتە قاغا بىلەن

يىلانلار ئەتىدىن - كەچكە چە ئېلىشتى. ئاخىر قاغىلار ھالسىزلىنىپ قايتىشتى، يىلانلارمۇ باشلىرىنى يەرگە قويۇپ يېتىشتى.

ئەتىسى قاغىلار يەنە كېلىشتى. ئۇلار يىلانلار بىلەن كەچكىچە ئېلىشتى. ئاخىر بىرلا يىلان قالدى. ئۇچ قاغا تەڭلا ئۇنىڭغا ئېتىلغانىدى، يىلان بىر تولغىنىپ قىرىق گەز ئۇزىراپ، قاغىلارنى بوغۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا قاغىلار بىر يۇمىلاپ كەسلەنچۇككە ئايلىنىپ، قومۇشلۇققا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن قايتا كەلمىدى، يىلانمۇ شۇ ھالەتتە تۇرىۋەردى، ئىبلىسمۇ كەلمىدى. ئۇ يىلان ھېلىقى كۇنى سىلەرنىڭ ئالدىڭلارنى توسقان يىلان شۇ. شۇ كۇنى مەن جېنىمدىن ئۈمىد ئۈزۈپ ناله قىلىۋاتقاندا، سىزنىڭ مۇبارەك قەدىمىڭىز قومۇشلۇققا يېتىپ، شاپائەتلىك قولىڭىز مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، — دەپ كەنجى ئوغۇلغا تەشەككۇر ئېيتىپ ئۆز سۆزىنى تۇگىتىپتۇ.

قىزلارنىڭ ئوتتۇرانچىسى نۆۋەتنىڭ ئۆزىگە كەلگەنلىكىنى بىلىپ، كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— مەن ئاچام ئېيتقاندەك ئالىپ شاھنىڭ ئوتتۇرانچى قىزى. ئاچام تاسادىپىي يوقاپ كەتكەن يىلى مەن ئون بەش ياشقا كىرگەنىدىم. ئاچامنىڭ يوقىلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ دەسلەپ ھەيران قالدىم، كېيىن قايغۇرۇپ زار - زار يىغلىدىم. شاھ ئاتام بىلەن خانىش ئانام ئاچامنىڭ دەردىدە تۇگىشىپلا كەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەرلەرگە نىسبەتەن نەپرىتىم ئۇلغايدى، چۇنكى ئاچام بار چاغدا ئۇنىڭغا كۆز تىكمىگەن، ئاشىق بولمىغان ئەرلەر ئاز قالغانىدى، ئاچام يوقاپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى ئىزدەيدىغان، ئىز - دېرىكىنى ئالىدىغان ئەركەك چىقمىدى. بىزگە كېلىۋاتقان بۇ دەردلەرگە چىدىمايمەن، مەن ئەر دېگەنلىكىڭ چىرايىغا قارىمايمەن، دەپ ئۆزۈمگە قەسەم بەردىم. كېيىن مەنمۇ سەزمەيلا ئون سەككىز ياشقا توشۇپ قاپتىمەن. ماڭىمۇ ئەلچى كېلىشكە باشلاپتۇ. شاھ ئاتام مېنىڭمۇ ئاچامدەك پالاكەتكە ئۇچراپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەپ، مېنى ياتلىق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ئالدىمغا كىرىپتۇ، مەن ئاتامغا ئۆز كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتتىم، لېكىن ئاتام مېنىڭ گېپىمگە قوشۇلماي، نەسىھەت قىلىپ تۇرۇۋالدى. مەن ئاتامنىڭ دەردىنى بىلگەچكە، كۆڭلىنى ياندۇرماسلىق ئۈچۈن بىر شەرت بىلەن ياتلىق بولۇشقا قوشۇلدۇم. ئۇ شەرتىم: كىمكى يوقاپ كەتكەن ئاچامنى تېپىپ كەلسە، شۇنىڭ بىلەن توي قىلىش ئىدى. ئاتام بۇ شەرتىمنى ئاڭلاپ دەسلەپ قوشۇلمىدى، كېيىن ماقۇل بولدى. ئۇ بۇ شەرتنى ئەلچىلەرگە يەتكۈزمەكچى بولۇپ چىقىپ كەتكەندە، كەينىدىنلا ھۇجرامنىڭ تۆڭلۈكىدە بىر ھۇۋقۇش پەيدا بولدى. مەن ئۇنىڭدىن قورقۇپ تۇراتتىم، ئۇ زۇۋانغا كىرىپ:

— ئاچاڭنى مەندىن باشقا ھېچكىم تېپىپ بېرەلمەيدۇ. مەن سېنى ئاچاڭنىڭ يېنىغا ئاپىراي، —

دېدى. مەن ئۇنىمىدىم. ئۇ:

— ئەگەر مەن بىلەن بىرىشقا ئۇنىمىساڭ، ئاتاڭنىڭ ئوردا - تەختلىرىنى كۆمۈپەيكۈم قىلىپ، شە-
ھىرىنى مازارلىققا ئايلاندۇرۇۋېتىمەن، — دەپ قورقۇتتى ھەم ھۇجرامنىڭ ئۆگزىسىگە قاراپ بىر
«سۇف» دېگەندى، ئۆگزە ئېچىلىپ كەتتى. مەن بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلىدىغانلىقىغا ئە-
شىنىپ، ئاتا - ئانامنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ھۇۋقۇش بىلەن بىرىشقا ماقۇل بولدۇم. ئاغزى-
دىن ماقۇللۇق چىققان ھامان ھۇۋقۇش گەجگەمگە چاڭگال سىلىپلا مېنى ئېلىپ ماڭدى. مەنمۇ ھۇۋقۇش-
تەك كىچىكلەپ كەتكەنىدىم. ئۇ ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ ماڭا بىر قومۇشلۇقنى كۆرسەتتى، مەن قومۇشلۇققا
قاردىم. ئۇ ماڭا شۇ قومۇشلۇقتىكى ئەسكى سوقما تۇۋىدە يىلانلارنىڭ ئارىسىدا ياتقان بىر مۇشۇكنى
كۆرسىتىپ:

— ئاشۇ سېنىڭ ئاچاڭ، — دېدى. مەن ئاچامنىڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ئىشەنمىگەنىدىم،
ئۇ شۇ ھامان ئاچامنى ئەسلىدىكى سۈرەتتە كۆرسەتتى. مەن ئاچامنى كۆرۈپ، ئۆزۈمنىڭ ئالدانغانلىقىمنى
بىلدىم. ئۇ مېنى ئۆز ماكانىغا ئېلىپ باردى، ئاندىن دېۋە ھالىتىگە يېنىپ:

— مەن ئىبلىس دېۋە، ئۇچ يىل ئىلگىرى ئاچاڭنى ئېلىپ كېلىپ خوتۇن قىلىشقا نىيەت قىلغاندى-
دىم، ئۇ تەكلىپىمنى رەت قىلىپ، مېنى ئالدىغانلىقى ئۈچۈن جازاسىنى تارتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈڭ
بىلەن كۆردۈڭ. ئۇ ھازىرغىچە سۆزىدىن يانمىدى. سەن تەلىپىمنى قوبۇل قىلساڭ ياخشىلىققا ئېرىشە-
سەن، — دېدى.

مەن ئۇنىڭ ئاچامغا قىلغانلىرىنى ئويلاپ، ماڭمۇ ياخشىلىق كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ تە-
لىپىنى رەت قىلدىم. ئۇ دەرغەزەپكە كېلىپ يۈزۈمگە بىر كاچات سالدى، مەن بىر دومىلاپ چاشقانغا ئايلىنىپ
قالدىم. مەن تاشقىرىغا قاچتىم. ئۇ مېنى قوغلاپ يايلاققا بارغاندا يېتىشۈۋېلىپ تاشقا باستۇرۇپ قويۇپ:

— سەن بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ كېتىمەن دەپ خىيال قىلما، بۇ يەرگە ئادەمزات تۇرماق، ئىنسۇجىنمۇ
ئاياغ باسالمايدۇ، — دەپ قويىنىدىن بىر چاڭگال پىتنى چىقىرىپ چاچقاندى، پىتلار ئاستا - ئاستا چو-
ڭىيىپ بۆرىگە ئايلاندى. بۆرىلەر ئەتراپىمنى قورشاپ خىرىس قىلىشىپ ياتتى. بىر كۈنى ئۇچ قاغا ئۇ-
چۇپ كەلدى. ئۇلار ماڭا قەست قىلماقچى بولۇپ تاش ئۈستىگە قونغاندى، بۆرىلەر ئۇلارغا ھۇجۇم قىل-
دى. دەسلەپ بۆرىلەر قاغىلارغا ئارام بەرمىدى، كېيىن قاغىلار ئۇچى بىرلىشىپ بىر بۆرىگە ئايلىنىپ،
بۆرىلەرگە ئۆزىنى ئاتقاندى، بۆرىلەر دەسلەپ بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇردى، كېيىن ئۆزئارا بوغۇشۇشقا
باشلىدى، شۇ بوغۇشقىنىچە كېچە - كۈندۈز توختىماي بوغۇشتى. ئۇلار شۇنداق بوغۇشۇپ، ئاخىر ئىك-
كىلا بۆرە قالدى. ئۇ ئىككى بۆرە يەنە بوغۇشۇشقا باشلىدى. ئاخىر بۆرىلەرنىڭ بىرى ھالسىزلىنىپ يىقە-
لىپ چۈشۈپ، بېشى يەرگە تېگىشى بىلەن يەنە ئۇچ قاغىغا ئايلىنىپ ئۇچۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن بېرى
مەن تاش ئاستىغا بەند بولدۇم، ساق قالغان بىر بۆرە مېنى قوغداپ بىر قەدەمۇ نېرى كەتمىدى. ئۇ ھې-
لىقى كۈنى سىلەر يوقاتقان بۆرە شۇ، — دەپ ئۆز سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. يىگىتلەر ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىشىپتۇ.

قىزلارنىڭ كەنجىسى ئەمدى نۆۋەتنىڭ ئۆزىگە كەلگەنلىكىنى بىلىپ:

— ئىككى ئاچام ئاشۇنداق تاسادىپىي يوقاپ كەتتى. ئۇلارنى تېپىپ كېلىشكە بىرەر ئوغۇل بالا مە-
جبۇرلىسىگە ئۇرۇپ چىقمىدى. شاھ ئاتام، خانىش ئانام ئىككى ئاچامنىڭ دەردىدە ھەسرەت چېكىپ تۈگىشىپ
كەتتى. مەن ئاتا - ئانامنىڭ ھالىغا قاراپ چىدىمايى قالدىم. ئۇلارغا ئېچىنىپ، ئىككى ئاچامنى تېپىپ
كېلىش نىيىتىگە كەلدىم. مەن بۇ ئويۇمنى شاھ ئاتامغا ئېيتقانىدىم، ئۇ:

— مەن ئىككى ئاچاڭدىن ئايرىلىپ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم. سەن بولساڭمۇ يېنىمدىن نېرى بولماي كۆڭلۈمگە ئارام بەر. سەنمۇ كەتسەڭ، مېنىڭ بۇ جاھاندا ياشىغۇچىلىكىم قالمايدۇ، — دەپ تەلەپىمنى رەت قىلدى، لېكىن مەنمۇ ئۆز سۆزۈمدە چىڭ تۇرۇۋالدىم. ئاخىر شاھ ئاتام تەلىپىمگە قوشۇلدى، ئۇ قان ـ قان يىغلاپ تۇرۇپ، ماڭا ئامانلىق تىلەپ دۇئا قىلدى. مەن ئاتا ـ ئانام بىلەن خوشلىشىپ، ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئوغۇل بالىلارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ سەپەرگە چىقتىم. ئۈچ كۈن يول يۈرگەندە، كەينىمدىن بىر كارۋان يېتىپ كەلدى. كارۋان بېشى يەتمىش ياشتىن ھالقىغان بىر بوۋاي ئىكەن. بوۋايغا سالام بەردىم. بوۋاي سالىمىنى ئېلىپ ئېلىپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايان؟ — دەپ مەندىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى. مەن ئۆز ھالىمنى، سەپەر قىلىش مەقسىتىمنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، بوۋاي ئېغىر بىر تىنىپ:

— ئوغلۇم، مۇشكۇل سەپەرگە چىقىپسەن. مۇرادىڭ ھاسىل بولغاي. لېكىن، سەن ئىككى ئاچاڭنى ئىنسانلار ئارىسىدىن تاپالمايسەن، شۇڭا نىشانىڭنى ئۆزگەرت، ئىككى ئاچاڭنى چۆل ـ جەزىرىدىن ئىز، دە، — دەپ يول كۆرسەتتى. مەن بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، خوشلىشىپ چۆل ـ جەزىرىگە قاراپ ماڭدىم. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن كەينىمگە قارىسام، كارۋانىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ. بۇنىڭدىن بىر ھېكمەتنى ھېس قىلىپ، يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرگەندە چەكسىز بىر قۇملۇققا دۇچ كەلدىم. قۇملۇقتا يا بىر تال گىياھ، يا بىرەر جانلىق كۆرۈنمەيتتى. مەن كەينىمگە قاردىم، كەينىم كۆز يەتكۈسىز چۆل ـ جەزىرە، ئالدىم بىپايان قۇملۇق. مەن بۇ قۇملۇقتا بىر كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئېلىۋالغان ئوزۇق، سۇيۇم تۈگىدى. ئىككىنچى كۈنى لېۋىمنى چىشلەپ ماڭدىم. ئۇ چىنچى كۈنى ئۈسساپ لەۋلىرىم قۇرۇپ، تامىقىم چاپلىشىپ، قورسىقىم ئېچىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ يىقىلىپ چۈشتۈم. بىر چاغدا قۇلىقىمغا بىر ئاۋاز كىردى. كۆزۈمنى ئاچسام، ئۈستۈمدە ئىككى سۇمۇرغ

ئەگىپ يۈرىدۇ. ئۇلارغا تەلمۈرۈپ قارىدىم، ئۇلار بىرنەرسە تاشلىدى. يېنىمغا بىر قاپاق بىلەن بىر داستىخان چۈشتى، قاپاقتا سۇ، داستىخاندا هورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تۇرلۇك يېمەكلىكلەر بار ئىكەن. مەن ئۇسسۇزلۇقنى ئىچىپ، قورسىقىمنى توقلاپ يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. قاپاقنى مۇرەمگە سېلىپ، داستىخاننى قولتۇقۇمغا قىسىپ ماڭدىم. قۇملۇقتىن چىقىپ كەتكۈچە قاپاقتا سۇ، داستىخاندا تائام تۇ- گەپ قالمىدى. قاپاق، داستىخاننىڭ هممىتىدە بىپايان قۇملۇقنى قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز يۈرۈپ تۇگەتتىم. قۇملۇقتىن چىقىپ بىرئاز يۈرۈپلا مېنى ئۇيقۇ باستى. مەن داستىخاننى بېشىمغا قويۇپ، قا- پاقنى قۇچاقلاپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. بىر چاغدا بوراننىڭ ئىسقىرتقان ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغانسام، قاپاق بىلەن داستىخان يوق تۇرىدۇ. ئەتراپنى ئىزدىدىم، بىراق تاپالمىدىم. ئۇ نەرسىلەردىن ئۇمىدىمنى ئۈزۈپ، يەنە يولنى داۋاملاشتۇردۇم. بىر چاغدا شامال چىقىپ، بىرنەرسىنىڭ ئاۋازى كەلگەندەك بولدى. ئەترا- پىمغا قاراپ، ئاۋاز چىققان نەرسىنى ئىزدىدىم. ئۇ، ئۇچ پەرىزاتنىڭ ئاۋازى ئىكەن. ئۇلار ئۇچۇپ بېشىمغا كېلىپ توختاپ، مەندىن ئەهۋال سورىدى. مەن ئۆز هالىمنى بايان قىلدىم. ئۇلار ئەهۋا- لىمنى بىلىپ:

— سېنىڭ ئىككى ئاچاڭ ئىبلىس دۇنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. بىز سېنى شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويايلى، — دېدى. مەن ماقۇل بولدۇم. ئۇلار:

— قولۇڭنى سۇن، — دېدى. مەن قولۇمنى سۇنغانىدىم، ئۇلار قولۇمنى تۇتۇپلا قاقاقلاپ كۈلۈشتى. قارىسام، ئۇلار پەرىزاتتىن قاغىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۆزۈمنىڭ ئالدانغانلىقىمنى بىلىپ زار - زار يىغلە- دىم، لېكىن ئۇلار پەرۋا قىلمىدى. ئۇلار ئۇچۇپ مېنى بىر ئورمانغا ئېلىپ بېرىشتى. ئۇلار ئەسلىي ئىب- لىس دۇنىنىڭ خوتۇنلىرى ئىكەن. ئىبلىس دۇنيا ئاچىلىرىمنى ئېلىپ بارغان كۈندىن باشلاپ ئۇلارغا قا- رىماس بولۇۋالغاچقا، ئۇلار ئاچىلىرىمدىن رايىنى قايتۇرۇشقا هەرىكەت قىلىۋاتقانىكەن. شۇڭا، ئۇلار ئىبلىس دۇنيا ئۇخلاپ قالغاندا، خۇپىيانە چىقىپ مېنى ئىبلىس دۇنىنىڭ كۆزىگە كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن ئورمانلىققا ئېلىپ كەلگەنىكەن. ئۇلار ئىبلىس دۇنىنىڭ شىكايىتىنى قىلىپ:

— ئىبلىس ئۇخلاپ قالغاندا ئۇنىڭ هەممە سېھىرلىرى ئاجىزلاپ كېتىدۇ، بولمىسا ئۇنىڭدىن قۇ- تۇلۇش مۇمكىن ئەمەس، — دېيىشىگە دەهشەتلىك قارا بوران چىقىپ، كەينىدىنلا بىر قارا دۇنيا پەيدا بولدى. ئۇ دۇنيا ئۈچ قاغىنى تۇتۇۋېلىپ:

— شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى قىلغانلىرىڭلارنى كەچۈرگىنىمنىڭ گۇناهىغا سىرىمنى ئىنسانغا ئاشكا- رىلىدىڭلار، ئەمدى ئۆزۈڭلارنىڭ جاجىسىنى تارتىسىلەر، — دەپ ئۇلارنى بىر هۇرۇپ، بىرىنى يولۋاس، بىرىنى دۆ، بىرىنى تورغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. تورنى ئىككى دەرەخكە تارتتى، دۆنى بىر پۇۋلەپ تورغا چاپلاپ قويدى، يولۋاسنى قارانچۇق قىلدى. شۇ چاغدا ئۇ ماڭا قاراپ:

— سەن مېنىڭ سىرىمنى بىلىپ بولدۇڭ، شۇڭا سېنىڭدىن ماڭا ياخشىلىق كەلمەيدۇ. سىرىمنى بىلىپ قالغانلىقىڭ ئۈچۈن سەنمۇ ئۆز جاجاڭنى تارت! — دەپ ماڭا قاراپ بىر هۇرگەنىدى، مەن هەسەل هەرىسىگە ئايلىنىپ قالدىم. مەن ئۇچۇپ كەتمەكچى بولغانىدىم، ئۇ بىر پۇۋلەپ مېنى تورغا چاپلاشتۇرۇپ قويدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ توردا تۇردۇم. قانچە كۈن تۇرغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئاشۇ كۈنى هېلىقى دۆ توردىن ئاجراپ مېنى يېيىشكە هەرىكەت قىلدى. بۇنىڭدىن ئىبلىسنىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى هېس قىلدىم. مەنمۇ توردىن قۇتۇلۇپ ئۇچۇپ كېتىشكە هەرىكەت قىلدىم. مەن تەۋرىشىمگە دۆنىڭ هەرىكىتى تېزلەشتى، هەرقانچە قىلىپمۇ توردىن ئاجراپ چىقالمىدىم. شۇ چاغدا مەن قورقۇپ يىغلاپ سالدىم، بىر

چاغدا بىر ئادەمزاتنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ناله قىلىشقا باشلىدىم. قالغان ئىشلارنى ئۆزۈڭلار كۆردۈڭلار، — دەپ كىچىك مەلىكە سۆزىنى تۈگىتىپتۇ.

ئوغۇللار بۇ ئۇچ مەلىكىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇلاردىن:

— ئەمدى سىلەر قانداق قىلماقچى؟ — دەپ سوراپتۇ. قىزلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، تەڭلا:

— سىلەر بىلەن بىرگە قايتىمىز، — دەپتۇ.

ئوغۇللار قىزلارنى ئېلىپ خۇشال هالدا يۇرتىغا قايتىشىپتۇ. زۇمرەت شاهقا ئەڭگۈشتەرنى تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. زۇمرەت شاه ئەڭگۈشتەرنى كۆرۈپ چەكسىز خۇشاللىققا تولۇپ، پۈتۈن يۇرتتا كاتتا توي قىلىپ، ئۇچ ئوغۇلنى تۆرده ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئوغۇللارنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئۇچ مەلىكىنى كۆرۈپ، نېمە ئەھۋال ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ. ئوغۇللار بولغان ئەھۋالنى زۇمرەت شاهقا سۆزلەپ بېرىپتۇ. زۇمرەت شاه دەرهال ئالىپ شاهقا خەۋەرچى ماڭغۇزۇپتۇ. خەۋەرچى ئالىپ شاهقا بۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزۈپتۇ. ئالىپ شاه خەۋەرچىگە نۇرغۇن سۆيۈنچە بېرىپتۇ ۋە ئوردا ئىشلىرىنى ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ، خەۋەرچى بىلەن بىرگە سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇ زۇمرەت شاهنىڭ مەملىكىتىگە كېلىپ كاتتا توي قىلىپ، ئۇچ قىزنى ئۇچ ئوغۇلغا نىكاهلاپ بېرىپتۇ. زۇمرەت شاهمۇ ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ، تەختىنى ئۇلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل پادىشاه بوپتۇ. چوڭ ئاكىسى ئوڭ قول ۋەزىر، كىچىك ئاكىسى سول قول ۋەزىر بولۇپ، يۇرتنى ئادىل سوراپتۇ. خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەرنىڭ خىسلىتىدە بۇ يۇرت قايتا گۈللىنىپ، ئەل باياشات، خاتىرجەم ياشاشقا باشلاپتۇ.

بەختى غايىب

ئۇرۇنقى زامانىدا بىر سودىگەر بار ئىكەن. ئۇ يىراق بىر شەھەرگە سودىگەرچىلىك ئۈچۈن بېرىپ قايتىپ كېلىۋاتسا، يولدا ئادەمنىڭ قۇرۇپ كەتكەن بىر كاللىسى يۇمىلاپ كېتىپ بارغۇدەك ۋە خۇددى تىرىك ئادەمدەك سۆزلەپ: « تىرىكسەم قىرىق يىرنى ئۆلتۈرگەن، ئۆلۈ-كۈمۇ قىرىق يىرنى ئۆلتۈرىدۇ» دەيمىش.

سودىگەر جېنى يوق كاللىنىڭ سۆزلىگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ ئەتراپىغا قارىسا، ئادەم زاتى كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ قولىغا بىر تاشنى ئېلىپ ئارقىسىدىن ئاتقانىكەن، تاش تەگكەن ھامان كاللا ئىككى پار-چە بولۇپ، دوملاشتىن توختاپتۇ، لېكىن سۆزلەشتىن زادى توختىماپتۇ. كاللىنىڭ ئىچىدىن چوكىدەك بىر يىلان چىقىپ چاتقال ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سودىگەر كاللىنى ئېلىپ خۇرجۇنىغا سېلىپ قويۇپ، قېنى، ئۆلۈكۈڭنىڭ قىرىق بىرنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىر كۆرەي، دەپ ئېتىغا غانجۇغلاپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئۇ بىرنەچچە كۈن يول مېڭىپ ئۆز ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. خوتۇن - بالىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ كۆڭلى خاتىرجەم بولغان بولسىمۇ، ھېلىقى قۇرۇق كاللىنىڭ: «ئۆلۈكۈمۇ قىرىق بىرنى ئۆلتۈرىدۇ» دېگەن سۆزىنىڭ تەكرارلىنىپ تۇرۇشى سودىگەرنى بەك بىئارام قىپتۇ. ئۇ كاللىنى ھاۋانچا بىلەن سوقۇپ ئۇندەك قىلىپ خالتىغا ئېلىپ ئاغزىنى مەھكەم بوغۇپ قويسا، يەنە: «قىرىق بىرنى ئۆلتۈرىمەن» دېگەن زۇۋان كەپتىكەن، سودىگەرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ خالتىنى تۆمۈر سانduۇقا سېلىپ، سانduۇقنى قۇلۇپلاپ قويۇپتۇ. ئىككى يىلدىن كېيىن سودىگەر كېسەل بولۇپ كېسىلىدىن ئۆرە بولالماي، بۇ دۇنيادىن ئاخە-رەتكە سەپەر قىپتۇ. بالىلىرى سودىگەرنى يەرلىكىدە قويۇپ، نەزىر - چىراغلىرىنى بېرىپ جامائەتنى ئۇزىتىپتۇ. سودىگەرنىڭ پەردە ئىچىدە بېقىپ چوڭ قىلغان ساھىبجامال يالغۇز قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ، قىزغا نامەھرەمنىڭ كۆزى چۈشمىگەنىكەن، قىزمۇ ئەر كىشىگە تىكىلىپ قا-رىمايدىغان يۈزى تۆۋەن، شەرم - ھايالىق بالا ئىكەن. قىز دادام بولسا، بۇ شەھەردە چوڭ سودىگەر ئىدى، كۆپ كىشىلەر بىلەن ئېلىم - بېرىم قىلاتتى، كىملەردىن پۇل ئېلىشى بار، كىملەرگە پۇل بېرىشى بار، خەت - چەكلىرىنى كۆرۈپ باقاي. دادامنىڭ خەققە پۇل بېرىشى بولسا بېرىپ تۇگىتەي، قىيامەتلىك قەرز بولۇپ قالمىسۇن. دادامنىڭ خەقتە پۇل ئېلىشى بولسا، تەلەپ قىلىپ ئالاي، دەپ ئويلاپ سانduۇقلا-رىنى بىر - بىرلەپ ئېچىپ ئاختۇرۇپتۇ. بىر تۆمۈر سانduۇقنى ئېچىپ قارىسا، بىر خالتا تۇرغۇدەك. خالتىنى يېشىپ باقسا، ئاپئاق ئۇندەك بىرنەرسە چىقىپتۇ. قىز نېمىلىكىنى بىلىش ئۈچۈن تىلىغا تەگ-

كۇزۇپ باققانىكەن، قىزنىڭ بەدەنلىرى جۇغۇلداپ، كۆڭلى باشقىچە بولۇپ قاپتۇ. ئەجەب ئەسكى نەرسە-
كەن دەپ ئېلىپ چىقىپ ئۆستەڭگە تۆككەنىكەن، «تىرىكىم سەكسەن ئىككىنى ئۆلتۈرگەن، ئۆلۈكۈمۇ
سەكسەن ئىككىنى ئۆلتۈرىدۇ» دېگەن زۇۋان چىقىپ، ئاق كۆپۈك بولۇپ ئېقىپ كېتىپتۇ.

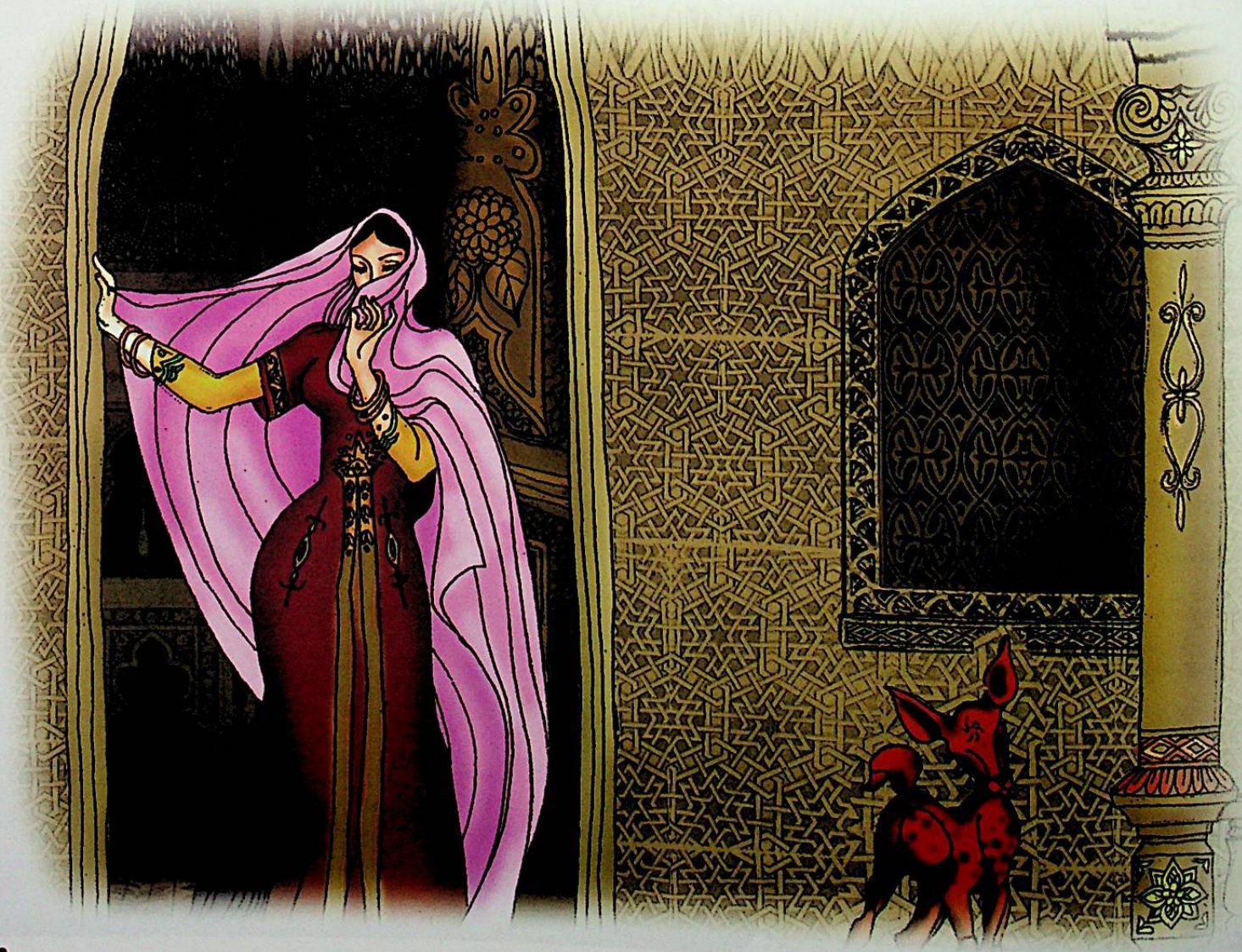
ئىككى - ئۈچ ئاي ئۆتكەندىن كېيىن قىزنىڭ يۈزىگە داغ چۈشۈپ، تاماق سىڭمەيدىغان بولۇپ، سە-
زىكلىك تارتىپ، ھامىلدارلىقى ئاشكارا بوپتۇ. قىزنىڭ ئانىسى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قىزىدىن كوچىلاپ
سورىغانىكەن، قىز تاپا - تەنىگە چىدىمايۋ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتىپ يىغلاپتۇ. ئانىسى قىزىغا رەھىم
كېلىپ، بېشىمىزغا كەلگىنىنى كۆرەرمىز، دەپ بېسىقىپ قاپتۇ. توققۇز ئاي، توققۇز كۈن ئۆتكەندە،
قىز ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بالىغا «بەختى غايىب» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ.
بالا ناھايىتى شوخ ھەم چىرايلىق ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ. يەتتە ياشقا تولغاندا مەكتەپكە بېرىپتۇ، قىسقا
ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن بىلىم ئىگىلەپتۇ.

ئەمدى گەپنى پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن ئاڭلايلى:

بىر كۈنى بېلىقچىلار پادىشاھقا بىر دانە ئالتۇنبېلىق تەقدىم قىپتۇ. بېلىقنى چارباغدىكى كۆلگە
قويۇپ بەرگەنىكەن، بېلىق تىك بولۇپ، پادىشاھقا ئۈچ قېتىم تەزىم قىپتۇ، ئاندىن خۇددى ئادەمدەك
سۆزلەپ:

— ئى پادىشاھى جاھان، ئۆمرىڭىز ئۇزۇن، دۆلىتىڭىز زىيادە بولسۇن، — دەپ يەنە بىر تەزىم قە-
لىپ، باشقا بېلىقلارغا قوشۇلۇپ ئۇزۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

— خانىشلىرىم چارباغقا چىقىپ ئالتۇنبېلىقنى تاماشا قىلسۇن، — دەپ ئەمر قىپتۇ.

پادىشاھنىڭ قىرىق بىر خا-
نىشى قىرىق بىر مەپىگە ئولتۇرۇپ
چارباغقا كېلىپ ئالتۇنبېلىقنى
كۆرگەنىكەن، ئالتۇنبېلىق پادە-
شاھقا قانداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن
بولسا، خانىشلىرىغمۇ شۇنداق
ھۆرمەت بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھنىڭ
چوڭ خانىشى ئېرىگە سادىق كۆرۈ-
نۈش ئۇچۈن:

— ۋەيەي، ناۋادا بۇ بېلىق
ئەركەك بولغان بولسا، نامەھرەم
بولمامدۇ، — دەپ يۈزىنى يې-
پىۋاپتۇ. بېلىق شۇ ھامان قورسە-
قىنى كۈنگە تىكلەپ، سۇدا ئوڭدا
بولۇپ لەيلەپ قاپتۇ.

پادىشاھ يېرىم جان بولۇپ
لەيلەپ قالغان ئالتۇنبېلىقنى كۆ-
رۈپ شەھەردىكى بارلىق تېۋىپ -
ھەكىملەرنى چاقىرتىپ:

— ئالتۇنبېلىقنىڭ كېسىلە-
نى داۋالاڭلار، — دەپ ئەمر قىپتۇ.

ھەكىملەر ئالتۇنبېلىقنىڭ
كېسىلىنى تاپالماي دورا قىلا-
ماپتۇ. پادىشاھ شەھەردىكى
دانىشمەن - ئۆلىمالارنى ئوردىغا
يىغىپ:

— ئالتۇنبېلىقنىڭ يېرىم
جان بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبىنى
تېپىپ دورا قىلىڭلار، مۇشۇ ئىش-
نىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان تې-
ۋىپ - ھەكىم ۋە دانىشمەن - ئۆ-
لىمالارنىڭ ھەممىسىنىڭ كاللىسە-
نى ئالىمەن! — دەپ ئەمر قىپتۇ.
دانىشمەنلەر:

— ئۇچ كۈن مۆھلەت بە-

سىلە، كىتاب كۆرۈپ ئىزدىنەيلى، ئەگەر ئۇچ كۈنگىچە سەۋەبىنى تاپالمىساق ئالىي ھۆكۈملىرىگە بېرىپ رازى، — دەپ تىلخەت بېرىپ، كېچە - كۈندۈز كىتابتىن ئىزدىگەن بولسىمۇ، سەۋەبىنى تاپالماپتۇ. ئۇلار خوتۇن - بالىلىرى بىلەن رازىلىق ئېلىشىپ، يىغا - زار بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا مېڭىپتۇ.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بەختى غايىبنى ئوقۇتۇۋاتقان موللامۇ بار ئىكەن. موللام تالىپلاردىن رازىلىق سورىغانىكەن، بەختى غايىب ۋەقەنى سوراپتۇ. موللام ئالتۇنبېلىقنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بەختى غايىب:

— موللام، غەم قىلماي خاتىرجەم بېرىپ پادىشاھقا مەلۇم قىلسىلا، سەۋەبىنى ئۆزۈم دەپ بېرەي، — دەپتۇ. موللامنىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشۈپ، بەختى غايىبنى ئەگەشتۈرۈپ ئوردىغا كەپتۇ، ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— سەۋەبىنى بىلىدىغان بىرىنى ئېلىپ كەلدىم، — دەپ مەلۇم قىلغانىكەن، پادىشاھ ئىجازەت بېرىپتۇ. بالا شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پادىشاھ بالىغا قاراپ:

— ئوغلۇم، ئالتۇنبېلىق نېمە ئۈچۈن يېرىم جان بولۇپ قالدى ؟ — دەپ سوراپتۇ. بەختى غايىب:

— بۇنىڭ سەۋەبىنى دېيىشكە بېشىمدىن قورقىمەن، گۇناھىمدىن ئۆتسىلە ئاندىن دەپ بېرەي، — دەپ يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ:

— ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۈم، سەۋەبىنى سۆزلە، — دەپتىكەن، بەختى غايىب:

— پادىشاھىئالەم، ئالتۇنبېلىقنىڭ بىتابلىق سەۋەبىنى ھازىر ئېيتايمۇ ياكى پىنھان يەردە ئېيتايمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئىختىيار ئۆزۈڭدە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادىشاھ. بەختى غايىب:

— ئۇنداق بولسا، خالىيراق جايدا ئېيتقىنىم تۈزۈك، — دەپتىكەن، پادىشاھ ئوردا ئەھلىنى تارقاشقا ئەمر قىپتۇ. بەختى غايىب پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ:

— قىرىق بىر نەپەر خانىش ئالتۇنبېلىقنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن چارباغقا كىرىپ كۆلنىڭ لېۋىگە كەلگەندە، ئالتۇنبېلىق ئۆزلىرىگە قانداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولسا، خانىشلارغىمۇ شۇنداق ھۆرمەت بىلدۈرگەن. چوڭ خانىش: «بېلىق ئەركەك بولسا نامەھرەم بولىدۇ» دەپ يۈزىنى يېپىۋالغانىكەن، بۇ ئىش ئالتۇنبېلىققا ھار كېلىپ بىتاب بولۇپ قاپتۇ. چۈنكى، قىرىق بىر نەپەر خانىشنىڭ ھۈجرىسىدا قىرىق بىر نەپەر ئايال خىزمەتكار بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئايالچە ياسىنىۋالغان ئەر ئىكەن. ئالتۇنبېلىق، بۇلار كېچە - كۈندۈز خانىشلار بىلەن بىللە يېتىپ - قوپۇپ يۈرسە نامەھرەم بولمايدۇيۇ، مېنىڭ جامالىمنى بىر نۆۋەت كۆرگەنگە نامەھرەم بولامدۇ؟ دەپ، شۇ خاپىلىقتا كېسەل بولۇپ قاپتۇ، — دەپتىكەن، پادىشاھ تېرىكىپ يېرىلغۇدەك بولۇپ:

— ئەي بالا، مۇشۇ گېپىڭ راستمۇ؟ ئەگەر گېپىڭ يالغان چىقىپ قالسا، بەرگەن ۋەدەمنىمۇ بىكار قىلىپ بېشىڭنى ئالىمەن ! — دەپتۇ. بەختى غايىب ئورنىدىن تۇرۇپ:

— پادىشاھىئالەم، قىرىق بىر نەپەر خانىشنىڭ يېنىدىكى قىرىق بىر نەپەر ئايالچە ياسىنىۋالغان خىزمەتكارنىڭ ئەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرەلمىسەم، ئالىي ھۆكۈملىرىگە جېنىم پىدا بولسۇن، ئەگەر دېگەنلىرىم راست بولسا، ئالىي ئىلتىپاتلىرىدىن ئۈمىدۋارمەن، — دەپتىكەن، پادىشاھ:

— مېنىڭ تۇزۇمنى يەپ، تۇزلۇقۇمنى چاققان قىرىق بىر نەپەر تۇزكورنى كۆزۈمگە كۆرسەتسەڭ، پادىشاھلىق تاجۇ تەختىمنى ساڭا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، ئۆزۈم تەركىدۇنيا بولغايمەن. قايسى يول بىلەن

كۆرسىتىش مۇۋاپىق بولسا، شۇ يول بىلەن ئىش باشلا، — دەپتۇ. بەختى غايىب ئۆزىنىڭ پىلانى بويىچە چارباغقا كىرىدىغان دەرۋازىنىڭ ئالدىنى توغرىسىغا توسىدىغان ئىككى گەز كەڭلىكتە، بىر گەز چوڭقۇر. لۇقتا ئۆستەڭ چاپتۇرۇپ، سۇغا توشقۇزغاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەمرلىرىگە بىنائەن تەييارلىق پۈتتى. ئەمدى قىرىق بىر نەپەر خانىش بىلەن قىرىق بىر نەپەر ئايال خىزمەتكارنى چارباغقا كىرىشكە ئەمر قىلغايلا، — دەپتۇ. پادىشاھ شۇ بويىچە يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. ئۆزى راۋاققا چىقىپ كۆزىتىپ ئولتۇرۇپتۇ. خانىشلار بىلەن ئايال خىزمەتكارلار مەپىگە ئولتۇرۇپ، چار-باغ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇلار كۆۋرۈكى يوق ئۆستەڭ يېنىدا قىلىچ ئېسىپ تۇرغان ناتونۇش بەختى غايىبنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ تۇرۇشىغا، بەختى غايىب:

— ھازىر سىلەرگە پادىشاھنىڭ يارلىقىنى يەتكۈزىمەن، ھەممىڭلار مەپىدىن چۈشۈڭلار ! — دەپتۇ. ھەربىر مەپىدىن بېشىغا رومال سالغان، يۈزىگە چۈمبەل تارتقان ئىككى نەپەردىن ئايال چىقىپتۇ. بەختى غايىب:

— ھەممىڭلار ئۆستەڭدىن سەكرەپ ئۆتۈڭلار، — دەپتىكەن، قىرىق بىر نەپەر ئايالچە ياسانغانلار ئارقا - ئارقىدىن سەكرەپ ئۆتۈپتۇ. قالغان قىرىق بىر نەپەر ئايال ئۆستەڭنى ياقىلاپ يۈگۈرۈپ زادى ئۆ-تەلمەپتۇ.

بەختى غايىب قىلىچىنى يالىڭاچلاپ كېلىپ، ئۆستەڭدىن سەكرەپ ئۆتكەن قىرىق بىر نەپەر «ئا-يال»نى راۋاقنىڭ تۈۋىگە ھەيدەپ كېلىپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى سالدۇرغانىكەن، ھەممىسى ئايالچە يا-سىنىۋالغان يىگىرمە بەش ياشلىق يىگىتلەر ئىكەن. پادىشاھ بۇلارنى كۆرۈپ ھوشىدىن كېتىپ، بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ - دە، قىرىق بىر نەپەر خوتۇنىنى قىرىق بىر ئاساۋ ئايغىرنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ چۆلگە ھەيدىۋېتىشكە، قىرىق بىر نەپەر خىزمەتكارنى زىندانغا تاشلاشقا ئەمر قىپتۇ. ئاندىن ۋەزىر - ۋۇزرالار بىلەن يۇرت چوڭلىرىنى يىغىپ، ئۇلارغا ئۆز ۋەدىسىگە ئاساسەن پادىشاھلىق تاجۇ تەخ-تىنى بەختى غايىبقا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. ئۆزى خىلۋەت ئۆيدە ئارام ئېلىپ، ئىبادەتكە مەشغۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سانسىز ئۆلىما، ئاخۇن - ئەشرەپلەر، تېۋىپ - ھۆكۈمالار، مۇنەججىملەر، موللاملار ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

شەھەر خەلقى بەختى غايىبنى مۇبارەك-لەپ، ئىززەت - ئىكرام بىلەن بېشىغا تاج كىيدۈرۈپ تەخت ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئە-تائەت كەمىرىنى بېلىگە باغلاپتۇ. بەختى غا-يىب پادىشاھ بولغاندىن كېيىن، بۇرۇندىن ئا-دەت بولۇپ كەلگەن: «بىر ئەرگە قىرىق خوتۇن راۋا» دەيدىغان پەتىۋانى ئەملدىن قالدۇرۇپ، بىر ئەر بىر خوتۇن ئېلىشنى قانۇنلاشتۇرۇپ-تۇ. شاھ ئوردىسىدا ئادالەت كۈندىن - كۈنگە ئەملگە ئېشىپ، خەلقنىڭ ھاياتى خاتىرجەم-لىككە ئېرىشىپتۇ. خەلق يېڭى پادىشاھتىن رازى بوپتۇ.

مەلىكە نۇرجامال

ـەدىم زاماندا چىن مەملىكىتىدە مەھمۇد ئىسىملىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ داڭقى ئالەمگە پۇر كەتكەن، ئېلىدە ئىلىم ـ مەرىپەت راۋاجلانغانىكەن. شاھ ئادىل بولۇپ، پۇقرالارنىڭ ئەمىنلىكى ۋە پاراغىتىنى كۆزلەيدىكەن، شۇڭا بۇ ئەلنىڭ پۇقرالىرى ئۆز شاـ ھىدىن مەمنۇن ئىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىرىنى چاقىرتىپتۇ. ۋەزىر كېلىپ:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم كېرەمىلىك شاھىم، مۇبارەك دىللىرى نېمىنى خالايدىكى؟ كەمىنە سادىقلىرى ھۇزۇرلىرىدا ئەمرلىرىگە ئىنتىزارمەن، ــ دەپتۇ.

ــ دىلىم شىكار قىلىشنى خالايدۇ. ئوۋ ئوۋلاپ، جاڭگاللارنى سەيلە قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپ كەلـ مەكچىمەن، شۇڭا بىر ئايلىق شىكار تەييارلىقىغا تۈتۈش قىلىنسۇن، ئۇچ كۈندىن كېيىن يولغا چىقـ مىز، ــ دەپ ئەمر قىپتۇ شاھ.

ــ جانابىي شاھىم، بۇيرۇقلىرىنى بەجا كەلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

مۆھلەت پۈتكەندىن كېيىن مەھمۇد شاھ بىلەن ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرى، ئاكابىر ـ ئەشرەپلىرى، سەردار ـ لەشكەرلىرى بولۇپ مىڭ ئادەم قورال ـ ياراغ، ئوزۇق ـ تۇلۇك، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى ئېـ لىپ، داقا ـ دۇمباقلىرىنى چېلىپ زور ھەيۋەت بىلەن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار چۆل ـ جەزىرىلەردە بىرـ نەچچە كۈن يۈرگەندىن كېيىن بىر جايغا يېتىپ كەپتۇ. بۇ جاينىڭ بىر تەرىپى تاغ، تاغ باغرى بۇك ئور ـ مانلىق، چوڭ ـ كىچىك كۆللەرنىڭ ئەتراپى يېشىللىق بىلەن قاپلانغان خۇش ھاۋالىق ئىكەن. ئەمما، بۇ جاينىڭ ھايۋانلىرى بەكمۇ سەزگۈر بولغاچقا، دەبدەبە بىلەن كېلىۋاتقان ئادەملەرنى كۆرۈپ دەرھال جەم بوپتۇ ـ دە، ئۆز شاھىنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاپتۇ. ھايۋانلار پادىشاھى ئۇلارغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ تۆت پۇتلۇقلار ۋە ئۇچالايدىغانلار ئورمان ئارىلاپ تاغ ئارىسىغا قېچىڭلار، ئۇچالمايدىغانلار بىلەن تېز ماڭالمايدىغانلار ئورمانلىققا مەھكەم يوشۇرۇنۇڭلار. بىز مۇشۇ چارە بىلەن بەرداشلىق بەرسەك، شىكارـ چىلار زېرىكىپ يېنىپ كېتىدۇ، ئاندىن كېيىن بىز يەنە قايتىپ كېلىپ خاتىرجەم ياشايمىز، ــ دەپتۇ.

شىكارچىلار چېدىر ـ بارگاھلىرىنى تىكىپ بولغاندىن كېيىن شىكارنى باشلاپتۇ. قارىسا، بۇ يەردە بـ ـرەر ھايۋاننىڭ قارىسىمۇ يوقمىش. ئىت ۋە تايغانلارمۇ ھېچ نەرسە تاپالماي تاغقا قاراپ ھاۋشىپتۇ. مەرگەنلـەر قۇشقاچ، قاغىلارغا بىرنەچچە قېتىم ئوقيا ئۇزگەن بولسىمۇ، زادىلا تەگكۈزەلمەپتۇ. تەرەپ ـ تەرەپكە چېپـ شىپ غەنىيمەتكە ئېرىشەلمىگەن شىكارچىلار ناھايىتى پەرىشان بوپتۇ. شۇنچە ياخشى جاڭگالدىن بىرەر سەيـ

ياتقا ئېرىشەلمىگەنلىكىگە خاپا بولغان پادىشاھ ئورمانلىقنى بىر ئايغا يېقىن قاتتىق مۇھاسىرىگە ئالغان بولسىمۇ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەپتۇ ۋە ئوزۇق - تۈلۈك تۈگەپ قالغاچقا، ئىلاجسىز قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. شۇنچە كۆپ شىكارغا چىقىپ بۇگۈنكىدەك ناۋمىد بولۇپ باقمىغان پادىشاھ ئىنتايىن مەيۇسلىنىپتۇ. شە- ھەرگە يېرىم كۈنلۈك يول قالغاندا بىر ھاۋالىق جايغا كەپتۇ - دە، پادىشاھ ۋەزىرىنى چاقىرىپ:

— بۇ يەردە ئارام ئالايلى، ھاۋا يانغاندىن كېيىن مېڭىشنى داۋاملاشتۇرايلى، — دەپتۇ.

مۇلازىملار بۇلاق يېنىدىكى بىر تۈپ تېرەك تۈۋىگە تەخت راستلاپ تۆشەك سالىتۇ، پادىشاھ تۆشەك ئۈستىدە يېتىپتۇ، كۆزىنى ھەرقانچە يۇمۇپ باققان بولسىمۇ ئۇيقۇسى كەلمەپتۇ. شۇنداق ھالەتتە ياتقاندا، بىر قاغا ئۇچۇپ كېلىپ تېرەكنىڭ ئۇچىغا قونۇپتۇ - دە، قاقىلداپ سايراپ قويۇپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. چۈشكۈن ھالەتتە ياتقان پادىشاھقا قاغىنىڭ ئاۋازى باشقىچە تەسىر قىپتۇ. بۇ قاغا نېمە دەپ سايرايدۇ؟ ئەلۋەتتە بۇنىڭ مەنىسىنى بىلمەكىم كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ پادىشاھ، ئاندىن ۋەزىرنى چاقىرتىپ دەپتۇ:

— ئەي ۋەزىر، سەن بولساڭ ئاقىل ۋە داناسەن. سېنىڭ ئوردىغا كەلگىنىڭگە ئۇزۇن زامان بولدى، شۇنىڭدىن بۇيان سەلتەنىتىمگە شېرىك بولدۇڭ، مەملىكەت خەلقى ئالدىدا چوڭ ئىززەت ۋە شانۇ شۆھ- رەتكە نائىل بولدۇڭ. بۇگۈن ساڭا خىزمەت قىلىدىغان پۇرسەت كەلدى. سەندىن سوئال سورايمەن، مې- نىڭ سوئالىمغا ھەرنېمە قىلىپ جاۋاب بېرىپ، مېنى مۇشكۈلدىن ئازاد قىلغايسەن، — دەپتۇ.

— ئەي پادىشاھىئالەم، سۇلتانى باكىرەم، ھەرقانداق بۇيرۇقلىرى ۋە مۇشكۈللىرى بولسا جانۇ دىل بىلەن ئورۇنداشقا ھازىرمەن، — دەپتۇ ۋەزىر سەل ھودۇققان ھالدا.

پادىشاھ قاغىنىڭ سايرىغانلىقىنى ئېيتىپ كېلىپ:

— سەن قاغىنىڭ سايرىشىدا نېمە مەنە بارلىقىنى ئېيتىپ بېرىشىڭ كېرەك، ئەگەر تولۇق جاۋابقا ئىگە قىلالمىساڭ، سەلتەنىتىمنىڭ نوپۇزى يۇزىسىدىن دارغا ئېسىلىسەن، — دەپتۇ.

ۋەزىرنىڭ كۆزىگە ئالەم قاراڭغۇلاشقاندەك كۆرۈنۈپتۇ، ئۆزىنى ئىس - تۈتەك ئىچىدە قالغاندەك ھېس قىپتۇ ۋە ئېسىنى يىغىپ:

— ئەي مۇبارەك شاھىئالەم، ئەمرلىرىنى بېشىم بىلەن ئورۇنداپ، ئۆزلىرىنى مەنۇن قىلغايمەن. ئىجازەت بولسا، ئۆزلىرىدىن مۆھلەت سورايمەن، — دەپتۇ.

— بوپتۇ، قىرىق كۈنلۈك مۆھلەت بېرىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ.

پادىشاھ ئوردىغا كەلگەندىن كېيىن، تەختتە ئولتۇرۇپ سەلتەنەت ئىشلىرى بىلەن بوپتۇ. ھەرقايسى ئەمەلدارلار ئۆز ئىشىغا مەشغۇل بولۇشۇپتۇ. بىچارە ۋەزىرنىڭ كۆزىدىن نەم، بېشىدىن غەم كەتمەپتۇ. شىكاردىن كېلىپلا ئارامۇ ئالماي، غىزامۇ يېمەي، بار كىتابلارنى جەملەپ كۆرۈشكە كىرىشىپ كېتىپ- تۇ. قاغا تىلىغا ئائىت بىرەر كىتاب چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ ئۈمىد قىپتۇ. بەختىگە قارشى ئۇ ھەقتە بىر جۈملە سۆزمۇ تاپالماپتۇ. مۆھلەت ۋاقتى يېقىنلاشقانسېرى بىچارە ۋەزىرنىڭ ھەرىكىتى جىد- دىيلىشىپ، روھى تېخىمۇ چۈشۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ۋەزىر كۈندىن - كۈنگە ياداپ، بىر تېرە - بىر ئۈستىخان بولۇپ قاپتۇ. خوتۇن - بالىلىرى تاماق ئېلىپ كىرسە، يېمىگەنىنىڭ ئۈستىگە چېچىلىپتۇ، ئۇلار ئەھۋالنى سوراشقا تېخىمۇ پە- تىنالماپتۇ. خوتۇنى بىلەن ئامراق قىزى ۋەزىردىنمۇ بەكرەك پەرىشان بوپتۇ.

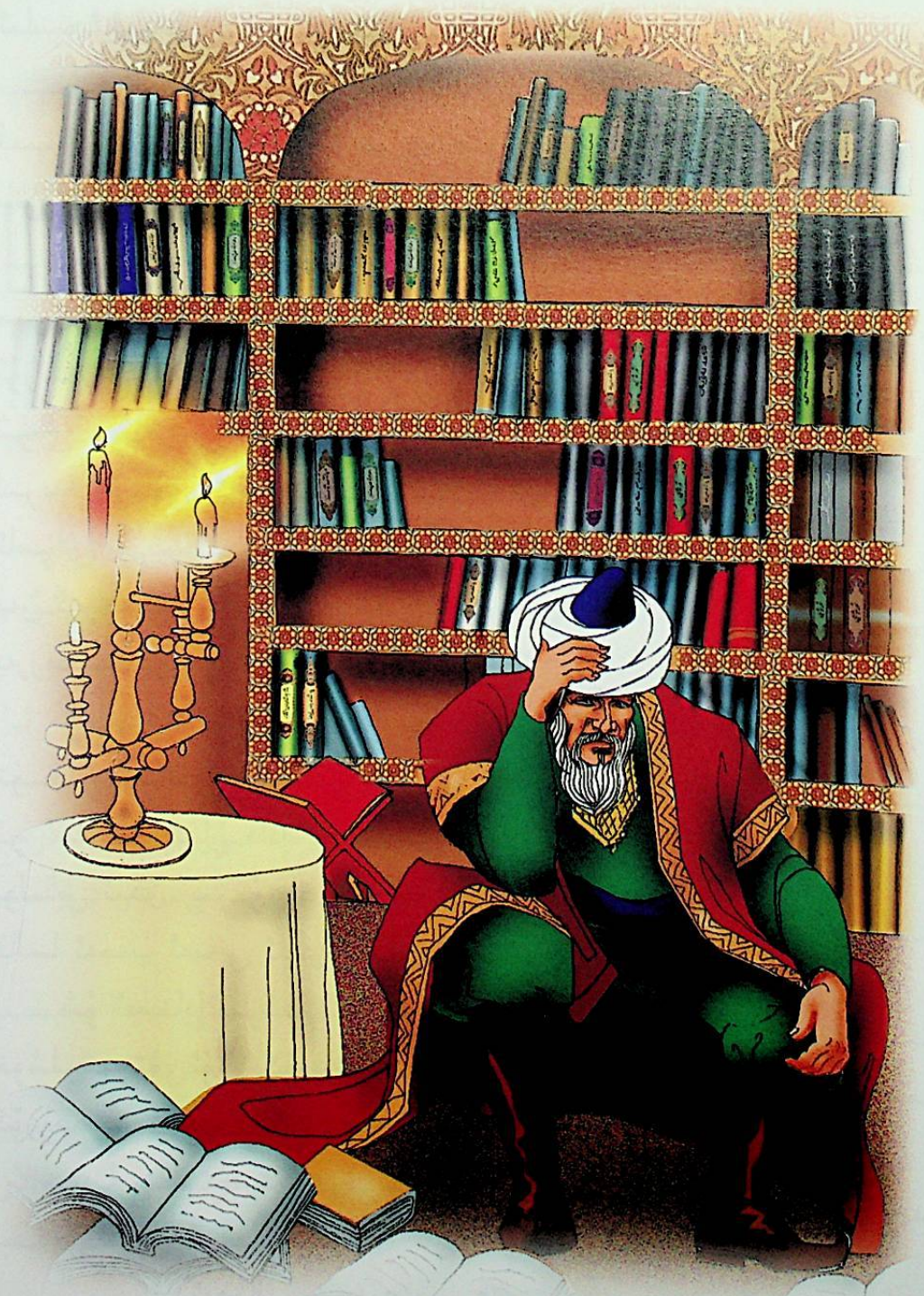
ۋەزىر ئاق كۆڭۈل، پۇقراپەرۋەر ئادەم بولغاچقا، پۇقرالار ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەن. ۋەزىرنىڭ پەرد- شانلىقىنى ئاڭلىغان خەلق ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، ۋەزىرئەزەمنىڭ مۇشكۈلىنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن

دۇنيا قىلىشىپتۇ. ۋەزىر بولسا، ئاخىرىغا بېرىپ ھاياتىدىنمۇ ئۈمىد ئۈزۈش دەرىجىسىگە يېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى شاھتىن ئاڭلايلى:

مەھمۇد شاھنىڭ دۇنيالىقتا بىر ئوغۇل، بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ پەرزەنتلەر ئەقىل - ئىدراك، ئىلىم - مەرىپەت، ھۈنەر - سەنئەت، لەشكىرىي ئىلىمدە ۋە ئەدەپ - ئەخلاق جەھەتلەردە كامالەتكە يەتكەن بولۇپ، مۇنداق ئوغۇل - قىزلار كەم تېپىلىدىكەن. ئوغلىنىڭ ئىسمى شاھزادە قەيسەر بولۇپ، شىجائەتلىك، باتۇر ئىكەنكى، جەڭلەردە دۈشمەنلەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىدىكەن، نى - نى پالۋانلار ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىكەن، بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۈستۈنلۈكىگە قىلچىمۇ تەمەننا قويمايدىكەن، ھەمىشە خەلقنىڭ ئامانلىقىنى ۋە پاراغەتىنى ئويلايدىكەن. مەھمۇد شاھ ئوغلىدىن مەمنۇن ۋە رازى ئىكەن، چۈنكى، ئوغلى دادىسىنىڭ ئەمرىنى جان - دىل بىلەن ئىجرا قىلىدىكەن. چوڭلارغا ھۆرمەت، كىچىكلەرگە شەپقەت قىلىپ، ھەممە ئادەمنىڭ ھال - ئەرزىنى ئاڭلاپ، قۇدرىتى يەتكەنلىرىنى ھەل قىلىپ، زۆرۈرلىرىنى پادىشاھقا يەتكۈزىدىكەن.

شاھنىڭ قىزى گۈزەل ۋە چېۋەر، كۆڭلى يۇمشاق، ئاقىل قىز بولۇپ، شۇ ئىقلىمنىڭ تامامى قىزلىرىغا نەمۇنە ئىكەن، ئاللا بارلىق ئالىي خىسلەتلەرنى بۇ قىزدىن ئايىمىغانىكەن. ئۇ مەكتەپلەردە ئۇستازلىرى ئالدىدا ئىناۋەتلىك، ساۋاقلاردا ئەلا ئىكەن. ئۆزىنىڭ ئائىلىسىنىڭ شانۇ شەۋكىتىگە ھەرگىزمۇ تەمەننا ئەيلىمەيدىكەن، كىبىردىن، ھەسەتتىن، رىيادىن ۋە باشقا ناچار ئەخلاقلاردىن خالىي ئىكەن. قىزنىڭ قەلبى مەرىپەت گۈلزارىدىن نۇرلانغاچ، تۇرلۇك پەنلەردە پىتۈك ئالىم بولۇپلا قالماي، يەنە ئۇستا مەرگەن ئىكەن. ئۇ ئوقياسى بىلەن مۇئەللەقتىكى ئۇچار قۇشلارنى ئېتىپ چۈشۈرەلەيدىكەن، قىلىچ بىلەن دەل - دەرەخلەرنى ئۈزەلەيدىكەن. ئۇنىڭ ئۆزۈن قارا چاچلىرى تۇن قاراڭغۇسىنى ئەسلەتسە، يۈزى تولۇن ئايىنى ئەسلىتىدىكەن. قىيغان قەلەمگە ئوخشاش قاشلىرى ئاستىدا

خۇددى خوتەن ئاھۇلىرىنىڭكىدەك مېھىر ـ شەپقەتلىك كۆزلىرى بەرق ئۇرۇپ تۇرىدىكەن، كىرپىكلىرى بۇ كۆزلەرنى مۇھاپىزەت قىلىشتا قاراۋۇلنىڭ ئۆزى ئىكەن، ھەرقانداق ئادەم بۇ گۈزەل چىرايغا نەزەر قىلسا، ھەربىر تال كىرپىك ئوقيا بولۇپ ئېتىلىپ چىقىپ يۈرەككە سانجىلىدىكەن ـ دە، ئىشق بالاسىغا مۇپتىلا قىلىدىكەن. ئوڭ مەڭزىدىكى بىر دانە قارا خال جامالىغا ھۆسن بېغىشلاپ تۇرىدىكەن، لاتاپەت بىلەن مېڭىشى تاۋۇسلارنىمۇ خىجىل قىلىدىكەن. بۇ قىزنىڭ ئىسمى نۇرجامال ئىكەن. ۋەزىرنىڭ بىر قىزى بار بولۇپ، ھۆسن ـ جامالدا نۇرجامالغا تەڭ كېلىدىكەن. ئۇلار بىللە ئۆتىدىكەن.

ئەمدى گەپنى ۋەزىرنىڭ زەئىپ ھالىغا قايتۇرۇپ كېلەيلى:

ۋەزىرنىڭ مۆھلەت ۋاقتىغا بىر كۈنلا قاپتۇ. ئىشنىڭ ئاخىرقى چېكىگە يەتكەنلىكىنى بىلگەن قىز ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ ۋە:

ــ ئانا، بۇگۈن قىرىق كۈنگە يېقىنلاشتى، بىچارە دادام تىنىم تاپماي كىتاب ۋاراقلايدۇ، ھەربىر گويا ئەقىلدىن ئازغان ئادەمدەك كۆرۈنۈۋاتىدۇ. دادامدا ئەزەلدىن مۇنداق ھالەت ۋە ئادەت كۆرۈنمىگەنىدى، ئەمدى بىر ئامال قىلمىساق بولمىدى، تاقەتنىڭ چېكى پۈتتى، سەۋەبىنى بىلمىسەك بولماس، ــ دەپ ئىلتىجا قىپتۇ.

ــ جېنىم بالام، مېنىڭ قايغۇلىرىم داداڭنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشەي دەپ قالدى. بۇگۈن ھەرنە قىلىپ ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلەيلى، بولمىسا پۈتۈن ئائىلىمىز ئۆز يۆلەنچۈكىدىن ئايرىلىدۇ، ــ دەپ ياش تۆكۈپتۇ ئانا. ئانا ـ بالا ئىككىسى ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. قىزى شۇنداق دەپتۇ:

ــ مېھرىبان دادا، سىلى بىزدىن خۇپىيانە تۇتۇپ كەلدىلە، پەرىشان ھالەتلىرىدىن بىلىپ تۇرۇپتىمىز، روھىي ئالەملىرىگە ئېغىر كۈلپەت بۆسۈپ كىرىپ، ۋۇجۇدلىرىنى ئىنتايىن بىئارام قىلىۋاتىدۇ. ئۆزلىرى ئىشەنمەيلا، مانا ھازىر ۋۇجۇدلىرى زەئىپلىشىپ، بىر تېرە ـ بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدىلا. شۇنچە كۈنلەردىن بېرى كەمىنە قىزلىرى ۋە بىچارە ئانام مىڭ ئۆلۈپ ـ مىڭ تىرىلىپ، سىلىنىڭ دەردىلىرىدە كۆيدۇق. ئەگەر بىزگە مېھىر ـ شەپقەتلىرى تۇگەپ كەتمىگەن بولسا، بىزنى ئاياش، ئۆزلىرىنى ئاسراش يۈزىسىدىن ئىشنىڭ سىرىنى بىزگە مەلۇم قىلغايلا، مەن سىرنى بىلمىسەم قاشلىرىدىن يانماسمەن. مەن گەرچە قىز بولساممۇ، باشلىرىغا كۈن چۈشكەندە دەردلىرىگە دەرمان، ۋۇجۇدلىرىغا قالقان بولالمىسام، پەرزەنتلىك بۇرچۇمنى قانداق ئادا قىلىمەن؟! بىز ئۆزلىرىنىڭ بىر ئېغىز سۆزلىرىگە تەقەززامىز.

ۋەزىر قىزىنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپتۇ ۋە بولغان ئىشنى ئۆز ئەينى دەپتۇ ـ دە، يىغلاپ كېتىپتۇ. قىز ئاھ ئۇرۇپ ئۆزىنى دادىسىنىڭ ئۈستىگە تاشلاپتۇ، كېيىن ئېسىنى يىغىپ دەپتۇ:

ــ مېھرىبان دادا، ئەھۋالدىن بىزنى بۇرۇنراق ۋاقىپلاندۇرغان بولسىلا، مۇنچىلىك مۇشكۈلچىلىك بولماس ئىدى. بىزمۇ بالا بولغاندىن كېيىن ئامال ئىزدەپ كۆرەر ئىدۇق، دەردلىرىنىڭ دەرمانى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس ئىدى. ھېلىھەم ئىزدىنىپ كۆرەيلى، ــ دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا بىركىم ئىشىك قېقىپتۇ. قىز نۇرجامالنىڭ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ دادىسى بىلەن خوشلىشىپتۇ. ئۇلار كۈندە مەكتەپكە بىللە بارىدىكەن. نۇرجامال دوستىنىڭ چىرايىدىكى پەرىشانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ جېنىم دوستۇم، چىرايىڭدىن پەرىشانلىق چىقىپ تۇرىدۇ، ئۆيدە بىرەر ھادىسە بولدىمۇ، نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بىرەر ئەھۋال يۈز بەرمىدى، ئۆزۈمنىڭ بىرئاز تاۋۇم يوق، ــ دەپتۇ قىز.

— مەندىن ھېچنېمىنى يوشۇرمايتتىڭ، بۇگۈن نېمە ئۈچۈن مەندىن سىر تۇتىسەن؟ ئەگەر مېنى ھەقىقىي دوستۇڭ دېسەڭ، ئۆز پەرىشانلىقىڭغا مېنى شېرىك قىلىشىڭ كېرەك، — دەپتۇ نۇرجامال. ۋە- زىرنىڭ قىزى ئاخىر ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ بېرىپتۇ.

— شۇنچىلىك ئىش ئۈچۈن مۇنچىۋالا مۇشكۈلچىلىك تارتىشىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. سەن ۋەزىر- ئەزەمگە دېگىن، پادىشاھقا: «قاغا ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، ئەرنى يەر قىلغانمۇ خوتۇن، دېدى» دېسۇن، يەنە سەۋەبىنى سورىسا: «ئەر كىشىنىڭ خاتىرجەملىكى، ئەقىل - پاراسىتىنىڭ جارى بولۇشى، ئەل - يۇرت ئالدىدا ئىززەت - ئىناۋەتلىك، بەخت - ئىقبالىلىق بولۇشى شۇ ئەرنىڭ خوتۇنىنىڭ ھوشيار، پەم - پاراسەتلىك، ئىنساپ - دىيانەتلىك بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەرسۇن. «بۇ جاۋابنى نەدىن تاپتىڭ؟» دەپ سورىسا، تارتىنماي: «جانابلىرىنىڭ قىزى مەلىكە نۇرجامال ئېيتىپ بە- دى» دەپ راستىنى دېسۇن، — دەپتۇ نۇرجامال.

ۋەزىرنىڭ قىزى دادىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ، مەلىكىنىڭ پىكرىنى بىرمۇبىر يەتكۈزۈپتۇ. ۋەزىر نۇرجامالنىڭ جاۋابىغا ئانچە ئېرەن قىلماي، ئۇزلۇكسىز كىتاب كۆرۈپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەن ۋەزىرنىڭ ئۆ- يى گويا مۇسىبەت تۇسىنى ئاپتۇ، پۈتۈن ئائىلە - تاۋابئاتلىرى ئۆكسۈپ يىغلاپ، خۇدادىن ئامانلىق تە- لەپتۇ. ۋەزىر يىغا - زار ئىچىدە ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن خوشلىشىپتۇ. ئۇنىڭ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ، ئۆزىنىڭ شاھ ئالدىغا قايسى تەرزدە كەلگەنلىكىنىمۇ سەزمەپتۇ.

— ئەي ۋەزىر، مۆھلەت توشتى، — دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەزىر ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇۋېلىپ پادىشاھقا قاراپتۇ ۋە لايىق جاۋاب تاپالمىغانلىقىنى ئېيىت- ماقچى بوپتۇيۇ، لېكىن جان ھەلقۇمىغا كەلگەن مىنۇتتا نۇرجامال مەلىكىنىڭ ئېيتقانلىرى ئېسىگە كې- لىپ، شۇ بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ.

— بۇ جاۋابنى نەدىن تاپتىڭ؟ كىم ئېيتىپ بەردى؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ. ۋەزىر راستىنى دەپ- تۇ. شاھ بىر مەھەل ئويلىنىپتۇ، ئاندىن:

— كەچۇردۇم، ئەقىدە - ئىخلاسىڭنى كۆچەيتىپ، ھوشيارلىق بىلەن خىزمىتىڭگە مەشغۇل بول! — دەپتۇ.

ۋەزىر شاھ ئالدىدا جېنىنى خۇددى قولىدا تۇتۇپ چىققاندەك قايتىپ چىقىپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئۆيى خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ.

پادىشاھ قىزىنىڭ سۆزىنى قايتا - قايتا ئويلاپتۇ، ئويلىغانسېرى غەزىپى تېشىپتۇ. «ئۇنىڭچە ئا- يالار ھەممىگە قادىر ئىمىش، ئەگەر ئايالار بولمىسا، ئەرلەر ھېچنېمىگە يارىماسمىش. خوش، مەن سې- نىڭ لەۋزىڭگە يارىشا ئۆزۈڭنى شۇنداق بىر تەقدىرگە گىرىپتار قىلايكى، نادانلارچە سۆزۈڭگە مىڭلارچە پۇشايمان قىلغىن، ئۆمۈر بويى خارۇزار بولغىن. سەن شۇنداق ئەرگە خوتۇن بولكى، قېنى، ئۆز كارامە- تىڭنى ئۆزۈڭ تاماشا قىل!» دەپ ئويلاپتۇ. پادىشاھ ئوردا ئەھلىگە ئەمر قىپتۇ:

— بىزگە تەئەللۇق يەرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئارىلاپ بىرمۇبىر ئىزدەڭلار، قانداقلىكى جايدا مېيىپ ئادەم يولۇقسا، ئۇنى دەرھال بۇ جايغا ئەكېلىڭلار. ئۇلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىققايمەن!

پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بويىچە پۈتۈن مەملىكەت بىر - بىرلەپ ئاختۇرۇلۇپتۇ، مېيىپلارنىڭ ھەممە- سى بىر مەيدانغا جەم قىلىنىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە بۇ مەيدان گاسلار، گاچىلار، دۆتلەر، لەقۋالار، ئاقساقلار، جۇنۇنلار، تەلۋىلەر، غالجىرلار، چاپاقلار، پوقاقلار، چولاقلار، توكۇرلار بىلەن تولۇپتۇ. ئەپ- سۇس، بۇ مېيىپلار پادىشاھقا يارىماپتۇ. پادىشاھ غەزەپ بىلەن تېخىمۇ قاتتىق پەرمان بېرىپتۇ:

— يىراق - يېقىن، بۇلۇڭ - پۇچقاقلارنىڭ ھەممىسى تەكشۈ- رۈلسۇن !

بۇ شەھەردىن ئۇچ كۈنلۈك يىراقلىقتىكى بىر چۆلنىڭ چې- تىدە قومۇش كەپسىدە بىر تۈل خوتۇن ياشايدىكەن، ئۇنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ، ئىسمى قاسىم ئىكەن، ئانىسى ھەنىپىخان ئو- تۇن سېتىپ تىرىكچىلىك قى- لىدىكەن. قاسىمنىڭ پۇتى باس- ماس، قولى تۇتماس، بېشى تاز، تىلى كېكەچ، قۇلىقى گاس ئى- كەن. ھەنىپىخان بىر تەرەپتىن يېمەك - ئىچمەكنىڭ غېمىنى قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئوغ- لىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدى- كەن، قاسىمنىڭ چوڭ - كىچىك تەرىتىنى ئۆزى تۆكىدىكەن، غىزانى يۇمشىتىپ يېگۈزىدى- كەن. ئانا بۇ ئېغىر قىسمەتتىن

قەددى ئېگىلىپ كۈندىن - كۈنگە زەئىپلىشىپتۇ، قاسىم بولسا، جان چىقمىغاندىكىن بۇ ئېغىر تۇرمۇش- قا كۆنۈپ قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى چارلاپ بۇ كەپىگە كەپتۇ، قارىسا، بۇ تۈل خوتۇن كې- سەل بالىسىنى بېقىپ ئولتۇرغۇدەك. ياساۋۇللار بۇ ھالنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ، شاھقا يارايدىغىنىنى ئەمدى تاپتۇق دەپ ئويلاپ، ئانا - بالىنى ئاتقا مىندۈرۈپ يولغا راۋان بولۇشۇپتۇ. ئۇلار مېيىپلار مەيدانغا كەل- تۈرۈلگەندىن كېيىن، پادىشاھ قاسىمنىڭ قېشىغا كەپتۇ، ئۇنىڭ ئەزايى - بەدەنلىرىنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپتۇ، ئانىسىنىڭ ئوغلى توغرۇلۇق بارلىق گەپلىرىنى ئاڭلاپتۇ، ئەڭ ئاخىردا پادىشاھ قاسىمنى كۈيئوغۇللۇققا تاللاپتۇ - دە، ۋەزىرنى چاقىرىپ جەددىي بۇيرۇپتۇ:

— ئاددىي توي رەسىمىيىتى ئۆتكۈزۈڭلار، نۇرجامالنى مۇشۇ مېيىپقا نىكاھ قىلدۇرۇڭلار، ئاندىن بۇ ئىككىسىگە قوشۇپ دەرھال ئۇزىتىڭلار !

مەلىكە نۇرجامال دادىسىنىڭ ئۆزى ئوستىدە نېمە خىيالىلاردا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلگەچكە تەييارلىقنى پۈختا قىلىپ، قېينانا بىلەن يىگىتكە سوۋغاتلارنى ھازىرلاپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىپتۇ ۋە ھەرگىز غەم قىلماسلىقنى، دۇئا قىلىپ تۇرۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ، ئاندىن دادىسى مەھمۇد شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، ئەدەپ بىلەن سۆز باشلاپتۇ:

— ئەسسالام ئەك مېھرىبانىم، قىبلىگاھىم دادا، مەن بولسام ئاللانىڭ ئاجىز بەندىسى، ئۆزلىرىنىڭ جىگەر پارىسىدۇرمەن. مېنى ئۆزلىرى چوڭ ئارزۇ بىلەن پەرۋىش قىلدىلا، ئوقۇتۇپ بىلىم ئېلىشقا تۇرتكە بولدىلا، ئۆزلىرىنىڭ ئەجرى ۋە جانابىي ھەقنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن دىلىمنى تەۋپىق ۋە ھىدايەتنىڭ نۇرلىرى يورۇتتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاغا چەندان شۈكۈر، رەھمەت ئوقۇيمەن، ئۆزلىرىگە چەكسىز رازىلىق بىلدۇرىمەن. مەن كىچىكىمدىن تارتىپ بەزى قىزلاردەك ئەرلەرنىڭ قان - تەرى بەدىلىگە كەلگەن نېمەتلەرگە ھەييارلارچە ئىگە بولۇپ ھايات كەچۈرۈشنى خالىمايتتىم، ئوقۇغان ئىلىمىمنى ئەل - ۋەتەن يولىغا سەرپ ئەتسەم دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. بۇگۈن ئارزۇيۇمنىڭ تۈنجى قەدىمى باشلاندى، بۇنى ئاللانىڭ زور نېمىتى، ئۆزلىرىنىڭ ماڭا قىلغان غەمخورلۇقلىرى ۋە ئىلتىپاتى دەپ بىلىمەن. جېنىم دادا، مەندىن خاتىرجەم بولغايلا، مەن ئارزۇ - ئارمانلىرىم يولىدا ھارمايمەن، ئۆزلىرىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىمەن. جېنىم دادا، ئۆزلىرىگە بىئەدەپلىك قىلىپ كۆڭۈللىرىنى رەنجىتتىم، بۇ گۇناھلىرىمنى ئەپۇ قىلىپ، كەمىنە قىزلىرىدىن رازى بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، — دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

مەھمۇد شاھ قىزىنىڭ سۆزلىرىدىن كۆپ تەسىرلىنىپتۇ، لېكىن ھۆكۈمدىن ياناي دېسە، شاھلىق غۇرۇرى يول قويماپتۇ.

— خۇدايىمغا ئامانەت قىلدىم، ئاللا تېنىڭگە سالامەتلىك، ئىشىڭغا ئۇتۇق بەرگەي، ئامىن! — دەپ دۇئا قىپتۇ شاھ.

مەلىكە نۇرجامال دادىسىنىڭ دۇئاسىدىن كېيىن خوشلىشىپ يېنىپ چىقىپتۇ ۋە قاسمىنى زەمبىلگە جايلاشتۇرۇپ، زەمبىلنىڭ بىر بېشىنى ئۆزى كۆتۈرۈپ يىگىتنىڭ كەپسىگە راۋان بوپتۇ. ئۇلار ئۇچىنچى كۈنى كەچتە چۆلدىكى كەپىگە يېتىپ كەپتۇ، زەمبىلنى ئاۋايلاپ يەردە قويۇپ، يىگىتنى ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

— ھۆرمەتلىك ئانا، مەن گەرچە ھەشەمەتلىك ئوردىدا راھەت - پاراغەتتە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن شاھ قىزى بولساممۇ، ئاللانىڭ خاھىشى ۋە دادامنىڭ تاللىشى بىلەن ھازىردىن باشلاپ ئۆزۈمنى ئۆزلىرىنىڭ كېلىنى، ئوغۇللىرىنىڭ مەڭگۈلۈك جۇپتى دەپ بىلىمەن. ئۆزلىرى بىزنىڭ ۋاپادار ئانىمىز. بۇ چاغقىچە تۇرمۇشنىڭ پۈتكۈل ئېغىرچىلىقلىرىنى ئۆزلىرى يالغۇز تارتىپ، تۇرمۇش ئازابىدا ۋۇجۇدلىرى زەئىپلىشىپتۇ. شۇنچىۋالا قىينالغانلىرى يېتەر. ئەمدى ئوغۇللىرى خوتۇنلۇق، ئۆزلىرى كېلىنلىك بولىدىلا. كېلىن دېگەن قېينانىغا قول - قانات بولۇشى كېرەك. ھازىردىن ئېتىبارەن تۇرمۇشتىكى تامامى ئىشلارنى باشتىن - ئاياغ ئۆزۈم قىلىمەن، ئۆزلىرى ئارام ئېلىپ ياتقايلا. ئۆزلىرىدىن ئىلتىجايىم شۇكى، مەن قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمنى توسمىغايلا، — دەپتۇ مەلىكە.

ھەنىپىخان قۇلىقىغا ئىشەنمەي قاپتۇ. قۇلاقتىن كىرگەن شېرىن سۆز يۈرەككە تەسىر قىلغاندەك، ھەنىپىخاننىڭ يۈزىگە قىزىل قان يۈگۈرۈپتۇ، كۆزلىرىدىن بەخت ياشلىرى تۆكۈلۈپتۇ.

— ئۆزلىرىنىڭ شېرىن سۆزلىرى تېنىمگە ئارام بېغىشلىدى، يۈرىكىمنى ياشارتتى. خۇدايىم بەرگەن قىزىم، ئۆزلىرى نېمە دېسىلە شۇنداق بولسۇن. شۇغىنىسى، بۇ ئوغلۇمنىڭ كېسىلى بەك ئېغىر، تەرەتكە تۇرالمايدۇ، بۇنداق ئىش ئۆزلىرىگە ھەرگىز خوپ كەلمەيدۇ. بۇ ئىشنى ئۆزۈم قىلاي، — دەپتۇ ھەنىپىخان.

— كېلىن يوق چاغدا ئۆزلىرى قىلدىلا، ئەمدى كېلىن كەلدى، مەجبۇرىيەت مېنىڭ زىممەمگە يۆتكىلىشى لازىم. بۇ مېنىڭ مەجبۇرىيىتىم، — دەپتۇ قىز.

مەلىكە نۇرجامال ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ چاچلىرىنى تۇرۇپ، پەشلىرىنى قىستۇرۇپ، قاسمىنى سىرتقا ئاچقىپ ياخالغا ياتقۇزۇپ قويۇپ، كەپە ئىچىدىكى ئەسكى كىگىز، ئەسكى يوتقان، قازان - داڭقان، قاچا -

قوموڅلارنى سىرتقا ئاچقىپتۇ. كەپىنىك بوران ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان تۆشۈكلىرىنى ھەملەپتۇ، تامنىڭ سى-
ڭايانلىرىنى رۇسلاپتۇ، چاشقانلارنى قوغلاپتۇ. كەپىنىك بىر تەرىپىگە سۇپا، بىر تەرىپىگە ئوچاق ساپتۇ.
قازاننى كۆيدۈرۈپ تازىلاپتۇ، سۇ ئىسسىتىپ قاچىلارنى پاكىز يۇيۇپتۇ، تام - تورۇس ۋە ھويلا - ئارام-
لارنى سۇپۇرۇپتۇ. ئىسسىق سۇ بىلەن قېينانىسىنى يۇيۇندۇرۇپ، كىگىز دەك چاچلىرىنى تاراپتۇ، ئاخىردا ئاق
كۆڭلەك، ئاق ئىشتان، ئاق ياغلىق، تاۋار چاپان ۋە مەسە قاتارلىقلارنى كىيدۈرۈپتۇ. ھەنىپىخان ئۆزىنى خۇد-
دى ياش چوكاندەك ھېس قىلىپ، ئىككى يانغا قاراپ قويۇپ، تېتىكلىشىپ، ئۇيان - بۇيان دىك - دىك مېڭىپ
بېقىپتۇ، بۇ ئۇنىڭ تۇنجى رەت پاكىز بولۇپ، يېڭى كىيىم كىيىشى بولغاچقا، ئۆز - ئۆزىگە ئىشەنمەي قاپتۇ.
كىچىكمىدە ئانام ھېكايە ئېيتىپ بېرەتتى، ئۇ دۇنيادا جەننەت ۋە دوزاخ دەيدىغان ئىككى نەرسە بار ئىمىش.
جەننەت پۇتۇنلەي پاراغەت ئورنى بولۇپ، دوزاخ ئازابنىڭ جايى ئىمىش. مەن تېخى ھايات بولساممۇ، خۇدايىم
مېنىڭ ئۇزۇندىن بېرى تارتقان رىيازىتىمگە رەھىم قىلىپ، ماڭا جەننەت ئىلتىپات قىلغان ئوخشايدۇ. بۇ
قىز چوقۇم ئاشۇ جەننەت ھۆرلىرىدىن بولسا كېرەك، دەپ ئويلىنىپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ھەنىپىخان بۇ
كېچە ئۆز ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئەڭ ھۇزۇرلىنىپ ئارام ئاپتۇ.

نۇرجامال سەھەر تۇرۇپ قېينانىسىغا بىر تىللا پۇل تەڭلەپ:

— جېنىم ئانا، مالال كەلمىسە، شەھەرگە بېرىپ بۇ پۇلغا يېمەك - ئىچمەك ئېلىپ كەلسىلە، سىلى كەلگۈچە مەن چالا ئىشلارنى قىلغاچ تۇراي، — دەپتۇ.

— ھۆرمەتلىك مەلىكەم بالام، بۇ ئىشنى خۇشاللىق بىلەن ئورۇندايمەن، — دەپ، يولغا راۋان بوپتۇ ئانا.

ئانا بازارغا كېتىۋېتىپ بۇرۇنقى كەچۈرمىشلىرىنى ئويلاپتۇ. يىگىرمە نەچچە يىل ئىلگىرى ھەن-
پىخان بارات ئاخۇن ئىسىملىك بىر يىگىت بىلەن توي قىلىپ مەزكۇر بالىسى قاسىمنى تۇغقانىكەن. بالا
تۇغۇلۇپ ئۇلارنىڭ ھاياتىغا يېڭى خۇشاللىق قوشۇلۇپتۇ، ئەمما بايلار ئۇلارنى زىيادە بوزەك ئەتكەچكە،
يۇرتىنى تاشلاپ، چۆل بولسىمۇ ئارامخۇدا بۇ دەرگاھقا كېلىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئېغىرچىلىق دەردىدىن
بارات ئاخۇنغا سىل كېسەل يامىشىپتۇ، بۇ كېسەل ئاخىر ئۇنىڭ جېنىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن
بۇيان بۇ بىتەلەيلەر ئېچىنىشلىق ھالدا ھايات كەچۈرۈپتۇ.... بۇ سەرگۈزەشتىلەر ھەنىپىخاننىڭ كۆز ئال-
دىدىن ئۆتكەنسېرى ئىختىيارسىز يىغلاپ ساپتۇ، بىردىنلا ۋاپادار كېلىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ،
خۇداغا شۈكۈر ئوقۇپتۇ: «خۇدايا، مەن ئاجىز بەندىگە رەھىم قىلىپ جەننەت ھۆرلىرىدىن ئەۋەتىپسەن،
چۈنكى بۇ قىزدىكى ھۆسن - لاتاپەت، ئەقىل - پاراسەت، ئەخلاق - پەزىلەت، ئىنساپ - دىيانەتلەر جە-
نەت ھۆرلىرىدىلا بولۇپ، ئىنسانلاردا كەم تېپىلىدۇ. ئىلاھىم، بۇ مەلىكەمنى مۇراد - مەقسىتىگە يەت-
كۈزگەيسەن، پەقىر ناتىۋانىنى بۇ مەلىكەمدىن جۇدا قىلمىغايسەن» دەپ مېڭىشنى داۋاملاشتۇرىۋېرىپتۇ.

نۇرجامال بۇ چاغدا بۇ خالىي پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قاسىمنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ پاخال ئۈستىگە
ئاپتۇ - دە، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپتۇ، بەدەنلىرىنى سوپۇنلاپ قايتا - قايتا يۇيۇپتۇ، تىرناقلىرىنى ئې-
لىپ، چاچلىرىنى قىرقىپتۇ، تاز يارىلىرىنى پاكىز تازىلاپ دورا سۈركەپتۇ، يېڭىدىن كىيىم - كېچەك
كىيگۈزۈپتۇ، سۇپا ئۈستىگە يۇمشاق پاخال سېلىپ ياتقۇزۇپتۇ. قالغان چالا ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، ئۆيدە
قالغان بار - يوقى بىر ئاشلىق ئارپا ئۇنىدا چامغۇر توغراپ سۇيۇقئاش ئېتىپتۇ. بۇ ئاش شۇنداق لەز-
زەتلىك ئاش بوپتۇكى، قاسىمنىڭ مۇنداق مەززىلىك ئاشنى تۇنجى قېتىم ئىچىشى ئىكەن.

كەچتە ھەنىپىخان ئانا بازاردىن قايتىپ كەپتۇ.

— ئەسسالام، هارمىغايلا قەدىرلىك ئانا، — دەپتۇ كېلىن قېينانىسى ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى قولىدىن ئېلىپ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، جېنىم مەلىكەم بالام، ئىنشائاللا خاتىرجەم بولغايلا، — دەپتۇ ھەنىپىخان.

نۇرجامال قېينانىسىنىڭ پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتۈپ قويۇپتۇ. ھەنىپىخان كېلىپ قارىسا، كەپىنىڭ ئىچى پاكىز، ئوغلى يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ كۈلۈمسىرەپ ياتقۇدەك.

مەلىكە غىزا ئېتىشكە تۇتۇنۇپتۇ. ئىپار ھىدلىق پولۇ پىشىپ، داستىخانغا كەلتۈرۈلۈپتۇ. قېينانا تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، ئۇنىڭ لەززىتىدىن ھەيرانۇ ھەس قاپتۇ ۋە كۆڭلىدە بۇ قىز چوقۇم جەننەت ھۆرلىرىدىن ئىكەن. ئۇنىڭ ئۆزى شۇنچىۋالا گۈزەل ۋە چىرايلىق بولۇشتىن تاشقىرى، ئەتكەن غىزاسىمۇ نېمىدېگەن مەززىلىك؟ ! ئىلاھا، بۇ مەلىكەمگە نۇسرەت بەرگەيسەن ۋە مەقسىتىگە يەتكۈزگەيسەن، دەپ دۇئا قىپتۇ. نۇرجامال بولسا قاسىمغا تاماق يېگۈزۈپتۇ.

مەلىكە نۇرجامال قاسىمنى ساقايتىش ھەققىدە كۆپ ئويلىنىپتۇ ۋە كۆپ داۋالاپتۇ. بىر مەزگىل تاماقلارنى ئۆزى يېگۈزۈپ قويۇپتۇ. كېيىن يىگىتنى يېنىچە ياتقۇزۇپ، تاماقنى ئۇنىڭغا يېقىن جايغا قويۇپ، ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇ. ئاشنىڭ ھىدى قاسىمنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغاپ: «بىر قوشۇق يېگۈزۈپ قويسىلا» دەپ يالۋۇرۇپتۇ، كېلىن ياكى ئانا پەرۋا قىلماپتۇ. ئاخىر ئىشتىھا قاسىمنىڭ قولىنى مىدىرلىتىشقا مەجبۇرلاپتۇ، ناھايىتى تەسلىكتە قوشۇقنى تۇتۇپ، بىرقانچە قېتىم تەڭلەپ ئاران ئاغزىغا سالىپتۇ، يەنە بىر قوشۇق ئاشمۇ شۇنداق تەسلىكتە قولغا كەپتۇ، لېكىن بۇ ئىش تەكرارلىنىۋېرىپ، بارا — بارا قولى بىرئاز كۆنۈپ قاپتۇ. نۇرجامال ئەمدى غىزانى قاسىمنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قويۇپ قويۇپتۇ. قاسىمغا پۇتىنىڭ ئۇچىدا

تۇرغان ئاشنى يېيىش ئۇچۇن باشنى كۆتۈرۈپ، بەلنى ئېگىپ، قولىنى ئۇزىتىشقا توغرا كەپتۇ. ئۇ ئىككى قولىنى تەرەپ، كۆكرىكىنى كۆتۈرۈشكە ئىنتىلىپتۇيۇ، بىراق ماداری يەتمەپتۇ. قايتا — قايتا ئۇرۇنغاندىن كېيىن مىڭ مۇشەققەتتە ئولتۇرالايدىغان ھالەتكە كەپتۇ. بۇ ئۇسۇل تەكرارلىنىۋەرگەندىن كېيىن، بەلنىڭ يۇقىرىقى قىسمى ھەرىكەتلەنىپتۇ. ئەمدى نۇرجامال غىزانى قاسىمدىن بىر

غۇلاچ نېرىغا قويىدىغان بوپتۇ. قاسىم تاماققا قاراپ ئۆمىلەيدىغان بوپتۇ... بۇ ھەرىكەتلەر بىر مەزگىل تەكرارلىنىپ، قاسىمنىڭ تېنىدە كۈچ ـ قۇۋۋەت پەيدا بولۇشقا باشلاپتۇ. قاسىم ساقىيىشقا باشلىغاندىن كېيىن، نۇرجامال ئانىسىغا:

ـــ جېنىم ئانا، بۇگۈن شەھەرگە بارغاندا يېپەك يىپ، ئەن رەخت ئالغاچ كەلسىلە، ئەمدى كەشتە-چىلىك قىلىپ كۆرەي، بەلكى بۇنىڭ پۇلى بىلەن خىراجەتتىن قىسىلماسمىز، ـــ دەپتۇ. ئانا بەكمۇ خۇش بولغان ھالدا بازارغا بېرىپ دېگەن لازىملىقلارنى ئېلىپ كەپتۇ. نۇرجامال بىر ھەپتە ئىچىدە پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن تۇرلۇك ـ تۇرلۇك نۇسخىلاردا كەشتە تەييارلاپ ئانىسىغا بېرىپتۇ ھەمدە:

ـــ ئانا، بۇ كەشتىلەرنى كۆرگەنلەر «كىم تىككەن؟» دەپ سورىسا، «قىزىم تىككەن» دېمەي، «باشقا شەھەردىن ئەكەلگەن» دېسىلە، بولمىسا ھەممىمىز كۆڭۈلسىزلىككە ئۇچرايمىز، ـــ دەپتۇ. ھەنىپىخان ئانا ھەممە ئىشنى قىزنىڭ دېگىنىچە ئورۇنداپ قايتىپ كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ چىرايلىق كەشتىلەر-نىڭ داڭقى ھەممە جايغا تارقاپتۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمۇ كۈندىن ـ كۈنگە ياخشىلىنىشقا قاراپ مېڭىپتۇ. نۇرجامالنىڭ كۆڭۈل قويۇپ كۇتۇشى نەتىجىسىدە قاسىمنىڭ سەللىمازا ساقىيىپ، زەبەردەست يىگىتكە ئايلىنىپتۇ.

بىر كۈنى مەلىكە قاسىمغا:

ـــ ئانىمىز كۆپ جاپا تارتتى، ئەمدى سىز ساقايدىڭىز، سودا ئىشلىرىنى ئانىمىزنىڭ قولىدىن ئېلىڭ، ئۇنى ئېغىر ـ يېنىك ئىشلارغا سالماي دۇئاسىنى ئالايلى، ـــ دەپتۇ. بۇ سۆزدىن قاسىم بەك خۇر-سەن بوپتۇ ۋە مەلىكىگە رەھمەتلەر ئېيتىپ:

ـــ مېنىڭ يىرگىنچلىك بەتبۇي ھالىم سىز ئۈچۈن يىرگىنچلىك تۇيۇلمىدى. ناۋادا شەپقىتىڭىزگە

مۇيەسسەر بولالمىغان بولسام، بۇ دۇنيادىن ئاللىقاچان ئايرىلغان بولاتتىم، ــ دەپتۇ.

ــ مېنى كۆپ ماختاشنىڭ ھاجىتى يوق، ئالدىمىزدا تېخى يەنە نۇرغۇن ئىشلار بار. ئەتىدىن باشلاپ تىجارەتنى ئۆز قولىڭىزغا ئېلىڭ، ــ دەپتۇ نۇرجامال.

ئەتىسىدىن باشلاپ كەشتىلەرنى قاسىم سېتىشقا باشلاپتۇ.

بىر كۈنى قاسىم بازاردىن ياناشىدا بىر توپ ئادەمنىڭ لايغا پېتىپ قالغان تۆگە بىلەن ھەپىلىشۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال يارىدەمگە بېرىپتۇ. ئۇ بىر تاختاي تېپىپ كېلىپ، ئۇنى لاي ئوستىگە قويۇپ دەسسەپ تۇرۇپ تۆگىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تارتىپ لايدىن چىقىرىپتۇ. تۆگىچىلەر ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ. كارۋان بېشى:

ــ رەھمەت غوجام، تۆگىمىزنى ئۆلۈمدىن، بىزنى غەمدىن قۇتقۇزدىلا، بىز سىلىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇپ قالمايمىز. ئەگەر مالال كۆرمىسىلە بىز بىلەن سەپەر قىلسىلا، يولدىكى خەج ـ خىراجەتلىرىنى بىز كۆتۈرىمىز. ئادەم ياش ۋاقتىدا يىراق ـ يېقىنىنى كۆرۈپ، جاھاننىڭ ئىشلىرىنى ئۆگەنگىنى تۈزۈك، ــ دەپتۇ. قاسىم ئۇلارغا ئائىلىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئاندىن جاۋاب بەرمەكچى بوپتۇ.

مەلىكە ئاڭلاپ:

ــ ئىنتايىن ياخشى ئىش بوپتۇ. سەپەردە مېڭە ئېچىلىدۇ، ساغلاملىق ئاشىدۇ. سەپەردە ھوشيار بولغايسىز، ــ دەپ يىگىتنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپتۇ.

يىگىت مەلىكىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى قەلبىگە پۈكۈپ كارۋانلارغا قوشۇلۇپتۇ، ئۇلار بىلەن بىر تۇغقانداەك چىقىشىپ كېتىپتۇ. كارۋان قىرىق كۈندىن كېيىن بىر جەزىرىگە يېتىپ كەپتۇ. سۇ تۈگەپتۇ، كارۋانلارنىڭ ھالى تەڭ بوپتۇ، ئۇلار سۇ ئىزدەپ ھەريان چېپىپ ئاخىر بىر قۇدۇقنى تېپىپتۇ. كارۋان بېشى:

ــ ئارغامچا بىلەن بىر ئادەمنى قۇدۇققا چۈشۈرەيلى، سۇ ئاچىقايلى! ــ دەپتۇ ـ دە، بىر ئادەمنى قۇدۇققا چۈشۈرۈپتۇ.

بىردەمدىن كېيىن ئارغامچىنى تارتىپتۇ، قارىسا، ھېلىقى ئادەمنىڭ باشسىز جەسىتى چىقىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ كارۋانلار قورقۇشۇپ ھەيران بوپتۇ. شۇ چاغدا قاسىم مەلىكىنىڭ ئۆز قۇلىقىغا دېگەن گەپلىرىنى ئەسلەپتۇ ـ دە، كارۋان بېشىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ماڭا رۇخسەت بەرسىلە، قۇدۇققا چۈشۈپ سۇ ئېلىپ چىقسام، ــ دەپتۇ. كارۋان بېشى ئۇنىڭغا كۆزى قىيماي قوشۇلماپتۇ.

ــ ھېچكىم ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرمەيدۇ، زورلاپ چۈشۈرسەك ھەممىسى ئۆلۈپ تۈگەيدۇ، چۈنكى ئۇلار ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلمەيدۇ، شۇڭلاشقا مېنىڭ چۈشۈشۈم ئەقىلگە مۇۋاپىقتۇر، ــ دەپتۇ قاسىم.

كارۋان بېشى نائىلاج قاسىمغا رۇخسەت بېرىپتۇ. قاسىم قۇدۇققا چۈشۈپتۇ. قۇدۇقنىڭ ئىچىگە سەپسېلىپ قاراپ، يورۇق بىر جاينى كۆرۈپتۇ. ئۇ يەرگە بېرىپ قارىسا، بىر چارباغ، باغ ئىچىدە ئىككى تەخت تۇرغۇدەك، بۇ ئىككى تەختتە ھەيۋەتلىك دۈۋە پادىشاھلىرى ئولتۇرغۇدەك. قاسىم تەخت ئالدىغا كېلىپ ئەدەپ بىلەن سالام بېرىپتۇ:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، پادىشاھىئالەم!

ــ نېمە ئادەمسەن؟ نېمىگە كەلدىڭ؟ ــ دەپتۇ دۈۋلەر.

ــ مەن بىر تۆگىچى كارۋان، ئۇسسۇزلۇق دەردىدىن ھالىمىز خاراب بولۇپ جانابىي ئالىيلىرىدىن

سۇ سوراپ كەلدىم، ــ دەپتۇ قاسىم.

دۆڭە پادىشاھلىرى:

ــ كەلگىنىڭ ياخشى بوپتۇ. سەندىن سوئال سورايمىز، توغرا جاۋاب بېرەلىسەڭ، ھەممە تىلىكىڭ ھەل بولىدۇ. توغرا جاۋاب بېرەلمىسەڭ، كاللاڭدىن جۇدا بولىسەن! ــ دەپتۇ. قاسىم:

ــ مەرھەمەتلىك شاھ ئالىيلىرى، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى فۇزۇن بولغاي، سوئاللىرىنى قويغايلا، ــ دەپتۇ. دۆڭە شاھىدىن بىرى شۇنداق دەپتۇ:

ــ مېنىڭ خوتۇنۇم بولسا مانا ماۋۇ گۈزەل مەلىكە، بۇ دوستۇمنىڭ خوتۇنى بولسا پاقا. مەن خوتۇنۇمنى چىرايلىق دېسەم، بۇ بۇرادەر مېنىڭ خوتۇنۇم چىرايلىق، دەيدۇ. ھەر ئىككىمىز ئۆز گېپىمىزدە چىڭ تۇرىمىز. شۇڭا، بىز بۇ سوئالنى ئادەمزاتتىن سوراپ ئاڭلاپ قانائەتلىنىش قارارىغا كەلگەنتۇق. بۇگۈن ياخشى ۋاقتىدا كەپسەن، سوئالىمىزغا قانائەتلەنگۈدەك جاۋاب بەرگىن. زادى مېنىڭ خوتۇنۇم چىرايلىقمۇ ياكى بۇرادىرىمنىڭمۇ؟

قاسىم دۆننىڭ سوئالىغا نۇرجامالنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ بېشىڭنى كىم سىلىسا، ماشايىقىڭ شۇ، يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا، چىرايلىقىڭ شۇ. ھەرقايسىڭلار ئۇچۇن ئۆز مەشۇقۇڭلار چىرايلىق، چۇنكى سىلەر بىر ـ بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشۈپ، ئوت ـ پىرا-قىڭلاردا كۆيۈشكەن.

دۆنلەر جاۋابتىن سۆيۈنۈپ:

ــ باركاللا يىگىت، جاۋابىڭدىن قانائەتلەندۇق، ئەمدى مەقسىتىڭگە يەتكۈزىمىز. كۆپ ئادەمزات بۇ سوئالغا مەلىكىنى چىرايلىق، پاقىنى سەت، دەپ جاۋاب بېرىپ جېنىدىن ئايرىلدى. ئەنە ئاۋۇ دۆڭلۈكلەر ئادەم كاللىسىدىن پەيدا بولغان. سەن يەنە نۇرغۇن ئادەملەرنى قۇتقۇزدۇڭ. ئەمدى سەن بىزدىن نېمە تەلەپ قىلىسەن؟ سورىغىن، ــ دەپتۇ.

ــ مەن سىلەردىن سۇ تەلەپ قىلىمەن، ــ دەپتۇ قاسىم. دۆڭە پادىشاھلىرى:

ــ قۇدۇقتىن يەر ئۈستىگە بىر ئۆستەڭ سۇ داۋاملىق ئاققاي، بۇ سۇ ئەبەدىلئەبەد سېنىڭ بولغاي. يەنە سورىغىن، ــ دەپتۇ. قاسىم:

ــ مەن بىر ھاجەتمەن يولۇچى، سىلەر ئۇلۇغ شاھ، ماڭا ئاتاپ نېمە بەرسەڭلار، شۇنى چوڭ مۇكاپات بىلىپ قوبۇل قىلىمەن، ــ دەپتۇ. دۆنلەر:

ــ مانا ماۋۇ خىسلەتلىك ساندۇق، ئۇنىڭ ئىچىدە لىقمۇلىق جاۋاھىرلار بار. ئۇنىڭ ئىچىدىكى دەپئى ـ دۇنيانى ئېلىپ، ئاغزىنى يەنە ياپساڭ ئاۋۋالقىدەكلا جاۋاھىراتلارغا تولىدۇ. ماۋۇ خاسىيەتلىك ئەگىگۈشتەر. ئۇنى ھەرقانداق بىر كېسەل ئەزاغا سۈرتسەڭ شىپالىق تاپىدۇ. بۇلارنى سەن ئال، سېنىڭ ئۆمۈرلۈك مۇلكۈڭ بولسۇن. ئەگەر بېشىڭغا ئېغىر كۈنلەر كەلسە بىزنى ياد قىل، بىز دەرھال يېتىپ كېلىپ مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىلىمىز، ــ دەپتۇ. قاسىم كۆپ رەھمەتلەرنى ئېيتىپ سانداقنى كۆتۈرۈپتۇ ۋە ئەگىگۈشتەرنى قولىغا ساپتۇ. دۆڭە پادىشاھلىرى يىگىتكە قاراپ يەنە دەپتۇ:

ــ يەنە تەلەپ ـ مۇددىئالىرىڭ بارمۇ؟

قاسىم دەرھال ئويلىنىپ:

ــ مەن سەپەر ئۈستىدە كېتىۋاتىمەن، يول بويى سانداقنى كۆتۈرۈپ يۈرسەم، ھەسەتخورلار كۆرسە، مېنى ئاۋارە قىلىدۇ. ئەگەر ھەربىرلىرىگە مالال كەلمىسە، بۇنى ئۆيۈمگە يەتكۈزۈپ بەرسەڭلار مىڭ مەرتە

خۇشال بولار ئىدىم، ــ دەپتۇ.

ــ ياخشى، بۇ بىز ئۇچۇن ھېچقانچە ئىش ئەمەس، خاتىرجەم بول، ــ دەپتۇ دۇنيا. ئاندىن بۇنى بىر دۇنگە تاپشۇرۇپتۇ، ئۇ دۇنيا ھەش - پەش دېگۈچە ساندۇقنى مەلىكە نۇرجامالغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭ ئۇچۇرىدىن بىر دانە كەشتىلەنگەن ياغلىق ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ. قاسىم كەشتە ياغلىقنى ئېلىپ خاتىرجەم بوپتۇ.

قاسىم ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ قۇدۇقتىن سىرتقا چىقىشى بىلەن تەڭ بىر ئۆستەڭ سۇ ئېتىلىپ چىقىپ، چۆلگە جان كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. كارۋانلار ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ. قاسىم ياغلىقنى بېلىگە باغلاپ، ئەڭگۈشتەرنى قولىغا سېلىپ مېڭىپتۇ.

نۇرجامال خاسىيەتلىك ساندۇقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قېينانىسىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ جېنىم ئانا، مالال كۆرمەي شەھەرگە بارسىلا، ئىزدەپ - سوراپ تامچى، ياغاچچى، تۆمۈرچى، خۇمدانچى، ئويمىچى، خەتتات، نەققاش، دېھقان، باغۋەن، تىكمىچى، موزدۇز، ئاشپەز، ناۋاي قاتارلىق تۇر - لۇك كاسىپلار بىلەن سۆزلىشىپ، ماقۇل كۆرگەنلىرىنى باشلاپ كەلسىلە. ئۇلارنى دېگىنىدەك رازى قىلىمىز. ئەمدى بۇگۈندىن باشلاپ مېنى قىزىم دېمەي، ئوغلۇم دەپ ئاتىغايلا، بۇ سىرنى ھېچكىمگە ئېيتمىغايلا.

ئانا دەرھال شەھەرگە راۋان بوپتۇ. ھەر تەرەپتىن ئىزدەپ - سوراپ ئوتتۇزغا يېقىن كاسىپ بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلارنى چۆلدىكى ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ. بۇ ئۇستىلارنى كېلىشكەن، چىرايلىق بىر «يېگىت» قارشى ئاپتۇ، ئاندىن ئۇلارنى مېھمان قىپتۇ. تاماقتىن كېيىن «يېگىت» سۆز باشلاپ:

ــ ھۆرمەتلىك ئۇستىلار، مۇشۇ چۆلنىڭ ئۆزىدە چوڭ بىر شەھەر بەرپا قىلماقچىمىز. ھەربىرلىرى-

نى مەسلىھەتكە چاقىردۇق. سىلەر ماقۇل كۆرسەتكىلار، ھەربىرىڭلار يەنە بىر قىسىم ئۇستىلارنى باشلاپ كەلسەڭلار، ئىشىمىزنى باشلىۋەتسەك. كىمكى بۇ يەردە ئىشلەشنى ئىختىيار قىلسا، ئۇنداقلارغا شەھەر-دىكىدىن ئىككى ھەسسە زىيادە ھەق ھەمدە يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك تولۇق بېرىلىدۇ. قېنى، نېمە دەيسىلەر؟! — دەپتۇ.

— يىگىت غوجام، — دېيىشىپتۇ ئۇلار، — بۇ گەپلىرىگە مېڭ مەرتە ماقۇللۇق بىلدۇرىمىز. بىز قايتىپ بېرىپ يارەنلەرگە بۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزەيلى، يەنە نۇرغۇن كەسىپداشلارنى بۇ جايغا تەكلىپ قىلايلى، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار كەتمەكچى بولۇشۇپتۇ. خوشلىشىش ئالدىدا «يىگىت» ئۇلارغا بىردىن تىللا ھەدىيە قىپتۇ. بىر ئاي جان تىكىپ ئىشلەپ بىرەر تىللاغا ئېرىشەلمەيدىغان بۇ بىچارىلەر خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي، ئۆيلىرىگە كېلىپ ئارام ئېلىشقىمۇ تاقەت قىلماي دوست - يارەنلىرىگە خەۋەر قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن نەچچە يۈز ھۇنەرۋەن بۇ يەرگە جەم بوپتۇ - دە، شەھەر قۇرۇش ئىشى باشلىنىپ كېتىپتۇ. ھەممە ئادەم پۇتۇن ئىخلاسى بىلەن ئۆز ھۇنىرى ۋە غەيرىتىنى ئىشقا سېلىپتۇ. قۇرۇلۇۋاتقان بۇ شەھەرنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن بۇ يەرگە كېلىشكە باشلاپتۇ. ئۇلار مەلىكە نۇرجامالنى «پادىشاھ يىگىت» دەپ ئاتىشىپتۇ.

«پادىشاھ يىگىت» لەشكىرىي قوشۇن ئۇيۇشتۇرۇپتۇ، ئۇلارنى تەربىيىلەپتۇ. نۆكەرلەر ئىچىدە بىر يىگىت بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى سۇلتانقۇل ئىكەن. ئۇ كۆچ - قۇدرەت ۋە ئەقىل - پاراسەتتە ئۇستۇن، «پادىشاھ يىگىت»كە سادىق ئىكەن. «پادىشاھ يىگىت» ئۇنى پۇتكۇل قوشۇنلارغا سەردار ۋە ئۆزىگە ياردەمچى قىپتۇ.

بىر كۈنى «پادىشاھ يىگىت»نىڭ ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىڭغا شۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرىكى مېھنەت نەتىجىسىدە تەنلىرىگە ھاردۇق يەتكەنلىكىنىڭ روشەن ئالامىتى-لىرى سېزىلمەكتە، ئازراق ۋاقىت ئاجرىتىپ ئارام ئالغايلا، بۇ بولسىمۇ ئاباتلىقىمىزنىڭ بەختى ئۈچۈن، — دەپتۇ. «پادىشاھ يىگىت» ماقۇل كۆرۈپتۇ. ئۇ سۇلتانقۇلنى چاقىرىپ:

— يارەنلەرنىڭ شىكار قىلىپ بىر مەھەل ئارام ئېلىش توغرىسىدىكى تەكلىپىنى مۇۋاپىق كۆردۇم. مەن شىكاردىن كەلگۈچە ئاباتلىقنىڭ پۇتكۇل ئىشىنى سىزنىڭ بېجىرىشىڭىزگە تاپشۇردۇم، ساداقەت ۋە ئىشەنچ بىلەن ئىشلىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ.

سۇلتانقۇل ئورنىدىن تۇرۇپ سىپاھلارچە سالام بەرگەندىن كېيىن، پۇتۇن ئىخلاسى بىلەن خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، «پادىشاھ يىگىت» ئىككى نۆكىرى بىلەن شىكارغا چىقىپتۇ. شەرق تەرەپتىن بىر توزان كۆتۈرۈلۈپتۇ، توزان بارغانسېرى يېقىنلىشىپتۇ، قارىسا بىر كېيىك ئىكەن. «پادىشاھ يىگىت» پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئوقيادىن كېيىككە قارىتىپ ئوق ئۇزۇپتۇ. كېيىكنىڭ ئارقا ئىككى پۇتى زەخمىلىنىپ دەرھال يىقىلىپتۇ. شۇ ئەسنادا يەنە بىر توزان كۆتۈرۈلۈپتۇ. توزان يېقىنلاشقاندىن كېيىن قارىسا، بېشىغا تاج كىيگەن، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىغان، يېنىغا قىلىچ ئاسقان سەلتەنەتلىك بىر پادىشاھ ئىكەن. «پادىشاھ يىگىت» دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ھېلىقى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ شاھانە سالام قىپتۇ.

— ئۇقۇشماسلىق بولغان ئوخشايدۇ، بىلمەستىن سەييادلىرىنى ئېتىپ ساپتىمەن. گۆدەكلىكىمنى ئەپۇ قىلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ - دە، كېيىكنى كۆتۈرۈپ كېلىپ پادىشاھنىڭ ئېتىغا

غانجۇغىلاپ قويۇپتۇ.

— كېرەك يوق، — دەپتۇ پادىشاھ كۈلۈمسىرەپ، — تاسادىپىي ئەھۋاللار بولۇپ تۇرىدۇ.

«پادىشاھ يىگىت» چوڭ پادىشاھنى ناشتىلىق غىزاغا تەكلىپ قىپتۇ. ئارىلىقتا ئىككىسى قىسقىچە ئەھۋاللىشىپتۇ. چوڭ پادىشاھ «پادىشاھ يىگىت»كە:

— بىزنىڭ تۇرۇشلۇق شەھرىمىز بۇ يەرگە يىراق ئەمەس، مالال كەلمىسە شەھرىمىزگە بېرىپ مېھمان بولسىلا، — دەپتۇ.

— تەكلىپلىرىدىن باش تارتىش مەن ئۈچۈن ئەيىب. مېنىڭ مەرتە بارغايمەن، — دەپتۇ «پادىشاھ يىگىت».

ئۇلار يولغا چىقىپتۇ. چوڭ پادىشاھ يول بويى كۆڭلىدە، مانا مۇشۇنداق يىگىتكە قىزىڭنى بەرسەڭ، دۆلەت ۋە سەلتەنەتكە شۇنداقلار ۋارىسلىق قىلسا، مەنمۇ ئارمانسىز كېتەر ئىدىم. ئۇنىڭ ئەپتىدىن ئە-قىل - پاراسەت، دىيانەت نۇرلىرى چاقناپ تۇرىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇلار چوڭ پادىشاھنىڭ شەھرىگە كەپتۇ. خالايىق داغدۇغا بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. سازەندىلەرنىڭ مۇڭلۇق، يېقىملىق نەغمە - ناۋاسى، پەردەك قىزلارنىڭ لەرزان ئۇسسۇلى، گۈزەل سىيماسى مېھمانغا تەسىر قىلىپ، ۋۇجۇدىدىكى ھارغىنلىق يۇيۇ-لۇپ، روھىي ھالىتىدە خۇشاللىق ئەكس ئېتىپتۇ.

پادىشاھ بۇ ياش «يىگىت»نى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىشنى ئويلاپ ۋەزىرنى چاقىرتىپتۇ:

— بۇ مېھمان شىكاردا يولۇقۇپ قالدى. ئۇنىڭ خۇلق - ئەخلاقى، پەم - پاراسىتى كۆڭلۈمگە يېقىپ قالدى. بۇ يىگىت ئۆيلەنمىگەن بولسا، ئۇنى كۈيئوغۇل قىلىۋالسام، دېگەن خىيال كۆڭلۈمگە كىرىۋالدى، — دەپتۇ. ۋەزىر:

— پادىشاھىم، بۇ ئىش ئۇنچە قىيىن بولمىسا كېرەك. ئاۋۋال ئەھۋالنى ئۇقۇپ كۆرەيلى. مېنىڭچە، ئۆيلەنمىگەندەك تۇرىدۇ. ئۆيلەنگەن ھالدا ھەم ئىنشائاللا ئامالىنى قىلغىلى بولار، — دەپتۇ.

ئۇلار بىر كۈنى سەيلىگە چىقىپتۇ. ۋەزىر سەيلىگاھتا ئولتۇرۇپ «يىگىت»كە دەپتۇ:

— ئادەم تۇغۇلۇپ بالاغەتكە يۇزلىنىپ، مۇھەببەت غوۋغاسىغا يولۇقۇپ، ئۇنىڭ قايناملىرىغا كىرىدىكەن. بۇ قاينامدا بەزىلەر ئەركىن ئۇزۇپ يۈرەلەيدىكەن، بەزىلەر شۇڭغۇپ غەرق بولىدىكەن.... بۇ سەۋدالار بىلەن ھەش ـ پەش دېگۈچە ياشلىقىدىن مەھرۇم بولىدىكەن. پەمىچە، ئۆزلىرى تېخى ئۆيلەنمىگەن بولسىلا كېرەك؟

— شۇنداق، ۋەزىرئەزەم، — دەپتۇ «پادىشاھ يىگىت»، — مەن تېخى بۇ قاينام تەرەپكە قەدەم ئالمىدىم، ئەمدىلەتىن خىيال قىلساق ئەيىب بولماس.

— ناھايىتى مەمنۇنلۇق پىكىر، — دەپتۇ ۋەزىر، — مېنىڭ ئاددىي بىر تەكلىپىم بار. خوپ كەلسە، ئۆزلىرىنى ئۆيلەپ قويساق قانداق بولار؟

— مەن بولسام سىلەرگە مېھمان، بۇ ھەقتە سۆز ئاچسام ئۇيات بولۇر. خىجالەت قىلماسلىقلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، — دەپتۇ «پادىشاھ يىگىت».

— پادىشاھىمىز تولىمۇ ئاقىل، ئادىل ۋە پاك ئادەم، ئۇ ئۆزلىرىنىڭ تەرىپ ۋە تەۋسىيلىرىنى كۆپ قىلىدۇ. ئۆزلىرىنى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش پادىشاھىمىزنىڭ ئارزۇسى.

بۇنى ئاڭلىغان «پادىشاھ يىگىت»نىڭ يۈزى قىزىرىپتۇ ۋە:

— ئاكام تېخى ئۆيلەنمىگەن. ئىنى ئاكىغا يول بەرمىكى زۆرۈر، شۇڭا خۇدا نېسىپ ئەتسە، پادىشاھنىڭ بۇ قىزى ئاشۇ ئاكامنىڭ جۇپتى بولۇشقا لايىق ئىكەن، — دەپتۇ.

— ئۆزلىرىنى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش پادىشاھىمىزنىڭ ئارزۇسى، سىلى ماقۇل كۆرسىلە تولا ئوبدان ئىش بولاتتى، ياق دېمىسىلە، — دەپتۇ ۋەزىر. ئامالسىز قالغان «پادىشاھ يىگىت»:

— ئۇلۇغ شاھ مېنى بالىلىققا لايىق كۆرگەن بولسا بوپتۇ، — دەپتۇ.

— دىيانەتلىرىگە باركاللا ! — دەپتۇ ۋەزىر خۇشال بولۇپ.

ۋەزىر بۇ خەۋەرنى شاھقا يەتكۈزۈپتۇ. شاھ خۇشال بولۇپ:

— مېنى غەمدىن قۇتقۇزغىنىڭىز ئۈچۈن كۆپ تۆھپە بېرىمەن. سىز توي مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىڭىزگە ئېلىڭ. داغدۇغىلىق توي ئۆتكۈزۈپ، يۇرت ئەھلىنى شادىمان قىلايلى ! — دەپتۇ شاھ.

توي ئىشىدىن خەۋەر تاپقان مەلىكە دىلئارام مىسلىسىز خۇشال بوپتۇ. ۋاقتى ـ سائىتى يېتىپ، داغدۇغىلىق توي باشلىنىپتۇ. تويىنىڭ ناغرا ـ سۇناي ساداسى پۈتكۈل شەھەر ئاسمىنىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپتۇ. ئۇلار شاھانە ھۇجرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ. كۆشۈكىگە كىرگەندە، «يىگىت» دىلئارامغا شۇنداق دەپتۇ:

— ئاللانىڭ ئىرادىسى، شاھ ئاتىمىزنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئىككىمىز بەختلىك ھالدا قوشۇلدۇق. لېكىن، مەن ئانامنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي خوتۇنۇم بىلەن بىر يەردە بولماسلىقنى قەسەم قىلغانىدىم، بۇ قەسەمگە ھەرگىزمۇ خىلاپلىق قىلالمايمەن. ئانام بىلەن كۆرۈشكۈچىلىك تەخىر قىلساق، — دەپتۇ.

— كۆڭۈللىرىچە بولسۇن شاھزادەم. ئانا ئالدىدىكى ئەھدە بىز پەرزەنتلەرنىڭ قەرزى، — دەپتۇ مەلىكە. ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى «يىگىت» مەلىكىگە دەپتۇ:

— مېنىڭ بۇ يەردە تۇرغىنىمغا بىر ئاي بولدى. ئانامنى بەكمۇ سېغىنىدىم. مەندىمۇ بىر شەھەرنىڭ

شاهلىق مەجبۇرىيىتى بار. يەنە بىر مۇھىم كىشىمىز يىراق يۇرتقا سەپەرگە كەتكەن، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەرسىزمەن. زۆرۇرىيەت مېنى قىستاۋاتىدۇ. ئىلتىجايىمنى شاھ ئاتىمىزغا مەلۇم قىلساق، ئىجازەت بېرىپ بىزنى ئۇزىتىپ قويسىكەن. پات ـ پات كېلىپ شاھ ئاتىمىزنى زىيارەت قىلىپ تۇرساق.

بۇ تەكلىپ دىلئارامغا ئىنتايىن يېقىپتۇ. شاھ ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، خۇشاللىق بىلەن قوشۇلۇپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بەش يۈز نۆكەر، يۈز كېنىزەك، قىرىق قېچىر جاۋاھىراتلار بىلەن سوۋغات تەييارلاپ، بۇ ئىككىسىنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئەمدى گەپنى قاسىمدىن ئاڭلايلى:

قاسىم قۇدۇقتىن ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ چىققاندىن كېيىن كارۋانلار بىلەن بىر قەدىمي شەھەرگە كەپتۇ. ئۇ كارۋان باشلىقىدىن رۇخسەت ئېلىپ، شۇ شەھەردە قاپتۇ. ئەڭگۈشتەرنىڭ كارامىتىنى كۆرمەكچى بولۇپ، بىر دوقمۇشتا تېۋىپلىق قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. كەلگەن ھەرقانداق كېسەلگە ئاز ھەم ئاددىي دورا بېرىدىكەن ـ دە، ئاغرىغان جايىغا ئەڭگۈشتەرنى شۇنداق تەگكۈزسە، كېسەل شۇئان ساقىيىدىكەن. ئۇنىڭ داڭقى تارىلىپ تەرەپ ـ تەرەپتىن كىشىلەر كەپتۇ، شەھەر ـ شەھەرگە تەكلىپ قىلىنىپتۇ، نۇرغۇن مال ـ مۇلۇككە ئىگە بوپتۇ.

بىر شەھەرنىڭ ھەكىم شاھ دېگەن پادىشاھى بولۇپ، ئۇنىڭ گۈلسارەم ئىسىملىك يالغۇز قىزى بار ئىكەن. ھۆسن ـ جامالدا تەڭداشسىز بۇ گۈزەل قىزىغا پادىشاھ بەكمۇ ئامراق ئىكەن. پادىشاھ ھەر كۈنى قىزىنى كۆتۈرۈپ قىزىلگۈلنىڭ شېخىنى ئېگىپ پۈرىتىدىكەن. بۇ ئىش قىزنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپتۇ. قىز بالاغەتكە يەتكەن چاغلىرىدا، بىر كۈنى گۈل پۇراۋاتقاندا گۈل ئارىسىدىن يىلان چىقىپ قىزنىڭ كۆزىنى چېقىۋاپتۇ. قىزنىڭ كۆزى ئىششىپ، يىلاننىڭ زەھىرى پۈتۈن ئەزايىغا تاراپ، بىچارە قىز دەھشەتلىك ئازاب ئىچىدە قاپتۇ.

شاھ پەرمان چۈشۈرۈپ، قىزىنى داۋالىغان تېۋىپقا كۆپ ئىنئاملارنى بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ھەر يەر ـ ھەر يەردىن تېۋىپلار كەپتۇ. قىزنىڭ ئازابى كۈچەيىشكە باشلاپتۇ. ئامالسىز قالغان پادىشاھ قىزىنى داۋالىغۇچىنى ۋەزىر، كۆيئوغۇل، ھەتتا شاھ قىلىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. شۇ كۈنلەردە قاسىم بۇ شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئوردا ئەھلى ئۇنى شاھ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ. پادىشاھ قاسىمغا ئېھتىرام بىلدۈرۈپ:

ــ كۆپ كىشىلەر كەلدى، داۋالاپ كۆردى، ئۇنۇم بەرمىدى... ــ دەپ، بولغان ئەھۋاللارنى سۆزلەپ قاسىمدىن قىزىنى ساقايتىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. قاسىم چوقۇم قىزنى ساقايتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇ قىزنى سۇت بىلەن يۇيۇندۇرۇپ، ئەڭگۈشتەرنى كۆزىگە سۈركىگەنكەن، قىزنىڭ كۆزى ۋاللىدە يورۇپتۇ.

شاھ قاسىمغا كۆپ تەشەككۇر بىلدۈرۈپ:

ــ سىزگە مىڭلارچە رەھمەت، قىزىمنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزدىڭىز، جانغا جان قوشتىڭىز. ئوردا ئىچىدە ئازادە ئارام ئېلىڭ! ــ دەپتۇ. پادىشاھ دەرھال تامامى خاسلىرىنى يىغىپ، توي ئىشىنى كېڭەش قىپتۇ. ھەممەيلەن شاھنىڭ پىكرىنى قوللاپتۇ. تەييارلىق پۈتۈپ، توي باشلىنىپتۇ. تويىنىڭ ئاخىرقى كۈنى گۈلسارەمنى قاسىمغا نىكاھلاپتۇ ۋە شاھانە ھۆجرىلارغا جايلاشتۇرۇپتۇ. پۇرسەت پىشقاندىن كېيىن، قاسىم مەلىكىگە مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھۆرمەتلىك مەلىكەم، مېنىڭ دۇنيالىقتا ياشانغان بىرلا ئانام بار. مەن سەپەرگە چىقىدىغان

چاغدا، ئانامنىڭ ئىجازىتىسىز خوتۇن كىشى بىلەن بىر جايدا بولمايمەن، دەپ ئەھدە قىلغانىدىم، ئەھدىمنى بۇزالمايمەن. شۇڭا، مۇبارەك كۆڭۈللىرىگە مالال كەلمىسۇن، بىر مەزگىل سەۋر قىلايلى، ئانامنىڭ ئىجازىتى مەلۇم بولسۇن.

مەلىكە قاسمنىڭ ئىلتىماسىغا چىن دىلىدىن رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ.

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، شاھ قاسمنىڭ ئۆز ئورنىغا شاھ بولۇشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ قاتتىق تۇرۇۋاپتۇ، ئەمما قاسىم ئىكرام بىلەن رەت قىپتۇ. ئاخىر پادىشاھ قاسمنىڭ پىكرىگە ماقۇل بوپتۇ، ئۇنىڭ ساپ نىيىتىگە، يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتىگە زوقلىنىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تۇيۇقلىغلى ئالتە ئاي بوپتۇ. قاسىم ئانىسى ۋە مەلىكىسىنى ئىنتايىن سېغىنىپتۇ. بىر كۈنى قاسىم گۈلسارەمگە مەسلىھەت سېلىپ:

— مەن ئۆيدىن چىققىلى ئۇزۇن بولدى، ئانامنى بەكمۇ سېغىندىم. مەنغۇ ئاتىڭزىنىڭ دۆلىتىدە غەم - غۇسسىسىز ئۆتۈۋاتىمەن، لېكىن بىچارە ئانام چۈشۈمگە تولا كىرىدۇ. شاھ ئاتىمىزغا ئىلتىماسىمنى يەتكۈزۈپ، يۇرتىمىزغا بېرىشقا ئىجازەت ئالسىڭىز، — دەپتۇ. مەلىكە گۈلسارەم قاسمنىڭ ئىلتىماسىنى ئاتا - ئانىسىغا يەتكۈزۈپتۇ. شاھ ماقۇل بوپتۇ. سەپەر تەييارلىقى باشلىنىپتۇ. بەش يۈز نۆكەر، يۈز كېنىزەك، يۈز قېچىر مال - دۇنيا راسلىنىپتۇ. پادىشاھ بىلەن خانىش ئۇلارنى كۆزى قىيمىغان ھالدا كۆپ دۇئالار بىلەن يولغا سالىپتۇ.

ئۇلار بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، ھېلىقى قۇدۇق بويىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ يەردە بىر ئۆستەڭ سۇ داۋاملىق ئېقىپتۇرغۇدەك. جەزىرىنىڭ قىياپىتى ئۆزگەرگەن، نۇرغۇن ئادەملەر كېلىپ ئولتۇراقلاشقانكەن. قاسىم بىلەن مەلىكە ئىككىسى

ئۇ يەردە بىر ئاخشام قونغاندىن كېيىن، يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. قاسىم يول بويى ئاجىزلارغا خەير - ساخاۋەت قىلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار نەچچە ئون كۈن يول يۈرۈپ ماكانغا يېتىپ كەپتۇ. قاسىم بۇ يەرلەرنى تونۇيالماي قاپتۇ، قارىسا، بۇ يەردە يېڭى بىر شەھەر بەرپا بولغان. شەھەرنىڭ ھەشەمەتلىك بىنالىرى كۆز-لەرنى قاماشتۇرىدىكەن، سودا - تىجارەتلىرى ئىنتايىن جانلانغان، ئادەملىرى خۇشال - خۇرام ئىكەن. قاسىم مەلىكە نۇرجامالدىن چەكسىز سۆيۈنۈپتۇ ۋە ئۇنى سېغىنىپتۇ.

ئەمدى گەپنى «پادىشاھ يىگىت»تىن ئاڭلايلى:

«پادىشاھ يىگىت» دىلئارامنى ئېلىپ يۇرتىغا قايتىپ كەپتۇ. بىر كۈنى كەچتە ياساۋۇللار ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ شۇنداق مەلۇمات بېرىپتۇ:

— ھۆرمەتلىك پادىشاھىمىز، جانابلىرى سەپەرگە ئەۋەتكەن كىشىلىرى سەپەرنى تۈگىتىپ قايتىپ-تۇ، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ئۇنىڭ يەنە نۇرغۇن قوشۇنى ۋە باشقا مال - دۇنيا-لىرى بار ئىكەن.

خەۋەرنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— قوشۇنلىرىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇڭلار، ئۇ كىشىنى ئۈچىنچى دەرۋازىدىكى مېھمانخانىغا ئېلىپ كىرىڭلار! — دەپتۇ - دە، ئۆزى ھۈجرىسىغا كىرىپ كېتىپ، ئالدى بىلەن مەلىكە دىلئارامغا پۈتۈن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. مەلىكە دىلئارام ھەممە ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ. ئاندىن ئەرەنچە شاھلىق لىباسىنى سېلىپ، ئەسلىدىكى مەلىكە سىياقىغا يېنىپتۇ. ھەيھات!... بىر پەرى پەيكار، ئاي يۈزلۈك گۈزەل بوپتۇكى، ئورىدا گويا قۇياش نۇرىغا چۆمۈلۈپتۇ. دىلئارامۇ جابدۇنۇپتۇ. كېنىزەكلەر ئوتتۇرىسىدا ئىككى مەلىكە خۇددى جەننەتنىڭ ھۆرلىرىدەك مېڭىشىپتۇ. قاسىم مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئېھتىرام بىلەن كەپتۇ. نۇرجامال پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن سېغىنغان دىلدارىغا ئېگىلىپ تەزىم قىپتۇ، دىلئارامۇ تەزىم قىپتۇ. مەلىكە شېرىن سۆھبەتلىك بىلەن يىگىتىدىن ئېسەنلىك سوراپتۇ. يىگىتىنىڭ ۋۇجۇدىنى ھارارەت بېسىپتۇ. قاسىم ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلىنىپتۇ. ئۇ ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىۋېتىپ، بىر نەرسە ئۇنتۇلۇپ قالغاندەك كەينىگە قاراپتۇ. مەلىكە بۇنى كۆرۈپ:

— ئارقىدا بىركىم بارمىدى؟ قوشۇنلار ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇلدى، — دەپتۇ.

— يوقسۇ مەلىكەم، ئۆزلىرىگە كېنىزەك ئالغاچ كەلگەنىدىم، — دەپتۇ قاسىم گۈلسارەمنى تونۇشتۇرۇپ.

مېھمانلار ئازادە ھۈجرىلارغا باشلىنىپ زىياپەت بېرىلىپتۇ. مېھمانلار بىلەن ساھىبخانىلار غىزادىن كېيىن ئازادە ئولتۇرۇپ كۆپ سۆھبەت قىلىشىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەن مەلىكە ۋەزىر سۇلتانقۇلغا پۈتۈن خالايىقنى يىغىشنى تاپشۇرۇپتۇ. پۇقرالار دېگەن قەرەلدە توپ - توپ بولۇپ مەيدانغا ئېقىپ كېلىشىپتۇ. «پادىشاھ يىگىت» كاتتا بېزەلگەن مۇنبەرگە چىقىپتۇ ۋە خەلقىگە ئېھتىرام بىلدۈرۈپتۇ، ئاندىن:

— بۈگۈن مەن خەلقىمگە نەچچە ۋاقىتتىن بېرى پىنھان تۇتۇپ كەلگەن سىرىمنى ئېچىش قارارىغا كەلدىم. مەن ئەسلىدە ئايال ئىدىم. ئۆز ھەمراھىم، — دەپتۇ ئۇ قاسىمنى كۆرسىتىپ، — يېنىمدا بولمىغانلىق تۈپەيلىدىن ۋاقتىنچە ئاياللىق سالاھىيىتىمنى يوشۇردۇم. مانا ھازىر ئۆز جۈپتۈم قايتىپ كەلدى. ئۇ مۇشۇ يەرنىڭ ئەسلىدىكى ئىگىسى. پادىشاھلىقنى بۈگۈندىن باشلاپ ئۇنىڭغا ئۆتۈنىمەن.

مەلىكە نۇرجامال بېشىدىكى تاج ۋە ئوستىدىكى شاھانە لىباسىنى قاسىمغا كىيدۈرۈپتۇ. خەلق قا-سىمنى مۇبارەكلەپتۇ. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرگەن ھەنىپىخان ئانا چەكسىز شادلىققا چۆمۈپتۇ.

قاسىم شاھلىق تەختىگە ئولتۇرۇپ، ئادىللىق بىلەن يۈرت سوراشقا باشلاپتۇ. ئاردىن بىرقانچە

ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن نۇرجامال قاسىمغا:

— دادامدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن يىللار بولدى، ئۇلارنى بەك سېغىندىم، شۇڭا، شاھ ئاتىمىزنى ئاباتلىقىمىزغا زىيادە تەكلىپ قىلىپ چاقىرتساقمىكىن، — دەپتۇ.

— مېنىڭ خىيالىمۇ شۇنداق ئىدى، — دەپتۇ قاسىم.

شاھانە تەكلىپنامە يېزىلىپتۇ. قىرىق قېچىر سوۋغات تەييارلىنىپتۇ. سۇلتانقۇل باشلىق بىر توپ كىشىلەر مەھمۇد شاھنىڭ شەھرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇچىنچى كۈنى قىيام ۋاقتىدا شەھەرگە كەپتۇ. شاھ بۇ تاسادىپىي ئەلچىلەرنى قوبۇل قىپتۇ. سۇلتانقۇل تەكلىپنامىنى شاھقا سۇنۇپتۇ. مەھمۇد شاھ ئامراق قىزىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان كېچە - كۈندۈز ئۇنىڭ جۇدالىقىدا ھەسرەت چېكىدىكەن، يىغلايدىكەن. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ۋەزىر - ۋۇزرالىرى:

— ئەي پادىشاھىئالەم، قىزلىرىنىڭ دەردىدە كېچە - كۈندۈز غەم - ھەسرەت چېكىپ، مۇبارەك چىرايلىرىمۇ سارغىيىپ كەتتى. سەيلە - ساياھەت قىلىپ كۆڭۈللىرىنى ئېچىپ كەلگەنلىرى سالامەت. لىكىلىرى ئۇچۇن ئىنتايىن پايدىلىق، شۇڭا بۇ تەكلىپنامىنى ئەۋەتكەن پادىشاھنىڭ يۇرتىغا بېرىپ كەلسىلە، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. مەھمۇد شاھ بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل كۆرۈپتۇ.

مەھمۇت شاھ يولغا چىقىپتۇ. مېھمانلار يول بويى مىسلىسىز ئىززەت بىلەن كۈتۈۋېلىنىپتۇ. شاھ ئاخىر نۇرجامالنىڭ شەھرىگە كەپتۇ. نۆكەرلەر كوچا - كوچىلاردا ھۆرمەت بىلەن تۇرۇپتۇ. مېھمانلار ئېسىل ھۇجرىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، ئارقىدىن زىيادە باشلىنىپتۇ.

— ھۆرمەتلىك شاھ ئاتا، — دەپ ئۆزىنى ئاشكارىلاپتۇ مەلىكە نۇرجامال زىيادەتتە يۇزىدىكى ياغلىقىنى ئېلىۋېتىپ، — سىلىنىڭ قىزلىرى نۇرجامال بولىمەن. ئۆزلىرىدىن كۆپ ئەپۇ تىلەيمەن، ئۆز ۋاقتىدا مۇبارەك دىللىرىنى رەنجىتتىم. سىلى مېنى قوشۇپ قويغان ھېلىقى مېيىپ يىگىت ئالالانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن، ئاندىن قالسا پېقىر قىزلىرىنىڭ ئاز - تولا سەۋەبكارلىقى بىلەن ئەسلىگە كېلىپ، ئاباتلىقىمىزنىڭ يېتەكچىسى بولۇۋاتىدۇ. مانا بۇ قەمەر شاھنىڭ قىزى دىلئارام بولىدۇ. بۇ قىز ھەكىم شاھنىڭ قىزى گۈلسارەم. مانا بۇ مېنىڭ قېينانام.

— ئاھ قىزىم، — دەپ ھوشىدىن كېتىپتۇ پادىشاھ. نۇرجامال دەرھال دادىسىنى يۆلەپتۇ. پادىشاھ بىرپەستىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ.

— مەرھەمەتلىك دادا، — دەپ يەنە سۆز باشلاپتۇ نۇرجامال، — ئۆتكەن ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى. خۇدا بىزنى مۇشۇنداق بەختلىك ھالدا كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىلدى. بىز ھەممىمىز ئۆزلىرىنى بەك سېغىنىدۇق، كېچە - كۈندۈز ياد قىلدۇق. دىدارلىرىغا مۇشەررەپ بولۇش ئارزۇسىدا پۈتۈن قان - تەرىمنى سەرپ قىلىپ: «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، ئەرنى يەر قىلغانمۇ خوتۇن» دېگەن ھېكمەتنىڭ ئەمەللىرىنى ئورۇنداشقا تىرىشچانلىق كۆرسەتتىم. ھۆرمەتلىك دادا، ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا.

پادىشاھ قىزى نۇرجامالنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كېتىپتۇ، كۆڭلىدىكى قايغۇ - ھەسرەتلەر تامام كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى قىلغان ئىشلىرىغا قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى شاھ قىزىنى ۋە كۈيئوغلىنى چاقىرىپ دەپتۇ:

— باللىرىم، كۆڭلۈمنىڭ مەنۇنلۇقىنى تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. سىلەرنىڭ دۆلەتكىلاردا بەكمۇ ئازادە، خۇشال - خۇرام بىر ئايىنى ئۆتكۈزدۇم، كۆڭلۈمنىڭ ئىنتىزارلىقى قاندى، سىلەرنى كۆرۈپ بىر ئۆمۈر خاتىرجەملىككە ئېرىشتىم. ئوردىنىڭ ئىشلىرى ئەمدى مېنى تەقەززا قىلمۇاتىدۇ.

ئېغىر كۆرمىسەڭلار، مېنى ئۇزىتىپ قويساڭلار.

ــ مەرھەمەتلىك دادا، ــ دەپتۇ نۇرجامال، ــ ئۆزلىرى بىلەن يەنە بىر مەسلىھەت قىلىشىدىغان ئىشىمىز بار. ئۆزلىرىگە ئېيتىپ بەرگىنىمىزدەك، دىلئارام مەن بىلەن كەلدى، گۈلسارەم كۈيئوغۇللىرى بىلەن كەلدى. ئۇچ پادىشاھنىڭ ئامراق ئۇچ مەلىكىسى بىر يەرگە جەم بولدۇق. زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن شۇنداق بولدى. دىلئارامنى قوبۇل قىلىشتا پېقىرلىرى جانجىگەر ئاكامنى كۆزدە تۇتقانىدىم، چۈنكى، بەچارە ئاكام مېنىڭ جۇدالىقىمدا تا ھازىرغىچە نىكاھلانماپتۇ. گۈلسارەمنى بولسا، لەشكىرىي سەردارىمىز سۈلتانقۇلغا نىكاھلىساق. ئەگەر مېنىڭ تويۇمنى قايتا قىلىپ بېرىمەن دېگەن ئۇمىدلىرى بولسا، مۇشۇ تويلار بىلەن بىرلىكتە قىلساقمۇ بولىدۇ.

پادىشاھ خۇشاللىق بىلەن ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ ۋە ئۆزى دەرھال قايتىپ، زۆرۈر تەييارلىقلارنى قىلدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

مەلىكە يۈز قېچىر زەر ـ جاۋاھىراتلار سوۋغا قىپتۇ، تۆت يۈز نۆكەرنى بىللە ماڭدۇرۇپتۇ. شاھ ئوردىسىغا يېتىپ كېلىپ دەرھال مۇلازىملارنى يىغىپ، ئۇلارنىڭ قىرىق كۈنلۈك توي تەييارلىقىغا تۈتۈش قىلىشىنى تاپىلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي كاتتا توي مەركىسى باشلىنىپتۇ. نەغمە ـ ناۋا، داغدۇغىلار ئۇزۇل-كېسىل مەي قىرىق كۈن داۋاملىشىپتۇ. تويدىن كېيىن ھەممەيلەن ئۆز جايلىرىغا يۈزلىنىپتۇ.

ۋاقتى ـ سائىتى يېتىپ مەلىكە نۇرجامال ئاپئاق، بۇدرۇق بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ، ئۇنىڭغا «بەختى ئا-بات» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ.

ئاڭلىساق، شاھزادە بەختى ئابات ئاتا ـ ئانىسىدىن كېيىن تەختكە ئولتۇرۇپ، ئاتا ـ ئانىسى بەرپا قىلغان ئاباتلىقنى مىسلىسىز گۈللەندۈرۈپتۇ.

بېلىقچى شامدۇن

ھەممكى زاماندا ھامدۇن، شامدۇن دەپ ئاتا ـ بالا ئۆتكەنكەن. ھامدۇن دادىسى، شامدۇن بالىسى ئىكەن. ھامدۇن، ئايالى ۋە بالىسى شامدۇن ــ ئۇچ جان ئادەم بىر ئائىلىدە ياشايدىكەن. ئاتا ـ بالا يىل بويى دەريادا قارماق سېلىپ بېلىق تۇتۇپ، تۇتقان بېلىقلىرىنى سېتىپ تۇرمۇشىنى قامدايدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆيى دەريادا يېقىن ئىكەن.

بىر كۈنى ھامدۇن ئوغلى شامدۇننى ئەگەشتۈرۈپ دەريادا بېرىپ، دەريانىڭ چوڭقۇر يېرىگە قارماق ساپتۇ، بىردەمدىن كېيىن قارماققا بېلىق چۈشكەندەك بوپتۇ. ئۇلار قارماقنى تارتقانىكەن، يوغان بىر لەھەك كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلار لەھەكنى دەريا قىرغىقىغا سۆرەپ ئەكەلگەن بولسىمۇ، قۇرۇقلۇققا ئېلىپ چىقالماپتۇ. ھامدۇن ئۆمرىدە بۇنداق چوڭ لەھەك تۇتۇپ باقمىغاچقا ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ ـ دە، لەھەكنى دەريا ئىچىدە پارچىلاپ ئالماقچى بوپتۇ، شامدۇننى ئۆيگە پالتا ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. شامدۇن ئۆيگە بېرىپ خېلى كۆپ ئىزدىگەن بولسىمۇ پالتىنى تاپالماي، يۇگۇرگەن پېتى ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ دادىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ دادا، قانچە ئىزدىسەممۇ پالتىنى تاپالمىدىم، ــ دەپتۇ. ھامدۇن:

ــ ۋاي ھاڭقاينىڭ بالىسى، ئۇ پالتىنى ئۆينىڭ تورۇسىغا قىستۇرۇپ قويغان تۇرسام، ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىمىدىڭمۇ؟ ــ دەپتۇ. شامدۇن:

ــ ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىماپتىمەن دادا. مەن يۇگۇرۇپ بېرىپ، يۇگۇرۇپ كېلىپ بەك ھېرىپ كەتتىم، ئۆزىڭىز بېرىپ ئەكەلسىڭىز، ــ دەپتۇ. ھامدۇن:

ــ بوپتۇ، ئەمىسە قارماقنى چىڭ تۇت، ھەرگىزمۇ قويۇۋەتمە، ــ دەپتۇ ـ دە، ئۆيدىن پالتا ئەكېلىشكە مېڭىپتۇ. لەھەك قانداق قىلارىنى بىلمەي شامدۇنغا يالۋۇرۇپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ ـ دە، زۇۋانغا كېلىپ:

ــ ھەي يىگىت، مەن بېلىقلار پادىشاھى ئىدىم، بۇ يەرگە ساياھەت قىلىش ئۈچۈن كېلىپ سېنىڭ قارمىقىڭغا ئىلىنىپ قالدىم. رەھىم قىلىپ مېنى قويۇۋەتسەڭ، بىر كۈن بولسىمۇ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسەم. سەنمۇ ياش يىگىت ئىكەنسەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بېشىڭغا كۈن چۈشكۈدەك بولسا ياردەم قىلاتتىم، ــ دەپتۇ. شامدۇن:

ــ مېنىڭ سېنى قويۇۋەتكۈم بار ئىدى، لېكىن دادام بەكمۇ تەرسا ئادەم. مەن سېنى قويۇۋەتسەم، دادام مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايدۇ، ــ دەپتۇ. لەھەك:

— ئۇنداق بولسا، داداڭنىڭ قارىسىنى كۆرگەن ھامان: «ۋاي دادا، چاققان كېلىڭ، لەھەڭ سۆرەپ كەتكىلىۋاتىدۇ، كۈچۈم يەتمەيۋاتىدۇ» دەپ ۋارقىرايسەن، دادالڭ يېقىن كەلگەندە: «ئاپلا، كۈچۈم يەتمىدى» دەيسەن - دە، مېنى قويۇۋېتىسەن. داداڭنىڭ نىيىتى بۇزۇلغۇدەك بولسا، ئۆزۈڭنى دەريالغا تاشلىغىن، مەن سېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالىمەن، — دەپتۇ. شامىدۇن لەھەڭنى قويۇۋېتىش نىيىتىگە كەپتۇ. دادىسىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپلا:

— ۋاي دادا، چاققان بولۇڭ، كۈچۈم يەتمەيۋاتىدۇ! — دەپ ۋارقىراۋېرىپتۇ. دادىسى: «چىڭ تۇت، ھەرگىز قويۇۋەتمە» دېگىنىچە تېخىمۇ تېز يۈگۈرۈپتۇ.

دادىسى يېقىن كەلگەندە، بالىسى:

— ئاپلا، كۈچۈم يەتمىدى، — دەپتۇ - دە، قارماقنى قويۇۋېتىپتۇ. ھامىدۇن:

— ھەي ئەبگا، ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ بۇنداق چوڭ بېلىق تۇتۇپ باقمىغان تۇرساق. ئۇ بېلىق بىلەن بىزنىڭ بىر يىللىق خىراجىتىمىز ھەل بولاتتى ئەمەسمۇ؟ بىر دەم بەرداشلىق بېرەلمەي قويۇۋەتكىنىڭ نېمىسى؟ — دېگىنىچە شامىدۇننى چاپماقچى بولۇپ پالتىنى ئېگىز كۆتۈرگەنىكەن، شامىدۇن شۇ ھامان ئۆزىنى دەريالغا تاشلاپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. لەھەڭ شامىدۇننى قۇتقۇزۇشقا تەييار تۇرغانىكەن، ئۇ شامىدۇننى بىرلا دەم تارتىپ قورسقىغا يوشۇرۇپتۇ - دە، دەريانىڭ ئېقىشىغا قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ.

شامىدۇن لەھەڭنىڭ قورسقىدا بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن:

— مېنى قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ قويساڭ، — دەپتۇ. لەھەڭ شامىدۇننى بىرلا پۈرۈپ قۇملۇققا چىقىرىپ قويۇپ:

— ئەي يىگىت، سەن مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ. قاچانكى بېشىڭغا كۈن چۈشۈپ ھاياتىڭغا خەۋپ يەتسە، مۇشۇ جايغا كېلىپ: «لەھەڭ، مەن كەلدىم» دەپ ئۈچ قېتىم ۋارقىرىساڭ، مەن شۇ ھامان ئالدىڭدا پەيدا بولىمەن - دە، ساڭا ياردەم قىلىمەن، — دەپتۇ. شامىدۇن: «بولىدۇ» دەپ لەھەڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئادەم بار بىرەر مەھەللىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ، ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن بىر ئېدىرلىققا كېلىپ قاپتۇ. شامىدۇن ئېدىرلىقتا كېتىۋاتسا، ئورۇقلاپ جېنى ئاز قالغان بىر قېرى تۇلكە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي يىگىت، ئاۋۇ ئوۋچى مېنى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ مېنى ئاتماقچى. مېنىڭ ئۇچ كۇنلۇك بولغان بەش كۈچۈكۈم بار، مەن ئۆلسەم، بەش بالامۇ ناھەق ئۆلىدۇ. خۇدا ھەققى مېنى قۇتقۇزۇپ قالساڭ، — دەپتۇ. شامىدۇن قارىغۇدەك بولسا، راستتىنلا بىر ئوۋچى ئۇ تۇلكىنى قوغلاپ كېلىۋاتقۇدەك. شامىدۇننىڭ تۇلكىگە ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى ئېدىرنىڭ دالدىسىغا مۆكتۈرۈپ قويۇپ ئوۋچىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ - دە، ئۇنى توختىتىپ:

— ئەي ئوۋچى، سىز قوغلاپ كېلىۋاتقان تۇلكىنىڭ بەش بالىسى بار ئىكەن. ئۇنى ئۆلتۈرسىڭىز، بەش بالىسىمۇ ناھەق ئۆلىدىكەن. خۇدا ھەققى ئۇنى ئاتمىسىڭىز، سىزگىمۇ خۇدايىم باشقا يەردىن رىزقى ئاتا قىلار، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ئوۋچى تەسىرلىنىپ، تۇلكىنى ئېتىش نىيىتىدىن يېنىپ كېتىپ قاپتۇ.

تۇلكە شامىدۇنىڭ ئايىغىدا كۈچۈكلىنىپ:

— ئەي يىگىت، سەن ئالتە جاننى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ، ساڭا قانداق رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن، قانداق قىيىنچىلىقىڭ بولسا ئېيت، قولۇمدىن كېلىشچە ياردەم قىلاي، — دەپتۇ. شامىدۇن:

— مېنىڭ ھازىرچە ساڭا ھاجىتىم چۈشمەيدۇ. مەنمۇ ئۆز يولۇمغا ماڭاي، سەنمۇ بالىلىرىڭنىڭ

قېشىغا بارغىن، ــ دەپتۇ. تۇلكە بەدىنىدىن ئازراق تۈكنى يۇلۇپ ئېلىپ شامدۇنغا بېرىۋېتىپ:
ــ ئەي يىگىت، بۇ تۈكۈمنى ساڭا بېرەي، قاچانكى بېشىڭغا كۈن چۈشسە، مۇشۇ تۈكنى كۆيۈ-
دۈرسەڭ، مەن شۇ ھامان قېشىڭدا پەيدا بولۇپ ساڭا ياردەم قىلىمەن. بۇ تۈكنى ھەرگىزمۇ يىتتۈرۈپ
قويما، ــ دەپتۇ. شامدۇن تۇلكىنىڭ تۈكنى يانچۇقىغا سېلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ.
شامدۇن يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپ، ئېدىرلىقتىن ئۆتۈپ بۇك ـ باراقسان بىر ئورماڭ-
لىققا كەپتۇ ـ دە، ئەپلىك بىر جاينى تېپىپ بىر كېچە تۇنەپتۇ. ئەتىسى سەھەردە يولىنى يەنە
داۋاملاشتۇرۇپ كېتىۋاتسا، بىر ئەجدىها يوغان بىر چىنارغا يامىشىپ چىقىۋاتقۇدەك، چىنار ئۈستىدىكى
ئۇۋىدا سۈرمە قۇشنىڭ ئىككى بالىسى چۇرقىرىشىپ زارلىنىۋاتقۇدەك. شامدۇننىڭ سۈرمە قۇشنىڭ با-
لىلىرىغا ئىچى ئاغرىپتۇ ـ دە، دەرھال دەرەخ شاخلىرىدىن ئوقيا ياساپ، قاتتىق ياغاچلارنى ئۇچلاپ ئوق
ياساپ ئەجدىهاغا كەينى ـ كەينىدىن بىرقانچە تال ئوق ئۇزگەنىكەن، ئەجدىها شۇ ھامان يىقىلىپ ئۆلۈپ-
تۇ. پۇتۇن ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرغان سۈرمە قۇش بالىلىرى خۇشاللىقىدا شامدۇننى ئۆز ئۇۋىسىغا تەك-
لىپ قىپتۇ. شامدۇن قۇش بالىلىرىنىڭ ئۇۋىسىغا چىقىپتۇ. قۇش بالىلىرى:
ــ ئەي يىگىت، سىز بىزنىڭ ھاياتىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭىز. ئاتا ـ ئانىمىز ئۇۋىدىن قايتىپ
كەلسە، سىزدىن كۆپ خۇش بولىدۇ. ئۇلار قايتىپ كەلگۈچە قانىتىمىزنىڭ ئاستىدا ئارام ئېلىپ تۇ-
رۇڭ، ــ دەپتۇ. شامدۇن ئۇلارنىڭ تەكلىپىگە قوشۇلۇپ بىر قۇش بوران چىقىرىپ بالىسىنىڭ قانىتى-
نىڭ ئاستىغا كىرگەنىكەن، كۆرۈنمەيلا قاپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن ھاۋا گۈلدۈرلەپتۇ، ئىككى سۈرمە قۇش
بوران چىقىرىپ يېتىپ كەپتۇ ـ دە، ئەجدىهانىڭ ئۆلۈكىنى كۆرۈپتۇ. بالىلىرىمۇ ئاتا ـ ئانىسىنى قىز-
غىن قارشى ئالماي جىمجىتلا يېتىشىپتۇ. سۈرمە قۇش ھەيران بولۇپ:
ــ ئېيتىڭلارچۇ، بالىلىرىم، ئەجدىها قانداق بولۇپ ئۆلدى؟ سىلەر نېمە ئۈچۈن جىمجىتلا ياتىسى-
لەر؟ زادى نېمە ئىش بولدى، دېسەڭلارچۇ؟ ــ دەپتۇ. قۇش بالىلىرى:
ــ ئەي ئاتا ـ ئانا، ياخشىلىققا ياخشىلىقمۇ ياكى ياخشىلىققا يامانلىقمۇ؟ ــ دەپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى:
ــ بۇ نېمە دېگىنىڭلار بالىلىرىم، ئەلۋەتتە ياخشىلىققا ياخشىلىق، ــ دەپتۇ. قۇش بالىلىرى:
ــ ئۇنداق بولسا، ئەجدىهانى بىر يىگىت ئۆلتۈرۈپ بىزنى قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۇنىڭغا زىيان ـ زەخ-
مەت يەتكۈزمەسسىز، ــ دەپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى:
ــ قېنى ئۇ يىگىت؟ بىز ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىمىز، ھاجىتىدىن چىقىمىز، ــ دەپتۇ.
قۇش بالىلىرى قانىتى ئاستىدىن شامدۇننى چىقىرىپتۇ. ئاتا ـ ئانا سۈرمە قۇشلار شامدۇننى كۆرۈپلا:
ــ ئەي يىگىت، سىز ئەجدىهانى ئۆلتۈرۈپ ئىككى بالىمىزنى، ھەتتا بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋلادلە-
رىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭىز. بۇرۇنقى يىللاردا ھەر قېتىم بالىلىرىمىز ئۇچۇرما بولغاندا ئەجدىها يەپ
كېتەتتى. سىزگە نېمە دەپ رەھمەت ئېيتىشنى بىلەلمەي قالدۇق. قانداق قىيىنچىلىقىڭىز بولسا دەڭ،
بىز سىزگە ياردەم قىلايلى، ــ دەپتۇ. شامدۇن:
ــ سىلەرمۇ خەتەردىن قۇتۇلۇپ قالدىڭلار، مېنىڭ ھازىر ھېچقانداق قىيىنچىلىقىم يوق، مەنمۇ يو-
لۇمغا مېڭىۋالاي، ــ دەپتۇ.
سۈرمە قۇشلار بىر تالدىن پېيىنى شامدۇنغا بېرىۋېتىپ:
ــ ئەي يىگىت، بۇ پەينى ئېلىۋېلىڭ، ئەسقېتىپ قالمىدۇ. قاچانكى بېشىڭىزغا بىرەر مۇشكۈلچىلىك
چۈشسە، مۇشۇ پەينى كۆيدۈرسىڭىز، شۇ ھامان سىزنىڭ قېشىڭىزدا ھازىر بولىمىز، ــ دەپتۇ.

شامدۇن پەينى ئېلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. بىر دەم ماڭغاندىن كېيىن، داغدام چوڭ يولغا چىقىپتۇ. چوڭ يول بىلەن بىر مەھەل ماڭغاندىن كېيىن بىر شەھەرگە كېلىپ قاپتۇ. شامدۇن كوچا ئارىلاپ كېتىۋېتىپ، بىر جايدا نەچچە ئون مىڭ كىشىنىڭ توپلىشىپ قالغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ روھى چۈشكۈن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. شامدۇن ئۇ يەردە زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي، بىر بوۋاينى چەتكە تارتىپ:

— ئەي بوۋا، بۇ يەردە زادى نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي شامدۇنغا بىر قارىۋېتىپ:

— بالام، سەن بۇ شەھەردىن ئەمەس ئوخشايسەن. شەھەر پادىشاھىنىڭ ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، ئاجايىپ گۈزەل بىر ساھىبجامال مەلىكىسى بار. ئۇ مەلىكە ياتلىق بولۇش ئۈچۈن

شەرت قويغان. هازىرغىچە تالاي يىگىتلەر مەلىكىنىڭ شەرتىنى ئورۇندىيالماي باشلىرىدىن ئايرىلدى. بۇگۈنمۇ ئىككى يىگىتنىڭ بېشى تېنىدىن جۇدا قىلىندى. بىز ئاشۇ ئىشلارنى كۆرۈش ئۈچۈن كەل-گەن، ــ دەپتۇ. شامدۇن:

ــ ئېيتىڭچۇ بوۋا، ئۇ مەلىكە زادى قانداق شەرت قويغان؟ ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ مەلىكە بىلەن توي قىلماقچى بولغان يىگىت مەلۇم قىلىپ قويۇپ، ئۆزى خا-لىغان يەرگە يوشۇرۇنۇشى لازىم. ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ۋاقىتتىن باشلاپ ئۈچىنچى كۈنى شۇ ۋاقىتقا كەلگەندە، مەلىكە ئېگىز راۋاققا چىقىپ جاھان ئەينىكى بىلەن يوشۇرۇنغان يىگىتنى ئىزدەيدۇ، تېپىۋال-سا، بېشىنى ئالىدۇ، تاپالمىسا، ئۇنىڭ ئەمرىگە ئۆتىدۇ. هازىرغىچە ئۇ شەرتىنى ئورۇندىغان بىرەرمۇ يە-گىت چىقمىدى، ــ دەپتۇ.

شامدۇن تەلەي سىناپ باقماقچى بولۇپ ئۈتتۈر مەلىكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ. مەلىكە شامدۇننىڭ يوشۇرۇنۇشىغا ئىجازەت بېرىپ، ئۈچىنچى كۈنى مۈشۈ ۋاقىتتا ئېگىز راۋاققا چىقىپ جاھان ئەينىكى بىلەن قارايدىغانلىقىنى، شامدۇننى تېپىۋالالىسا، كاللىسىنى ئالىدىغانلىقىنى، تاپالمە-سا، ئۇنىڭ ئەمرىگە ئۆتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شامدۇن مەلىكىنىڭ قېشىدىن قايتىپ چىقىپ قەيەرگە يوشۇرۇنۇشنى بىرھازا ئويلىغاندىن كېيىن ئاخىر لەھەڭ ئېسىگە كەپتۇ ــ دە، بىر كېچە ــ كۈندۈز توخ-تىماي يول يۈرۈپ دەريا بويىغا كېلىپ:

ــ هەي لەھەڭ، مەن كەلدىم، ــ دەپ ئۈچ قېتىم توۋلىغانىكەن، لەھەڭ سۇنىڭ ئىچىدىن بېشىنى چىقىرىپ:

ــ بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى؟ دەرھال دېگىن، سېنى قۇتقۇزۇشقا مەن تەييار، ــ دەپتۇ. شامە-دۇن بارلىق ئىشلارنى لەھەڭگە ئېيتىپ بېرىپتۇ. لەھەڭ بىرلا دەم تارتىپ شامدۇننى قورسىقىغا سولاپ-تۇ ــ دە، بارلىق بېلىقلارغا ئەمر قىلىپ، دەريا سۈيىنى ئۈماچتەك لېيىتقۇزۇپتۇ، ئۆزى بولسا دەريانىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە كىرىپ يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ.

شامدۇننىڭ يوشۇرۇنۇش ۋاقتى توشقاندىن كېيىن مەلىكە ئېگىز راۋاققا چىقىپ جاھان ئەينىكى بىلەن قارىغانىكەن، شامدۇننى كۆرەلمەپتۇ، ئىككىنچى قېتىم كۆزەتكەنىكەن، يەنىلا كۆرەلمەپتۇ. مەلە-كە سەل جىددىيلىشىپتۇ، ئۈچىنچى قېتىم قارىغانىكەن، شامدۇننىڭ ئىككى كۈنلۈك نېرىدىكى بىر دەريانىڭ چوڭقۇر يېرىدە ياتقان بىر لەھەڭنىڭ قورسىقىدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. مەلىكە بىرقانچە لەش-كەرنى شامدۇننى باشلاپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. لەشكەرلەر شامدۇن يوشۇرۇنغان دەرياغا بېرىپ:

ــ هەي شامدۇن، مەلىكە سېنى كۆرۈپ قالدى. سەن هازىر بىر لەھەڭنىڭ قارنىدا ياتسەن. دەر-هال چىق، ــ دەپتىكەن، شامدۇن لەھەڭگە قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ. لەھەڭ بىرقانچە يىلغىچە قورسىقىدىن چىقارماي بېقىشقا ۋەدە قىلغان بولسىمۇ، شامدۇن:

ــ مەلىكە مېنى كۆرۈپ قاپتۇ. كۆرۈپ قالغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ بارمىسام نامەردلىك بولىدۇ. بېشىم كەتسىمۇ بېرىشىم كېرەك، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. لەھەڭ نائىلاج شامدۇننى قۇرۇقلۇققا چىقىرىپ قويۇپتۇ. شا-مدۇن مەلىكىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ بېشىنى ئالماقچى بوپتۇ، لېكىن پادىشاه ئارىغا چۈشۈپ:

ــ قىزىم، هازىرغىچە تالاي يىگىتلەر ئادەتتىكى جايلارغا مۆكۈپ باشلىرىدىن ئايرىلدى. بۇ يىگىت-نىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ناھەق ئۆلۈپ كەتمىسە، مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىپ يەنە بىر قې-تىم يوشۇرۇنۇشقا ئىجازەت بەرسەڭ، ــ دەپتۇ. مەلىكە شاھ دادىسىنىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن شامدۇنغا يەنە

بىر قېتىم يوشۇرۇنۇش پۇرسىتى بېرىپتۇ.

شامىدۇن ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر سۇرمە قۇشنى ئېسىگە ئاپتۇ - دە، خالىي بىر جايغا بېرىپ قۇشلارنىڭ پېيىنى كۆيدۈرگەنىكەن، شۇ ھامان ئىككى سۇرمە قۇش غارقىراپ ئۇچقان پېتى شامىدۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ ۋە:

— ئەي يىگىت، بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى، دەرھال دېگىن، — دەپتۇ. شامىدۇن پۈتۈن ئەھۋالنى

ئىككى سۈرمە قۇشقا سۆزلەپ بېرىپتۇ. سۈرمە قۇشلار:

— ئۇنداق بولسا، سەن بىزنىڭ ئۇستىمىزگە مىنگىن، بىز سېنى نۆۋەت بىلەن كۆتۈرۈپ ئۇچۇپ يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ كېتىمىز، — دەپتۇ. شامىدۇن سۈرمە قۇشقا مىنىپتۇ. قۇشلار شامىدۇننى يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ۋاقتى ـ قەرەلى توشقاندا، مەلىكە ئېگىز راۋاققا چىقىپ جاھان ئەينىكى بىلەن شامىدۇننى ئىز-دەشكە باشلاپتۇ، تاغ ـ ئۆڭكۈرلەرگە قاراپتۇ، دەريا، دېڭىز ـ ئوكيانلارغا قاراپتۇ، تاپالماپتۇ، چۆل ـ جەزىرە، ئورمانلىقلارغا قاراپتۇ، تاپالماپتۇ، ئاخىر ئاسمانغا قارىسا، شامىدۇننىڭ يەتتە قات ئاسمانىنىڭ قەرىدە، سۈرمە قۇشنىڭ ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، پادىشاھقا:

— ئەي شاھ دادا، ئۇ يىگىت يەتتە قات ئاسمانىنىڭ قەرىدە بىر سۈرمە قۇشنىڭ ئۈستىدە تۇرىدۇ. ئۇنى قانداق تۇتقىلى بولىدۇ؟ — دەپتۇ. پادىشاھ:

— غەم قىلما قىزىم، شىمال تەرەپتىكى تاغنىڭ باغرىدا سۈرمە قۇش سۇ ئىچىدىغان بىر بۇلاق بار. سۈرمە قۇشلار ھامان شۇ بۇلاقتا سۇ ئىچكىلى چۈشىدۇ. بىرقانچە لەشكەر بۇلاق بويىدا ماراپ ياتسا ئۇنى تۇتۇپ كېلەلەيدۇ، — دەپتۇ ـ دە، شۇ ھامان تۆت لەشكەرنى بۇلاق بويىغا ماڭدۇرۇپتۇ. تۆت لەشكەر بۇلاق بويىغا بېرىپ، ئورمانلىققا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەتىسى كۈن چۈش بولغاندا سۈرمە قۇشلار شامىدۇنى مىندۇرۇپ، بۇلاققا سۇ ئىچىشكە چۈشۈپتۇ. بۇ ۋاقىتتا تۆت لەشكەر:

— ھەي شامىدۇن، مەلىكە سېنى يەتتە قات ئاسمانىنىڭ قەرىدە ئاشۇ سۈرمە قۇشنىڭ ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بىز ساڭا خەۋەر قىلغىلى كەلدۇق، — دەپتۇ. ئىككى سۈرمە قۇش شامىدۇننى ئېلىپ قېچىپ ئۇنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇۋالىدىغانلىقىنى ئېيتقان بولسىمۇ، شامىدۇن:

— مەلىكە مېنى كۆرۈپ قالغانىكەن، بېرىشىم كېرەك. نامەردلىك قىلىپ قېچىپ كەتكەندىن كۆرە، مەردلىك بىلەن ئۆلگىنىم ياخشى، — دەپتۇ ۋە قۇش بىلەن خوشلىشىپ، مەلىكىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. مەلىكە جاللاتلارنى شامىدۇننىڭ بېشىنى ئېلىشقا بۇيرۇپتۇ. جاللاتلار ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىشقا تەييارلاغاندا، خانىش ئالدىغا كىرىپ:

— قىزىم، بۇ دۇنيادا ئۇ يىگىتتەك چىچەن، قولىدىن ئىش كېلىدىغان يەنە بىر يىگىت چىقماس. ئۇنىڭ يوشۇرۇنۇشىدىن قارىغاندا، قولىدىن ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئانىلىق ھۆرمىتىم ئۈچۈن ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم يوشۇرۇنۇش پۇرسىتى بەرسەك، — دەپتۇ. مەلىكە:

— بولىدۇ ئانا، سىزنىڭ ئانىلىق ھۆرمىتىڭىز ئۈچۈن ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم يوشۇرۇنۇش پۇرسىتى بېرەي، — دەپتۇ. شامىدۇن جازا مەيدانىدىن قايتىپ كېلىپ بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن ھېلىقى تۇلكە ئېسىگە كەپتۇ ـ دە، يېقىن ئەتراپتىكى ئورمانلىققا بېرىپ تۇلكىنىڭ تۇكىنى كۆيدۇرۇپتۇ. بىر-دەمدىن كېيىن تۇلكە بەش بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ شامىدۇننىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە:

— ئەي يىگىت، بېشىڭغا قانداق كۈن چۈشتى، دەرھال دېگىن، — دەپتۇ. شامىدۇن بارلىق ئىشلارنى تۇلكىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. تۇلكە:

— ئۇنداق بولسا، سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن. مەن سېنى قۇتقۇزۇشنىڭ ئامالىنى قىلاي، — دەپتۇ ۋە بەش بالىسى بىلەن يەرنى كولاپ كىرىپ كېتىپتۇ، ئەتىسى كەچ بولغۇچە قايتىپ چىقماپتۇ. ئۇچىنچى كۈنى مەلىكىنىڭ راۋاققا چىقىپ قارايدىغان ۋاقتى بولۇپ قالاي دەپتۇ، تۇلكە يەنىلا چىقماپتۇ. شامىدۇن مەن تۇلكىگە ئالدىنىپتىمەن، دەپ تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغاندا، تۇلكە بەش بالىسىنى ئەگەش-

تۇرۇپ چىقىپتۇ ـ دە:

ـــ يىگىت، ئىش پۈتتى. مۇشۇ تۆشۈك بىلەن ماڭساڭ مەلىكە تۇرغان راۋاققا چىقىسەن. راۋاققا چىقىنغان تۆشۈككە بىر گۈل تەشتىكى قويۇپ قويدۇم. ئاشۇ گۈل تەشتىكىنىڭ تۆشۈكىدىن مەلىكىنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ تۇرالايسەن ھەم شۇ يەردە تۇرساڭ مۇرادىڭغا يېتىسەن، ـــ دەپتۇ. شامدۇن يەر ئاستى يولى بىلەن مېڭىپ، راست دېگەندەك، راۋاقتىكى گۈل تەشتىكىنىڭ ئاستىغا كېلىپ قاپتۇ. ۋاقتىمۇ توشۇپتۇ. مەلىكە راۋاققا چىقىپ جاھان ئەينىكى بىلەن پۈتۈن جاھاننى، يەتتە قات ئاسمانىنىڭ ئۈستىنى، يەتتە قات يەرنىڭ ئاستىنى بىرقانچە قېتىمدىن تەكشۈرۈپمۇ شامدۇننى كۆرەلمەپتۇ. مەلىكىنىڭ پۈتۈن ھەرىكىتىنى شامدۇن كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. مەلىكە شامدۇننى تاپالمىغاندىن كېيىن:

ـــ مەن شامدۇننى ئىزدەپ تاپالمىدىم، ئۇ ھەرقانداق جايدا بولسا قايتىپ كېلىپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئالسا بولىدۇ، ـــ دەپ خەلقئالەمگە جاكار قىپتۇ. شامدۇن شۇ ھامان گۈل تەشتىكىنى ئۆرۈۋېتىپ راۋاققا چىقىپتۇ.

ـــ مانا مەن كەلدىم، خۇدايىم سىزنى ماڭا نېسىپ قىپتۇ، ـــ دەپتۇ. مەلىكە:

ـــ ئاپلا، «چىراغ تۇۋى قاراڭغۇ» دېگەندەك، مەن تاپىنىمنىڭ ئاستىغا قارىماپتىمەن ئەمەسمۇ. خۇدا يىم مېنى سىزگە بۇيرۇپتۇ. ئەسلىدە پىشانىمىزگىمۇ مۇشۇنداق پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ، ـــ دەپتۇ.

مەيداندىكى نەچچە تۈمەن ئادەم تەبرىكلىشىپتۇ. پادىشاھ ۋە خانىش ئىنتايىن خۇشال بولۇشۇپتۇ.

پادىشاھ بىر نەچچە كۈنلۈك توي تەييارلىقىدىن كېيىن، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز كاتتا توي ـ مەرىكە ئۆتكۈزۈپ مەلىكىنى شامدۇنغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، شامدۇن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە مەلىكە بىلەن بەختلىك ياشاپ ئۆتكەنىكەن.

سەنگۇسۇلاتاش

ئۇنىڭدىن كۆپ زامانلار ئىلگىرى غەرب بىلەن شەرقنىڭ ئارىلىقىدا بىر يۇرت بولغانىكەن. ئۇ يۇرتنىڭ بىر شەھىرىدە بىر بوۋايغا يالغۇز قىز نەۋرىسى ھەمراھ بولۇپ ياشايدىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بوۋاينىڭ قىزى ئوقۇش يېشىغا يېتىپتۇ. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بوۋاي قىزىغا:

— قىزىم، سەن موللىغا بارغۇدەك بولۇپ قالدىڭ. موللىغا ئاپىرىپ قويايى، تەلىم ئالغىن، — دەپ-تۇ. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان قىز خۇشاللىقىدىن چاچلىرىنى تال - تال ئۆرۈپ، موللىغا بېرىشقا تەييارلى-نىپتۇ. ئەتىسى ئۇلار موللىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. موللام ئۇلارنى خۇشخۇيلۇق بىلەن كۈتۈپ، قىزنى ئېچىپ-لىپ، بوۋاينى يولغا ساپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى قىز ئۆزى يالغۇز موللىغا بېرىپتۇ. موللام ئۇنى:

— كەل، تەلەيكەش بىدىماق، مەيەردە ئولتۇر، — دەپ ئىشىكنىڭ كەينىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ، باشقا بالىلارنى بولسا، — كېلىڭلار بالىلىرىم، تۆرگە چىقىڭلار، — دەپ ئىززەتلەپتۇ. بۇ ھال قىزغا ھار كېلىپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، شۇنداقتىمۇ قىز موللىسىنىڭ ئۆي، ھويلا - ئارامىلىرىنى سۈ-پۈرۈپ، سۇ چېچىپ تىنىم تاپماي ئىشلەپتۇ، لېكىن موللىسى مۇئامىلىسىنى ھېچ ئۆزگەرتمەپتۇ. قىز يەنىلا كۈندىكىدەك ئىشىكنىڭ كەينىدىن بېرى كېلەلمەپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى قىزنىڭ موللىغا بېرىش رايى يېنىپتۇ. قىز بىر كۈنى بوۋىسىدىن:

— بوۋا، مەن موللىغا بارمىسام، — دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. بوۋاي قىزنىڭ سۆزىگە ھەيران بولۇپ:

— قىزىم، موللىغا نېمە دەپ بارمايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بوۋا، موللام باشقا بالىلار كەلسە: «كەل بالام» دەپ تۆرگە چىقىرىپ قويىدۇ، مەن بارسام: «كەل، تەلەيكەش بىدىماق، ئىشىكنىڭ كەينىگە ئۆت!» دەپ ئىشىكنىڭ كەينىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويىدۇ، — دەپ يىغلاپ تۇرۇۋاپتۇ قىز.

قىزنىڭ كۆز ياشلىرىدىن بوۋاينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ، لېكىن موللىغا گۇناھ ئارتقۇسى كەلمەي:

— قىزىم، بۇگۈن موللىغا بارغىن، بېرىپ موللاڭدىن دۇئا ئېلىپ كەلگىن، — دەپ يولغا ساپتۇ، ئۆزى قىزنىڭ كەينىدىن بېرىپ، ئەھۋالنىڭ قىز ئېيتقاندەك ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلى تېخىمۇ يېرىم بوپتۇ، قىزنى بۇ موللىدىن باشقا بىر موللىغا بېرىپ ئوقۇتۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ، قايتىپ كېلىپ، قىزنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. قىز كەچتە قايتىپ كەلگەندە:

— قىزىم، سەن ئوقۇشنى يەنە داۋاملاشتۇرمىسالىڭ بولمايدۇ. سېنى باشقا بىر شەھەرگە ئاپىرىپ ئو-قۇتاي، — دەپ ئۆز كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى ئېيتىپتۇ. قىز پەقەت بوۋىسىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈنلا باشقا مۇللىغا بېرىپ ئوقۇشقا قوشۇلۇپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ يول تەييارلىقى قىلىپ، بىر تۆگىگە يېمەك - ئىچمەك ئارتىپ، بىر تۆگىگە مىنىپ سەپەرگە چىقىپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ. شۇنداق يۈرۈپ، بىر ئاي بىر ھەپ-تە ئۈچ كۈن يول يۈرگەندە، يول ئۈستىدە چوڭ بىر ساراي ئۈچراپتۇ. ئۇ سارايىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇر-غۇدەك، ساراي ئىچىدىكى كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ھەرخىل - ھەر رەڭدىكى گۈللەر خۇش پۇراق چېچىپ ئەتراپنى بىر ئالغان، ھەر خىل قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان. قىز بۇ ھالدىن ھەيرانۇ ھەس بوپتۇ - دە، گۈلگە مېھرى باغلىنىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىزنىڭ گۈل ئۈزۈ-ۋېلىش ئىشتىياقى قوزغىلىپ، بوۋىسى-غا يېلىنىپ:

— بوۋا، شۇ گۈللەردىن بىر تال ئۈزۈۋالسام بولامدۇ؟ — دەپتۇ.

— بولمايدۇ، كىشىنىڭ سارىيىدىكى گۈلنى ئۈز-سەڭ، ئىگىسى كۆرسە خاپا بولىدۇ، — دەپتۇ بوۋاي. قىز بوۋىسىغا تېخى-مۇ يالۋۇرۇپ:

— بوۋا، بىر تالىلا ئۈزۈۋالسام بولدى، — دەپ تۇ-رۇۋاپتۇ.

بوۋاي قىزنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ:

— بوپتۇ، ئۇ-

زۇۋالغىن، ــ دەپتۇ. قىز خۇشاللىقىدىن يۈگۈرۈپ ساراي ئىچىگە كىرىپتۇ. ئەتراپقا قارىسا ئادەمزات كۆرۈنمىگۈدەك. ئۇ گۇللەرگە قاراپ بىرھازا تۇرۇپ قاپتۇ. بىر چاغدا بوۋىسىنىڭ:

ــ قىزىم، تېز بولغىن! ــ دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئېسىنى يىغىپتۇ. ئاندىن گۈلنى ئۈزمەكچى بو-لۇپ گۈلگە قول ئۈزىتىپتۇ، گۈلنىڭ چىرايلىقلىقى بىر تەرەپتىن قىزىنىڭ گۈل ئۈزۈش ھەۋىسىنى باس-قاندەك قىپتۇ، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن گۈلنى ئۈزمەي كېتىشكە كۆڭلى قىيماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن گۈلدىن بىر تال ئۈزۈپتۇ، ئەمما قانائەت ھاسىل قىلماپتۇ، شۇڭا ئارقا - ئارقىدىن يەنە بىرنەچچە تال گۈل ئۈزۈپتۇ. شۇ چاغدا سارايىنىڭ دەرۋازىسى «غارت» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئېتىلىپ قاپتۇ. ساراي تېمى تېخىمۇ ئېگىزلەپ، ئۈستىگە كۆز يەتكۈسىز ھالغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن قىزنى ۋەھىمە بېسىپ، پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپتۇ. قىز كېلىپ دەرۋازىنى ئىتتىرىپ بېقىپتۇ، ئۇرۇپ بېقىپ-تۇ، ھېچبىر تەۋرەنمەي تۇرغۇدەك، ئاخىر زار - زار يىغلاپ - قاقشاپتۇ. بوۋايمۇ سىرتتا تۇرۇپ دەرۋازىنى ئىتتىرىپتۇ، قېقىپتۇ، ھېچبىر ئۈمىد بولمىغاچقا قىزىغا قوشۇلۇپ خۇدادىن ئىلتىپات تىلەپ زار - زار يىغلاشقا باشلاپتۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ يىغا - زار، داد - پەريادلىرى ھېچبىر جاۋابقا مۇيەسسەر بولالماي ئاردىدىن بىر ھەپتە ئۆچ كۈن ئۆتۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي دەرۋازىنىڭ ئېچىلىشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ:

ــ خوش قىزىم، گۈلنى ئۈزمىگىن دېسەم ئۇنىمىدىڭ، ئەمدى ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىل-دىڭ. پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ. سېنى خۇداغا تاپشۇردۇم، قىيامەتتە كۆرۈشەرمىز، ــ دەپ زار - زار يىغلاپ، قان يۇتۇپ، قىزى بىلەن خوشلىشىپ بېشى قايغان، پۈتى تايغان تەرەپكە يول ئاپ-تۇ. بوۋاي ئۆز يولىغا مېڭىپ تۇرسۇن.

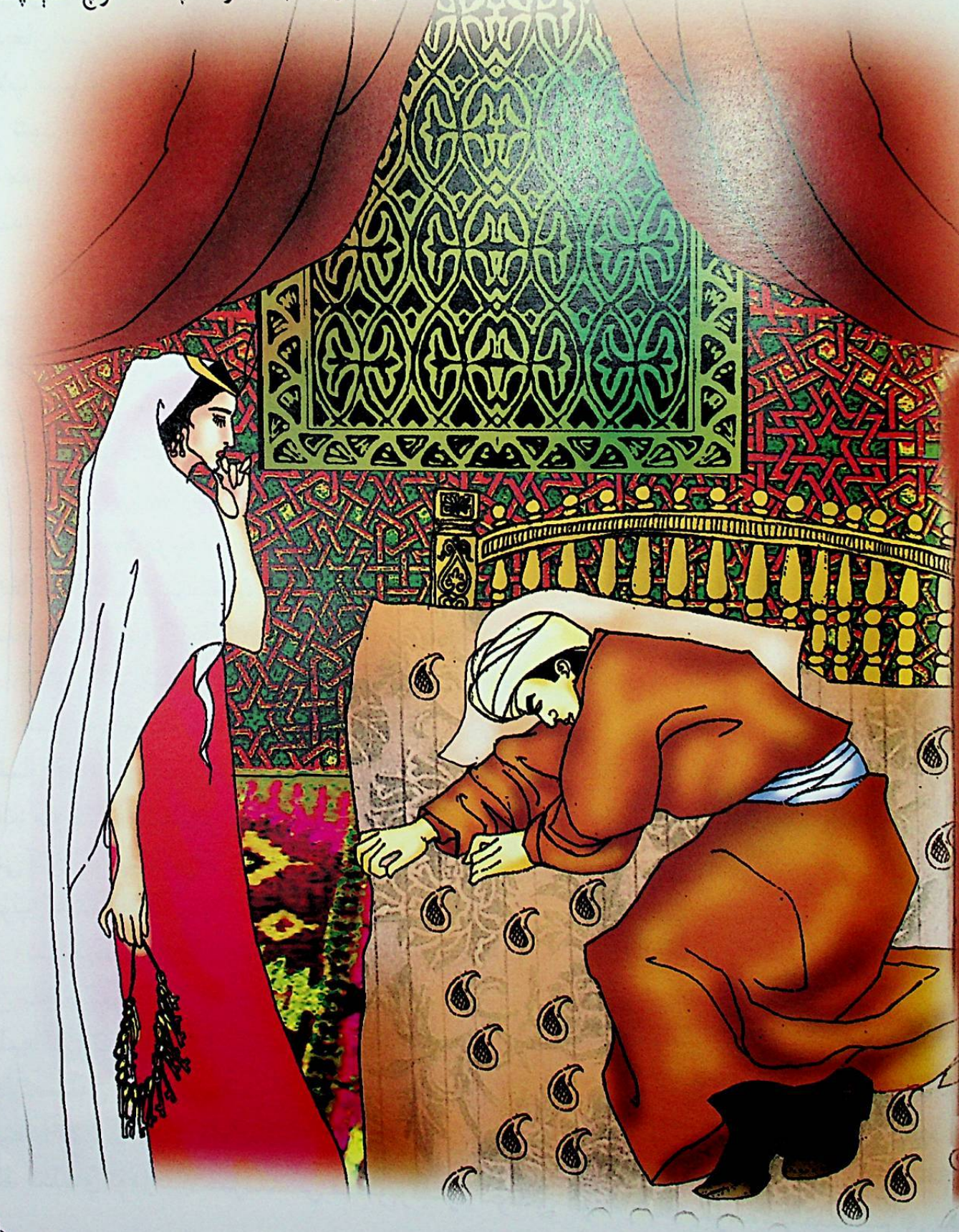
قىز بوۋىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن يەنە بىر ھەپتە ئۆچ كۈن يىغلاپ كۆز ياشلىرىنى قۇرۇتۇپتۇ، دەرۋازىدىن كۆزىنى ئۈزۈپ ساراي ئىچىگە قاراپ بىر ئىشىكنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. قىز ئىشىك تەرەپكە مېڭىپتۇ، ئىشىك ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي پەرۋەردىگارىم، ئۆزۈمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ــ دەپ كۆزىنى يۇمۇپ بىر ئۆينىڭ بوسۇغا ئە-چىگە پۈتىنى ساپتۇ. كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ تۆرىدە تەتىللا كۆرپە ئۈستىدە ياقلانىدەك چوڭلۇقتىكى بىر مۇشۇك كۆزلىرىنى مۇلايىملىق بىلەن يېرىم ئېچىپ سوزۇلۇپ ياتقۇدەك. قىز مۇشۇ-كە يېقىن كېلىپ:

ــ يارەھمان، سەنمۇ خۇدانىڭ بىر جانىۋىرى، ــ دەپ مۇشۇكنىڭ دۈمبىسىنى بىر سىلىغانىكەن، مۇشۇك ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا «شاراق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر چاڭگال ئاچقۇچ كۆرپە ئۈستىگە چۈشۈپ قاپتۇ. مۇشۇك ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

قىز ئاچقۇچلارنى قولىغا ئېلىپ ساناپ كۆرسە، ئوشۇقمۇ ئەمەس، كەممۇ ئەمەس دەلمۇدەل قىرىق بىر تال ئالتۇن ئاچقۇچ ئىكەن. قىز ئاچقۇچنى تۇتقىنىچە ئۆينىڭ تۆت ئەتراپىغا بىر قۇر قاراپ چىقىپ-تۇ. شۇ چاغدا قىز غەربىي تامدىكى ئالتۇن قۇلۇپ سېلىنغان ئىشىكنى كۆرۈپتۇ. قىز بېرىپ قۇلۇپقا بىرنىچى ئاچقۇچنى سالغانىكەن، ئىشىك ئۆزلۇكىدىن ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ئايھاي! ئىشىكنىڭ ئېچىلە-شى خۇددى ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇن، ئونچە - مەرۋايىت، لەئەل - ياقۇت كانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلغاندەكلا تۇيۇلۇپتۇ. قىز ئۇ نەرسىلەردىن كۆز ئۈزۈپ ئالدىغا قارىغانىكەن، يەنە بىر قۇلۇپ سېلىنغان ئىشىكنى كۆرۈپتۇ. قىز قۇلۇپقا يەنە بىر ئاچقۇچنى سالغانىكەن، ئىشىك يەنە ئۆزلۇكىدىن ئېچىلىپ كېتىپتۇ. بۇ ئۆيدىكى نەرسىلەرنى قىز ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغانىكەن. بۇ ئۆيدىكى بايلىقلار بىرىنچى

ئۆيدىكى بايلىقلارنىڭ جەۋھىرى يىغىلغاندەكلا ئېسىل ئىكەن. قىز بۇلاردىنمۇ كۆز ئۈزۈپ يەنە بىر قۇ-
لۇپنى كۆرۈپتۇ. قىز بۇ قۇلۇپقىمۇ ئاچقۇچ ساپتۇ، ئۇچىنچى ئىشىكمۇ ئېچىلىپتۇ... شۇنداق قىلىپ،
قىز قولىدىكى قىرىق بىر تال ئاچقۇچ بىلەن قىرىق بىر ئىشىكنى ئېچىپ، ئەڭ ئاخىردا تاملىرىغا ھەر
رەڭ - ھەر خىل نۇسخىدىكى گىلەملەر تارتىلغان، پادىشاھلارنىڭ خاس ھۇجرىسىدەك جايدۇلغان ئازادە
بىر ئۆيگە چىقىپ قاپتۇ. قىز قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا نەچچە قات ماموق كۆرپە ئۈستىدە
ياتقان بىر يىگىتنى كۆرۈپتۇ. ئۇ يىگىتنىڭ چىرايى ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك نۇرلۇق ھەم سۇ-
زۈك، قاش - كىرپىكلىرى قىياقتەك، بۇرۇتى يېڭىدىن خەت تارتقان، سەرۋى قامەتلىك بىر يىگىت ئە-
كەن. قىز يىگىتنى بىر كۆرۈپلا: «ئاھ!» دەپ ئوڭ قولىنى سول كۆكسىگە چىڭ بېسىپ، يىگىتنىڭ بې-
شىدا ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قاراپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. شۇ ئولتۇرغانچە بىر ھەپتە ئۆچ كېچە -

كۈندۈز ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىر يىگىتنىڭ ئاستىغا سېلىنغان مامۇق كۆرپە قىزنىڭ تىزىغا پېتىپ ئاغرىغاندىلا ئېسىگە كېلىپ، ھەيران بولۇپ ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ، يىگىتنىڭ ياستۇقى ئاستىدىكى تۇمارنى كۆرۈپتۇ. ئېلىپ قارىغۇدەك بولسا، تۇمارغا: «يىگىتنى قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز يەلپۈسە ئويغىنىدۇ، كىمدەكىم ئويغاتسا، يىگىت شۇنىڭ بولىدۇ!» دەپ پۈتۈلگەنىكەن. قىز: «ئۆز ئايىغىم بىلەن بۇ يەرگە كەلگىنىمگە قارىغاندا خۇدا مېنىڭ پېشانەمگە مۇشۇنى پۈتكەن ئوخشايدۇ» دەپتۇ - دە، يىگىتنىڭ بېشىدىكى قۇش قانىتىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچنى ئېلىپ يىگىتنى يەلپۈشكە باشلاپتۇ. يەلپۈگەندىمۇ بەش ھەپتە بەش كېچە - كۈندۈز يەلپۈپتۇ. شۇ كۈنى قىز يىگىتنى يەلپۈپ ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ سايىسىدىن ئۆزى قورقۇپ كېتىپتۇ. قىز ئۇستۇېشىنىڭ مەينەتلىشىپ، چاچلىرىنىڭ چۈۋۈلۈپ، ئۆزىنىڭ ئادەم سىدىن ياقىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، مېنى بۇ ھالدا كۆرسە ئالۋاستىمۇ قورقۇپ كەتمەمدۇ، يارىدەملىشىدىغان بىرەرى بولغان بولسا ئۇستۇېشىمدىكى كىر - قاتلىرىمنى ئادالىۋەتكەن بولسام بولاتتى، دەپ ئويلاپ سىرتقا قاراپ مېڭىپتۇ. ھويلىغا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، تامغا يۆلەپ قويۇلغان شوتا تۇرغۇدەك. قىز شوتا ئارقىلىق ئۆگزىگە چىقىپ ئەتراپقا قارىغانىكەن، سارايىنىڭ كەينىدە توققۇز ئوغرى بىر ئايال-نى، مەن ئالىمەن! دېسە، مەن ئالىمەن! دەپ بىر - بىرى بىلەن تارتىشۇاتقانلىقىنى، ئايالىنىڭ ئوغرىلارنىڭ قولىدا پارە - پارە بولۇپ كېتىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئايالغا ئىچى ئاغرىپ:

— ھەي ئاكىلار، بۇ بىچارە ئايالنى مۇشۇنداق تالاشساڭلار ھېچقايسىڭلار ئالالمايسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە ماڭا ئوتتۇز تەڭگىگە سېتىپ بېرىڭلار، — دەپتۇ. قىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ئوغرىلار بىكاردىن كېلىدىغان ئوتتۇز تەڭگىنى ئېلىشقا ئالدىراپ، تېزلا ماقۇل بوپتۇ. قىز ئۆگزىدىن چېچىنى تاشلاپ ئايالنى تارتىپ چىقىرىۋېلىپ، ئوغرىلارغا ئوتتۇز تەڭگىنى تاشلاپ بېرىپتۇ.

قىز ئايالنى يىگىت ياتقان ئۆيگە باشلاپ كىرىپ:

— سىز ھازىرچە بۇ يىگىتنى يەلپۈپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئۇستۇېشىمنى تازىلاۋالاي، — دەپ ئايالغا جېكىلەپ ئېيتىپ چىقىپ كېتىپتۇ. قىز تازىلىق قىلىپ ئولتۇرۇپ قىرىق كېچە - كۈندۈز ئۇخلىمىغاچقا، قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

ئەمدى قىز ئۇخلاپ تۇرسۇن، گەپنى ئايالدىن ئاڭلايلى:

قىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئايال ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغانلىقىغا خۇش بولۇپ، ئۆيدىن سىرتقا چىقماي يىگىتنى يەلپۈپتۇ، كەچ كىرىپتۇ، يەنە يەلپۈپتۇ.... بامدات نامىزىغا ئەزان ئېيتقان چاغدا يىگىت: «ئۇھ! ئەجەبمۇ ئۇخلاپتىمەنغۇ» دەپ كۆزىنى ئېچىپتۇ. بېشىدا ئۆزىنى يەلپۈپ ئولتۇرغان بىر ئايالنى كۆرۈپ، پېشانەمگە پۈتۈلگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ، دەپ ئۇ ئايالنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىپ ئەر - خوتۇن بولۇپ كېتىپتۇ...

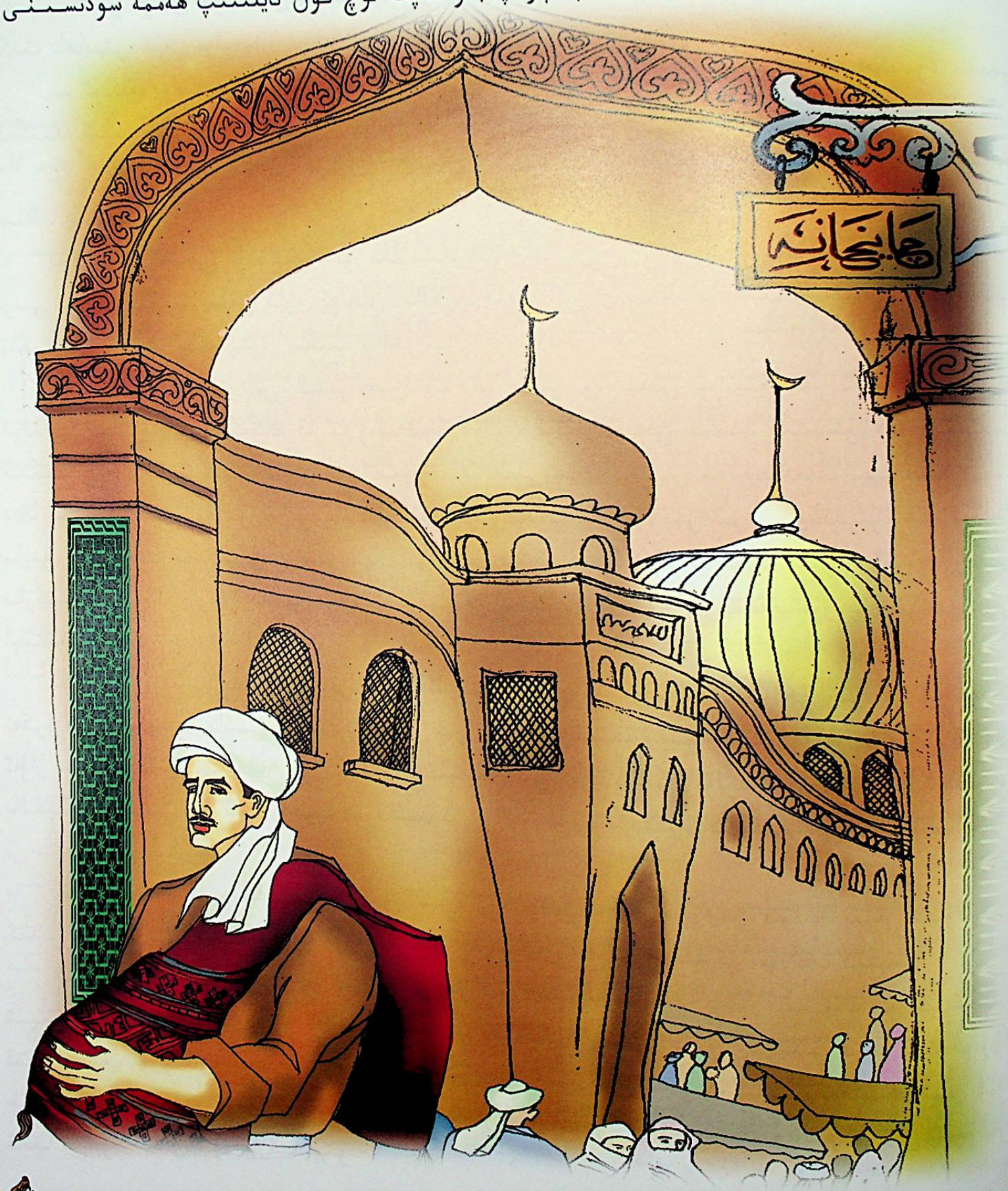
بىر ھەپتە ئۇچ كۈندىن كېيىن قىز ئويغىنىپ ھۇجرىغا كىرىپ، يىگىت بىلەن ئايالنىڭ ئاللىبۇرۇن بىر ياستۇققا باش قويۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز - ئۆزىگە: «ئاھ! ھەممە دەرد - ئەلەم ماڭىلا كېلىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ ھۇجرىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن يىگىت بىلەن ئايال خوجايىن، قىز غالچا بولۇپ ياشاپتۇ. ئايال قىزنى خورلاپ، تىللاپ يۈگۈر - يېتىم ئىشلارغا تىنىم تاپتۇرماي ماڭغۇزۇپ، «ئۇھ» دېگۈچىلىك ھالىنى قويماپتۇ. قىز دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، غىڭ قىلماي ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىۋېرىپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يىگىت يىراق بىر شەھەرگە

سودىغا بېرىشقا تەييارلىنىپتۇ. ئايال بۇنى ئاڭلىغان كۈندىن باشلاپ ئۆيدىكى بايلىق، زىبۇزىننەتلەرگە ئىگە بولغانلىقىغا قانائەتلەنمەي، يېگىتكە يەنە نۇرغۇنلىغان مال - دۇنيا، زىبۇزىننەت ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. قىزغا بولسا پالانى نەرسىنى ئالغاچ كەلگىن دېيىشنى ھېچبىر يادىغا كەلتۈرمەپتۇ.

بۇ ھالنى كۆرۈپ قىز ۋاپاغا جاپا دېگەن مۇشۇ ئوخشايدۇ، دەپ ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرغاندا، يېگىت:

— ساڭا نېمە ئالغاچ كېلىمەن؟ — دەپ سوراپ قاپتۇ.

— خوش تەقسىر، مېنىڭ ھەممە نەرسەم تولۇق، — دەپتۇ قىز بىرئاز تىترەپ، — مۇمكىن بولسا بىر سەنگۈسۈلا تاش ئالغاچ كەلسىلە، — دەپتۇ. يېگىت ماقۇللۇقىنى بىلدۈرۈپ، سودىسىغا مېڭىپتۇ. يېگىت سودا قىلىدىغان شەھەرگە يېتىپ بېرىپ بىر ھەپتە ئۇچ كۈن ئايلىنىپ ھەممە سودىسىنى

قىلىپ بولۇپ، يەنىلا بىرەرنەرسىسى كەم قالغاندەك ھېس قىپتۇ، ئاخىر قىزغا ئالىدىغان مالنى تېخى ئالمىغانلىقىنى بىلىپ، سەنگۈسۈلا تاشنى ئىزدەپ شەھەردىكى ھەممە بازارلارنى ئارىلاپمۇ تاپالمايۋ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ كېتىپ بارسا، بىر دۇكان ئۈچراپتۇ. يىگىت مۇشۇ دۇكانغا كىرىپ باقاي، قىزنىڭ مېلى تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ ئويلاپ دۇكانغا كىرىپتۇ. دۇكان خوجايىنى:

ــ كەلسىلە يىگىت، نېمە ئالىلىكىن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ئالىدىغان نەرسىڭىز بارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ يىگىت.

ــ مېنىڭ بۇ دۇكىنىمدىن شەھەردە تېپىلمىغان نەرسىلەر تېپىلىدۇ، ھەتتا سەنگۈسۈلا تاشمۇ بار، ــ دەپتۇ دۇكان خوجايىنى يىگىتنىڭ سوئالىغا جاۋابەن. سەنگۈسۈلا تاشنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان يىگىت ناھايىتى خۇش بولۇپ:

ــ ئۇنداق بولسا سەنگۈسۈلا تاشتىن بىرنى بېرىڭ، ــ دەپتۇ. دۇكان خوجايىنى سەنگۈسۈلا تاشنى يىگىتكە ئېلىپ بېرىپ:

ــ بۇ تاشنى دەرد ـ پىراقى ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن ئادەم ئىشلىتىدۇ. دىققەت قىلىڭ! ــ دەپ مىڭ تىللاغا بېرىپتۇ.

يىگىت سودىسىنى تۈگىتىپ، ئۆز سارىيىغا قايتىپ كەپتۇ. ئايال يىگىتنىڭ ئېلىپ كەلگەن مالىنى كۆرۈپ يىگىت بىلەن كارى بولماي، مىللارغا قاراپ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ. قىز بولسا يىگىتنىڭ ئالدىغا چىقماپتۇ، يىگىت چاقىرىپ:

ــ مانا، سەنگۈسۈلا تاش، ئېلىڭالغىن، ــ دەپ سەنگۈسۈلا تاشنى بېرىپتۇ. قىز تاشنى يىگىتنىڭ قولىدىن ئېلىۋېتىپ، يىگىتكە قاراپ ۋىلىققىدە كۈلۈپ قويۇپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ. قىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن يىگىتنىڭ خىيالىغا سەنگۈسۈلا تاشنى ساتقان دۇكان خوجايىنىنىڭ ئېيتقانلىرى يادىغا كېلىپ، قىزغا بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ قويماقچى بولۇپ سارايىنى بىر ئىزدەپ چىقىپتۇ، قىز تېپىلماپتۇ. يىگىتنىڭ قەلبىنى قورقۇنچ قاپلاپ، كۆڭلى دەككە ـ دۇككىگە چۈشۈپتۇ. قىزنى ئىزدەپ چىقىپ سارايىنىڭ كەينىگە قارىغۇدەك بولسا، قىز قولىدىكى تاشقا قاراپ زار ـ زار يىغلاپ تۇرۇپ مۇنۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋاتقۇدەك:

ــ سەنگۈسۈلا تاش، مېنىڭ دەردىمگە يەتسەڭچۇ، مېنى ئۆز قوينۇڭغا ئالساڭچۇ! ــ دەپ ئۇچ نۆۋەت تەكرارلاپ سەنگۈسۈلا تاشنى ئالدىدىكى يوغان قارا تاشقا ئۇرغانكەن، شۇ زامات گۈلدۇر ـ غاراس قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ غەزەپ بىلەن ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان بىر دەريا ھاسىل بولۇپ، تۆۋەنگە قاراپ ئېقىشقا باشلاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن يىگىت قورقىنىدىن يۈگۈرۈپ بېرىپ قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋېلىپ، قىزنى سۇغا سەكرەتمەپتۇ.

ــ نېمە دەردىڭ بولسا ماڭا ئېيتقىن! ــ دەپ قىزدىن ئەھۋال سوراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قىز كېچەكىدىن تارتىپ تاكى شۇ كەمگىچە ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلەرنى سۆزلەپ كېلىپ:

ــ قىرىق كۈن يەلپۈگەن غالچا بولدى، بىر كۈن يەلپۈگەن ئاغىچا بولدى، ــ دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ. يىگىت قىزنىڭ دەرد ـ ئەھۋالىنى بىلىپ، ھېلىقى ۋاپاسىز ئايالنى چېچىدىن قېچىرنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىپ ئورۇلغان تەپچە ئېڭىزىغا قويۇپ بېرىپتۇ. قىزنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىپ، بەختلىك كۈن كەچۈرۈپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق ئىچىگە: «بىر كۈن يەلپۈگەن ئاغىچا بوپتۇ، قىرىق كۈن يەلپۈگەن غالچا بوپتۇ» دېگەن سۆز تارقىلىپتۇ.

قىلىچ باتۇر

ئۇرۇن بىر كەمبەغەل ئوتۇنچى ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. ئوتۇنچىنىڭ ئايالى خېلى بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەچكە، ئوتۇنچى ئانىسىدىن كىچىك قالغان ئوغلىغا ھەم ئانا، ھەم ئاتا بوپتۇ.

بالا ئون سەككىز ياشلارغا كىرگەندە ئوتۇنچى قېرىپ ماغدۇرىدىن كېتىپتۇ - دە، ئاغرىپ يېتىپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ:

— بالام، يوقسۇزچىلىقنىڭ كاساپىتىدىن مەن سېنى ئوقۇتالمىدىم، يا بىرەر ھۈنەر ئۆگىنىشكە بېرەلمىدىم. ساڭا مىراس قىلىپ قالدۇرغۇدەك بىرەرنەرسەمۇ يوق. شۇڭا، مەندىن كېيىن قالغاندا قانداق ھايات كەچۈرۈشۈڭدىن قايغۇرۇۋاتىمەن. بۇرۇنقىلارنىڭ: «يۇرت قوغدىساڭ ئۆسەرسەن، قوغدىمىساڭ ئۆلەرسەن» دېگەن ماقالى بار، قانداقلا بولمىسۇن ئانا يۇرتۇڭدىن ئايرىلما، ئۇنىڭ بىر چىمدىم توپىسىنمۇ تۇتىيا بىل، — دەپتۇ - دە، كۆزى يۇمۇلۇپتۇ. بالا قاقشاپتۇ، يىغلاپتۇ، قولۇم - قوشنىلارنىڭ يارىدىمى بىلەن ئاتىسىنى يەرلىككە قويۇپتۇ.

بىر يىلى بۇ ئەلگە ياۋ باستۇرۇپ كىرىپتۇ. پادىشاھ ئەلنى قوغدىيالماي زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋاپتۇ، لەشكەرلىرى تىرىپىرەن بوپتۇ. خەلق مال - مۈلكىدىن، يەر - زېمىندىن ئايرىلىپ، ياقا يۇرتلاردا سەرسان بوپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن بالىنىڭ يۈرىكىگە ئوت تۇتىشىپ، ئىچ - باغرى كاۋاپ بوپتۇ. ئۇ ئانا يۇرتىنى قوغداش ئۈچۈن بىرەر ئىش قىلماقچى بولسىمۇ ئامال تاپالماپتۇ.

بىر كۈنى چۈشىدە بىر ئاپئاق ساقاللىق بوۋاي ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ: «ئوغلۇم، ئالدىڭدا يىلان بار، قولۇڭغا قامچا ئالغىن. ئالدىڭدا دۈشمەن بار، قولۇڭغا قىلىچ ئالغىن». يىگىت ئويغىنىپ قارىسا، چۈشى ئىكەن. ئۇ چۈشىدىكى بوۋاينىڭ ئېيتقىنى بويىچە، بىرەر قىلىچ تاپماقچى بولسىمۇ، ياۋ ھەممە تۆمۈر - تەسەكنى يىغۋالغاچقا قىلىچ ياستالماپتۇ. ئۇ شۇ زامات دادىسى ئېيتىپ بەرگەن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېسىگە ئاپتۇ: «شىمالىي تاغنىڭ ئەڭ ئېگىز چوققىسىدا بىر غار بولۇپ، ئۇ يەرگە ئىنسۇجىنمۇ بارالمايدىكەن. تاغنىڭ يېنىدا كۈمۈش يىلاندەك تولغىنىپ ئاققان دەريا بار ئىكەن. بۇرۇن بىر پادىشاھ غەربكە يۈرۈش قىلىپ كېتىۋېتىپ شۇ دەريادا ئېتىنى سۇغىرىپتۇ. بۇ زېمىننىڭ كۆركەم، باي، خەلقىنىڭ ئىشچان، خۇشخۇي ئىكەنلىكىنى كۆرگەن پادىشاھ ئۆزىنىڭ خاسىيەتلىك قىلىچىنى غارنىڭ ئىچىدىكى ئالتۇن قوزۇققا ئېسىپ قويۇپتۇ. قىلىچنىڭ يېنىدا يەنە بىر ئالتۇن يۈگەنمۇ ئېسىقلىق ئىمىش. ئەگەر بۇ يۇرت بىرەر بالا - قازاغا دۇچار بولسا، جاپا - مۇشەققەتتىن قورقمىغان بىرەر باتۇر غارغا كىرىپ،

ئالتۇن يۈگەننى سىلكسە، بىر تۈلپار پەيدا بولىدىكەن. خاسىيەتلىك قىلىچنى قولغا چۈشۈرسە، بۇ ئىدى-
نى ياۋدىن خالاس قىلالايدىكەن».

يىگىتنىڭ كۆڭلى يوروپ كېتىپتۇ. «ھەببەللى، — دەپتۇ يىگىت ئۆز - ئۆزىگە، — بۇ تاغ تەڭرى-
تاغلىرى بولسا كېرەك. تاغ يېنىمىزدىغۇ، بىر چىقىپ كۆرمەيمەنمۇ؟!» يىگىت تاغقا قاراپ يول ئاپتۇ.
چوققىلىرى كۈنگە قاراپ بوي تارتقان تاغ يىگىتكە يول بەرمەپتۇ. يىگىت ئارغامچىنى تاغدىكى دەل - دە-
رەخلەرگە ئېسىپ تاغقا يامىشىپتۇ، لېكىن ئۇ ئۇچ كۈن ياماشقان بولسىمۇ دېگەن يېرىگە چىقالماپتۇ. ئۇ
تاغنىڭ قاق بېلىدىن ئېشىپ ئادەم ئىزى باسمىغان بىر تاغ يولىنى كۆرۈپتۇ - دە، ئەمدىلا شۇ يولغا
چۈشۈپ ماڭاي دېيىشىگە، بىر يوغان يىلان ۋىشىلداپ بالىنىڭ ئالدىنى توسۇۋاپتۇ ۋە ھەيۋە قىپتۇ. بالا
يوغان بىر تاشنى يىلانغا ئاتقانكەن، يىلاننىڭ كاللىسى مەجلىپ ئۆلۈپتۇ. بالا بىر كۈن يول مېڭىپ
ئازراق دەم ئاپتۇ - دە، يەنە بىر چوققىغا يامىشىپ چىقىپتۇ. تاغ يولۇنسى، قاپلان، ئېيىقلار بالىغا خە-
رىس قىلغان بولسىمۇ، بالا ئۇلار بىلەن ئېلىشىپ يەر چىشلىتىپتۇ. ئاخىر يەتتىنچى كۈنى ھېلىقى
غارغا يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا، ئالتۇن قوزۇقتا بىر قىلىچ ھەم يۈگەن ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. بالا قىلىچ-
نى ئېلىپ بېلىگە ئېسىپتۇ، يۈگەننى بىر سىلكىگەنكەن، كۆز ئالدىدا بىر ئاق تۇلپار پەيدا بوپتۇ. بالا
ئاتقا مىنىپ: «چۇھ» دېگەنكەن، بىردەمدىلا تاغدىن يېنىپ چۈشۈپتۇ. ئۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئەل سۆيەر يە-
گىتلەرنى توپلاپ، ياۋغا ھۇجۇم قىپتۇ. خاسىيەتلىك قىلىچنىڭ كارامىتىدىن باسقۇنچىلارنىڭ كاللىسى
نەشپۈت چېچىكى تۆكۈلگەندەك تۆكۈلۈپتۇ، ھايات قالغانلىرى، ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قېچىپتۇ.
خەلق بالىنى پادىشاھ قىلىمىز دېگەن بولسىمۇ بالا زادىلا ئۇنىماپتۇ. ئاخىر ئۇلار بىر ئادىل كىشىنى پا-
دىشاھ قىلىپ سايلاپتۇ. شۇنىڭدىن بېرى بۇ يۇرت تېخىمۇ رونىق تېپىپتۇ.

نۇرغۇن پادىشاھلار ھېيلە - مىكىر ئىشلىتىپ، قىلىچ بىلەن تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈشكە ئۇرۇنغان
بولسىمۇ، قولغا چۈشۈرەلمەپتۇ.

ئەلنىڭ بارغانسېرى گۈللىنىپ كۈچەيگەنلىكىنى كۆرگەن يىگىت خاتىرجەم بولۇپ تۇلپار ئېتىغا
مىنىپتۇ - دە، ھېلىقى غارغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ
قىلىچ بىلەن يۈگەننى ئاۋۋالقىدەكلا ئالتۇن قوزۇقتا
ئېسىپ قويۇپتۇ - دە: «خەير، ۋاپادار ئېتىم» دەپ
ئاتنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئۆزى يەتتە كېچە - كۈندۈزدە
مىڭ بىر مۇشەققەت بىلەن تاغدىن چۈشۈپتۇ.

يىگىت ئۆيلىنىپ بالا - چاقىلىق بولۇپ، ئۇ-
زۇن ئۆمۈر كۆرۈپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھېلىقى قىلىچ بىلەن
يۈگەن تا ھازىرغىچە غاردا شۇ پېتى ئېسىقلىق
تۇرارمىش، نۇرغۇن ئادەملەر قولغا چۈشۈرىمىز دېگەن
بىلەنمۇ چۈشۈرەلمەپتۇ.

بۇ «قىلىچ باتۇر» دېگەن چۆچەك شۇنداق قىلىپ
ئېغىزدىن ئېغىزغا، قۇلاقتىن قۇلاققا تاراپ، ھازىرقى
زامانىمىزغىچە يېتىپ كەپتۇ.

خاسیه تلىك رەسم

زۇن زامانلار ئىلگىرى بىر يۇرتتا بىر يېتىم بالا ئۆتكەنكەن. ئۇ يىل بويى بىر باي ئايال-نىڭ قويلىرىنى باقىدىكەن، لېكىن ئۆزى ئاچ - يالىڭاچ ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ جاڭگالدا قوي بېقىۋاتسا، بىر بۈركۈت بىر يىلاننى چاڭگاللاپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقۇدەك. قويچى بالا يىلانغا ئىچى ئاغرىپ، بېشىدىكى تۇمىقىنى پۇلاڭلىتىپ: «هايت، كۇش، ئال!» دەپ ۋارقىراپتۇ. بۈركۈت يىلاننى تاشلاپ تۇماققا ئېتىلىپتۇ - دە، تۇماقنى چاڭگاللاپ ئالغىنىچە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. قويچى بالا يەردە ياتقان يىلاننىڭ قورسىقى يېرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى يىرتىپ يىلاننىڭ قورسىقىنى تېڭىپتۇ. يىلاننى كەپسىگە ئېلىپ كېتىپ كۆڭۈل قويۇپ قارىغانكەن، يىلان بىرقانچە كۈندىلا سەللىمازا ساقىيىپتۇ. بۇ يىلان ئەسلىدە يىلانلارنىڭ پادىشاهى بولۇپ، سەيلە - تاماشا ئۈچۈن يەر يۈزىگە چىققان چېغىدا بۇ پالاكەتكە يولۇققانكەن. يىلان زۇۋانغا كېلىپ:

— ئەي رەھىمدىل بالا، سەن مېنىڭ هاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ، بۇ ياخشىلىقىڭ ئۈچۈن مەندىن نېمىنى تىلىسەڭ شۇنى بېرەي، — دەپتۇ.

— ماڭا هېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا. يىلان يەنە:

— مەن سېنى ئوردامغا ئېلىپ باراي، سەن ئوردامدىن نېمىنى خالىساڭ شۇنى ئالغىن، مەن يىلانلار-نىڭ پادىشاهىمەن، — دەپتۇ ۋە: «كۆزۈڭنى يۇم، ئەمدى ئاچ!» دەپ بولغۇچە قويچى بالا ئۆزىنى هەشەمەتلىك ئوردىدا كۆرۈپتۇ. قويچى بالا ئەتراپقا قارىغۇدەك بولسا، ئالتۇن - كۈمۈش، لەئەل - ياقۇتلار كۆزنى چاقنىتىپ تۆكۈلۈپ ياتقۇدەك، تامدا بىر پارچە رەسىم ئېسىقلىق تۇرغۇدەك. ئۇ يېڭىدىن ئېچىلغان قىزىل ئەتىرگۈلنىڭ سۈرىتى ئىكەن. قويچى بالا رەسىمگە هەۋەسلىنىپ قاراپ تۇرۇپ قاپتۇ. يىلان پادىشاه:

— خالىساڭ بۇ رەسىمنى ساڭا هەدىيە قىلاي، — دەپ، تامدىن رەسىمنى ئېلىپ بالىغا بېرىپتۇ. قويچى بالا رەھمەت دەپ، رەسىمنى ئېلىپ ئۆز يېرىگە قايتىپ كېتىشنى ئىلتىماس قىپتۇ. يىلان پادىشاه ماقۇل بولۇپ: «كۆزۈڭنى يۇم، ئەمدى ئاچ!» دېگەنكەن، بالا كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنى قويلىرى بار جاڭگالدا كۆرۈپتۇ.

قويچى بالا كەچقۇرۇن ئۆز كەپسىگە قايتىپ كەپتۇ. هېلىقى رەسىمنى ئۆزى كۆرەلەيدىغان ئېگىز يەرگە ئاۋايلاپ چاپلاپ قويۇپتۇ. هېرىپ - چارچاپ كەتكەن بالا بىردەمدىلا قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، داستىخان سېلىنىپ، تۇرلۇك نازۇنېمەتلەر تەييار تۇرغۇدەك. ئۇ، بۇ تامدىكى رەسىمنىڭ خىسلىتى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ، بەھۇزۇر ئولتۇرۇپ قورسىقىنى ئوبدان تويغۇزۇپ، قوي بېقىشقا كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قويلىرىنى هەيدەپ كەلسە، كەپىنىڭ ئىچى پاك - پاكىز تازىدىن

لىنىپ، چىرايلىق بېزىلىپ، داستىخاندا شۇنداق مەززىلىك غىزالار تولۇپ تۇرغۇدەك. قويچى بالا ھۇزۇر-لىنىپ تاماقلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ئىش داۋاملىشىۋېرىپتۇ. قويچى بالىنىڭ يۈزلىرىدىن نۇر يې-غىپ، كىشىلەر كۆرسە ھەيران قالغۇدەك بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى باي ئايال قويچىنىڭ قامەتلىك، چىرايلىق بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلىگە جىن چۈشۈپتۇ - دە، ئۇنىڭ كەپسىگە بېرىپ باقماقچى بوپتۇ. بالا قوي باققىلى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئايال ئاستا ئۇنىڭ كەپسىگە كىلىپ ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن ئۆينىڭ ئىچىگە قارىسا، ئىلگىرىكى ئەسكى كەپە شۇنداق چىرايلىق بېزەلگەن، يوپيورۇق ۋە ئازادە تۇرغۇدەك. ئۇ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قاراپ تۇرسا، تامدىكى رەسىم سىيرىلىپ چۈشۈپ بىر ساھىبجامالغا ئايلىنىپتۇ. ئۇ قويچى بالىنىڭ كىلىشىگە تاماقنى تەييارلاپ قويۇش ئۈچۈن ئەمدى داستىخان سالغىلى تۇرۇشىغا ھىلىقى ئايال كەپىگە كىرىپ، قىزنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋېلىپ قىزنى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇپ كەپىنىڭ سىرتىغا زورلاپ تارتىپتۇ. ساھىبجامال:

— ئەگەر مېنى قويچى بالىدىن ئايرىۋەتمەكچى بولىدىكەنسەن، پۇتۇن ئۆي - جاي، بىساتلىرىڭنى غايىب قىلىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

باي ئايال قورقۇپ قىزنى قويۇۋېتىپتۇ. قىز دەرھال رەسىمگە ئايلىنىپ تامغا چاپلىنىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ باي ئايالنىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ رەسىمدىكى قىزنى ئىككى ئوغلىدىن بىرىگە ئېلىپ بېرىپ، بۇ ئاجايىپ مۆجىزىگە ئىگە بولماقچى بوپتۇ، شۇڭا ئۇ قويچى بالىنى كۆزدىن يوقىتىش-نىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ.

بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى قويچى بالا قويلىرىنى قوتانغا سولاپ، كەپسىگە كىرىپ كېتىۋاتقىنىدا، باي ئايال ئۇنى چاقىرىپ:

— مەن يېڭى ساراي سالماقچى. بۇگۈن كېچە باغدىكى ھەممە دەرەخلەرنى كېسىپ، لىم ھەم تورۇس ياغاچلىرىنى ئاقلاپ، ئەتە تاڭ ئاتقۇچە تەييارلاپ بول. ئەگەر بۇ ئىشنى ئورۇندىيالمىساڭ جاجاڭنى يەيسەن ! — دەپتۇ ھەم قويچى بالىغا بىر پالتا بىلەن ئورغاقنى تاشلاپ بېرىپتۇ. قويچى بالا پالتا بىلەن ئورغاقنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ كەپسىگە كىرىپ غەم بېسىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا رەسىم تامدىن سىيرى-لىپ ساھىبجامالغا ئايلىنىپ، قويچى بالىغا:

— سىز غەم قىلماڭ، پالتا بىلەن ئورغاقنى باغقا ئاچقىپ قويۇڭ، ئۆزىڭىز كەپىدە خاتىرجەم ئارام ئېلىپ ئۇخلاڭ، — دەپتۇ. ئۇ قىز يەنە رەسىمگە ئايلىنىپ تامغا چاپلىنىپتۇ. قويچى بالا قىزنىڭ دېگىنى بويىچە غىزالىنىپ خاتىرجەم ئۇخلاپتۇ.

ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، باغدىكى دەل - دەرەخلەر كېسىلىپ، باي ئايال تەلەپ قىلغاندىنمۇ جىق لىم ياغاچلار تەييار بوپتۇ. باي ئايال بۇنى كۆرۈپ نىيىتى تېخىمۇ بۇزۇلۇپتۇ. كۆڭلىگە يەنە يامان نە-يەت پۈكۈپ، قويچىغا سارايىنى ھازىر سالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ دەل - دەرەخلەرنى باغقا ئاپىرىپ ئاۋۇالقى-دەك قىلىپ قويۇشنى، بۇ ئىشنى بۇگۈن كېچە ئورۇنداپ بولمىسا جاجىسىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

قويچى بالا كەپسىگە قايتىپ داستىخاندىكى تاماقلارنى يېمەي غەم بېسىپ ئولتۇرغىنىدا، تامدىكى رەسىم ساھىبجامالغا ئايلىنىپ:

— ئەي ئاق كۆڭۈل بالا، غەمگە پاتماڭ، خاتىرجەم ئارام ئېلىڭ، — دەپتۇ. قويچى بالا يەنە غىزالىنىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

قويچى بالا ئەتىسى سەھەردە تۇرۇپ باغقا كىرىپ قارىسا، دەل - دەرەخلەر ئەسلىدىكىدەك كۆكىرىپ تۇرغۇدەك. ئۇ يەنە خاتىرجەم قوي باققىلى كېتىپتۇ.

باي ئايال بۇ پىلانىنىڭمۇ ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئوغىسى تېخىمۇ قاينىپتۇ، كۆڭلىگە تېخىمۇ يامان نىيەت پۈكۈپتۇ.

كەچقۇرۇن قويچى بالا قويلارنى ھەيدەپ كېلىشىگە، باي ئايال ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

ــ بۇگۈن كېچە سەن ئىشىك ئالدىغا بىر كۆل چاپىسەن، كۆلگە سۇ تولدۇرۇپ، قاينىتىسەن، ــ دەپ قويچىغا بىر كەكە، بىر قولتۇق ئوتۇن ھەم سېۋەت تاشلاپ بېرىپتۇ.

بالا غەمگە پېتىپ كەپتۇ. رەسىم ساھىبجامالغا ئايلىنىپ:

ــ ئۇ ھازازۇل جادۇگەر خوتۇن ئۆزىنىڭ گۆرىنى كولاتقۇزغۇدەك. سىز ئۇ بەرگەن نەرسىلەرنى ئىشكىنىڭ ئالدىغا قويۇپ خاتىرجەم ئۇخلاڭ، ــ دەپتۇ. قويچى بالا قىزنىڭ دېگىنى بويىچە خاتىرجەم يېتىپ قاپتۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەر بىلەن باي ئايال ئىككى ئوغلىنى كەينىگە سېلىپ چىقسا، ئىشكى ئالدىدا يوغان بىر كۆل تۇرغۇدەك، كۆلدىكى سۇ پورۇقلاپ قاينىاپ تۇرغۇدەك. باي ئايال يەنە ئىشىنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىدىن بىئارام بولۇپ تۇرغاندا، قويچى بالا بىلەن ساھىبجامال كۆل بويىغا كەپتۇ.

باي ئايال قويچى بالىنى يېنىغا چاقىرىپ:

ــ سېنى ئازاد قىلدىم، ئەركىن ھايات كەچۈرگىن، ــ دېگەچ پادىچى بالىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ، ئۇنى كۆلگە ئىتتىرىۋېتىپ، ئىككى ئوغلىغا قىزنى تۇتۇپ باغلاشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇلار قىزنى تۇتۇپ باغلاشقا تەمشىلگەندە، قويچى بالا بىر قولىدا ئالتۇن، يەنە بىر قولىدا گۆھەر كۆتۈرگىنىچە كۆلدىن چىقىپتۇ. باي ئايال بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ كۆزلىرى ئالمىچەكمەن بولۇپ كېتىپتۇ ـ دە، بالىدىن:

ــ كۆلنىڭ تېگىدە ئالتۇن، گۆھەرلەر بارمىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. قويچى بالا:

ــ شۇنداق، كۆلنىڭ تېگىدە ئالتۇن ـ كۈمۈش، گۆھەر ـ ياقۇتلار نۇرغۇن ئىكەن، قاچىلاشقا بىرنەرسە ئالغىلى چىقتىم، ــ دەپتۇ.

ئاچ كۆز باي ئايال كۆلنىڭ تەكتىدىكى بايلىقلارغا بۇ ئىگە بولۇۋالمىسۇن دەپ ئويلاپ، ئىككى ئوغلىغا:

ــ بالىلىرىم، مەن كۆلگە چۈشىمەن، قولۇمنى پۇلاڭلاتسام تېزدىن چۈشۈڭلار، ــ دەپ قاينىۋاتقان كۆلگە سەكرەپتۇ. ئۇ دەقىقە ئۆتمەي تۇنجۇقۇشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپتۇ. ئىككى بالىسى ئاپام بايلىقلارنى كۆتۈرەلمەي بىزنى چاقىرىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ، كەينى ـ كەينىدىن كۆلگە سەكرەپتۇ. ئۇلار قايناق سۇدا ئۆلۈپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ساھىبجامال ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە قويچى بىلەن خاتىرجەم، بايىاشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئامەتلىك شاھزادە

زۇن زامانلار ئىلگىرى بىر شەھەردە سەلتەنەتلىك بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. پادىشاھنىڭ ئۇچ خانىشى بولسىمۇ پەرزەنت كۆرمەپتۇ. پادىشاھ پەرزەنت ئوتىدا قوقاستەك پۇچىلىنىپ تۇ. پادىشاھنىڭ ئاھى ئاللاغا يېتىپ، كىچىك خانىشى ھامىلدار بوپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭدىن چەكسىز سۆيۈنۈپ، كىچىك خانىشىنى ئىززەتلەپ، ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ. بۇنىڭغا چوڭ خانىشلىرىنىڭ ئىچى ئاداپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، كىچىك خانىشىنىڭ ئاي ـ كۈنى توشۇپ كۆزى يورۇشقا سانىقلىقلا كۈنلىرى قاپتۇ. شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ شىكار خۇمارى تۇتۇپ شىكارغا كېتىپتۇ. پادىشاھ شىكارغا كېتىپ تۇرغىنىچە كۈنى كىچىك خانىشىنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىپ، يەڭگىشىنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپتۇ. ئىككى چوڭ خانىش كىچىك خانىش يەڭگەندە بۇۋاقلارنى كۈچۈككە ئالماشتۇرۇۋېتىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. كىچىك خانىش قوشكېزەك تۇغۇپتۇ، تۇغۇتتا ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئىككى خانىش كىچىك خانىشىنىڭ ئىككى بالىسىنى ئىككى كۈچۈككە ئالماشتۇرۇۋېتىپ قويۇپتۇ. بىر جادۇگەر ئايالغا بالىلارنى ئەسكى چاپانغا ئورىتىپ، شەھەر سىرتىدىكى چۆل ـ جەزىرىگە تاشلاتقۇزۇۋېتىپتۇ. ھەپتە توشۇپ پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ كەلگەندە، چوڭ خانىشلىرى پادىشاھنىڭ ئالدىغا چىقىپ كىچىك خانىش ئۇستىدىن شىكايەت قىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ شىكايىتىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئوردىغا كىرسە خانىش بىھوش ياتقان، ئىككى كۈچۈك ئۇنى ئېمىۋاتقانىكەن. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ خانىشنى زىندانغا تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ.

بۇ پادىشاھقا قوشنا شەھەردە بىر پادىشاھ بار ئىكەن، ئۇ پادىشاھمۇ شىكارغا خۇمار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ شىكارغا چىقىپتۇ، ئۇزۇن ئۆتمەي ئالدىغا بىر چىشى بۆرە ئۇچراپتۇ. پادىشاھ ئوقياسى بىلەن بۆرىنى چەنلىگەنىكەن، بۆرە بىر تۇپ يۇلغۇننىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۆرىنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ قوغلاپتۇ. پادىشاھ كېلىپ قارىسا بۆرە يوق، يۇلغۇن تۆۋىدە بىر زاكىدا يېڭى تۇغۇلغان بىر قىز، بىر ئوغۇل ياتقۇدەك. پادىشاھ بالىلارنى ئېلىپ شىكاردىن قايتىپتۇ.

پادىشاھ بالىلارنى ئوردىسىغا ئېلىپ بېرىپ، ئوغۇلغا «غېرىب»، قىزغا «سەرۋەر» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. غېرىب بىلەن سەرۋەر قۇرامىغا يېتىپتۇ. غېرىب ئەقىللىق يىگىت بوپتۇ، سەرۋەر ھۆسن ـ جامالدا تەڭداشسىز قىز بوپتۇ.

پادىشاھنىڭ بىر قىزى بار ئىكەن. مەلىكە بويىغا يېتىپ، غېرىبقا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، غېرىبمۇ مەلىكىگە ئاشىق ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، پادىشاھ مەلىكىسى بىلەن غېرىبنىڭ كۆڭۈل سىرىنى سېزىپ

قاپتۇ. پادىشاھ كۆڭلىدە غەربىنىڭ تېگى - تەكتى ئېنىق ئەمەس، قىزىمنى بەرسەم قانداق بولار؟ دەپ ئويلاپ ۋەزىرگە مەسلىھەت سالىدى. ۋەزىر:

— ئەي پادىشاھىئالەم، غەربىنى ئادەم بالىسى بەجا كەلتۈرەلمەيدىغان بىر ئىشقا بۇيرۇيلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل كۆرۈپتۇ.

پادىشاھ غەربىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— ئەي غەرىب، مەن سېنى بېقىپ قاتارغا قوشتۇم. سەن مەلىكەمگە ئاشىق ئىكەنسەن، ۋىسالىغا يەتەي دېسەڭ شەرتىم بار، شۇنى ئورۇندىشىڭ شەرت، — دەپتۇ.

— نېمە شەرت بولسا باش ئۈستىگە ئورۇندايمەن، — دەپتۇ غەرىب.

— بىزدىن يىراق بىر شەھەردە بىر موزدۇز بار ئىكەن، ئۇ موزدۇزلۇق قىلغاندا، بىگىزنى ئاياغقا سانجىغاندا يىغلايدىكەن، يىپىنى تارتقاندا قاقاقلاپ كۈلدىكەن، شۇنىڭ سىرىنى بىلىپ كەل، — دەپتۇ پادىشاھ.

غەرىب بىر يىللىق مۆھلەت سوراپتۇ. ئۇ يول تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ سەپەرگە چىقىپتۇ. غەرىب كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. يەتتە كۈن ئىزدىگەن بولسىمۇ، بىر يىغلاپ - بىر كۈلدىغان موزدۇزنى بۇ شەھەردىن تاپالماپتۇ. كەچ كىرگەندە بىر ئىشىكنى قېقىپتۇ. ئۆي ئىچىدىن ئاجىز بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. غەرىب ئۆيگە كىرىپ قارىسا، بىر بوۋاي نىمجان ھالەتتە ياتقانىكەن. بوۋاي غەربىنى كۆرۈپ ئۇسسۇزلۇق بېرىشنى ئىشارەت قىپتۇ. غەرىب بوۋاينىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپتۇ. بوۋاي:

— ئوغلۇم، سېنى خۇدا ئەۋەتتى. سەن مېنى ئۇ دۇنياغا ئۇزىتىپ قوي، بۇنىڭ بەدىلىگە مەن ساڭا خاسىيەتلىك بىر ئەڭگۈشتەر بېرىمەن، موھتاج بولساڭ، بۇ ئەڭگۈشتەر سېنىڭ ھاجىتىڭدىن چىقىدۇ، — دەپتۇ.

بوۋاي ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. غەرىب بوۋاينى ئۇ ئالەمگە ئۇزىتىپتۇ، لېكىن ئەڭگۈشتەرنىڭ ئەپسۇنىنى بوۋاي ئېيتىپ بەرمىگەچكە، ئەڭگۈشتەر ئۇنىڭ موھتاجلىقىدىن چىقالماپتۇ. غەرىب باشقا شەھەرگە بېرىشنى مەقسەت قىلىپ شەھەردىن چىقىشىغا، بىر توپ قاراقچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. قاراقچىلار غەربىنىڭ قولىدىكى ئەڭگۈشتەرنى تارتىۋاپتۇ. قاراقچىلارنىڭ سەردارى ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ:

— مەن ئۆمرۈمدە ئېرىشمەكچى بولغان ئەڭگۈشتەرگە ئىگە بولدۇم، ئەي خىسلەتلىك ئەڭگۈشتەر، بۇ يېتىمچىنى موزدۇز بار شەھەرگە تاشلىۋەت، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

غەربىنىڭ قۇلىقىغا دەھشەتلىك چاقماق چېقىلغاندەك ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. غەرىب كۆزىنى چىڭ يۇمۇپتۇ. بىر چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا يىغا ئاۋازى كىرىپتۇ. ئۇ، نېمە ئالامەت بولغاندۇ، دەپ كۆزىنى ئاچسا، ئۆزىنى باشقا بىر شەھەردە كۆرۈپتۇ، ئۆزى بىر موزدۇزنىڭ ئالدىدا تۇرغۇدەك. موزدۇز چەمگە بىگىز سانجىپ يىغلايدىكەن، يىپىنى تارتىپ قاقاقلاپ كۈلدىكەن. غەرىب موزدۇزغا سالام بېرىپ:

— بىر يىغلاپ، بىر كۈلۈشلىرىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. موزدۇز غەربىنىڭ ئۇستۈڭىشىغا قاراپ:

— ئەي بالام، بۇ ئىشنى سەن سورىما، مەن ئېيتماي، — دەپتۇ.

غەرىب يېلىنىپتۇ، يالۋۇرۇپتۇ. موزدۇز پەرۋا قىلماپتۇ. ئاخىر غەرىب مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. موزدۇز غەربىنىڭ مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن:

— ئەي ئوغلۇم، سەن بىر ھاجەتمەن ئىكەنسەن، شۇنداقتىمۇ سەن مېنىڭ دەردىمگە يەتكىن، ئاندىن

ساڭا سىرىمنى ئېيتىپ بېرەي. بۇ شەھەردىن تۆت كۈنلۈك يىراقتا بىر شەھەر بار، شۇ شەھەردە بىر مەزىن بار. ئۇ مەزىن ھەر كۈنى سەھەردە ئېگىز پەشتاقتا چىقىپ ئەزان ئېيتىدۇ. ئەزاننى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن پەشتاقتىن ئۆزىنى يەرگە ئېتىپ بىھوش بولىدۇ، خېلى ياتقاندىن كېيىن ئەسلىگە كېلىدۇ. ئۇ بۇ ئىشنى ھەر كۈنى تەكرارلايدۇ. سەن مەزىنىڭ سىرىنى بىلىپ كەلسەڭ، سىرىمنى ساڭا ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

غېرىب موزدۇز كۆرسەتكەن يول بويىچە مەزىن بار شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ مەزىننى تېپىپتۇ.

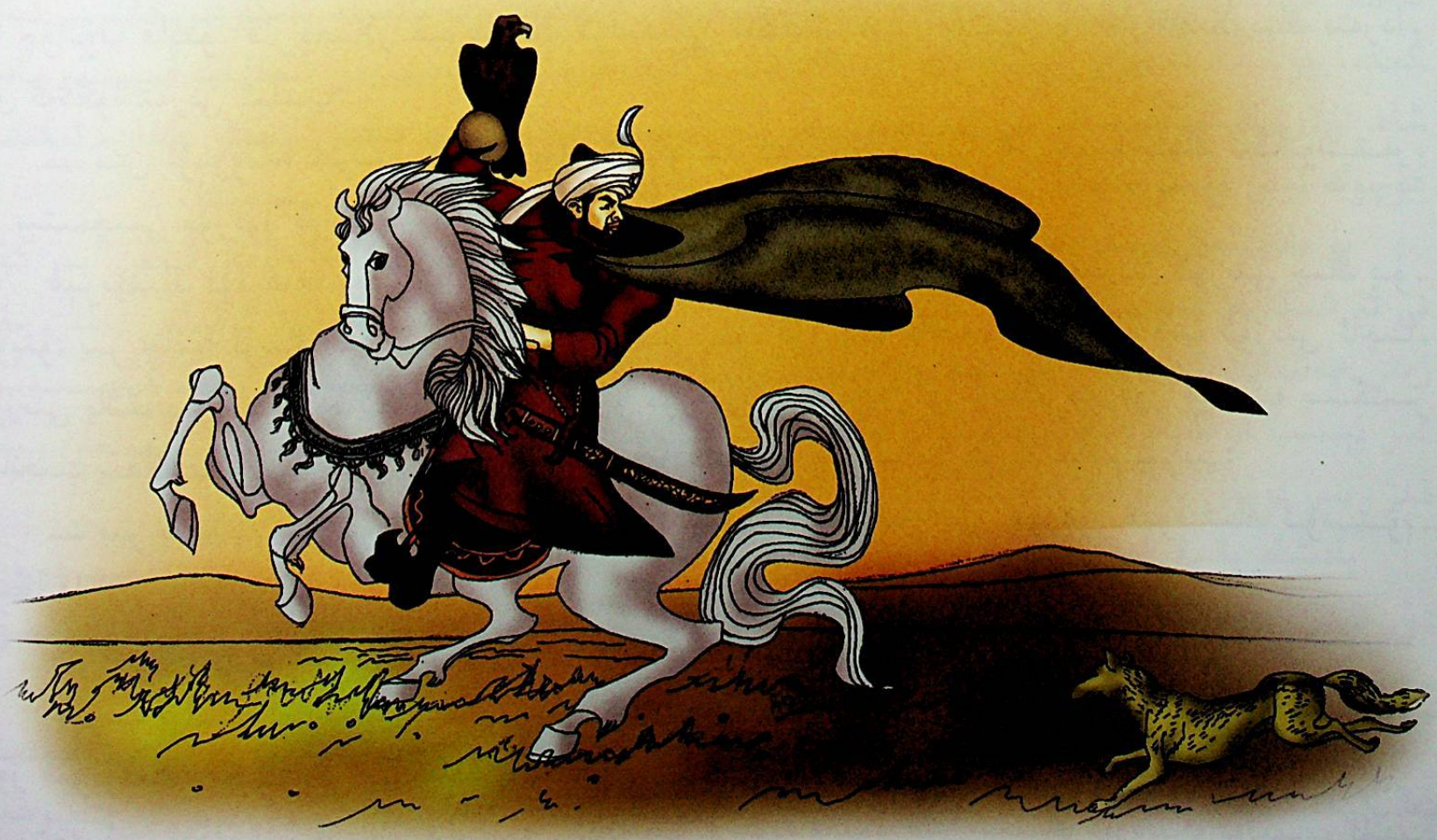
ئەتىسى بامدات نامىزى ۋاقتىدا مەزىن ئېگىز پەشتاقتا چىقىپ ئەزان ئېيتىپتۇ. ئەزان ئېيتىپ بولۇپ ئۆزىنى يەرگە تاشلاپتۇ، خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كەپتۇ. غېرىب مەزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئەي مەزىن، بۇنداق قىلىشلىرىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ. مەزىن غېرىبنىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ:

— ئەي بالام، سەن سورىما، مەن ئېيتمايى، — دەپتۇ. غېرىب مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، سەن ھاجەتمەن ئىكەنسەن، شۇنداقتىمۇ سەن ئاۋۋال مېنىڭ ھاجىتىمدىن چىقىمەن، — دەپتۇ مەزىن، — بۇ يەردىن يەتمىش كۈنلۈك يىراقتا بىر شەھەر بار. شۇ شەھەرنىڭ چېتىدىكى قۇملۇقتا بىر ئاخۇنۇم بار. ئۇ ھەر كۈنى بىر كالىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى بۆلەك، پۇتىنى بۆلەك، تېنىنى بۆلەك، ئۇستىخىنىنى بۆلەك قىلىپ تاشلايدۇ، ئاندىن ئۇ يەنە كالىغا قاراپ قان - زار يىغلاپ، دۇئا ئوقۇپ كالىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. بۇ ئىشنى ھەر كۈنى تەكرارلايدۇ. سەن شۇ سىرنى بىلىپ كەلسەڭ، سىرىمنى ساڭا ئېيتىپ بېرىمەن.

غېرىب ماقۇل بولۇپ، مەزىن بىلەن خوشلىشىپ، ئاخۇنۇمنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. يەتمىش كۈن يول يۈرۈپ ئاخىر ئاخۇنۇمنى تېپىپتۇ. ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، ئەتىسى مەزىن ئېيتقان ئەھۋالنى كۆرۈپتۇ. ئاخۇنۇم كالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بولغاندا، غېرىب ئاخۇنۇمدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

ئاخۇنۇم غېرىبنىڭ ئۇستۇېشىغا قاراپ:

ــ ئەي بالام، سەن سورىما، مەن ئېيتماي، ــ دەپتۇ. غېرىب مەقستىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم، بۇ سىرنى بىلمىگۈچە نىيىتىڭدىن يانمايدىغان ئوخشايسەن. ئۇنداق بولسا، سەن مېنىڭ ھاجىتىمدىن چىققىن، ــ دەپتۇ ئاخۇنۇم، ــ مۇشۇ يەردىن قىرىق توققۇز كۈن يول يۈرسەڭ، بىر چىنار تۈۋىگە بارىسەن. چىنارنىڭ ئوڭ تەرىپىنى سىلىساڭ، بىر ئىشىك ئېچىلىدۇ. ئىشىكتىن كىرىپ مېڭىۋەرسەڭ، بىر يەرگە بېرىپ توسۇلىسەن. شۇ يەردىكى تامنى باسساڭ، يەنە بىر ئىشىك ئېچىلىدۇ. ئىشىكتىن كىرىپ بىر تۇلپارنى كۆرىسەن. شۇ تۇلپارنى مىنىلىسەڭ، ئۇ سېنى ئۇچۇرۇپ بىر باغقا ئېلىپ بارىدۇ. شۇ باغدا بىر پەرىزات بار. شۇ پەرىزاتنى ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ مۇشۇ يەرگە كەلسەڭ، ئۆز سىرىمنى ئېيتىپ بېرىمەن.

غېرىب يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇ نۇرغۇن جەبىر - جاپالارنى چېكىپ قىرىق توققۇز كۈندە ئاخۇنۇم ئېيتقان چىنارنىڭ تۈۋىگە يېتىپ بېرىپتۇ. چىنار تۈۋىدە ئارام ئېلىپ ئۇخلاپ قېلىپ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپئاق ساقال، نۇرانە چىراي بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. غېرىب بوۋايغا سالام بېرىپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ:

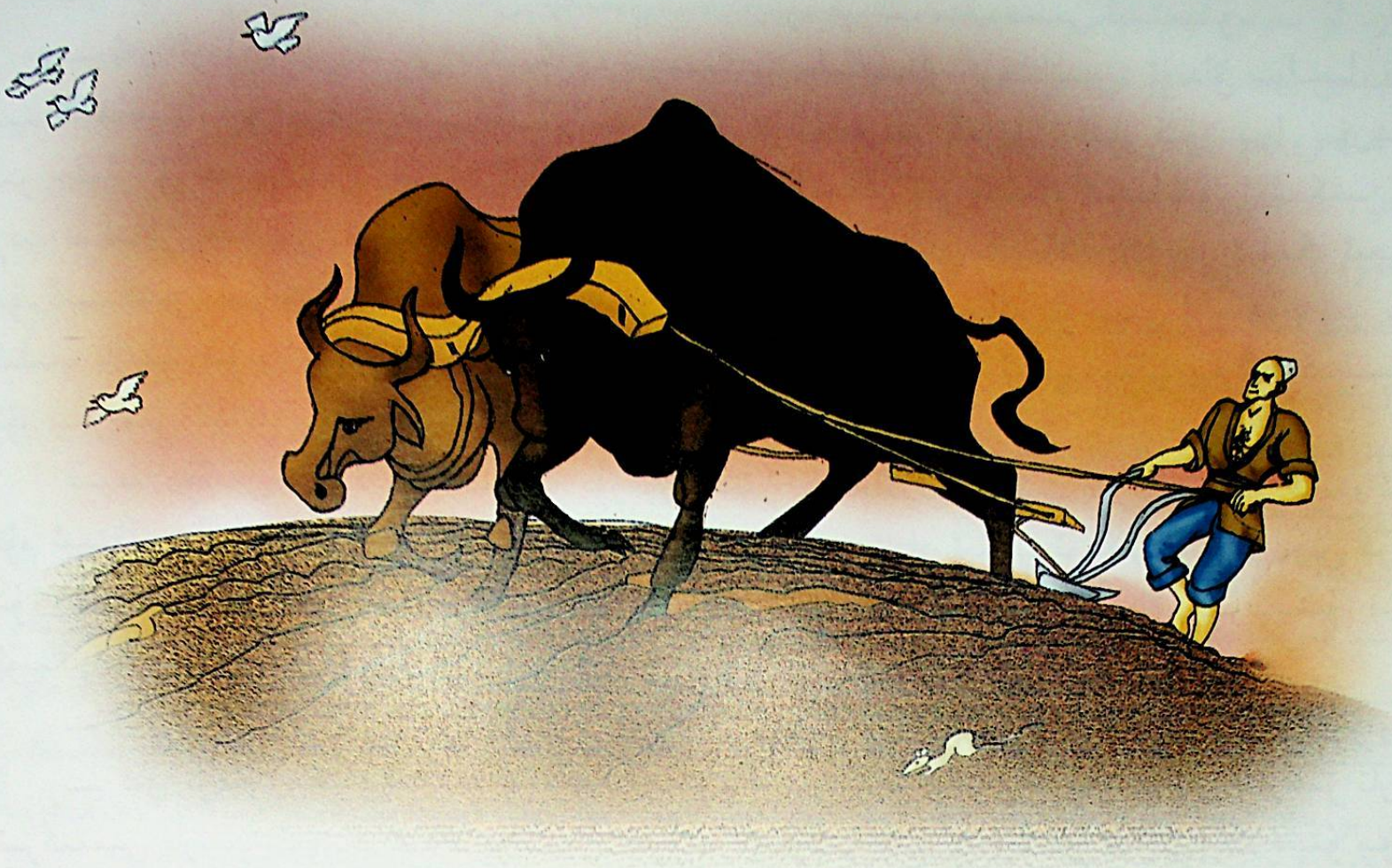
ــ ئەي ئوغلۇم، سەپىرىڭ قايسان؟ ــ دەپ سوراپتۇ. غېرىب ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم، خەتەرلىك يولغا قەدەم بېسىپسەن. تۇلپارنى مىنگەندە تىزگىنىنى ھەرگىز تارتما. تىزگىنىنى تارتىپ قويساڭ ھالاك بولىسەن. غەپلەت ئۇيقۇڭنى ئاچ، بۇ دۇنيادىكى ماكانى، ــ دەپتۇ بوۋاي. غېرىب چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ. ئۇ چىنارنىڭ ئوڭ تەرىپىنى باسقانىكەن، بىر ئىشىك ئېچىلىپتۇ. ئۇ شۇ ئىشىكتىن كىرىپ يەنە بىر ئىشىكنىمۇ ئېچىپ كىرىپ تۇلپارنى كۆرۈپتۇ. غېرىب تۇلپارغا مىنىپتۇ، تۇلپار شۇ ھامان بىر كىشنەپ ئۇچۇپتۇ. كەينىدىن دۇنيا قوغلاپتۇ. غېرىب تۇلپارنىڭ بوينىدىكى ئوقيانى ئېلىپ دۇنيانىڭ سىڭا كۆزىنى چەنلەپ ئېتىپتۇ. ئوق دەل جايىغا تېگىپتۇ، دۇنيا ئۆلۈپتۇ. شۇ ھامان قارا بوران كۆتۈرۈلۈپ، جاھاننى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. غېرىب تۇلپارنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، ئېگەرگە چىڭ يېپىشىۋاپتۇ. بوران توختىغاندا، غېرىب يەر ھەيدەڭانقان بىر بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بوۋايغا سالام بېرىپ، بۇ يەرنى سوراپتۇ. بوۋاي غېرىبنىڭ سالىمىنى قوبۇل قىلىپ:

ــ بالام، ئاۋازىڭنى بوش قىل، بۇ يەر دۇنيالەرنىڭ ماكانى. دۇنيالەر ئاڭلاپ قالسا، مەن تۇرماق، كا-لىلارمۇ ئامان قالمايدۇ، شۇڭا كاللارنىمۇ ھوش - پوش دېمەي جىممىدە ھەيدەڭاتمەن، ــ دەپتۇ. غېرىب:

ــ ئەي بوۋا، سىلىنىڭ قوشلىرىنى مەن ھەيدەپ تۇراي، سىلى بازارغا بېرىپ نان، قېتىق ئېلىپ كەلسىلە، ــ دەپ بوۋايغا ئون تىللا بېرىپ بازارغا يولغا سالىپتۇ.

بوۋاي بازارغا كېتىپتۇ. غېرىب بوۋاينىڭ ئورنىدا قوش ھەيدەپتۇ. كاللار ئېتىزنى ئوچ ئايلىنىپ يېتىڭاپتۇ. غېرىب كاللارنى قامچىلاپتۇ، كاللار كۆچەپ تۇرۇپ بىر تارتىپتىكەن، شۇ ھامان «قاراس» قىلغان ئاۋاز چىقىپ، يەر - جاھاننى ئىس - تۈتەك قاپلاپ كېتىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن شامال چىقىپ، ئىس - تۈتەكنى بىر تەرەپكە سۈرۈپ كېتىپتۇ. غېرىب كۆرۈپتۇكى، ئېتىزلىقتا ئادەم پاتقۇدەك بىر كا-مار تۇرغۇدەك. ئۇ تۆۋەنگە چۈشۈپ قارىسا، بۇ يەردە قىرىق بىر ھۇجرا بار ئىكەن. ئۇ ھۇجرىلارغا بىر - بىرلەپ قاراپ يىگىرمە بىرىنچى ھۇجرىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلسە، ئىشىككە خەت يېزىلىق تۇرغۇدەك. خەتتە: «بۇ تىلسىم غېرىب ئىسىملىك شاھزادىنىڭ نامىدا پۈتۈلگەن. غېرىب بۇ تىلسىماتتىكى ساندۇقنى ئېچىپ، ئۇنىڭدىكى ئەڭگۈشتەر ئۈزۈكنى ئېلىپ، ئۇنى سول قولىنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىغا سېلىپ، مەلە-كىنىڭ ئەمرى دەپ ئەمر قىلسا، مۇرادى ھاسىل بولغاي. يەر ئاستىدىكى بارلىق دۇنيالەر ئۇنىڭ قۇلىغا

ئايلانغاي» دەپ يېزىلغانكەن. غېرىب ساندۇقنى ئېچىپ، ئەڭگۈشتەر ئۇزۇكنى ئېلىپ سول قولىنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىغا سېلىپ: «مەلىكىنىڭ ئەمرى» دەپ ئەمر قىلغانكەن، غاردىكى ئالتۇن - كۈمۈش، ئونچە - مەرۋايىت، تىللا - جاۋاھىرلار ئەسلىگە كەپتۇ. ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئۆچ غېرىچ دۇىلەر غېرىبنىڭ ئايىغى ئاستىغا باش قويۇپ:

— نېمە خىزمەتلىرى بار؟ — دەپتۇ.

غېرىب دۇىلەرگە غار ئىچىدىكى مال - دۇنيانى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقىشنى ئەمر قىپتۇ. دۇىلەر ھەش - پەش دېگۈچە مال - دۇنيانىڭ ھەممىسىنى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقىپتۇ، نەچچە يۈز تۆگىنى تەيىارلاپ، مال - دۇنيانى ئارتىپ تەخلەپ قويۇپ:

— يەنە نېمە خىزمەتلىرى بار؟ — دەپتۇ.

— ئەمدى تاماق تەييارلاڭلار، — دەپ ئەمر قىپتۇ غېرىب.

شۇ ھامان تاۋاق - تاۋاقتا تۇرلۇك - تۇمەن تائاملار ھازىر بوپتۇ. غېرىب بۇ تائاملارنى ھۇزۇرلىنىپ يەۋاتقاندا بوۋاي يېتىپ كەپتۇ. بوۋاي بۇ كارامەتلەرنى كۆرۈپ:

— ئەي بالام، نېمە كارامەت بۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. غېرىب بوۋايغا:

— مەن ئەسلىدە بىر سودىگەر ئىدىم، كارۋانلىرىم كەينىمدە كېلىۋاتقاندى، ھازىر يېتىپ كەلدى، — دەپتۇ.

غېرىب بىر تۆگىدىكى مال - دۇنيانى بوۋايغا قالدۇرۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

غېرىب بارلىق مال - دۇنيانى ئېلىپ، دۇىلەرگە ناغرا - سۇنايلارنى چالدۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ئاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ بېرىپ:

— ئەي ئاخۇنۇم، ئەمدى كالىنىڭ سىرىنى سۆزلەپ بېرىڭ، — دەپتۇ. ئاخۇنۇم بىر ئۇھ تارتىۋېتىپ:

— ئەي ئوغلۇم، كىشىنىڭ رىزقى كىشىگە سىڭمەيدىكەن، ئاللا ھەممە بەندىسىنى ئۆز مەئىشىتى،

رىزقى بىلەن ياراتقانىكەن. مەن ئەسلىي ئاخۇن ئەمەس، بىر سېھىرگەر. مەن كىتاب ئېچىپ سېنىڭ نا-مىڭدا پۈتۈلگەن بىر تىلسىمنىڭ بارلىقىنى كۆردۈم. ئۇ تىلسىمنى ساڭا ئاچقۇزۇپ ئەڭگۈشتەرگە ئې-رىشمەكچى بولدۇم. شۇ مەقسەت بىلەن سېنى بۇ يەرگە ئالداپ ئېلىپ كەلدىم. سەن كۆرگەن كالا راست كالا ئەمەس، ياغاچ كالا. سەن كۆرگەن بىر يىغلاپ، بىر كۈلىدىغان موزدۇز، پەشتاقتىن ئۆزىنى ئېتىپ بىھوش بولىدىغان مەزىن مېنىڭ شاگىرتلىرىم، — دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

غېرىب ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ:

— بۇ تىلسىم نېمە ئۈچۈن مېنىڭ نامىمدا پۈتۈلدى؟ — دەپ سوراپتۇ. سېھىرگەر:

— ئەي ئوغلۇم، سەن تېگى - تەكتىڭنى ئۇقمايسەن. سەن بىلەن سىڭلىڭ ئىككىڭلار ئەسلىدە پا-دىشاھنىڭ كىچىك خانىشىدىن تۇغۇلغان قوشكىزەك بالىلار. پادىشاھنىڭ چوڭ خانىشلىرى تۇغماس بول-غانلىقى ئۈچۈن، كىچىك خانىشقا ھەسەت قىلىپ سىلەرنى چۆلگە تاشلاتقۇزۇۋەتكەن. سېنىڭ مانا مۇ-شۇ تېگى - تەكتىڭنى ساڭا بىلدۈرۈش ئۈچۈن بۇ تىلسىم پۈتۈلگەن، — دەپ پۈتۈن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

غېرىب سېھىرگەرگە بىر تۆگە مال - دۇنيا بېرىپ خوشلىشىپ مېڭىپتۇ. كۆپ يوللارنى بېسىپ مەزىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. غېرىب بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ، مەزىنىڭ سىرىنى سوراپتۇ. مەزىن:

— مەن سېھىرگەرنىڭ شاگىرتى، ئۇ مېنى سېھىرلەپ قويغان. مەن ئەزانىنى ئېيتىپ بولسام، غا-يىبتىن بىر قول كېلىپ گېلىمنى بوغىدۇ. مەن شۇ چاغدىلا بىھوش بولۇپ پەشتاقتىن ئۈچۈپ چۈشە-مەن. ئۆزۈمنى پەشتاقتىن ئېتىشمىنىڭ سەۋەبى شۇ. مەن ئىلگىرى بۇ سىرنى ساڭا ئاشكارىلاپ قويغان بولسام، ھېلىقى غايىب قول مېنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتى، — دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

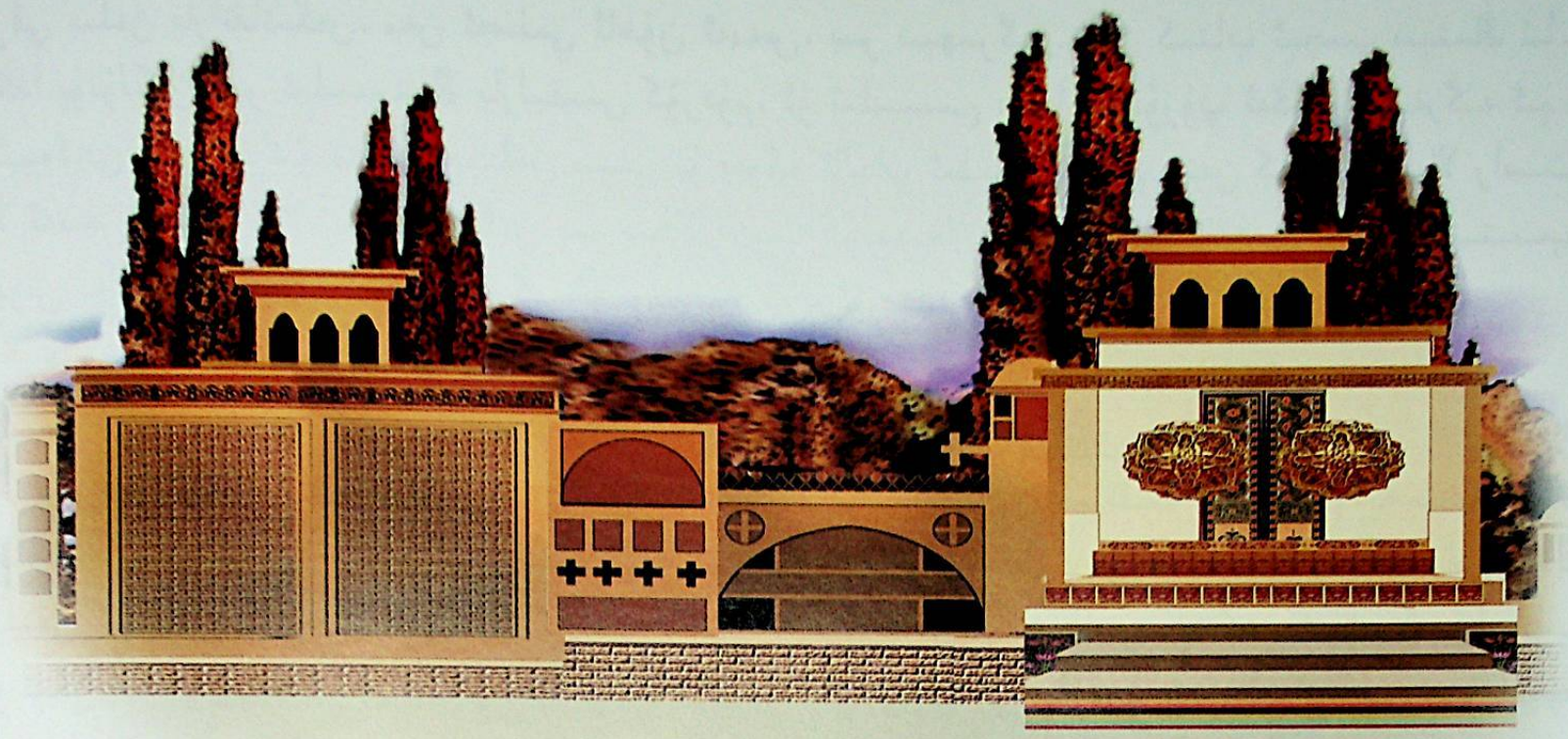
غېرىب مەزىنگە بىر تۆگىدىكى مال - دۇنيانى قالدۇرۇپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئۇ كۆپ يوللارنى بې-سىپ موزدۇزنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ موزدۇز بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن-لىرىنى سۆزلەپ بېرىپ موزدۇزنىڭ سىرىنى سوراپتۇ.

— مەن ئاشۇ سېھىرگەرنىڭ شاگىرتى. مېنىڭ بىر يىغلاپ، بىر كۈلۈشۈمدىكى سەۋەب، ئۇ مېنى سېھىرلەپ قويغان. ھەر نۆۋەت ئاياغنىڭ چەمگە بىگىز سانجىغاندا، بىگىز يۈرىكىمگە سانجىلىدۇ، مەن شۇ ئازابقا چىدىماي يىغلايمەن. يېنى تارتقاندا ئاغرىق تۇغەپ بىر قول مېنى غىدىقلايدۇ، شۇڭا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىمەن، — دەپ ئۆز سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

غېرىب موزدۇزغىمۇ بىر تۆگىدىكى مال - دۇنيانى بېرىپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. غېرىب كۆپ يوللارنى كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۇ ئالەمگە ئۇزىتىپ قويغان بوۋاينىڭ تۇپراق بېشىغا كېلىپ دۇئا قىلىپ قايتماقچى بوپتۇ. شۇ چاغدا غايىبتىن:

— ئەي ئوغلۇم، مېنىڭ سەۋەنلىكىمدىن مەن بەرگەن ئامانەت يامان ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. شۇ سەۋەنلىكىمدىن مەن گۆرۈمدە تىنچ ياتالمايۋاتىمەن. سەن ئاشۇ ئامانەتنى ئۆز قولۇڭغا قايتۇ-رۇۋېلىپ، مېنى خاتىرجەم قىلغىن، — دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ.

غېرىب دۇئىلەرگە: «بۇ شەھەردە بىر توپ قاراقچى بار، تۈتۈپ كېلىڭلار!» دەپ ئەمر قىپتۇ. دۇئىلەر قۇيۇنتاز قاينىتىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە قىرىق بىر قاراقچىنى تۈتۈپ كەپتۇ. غې-رىب قاراقچىلاردىن ئەڭگۈشتەر ئۈزۈكنى تارتىۋاپتۇ ۋە دۇئىلەرگە قاراقچىلارنى ئىنسان ئاياغ باسمايدىغان جەزىرىگە ئاپىرىپ تاشلاشنى ئەمر قىپتۇ.

غېرىب بوۋاينىڭ روھىغا دۇئا قىلىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئۇ بىر يىل مۆھلەت توشىدىغانغا بىر كۈن قالغاندا داغدۇغا بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەپتۇ. شەھەر ئەھلى ھەيران قاپتۇ. پادىشاھ غېرىبنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. غېرىب پۈتكۈل كەچۈرمىشلىرىنى پادىشاھقا سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ قايىل بوپتۇ ۋە قىزىنى غېرىبقا بېرىشكە رازىلىق بېرىپ، قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز تۇيى قىلىپ ئەل - يۇرتقا داستىخان ساپتۇ. غېرىب ۋىسال شادلىقىغا چۆمۈپتۇ. ئاشۇ كۈنلەردە غېرىب ئۆزىنىڭ تېگى - تەكتىنى پادىشاھقا ئېيتىپ بېرىپ، ئۆز ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە بېرىشقا رۇخسەت سوراپتۇ. پادىشاھ ئىجازەت بېرىپتۇ. غېرىب سىڭلىسىنى ئېلىپ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار يەتتە كېچە - كۈندۈز توختىماي يول يۈرۈپ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ بېرىپ، شاھ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ ۋە ئۆتكەن ئىشلارنى شاھ ئاتىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئەمىر قىلىپ، زىندانىدىكى كىچىك خانىشنى ئېلىپ چىقىپتۇ. خانىش غېرىب بىلەن سەرۇەرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئىكىكى كۆكسىدىن ئاپئاق سۈت ئېتىلىپ چىقىپتۇ. پادىشاھ ھەسەتخور خانىشلىرىنى ئايغىر كۆرمىگەن بايتالنىڭ قۇيرۇقىغا باغلاپ، بايتال كۆرمىگەن ئايغىرنى قويۇپ بېرىپ جازالاشقا بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ تەختىنى غېرىبقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. غېرىب خوتۇنىنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. غېرىبنىڭ قېينىتىسىمۇ ئۆز شەھىرىنى غېرىبقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. غېرىب بۇ ئىككى شەھەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئادىللىق بىلەن يۈرت سوراپ، قالغان ئۆمرىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئىزاھلار:

‹1› سانجۇ پادىشاھلىقى — موڭغۇل پادىشاھلىقى.

‹2› چارت — توغرا توسۇق.

‹3› تاياپ — ھەيدەپ.

‹4› تەسمە — تەسۇي.

‹5› خارەت — ياغاچچى.

‹6› قەللاپ — ساختىپەز، ھىيلىگەر.

‹7› ساڭقاڭ — تېزەكلەڭ.

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مەسئۇل مۇھەررىرلەر: ئەخمەت ئىمىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

مۇھەررىرلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئازات ئالماس، ئەخمەت پاسار، ئەزىزى، پاتىگۈل مىجىت، قادىر ئارسلان، مەخسۇم ئىلاخۇن، مۇنارجان توختاخۇن، مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، ئوبۇل ئىسلام

مەسئۇل كوررېكتورلار: ئاسىيە ئەخمەت، رىشىت ھاجى ۋاھىدى، ئايگۈل سابىت
كوررېكتورلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى) ئابلىز ئابباس، ئابلىز ئەمەت، قېيۇم مۇھەممەت، ماھىنۇر كەنجى، ھەببۇللا ئىلى، ۋەلى زەيدىن، ياسىن زايىدوف

تېخنىداكتور: مۇھەممەتئىلى لېتىپ

گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى : مۇراددىل ئابىد

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

(2 - توم)

نەشر قىلغۇچىلار: مىللەتلەر نەشرىياتى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
پوچتا نومۇرى: 100013 830001
نەشرىياتلارنىڭ ئادرېسى: بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 - قورۇ
ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - قورۇ
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 2005 - يىل 9 - ئايدا 1 - قېتىم
بېسىلىشى: 2005 - يىل 9 - ئايدا 1 - قېتىم
ئۆلچىمى: 1092 x 787 مىللىمېتىر 8 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 63.5 قىستۇرما ۋاراقى: 6
سانى: 2000 — 0001
كىتاب نومۇرى: ISBN 7—105 — 06896 — 5
باھاسى: 4800.00 يۈەن (جەمئىي 12 توم)

لاپلار

ئويونلار

تېپىشماقلار

توھپىكارلار

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔民间文学大典．2／《维吾尔民间文学大典》编委会编．—北京：民族出版社；乌鲁木齐：新疆人民出版社，2005．8
ISBN7—105—06896—5

Ⅰ．维．．．Ⅱ．维．．．Ⅲ．维吾尔族—民间文学—作品综合集—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ．Ⅰ277

中国版本图书馆CIP数据核字（2005）第090082号

维吾尔民间文学大典（第二卷）

主　　编：阿不都热合满．艾白
责任编辑：艾合买提．伊明，牙库甫．买买提肉孜，
编　　辑：阿扎提．阿里玛斯，艾合买提．帕萨尔，艾则孜，帕提古丽．米吉提，卡得尔．阿尔斯兰，麦合苏木．伊拉洪，穆纳尔江．托合塔洪，买买提吐尔迪．米扎．艾合买提，吾布力．伊斯拉木
责任校对：阿斯亚．艾合买提，热西提阿吉．瓦依迪，阿依古丽．沙比提
校　　对：阿布列孜．阿巴斯，艾比布拉．艾力，克由木．买买提，瓦力．再丁，玛依努尔．坎吉，牙生．扎依提夫
技术编辑：买买提艾力．里提甫
美术编辑：木拉丁．阿比提

出　　版：民族出版社　　新疆人民出版社
社　　址：北京市和平里北街14号　　邮编：100032
　　乌鲁木齐市解放南路348号　　邮编：830001
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：各地新华书店
版　　次：2005年9月第1版　　2005年9月第1次印刷
开　　本：787×1092　毫米　　1/8
印　　张：63．5　　插页：6
印　　数：0001-2000册
书　　号：ISBN7—105—06896—5
定　　价：4800．00元（共12卷）

ISBN 7-105-06896-5
9 787105 068968 >